

ડોક્ટર એન. કે. ગોપાલ સમગ્ર દર્શન ગ્રન્થની રચના કરી છે. તેમાં નવ નિષ્કેપનો અધિકાર અત્યંત ઉપયોગી છે કેમકે શ્રી વીતરાગ ધર્મતિ વસ્તુ સ્વરૂપ છે તેનું પશુ જ સુદ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે શુભ આત્માના અનુભવથીજ સુખ શાન્તિનો લાભ થાય છે તથા આત્માનુભવનો અભ્યાસ એવા પદમાં પહેલોથી કે જે કે આ સદાચ સુખ અને શાન્તિ રહે છે. આ સમગ્ર દર્શન ગ્રન્થ આત્માનુભવને માટે પરમ ઉદાર અને હાતાર સમાન છે. સર્વ સાધારણ સુખ ભોધને માટે વિરતાસ્થી લખાયેલ છે આત્મિક વિકાસને માટે લાભ છેવોને આવા ગ્રન્થોની મહાન આવરણતા છે સમગ્રદર્શનના અભ્યાસમાં હો મોક્ષ થતો નથી. આત્માના અંતરો દ્વારા દ્રષ્ટિથી નિમિત્ત રૂપે વિશ્લેષણ કરાવનાર આ ગ્રન્થ અપૂર્વ છે. એમાં સિદ્ધાન્તાનુસાર સમગ્ર દર્શનની પ્રાપ્તિના ઉપાયો સુદ રીતિ સહસિન કરવામાં આવ્યા છે. આ સદાચર્યા છે. મિત્યાત્વના વૈભવ અત્યંત દુર્લભ પામે છે. આરે પોતાના તરફના પ્રજ્ઞાથી સમગ્ર દર્શન (નિર્વિકલ્પ પ્રવૃત્તિ) પામે છે ત્યારે આત્મા મુક્તિ પદ પ્રાપ્ત કરે છે. દરેક વસ્તુ અનેક ધર્મ મળે છે. તેનું સ્વરૂપ સત્તાનકથી અનેકાન્ત પહેલે વર્ણવ્યું છે. સાતનાય સર્વભગ્યનું સ્વરૂપ મહાર્થ પહેલે લગ્નવાથી એકાન્ત લાઘવદ્વિષ મિત્યાત્વનો નાશ થાય છે. પ્રભુશ્રી મહાવીર દેવના વચન સાંભળે પહેલે વર્તે છે. એમ આ ગ્રન્થ સમર્થન કરે છે. અનેકાન્ત મળે આત્મ સ્વરૂપ સદાશાળ જન્મવત વર્તે. આ ગ્રન્થ દ્વારા સમગ્ર દર્શનની પ્રાપ્તિમાટે અનેકાન્ત મળે વચાર્થ જ્ઞાન કરીને પહેલે સ્વ સ્વભાવમાં રમણના કરી સ્વ સ્વભાવમાં રમણના કરવાનું શુભ કારણ અભ્યાસ જ્ઞાન છે. અભ્યાસ જ્ઞાન વિના ખરી સમાધિ મળતી નથી સમગ્ર દર્શનમાં સમાધિ થાય છે. જ્ઞાનમાં જ્ઞાન દ્વારા સ્વચ્છ પશુ તેને જ્ઞાનીએ આત્માની સમાધિ રહે છે. દર સમાધિમાં પહેલી સમાધિ, સમગ્રદર્શનની હો છે. અભ્યાસ જ્ઞાનથી સાચી સમાધિથી અધિરામ થાય ખુરે છે. (પ્રેરે છે) અને આત્મા પોતાના સ્વભાવિશુભ પ્રવૃત્તિ કરીને સમગ્રદર્શનની સમાધિને પામે છે. અભ્યાસ જ્ઞાન પૂર્વક સમગ્ર દર્શનની સમાધિથી અત્યંત શુભિ વધે છે. આ સમગ્ર દર્શન ગ્રન્થ આત્માથી છેવોને જનુ ઉપયોગી છે. મોક્ષ સાધક છેવોને પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ રાખી સદાચ સમાધિની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવાની પ્રેરણા કરવામાં આવી છે. આ ગ્રન્થ વચાર્થ પહેલે મનન કરવાથી આત્મ સાધક છેવોને જરૂર લાભ થશે અને જીવમુક્તિ છેવોને ઉન્નતિ કરે. અસ્વામાં સદાચ જનુ થશે કારણ કે અપૂર્વ તરવાની એમાં જીવાવર કરેલી છે.

શુભ અશુભ સર્વોચ્ચ પ્રાપ્તિ આત્મ જ્ઞાનથી આત્મા સ્વી અતર્યમ જન્મવત આસેખન કરતુ એજ અતરનો ખરો ઉદ્ધાર છે. ઉન્નિત શ્રી શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ.

સિ. એક સમક્ષિ પ્રેમી

(મહારાજ શ્રી દેરાવલાલજી સ્વામિ)

પુસ્તક પ્રવેશ

પુસ્તકનું નામ પહેલો ભાગ સમ્યગ દર્શન છે અને બીજો ભાગ અધ્યાત્મજ્ઞાન છે તેનો ખુલાસો — સમ્યગ દર્શન, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપનુ અથવા પરમાર્થરૂપી મોક્ષ માર્ગનું છે તેમાં પરાક્રમ (વીર્ય) દેરવવાથી કર્મો છૂટાય છે તેથી જ્ઞેન ધર્મનું છે એટલે જ્ઞેન ધર્મ કે મોક્ષ માર્ગનો પરિચય તે પરમાર્થ સસ્તવ છે સમ્યગ દર્શન તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં આત્મ દર્શન થાય છે તે અપેક્ષાએ બંને એક રૂપ છે પણ સમ્યગ દર્શનમાં મોક્ષ માર્ગ લક્ષવાળો સર્વ જાણ વ્યવહાર આવી જાય છે ત્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં આત્મગમણતા, નિશ્ચય સમક્તિ, અનુભવજ્ઞાન, એક દેશ શુદ્ધ પારિણામકલાવ, ક્ષયોપશમાદિ વિશુદ્ધ ભાવો કેળવવાની મુખ્યતા બતાવી છે.

સગ્રહ — આ પુસ્તકના ભાવો, સુત્રો અને ત્રયોમાથી ચક્રવર્તિની ખીરમાકક એકકા કગ્વામાં આવ્યા છે તે આવી રીતે-તત્વોના વિષયનો સાર પુસ્તકની ખાલી જગ્યામાં કે જુદી નોટમાં એકકો કરી પછી તે નોંધોમાથી તેનો સાર બીજી નોટોમાં તારવી અને ત્યાંથી મગજમાં સગ્રહ કરી ત્યાંથી પુસ્તકના વિષયમાં અનુક્રમે ગોઠવેલ છે તેમાં જે ખોટ રૂપ લાગી તેની પુરવણી પુસ્તકો કે નોટોમાથી પુરી કરેલ અથવા સુધારેલ છે જેને જ્ઞાનની તિવ્ર રૂપી હોય તેણે આ પ્રમાણે કરવું એટલે ચોક્કસ જ્ઞાન મળશે લખવું અને પાના ઉપર પદો વગેરેનો સગ્રહ કરવો તે પણ એકજ ગણાય. આ પુસ્તકમાના સગ્રહ એક અથવા વધારે ભાવો નીચેના પુસ્તકોમાથી મળી આવશે — ૩૨ સુત્રો, ત્તોકસગ્રહ, સ્વાદવાદ મંજરી સમકીતસાર, પરમાત્મ માર્ગદર્શક, જ્ઞેનતત્વ પ્રકાશ મુક્તિ સોપાન, ઉપમિતિ ભવ પ્રપચકથા, અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ, આનંદધનપદ મોહનમાળા, પ્રવચનસાર, સમયસાર સંવેધ છત્રીશી તત્વાર્થ સુત્ર, કર્મ પ્રકૃતિ પદ ખડાગમ અહિં દ્રવ્યાનુ યોગની મુખ્યતા છે, બીજો નંબરે ચરણકરણાનુ યોગ પણ છે દ્રવ્યાનુયોગમાં અનુયોગદ્વારની જરૂર રહે છે

હેતુ — સમકીત ધર્મરૂપી વૃક્ષનું બીજ છે, તે બીજ અને વૃક્ષ પણ આ પુસ્તકમાં ખુલાસા સાથે દાખલ કરેલ છે દ્રવ્ય ક્રિયા સાથે ભાવ અને નિશ્ચય જોડવા માટે સમ્યગ દર્શન બહુ ઉપયોગી છે તેથી પચમહાવ્રતધારી મુનીગજો તથા આરવ્રતધારી શ્રાવકો તેમજ છુટક રીતે સામાયક પ્રતિકમણ પોષધાદિ વ્રતોનું સેવન કરનાર શ્રાવકો માટે આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી છે દ્રવ્યક્રિયા ક્રમ દેવલોકના સુખ આપે છે તેની સાથે સમક્રિત હોય તો જ ૦ ૧ ઉં ૧૫ ભવમાં ચોક્કસ મોક્ષ થાય તો નહિ પાળનાર દર્શન શ્રાવકો માટે પણ બોહુ ઉપયોગી નથી કારણ કે સમકીતથી જે પડે નહિ તે ચોક્કસ ૧૫ ભવમાં ચારિત્ર પામી મોક્ષ જાય સાક્ષરતાની અપેક્ષાએ જઘન્ય મધ્યમ અને જમાના પ્રમાણે સૌથી વધારે જાણકાર પણ પોત પોતાની પ્રજા પ્રમાણે કંઈક કંઈક ગ્રહણ કરી પુસ્તકની સાર્થકતા સિદ્ધ કરી શકે છે

વિષય — વિષય મોક્ષ માર્ગનોજ છે એટલે સાધુ અને શ્રદ્ધા તથા ક્રિયાવાળા શ્રાવકો માટે ખાસ ઉપયોગી છે સમ્યગ દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન મોક્ષ માટે રામચાણુ ધ્યાન છે, તેમાના વિષય-મેદો અનુક્રમણિકામાથી જોઈ લેવા કેટલાક આદરવા યોગ્ય તત્વો ઉપર નય નિદેશ વગેરે ૨૫ દ્રષ્ટીથી વિચાર કરવામાં આવ્યો છે પુસ્તક સુમુક્ષુ માટે મનન કરવા યોગ્ય છે ભાવસમક્રિત નિશ્ચય સમકીત, એવ ભુતનયનુ સમક્રિત, આત્મભાવ વગેરે કેળવવા માટે ઘણું ઉપયોગી છે

સ્વાધ્યાય—કેટલાક તરવો સ્વાધ્યાયમાં ઉતાર્યા છે ત્યાંનામાં કેટલાક આચાર્યો કેટલાક બ્રાહ્મણો “મ” અને “એવ” નો પ્રયોગ કરે છે અને કેટલાક સસ્ત્રીવાદી “મ” અને “એવ” સર્વથા નિષેધ કરે છે અદ્વિતે વાચનમાં કોઈની પણ કે નિષેધ ન સમજવો, જો કે એકાંત વ્યાકરણના કસોટી આચાર્યોનું કથન કોઈ વખતે ધર્મારે નોંધ મેલતું હોય એમ લાગે છે. તેના પુણ્યસો પાના ૧૧૪ ઉપર છે. અપભ્રંશમાં મિઠા સમઘી કોઈ કોઈ ઠેકાણે જુલો છે જેમકે જ્ય, ને જલ્મે જ્ય, સત્ય ને જલ્મે સત્ય તે સુધારીને વાંચતુ.

સાવચેતી—ધર્મોપજ્ઞની વિચિત્રતાને લઈને આચાર્યોમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે ખતભેદ છે તે તે બતાવેલ છે જેમકે કેવળજ્ઞાન કેવળ દર્શન ઉપરોક્ત અને ધ્યાનક સમર્પિત બાકી ખતભેદ છે તે બધા ખતભેદ છે ત્યાં મુગ્ધ અદ્વિત કરવો બજવા તરવ કેળવી ગમ્ય કરતુ અપભ્રંશમાં જુલો જ્ય છે તે શુદ્ધિપત્રક ઉપરથી પોત પોતાની ચોપડીમાં સુધારી લેતી. તેમ જ્યાં કોઈ જુલો કેબાજ તો સુધારીને વાંચવા વિનંતી છે.

ધ્યાપના—કેળી સમવાન અને મુગ્ધિવળીની વ્યાખ્યાઓની અપેક્ષાએ કોઈ જુલો કેબાજ તે સુચે સાથે સરખાવીને ખાત્રી કરીને જલ્લાવવા કૃપા કરતી આ પુસ્તકમાં સર્વથા વીતરાજની વાણીની અપેક્ષાએ કોઈપણ અક્ષર, કાનો માત્ર, મીંકુ સ્વર કે જ્ઞ એતદ્ધુ અધિક કે વિપરીત થયું હોય તો જનતા સિદ્ધ સમવાન અને સર્વ અદ્વિત નીચાએ તરસ મિજબાનિ દુકા.

આચાર અને અપભ્રંશ પરિચય—સમ્યક્ દર્શન અને અજ્ઞાત યાતના લેખો લખાવા મળ્યા તે પહેલાં યાન મેળવવામાં પહેમેલી હોમો મુખી અને જેમની સદ્વાચ મળી છે તેમના અનુક્રમે મુગ્ધરક નામે.—અપભ્રંશમાં પ્રેરક મારા પુન્ય પિતાથી કુવરજી વહાલજી ત્રીધી જયપલ્લવ હર મહારાજની જયજય સ્વામિ, ત્યારના પ્રેરક મહારાજની સ્વામી સ્વામિ, મુત્રે આપનાર હસ્તિપુરી મહારાજની ખસૌતમજી સ્વામિ, પુણ્યસો કરનાર આચાર્ય મહારાજની હાથીજી સ્વામિ, તરવ પ્રેરક આચાર્ય મહારાજની અમુલ્ય તરવીજી સ્થાપના નિષેપતો પુણ્યસો કરનાર મહારાજની હાથીરામજી સ્વામિ તથા અવારનવાર બીજા સાધુ સાધ્વિ જેમના નામ માદ નથી, તથા મુત્રે લખનાર અને લખાવનાર આચાર્યથી અમુલ્ય ફીજી તથા મથો લખનાર આચાર્યો એ સર્વેના હુ ઉપકાર માનું છું તે સર્વેનું હું ગુરુમાન કરું છું તેમને સર્વને તથા સમ્યક્ દર્શનના આરાધકને આ પુસ્તક અર્પણ કરું છું.

પ્રસ્તાવના—આ પુસ્તકનો વિષય સિધ્ધિ અને સરળ જ્યાં, ધર્મોપજ્ઞાન અને ફળીની અપેક્ષાએ મહાન કહેવાય. સુધારો વધારો કરવા માટે આ જુલો પુસ્તક વાંચવાની કુસ્થ આચાર્ય મહારાજનોને કાએજ મથો રોકે તેથી તે જોત જની રોકે તેમ નથી પણ મહારાજની કેવલસાધુ સ્વામિએ કેટલોક કાચ જોયા છે તેને માટે આચારી હું અને એક સમર્પિત પ્રેમી તરીકે નિવેદનમાં પોતાનો અદ્વિત આપો છે તે અદ્વિત અપેલ છે.

લી

સર્વજ્ય થાઓ આરદ્ર ત યાસન સ્ત્રી એવી લખનાં મુક્ત મુલુક
 ઠા. બી. કે. ગોધી

પ્રકાશકનું નિવેદન

શ્રી જૈન ધર્મપ્રેમી

મુમુક્ષુ વાંચકોને નમ્ર નિવેદન

પરમ પવિત્ર સઘ (પરમ પુણ્ય મુનીરાજે, સાધ્વીજી, શ્રાવકો અને શ્રાવિકા),

આ વખતે આપની સમક્ષ એક એવું પુષ્પ મુક્તાં આનંદ થાય છે કે મુમુક્ષુઓ તે પુષ્પ સુધતા ધરાયજ નહિ ધણા વખતથી સેવાતા ભ્રમણા યુક્ત તર્ક વિતર્ક અને પ્રશ્નોનો ખુલાસો અહિ આપો આપ થઇ જાય છે. આપણે ઘણા કાળ પૂર્વે ચારિત્ર પાળ્યું હશે પણ હવે ૧૫ ભવથી વધારે રખડવું નહિ પડે કારણ કે મોક્ષની ચાવી અથવા તો ક્રિયાનું રહસ્ય આ પુસ્તકના મનનથી જણાઇ આવશે એટલે દરેક ક્રિયામાં આત્મભાવ કેળવવાનો અભ્યાસ થઇ શકશે સમ્યગ દર્શન એ ધર્મવૃક્ષનું ખીજ છે, ધર્મ નગરનો દરવાજો છે, ધર્મ મહેલનો પાયો છે. ધર્મ ઝવેરાતની પેટી છે, ધર્મ ભોજનનું પાત્ર, ધર્મનો આધાર વગેરે અનેક ઉપમાથી શોભે છે સમ્યગ દર્શન આત્મભાવ બતાવે છે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન તેમાં પરિણતિ કરાવે છે વળી તે દરેક ક્રિયાની સાથે જોડાઇ શકે છે અને દરેક ક્રિયાને શાંત રસમય બનાવે છે તેની સાથે અનતી નિર્જરા થાય છે અહિ જૈન ધર્મના ઘણા ખરા રહસ્યો સક્ષેપમાં સમજાય તેવી રીતે આવી જાય છે

સમ્યગ દર્શન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં લેખોનો પરિચય કરાવનાર અને છાપવા માટે પ્રેરણા કરનાર મારા ધર્મ પ્રેમી પુત્ર વિનોદચંદ્ર છે, તે જાણી વધારે આનંદ થાય છે

કિ જહુના, પુસ્તક વાંચવાથીજ બધી ખાત્રી થશે

લી મુમુક્ષુ

દુર્લભજી શામજી વિરાણી.

સમ્યગ્ દર્શન શી જોખવ શી મુશ્કેલી શી છે એક વિના કિંથા લુગા નય, તપ કિંથાકાંડ આત્મકા એક બી બરખાણુ નહીં શકે સકતા, આત્મકાંડે અનંત ભવ બ્રહ્મકો રોડને વાધા એક માત્ર સમ્યગ્દર્શન શી હો મહી કમિન, કમિનતર એર કમિનતમ છે. અભાવજન્ય સર્વકા ઉપ્ય આચાર પાલ સકતા છે. કમિન સાધના કર સકતા છે, કિંતુ સમ્યગ્દર્શનકે અભાવમે ઉપકે અનંત જન્મ મરણ જલોકે તો બને રહેને છે. સમ્યગ્દર્શન કે સુખાવમેલી ત્યાગ, વિરાગ, તપ, વિનિ એર ચારિત્ર, કમોં કે દહતમ કિમે કા લકાકર (તેમકર) (પાદીને) (ગીર્જકર) શાશ્વત અભ્યાસામ મુખ પ્રાપ્ત કિથા નસકતા છે, એસા અચિત્તે અનુપમ જોર આદિતીપ પ્રભાવ છે સમ્યગ્દર્શનકા.

તત્ત્વાર્થ કે મદાનકા શી સમ્યગ્ દર્શન કહેવે છે, તત્ત્વ કથા છે ? જલ મહી તો હસ અથકા વિજલ છે. છતામુકો તત્ત્વકા વિશ્વ વિવેચન હસ અથકાજ મેં મિતેચા, મેને તત્ત્વ સમજી બનેક અથ દેમે, કિંતુ જોસા વિવેચન હસ અથમે કુચ્છ છે જોસા એક અથમે મેને અનનક નહી દેખા.

આપ, નય, મિથેચ, પ્રમાણ, સતેસગી જોર નિશ્ચ વ્યવહારકિ કિસીમી દ્રષ્ટિએ કિસીમી તત્ત્વકા કા દેખના આજેજે તો આપકી જિજ્ઞાસા અથ અથ પૂર્ણ કર દેખ, આપકો પ્રમેક દ્રષ્ટિએ સ્પષ્ટ વિવેચન મિથેચા અથ અથ જોન તત્ત્વજ્ઞાન શી પુછ છે નામ તેજ હસકા સમ્યગ્દર્શન છે, કિંતુ હસમે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્ ચારિત્ર જોર સમ્યગ્ તપ પરમી વિવેચન કિથા મથા છે, કમોં કિ મદ નવનત્ત જોર ઉપકે એક પ્રમેકો પર પ્રકાશ અથા મથા છે, છસમે સર્વ બને આ નહી છે.

હસ અથકાજકા અન પ્રમેક જોની કા તો કસાકી ચાલિએ, કિંતુ આસકર જોન અભ્યાસકા, સમજકા લેખકો, સમ્પાદકો જોર જોન વિષાસમેં કે વિશ્વાસિજોન તો સમસે પદમે વિશિષ્ટ કસે કસા ચાલિએ, વિના હસકે કાકા અભ્યાસ સમુચિત નહી હો. સકોચા ધાર્મિક પરીક્ષા બોર્ડ કોમી હસ અથકો પાલ કમોં અવસરમેવ રખા ચાલિએ જોર બોડ કા હસ જોર આસ અથ દેના ચાલિએ.

કા કસકા કા બી કનચ છે કિ મદ હસ જોર પૂર્ણ જ્ઞાન રહે, દુસરે પ્રકાસમેં કે જનિસન (જદયાગી) કસે પ્રાથમિકતા રહે મરિ કા કસકમે હસ અથકાજ કા સમાજ મે સતમ પ્રમાણ કિથા તો મદ અજ્ઞાન કે અજ્ઞાનકા અનુભૂત્ય કાઈ કા સકોમી જોર ઉપકી અથ જનન બી મેસા દોગી મદ કાઈ આગમ પ્રકાસકસે કમ અનુભવાયા નહી છે. હસ અથ કે મનન કે જાર આગમેકા સ્વાધ્યાય અનિર સાધકાવક દો સોચા.

મેં દેખા જન તો મદ અથ અપને વિષમોં આગમેકા જાર દી છે નિશ્ચ આધ્યાય કસેચાતે કા અપની સ્વાધ્યાય મે હસ અથકો પ્રથમ જ્ઞાન દેના ચાલિએ.

સમ્યગ્ દર્શન માસિક પરમે અથ અથ દિશી અનુવાસે છ : જર્ જર્ નિસ્તાર પ્રાપ્તિન દેના સ્કા કસે કુલ પાદીનિ તો કસ-સેખાજાગી પુન : વાચનાગી જોર કમેસે દી

બન્ધુઓને તો અપની રૂચિ વ્યક્ત કરને હુએ બતાયા કિ યદિ ઇસકી હિદી આવૃત્તિ છેપે તો હમ લાગત મૂલ્યમે એક સો પ્રતિયો ખરીદિગે.

ઇસ સમય યહ અથરાજ ગુર્જર ગિરા મે પ્રકાશિત હો રહા હે, યહ પ્રસન્નતાકી ખાત હે કિતુ રાષ્ટ્ર ભાષા હિન્દી મે બી સુદર ઓર સરળ અનુવાદ પ્રકાશિત હોનાહી ચાહિએ ઓર સર્વત્ર પ્રચાર હોના ચાહિએ

ડોક્ટર ગાધીજીકી યહ રચના જૈન સમાજકે લીએ પરપોકારી સિદ્ધિ હોગી મૈ ચાહતા હુ યહ અથ પ્રત્યેક જૈન કે સ્વાધ્યાય મે રહે

રતનલાલ ડાશી

જૈન સિંધાંત માસિકના તત્રી શ્રી નગીનદાસ ગીરધરલાલ શેઠને અભિપ્રાય.

મુમુક્ષુ અતિમ લક્ષ્ય મોક્ષ છે એટલે મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટેની આરાધના કરવી એ મુખ્ય આવશ્યક વસ્તુ છે જૈન ધર્મ મોક્ષ માર્ગ બતાવે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનથી તેની આરાધના સુગમ અને સફળ બને છે.

મોક્ષ માર્ગ ત્રણ પ્રકારનો છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તેમજ મોક્ષમાર્ગના પાંચ પ્રકાર પણ કહેવામા આવે છે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ અને વીર્ય, તેમા તપ અને વીર્યનો આગ્રિમા સમાવેશ કરીને ત્રણ પ્રકાર કહેવાય છે

એટલે મુમુક્ષુએ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ અને વીર્યનું જ્ઞાન અને અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવાનું આવશ્યક છે. આ સર્વ પ્રકારના અનેક ભેદો છે જેમકે -

જ્ઞાનમા છકાઇના જીવોનું સ્વરૂપ, નવતત્વ અને તેમા ખાસ કરી ને પુણ્ય અને પાપની પ્રકૃતિ તથા કર્મની પ્રકૃતિઓ લોકલોક નુ સ્વરૂપ વગેરે.

ચારિત્રમાં સાધુના પાંચ મહાવ્રત, આઠ પ્રવચનમાતા, પચીશભાવના-બાર પ્રતિમા-તેમજ શ્રાવકના બાર વ્રત અને અગ્યાર પ્રતિમા-પાંચ ચારિત્ર-પાંચ નિર્મથ વગેરે.

વીર્યમા ઉત્થાનક્રમ-વીર્ય-બળ-પુરૂષકાર-પગક્રમ વિગેરે

આ સર્વ બાબતોનું સક્ષેપમા જરૂર પુરતું સર્વજ્ઞાન એકજ પુસ્તકમા મળી શકે તેવું એકેય પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું ન હતું કેા શ્રી ગાધીએ આ સર્વ બાબતોનું સૂત્ર શાસ્ત્રોના આધારે સરળભાષામા વિવરણ લખેલ છે અને તે સર્વ આ પુસ્તકમા સમાવેલ છે એટલે આ પુસ્તક આપણા ધર્મ જ્ઞાનનું અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનનું એક પ્રમાણ જૂત પુસ્તક બનેલ છે આ રીતે આ પુસ્તક સર્વને માટે આવશ્યક બની ગયેલ છે

લી મુમુક્ષુ

નગીનદાસ ગીરધરલાલ શેઠ.

પાતાના દેહની નિરતર પ્રકાશતી
ધર્મ જ્ઞાન-પ્રેરણા
મારા જીવનમાં પણ મમના તેજ સાથેનાર

સ્વ પૂ પિતાશ્રી
પુ શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી

તેમજ

સ્વ પૂ માતાશ્રી
પુ શ્રી કડવીખાઈ વીરાણીને

શ્રી દેવ ધર્મસાર

સમ્યક્ દર્શન અને અધ્યાત્મજ્ઞાન
યાને સુખની કુચી (મોક્ષની કુચી)
સ મ પ ણ

શ્રી ભા
દમજી શામજી વીરાણી
ના વધન

સ્વ ધર્માતુરાગી પૂજ્ય

પિતાશ્રી શ્રી શામજી વેલ્લજી વીરાણી

સ્વ. ધર્માનુરાગી પૂજ્ય

માતૃશ્રી શ્રી કડવીયાઈ વીરાણી

વિષયાનુક્રમણિકા

સમ્યગ્ દર્શન

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
વ્યાખ્યા, અર્થ, પર્યાય ભાવાર્થ	૧	ધર્મ તત્ત્વનો નિર્ણય	૪૧
૬૭ ભેદ, ૪ શ્રદ્ધાન. પરમશ્ચ સથવો	૨	કેવળીના ધર્મની ઉત્તામતા	૪૨
દેવ અરિહંતનું સ્વરૂપ, આગમ પ્રમાણ	૩	જીવની ત્રણ દશા	૪૩
મુખ્ય ગુણો, ૧૮ દોષ રહિત	૩	વ્યવહાર ધર્મના ભેદ	૪૪
પ્રતિહાર્યાદિ તિર્થંકરના ૧૨ ગુણ	૪	અહિંસાનું વિવેચન	૪૫
અરિહંતના પર્યાય વાચક નામ	૫	ધર્મના ૪-૫-૧૦-૫૭-૭૦ ભેદ	૪૬
અનુમાન પ્રમાણથી દેવ અરિહંત	૮	સાંકળના બેડાણ માફક ગુણો	૪૭
ઉપમા, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, નિર્લેપા	૧૦	અણગાર ધર્મ, પાત્ર મહાપ્રત	૪૮
૭ નય દ્વારા અરિહંત સ્વરૂપ	૧૧	દ્રવ્ય, ભાવ અને નિશ્ચય પૂર્વક	
૭ નયમા જ્ઞેન	૧૨	આઠ પ્રવચન માતા	૫૦
નિશ્ચય-વ્યવહારમા અરિહંત	૧૪	મહાપ્રતોની ભાવના	૫૩
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી અરિહંત	૧૬	આગાર (શ્રાવક) ધર્મના ભેદ	૫૪
સિદ્ધ ભગવાન દેવ તત્ત્વમા	૧૬	વ્યવહાર, ભાવ અને નિશ્ચય પૂર્વક	
સિદ્ધ સ્વરૂપ અને આઠ ગુણ	૧૭	નવ તત્ત્વ, જીવતત્ત્વ,	૫૭
„ „ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ	૨૦	જીવની વ્યાખ્યા, ૧૦ પ્રાણ	
„ „ ષટકારક ધ્યાન	૨૧	જીવના ભાવ પ્રાણ	૫૮
„ „ ૭ નયમા	૨૧	૧૪ ગુણ ધ્યાન	૫૯
કેવળજ્ઞાન	૨૨	જીવના ૪ પ્રમાણ	૬૭
„ તથા દર્શનમા મતભેદ ચર્ચા	૨૪	„ પર્યાય	૬૮
ગુણતત્ત્વ	૨૫	જીવ દ્રવ્યની ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રોધ્ય સ્થિતિ	૭૦
નિઃશ્ચય અને તેના પાત્ર ભેદ	૨૬	કર્તા ભોક્તા	૭૧
„ નિર્લેપામા	૨૯	જીવનું સ્વરૂપ ૭ નયમા	૭૪
„ ૭ નયમા	૩૧	„ „ ૪ નિર્લેપામા	૭૬
„ મામાન્ય, વિશેષ, દ્રવ્ય, {	૩૨	જીવના પાંચ ભાવ	૭૭
ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ	૩૨	જીવનો આદ્વાદ	૭૯
„ આગમ પ્રમાણ	૩૪	વર્તમાન પ્રતોનું નિગદ્ય	૮૨
આચાર્યના ગુણો	૩૫	અજીવનત્ત્વ	૮૬
„ ની સંપદા	૩૬	પુદ્ગળ, પરમાત્મ, ચર્ક-આદિ-અપર્ણા	૮૯
ઉપાખ્યાય અને સાધુના ગુણ	૩૭	૧૪ ગત્યોક	૯૧
નિઃશ્ચયના બાકીના ૮ પ્રમાણ	૩૭	પુદ્ગળ, પન્નિમનના ભેદ	૯૨
ધર્મ દ્વિગોનો અર્થ	૪૦	પુખ્ત તત્ત્વ	૯૨
		„ „ નાનકા નિર્લેપા	૯૫
		પાપ તત્ત્વ	૯૭

આશ્રય તત્વ	૬૮	ગોશુ આશી સ્થાપના	૧૭૨
સુવર ૧૧ પાંચ ઇંદિય સુવર	૧૦	સમક્ષિતા ૧૭ બેઠક, ૪ મહા	૧૭૩
મન વિભાજ	૧૨	" " ૩ સિત	૧૭૪
૨૨ પસિદ્ધ ૧૨ આવના	૧૪	૧૦ વિનય, ૩ મુકી, ૫ મુખજીવાન	૧૭૫
સામાયિક ચરિત્ર	૧૫	પાંચ લક્ષણ, સમગ્રી ૨૫ દ્રષ્ટિ	૧૭૬
નય, નિષેધ, પ્રમાણ વગેરે	૧૭	સવેગાદિ લક્ષણ	૧૮૩
આશીના ૪ ચરિત્ર	૧૬	૮ પ્રકારના	૧૮૫
સુવર લખના નય, નિષેધ	૧૧	૫ મુખજી	૧૮૬
" " પ્રમાણ વગેરે અનેક દ્રષ્ટિ	૧૧૨	૭ મના, ૭ અભિરોગ, ૭ આવના	૧૮૭
નિર્ગત તત્વ	૧૧૭	૭ સ્થાન	૧૮૮
૭ બાહ્ય તત્વ (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ, આત્મ, મુક્તી)	૧૧૮	જોય સગાએ કર્મ નિધિ કાપી સમક્ષિત	૧૬૧
૭ અંતર તત્વ	૧૨	માત્ર કેવી રીતે આશ્રય વધવું	
૧ પ્રાપ્તિ	૧૨૧	અનતાનું બધી ક્ષણનો ઉપશમ	૧૬૩
વિનય, ભેદભાવ, સમજાવ બાન	૧૨૧	મિથ્યાત્વનો ઉપશમ	૧૬૪
ધર્મના ૪ ભેદ	૧૨૩	મિથ્યાત્વના ભેદ	૧૬૬
ધર્મ બાનના પચ્ચીસ	૧૨૪	બૌદ્ધાદિ દર્શન	૨૦
" " ભેદ	૧૨૪	૩૬૩ પામડી મત	૨૪
" " લક્ષણ આશ્રમ	૧૨૭	સમક્ષિતા ૫ ભેદ	૨૫
ધર્મ બાનના ૪ પ્રકાર, અનુગ્રેષા	૧૨૮	" ૧ ભેદ	૨૬
મુક્ત બાન	૧૨૬	૩૫૬ સમક્ષિતા ૧૦ ભેદ	૨૬
વ્યુત્પત્ત	૧૨૭	સમક્ષિતા ૮ આચાર	૨૧
નિર્ગતની નય, નિષેધ, પ્રમાણ વગેરે	૧૨૭	૭ નયના સમક્ષિત	૨૧૧
તત્વના ૧૨ ભેદના આશ્રમબાવ	૧૨૭	૪ નિષેધાના "	૨૧૪
બધે તત્વ	૧૨૮	૪ પ્રમાણથી "	૨૧૫
બધે તત્વ આશી પ્રયોગ	૧૨૮	બ્યવહાર, નિષય સમક્ષિત	૨૧૮
ગોશુ તત્વ	૧૩૧	કાલ સમક્ષિત	૨૨
સિદ્ધ મુખ	૧૩૩	સામાન્ય, વિશેષ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, મગજના	૨૨
ગોશુના ૪ પ્રમાણ	૧૩૪	સમક્ષિત ઉપર ન્યાયવાદ	૨૨૨
કુપક કોણી	૧૩૫	" આશી ઉપદેશ, નય મુવડા	૨૨૪
" " તો કમ	૧૬	સમક્ષિતા પાંચ ભેદોની સરખામણી	૨૨૪
સમક્ષિત ગોશુની કમ ખાન	૧૬૨	બીજા અંગે સાથે સમક્ષિત ભેદ આશ્રમ	૨૨૫
કસવાના કામગીરી		સમક્ષિત ઉપર અનુવેગ દારના ૪ મુદ્દા	૨૨૭
ગોશુ સમક્ષિત ૪ નિષેધ	૧૬૬	અને ભેદ મુલાલા	
" સ્થાપના	૧૭	મિથ્યાત્વ અને અનતાનું બધી પ્રત્યક્ષ	૨૩૫
૭ નયના ગોશુ તત્વ	૧૭૧	ધમની ઉત્પત્તિ	૨૩૭
		ધર્મ ઉપ નિષેધ	૨૩૮

વિષય	પૃષ્ઠ
ભારતમાં જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ	૨૩૯
તાપસ મતની ઉત્પત્તિ વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ	૨૪૦
બ્રાહ્મણ, વેદ અને યજ્ઞની ઉત્પત્તિ	૨૪૧
સાખ્યમતની ઉત્પત્તિ	૨૪૨
જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ	૨૪૩
શિવલિંગની પુજનની ઉત્પત્તિ	૨૪૩

વિષય	પૃષ્ઠ
ક્રિયાના ૭૩ મુદ્દા ઉપર આત્મભાવ	૨૪૫
સમકિતનો સાક્ષાત્કાર	૨૫૭
સુખની શોધમા	૨૫૯
શુદ્ધ ઉપયોગ	૨૬૧
અનુભવ જ્ઞાન કેળવવાની રીત	૨૬૫

અધ્યાત્મજ્ઞાન

વિષય	પૃષ્ઠ
અધ્યાત્મજ્ઞાન	૨૬૯
જ્ઞાન અને ક્રિયાનું સહચારિત્વ	૨૬૯
અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો અર્થ	૨૭૨
” ” ના અધિકારી	૨૭૩
” ” , ” વિષય	૨૭૪
ધ્યાનના અંગો	૨૭૫
અધ્યાત્મ જ્ઞાન યોગ જીવનું સ્વરૂપ	૨૭૬
૭ નય, ૪ નિરૂપ, આદ્યવાદ, ૪ પ્રમાણ	
આત્મામાથી શુણ્ણ શોધવાની રીત	૨૭૯
ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનનું એકત્વ	૨૮૧
૧૬ ભાવનામા અધ્યાત્મ જ્ઞાન	૨૮૧
આત્માના શુણ્ણનું ધ્યાન	૨૮૬
જીવનું કથાયિત્વ સ્વરૂપ	૨૯૩
પાંચ આચાર અતર્ગત અધ્યાત્મજ્ઞાન	૨૯૫
આત્મ ગમણતાના કિરણો	૩૦૦
અનિત્ય	૩૦૦
સ્વસંવેદનજ્ઞાન, સમાધિ, લય સમાધિ	૩૦૧
ઔદાસિન્ય વૃત્તિ, સમગ્રી ભાવ	
ઉન્મત્તી ભાવ	૩૦૨
મનશુદ્ધિ દર્શિવજ્ય અમનસ્કતા પ્રસન્ન-ચિત્ત, શુદ્ધ ઉપયોગ પગિણામ	૩૦૩
શુદ્ધક્રિયા, નિશ્ચય-જ્ઞાન-દર્શન-આગ્ર ભક્તિ-મોક્ષમાર્ગ-પ્રતિક્રમણ	૩૦૪

વિષય	પૃષ્ઠ
ભાવ નિર્જરા, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ	૩૦૫
એક દેશ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ, આત્મ-ભાવ, તત્ત્વ રસ આસ્વાદન, સત્યવિદ્યાનંદ, દર્શન સુખ આત્મ પ્રદેશોમા વિશ્રાંતિ	
પોતામા સમાવું, અરૂપી એકત્વ, જાયક ૩૦૬	
ભાવ, શુદ્ધ સ્વરૂપનો લાભ ચૈતન્ય સ્વભાવ પ્રાપ્તિ, સ્વરૂપસ્થિરતા વિરક્તભાવ ભેદ જ્ઞાન, સુખનો અનુભવ સહજ આનંદ-૩૦૭	
મય થેન, આત્મરૂપી સમતા, સુખરૂપ ચૈતના, લીનતા, શુણ્ણની એકતા, શુણ્ણનું દર્શન ક્ષયોપશમ જ્ઞાન અજપા જપ, અનુભવ જ્ઞાન અભિનવ ૩૦૯	
જ્ઞાન, ભાવ પ્રાણ સમકિત પ્રાપ્તિ, આત્મશ્રદ્ધા, સુખદુઃખમા સમભાવ, ધૃષ્ટ અનિષ્ટપણાની શુદ્ધિનો અભાવ, આત્મ ધ્યાન, અસમોહ ભાવ-સામાયિત-કાયોત્સર્ગ-પ્રાયાજ્ઞાન પટકાંક-ધ્યાન, કેવળ જ્ઞાનની ભાવના	
છ કાંક આત્મા, એકત્વ અન્યત્ત્વ વીતરાગ સમકિત, નિશ્ચય પત્ર જ્ઞાન-દર્શન-આગ્ર-વીર્ય-આત્મા સમતા-પ્રાપ્તિના ઉપાય	૩૧૧
અમતા ગ્સ શુ છે?	૩૧૨
સમતાના અંગ, સમતામા ત્રણ રીતે ઉપયોગ	૩૧૩
	૩૧૫

ચિત્ર એકામ્તાની ખર્ચા	૩૧૬
અનુભવ યાન	૩૧૭
ધારક સમક્ષિ પામવા માટે અનુભવ યાન	૩૧૮
સિદ્ધ સ્વરૂપ	૩૧૯
અણેાનુ એકત્ર કરવાની રીત	૩૨
અણુ પચાિના એકત્રનો અભ્યાસ	૩૨૧
અભ્યાસમાં યોગ્ય દબાવવાની	૩૨૩
છુટક નોંધ	
ધ્યાન ધરવાન રચાન ભાવ નમસ્કાર	૩૨૬
સાદેશ મદ કરવાની રીત	૩૨૭
ધ્યાનમાં ધારણ વચ્ચેનું સદ્વ્યવસ્થિત	૩૩૧
ભવ નિવારણ	૩૩૨
સમતા માટે અભ્યાસિક બોધ	૩૩૨
આત્મભાવનાં મતિની પરિક્ષા	૩૩૮
અણેાની તાત્ત્વમ્ભાવ	૩૪
અણેાનુ એક અણે સ્વરૂપ	૩૪૧
યાનચર્ચિવ વેરાગ્ય, મમ્ભવનાં દુઃખો	૩૪૨
સમતાસમતાં રિષ્ટ કરીને આત્મિક	૩૪૪
મુખ યોગ્ય	
કથા વિવચન	૩૪૫
વેરાગ્ય ઉપન કરવાની ભાવના	૩૪૬
પચ્ચાણ સદ્વ્યવસ્થા, યાનનાં અણુ પ્રકાર	૩૪૮
૮ ક્રિયામાં અદ્યમભાવ	૩૫

ધારક એણે કથારે આવે	૩૫૦
એવ યાનક સમ્બંધ	૩૫૧
મધેના પ્રકાર	૩૫૨
એવ મધેનુ અપૂર્વ યાન	૩૫૩
એવ મધેની એકતા	૩૫૩
અભ્યાસ યાન માણુ	૩૫૪
અપૂર્વ કરણ	૩૫૫
પરિણામ અને ઉપયોગ	૩૫૫
તીવ્રપ્રતોના પાણુ ભાવ સ્વરૂપ	૩૫૬
પરિણામ, અભ્યસના, વિચાર, કેસા,	૩૫૬
એવ ઉપાયેનું કોષ્ટક	૩૫૮
સાત સ્ત્રી પ્રાપ્તિ	૩૬૨
આત્મ દર્શન	૩૬૩
ભાવ ચારિત્ર	૩૬૩
એવ યાન ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૬૬
સમુચ્ચય યાન ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૬૬
વર્ધ ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૭૩
ઈદિવાર્તિત આત્મિક મુખ ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૭૭
ભવદ્વાર અને નિમ્બ યાન અને ક્રિયા	૩૮
યાન અને ક્રિયામાં સમાગ્રક સમર્પણ	૩૮૬
શુદ્ધ અણુ નવદ્વાર ઉપર નયો	૩૯
અણુ ૨૫ દ્રષ્ટિ થી અભ્યસના	૩૯૨
સત્ત્વના સ્વરૂપ વાદ	૩૯૬

શુદ્ધિ-પત્રક

પા નાં પંક્તિ અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પા. ના પંક્તિ અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧ ૯ અસક્ષી	અસક્ષી	૨૧ ૨૧ ઉત્પાદન	ઉત્પાદ
૨ ૧૧ પરમથ્ય	પરમથ્ય	૨૧ ૨૯ પારિણામિક	પરિણતિ
૨ ૨૪ ભાંગ	ભાંગા	૨૨ ૪ ગુણોના	ગુણોમા
૩ ૧૮ તેમાં	x	૨૩ ૧૯ ઉપયોગ	ઉપયોગ
૪ ૧ પ્રતિહાર્થ	પ્રતિહાર્થ	૨૪ ૩ આલે	આલે
૪ ૧૦ ધર્મની	ધર્મની	૨૯ ૨ શ્રીધર્મ	લ્લોધર્મ
૬ ૧૧ લોકોમા	લોકોમાં	૩૦ ૨૮ સમ્યગ્	સમ્યગ્
૬ ૧૭ થયેલા	થયેલા	૩૪ ૧૯ પ્રરિગ્રહ	પરિગ્રહ
૬ ૧૯ દર્શન ઉપયોગ	કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન ઉપ- યોગ	૩૬ ૨૫ મધુરતા	મધુરતા
૭ ૧૩ નીકથી	ખીકથી	૩૭ ૨૦ સમ્યગ્	સમ્યગ્
૯ ૧૫ મુક્તિને	મુક્તિનો	૩૮ ૨૫ ખળખળાટ	ખળખળાટ
૯ ૧૫ તાશ	નાશ	૪૨ ૨૦ ઉત્પન્ન	ઉત્પન્ન
૧૦ ૧૧ વિચારતા	વિચરતા	૪૩ ૯ ગરમ	પરમ
૧૨ ૬ ઉપકેશ	ઉપદેશ	૪૬ ૧૫ ક્રોધને	ક્રોધને
૧૨ ૨૫ નયમાં	નયમાં	૪૮ ૧૧ તાન	જ્ઞાન
૧૩ ૧૧ સહિત	x	૪૮ ૨૪ સદાઉપયોગવર્ત	સદાઉપયોગવર્ત
૧૩ ૧૧ સમક્રીતી	સમક્રીતી	૫૦ ૪ નિંસગ	નિંસગ
૧૩ ૨૪ બનાવવાનાં	બનાવવાના	૫૫ ૨૨ નિશ્ચય	નિશ્ચયથી
૧૪ ૧૧ તેમાંના	તેમાંના	૫૬ ૨૪ વિશુદ્ધિ	વિશુદ્ધિ
૧૪ ૨૦ ચક્રમા	ચક્રમાં	૫૭ ૮ શ્વામ્ભવાસ	શ્વાસોશ્વવાસ
૧૪ ૩૦ ક્રિયા	ક્રિયા	૫૭ ૯ દ્રાણોન્નિદ્રય	દ્રાણોન્નિદ્રય
૧૪ ૩૦ છત્રચ	છત્રચ	૫૮ ૧૮ અજ્ઞાન	અજ્ઞાન
૧૫ ૨૦ આકાશમાં	આકાશમાં	૫૯ ૧૯ પુણ્યથાને	ગુણ્યથાને
૧૫ ૨૩ રૂપે	રૂપે	૬૦ ૨૦ સમકિત	સમકિતી
૧૫ ૨૪ સર્વથા	સર્વથા	૬૧ ૧૯ દુશ્મ	દુશ્મન
૧૫ ૨૭ રૂપે	રૂપે	૬૧ ૨૨ શબ્દનો	શબ્દનો
૧૬ ૧૬ ભાવથી	ભાવથી	૬૨ ૭ સમકિત	સમકિતી
૧૭ ૧૨ રત્ને	રત્ને	૬૨ ૯ ઓળખતા	ઓળખાતા
૨૦ ૧૪ હાથ	હાથ	૬૨ ૧૦ સમકિત	સમકિતી
		૬૨ ૧૦ સત્યગ	સમ્યગ્
		૬૨ ૨૯ સમકિત	સમકિતી

પા. નં. ૧ ક્રમ	અર્થ	શુદ્ધ
૧૩ ૧૨	મજુ	મજુ
૧૩ ૧૬	મપાત	મપાત
૧૪ ૨૨	સપુડ	સપુડ
૧૬ ૧૭	તે	તે
૧૬ ૧૭	છવના	છવના
૭૨ ૭	આભામયિજી	આભામયિજી
૭૨ ૮	પોતાની	પોતાની
૭૨ ૮૧	આકમી	આકમી
૭૪ ૭	પુર્વે	પુર્વે
૭૫ ૭	શુદ્ધ	શુદ્ધ
૭૬ ૧૪	છવ	છવ
૭૬ ૧૮	જ	જ
૭૬ ૨૭	કિમતિ	કિમતિ
૮ ૧	છવ	છવ
૮ ૪	દબાવુ	દબાવુ
૮ ૫	સ્વાસ્થ્યના ફરક	આમાર્થ છવને
૮ ૫	મજુ છવ: સમજવુ	
૮૧ ૨૪	આજીવ	આજીવ
૮૩ ૭	સ્વાત, અસ્તિ	સ્વાત, અસ્તિ
૮૪ ૮	પાણ પુને	પાણ પુને
૮૪ ૮	મોજ	મોજ
૮૪ ૧૬	મેઈ	મેઈ
૮૪ ૨૧	મનગા	મનગા
૮૮ ૨૬	મોજા	મોજા
૮૮ ૨૮	મોજા	મોજા
૮૮ ૨૬	મોજા	મોજા
૮૯ ૧૪	મોજા	મોજા
૮૯ ૧૪	મોજા	મોજા
૧ ૬	મિજા	મિજા
૧ ૧૬	મોઈ	મોઈ
૧ ૧ ૧૮	મોજા	મોજા
૧ ૧ ૨૭	મોજા	મોજા
૧ ૧ ૨૪	મોજા	મોજા
૧ ૨ ૧	(મોજા)	પોજો

પા. નં. ૧ ક્રમ	અર્થ	શુદ્ધ
૧ ૪ ૨૦	મર્મ અર્થ	મર્મ-અર્થ
૧ ૬ ૧૨	મર્મ	મર્મ
૧ ૮ ૨૨	મર્મ	મર્મ
૧ ૬ ૬	મર્મ	મર્મ
૧૧૧ ૧૭	મર્મ	મર્મ
૧૧૧ ૩૧	મર્મ	મર્મ
૧૧૧ ૩૨	મર્મ	મર્મ
૧૧૨ ૭	મર્મ	મર્મ
૧૧૨ ૮	મર્મ	મર્મ
૧૧૨ ૧૨	મર્મ	મર્મ
૧૧૨ ૨૩	મર્મ	મર્મ
૧૧૨ ૨૪	મર્મ	મર્મ
૧૧૩ ૧૭	મર્મ	મર્મ
૧૧૩ ૨૪	મર્મ	મર્મ
૧૧૪ ૨૬	(મોજા તર)	મર્મ
૧૧૪ ૨૬	મોજા	મોજા
૧૧૪ ૨૭	મર્મ	મર્મ
૧૧૬ ૨૬	મર્મ	મર્મ
૧૧૭ ૧૧	મર્મ	મર્મ
૧૧૭ ૧૬	મર્મ	મર્મ
૧૧૮ ૫	મર્મ	મર્મ
૧૧૮ ૭	મર્મ	મર્મ
૧૧૮ ૧૬	મર્મ	મર્મ
૧૧૮ ૧૭	મર્મ	મર્મ
૧૨૨ ૧૪	મર્મ	મર્મ
૧૨૨ ૧૮	મર્મ	મર્મ
૧૨૨ ૨૬	મર્મ	મર્મ
૧૨૩ ૨૨	મર્મ	મર્મ
૧૨૭ ૩૧	મર્મ	મર્મ
૧૨૮ ૬	મર્મ	મર્મ
૧ ૬ ૨	મર્મ	મર્મ
૧૩૪ ૧૭	મર્મ	મર્મ
૧૩૬ ૧	મર્મ	મર્મ

પા ના	પકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩૬	૧૮	સમજવી	નથી
૧૩૮	૧૯	ઉમર	X
૧૪૦	૫	અતરાય	અતરાય
૧૪૦	૨૯	છે	X
૧૪૧	૨૨	પહેલી	પહેલી
૧૪૨	૧૫	જીવને	જીવને તથા
૧૪૩	૭	પ્રયલા	પ્રયલા પ્રયલા
૧૪૪	૧૪	નરક	નરક
૧૪૪	૧૮	ગુણગ્રાંથાને	ગુણગ્રાંથાને
૧૪૪	૨૫	ગુણગ્રાંથાને	ગુણગ્રાંથાને
૧૪૬	૧૧	આહાર	આહારક
૧૪૮	૨૭	ઉપધામ	ઉપધાત
૧૫૨	૨	આત્મિક	આત્મિક
૧૫૨	૨૭	અગ્નિની	અગ્નિની
૧૫૨	૨૮	આલોક	અલોક
૧૫૬	૨૪	જીવોને	જીવોની
૧૫૮	૧	એકદ	એકદમ
૧૫૮	૧૫	અધ્યવગ્રાંથાને	અધ્યવસાયગ્રાંથાને
૧૫૯	૧૧	અત કરણ	અતરકરણ
૧૫૯	૧૭	સહજમા સ્થિર	સહજ સ્થિર અભાવમા
		થાય	સ્થિર થાય
૧૫૯	૧૯	ગભાવસ્થાના	ગભાવસ્થાના
૧૬૪	૬	બહુશ્રુત	બહુશ્રુત
૧૬૪	૧૨	ધર્મા	ધર્મીયા
૧૬૪	૨૧	પૃથ્વી	પૃથ્વી
૧૬૮	૨૪	ની	ભય
૧૬૮	૨૬	દ્વિચરણ	દ્વિચરમ
૧૭૧	૧૦	છદ્મમન્થી	છદ્મમન્થી
૧૭૩	૯	થાન	થાય
૧૭૬	૧૯	સત્રમા	સત્રોમા
૧૭૭	૧૧	ગખે	ગખો
૧૮૦	૯	અટકાય	અટકાવ
૧૮૦	૧૧	ને	તે
૧૮૧	૧૫	પરિગ્રહો	પરિગ્રહો

પા ના	પકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮૧	૧૬	પડત	પડત
૧૮૨	૨૧	ને	તે
૧૮૩	૧૩	વગેરે	X
૧૮૩	૧૪	અંદાથીપણ	X
૧૮૪	૨૬	ગ્રાણીની	ગ્રાણી
૧૮૫	૩	સમ્યગ	સમ્યગ
૧૮૬	૯	સેવ	સેવા
૧૮૮	૨૮	કાષ	કાઈ
૧૮૯	૧૩	આત્મ	આત્મા
૧૯૦	૧૯	વિસ્તાવાળુ	વિસ્તારવાળું
૧૯૧	૪	ગણ	ત્રણ
૧૯૩	૯	જણાય છે	જવાય છે
૧૯૩	૧૨	વાળે	વાળો
૧૯૪	૧૩	તિર્વ	તિવ્ર
૧૯૫	૩૦	વળી	વાળી
૧૯૯	૨૪	ઉગપરણ	ઉપમરણ
૨૦૧	૨૭	મનવાળા	મતવાળા
૨૦૨	૭	હિસામા	હિસામા
૨૦૩	૧૪	મે	તે
૨૦૬	૧	અનોદય	અનુદય
૨૦૭	૯	કરે	ત કરે
૨૦૭	૧૦	અનાસ્થ	અનસ્થ
૨૦૭	૧૨	કળા	કાળ
૨૦૮	૮	જેણ	X
૨૦૯	૧૨	ધર્મન	ઉત્પન્ન
૨૧૦	૧૯	સમકિણી	સમકિતી
૨૧૧	૭	ભકતોની સાથે	ભકતોની સાથે
		આપતન	આલાપાદિ
૨૧૧	૧૭	નિદા	નિંદા
૨૧૪	૨૪	દાર	દારા
૨૧૫	૧૬	ભા	ભાવ
૨૧૬	૧૩	નોક્ષ	મોક્ષ
૨૧૬	૨૪	સુત ત્યુ	સુતાર્યું
૨૧૭	૧૭	અનુભવ	અનુભવ
૨૧૭	૧૮	મેડોપાર	મેડોપાર

પા. નં. પ ક્રતિ	અમુક	શુદ્ધ	પા. નં. પ ક્રતિ	અમુક	શુદ્ધ
૨૧૮ ૪	જ્યાદિનુ નિસન	જ્યાદિની નિધિ	૨૫૮ ૪	માત	માત
૨૧૯ ૧	ચાના	ચાતા	૨૫૮ ૧	અભવ	અનુભવ
૨૨૨ ૮	મિથ્યાત્વ	મિથ્યાત્વની	૨૫૮ ૨૭	પાવમાલુ	પાવમાલુ
૧૨૩ ૨૧	બેઠકધારી	બેઠકધારી	૨૫૯ ૨૫	આત્માના	ચાન ધિપરોત
૨૨૪ ૧૩	ધાપક	ધાપક	૨૬૧ ૬	મમકિત	સમકિત
૨૨૭ ૧૭	અપર્યાપ્ત	અપર્યાપ્ત	૨૬૧ ૬	અપ્રાત	અપ્રાત
૨૨૭ ૨	વિસ્ફેક	વિસ્ફેકિય	૨૬૧ ૧૨	માવ	માવ
૨૨૭ ૨૧	તપા	તપા	૨૬૨ ૧	આત્મા પ્રેરણા	આત્મ પ્રેરણા અને મુલ્યો
૨૨૬ ૩	સમકિત	૮	૨૬૩ ૭	કટક	કટક
૨૨૬ ૮	૮	x	૨૬૫ ૨૭	કર્તનમાં મુકનાથી તેનો ત્યાગ કરવાથી	
૨૨૬ ૧૬	૧ ૬ ૭=૬૬	૧ ૬-૭=૬૬	૨૬૫ ૨૮	સમજવો	સમજવો
૨૨૬ ૨૭	કુન્નતિ	કુન્નતિ	૨૬૬ ૭	ચેતન	ચેતન
૨૩૩ ૧	કલ્પવૃક્ષ	શુદ્ધવૃક્ષ	૨૬૭ ૨	શાશ્વત	કાશ્વત
૨૩૬ ૩	હેતુપ્રેરણા	હેતુપ્રેરણા	૨૬૭ ૫	આત્માનેત	આત્માનેત
૨૩૭ ૧૪	તો ખલુ	તો ખલુ	૨૬૮ ૧	આવા	x
૨૪૧ ૨૨	સ્તિમ્ભ	સ્તિમ્ભ	૨૬૯ ૧૪	નિદા	મદ
૨૪૩ ૮	જલુ	જલુ	૨૬૯ ૨૬	વાંચવા	વાંચના
૨૪૩ ૨૩	વાસ્તવ અને	વાસ્તવને	૨૭ ૧૬	કરોપશમિત	કરોપશમિત
૨૪૪ ૨૬	મંગેની	મંગેની	૨૭ ૨૫	નાં એકત્વની	નુ એકત્વ
૨૪૫ ૧૨	છે તપન	છે તે તપન	૨૭૧ ૨	પાંથી	પાંથી
૨૪૬ ૮	આત્મ	આત્મ	૨૭૧ ૫	મથાખ્યાન	મથાખ્યાન
૨૪૬ ૮	નિર્ણય	નિર્ણય	૨૭૧ ૭	મન	મન
૨૪૬ ૧૨	અભ્યાસી	અભ્યાસી	૨૭૩ ૨	અત	અત
૨૪૮ ૧૫	સત્તીન	સત્તીન	૨૭૪ ૧૫	રક્તના	રક્તના
૨૫૧ ૬	સ્વર્ણ	સ્વર્ણ	૨૭૭ ૧	સ્વર્ણ	સ્વર્ણ
૨૫૨ ૧	ધાપક	ધાપક	૨૭૭ ૨૬	પ્રસિદ્ધિ	પ્રસિદ્ધિ
૨૫૬ ૭	ગત	ગત	૨૭૮ ૧૬	વિસ્તરણ	વિસ્તરણ
૨૫૬ ૧	માધ્યમ	માધ્યમ	૨૭૮ ૨૬	ભાગવતો	ભાગવતો
૨૫૬ ૨	મેધ અપેક્ષા	અપેક્ષા	૨૭૯ ૨૪	ગત	ગત
	મુખ્યનાથી	મુખ્યનાથી	૨૭૯ ૨૪	કર્તન	કર્તન
૨૫૭ ૧૩	અન્યથા સિદ્ધ	અન્યથા સિદ્ધ	૨૮ ૬	આ	x
૨૫૭ ૧	શુદ્ધ	શુદ્ધ	૨૮૧ ૬	અર્થ	અર્થ

પા. ના	પંકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૮૧	૨૬	મૈત્રી	મૈત્રી
૨૮૩	૮	ગુણુદિદ્રાણુમા આવવાથી	ગુણુમાં ઉડા ઉતરવાથી
૨૮૩	૧૧	અથવા એક ગુણુમાથી ખીજા ગુણુનો અનુભવ કરવા જતા	(ભુલથી આટલુ ડાબલ છપાયુ છે)
૨૮૪	૪	તે	તો
૨૮૭	૧૪	જ્ઞાને	જ્ઞાન
૨૮૭	૨૫	મદ	મદ
૨૮૮	૨૦	આભખી	ઓળખી
૨૮૯	૧૪	દોષ	દોષ
૨૯૦	૨૫	આ	x
૨૯૦	૮	આત્મતા	આત્માના
૨૯૦	૧૯	પ્રાતિ પ્રક્ષિ	પ્રતિ પક્ષિ
૨૯૧	૪	આત્માને	આત્માતે
૨૯૧	૧૮	ચ્વનત્ર	ચ્વતત્ર
૨૯૪	૧૬	નયથા	નયથી
૨૯૬	૧૩	તે ગુણો મનમા બોલવાની જરૂર પડે ત્યારે	આ ભુલથી ડાબલ છપાયુ છે
૨૯૬	૧૫	આશ્રવથી	આશ્રવથી
૨૯૬	૭	સ્વપને	સ્વરૂપને
૨૯૬	૨૦	સિદ્ધિ	સિદ્ધિ
૨૯૬	૨૨	કેવળાદર્શન	કેવળાદર્શન
૨૯૭	૧	આત્મ	આત્મા
૨૯૮	૨૧	આત્મા	આત્મા
૩૦૦	૩	દાર	દારા
૩૦૦	૧૨	અભ્યાસ	અભ્યાસ
૩૦૨	૧૯	ચ્છીન	ચ્છીન
૩૦	૧	મને	મન
૩૦૩	૩	વિષયમા	વિષયમાં
૩૦૩	૨૯	આત્મા	આત્મા
૩૦૩	૩૦	અધાય	અધાય

પા. ના	પંકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૦૪	૧૧	અનર્થક્ષુથી	અતર્થક્ષુથી
૩૦૪	૧૩	છ	છે
૩૦૯	૮	ધગણ	ધારણા
૩૦૯	૧૮	ચતનના	ચેતનના
૩૧૧	૧૨	ઉપજે	ઉપજે
૩૧૨	૧૬	આદમા	આન દર્માં
૩૧૨	૧૯	દર્શનાત્મા	દર્શનાત્મા
૩૧૪	૩	પર્પાઠિ	પર્પાય
૩૧૪	૫	શુદ્ધી તરફ	શુદ્ધિ તરફ
		અપેક્ષાએ અશયી ગમનને અપેક્ષાથી	શુદ્ધિ સમજવી અશયી શુદ્ધિ સમજવી
૩૧૫	૧૯	દ્વી	દ્વી
૩૧૬	૧૩	રીત	રીતે
૩૧૬	૨૫	શકશે	શકશે
૩૧૭	૧૧	ધર્મ	ધર્મ
૩૧૭	૨૧	અગટ	અગટ
૩૧૭	૨૯	વીન	લીન
૩૧૭	૨૯	ભાવના	ભાવમા
૩૧૮	૧૧	ઓગવવા	ઓગવવા
૩૧૯	૭	સર્વદોહિત	સર્વદોહિત
૩૧૯	૧૨	નિદ્રાતીત	નિદ્રાતીત
૩૧૯	૨૦	અર્થ	અર્થ
૩૧૯	૨૪	અમણતા	અમણતા
૩૧૯	૨૫	ગિચા	ગિચા
૩૧૯	૨૬	નિરપૂહ	નિરપૂહ
૩૧૯	૨૬	નિરાકુલ	નિરાકુલ
૩૧૯	૩૦	સ્વરૂપ	સ્વરૂપ
૩૧૯	૩૧	આત્મસ્વરૂપ	આત્મસ્વરૂપ
૩૧૯	૩૧	આત્મસ્વરૂપથી	આત્મસ્વરૂપ માં
૩૨૦	૬	વત	વંત
૩૨૦	૯	નિર્વિકલ્પ	નિર્વિકલ્પ
૩૨૦	૧૦	અમેદ સ્વરૂપ	અમેદસ્વરૂપ

પા. નં.	પદ્ધતિ	અનુક્રમ	શુદ્ધ
૩૨	૧	ચિદ્ધ ધન	ચિદ્ધ ધન
૩૨૧	૧૮	અલોનું એકવ	અલોનું એકવ
૩૨૧	૨૦	સર્વ	સર્વ
૩૨૧	૨૫	ધ્યેયનું	ધ્યેયનું
૩૨૧	૨૫	ધ્યેય	ધ્યેય
૩૨૨	૫	આ	×
૩૨૨	૨૩	આત્મા	આત્મા
૩૨૩	૮	સાત	સાત
૩૨૪	૧૧	પર્યાય	પર્યાય
૩૨૪	૨૩	ધર્મ	ધર્મ
૩૨૬	૭	સુખદુઃખી	સુખદુઃખી
૩૨૮	૬	રતિ	×
૩૨૮	૨૪	ધ્યેય	ધ્યેય
૩૨૬	૬	લોહાલોક	લોહાલોક
૩૨૬	૧૮	શુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૩૨૬	૨૪	દર્શ	દર્શ
૩૩૦	૧૨	સુખમય	સુખમય
૩૩૧	૧	કિંમતી	કિંમતી
૩૩૧	૧૧	અધ્યાત્મ	અધ્યાત્મ
૩૩૧	૧	અનુભવ	અનુભવ
૩૩૨	૧૮	આત્માના	આત્માના
૩૩૪	૧૭	સ્વચ્છ	સ્વચ્છ
૩૩૫	૧૧	અત્તના	અત્તના
૩૩૫	૨૭	પ્રેક્ષા	પ્રેક્ષા
૩૪૬	૧૬	દર્શ	દર્શ
૩૩૬	૨૪	નિર્વિકલ્પ	નિર્વિકલ્પ
૩૩૮	૨૪	આત્મધ્યાનથી	આત્મધ્યાનથી
૩૩૬	૧૩	સ્વરૂપ	સ્વરૂપ
૩૩૬	૧૭	તને	તને

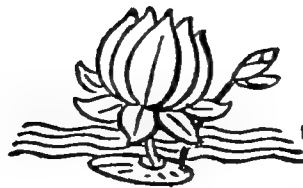
પા. નં.	પદ્ધતિ	અનુક્રમ	શુદ્ધ
૩૩૬	૨૧	નાન	નાન
૩૪	૧૮	દ્વાપર	દ્વાપર
૩૪૨	૧૬	સમર્થતા	સમર્થતા
૩૪૩	૬	દક્ષિણ	દક્ષિણ
૩૪૩	૨૧	તે	તે
૩૪૪	૧૮	કાલ	કાલ
૩૪૫	૧૩	સાવરવચન	સાવરવચન
૩૪૫	૨	કાવિ	કાવિ
૩૪૫	૨૬	પણ	પણ
૩૪૬	૨૪	આ	આ
૩૪૭	૨૭	તે	તે
૩૪૮	૧૪	કારમય	કારમય
૩૪૮	૨	કિંમતી	કિંમતી
૩૪૮	૨૧	રમણની	રમણની
૩૪૬	૨૩	પણ	પણ
૩૪૬	૨૮	પરિણતિ	પરિણતિ
૩૫	૨૮	કેવલજનો	કેવલજનો
૩૫૧	૭૫	પ્રતિબિંબ	પ્રતિબિંબ
૩૫૩	૨	પરમજનો	પરમજનો
૩૫૩	૫	પરિણતિ	પરિણતિ
૩૫૩	૮	સુપ	સુપ
૩૫૩	૧૪	નધા	નધા
૩૫૪	૨૫	ભોગવા	ભોગવા
૩૫૫	૧	કારણનો	કારણનો
૩૫૫	૨૩	પર્યાય	પર્યાય
૩૫૬	૭૧	પરિણતિ	પરિણતિ
૩૫૭	૧	પ્રેક્ષા	પ્રેક્ષા
૩૫૭	૭	કાવિ	કાવિ

પાનુ ૩૨૧ પદ્ધતિ ૨૭ ૨૪ આ પ્રમાણ છે—

૭ મુકશિનું એકવ તે એક સુખ પર્યાય હોયે પરિણતિ, જમુ તે પર્યાય મુકનો. કહેવાય. એક એક મુકમાં અનત અનત મુકશિ છે તે દરેક સમયે અગ્રા અપુ મુકથી પડતુ દાનિત્વિ પામે છે.

પા ના પ કિત અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૫૭ ૧૦ સપમમા	સયમમા
૩૫૭ ૨૨ અનર્પિ	અનર્પિત
૩૫૯ ૨ આભ્યંતર	અભ્યંતર
૩૬૩ ૨૫ ને	તે
૩૬૪ ૧૨ મેટવુ	મેટવુ
૩૬૪ ૨૧ આત્મ	આત્મ
૩૬૭ ૧૯ બધોનય	બધોનયો
૩૬૮ ૧૦ કેવળજ્ઞાન	કેવળજ્ઞાન (૧)
૩૬૮ ૩૩ માન	માત
૩૬૯ ૨૪ મિથ્યા	મિથ્યા
૩૭૦ ૧૮ નયમા	નયમા
૩૭૦ ૨૭ ક્ષયોપશમનો	ક્ષયોપશમનો
૩૭૧ ૫ શ્રુતજ્ઞાન	શ્રુતજ્ઞાન
૩૭૧ ૬ રૂપી પ્રાણુ છે	તે પ્રાણુ છે
૩૮૧ ૯ શ્રુતજ્ઞાન	શ્રુતજ્ઞાન
૩૭૧ ૩૦ શ્રુતજ્ઞાની	શ્રુજ્ઞાનની
૩૭૪ ૫ પડિમ	પડિત
૩૭૪ ૧૧ છે પછી આવી	અપેક્ષા વાળુ
૩૭૫ ૨૫ અહિં	અહિં
૩૭૬ ૨૪ દ્રવ્ય	દ્રવ્ય
૩૭૮ ૫ ચારિત્ર	ચારિત્રથી
૩૭૮ ૬ ભવ	ભાવ
૩૭૮ ૧૨ અનદ	અનત

પા ના. પ કિત અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૭૯ ૨૨ ગુણમા	ગુણોર્મા
૩૭૯ ૨૯ પટે	પટે
૩૮૦ ૨૪ ઉતારવાની	ઉતારવાની
૩૮૩ ૪ અમૃત	અત મુક્ત
૩૮૪ ૧૬ ક્ષપક પછી ૧૩, ગુ ૧૩ ૧૪ ગુ ૧૪ અયોગી કૃવળી	
૩૮૪ ૨૬ તત્વમા	તત્વમા
૩૮૫ ૧૧ શ્રુત	શ્રુત
૩૮૬ ૧ વર્ષણ	સર્વર્ષણ
૩૮૭ ૬ તેને	તેણે
૩૮૮ ૧૦ સ્ત્રી	કરી
૩૮૮ ૨૯ એકબ્વ	એકત્વ
૩૮૮ ૩૧ જ્ઞાનને	જ્ઞાન
૩૮૯ ૬ શુષ્ટ	શુષ્ક
૩૯૦ ૩૦ શરૂઆત	શરૂઆત
૩૯૧ ૧૦ આત્મા	આત્મા
૩૯૨ ૩૧ વ્યવહાર	વ્યવહાર
૩૯૩ ૩ નિશ્ચયની	નિશ્ચયથી
૩૯૩ ૯ ખોલુ	ખોલવુ
૩૯૩ ૧૧ નહિ	નહિ
૩૯૩ ૧૮ ચોક્ષમાર્ગ	મોક્ષમાર્ગ
૩૯૪ ૧૦ પક્ષર્મા	પક્ષમા

મહાનુભાવો,

નીચેના ધર્મ કસ્ટી કરનારો ઉપયોગી ઉપકરણો અને ધાર્મિક પુસ્તકો ૫૮૨ કિમ્ત કરતા અર્ધા કિમ્તે આપવામાં આવે છે તો જેઓને જરૂર હોય તેમણે નીચે મુજબના સ્થળેથી મેળવી લેવા અથવા પોસ્ટથી મંગાવી લેવા.

વિગ્રહ	પડકાર કિમ્ત	અર્ધા કિમ્ત
શ્રી જૈન તત્ત્વપ્રકાશ	૧- ૦૦	૩-૦૦
શ્રી જૈન જ્ઞાનસાગર	૩-૦-૦	૧-૮-૦
સમ્યક્ દર્શન અને અધ્યાત્મિક જ્ઞાન માટે		
સુખની કુચી (મિથિલી કુચી)	૪- -	૨-૦-૦
બુદ્ધ લોક સમજ		જ્ઞાપ છે.
શ્રી ધર્મધ્યાન અને સમ્યક્ ભાગ	૨-૦- -	૧-૦-૦
શ્રી સિદ્ધિના સોપાન	૧-૦- -	૦-૮- -
શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર	-૮- -	૦-૪-૦
શ્રી પ્રતિકમ્બુ સ્તુતિ	૦-૧- -	૦-૩-૦
શ્રી સામાયિક સ્તુતિ	૦-૨-૦- -	-૧- -
કલાસુ (પદ્ય)	૧ ૧૨-૦	૦-૧૪
માળા (નવકાવ્યો) મુખ્યત્વે	૧-૦- -	૦-૮-૦
મુદ્રપત્ર		અમુલ્ય

(પોસ્ટેજ ખર્ચ અસર કરશે)

સ્થળ: }
 દિવાન પરાકેરી નં ૬
 રાજકોટ

શ્રી ચામણ વેલજી વીરાણી અને
 શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સંભારક ટ્રસ્ટ

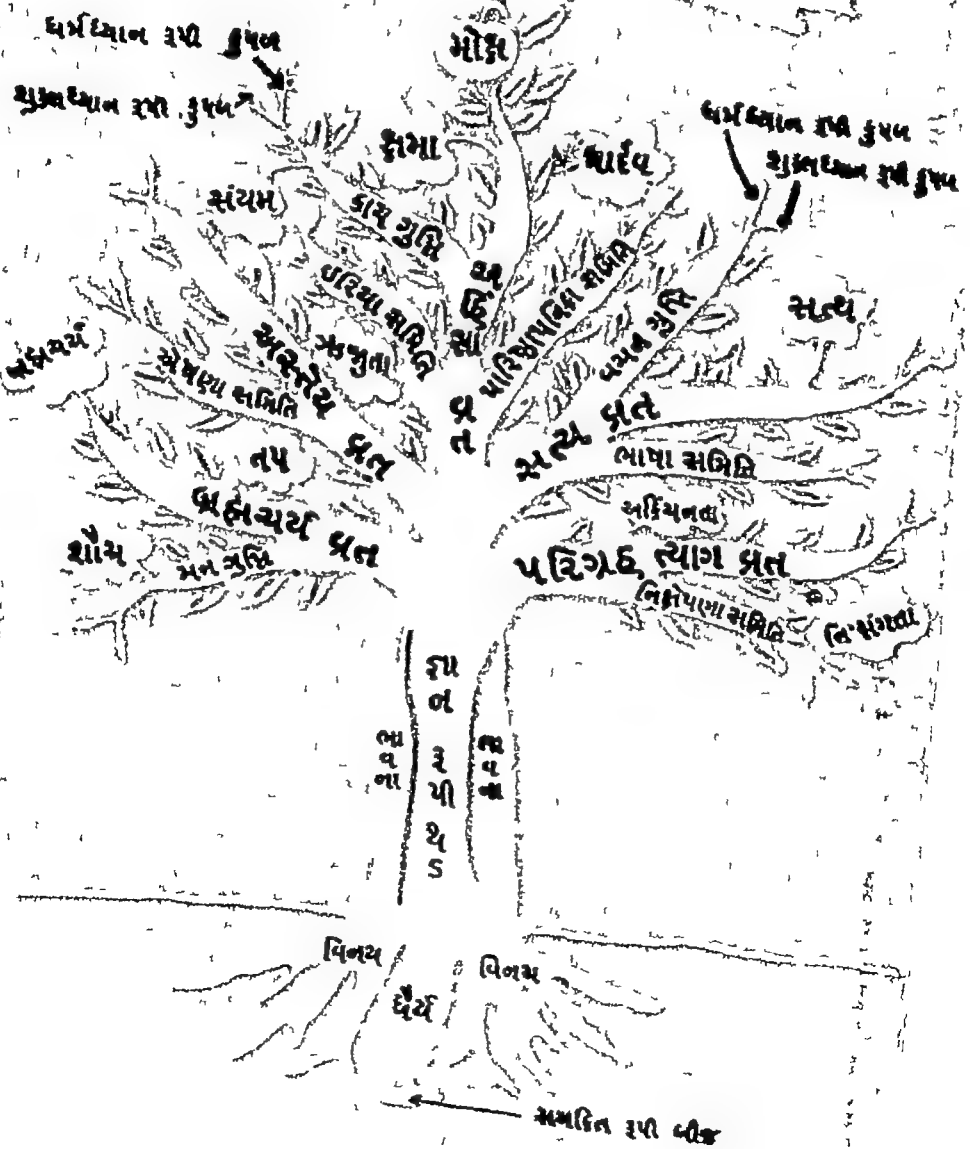
શ્રદ્ધાજ્ઞાપી

આજ પ્રેરક આશા યુદ્ધ મુની શ્રી પ્રાણસાક્ષી મહારાજ તરફ આપી
 થયેલ સંકલિત જાણ તેમને આપી મહાજ્ઞાપી આપીને આ પુસ્તક
 પ્રકાશન કરું છું

શ્રી ભગવાન
 હાલમાં ચામણ વીરાણી
 ના નજરે

સમક્ષિ તે ધર્મ વૃક્ષનું બીજ છે.

ધર્મ વૃક્ષ

ધર્મ વૃક્ષનો ખુલાસો

ધર્મવૃક્ષ ઝીલ સમક્ષિ છે તેમાં વિનયની જગ છે તેથી વિનય ધર્મવૃક્ષના મૂળ સમાન છે વિનયવતને વિરલ સખતી પડે છે તથા ધર્મ ધર્મવૃક્ષના કાંઠા રૂપ છે ધર્મ વચ્ચે યાત્રા અને નીકળે તેથી યાત્રા, ધર્મવૃક્ષનું રક્ષક છે યાત્રા નિર્ભય બાવ રાખી યાત્રા છે આ ૧૨ ધર્મભાવના તથા પાંચ મહાત્મ્યોની ૨૫ ભાવના, ધર્મવૃક્ષની તથા રૂપ છે શુભ ભાવના વચ્ચે સખમ અને નીકળે અને સખમી પાંચ મહાત્મ્યોવારી રૂપ છે તેથી પાંચ મહાત્મ્યો ધર્મવૃક્ષની શાખા રૂપ છે આઠ પ્રકારના માતા (પાંચ સમિતિ અને જનુ સુમિ) મહાત્મ્યોનું સ્વરૂપ છે તેથી તે ધર્મવૃક્ષની પ્રતિષ્ઠામાં છે સુમિવત ખ્યાની રૂપ છે તેથી ધર્મખ્યાન અને શુભ ખ્યાન, ધર્મવૃક્ષના આકાર સમાન છે શુભ ખ્યાન વિનયથી રૂપ રહે છે તેથી પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૩ વિનય અને ૨૪ વિનયથી નિવૃત્તિભાવ રૂપ જન છે નિવૃત્તિભાવે અનેક ક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે તેથી ૧ જાતિ ધર્મ તથા અનેક ઉપર યુક્તે રૂપ મુખ્યથી પુષ્પો છે તેથી કુલેવાળા મેલ પ્રાપ્ત છે તેથી ધર્મવૃક્ષનું ફળ મેલ છે તે મેલથી ફળ મનનત મેલ મેલનાથી મનુષ્ય મનુષ્ય મનુષ્ય નિર્ભય મુખ રૂપ સ્વથી મનુષ્ય છે આદે ધર્મવૃક્ષીવાળા સર્વ બધા જીવોએ સમયગાળાની આશાવાના રૂપી.

પરમાર્થ માર્ગ દર્શક

સમ્યગ્ દર્શન

અને

અધ્યાત્મકે જ્ઞાન યાને સુખની કુંચી

સગ્રાહક

ડા શ્રી એન કે ગાંધી

*

વ્યાખ્યા—તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન સમ્યગ્ દર્શનમ્

અર્થ—સમ્યક્=સર્વજ્ઞના વચન અનુસાર યથાતથ્ય, દર્શન=જોવું, જોઈને વિચારવું, વિચારીને નિશ્ચય કરવો, નિશ્ચય કરીને ધારી રાખવું અને તેમાં ઝિથરતા થતી. કદાચ વસ્તુનું સમ્યક્ દર્શન કયું ? તો કે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન. તત્ત્વ = નવતત્ત્વ, અર્થ = રહસ્ય, સાર, યથાર્થભાવ. તેમાં આત્મ તત્ત્વની સ્વાનુભૂતિ, શ્રદ્ધા = આગ્રહા = અસ્તિત્ત્વ ધરાવતી વસ્તુઓની માન્યતા

શ્રદ્ધાના બે પ્રકાર છે (૧) સામાન્ય શ્રદ્ધા—તત્ત્વોનું રહસ્ય ન સમજાય ત્યાં સુધી જિનવચનમાં શુકલ આત્મપરિણતિ (૨) વિશેષ શ્રદ્ધા—તત્ત્વના ગહસ્યને યથાર્થ ભાવે સમજીને તેમાં દૃઢતા, નિશ્ચય, પ્રતિતી રૂચી, ઝિથરતા કરતી. શ્રદ્ધામાં મનની જરૂર છે સરી જીવને શ્રદ્ધા થઈ શકે છે અમંક્ષી મિથ્યાત્વી હોય છે, નો મંજીનોઅમસી (કવળી)ને આત્માના પરિણામરૂપ સમકિત હોય છે

સમકિતના પર્યાય વાંચકનામ—(અપેક્ષાપૂર્વક, ભેદ અભેદ સ્વરૂપે) સમકિત, સાચી તાત્વીક સમજણ, આત્મદર્શન, આત્માનુભવ, સ્વાનુભૂતિ, આત્મજ્ઞતા, આત્મદ્રવ્યમાં સ્થિરતા, પરમરહસ્ય જ્ઞાન, આત્માનો સાક્ષાત્કાર, આત્મેનિશ્ચય, પરમતત્ત્વનો અનુભવ, તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધા, અતઃ ઉપયોગ સહિત દ્રવ્ય ભાવપૂર્ણ તથા સર્વ અપેક્ષાપૂર્વક નવતત્ત્વનું જ્ઞાન તથા શ્રદ્ધા, બોધિરત્ન, સત્ય તાત્વીક નિશ્ચય, પરમતત્ત્વરૂચી, પરમસત્ય દર્શન, નિશ્ચય સત્ય, આત્મબોધ, વગેરે.

ભાવાર્થ—જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય નવ તત્ત્વ), ઉપાદેય (આજ્ઞવા યોગ્ય—આત્મતત્ત્વ, મંવર, નિર્જરા, મોક્ષ એટલે કે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ), હેય (ત્યાગ કરવા યોગ્ય—અજીવતત્ત્વ, પાપ, આશ્રવ, બધ)માં યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરીને આત્માની શુદ્ધિ કરીને, સિદ્ધગ્વરૂપે સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં લઈ જવાની ભાવના તે સમ્યગ્ દર્શન

પ્રુહાસો—મોક્ષ માર્ગની સાધના ઘણાખરા જીવોને ધીમે ધીમે થાય છે અને અરાઅર આચાર જેવો જોઈએ તેવો એકદમ પાળતા આવડતુ નથી, તેથી પાપની અપેક્ષાએ પુણ્ય તત્ત્વનો

સમ્યક્ આપો આપ વગર હવે જાણે થાય છે. પાતના ઈગ્ની હવે તો ઠેક કરતું નથી, પણ સમકિતી થવો પુરુષના ઈગ્ની પણ ઈગ્ન નહિ કરતા હોવાથી, પુરુષસ્ત્રવને મેઘની અવેશ્વરને કાપેલ વિભાજનાં મૂળી સાર્થ નહિ. [

અમ—સમ્યક્ દર્શનના ૧૭ અંક છે એટલે કે ૧૭ અંગના સમગ્ર તરિકે સમ્યક્ દર્શન અવધારી મણી શકાય. નિમ્નથી અનતધાન, અનત દર્શન, અનત આત્મિક મુખમાં નિઃસંદેહજનું અને કૌપત્યજનું તે અમરિતનિઃસ્વે અમરતર અક્ષમ' મુસ્તિતિ છે. અવધાર તે અમરતર પચ્ચિનિદાગનો જાણે મણુ મન્ય આચાર છે.

૬૩ લેસ—૪ સદાન, ૩ સિચ, ૧ સિચ, ૩ સુદિ, ૫ કુપ્ત્ય ત્યાગ, ૮ પ્રભાવના, ૫ શુદ્ધ, ૫ શુદ્ધ, ૬ મના, ૬ અસિચોચ, ૬ જાવના, ૬ ન્યાન તે સર્વ અમરુ નેશ્વ સમકિતના ૮ આચારથી થાય છે.

આર મધ્યાન—(૧) પરમજ સચ્ચો, (૨) સુદિ પરમજ સેચ્ચો, (૩) વાનવ વચ્ચો, (૪) કુદચ્ચો વચ્ચો.

પરમજ સચ્ચો—પરમજ સમગ્ર = મધ્યાન અર્થેના પરિચય કરવો, એટલે નસતરતું સ્વયં જન્મું, નસતર મધ્યાન. ઇચ્છાતત્ત્વ આત્મતત્ત્વ લેખતત્ત્વ, કુદ્ધતત્ત્વ, ધર્મતત્ત્વ આવી તત્ત્વ તે અચ્ચિય મણુ માર્ગદર્શક સત્ત્વનું વાંચન અને સ્વચ્ચના ઉપેક્ષ મેચ્ચુથી થાય. મેચ્ચમાર્ગમાં જવાને જાણે વિષય વિષામાં જી જમાતા દેવ, ગુરુ અને સચ્ચો જન્મવા માટે શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મની શુદ્ધિપૂર્વક શોધ કરવી જોઈએ.

કેસાચ મચ્ચો શોધ સચ તત્ત્વો મચ્ચ કરીને તેમાં પેતાના કુતકથી ઉચ્ચા અર્થે દર્શન નવાં ચાલો ઉપન કરે છે. તેમના જોડો કાં તે સર્વ તરિકે પુરુષવાનો અચ્ચા તો મધ્યાન ગુરુ તરિકે જાણે મધ્યાનો હોય છે અને પેતાની હવે પેતાના માટે મેચ્ચા શોધાને ધર્મના જોડા નીચે તેમજ દૃષ્ટાને છે પણ તેની જગ સિચિત પરિપક્વ થયા આવી હોય છે તેમ સુદિમાન મચ્ચો પીણાદર્શન આ દેવ, ગુરુ, મંત્રી શોધી કાઢે છે.

પાર્શ્વનાચ આમીના સાચના ગામીયા અજુવારે મધ્યાન સ્વામી સર્વ છે અને મેચ્ચાથી નથી એવી ખાતી અજુક જાંચ દારા કરી હતી કે ૭ જાંચા સર્વ સિચા પેતાની મેચ્ચ કેસ પ્રાપ્તી સો નહિ.

સુદિમાને મેચ્ચપાર્શ્વના અજુવી સર્વનું ૭/ યાન પેતાની સાધના માટે પ્રદ્યુ કર્યા નવા હોય છે કાચુ કે કપાળ કાચિત સાચો તો સચ જોઈ નીચ્ચથી સંક છે. તેની મેચ્ચ થાય માટે કઈ કિચા નથી અમરુજમાં એક પણ જુલ આવી અને તે પછી ગાળે તો તે સમગ્ર દેવ નથી જલ થાય છે. માર દેવ અદિત્ય ગુરુ નિર્મલ અને ધમ કેચ્ચીનો સાચો, એવી ખાતી વખત શુદ્ધ સ્વયં જન્મથી થાય છે. તે સમકિતનું પેદુ પચ્ચી છે.

આગમ પ્રમાણે દેવ રવરૂપ

દેવ અરિહંતનું રવરૂપ—(૧) દિવ્યતા, (૨) દાન શક્તિ. દિવ્યતા=પ્રકાશ, પ્રકાશનો પૌદ્ગલિક અર્થ તેજ થાય છે તે જડ છે પ્રકાશનો અધ્યાત્મિક અર્થ જ્ઞાન થાય છે અને સંપૂર્ણ જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન છે. પૌદ્ગલિક તેજવાળા દેવતાઓ હોય છે અને કેવળજ્ઞાનવાળા અગ્રિહત દેવ હોય છે, દેવતા પૌદ્ગલિક વસ્તુનું દાન ઈષ્ટ શકે છે અને અગ્રિહત દેવ અનંત આત્મિક સુખનું કારણ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન દાન ઈષ્ટ શકે છે

અરિહત = અગ્નિ = શત્રુ + હત = હણ્યા, દેવતાના ઇન્દ્રો અને નરેન્દ્રો બાહ્ય શત્રુને હણી શકે છે, ત્યારે સર્વજ્ઞ અરિહતે અભ્યંતરના કર્મ શત્રુને હણ્યા છે, તે આવગણ કરનાર ચાર ધનધાતિ કર્મ છે મોહની કર્મ મુખ્ય છે તે સર્વેનો અરિહત દેવે શુકલ ધ્યાનથી નાશ કર્યો છે—

અરિહંતના ગુણ—અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત તપ, અનંત વીર્ય, + ક્ષાયક સમક્ષિત, યથાખ્યાત ચારિત્ર-એ મુખ્ય ગુણો છે— આ બધા ગુણો જેનામાં નથી તે સર્વજ્ઞ નથી, અગ્રિહત ૧૮ દોષ રહિત હોય છે અજ્ઞાન નિદ્રા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મદ, મત્સર, હાન્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, પ્રેમ, જીવ હિંસા, અસત્ય, ચોરી, ક્રીડા, આ અઢાર દોષમાથી એક પણ દોષ જેમાં હોય તે સર્વજ્ઞ નથી.

અરિહંતના બે ભેદ—૧ તીર્થંકર, ૨ સામાન્ય કેવળી. તે બંનેમા ઉપરના બધા સર્વજ્ઞના ગુણો હોય છે તીર્થંકરમાં અમુક વિશેષતા છે

તીર્થંકર જન્મથી જ ત્રણ જ્ઞાન લઈને આવે છે, ઇન્દ્રો અને દેવતાઓ તેમનો મહોત્સવ કરે છે અમુક વખત સસારમા રહી, પોતાની મેળે દીક્ષા લે છે, તેથી તેઓ સ્વયંબુદ્ધ છે, દીક્ષા લીએ કે તરત જ તેમા તેમને મનપર્યવજ્ઞાન ઉપજે છે ત્યારબાદ ચાર ધનધાતી કર્મનો વીતરાગ સયમ સાથે પ્રધાન તપથી સર્વથા નાશ કરીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તીર્થંકર નામ કર્મનો ઉદ્ધ થાય છે તેથી સર્વજ્ઞના ગુણો ઉપરાંત આઠ પ્રાતિહાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે

* શુકલ ધ્યાનથી નાશ કર્યો છે

+ અનંત વીર્યમા અનંત દાન લખ્ધી, અનંત આત્મિક ગુણોની લાભ લખ્ધી, અનંત ગુણોનો ભોગ ઉપભોગ અને શક્તિ અતર્ગત થાય છે

— યથાખ્યાત ચારિત્રમા અનંતી ક્ષમા, અનંત વિનય, અનંતીસરળતા, અનંત આત્મ-સંતોષ, ગંભીરતા, વિરક્તભાવ, અખેદ, નિર્ભયતા, અશોક, અદુઃખ, અવેદીપણુ વગેરે અનંત ગુણો અતર્ગત થાય છે

આઠ પ્રાતિહાર્ય

૧ અસૌક વૃક્ષ—તે દેવાના દેવાના ધ્યાન (સમોત્પન્ન)માં વિસ્ત્રા, પુનઃપ્રેરણા આકાશમાં ઉપલબ્ધ થાય છે; સસારના તાપમયેથી અત્યંત સંતોષિત અને મોહના સુખની ક ક મેળવવાનું ધ્યાન અર્થે છે એમ તે દૃષ્ટ ઉપરથી અનુમાન થાય છે.

૨ સિદ્ધાસન—કાવવાન બેઠક સે છે ત્યાં આકાશમાં અંધર વિસ્ત્રા પુનઃપ્રેરણા સ્વદિક સિદ્ધાસન થઈ આવે છે તેના ઉપર કાવવાન બેસ્યા નથી તે કાવવાનું નિર્મેષપણ નિરાશના પણ અને સુખ શાન સ્વરૂપ સ્થાક છે.

૩ છત્રવૃક્ષ—અસૌકવૃક્ષ નીચે અને કાવવાનની ઉપર અંધર જગ્ન છત્ર થઈ આવે છે તે જગ્ન મોહનું સ્વામીપણ તથા સ્વતંત્ર સુખવે છે એમ અનુમાન થાય છે.

૪ અગ્રમર—કાવવાનની બને બાજુ દુટિકાઓ દેખાય છે, તે ઉપર ચાના દેખાય પણ નીચે કાસતા ન દેખાય તે કાવવાન પ્રકાશન થમની આસપાસથી સમભાવથી સિંગળા અને ઉર્જાપ્રતિ થાય એમ આવે છે.

૫ ભામઠળ—કાવવાનના અત્યંત પાછલા ભાગમાં કામળા પ્રકાશ કરે છે તે અત્યંત સ્વચ્છ છે.

૬ અસૌક અને સુમયી પુષ્પ વૃષ્ટિ—અસૌકથી શાસનની નિર્દોષતા, સુમયીથી ઉત્પન્નતા, પુષ્પ દૃષ્ટિથી વ્યવસ્થાની સ્વચ્છતા આવે છે.

૭ દિવ્ય ધ્વનિ—કાવવાનની દિવ્ય વાણીનો પાથો પડે છે વાણી અને પાથની ભેદી શાન સ્વચ્છની ભેદી તેજઃજ્વાલાર બાહ્યર થમની ભેદી સ્વચ્છ થાય છે.

૮ દેવ દુકુલી—આકાશમાં એ દુકુલી વાગે છે તે થમ શાસનની સ્વચ્છતા કરવી દેખાય છે.

આ ઉપરાંત તીર્થ કથના આર વિશેષતા છે.

૯ પશ્ચ પૂજ્યાપણ—દેવતાઓ અને ઈન્દ્રો પૂજે છે અભિમાની-નિષ્વાતી કાવવાને દેખાને જ નથી પડે છે.

૧૦ ઉપદ્રવરહિતપણ—સમોત્પન્નમાં સિદ્ધ આવે તો તેના બાજુ કે કેવળ જગ્ન પર કુમરો કાવવાન મા જગ્ન નથી બાર જગ્નની પ્રજા સતિથી ઉપદ્રવ થાય છે આસપાસ ૨૫-૨૫ ભોજન શેષ, અપાક દુષ્કાળ, પ્રતિકૂળ સર્વોત્તમ વગેરે ઉપરથી નષ્ટ છે.

૩ અનંત વાણી અતિશય—૩૫ પ્રકારના શ્રેષ્ઠ ગુણયુક્ત વાણી, જોગન મુઘી વિન્તાગ્વાળી હોય છે

૪ ચોત્રીશ અતિશય—૧૦૦૮ ઉત્તમ લક્ષણ, આકાશમા ધર્મધ્વજ, ધર્મચક્ર, વગેરે ધર્મ સામ્રાજ્ય બતાવે છે

અહિ અનંત જ્ઞાન અતિશય કેટલાક માને છે પણ તે તો સામાન્ય કેવળી ભગવાનને પણ હોય સામાન્ય કેવળીમા આ બાગ અતિશય હોતા નથી. તીર્થંકરના પૂર્વના ત્રીજા ભવમા “સર્વ જીવ કક શાસન ગ્રામી” તેવી ભાવના અને વીસ ગુણોમાના કેટલાક ઉદ્દૃષ્ટ રીતે સાધવાથી તીર્થંકર નામ કર્મ બધાય છે, તે અત્યાગે ઉદ્ય આવવાથી તે કર્મના પ્રતાપે આકાશમા ધનુષ્યબાણ દેખાય છે, તેવી રીતે વિસસા પુદ્ગલોનુ આકર્ષણ થઈને આવાદેખાવ થઈ આવે છે પ્રતિદૂળ સયોગોના પુદ્ગલો અનુદૂળ રીતે પરિણમે છે અને દેવતાઓના મન પણ અમુક કાર્ય કરવાને આકર્ષાય છે આ બાગ આત્મિક ગુણો નથી પણ તીર્થંકર નામ કર્મના અતિશય રૂપે છે

પણ આ પૌદ્ગળીક નિબ્યતા તીર્થંકર સિવાય કોઈ મનુષ્ય કે દેવ આશ્રી ઉત્પન્ન થતી નથી તેમા તીર્થંકર પોતે નિઃપ્રહ છે, પરંતુ કારણ વગર કાર્ય ન હોય તેથી પ્રાતિહાર્યો પણ અર્થસૂચક સમજવા પુદ્ગલોના સયોગ ત્રિયોગ અને પુદ્ગલોની જીવની સાથે શુભાશુભ પરિણતિ કર્મ ઉપર આધાર ગમે છે, તેથી પ્રાતિહાર્યોનુ સ્વરૂપ કર્મ વિપાકની રીતે સમજી શકાય એવું છે

તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન થાય કે તરત જ દેવતાઓ સમોસરણ રમે છે અને ભગવાન ઉપદેશ દે છે, ત્યારે તરત જ ચાગે તીર્થ=સાધુ, સાધ્વી, આવક અને આવિકાની આપના થાય છે તીર્થ આપવાથી તીર્થંકર કહેવાય છે. ભરત, ધ્રુવત ક્ષેત્રોમા ઘણા કાળથી ધર્મ ન હોય ત્યારે ત્રીજા આરામા તીર્થંકર ઉપજે છે અથવા શાસનમા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતુ બધ થઇ બધ ત્યારે તીર્થંકર ઉપજે છે, તેથી તીર્થંકર ધર્મની આદિ કરનારા ગણાય છે

અરિહંતા જગવિજ્યાત

પર્યાયવાચક નામો

૧ અરિહંત ભવબધક કર્મોનો સર્વથા નાશ કર્યો તેથી

૨ જિન, ભગવાન રાગદ્વેષ વગેરે ભાવ કર્મોને જીત્યા તેથી

૩ શક્ય સર્વ જીવની રક્ષા કરવાથી તેમ જ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર કપી ત્રિશુળથી કર્મ શત્રુઓને છેદી નાખ્યા તેથી

હોય તો એક જીવને મારવાથી બધાને લાગવું જોઈએ અને કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનની અપેક્ષાએ સિદ્ધ ભગવાન અને અગ્રિહૃત ભગવાનનું એક સ્વરૂપ હોવાથી કેટલાક અજ્ઞાનદશાથી એમ માને છે કે ધર્મ અવતાર લે છે પણ સર્વ આત્માઓ તથા પરમાત્મા સ્વતંત્ર છે સર્વ પોતપોતાના જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં રહે છે. વિપરીત માન્યતાનું કારણ એ છે કે સર્વ અપેક્ષાઓથી, તેઓ અગ્રિહૃત અને સિદ્ધનું ખરૂં સ્વરૂપ જાણતા નથી.

એક વાર ખરૂં સ્વરૂપ જાણવામાં આવે તો પછી ભગવાનના સ્વરૂપમાં કે ધર્મના સ્વરૂપમાં કોઈ બિંદુ ચતુ સમજાવી શકે નહિ જેમકે હાથ, અને કંઈમાં માળાવાળો કોઈ દેવ બતાવે તો જ્ઞાની સમજે છે કે ગણતરીમાં ભૂલ થવાથી માળા રાખે છે, માટે સર્વજન નથી કોઈ કહે કે અમુક દેવ ભક્તને સુખી કરે છે અને અભક્તને દુઃખ દે છે તો સમજવું કે તે રાગ અને દ્વેષવાળો હોવાથી સર્વજન નથી.

કોઈ દેવને સ્ત્રી હોય તો સમજવું કે તે પ્રેમ અને ક્રીડાનો શોખીન છે માટે સર્વજન નથી

ત્રણગાયક વગેરે જીવ હિંસક શસ્ત્ર કોઈ દેવ રાખતો હોય તો સમજવું કે બીજાની નીકથી રક્ષણ માટે શસ્ત્ર રાખે છે અને હિંસક લાલચવાળો હોવાથી ક્રોધી છે, તેથી તે સર્વજન નથી.

તમે મારૂં નામ લ્યો, મારી આગ્રહા જ ફક્ત રાખો, મારા વાડામાં જ રહો તો બીજું કંઈ નહિ કરવું પડે, હું તમને મોક્ષમાં લઈ જઈશ. એવી લાલચ બતાવનાર દેવ માયાવી હોવાથી સર્વજન નથી.

તમે મારી અમુક ફળ પ્રુલાદિ દ્રવ્યોથી પુજા કરો, મારી સ્તુતિ કરો એટલે હું તમને મોક્ષમાં લઈ જઈશ અહિં સુખ આપીશ, વગેરે કહેનાર દેવ લાલચુ (લોભી) હોવાથી સર્વજન નથી. અને જે સર્વજન નથી તે વાસ્તવિક ભગવાન નથી

ભગવાનને સ્ત્રી હોય એવી ભ્રમણા થવાનું કારણ એ છે કે આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે અવેદી છતાં વ્યાકરણની અપેક્ષાએ પુરૂષ કહેવાય જેમકે આત્મા કેવો છે? અને તેનું લક્ષણ 'ચેતના' આત્માનો ગુણ હોવા છતાં વ્યાકરણની અપેક્ષાએ સ્ત્રી કહેવાય. જેમકે ચેતના કેવી છે? જેમ સસારમાં પુરૂષ સ્ત્રીમાં તફાવત હોય તેમ આધ્યાત્મિક રીતે આત્મા શુદ્ધ ચેતનામાં તફાવત હોય છે, ચેતના તે જ્ઞાન દર્શનનો ઉપયોગ

સિદ્ધ ભગવાન અને અગ્રિહૃત ભગવાન જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં તફાવત રહે છે ચેતના આત્માનો નિત્ય ગુણ છે પણ જ્ઞેય પદાર્થોના પથિયાના સમયે સમયે પરિવર્તનની અપેક્ષાએ શુદ્ધ ચેતનાના પર્યાય સમયે સમયે ફરે છે તે અપેક્ષાએ ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ) અને વ્યય (નાશ) મનાય છે કે જેનો કર્તા આત્મા છે

સંસાર દૃષ્ટિએ કાંતો પિતા બનાવ છે તેથી બ્રહ્માને પોતાની પુત્રી સાથે ભોગ કરાવે. બ્રહ્માની સેવકોએ બાવુ ખરી રતિ આપ્યા તો શુદ્ધ ચેતનાના ઉપયોગમાં તત્કાલીન હોવા જ છે.

આવી રતિ આપનારના કશી કલ્પેલા વાચ છે. જેમકે, શાન, દર્શન, ચરિત્ર એ ત્રણ સાધનાથી કઈ ક્ષય થાય છે તેને ક્ષય બનાવતાં (અશુદ્ધ સ્થાપના પ્રિયેષમાં નાખતાં) સિદ્ધા બનાવ્યું અને તે શકર (આત્મા)નું સત્ત્વ બન્યું તીર્થંકરના મુખ્ય સિદ્ધો મણ્વંતર હોય તેને ક્ષય બાપમાં, સંકરના પુત્રને મણ્વંતર બનાવ્યા.

આપનારથી એકબીજાનું આશયનું કરવામાં વિલુપ્ત એમ જ થયું વિલુપ્ત એટલે છત્ર, વસ્ત્રો અને પરમાત્મા વસ્ત્રોને ૩૨ હજાર રાણી હોય; તે મણ્વંતરી જુદી જુદી ૧૬ હજાર રાણી મણ્વંતરી અશ્વિતમાં ૧૮ હજાર સિદ્ધાંત હોય, અસંખ્ય સ્વરૂપ બ્રહ્મની આશયનું કરવાથી અશુદ્ધ સ્વરૂપે ભોમ કહે છે કે વસ્ત્રોને ૧૬ હજાર રાણી જતાં બ્રહ્મચારી હતા તેનું આપુ અવસ્થા સમજાવવાની બ્રહ્મચારી તેનું કાચુ આપનાર આ બનેલું ક્ષેત્રી કુદાળુ જ થાય તો સમજાવવા જાય.

અનુમાન પ્રમાણથી દેવ સ્વરૂપની સામીતી

અશ્વિત અને સિદ્ધ બ્રહ્મચારી સર્વદા છે તે આગમ પ્રમાણથી જોયું હવે અનુમાન પ્રમાણથી તેની સામીતી કરીએ.

(૧) જે વસ્ત્ર પ્રવૃત્તિ હોય શો તેજ વસ્ત્ર અનુમાનપ્રેક્ષા નિશાનવાળા હોય છે. કુમારો જોઈને અશ્વિત અનુમાન થાય, પણ અશ્વિત વસ્ત્ર તે કુમારો હોય જ નહિ. કેળા શાન તે સર્વજ્ઞ શાન તેનું અનુમાન કરાવનાર નિશાન તે આગમ છે.

પરસ્પર અવિરોધી, અર્થદર્શક સ્વરૂપે જાય સ્વતંત્ર પરમાત્મા અને કૃત્તરો કહેલું અવિરોધી રતિ સત્ત્વ અર્થન કરાવ શાન તેમજ સર્વજ્ઞ રતિ નિરાશની નિષ્પ્રસિદ્ધ નિર્ભય આચાર બ્રહ્મચારી આગમ, કેળાજાની સિદ્ધાંત મોઢ બીજાનું પ્રવચન હોય શકે જ નહિ.

જો એટલું બધું, હ નરો લાખો વૈષ્ણો, ન્યાયી તથા પોતાનો જ અનુભવ મેલ, તો સામીતી થશે કે તમે બુદ્ધ ક્યાં વચ્ચે રહેશો જ નહિ, ત્યારે સર્વદા દ્વાર ક્ષય કરાવનાર નથી.

અહિંસા ધર્મ પ્રકાશવા છતાં કોમલ કહેલું કે ધર્મ કરવામાં થાય થાયની છુટ તે પરસ્પર વિરોધી અર્થ થયો આગમ થયે અમલ થયું હુદાવૃત્ત પરિવર્ત પલ્લ થયો.

જે આગમ તે સર્વજ્ઞવાળું અનુમાન કરાવનાર નિશાન છે. તે આગમ બ્રહ્મ નહિ સમજાવવાની ને તેજસ, વેદ વગેરે પુસ્તક મોઢ ઉપા થાય છે બનારે જેન આગમ તેનું તે જ છે. જ્યાં મોઢ કેવી રતિ ઉત્પન્ન થાય છે તે આગમ ઉપર ચોક્કસ સ્થાને આવશે.

(૨) અનુભવથી જાણી ગઈએ છીએ કે દરેક મનુષ્યમાં થોડા વધુ પ્રમાણમાં કંઈ ને કંઈ જાતનું જ્ઞાન હોય છે. જગલનો બીજ, ખેરીઝર, ડોકટર અને વિદ્વાન સાધુઓમાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ જાણપણાનું માપ કાઢો એટલે ખાતરી યશે. આ તારતમ્યતાનું કારણ—“એવા પ્રકારનો પ્રયત્નથી ક્ષયોપશમ.” બીજ પણ વિદ્વાન સાધુ બની શકે છે તો ઉત્કૃષ્ટ યાત્રિ, તપ અને જ્ઞાનના સંયોગથી કેવળજ્ઞાન કેમ ન થાય? જો આત્માની એતના અમુક હફ સુધી શુદ્ધ થાય તો સંપૂર્ણ શુદ્ધ કેમ ન થાય?

(૩) જો મુક્તિ ન થાય એટલે મોક્ષમા ન જવાતું હોય તોય તો પછી ધર્મની શી જરૂર છે? ધોગ તપ કચ્ચાની શી જરૂર છે? ગુણોની શી કીમત છે? ફક્ત સગ્ન ન થાય તેટલા પુરતી બાહ્ય નીતિ ગમે એટલે બસ જેનાથી કાયમનું સુખ ન મળે તેવા ધર્મની શી જરૂર છે?

આપણે ગુણોની કંઈક કીમત તો પ્રત્યક્ષ અનુભવીએ છીએ, ગુણો અને ધર્મોમાં તારતમ્યતા પણ જોઈએ છીએ, સંપૂર્ણ રીતે સર્વ ગુણોનો આ વિભાવ, સર્વ કર્મોથી તેમજ સર્વ બંધનોથી સંપૂર્ણ રીતે મુક્તિ, આત્મા પોતાના સંપૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ ધર્મમાં રહે તેજ મુક્તિ, અમુક હફ સુધી ગુણો પ્રાપ્ત થાય તો સંપૂર્ણ રીતે સર્વ ગુણો કેમ પ્રાપ્ત ન થાય? ગુણો અને ધર્મને સ્વીકારે તો મુક્તિને સ્વીકારી જ પડશે મુક્તિને સ્વીકારી તો સર્વજ્ઞપણું સ્વીકારવું જ પડશે.

કર્મથી સર્વથા મુક્તિને ક્રમ આ પ્રમાણે છે પહેલાં મિથ્યાત્વ મોહનીયનો તાશ થાય પછી અગ્નિ મોહનીયનો, પછી જ્ઞાનાવગ્ચીય, દર્શનાવગ્ચીય અને અતરાયનો એક સાથે નાશ થાય, ત્યાગ્યાદ બાકીના ચાર કર્મોનો નાશ સર્વથા થાય એટલે મુક્તિ.

(૪) સર્વજ્ઞ નહિ માનનારને પુછો કે તમે કેવી રીતે જાણ્યું કે સર્વજ્ઞ ત્રણ કાળમાં નથી? જ્ઞાનથી જાણ્યું કે તર્કથી?

જ્ઞાનથી તમે જાણતા હો તો તમે પોતે સર્વજ્ઞ થઈ ગયા છતાં ત્રણ કાળમાં સર્વજ્ઞ નથી એમ તમે કેમ જુદું બોલો છો? જુદું બોલનાર સર્વજ્ઞ થાય નહિ. તેથી તમે જ્ઞાની નથી પણ અજ્ઞાની છો અને અજ્ઞાનતાને લઈને તમારી માન્યતા જુદી છે.

તર્કથી કહેતા હો તો અજ્ઞાનતાને લઈને તમારો તર્ક કંટકી છે, તેથી તમારો તર્ક ખોટો છે.

કોઈ વસ્તુના આદિ અને અત સર્વજ્ઞ બતાવતા નથી એ ઉપરથી કહેતા હો તો તમાગ તર્ક પ્રમાણે જુદું બોલે ને સર્વજ્ઞ નાગ્નિને અગ્નિ કહેનાગ તો જુદા બોલો ગણાય, સર્વજ્ઞ ન જહેવાય. જે વસ્તુની આદિ નથી તેમજ અત નથી તે વસ્તુની આદિ અને અત સર્વજ્ઞ કેવી

રસિ પૂરે! કુલુદિધી ધન્યા ખાતર ઉપજતી શકાય છે, તેથી કુલુદિધિવાન સર્વગ્ના પ્રત્યક્ષ સિદ્ધાન્ત પ્રાપ્ત આગમને સ્વીકારવા તેમજ નથી.

આગમ પ્રમાણ્ય અનુમાન પ્રમાણ્ય થયા. હવે

ઉપમા પ્રમાણ્ય

અગ્નિમાં જેથી વળુ વિદ્ય વચર સામે આવે તે બધી વસ્તુ પ્રતિબિંબ તે નાનકડા અગ્નિમાં પડે છે હેટામાં પડે છે તેો જાનવસ્તુથી કર્મના આવલક્ષણી વિદ્ય જેને સર્વથા નાશ પામ્યું છે એવા સર્વગ્ના આત્મામાં સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ ક્ષેત્ર, સર્વ કાળ, સર્વ કાવ, સર્વ પદાર્થ વગેરેના નિમિત્તથી કેવળ જ્ઞાનમાં અણપી-અણુર-લણુ પદાર્થ ઉપજે છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ્ય

(૧) જો મોઢ અવધિયાત્રી કે દેવના મો તે તે અધિક્ષિત ક્ષેત્રમાં વિચરતા વીસ તીર્થોર અને ઓઠામાં ઓઠા બે કોડ સામાન્ય કેવળા રૂપે વિચરતા અશ્વિતને જોઈ શકે ત્યાંના લોકો સર્વગ્ને પ્રત્યક્ષ જુએ છે જુનાં આરે હતા ત્યારે દેખાતા હતા, અરિધમાં પણ દેખાતું.

(૨) અનુમાન પ્રમાણ્ય પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ્ય સિદ્ધ છે.

(૩) અશ્વિત કાચવાન બી ન અશ્વિત કાચવાનેને આત્મ પ્રત્યક્ષથી કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપે જુએ છે.

જો આ પ્રમાણથી સર્વગ્ની સાબીની થઈ, અશ્વિત પણ સર્વજ્ઞ હવે અશ્વિતનું પૂર્ણતીક વહીતી ગ્રહણ કરા નિયોધામાં આવે છે તે જોઈએ.

અરિધતાના ચાર નિયેયા

૧ નામ, ૨ રચાપના, ૩ દ્રવ્ય, ૪ કાવ.

૧ નામ અરિધતા કેમ જોઈ શકે, અણ્ય, તદુત્પન્ન અણ્ય અણ્ય, અણ્ય, તદુત્પન્ન નામ અશ્વિત પદ્યુ ક્ષેત્ર તે આ પૂર્ણતીક વહીતી નથી કાચુ કે તેમાં અશ્વિત (સર્વગ્ને) કુલ નથી, (૨) અશ્વિતથી અરિધતા જોઈ નામ સગા અણ્યત્વક કોવાથી રહન (૧૫) માટે ઉપયોગી છે.

૨. રચાપના અરિધતા- તેમાં બે ભેદ-(૧)સાદૃશ્ય અણ્યત્વઅશ્વિત=અશ્વિતતાની ગેરિય રૂપરસાદિ આનુભવથી મુનિ જેમક મહાત્મીની આનેદુખ મુનિ કે હબી આ પૂર્ણતીક નથી, કાચુ કે તે મુનિમાં અશ્વિતના કુલ નથી, જો કે દેવના સિદ્ધાન્ત કેમ આવી મુનિ જનારી શો નહિ પણ અણ્યત્વકારમાં કણનાથી પાણ્યમુનિ જનારી શકાય છે તે આનેદુખ મુનિ નથી.

(૨) અણ્ય રૂપ અણ્યત્વ અશ્વિત રાખ, કાલી વગેરે કેમક વસ્તુને તથા કલિપા મુનિને અશ્વિત નથી અણ્યે ને વસ્તુ પૂર્ણતીક નથી.

(૩) અશ્વિતના આત્મ દ્રવ્ય અને કુલુત્તી ખાતર રચાપના ત બાવ નિયમોને નિયમ છે.

૩ દ્રવ્ય અરિહંત-

આગમથી,

નો આગમથી-જ નરીગ, લવ્ય શરીર, શરીર અકિતગિત (લૌકિક, લોકાત્ત, કુપ્રાવચન)

(અ) આગમથી દ્રવ્ય અગિહત-અગિહતના અવરૂપને ઉપયોગ વગર ગોખી જનાર જીવ, જેમકે પુસ્તકી ગુણ મુખ પાકે જોલી જાય, પણ એમાં કંઈ સમજે નહિ કે શુ છે, અથવા અગિહતના ગુણોનો અભ્યાસ કર્યો છે પણ હાલ ઉપયોગમાં નથી આ જીવ પૂજનીક નથી

(બ) નો આગમથી-જ શરીર દ્રવ્ય અગિહત-અગિહત સિદ્ધ થયા પછીનું તેમનું મૃતક શરીર આ શરીરમાં જીવ નથી, તેથી ગુણ નથી, તેથી મોક્ષ નિમિત્તે પૂજનીક નથી.

(ક) નો આગમથી લવ્ય શરીર દ્રવ્ય અગિહત-અગમ શરીરી તેજ લવમા અગિહત યવાના છે, પણ હજુ થયા નથી તેથી અગિહતની જેમ મોક્ષ નિમિત્તે ન પુજન્ય તે અગિહત યવાના છે, તેથી તેના ઉપર બહુમાન યવાનો સભવ છે પણ દીક્ષા લીધી હોય તો નીચેના ગુણુચ્ચાન વાળા સાધુ તરીકે તેમને પુજે

(ડ) જ શરીર લવ્ય શરીર સિવાયના નો આગમથી દ્રવ્ય અગિહત-(અ) લૌકીક વાસ્તુદેવ, અકૃત્વર્તી વગેરે શત્રુને હતનાર મોટા રાજા (બ) લોકાત્ત અરિહતના ગુણ વગરનો બ્રહ્મ સાધુ પોતાને અગિહત કહેવાડાવે તે જેમકે ગોશાળો (ક) કુપ્રાવચન હરીહર, બ્રહ્મા વગેરે મિથ્યા દષ્ટિએ માનેલા દેવ કે કલ્પિત દેવ જેમાં અગિહતના ગુણ નથી અગિહતના ગુણ વગરના આ ત્રણે ભેદ ધર્મ નિમિત્તે પૂજનીક નથી

ભાવ નિક્ષેપમાં અરિહત

આગમથી ભાવ અરિહંત:-અગિહતના અવરૂપના શાસ્ત્રમાં ઉપયોગ, અરિહતના આત્મ દ્રવ્ય અને ગુણોમાં ઉપયોગ, આનિક્ષેપ ઉપાદેય છે

નો આગમથી ભાવ અરિહંત - ગુણુ ચ્ચાન ૧૨, ૧૩, ૧૪ વાળા પરમાત્મા આનિક્ષેપ પુજનીક છે

નો આગમથી ભાવ અરિહંતમાં પરિણિત:- આત્મભાવે અરિહતના ગુણોમાં પરિણતિ કરનાર જીવ, ધ્યાનમાં અગિહતના ગુણોનો યથાશક્તિ અનુભવ કરનાર જીવ ગુ ૭ થી ૧૧ આનિક્ષેપ ઉપાદેય છે

સાત નય દ્વારા અરિહતનું સ્વરૂપ

નૈગમ નયથી-દ્રવ્યથી મોહની કર્મ રહિત શુદ્ધ જીવાત્મા, ગુણથી શુદ્ધ ચૈતન્ય અવરૂપ, પર્યાયથી ચરમ શરીરી આકાર મનુષ્ય પર્યાય

સમજાવે નયથી—અસપ્ત પ્રેરણી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ.

બ્યવહાર નયથી—અસપ્ત આત્મી, સ્વેચ્છી, પદ્મ શુદ્ધ ભેદી, સાકાગ દેવાધિષ્ઠિત.

આ સર્વ બ્યવહારમાં ઉપેચોગી છે આત્મ સપૂર્ણ રીતે નિર્દેશ તે મન, વચન અને કાયાના નેત્રથી સ્વેચ્છી છે બાવ મન નથી એટલે કેવળાને વિચાર કરેલા પડેલા નથી; પણ દ્રવ્યમતની વર્ણનાની અસૂચ્યે સ્થાના સ્થાની અનુસર વિમાનના દેવતાને મનથી પૂરેલા પ્રભેનો જવાબ અપાય છે તેથી મન નેત્ર છે. વચન નેત્રથી ઉપકર છે કે જે બાવ કુન્ડાનાનો પ્રકાશ કરે છે કાયાથી અમ્ભાત્રમ ઘાય છે સ્વેચ્છીપણાને લઈને પરમ શુદ્ધ દેવતા છે અને એટલે માર્ગનું જ્ઞાન દેવાથી દેવાધિષ્ઠિત છે.

નેત્ર—અસ્થિતતા દ્રવ્યમો વર્ણના સ્થાની અનુ મન છે—૧ અસ્થિતતા પ્રભાતી મનોવર્ણના અસૂચ્યે ગોઠવાય ૨ આયોગ્યાય ગોઠવાય ૩ મનોવર્ણના નિર્દેશ રહે છે તત્ત્વ દેવતા મન.

શુદ્ધમુત્ર નયથી—પાત્રિયામિક બાવ, ક્ષાયક બાવ પદ્મ વીર ક્ષાયક સમક્ષિત, શુદ્ધ ઉપેચોગ. આ નય શુદ્ધ વર્તમાન ઉપેચોગને માને છે ઉપરના સ્વ ગુણે દરેક સમયમાં ઉપેચોગમાં પ્રાપ્ત છે. પાત્રિયામિક બાવ ક્રિયા જ્ઞાન ઉપેચોગમાં હોય, કાં તો દર્શન ઉપેચોગમાં પશ્ચિમે, તે બંને શુદ્ધ ઉપેચોગ છે વીર તે મનમયી કેવળિય ઉપેચોગમાં સ્થાપી હોય છે ક્ષાયક સમક્ષિતી તે ઉપેચોગમાં વિષેનામાં સંક્રાંતીપણું કાચમ રામે છે અને એ સ્વ ક્ષાયક બાવ છે.

શાન્ત નયથી—કર્મ શુદ્ધ હવેલા, તેથી અસ્થિત કહેવાય છે બીજા પર્યાયવાચક શબ્દો પણ શબ્દમયમાં એકાદર્શને આપે છે.

સમગ્રિય નયની અધિક્ષાએ—સપૂર્ણ અને અનત જ્ઞાન હોવાથી સ્વયં છે ત્રિકાળ જ્ઞાન હોવાથી ત્રિકાળ છે સપૂર્ણ અને અનત દર્શન હોવાથી સર્વસ્થાઈ કહેવાય છે વીરસત્ર સમ્યક્ દેવતાથી અસપ્ત આત્મી અને સ્થાનક નિર્દેશ છે; કોઈને અને શત્રુઓને છોડેલા હોવાથી જિન છે.

એવંસુતની અધિક્ષાએ—અસ્થિત ક્ષાયક બાવે (સદ્ગત સ્વભાવે) આત્મ ઉપેચોગમાં રહે છે કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન શુદ્ધ આત્માનું અવ્યય જ છે.

સમગ્રિય નયમાં અસ્થિતને જિન કહ્યા છે અને જિન ઉપરથી જીન સમ્પદ હાસલ થયે, તેથી એકવચ્ચ સ્વરૂપ સાત નય દાસ ભણવું જોઈએ.

સાત નયની રીતે બ્યવહાર મદ્યે જૈનોની આગળાસુ

નૈગમ નયથી જૈન—(૧) જૈનજ્ઞાનો આ જ છે. જેથી જોયકાયા કષ્ટ ઉપકરણ ભણવું સામાયિક વગેરે ક્રિયામાં કષ્ટ કષ્ટ પ્રાપ્ત, દ્રવ્ય આવકાજી, દ્રવ્ય સંકલ્પ આપે છવ

મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટ ગિયતિ કકત ને એક જ વાર બાધે તો સફટ બધકપણામા આવીને દોઢ પુદ્ગળ પરાવર્તનની અદ્ય મોક્ષ જાય.

(૨) સંકલ્પ—મોક્ષની ઇચ્છા દ્રઢ થાય, મોક્ષનુ સ્વરૂપ સમજે, સસાર પર અગ્રિય થાય, અરિહત ઉપર શ્રદ્ધા આવે. પણ હજી સમકિત પામ્યો નથી, તે જીવ અપુનર્થધક (મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટ ગિયતિ ૭૦ કોડાકોડ સાગરની નહિ બાધનાગે) થઈને પુદ્ગળ પરાવર્તનમા મોક્ષ જાય

સંગ્રહ નયની અપેક્ષાએ જૈન—(૧) જેની આત્મ સત્તામા જૈનનુ જૈનત્વ (કર્મને જીતવાપણુ) અને ગુણત્વ જેનામા છે તે જૈન (૨) મોક્ષ જવા માટે યોગ્ય ગુણોનો અને ધર્મ સાધનોનો સંગ્રહ કરતો જાય

વ્યવહાર નયથી જૈન—વ્યવહારિક જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર તપમા પ્રવૃત્તિ અને ભાવથી અપૂર્વકરણ સુધી પહોચેલો હોય તે વ્યવહારથી જૈન કહેવાય

નોંધ—પહેલી ત્રણ નયવાળો ક્રિયાની તારતમ્યતા અને સહિત વિવિધતા સહિત સમકીર્તી પણ હોય અને મિથ્યાત્વની પણ હોય, ક્રિયાની અપેક્ષાએ તે વ્યવહારથી જૈન ગણાય

રૂઝુસુત્ર નયથી જૈન—જૈનત્વના પરિણામમા હોય તે વખતે જૈન સમ્યકત્વના પરિણામમા, આત્માના ઉપયોગમાં હોય તે જૈન

શબ્દ નયથી જૈન—સમકિત સહિત સવર નિર્જરાનુ આચરણ કરી કર્મને જીતે તે જૈન

સમલિરૂઢ નયથી જૈન—ક્ષપક શ્રેણીથી જીવ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાની સન્મુખ છે ગુણુ-ધ્યાન ૮ થી ૧૨

એવંભૂત નયથી જૈન—ભગવાન અરિહત અને અગાઉ કર્મોને જીતેલા હતા તે અપેક્ષાએ સિદ્ધ ભગવાન

કર્મને જીતવામા ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરૂષાકાર, પરાક્રમની જરૂર છે તેની વહેચણી કરતા, નિગમનયમા ઉત્થાન, સંગ્રહનયમા કર્મ, વ્યવહારનયમા બળ, રૂઝુસુત્ર નયમા વીર્ય, શબ્દ અને સમલિરૂઢ નયમા પુરૂષાકાર અને એવંભૂત નયમા પરાક્રમ, આદિ (અપેક્ષાભેદ) આવે છે, નયોનુ અવિરોધપણુ સાપેક્ષ ભાવે સહકારપણુ તે સમ્યક દર્શનમા ઉપકારી છે

સાત નયથી જૈનત્વ બનાવવાના ત્રણ મુદ્દા છે (૧) જે કોઈ કરતુ હોય તેની નિષ્ઠા કરીને તેમાથી હડાવતુ નહિ, પણ જ્ઞાન દાન અને ઉત્સાહ વધારીને તેમને આગળ ચડાવવા (૨) દરેક જીવે મોક્ષની ઇચ્છા દ્રઢ કરવી, ગુણોનો તથા તેના સાધનનો સંગ્રહ કરવો, એટલે સત્સંગ અને સૂત્ર અભ્યાસ કરવો, વ્યવહારથી વિધિ મુજબ યથાશક્તિ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તપમા પ્રવૃત્તિ વધારતા જવી, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ (અરિહત તથા સિદ્ધસ્વરૂપ)ને જાણીને તેમના ગુણો મગજમા ઉતારીને તે ગુણોને અનુભવવાનો અભ્યાસ વધારતા જવો, જેથી ઉત્થાન, કર્મ બળ,

વીર અને જાણી પુણ્યકાર સુધી તે આ પાંચમા આત્માને અત્યારે જોઈવ પામી શકાય. (૩)
 ધ્યક્ષના આજ આમતરુદ્ધી પરિણામ છે કે તેણી નિમ્નથી અત્યંતર ઝુલેા જાણે છે.

નિશ્ચય અને વ્યવહારની અપેક્ષાથી અરિહંતનું સ્વરૂપ

નિશ્ચય અરિહંત-૧૨, ૧૩ ૧૪માં અવસ્થાનવાળા અને સિદ્ધ ભગવત નિમ્નથી અનિહંત છે.

૧ મા અવસ્થાનના ઉત્તમા સમયે મોહની કર્મનાશ પામે તેથી ૧૨ મા ક્ષીણ મોહ અવસ્થાને મોહ (સર્વ ધનપાતિ કર્મનાશના) પ્રેરે સર્વના નાશ થયેલ હોય છે એટલે કે મોહની કર્મનાશ અત્યંત હોય છે તેના ઉત્તમા સમયે જાણીતા અવસ્થાનના કર્મ દુષ્કાર છે. ૧૩ મા અવસ્થાનવાળા સમયે તેણી છે. ૧૪ મા અવસ્થાનવાળા અવેશી ક્ષણ છે તે જણે અવસ્થાનવાળા સાક્ષાર અનિહંત છે અને સિદ્ધ ભગવાન નિશ્ચય અનિહંત છે.

અત્યંત નમ્રી અપેક્ષાએ તેમના કોઈના કાલ દુસ્મન નથી, તેથી અનિહંત છે. તેમના કાલોને કૃષ્ણ પરાક્ષથી અત્યંત કરવાથી તેવો જ્ઞાન પ્રપટ થાય છે તેથી અનિહંત અને સિદ્ધ દેવતાત્વમાં છે કાલથી તેમના આત્મજાતી અનિહંતથી તેવો જ્ઞાન છે. દેવતાત્વ તે સુદ આત્મતાત્વ છે.

વ્યવહાર અરિહંત-સામાન્ય રીતે સુવેશી તેણી વ્યવહાર અનિહંત છે અને વિષ્ણુ દ્વિતી ધર્મી વ્યવહાર અનિહંત છે કાલથી તેઓ સાધુ, સાધી, સાધક અને સાધિકા એ ચાર ધર્મી સ્થાપના કરે છે જો સાધકના નાશક છે અને જ્યાં ધર્મના નાશ થયે હોય અત્યંત તેવો જ્ઞાનની ઉત્તમિ બધે થઈ હોય ત્યાં (તે ક્ષણમાં) ધર્મની આદિના કારણ છે. એ સ્વયં સુદ છે.

૧૨ મા અને ૧૪ મા અવસ્થાનવાળા કોઈના દેવતા નથી, તેથી વ્યવહારમાં કોઈના અપેક્ષાએ કોઈનામાં આત્મતા નથી. કાલ સર્વે દ્રવ્ય ધર્મીકર કોઈ વખતે જ્યાં વ્યવહારમાં પડે જ્યાં થાય છે. પાંચ ભગ્ન અને પાંચ ભગ્ન એ જ્ઞાન કોઈના, વીર કોઈના સાચાના એક જ્ઞાન સુધી, ૧૮ કોઈના સાચર જોઈના કોઈના અત્યંતની જાતે મુલ્ય રૂપે રહે છે તેઓ જ્ઞાન ભગ્નના કાલથી તે આપારે, કાલ મુલ્ય, વગર કોઈના, સર્વ પ્રકારના કોઈના સુખ જોઈને જ્ઞાન પ્રાપ્ત એક જોઈ જોઈ સર્વ સુખથી વ્યવહાર છે તેઓ સાધારણરૂપે ધર્મ અર્થમાં આદિ તત્ત્વની અત્યંત અત્યંત મિથ્યાત્વ હોય છે કાલથી નાશ પામવા માટે ત્યારે ધર્મીકરો જ્ઞાન થાય છે.

નિમ્નથી જોઈ જોઈના સર્વજ્ઞતાથી રૂપ થાય છે અને સિદ્ધ સ્વરૂપે જ્ઞાન થાય છે જ્ઞાન જોઈ જોઈના કારણે અત્યંત ન જોઈ રહે કે આ સમયની છે કે નહિ, તેથી જ્ઞાન વ્યવહારથી તે જોઈ જોઈના વગર જોઈની જ્ઞાન સાથે નમ્રતા થાય થઈ રહે છે.

આ અવસર્પીણીના ત્રીજા આરાના છેવટના ભાગમા મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન સહિત શ્રી રૂપલદેવ તીર્થ કર્તો જન્મ થયો ગૃહસ્થ અવસ્થામાં ગળ તરીકે હતા, તેથી તેમણે કલ્પવૃક્ષોના મુકાવાથી દુ ખી થતા જુગલ્લીયાઓને સર્વ પ્રકારની કળા, ભાષા અને વિદ્યા ખતાવી અને આર્થ વ્યવહારની રચના ઉત્પન્ન થઇ, તેથી અજ્ઞાની લોકો શ્રી રૂપલદેવને એકાંત દષ્ટિથી સંપ્રદર્શી બ્રહ્મા માને છે

અવસર્પીણીના પાંચમા આરાને અંતે ભગત અને ઇશ્વર ક્ષેત્રોમા સર્વ વ્યવહાર નાશ પામે છે મનુષ્ય જાતિને દેવતા, શાશ્વતિ ગંગા સિંધુના ખીલ (ભોયગ)માં લઇ જાય છે બાકી બધે રથજે ગમિના અસહ્ય ગરદી અને દિવસમા અસહ્ય ગરમી પડે છે તેથી તેઓ ત્યાજ રહે છે આવી રીતે ૪૨ હજાર વર્ષ મુધી ચાલે છે

ત્યાર બાદ ઉત્સર્પીણીના બીજા આરાના પહેલા દીવસથી (અષાડ વદ એકમથી) શરૂ કરીને, પુષ્કર મેઘ, ક્ષીર મેઘ, ઉધાડ, ધૃતમેઘ, અમૃતમેઘ, ઉધાડ, રસમેઘ દરેક સાત સાત દિવસ રાત્રિના થાય, તેના કુલ ૪૯ દિવસ થાય ત્યાર બાદ ભાદરવા સુદ પાંચમને દિવસે, ત્રાસ પામેલી મનુષ્ય જાતિ શાંતિમા આવે, ભોયરામાંથી બહાર નીકળે, મેઘોથી વનસ્પતિ ઉગે, તેના આધારે જીવન ચલાવે.

આ ઉપરથી કેટલાક માને છે કે દૂર દૂરના આપણા આપદાદા જ ગલી હતા, ઉત્સર્પીણીના ત્રીજા આરાની શરૂઆતમાં તીર્થ કર્તો જન્મ થાય તે કેવળ જ્ઞાન થાય ત્યારે તીર્થની રથાપના કરે અને ધર્મ વ્યવહાર ચાલુ થાય આ ઉપરથી સમજ પડશે કે વ્યવહાર અગ્રિહતની ધાર્મિક તેમજ વ્યવહાર દષ્ટિએ કેટલી મહત્વતા છે, તેથી અપેક્ષામેદ વ્યવહાર અગ્રિહત સંપ્રદર્શી કહેવાય

તીર્થ કર્તો ઉપદેશ વાણીમા ૩૫ પ્રકારની અદ્ભુત રસવાણી મહત્વતા છે જેમ પર્વત ઉપર વરસાદનું આકર્ષણ થાય છે, જેમ પુન્યશાળીના પુન્યના ઉદયથી મનોરંજ વસ્તુઓનું તેના તરફ આકર્ષણ થાય છે, તેમ તીર્થ કર્તા નામ કર્મના ઉદયથી, યોગ્ય વખતે, વિસસા પુદ્ગલો (આકાશમાં દ્રઢ ધનુષ્યાદિના દષ્ટિતે) બાહ્યરિક્ષિ રૂપે પરિણમે છે, પણ હાથમા આવતા નથી

વાણીની વિરિષ્ટતાનું નિમિત્ત કારણ પણ તીર્થ કર્તા નામ કર્મનો ઉદય છે તીર્થ ચ પણ તીર્થ કર્તો ઉપદેશ સમજે છે વાણી દિવ્યધ્વનિ રૂપે પ્રગટ થાય છે, તેથી વેદમતવાળા માને છે કે શાસ્ત્ર અપૌત્રીક વાણીથી ઉત્પન્ન થયા છે વળી તીર્થ કર્તા મોહનીય કર્મ સવધા નાશ થવાથી, અવેદી થવાથી, ભાવથી પુરુષવેદ નથી, તેથી પણ અપૌત્રીક છે તીર્થ કર્તા વાણીથી દ્રઢ મિથ્યાત્વીનો પણ મદ ગળી જાય છે અને તેઓ તીર્થ મા જોડાઇ જાય છે

તીર્થ કર્તો ઉપદેશ અર્થ રૂપે હોય છે એટલે શ્રોતાને સર્વ પ્રકારના ભાવ સમજાય છે અને શ્રોતાની યોગ્યતા અને કર્મ ખપાવવામા જરૂરીઆત પ્રમાણે ઉપદેશ આપે છે તીર્થ કર્તા ઉપદેશ ઉપરથી ગણધર્મે ક્રમસર સૂત્રની રચના કરે છે જે પરપગએ શાસનમા ઉપયોગમા આવે છે

દ્રવ્ય, સૈત્ત, કાળ, જ્વાળાની દૃષ્ટિથી અરિહંતાની હકીકત

દ્રવ્ય (સુખ્યા) થી જન્મ્ય તીર્થંકર ૨ સામાન્ય સંગેગી કેવળા મેકેક, ઉત્પન્ન તીર્થંકર ૧૭ સામાન્ય સંગેગી કેવળા નવકેક હોય.

સૈત્તથી મહાવિક્ષિમાં સર્વદા હોય, ભરત ઉત્તર સેત્રોમાં તીર્થંકર સુખ કુખ કાળ અને કુખ સુખ કાળમાં હોય. સામાન્ય કેવળી જ મ આથી અવસરિણીમાં સુખ કુખ કાળ અને કુખ સુખ કાળમાં હોય અને ઉત્સવરિણીમાં કુખ કાળમાં પચુ હોય.

કાળથી મહાવિક્ષિમાં સર્વદા હોય, ભરત ઉત્તર સેત્રોમાં અવસરિણીમાં તીર્થંકર ૩ ૪ આરામાં હોય. સામાન્ય કેવળી જન્મથી ૩જી, ૪થા આરામાં અને પ્રવર્તન આથી ૩ ૪ આરામાં હોય અને ઉત્સવરિણીમાં પ્રવર્તન આથી ૩ ૪ આરામાં હોય.

જ્વાળાથી અશ્વિત, પરિણામિક તથા ક્ષાયક કાવર્માં હોય અને વેદની-આયુષ્ય-નામ-ચોક્કી અપેક્ષાએ ક્ષય કાવર્માં હોય છે.

સ્વચ્છ, સ્વચ્છે, સ્વચ્છા, સ્વચ્ચા આથી અશ્વિતનુ આત્મ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે. સેત્રોથી અસુખ્યત પ્રદેશમાં રિષ્ટ છે. કાળથી સમયે સમયે કેવળી અપેક્ષાએ યાન દર્શનની વર્તના થાય છે (સિદ્ધાન્ત દ્રવ્ય, સર્વકેત, સર્વકાળ, સર્વવ્યવસ્થા અને સર્વ અર્થ પર્યાય), કાવર્માં અનત યાન, અનત દર્શન, અનત ચારિત્ર, ક્ષાયક સમક્ષિ અને અનત વીર્ણ સહીત છે. એકલે અનત વીર્ણની સ્થાપનાથી, અનત આદિમક ઝુલો સહિત, સ હેઠાલીતપણે પારિણામિક કાવર્માં યાન દર્શનના શુદ્ધ ઉપચોગમાં વર્તે છે.

સામાન્ય રીતે વસ્તુ સ્વરૂપ ૨૫ દૃષ્ટિથી થાય છે. ૭ નય, ૪ નિરોપ, ૪ પ્રમાણ, ૪ દ્રવ્ય-કેત-કાળ-કાવ, ૨ નિશ્ચય વ્યવહાર ૨ દ્રવ્ય-કાવ, ૨ સામાન્ય-વિરોધ દ્રવ્ય અને કાવર્ને નિશ્ચયમાં અતર્કત કરીને, સામાન્ય-વિરોધને સ્વહાર અશ્વિતમાં અતર્કત કરીને તે કુદ વજાત્મકની અપેક્ષાએ, અશ્વિતનુ આ હિમિત સ્વરૂપ અદ્ધિ પુર થાય છે.

સિદ્ધ ભગવાન હવ તત્ત્વમાં

આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ નવસા વચર, સમક્ષિ પ્રમદ જી નથી. અશુદ્ધ આત્માના વિકારી કાવોનો ત્યાગ જી સહીત નથી, શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં પ્રવર્તિ જી સહીત નથી. સિદ્ધ સ્વરૂપ તે આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. પોતાનો આત્મા, સત્તાએ સિદ્ધ સ્વરૂપ સમાન છે. એમ ખાત્રી થયા વચર નિમગ સમક્ષિ આત્મા નથી અને સિદ્ધ કાવવાનના સર્વ ઝુલોનુ પોતાના આત્માથી-કાવર્થી અનુકરણ-અનુભવ થયા વચર સમક્ષિ રિષ્ટ જી નથી તેમજ ક્ષયકેવળીમાં પ્રવેશ થવાનું નથી.

અગ્નિહુતની વાણીરૂપ આગમથી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ (પરમાત્મા દ્રવ્ય, ગુણો વગેરે) જાણીને અવ્યભુવર્શન (મન)થી કલ્પનાથી જોઈને તે પ્રમાણે પોતાના આત્માને સ્થાપીને ભાવથી અને તેટલા અગ્ને, અભ્યાસ મુજબ, ગુણોનો અનુભવ કરી શકાય છે આવી રીતે સમક્રિતની પ્રાપ્તિ, સમક્રિતની શુદ્ધતા અને ક્ષાયક ભાવ માટે સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ ઉપયોગી હોવાથી સિદ્ધસ્વરૂપ દેવ તત્ત્વમાં છે

અગ્નિહુત અને સિદ્ધ, આત્મશુદ્ધિ માટે નિમિત્ત કાગણુ છે અને પોતાનો આત્મા ઉપાદાન કાગણુ છે ઉપાદાન કાગણુ નિમિત્ત કાગણુના મયોગથી, કાર્યરૂપે પગ્નિભ્રમે છે, તેથી પોતાનો આત્મા પોતાને માટે નિશ્ચય અગ્નિહુત છે

આ ઉપરથી જણાશે કે ધર્મરૂપી રથને અગ્નિહુતની આજ્ઞા પાલન રૂપી વ્યવહાર ચક્ર અને સિદ્ધ સ્વરૂપ સમાન નિજ આત્માની શુદ્ધિ કરવા રૂપી નિશ્ચય ચક્ર એ એ ચક્ર (પૈડા) સાથેસાથ છે અને તે એ પૈડા વગર મોક્ષ દ્વાર (કેવળ જ્ઞાન) સુધી સાચી (આત્મા) પહોંચી શકે નહિ તે રથ ૧૮૦૦૦ શીળ રૂપી અગ્નિ (વિભાગ)થી અનેલો છે અને રાગદ્રોષ ગહિત શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ઉપયોગ રૂપી એ અશ્વ સીધે રમ્પે લઇ જાય છે

અગ્નિહુતને હુણ સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરવું છે, છતાં પચ પગ્મેષ્ટિમાં અગ્નિહુત નામ સજા પહેલી આવે છે તે એમ બતાવે છે કે વ્યવહાર વગર નિશ્ચય માર્ગ પ્રાપ્ત થતો નથી અને વ્યવહાર માર્ગ આપનાર જગત ગુરુ, શ્રી અગ્નિહુત છે તેમ હોવા છતાં સિદ્ધ ભગવાનની ભક્તિ એાછી થતી નથી કારણ કે સિદ્ધ ભગવાન પહેલા અગ્નિહુત થઇ ચુક્યા છે, વળી ભૂતકાળનું વર્તમાનમા આરોપણ કરવાથી અગ્નિહુત પણ કહેવાય છે અને આડે કર્મને હણ્યા હોવાથી અગ્નિહુત કહેવાય એટલે તે અપેક્ષાથી અગ્નિહુત હોવા ઉપરાંત વિશેષ પદમાં સિદ્ધ નામ સજા આવે છે

દેવ તત્ત્વમા સિદ્ધ પદનું મહત્વ જોયું તેથી સિદ્ધસ્વરૂપ કઇક વિશેષતાથી સમક્રિત પામવા તથા આત્માની શુદ્ધિ માટે, ભક્તિથી વિધિયી જાણવું જાહેર

૧ અહો! સર્વજન નિરજન દેવ! છઠ્ઠસ્થ અવસ્થામા, વિકારોને દૂર કરીને, ચ્વાનુભાવ રૂપ જ્ઞાન સમાધિથી જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મનો સર્વથા નાશ કરીને, કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ (ખુલ્લું) કર્યું છે તેથી આપ સર્વજન, ત્રિકાળજન, ક્ષણસ્વરૂપ, અમળ જ્ઞાનસ્વરૂપ, પગ્મજ્ઞાન-ન્યોતિત્ત્વરૂપ, સંપૂર્ણ જ્ઞાની-જાતા-જ્ઞાયક, અનંત જ્ઞાની થયા છો, ચેતનનું ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધ સ્વરૂપ પામ્યા છો, લોક અલોકના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણો છો, સમસ્ત જ્ઞેય (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, ભવ અને પથિયો)ના આકારોના પ્રતિબિંબ સ્થાન છો સ્વપર પ્રકાશક શુદ્ધ સ્વરૂપ છો અને તે સર્વ એકી સાથે એક જ સમયમા જાણો છો કર્મરૂપી આવરણનો ખીલકુલ અશ ન હોવાથી, જન્મચક્રની પેડે જાણવા માટે ક્રમશઃ ઉપયોગ મુકી જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી

૨ અહો, સર્વદર્શી પ્રભુ! સંપૂર્ણ વિકલ્પોથી શુન્ય નિજ શુદ્ધ આત્માનું અવલોકન જે પહેલા કર્યું હતું તેથી દર્શનાવસ્થાથી કર્મ નાશ કરીને કેવળ દર્શન પ્રગટ કર્યું હતું તેથી એકી વખતે લોક અલોકના સર્વ પદાર્થોને દેખો છો

૮ પહેલા આપને અત્યંત ઘોર પરિહા ઉપસર્ગ વખતે નિરંજન પરમાત્માના ધ્યાનમાં ધૈર્યથી ઝડોલ રહ્યા હતા તેના ફળ રૂપે, અતરાય કર્મોના ક્ષય થવાથી, અનંત પદાર્થોના જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં ખેદ (થાક) ના અભાવરૂપ લક્ષણ સહિત અનંત વીર્ય ગુણ પ્રાપ્ત કરેલ છે, પણ ચારિત્રી કદ કાર્ય કરવાનું ન હોવાથી આવીર્ય અકરણ વીર્ય છે

સિદ્ધ ભગવાનના અનંત ગુણો મુખ્ય આઠ વિભાગમાં સમાઈ જાય છે અને તે આઠ ગુણ આત્મરમણતારૂપ એક ગુણમાં સમાઈ જાય છે.

અત્યાયાધ સુખ, અક્ષયપણું, અરૂપીપણું અને અગુરુલઘુપણું—એ ચાર, શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યના પચાસ સ્વરૂપ છે તેમાં અગુરુ લઘુપર્યાયમાં છ પ્રકારે હાનીવૃદ્ધિ થવાથી અનિત્ય છે, બાકીના ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે, અનંત આત્મિક શક્તિ જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં સહાયક છે અને ક્ષાયક સમકિત નિસદેહ સ્વરૂપે સમયે સમયે તે ઉપયોગમાં સહયારી છે, એટલે શક્તિ અને સમકિત, જ્ઞાન દર્શનમાં ઉપર પ્રમાણે અતર્ગત થઈ જાય છે

અનંત ગુણો પરમ શાંત સ્વભાવ આત્મરમણતામાં અતર્ગત થઈ જાય છે જ્ઞાન અને દર્શન—એ બે લક્ષણ ચેતનાના છે અથવા દર્શન તે મણાકાર ઉપયોગ અને જ્ઞાન તે સાકાર જ્ઞાન ઉપયોગ અને ચેતના તે જ્ઞાન અને દર્શનના પશ્ચિમન કરનાર શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ કે જેના અસંખ્ય પ્રદેશ જ્ઞાન ધન રૂપે થઈ રહેલ છે

આવી રીતે સિદ્ધ ભગવાનના અનંત ગુણો એક આત્મામાં અમેદ સ્વરૂપે છે એવી રીતે ગુણોનું એકત્વ એકાકારપણું, અમેદ સ્વરૂપ સમજાય છે

અગુરુલઘુ શબ્દની સમજણ—અગુરુલઘુ ગુણથી આત્મા ભારે નથી કે જેથી નીચે ઉતરી પડે અને હળવો નથી કે જેથી રૂના તાંતણાની માફક વાયુથી આમ તેમ ઉડી જાય સિદ્ધ ભગવાન ચિત્તર છે અગુરુ લઘુ પર્યાય દ્વારા અનંત ગુણોમાં, સમય સમય ઉત્પાદ વ્યય રૂપ હાનિવૃદ્ધિ થાય છે અસંખ્ય પ્રદેશાત્મક જ્ઞાન ધનને અરૂપી અરિસાની ઉપમા આપીએ તો લોકના સર્વ દ્રવ્યો સર્વ પર્યાયો અને અલોકના આકાશ અને તેના પર્યાયોના અરૂપી પ્રતિબિંબ પડે છે, રૂપી અગિસામાં રૂપી પ્રતિબિંબ પડે, અરૂપી અરિસામાં અરૂપી પ્રતિબિંબ પડે

જાણુવા તથા દેખવાના પદાર્થોમાં સમયે સમયે ફેરફાર થાય છે, તેથી આ પ્રતિબિંબોમાં (અગુરુ લઘુ પર્યાયોમાં) સમયે સમયે ફેરફાર થાય છે તે હાનિવૃદ્ધિ કહેવાય છે અથવા બીજી રીતે જ્ઞાન દર્શનના વિષયના પર્યાયોમાં ફેરફાર થાય છે તે ફેરફાર સમયે સમયે થાય છે, ફેરફારમાં નવાબુની થાય છે, એટલે નવો પર્યાય ઉપજે અને જુનો પર્યાય નાશ પામે, તેથી ઉત્પાદ—વ્યય કહેવાય અને દ્રવ્ય અને ગુણ કાયમ રહે તે ધ્રુવ કહેવાય દરેક દ્રવ્ય અને ગુણમાં ઉત્પાદ, દ્રવ્ય અને ધ્રુવપણું હોય છે

નોંધ :—અગિહત અને સિદ્ધમાં જેઓ અરૂપી પ્રતિબિંબ રૂપે પડે છે તે સમજાવવા માટે ત્રયકાગેએ લખેલ છે, સુત્રમાં પ્રતિબિંબ નથી માટે પ્રતિબિંબના ક્યન આશ્રી તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય સમજવું

ઉપર કહેલ ફેરફાર છ પ્રકારનો થાય છે—(૧) સખ્યાત ગુણો, (૨) અસખ્યાત ગુણો, (૩) જ્ઞાત ગુણો, (૪) સખ્યાતો બાજે, (૫) અસખ્યાતો બાજે, (૬) જ્ઞાતો બાજે તે ૬ x ૨ (દાનિ અને દુઃખિ)નાર સમયે સમયે કાં તો દુઃખિ થાય, તેથી તે વ. મુજબ દાનિ કે દુઃખિ મળવા છે અમુકવસ્તુ પાપાના અગ્નિદ્રવ્યથી દોરે દ્રવ્ય અને દોરે સક્રિય અથવા મુજબ પેતાપોતાના વ્યભાવમાં રહે છે. એટલે દ્રવ્ય મટી અદ્રવ્ય થતો નથી. અદ્રવ્ય મટી દ્રવ્ય થતો નથી. ધર્મોગ્તિકાચ નાક પામી આકાશાગ્નિકાચ ફેરે પશ્ચિમમાં નથી એમ બધા દ્રવ્યોનું સમગ્રતુ તેમજ જ્ઞાન મટી દર્શન થતું નથી દર્શન મટી જ્ઞાન થતું નથી એમ બધા ગુણો બાધી સમગ્રતુ.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને જાવની દ્રષ્ટિથી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ

દ્રવ્ય દ્રષ્ટિથી વિવેચન—(૧) દ્રવ્યથી એક-સર્વ સિદ્ધ ભગવાન એક સિદ્ધ નામ સદાચી બોધાય છે તેથી સમગ્રદ્રવ્યથી એક. (૨) દ્રવ્યથી અસખ્યાત-દોરે સિદ્ધ ભગવાનનું જ્ઞાન દ્રવ્ય અસખ્યાત પ્રદેશોનું છે તે સામાન્ય સદા પશુ સમગ્રદ્રવ્યથી છે. (૨) દ્રવ્યથી જ્ઞાત-સર્વ સિદ્ધ ભગવાનની સખ્યા જ્ઞાત છે એટલે જ્ઞાતતા આત્મા (આત્મદ્રવ્ય, પરમાત્મા) સિદ્ધ સ્વરૂપે છે.

ક્ષેત્રથી—(૧) અગ્નિજન અવગ્રાહના ચરમ સરીરથી અવગ્રાહનાથી ૨/૩ તે, જમન્ય એક હાથ અને આઠ આંગળ, મધ્યમ આર હાથ અને સોળ આંગળ, ઉપૃષ્ઠ ૩૩૩ મુદ્રા અને ૩૨ આંગળ.

(૨) સર્વ સિદ્ધ આથી ક્ષેત્ર એટલે સર્વસિદ્ધ સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં છે. સિદ્ધચૂર ૪૫ લાખ ભોજન માંસ, ૪૫ લાખ ભોજન પહોળું અને ૧/૬ ગાંધિ (૩૩૩ મુદ્રા અને ૩૨ આંગળ) ઉચ્ચાઈ છે તે ભોજના અનામાં ઉચ્ચાઈ ઉંચું છે મુક્તિ સિદ્ધા અને સિદ્ધ ક્ષેત્ર અતર એક ભોજનમાં ૧/૬ ગાંધિ એટલું એટલું છે. સિદ્ધ ભગવાનને આધ્યાત્મી તર નથી.

(૩) નવકાન્થી સિદ્ધ ભગવાન અસખ્યાત આકાશ પ્રદેશથી ક્ષેત્રમાં છે.

(૪) નિશ્ચયથી (અચેત જાણી) સિદ્ધ ભગવાન નિજ આદિત્વે અસખ્યાત પ્રદેશપ ક્ષેત્રના અવગ્રાહક છે.

કાળથી (૧) એક સિદ્ધ આથી જ્ઞાતિ છે પશુ જ્ઞાત નથી, (૨) સર્વ સિદ્ધ આથી જ્ઞાતિ નથી તમ જ્ઞાત પશુ નથી, (૩) સ્વકાળથી, સજ્જત લોક જ્ઞાતોમાં અને સમય જ્ઞાતિ ઉપાસન અને વ્યક્તિ વર્તનાના જ્ઞાતા તથા ક્રિયા છે.

સાવધી—સિદ્ધ ભગવાનને સાધિક અને પાશ્ચાતિક જ્ઞાન છે. સાવધાન તે કેવળજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, સાધિકસાધિક, સિદ્ધ ભગવાનના એકે જ્ઞાન પ્રદેશમાં જ્ઞાત જ્ઞાત ગુણ પ્રવર વચે છે એક મુજબ જ્ઞાનજ્ઞાન પાપોની ગ્રીહાથી વર્તના છે એકે પાપોમાં અપેક્ષા પૂર્વક જ્ઞાતોનાત મર્મ પ્રથમ છે.

એક જ્ઞાન પાપમાં જ્ઞાતાનાત ગ્રીહા જ્ઞાતોમાં જ્ઞાત એક સમયે જ્ઞાતાનાત મુજબ પાપો (અન્ય પ્રકારે એક પાપપ્રકાર) કેવળ જ્ઞાત જ્ઞાતોમાં એકે પાપોમાં જ્ઞાતાનાત મર્મ પ્રવર.

પારિશ્રામિક ભાવથી સિદ્ધ ભગવાન પોતપોતાના ગુણ પર્યાયમા પગિગ્ને છે દરેક સમયે અનતાનત ગુણ પર્યાયો પ્રવર્તે છે પણ એક સમયમા એક ગુણનો એકજ પર્યાય પ્રવર્તે છે

સિદ્ધ ભગવાનમાં ૫૮ કારકત્તું ભેદ અભેદ રચણ

૧. કર્તા—સિદ્ધ ભગવાન પોતાના ગુણોના પોતે જ કર્તા છે ગુણો ઉપગતુ કર્મ આવગણુ નાગ કરી, ગુણોને પોતે જ પ્રગટ કર્યા છે, પોતાની વીર્ય શક્તિથી જાનાદિ ગુણોનો ઉપયોગ કર્તા પોતે જ છે

૨. કર્મ—(૧) અહીં કર્મ આવગણુના અર્થમા નથી, પણ કર્તા હોય ત્યાં કામ કરેતુ હોય તે કર્મ ગુણો તે કરેતુ કામ ગુણોને પોતેજ કર્યા છે (૨) સર્વ આવગણુ કર્મો નથા વિભાવ પર્યાયોનો નાથ તે અપાદન કર્મ, એટલે વિભાવ પર્યાયોનો નાગ અને સ્વભાવ પર્યાયોની ઉત્પત્તિ એ કામ પોતે જ કર્યું છે

૩. કાર્ય—ગુણો ઉત્પન્ન કરવાની ક્રિયા પોતે જ કરી છે, (૧) કર્મ આવગણુ નાગ કરવાની ક્રિયા પોતે જ કરી હતી, (૨) ગુણ દાગ ગુણને યોગ્ય કાર્ય પોતે કરે છે જેમકે જ્ઞાનથી અનત પદાર્થોને જાણવાનું કાર્ય કરે છે, દર્શનથી અનત પદાર્થોને દેખવાનું કાર્ય કરે છે આત્મ ગુણોથી આત્મ ગુણોમા ગમણતા કરવાનું કાર્ય કરે છે, અનત વીર્ય રાક્ષિતથી અનત ગુણોમા સહાયકતા રૂપી કાર્ય કરે છે

૪. કારણ—(૧) નિમિત્ત કારણુ વ્યવહાર જ્ઞાન દર્શન આગ્રિના નિમિત્તથી ગુણો પ્રગટ થાય છે (૨) ઉપાદાન કારણુ સત્તામા રહેલ ગુણો (નિમિત્ત અને પ્રયત્નથી) પ્રગટ થાય છે કારણુ કાર્ય રૂપે પગિગ્ને તે ઉપાદાન કારણુ, તે નિશ્ચય જ્ઞાન, દર્શન આગ્રિ. (૩) પોતાની ક્રણુ શક્તિ (વીર્ય શક્તિ)થી ગુણો પ્રગટ થયા છે અને તે ગુણોનો ઉપયોગ પણ પોતાની શક્તિથી થાય છે

૫. સ પ્રદાન—પોતાનું સ્વરૂપ પોતાને જ દીએ તે સપ્રદાન સમય સમયમા, પોતાના જ્ઞાનથી પોતે પોતાને તથા પોતાના ગુણોના ઉત્પાદન-વ્યય રૂપ પર્યાયોને પોતે જ જાણે છે અને તેવી જ રીતે દર્શનથી દેખે છે, આત્મસ્વભાવથી પોતાના ગુણોથી પોતાના નિજ સ્વરૂપમા લીન રહે છે, પોતાના વીર્યથી પોતાના જ અભિનવ ગુણુ-પર્યાયોમા સહાયકતા થાય છે

૬ આધાર—સર્વ ગુણોનો આધાર સિદ્ધ ભગવાનનો આત્મ દ્રવ્ય (અસખ્યાત પ્રદેશો) છે

નયવાદ:—હવે આથી નયવાદમા વ્યવહારથી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્થાન એવલૂત નયમા છે, નિશ્ચયથી ફક્ત સિદ્ધ ભગવાનના સ્વરૂપને નયવાદમા ઉતારીને જોઈએ તો—(૧) નિગયનય સામાન્યથી નિરાવગણુ શુદ્ધ ચેતના અને વિશેષથી હવેનો સિદ્ધ પર્યાય ખતાવે છે (૨) સપ્રહનય કર્મ રહિત શુદ્ધ અસખ્યાત પ્રદેશ ખતાવે છે (૩) વ્યવહાર નયથી સિદ્ધ ભગવાન સર્વ દ્રવ્યોના ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ ભાવોને જાણે છે અને દેખે છે (૪) રૂણ સુત્રનય પારિશ્રામિક ભાવ (શુદ્ધ ઉપયોગમા પારિશ્રામિક)

થતી નથી. ગુણ પર્યાયોનો સમુહ તે દ્રવ્ય દ્રવ્યોનો સમુહ તે જગત્ [લોક] અલોકમા રૂકત એકજ આકાશ દ્રવ્ય છે વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય એ ત્રણ કાળના પર્યાયો સહિત સર્વ દ્રવ્યને એકીસમયે જાણે તે કેવળજ્ઞાન છે,

જન્મમ્થ એક દેકાણે ઉપયોગ રાખે ત્યાગે ખીજા પદાર્થોનું ભાન ભૂલે છે, ત્યાગે કેવળજ્ઞાની સદા એકી સાથે સર્વ પદાર્થોના ઉપયોગના ગ્રહે છે

અરિસામા—રૂપી પદાર્થોનો ભાસ થાય છે, ત્યારે તે પદાર્થ અરિસામા પેસી જતુ નથી, પણ વિસસા પુદ્ગળો પદાર્થના રૂપે અરિસામા પરિણમે છે તેવી રીતે કેવળ જ્ઞાનીને વસ્તુ જાણવા માટે સર્વ વ્યાપક થવું પડતું નથી તેમજ સર્વ વસ્તુ કેવળીની અદર આવીને પેસી જતી નથી, પણ રૂપી તેમજ અરૂપી સર્વ દ્રવ્યોના કેવળજ્ઞાનમા અગુરુ-લગુ-અરૂપી પર્યાય તરીકે પ્રતિભાસ થાય છે

કેવળજ્ઞાનથી જાણીને વચન વર્ગણા યોગ્ય પદાર્થનું સ્વરૂપ કેવળી ભગવાન વાણીથી પ્રરૂપે છે અને કેવળીની વાણી દ્રવ્ય શ્રુતજ્ઞાન* છે, કેવળજ્ઞાની સર્વ પદાર્થોને સાક્ષાત્ સપૂર્ણ રીતે યથાતથ જાણે છે તે સર્વ વચન વર્ગણામા મૂકી શકાતું નથી, તેથી કેવળજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન સરખાં નથી શ્રુતજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાનથી સર્વ પદાર્થોને દેશથી પગેક્ષ રીતે અને કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ અપ્રપ્ત રીતે જાણે છે

કેવળ જ્ઞાનમા મનની વિચારવાની જરૂર ગ્રહેતી નથી, તેથી તે જ્ઞાન કલ્પનાતીત તથા નિર્વિકલ્પ [સકલ્પ વિકલ્પ રહિત] છે તેની ખગેખરી કરનાર કોઇ ખીજું જ્ઞાન ન હોવાથી એક છે, અનંત વિષયક હોવાથી અનંત છે, સ્વયમેવ સમ્યક, સત્ય, શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવાથી સંદેહ રહિત છે પદાર્થની સર્વ અશોધી વિશેષ રીતે વ્યક્તવ્યતા જતાવનાર હોવાથી સાકાર ઉભયોગ વાળું જ્ઞાન છે, શુદ્ધ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવાથી સુખ રૂપ છે, સર્વ પ્રકાશક હોવાથી પરમજ્યોતિ છે, સમસ્ત જ્ઞેયોના આકાશનું પ્રતિબિંબ મ્થાન છે, અક્ષય જ્ઞાનોદય સ્વરૂપ હોવાથી સર્વદાદીત જ્ઞાન છે, ખીજા ચાર જ્ઞાનમાના કોષ્ટકજ્ઞ જ્ઞાનદ્વારા કેવળજ્ઞાનની કલ્પના થઇ શકતી નથી તે નીચેની હુકીકત ઉપથી જણાશે

જઘન્ય અનંત ને ત્રણવાર વર્ગિત સવર્ગિત કરવું, તેમા સિદ્ધ જીવ, નિર્ગોદરાશિ, પ્રત્યેક વનપ્રપતિ, પુદ્ગળગણિ, ત્રણ કાળના સમય, અને અલોક આકાશ એ છ ગણિઓ મેળવવી, પછી જે ગણિ આવે તેને ફરી ત્રણવાર વર્ગિત સવર્ગિત કરવી. તેમા ધર્માગ્નિકાય અને અધર્માગ્નિકાયના

* કેવળીની વાણી વચન વર્ગણાના પુદ્ગળથી ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી પુદ્ગળ સ્વરૂપ છે પણ તે ભાવસ્વરૂપ છે અને ગ્રહણ કરનાર મનિથી ભાવશ્રુતરૂપે પરિણમાવે છે તેથી તે વાણી ભાવ રૂપ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ છે, કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તે પણ શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય.

અહીં સમુ ગુણના અવિભાજ્ય પ્રતિબદ્ધો મેળવીને ૭ ગણિ આવે તેની ફરી ત્રણ વાર વર્જિત સવર્જિત કર્મને લીધે કેવળજ્ઞાનમાંથી થયેલ અને ફરી શેષ કેવળજ્ઞાનમાં મેળવે, તેથી તે શક્તિ આસે તે કેવળ જ્ઞાન પ્રમાણુ થાય. થયાવડુ અને ફરી મેળવવાનું કયુ તેનો અર્થ એટલેજ કે એવડી મોટી શક્તિ જસુ કેવળજ્ઞાન પ્રમાણુથી ઓછી હ કામ્ય કે ઓછી સખ્યા હાય તે વધારે મોટી સખ્યામાંથી બાકા ફરી રાકાય.

વર્જિત સવર્જિતનુ સ્થાન—“૨” ને ત્રણ વાર વર્જિત સવર્જિત કર્યા છે— $2 \times 2 = 4$ એક વાર $4 \times 4 \times 4 \times 4 = 256$ એ વાગ ને શક્તિ [૨૫૬] આવી તેને ૨૫૬ થી ૨૫૬ વાર ગુણવાથી ૬૫૭ આકાશ હાત્મક મુદ્દાને મળવા માંડીએ ને જે સખ્યા થાય તે “૨” ને ત્રણ વાર વર્જિત સવર્જિત કરવાથી થાય. ત્યારે અનતનો વર્જિત સવર્જિત કરવાથી ૭ સખ્યા આવે તે અવસ્થાની કલ્પના બહારનો વિષય છે. લેના કરતાં જસુ કેવળજ્ઞાન પ્રમાણુ વધારે છે. મારે કુવાના દેહકાએ સમુદ્રુ માથ કાઢવા જસુ નહિ.

કુતરથી કેવળજ્ઞાની અને કેવળજ્ઞાનની વ્યાસાતના કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ મિત્રાત્વ શ્રાદ્ધાતીય સહિત છ-૮ કર્મનો બંધ થાય છે મારે મુમુક્ષુ લાભ્ય છેવે વિચાર ફરી સમયમ્ દર્શનમાં પરાક્રમ કેળવવુ.

કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનનુ કોઈ અલેક્ષ સ્વરૂપ અને મતલેક્ષ

આશાના એક એના ગુણના ને ઉપયોગ છે. યાન અને દશન એટલે અક્રમા અને એના દ્વારા તે બને ઉપયોગ એકલ [અને] અવરુપે છે. એતનાના જ્ઞાન અને દશન એવાં ને પર્ણ છે તેથી યાન [એના] નો ને પ્રકાર ઉપયોગ થવા નોતેલો.

કેવળજ્ઞાની અને અવસ્થાના ઉપયોગની રીત એક સખ્યા નથી. કેવળજ્ઞાની, જ્ઞાનથી સર્વ ક્રમોને વિશેષ સ્વરૂપ આકાર (લે) સહિત જાણે છે અને દર્શનથી નેતરક્ષિત નિરાકાર સ્વરૂપે જુએ છે. એક સમયે યાનનો ઉપયોગ અને બીજે સમયે દશનનો ઉપયોગ એમ સખ ઉપયોગ ચાલ્યા જ ફરે છે અને સમય એટલો બધો સદ્ગત અવિભાગી કાળ છે કે એક આંખના પથકારામાં અસખ્ય સમય વીટી જાય છે તેથી કેવળજ્ઞાનીના યાન દર્શનના ઉપયોગનું અનુભવ્ય અવસ્થાથી અર્થ રાકવુ નથી.

યાન દર્શનનો એક અલ્પક શરિદેએ બતાવી રાકાય છે તે આ પ્રમાણે—એક મોટામાં થજા માત્રુસની આકૃતિ જોઈ તે દશન, તેમાં કોની કોની આકૃતિ છે તે જોઈ સહિત જાણુ તે યાન, સર્વ છપની સામાન્ય સત્તા (અસખ્ય પ્રકેશ) જોતી તે દર્શન, તે છેવેને મુદ્દા, દેવ વગેરે પર્ણામાં છેવો નરકિ જ્ઞાના તે યાન, મુદ્દાના સમુદ્ધર્મી મુદ્દાત્વ સામાન્ય સત્તા દર્શનનો વિષય છે ફરેક મુદ્દાને ૨૪ આકૃતિ, વગેરે એકથી એળખવેલે તે યાન. કોના ક્રમની સામાન્ય સત્તા (અસખ્ય) જોતી તે દશન, છવ. પુત્રમળ, ધર્માતિલાકાષ વગેરે એકથી જાણવા તે યાન. ફરથી અ. તેમ કષ્ટ જોતુ તે દશન, એક તરીકે એળખ્યુ તે યાન.

કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના ઉપયોગ સમ્પન્ન બે મત છે એક મુત્તકાગ્નો મત અને બીજો તાર્કિકમત.

મુત્તકારનો મત : જે સમયે કેવળી ભગવાન જાણે છે તે સમયે દેખતા નથી અને જે સમયે દેખે છે તે સમયે જાણતા નથી એટલે એક સમયે કેવળ જ્ઞાનનો ઉપયોગ અને બીજો સમયે કેવળ દર્શનનો ઉપયોગ શુદ્ધ ચેતના એ શુદ્ધ આત્માના અનંત ગુણો માહેલો એક ગુણ છે, તે ગુણના બે ઉપયોગ રૂપી બે પર્યાયો છે દરેક ગુણને એક સમયે એકજ પર્યાય હોય છે તેથી ચેતનાને પણ એક સમયે એક પર્યાય હોય તેથી એક સમયે સર્વ દ્રવ્ય પર્યાયોને એકીસાથે કેવળજ્ઞાન ઉપયોગ પર્યાયથી જાણે અને બીજો સમયે સર્વ દ્રવ્ય પર્યાયોને એકી સાથી કેવળ દર્શન ઉપયોગ પર્યાયથી દેખે, એક સમયે બે ઉપયોગ ન હોય. ત્યારે એક ઉપયોગ પ્રવર્તે હોય, ત્યારે બીજો ઉપયોગ ગૌણતામાં રહે છે પણ નાશ થતો નથી વળી દરેક દ્રવ્ય તથા પર્યાયને જાણવું પણ જોઈએ અને દેખવું પણ જોઈએ તેથી બે ઉપયોગવાળી ચેતના યથા યોગ્ય રીતે તેવા ઉપયોગમાં પરિણમે છે.

તાર્કિક મત : આ મતની આદિમાં મિદ્ધસેન દીવાકર ગણાય છે—આગમાં ગુણ ધ્યાનના અનંત સમયમાં જ્ઞાનાવસ્થા તથા દર્શનાવસ્થાથી બંને એકીસાથે નાશ પામે છે તેથી બંને પ્રગટ ગુણ એકી સાથે કામ કરવા જોઈએ. ત્યારે જ્ઞાન કામ કરે ત્યારે દર્શન પણ પ્રગટ હોવાથી તેનું કામ કરેજ, એક સમયે બે ઉપયોગ ન હોય તે હજારથને લાગુ થાય પણ કેવળીને લાગુ ન થાય. કેવળીને જ્ઞાન અને દર્શનનો ઉપયોગ યુગવત્ હોય છે આના સમર્થનમાં બીજો તાર્કિકમત (શ્રી પુરૂષોત્તમજી મહારાજ) એમ કહે છે કે જ સમય જાણુછ ત સમય ન પાસછ એનો અર્થ એમ છે કે જે આત્મભાવ (સમય) જાણવાનું કામ કરે છે તે દેખવાનું કામ કરે નહિ, આવો અર્થ કન્વાથી એક સમયમાં બે ઉપયોગ નિષેધ થતા નથી ત્યારે ત્રીજો તાર્કિક મત (શ્રી કેશવલાલજી મહારાજ) એમ કહે છે કે જે સમયે જાણે તે સમયે ન દેખે અને જે સમયે દેખે તે સમયે ન જાણે એ વ્યવહાર કથન છે પણ નિશ્ચયથી કેવળી એકી સમયે સર્વ દ્રવ્યો તથા પર્યાયોને જાણે છે અને દેખે છે.

સમાધાન : સમય એટલો બધો બાહ્ય કાળ છે કે તે ફક્ત કેવળી ગમ્ય છે, તેટલા કેવળી ગમ્ય કાળમાં હજારથનો અનુભવ અસંભવ છે તેથી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હજારથને મળી શકે નહિ, તર્ક મતિજ્ઞાનનો વિષય છે તે અનુમાનને પ્રમાણ તરીકે માને તે તથાપ્રકારનો ક્ષયોપશમ હોય પણ ન્યાય સુધી આગમ પ્રમાણથી સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી તે પ્રમાણ ન ગણાય માટે જ્ઞાસુએ આગમમાં હોય તે માનવું અને સ્પષ્ટ ન લાગે તો બધા સુત્રોના મુળ પાઠ પરથી નિર્ણય કરવો અને છતાં ન સમજાય તો તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય કરવું.

હવે ગુરૂ નિઝથ તત્ત્વ સાબીત કરવા ગુરૂતત્ત્વ તપાસીએ.

ગુરૂતત્ત્વ

ગુરૂ=ભારી, વજનદાર, કર્મ અને દોષથી વજનદાર હોય તે સસારમાં જુરેલો હોય તે બીજાને તારી ન શકે. જુરેલાથી અજ્ઞાન હોય તે જ તારી શકે તેવા પુ.પને ગોત્તવાની રીત એ કે

તેઓ બહારના ચિન્હ તરીકે કોઈપણ જાનનો સાંસાગિક પરિમિત સમ્પત્તા નથી અને વ્યવસ્થા બોલ કે સાધ્ય જાણતી નથી તેમ જ મોઢે જાતના સમ્પત્તા વચ્ચે બોલના નથી. કામાથી સાધતી પ્રવૃત્તિ દેખાતી નથી અને સહવાસમાં રહેતા કોઈકો દોષ જાણના નથી, પણ એવોનો સમજ કરતા દેખાય છે.

ધર્મ અને તરિકા જોગબાવનારામાં જીવની હરીજન કયા પદમાં લાગુ પડે છે તે જોવું જોઈએ અને તે સ્વયં જુદીથી જોવું જોઈએ, નહિ કે મૂળાથી, મૂળતાથી અજાણનાથી હામથી, અજાણનાથી કે સ્વાર્થ જુદીથી તથાસ કરતા જાણતી કે આવા સુદ, નિમિત્ત પ્રવૃત્તિમાં હોય છે નામ પ્રમાણે સુદ છે કે નહિ તે જાણવા માટે નિમિત્તનો અર્થ તથા તેના બીજા સ્વયં પદમાં જાણવા જોઈએ કે જેથી થાય ન ખાતરી પડે, અર્થમાં ન સપાઈ જવું પડે.

નિમિત્ત એટલે પ્રકાર [ગાંઠ, પરિમિત] નથી તે નિમિત્ત ગાંઠ, બંધન, આત્માને સર્વથા બંધીને સહારમાં રખાયે ત ગાંઠ પરિમિતના એ પ્રકાર દ્રવ્ય અને બાવ.

નિમિત્ત પરિમિત—(૧) જેનું બાજુ વચેરે ઉપાગી જમીન, (૨) ઘર, માળા વચેરે દોરી જમીન, (૩) રૂપ સોનું વચેરે ધાતુ, (૪) કીમતોની વચેરે અવેરાન (૫) શેઠ નણુ નોટ રૂપીયા, સોનામકોર વચેરે ધન, (૬) ધાન્ય, તે સર્વ પ્રકારના અનાજ વચેરે માલિકાની ખાવાની વસ્તુ (૭) કુપડ—ભી, પુરુષ, છોકરા, માતા, પિતા બાપ બી ન સર્વા વક્ષામાં દાસ દાસી વચેરે, (૮) ચોખ—ચામ, બેસ, બળદ વચેરે, પશુ પક્ષી, (૯) કુવન—સહસ્થ ઉપરોગી ધરતીની તથા નાણાની પદ્ધતિની વચેરે આ નવ જાતના દ્રવ્ય પરિમિતનો નિમિત્ત સર્વથા ત્યાગ કર્યો હોય છે.

સાચ પરિમિત—(૧) દ્રવ્ય કર્મત્યાગ એટલે નિમિત્ત, “અહિંસા, સત્ય, અત્યૌર્ધ્વ, અસ્ત્યગ પરિમિત ત્યાગ” એ પાંચ અહિંસાથી આત્મા કર્મને શેઠ અને તપસી જુદા કર્મનો નાશ કરે.

(૨) બાજુ કર્મ ત્યાગ એટલે રાજ કર્મને દોષ છુટાવામાં પરાક્રમ કેળવે. રાજતા સહચારી માયા, લોક હાન્ય, રતિ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ અને કપા સહચારી મેધ, માન, અરિ, બચ, મોક કુતરુષ એ સર્વ વિકાર બાવેતો નાશ કરવામાં મિત્ત રાખે.

(૩) ને કર્મ—પોતાના સર્વ ઉપર અમલ ન રાખે. પાંચ હિંદુના વિજ્ઞાન સમજાવ રાખે, અને જ્ઞાનમાં જોડા કરે, વચ પાત્રાદિ ઉપકરણમાં અમલ ન રાખે.

આ ઉપરથી પરિમિતનો અર્થ નખાડે. જટ થાય છે. પરિમિતને વાચુદીમિત્ત—યેરે આત્મા ઉપર ચાહે વાચુદી થયે થાય તે પરિમિત.

સામાન્ય રીતે સર્વ નિમિત્તમાં, આનંદમાં પાંચ અનંદ, તાત્તી જોગબાવ ત્યાગ, દ્રવ્ય પરિમિત ત્યાગ અને સામાન્ય રીતે તાત્તી જોગબાવ એટલે કે ચારી ઉપકરણ પરિમિત વચરે થાય.

ભાવમાં રહે છે અને સંયમના રક્ષણ માટે રજોહરણ, ગુચ્છો, પાત્ર મહોપતિ વગેરે ખાસ જરૂરના ઉપકરણ રાખે છે.

વિશેષ પ્રકારે, બીજી પુનઃ સુધીના ચદ્રમાની ઉપમાએ જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર, લિંગ અને યથાસૂક્ષ્મ બેદોથી નિઃશ્ચિન્ન પાંચ વિભાગમાં મૂક્યા છે—પુલાક, બકુસ, કુશીલ, નિઃશ્ચિન્ન, રનાતક, અત્યારના નિઃશ્ચિન્ન બકુસ અને કુશીલના વિભાગમાં આવે છે પણ તેમનામાં નિઃશ્ચિન્ન રહે છે.

૧. પુલાક—આ લખ્ધીવાળા હોય છે જૈન ધર્મની હીલના દેખે, સઘ ઉપર કષ્ટ દેખે તો લખ્ધીનો ઉપયોગ કરી, ચક્રવર્તી જેવાની સેનાનો નાશ કરી શકે છે સઘને માટે આવા નિઃશ્ચિન્ન ઉપયોગના થઈ પડે છે પણ યોતાના સયમનો તે વખતે નાશ થાય છે, તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ ફરી દીક્ષા લેવી પડે છે.

આવી રીતે પુલાક સાધુ મુળ ગુણ (પાંચ મહાવ્રત) અને ઉત્તરગુણ (૧૦ પ્રત્યાખ્યાન)ની પ્રતિસેવના કરે. પણ જન પ્રવચન ઉલ્લેખ નહિ.

ગોશાળાના ઉપસર્ગ વખતે મહાવીર સ્વામીના ઘણા નિઃશ્ચિન્ન લખ્ધીવાળા હોવા જતા, સંયમના નાશના ભયથી લખ્ધીનો ઉપયોગ કર્યો ન હોતો. મૂળગુણ તે પંચ મહાવ્રતમાંથી એક પણ મૂલ વ્રત ભાગે તો સયમનો નાશ થાય.

લખ્ધીધર નિઃશ્ચિન્ન મહાપરાક્રમી હોવાથી, પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ ઉત્કૃષ્ટ તપ કરી પુલાક ભાવ ત્યાગ કરી તેજ ભવમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકે. પુલાક લખ્ધીનો ઉપયોગ અત્યુદ્ધર્ત સુધી રહે છે અવસર્પિણી કાળના ૩, ૪ આરાના જન્મેલા હોય તો જ પુલાક થઈ શકે પુલાક નવપૂર્વની ત્રીજી આચારવધુ સુધી ઓછામાં ઓછું ભણેલા હોય. ઉ નવ પૂર્વ પુરા ભણે પુલાક ભાવ રહે તો મરીને ૮ મા દેવલોકથી આગળ ન જઈ શકે તેમજ ચારિત્ર સામાયિક અથવા છેદોપરથાપનીય હોય.

૨ બકુસ નિઃશ્ચિન્ન—તે જાણણે કે અજાણણે, છાના કે પ્રગટ દોષ લગાડે (જેમકે પગ વગેરે ધોવા, શરીરની સભાળ, કપડાની ટાપટીપ વગેરે કંઈ કંઈ દોષ સેવે. પણ પાંચ મહાવ્રતમાં કોઈ વ્રત ન ભાગે. ઉત્તરગુણમાં (૬૪ પ્રત્યાખ્યાનમાં) પ્રતિસેવના કરે જ્ઞાન જ્ઞાન્ય આઠ પ્રવચન માતાનું અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ પૂર્વ સુધીનું હોય. કાળકરીને ખારમાં દેવલોકથી ઉપર ન જાય તેમજ ચારિત્ર સામાયિક અથવા છેદોપરથાપનીય હોય.

૩ કુશીલ નિઃશ્ચિન્ન એ ભેદ—પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય કુશીલ.

(૧) પ્રતિસેવના કુશીલ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, લિંગ (વેષ)માં વિગ્રહના કંઈ તપ કરીને નિયાણું કંઈ કે મને અમુક ફળ પ્રાપ્ત થાયો, મૂળગુણ ઉત્તર ગુણમાં વિગ્રહના (અતિચાર)

હરી નાખે પાંચ છદ્ધિએને જરાજર વણ ન મળે પ્રાપચિત ભ્રમ શુદ્ધિ કરે તેનું સાગ્નિ સામાયિક અમર્યા હોય. તેનું જ્ઞાન બહુસ પેટનું હોય. કાળ કરીને બધા કેવલોક ઉપર ન બળ.

(૨) કથાચ કુશીલ—જ્ઞાન દર્શન, સાગ્નિ, વેપ આથી કહક કથાચ સેવે, મનમાં વખત આપે કથાચ સેવે, નિદા સાંભળી કોથ કરે, મહિમાં સાંભળી અભિમાન કરે, વાંદિને છત્તરમાં કપટ કરે શિષ્યનો સેવક કરે મધાખ્યાન ચારિત્ર સિવાયના જીન ગ્રાહ એક ચારિત્રીય હોય. બુદ્ધિ દસમા ગુણ જ્ઞાન સુધી પહોંચી શકે. મૂળ ગુણ પાંચ જ ન તથા ઉત્તર ગુણ (કે પચ્ચમાસુ)માં દોષ ન લગાડે. મોહનીયકર્મનો નાશ નથી પામ્યો અથવા સંપૂર્ણ ઉપસમ ભાવ નથી, તેથી કથાચ કુશીલ કહેવાય. જ્ઞાન જ્ઞાન-જ આક્રમક પ્રવચન માતા ઉત્કૃષ્ટ ૧૪ પૂર્વ આહારક કરી કથાચ કુશીલ નિમ્મલ હોય તે ૮ કરી શકે. (આ પાંચમાં આરતમાં કથાચ કુશીલ હોય પણ આહારક કરી ન કરી શકે તેમ ૮ ઉપસમ કે સાચક મેસી ન ચડે.) કથાચ કુશીલ કાળ કરી અનુત્તર વિમાન સુધી જઈ શકે. સંજ્ઞાનની ચાર કથાચમાંની ૪ ૩ ૨ અથવા ૧ હોય.

(૩) નિમ્મલ—કથાચને સર્વથા ઉપસમાવે અથવા નાશ કરે, નોકથાચ હાર્ષ, સતિ, જાનિ, ભય, ક્રોધ, દુઃખ, આશ, અભિવેદ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ, સર્વ ભાવોને ઉપસમાવે અથવા નાશ કરે, તેથી અલેહી હોય, વીનરામી સયમ હોય, સાધુના કસ્તી પેલી યા (કથાલીન) હોય, ચારિત્ર મધાખ્યાન હોય, સમતમાં બીજાકુલ દોષ ન લગાડે. જ્ઞાન જ્ઞાન-જ આક્રમક પ્રવચન માતા, ઉત્કૃષ્ટ ૧૪ પૂર્વ (આ પાંચમાં આરતના જાહેરા નિમ્મલ ન લઈ શકે) કાળ કરે તે સર્વથા સિદ્ધ વિમાનમાં જાય. કૈયા દેહત એકજ-શુદ્ધ કૈયા હોય નિમ્મલ ભાવ અત્યુર્ધુર્વ સુધી શકે. ગુણજ્ઞાન ૧૧ અથવા ૧૨ હોય, તેમાં ૧૨મા ગુણજ્ઞાનયોગ કાળ ન કરે તેમજ અપકીયાક હોય અને કેવલ થાય.

(૪) સ્નાતક—અલિપ્ત સ્નાતક ય. ગુણજ્ઞાન ૧૩-૧૪ અલેહી, અજ્ઞાચ, વીનરામી, કથાલી, અસ્થાન કેવળી, મધાખ્યાન ચારિત્રયાળ, કુલ વ્યતિરિક્ત. (આ પાંચમાં આરતમાં જ મેલ સ્નાતક ન હોય), ચતિ મોહની હોય, કૈયા એક-સમ શુદ્ધ કૈયા હોય. ૮ અત્યુર્ધુર્વ અને ૯ ટોચના પૂર્વ કોડ ત્રી મેલ જાય, સાચક ભાવમાં હોય, અહી દોષમાં એકી વખતે પ્રવેશ કોડ હોય.

નોંધ—સ્નાતક નિમ્મલ કેવળી ભગવાન છે તે ઉપરથી સ્નાતક પણ જોન સ્વયં સર્વથા શુદ્ધ હોવો જોઈએ, પણ જોનિયર મતો સ્નાતક નામ ધરાવે છે અને કેટલીક વિદ્યાર્થી સ્નાતકનું બીજું પાસ જનારને આપે છે કે જેને સમ્યગ્ દર્શનનું જ્ઞાન થયું ન હોય.

અ.વી રીતે સ્નાતકને એક ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ શુદ્ધિ કરવા કરવા જતા તેનો વાસ્તવિક અથ જાણવામાં કેટલી અજ્ઞાનતા છે અને અપોષ્ય મતો અને વિદ્યાર્થીને ઉત્કૃષ્ટ નામ સહા આપવાથી સ્નાતકની જાણાતતા થાય છે તેની તેમને ખબર નથી.

ઉપરના પાંચ નિમિત્તો પામ્યાના એક ચાત્રિમા હોય છે, તેથી અસપ્ત સળધ જણાવે. શ્રીકૃષ્ણ-પુત્રાદ, બદ્ધ અને પ્રતિભેવના કુશીલ નિમિત્તોમા સામાયિક અથવા છેદોપધાપનીય ચાત્રિ હોય કપાય કુશીલ નિમિત્તોમા સામાયિક અથવા છેદોપધાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધ, સુક્ષ્મ સપાય એ ચાત્રિથી એક હોય નિમિત્ત અને આતકમા યથાખ્યાન ચાત્રિ હોય

ચાત્રિ એટલે મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી આત્માની શુદ્ધિ કર્યા કરવાની પ્રવૃત્તિ અને આત્માની અશુદ્ધિ (મલીનતા) થાય તેવા દામ કર્વામાંથી નિવૃત્ત થતા જનુ, એટલે સસાગમાંથી નિવૃત્તિ અને આત્મભાવમા પ્રવૃત્તિ.

નિર્લેપ દ્વારા નિમિત્તની સમજ

(૧) નામ નિમિત્ત—કોઈ માણસનું નામ નિમિત્ત પાડ્યું હોય તે આવા ગુરુ કર્વા લાયક નથી.

(૨) સ્થાપના નિમિત્ત—કોઈ મૂર્તિને નિમિત્ત તરીકે સ્થાપી હોય તે આ કા તો અજ્ઞ હોય અથવા એકેન્દ્રિય હોય, તે ગુરુ તરીકે લાયક નથી. રાગ દોષ, ધગ્યાગ, પૈસા વગેરે સુક્ત કોઈ માણસને ગુરુ તરીકે સ્થાપે તો ગુરુ અને શિષ્ય ઉઠા સસાગમા છુટે

(૩) દ્રવ્ય નિમિત્ત—(૧) આગમથી (૨) નો આગમથી—જ શરીર, લભ્ય શરીર, તદ્વ્યનિર્ગિત. આગમ દ્રવ્ય નિમિત્ત—ઉપયોગ વગર (અર્થ વિચાર્યા વગર) નિમિત્ત અવસ્થા દર્શક શાસ્ત્ર લખે તે આ ગુરુ નથી.

નો આગમ જ શરીર દ્રવ્ય નિમિત્ત—આત્મા વગરનું નિમિત્તનું શરીર અહીં જવ નથી તેથી નિમિત્તના ગુણ નથી, તેથી ગુરુ નથી.

નો આગમ લભ્ય શરીર દ્રવ્ય નિમિત્ત—જન્મ લીધો છે, નિમિત્ત થવાનો છે, પણ હાલમા નિમિત્ત નથી, તેથી ગુરુ નથી.

નો આગમ જ શરીર લભ્ય શરીર વ્યક્તિરિક્ત દ્રવ્ય નિમિત્તના ત્રણ ભેદ—(૧) લોકિક ધર્મ, ખાર, સગાસબધી વગરનો લિખારી, તેનામા નિમિત્તના ભાવ નથી, તેથી ગુરુ નથી.

(૨) કુપ્રાવચન—પાપ પ્રકાશના ઉપર ખતાવેલ નિયંત્રના ગુણ (ભાવ) રહિત, મિથ્યા દર્શનથી કોઈ નિમિત્ત કે સાધુ કે કપી યાય અથવા પોતાને કહેવરાવે અથવા બીજાને તેને માને, તે મોક્ષ માર્ગ માટે ગુરુ કરવા યોગ્ય નથી, પોતે સસાગમા છુટે છે અને બીજાને છુડાડે છે, કાચુ કે મોક્ષ માર્ગને બાળતા જ નથી.

(૩) લોકોત્તર નિમિત્તના સર્વ આચાર અચાર શાસ્ત્ર મુજબ પાળે છે પણ સમ્યગ્ દર્શન નથી અલગ્ય પણ આવા દ્રવ્ય સાધુ થઈ બંધાને તારે, પોતે પણ ચોખી કરૂં પાળી, મરી,

નવ ક્રેનેયક મુધી ૧૪ આવે. પણ કરણીનો હેતુ. ગોણ-સિદ્ધ-અસ્થિત અને આત્માના સ્વરૂપી અભવ અને મહા રહિત હોવાથી સસાઓ પાર ન પામે.

કેવાનુ આયુષ્ય અસપ્પાતા વર્તનુ હોવાથી અઘાની લોકો તેઓને અમર માને છે, અને સ્વેચ્છાએ ગ્રેષ્ઠ માને છે. પૌરુષીક સુખને અધ સુખ માને છે. આત્મીક સુખનો અનુભવ થતો નથી તેથી સમ્યક્ દર્શન થતુ નથી, તેથી સસારનો અત આકર્ષો નથી.

ચોખ્ખા દ્રવ્ય આસ્તિયાના અવધારથી નિમ્ન થ છે અને ગુરુ તરીકે મહત્વ હતા ચોખ્ખા અભવના છુટ્ટા મેષ્ટ નમ છે. કાલજ કે જ્ઞાન તેના ધર્મ નથી, પણ અસ્થિતનુ છે. ચેતને દ્રવ્ય રૂપે છે પણ બીજાને આવ રૂપે મચી રહે છે જેમ પુસ્તકનું જ્ઞાન પાતાનું નથી, પણ અસ્થિતની વાણીનુ છે અને તે જ પુસ્તક વાંચી જ્ઞાની થઈ શકાય છે કેવળ જ્ઞાની સિવાય મર્ધ નહતુ નથી કે ચોખ્ખુ દ્રવ્ય આસ્થિ પાળનાર અનુક સાધુ સમ્યક્ દર્શન રહિત છે કે નહિ. માટે આવા સાધુ ગુરુ તરીકે કામ કરી રહે છે.

૪ ભાવ નિમ્ન ૧ આચર્યી. ૨ નો આચર્યી.

(૧). આચર્ય ભાવ નિમ્ન—જે માણસ નિમ્નતા (રાત્ર) મુળમ અજ્ઞાના ઉપચોક્ષમાં છે પણ કાપને માટે જીવનમાં મુશ્કા નથી, તે પોતાને ગુરુ કે નિમ્ન મહેત્વપત્તો નથી પણ આ મેષ્ટ ઉપોદ્ય છે.

(૨) નો આચર્યી ભાવ નિમ્ન—આ અરો ભાવ નિમ્ન છે. તે મહત્ત્વ સિમમાં હોય, સ્વચિત્તમાં હોય, અન્ય સિમમાં હોય, પણ સ્વચિત્તમાં હોય તોજ અવધારથી ગુરુ તરીકે મહત્વ હતા ચોખ્ખા છે. કાલજ કે અન્ય સિમમાં કેવળ જ્ઞાન આવ તો પણ અવધિત પદ્ધતી સિવાય તે કેવળા અત્તવાન ઉપદેશ દેતા નથી, કાલજ કે અવધારમાં અમ ઉપરને કે આવા વેતધારી અત્ત સર્વેશ હોય છે.

અન્ય સિમમાં કેવી રીતે કેવળ જ્ઞાન થાય છે તે હકીકત અહીં નહીં જોઈએ કે નથી જામનો નાશ થાય. કેમ તાપ્ત આસ માલના ઉપવાસ કરી, તપામાં, હાથ ઉઘા કરી, રૂઈ તરફ દ્રષ્ટિ રાખી, આકામ નિર્જરા મુક્ત તથ કરે છે. તેનામાં પશ્ચાત કે હા નથી, જેમ કરતાં કરતાં ક્ષેત્રપથમી તેને વિલાય જ્ઞાન થાય, તેથી વિલાય જ્ઞાન અને અન્ય રૂઈનથી તે નથી જામના અત્ત જોડા સાધુને જુએ, તેમનો આમાર જુએ તેમાં તેમ ખાતી થાય કે નિરાશી, નિષ્ક્રિયી અને ફક્ત આત્માની મુદિ કરવાવાળા અને કાલજ પ્રકારથી પૌરુષીક અમ્મ વરતા નિમ્નથી જ્ઞેન સાસનાર્જન દેખાય છે, તેથી ન્યાયુદિધી પોતાના અજ્ઞાનપણા માટે પ્રાવધિત કરે છે અને સમ્યક્ દર્શન પામે છે (ચોથે જુલુ સ્થાને આવે છે), જેટલો વિલાય જ્ઞાન (ઉચ્ચ જ્ઞાન), અન્ય જ્ઞાન તરીકે પચિએ છે અને ખાનમાં ઉમે અજ્ઞાનને નાશ છે. વર્ધમાન મુદ ઉપોત્તમી ૮ મે અજ્ઞાનને નાશ છે અને કાલ મેલુથી ૬ ૧ ૧૨ અજ્ઞાનને જામને ૧૩ મે જુલુધાને આવે છે.

સયોગી કેવળી યાય છે, વધારે આયુષ્ય હોય તો દેવતા સ્વલિંગ ઉપકરણ આપે છે, પણ અન્ય લિંગમા ઉપદેશ ન આપે, આયુષ્ય વધારે ન હોય તો ૧૪મે ગુણુચ્ચાને જમ અન્ય લિંગે સિદ્ધ થાય છે

નયદ્વારા નિગ્રંથની સમજ

૧. નિગમ નય—આ નયથી જાણ નિગ્રંથનુ ચિહ્ન ક્રૂત જોવાય છે અથવા અશથી નિગ્રંથપણુ પામે તેને પણ નિગ્રંથ કહે, નિગ્રંથપણુના સકલ્પવાળાને પણ નિગ્રંથ કહે, ઓગ્રસજાથી નિગ્રંથ તરફ દેખે છે, આમા કોઈ નિગ્રંથ હોય કે ન હોય

૨. સંગ્રહ નય—સર્વ પ્રકારના નિગ્રંથને એકત્વમા નાખે છે એ નિગ્રંથ હોય તેને પણ એક નિગ્રંથત્વમા મુકીને એક નિગ્રંથ કહે છે

૩. વ્યવહાર નય—નિગ્રંથના સર્વ આચાર પાળનાગને નિગ્રંથ કહે છે દ્રવ્યનિગ્રંથને નિગ્રંથ કહે છે સ્વલિંગીને નિગ્રંથ તરીકે સ્વીકારે છે

૪. ઋણુસુત્ર નય—નિગ્રંથના ભાવ ઉપયોગમા હોય તેજ વખતે તેને નિગ્રંથ કહે, સાધુનો વેશ હોય અને જુદા ઉપદેશ દીએ તો તેને મિથ્યાત્વી માને

આહિક્રિયા નિગ્રંથની હોય, પણ મનમા પૌદ્ગળીક સુખની ધ્યક્ષ થાય તો તે વખતે તેને નિગ્રંથન માને. વ્રતમા હોય છતા જતના વગર ઉઘારે મોદે બોલે જેથી વાચનાના છવ હણાય તો તેને અમ્તી કહે

૫. શબ્દ નય—નિગ્રંથ શબ્દના અર્થ પ્રમાણે જેનામાં ગુણ હોય તેને નિગ્રંથ કહે સામાન્ય અર્થસૂચક જુદા જુદા શબ્દો જેમકે ઋમણ, માહણ, સાધુ, નો અર્થ નિગ્રંથ કરે

૬. સમભિરૂઢ નય—ક્ષપક ઔણીમા હોય તેને નિગ્રંથ કહે

૭. એવ ભુત નય—સ્નાતક હોય તેને નિગ્રંથ કહે.

ખુલાસો—નિગમ નય અને સંગ્રહ નયનો ઓગ્ર સજાએ અભિપ્રાય હોવાથી, તે નયો જેને નિગ્રંથ માને તેવા નિગ્રંથોમાથી જેઓ વ્યવહાર નયના કે આગળની નયના મત પ્રમાણે જે નિગ્રંથો છે તેમા દાખલ થઈ શકે એવા નિગ્રંથને નિગ્રંથ તરીકે માનવામા વાધો નથી.

વ્યવહારથી ગુરૂ—અરિહત (જગત ગુરૂ), આચાર્ય ઉપાધ્યાય, સાધુ

નિશ્ચયથી ગુરૂ—(૧) ધર્મ શુકલ ધ્યાન ધરનાગ સિદ્ધ ભગવાનનુ ક્યાનીત ધ્યાન ધરે ત્યાગે સિદ્ધ ભગવાનનુ આલબન લીધુ કહેવાય, તેથી સિદ્ધ ભગવાન નિશ્ચય ગુરૂ અહિ કાગ્લુમા કાર્યનો ઉપચાર યાય છે

(૨) કૃપા મિશ્રિતિ ચરોત્રો આત્મા, પરિસ્થિતિ ઉપસર્ગમાં પોતપોતાને ઉપદેશ આપી, વર્તમાન પરિણામથી કર્મ ખવાવતો મિશ્રિમાં આવળ સાસો જાય, તેથી કૃપા મિશ્રિવાળો આત્મા પોતાને માટે નિશ્ચય ગ્રહ છે. એટલે કે નિશ્ચય ગ્રહ આત્મા છે. આત્મા આત્માને ગોષ્ઠ આપે ત્યારે જ સચ્ચારનો પાર પામે. જ્ઞાન દ્વારા ગોષ્ઠ ખપાય છે માટે જ્ઞાન પોતેજ નિશ્ચય ગ્રહ છે.

સામાન્યથી ગુરુ—સર્વ સાધુઓ ગુરુતત્વમાં છે. સાધુઓ જન્મ પચ પરમેશ્વર નામ લે છે તેમાં “નમો ભોમો સત્ત્વ સાધુણ” કહે છે.

વિશેષ ગુરુ—ભાવક માટે સમર્પિત પમાડનાર તથા આવના કાળમાં સ્થાપન કરનાર સાધુને માટે દ્વિતી દેનાર અને વાંચનાચાર્ય (આચાર્ય ઉપાધ્યાય), અધ્યક્ષ જન્મના મુખ્ય ગુરુ છે.

સાધુ માટે વાચનાચાર્ય ગુરુ સમાન છે, તેથી સાધુઓએ મિથ્યા દ્રષ્ટિ શાસ્ત્રી પાસે શિખવું ન જોઈએ, કારણ કે ગુરુ તરીકે તેને ન માને તો ખરી વિષા ન થઈ ગુરુ તરીકે માને તો સમર્પિતથી સ્વયં શાસ કારણ કે મિથ્યા દ્રષ્ટિ, સાધુનો ગુરુ હોઈ શકે નહિ.

સાધુ જો ભાવક પાસેથી વાંચના લીધે તો વિનય, જનુમાનની અપેક્ષાને જ્ઞાનાચાર્ય દોષ લાગે છે. માટે મેહાચાર્ય સાધુને જ્ઞાના આચાર્ય પાળવા જોઈએ, બાકી સાધુજી પત્ની સાકના ત્રાંચા માટે કેવળ આનુષ્ઠાન બોલતી ફરી સચ્ચારમાં રખાવું હોય તો તે મરજી પ્રમાણે વર્તે સત્તા અનુક્રમ ગુરુ (અસ્થ) નો પ્રુથાસો જનુમાર ભાવક પાસેથી કાળમાં વધી નથી તે કર્મ કર્મમાં અનુપ.

(૩) કેટલાક ભાવક વિદ્યેત ગુરુનેજ ગ્રહ માને છે. અને જીવનને ગુરુ તરીકે સ્વીકારવા નથી, એવી રીતે વાંચનાથી અને સમર્પણની ઉપરિ કરે છે. કેટલાક સાધુ આવી રીતમાનને પોત છે તથા જન્મે સમર્પિતથી જન્મ થાય છે. “નમો ભોમો સત્ત્વ સાધુણ” માં સર્વ સાધુ ગુરુતત્વમાં છે. સાધુને અધ્યક્ષ કહે તે મિથ્યાત્વ છે. ગુરુને અગ્ર કહે તે જનુ મિથ્યાત્વ છે.

દ્રવ્ય દેવ, કાળ ભાવથી નિમગ્નની દલીલત દ્રવ્ય સખ્યા આમી

પ્રતીપદ પરિણામ આમી એક સમવથા	પૂર્વ પ્રાપ્તિ આમી
(૧) પુકાક દોષ કે ન લોષ દોષ તો ૧ ૨, ૩, ૪ ઉપર પ્રયોગ (ને થી નર) મો એટલે ૨ થી ૬	દોષ કે ન લોષ દોષ તો ૧ ૨, ૩, ૪ પ્રયોગ દખર
(૨) અગ્રસઃ દોષ કે ન લોષ દોષ તો જ ૧ ૨, ૩ ૪ પ્રયોગ મો.	જ ૪ પ્રયોગ સા હો

(૩) પ્રતિસેવણા કુશીલ: બકુસથી વધારે	બકુસથી સખ્યાત ગુણ
(૪) કષાય કુશીલ: હોય કે ન હોય હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ પ્રત્યેક હજાર	જ ૦ ૭ ૦ પ્રત્યેક હજાર કોડ (જે હજાર કોડથી નવ હજાર કોડ)
(૫) નિગંથ: હોય કે ન હોય, હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ ૧૬૨ ઉપસમ શ્રેણીવાળા ૫૪ ક્ષપક શ્રેણીવાળા ૧૦૮ ૧૬૨	હોય કે ન હોય, હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ પ્રત્યેક મો
(૬) સ્નાતક: હોય કે ન હોય, હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ ૧૦૮	જ ૦ ૭ ૦ પ્રત્યેક કોડ (જ ૦ જે કોડ, ૭ ૦ નવ કોડ)

ક્ષેત્રથી—જન્મ આત્રી ૧૫ કર્મભૂમિ (પાય ભરત, પાય ધરવત, પાય મહાવિદેહ) ના હોય, સાહચર્ય આત્રી અકર્મ ભૂમિમા હોય, પણ પુલાકનુ હજાર થઈ શકે નહિ અને કેવળ સમુદ્ધાન આત્રી સ્નાતક સર્વ લોકમા વ્યાપક હોય.

ભરત ધરવતના			મહાવિદેહના
કાળથી	અવસર્પિણી કાળમાં	ઉત્સર્પિણી કાળમાં	નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી } કાળમાં
(૧) પુલાક	જન્મ-૩ ૪ આરામા વિદ્યમાન- ૩, ૪, ૫ આરામા	જન્મ-૨, ૩, ૪, આગમાં વિદ્યમાન- ૩, ૪ આરામા	દુ ખમ સુખમ કાળ
(૨) બકુસ (૩) પ્રતિસેવણા કુશીલ,	જન્મ અને વિદ્યમાન અવગ્યાઆત્રી ૩, ૪, ૫ આરામા	પુલાક માફક પણ સાહચર્ય આત્રી બીજા કાળમા હોય.	દુ ખમ સુખમ કાળ પણ સાહચર્ય આત્રી ભગત ધરવતના અન્ય કાળમા હોય
(૪) કષાય કુશીલ	સાહચર્ય આત્રી અન્ય કાળમા		

પાંચ આચારના ૩૯ લેહા પોતે પાળે અને શિષ્યોને પાળતાં શિખવે; નવ વાડવિગુહ્
પ્રહ્લયર્થ પાળે સુત્રોમાં આચાર્યનું અનેક રીતે વર્ણન છે જેમકે ૩૬ ગુણના ધારક આચાર્ય
થઈ શકે

- ૧ જાતિ સ પત્ર માતૃપક્ષ નિર્મળ
- ૨ કુલ „ પિતૃપક્ષ નિર્મળ
- ૩ બલ „ કાળ પ્રમાણે ઉત્તમ સઘયણ,
પગક્રમી
- ૪ ડંપ „ સમચતુર્ગ્ગ સસ્થાન, શરી-
રનો આકાર મનોજ
- ૫ વિનય „ કોમળ, નમ્ર.
- ૬ જ્ઞાન „ નિર્મળ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન,
જૈનેતર મતોના પણ જાણ.
- ૭ દર્શન „ શુદ્ધ શ્રદ્ધા
- ૮ ચાન્નિ „ શુદ્ધ આચાર
- ૯ લજ્જા „ દોષ સેવવામા લજ્જા થાય
- ૧૦ લાઘવ „ ભડ ઉપકરણ અને કષાયથી
હળવા
- ૧૧ હિંસા (ઓજ્ઞવી) પરિસહમા ધૈર્ય ગણે
- ૧૨ તેયમી (તેજ્ઞવી) પ્રતિભાશાલી
- ૧૩ વચ્ચસી (વચ્ચગ્ની) જાળમા ન ફસાય
એવી ચતુરાધવાળા વચન બોલે.
- ૧૪ જસસી (યજ્ઞગ્ની)
- ૧૫ જ્ય કોહિ ક્ષમાથી ક્રોધને જીતે
- ૧૬ „ માણે વિનયથી માનને જીતે.
- ૧૭ „ માયે સરળતાથી માયાને જીતે
- ૧૮ „ લોભે સતોષથી લોભને જીતે
- ૧૯ જીહ્વિયે, ધ્વિયે વશ રાખે.
- ૨૦ જ્યનિદે નિદ્રાને જીતે (અલ્પ નિદ્રા
લીએ), પાપને નિ દે પણ પાપી ને ન નિદે,

- નિદ્રાની દૃષ્ટા કરે નહિ
- ૨૧ જ્ય પગ્ગિહ્વે
- ૨૨ જીવિયાસ મરણ ભય મુક્કા
- ૨૩ વય પપહાણે વન પાળવામા પ્રધાન
- ૨૪ ગુણોમા પ્રધાન
- ૨૫ કરણ સિત્તરીમા પ્રધાન
- ૨૬ ચરણ સિત્તરીમા પ્રધાન
- ૨૭ નિગ્ગહ પપહાણે અણાચરણનો નિષેધ
કરવામા પ્રધાન
- ૨૮ નિશ્ચય પ્રધાન દ્રવ્ય, નય, પ્રમાણાદિના
સુક્ષ્મ જ્ઞાનનો નિશ્ચય કરવામા પ્રતીણ, ઇંદ્ર
કે રાજાદિથી ક્ષોભ ન પામે.
- ૨૯ વિદ્યા પ્રધાન
- ૩૦ મત્ર પ્રધાન
- ૩૧ વેદ પ્રધાન
- ૩૨ બ્રહ્મ પ્રધાન પ્રહ્લયર્થ પાળવામા તથા
પરમાત્માનો અનુભવ કરવામા પ્રધાન
- ૩૩ નય પ્રધાન
- ૩૪ નિયમ પ્રધાન અભિગ્રહના નિયમો,
પ્રાયશ્ચિતની વિધિના જ્ઞાતા
- ૩૫ સત્ય પ્રધાન
- ૩૬ શૌચ પ્રધાન પદ્ધિયોગ્ય વસ્ત્ર ધારણ કરે
અને પાપ ૩૫ મેલ ન રાખે.

૧મી આચાર્યશ્રી ૮ સપ્તાહના ૩૨ જેઠ સંવત ૪ વિનય મળ્યા ૩૬ ગુરુવાણી હોય.

૧ આચાર્ય સપ્તાહ પાંચ આચાર પાળે,
તેના ૪ જેઠ -

- (૧) ૫ મહાકર્મ, ૫ સમિતિ, ૩ ગુણી
- (૨) મહત્ત્વ ગુણ સપ્તાહ
- (૩) નમસ્કર્મી સિદ્ધાર કરે
- (૪) સૌમ્ય (નિર્વિઠારી અન્યથાળ)
ગુણવાળા

૨ સુત્ર સપ્તાહ તેના ૪ જેઠ

- (૧) સુત્ર પ્રમાણ જે કાળે જેટલા સુત્ર
હોય તે સર્વના સક્તા
- (૨) આત્મપરિચિત્ત, પરિચિત્તાથી નિઃશય
રાત્રી એ
- (૩) ઉત્તર અને અવધાત આર્તમાં કુલગ
- (૪) સ્વ સમ્યક અને પર સમ્યકમાં રહ્ય

૩ શરીર સપ્તાહ

- (૧) પેલાના મનુષ્ય પ્રમાણે શરીરની
લગાવ
- (૨) ખેડ સંકિત (હીન કે અધિક અન્ય
સંકિત, કુલો લગાવે ન હોય, ૨
આર્તમાં હોય
- (૩) સપ્તર્ષી ઉપરિયો
- (૪) ૬૬ મેષસ્ત્રુ-તપાવેલાશાસ્ત્રીમાં થાકે નહિ

૪ વચન સપ્તાહ

- (૧) પ્રસન્ન વચન, (૨) મનુષ્ય (૩) અના-
મિત કેટલો વચનના નહિ, (૪)
મુખના (ગુણ વચન)

૫ વાચના સપ્તાહ

- (૧) ભોજો પાત્રી યોગ્યતા પ્રમાણે જાન
આપે
- (૨) પ્રસિદ્ધ પત્રાવી શકે એટલું અને
એવી રીતે જાન આપે
- (૩) નિરુદ્ધા પશિતા આચાર્ય જનાસ્થ
જેવા સિંધને જન્મી ભણ્યાની તૈયાર
રાખે
- (૪) નિર્વાહકાલ યોગ્ય સમયમાં અર્થ મળે
જેવા સત્તા સમયથી વાંચના આપે

૬ અતિ સપ્તાહ અવગ્રહ, હક્ક, અવગ્રહ અને
ધારણા ગુણ અવગ્રહ આર શુદ્ધિના મહત્ત્વ
૭ પ્રયોગ સપ્તાહ પર પ્રવક્તાઓને શ્રુતવાર્તા
કુલગ તેના ૪ જેઠ

- (૧) શકિત જ્ઞાન પ્રતિષ્ઠાની શક્તિ
જાણી લીએ
- (૨) ગુણ જ્ઞાન પ્રતિષ્ઠાની કયા મળે
છે તે જાણી લીએ અને તેનાજ
સંજોગથી લખાવે
- (૩) કોટ જ્ઞાન કોટોનો સ્વભાવ જાણી
લીએ કે તેના કયા પદમાં દોરવા
જાય તેવા છે
- (૪) વસ્તુ જ્ઞાન, સાત વચેરે કર્મચારીનો
સ્વભાવ જાણે

૮ સમ્યક સપ્તાહ

- (૧) ભણ્યોગ: કુર્ણ, ગીતાઈ તાસ્તી,
શમી, સાધુઓનો નિર્વાહ કામ જેવા
કાંઈ આનામાં રાખે

(૨) સ સક્રત્ સમય પર કામ આવે એવા પાટ, પાટલા, પરાઇ, વ. નો સગ્રહ રાખે.

(૩) ક્રિયા વિધિ જે કાળમાં જે ક્રિયા કરવાની હોય તે કાળમાં તે ક્રિયાના ઉપયોગી સાધનોનો સગ્રહ રાખે

(૪) શિષ્યોપ સગ્રહ શિષ્યોને વ્યાખ્યાન દાતા, વાદી, વિજ્ઞી ગૈયાવચ્ચી વગેરે યોગ્યતા પ્રમાણે બનાવી તૈયાર રાખે

ચાર વિનય,

૧ આચાર વિનય (૧) સયમ સમાચારી (૨) તપ સમાચારી, (૩) ગુણ સમાચારી તપસ્વી, જ્ઞાની, નવ દીક્ષીતનુ પ્રતિલેખનાદિ કાર્ય પોતે કરે, બીજા પાસે કરાવે, (૪) એકાકી વિહાર સમાચારી.

૨ શ્રુતવિનય (૧) ભણે ભણાવે, (૨) અર્થ ધરાવે, (૩) જ્ઞાનના અધિકારીને જ્ઞાન આપે

(૪) આરબેલ સુત્ર પૂર્ણ કરાવી બીજા ભણાવે

૩ વિદ્યેષ વિનય, (૧) મિથ્યાત્વીને સમકીર્તી બનાવે. (૨) સમકીર્તીને ચારિત્રી બનાવે (૩) સ્થીરી કરણ કરે. [૪] નવા સમકીર્તી, નવા ચારિત્રી બનાવી ધર્મ વૃદ્ધિ કરે

૪ દોષ પરિધાન વિનય, દોષોનો નાશ કરે કરાવે દોષના અવગુણ અને ગુણની શક્તિ બતાવી દોષનો નાશ કરે અને ગુણોમા સ્થાપન કરે.

[૧] ક્રોધ પરિધાન.

[૨] વિષય , ,

[૩] અન્ન , , રસ લોલપીને તપ કરતા શિષ્યવે.

[૪] આત્મદોષ પરિધાન.

ઉપાધ્યાયમાં સાધુના ગુણો ઉપરાંત ૨૫ ગુણો હોય છે—આ પાંચમા આરાની અપેક્ષાએ ૧૧ અગ અને ૧૨ ઉપાગ ભણે ભણાવે, ચરણ સિત્તરી અને કરણ સિત્તરી પાળે સમુચ્ચય અપેક્ષાએ ૧૨ અગ ભણે ભણાવે, ૨ કરણ સિત્તરી ચરણ સિત્તરી યુક્ત, ૮ પ્રભાવના યુક્ત, ૩ યોગ સમ્યગ્ માર્ગમા પ્રવર્તાવે.

સાધુજીના ૨૭ ગુણ—૫ મહાવ્રતયુક્ત, પાંચ ઇદ્રિય વશ રાખે, ચાર કષાય જીતે, મન વચન કાયાના યોગે એ ત્રણ એક સરખા સમ્યગ્ માર્ગમાં ચાલે, ૩ ભાવ, કરણ અને યોગ સત્ય હોય, ૩ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર સપન્ન, ક્ષમાવત્ત ગૌરવયુક્ત, વેદનો (દુષ્ સુષ્) મા સમભાવ, મૃત્યુભય રહિત

અત્યક્ષ પ્રમાણ નિમિત્ત—જેની પાસે રજોહરણ, ગુચ્છો અને માત્ર હોય, કલ્પ પ્રમાણે વસ્ત્ર પહેરેલા હોય, મુખ વસ્ત્ર હોય, ઉઘાડે મોઢે ન ખોલે, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયરા, વનસ્પતિ અને હાલતા ચાલતા જીવમાના કોઇ પણ જીવની હિંસા ન કરે, જીંદુ ન ખોલે પૌદ્ગલીક મુખ મેળવવાનો ઉપદેશ ન આપે, મોક્ષ માર્ગનો ઉપદેશ આપે, અણુદિધેલન લીએ, મૈથુન ન સેવે, પરિગ્રહ ન રાખે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભને સ્થુલ કંપમા બાહેર ન કરે પણ યથાશક્તિથી જીતે, તેવા ગુણ જેનામાં દેખાય તે દેખીતી રીતે સાધુ નિમિત્ત સાખીત થાય છે અને ગુરૂ કવ્વા યોગ્ય છે

અનુમાન પ્રમાણ નિમિત્ત—જે નીચે જોઇને હળવે હળવે ચાલે છે, ખાસ કાણુ વગર ખોલતા નથી, બારીકાથી તપાસ કરીને જુદે જુદે ઠેકાણેથી થોડા થોડા નિર્દોષ આહાર પાણી લઇને

દેવસંહિત જનુ ક્રોધના અશ્વમેધના આગ છે વગ પાત વગેરે મહુ સાવજીવીથી ભેજી પુછ મે છે અને મુઠે છે. યુદ્ધ બળબે વગેરે રાખથી દાંડે છે પેલાજ અશ્વમેધના પાતમાં કરી છુટા છુટે થોડો થોડો અશ્વેદ જમીન ઉપર નાખે છે, જનકમાં અશ્વથી ફર કરે છે વગર કાચે દાવજ ચાલતા નથી કે બોલતા નથી અને આત્મા વધારે વખત કારે છે એ સાવથી સાધુ છે એવું અનુમાનથી સાબિત થાય છે.

ઉપમા પ્રમાણુ નિર્ણય—સર્વ પર્વત, અગ્નિ, સ્વરુદ, આકાશ, રણ, જમર, રત્ન, પૂતી, કમળ, સર્વ પલત એ ૧૨ વસ્તુ તે દરેક સાત સાત બોધ સાધુ ઉપર મુલ્ય રૂપે ઉપમાથી ઉલ્લેખ છે સર્વ મળી ૮૪ ઉપમાં થાય તેમાં સાંજી લખાણુ યાજ. પણ ઉપમા નિર્ણયમાં કષ્ટે વચ્ચે ભેજી તેથી થોડી ઉપમા અગ્નિ બતાવી છે—

સર્વની ઉપમા

જેમ સર્વ ઉદરે બનાવેલ ક્રમાં રહે તેમ સાધુ બીજા માટે બનાવેલ મહાનમાં રહે.

અપ્રધન મુળનો સર્વ પોતાવુ કોર પાણુ ન ખેંચે તેમ વખત ક્રમેજ બોધવથી વિષ્ણે સધુ ફરીવાર ન પ્રવચ્ચ કરે.

સર્વ સંધિ થતી કરે તેમ સાધુ મેઘના માર્ગમાંજ રહે.

સર્વ કાંટાથી રે તેમ સાધુ દેવ રૂપી કાંટા (ખાસ કરીને જનુ લલ્લ)થી ડરે.

પર્વતની ઉપમા

પર્વત વાયુથી ન કબ્બે, સાધુ પરિસદથી શોક ન પામે.

પર્વતમાં સ્નાની ખાણો હોય તેમ સાધુમાં ચાતાદિ જુલુ સ્નેહ હોય.

અગ્નિની ઉપમા

અગ્નિ ઉપનથી ન ધરાય, સાધુ કુલુથી ન ધરાય, અગ્નિ ક્યારે જાય, સાધુ તપથી કમ નાથે, મિષ્ટાત્વથી અપકાર ક્યારનો નાથ કરે. ભગ્ન છુટો રૂપી સુવચ્ચને ઉદ્ધેશ રૂપી તપથી નિર્ભળ કરે. સિંચ ખાલક વગેરે કાયા પાતને ઉપદેશથી પાકા કરે.

સમુદ્રની ઉપમા

સમુદ્રની જેમ સાધુ ચંદ્રિ હોય. સમુદ્ર માઝ ન મુકે (પૂર્વાદિ ભેજી ન દીઝે) તેમ સાધુ તિર્થ કમી આઝા ન ઉભથે. મનના રૂપી પાણીએના અજાણ્યાદ (વીત કમ્યાદ)થી શોક ન પામે સમુદ્ર સ્નેહની ખાણ, તે સાધુ કુલુની ખાણ.

આકાશની ઉપમા

આકાશની માફક સાધુનું મન નિર્મળ છે, નિરાલ્પન છે (ગૃહસ્થના આશ્રયની જરૂર નથી.) આકાશ અનંત દ્રવ્યને અવગાહના આપે છે સાધુ અનંત ગુણોને ધારણ કરે છે આકાશ શસ્ત્રથી છેદાતું નથી, સાધુ દોષથી ચરિત્રને છેદતા નથી.

પવનની ઉપમા

અપ્રતિબંધ વિહાર કરે, અનેક દિશામાં વિહાર કરે વૈરાગ્ય રૂપ શીતલતા લહેરથી વિષય કષાયરૂપ તાપને નિવારીને શાંતિ ફેલાવે, દ્રવ્ય ઉપાધિ અને કષાય ભાવથી હળવા રહે

વૃક્ષની ઉપમા

વૃક્ષ ઠંડી તડકા સહન કરીને આશ્રિતોને ઠંડક આપે, સાધુ પરિષદ સહન કરે પણ જીકાયના જીવનું રક્ષણ કરે. વૃક્ષ મુસાફરોને આધારભૂત છે, તેમ સાધુ ચાર ગતિમાં રખડનાર જીવને ધર્મ ઉપદેશથી આધાર આપે છે વૃક્ષ ગમે તે ભોગે સ્વસ્થાન ન છોડે તેમ સાધુ ઉત્કૃષ્ટ પરિસહમાં પણ સયમ રૂપી સ્વસ્થાન ન છોડે

ભ્રમરની ઉપમા

આહાર પાણી ગ્રહણ કરતા, દાતાર રૂપી ફૂલને દુઃખ ન ઉપજાવે ધણા ફૂલોરૂપી ધરોથી થોડો થોડો આહાર લઈ અપ્રતિબંધપણે વિચરે ખોલાવ્યા વગર ઓચિંતા ગૃહસ્થને ધેગ લિક્ષા માટે જાય.

મૃગની ઉપમા

અદાર પાપ રૂપી સિંહથી ડરે રોગ થાય ત્યારે દવા ન કરે, એક સ્થાને રહે કોઈને શરણું ન જાય, રોગથી મુક્ત થયે અપ્રતિબંધ વિહારી થાય.

પૃથ્વીની ઉપમા

સર્વ પ્રાણુભૂત જીવ સત્વના આધાર ભૂત, ખોધી ખીજની ઉત્પત્તિના કાગણુભૂત, અન્યના સયોગથી થતા કલેરા રૂપી કાદવનો નાશ કરે છે

કમળની ઉપમા

કામરૂપ કાદવ અને ભોગરૂપ પાણીથી લિપ્ત ન થાય, તીર્થ કન્ઠની આજારૂપ સૂર્યની સન્મુખ ગેરે ઉપદેશરૂપ સુગંધથી ભગ્ય જીવને સુખ ઉપજાવે

સૂર્યની ઉપમા

જ્ઞાન પ્રકાશથી મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન રૂપી અંધકારનો નાશ કરે છે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર્ય સદ્ગુણો બેદો રૂપી કિચ્છોથી ચાર તીર્થરૂપ ક્ષત્રમાં શોભે છે. સમ્યક્ દર્શન આદિ ગુણોના તેમજ પાપથી આત્માને તોળા લુપ્તાવે છે.

નિમ્નચોળ સેક અસેદપણ

સર્વ નિમ્નચોળ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય છે તેવી સ્તુતિની અપેક્ષાએ અસેદપણ છે. સ્તુતિની તાત્કાલિકતા (શુદ્ધ સ્થાન બેદ) નથી કિંચ પગાવવાની અને જ્ઞાન આપવાની અપેક્ષાએ નિમ્નચોળ બેદો છે. સર્વ અવધારિક નિમ્નચો સાધુ છે. ગુણ અને ક્રિયાની શુદ્ધતાની તાત્કાલિકતા કોરે કારણથી અસ્થિત, આચાર્ય ઉપાધ્યાય વગેરે બેદો છે અસ્થિતમાં દેવતાત્વ અને ગુણતાત્વ અને છે. આત્માની નિમ્નચોળ શુદ્ધતા છે. આચાર્ય જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા પગાવે છે, તેથી તેનું જ ક્રિયાશીલતા નથી છે.

આ પ્રમાણે નિમ્નચોળ ગુણ ગણી તેમને ગુરુ તરીકે સ્વીકારવા તે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ સાધન છે.

અસ્થિતને તેવ તરીકે ઓળખ્યા, નિમ્નચોળ ગુણ તરીકે ગણ્યા હવે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ ત્રીજું સાધન “ધર્મ કેવળીનો સત્ય” તેનો પરિચય કવો બેદો.

ધર્મ કેવળીનો સત્ય

તમેય સમ્યક્ નિમ્નચોળ જાનિયોદિ પવેશ્ય

તેવ તત્ત્વ અને ગુણતાત્વ સમજાવવાની સાથે, સમ્યક્ દર્શન પામવને માટે, એવો નિર્ણય કવો બેદો. કેવળી જાનવાને કવો તે સત્ય છે અને સત્ય વગર છે. અભ્યાસ અને શુદ્ધિની આત્માને કવો કેવળીનાં પાર્થિવ સ્થાનો ન સમજાવ તે તત્ત્વ કેવળીનાં બધાં એમ વિચારવો બેદો.

દુનિયાદારીનાં અભ્યાસક્રમ બેદો આત્માનાં ચાપ છે કે કેવળીનાં સિદ્ધાંતો અનુકૂળ દર્શન આત્માનાં ચાપી સત્ય નથી ત્યારે સ્વદ સમાન વિદ્યાગ સમાન જવાને સ્વદી રતિ સમજાવ તે જાનવા બેદો નથી માટે ગુણતાત્વ વિષયી શુદ્ધિ જાનવાને પ્રાપ્ત હોવી જોઈ “તત્ત્વ કેવળીનાં મત” એવું સત્ય પામવું કવો જાનવાની છે.

મનિ, કુન, જાનવિ અને પ્રત્યક્ષ-એ ચાર જાનવાનાં બધીય દત્ત તીર્થકરો દિશા લીધેલ તેવાં જ્ઞાન, કેવળીનાં અને તીર્થકર જ્ઞાનનાં જગર ઉપરેસ આત્મા નથી અને તીર્થની પામવા ક્રમ નથી, તે ઉપરથી જાનવા ચાપ છે કે સત્ય અને શુદ્ધ ધર્મ, કેવળીનાં જાનવાન સિવાય કોઈ પ્રકારની શકે નહિ.

તેથી કેવળજ્ઞાન વગરના ઉપદેશકોએ કેવળીના વચન અનુસારજ અક્ષરે અક્ષર ઉપદેશ આપવો જોઈએ અને ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ ગ્રાપવો જોઈએ કે જેથી કેવળીના માર્ગથી જરા પણ ગ્રાહ્ય અધિકુ કે વિપરીત મોડી ન જવાય અને ધર્મની ધમ્મજાવાળાએ કેવળીના માર્ગ સિવાય કોઈપણ માર્ગની ધમ્મજા કરી નહિ જોઈએ એક ભૂતવાળો ધર્મ અનત સસાર ગ્રાપાવી શકે છે તેથી મોક્ષાર્થો માટે તે ધર્મ નથી.

જિન શબ્દ કર્મને જો જણા છે અને જૈન શબ્દ કર્મને જીતના છે તેમને ઉદ્દેશને છે તે આત્મ ધર્મ છે કોઈકોમ, સમ્રાટ, જાત કે વાડાના શબ્દો નથી. દરેકને જૈન થવાનો અધિકાર છે અને દરેક જૈનને જિન લગવાન થવાનો અધિકાર છે પણ તે થવાની સત્તા અને જોગવાઈ જોઈએ, ધર્મ તત્ત્વનો નિર્ણય કરવા માટે કટલાક મુદ્દાઓ તપાસવા જોઈએ.

વ્યાખ્યા—ધર્મ શબ્દ ધૃ ધાતુમાથી નિકળ્યો ધૃ=ધરતુ, પકડવું, કદી ન છોડવું આ સંબંધ સયોગ સંબંધ નથી પણ તદ્દ રૂપ સંબંધ છે ત્યારે પ્રશ્ન ઉપજે કે કોણ કેને કાયમને માટે ધરી રાખે છે? જવાબ આવે છે કે દ્રવ્યો પોત પોતાની જાતના ગુણ (સ્વભાવને, છોડતા નથી અને ગુણ દ્રવ્યને છોડતા નથી.)

લોક છ જાતના દ્રવ્યોથી ભરેલો છે કેટલાક ગુણો જેમ કે અમિત્ત્વ, ઉત્પાદ, વ્યય ધ્રુવ વગેરે જ્યારે જાતના દ્રવ્યોને મામાન્ય રીતે લાગુ પડે છે, પણ કેટલાક ખાસ ગુણો અમુક દ્રવ્યમાજ હોય. જેમકે—

૧. ચલણ સહાય ગુણ ધર્માસ્તિકાયમાં જ હોય.

૨. ચિથર સહાય ગુણ અધર્માસ્તિકાયમાં જ હોય.

૩. અવગાહના દાન આકાશાસ્તિકાયમાં જ હોય.

૪. વર્તના (સમય પછી સમય, અહોરાત્રિ પછી અહોરાત્રિ, માસ પછી માસ, વર્ષ પછી વર્ષ, સાગરોપમ પછી સાગરોપમ. કાળચક્ર પછી કાળચક્ર—આવા પ્રકારની વર્તના) કાળમાજ હોય.

બીજા દ્રવ્યોની વર્તનાનું નિમિત્ત કારણ પણ કાળ છે.

આ ચાર દ્રવ્યો પોતાના મૂળ સ્વભાવમાજ રહે છે.

૫. પુદ્ગળ પુદ્ગલપુરાવુ, મળવુ, એકકુ થવુ, ગળ=ગળી જવુ, વીખગાઈ જવુ, જુદુ થવુ, એકકુ થવુ ને જુદા થવુ તે ગુણ પુદ્ગળનો જ હોય આ અર્થ પ્રમાણે પુદ્ગળ પોતાના સ્વભાવમા રહે છે, પણ અવિલાન્ય પુદ્ગળ તે પરમાણુ પુદ્ગળ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે કાયમ માટે સ્થિ-શકતુ નથી. રક ધમા આવે અને જાય તે અપેક્ષાએ પુદ્ગળ પોતાના મુળ સ્વભાવમા રહી શકતું નથી, પણ વિલાગ દશાઓ ધાતુ કહે છે.

૧ છવઃ જાણુ (જ્ઞાન) - દેખુ (દર્શન) કૈવલ્ય આદ્ય પનિષ્ઠિત (દ્રષ્ટિ) સુખ વીર (સક્તિ) - જે મુક્તિ છવઃજ્ઞાન દ્વારા છવો સપૂર્ણ રીતે મૂળ શુદ્ધ સ્વભાવમાં રહી સત્ય નથી તેનું કારણ કર્મ છે કર્મવાળા છવો સસારી છે કર્મને છાપી સસારી છવો પૌંડ્રવૈદિક સુખનું ખતો ખનુસર કરે છે

છવના સ્વભાવની શુદ્ધતા અનુકૂળતાની તારતમ્યતા ચૌક અનુકૂળતા દ્વારા જણાવી સમજાવે છે

વિભાજન-વિકારી-અશુદ્ધ જ્ઞાવાળા સસારી છવઃજ્ઞાની શુદ્ધ સ્વભાવ (નિઘ્ન ધર્મ-મોક્ષ) સિદ્ધ સ્વરૂપમાં આવ્યા માટે જે આસનન તેનું પડે છે તે વ્યવહાર ધર્મ સાધન ધર્મ મોક્ષમાર્ગ કેવળીનો આપેલ ધર્મ છે કે જેનો આદિ નિર્ણય કરવાનો છે

નિઘ્ન ધર્મ ધ્યેય, લક્ષ્યનિદુ, હેતુ છે વ્યવહાર ધર્મ આશ્રયન-આશ્રય-પાલન રૂપ છે વ્યવહાર ધર્મને યોગ્ય થવા માટે સમ્યક્ દર્શનની જરૂર છે જે મોક્ષ અનુકૂળતાને પ્રાપ્ત થાય છે

જેલો વ્યવહાર ધર્મના અનુકૂળતા ૪ થી ૧૪ છે જે કે કેવળજ્ઞાન, કેવળજ્ઞેન, કૌશલ્ય સમક્ષિત, શુદ્ધ આત્મ સમજણ અને અનંત આત્મિક સક્તિ રૂપી નિઘ્ન ધર્મ ૧૩ મેં અનુકૂળતાને કેવળી જાતવાનને પ્રજ્ઞ થાય છે ખજી અનંત આત્મિક સુખ અને સપૂર્ણ શુદ્ધ અશ્વય સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રજ્ઞ કરવાનું આપી રહે છે તેથી ૧૩ મેં અનુકૂળતાને વ્યવહાર અને નિઘ્ન ધર્મ બન્ને દ્વારા છે

કેવળીના ધર્મની ઉત્તમતાનું પ્રમાણ

તે ધર્મ નિઘ્ન પ્રવચન છે માલ, મિત્રતા, ધન, સગા સગાં વગેરે સસારી નધન અને ત્ય દેવ દેવ કોરે આધ્યાત્મિક નધનથી રહિત તે નિઘ્ન પ્રવચન છે

પ્ર = પ્રાર્થ મેટ મોક્ષ—

- (૧) કેવળજ્ઞાનથી સપૂર્ણ રીતે કેવળ ક્ષત સ્વરૂપ, વચ્ચે યોગ્યથી વાળામાં ઉપાદેય વચ્ચે
- (૨) પાંચીસ પ્રકારની વાણીના અતિશયી અશ્વય સ્વ ઉચ્ચ કરનાર વચ્ચે
- (૩) કાચનો માટે સર્વ સસારી છવના દુઃખને નાશ કરનાર જમ વિતાવતી વચ્ચે
- (૪) પવિત્ર, શુદ્ધ, દોષરહિત વચ્ચે

આ ચાર પ્રકારે મેટ વચ્ચે તે નિઘ્ન પ્રવચન છે તે ધર્મ સુખ છે, સર્વ જગતથી સર્વ છે અશ્વયજ્ઞનો એક ખજી અસ નથી, સર્વ જગત અશ્વય (સ્વાસ્થ્ય) થી સત્ય સત્યની માલ છે. સસારમાં ધર્મ નામે માલના સર્વ ખજી આનંદોમાં નવ અને પ્રમાણથી અનુવન પ્રવચન સામીન કરનાર વચ્ચે ૮.

કેવળીનો પ્રરૂપેલ ધર્મ સર્વ વિદ્યા તથા સામાન્ય વિશેષ બેદાથી સંપૂર્ણ છે, ન્યાયયુક્ત છે. સામાન્ય ન્યાય શાસ્ત્રોના અતથી દૂર જઈ ને ઉત્કૃષ્ટ ન્યાય આપે છે સામાન્ય ન્યાય ખુનીને કાસીએ ચડાવીને વૈરની પરપરા વધાડે છે કેવળીનો ધર્મ ખુનીને સુધારીને આત્માના વિકાસ પ્રત્યે દોરે છે, અને મરણાતિક પરિસહ સહન કરનારને આધ્યાત્મિક શ્રેણીમાં ઉતારીને પરમાત્મપદ આપે છે

તે ધર્મ સમ્યક પ્રકારે શુદ્ધ છે એટલે આત્માની સર્વથા શુદ્ધિ કરી શકે છે, સદેહ કપટ અને પૌદ્ગલીક ઇચ્છાક્રમ કટાને ખેચી કાઢે છે, આત્માના સર્વ પરમ અર્થ [સુખ] સિદ્ધ કરવાનો માર્ગ છે, સર્વ કર્મ વગેરે બધનોથી છુટવાનો માર્ગ છે સર્વ કર્મ અને કાર્યનો અન લાવવાનો માર્ગ છે, સસારના તાપને શાંત કરીને શિતળતા ગરમ શાંતિ આપનારો માર્ગ છે યથાતથ્ય નિસદેહ માર્ગ છે, આધિ વ્યાધી, ઉપાધિ વગેરે સર્વ દુખોને નાશ કરનાર માર્ગ છે

કેવળીના કહેલા ધર્મમા રહેલા જીવો સિદ્ધ થાય છે, સર્વ પદાર્થને જાણનાર થાય છે સર્વ કર્મથી મુક્ત થાય છે જન્મ જરા મરણના દુખથી છુટીને શિતલી ભૂત થઈ ને પરમ શાંત સુખ અનુભવે છે, સર્વ દુખોનો કાયમને માટે અંત કુટે છે

સમ્યક દર્શનવાળા જીવ તે ધર્મની શ્રદ્ધા ગણે છે અને ખીજને સમજાવે છે, પ્રતિતી-નિશ્ચય-ખાત્રી કરે છે અને ખીજને નિશ્ચય કરાવે છે, ઇચ્છાપૂર્વક આત્મજ્ઞાન અનુભવ કરે છે અને ખીજને તેમ કરવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરાવે છે, તે ધર્મને અર્પણે છે, પાળે છે, સર્વ પ્રકારે પાળે છે અને ખીજને અર્પણે છે વિશેષ રીતે પાળાવે છે

તે કેવળીના ધર્મમા ઉપયોગ સહિત ઉઘમ કરવો દોષરહિત સર્વ રીતે આરાધના [સાધના] કરવી. વિરાધનાથી નિવર્તવું [પાછા હટવું] કે જેથી પરમપદ મળે.

સસારી જીવમા સર્વથી વધારે કનિષ્ઠ દશા મિથ્યાત્વની છે તેમાથી છુટી બચવાર ધર્મ પાળી નિશ્ચય ધર્મમા જવું છે માટે ત્રણે દશાના આશિક સ્વરૂપને સુકાબલો કરવો સુગમ પડશે.

મુદ્દા	મિથ્યાત્વ (આત્માના ગુણો વિભાવ દશામા)	વ્યવહાર ધર્મ	નિશ્ચય ધર્મ સ્વભાવ ધર્મ
જ્ઞાન	અજ્ઞાન (જે જ્ઞાન સકામ નિર્જરનો હેતુ નથી તથા મિથ્યાત્વ મુખ્ય છે તે અજ્ઞાન છે)	૧ મતિજ્ઞાન, સત્ત્વજ્ઞાન=શ્રુતજ્ઞાન (અવધિ જ્ઞાન અને મન પર્યાવ જ્ઞાન, કેવળ જ્ઞાનના હેતુભૂત નથી.) ૨	કેવળજ્ઞાન (સર્વ જ્ઞેયોનું સાકાર સ્વરૂપ જાણવાનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન)

દર્શન	કેષુ	વસ્તુની સામાન્ય સંપાત્તિ સ્વરૂપ બનાવનાર દર્શન	નિરાકાર કેવળ દર્શન
ક્રમિક	તત્ત્વમાં બોધી માન્યતા પૌન્દ્રવીક વસ્તુને પેનાની માનવી	સમ્યક્ દર્શન	હાથક સમક્ષિત
આરિત્ર	કુચારિત્ર, અસંયમ સકામ નિર્ગરા વસ્તુની ક્રિયા	સમ્યક્સંયમ પંચ આરિત્ર	આત્મ અસ્યોમાં સ્વાભાવિક પન્થિતિ
તપ	બાળતપ	સકામ નિર્ગરા	જર નથી
વીર્ય	કુવીર્ય	પરીત વીર્ય	અનત આત્મિક સક્ષિત
સુખ	પૌન્દ્રવીક સુખ કુ ખનો અસુખ અને તેમાં ઉપર અસ્થિત શુદ્ધિ	આત્મિક સુખનો અત્યંત અસુખર પૌન્દ્રવીક સુખ કુ ખનો સમ્ભાવ	અનત આત્મિક સુખ

વ્યવહાર ધર્મોના ભેદ

૧ એક ભેદ—

(૧) સૈસેથી અવગણ, અપુરુષાત ૧૪ અદ્ધિ આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીનતા છે શુદ્ધ આત્મનો એકાદ ધારે ગેાક્ષી તૈયારી તેના એકાદ એક અદ્ધિ નિષ્કલ ધર્મની અપુરુષા છે સરિતમાંથી હુદા પડ્યાની કીનારુત્તે ન વ્યવહાર છે.

(૨) સત્તેથી કેવળી, અ. ૧૩ અનત યાન-દર્શન તથા વધાઅત્યારિત્ર, પરીત વીર્ય અનત તપ અદ્ધિ જન નિષ્કલ ધર્મની અપુરુષા છે અને યોગ્ય પ્રદર્શન નેટલો વ્યવહાર છે.

(૩) એકત્ર વિત્ત અવિચાર અ. ૧૨ ઉત્કૃષ્ટ સ્વ યાન વધાઅત્યારિત્ર, અનત તપ અને પરીત વીર્યની એકતા.

(૪) પશ્ચાત્ત વિત્ત અવિચાર અ. ૮ થી ૧૧ આરિત્ર, તપ વીર્ય સક્ષિત યાન દર્શનમાં ઉપોત્ત.

(૫) ધર્મ આત્મ-અ. ૭ તપ (યાન દર્શન અને આરિત્રમાં ઉપોત્ત અદ્ધિ).

૨ બે ભેદ—

[૧] જ્ઞાન અને ચારિત્ર, [દર્શન જ્ઞાનમાં અતર્ગત થાય છે, તપ અને વીર્ય એ બંને ચારિત્રમાં અતર્ગત થાય છે]

[૨] આગાધ ધર્મ [સમક્રિત] અહિંસા શ્રાવણના બાગ વ્રત અને અશુભાગ્ર ધર્મ (પાત્ર ચાગ્રિમાંથી એક ચારિત્ર, પાત્ર મહાવ્રત સાથે)

૩ ત્રણ ત્રણ ભેદો

[૧] જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર [તપ ચારિત્રમાં અને વીર્ય એ ત્રણમાં અતર્ગત થાય છે] વીર્યની જરૂર ત્રણે ભેદમાં હોય છે અને ત્રણેના આચરણથી તપ થાય છે

[૨] અહિંસા, સયમ, તપ, અહિંસામાં અહિંસા ભાવની મુખ્યતા પૂર્વક જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ વીર્ય સર્વ આવી જાય છે, સયમમાં મુખ્યતાથી ચારિત્ર આવે છે.

[૩] આચાર ધર્મ, ક્રિયા ધર્મ અને દયા ધર્મ

અહિંસાનું વિવેચન

તેનું પર્યાયવાચક નામ દયા તેના ભેદ—

[૧] સ્વદયા—પોતાના આત્માને કર્મબંધનથી બચાવવો તે ‘ સવર ’ કર્મબંધનના પાત્ર કારણેનો ત્યાગ કરવાથી, સમક્રિત, વિગતી, અપ્રમાદ, સમભાવ, અયોગીપણું નીપજે છે

[૨] પરદયા—પારકા જીવનું દ્રવ્યથી રક્ષણ, ભાવથી અનુકંપા અથવા સમભાવ અને પગલિભાવના એટલે “ સર્વો જીવ કર્ત્ત્વં શાસન રશી ” એવી ભાવના

(૩) વ્યવહાર દયા—સાધુ અને શ્રાવક, જીવોનું રક્ષણ કરે તે.

(૪) નિશ્ચય દયા—સંપૂર્ણ સવર, સિદ્ધ સ્વરૂપ, આત્મરમણતા

(૫) દ્રવ્ય દયા—જીવને માગવો નહિ તે.

(૬) ભાવ દયા—ખીજનો જીવ પોતાના જેવો જાણવો, સમભાવ.

ઉપરના ખુલાસાથી અહિંસામાં જીવજીવનું જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય સર્વ આવી ગયું

સયમ=સમ્યક્ પ્રકારે યમ યમ=નિયમ તેમાં પાત્રયમ=પાત્ર મહાવ્રત, પાત્ર ઇન્દ્રિય પર અકુશ (ગુમી) ચાર કષાય પર અકુશ એટલે સયમમાં ચારિત્ર આવી ગયું ખીજ રીતે પાત્ર ચ્યાવર, ત્રણ વિગલેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય જીવનું રક્ષણ અને અજીવ આશ્રી સયમ (રાગદ્વેષનો અભાવ), જતના માટે નિરીક્ષણ, સ્વધર્મોનું રક્ષણ અને પાપીની ઉપેક્ષા (મધ્યસ્થભાવ), પ્રમાર્જના, પાગિધાવણીયા, મન-વચન-કાય સયમ

(૪) ચાર ચાર લોક

(૧) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ (વીર્ય ચારેમાં અતર્જત થયું)

(૨) જ્ઞાન, શીષણ, તપ, કાવ. (આ ચારેમાં જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અતર્જત થયું શકે છે.)

જ્ઞાન-(૧), અભ્યાસ, અદ્વિત્ય શબ્દ અદ્વિત્યા અને પર અદ્વિત્યા વચ્ચે અદ્વિત્યા (દયા)ના બેઠો લાગુ પડે છે. (૨) જ્ઞાન જ્ઞાનથી જ્યોતને “નિભ સાસન સ્તી” બનાવવા છે. (૩) શુભ જ્ઞાન-સવન નિર્જરાના હોય છે શિષ્યમાં શીષ્ય, ચારિત્ર આવી શકે છે.

(૫) પાંચ પાંચ લોક ધર્મ

(૧) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને તેના આચારના ૩૬ બેદ.

(૨) ઉત્થાન, કમ, જળ, વીર્ય પુણ્યકારકનામ એ પાંચ વીર્યના બેઠોનો ૬૪ આજ્ઞાત ઉપયોગ કરે છે અક્ષય શુદ્ધિમાં, મોક્ષ માર્ગમાં, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર તપમાં.

(૩) પાંચ મહાપ્રા (૪) પાંચ ચારિત્ર.

(૬) દશ વતીધર્મ

મહાના-જ્ઞાનાધારણા તે વતિ જતિ તેના ૧ ધર્મ -

(૧) ક્રમા-તેમાં સમય, સમય (કાવ ચારિત્ર) વીર્ય શક્તિ આવી જાય છે. ક્રમને નિષ્ફળ કરેલા તે ક્રમા, જ્યોતમાં અધીપતિ ચૈતન્ય એકલી કપી સમય, અધીપતિમાં સમ દેવનો અભાવ, આત્મભાવે સત્તરમાં લીન.

(૨) આત્મ સતોષ-અહીં ક્રમ તથા કાવ પરિબલ ત્યાગ અને આત્મ-અભક્તિ તે અક્ષય બેઠો અને ક્રમમાં લીનપણી સતેષ.

(૩) સજ્જા, સજ્જા નિષ્કામ હોય તેમ સત્તર મહા અને ધમ ધાત્વ કરી શકે છે

(૪) શુભતા-નિષ્કામ વિવેક, વિનય, મમજ્ઞા.

(૫) લાભ-અભય ઉપકરણ, અદ્વિત્યના કર્મના જોગવાઈ હવેકાવર્ણ

(૬) સત્તર

(૭) સવન

(૮) તપ

(૯) ચૈતન્ય-જ્ઞાનજ્ઞાન

(૧૦) અક્ષયવૈરાગ્ય તે સુ ક્રમમાં તથા આત્મ અભક્તિ.

(૭) સતાવન પ્રકારે સંવર ધર્મ

૫ સમિતિ, ૩ ગુપ્તિ, ૨૨ પગ્ગિહ, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૨ ભાવના, ૫ આગ્નિ.

(૮) ક્રિયાધર્મના ૭૦ ભેદ

૩ ગુપ્તિ, ૪ અભિગ્રહ, ૪ પિડ વિશુદ્ધિ, ૫ ઈન્દ્રિય નિગ્રહ, ૫ સમિતિ, ૧૨ ભાવના, ૧૨ પ્રતિમા, ૨૫ પડીલેહણા, કુલ ૭૦ ભેદની કારણ સિત્તરી થઇ.

૩ જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિ, ૪ (ક્રોધ-માન-માયા-લોભ) કષાય ત્યાગ, ૫ મહાવ્રત, ૯ ધ્વજ્યર્થની વાડ, ૧૦ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૨ તપ, ૧૭ સયમ.

(૨) આગ્નિના ૧૮૦૦ ભેદ (શીલાગ) તે આગળ આવશે

આત્માના અનંત ગુણો એક આત્મામાજ સમાઇ જાય છે અને આત્મા સાથે અભેદ તદ્દરુપ સ્વરૂપે છે, છતાં જુદા જુદા ગુણોના જુદા જુદા નામ અને કાર્યની અપેક્ષાએ ભેદ (પૃથક્ત્વ) થાય છે એવી રીતે વ્યવહાર ધર્મમા એક ભેદના અનેક ભેદ અપેક્ષા વગેરે યુક્તિથી કરી શકાય છે અને અનેક ભેદ અપેક્ષા વગેરેથી એક ભેદમા અતર્ગત થાય છે વળી જેણે એક ગુણુ સાધ્યો તેને સાંકળના ભેડાણુ માફક ખીજા ગુણો પાણુ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ બાબતનો એક દષ્ટાંતથી ખુલામો કરવામા આવે છે

ધારો કે આપણે “ ક્ષમા ” ને ધારણ કરવી છે ક્રોધ કરવાના પ્રસંગ વખતે ક્ષમાનો આશ્રય લેવો પડે છે ક્રોધ ઉપજવનાર કારણો પહેલા આવેસ ઉત્પન્ન કરે છે, જીવના મગજનુ સમતોલપણુ દૂર થાય ત્યારે આવેશ આવે. સમભાવ રાખવાથી સમતોલપણુ દૂર થતુ અટકે છે

દ્રવ્યોના મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપમા જ્ઞાનથી ઉપયોગ રાખીએ તો સમભાવ રહે, તે માટે દ્રવ્યાનુ-યોગનુ જ્ઞાન જોઈએ કે સર્વ આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે અરૂપી ચૈતન્યસ્વરૂપ છે વિભાવ દશા કર્મ જનિત છે, આત્મા કર્મથી પરવશ થઇને અકાર્ય કરે તેવા પરતત્ર બનીએ તો જ્ઞાની અજ્ઞાનીમા શો તફાવત છે

વળી પરિસહ દેનાર કર્મ રૂપી દેવુ ખપાવે છે તેથી ઉપકારી છે એમ વિચારી મગજનુ સમતોલપણુ રાખીએ. તે કામ ચાલુ રાખવા માટે ધૈર્યની જરૂર છે જ્યાં આપણે જ્ઞાન, સમભાવ અને ધીરજનો આશ્રય લીધો ત્યારે તે વખતે માન, માયા લોભ, રાગ, દોષ, હામ્ય, રતિ અરતિ, વગેરે ક્રોધની સાકળમા ભેડાયેલા સર્વ દોષો આપોઆપ શાંત થાય છે

અહિ ક્રોધપર્યાય કર્મ ઉદયનો, તીર્થ (પરાક્રમ) થી ક્ષય કર્યો અને ખીજા દોષોનો ઉપશમ થયો ઉદ્ધૃષ્ટ પરાક્રમથી મરણાતિક જેવુ દુઃખ સહન કરી ઉદ્ધૃષ્ટ ભાવથી સાખી શક્ય

તે કોઇનો સર્વથા ધ્યમ થાય ત્યારે ઉપરામ કાવર્થી અગ્રહત થયેલા બીજા દેવ ઉચ્ચમાં આનંદ નથી તેમ તેમ દ્યુષ્કર્મોળીમાં ધ્યમ થતા નથી.

(૭) કેસમાં મળ્યું થાય તે કેસમાં ચોખ્ખા મતિમાં જવું પડે.)

આ ઉપરથી જોઇ શકાશે કે કોઇ એક ગુણની સાધનામાં જ્ઞાન, મારિત્વ, તપ અને વીર્ય બધામ હાજર થાય છે.

જ્ઞાન ઉપચોગ = જ્ઞાન + વીર્ય

તેની સાથે મનચોગ તે જ્ઞાન = તપ

આત્મના ગુણમાં રમણના = કાવ મારિત્વ

જ્ઞાનને ઉપચોગમાં કરનાર તે વીર્ય

તત્વના નિષ્કાર ગ્રંથમાં જ્ઞાન જલ ત્યારે દર્શન, શુદ્ધ તત્વમાં નિશ્ચયપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિતિ સ્થે તેમાં જ્ઞાન અને મારિત્વની એકતા થાય છે.

એક ક્રમની સાથે જો બધામ આપોઆપ હાજર થયાં હવે વ્યવહાર ધર્મના કેટલાક મોટા મહત્ત્વક વિચાર પૂર્વક નમ્મવા જોઈએ.

‘અષ્ટમાર (સાથે) ધર્મના પાંચ મહાવત

આ પાંચ મહાવત કહ્યું કરવું—કલ્પ કરવું અને કર્યા પ્રત્યે અનુભવના રાજા અને તે કલ્પ ચોગ (મન, વચન, કાયા) થી પાળવાનાં છે. એક એક ચોગને કલ્પ કરવું થાય પાળવાથી નવ કોટી થાય છે.

પાંચમહાવતનું સ્વરૂપ

પાંચ મહાવતનું રૂપ, કાવ અને નિશ્ચય, સ્વરૂપ સહિષ્ણુની અદ્ધિ અપ્રાપ્તવામાં આવ્યું છે સમક્ષિત કરવને કાવ અને નિશ્ચય ગ્રંથ પાસ સમગ્રજવાની જરૂર છે.

મત	દ્રવ્યથી પાલન	કાવથી પાલન આ તર્ગીત કાવ સમગ્રમાય	નિશ્ચય સ્વરૂપ (મતમાં જાણ થાય)
૧ અદ્ધિ-સા	કલ્પ હિ સામર્થી નિરૂત થવું (કોઇ ક્રમનો નાશ કરવો નહિ) નવ કોટી પાલન	કૌન-ય લક્ષણ સ્વભાવનો કાર્ત, સ્વભાવવોગર્મત અને અસમ્યા ત પ્રેક્ષની અપેક્ષાએ કર્ત કલ્પ કરના છે કર્મના કાર્ત, કર્મના	સ પૂર્વક અદ્ધિ સા સ્વરૂપ નિશ્ચય અપ્રાપ્તનું છે. કામ્ય કે અમરક વીરી કોનાથી અમક્ષિત છે અને અધી કોવાથી કો

		<p>મોકતા, સુખદુઃખનો જાણ અને વેદક આશ્રી સર્વ સસારી જીવ સરખા છે માટે કોઈ જીવ પર રાગદ્વેષ કરવો નહિ, સર્વ જીવ પોતાના જીવ જોવા છે માટે સમભાવ રાખી કોઈ જીવને કોઈ રીતે દુઃખ ન દેવું અને તેમનું બને ત્યાં સુધી મોક્ષ માર્ગ તરફ વલણ કરવું અને સસાર-બ્રમણ-દુઃખ રૂપી હિસાથી પોતાના અને બીજાના જીવને બચાવવા</p>	<p>જીવને તેમનાથી દુઃખ થઈ શકતું નથી. આ સ્વરૂપ વ્રત પાલનનું ધ્યેય છે</p>
૨ સત્ય	અસત્ય ન બોલવું તે પાળવાની નવ કોટી.	<p>સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સત્ય સ્વરૂપ જોવું તે સમ્યક્ દર્શન સર્વ દ્રવ્યમાં દ્રવ્યત્વ, ગુણોમાં ગુણત્વ, પર્યાયોમાં પર્યાયત્વની અપેક્ષા એ સરખાપણાને લાંબને રાગદ્વેષનો અભાવ તે સમભાવ.</p>	<p>ક્ષાયક શમકિત વસ્તુ સ્વરૂપમાં સંદેહાતીતપણું તે ધ્યેય છે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તેજ સર્વથા સત્ય સ્વરૂપ છે</p>
૩ અચોર્ય	ચોરી (અદત્તાદાન ત્યાગ) નવ કોટી પાલન.	<p>પર દ્રવ્ય-કર્મ, નો કર્મ (શરીર વગેરે) ભાવ કર્મ (રાગદ્વેષ) પૌદ્ગળીક બાહ્ય વસ્તુઓની ધ્યક્ષ કરવી નહિ તે નિષ્કામ વૃત્તિ (નિરીચ્છા)</p>	<p>સિદ્ધ ભગવાન કર્મોદ્ધિ કોઈ પૌદ્ગળીક વસ્તુ કે કોઈ પર દ્રવ્યને ગ્રહણ કરતાં નથી, (તે પર દ્રવ્ય કર્મોદ્ધિ અગ્રહણ, તે સિદ્ધ સ્વરૂપ ધ્યેયરૂપ છે)</p>
૪ અલસ્ય	મૈથુન ત્યાગ નવ કોટી પાલન	<p>સ્ત્રી પુરુષમાં સમભાવ, શરીર પૌદ્ગળીક રૂકદ છે, નિર્માણ કર્મથી જુદા ઘાટ બને છે, આત્માનુભૂત સ્વરૂપ અશરીરી અવેદી છે તેથી કોઈ સ્ત્રી નથી, કોઈ પુરુષ નથી, કોઈ</p>	<p>અલસ=શુદ્ધ આત્મા ચર્ચ=ગુણોમાં આનંદમય રમણતા જ્ઞાનાનંદ સિદ્ધિ પદ ધ્યેય છે</p>

		નયુસક નથી, સર્વ સરખા છે માટે માનવપૂર્વક સમજાવવામાં આવે છે.	
૫ પરિશ્રમ ત્યાગ	નવ પ્રકારના સર્વે પરિશ્રમો ત્યાગ	કર્મભય કારણેનો ત્યાગ અણુશય (સવર) ભાવ સતોષ, ધ્યેયનો અભાવ, પાંચ ઉદ્વિગ્નના કિલ્લાના સમભાવ.	નિરજન નિર્વિઠારી નિરસમ સિદ્ધ ભગવાનને કર્મ સ્વીકારે છે કેટલું જણે અન્ય દબો પરિશ્રમ નથી.

સાંસારીક સુખથી ફળ મેળવવાની ઇચ્છા સહિત દબ પાલનથી શુભા શુભ કર્મોનું બંધન થાય છે ફળ મળ્યા પછી સસાર જામણ થાય છે ફળની ઇચ્છા વગર દબ પાલનથી સુખમાં જીવન કરેલું અને શૈલેષથી અણુશય કરેલું બંધન થાય છે અને આત્માનો વિકાસ કરવાની વાંચ મળે છે સમજાવવાથી જાન પાળવાં, એ નિર્જરોનો હેતુ છે અને આત્મ ભાવનાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારથી બંધન હજારો થાય છે એટલે સિદ્ધ પદ (નિશ્ચય સવર સ્વરૂપ) મળે છે. પાંચ નિશ્ચય મહાત્મા નિશ્ચય કર્મની અણુશય શુભ આત્મવભાવ છે. દબ, ભાવનું કારણ છે ભાવથી નિશ્ચય સ્વરૂપ મળે છે. પાંચ મહાત્માનું સ્વભાવ આઠ પ્રવચન આત્મનું સુખનિશ્ચયથી થાય છે.

આઠ પ્રવચન આત્મા

પાંચ સમિતિ

૧ ઇર્ષ્યા સમિતિ

(૧) આત્મન-ચાન અને ચારિત્ર (સમભાવ અને અણુશય પૂર્વક જીવેને નિશ્ચય અને સ્વભાવ મળે)

(૨) કિસે માથુ રાત્રે અનિવાર્ય કર્મ માટે માથું પડે તે કિસે નેત્રેથી નજાએ જવું

(૩) માર્ગ પેટી સ્ત્રોત, રાહદારીના.

(૪) જાન.

દબથી-પાંચે જીવ વગરને નેત્રેથી માથુ.

દિવથી-૩૧ દાઢ પ્રમાણ માર્ગ આત્મ નેત્રેથી માથુ

મળથી-દિવને નેત્રે, રાત્રે અનિવાર્ય પુણ્યે માથું.

ભાવથી—ચાલતા શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનો અનુભવ ન કરવો તેમજ વાંચન, પૂજનું, પરિવર્તન, ધર્મકથા અને વિચાર એમાંનું કંઈ ન કરવું.

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૨ ભાષા સમિતિ

દ્રવ્યથી—૧૬ જાતની ભાષા ન બોલવી—કર્કશ, કઠોર, છેદક, ભેદક, પીડાકારી, હિંસાકારી, સાવધ, મિશ્ર, ક્રોધી, માની, માયાવી, લોભપૂર્વક, રાગવાળી દૂષવાળી, મોહક અને વિકથા

ક્ષેત્રથી—સ્તામા ચાલતા ન બોલવું

કાળથી—પહેર રાત્રી ગયા બાદ જોઈતી ન બોલવું

ભાવથી—ઉપયોગ સહિત બોલવું (સ્વપર હિતકારી વચન)

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૩ એષણ સમિતિ

દ્રવ્યથી—૪૨ દોષ ટાળીને આહાર કરવો

ક્ષેત્રથી—એ કોસથી વધારે દૂર આહાર લઈ ન જવો

કાળથી—પહેલા પહોરનો આહાર ચોથા પહેરમાં ન ખાવો રાત્રે અને અધારામા ન ખાવું

ભાવથી—વખાણીને, વખોડીને, ભૂખ વગર, મર્યાદા ઉપરાંત, છુટ લાગે એ રીતે મિશ્રણ ખનાવીને ખાવું નહિ એકેન્દ્રીય ભાષ્યોના મઠા સમજી ઉદાસીન ભાવે ખાવું

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૪ આયાણભટ મત નિષેપના સમિતિ

દ્રવ્યથી—વસ્ત્ર પાત્ર વગેરે સભાળથી લેવું મુકવું કે જોઈ કોઈ જીવ ન મરે.

ક્ષેત્રથી—સાધુની નેશાયની વસ્તુ ગૃહસ્થને ઘેર ન રાખવી.

કાળથી—સવાર સાજા બે વખત પ્રતિલેખણ કરવી.

ભાવથી—ઉપયોગ સહિત લેવી, મુકવી, વાપરવી, રાગદ્વેષ ન કરવો

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૫ ઉચ્ચાર પાસવણ ખેલજલ સદાણ પારિઠાવણિયા સમિતિ

દ્રવ્યથી—લઘુનીત, વડીનીત, વમન, નાકનો મેલ, યજમા, મૃતક શરીર, અણુઉપયોગી આહાર વગેરે જીવના રક્ષણ સહિત પરિઠે-દૂર કરે, ત્યાગ કરે, દસ બોલ વજન સાધુ પરઠવે.

દ્વિતીયી-જાણી, કસુમિ મના કરેલ રથાને પડશે નહિ.

કાળથી-દિવસે જોઈને, અને રાત્રે, દિવસે જોએલ જાણ્યા પડશે.

ભાવથી-ઉપયોગ સહિત, જતા આવરસી ૩ વાર, પરિવર્તી વેષધારિ ૩ વાર, આત્મ નિસિદ્ધિ જીવવાર કહે. જગી ધર્મોદ્ધિ પડિશને.

ગુણથી-નિર્જરાનો હેતુ.

ત્રણ ગુણિ

૬ મન ગુણિ

દ્વિતીયી-સારભ, સમારભ અને આ જના કામમાં જતા મનને શેકવું.

દ્વિતીયી-શોક પ્રમાણે.

કાળથી-જન જન.

ભાવથી-ઉપયોગ શુદ્ધ.

ગુણથી-નિર્જરાનો હેતુ.

૭ વચન ગુણિ

દ્વિતીયી-સારભ, સમારભ અને આ જના કામમાં જતા વચનને શેકવું વિદ્યા ન કરી જીવતા મૈત્ર સહેલ.

દ્વિતીયી-શોક પ્રમાણે.

કાળથી-જન જન.

ભાવથી-ઉપયોગ શુદ્ધ.

ગુણથી-નિર્જરાનો હેતુ.

૮ કામ ગુણિ

દ્વિતીયી-જનાથી હો, બેસ, સુને, ચાલ, ફરે, પાંચ ઉદ્ધિના આપનામાં સાવધાન હો. સારભ-સમારભ અને આરભના કામમાં કરીને પ્રવર્તિ નહિ.

દ્વિતીયી-કામકાજ ન હોય ત્યારે સિદ્ધ આરભ રાખે.

કાળથી-જન જન.

ભાવથી-આત્મ કલિના ઉપયોગ શુદ્ધ.

ગુણથી-નિર્જરાનો હેતુ.

પાંચ મહાવ્રતની રૂપ ભાવના

ભાવનાથી વ્રતોમાં ઉપયોગ રહે છે

અહિંસા વ્રતમાં-ઘરિયા, એષણા, નિક્ષેપના, મન અને વચન ભાવના.

સત્ય વ્રતમાં-વિચારીને બોલવું, હાગ્ય ન કરવું, ક્રોધમાં ન બોલવું, લોભથી ન બોલવું, ભયથી ન બોલવું

અચોર્ય વ્રતની ભાવના-આજ્ઞા માંગી જગ્યા લેવી, આજ્ઞા વગરની જગ્યામાંથી કોઈ ચીજ ન લેવી. ધ્યાનક સમારવું નહિ સ્વધર્મ સાથે ભાગલા પાડી વસ્તુ ભોગવવી નહિ, મોટેરાનો વિનય કરવો

બ્રહ્મચર્યની પાંચ ભાવના-સ્ત્રી, પશુ નપુસક રહિત ધ્યાન ભોગવવું, સ્ત્રી કથા ન કરવી, પૂર્વ કામભોગ યાદ કરવા નહિ સરસ આહાર ન કરવો, સ્ત્રીને આસને ન બેસવું

પાંચમા મહાવ્રત (અપરિગ્રહ)ની પાંચ ભાવના-શ્રીત, ચક્ષુ, ધ્રાણુ, રસ, સ્પર્શના એ પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવી પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયમાં ઇષ્ટ-અનિષ્ટ શુદ્ધિ ન રાખવી

પાંચ સમિતિ અને ગ્રાણુ ગુણિને ધ્યાનથી આત્મ ભાવના જોડવાની રીત

- ૧ આત્માના ગુણોનું અવલોકન કરવું
- ૨ આત્માના ગુણોની ભાષાથી સ્થાપના કરવી જેમકે અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમકિત, અનંત ગુણોમાં અમણતા, અક્ષયપણું, અરૂપી, અગુરુ લઘુ, અનંત વીર્ય
- ૩ તે ગુણોની શુદ્ધતાની ગવેષણા કરવી.
- ૪ ગવેષણા કરીને દોષો રૂપી મેલ તારતી કાઢવો
- ૫ ગુણોનો અનુભવ કરીને દોષોને દૂર કરવા
- ૬ મનને આત્મ પ્રદેશ સાથે તથા આત્માના ગુણો સાથે જોડવું અને તેમાં લીન થઈ જવું
- ૭ વચનથી ગુણોનું (અભ્યંતર ધ્યાનમાં) નામ પ્રકાશવું
- ૮ આત્માને શરીરથી ભિન્ન રીતે અનુભવ કરવો, આત્મિક સુખનો અભ્યાસથી અનુભવ લેવો

પાંચ મહાવ્રત અંતર્ગત શિલાંગરથ ધારા

૧૦ યતિધર્મ × ૧૦ આરભ ત્યાગ × પાંચ ઇન્દ્રિય સવગ × ૪ સજા ત્યાગ × ૩ જોગ ત્યાગ × ૩ કરણ ત્યાગ ૧૦ × ૧૦ = ૧૦૦ × ૫ = ૫૦૦ × ૪ = ૨૦૦૦ × ૩ = ૬૦૦૦ × ૩ = ૧૮૦૦૦

૧૦ આરબ ત્યાગ તે સયમ—

પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ, બે ઈંદ્રિય, તે ઈંદ્રિય, અણિ રિદિય, ૪૪ ઈંદ્રિય—એ નવના આગબનો ત્યાગ તથા દશમે અણના સમારબનો ત્યાગ. મોગનો સર્વથા ત્યાગ, ૧૪ મે કુસ્તરબનો થાય છે ત્યારે સપૂર્ણ સવર થાય છે.

આગાર ધર્મ
આવક ધર્મના ૧૨ ભેદ

૧ અહિસા

અવહારથી—મર્દાના અહારના સ્થાવર જીવ તથા અપરાધી સિવાયના ક્ષય જીવને મારવાની બધી અપરાધીમાં પણ અણેરી અને ગાંધને સળ ન કરી.

ભાવથી—સર્વ જીવમાં સમભાવ, ખાવા પીવાની વસ્તુમાં ઉદાસીન ભાવ, અપરાધી જીવથી પોતાનું ક્ષય કરના જ્યાં અભ્યતર વૈર ભાવનો અભાવ.

નિશ્ચયથી—પોતાના આત્માના સર્વ કર્મ નાશ કરી, અકર્મી અહિસક શુદ્ધ આત્મા સ્વરૂપ થામવાનો હેતુ.

૨ સત્ય

અવહારથી—સોઠ નિહિત અસ્ત્ર ભાવસુ ત્યાગ.

ભાવથી—પૌરુષિક વસ્તુને પોતાની વસ્તુ નહિ માનવાની શુદ્ધિ અને સમ્યક્ દર્શન.

નિશ્ચયથી—વસ્તુ ત્યાગને આત્માનુ શુદ્ધ સત્ય સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ.

૩ અહત્યાયન (અચોર)

અવહારથી—વસ્તુ-ધનાદિ ન લેવા.

ભાવથી—પુણ્યના ફળની હચ્છા વગર ધર્મ કરતી કરી.

નિશ્ચયથી—કર્મ અમલસુ એવું સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ.

૪ મૈથુન ત્યાગ

અવહારથી—ગ્રામ સતોષ, પસ્તીનો ત્યાગ.

ભાવથી—આ માને અણેરી માનવે.

નિશ્ચયથી—શુદ્ધ આત્મ અરૂપ (બ્રહ્મ)માં સમજાવ કરવાનો હેતુ.

૫ પરિગ્રહ પરિભાણ

વ્યવહારથી—નવ પ્રકારના પરિગ્રહ (ખેતર, ઘર, રૂપ, નાણુ, અનાજ, ઘાસ, દોર, ધગ્ધગરી) ની મર્યાદા કરવી

ભાવથી—પાત્ર ઈદ્રિયના વિષયમાં ઉદાસીનતા

નિશ્ચયથી—અનાત્મ વસ્તુ ને અનાત્મ ભાવેતો સર્વથા કાયમને માટે જ્યાં ત્યાગ છે એવા નિર્ભયત્વ નિસંગ અને અકર્મી સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ

૬ દિશા પરિભાણ મત

વ્યવહારથી—જવા આવવા માટે ઊંચી નીચી ત્રિણી દિશાની મર્યાદા કરવી.

ભાવથી—ચારે ગતિ (નરક, તિર્થંક, મનુષ્ય, દેવ) તરફ ઉદાસીન ભાવ

નિશ્ચયથી—જવુ આવવુ ન પડે એવુ ચિથર સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ

૭ ભોગ ઉપભોગ પરિભાણ મત

વ્યવહારથી—ભોગ વસ્તુની મર્યાદા

ભાવથી—ભોગ વસ્તુ અનાત્મિક હોવાથી તેમા ઉદાસીન ભાવ

નિશ્ચયથી—શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાનાનંદ મેળવવાનો અને ભોગવવાનો હેતુ

૮ અનર્થ કંઠ વિરમણ મત

વ્યવહારથી—પ્રયોજન વગરના પાપકારી, આરભથી નિવર્તવુ

ભાવથી—કર્મ બધ પડ હેતુથી નિવર્તવાની ધમ્મિ,

નિશ્ચયથી—સપૂર્ણ સવર (અબધક) સિદ્ધપદ લેવાનો હેતુ

૯ સામાયિક

વ્યવહારથી—વખતની મર્યાદાપૂર્વક આરભ ત્યાગ

ભાવથી—સમભાવ (રાગ દ્વેષનો ત્યાગ)

નિશ્ચયથી—શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા રમણતા કરવાનો હેતુ

૧૦ દિશાવગાથિક

વ્યવહારથી—નિયમીત ક્ષેત્રમા સ્થિતિ કરવી

ભાવથી—જ્ઞાન ધ્યાનમાં ઉપયોગ લગાડવો

નિઃસ્વયમી—આત્મ પ્રદેશરિષ્ટતા યાનાનક સ્વરૂપ બોધવવાનો હેતુ.

૧૧ પીયઘ

અવહારથી—સાતવ વ્યાપારને છોડીને અદ્વૈતાત સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં પ્રાપ્તિ કરવી.

ભાવથી—આત્માના ઝુલ્હે વધારવા અને શુદ્ધ કરવા.

નિઃસ્વયમી—સર્વથા શુદ્ધ આત્મ ઝુલ્હેમાં રમજૂતા કરવાનું સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ.

૧૨ અતિથિ સંવિભાગ મત

અવહારથી—સુખાત્મ કાન્, ૧૪ પ્રકારની વસ્તુ સાધુને વદોતસ્વી.

ભાવથી—જ્ઞાન, કાન્, સંજ્ઞા, નિર્જરણો હેતુ.

નિઃસ્વયમી—સપુર્ણ સવર તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ.

અહિ નિઃસ્વયમી તે અતિથિ ધ્યેય મેળવે છે ભાવમાં આત્માની અસથી શુદ્ધિ અને નિર્જરણ છે, એટલે ભાવ અને નિઃસ્વયમી અપેક્ષા બેઠે, બેઠે અભેદજ્ઞ છે.

હવે જ્ઞાન, દર્શન, આત્મિક તપ અને વીર્યનું સંકલ્પથી વર્ણન કરવું જોઈએ. અપેક્ષાનો આશય જોઈએ તો આ પશ્ચિમ ઝુલ્હે દરેક જ્ઞાનમાં હોય છે જલ્પ તેના ઉપયોગ પૌરુષિક સાંસારિક મુખ માટે કર્યો હોય, આરભ પરિશ્રમ દ્વિધા મુક્ત કર્યો હોય, વિવરિત રીતે કર્યો હોય, અજ્ઞાનતા અને બેસ્વયમી કર્યો હોય, ખરી અધ્યક્ષિત કર્યો હોય તો તે સર્વ ઝુલ્હે અનુભવ રૂપ પરિણમે છે અને સંસાર જામજુ થાય છે. જલ્પ ઉપયોગ, વિધિ અને જ્ઞાપ્તા પ્રમાણે શુદ્ધ મહા સહિત, નિરાશી ભાવે, સ્વાભાવિક આત્મ ભાવથી, ફક્ત આત્માની સપુર્ણ શુદ્ધિ માટે કર્યો હોય તો મેળવ પ્રાપ્ત થાય છે.

સમુદ્ધવ્યવ જ્ઞાન

પ્રત્યયાન—મનિ, કુન્, અવધિ, અપર્ણવ અને કેવળ જ્ઞાન.

જલ્પ જ્ઞાન—મતિ અને કુલ જ્ઞાન, અને વિભાગ જ્ઞાન તેમાં જ્ઞાન હોય છે.

અહિ એકજુ ભાષણ જોઈએ કે—

મનિ શુદ્ધિ વિચારપૂર્વક કુલજ્ઞાન ધર્મ માટે આશયન રૂપ છે. સુપ્રજ્ઞાની શુદ્ધ અનુભવ જ્ઞાને છે અને પરિણામોની વિશુદ્ધિ થતાં થતાં એકત્વ વિના અવિચાર રૂપી શુદ્ધ ધ્યાનનો મીઠો પાત્રો શુદ્ધ મેલણમાં આવે તો કેવળજ્ઞાન થાય.

શ્રુતરાન, જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય) હોય (જાણવા) અને ઉપાદેય (આપવા યોગ્ય) એમ સર્વ પ્રકારે વસ્તુસ્વરૂપ બતાવે છે. તે ઘણું વિશાળ છે તેનું વર્ણન અંગ ઉપાગ દ્વારા થાય છે, પણ તેમાવી તાગની કાદેલા નવનવનું જ્ઞાન, સમ્યક્-દર્શન માટે ખાસ જરૂરું છે.

નવ તત્ત્વની માહિતી

હવ તત્ત્વ

વ્યાખ્યા—હવે તે હવ. બ્યવહારથી દ્રવ્ય પ્રાણના બળથી હવ હવનાં દેખાય છે. નિશ્ચયથી ભાવ પ્રાણથી હવ હવે છે

દ્રવ્ય પ્રાણ દશ છે—૧ કાયા, ૨ સ્પર્શેન્દ્રિય, ૩ શ્વાસજ્વાસ, ૪ આયુષ્ય ૫ એન્દ્રિય, ૬ વચન, ૭ દ્રાણોન્દ્રિય, ૮ ચક્ષુષ્ઠન્દ્રિય, ૯ શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૧૦ મન

આ દશ પ્રાણ પુદ્ગળ સ્વધોના બને છે. હવની સાથે કર્મ સંયોગ સંબંધે બધાય છે, હવના વ્યંજન પર્યાયની ઝાળખાણ આપે છે. હવના બુદ્ધ બુદ્ધ ભવેમા બદલાયા કરે છે, તેથી તે અપેક્ષાએ અનિત્ય છે

હવના વીર્યના ઉપયોગથી તે દ્રવ્ય પ્રાણોમા બળ આવે છે, એટલે બળ પ્રાણ કહેવાય છે

એકેન્દ્રિય હવ (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ)ને પહેલા ચારજ દ્રવ્ય પ્રાણ હોય છે. પૃથ્વી (જેમકે પથ્થર) અને વનસ્પતિ વૃદ્ધિ પામીને સચેતનપણુ બતાવે છે. અગ્નિ અને વાયુ ગતિ કરવાથી સચેતનપણુ બતાવે છે. પાણીનું સચેતનપણુ શ્રદ્ધાથી જણાઇ ગયું, તેને આશ્રિત એક હવે ચત્રોથી દેખાય છે

ગાકીના હવે હલન ચલન આદિ ક્રિયાથી સચેતનપણુ બતાવે છે, તેમા બે ઇન્દ્રિય હવે (જળો, કીડા, પોરા વગેરે)ને પહેલા જ પ્રાણ છે. તેષ્ઠન્દ્રિય હવે (કીડી, મકોડી, જુ, વગેરે)ને પહેલા ત્રીજા દ્રવ્ય પ્રાણ હોય છે. ચૌથેન્દ્રિય હવે (માખી મચ્છર, ડાસ વગેરે)ને પહેલા ચોથા દ્રવ્ય પ્રાણ હોય છે

અસરીપચેન્દ્રિય (સમુર્જિત) હવેને પહેલા નવ પ્રાણ હોય છે અને સરી પચેન્દ્રિય (દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નાગકી) હવેને દશ પ્રાણ હોય છે. તિર્યચ પચેન્દ્રિયમા માછલા વગેરે જળચર, ગાય, ઘોડા, સિંહ, કુકડા વગેરે ચરણચર, અર્ધ વગેરે ઉપર, હિંદુ વગેરે ભુજાપર અને પક્ષીનો સમાવેશ થાય છે

સમક્રિતિ હવનો હેતુ—દ્રવ્ય પ્રાણ વગેરેથી હવેને ઝાળખીને તેમની પોતાના ગુણગુણાનની યોગ્યતા પ્રમાણે રક્ષા કરવી જોઈએ.

છવના સાથે પ્રાણ-જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય દ્રષ્ટિ (માનસા) એ મુખ્ય વસ્તુ છે તે વધારે ઓછા પ્રમાણમાં અથવા કોઈ પણ અનુકરણ સ્વરૂપે સર્વ જીવોને હમેશા હોય છે તેવી નિત્ય છે. સાવ પ્રાણ છવ સાથે તદુપ (એકાકા એકત્વ) સંબંધે હોય છે છવથી જન્મ નથી, તે છવના અર્થ પર્વાય છે.

સાવ પ્રાણ શુદ્ધ હોય તે સુષુપ્ત રૂપે છે અને સમાદિ હોય મુક્ત અશુદ્ધ હોય તો અસુષુપ્ત રૂપે છે જેમકે અજ્ઞાન, ઉદ્ધ, પૌદ્ગળિક સુખ દુઃખ, જાણ વીર્ય મિથ્યાત્વ-એ જ્યાં અસુષુપ્ત છવે મેગવેલાં કર્મના ઉદ્ધથી થાય છે એટલે પુરુષ સર્વોત્તમ ઉપર છે તે અસુષુપ્ત સર્વથા નાશ પામે તે અપેક્ષાએ અત્યર છવને અજ્ઞાદિ સાંન છે સર્વથા નાશ ન પામે ત્યાં સુધી પરાતરી અપેક્ષાએ નિત્ય છે અને ઉપરોક્ત આધિ અનિત્ય છે. સાવ પ્રાણ સર્વથા શુદ્ધ થવા વગી અકર્મપણને લઈને શુદ્ધ જ રહે છે.

સાવ પ્રાણનું લોક અસીરપણું

છવનું સદ્ગુણ જનન (ચેતના) છે તેમાં ગ્વાભાવિક સૂક્ષ્મા થાય તે વીર્ય (અદ્ય સક્તિ) ના ઉપયોગથી એના સાકાર ઉપરોત્તે જ્ઞાનમા પસ્તિમે છે અને નિગાહ ઉત્તેરો દર્શનમાં પસ્તિમે છે અને તે જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં સમભાવ હોય છે ત્યારે સુખ રૂપે પસ્તિમન થાય છે અને ગત રૂપે હોય તો સુખ-દુઃખ રૂપે પસ્તિમન થાય છે.

તેની સાથે વસ્તુને વસ્તુ રૂપે માનતી તે જ્ઞેય (માનસા), તેમાં વસ્તુને શુદ્ધ સ્વરૂપે માનતી તે સમકિત અને વસ્તુને અશુદ્ધ સ્વરૂપે માનતી તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ.

જ્યારે મિથ્યા દ્રષ્ટિ હોય ત્યારે જ્ઞાન, જ્ઞાન રૂપે પસ્તિમે છે કાત્તુ કે વસ્તુને અશુદ્ધ સ્વરૂપે નજરની તે અજ્ઞાન જ છે. છવના એક ગુણમાંથી બીજા ગુણમાં (સમભાવે) પસ્તિમન તે આરિત્ર અને એક અસગુણમાંથી બીજા પસ્તિમન તે મુષારિત્ર (અસવમા આરિત્ર અસમાગી વીર્ય તે પદિતવીર્ય અને અસવમનું અસમાગી વીર્ય તે જાણ વીર્ય.

સાવ પ્રાણથી છવ પોતાને તેમજ બીજા છવોદિ દ્રવ્યોને નજરની રાક છે. કુ કાણ છ ? જેની જોને ગુણ, અજ્ઞા. અનુભવ વગેરે થાય છે તે કાણ ? તો જ્ઞે છવ. અછવને આપે અનુભવ, જો નથી.

સમકિત છવને કિંતુ—સાવ પ્રાણને ઓગળી તેમને વધારે વધારે નિર્મળ બનાવવા થાય, અતે સર્વથા સપૂણ રીતે શુદ્ધ બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરતાં રહેવું જોઈએ. તેના પત્તીમાં સમભાવ માટે સાવ પ્રાણની અપેક્ષાએ છવોના મૌદ ગુણજ્ઞાન વિભાગ નજરના જોઈએ.

પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન

અહિં જીવ બહિરાત્મા છે એટલે બહારના દેખાવ ઉપરજ આધાર રાખે છે જેમકે શરીરને જ જીવ માને છે ત્રિશુળવાળા ચિત્તને શકર માને, દુશ્મન મનુષ્ય કે રાક્ષસને ભારતારને ધ્રુવર માને, સસાગ્ના સુખમા જ મદદ કરનારને ઈશ્વર, દેવ કે ઉપકારી માને, વળી સસારી સુખ માટે દેવની માનતા કરે, ધર્મ ક્રિયાઓ કરે, શુદ્ધ દેવ-ગુરુ-ધર્મનું સ્વરૂપ ન જાણે, જીવો તથા બીજા દ્રવ્યોની ઝોળખાણ ન હોય, શુદ્ધ ધર્મ સ્વરૂપમા ન્યુનાધિક વિપરીતપણા ક્રમે, કપોલ કલ્પિત પરસ્પર વિરોધી સૂત્રોને ખરા માને, અપેક્ષા ગમ્યા વગર એકજ હુકમે પકડી રાખે, પોતાનો દોષ દાકવા કુયુક્તિથી શાસ્ત્રનો આધાર બતાવે, તત્ત્વ સહસ્ય ન જાણે આ જીવ અનાદિ અનત સસારમા ચાર ગતિ, ૮૪ લાખ જીવ યોનિમા ભ્રમણ કરે

અહિં પણ ગુણસ્થાન છે, કારણ કે આત્મ વિકાસ કરનારા જીવો અનાદિના મિથ્યાત્વ-માથી જ નીકળનારા અને ઉપર ચડનારા હોય છે (જૈન દર્શનની દ્રવ્ય ક્રીયાથી) ૬૯ કોડકોડી સાગમ્ની કર્મની સ્થિતિ મિથ્યાત્વમા રહીને ખપાવવી પડે છે

સમકિત જીવોએ મિથ્યાત્વી જીવો હિપર અદ્વેષભાવ, માધ્યમ્ય પગિશામ, પગમતસહિષ્ણુતા ગમવા જો એ અને સસાગ્મા ગમજો તેને માટે મનમા દયા લાવવી જોઈએ

બીજું સાર્વાદન ગુણસ્થાન

સમકિત જીવને અનતાનુમધી કષાય (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)નો ઉદય થઈ ચુક્યો છે અને મિથ્યાત્વ ભાવમા સપડાએલ નથી ત્યાં સુધી સમકિતનો સ્વાદ જગ રહે છે આ બહુ દુકા કાળનો હોય છે, જગ ૧ સમય, ઉં ૬ આવલિકા અને ૭ સમય. ત્યાગ્યાદ તે જરૂર પહેલા પુણસ્થાને આવે

ત્રીજું મિશ્ર ગુણસ્થાન

ધર્મ અને મતમતાતરમા બેદ જાણવા જેટલી સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ નથી, એટલે મતમતાતરને પણ ધર્મ માને છે અને સમજે કે સર્વ ધર્મ સગ્યા છે, કારણ કે શુદ્ધ ધર્મનું સ્વરૂપ કે શુદ્ધ દેવ અને ગુરુને ઝોળખવા જેટલી બુદ્ધિ નથી, પણ એટલો જ વિચાર કરે કે—

જો સર્વ મતો ધર્મરૂપે સગ્યા હોય તો તેના જુદા નામ કેમ પડ્યા ? આચાર વિચારમા ભયકર કેમકર કેમ ? ધર્મમા પાપને ધ્યાન કેવી રીતે અપાણુ ? ઈશ્વર ધર્મરમા લડાઈ કેમ ? ધર્મી કહેવાતા મનુષ્યોમા પરસ્પર લડાઈ કેમ ? વળી એમ માનો કે કોઈ આ ગરુતે મોક્ષ જાય, કોઈ બીજે ગરુતે મોક્ષ જાય તો શુ મોક્ષ રૂપી નગરે જુદે જુદે દેકાણે હોય ? સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મ જણા મેળવે ત્યાં મોક્ષે જાય કે ચોડી વણી ક્યાસ ગ્હી જાય તો પણ મોક્ષે જવાય ?

મર્વજ સર્વજના જ્ઞાનમા શુ કેમકાર હોય ? રંગરાળ અનુસરત વાકય, મૂળતત્ત્વ વિરોધી હોય તો શુ ધર્મ કહેવાય ?

આવા વિચારો કરે તો સમજણ ખાલી રહે પણ મિશ્ર બાવવાળામાં તેથી છુદ્ધિ હોતી નથી. સસારી કાળમાં જ્યે તેથી છુદ્ધિ હોય પણ ધર્મમાં છુદ્ધિ ન હોય તો આત્માની જ બંધવાળું પણ મિશ્રગુણમાનવાળા છેવટે સમક્ષિત પામવાના છે કદાચ ને જ જગતમાં ન પામે.

નોંધ.—સર્વ ધર્મ સરખા અને મોક્ષના અનેક રસ્તા-નેનો ખરો અર્થ એવો છે કે ધર્મના બેંધ બંધવા સત્યા ગાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ તેમણી કામની કિમ્ત ન્યુન કે અધિક ન મરુટી સરખાતામાં કદાચ છત્ર મુખ્યતાથી એક ગુણને ઉચ્છેદ કરે આરાધિ, પણ બીજા ગુણમાં હોય તે નજર લગાડે અને છેવટે સર્વગુણ સંપૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત થાય ત્યાં જ કેવળ માન થાય.

ગુણગુણ ચારીનાર મુખીના હોયો તાત્કાલિક સક્ષિત સમક્ષિત (અતરાત્રા) છે અને ગુણગુણ ૧૭ ૧૪ વાળા સર્વજ્ઞ અને સિદ્ધ બ્રહ્મવાન પરમાત્મા છે. ગુણગુણ બીજાવાળા હોવાની ભક્ષિત્રાત્રા થવાની તૈયારી છે ગુણગુણ ત્રીજાના હોયો અતમુક્તમાં ભક્ષિત્રાત્રા થાય અથવા અતરાત્રાત્રામાં જાય, ત્રીજો ગુણગુણને કાઢ મટે નહિ.

મોક્ષ ગુણગુણ અવિરતિ સમક્ષિતી હવતુ છે

અહિ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મનો સ્વીકાર અને નિશ્ચય થાય છે અને તેમાં આનંદ ઉપર છે નવતરવતુ ગાન થાય છે એવન અને જગત્ સ્વરૂપ સમગ્ર છે સમક્ષિત સર્વ બેંધોનું પાલન થાય છે આત્માને મન, વચન, સરીર અને મુખથી દેખાતી સર્વ વસ્તુથી વિન્ન મનાય છે અને આત્માનો અનુભવ થઈ રહે છે પણ ચારિત્રનું બીજાકુલ પાલન થતુ નથી.

પણ જો સમક્ષિતમાંથી જઈ ન થાય તો ૬૬ આચર મુખીમાં ક્ષાયક સમક્ષિત અને ચારિત્ર પામીને ત છત્ર મોક્ષે તથા અને પડવાઈ થાય તો અર્ધપુણ્ય પાતકનમાં આડા આડા વા ન્યુન તેટલા કાળમાં ફરી સમક્ષિત પામી મોક્ષે જાય.

સમક્ષિત હોયો અતરાત્રાત્રા બેંધાય, કાલજુ કે તેજો બાલ્યુર કાલ ફક્ત નથી જોય પણ ત્યુ અત્રતર અત્રતર ગુણ છે તેમ કે સર્વ સરીરને જુલો ત્યારે સરીરમાં એક પણ સરીરથી વિન્ન અવગત્રાત્રા આત્માને ગુણ છે અને તે પોતાના જોયો ગુણ છે.

ત્રિશુભધારી—મનુષ્ય જિવ જોને ગાન-દર્શન-ચારિત્ર ફરી પણ પડવાળા આધ્યાત્મિક સરખી કર્મ થપી રહ્યો નાથ કરીને ઉપદ્રવ રહિત બનાવ પડવાળાનો ખ્યાલ આવે છે.

વૈશ્વવ—(વચન) નામ પડ્યો પાંચ ઉદિય ફક્ત અને આ કયાવ વચ કયાનો ખ્યાલ આવે છે.

આદ્યજુ—નામ પડ્યો આત્માને તમારો વ્યક્ત્ય પાળતો "મા કલો" તો ઉત્તેજ તમારો આત્મા આવે છે.

સરસ્વતી—દેવી તે સ્વસ્થી ઉપજતી સર્વસની વાણીનું રૂપક છે

વાગેશ્વરી—તે શ્રેષ્ઠ પ્રવચન, તીર્થ કુંતી વાણીનું રૂપક છે

હસચાહિની—તે આત્માએ હસને ફેગનારી વાણીનું રૂપક છે

હોળી, યજ્ઞ, હોમ—તે કર્મ કાષ્ટને બાળનાર તપ એવી અગ્નિનું રૂપક છે

દીવાળી—તે જ્ઞાન પ્રકાશનું રૂપક છે, એટલે મિથ્યાત્વી, દેખાતા અને ધર્મ માટે પૂજે છે, ત્યાં સમક્ષિત અતઃ ગુહ્ય તત્ત્વ બોધથી ગોધી કાઢે છે

ખ્રિસ્તીનું નિશાન—તેનો ખગે અર્થ એવો થાય છે કે જ્ઞાન-ચારિત્ર-દર્શન-તપ, એ ચાગનો આશ્રય લઈ પર વસ્તુ (પૌદ્ગણીક વસ્તુ) નો ભોગ આપવો એટલે ત્યાગ કરવો, કોઈને એવી નાખવાનું તે નિશાનમાંથી નીકળી શકતું જ નથી

વેદ—તેનો અર્થ જ્ઞાન થાય છે

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે ધર્મના સ્વરૂપને યાદ રાખવાની શ્રાતિથી રૂપક (મૂર્તિ) અરૂપ કોઈએ બતાવ્યું, ત્યાં જ્ઞાની જીવ તે રૂપકને પૂજવા મડ્યા અને ધર્મનું સ્વરૂપ શુભાવીને અધર્મ અજ્ઞાન દશા ધારણ કરી

ક્રૂણે અર્જુનને શસ્ત્રથી હુમલો મારવાની કુળ બતાવી તે સસારી બાબતને અજ્ઞાની જીવ, ધર્મ તરીકે સમજવા મડ્યા, પણ ધાર્મિક અર્થ તો એવો જ છે કે આત્મા (કૃષ્ણ) જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર એવી આધ્યાત્મિક શસ્ત્રથી વીર્ય (અર્જુન) કોઈની કબેજિતો નાશ કરે તો ધર્મ રહેવાય

નહ માણસને માગવાની ધર્મ થતો હોય તો સપૂર્ણ ધર્મી પરમાત્માનો તે માણસ શુ દુઃખન હોતો ? અને જો તેમ હોય તો તે પરમાત્મા નહિ, કાળ કે પરમાત્માને હુમલો હોયજ નહિ અને કોઈને માગવાનો દોષ તે એવેજ નહિ, પરમાત્મા સર્વથા દોષ ગહિત (નિર્દોષ) છે

સમક્ષિતી જીવ મિયા ન કરી શકે, તો પણ પોતાનો પ્રમાણ છુપાવવા ધર્મના સ્વરૂપમાં અકાર કરનાર યુક્તિયાજ નાખે તો ઉપોગ ન કરે, એક મિયાદા કરતું હોય તેને ગુણ ક્રિયાવાદી ન કહે, કાળ કે પોતે અજ્ઞાની નથી કે જેથી કોઈના મનથી વાત બોલે તેમજ ગુણ ક્રિયાવાદીને અક્રિયાવાદી કહના અજ્ઞાની વચાગે નહિ છે અને વ્રત-મિયાતી કેટલાક પાપ ઓગળાય છે

સમક્ષિતી જીવ મોટામ કે સસારીક વાબ માટે કોઈ ધર્મ કાર્ય ન કરે પણ તેના કાર્યમાં આત્મ વિકાસની જ બાબના હોય છે,

સમક્ષિતી છવ, પીઠ મેલરી, શીતળા ગણપતિ, હનુમાન વગેરે લૌકિક દેવની માનના છે ન જ કરે, પણ શાંસારી મુખ્ય મારે તીર્થ કરે કેવ, શુરો કે ધર્મની પણ માનના ન કરે

સમક્ષિતી છવ સર્વસ પ્રજિત પ્રવચન અનુસાર જ ધર્મ કાર્યમાં અગિયાર આવે, ન સમમ્ભવ લેવી જામત હોય તો “ નત્તવ કેલળી ગમ ” નો આશય છે, પણ સ્વચ્છદી અગિયાર ન જ આવે

સમક્ષિત છવ સર્વસ (મહાવીર, વગેરે તીર્થ કરે અને કેવળી) ને બીજા અસર્વસ (બુદ્ધ વગેરે) ની પકિતમાં નજ મુકે તેમજ સમક્ષિત અને પાશ મહાવ્રત વગરના સન્વાસી વગેરે નામથી ઓગળતા છવોની પકિતમાં સાધુને ન મુકે

સમક્ષિત છવ કુલ્યનને સ્વચ્છ ગાનમાં પશ્ચિમાવી રોકે છે જેમકે મહાભારતની લક્ષ્યમાં કેલ્યાક હાર્યભોને ભાષા એવા ઘાગા કે તેના નેત્રી તે હાર્યભો જેવા આકાશમાં ચડી ગયા, તેમાંના કેલ્યાક હજી ત્યાજ અકર છે આ અસકલિત વાક્યને યોગ્ય અર્થમાં મેસાડી શકાય છે તે એવી રીતે કે કેલ્યાક હાર્યભોના છવ ત્યાજી નીકળી કુલ્ય નિગ્રોમાં હમે ૧૪ ઉલ્લ રોકે તેમાંના કેલ્યાક તેજ આવે હજી અવના અને ઉપજતા હોઈ રોકે.

જેનેતર શાસ્ત્રોને સીધી રીતે યોગ્ય બાહર કરવાથી કંઈ થાય છે અને સાચા કહેવાથી મિત્રપ્રત્વ હોય હોય છે તેથી જિનવચનને બાધા ન આવે એવો અર્થ લાગુ પાડવાથી શાંતિ જળવાઈ રહે છે તેમજ બીજાને સમજાવી શકાય એવેલા મારે સમક્ષિતી છવેલ્લે શાસ્ત્રસ થવુ એવુંએ.

સમક્ષિત છવ સાંસારીક કાળમાં આત્મ દર્શિ રાખીને એલ્લ પાપ ધાપ એવી રીતે લુપ્તિ વાપરે ખજુલ્યનત્તી એમ ન સમજે કે આ કાળમાં બધાં આશય ધાપ છે ત્યાં કુ ગાનતો ઉપસોગ કંઈ કુ ગાનતો ઉપસોગ મોક્ષમાર્ગમાં જ હોય છે. સમક્ષિત વચના બ્રહ્મામાં અદ્ધ ગાના જગ્યાનાં નાલ્કો કોઈ વખતે નિગ્રોમાં જઈ ઉલ્લે છે.

મોશા મુલ્યમાનવાગા મરી જલ્પન ખજેલે દેવમોકે, કૈલુટ બાગમે દેવસોકે તથ અને જ મીલે જાવે, ઉપદ ૧૫ જાવે મોક્ષ તથ તેમો અતરમાં કોઈ છવ સાથે વેર ન રાખે તેમને અનતાનુમતી કોઈ-માન-માયા-સોક તથા મિત્રપ્રત્વ મોહનીય, મિત્રમોહનીય ઉત્તરમાં ન આવે અને કેલ્યાકન સમક્ષિત મોહનીયો પણ ઉલ્લ ન થાય આ ૭ મુદ્દિનો ધય કે ઉપરામ કે સ્વપાત્રમ ધાય. શસારી વાસના પહી જાય છે ક્યાવો ઉપદ તથ તે પાછળથી પન્નાય છે.

પાશ્વશુ ગુણસ્થાન

દેશ વિશતિ સમક્ષિત છવદ્ધ છે

અદિ અનતાનુમતી તેમજ અભ્યાખ્યાની એ આઠ ક્યાવ ઉલ્લ ભાવનાં ન આવે તેમજ ક્ષત નિગ્રને પણ ઉલ્લમાં ન આવતા દે દર્શન સમજો ક્યાવ, કે ઉપરામ કે સ્વપાત્રમ ક્યાવ અને

અપ્રત્યાખ્યાની કષાયનો ક્ષયોપશમ હોય સમક્રિતના ગુણ ઉપરાંત, અશથી વ્રતનિયમ પાળે જઘન્ય એક પચ્યાખ્યાણ કરે, મધ્યમથી બારવ્રત પાળે, સામાયિક પ્રતિક્રમણ, પોષધ કરે, ધ્વજ ઘેર રહીને સાધુના જેવા નિયમો પાળી અગીયાગ્રી પ્રતિમા આદરે અને સથારો કરે કષાયોના ઉપજવા વખતે જ પશ્ચાતાપ કરી તેમને શમાવે.

૩ થી ૧૫ ભવમા મોક્ષ જાય મરીને ૧ થી ૧૨ દેવલોકમા ઉપજે, સ્થિતિ જઘન્ય અતર્મુહુર્ત ઉ પૂર્વ કોડમા ૮૧૧ વર્ષ ઓછા

છડું ગુણસ્થાન

પ્રમત્ત સંયતિનું

અહિં અનતાનુબધી-અપ્રત્યાખ્યાની કષાય એ બાર કષાયને ઉદયમા ન આવવા દે તેમજ દર્શન ત્રિકને પણ ઉપજવા ન દીએ દર્શન સમક્રનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ હોય અને અપ્રત્યાખ્યાની તથા પ્રત્યાખ્યાની એમ આઠ કષાયનો ક્ષયોપશમ હોય

સામાયિક, છેટોપચાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ-એ ગણ ચારિત્રમાથી એક ચારિત્ર પાળે સમક્રિત સહિત પાત્ર મહાવ્રત પાળે, સત્તર ભેદે સજય પાળે, બાર ભેદે તપ કરે.

સ્થિતિ-જૉ અતર્મુહુર્ત, ઉૉ ૮૧૧ વર્ષ ન્યુનકોડપૂર્વ

જઘન્ય ત્રીજે ભવે, ઉત્કૃષ્ટ ૧૫ મે ભવે મોક્ષ જાય, જઘન્ય પહેલે દેવલોકે ધ્વજ અનુત્તર વિમાને ઉપજે સજવલનના કષાયનો ઉદય આવવાથી કેવળજ્ઞાન ન પામે.

આ ગુણ અધાને જૉ બે હજાર કોડ ઉૉ ૮ હજાર કોડની સખ્યા હોય

સાતમું ગુણસ્થાન

અપ્રત્ત સંયતિનું

અહિં બાર કષાય અને ત્રણ દર્શન ત્રિક ઉપરાંત સજવલનના ક્રોધને ઉદયમા ન આવવા દે, પાત્ર ઈદ્રિયના ૨૩ વિષયને તાબે ન થાય, બાહ્ય જગતમાથી મનને ખેચીને ધર્મધ્યાનમા વીતરાગ દેવની આરા, સસાગના દુખના કાગણો, કર્મના વિપાક, લોકના અધ્યાન અને પરમાત્માના ગુણોનો વિચાર કરે, સકલ્પ ત્રિકલ્પને અટકાવે.

સમભાવ, સમતા રસ, ક્ષમા, શાંતિને ખાસ અનુભવમાં મુકવામા આવે છે અહિં લેસ્યા પણ શુભ જ છે અહિં સુધી ત્રણ સમક્રિતમાનુ કોઈ એક સમક્રિત હોય

સ્થિતિ જન્ય એક સમય, ઉત્પત્તિ અતર્થુર્કુર્તિ જન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જન્ય, ઉત્પત્તિ
ત્રીજો ભવે મોક્ષ જન્ય, આનામાં મરે તો નવ શ્રેયશ્ક અને અનુષ્ઠાન વિધાનામાં ઉપજો

આ ગુણ ગ્ધાનામાં એક સમયે ૭ ૬ કે ૭૫ લાગે.

આકાંક્ષા ગુણગ્ધાના

અપૂર્ણ કરણ

અહિં શુદ્ધ આનન્દો પ્રદેશો પાપો ત પૃથક્ત્વ વિતક સવિચાર શરૂ થાય છે કુતચાન
અનુસાર પૂર્વે કદી ન થયેલ પોતાનાજ વિશેષિયાસથી વિચાર મેલ્યો ઉપજન થાય છે નક્કાનો
ઉત્તમ રસિ વિકાસ થાય છે અન્યતર પરિણામે ધિર અધ્યક્ષાય કર્યા બાદ ક્યાય બાદ
ચળાયાથી છવ નિવર્તે છે. અહિં સમક્ષીત ઉપશમ કે ક્યાયકે કોય પજુ ક્યાપશમ સમક્ષીત ન
કોય ક્યાયકે મેલ્લીયાનાને ક્યાયકે સમક્ષીતજ કોય.

ઉપશમ મેલ્લી બાકવા ક્યાયકે મેલ્લીની તૈયારી થાય છે પોતાના આત્માનું અને સિદ્ધ
પદાત્મા ક્યાયે એકત્વ કરવામાં આવે છે સંકલ્પ વિતક નથી, પજુ વિતકજી છ છે આત્મા ગાયક
બાવમાં પરિણમે છે હજી ચાલુત્તમાં આજ ક્યાં નથી, જોઈ બાક ક્યાવોમથી નિરતિ ક્યાં છે વજી
મુજ કેઆના ક્યાપમથી પજુ નિરતિ થાય છે તે અપેક્ષાએ નિરતિ બાદ ગુણગ્ધાના ક્યાવ.

સ્થિતિ જન્ય ૧ સમય, ઉત્પત્તિ અતર્થુર્કુર્તિ

૮,૬ અને ૧ ગુણગ્ધાને એક સમયે ૭ ૬ લાગે.

નવગ્ધા ગુણગ્ધાના

અનિવૃત્તિ બાદ

અહિં આઆના ક્યા ગુણ પર્ણમાં રમજુ કરવાનો અતર્થત ઉપશમથી નિવૃત્ત થયેલ
નથી જમી અશીક બાદ સંકલ્પ ક્યાવમથી હજી નિરતિ ક્યાં નથી તેથી તે અનિવૃત્તિ બાદ ગુણ
ગ્ધાના ક્યાવ. આર અનુષ્ઠાન જમી ક્યાવ અને ગજુ કર્તન નિકનો ઉપશમ કે ક્યા ગુણગ્ધાના
આદ મુખીમાં થયેલ કોય છે. આ ગુણગ્ધાનામાં અનુષ્ઠાને ૨ ગુણગ્ધાનો ક્યા કે ઉપશમ થાય છે-
૪ અધ્યાપ્ત્યાની તથા ૪ પ્રત્યાપ્ત્યાની ક્યાવ, નયસકલેદ, સનિદ, હામ્પ, રતિ, અસનિ, કાવ, રીક,
કુચ્ચેદ, ગુણવેદ, સ ત્થનો કોષ, સ ત્થનો યાન, સજ્જલી યાયા એવા અનુષ્ઠાનથી ક્યાયકે મેલ્લીયાનો
મોદની કર્તની ગુણગ્ધાનો ક્યા કરે છે અને ઉપશમ મેલ્લીયાનો, ઉપશમ કરે છે. આ ગુણગ્ધાના
મુખીમાં કુચ ૨૭ ગુણગ્ધાનો ક્યા કે ઉપશમ થાય છે અને સજ્જલી મોદનાર ક્યાવકાસ
થાય છે. અહિં અસેદીજુ અને અધ્યાપ્તીજુ પ્રાપ્ત થાય છે ગુણ ગ્ધાનાનો પ્રદેશો પાપોજી હજી
આમે છે. તેથી સ્થિતિ જ ૧ સમય ૭ ૬ અતર્થુર્કુર્તિ

દશમુ ગુણુસ્થાન મુક્તમ સપરાય

અહિ અશમાવર્થી જ સસારી પર્યાય છે, ૯ મા ગુણુસ્થાનની ૨૭ પ્રકૃતિ ઉદયમા આવતી નથી, ઉપગમ અથવા ક્ષય થયેલી હોય છે અહિ સતોપનો ઉત્તમ રીતે વિકાસ થાય છે, આત્મ-શાંતિ અનુભવ રૂપ અમાધિ ઉપજે છે, લેશ્યા અને ધ્યાન શુદ્ધ છે

ત્રિધિતિ જ્ઞાન્ય ૧ સમય, ઉત્કૃષ્ટ અતર્મુહુર્ત, ચાત્રિ મુક્તમ સપરાય છે અતિમ સમયે લોભનો સર્વથા ઉપશમ અથવા સર્વથા ક્ષય થાય છે

નોંધ: કેટલાકની એરી માન્યતા છે કે હાત્ય પટક અહિ ક્ષય કે ઉપશમ થાય છે પણ ક્ષપક શ્રેણીની રીત જોતા હાત્ય પટક પુરૂષ વેદ પહેલા ક્ષય થાય છે.

અગીયારમુ ગુણુસ્થાન ઉપશાંત મોહ

અહિ સમકિત ઉપગમ હોય કે ક્ષાયક હોય પણ ચાત્રિ મોહનીય કર્મની સર્વે પ્રકૃતિ ઉપશમ ભાવમા ગહે છે ત્રિધિતિ જ્ઞાન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અતર્મુહુર્ત, ધ્યાન અને લેશ્યા શુદ્ધ છે ધ્યાનમા કાળ કંટે તો અનુત્તર વિમાનમા જાય, પછી મનુષ્ય થઇ મોક્ષ જાય, અને કાળ ન કંટે તો પડવાઇ થાય, પણ આગળ ન જાય. ચાત્રિ યથાખ્યાત હોય છે પડવાનુ કાગળ એ છે કે આગળ ચડવાની શક્તિ નથી, ધ્યાન પણ વધારે ગંહી ગરતુ નથી, તેથી કપાયોનો ઉત્થ થવાથી પડે છે

અહિ એક સમયે ઉં ૫૪ જીવ લાભે.

બારમુ ગુણુસ્થાન ક્ષીણમોહ

મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિનો સર્વથા કાયમને માટે ક્ષય થયો હોવાથી ક્ષીણમોહ કહેવાય છે શુદ્ધ ધ્યાનનો ખીન્ને પાયો એકત્વ વિતર્ક અવિચાર છે લેશ્યા શુદ્ધ છે, સમકિત ક્ષાયક છે ક્ષપકશ્રેણી, ક્ષાયક ભાવ, અમાયી, અકપાયી, વીતગગી, ભાવ નિર્ઋથ, સપુર્ણ સવુર્ક, અમોહી, અત્રિકારી, વર્ધમાન, પરિણામી અપડીવાઇ અતર્મુહુર્ત રહે કાળ કંવો નથી. પુનર્ભવ નથી છેલ્લે સમયે પાંચ જ્ઞાનાવસ્થાની નવ દર્શનાવસ્થાની, પાંચ અતગય, ક્ષય કરી, નિશ્ચયથી અરિહિત થાય

અહી એક સમયે ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ જીવ લાભે

તેરમુ ગુણુસ્થાન સયોગી કેવળી

સયોગી કેવળી ૧૦ બોલ સહિત વિચરે-(૧) સયોગી (શુભ, મન-વચન-કાયાના યોગ સહિત બાહ્યાન્ત્ર ચલોપ કરણ થાય છે), (૨) સન્નયીરી, (૩) પરમશુદ્ધલેશી, (૪) યથાખ્યાત ચાત્રિ, (૫) ક્ષાયક સમકિત, (૬) પડિતવીર્ય, (૭) શુદ્ધ ધ્યાન, (૮) કેવળજ્ઞાન, (૯) કેવળ દર્શન, (૧૦) છેવટના ભાગમા ત્રિલેશીકરણ થાય છે કે જેથી મન, વચન, કાયાના યોગો રૂધાય છે

સ્થિતિ ન્યન્ય અતર્ક્યુલર્ સિદ્ધિ પૂર્વકોર્માં ૮૥૫ વર્ષ ન્યુન અતભાગર્માં શુદ્ધ ધ્યાનને
ચીન્ને પામે. અન્યથા અધિનિપાતિ ધ્યાન યથાથી નન, વચન, કાયાના યોગ રૂપી નામે છે.

આ ગુરુસ્થાને એક સમયે ૭ ૬ કોડ અને ૪૪ બે કોડ કેવળી વચવાન હોય.

ચીદમ્ ગુરુસ્થાન

અમેઝી કેવળી

સાત યોગ સહિત વિચરે—સરરીરી, યથામ્થાત ચાલિ, સાધક સમક્ષિ, પંડિત
વીર શુદ્ધ ધ્યાન, કેવળાન, કેવળર્સન, શુદ્ધ ધ્યાનનો યોગે પામે, સ્વકુળીનકિયા અધિનિપાતિ
અનિવૃત્તિધ્યાન અમેઝી, (નન વચન, કાયાના યોગ સહિત) દ્વાનીત પરમશુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાન,
મેટની પેઠે અમેઝ, વચન સિદ્ધિ થાય, સરરીના પોથા કાચ નર્માં આત્મ પ્રેક્ષ નથી હોના તે
પોથા કાચ પુરાય એટલે સરરીના પ્રમાણથી ૨/૩ અવગ્રહના પ્રમાણ આત્મ પ્રેક્ષાનો ધન કાચ

સૈમેઝીએ પાંચ લઘુ અક્ષર આ ૭ ૭ ૭ ૭ ૭ ઉચ્ચાર પ્રમાણ ગેટલો કાગ રમિ બાળના
વેદનીય, આયુષ્ય, નામ યોગ એ ચાર કર્મ થય કર્મિ ઔદારીક તેલસ કર્મણુ સરરીને કમળને
માટે સર્વથા ઉપાનિ, સમક્ષી રૂપુવત્તિ, અન્ય આકાશ પ્રેક્ષને હસ્થા વચર, એક સમય
માતર્માં સર્વવત્તિ સિદ્ધિ થય (મુક્તિ ધ) આ નય અને ત્યાં સાકાર ઉત્પોગ સિદ્ધિ થાય,
શુદ્ધ થાય, પારતન થાય, પરપત્તિ થાય સહગ કર્મ અર્થ સાધી, અનત આત્મિક મુખર્માં લીન
લે. એ સિદ્ધિ ધનો સ્વાવે સર્વ ભતી થયને હોલો ! !

નોંધ—અગર જગ્યાના પ્રમાણે ૧૧ મે ગુરુસ્થાને કાગ ન કરે તો પાવણ થાય વ
ઉપરથી ધર્મની પરીક્ષા. અન્યથાએ સમગ્ર ગુરુસ્થાને કે ૧૧ મે ગુરુસ્થાને કમ્પુર્માં ક્યાસ એ
તેવી પાવણ થયુ પે છે અને કોઈ વચરે અર્ધપુરવગ પત્તર્ફન ગેટલો અનત કાગ રમ્પથ
પે છે તે એ સત્ત્વોર્માં જસણુ થય હોય તે સત્ત્વો મેઝ જગ્યાર્માં કેરી રમિ સલાગ પાર
ઉપર ! તે પછી એ સત્ત્વો મેઝ જગ્યાર્માં સાધન રૂપે ન હોય તે સત્ત્વો ધર્મ સાત્ત્વો રમી રમિ
કહેવાય અને તેના સત્ત્વોર્માં અપાવેલ સ્વરૂપ, ધર્મ તરીકે કેવી રમિ ગણાય !

મેઝર્માં લઘુ નય તે ૪ પરમાર્થ કવિએ ધર્મ ૭ કુસાત્ર કહે છે કે ચત્તન વચરો
સ્વર્ગે ન નય, તેના આધારે જમ્પાતિ નાપસ પોતાની નપસા ઉપર પાણી ફેલી લય ક્યા
નીકનો. ૭ સત્ત્વો પચ્ચ વિરોધી આધ્યાત્મી સકર ઉત્પન્ન કરે પણ આધ્યાત્મી રીતિથી
સમન્વય ન કરી શકે તેના ત્યાગ ક્યો. વચર અપેક્ષા વચર એકાં પચ્ચની સ્થાપના કરે તેના
પણ ત્યાગ ક્યો. કાગ્ય કે સુવેપસમ સમક્ષિવાચાને અનુકૂળ ત્યાં ઉપારી આત્મ વિશ્વાસર્માં
પકો થયા? છે.

દેહે ગુણમા પદ્ ગુણ હાનિ-વૃદ્ધિ રૂપે ઉત્પાદ-અય થાય છે જેમકે જ્ઞાનથી અમુક વખતે એક જીવ જાણ્યો, ત્યાં બાદ અનતા જીવ જાણ્યા આવી રીતે વિકાસ પામતા જ્ઞાન ઉપયોગમા વૃદ્ધિ સમજવી અને ત્યાં ઉપયોગ સંકોચ પામે ત્યાં હાનિ સમજવી અહિં પૂર્વ જ્ઞાન ઉપયોગ પર્યાયનો નાશ તે અય, ઉત્તર ઉપયોગ પર્યાયની ઉત્પત્તિ અને સમુચ્ચ જ્ઞાન ઉપયોગની ક્રવતા સમજવી

સિદ્ધ ભગવાનના ગુણમા પણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપે ઉત્પાદ અય થાય છે અનતા દ્રવ્યના અનતાનત પર્યાયો સમયે સમયે બદલાયા કરે છે, મુદ્ધમતા મુચ્છતા ધાગણુ કરે છે, તે જોય (જાણવાની વસ્તુઓ) ની અપેક્ષાએ જ્ઞાનમા ઉપયોગ રૂપે ઉત્પાદ અય થાય છે, ત્યાં જ્ઞાન ક્રવ ગહે છે, વળી ઉપયોગની ઔણતા, મુખ્યતા, આમાન્યતા, વિગેષતા આથી, જેમકે જ્ઞાન ઉપયોગમાથી દર્શન ઉપયોગમા જાય ત્યાં જ્ઞાન ઉપયોગનો અય, દર્શન ઉપયોગનો ઉત્પાદ અને જ્ઞાન દર્શનમા મુદ્ધરની ચેતનાની ક્રવતા યદ'

જીવના ગુણોનું બેદ અભેદ સ્વરૂપ

જીવના અનત ગુણો જીવમા તદુપ (એકત્વ એકાકાર) સ્વરૂપે છે, જીવન પ્રદેશમા તેમનું જુદું જુદું મ્યાન નથી સર્વ ગુણો, જીવના સર્વ પ્રદેશોમા એકત્વ સ્વરૂપે છે પણ જાણવું, દેખવું વગેરે જુદી જુદી ભાવડિયા આથી પૃથક્ત્વ (ભેદ) રૂપ છે, જેમકે ચેતનાની મુદ્ધરણા થાય તે ઉપયોગ, જાણવાનું કાર્ય કરે તે જ્ઞાન, દેખવાનું કામ કરે તે દર્શન

કોઇ દ્રવ્યના પ્રસંગે ક્ષમા ગુણ કામ કરે, પ્રશસા વખતે નિગલિમાનપણ વગેરે વગેરે નિમિત્તોને કાગણે જીવના ગુણોમા વ્યવહારિક ભેદપણ છે અને તે વ્યવહારીક ભેદો ન હોય તો કેવે પ્રસંગે નુ કરવું, કેની રીતે આત્મવિકાસ કરવો, દોષયુક્ત સસારી જીવને દોષમાથી છુટવાને કયા ગુણોને, કેની રીતે જાણવા, સમજવા, અનુભવવા તે સર્વ જાણી શકાય નહિ અને આત્મ વિકાસ યદ શકે નહિ, તેથી વ્યવહારિક ભેદો આલમન માટે ઉપયોગના છે

જીવના ગુણોનું અભેદપણ અમુક રીતે સમજી શકાય છે ધાંગે ૬ એક માણસ જ્ઞાનમા એકો છે અહીં કયાનું આસન ચિય હોવાથી કાય ગુણિ છે, મૌન હોવાથી વચન ગુણિ છે, મનને શ્રુતજ્ઞાનના ગાત્રાર્થ ચિત્તવનમા જોડાયું છે અથવા આત્મ પ્રદેશમા જોડાયું છે અથવા શુદ્ધ આત્મા (પરમાત્મા)ના ગુણોના ચિત્તવનમા મનને જોડાયું છે, તેથી મનગુણિ યદ, અપ્રમાદ અવસ્થાએ જ્ઞાનના ઉપયોગમા હોય તેથી જ્ઞાન અને પડિત રીર્થ પણ છે, તે વખતે કોઇ દ્રવ્ય ઉપર ગાદ્દેષ નથી, તેથી સમભાવ (ભાવ ચાન્ત્રિ) છે તે વખતે તત્ત્વોમા સ દેહપણુ ન હોવાથી, સમ્યક્ત્વ છે અહીં

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સર્વ એક સાથે જ છે વળી સિદ્ધ ભગવાનની આત્મ ગમણતામા સર્વ ગુણોનો એક સાથે આવિર્ભાવ છે

(૧) વિશેષ સ્વરૂપ કથન—તોફ (વિષ) ના ૭ દ્રવ્યોમાં ૬૫ પદ્મ એક દ્રવ્ય છે. ૬૫ સિદ્ધાંતના પી ન બો ૭૪ છે અને ૬૫ એના મુક્ત છે દરેક દ્રવ્ય પોતાના ગુણથી દ્રવ્ય છે (૬૫ છે) અને પર્યાયમાં રહે છે તેથી રતિ ૬૫ બધું પદ્મ ગણવું હવે પથારી દ્વારા ૬૫નું વિશેષ સ્વરૂપ જાણવાય છે.

જીવના પર્યાય

અવગાહનના બધા જન પર્યાય—દેવ, મનુષ્ય, નિર્ધેય અને નાસ્તી અશુદ્ધ પર્યાય છે અને સિદ્ધ પર્યાય શુદ્ધ છે.

અર્થ પર્યાયમાં—કેવ, માન, ગાયા લોભ, હામ્ય, નતિ, જનતિ, ભય, શોક દુઃખ, ક્રોધ, પુ ન પુ સકલેદ (મનુષ્ય ભાવ), મિષ્ટાત્વ અન્ન, પ્રભાદ, અમાન-એ સર્વ અશુદ્ધ છે અને અવગુણરૂપ છે.

જીવના શુદ્ધ પર્યાયો—જ્ઞાન, દેશન આત્મિક સુખ, પરીતીર્થ લગ્નનિ, કુમાર વિનય, સરળતા સતોષ, મનસ્થિતા, વેદાન્ત, અપેક્ષા, નિર્બંધતા, અસીદ્ધ માધ્યસ્થતાવ, અવેદ, વિનિ, અપ્રભાદ, ચારિત્ર-એ સર્વ શુદ્ધ રૂપે છે જેનાથી મોક્ષાર્થી જીવને વિકાસ કાવ્યનો ૮ તે કેવલ કળવવાના છે અનુભવમાં મુકવાના છે. અવગુણમારી ગુણો કળવતા અને ગુણમાંથી જલ્દી જલ્દી અવગુણમાં પરિવર્તન અસખ્ય શુદ્ધાશુદ્ધ પર્યાયો ઉપજે છે.

વળી પી ન દ્રવ્યોની માફક ૬૫ પદ્મ ઉપાદા, બધા અને કુલમાંથી વ છે (૬૫ છે) દરેક જીવને અસખ્યતા પ્રદેશ દ્વારા ૮ તે સર્વદા નિત્ય ૮ એક પદ્મ પ્રદેશ વધતો ૮ ઘટતો નથી, ન તન પર્યાયમાં સિદ્ધ પર્યાય નિત્ય છે પીળા પર્યાયો અનિત્ય છે અર્થ પર્યાય પરપત્ની અપેક્ષાએ નિત્ય છે અજિગત અર્થપર્યાય ઉપરોત્ત આર્થો અનિત્ય છે અશુદ્ધ અર્થપર્યાય જીવ ૬૫ માં અનાદિ સાત છે અભાવ માટે અનાદિ અનત છે સપૂજ શુદ્ધ પર્યાય સાદિ અનત છે પદ્મ ઉપરોત્ત આર્થો અનિત્ય કહેવાય, પદ્મ તે અનિત્યતા સર્વથા નાશ મુલક નથી.

એક ૬૫-નાળસ મરીને દેવ થાય, ત્યાર મનુષ્ય પર્યાયનો નાશ થયો અને દેવ પર્યાયનો ઉપાદ થયો, જલ્દી ૬૫ તો કુલ તો ન ૮ છે એમથી તે પોતે ૮ છે.

અશુદ્ધ અર્થ પર્યાયમાં એક ૬૫ કોષ કરી અજિગતન કહે ત્યાર કોષનો બધા અને અજિગતના ઉપાદ અને અશુદ્ધ પર્યાયની કુલતા જલ્દી.

શુદ્ધ અર્થ પર્યાયમાં જ્ઞાન ઉપરોત્તમાંથી દર્શન ઉપરોત્તન બનવ ત્યારે જ્ઞાન ઉપરોત્તનો બધા અને દર્શન ઉપરોત્તનો ઉપાદ, પદ્મ એના ઉપરોત્તની કુલતા છે કાલ્યુ કે ખતે ઉપરોત્તો એનાના વિશેષ સાધના-૫ પર્યાય છે.

અન્ય દ્રવ્યોથી દરેક આત્મ દ્રવ્ય ભિન્ન છે એટલે બીજાં છવોથી તેમ જ મન-વચન-કાયા-ઇન્દ્રિય વગેરે પુદ્ગળ મધ્યે તથા સર્વ પૌદ્ગળીક, ગિદ્ધિ તથા સર્વ બીજાં અણ્વ દ્રવ્યોથી આત્મા ભિન્ન છે, અન્ય છે તે અન્યત્વ ભાવના ભેદ જ્ઞાન છે અને આત્માનુ પોતાના શુદ્ધ ગુણોની સાથે તદુપ એકત્વ છે તે અભેદ જ્ઞાન. આવી રીતે આત્માનુ ભેદ અભેદ જ્ઞાન જાણ્યા વગર નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય નહિ, માટે તે જ્ઞાન ખાસ જરૂરનું છે

વ્યવહારથી આત્મા કર્મનો કર્તા અને ભોક્તા છે

ગગ દ્વેષથી આત્મા, પોતે અવગાહન કરેલ આકાશ પ્રદેશ રૂપી ક્ષેત્રમાં રહેલ પરમાણુ પુદ્ગળોનાથી, કર્મ થોડા પુદ્ગળોને ખેંચે છે, ખેંચાયેલ પુદ્ગળો આત્મ પ્રદેશો સાથે જોડાય છે અને કર્મ રૂપે પરિણમે છે. આ કામ આત્માના અશુદ્ધ ભાવોથી થયું, તેથી આત્મા કર્મનો કર્તા છે, તે કર્મો પાકે અને ફળ આપે તેમા આત્મા છટ અનિષ્ટ બુદ્ધિ ગળી, સકલ્પ વિકલ્પ કરી, સુખ દુઃખ ભોગવે છે, તેથી આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે

નિશ્ચયથી આત્મા પોતાના ભાવનો કર્તા છે અને ભોક્તા પણ છે

કર્મનું મૂળ દ્રવ્ય (ઉપાદાન કામ્ય) પુદ્ગળ છે, આત્મા નથી, આત્મ પ્રદેશો કર્મ રૂપે પરિણમતા નથી, પુદ્ગળ કર્મ રૂપે પરિણમે છે, માટે આત્મા કર્મનો કર્તા નથી પણ પોતાના શુદ્ધ કે અશુદ્ધ ભાવોનો કર્તા અને ભોક્તા છે વળી કર્મનું ફળ સાડ હોય કે ખરાય હોય પણ જે આત્મા, તે કળમાં છટ અનિષ્ટ બુદ્ધિ ન રાખે પણ સમભાવે, જ્ઞાન ઉપયોગમા રહે, તો કર્મ ફળ નિર્ફળ જાય છે, તેથી આત્મા કર્મ કળનો ભોક્તા નથી થતો

આ ઉપરથી એમ સાબીત થાય છે કે આત્મા છટ અનિષ્ટ ભાવો ઉત્પન્ન કરી, સુખ દુઃખ ભોગવે છે એટલે કે આત્મા પોતાના ભાવોનો ભોક્તા છે પણ કોઈ પણ પૌદ્ગલીક વસ્તુમા સુખ દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ નથી માટે જે આત્મા ખરા સુખની ઇચ્છાવાળો છે તે ગમે તેવા સન્નેગોમા આત્મિક સુખ (જે પોતાના જ આત્મ પ્રદેશમાંથી મળે છે તે જ્ઞાનાનન્દ) ભોગવી શકે છે અને તે સુખ પૌદ્ગળીક સુખ (શાતા અશાતા વેદની રૂપે, પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય રૂપ સકલ્પ વિલ્લપ રૂપ સુખાભાસ) કરતાં અનતગણ્ય શુદ્ધ અને સાચું છે

જાણી આત્માના અથા ગુણોનું પૃથક્ત્વજ્ઞાન તથા આત્મ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયિની ભિન્નતાનું જ્ઞાન તે પણ ભેદ જ્ઞાન છે અને આત્માના અથા ગુણોનું એકત્વ (અભેદ-સ્વરૂપ) તે અભેદ જ્ઞાન છે

આત્મ દ્રવ્યની ઉત્પાદ, વ્યય, ક્ષય સ્થિતિ

દ્રવ્યથી—અસખ્યાત પ્રદેશાતઃ એવ દ્રવ્યને સસારી અવસ્થામાં કાર્તવ્ય કરીને ક્ષત્રી અવસ્થાના આથી સકોમ વિકાસ શક્ય હોય છે. ૧૫થી કાપનો એવ મરિનિ થાયી થાય, ત્યારે અગુણના અસખ્યાતમાં કાપની અવસ્થાના સુષ્ટી, મોટી અવસ્થાના કરે અને આત્મ પ્રદેશ કરી પ્રભાવમાં સકોમ વિકાસ ગુણથી રહે છે. નથી અવસ્થાના આથી વ્યય અને ઉત્પાદ થયો ત્યારે આત્મ પ્રદેશ ક્ષય છે.

દેવથી—સસારી છવના આત્મ પ્રદેશમાં કરીતી અસ્થિતિને ક્ષત્રી ૪૫ થાય છે તેથી દેવ વખતે તેના તેજ આકાશ પ્રદેશમાં અવસ્થાના સ્થેતી નથી. અનુક દેવમાંથી બીજા દેવમાં ગય, ત્યારે પૂર્વદેવ આથી વ્યય અને ઉત્પાદ ક્ષેત્ર આથી ઉત્પાદ ત્યારે આત્મ પ્રદેશ ક્ષય છે.

કાળથી—કાળમાંના ગુણ ગુણ સમયોમાં આત્મકવ્યનુ કર્મિનાત્મકુ કરાવી તે અપેક્ષાએ ઉત્પાદ વ્યય થાય છે.

કાવથી—અર્થ પર્યાય અને વ્યવજન પર્યાયમાં ફેરાર કરાવી, પૂર્વ પર્યાયના વ્યય અને ઉત્તર પર્યાયના ઉત્પાદ થાય છે ત્યારે આત્મ દ્રવ્ય ક્ષય રહે છે.

સિદ્ધ પરમાત્મામાં અસ્થર શયુ પર્યાય (સર્વ વ્ય પર્યાયના આથી પ્રતિબિમ્બ) ના ફેરાર કરાવી કનયે કનયે ઉત્પાદ વ્યય થાય છે ત્યારે આત્મકવ્ય ક્ષય ન છે.

દેવ દ્રવ્યને અનાત અણુશયુ પર્યાય હોય છે તેથી પોતપોતાના ૪ કાવોમાં પરિવ્રમ્બ કરે છે અને એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય સ્વરૂપે ફરી જાય નથી.

પર્યાયના ઉત્પાદ વ્યયની અપેક્ષાએ આત્મા અસ્થિત છે અને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિત્ય છે. તેથી છવનુ નિત્યાનિત્યનુ સ્વરૂપ સ્થાવાથી સમજા સેવુ.

સમુચ્ચય છવોની અપેક્ષાએ—છવ દ્રવ્યો અનાત છે, દેવથી આના હોઈમાં કાપ છે કાળથી અનાદિ અનાત છે. કાવથી ક્ષય, પરિવ્રામિક ક્ષોપાપસન, કાપસન, કાપક એ રાત્ર કાવોમાં રહે છે ગુણથી કૈતન્ય શક્યનુ મુક્ત છે.

એક છવની અપેક્ષાએ—સ્વ અર્થ એકત્વ ૮ અન્ય દ્રવ્યોથી વિનાત છે. દેવથી સસાર ભગ્ન આથી (અસ્થિતત ક્ષેત્ર આથી) સાદિ સાદિ છે. સિદ્ધ પર્યાય આથી સાદિ અનાત છે. કાળથી અનાદિ અનાત છે. કાવથી નિજ કાવોમાં રહે છે ગુણથી કૈતન્ય મુક્ત છે.

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, પુદ્ગળ અણુ છે અણુ હોય તે અનંત શક્તિવાળા હોયને કેવી રીતે સુખ આપી શકે? હવે જો ખરાય વસ્તુ દેખાય તો એમ વિચારવું કે પુદ્ગળ પોતપોતાના ભાવોમા રહ્યા કરે છે, તેઓ આત્માને કંઈ કરી શકતા નથી, તો શા માટે ખરાય ભાવથી દુઃખ વહોરી લેવું અને આત્માના જ્ઞાન આનંદ સુખનો સ્વાદ છોડી દેવો?

વળી દુનિયાની વસ્તુ ન્યા છે ત્યાજ છે, તે વસ્તુના આકાંક્ષે મનને પરિણામી, તેમાં રાગ દ્વેષ ભોગની બુદ્ધિ રાખવાથી મનોયોગથી આત્મા પોતા ઉપરજ રાગદ્વેષ કરે છે અને પોતેજ ભોગ બને છે એટલે જીવ ભોડતા અને ભોગ બને છે, જો એટલોજ વિચાર આવે કે હું કેવો પાક બનવું છું, તો પોતાની મૂર્ખાઈ જણાઈ આવે છે અને મનોમય જગત બધ થાય છે અને કર્મ સચય પણ બધ થાય છે.

હવે પૌદ્ગલીક સુખમા હોયને સુખાભાસ થવાનું કારણ જીવના ઉત્સાહને લઈને માનસિક તાસ્તમ્યતા છે, આલબન પૌદ્ગલીક વસ્તુ છે, એટલે મોહની કર્મના ઉદયથી એવો શ્રમ થાય છે કે પૌદ્ગલીક વસ્તુ સુખ આપે છે, પણ નિશ્ચયથી પુદ્ગળ પુદ્ગળના ભાવોમા ગ્રહે છે અને આત્મા આત્માના ભાવોમા રહે છે.

જો જીવ આત્મિક આલબનમા તેટલોજ ઉત્સાહ અને માનસિક તાસ્તમ્યતા રાખે તો તેથી અનંતગણુ આત્મિક સુખ ભોગની શકે પણ તે માટે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું સૂત્રદ્વારા જાણપણુ જોઈએ. માટે સમક્ષિતી જીવે શાસ્ત્રોક્ત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ જાણી, સમજી, મગજમા ઉતારી વારંવાર અનુભવમા મૂકવું જોઈએ.

પૌદ્ગલીક સુખમા શ્રમ થાય છે તેનું કારણ અશુદ્ધ વ્યવહાર નય, માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બે મુખ્ય નય જાણી લેવાની જરૂર છે.

વ્યવહાર નય — તે ઉપનય છે, કાંઈક કે પુદ્ગળના ભાવને આત્મ દ્રવ્યમા આરોપણુ કરે છે અને પુદ્ગળના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થતા ભાવને આત્માના ભાવ તરીકે માને છે અને નિમિત્ત કારણને કાર્ય માને છે, તેના બે ભેદ, શુદ્ધ અને અશુદ્ધ,

રાગદ્વેષવાળી પ્રવૃત્તિ. પૌદ્ગળીક વસ્તુ અથવા જીવાદિ અન્ય દ્રવ્યને પોતાના માનવા, સાસારિક કામ કરવું વગેરે અશુદ્ધ વ્યવહારમા છે એટલે પહેલા ત્રણ ગુણસ્થાન સર્વથા અશુદ્ધ વ્યવહારમા આવે છે.

મોક્ષ માર્ગ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ (સાધન ધર્મ) એ સર્વ શુદ્ધ વ્યવહાર નયમા આવે છે અહિં સર્વ ક્રિયા આત્મ શુદ્ધિ, નિર્જેશ અને મોક્ષ માટે સમભાવે થાય છે.

નિશ્ચય નય આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ દોરે છે. જીવના શુદ્ધ ભાવ બતાવે છે.

તો પછી કુપ્પ બિમ્બ પૌદ્ગળીક સુખ માટે મુજબની આદેશ દર્શા માત્રાં અને મની
લેવું કે કુ સુખી છું તેના કરતાં તેવી પૌદ્ગળીક હમ્મખમાંથી મળને ખેંચી લેવું આત્માની સાથે
નેહી લેવું એવું છે વારંવાર અભ્યાસ પછી ખાતરી થશે કે પણ સુખ આત્મભાવિણ મને છે
ખીજો ક્યાંથી મળતું નથી વળી કવચિત્ પૌદ્ગળીક વસ્તુ પ્રપ્તન કર્યા પશુ ન મળે, ત્યારે આત્મિક
સુખ પ્રપ્તિની જગત મધે છે.

પશુ જેમ અરીસાથી અરીસા બેઠી રાહતો નથી તેમ આત્મા પૂર્વ સરકાર (સેવ) પરી પૌદ્ગળીક
વસ્તુ પ્રત્યે આકર્ષાય છે. આત્મા પૌદ્ગળીક દ્રવ્ય મન સાથે જોવાય અને પૌદ્ગળીક મન પ્રવૃત્તિ
તરફ આકર્ષાય છે પણ યાનથી વસ્તુ સ્વરૂપ વિચારે તો પોતાની જૂઠા જલ્દાપ આંખે છે અને
સમક્ષિતી જોવાને જોઈતું મને તેટલું યાન મેળવજી જોઈએ. મનોવેગને કલ અભ્યાસમાં જોવા
કરવું તો પછી વારંવાર યાન ઉપયોગથી પૌદ્ગળીક રૂઢ કાળકારે છુટી જશે.

કર્મ અને કર્મફળની ઉપરિત્તુ નિમિત્ત કારણ અકરમાના સત્યાદિ અશુભ કારણો જ અને
ઉપાદાન કારણ પ્રવ્રજન છે.

કર્મફળ ભોગ્યવામાં અકરમાના કાલ ઉપાદાન કારણ છે અને કમ નિમિત્ત કારણ છે.

સત્યાદિ કાવના નિમિત્તથી, પ્રવ્રજન કર્મ હોય પરિણમે છે અને કર્મના નિમિત્તથી આત્મા
સત્યાદિ કાવનામાં પરિણમે છે. સત્યાદિ કાવના કાલ-કમ છે અને કર્મ પ્રવ્રજન તે દ્રવ્ય કર્મ છે,
તેમજા એક બીજાને ઉત્પન્ન કરે છે. અવકાર નવ નિમિત્તને કારણ મળે છે અને નિમિત્ત નવ ઉપાદાનને
કારણ મળે છે. ઉપાદાન કારણ ત મળા દ્રવ્ય જ. અવકારથી નિમિત્ત કાર્ય કરે છે અને નિમિત્તથી
ઉપાદાન કારણ કાર્ય હોય પરિણમે છે.

જો આત્મા શુદ્ધ આત્મ ઝોલામાં ઉપયોગ સમયે અને સત્ત્વ દ્રવ્ય ન કરે તો સત્તામાં રહેવા
જ કર્મો ઉત્પન્ન આવે તો પશુ તે કાલ કર્મ ઉત્પન્ન કરી રાહતો નથી, તેથી તરીક કર્મ બેધાત્મ
નથી અને જૂઠા કર્મ નિર્જાત્ય મડિ છે. અત્યારે જ્યાં કમ નિર્જાત્યને અભ્યાસ આકર્ષી જઈ ત્યાં
ત્યારે આત્મ પ્રેક્ષ સાથે કર્મ ખીજા રહે નહિ તેથી ત્યાં કમ આત્મા સાથે બેધાત્મ રહે નહિ
તે સિદ્ધ અભ્યાસ કર્મ અભ્ય જોવાને પ્રાપ્ત હોય.

જો આત્મા યાન ઉપયોગથી દરેક વસ્તુ જાણ દ્રવ્ય સોધી કાઢે અને તે મળા દ્રવ્ય સ્વરૂપ
વિચારે તો અપેક્ષા મેળવના નાશ થાય. ઘમ્મ્યા તરીકે આપેથી વસ્તુ જોઈ તે જાણે ત્યારે
ત્યારે યાન ઉપયોગ આખો, હંખાલી સમેત વસ્તુ હોય તો તેમાં રહેલ આત્મા અત્યુખ પ્રેક્ષમ
અતર્મજુથી અકરમા દેખાય અને વસ્તુ પ્રવ્રજન સક્રમ જલ્દાપ ત્યારે શુદ્ધ અત્મ દ્રવ્ય અને શુદ્ધ
પરમાત્મ પ્રવ્રજનના સ્વાભાવે વિચાર કરે.

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, પુદ્ગલ અણુ છે. અણુ હોય તે અનંત શક્તિવાળા હવેને કેવી રીતે સુખ આપી શકે? હવે જો ખરાબ વસ્તુ દેખાય તો એમ વિચારવું કે પુદ્ગલ પોતપોતાના ભાવોમા રહ્યા કરે છે, તેઓ આત્માને કંઈ કરી શકતા નથી, તો શા માટે ખરાબ ભાવથી દુઃખ વહોરી લેવું અને આત્માના જ્ઞાન આનંદ સુખનો આંદ છોડી દેવો?

વળી દુનિયાની વસ્તુ ન્યા છે ત્યાજ છે, તે વસ્તુના આકારે મનને પરિણામી, તેમા રાગ દ્વેષ ભોગની ભુદ્ધિ રાખવાથી મનોયોગથી આત્મા પોતા ઉપરજ રાગદ્વેષ ડરેછે અને પોતેજ ભોગ બને છે એટલે જ ભોક્તા અને ભોગ બને છે, જો એટલોજ વિચાર આવે કે હું કેવો પાક ભજવું છું, તો પોતાની મૂર્ખાઈ જણાઈ આવે છે અને મનોમય જગત બંધ થાય છે અને કર્મ સંચય પણ બંધ થાય છે.

હવે પૌદ્ગલીક સુખમા હવેને સુખાભાસ થવાનું કારણ જીવના કિસાહને લઈને માનસિક તાસ્તમ્યતા છે, આલબન પૌદ્ગલીક વસ્તુ છે, એટલે મોહની કર્મના ઉત્પત્તિ એવો ભ્રમ થાય છે કે પૌદ્ગલીક વસ્તુ સુખ આપે છે, પણ નિશ્ચયથી પુદ્ગલ પુદ્ગલના ભાવોમા રહે છે અને આત્મા આત્માના ભાવોમા રહે છે.

જો જીવ આત્મિક આલબનમા તેટલોજ કિસાહ અને માનસિક તાસ્તમ્યતા ગમે તો તેથી અનંતગત આત્મિક સુખ ભોગની સંકે પણ તે માટે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું મુક્તદારા જાણપણુ જોઈએ. માટે સમક્ષિતી હવે શાસ્ત્રોક્ત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ જાણી, સમજી, મગજમા ઉતારી વારંવાર અનુભવમા મૂકવું જોઈએ.

પૌદ્ગલીક સુખમા ભ્રમ થાય છે તેનું કારણ અશુદ્ધ વ્યવહાર નય, માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ એ સુખ્ય નય જાણી લેવાની જરૂર છે

વ્યવહાર નય — તે ઉપનય છે, કારણ કે પુદ્ગલના ભાવને આત્મ દ્રવ્યમા આરોપણ કરે છે અને પુદ્ગલના નિમિત્તથી કૃત્રિમ યતા ભાવને આત્માના ભાવ તરીકે માને છે અને નિમિત્ત કારણને કાર્ય માને છે, તેના એ બેદ, શુદ્ધ અને અશુદ્ધ,

રાગદ્વેષવાળી પ્રવૃત્તિ. પૌદ્ગલીક વસ્તુ અથવા જીવાદિ અન્ય દ્રવ્યને પોતાના માનવા, સાસારિક કામ કરવું વગેરે અશુદ્ધ વ્યવહારમા છે એટલે પહેલા ત્રણ ગુણધ્યાન સર્વથા અશુદ્ધ વ્યવહારમા આવે છે

મોક્ષ માર્ગ-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ (સાધન ધર્મ) એ સર્વ શુદ્ધ વ્યવહાર નયમા આવે છે અહિં સર્વ ક્રિયા આત્મ શુદ્ધિ, નિર્જરા અને મોક્ષ માટે સમભાવે થાય છે.

નિશ્ચય નય આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ દોરે છે. જીવના શુદ્ધ ભાવ બતાવે છે

અવહાર નયમાં ચાર અને નિમિત્ત નયમાં ત્રણ મળી સામાન્ય રીતે સાત નય થાય છે તેમાં છવ્વનું સ્વરૂપ ઉપાસુ બોલ્યો.

સાત નયથી છવ્વનનું સ્વરૂપ

૧ નૈરામ નયથી છવ્વ—આ નય છવ્વના શ્રવણ અને મધ્યમ, સામાન્ય અને વિશેષ, અશ્રેયી બતાવે છે. સામાન્ય અસ કૈતન્ય છે અને વિશેષ પર્યાવરણ દ્વય પ્રાણુઆથી છે. નિષાદના છવ્વને અશ્રવણી અતત્તો કાચ ઉપાસે છે અને સિદ્ધ ભક્તવાનને અતત સાત છે. હાં નૈરામ નય અન્યની અવિદ્યાને બાનેને સરખાં ગણે છે. દ્વય પ્રાણુ દસ છે તે આથી છવ્વના ૫૬૩ જેટલા છે. નાસીના ૧૪ નિમિત્તના ૪૮ મધુઆના ૩૩ કેવળના ૧૬૮ તે ત્રેન મોઢક સમઢકમાંથી વિસ્તારથી બહારી બેલા બોલ્યો.

નૈરામ નય વાસ્તા પ્રાણુને બોલેને કહે છે આ છવ્વ છે ન્યાય અને વૈશિર્વિક અતવાણ આ એકલ નયને માને છે.

નૈરામ દુર્નિયમના દ્વય પ્રાણુને છવ્વ માને, છવ્વ પાંચ બૂટોને બનેલો છે અને પાંચ બૂટો નાસ થાય ત્યારે છવ્વ પચ્ચ નાસ થાયે એમ માને એમ કહી મોઢક માર્ગ બધે કરે છે.

નુનિમિત્ત નય દ્વય પ્રાણુને પ્રમુખ સ્વરૂપ માને છે તેમાં બળ હાલનાર છવ્વને શુદ્ધ માને છે તેની વિશેષ સમજ માટે બીજા નયનો અધિધાય કમ્પુસ રાખે છે.

૨ સુબલ નય—આ નય છવ્વની સામાન્ય સત્તા “અસ પ્પાત પ્રેય” અને “અવગાહના” માને છે. સર્વ છવ્વ સચાથી સિદ્ધ સમાન માને છે વેદાતી ફેલ આ એકલ નય કવીકરે છે. દુર્નિય કહે છે કે છવ્વ એકલ છે, છુદા છુદા ફોમાં અસ તરીકે લે છે, એમ કહી અદેત્તવા સ્થાયે છે ત્યારે મુનય કહે છે કે બધામાં એકલ છવ્વ હોય તો એકને માત્રથી બધાને સાચુ બોલ્યો માટે મુખ દુ બની તાસાઅતા અને બાજન પર્યાયની વિચિત્રતાનું કાસુ અવધાનનય રાસેથી ત્રણુ બોલ્યો.

૩. અવહાર નય—અહિ મુખદુ બની તાસાઅતા અને છવ્વના વ્યવન પર્યાયની વિચિત્રતાનું કાસુ કહે છે. છવ્વ કર્મના કાર્ય છે અને કર્મફળનો લોભાસ છે તે બતાવવા માટે આ નયમાં ૧૪ અસુચાનની (શરીર, હનિયો અને મનનથી બની) વાસીકિયા આવી અવ, પચ્ચ ૬ થી ૧૪ અસુચાનમાં વાસીકિયા સાધુના વાસ આચારમાં આવી અવ.

૭ થી ૧૪ અસુચાનનો આધા અપ્યત્ત કાવ (પરિણામ) કિર છે તેથી તે સર્વ સ્પષ્ટિ બાવ નયમાં નય, પચ્ચ પ્રેયમાં ૭ અસુચાનમાં બીજા કામનુ આપુખ નધાય છે તેથી તે સમે અવહાર નયમાં નય, છવ્વ આ અસુચાને આપુખ બધેલો થોમ છે તે અસુચાને નય અને ૭ થી

ગુણસ્થાનની શરૂઆતમા આયુષ્યનો બધ પુરો કરે એટલા પુરતો જ ૭ મા ગુ નો ભવબધ આથી વ્યવહાર સમજવો.

વળી ઉપશમ એણી ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૧, ભાવ આથી છે, પણ જેણે પૂર્વે આયુષ્યનો બધ બાંધ્યો હોય તે કદાચ ઉપશમ એણીમા કાળ કરે વળી ઉશમ એણીવાળા પડવાઇ થાય છે તે અપેક્ષાએ તેમને વ્યવહારમા ગણાય અને ભાવ આથી નિશ્ચય નયમા ગણીએ તો શબ્દ નય સુધી ગણાય. ઉપશમ એણી એવજ્ઞ નય મુઘી લઇ જતી નથી.

વ્યવહાર નયના એ એક શુદ્ધ અને શુદ્ધ અશુદ્ધ વ્યવહાર નયમા પહેલા ત્રણ ગુણસ્થાન આની જય શુદ્ધ વ્યવહાર નયમા બાકીના ગુણસ્થાનોની યોગોના અવલબન રૂપી બાહ્ય કરણી આની જય. અહિ શુભ અને અશુદ્ધમા કષ્ટક ફરક બતાવીએ, રાગદ્વેષ રહિત તે શુદ્ધ, તે સવર તત્ત્વમા જય, અને સમભાવ (સવર) સાથે કરણી તે નિર્જગ તત્ત્વમા જય.

શુભ સામાન્ય રીતે પુન્ય તત્ત્વમા જય છે, અશુભ પાપ તત્ત્વમા જય. સગગ સગમમા, રાગ ભાવ હોવાથી મોક્ષ મળતુ નથી, પણ આખરે રાગ તુટી જય એવી પરપરાએ તક મળે છે.

સસારી વાસનાની પૂર્તિ માટે જે દ્રવ્ય ચારિત્ર વગેરે પાળવામા આવે તે મિથ્યાત્વમા છે, વ્યવહાર નય ફક્ત યોગોના આલબનવાળી બાહ્ય આકૃતિ ઉપર આધાર રાખે છે, પણ ભાવ સમજવા માટે ઉપગતી નયની વાત માન્ય કંઈ તો સુવ્યવહાર નય કહેવાય કુવ્યવહાર નય ફક્ત બાહ્ય દેખાય તેટલુ જ માને.

ચાર્વાક મતવાળા ફક્ત વ્યવચાર નયને જ માને છે.

૪. ઋણુસુત્ર નય—વ્યવહારિક ક્રિયા જોઇને આ નય કહે છે કે જીવના વર્તમાન કાળનો ઉપયોગ તે ખરી ક્રિયા કોઈ સામાયિકમા બેઠો હોય પણ વ્યાપારમા ધ્યાન જય ત્યારે તેને વ્યાપારી કહે કોઇ પરણવા બેઠો હોય, પણ તેનુ મન જો ધર્મ ધ્યાન શુદ્ધધ્યાનમા જય તો તેને તે વખતે (શુદ્ધ ધ્યાનમા હોય ત્યાં) સાધુ કહે છે.

બૌદ્ધમતવાળાઓએ ફક્ત ઋણુસુત્ર નયને જ માનીને ક્ષણિકવાદ સ્થાપ્યો કે જીવ ક્ષણે ક્ષણે મરે છે અને થાય છે ત્યારે સુનય કહે છે કે જો જીવ ક્ષણે ક્ષણે મરે તો એક જીવ પાપ કંઈ અને બીજો જીવ નરકે જય, એક ગુન્હો કરે અને બીજો સગ પામે, પણ તેમ નથી, જીવધ્રુવ છે, તેની (પર્યાય) ગ્થિતિમા ફેરફાર થયા કંઈ છે, તેનો વિસ્તાર બહુવા માટે બીજા નયોને માનવા જોઈએ.

ઋણુસુત્રનય શુભાશુભ બન્ને પ્રકારના જીવના ઉપયોગ (વર્તમાન કાળ આથી) બતાવે છે.

૫. શબ્દનય—તે સખ્તના વાચ્યાર્થ પર્યાયને માને છે અને કહે છે કે ભાવ પ્રાણથી જીવે તે જીવ અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર પ્રત્યે ગમન કરે (પરિણમે) તે આત્મા જીવ પોતાના

લાવતો હતો છે અને પોતાના કામનો ભોક્તા છે આ નર્મમાં છત્વું શુદ્ધ-સ્વરૂપ (જન) થાય છે અને સમ્યક્ દર્શન સ્વરૂપ ખતાવવામાં આવે છે

૬ સમ્યક્દીક્ષાનમ—તે જો છે કે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપની નજીક હોય તે છત્વ આ નર્મમાં દ્વારકા સમક્ષિત, દ્વારકા મિલ્કિયાળા તથા સયોગી અને જયોગી કેવળી આવે.

૭ એવ ભુતનમ—પોતાના ગુણોથી પૂર્ણ હોય અને પ્રતિસમ્યક્ આત્મજ્યોત્સના સમક્ષિત હોય તે છત્વ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે આ નર્મ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ (સિદ્ધ સ્વરૂપ) બનાવે છે

સાચીશ—તથા છત્વનું સ્વરૂપ ખતાવવા માટે તેમ જ એક છત્વનું સપૂર્ણ સ્વરૂપ ખતાવવા માટે તથા વિશ્વસ માટે છાતે નર્મની જરૂર પડે છે. દરેક નર્મ પોતાપોતાનો વિશ્વાસ બનાવે છે, એક જ નર્મને પકડી ગળનાર એકાંતવાદી, અધ્યાત્મી અને મિથ્યાત્વી છે.

સમક્ષિતી છત્વ સર્વ મુક્તિની વાત માન્ય રાખે છે અને એક નર્મની વાત અસંધી રાખે માને છે પણ તેના એકાંતવાદને બોક્ષમાર્ગ તરફ માનવો નથી તેમજ તે તરફ અદોષજો આધ્યક્ષસ્થાન ધરાવે છે.

ચાર નિર્ણયથી છત્વનું સ્વરૂપ

નોંધ—અહિં છત્વનું સ્વરૂપ નક્કુવા માટે છત્વને નિરૂપણમાં ઉપરોક્ત છે પણ નિરૂપણ સપૂર્ણ સ્વરૂપ બતાવેલ નથી.

નિર્ણય ચાર છે—(૧) નામ, (૨) સ્થાપના, (૩) દર્શન, (૪) ભાવ.

નામ નિર્ણયથી છત્વની ઓળખાણ—(૧) કેહ છત્વનું નામ “છત્વ” આપવું જેમ કે છત્વી, છત્વી, (૨) એકના ૭ કલ્પમાંના મૈત્ર-વ સ્વરૂપાળા દ્રમ્યનું નામ સજ્ઞા “છત્વ” એવો અવધાર કરવો તે, (૩) અછત્વ કલ્પનું નામ “છત્વ” આપવું તે અહિં અછત્વમાં છત્વ નથી, તેથી શુદ્ધ સ્થિતિ હોવાથી આવતું છે.

સ્થાપના નિર્ણયમાં છત્વ—(૧) છત્વના મોઢી એક બાજબ પણ જેમકે મુદ્દામુદ્દા મિત્ર મુર્તિ અહિં મિત્ર કે મુર્તિ પુરુષના રૂપ છે છત્વ નથી તેથી અન્યથા છે પણ છત્વનું મિત્ર હોવાથી સ્વસ્થુત આવતું છે. (૨) અછત્વ વસ્તુની જેમકે કોઈની છત્વ તરફ અધ્યાત્મ અહિં અસસ્થુત આવતું છે. (૩) “છત્વ” એમ સમજાવતી લીપીમાં સ્થાપના કરવી તે દ્રમ્ય સ્વરૂપ વિષય છે. (૪) છત્વના સ્વરૂપની ખામી સ્થાપના કરવી, તે કાવચક્ષત ખામીનો વિરલ છે.

દર્શનનિર્ણયમાં છત્વ—(૧) ઉપવાચ જન્ય છત્વ—આ અન્યથા છે કારણ કે છત્વ સજ્ઞા સંવેદનોની છે. કલમ નિરોધનો છત્વ પણ અલ્પસ્થા અનતર્થ ભાવ જેટલા અધ્યાત્મ અને અમર

દર્શનના, ઔદયસત્તાથી ઉપયોગમા રહે છે (૨) અસખ્યાત પ્રદેશી આત્મ દ્રવ્ય-(દ્રવ્ય આત્મા)-અહિ આઠ આત્મામાનો એક પ્રકાર બતાવ્યો છે (૩) છવ મળધી શાસ્ત્રનો ઉપયોગ ગહિત અભ્યાસ.

છવનો ભાવ નિરૂપ—(૧) આગમથી છવના ભાવ. (૨) નો આગમથી, આગમથી છવના ભાવ છ છે—૧ ઉદય ભાવ, ૨. ક્ષયોપશમ ભાવ, ૩. પારિણામિક ભાવ, ૪ ઉપશમ ભાવ, ૫ ક્ષાયક ભાવ એ પાંચ મુખ્ય ભાવ અને છઠ્ઠો સાન્નિપાતિક ભાવ (સયોગી ભાવ)

૧ ઉદય ભાવ—તે આઠ ઝર્મના ઉદયથી થાય છે, તેમા છવને સખોધીને વ્યવહારથી જે બેઠો કહેવાય છે તે છવ ઔદાયિક અને શરીરને સખોધીને જે બેઠ કહેવાય છે તે અછવ ઔદાયિક છે.

છવના ઉદય ભાવ—૧ ગતિ, પૃથ્વી આદિ જકાય, ૨ ડંભાય, ૩ વેદ, ૪ લેશ્યા, મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ, અવતરીપણુ અમરીપણુ, અજ્ઞાન, આહાર કંવાપણુ જન્મસ્થપણુ, સયોગીપણુ અસિદ્ધપણુ, સસાર ભ્રમણુ અદ્યયનીપણુ

અછવના ઉદય ભાવ—ઔદારિકાદિ પાંચ શરીર તથા જે જે પુદ્ગલો તે પાંચ શરીરના આપાર માટે પગિણમે તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, તે બધા શરીરના ભાવો છે

૨. ક્ષયોપશમ ભાવ—અહિ છવ, જે કર્મ ઉદય આવે છે તેને ખપાવે અને ઉદય નથી આવ્યા તેને ઉપશમાવે તે ક્ષયોપશમભાવ કહેવાય. તેનાથી જે કળ ઉપજે તે ક્ષયોપશમ નિષ્પન્ન કહેવાય તે આ પ્રમાણે—મત્તિ, સુત, અવધિ મન.પર્યાય એ ચાર જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિ એ ત્રણ દર્શન, ૩ દ્રષ્ટિ, પહેલા ચાર ચાગ્નિ, આવકપણુ, દાનાદિ પાંચ લબ્ધિ, ૩ વીર્ય, પાંચ હન્દ્રિય, પૂર્વેનો અભ્યાસ, આચાર્યની પદ્ધતિ

૩. પારિણામિક ભાવ—પગિવર્તનવાળા ભાવ તેના એ બેઠ —

૧ અનાદિ પારિણામિક ભાવવાળી વસ્તુ પોતપોતાના ભાવમા ફર્યા કરે, પણ બીજી વસ્તુના ભાવ કેપે પગિણમે નહિ તેથી પોતાનુ મુળ સ્વરૂપ સાચી ગમે છે તે દશ છે—ધર્માન્તિકાય, અધર્માન્તિકાય, આકારાન્તિકાય, જ્વાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, અદ્વાકાળ, ભવ્ય, અભવ્ય, લોક, અલોક એ દશ સર્વદા છે. ભવ્યનો અભવ્ય ન થાય, અભવ્યનો ભવ્ય ન થાય, લોકમાથી અલોક ન થાય, એમ દસે બોલનુ સમજવુ પણ એ દસમાથી દરેક-જેમ કે છવ છવનાજ ભાવોમા ફર્યા કરે, પુદ્ગળ પુદ્ગળનાજ ભાવોમા ફર્યા કરે. પારિણામિક ભાવનુ ડાગણુ અણુ લઘુ ગુણુ છે

૨ સાદિ પારિણામિક ભાવ જે વસ્તુ આખથી દેખાય છે, એટલે જે સર્વ વસ્તુ પુદ્ગળની બનેલી છે, તેમા પુદ્ગળ બધ, આવે ગળે, મળે કેટલીક વસ્તુનુ સ્વરૂપ આપણા

કેમતાન કરી નય છે સરિમંથી રાખ કે માટી થઈ નય છે મોટી મોટી વસ્તુ જેમ કે પૃથ્વી તે અમારે જે પુરુષોની બનેલી છે તે સર્વ પુરુષોના બહુક કાણે ખીન્ને ઠેકાણે ચાલ્યાં નય અને ખીન્ને પુરુષો આવીને તે પૃથ્વીપે પરિવર્તે, પણ પૃથ્વી પૃથ્વીપે રહે. આવી મોટી વસ્તુ સામંતી કહેવાય અને જેમ નામ નિશાન ન રહે તે અસામંતી વસ્તુ ગણાય, ૭ નરક, ૮ પૃથ્વી, દેવગ્રામ મુક્તિસિદ્ધિ વગેરે સામંતી છે તેના વિસ્તાર સામંતીની બહુ સેવા, તે દ્રવ્ય વસ્તુપે સામંતી ૭ પણ પુરુષોના આવળ બાધી બનિય છે.

૪ ઉપરામ બાવ—જ્ય, અમારે મોક્ષનીય કર્મની ૭ પ્રકૃતિ બનતાનુમંતી મેષ, માન, માયા, લોભ એ ચાર અને ઈર્શન મોક્ષનીયની ૭ મળી ૭ સર્વથા ઉપરામાવે—૬૩—મીસકુવ ઉપરામા ન આવવા કે તે ઉપરામ સમકિત પામે તેના ગુણ સ્થાન ૪ થી ૧૧ અને મોક્ષનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ સુધી ઉપરામ આવે તે ઉપરામ ચારિત્ર પામે તેના ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૧ આ બાકની સ્થિતિ અતર્કીકર્મની ૪ છે.

૫ ક્ષાયક બાવ—જ્ય, અમારે બનતાનુમંતી કામની આગ અને ઈર્શન મોક્ષનીયની અગ્ર મળી સદા પ્રકૃતિનો સર્વથા ધ્રુમ કરે ત્યારે ક્ષાયક સમકિત પામે. મોક્ષનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિનો સર્વથા ધ્રુમ કરે ત્યારે ક્ષેત્રોગ્રાહ યથાપ્પાત ક્ષાયક ચારિત્ર પામે અને ચાર પન ધાનિ કર્મના સર્વથા ધ્રુમ કરે ત્યારે બનતાનુમંત—ઈર્શન—ચારિત્ર—વીર્ષ પામે અને કેવળાં બચવાન ધ્રુમ અને આડે કર્મના નાશ કરે ત્યારે સિદ્ધ બચવાન ધ્રુમ.

૬ સામિપાતિક બાવ—ને કામ એક સ્વદાન બાવ નથી, પણ કિમ્બા બાવોનાના કેટલાક સંચોમી (મિમ્બ) બાવ છે.

ને બાવ મિમ્બ—જેમકે ક્ષાયિક અને પરિવર્તનિક બાવ સિદ્ધને છે

અગ્ર બાવ મિમ્બ—ક્ષાયિક પરિવર્તનિક અને ઉપરામા સંચોમી તથા અચોમી કેવળાને કોચ ચાર બાવ મિમ્બ—ક્ષાયિક કેવળાવાગાને ઉપરામ સિવાયના ચાર બાવ હોય.

પંચ બાવ મિમ્બ—ઉપરામ ક્રેવળીમાં ક્ષાયિક સિવાયના ચાર બાવ હોય પણ તેની સાથે ક્ષાયિક સમકિત હોય તે બે પચિ બાવ હોય.

અગ્ર બાવ મિમ્બ—કુરોપરામ સમન્તિવાગાને ૪ થી ૭ ગુણસ્થાન સુધી તથા પદેથા અગ્ર કુરુબાનવાગાને કુરુ કુરોપરામ અને પાન્નિમિમ્બ બાવ હોય.

તે આગમથી જાણના અગ્ર પ્રકાર—(૧) શ્રીકિંક જ્ય—અવદ્વાનિક જ્ય, (૨) મુપરામ નયગા જ્ય ત મિમ્બાલી, (૩) મોક્ષાતસમકિત સચિત્ર ચાન—ઈર્શન—ચારિત્રાં જેના બાવ હોય તે જ્ય

આનમથી જ્ય—આનમ પ્રમાણે જ્યના બાવ (અગ્ર).

તે આગમથી જ્ય—જ્ય પોતે (અર્થેન દ્રવ્ય).

નય નિષ્કેપાની હકિકતમા સર્વજ્ઞ વીતરાગની વાણીથી, ઓછુ અધિક કે વિપરીત થયુ હોય અને જ્ઞાનના ૧૪ દોષમાથી કોઇ દોષ લાગ્યો હોય તો અનત સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સામે નમ્સ મિચ્છામી દુઃકલ્પ

સ્વાદ્વાદથી જીવનુ સ્વરૂપ

સ્વાદ્વાદ મુખ્ય સાત ભાગમા આવી જાય છે, તેથી સમજાવી ન્યાય કહેવાય છે “સ્વાત” એટલે પ્રચલિત અથવા અપેક્ષાપૂર્વક “વાદ” થી વસ્તુનુ સ્વરૂપ ખતાવાય છે “એવ” થી નિર્ણય ખતાવાય છે એટલે અપેક્ષાથી જે વાત કરવામા આવે તે જ સાચી છે એમ સ્વાદ્વાદ ખતાવે છે

કોઇ શબ્દના અમુક અર્થને જ વળગી ગહે છે કોઇ વસ્તુનુ અમુક સ્વરૂપ જ પકડી રાખે છે. બાકી બધા અર્થ કે સ્વરૂપનો નિષેધ કરે છે આનુ નામ એકાતવાદ અથવા મિથ્યાત્વ, અથવા જૈનેતર મતો છે કે જે સર્વનો અમુક અમુક અપેક્ષાએ સમન્વય, જૈન મત જ કરી શકે છે અને તેથી જૈન મત પ્રમાણભુત કહી શકાય.

પ્રમાણુ અર્થે પ્રહણુ કરનાર જ સમકિત દર્શન પામી શકે છે અને સમકિત દર્શન વગર પ્રમે તેટલુ ચારિત્ર કે નપ કંઈ તો પણ તે ગમે ત્યારે તેમાથી ભ્રષ્ટ થાય છે હવે સ્વાદ્વાદમા જીવનુ અવલોકન કરીએ.

૧. પહેલો ભાગો સ્વાદસ્ત્યેવ જીવ

સ્વાત અસ્તિ એવ જીવ—અહિ જીવનુ સ્વરૂપ ખતાવવામા આવે છે કે જીવ પોતાના જ સ્વરૂપમા રહે છે. રૂપ તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનુ સમજવુ સ્વદ્રવ્યથી જીવ પોતાના જ આત્મદ્રવ્યમા રહે છે, એટલે એક જીવ બીજા જીવ કે અજીવ દ્રવ્યોના સ્વરૂપથી રહેતો નથી.

આ સ્વરૂપની ગેઝમજથી એકાતવાદી અદ્વૈત જૈનેતર મત ઉપજે છે. સ્વક્ષેત્ર એટલે અસખ્ય પ્રદેસ સ્વરૂપી જીવનુ સ્વક્ષેત્ર છે. તેમા જ દરેક જીવ પોતપોતાના ક્ષેત્રમા ગહે છે સ્વકાળથી જીવ પોતાના જ પર્યાયની ઋચિતકાળથી રહે છે અશુદ્ધ દ્રવ્ય પર્યાય તે દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકી. શુદ્ધ દ્રવ્ય પર્યાય તે સિદ્ધ પર્યાય કે જે સાદિ અનત છે, વળી જીવનો ઉપયોગ કાળને પણ સ્વકાળ છે.

ભાવથી જીવ પામ્યાના અમુક ભાવ પર્યાય કાળમા ગહે છે અને નિશ્ચય નયની અપેક્ષાથી દરેક જીવ (તથા દરેક અજીવ) મા સમયે સમયે ઉત્પાદ-વ્યય થાય છે. પૂર્વ પર્યાયનો વ્યય અને નવા પર્યાયની ઉત્પત્તિ તે ઉત્પાદ વ્યય કહેવાય છે પર્યાય કાળ તે જીવનો સ્વકાળ છે સ્વભાવથી જીવ પામ્ય ભાવ (ઉદય, ક્ષયોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયદ, પાગ્ણિશ્મિદ) માના અમુક ભાવમા જ ગહે છે

૨. બીજો ભાગે સ્વાત્તાસ્ત્યેવ છવ

સ્વાત્ નાસ્તિ એવ છવ—પર દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં છવ નથી જ ન્હેતો એમ અર્થ બનાવ્યું તે ઉપરથી એમ સમજવું કે છવ સિવાય અછવ દ્રવ્યો (ધર્મસ્થિતિમાય આકાશ, ક્ષય અને પ્રવચ્ચ) પણ છે. જેમનું પોતપોતાનું સ્વરૂપ જુદું છે એટલે છવને ઓળખવા માટે અછવ દ્રવ્યનું પણ સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ. જેમકે એક માથે ઓળખવા માટે બીજા પ્રાસૂંઝો અને જાનરોને માદ કરવા જોઈએ, ત્યારમાક સરખી જેવી લાગતી ચાચોમરોની રત્ર વગેરે દ્રવ્યોથી અછવક માથ જ છે એમ ઓળખી શકાય.

૩. ત્રીજો ભાગે સ્વાત્તાસ્ત્યેવ સ્વાત્તાસ્ત્યેવ છવ

સ્વાત્ અસ્તિ ચ ન્યસ્તિ ચ એવ છવ—અર્થ એમ બનાવી શકાય કે છવ પોતાના એક વર્તમાન પર્વામાં જ રહે છે પણ એકી સાથે સર્વ ત્રીકાલીક પર્વામાં રહેતો નથી. વળી અછવક અપેક્ષાએ એક સ્વરૂપમાં રહે છે બીજી અપેક્ષાએ બી ન સ્વરૂપમાં રહે છે (પણ તે સર્વ સ્વરૂપ છવના જ છે અર્થે ખોટા ભાંગનો નિત્ય નથી).

બુદ્ધાસે—એક છવ ક્રિતિ મન્ય હોય કે હેવ હાય કે દિર્ઘિત્વ હાય કે નાસ્ત્રા હેમ, પણ એક છવ એકી વખતે સર્વ ક્રિતિતિ ધાત્વ કરી વસ્તે નથી (સિદ્ધ પર્વાય પામ્યા પછી બીજી મેષ્ટ મનિના પર્વામાં આવી સક્રોત નથી) વળી હેવનાં હોય ત્યારે માનમાં ન હોય. માનમાં હોય ત્યારે દર્શના ઉપોચારમાં ન હોય, એમ સર્વ અછવ કે અવજુલ્ય આથી અવહાસી અપેક્ષાએ સમજ રહે.

વળી એક સમયે નિર્લક્ષી પવરિત્તુ જે સ્વરૂપ હેવ તેનાથી બીજો સમયે બીજું સ્વરૂપ હોય, આની પ્રેક્ષમજથી બુદ્ધીને એકાત સુષુપ્તિવાદ ઉત્પન્ન થયા, કાસ્ય કે સમયે સમયે ઉત્પાદ અથ માથ છે પણ મુવત્વ (નિત્યતા) માથુ રહેવાથી પ્રેક્ષમજ દુર થઈ શકે છે, એટલે છવ દ્રવ્યથી નિત્ય છે પણ પર્વાથી અનિત્ય છે, અવહાસી કર્મના કર્તા છે, પણ નિર્લક્ષી કર્મના કર્તા નથી પણ લાવનો કર્તા છે. એવી રીતે કર્મના બોક્ષતા જાનોક્ષતા સમજવે.

અવહાસી હજ વસ્તુથી મુખ અને અનિષ્ટ વસ્તુથી દુઃખ માથે છે પણ મુખ દુઃખ દુઃખ દુઃખ રાત્ર હેવ છે. સરીતમાં છવ હોય શકે પણ સરીત છવ નથી, એવી રીતે મન, વસ્ત્ર, કર્મપ્રતિજ્ઞોના છવ આથી ત્વિકપૂર્વક સમજ થઈ વળી છવ જે વખતે પોતાના સ્વરૂપમાં રહે છે તે જ વખતે બીજા દ્રવ્યોના સ્વરૂપ આથી નાસ્તિત્વ રૂપે હોય છે. આવી રીતે દેખીતી રીતે પ્રત્યેક વિશેષી તત્ત્વો (અસ્તિ-નાસ્તિ)નો અર્થ સમજવા માથ છે.

૪. ચોથો ભાગે સ્વાત્તાસ્ત્યેવ સ્વાત્તાસ્ત્યેવ છવ

સ્વાત્ અવત્તાસ્ત્યેવ એવ છવ—અર્થ એમ જવાબે છે કે છવનું સ્વરૂપ બી સમય નર્થે તે કય અપેક્ષા છે તે જોઈએ—

(૧) શુદ્ધ જીવનુ સ્વરૂપ અકીપીપણું જ્ઞાનાનંદ વગેરે ધારણા ગુણો કેવા હોય તે ઉપમાથી કહી શકાય નહિ, દુનિયામાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જેની સાથે સંપર્કાવી પણ ચકાય.

(૨) જીવનો એક ગુણ બોલીએ એટલામાં અનંખ્ય સમય વીતી જાય છે, તો એક સમયમાં બોલવાની અપેક્ષાએ જીવ અવકૃતવ્ય છે.

(૩) જીવ દ્રવ્યના અનંત ધર્મ છે, અકેક પ્રેરે અનંત પર્યાય છે, તે બધાનું વર્ણન કદી થઈ શકે નહિ તેથી પણ અવ્યક્ત છે.

(૪) જીવના ગુણ બોલવા હોય તો અનુક્રમથી કહી શકાય, પણ એકી વખતે એક શબ્દથી એકથી વધારે ગુણ બોલી શકાય નહિ.

૫ મો ભાગો આત્મત્યેવ આત્મવકૃતવ્ય મેવ જીવ (આત્મ અગ્નિ ચ અવકૃતવ્ય ચ એવ જીવ)

૬ મો ભાગો આત્માત્મત્યેવ આત્મવકૃતવ્ય મેવ જીવ (આત્મ નામિતચ અવકૃતવ્ય ચ એવ જીવ)

આ બંને ભાગાનો ખુલાસો સાથે આપ્યો છે -

(૧) અસ્તિ=સત્ ને દ્રવ્યાર્થિક નયમાં લઈએ તો તે ત્રણે કાળમાં મોજુદ છે અને નાસ્તિને પર્યાર્થિક નયમાં લઈએ તો તે જૂત અને ભવિષ્યકાળમાં નથી, તેથી, તેથી નામિત રૂપે ગણ્યુ, કારણકે ત્રણે કાળમાં એકજ પર્યાય મોજુદ નથી. વળી દ્રવ્ય કે પર્યાય રૂપે જીવનું સંપૂર્ણ વર્ણન થઈ શકે નહિ તેથી અવ્યક્ત પણ કહેવાય.

(૨) આ બંને ભાગો ચોથા ભાગાનો વિશેષ ખુલાસો પણ કરે છે જેની રીતે જીવનું અવકૃતવ્યપણું છે તેવી રીતે અગ્નિરૂપે પણ અવકૃતવ્યપણું છે અને નામિતરૂપે પણ અવકૃતવ્યપણું છે.

સાતમો ભાગો

આત્મત્યેવ આત્માત્મત્યેવ આત્મવકૃતવ્યમેવ જીવ

સ્યાત્ અસ્તિ-નાસ્તિ અવકૃતવ્યં (સ્યાત્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકૃતવ્યં)
ચ એવ જીવ અહિ પાચમાં અને છઠા ભાગાનું મિશ્રણ દેખાય છે અહિ શબ્દ નયનો આશ્રય લઈને થોડો ખુલાસો નપાસીએ

મન-વચન-કાયા, એ ત્રણે યોગના પ્રયત્નમાં (યોગમાં) આત્મ પ્રદેશાનું પરિપક્વ થાય છે તેમજ મનદ્રવ્ય, વચન વર્ણણા અને શરીર (એમાંથી જેનો ઉપયોગ થાય તે) કે જે પુદ્ગળ સ્વરૂપો (અજીવ-નામિતજીવ) ના બનેલા છે તે સક્રિય બને છે, ત્યારે કોઈ પુછે કે યોગ જીવ કે અજીવ તો એકાત્મ રીતે બે માયી એક જ છે એમ કહી શકાય નહિ

એકાંત નિષ્કલ્યાણી કહે છે કે છવ અર્થિય છે પુણ્યજન સર્વિય છે ત્યાં એકાંત વ્યવહારવાદી એમ કહે છે કે છવ જ સર્વિય છે અને સરીસાદિ પુણ્યજન સ્વયં અછવ હોવાથી અર્થિય છે ત્યારે આ બંન્નિ એવો પુચ્છાસો કરે છે કે છવ સ્વાત્ સર્વિય અને ગ્વાત્ અર્થિય છે

આવી રીતે કોષાદિ મોહની પ્રકૃતિઓ પુણ્યજન સ્વયં સ્વરૂપ છે. પણ “કોષી એમાં છવ અને પુણ્યજન બન્નેનો સંગેય થયો. આવી રીતે બીજી પ્રકૃતિઓ આથી સમજાવુ.

અહિં ફક્ત છવ આથી સ્વાદાદ ખતાઓ. પણ સ્વાદાદ સમ્યક્ દર્શનનું કામ છે અને આ લેખ સમ્યક્ દર્શનનો છે માટે સાથે સાથે તેના કેટલાક તત્ત્વો ઉપર હવે પછી વિચાર કરીશ કે જેથી ફરીવાર સ્વાદાદ સમજી ખાસ લખવું ન પડે.

કોષ કહે છે કે “સર્વ ધર્મ સરખા” માટે એને સ્વાદાદમાં મુકીએ.

૧ સ્વાત્ અસ્તિ. અમુક અપેક્ષાએ આ વાત ખરી છે ધર્મ સ્વરૂપ શુદ્ધ લાક્ષણિક અને તેના જ્ઞાન, દર્શન, આસ્તિ, તપ, વીય વગેરે વ્યવહારિક સાધન બેઠ પાડીએ તો એમાંના એક વચર થાય તેમ નથી, એ બધાં એક સાથે એકાંત થાય અને ઉકુટ અવસ્થાએ પહોંચે તો જ કેવળ જ્ઞાન થાય એ અપેક્ષાએ સર્વ ધર્મ સરખા છે

૨. સ્વાત્ નાસ્તિ. આ વાત બધી અપેક્ષાએ ખરી નથી. ધર્મનું શુદ્ધ સ્વરૂપ એક જ છે તેમણી જરા પણ ઓછું અધિક કે વિપરીત હોય તો છવને મોહકથી બેચેચી દૂર ફેલી કે છે. આરે શુદ્ધ ધર્મ સંપૂર્ણતાએ પામે ત્યારે જ ખેચ મળે છે. ત્યારે અમુક સાધન કવી રીતે ખેચ તરફ પહોંચાડે? અને બધાં ખેચ ન મળે ત્યાં ધર્મ નથી.

૩ સ્વાત્ અવગત્ય. અમુક માણસ કેવળ જ્ઞાન મેળવશે કે નહિ તે જાણતી કવી સકાય નહિ.

વત માનના કેલસાયે પ્રસોનુ નિરાકરણ બહુ જ સફળ રીતે અને સ્પષ્ટતાપુર્વક લખે શકે છે તેના પ્રમાણે નીચે મુજબ છે

કુતર્ક —સ્વાદાદ સમજાવ શીખવે છે ત્યારે સર્વ ધર્મમાં સમજાવ કેમ નથી સમજાવ?

જવાબ —સાનું અને કશીય ત્રણેય વચલી દર્શિથી જોઈ સકાય પણ બન્નેની કિમ્ત એકજ છે એમ કેમ કવી સકાય? પરખત સહિષ્ણતા રાખો માપકય દર્શિ ત્યો, પણ ધર્મને અધર્મ કહેવો અને અધર્મને ધર્મ કહેવો તે મિથ્યાત્વ છે. સમજાવના અર્થ ત્રણેય-દર્શિતાપણ તેમજ ગુપ્તતા થાય છે. તથી મોખ સ્થલે મોખ પુચ્છાચાથી સ્પષ્ટીકરણ કરવું જોઈએ.

કોષ કોષ અર્થિય મહાવીરત્વથીને શુદ્ધ, મહામહ, પંચ જ ઈન્દ્રિયિયત વચલી પંક્તિમાં મો છે. ત્યારે પ્રશ્ન થાય કે એ સર્વ સર્વેય કવી? ને એમ વાચ તો એક પંક્તિમાં મુકી સકાય. કોષ કહે

કે તેઓ પણ સર્વજ્ઞ હોય, ત્યારે પ્રશ્ન થાય છે કે એમણે જુદા જુદા પાપ કેમ કાઢ્યા ? તેમના શાસ્ત્રોમા કંઈ દેરફાર ? શું સર્વજ્ઞના દેર હોય ? ત્યારે કોઈ કંઈ કે હોય, તો એમ સમજવું કે તમે સર્વજ્ઞનો અર્થ જાણતા નથી. કારણ કે દેરફાર છે તેજ જાણતી તાત્ત્વજ્ઞતા યતાવે છે. ત્યારે ક્વળ જ્ઞાનમા તાત્ત્વજ્ઞતા નથી અપૂર્ણજ્ઞાન તેટલું અજ્ઞાન, જેટલું ખોટું એટલું મિથ્યાજ્ઞાન અને ત્યાં મિથ્યાત્વ છે ત્યાં બધું મિથ્યા બની જાય છે

પુણ્ય તત્ત્વનો સ્વાદ્વાદ—તત્ત્વના મિથ્યાનાનીને મને પાણી પાનું ને પુન્ય કે પાપ ?

જવાબ—આત્, અગ્નિઃ તે પાપ પુન્ય=પુન્ય છે. આત્ નાસ્તિ—સચેત પાણીના જીવ હુમ્માય તેટલું પુન્યનું નાસ્તિત્વ (કાન્ન કે પાપ) આત્ અવકતમ્ય એવાત પુન્ય કે પાપ કંડી સકાય નહિ

ત્યારે તદ્વ્યાને પાણી પાણું કે નહિ ? જવાબ—પુન્યના ફળની ઇચ્છાથી ન આપવું, પણ તન્મ પીડિત હું ખી જીવ હિપર અનુકંપા ભાવ યવો જોઈએ જ

પણ મને પાણીની મધી હોય તો ? તો દૂધ આપવું કે કોઈ બીજો રૂતે તન્મ મટાડતી.

પણ માધુ પાસે માગે તો ? તેને કહેવું કે અમારો એવો આચાર છે કે તમે સાધુ થાઓ તો જ આપી સકાય

પ્રશ્ન—કોઈ માધુને પૂછે કે આત્ જાણતમા અમારે શું કરવું ?

જવાબ—તમારી છૂટ અથવા શુભગ્રંથાનતી યોગ્યતા પ્રમાણે તમારી બુદ્ધિથી રૂતો શોધી કાઢીને જીવ હિપર દયા લાવવી, પણ નિરોધ કન્વામા અતગય ઈર્મ બધાય છે અને ત્રત ભાગવાથી અનાચાર લાગે છે અને જો અનુકંપા શુભાવગો તો સમ્યગ્ દર્શનનું એક લક્ષણ ખોઈ એસજો બુદ્ધિ વગરના તેમજ હકામકી અવધા વક્ર હોય તે શુદ્ધ ધર્મમા પ્રવેશી શકતા નથી.

પ્રશ્ન—અરે અમે તો સૂતને અનુસરનાગ છીએ, સૂતમા બતાવે કે આવી રીતે પુન્ય થાય ? અમે થોડાને સર્વજ્ઞ માની શકતા નથી.

જવાબ—તમે સૂતજ જાણતા નથી, જો જાણતા હો તો આટલી બુદ્ધિ કેળવી શક્યા ન હો એમ બની જ ન શકે,

પ્રશ્ન—અરે પણ અમે તો બહુ મૂંઝા વાંચ્યાં

જવાબ—શલ્ય ગંખીને ભણવાથી અર્થ પ્રાપ્તિ થતી નથી, સંજ્ઞાએ ધમ્મો

અહિ આદ્વાદમા ગોઠવ્યા વગર, કેટલાક સ્વચ્છને અને ભ્રમણા દુર કરવા માટે પ્રશ્ન—જવાબ રૂપે થોડું લખવું પડશે

પ્રશ્ન—જોનાર માર્યા પણ અદિષ્ટા, ક્ષત્ર, અત્યોષ, ષડાત્મક પરિમલ ત્યાગ વગેરે છે તે તે ધર્મ કેમ નહિ?

જવાબ—પ્રશ્નમાં તે એ જોવું કે આવા નિષ્ક્રિયોનું તેમના સાત્ત્વનાં સંપૂર્ણ સ્વરૂપ છે! સંપૂર્ણ સ્વરૂપ તેઓ નહોતે એ અને માને છે કે ધર્મની ખાતર કેમ છુટ છે! એ ધર્મના કોઈ વિકાસનાં અધર્મની છુટ ઢોળ તે સમ-વર્ણનાં અવોજ પરપર વિરોધી તત્ત્વો એક સાથે સી શકે નહિ. ધર્મને અધર્મ કહે અને અધર્મને ધર્મ કહે તે નિષ્ચાત્ત છે. વળી સમ્યક્ દર્શન વગર અદિષ્ટા આદિ નિષ્ક્રિય આત્મભાવે પરિણમી શકે નહિ. અદિષ્ટા આદિ શુદ્ધભાવો શુદ્ધ અત્મા સાથે શેા સમયે ધરાવે છે તે બધુંજ નોંધજો.

પ્રશ્ન—નવા જોના શું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ પામે છ?

જવાબ—પાળવા માટે ૫ થી ૧૮ ગુરુશ્લાન છે સૌ સૌની ચોખ્ખા પ્રમાણે પાલે, પણ માન્યતામાં એકજ અધિક, વિપરીતપણુ કરે તો ચોક્કસી પણ ૫૦ અને નિષ્ચાત્તમાં બીજ અને ધર્મ માટે અવોજ થાય.

ધર્મની હૃદયગાળાએ ચોથે ગુરુશ્લાનથી નહિ પડવાની ખાસ કાળજી રાખવી અને આગળ જવાનો પ્રયત્ન કરતે સમ્યગ્ દર્શનરૂપી પાયા વગરજ ચારિત્રરૂપી ઘર તે કામળતા થઈથી થવું હીન છે દ્રવ્ય ચારિત્ર પાળી અતલી છવ પણ નવ શ્રેયસ્ક નુકી ત્હ આવે છે પણ મોઢુ મેળવી રહ્યા નથી. ખોચની અગ્રેષ્ઠાએ યમ-નિયમો ત્યાદાદનાં ચોક્કસી રાખ્યા.

પ્રશ્ન—ત્યારે અન્ય શિવે સિદ્ધા કશું તે કેમ?

જવાબ—એ હક તપ કરવાથી નિષ્ચાત્તીને વિકાસ ગાન થાય છે તેની સાથેના દર્શનથી સર્વ શિવના સાધુઓને જુએ છે હક છોડીને વિચાર કર્યા પોતાની જુદા બધ્તે છે અને ત્યાં છે ત્યારે સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત કર્યા વિકાસ ગાન નહીંને અવધિ ગાન પ્રાપ્ત કરે છે જુદો પ્રમાણ કર્યા દુષક મેલુએ એ છે અને ૪ ૭ ૮ ૬ ૧ ૧૨ ગુરુશ્લાન અર્થ કરીને અન્ધારિન કેવળા થાય છે આપણ ખરાસ જુદો દોવાથી ૧૪મ ગુરુશ્લાન અર્થ સિદ્ધ થાય છે. “અન્ય દર્શને સિદ્ધ” એમ કશું નથી તે ખ્યાન રાખવું.

૧૩ મે ગુરુશ્લાન વધુ વખત રહે તો દેશના અજ્ઞા કોઇ સાધુના કપડાં આપે પણ જોન સાધુના કપડા પહેર્યા વગર ડિપીરા ન આપે. કપડાં વગેરે ચિહ્નથી અન્ય શિવ છે પણ જાતથી અધિક તે શુદ્ધ ગાન, દશન, ચરિત્ર, તપ જ હાય. અદિ શિવને આદાદનાં ચોક્કસી રાખ.

પ્રશ્ન—જોના નવા સાધુ મોઢુ નવા?

જવાબ—સમ્યક્ દર્શન સદિત ચારિત્ર પાળનાં આપણ નહોએ અને જાત ચારિત્ર આપણ નોંધે. હાખયા નહિ, ષડાત્મક-દ્રવથી સજોત ત્યાગ તે નવ કોઈથી નોંધે, નરવાથી તે

રક્ષણ કરવું, બ્રહ્મચર્યને અને આત્માને શુ સંબંધ છે તે જોવું, બ્રહ્મ એટલે શુદ્ધ આત્મા અને ચર્ય એટલે તેમા વિચર્ય એટલે મનને ઓપશમ અને ક્ષયોપનમ ભાવથી આત્મા સાથે જોડ્યા ડગ્વાનો અભ્યાસ કરવો.

કર્મની આવક કરતા જીવક વધારે યથા કરે, જેવડે એવો વખત આવેકે પુનર્જીવ બાધી ન શકાત એટલે ક્ષપક શ્રેણી આવે જ અને સર્વ અનાત્મક ભાવોનો નાશ થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન થાય આ પ્રમાણે દરેક વ્રત કે નિયમનો આત્મા સાથે શુ સંબંધ છે તે જાણવામા આવે અને પાળવાનો ઉપર મુજબ અભ્યાસ ચાલુ રહે તો જ ધ્યેય પાઠ પડે જે સાધુ આ પ્રમાણે આરાધના ચાલુ ગમે તે તેજ ભવમા કે થોડા ભવમા મોજ જાયજ

પ્રશ્ન—ત્યારે આત્મભાવપૂર્વક ન યાય તો સર્વ નિયમો નકામા જ છે ને?

જવાબ—દ્રવ્ય ચારિત્ર સસાર માર્ગમાથી ધીમે પીમે છોડાવતુ છોડાવતુ ભાવમા પ્રવેશ કરાવનાર નિમિત્ત છે નિમિત્ત એ પાત્ર સમવાય કારણમાનુ એક છે કારણ વગર કાર્ય ન બને વ્રત, નિયમાદિનો નિર્ગેવ ડગ્વાર અક્રિયાવાદી મિથ્યાત્વી છે અહિ ચારિત્રને આદ્વાદમા અપેક્ષાપૂર્વક ગોઠવી ગયાય. એટલે વ્રત નિયમો નકામા નથી તેમજ આત્મ ભાવપૂર્વક ન પાળે ત્યાસુધી મોક્ષ ન યાય દ્રવ્ય કરણીથી મિથ્યાત્વમા રહીને ૬૬ કેડાકોડ સાગરની ત્રિયતિના કર્મ ખપાવવા પડે છે ત્યાગ્યાદ સમકિત આવે છે

પ્રશ્ન—જૈન ધર્મની કેટલીક મુદ્દમ વસ્તુનુ સ્વરૂપ મગજમા ઉતરતુ નથી તો કેવું રીતે માનવું?

જવાબ—સજ્જતાપૂર્વક સમજવા બને તેટલી મહેનત કરવી છતા ન સમજાય તો કુતર્ક ન દોડાવવા, પણ “તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય” એવી આત્મ પરિણતિ રાખવી. સૌ પોતાપોતાની બુદ્ધિની શક્તિ જેટલુજ સમજી શકે છે

પ્રશ્ન—જૈનધર્મને માનવા જતા, સર્વ દુનિયા માથે ચડી બેસે અને ગળી જાય

જવાબ—ખોટી માન્યતા કરતા ખરી માન્યતા પ્રગતિને માર્ગે ચડાવશે, બળ આપશે. પાળવા માટે શક્તિ અનુસારજ પાળી શકાય ૪, ૫, ગુણુચ્ચાનવાળા શક્તિ અને ચોખ્ખતા મુજબ પોતાનુ રક્ષણ કરે અને હોદ્દા અનુસાર છુટ મુજબ સામનો કરે તો વ્રત ભગ ન યાય અને અભ્યતર ભાવમા ઉડો વેગનો ડખ ન ગમે તો આગધંક યાય અને ભવાતરમા સંવં અર્થ સિદ્ધ કરે, પણ જો મિથ્યાત્વમા રહે તો અનત સસાર રખડવો જ રહો

અહિ જૈનત્વની સમજતા, વગેરેનો આદ્દ ગોઠવી શકાય. જૈન સાત્ત્વમા જ્યા ત્યા અધ્ધાન ભગેલો છે, પણ તેને ઓળખતા આવડે, ત્યારે જ વસ્તુસ્વરૂપ સમજાય ઉંઘી સમજને લઈને જ જૈનોમાથી પાર વગરના પથો નિકળ્યે જ જાય છે. અને મિથ્યાત્વ રૂપે પરિણમે.

બીજી અશ્વ

નવ તત્વમાં બીજી અશ્વ તત્વ છે તેમાં સર્વ પાંચ દ્રવ્યો જ્ઞાતી જાય છે તે સર્વ નથી અશ્વ તત્વનું સામાન્ય સ્વપણ મોટાથી અદ્ધિ જતાવ્યું છે

	૧ ધર્મોસ્તિકામ	૨ અધર્મોસ્તિકામ
દ્રવ્યી	એક	એક
દેહી	સોઠ પ્રમાણ	સોઠ પ્રમાણ
કાળી	અનાદિ અનત	અનાદિ અનત
ભાવ્યી	અવ્યયી (અમર)	અવ્યયી (અમર)
અવ્યયી	અવ્યય (અતિ) સ્થાવર જેમ પાણીવગર માણસ માલી સહે નહિ તેમ આ દ્રવ્ય વગર છત્ર કે અવગળા અતિ કરી સહે નહિ	સ્થિર સ્થાવર જેમ પૃથ્વી કે ઘસ વગર પડી ભેટી સહે સહે નહિ તેમ આ દ્રવ્ય વગર અતિવાળા દ્રવ્યો આશ્માં જ કરે, પણ સ્થિર થઈ ન સહે.
રહે	એકજ	એકજ
દેહ	રહેખેનો એક લાગ તે દેહ, પણ તે દેહ રીતે રહેખમાંથી જ્ઞાત રીતે છતાં ન પડી સહે.	
પ્રેક્ષ	ક્રિયુષ્ટ અસખ્યાત અસખ્યાત તે અસખ્યાતનો નવનો એક	
અનિચ્છાત અથવા સ્થિર	સ્થિર	સ્થિર
સ્તનમ, પ્રુલ અવિભાગી • અનિચ્છાત દ્રવ્ય કે પદ્મ	નથી	નથી

તત્ત્વ

સૈન્ય સ્થિત નહીં છે, તેથી તેના ગુણ દુષ્ણ વેગવાળુ નથી, ઉપયોગ નથી, જ્ઞાન નથી, જ્ઞાન

૩ આકાશગ્નિકાય	૪ કાય	૫ પુરુષગ્નિકાય
એક	આગળ ખુલાનાખુલો	મધ્ય અનન અનન
વૈદ તેમજ અર્ચાદ પ્રમાણ	અગ્નિનાથી અદી ઠીપમા	આત્મા જોડના પુરુષનો ભર્યા છે
અનાદિ અનન	અનાદિ અનન	અનાદિ અનન
અગ્ની (અનન)	અગ્ની (અનન)	ગ્ની (વર્ણ, મધ, નમ, અર્ણ, આકાશ પુરુષ)
અવગાહના આપે છે વિકાસ કરાવે પુક્ત છે લીનમા ખીસો પેરી શકે તેનું કાન્ત આ દ્રવ્ય છે	વસ્તુને નીલ ગુની રંગ વર્તના સજાણ ઉમગ્મા નાનુ -મોટું, છુતું-નવું, આયુષ્ય, વસ્તુની ચિયતિ બતાવે.	પુરુષ=પુરુષ, ગણ=ગણે મળે, વિષે મયોગવિયોગ નવભાવવાળું
એકજ	નથી	અનન અનન
	નથી	કાંઈ પણ એક સ્વધર્મો એક ભાગ તે દેન સમજવો
અસોડના અનન અનન પ્રદેશ પણ સોડના આકાશ પ્રદેશ ઉ અમ અમ છે	નથી	કાંઈ પણ સ્વધર્મ કે દેગમા રહેલા પરમાણુ પુરુષન પ્રદેશ રહેવાય
ચિય	નિશ્ચયકાળ તે દ્રવ્યકાળ તે એક એક કાળાણુ દ્રવ્ય આકાશ પ્રદેશમા ચિય છે અવલોકનકાળ અનિય છે કાળાણુ સમઘી બે મત છે તે આગળ આવશે.	કાળના નિમિત્તથી અવવા ઉચ્ચતા-ગ્નિચયતાના ગાંજાથી અથવાભ્રાન્તિથી ગતિ પામે
નથી	સમય (તે કાળનો પર્યાય છે)	પરમાણુ પુરુષ (તે મુળ દ્રવ્ય છે અનતા અનતા પરમાણુ છુટા હોય)

પાતિસ્યામિક ભાવથી દરેક દ્રવ્ય પોતાના સ્વભાવમા પરિણમે છે

દરેક દ્રવ્યનું અગ્નિત્વ કાયમ સંખ્યાર અગુરુસધુ ગુણ દરેક દ્રવ્યમાં હોય છે તે અગ્નિ અતઃ અતઃ પર્વાય હોય છે તેમાં સમયે સમયે જ પ્રકારે હાનિરુદ્ધિ થાય છે તેમાં પૂર્વ પર્યાયો નાશ તે વ્યય અને નવીન પર્વાયની ઉત્પત્તિ તે ઉત્પાદ અને ગુણનું કાયમપણું તે ક્રુત્ય (નિત્યપણું) છે. આ ઉત્પાદબંધ (હાનિ પ્રતિરૂપ) દ્રવ્યોનો વ્યયીય (પોતાનો સ્વાય) છે તેવું નિમિત્ત નિયમકાળની વર્તના છે અને ઉત્પાદાન કાલ્યુ અગુરુ સધુ ગુણ છે.

બીજા દ્રવ્યોના નિમિત્તથી થતા ઉત્પાદ-વ્યય

પ્રતિ ક્ષનાત્ જ્યો તથા પ્રવચ્ચો પર્યાયિકાયામાં ઉત્પાદો કરે છે ત્યાર એનારા દ્રવ્યો અપર્યાયિકાયામાં ઉત્પાદો કરે છે એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જનાર દ્રવ્યો આકાશાસ્તિકાયામાં ઉત્પાદો કરે છે અને ઉત્પાદો થાય એટલે પૂર્વ પર્વાયાના વ્યય થાય જ ત્યારે દ્રવ્યોના જુલ તેમજ દ્રવ્યો નિત્ય છે ત્યાર છે. આવા ઉત્પાદબંધ, મૂળ દ્રવ્યોમાં કંઈ ફેરફાર કરી શક્યા નથી પણ બીજા દ્રવ્યો (જ્ય અને પ્રવચ્ચ)ના નિમિત્તથી સ્થાય છે. જ્યના નિમિત્તે પ્રવચ્ચમાં અને પ્રવચ્ચના નિમિત્તે જ્યમાં પણ ઉત્પાદ વ્યય થાય છે.

કાળ

વ્યવહાર કાળ —વ્યવહાર કાળ અદ્વિતીયમાં સર્વ ચરની પ્રતિ ઉપત્તી ઉભો છે. સમય, આવલીકા, પ્રાણ સ્તોક સુક્ત દિવસ, રાત્રિ, માસ, રૂઢ, સવસર પૂર્વાય પૂર્વચક્ત સર્વ પ્રેલીકાસુધી અગ્નિ થાય છે. પંચ, સાગર, ઉત્સવીષ્ણુ—અવસરીષ્ણુ, કાળચક્ર પ્રવચ્ચ પરાવર્તન એ સર્વ ઉપમાથી જાણી શકાય છે. આ વધા કાળની વર્તના થયા કરે છે એક સમય પછી સમય થવા પ્રવચ્ચ પરાવર્તન પછી પ્રવચ્ચ પરાવર્તન એમ આશ્વા કરે છે.

વળી વર્તમાન, જૂના અને ભવિષ્ય એ પણ એક વ્યવહાર માટે ઉપમાથી છે તેમાં ક્ષણકાળ ક્ષણકાળ જ છે વર્તમાનકાળની જૂના અને ભવિષ્યકાળની વર્તમાન અને ક્ષણકાળની વર્તના થાય છે.

સર્વથી મુક્ત કાળ તે સમય છે એકવા આંખ ઉઘાડીને અને બંધ કરીને તેમાં અસંખ્યાત સમય જાય, એક આવલીકા ના જાય-યે મુક્ત અસંખ્યાત સમય થાય.

નિઘેષકાળ—ત કાળ દ્રવ્ય છે તે અગ્નિને અગ્નિપ્રાયો ત્ર. ૧. આકાશ—તે અતઃ છે તમાં જુલ, વામાન અને ભવિષ્યના સર્વ સમય આવી તપ છે ત્યાર સર્વ પ્રવચ્ચ પરાવર્તનો આવી વ્યય છે. ૨. કાળાણુ—જોના અસંખ્યાત આકાશપ્રેલી છે તે દરેક આકાશ પ્રેલીમાં એક એક કાળાણુ જ આકાશ પ્રેલી અને કાળાણુ તદુપ માનવામાં આવે છે, એમાં અસંખ્યાત અસંખ્યાત કાળાણુ ભવેવાય. ત્યાંને અગ્નિપ્રાય કાળ ત્યાં તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય સમયનું

વર્તના અને સમય તે કાળના પર્યાયો છે તેનું મુળ દ્રવ્ય નિશ્ચયકાળ છે અન્ય દ્રવ્યોમા સમય વર્તી પઞ્ચવર્તનનું નિમિત્ત કારણ પણ નિશ્ચયકાળ છે, એટલે કે સ્વપરતી વર્તનાનું નિમિત્ત કારણ નિશ્ચયકાળ છે

સમય કાળની ઉત્પત્તિ — (૧) એક પરમાણુ પુદ્ગળ મદ્ ગતિથી એક આકાશ પ્રદેશમાથી જોડેના બીજા આકાશ પ્રદેશમા જાય ત્યારે એક સમય થાય (૨) સર્વ દ્રવ્યોમા સમયે સમયે પર્યાયાતર યાય છે એટલે દ્રવ્યોની ગ્ચિતિ સમયે સમયે પલટાય છે તેથી એક પર્યાયમાથી બીજા પર્યાયમા જતા એક સમય લાગે છે

છદ્મસ્થને સમયનો હિસાબ નથી, કેવળી ભગવાન જ સમયને જાણી શકે અસખ્યાતા સમય એટલો કાળ થાય ત્યારે છદ્મસ્થના વ્યવહારમા આવે.

અલોકમા આકાશ પ્રદેશોના અગુરૂ લઘુ પર્યાયની વર્તના લોકના કાળાણુના નિમિત્તથી મનાય છે અને અઢી દ્વીપ બહાર ત્રણ ગતિના જીવોનું આયુષ્ય પ્રમાણુ વ્યવહારકાલ મુજબ થાય છે

પુદ્ગળ

પુદ્ગળ દ્રવ્યને ખાસ જાણવું જોઈએ, કારણ કે જીવને સસારમા રખડવાનું કારણ પુદ્ગળઆનંદ, પુદ્ગલાસક્તિ, પુદ્ગળ પરિણતિ, પુદ્ગળમયણુ છે તેથી જોનેતર લોકો તેને “માયા” કહે છે આ મોહ માયામા જીવ ફસાય છે અને તેથી જન્મ મરણ કર્યા કરે છે

પરમાણુઓ સ્વતંત્ર એકાકી છુટા પણ ગ્રહે છે અને સમુહ (સ્કંધ) રૂપે પણ રહે છે સમુહ રૂપે એ થી ગરૂ કરી સખ્યાતા, અસખ્યાતા, અનંતા, અનંતાનંત પરમાણુઓ સ્કંધરૂપે રહે છે

કાનથી સંભળાય તે શબ્દ, અવાજ, આખથી દેખાય તે રંગ, રૂપ, આકાર, મૂર્તિ, નાકથી સુંઘાય તે ગંધ, જીભથી ચ્વાદ આપે તે રસ અને ચામડીથી સ્પર્શી શકાય તે સ્પર્શ એ સર્વ પુદ્ગળના જ પર્યાયો છે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એ સર્વ પુદ્ગળનાં ગુણુ પર્યાય છે

અજવાળુ, અધારૂ પ્રકાશ, જાયા, પ્રતિબિંબ, તડકો, કિરણો, વાદળા, ધનોદઘી, ધનવા, પહાડો, ગામ, સમુદ્રો, દ્વીપો, સાત નરક, ભનનપતિના જીવન, દેવતાના વિમાનો, સિદ્ધશિલા, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, હાલતા ચાલતા તિર્યચ, મનુષ્ય, નારડી, દેવતા એ સર્વ જીવોના સર્વ પ્રકારના શરીરો, મન દ્રવ્ય, વચન એ સર્વ પુદ્ગળના જ જનેલા છે અનંતાનંત પુદ્ગળોનો સ્કંધ ન બને ત્યાસુધી આખથી દેખાય જ નહિ

સચેત પુદ્ગળ, સ્કંધો, કે જોમા જીવ છે તે પ્રયોગમા પુદ્ગળ છે જે પુદ્ગળો જીવે છોડ્યા તે મિશ્ર કહેવાય છે અને જે એકદમ દેખાઈ ગકે કે વિસ્તાર થઈ જાય, જેમકે વાદળા, ધનુષ્યબાણ, આકાશના વિવિધ અકસ્માતિડ ચિહ્ન, પ્રતિબિંબ, જાયા વગેરે વિશ્રસા પુદ્ગળ છે

પરમાણુ પુદ્ગલ

દરેક પરમાણુ પુદ્ગલને પાંચ વર્ણમણિ એક વર્ણ (ગત) ને મળી એક ગત, પાંચમળિ એક સ્વ અને આકર્ષણના બે પદો (શક્તિ અને ક્ષય અથવા શીત અને ગિત્ય અથવા ઉષ્ણ અને ક્ષય અથવા ઉષ્ણ અને ગિત્ય એ તમાણે) હોય છે.

(શક્તિ અને ક્ષય જુલાશી પરમાણુ ગિત્ય સ્વભાવી મનાય છે અને ઉષ્ણ ગિત્ય શુદ્ધતાએ પરમાણુ ગતિ યુક્ત મનાય છે. તેથી પરમાણુમાં વધારે ઉષ્ણતા અને ગિત્યતા તેથી પરમાણુમાં વધારે ગતિ આ કાઉન્ટમાં છે એટલું કેળી ગમ્ય છે.)

પરમાણુ પુદ્ગલ એક સમયમાં એક આકાશ પ્રદેશમાંથી બોરેના બીજા આકાશ પ્રદેશમાં જાય તે મદ ગતિ છે એક સમયમાં લોકના એક ઉડેલી ૧૮ ચાલસેક ઉંચકી બીજે છેડે જાય તે ઉડેલ ગતિ એકજ આકાશમાં એક પરમાણુનું કપન થાય તે કપન મદ ગતિ કહેવાય પરમાણુ બધે નહિ તેના કેટલે રીતે નાચ ન થાય, તેના બે ભાગ ન પડી શકે તેથી અવિભાજ્ય અને પ્રશીનો બનેલો નહિ હોવાથી અપ્રદેશી છે.

એક એક પરમાણુમાં અત્યંત નુણ (ધર્મો) છે એકેક નુણમાં અત્યંત અત્યંત પર્યાય થાય છે તેના દરેક નુણમાં સમયે સમયે છે પ્રકાશે હાનિ થકિ થાય પરમાણુના એક પર્યાયમાં એક ચોક્કસ ધ્યાન પિર થાય તો શુદ્ધ ધ્યાનનો બીજો પાપો એકજ વિતક અવિચારે પ્રાપ્ત થાય કાચુ કે ત્યાં સમજે ખો સર્વજ્ઞ અભાવ છે.

અભિરૂપશાઈ પુદ્ગલ સ્કંધો

આકાશ કર્મ અધાર થાય સ્થાન, મન્યોત્ત, વચનયોત્ત, કાર્મણુ સરિર અને ધ્યુત પ્રદેશી સ્કંધે તે સર્વે રૂપી છે તેમાં પાંચ વર્ણ ને ગત, પાંચ સ્વ અને ચાર સ્પર્શ (શક્તિ, ઉષ્ણ, ક્ષય, ગિત્ય) હોય પણ આ સ્કંધે ધ્વનિય ગમ્ય નથી.

છત્ત કાલસ કાર્મણુ સરિર થાકી પરમાણુનાં તથા છે, પદેશી રાત્રીએ તે જોવા મહુ પાપ અને મહેનત કર્યાં હતાં પણ જોઈ શક્યા નહિ, પણ પાછળથી કેથી સ્વામી પાસેથી વસ્તુ સ્વયં સમજ્યા.

આકાશ સ્પર્શી પુદ્ગલ સ્કંધો

માર સરિર (બૌદ્ધારિક વેદિક, આદ્યારિક, તેજસ), બાહ્ય પુદ્ગલ સ્કંધે, છે કમ્ય સેત્ય અને કામ્યના પ્રાણ તેમાં પાંચ વર્ણ ને ગત, પાંચ સ્વ અને આકાશ સ્પર્શી હોય છે આમાં બૌદ્ધારિક સરિર અને કાચયોત્ત તે બધા પ્રવણુ જુએ છે આપણુ સરિર બૌદ્ધારિક છે, તે પુદ્ગલનો સ્કંધ છે તે આપણે જોયુ.

પુદ્ગલ અદ્ય છે અને આપણા અદ્ય છે. મારે છત્ત અને સરિર વિત છે (જે રાત્ર, અન્નચર્યાયા) છે છત્ત ગિત્ય કમ્ય છે અને સરિર પુદ્ગલ કમ્યનો પર્યાય છે તેથી અન્નિય

છે, એટલે નાશ પામવાના સ્વભાવવાળું છે અનિત્ય ભાવના) વળી પુદ્ગળ સ્કંધો ઘડીક સારા દેખાય, ઘડીક ખગવ દેખાય, જેમકે આરૂ શરીર રોગથી સડી જાય

શરીર અશુચી ઉત્પન્ન કરે છે (અશુચી ભાવના) તેજ શરીર ખાતર પાપ કરીએ છીએ (આસ્ત્રવ ભાવના) અને તેથી સસારમા રખડીએ છીએ (સસાર ભાવના) માટે શરીર ઉપર મોહ ન રાખવો

સ્રીનુ શરીર પણ તેજ પ્રકારનું છે, સુદર રૂપની વસ્તુઓ પણ પુદ્ગળ સ્કંધોળ છે, તે ' પર ' વસ્તુઓ છે, જીવ નથી જીવ સર્વના મ્વતત્ર અને સગ્મા છે, એવી રીતે મૂળ તત્વ તરફ જવાથી પુદ્ગળાસકિત દૂર થાય છે માટે સમકિતી જીવોને તત્ત્વજ્ઞાનની જરૂર છે

પાંચ અણ્વ અને જીવ દ્રવ્ય મળી છ દ્રવ્યથી લોક બનેલ છે, માટે લોકનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ તેમાના સર્વ દ્રવ્યો નિત્ય છે, તેના પર્યાયો ક્યાં કરે છે દ્રવ્યથી લોક ભરપુર છે લોક આકાશમા બધા દ્રવ્યો એક બીજાની સાથે ઓતપ્રોત હોવા છતાં પોતપોતાના સ્વભાવમા દરેક દ્રવ્ય રહે છે

ચૌદ રાજલોક

લોકના નીચેના છેડાથી ઉપરના છેડા સુધીમા ચૌદ રાજ થાય છે એક એક રાજ અમરપ્ર્યાત જોજનની કોડાકોડીના ગુણાકારથી વાય છે ત્રસ જીવ ત્રસ નાડીમા રહે છે, તે નાડી ૧ ગજ લાંબી પહોળી અને ૧૪ રાજ ઉચી છે

નીચેના સાત રાજમા અધો લોક છે તેમા અનુક્રમે સાત નરક છે, તેમા નાન્કી રહે છે પહેલી નરકના આંતરામા ભવનપતિ દેવો રહે છે પહેલી નરક પૃથ્વીની સપાટી ઉપર અસપ્ર્યાત દ્વીપ તથા સમુદ્રો છે દ્વીપોની પૃથ્વીના દળમા અચકારમતે ૧૦ જોજન નીચે ૮૦ જોજનની પોલાણુમા જુલકા દેવ રહે છે અને તેની નીચે ૧૦ જોજન પછીથી ૮૦૦ જોજનની પોલાણુમા વાણુચતર દેવ રહે છે જુલકા દેવતાનું ઉપરોક્ત નિવાસ સ્થાન અચકારના મતે છે.

અચકારમતે પહેલી નરક પૃથ્વીની સપાટીના દ્વીપોની પૃથ્વીના દળમા ૧૦૦ જોજન નીચે ૮૦૦ જોજનની પોલાણુમા બધા વાણુચતર દેવ રહે છે

દ્વીપોમા નિર્વચો છે તથા દેવતાની રાજધાનીઓ છે અને વચલા અઢી દ્વીપમા મનુષ્યો પણ રહે છે દ્વીપોમા પર્વત અરોવર વગેરે છે સમુદ્રોમા તિર્થચો રહે છે મધ્ય દ્વીપ જલુદ્વીપની મધ્ય ભાગમા મેરૂ પર્વત છે તે એક લાખ જોજન ઉંચો છે જમીનની સપાટી ઉપર તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૧૦ હજાર જોજન છે તેના મધ્ય ભાગમા આક રૂચક પ્રદેશ છે

રૂચક પ્રદેશની ઉપર નીચે ૯૦૦ + ૯૦૦ એમ ૧૮૦૦ જોજન ઉચાઈમા અને એક રાજ લંબાઈ પહોળાઈમા ત્રિજો લોક છે કે જેમા કહેલા દ્વીપો તથા સમુદ્રો આવે છે અને તેથી ઉપર સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાના સમુહવાળું ૧૧૦ જોજનની ઉંચાઈવાળું જ્યોતિષ ચક્ર છે

ત્રિજ સોઠ ઉપર ચાત રાજની કષ્ટક ઝોઢી નેઢી ઉપાધ્યાયના સ્વેચ્છા કર્મ સોઠ છે, તેમાં અનુક્રમે ૧૨ દેવસોઠ, ૬ ક્રેવેયક ૫ અનુષ્ઠાન વિમાન આવે છે તેમાં દેવતા રહે છે તે ઉપર સિદ્ધ સિદ્ધા અને હેચરે સિદ્ધયેત છે અર્થ અષ્ટાદશી સિદ્ધ લગતવાન નિશ્ચર રહે છે

દેવક નરક નીચે ૨ હજાર નેઢી મનોહરિ અને અસપ્તમાત લોજન મનવા, તમવા અને આકાશ છે ખેલ્યા ને દેવસોઠ નીચે મનોહરિ છે ૭ ૪ ૫ દેવસોઠ નીચે મનવા છે, ૬-૭-૮ દેવસોઠ નીચે મનોહરિ અને મનવા છે. બાકીના ઉપરના દેવસોઠ ક્રેવેયક, વિમાન નીચે આકાશ છે

પહેલાગાઈમા સોઠક—૭ મી નરકે ૭ રાજ ત્રિજ સોઠે એક રા ૮ પાંચમે દેવસોઠે પાંચરાશ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાને એક રાજ

અસપ્તમાત કોઠાકોઠ નેઢીનની એક મેલ્લી થાય, મેલ્લી-મેલ્લી-કાર, પ્રત ૪ પ્રત-ત્રોષણે મનાકારમાં સોઠ ૩૪૩ રાજ થાય છે.

હવે જાણવું થાય છે તે આ સોઠમાં થાય છે ખજ સિદ્ધાદ પ્રાપ્ત થયા પછી કમલ મહી બાપ છે, માટે સમક્ષિતી હવે સિદ્ધાદ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો નેઢીએ પુણ્યભાના સ્મૃતિમાંથી મુક્ત અને મુક્તમાંથી સ્મૃતિ એમ વિવિધ પ્રકારના પરિણામની તપાસ પ્રયત્ન છે. હવેના ભાવો અને કાળદશ્ય તેમાં નિયંત્રણ છે

લોકત્વના સમજવા માટે પુણ્ય પરિણામના બેઠા નજીવાની જરૂર છે—

- (૧) બાજ નાજ રકમ. તેના બાજ ક્યા પછી મળે નહિ જેમકે જ્વાર, લાકુ
- (૨) બાજ રકમ. જેમકે પાણી, તેમ. તેના બાજ કત્તાથી પોતાની મેલે મળી બાપ
- (૩) બાજ મુક્ત. દેખામ પજુ હાથમાં ન આવે, જેમકે ચરની ચાંદની
- (૪) મુક્ત બાજ દેખામ નહિ ખજ બીજી ઉદિયેથી જાણી સકાય, જેમકે હન્દ, મધ, વાજ.
- (૫) મુક્તરકમ, કોઈ ઉદિયેથી મલક ન કરી સકાય, જેના કર્મ વર્ષભૂત
- (૬) મુક્ત મુક્ત, ખજુક રકમ અને ખનણુ જ્વાર

મીજુ પુણ્ય તત્ત્વ

શુભ કામ કરવાથી, શુભ કર્મોના બાપ પડે, તે શુભ કર્મોના ઉપર થાય ત્યારે તેમ કમ મોક્ષસ્થાં અવધાને નીકળે થાયે તે પુણ્ય તત્ત્વ

શુભ કાર્ય નવ રીતે થાય

- (૧) અમ આજવાથી, (૨) પામ્પી પાવાથી, (૩) જગ્યા આજવાથી, (૪) પવારી આજવાથી, (૫) રબ આજવાથી, (૬) નાથી બાપુ હજવાથી, (૭) મીકુ દિતપરી વમ

બોલવાથી, (૮) શરીરથી અનેક પ્રકારે મદદ કરવાથી, (૯) નમસ્કાર કરવાથી. શુભ કર્મ દ્રવ્ય પુણ્ય છે અને શુભ પરિણામ, ભાવ પુણ્ય છે

કેવા હેતુથી શુભ કાર્ય કરવું ?

સમકિતી ગૃહસ્થી જીવ, સાધુને દાન આપે ત્યારે સાધુના સચમ તપમા વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી તથા પોતાના કર્મની નિજગના હેતુથી આપે, પણ આ લોક કે પરલોકના કોઇ પણ શુભકર્મ મેળવવાની ઇચ્છા ન કરે

વળી આનન્દ અને ભક્તિથી દાન આપે, રોગી સાધુને વૈયાવચ્ચ માટે ઉત્તમ ભાવથી આપે, પડીમા ધારી શ્રાવકને ધર્મના વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી ભક્તિપૂર્વક આપે, વ્રતમા ગહેલ શ્રાવકને વૈયાવચ્ચ માટે વાત્સલ્ય ભાવથી આપે, અવ્રતી સમકિતી જીવને વાત્સલ્ય પ્રભાવનાના હેતુથી આપે

મિથ્યાત્વી જીવને નુધારવા માટે અથવા અનુકંપા ભાવથી આપે, જૈનધર્મની હિલના ન થાય તે માટે આપે, ન આપવાથી કલેશ થાય તેમ હોય તો અસ્પર્શનો કપાય ઉપરામ કરવાના ભાવથી આપે, તે પણ પોતાના વ્રતની મર્યાદામાં રહીને આપે અને બદલાની કદી ઇચ્છા ન કરે

જોકા ગુણગ્યાનવાળા સાધુ બીજા સાધુની વૈયાવચ્ચ કરવાના હેતુથી આપે તે પણ પોતાના અભિગ્રહ કે નિયમની મર્યાદામાં રહીને આપે સાત અને તેથી ઉપરના ગુણગ્યાનવાળા સાધુ ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં હોય છે, એટલે તેમને દુનિયાના કોઇપણ જીવ કે અજીવ દ્રવ્ય સાથે સબધ નથી. તેવી રીતે ધ્યાનસ્થ શ્રાવક આતમા ગુણગ્યાનના ભાવમાં રહી શકે તો તેને દુનિયા સાથે સબધ નથી

પાત્ર—ઉત્તમ પાત્રને દાન આપવાથી ઉત્તમ ફળ મળે અને સસાર પરિત થાય, ન્યારે હલકું પાત્ર આવી ચડે ત્યારે એવો વિવેક રાખવો કે જેથી જૈન ધર્મની હિલના ન થાય, અતગાય કર્મનો બધ ન પડે, પોતાના વ્રતનો ભગ ન થાય તેમજ ખોટી પડપણા ઉભી ન થાય

વસ્તુ—સાધુને કલ્પે એવી વસ્તુ જ સાધુને અપાય, બીજાને આપવા માટે એવી વસ્તુ જોઇએ કે જેથી પોતાના વ્રત નિયમનો ભગ ન થાય

પુણ્ય તત્ત્વ સમધી સાધુને કોઇ પુણ્ય ત્યારે એવો જવાબ આપે કે જેથી ઓછી, અધિક કે વિપરીત પ્રપણા ન વાય, સર્વજ્ઞે જે ભાવ પ્રકાશ્યા છે તે પ્રમાણે સમજતાથી બોલે.

સાધુને કોઇ પુણ્ય કે અમુક પુણ્યનું કામ હું કરું ત્યારે તેમા જો સાવધ બ્યાપાર આવતો હોય અને સાધુ ધર્મની મર્યાદા લોપાતી હોય તો સાધુ મૌન રહે “ ના ” પણ ન કહે અને “ હા ” પણ ન કહે “ હા ” કહે તો દોષ લાગે અને “ ના ” કહે તો અતગાય કર્મ આધે, હર્ષ હણાય

માનવને કેમ પુછે ત્યારે માનવ પોતાના કા નિષ્કામી મર્યાદાને ચોખ્ખા કરી મોટે નિષ્કપ્ટ કાવચી જ્ઞાન આપે. પણ તત્ત્વનો નિર્ભય કરવો, પુરુષ તત્ત્વ નિર્ભય કરવા માટે તેથી જુદા તેનો ચોખ્ખા વખતે આપોઆપ નાસ થઈ જાય છે.

પુરુષ તત્ત્વમાં કેમ કેમ વખતે જોવાથી ઉભો થાય છે કેમ સાધુ કા મર્યાદાને ઉત્સર્જીને પુરુષના પક્ષના ઔદ્યોગિક રીતે તપ્તે છે કે તેથી મહા વખતે આત્મિકા મર્યાદા મર્યાદાના વખતે આવે છે કે તેથી તેને જાણ સેવી નથી.

ત્યારે મહા સાધુ ઔદ્યોગિક રીતે પુરુષનો નિર્ભય કરીને સર્વજ્ઞી આત્મા ઉત્સર્જીને નિષ્કપ્ટતાથી પેલી જાય છે અને પછી જ્ઞાનોની પરપરા અમારે છે અને જ્ઞાનોને ધારવા માટે કપટ સેવે છે છતાં માને છે કે અતેજ સાધુ છાત્રો, જીગ્મ નથી, કાન્ધુ કે પોતાના નિષ્કપ્ટતાને તેને જાણ જાણે છે નથી.

જુદા તે એટલું જાણી નથી કે સમક્ષિત વખતે જ્ઞાન આત્મિક જુદા ક્યાં સુધી ધારવા છે? અત્યંત સમક્ષિત વખતે આત્મિક ક્યાંથી જોય અને પોતાના આત્માને કેવી રીતે સંસ્કારથી મુક્ત કરી શકે?

માટે પુરુષતત્ત્વની બાબતમાં વિવેક અને સમક્ષિતની આસ જરૂર છે તેમજ અસ્થિતીની આત્માને પ્રત્યક્ષ વિચાર કરવો જોઈએ અને જુદા ન આવે તો મૌન જોવું અત્યંત "તત્ત્વ જ્ઞાન" મર્યાદા કરવું જુદા જુદા કઈ કોઈ મર્યાદા નહીં.

તેમજ સમાજ કે અઘરજન કોઈની "હા એ હા" કરવાની કઈ જરૂર નથી, કાન્ધુ કે આત્માનું સંસ્કૃત અસ્થિત અને પોતાને જ આત્મા છે અત્યંત કાન્ધુ નથી. કોઈ સમાજના તથા કોઈ પાસેથી વાક્યાવાદની હાજરવાળા તથા ગુરુપદની હાજરવાળા સાધુને સમાજનું જોઈએ કે પરોપકમાં તેઓ સાથે આવવાના નથી કે ? પોતાના કર્મનું જોઈએ વખતે સમાજ કરે.

જેન ખરૂં સામગ્રી નથી તમને વખતે મુક્તિ વખતે અને ખરૂં સામગ્રી ધાર જોઈએ સામગ્રી અત્યંત જોઈએ જુદા સામગ્રી અર્થ જરૂર નહીં.

શુભ કર્મનો બંધ

પુરુષ જ્ઞાન કરી વખતે મન, રક્ત અત્યંત જાણના ચોખ્ખા જોઈએ તેથી અત્યંત પ્રત્યક્ષે અત્યંતજન આત્મા અત્યંતજન કેટલાક પુરુષને પરમાત્મકરણી ઉત્તરજન કરી રુપે પ્રત્યક્ષે છે અને સમાજ જાણથી તેનો આત્મ પ્રત્યક્ષ સાથે સમાજે જાય પણ છે અને સમાજમાં જોઈએ અત્યંતજન સુધી કઈ જોઈએ આત્મા નથી. આ આત્મા મુખ્યત્વે સમાજની, કાન્ધુ કે સુખની સાથે જોઈએ અત્યંત કરી જુદા જાય છે. કર્મનું ઉપાદાન કાન્ધુ પુરુષ છે અને નિષ્કપ્ટ કાન્ધુ જ્ઞાન મુખ્યત્વે અને મુક્ત જાય છે.

શુભ કર્મનું ફળ

અખાધકાળ પૂરો થતા, શુભ કર્મનો વિપાક થાય છે, એટલે કર્મનો ઉત્પત્તિ થઈને ફળ આપે છે, તે શુભ ગતિ, આયુષ્ય, શરીર, અગઉપાગ, સવચણ, સસ્થાન, વર્ણ ચતુષ્ટ, ત્રસ દસક તીર્થ કર નામ, નિર્માણ નામ વગેરે ૪૨ પ્રકારે ભોગવે તેનું વર્ણન થોડકાની ચોપડીમાંથી જાણવું નોંધ્યો

નોંધ—સત્તામા રહેલું શુભ કર્મ નિકાચિત હોય તો જગ્ગ ડળ આપે, મદ હોય તો શુભ અધ્યવસાયથી મજબુત થઈ શકે, અને અશુભ અધ્યવસાયથી ઉત્તરી રીતે ફળ આપે, માટે કર્મ કે તેના ફળની ઇચ્છા કરવીજ નહિ અને શુભ ભાવનામા રહેવું

મમણુ ગેદનો જીવ સાધુને લાડુ વહોરાવી પાછળથી લેવા ગયો ત્યા સાધુ આહાર કરી ગયા હતા એટલે તેને પુણ્યનું ફળ મળ્યું પણ તે ભોગવી શક્યો નહિ અને અનતાનુમધી લોભના ઉત્પત્તિ કરી નરકમા ગયો, ત્યારે શાળીભદ્રનો જીવ સાધુને ખીર વહોરાવી પછી મરીને શાળીભદ્ર થઈ, પુણ્યના ફળનો ત્યાગ કરી, દીક્ષા લઈ અનુત્તર વિમાને ગયા, ત્યાંથી મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જશે.

આવી ખુખી અધ્યવસાય (ભાવો)ની છે પુણ્ય અને પાપ સરખી કક્ષામા નથી, આત્મ વિકાસમા પહેલા પાપ તત્ત્વનો નાશ મુખ્યતાથી કરવામા આવે છે

શુભ કર્મનું ફળ મળે તો તે ભોગવવામા અસક્રિત ન રાખવી નહિતર બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિની જેમ નરકમા જવું પડે, પણ ઉદય ભાવને પવ્વશપણે આધીન થઈ, રૂક્ષ ભાવે દવાની જેમ સેવન કરી, જેમ અને તેમ જલ્દી ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા રાખી, વખત આવ્યે ત્યાગ કરી આત્મ કલ્યાણ કરવું નોંધ્યો.

શુભ ફળ ભોગવવામાં જે સુખ લાગે છે તેનું ઉપાદાન કારણ જીવના ભાવ છે, ફળ ફક્ત નિમિત્ત કારણ છે, માટે આત્મામાંજ સુખનું કારણ જાણી પુદ્ગલાસક્ત ન થવું.

સવર અને નિર્જગની ક્રિયા કરતા કરતા જે શુભ કામ થાય છે તેમા જે પુણ્ય બધાય છે તેનું ફળ ઉત્તમ મળે છે અને ભોગવતા આસક્તિ થતી નથી, તેનો એકદમ ત્યાગ થઈ શકે છે અને ઉદ્ધૃષ્ટ સયમ તપ આરાધી શકાય છે કે જેથી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે

સાત નયની બહેચણીમાં પુણ્ય તત્ત્વ

૧. નિગમ નયવાળો—અશ, સામાન્ય અને વિશેષ ગ્રહણ કરે છે અશ ગ્રહણ—મુદમ નિગોઢ અપર્યાપ્ત જીવો સર્વ જીવોથી હીન અવસ્થામા છે, છતા ઔદારીક, તેજસ, કાર્મણ શરીરો

૩ ને પુણ્ય પ્રાપ્તિ. કળ છે તે તેમને હોય છે તેથી સર્વ જીવોમાં પુણ્ય તત્ત્વ માટે છે. સામાન્યથી બાહ્યરિક્ષિને અને વિશેષથી નર જાતના પરિબ્રહ્મને પુણ્ય તત્ત્વમાં માને છે.

નિરમ એમને તેને જમ ન હોવાથી એ લાભી વિચાર ન કરે કે બાહ્યરિક્ષિ હોવા ખર્ચ રાજી અને ઉત્તરિક્ષિ હોય તો તેથી ત્રિવિદ્યા સા કામની છે.

૨ સમૃદ્ધ નયવાળો આત્મ પ્રવેશો સાથે શુભ કર્મ પુદ્ગળનો બચ અને સત્તાને પુણ્ય તત્ત્વ માને છે. અને પુણ્ય તત્ત્વના સર્વ એકાને પુણ્ય એવા સામાન્ય ધર્મમાં શામલ કરે છે.

૩. બ્યવહાર નયવાળો કૈવ્ય કુળ જાતિ, પૌત્ર ઉદ્ધિય સપૂર્ણ નિરોધી કરી નર પ્રકારે પુણ્ય બ્યવહાર વગેરે બ્યવહારમાં ઉપયોગી ક્રિયાને પુણ્ય તત્ત્વ માને છે.

૪ રૂઝુસૂત્ર નયવાળો કર્મમાન પુણ્ય પાત્રિત્યા ઉદ્ધિયને પુણ્ય તત્ત્વ માને, ઘણું કે ઘણામાં કૌરવો મેધના આવેશવાળા આકર્ષી રા નો પાપ તત્ત્વમાં માને.

૫. રાજનય પુણ્યભાવ, શુભ ભાવ અને પુણ્યના ફળના અનુભવમાં મુખ રૂપ ઉપરભાવ વગેરે પુણ્ય તત્ત્વના આવેશને માને છે.

૬ સમવિશ્લેષનય પુણ્ય તત્ત્વનો ભાવ અથવા આત્મામાં ફાળર હોય ત્યાં પુણ્ય તત્ત્વ માને.

૭ એવ જુતાનય પુણ્ય તત્ત્વના ધર્મન કરનારુ ભાવો (પશ્ચિમવાળા) આદ્યમાને પુણ્ય તત્ત્વ માને.

નિરોધમા પુણ્ય તત્ત્વ

(૧) પુણ્ય એટલી તત્ત્વની નાન સચા, (૨) આપના-શુભ કર્મની આત્મ પ્રવેશમાં સચા, (૩) ક્ય પુણ્ય (૧) શુભ ભાવ વચ્ચે પુણ્ય કર્મ, (૨) સુખ વચ્ચે ત્રિવિદ્યા, (૩) શુભ કર્મનો આદ્ય સાથે બંધ, (૪) ભાવ પુણ્ય-શુભ અપ્પરમાવ, મુખમાં લીનતા, શુભભાવવાળા અને મુખમાં લીન આત્મા.

પુણ્ય તત્ત્વનું પ્રમાણ—(૧) આત્મની પુણ્ય તત્ત્વ-આત્મમાં પુણ્ય તત્ત્વનું વર્ધન છે તે ઉપરથી તેમાં મહા કરી. (૨) ઉપમાં પ્રમાણ-અનિન્દિય આત્મિક મુખ પાસે પુણ્યના ફળ મુખ કદ દેશાનમાં નથી આ પાંચમા આસના પુણ્ય મુખ, આ ૧ લા આસના મુખની અપેક્ષાએ કુ.ખ રૂપ છે. (૩) પ્રવૃત્ત પ્રમાણ-દેશાકને મુખી નેહાને હાથે અને દેશાકને કુ.ખી નેહાને હાથે એ મુખનાં ઘણું પુણ્ય તત્ત્વની પ્રવૃત્ત સામીની છે. (૪) અનુમાન પ્રમાણ-અતારે પુણ્ય કર્મ નથી, જ્યાં ૭ મુખી છે. તેમજ પૂર્વ જનમાં પુણ્ય કર્મ હોય તેમજ એ અનુમાન પ્રમાણ.

પુણ્યના બે પ્રકાર ખાસ જોવા જોઈએ—(૧) પુણ્યાનુબધી પુણ્ય—નિરાશી ભાવે, નિર્જરાના હેતુથી સયમ તપની વૃદ્ધિ કરવા માટે, શુદ્ધ ભાવથીજ કામ કરવામા આવે દાખલા તરીકે ઉત્તમ સાધુને નિર્દોષ અચેત આહારદિકનુ દાન કરવામા આવે આવા કાર્યો કરતા આપો આપ જે પુણ્ય બધ થાય તેનુ ઉત્તમ ફળ મળે, તે આનાસકતભાવે ભોગવી તેનો ત્યાગ કરી આત્માનુ કલ્યાણ કરવામા આવે તે, (૨) પાપાનુબધી પુણ્ય—ફળની આસક્તિ માટે જે પુણ્ય કરવામા આવે, તેનુ ફળ આસક્તિથી ભોગવી મરીને નરકે જાય તે, તથા જે પ્રકારના પુન્યથી આત્મા સાથે પાપ (અશુભ કર્મ બધ) ની પગપગ ચાલી આવે તેવા પ્રકારનુ પુન્ય કે જેમા મિથ્યાવાદિ અશુભ કાર્યોનુ પોપણ થાય છે

વ્યવહાર પુણ્ય—વ્યવહાર સાચવવા માટે દાન આપવુ પડે.

નિશ્ચય—આત્મ દષ્ટિ સહિત દાન આપવાપણુ કે જેનુ ફળ મોક્ષ મેળવવામા સહાયકારી થાય.

એવી રીતે સામાન્ય, વિગેષ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી પુણ્ય પ્રજ્ઞા પ્રમાણે સમજી લેવા, તેમા એકાતિક હક કે દુગ્ગ્રહ ન રાખવો, કે જેથી સર્વજ વીતરાગની આજ્ઞા લોપાય અથવા કલેશ ઉત્પન્ન થાય.

ચોથુ પાપ તત્ત્વ

અશુભ કર્માણીથી, અશુભ મેલા કર્મ પુદ્ગળોનો આત્મા સાથે બધ તથા સત્તા યાય, અશુભ કર્મના ઉદયથી જે ફળ મળે તે ભોગવતા આત્માને કડવાં લાગે તે સર્વ પાપ તત્ત્વમા આવે

અદાર રીતે પાપ થાય

૧ પ્રાણાતિપાત-હિંસા

૨ અસત્ય વચન

૩ ચોરી

૪ મૈથુન

૫ પરિગ્રહ

૬ ક્રોધ

૭ માન-અભિમાન-અક્રુડપણુ

૮ માયા-કપટ-વક્રતા

૯ લોભ

૧૦ ગર્ગ-પ્રેમ-આસક્તિ.

૧૧ દેષ-અદેખાઇ-મત્સર-ધૃણા

૧૨ કલેશ-કળ્યા-કકાસ.

૧૩ કોઇ માથે આળ ચડાવવુ તે અભ્યાખ્યાન

૧૪ પિશુન-ચાડી.

૧૫ પારકી નિદા

૧૬ સાસારિક સુખમા આસક્તિગતિ અને ધાર્મિક કામમા- કટાંગો-અરતિ

૧૭ કપટ સહિત અસત્ય

૧૮ મિથ્યા દર્શન શલ્ય, તત્ત્વ સબધી ખોટી માન્યતા

આ અદારે પાપ સર્વથા ત્યાગ કરવા ચોગ્ય છે અશુભ કર્મ તે દ્રવ્ય પાપ, અશુભ પરિણામ તે ભાવ પાપ છે

પાપ કામ કરવાથી સર્વ આત્મ પ્રતિષ્ઠા સાથે અશુભ કર્મ પુણ્યોત્થાનો સર્વાંશે ખૂબ થાય છે અને સત્તામાં છે છે અમાધાકાળ વીરને અશુભ કર્મોના ઉત્પન્ન થાય અને અશુભ ફળ મળે તે ૮૦ રીતે બોધવવા પડે, તે આઠ કર્મોની અશુભ ૮૦ પ્રકૃતિ યોગ્યની બોધનીથી જાણી શકે.

અપાન, નિ ૬, કુ ખ, ક્યાય, નોક્યાય, વેદનો ઉત્પ, મિષ્ટાદ્ય, નરક-નિર્વચની પ્રતિ, દશમ મંથન અને સરસ્થાન, અશુભ વર્ણ મનુષ્ય દરેક કામમાં ગિય, નીચ ગોત્ર, આવર દરેક વતરે પાપનું ફળ છે.

પૂર્વે ૭ પાપ ક્યુ હોય તેનું ફળ બોધવતી વખતે સમજાવી છે અને સમજાવ-સાંતિ રાખી, આકુળ આકુળ ન થયું, કર્મનું જેલું ચુકતી વખતે રીસ ન કરી પણ આત્મ ભાવમાં રહી અનિર્દિષ્ટ આદિમક મુખમાં લીન સ્થિત પ્રજ્ઞાથીય જન્યુ શેષે, કાસ્ય કે મુખનું ઉપાકાન કાસ્ય આત્મ ભાવ છે તેમાં હા જવાથી નિમિત્ત કાસ્યજ્ઞ અશુભ કર્મફળ કષ્ટ ન કરી દે.

પાપ કરીને પસ્તાય વે તો કર્મ નીચ પડે છે અને આત્મ પામે તો દસ થાય છે. જા કરીને ઉત્કૃષ્ટ પદ્મપાપ થાય, જાન દર્શન આત્મનું ઉત્કૃષ્ટ આશ્રયન લઈ કષ્ટ મેલુએ ચો તે પ્રસન્ન રાજની માફક કેવળ જાન પામે મહાપાપીનો પણ જાન દર્શન આત્મના આશ્રયથી સજ્જિ રાજની જેમ ઉદાર થાય છે માટે વિમલ હારી જઈ મનુષ્ય જન્મ એવે જવા ન હો શેષે. પાપ તત્ત્વનું વિગ્રહ વર્ણન પુણ્ય તત્ત્વથી ઉલટી રીતે સમજાવેલું.

પાપનું આશ્રય તત્ત્વ

આસન્ન = આત્મ ક્ષેત્રમાં શુભ જવા અશુભ કર્મનું આશ્રયનું ત સમજવા માટે ઉપયોગ આપી છે કે છવ ૩ થી વળાવર્તી અક્ષા અને અક્ષાપ્રાન્તના પ્રમાણથી, વિષય, ક્યાયને સેવવાથી, હિંદિયાદિક ગત્યાળા (જિહો) વાટે કર્મથી જળનો પ્રવાહ આવે (સેવે) તે આસન્ન, આસન્ન કેવો રીતે થાય છે તેની સમજાવ લુકી લુકી રીતે આપી શકાય છે પણ તે બેઠોના સમુદ્ધા અસન્ન અનર્ત થાય છે તેની મોઈ પણ સમુદ્ધા શકાયુક્ત નથી.

આસન્નના કોટો—(૧) બે બેઠો—૧ દ્રવ્ય (યોગ) ૨ ભાવ (ક્યાય).

(૨) સપ્તર બેઠો—૪ સજા, ૩ અશુભ ક્રેત્યા, ૫ હિંદિયો મેલપયોગ ૨ અશુભ ખાન (આર્ત રોડ), ૩ અદ્યેય મોહ એ જન્યુ = ૧૭

(૩) વીસ બેઠો—૫ હિંદિય અસન્ન ૩ યોગ, ૫ અન્ન, ૫ આસન્ન સમુદ્ધા (મિષ્ટાદ્ય, અન્ન, પ્રમાદ ક્યાય, અશુભ યોગ, વસ્ત્ર પાવ ખાના (ઉપયોગ) વગર લેવાં મુદ્ધાં, સોય-કુલામ વગર ઉપયોગ વગર રાખે.

(૪) ૪૨ બેઠો—૫ આસન્ન, ૫ હિંદિય અસન્ન ૪ ક્યાય, ૩ યોગ, ૨૫ વિદા

(૫) ૫૭ બેદ ૬ જે ૫૭ હેતુ તરીકે ઓળખાય છે—૫ મિથ્યાત્વ, ૨૫ ક્રયાય, ૧૫ યોગ, ૧૨ અત્તન, (૫ ઇદ્રિય અમયગ, મન અમયગ, જીડાયાની જ્ઞા ન કરવી તે ૧૨ અત્તન) = કુલ ૫૭

(૬) ૫૭ હેતુમા ૫ ને ગદ્દે ૨૫ મિથ્યાત્વ મેળવીએ તો ૭૭ બેદ વાય

કર્મ વર્ગણા આગમન તથા કામયોગ અને વચનયોગ તે દ્રવ્ય આસ્રવ છે, મનોયોગપ્રવૃત્તિ તે ભાવ આસ્રવ છે, સરાગી જીવની યોગ પ્રવૃત્તિ વધુવધુ અગ્રે ગગ કે દોષયુક્ત હોય છે

અવહાગ્યી આસ્રવના બે બેદ પડે—શુભ અને અશુભ. શુભ આસ્રવ પુણ્ય તત્ત્વ તત્ત્વ લઈ જાય અને અશુભ આસ્રવ કે જે સર્વથા ત્યાગ કરના યોગ્ય છે તે પાપ તત્ત્વ તત્ત્વ લઈ જાય છે. શુદ્ધ નિઃશય નયની સર્વ આત્રવનો છેવટે ત્યાગ કરવામા આવે છે

પુણ્યનો આશ્રમ માનીને ત્યાગ કરવામા આવે અને સ્વાર્થ માટે પાપ આત્રવ ચાલુ રહે તો તે જીવના સમાગનો પાગ આવે જ નહિ

પુણ્યાત્રવમા (૧) પ્રસન્નગગ (ગુદ્ધત્વ અગિહિત, ગુદ્ધનિઃશય, અહર્નિધર્મનાં સરાગપણુ) કે જેનાથી કુગુરુ, કુદ્ધેવ, કુધર્મ અને વિષયાનુગમવાળો પાપાત્રવ ફૂટ વાય છે (૨) અનુદપા (૩) અકલુપિત ભાવરૂપી શુભ પરિણામ આવે છે ૪, ૫, ૬ ગુણજ્ઞાનવાળા અને કેટલેક અગ્રે ૭ મા ગુણજ્ઞાનવાળા આવા પ્રકારના પુણ્યસ્રવથી પાપાસ્રવને હટાવતા જાય છે અને આગળ વિકાસ પામતા જાય છે

અશુદ્ધ ભાવ

ગગ —	પરિણામ —	કર્મના
દોષ		આગમન
		અધ
વિષય	કર્મચક્ર	મત્તા
ગ્રહણ	સ્વરૂપ	ઉદ્ભવ
ઇદ્રિયો	— શરીર —	ગતિ

અશુદ્ધ ભાવથી કર્મ આવે કર્મથી ચાગ ગતિમા ગમન વાય, ગતિ પ્રાપ્તિથી શરીર મળે, શરીરને ઇદ્રિયો હોય, ઇદ્રિયોથી વિષય ગ્રહણ થાય, વિષય ગ્રહણમા રાગદ્વેષ વાય કે જેથી અશુદ્ધ ભાવ વાય એવી રીતે કર્મચક્ર ચાલ્યા કરે છે

ભાવકર્મનું ઉપાધાન કારણ આત્મા છે, દ્રવ્ય કર્મ તેમાં નિમિત્ત બને છે

દ્રવ્ય કર્મનું ઉપાધાન કારણ પુદ્ગલ છે, જીવના શુભાશુભ ભાવ તેમાં નિમિત્ત બને છે. ભાવ કર્મ તે ગગદ્વેષ યુક્ત આત્માનું પરિણામ (શુદ્ધ ભાવમા રાગદ્વેષ હોતો નથી તે સ્વરૂપ છે)

શુભ ભાવ અને શુભ ભાવનાં આવી રીતે અવધારથી સમજવા માટે ફરક બતાવવામાં આવ્યો છે. છત્ર અર્થે છે પણ બનાદિ કાળથી કાર્મણ સરીખા સંબોધથી રૂપી બન્યો છે, એટલે રૂપી પુણ્ય, કર્મ રૂપે પવિત્રમીને કાર્મણ સરીર સાથે જોડાય છે.

છઠ્ઠું સવર તત્ત્વ

છત્રમાં ઇન્દ્રિયો કયેરે કા. ૧ જે કર્મ આવે તેને કા. ૧ના અપાન કયેરેથી રોકાએ તે સવર.

તેના સામાન્યથી ૨ બેઠો—પાંચ ઇન્દ્રિયો સવર (ઇન્દ્રિયો ઉપર નિયંત્ર). ૩ ચોથ બ વચન કાપાનો સવર, વચન પાત્ર જાતાથી ભેળાં, મુહૂર્ત, સોષ કુલામ ઉપરોચપૂર્વક મુદે, પાંચ મહાકલ સમક્ષિત, કા, અપાનક આધ્યાય, યોગેની મુદિ અદિ શુભ ચોથ કેલ છે તે અવધારિક વચન કે ૭માં અશુભ ચોથનો ત્યાગ છે તે સમજવું, કાલ્ય કે ન્યે ચોથનું કેલે રૂધન કરવાથી સપૂર્વ સવર પ્રાપ્ત થાય છે.

વિષય રતિ સવરના ૫૭ બેઠો—૫ સમિતિ, ૩ મુદિ, ૨૨ પવિત્રમીનું સમભાવે આન કર્મ ૧ પતિ ધર્મનું પાલન, ૧૨ ભાવના અને પાંચ ચારિત્ર સવર તત્ત્વ આજ્ઞા ચોથ છે.

ક્રમને આદ્યન પ્રક્રિયામાં આવતા રોકાવા તે દ્રવ્ય સવર અને સવરના પવિત્રમી તે ભવ સવર ૭ વાસ્તવિક સવર ચોથે યુક્તિવાને રાજ થાય છે અને ૧૪મે યુક્તિવાને સપૂર્વ થાય છે.

અવધારિક રીતે ત્રિષ્ટાપ્તોક્તિય કર્મ ચોથે યુક્તિવાની રોકાય છે અત્રથી આવ્યાં કર્મો, અત્રથી પાંચમે અને સર્વથા છે યુક્તિવાનેથી રોકાય છે પ્રમાણથી આવ્યાં કર્મ ૩મે યુક્તિવાની રોકાય, ક્યાં અમીવારને યુક્તિવાનેથી રોકાય છે અને અપાનક અક્યાપક્યુ બાગે યુક્તિવાનો થાય છે. સૈમેથી અવરથા પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે સપૂર્વ સવર પ્રાપ્ત થાય છે.

હવે સવર તત્ત્વની અભ્યાસ (અનુભવ-અભ્યાસ) કરીએ.

પાંચ મહાકલ, પાંચ મુદિત, અનુ મુદિ, ૧ પતિ ધર્મ એટલું કેલથીના ધર્મની ઉત્તમતા નીચ ધર્મ વિશામમાં આવી ગયેલ છે. નાકીનું અદિ કુકાળમાં આવશે.

પાંચ ઇન્દ્રિય સવર

(૧) કોતેદિક્ષ વિષય-સાર્ત કે ખરાબ, મીઠા કે કઠકા સખ્દ, અવાજ ભાષા, સંયોગ કયેરે ૭ કર્મ સમજાય તે સર્વનું મૂળ ઉપાધાન કાલ્ય પુણ્ય છે. નિમિત્ત કાલ્ય છત્ર અછત્ર રોગ અવાજ ઉપમા થવાનું નિમિત્ત કાલ્ય નયે ત્યારે કાલ્ય કર્મોળના પુણ્યો સખ્દ સ્વયં ધામ્ય કરે છે.

૧ સખ્દ પુણ્યો આત્માનું કષ્ટ બચાડીકે મુશ્કારી સાબતા નથી, તે પછી છત્રે શત્રુદોષમ અંશુદ ભાવે ઉપમા કરી, ૫૮ અનિદયળાની કષ્ટતા કરી સામાયે મુખ કુખ નેદાને નવાં કર્મ

આધવા ? તે તથા પ્રકારની પુદ્ગળ પરિણતિ પોતપોતાને રચાને હોય, તેમા જીવને કલેશ શાનો ? પુદ્ગળોનો એવો સ્વભાવ છે માટે આત્માએ સમભાવ ગમવો, ક્ષોભ ન પામવો, ખગમ ગમ્ તરફ ઘણા ન કરી અને સારા અગીત કે વચનમા મોહિત ન થવું

(૨) ચક્ષુ ઇન્દ્રિય વિજય (અકુશ, દમન)—સુન્દર કપો, અગ્નયમ્ની પમાડનારા દેખાવો, કુદગતી દેખાવો, સ્ત્રીના મનોહર અગઉપાંગો એ સર્વ પુદ્ગળ મુકધો છે, જડ છે, અજીવ છે, અનાત્મિક વસ્તુ છે, જેમા જીવ છે તે સર્વ જીવાત્મા પોતાના આત્મા જેવાજ છે દેખાતી વસ્તુઓનું મૂળતત્ત્વ પુદ્ગળ છે અને દેખનાર જીવ તત્ત્વ છે આવી રીતે મૂળતત્ત્વોનું શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારવાથી આમોહ હૂર થાય છે

કેટલાક સાધુ મોટા મોટા પર્વતો વગેરે જોવા નીકળે છે તેમને દીઠીયા ક્રિયા લાગે છે.

(૩) ઘ્રાણેન્દ્રિય વિજય—સુગંધ અથવા દુર્ગંધ પુદ્ગળ સ્વરૂપ છે મુગંધી વસ્તુ દુર્ગંધ પામી શકે છે અને દુર્ગંધી વસ્તુ સુગંધ પામી શકે તો પછી પુદ્ગળમા રાગદ્વેષની પરિણતિ કરીને સારી નરસી ગંધમા રાગ-દ્વેષ કરીને શા માટે નવીન કર્મ આધવા એમ વિચાર કરવો

(૪) રસેન્દ્રિય વિજય—રસ પુદ્ગળનો ધર્મ છે, તેમા તન્મય થવાથી એટલે સાગમા ઇષ્ટ-પણાની અને સુખની કલ્પના કરવાથી અને ખરાબમા અનિષ્ટપણાની અને દુઃખની કલ્પના કરવાથી તેવા પ્રકારના અસ્યુક્ત પુદ્ગળોમા એકેન્દ્રિયપણે ઉપજવું પડે છે

વળી પુદ્ગળના ધર્મો પુદ્ગળમા રહે છે, જીવના ધર્મો જીવમા રહે છે તો રાગદ્વેષ રૂપી ભાવ કર્મ ઇત્યન્ન કરીને જીવે શામાટે નવા કર્મ આધવા ?

ખાતી પીતી વખતે પુદ્ગળના સ્વભાવ પ્રમાણે તેના ગુણો જીવ નાણી રાત્ર છે, તે વખતે જીવે પોતાને ફક્ત જાતા, દ્રષ્ટા તરીકે જ માનવો અગાઉના વજ્રસૂક્ષ્મ નારાય સવયજ્જ્વાળા સાધુ ભોગકને ચાવ્યા વગર ગળી જતા, પણ હાલનું સંધ્યણુ હલકું હોવાથી ચાવવું પડે છે, નહિતર રોગ થાય, તેથી ચાવવાની ક્રિયા તરીકે તે કામ કરતા સના ઇષ્ટ અનિષ્ટપણાનું ધ્યાન ગમવું નહિ

વળી જે વસ્તુ ખાવા પીવામા આવે છે તે એકેન્દ્રિય જીવોના મડા છે અને અમલાવની દ્રષ્ટિમા એકેન્દ્રિય જીવો પણ આપણી પેઠે એતનાયુક્ત હોઇને આપણા ભાષ્યો છે, તેથી તેના મડા ખાવામા શો આનંદ હોય ?

તેને તો સમાર રૂપી બળતા અગ્નિમાથી છુટવા માટે મંથન તપની આગધનાને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી લાવવા માટે, જીવિતવ્ય ટકાવવા માટે, આહાર રૂપી ભાડુ દીધા વગર, આહારથી બનેલું શરીર સયમ તપમા સહાય કરવા તૈયાર ન હોવાથી, લાચારીથી આહાર કરવો પડે છે, તો પછી તે આહારમા મુખ દુઃખની કલ્પના કરવી નહીં છે, આવી રીતે એકેન્દ્રિયનું દમન થાય છે

(૫) સ્પર્શોન્દ્રિય વિવેચ્ય ચીન, જીભ, રસ, સ્પર્શ, હળવો (ચોથો), બારે (છઠ્ઠો), ખડખડો, ઘીસો—આ આઠ ગુણો પ્રવૃત્તિગતા છે. અમુક ગુણોમાં પ્રીતિ રાખતી અને અમુક ગુણોમાં દુઃખ કેનો તે અન્યાય કહેવાય.

પુત્રગ મ્વાનમ દન છે એને જેમ રહેલ હોય તેમ રહે. પૌત્રવૃત્તિ વસ્તુ કેટલી કામને માટે છે નહિ, હતી નહિ અને થશે પણ નહિ, તે જાણી સારા નસ્યા સ્પર્શમાં છપ્પ અનિષ્ટજ્ઞાની કમ્પન્ના કરી મુખ દુઃખની માન્યતા ઘેરી શકે, તો દેવ રૂપી ભાવ કર્મ કરી, દન કરેલ આકર્ષણ કરી સા માટે સંસારમાં રખાવું.

વળા એક સમયે એ ઉપયોગ ન્દેતા નથી, એકી વખતે એક પણ જાણે જેવા દંડ પાણિમાં રાખે અને બીજે પણ ગરમ પાણિમાં રાખે, તે પાણી થયે કે ગરમ અને ઠંડો મુલ્ય એકી વખતે જવાના ક્ષણ ઉપયોગમાં આવવા નથી, પણ વારા ફરતી એક પાણે ગરમી લાગતી અને એક પાણે ઠંડી થાયતી તે ઉપરથી સાબીત થાય છે કે જે જીવ આત્મ પ્રસિદ્ધિમાં ઉપયોગ રાખે તેા હરીતિય સર્વ નુખ દુઃખ અદ્યક્ષ થઈ નય છે.

અનવિજય

મા હરિય નથી, પણ તે મેં નો હરિય કહેવાય છે. હરિયો હાલ જે વિલો મહત્ત્વ થાય છે તેન મન દારા જીવ તરફ પહોંચાણમાં આવે છે તે કામ એટલા સ્થાન વખતમાં થઈ નય છે કે છવ્વમ જીવને સાધન્ય રીતે ખમર નેતી નથી.

વળા હરિયાના વિવેચ ઉપરત મન ત્વાન રીતે પણ મનિ દારા કામ કરી શકે છે. ના પાણિ જીવની મેં સજિ છે કે જે દારા, આત્મપ્રસિદ્ધિને અવગણના કરેલા ક્ષેત્રમાં મનોવર્તમાના પ્રવૃત્તિ ૭ રહે છે તેને મનોદાન ૧૫ મહત્ત્વ કરી, જેના વિચાર કરવાનો છે તે આશરે પશ્ચિમવર્તિ આત્મપ્રસિદ્ધિ જાતીને તે પ્રવૃત્તિને તથા દયામાં આવે છે.

આશરે આત્મપ્રસિદ્ધિ થાય છે ત્યાં મહત્ત્વની સાથે આત્મ પ્રસિદ્ધિનો કંઈ થાય છે ત્યાં ન્યાયોગ ઉપર છે. એટલે ૭ વળાનો વિચાર કરવામાં આવે છે તેના આશરે મહત્ત્વ આત્મ પ્રસિદ્ધિ સાથે ના થાય છે.

એનો અર્થ મવા છે કે ૭ વળા ઉપર આપણે પ્રવેશ કરીએ છીએ તે વસ્તુ નાં તેા છે ત્યાં ૨૦ છે પણ આપણા જ આત્મા મા દન સાથે તેના બાવમાં પશ્ચિમે છે. ત્યાં આપણે આપણા ઉપર ૮ પ્રવેશ કરીએ આપણી જ બાવ સા કરીએ છીએ. આ વાત ઉપયોગમાં આવે કે ના જ પ્રવેશ ઉડી નય છે કંઈ મેં મેં ઉડી નય છે સમજાય આવે છે.

ખીજ રીત આ છે કે મા કામ એક વિચારમાં ચડી નય, ત્યારે ત્યાં બેચી જીવે નાનાં ખમ બાવ ઉપર બેચી જીવે અને ત્યાંથી આત્મ પ્રસિદ્ધિમાં થઈ નુ દને આત્મ પ્રસિદ્ધિ જાતી નથી, પણ મા કામ તુ સ્વયં જાણી કરી શકાય છે.

જી આત્માનો ગુણ જ્ઞાન છે ત્યાંથી જ્ઞાનની મુક્તિ થાય છે, ત્યાં આત્મ પ્રેરણા છે કારણ કે દ્રવ્ય વગર ગુણ ન હોય અને ત્યાંથી જ્ઞાનની મુક્તિ અનુભવી શકાય ત્યાં મત્ર અનુસાર અહીં આત્મ પ્રેરણાની કલ્પના કરીને તેમા મનને જોડી દેવું મન બિયર ન મેડું તો ગભગપુ નહિ જીવનનો ઉપયોગ ૭ સમયથી વધારે એક કેકાણે મેડુંતો નથી, કરીકરીને મનને આત્મ પ્રેરણામા જોડ્યા કરવું

આની રીતે એક પ્રકારનો આત્મ જાપ થાય છે અને જાપ વુદ્ધ આત્માનો હોય છે, એટલે આપણા આત્મ પ્રેરણાને વુદ્ધ સ્વરૂપે જાળખવા પ્રયત્ન કરવો એમ અભ્યાસ થતા સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપ સાથે આપણા આત્માનું એકત્વ થાય અને તે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપે થાય તો કેવળજ્ઞાન થાય

ત્રીજી રીત એવી છે કે, આર્ત ધ્યાન કે ગૈર ધ્યાનના વિચારો આવે ત્યાં શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો, નવકાર મંત્રનો જાપ વગેરે શકિત પ્રમાણે કરવા અથવા આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણમય મનને જાનવી દેવું

મનોવિજયના વિષય ઉપરથી સાબીત થાય છે કે દ્રવ્યમય આત્માથી ભિન્ન છે પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મન ઉપર વિજય લાવવામા, જીવની પાત્રતા અનુસાર, તારતમ્યતા મેડવી છે કે જેથી સવરની સાથે નિર્જંગ, ઉત્તરજા શુભ કર્મજધની પ્રધાનતા, અગુભ કર્મજધની ગોણતા એ સર્વ સાથે થાય છે કાંઈ પણ એક તત્ત્વ એકાતિક રીતે સ્વતંત્ર રીતે કામ કરવું નથી, પણ સર્વ તત્ત્વો અસપગ્મ કાંઈ અને કાંઈ અપેક્ષાએ સળધ થવાય છે

મનને વરા કરવાની બીજી રીતો પણ છે જેમકે (૧) ખગમ ભાવ આવે, સમજે કે ક્રોધ આવે તો પ્રતિપક્ષી ગુણ (ક્ષમા) નો જમણા જોરથી અને વધારે લાગ્યા વખત મુધી વિચાર કરવો (૨) દુઃખ પડે તો કર્મરૂપી દેવું ખપે છે તે માટે આત્મિક પ્રસન્નતા રાખવી (૩) મુખની રોધ આત્મામાજ થાય છે, તો બીજે શા માટે જવું? શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જ વિચારવું કે જેથી સુખ ઉપજે

વચન સંવર—તે વચન ગુપ્તિથી થાય અને અમુક અપેક્ષાથી (અસત્ય અને સસાર માર્ગની ભાષાનું રૂંધન કરીને) ભાષા સમિતિથી થાય ભાષા સમિતિમા ભાવની તાત્તમ્યતાના આધારે સવર, નિર્જંગ તથા પુણ્ય તત્ત્વ ઉપજે છે

કાંચ સંવર—મુખ્યતાથી કાર્યોત્સર્ગ કરવાથી અથવા કાંચ યોગમા પ્રવૃત્તિ અટકાવવાથી અશથી થાય છે

નોંધ—એક વાત બુદ્ધવાની નથી કે સવર અને નિર્જંગ તત્ત્વ, મોક્ષ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં મુધી સાથે જ રહે છે

સમકિતના ઉપયોગથી મિત્યાત્વના પુદ્ગળનો સવર થાય છે

શુભચોખ્ખી મુખ્યતાએ સવર, નિર્જસ અને શુભકર્મ બંધ થાય છે.

ખાવીય પરિસહ

પરિસહ મુખ્યતાથી સાધુને લાગુ પડે છે પણ કદાચ પરિસહ કાંધારી આવકને અડત હોવા પડે જેમકે પોતામાં એક આવીને જૂન તત્ત્વ લાગે તે સમયે સમયે જોઈએ.

૧૧ પરિસહ અસાતા વેદનીયના ઉદયથી આવે છે—જૂન, તત્ત્વ હડી, તાપ, રસ-મંજી હડે, આસવાનો, મેસનો, જેવી તેવી સખા, વધ શેષ, તુલ્યપર્ષ

૮ પરિસહ મોહનીય કમતા ઉદયથી આવે—અસેષપ્ત (ચોખ્ખ કપડાં ન મળે) તેવી ત્વ અવરધાતી લક્ષણ. અસ્તિ (ખર્ચ કમતા કદાચ આવે), અનિય આકોશવચનો, શાસવાને એક આસન પર બેસી રહેવાનો, સ્કાર પુસ્કાર અને ઈર્શન.

માનાવજીવિ કર્મના ઉદયથી પ્રતા અને અસાતાનો પરિસહ થાય, અતરાય કર્મના ઉદયથી અસાતા પરિસહ આવે.

૭ કર્મના ઉદયથી જે પરિસહ આવે તે કર્મનું સ્વરૂપ અને અદ્યત્તથી ભિન્નતા સમજીને તમા બાળ નિમિત્ત કે પ્રેમથી પરિસહ ઉત્પન્ન થતા હોય તેને કર્મનું રૂપ અપાવી દેનાર ઉપકારી તરીકે માનીને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન એવાથી પરિસહો ઉપર વિજય મળે છે અને અદ્યત્ત કદાચ થાય છે.

માર બાવના

આ સહુ તમા આવક બનેને માટે છે

(૧) અનિદ્ય બાવના—ત્વ પરિગ્રહ, સ્વપ્નમાંથી, સરીર, યુવાની એ સર્વ નિત્ય નથી તેનો નાશ થતાં વાર લાગતી નથી જ્યારે ચચળ છે આયુષ્ય પાણીના પરપોટા સમાન છે, કર્મ અને કર્મફળ બદલાતાં રહે છે હજી પોતાનો અદ્યત્ત નિત્ય છે, તેમાંથી જ સુખની શોધ જ્યાં.

(૨) અસરણ બાવના—જ્યાંથી પરિવાર સાથે આત્મા નથી, શેષ પીપ્પા કેમ વહેતી થકનું નથી, ૮ મ મજ્જના કુખમાંથી મુક્ત કરવા બંધારણથી અસ્થિતાર્થ માર સરણ અને નિમ્નથી આત્મ પુણ્યાર્થ સિવાય કોઈ સચ્ચુક્ત નથી.

(૩) સસાર બાવના—કર્મના કાળથી સસારનાં અનેક પ્રકારના ચિત્ર વિચિત્ર સંખે થાય મોરાસી લાખ જીવ પોતાનાં રખાવું પડે સસાર તે જન્મ, જરા, મરણ, શેષ, શાપિ બાપિ ઉપાપિ રૂપે કુખ ૮ છે માટે સસારથી સર્વથા છુટવામાં જ સ્થિત રાખવું.

(૪) એકત્વ ભાવના—જ્ય પરલોકી એકલો આત્મા અને એકલો જ ગાય છે, કરેલા પાપનુ ફળ એકલો જ ભોગવે છે, દુષ્કર્મો ભાગ લેવા કોઈ આવતુ નથી આત્માનુ એકત્વ કેવલ જ્ઞાન દર્શન મુખ અને શક્તિઓ સાથે છે, માટે તેમાં જ લીન ગહેવુ

(૫) અન્યત્વ ભાવના—જ્યથી શરીર, પુત્ર, સ્ત્રી, સગા, મનુષી, નવ જાતના પશુપક્ષી વગેરે જુદા છે અન્ય જ્યથી પણ દરેક જ્ય જુદા છે જ્ઞાનાદિ આત્મ ગુણો સિવાય કોઈ જ્યનુ નથી માટે અન્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરીને સ્વજીવ (નીજ ગુણો)મા લીન થવુ

(૬) અશુચી ભાવના—શરીર સાત અશુચી ધાતુનુ બનેલુ છે અને તેમાંથી મળ, મૂત્ર, પસેવો વગેરે નિગત વહેતા ગહે છે આવા શરીર ઉપર મોહ અધ્યાને છે માટે અશરીરી થવામા પ્રયત્ન કરવો

(૭) આશ્રય ભાવના—મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ કપાય, યોગથી નવા કર્મ આત્મા કરે છે, તે બધ કર્યા વગર શ્રેય થવાનુ નથી.

(૮) સંવર ભાવના—ત્રત પચ્ચખાણથી આવતા કર્મને મોકળા વગર છુટકો જ નથી

(૯) નિર્જરા ભાવના—મત્તામા ગહેલા કર્મને બાગ પ્રકાશના તપથી નાશ કરવા જ પડે છે

(૧૦) લોક ભાવના—કેવડો મોટો લોક છે? તેમા કેટલા જાળથી રખડવુ પડ્યુ ? હવે લોકનુ એલું ધ્યાન મેળવલું કે ત્યાંથી ફરી જન્મ મરણ ન કરવાં પડે

(૧૧) બોધ ભાવના—સમકિત પામવુ બહુ જ મુશ્કેલ છે. સમકિત વગર ખગે તત્ત્વબોધ મળી શકે નહિ, ખરા તત્ત્વબોધ વગર ચારિત્ર ખરીદીને પાળી શકાય નહિ અને કાયમને માટે દુષ્કર્મથી છુટા થઈ શકાય નહિ, માટે સમકિત મેળવવા અને શુદ્ધ કરવાને માટે નિગત મહેનત કરવી જોઈએ. હૃદય-ત્યાગ, સત્ય, ધર્મ, અદ્વેષ, વિવેક, ન્યાય અને નિષ્કાલસ મન વગર સાચી સમજણ આવી શકે નહિ આત્માનુ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમય સ્વરૂપ બાણવુ, ઓળખવુ અને અનુભવવુ તે આત્મબોધ છે

(૧૨) ધર્મ ભાવના—સર્વજ્ઞ પીતરાગનો શુદ્ધ ધર્મ પાળ્યા વગર આત્મધર્મ પાની નકાય નહિ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ સાધન ધર્મ છે અને કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન આત્મિક મુખ અને શક્તિ સાધ્યધર્મ છે તે આત્મધર્મ છે કારણનો કાર્યમા ઉપચાર કરવાથી સાધન ધર્મ બને છે પાંચ ચારિત્ર સવર તત્ત્વમા છે.

પહેલુ સામાયિક ચારિત્ર

અર્થ—આત્મિક સુખ, શાંતિ, સમસ્તીભાવ પામવાને માટે જે વર્તન ગમ્ખવામા આવે તે સામાયિક ચારિત્ર. સમસમભાવ, સમતા, શાંતિ, સુખ, તુલ્યપણુ, અક્ષોભપણુ, આત્મ સમક્ષ જ્ઞાન,

દર્શન, માત્ર તત્સુક્ત ને પુરુષાર્થ કરવામાં આવે તે, આત્મભાવન્યાયજ્ઞાન આત્મ ભાવનું આત્મ દર્શન (સમક્ષિત)થી સંપન્ન થાય છે સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મભાવ પામવા માટે—

૬મ્વથી—અસાર થાય ગ્લાનકનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૬૨મ્વથી—સર્વ લોકમાં કોઈ પણ ભાવમાં પાપકર્મ કરવાની બંધી કરતી જોઈએ.

૬૩મ્વથી—આવકને ઓઠમાં ઓઠા એક મુદ્દા (૮૮ મીનીટ), વધારેમાં વધારે સક્ષિત નામો, મહાસ્ત્રિક્ષેષેષે સાધુને તથા કલ્પ કરવામાં બીજાથી વેચીશ્યા તીર્થ કરના સાક્ષના સાધુ માટે ત્રણ દિવસ અને કલ્પ કરવાના ૧ થી તથા એકથી તીર્થ કરના સાક્ષના સાધુ માટે સાત દિવસથી ૭ માસ સુધી થી મુખી હોયત્વાદ્યથીય ચરિત આપવામાં ન આવે ત્યાં મુખી.

ભાવથી—જનુ કન્ય (કલ્પ નહિ, કન્યસ્તુ નહિ, કન્યા પ્રત્યે અનુભવના કરતી નહિ) અને જનુ થાય (મન, વચન, કાયા)થી એવી રીતે નવ કોઈથી પાત્ની બંધી કરવામાં આવે છે.

૬૪મ્વથી—સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, માત્ર તત્, વીજ્ઞા સાધનથી શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન દર્શન ચરિત અગ્રણ્યે આત્મભાવે પામવા માટે સામાયિક કરવામાં આવે છે. અર્થ આત્માના શુદ્ધ ક્ષેત્રમાં પ્રગતિ અને રિક્તતા કરવાથી સમ્યા ગ્લાન અનુભવ થાય છે.

સામાયિકમાં પુરુષજ્ઞાના ભાવ એવા છે કે લોકના ૭ પ્રકારના કન્યકની અપેક્ષાથી સર્વ કરવો કરવા છે સર્વ પત્નિ પર્વાચકની અપેક્ષાએ કરવા છે સર્વ પુરુષના ગ્રંથો ગ્રંથો કરવો મન, વચન, કરાવથી વગેરે અમાત્ર અભ્યાસેષે પુરુષના રકથિ, પુરુષના તત્ત્વની અપેક્ષાએ કરવા છે અનુક્રમી અપેક્ષાએ સર્વ ગુણો કરવા છે દોષકની અપેક્ષાએ સર્વ દોષ કરવા છે સાક્ષવ (સમક્ષિત સક્ષિત થય મહાક્ષા)થી અપેક્ષાએ સર્વ સાધુ કરવા છે પણ સાધુ અને કૃષાધુ કરવા નથી. ખર્ચ અને અર્થને કરવા નથી, અસ્થિત અને અસ્થિત હોવા કરવા નથી, મોક્ષમાર્ગ અને કાપીતમાર્ગ કરવા નથી, માટે શુદ્ધિપૂર્વક સમ્યા ભવ અનુભવ કરવા.

સામાયિકનો સમભાવન્યાયકેપ રક્ષિતજ્ઞ સુખ દુઃખની કર્મના તત્ત્વજ્ઞ તત્ત્વજ્ઞાન આત્મજ્ઞાન, જલ અસ્થિ નિદિતજ્ઞ સુખ દુઃખની કર્મના રક્ષિતજ્ઞ આ ભાવ સમભાવ પામવા માટે સામાયિક ચરિત છે એમ સમજવું આ ભાવની તત્ત્વજ્ઞાની અપેક્ષાએ સામાયિક ચરિત ૭ થી નવ ગુણજ્ઞાન મુખી છે.

સમભાવના એવા અર્થ થયા નથી કે ખરાને ખેડા અને ખેડાને ખરા નામો, પણ ખરા ખોટા અને તત્ત્વ સમ ભાવ હોય ન કરવો સામાયિક ચરિતમાં અનુની સર્વથા સમ્યક્ રક્ષિતજ્ઞ આવી રક્ષા નથી કારણ કે સમભાવના કથા (દોષ, માન, માયા, મોહ)ની પ્રત્યે માત્ર કથા હોય થાય નો પણ શુદ્ધ ભવોચ આત્મે વિભાગ થઈ ભવ છે.

વળી તેની તારતમ્યતા મદ રહે છે તેથી સાધુપણુ ચાલુ રહે છે, નવમા ગુણસ્થાનવાળા ક્રોધ, માન, માયાનો નાશ કરી શકે છે પણ સુક્ષ્મ લોભનો નાશ સર્વથા કરી શકતા નથી, ગુણના વિકાસમા આગળ ચડે તો આગળનું સુક્ષ્મ સપગય ચારિત્ર પામે.

સામાયિક ચાત્રિમાં ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અથવા ક્ષાયક એ ત્રણ સમકિતમાથી એક સમકિત હોય નવ નોકપાય (હાન્ય, ગતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુઃખ, સ્ત્રીવેદ, પુત્રવેદ, નપુસનવેદ) બહુ મદ હોય અથવા શાત હોય અથવા વધારે વિકાસવાળા સાધુએ તેમનો ક્ષય કર્યો હોય. સામાયિક ચારિત્રના પાય મહાવ્રતોનું વર્ણન આગળ આવી ગયું છે તે પાય મહાવ્રતોનું રક્ષણ પાય સમિતિ, અને ત્રણ ગુપ્તિથી થાય છે, તેની વાત પણ આગળ આવી ગઈ છે તેમજ ૨૫ ભાવનાથી પાય મહાવ્રતની શુદ્ધિ થાય છે

આ ચાત્રિમા સવર તત્ત્વના તેમજ નિર્જરા તત્ત્વના સર્વ બેદોનું યયાશક્તિ પાલન ડગ્વામા આવે છે. આ ચાત્રિમા પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવના કુશિલ અને કપાય કુશિલ નિર્ગથોનું વર્ણન અગાઉ આવી ગયું છે, તેનું અવલોકન કરી લેવું નવકાર મત્રની પાય પદ્મીમાથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુની ત્રણ પદ્મી આ ચાત્રિમા પામી શકાય છે માટે તેમના ગુણનું પણ અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે કરી અવલોકન કરી જવું. સાધુની નિર્દોષ આહાર પાણીની વિધિ ન્શવૈકાલીનચારિ સૂત્રમાથી જાણી લેની જોઈએ

સાત નયથી

સામાયિક ચારિત્રનું અવલોકન

(૧) નિગમ નયવાળો જાડી શુદ્ધિથી અશનુ ગ્રહણ કરે એટલે અહિસા, મત્ય, ઔચર્ય, અહ્યચર્ય અને અપગ્રિહનું અશથી પાલન કરે નેને સાધુ કહે, અને બાહ્ય ક્રીયા અને વેષ ઉપર આધાર ગમે.

(૨) સગ્રહ નયવાળો દ્રવ્યથી સર્વ સાધુ નિર્ગથોને એક સાધુના બેદમા ગણે

(૩) વ્યવહાર નયવાળો દ્રવ્યથી વચન અને ક્રાયાના જોગથી સર્વ આચાર પાળનાર નિર્ગથોને ચાત્રી માને

(૪) રૂપસૂત્ર નયવાળો સાધુપણના માનસિક ઉપયોગમા વર્તમાનકાળમા વર્તનો હોય તેને માને. સાધુ હોય છતાં અણજાજતો ક્રોધ કરે તો તે વખતે તેને ચકાળ માને, અને ગૃહસ્થીનું કોઈ કામ કરતો હોય તે વખતે તેને ગૃહસ્થી માને, આશ્રવનું કામ કરનારને અસયમી માને, મૈથુનની ઇચ્છા ડગ્વાગને અપ્રહ્યચારી માને

(૫) શબ્દ નયવાળો સામાયિક ચારિત્રના જેટલા અર્થ થાય તેમાના ભાવમા વર્તમાનમા ગહેનાગ્ને ચાત્રી માને

(૬) સમભિરૂઢ નયવાળો સમભાવવાળા ધર્મધ્યાન શુદ્ધ ધ્યાનયુક્ત હોય તેને માને

(૭) એવંભુત નયવાળો નવમા ગુણસ્થાનવાળા ક્ષપક ઐશીયુક્ત ઉત્પૃષ્ટ સામાયિક ચારિત્રના પર્યાયવાળા શુદ્ધ ધ્યાની આત્માને માને

સામાયિક ચારિત્રવાળાને ઝોળખવાના ચાર પ્રમાણ

(૧) મૂલમાં ખનાવેલા નિયમ પ્રમાણે જે વર્ગ તે આચર્યું પ્રમાણ. તેમાં આચાર્ય સુધી મુખ્યતા છે

(૨) સ્નેહસ્તુ, ગુરુકો, પાત્ર સંખ્યાર તથા પાંચ મહાવ્રત અને જ્યેષ્ઠાદિ સમક્ષિતમાં હોય ન હોયે એવી રીતે જે પ્રમથ રીતે સ્નેહ દેખાય તે પ્રમથ પ્રમાણ.

(૩) સાધુની ૮૪ ઉપમાશુદ્ધિ હોય તે ઉપમા પ્રમાણ.

(૪) પાંચ સમક્ષિત અને જલુ ગુપ્તિશુદ્ધિ જે ચાલતો દેખાય તે અનુમાન પ્રમાણથી સાચું છે.

નિરોધાથી સામાયિક ચારિત્ર

અવસોકન

(૧) નામ નિરોધ—આ ચારિત્રી “સામાયિક ચારિત્ર” એવી નામ સરા છે.

(૨) સ્થાપના નિરોધ—સમક્ષિત સહિત પાંચ મહાવ્રત આચરણ કરવામાં આવે તે સ્થાપના.

(૩) દ્રવ્ય નિરોધ—જ્યેષ્ઠાદિ સર્વ વ્રતો અને સમક્ષિત પાસન કરવામાં આવે તે ફળ દ્રવ્ય ચારિત્રી નવ કૈવલ્ય સુધી જઈ શકાય, પણ ભાવ ચારિત્ર ન આવે તો સહારનો પાર પામી શકાય નહિ.

(૪) ભાવ નિરોધ—જી થી નવ મુક્તિવાનના ભાવમાં સ્નેહ તે સામાયિક ચારિત્ર. જાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યશુદ્ધિ સમભાવમાં સ્નેહ તે.

દ્રવ્ય તથા વ્યવહારથી ચારિત્ર—તે સાધુના વેશ સહિત દ્રવ્ય ચારિત્ર આપણું.

ભાવ ચારિત્ર—તે સાધુનો વેશ વોષ કે ન વોષ પણ આવડી : થી કે મુક્તિવાન ભાવમાં આત્મા પ્રવર્તે તે.

નિરોધ સામાયિક ચારિત્ર—ત જાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને પંડિત વીર્ય આત્માનાં અહર, એકાદશકુ ત-મળકુ નિરોધથી આત્મા પોતે સામાયિક સ્વરૂપ છે તે મુક્તિ આત્માની દયક ક્રિયામાં પ્રાપ્ત થાય.

ઈતિ—જાન કરીને તપન જાન લેવાક અને કુટુબ અનુસર વિચારને જાન, પણ વિરુદ્ધતા ન હોય તે જ આચર્યું એકે તે દયક ક્રિયા પામી, સ્વયં જાણાય અને યથાચ્છાતા ચારિત્ર પામી એવો વ્યવ.

ક્રમશઃ ઉપરજીવ આઠ ભવ મુંચી આ ચારિત્ર પામે આવડી કુટુબ રીતે કે ન વાર એક ભવમાં સામાયિક ભાવ પામે જનન એક સમય અને કુટુબ કષ્ટક કષ્ટ નવ વર્ષે ઉત્તર પૂર્વ છે.

મુધી વ્યવહારથી આ ચાત્રિ પાળે ચાત્રિથી બ્રહ્મ ધાય તો જઘન્ય અતર્મુહુર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુદ્ગળ પગવર્તન દેગે જાણુ તેટલા વખતમા ફરી ચાત્રિ પામીને આગળ વધીને મોક્ષ જાય.

સામાયિક ચાત્રિવાળા સાધુની સખ્યા પ્રત્યેક હજાર કોડ હોય છે સામાયિક ચાત્રિના પરમ અર્થ (આત્મભાવ)મા રહી શકે તેને તે વખતે જે સમતા ગ્સનો અનુભવ યાય છે તેનુ સુખ જઘન્ય પહેલા દેવલોકના દેવથી વધારે અને ઉત્કૃષ્ટ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવથી વધારે મળી શકે છે

ખીજુ છેદોપસ્થાપનીય ચાત્રિ

છેદ—પૂર્વ પર્યાયનો છેદ તે ભરત ઇચ્છતના પહેલા અને છેદલા તીર્થ કરના શાસનના સાધુ આત્રી દુકા કાળ જઘન્ય ૭ દિવસ, મધ્યમ ૪ માસ, ઉત્કૃષ્ટ ૬ માસના સામાયિક ચાત્રિનો છેદ અથવા પ્રાયશ્ચિત આપીને, જેનુ દુષિત ચાત્રિ છેદ કન્વામા આવે છે તે છેદ + ઉપસ્થાપનીય = છેદ કર્યા પછી જે ચાત્રિની ફરી સ્થાપના કરવામા આવે છે તે છેદોપસ્થાપનીય ચાત્રિ. ભરત ઇચ્છતના ત્રેવીશમા તિર્થ કરના શાસનના સાધુ ચોવીશમા તિર્થ કરના સાસનમા ભળી જાય તેને પણ આ ચારીત્ર સ્થાપવામા આવે છે

આ ચાત્રિ ભરત ઇચ્છતમા પહેલા તથા છેદલા તિર્થ કરના સાધુ માટે છે, વચલા બાવીસ તિર્થ કરના શાસનના સાધુ તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સાધુ માટે સામાયિક ચાત્રિ છે

છેદોપસ્થાપનીય ચાત્રિવાળા કલ્પાતીત ન હોય, અન્ય લિગમ. ન હોય, આ ચાત્રિ એક ભવમા પૃથક્ વીસ વાર લાભે, સર્વકાળમા ન હોય જઘન્ય ૨૫૦ વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ ૫૦ લાખ કોડ સાગર મુધી આ ચાત્રિવાળા હોય અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો ૯૦૦ કોડ હોય. આ કાળમા પાય ભગત અને પાય ઇચ્છતમા જેટલા સાધુ છે તેમને માટે આ ચાત્રિ છે

આટલી હકીકત સિવાય ચાત્રિની અપેક્ષાએ સામાયિક ચાત્રિ અને છેદોપસ્થાપનીય ચાત્રિ સરખા છે જેદલી ક્રિયા અને જેટલા ગુણ સામાયિક ચાત્રિમા હોય તેટલા સર્વ છેદોપસ્થાપનીય ચાત્રિમા હોય, માટે બાકીનુ વર્ણન સામાયિક ચાત્રિમા લખ્યુ છે તે અહિ પણ સમજવુ નિશ્ચય નયથી શુભ યોગ તે શુભાસ્રવ છે, પણ તેનાથી અશુભ આસ્રવ અટકે છે તે અપેક્ષાએ મવર છે

બાકીના ચાત્રિ

પરિહાર વિશુદ્ધ ચાત્રિત્રી અમુક ખાસ પ્રકારનો તપ કન્વામા આવે છે તે હાલમા કયાય નથી, તેની હકીકત સુત્રમાથી જાણી લેવી

સુદૃઢ સંપરાય ચાત્રિવાળા અવેદી, કલ્પાતીત, અપ્રતિસેવક, દસમા ગુણગ્યાનવાળા, ઉપશમ કે ક્ષપક શ્રેણીવાળા હોય છે, તેમને મોહનીય કર્મ તથા આયુષ્યનો બધ નથી, તેઓ હોય કે ન હોય. જે હોયતો જઘન્ય ૧, ૨, ૩, ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેક સો હાલમા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા હોય પણ અહિ તો નથી

યજ્ઞાખ્યાન ચારિત્રવાળા નિર્મલ અને સ્નાતક છે તેઓના અવસ્થાન ૧૧ થી ૧૪ સુધી છે તેમાં ઉપશમ ઈશ્વરીવાળા તથા હાથ ઈશ્વરીવાળા તથા સર્વે આપે છે, તેઓ કાલકે મહાશિવ જેવા પ્રત્યેક કોઈની સખ્યામાં છે.

નયોની અપેક્ષાથી

સવર તત્વનું અવલોકન

(૧) નિમગ્ન નથ પ્રમાણે શુભ ચોર તે સવર શુભ ચોર દશમા અવસ્થાન સુધી સવસ્તુ કાલક છે. આ નથ પ્રમાણે કાલકમાં કાર્તિકા ઉપવાસ કરવામાં આવે છે તે અપેક્ષાએ શુભ ચોર તે સવર છે. શુભચોરમાં પ્રવર્તતા અશુભ ચોરમાંથી નિવૃત્તિ થાય છે તે સવર છે. આ નથ વાળા બાદ કલ્પી ઉપર આધાર રાખે છે.

(૨) સમ્યક્ નથ પ્રમાણે સવસ્તુ સર્વ જોડને એક સવર તત્વમાં મુકાય છે. વજ્ર સોપા સવસ્તુ જુદાજુદા જોડમાં ક્રિયા કરતા હોય તે સર્વ એક સવર તત્વમાં છે એમ કહી શકાય.

(૩) વ્યવહાર નથ-પ્રમાણે મા પન્થખ્યાન વગેરે સવસ્તુ સર્વ વ્યવહારિક જોડનું આચરણ તે સવર કહેવાય.

(૪) રશ્મિસૂત્ર નથ પ્રમાણે કર્તમાન કાળમાં દ્રવ્ય કર્તે આત્મામાં આવતાં અદ્યતન જોવા હોય અને કર્તમાન આથી સવર પરિણામ હોય તો સવર કહેવાય. સત્પુના વેદમાં ખાન અવસ્થામાં કોઈ રોદ ખાનમાં હોય તો તે આત્મવ તત્વમાં છે એમ આ નથથી કહી શકાય. પણ બીજા નથના કમળી સર્વથા ઉપેક્ષા રાખી ન શકાય.

(૫) શામલ નથ પ્રમાણે સમક્ષિત, ત્ર્ય, અપ્રમાદ, આકાશ અને અયોગી અવસ્થાના પરિણામમાં હોય તે સવર છે અવસ્થાન ૪ થી ૧.

(૬) સમક્ષિત નથ પ્રમાણે સમક્ષિત, શામલ, કાલક અનિદ્રાજાનો અભાવ, શંભાવ, વીરસત્ર દશા તે સવર છે અવસ્થાન ૧૧ થી ૧૮.

(૭) એવશુત નથ પ્રમાણે સપૂર્ણ સવર સ્વરૂપી ૧૪ મા અવસ્થાનની સૌંદર્ય અવસ્થા તથા સિદ્ધ પ્રાપ્તિ તે સવર છે.

નોંધ—સિદ્ધ અવસ્થા સવર સ્વરૂપ છે કાલક છે તેમના આત્મ પ્રદેશમાં કોઈપણ કર્મનું આચરણ થતું નથી. પણ સવરમાં ચારિત્રો ભેદ પણ છે કે ત્યાં આત્મવ અદ્યતન રૂપી ક્રિયા થાય છે તે સિદ્ધમાં નથી, એટલે સિદ્ધના કર્મની અપેક્ષાએ સવર નથી પણ ને સમને સર્વ કર્મમાંથી મુક્ત થાય તે સિદ્ધ થાય તે / અક્ષિતમા સમને સવર છે, પછી નથી પણ સ્વ સ્વરૂપની અપેક્ષાએ સર્વથા સવર સ્વરૂપ છે એ છે તે અવસ્થામાં કોઈ પ્રજન કમ્પાનો લેવો નથી તેથી ચારિત્ર હોય નથી.

ચારિત્ર પણ સવર છે, માટે ચારિત્રનું પણ સાત નયથી ઉપર મુજબ ગુણની અપેક્ષા સહિત અવલોકન કરવું કોઈ પણ એક નય પ્રમાણે સવરમા હોય તેને સવર નથી એમ કહેવું તે પણ મિથ્યાત્વ છે જો કે નિશ્ચયથી એવંશ્ચ નય પ્રમાણે આત્મ પ્રદેશોની અકષપ અવગ્યાનવડથી સવર તત્ત્વમા દાખલ થયા વગર મોક્ષ નથી

આવી રીતે નય વાદ પ્રમાણે દરેક તત્ત્વ સમજવામા આવે તો સાધુ શ્રાવકાના અદર અદરના ઝઘડા શાત થઈ જાય. વળી એટલું બાણવું જોઈએ કે સર્વ જગત્ સમાન ભાવની અપેક્ષાએ સર્વ જીવ સરખા છે વ્યક્તિગત નય પ્રમાણે જેમના આચાર વિચાર સરખા છે તેઓ તે ને નયની અપેક્ષાએ સરખા છે તારતમ્યતાની અપેક્ષાએ એવંશ્ચ નય પ્રમાણે સવર ભાવમા હોય તે શ્રેષ્ઠ છે જો એ જોયેના નય નીચેના નય કરતા શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ થતા જાય છે

નોંધ નં. ૨—જ્યા ચારિત્ર અને સાધુપણની વાત આવે ત્યાં સર્વજ વીતરાગની આસા પ્રમાણે વ્યવહાર સમકિત સહિત પાત્ર મહાવ્રતમાથી કોઈ પણ મહાવ્રતને જે દાંષ ખસિત ન કરી નાખે તે સાધુ છે અને ચારિત્રમા છે અને સ્વલિંગની અપેક્ષાએ તીર્થના સાધુ માટે રજોહરણ, ગુચ્છો અને પાત્રા જોઈએ, બાકીના ઉપકરણ કલ્પ પ્રમાણે હોય ઉધાડે મોદે સાધુ ખોલે તો વાયુના જીવ હુણાય અને પહેલા મહાવ્રતની વિરાધના થાય. હિંસા થાય એવું કરવા માટે સાધુ, શ્રાવકને ઉપદેશ આપે તો પહેલા મહાવ્રતની વિગધના થાય

નિક્ષેપાથી

સંવરનું અવલોકન

(૧) **નામ સંવર—**કોઈ માણસનું નામ સવર હોય તે પૂજવા કે આદરવા યોગ્ય નથી, પણ મવર તત્ત્વને “મંવર” એવી મંત્રા આપેલી છે તે મંત્રાથી શબ્દ પ્રયોગ થાય.

(૨) **સ્થાપના સંવર—**(૧) કોઈ વસ્તુને “સંવર” તરીકે ધ્યાપી હોય તે પૂજવા કે આદરવા લાયક નથી (૨) કોઈ માણસ પોતાના ભાવને આત્મ પ્રદેશમા અથવા સવરના કોઈ બેદમા સ્થાપે, યિથ્થ થાય તે ભાવ નિક્ષેપાનો વિષય છે તે ઉપાદેય છે (૩) સવર શબ્દની લીપીમા ધ્યાપના

(૩) **દ્રવ્ય સંવર—**નિક્ષેપાની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય સવર વધુ રીતે વર્ણવી રાકાય, પણ અહિં ઉપાદેય સ્વરૂપ બે પ્રકારનું છે (૧) દ્રવ્ય સવરની કંઈની ભાવ વગર જો દ્રવ્ય કંઈની કરવામા આવે તો મોક્ષનું કળ ન મળે, પણ સ્વર્ગાદિ કળ મળે. (૨) પુદ્ગલ દ્રવ્યોનું કર્મ પણ આત્મ પ્રદેશોમા ન આવવું તે પણ દ્રવ્ય સવર છે, તે ઉપાદેય તત્ત્વ છે

(૪) **ભાવ સંવર—**એટલે સવરમા ભાવ, પંચિજ્ઞાન, આત્મપરિણતિ, રાગદ્વેષની મદ્દના કે અભાવ, વસ્તુમા સાગ નરમાની કલ્પના ન કરવી તે, તેમા છટ્ટ અનિષ્ટ ભાવ ન ગમવો, તથી મુખી કે દુખી ન થવું સમાનભાવ ગમવો તે ભાવ સવર છે ભાવ સવર વગર મોક્ષ નથી. આત્મપ્રદેશોનું અકષપણ તે પણ સવર છે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમા ગમણના રૂની, પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યમા એકાકાર થવું તે પણ ભાવે સવર છે અને તેની સાથે નિર્વર્ગ પણ થાય છે

યજ્ઞાખ્યાન આચિત્રવાળા નિર્મિત અને સ્નાતક છે તેઓના અક્ષરવાન ૧૧ થી ૧૪ મુખી છે તેમાં ઉપસ્રમ મેષ્ટિવાળા તથા સુષ્ક મેષ્ટિવાળા તથા સર્વજ આવે છે, તેઓ હાથમાં મહાદેવ કોતમાં પ્રવેશ કોતની સખ્યામાં છે.

નથોની અપેક્ષાથી

સવર તત્ત્વનું અવલોકન

(૧) નિમગ્ન નથ પ્રમાણે મુખ યોગ તે સવર યુગ યોગ હવેના અક્ષરવાન મુખી સવર હાથ છે. આ નથ પ્રમાણે હાથમાં હાથની ઉપસ્રમ હાથમાં આવે છે તે અપેક્ષાથી મુખ યોગ તે સવર છે. મુખયોગમાં પ્રવર્તતા અશુભ યોગમાંથી નિવૃત્તિ થાય છે તે સવર છે. આ નથ વાળો નથ હવેની ઉપર આધાર રાખે છે.

(૨) સમગ્ર નથ પ્રમાણે સવરના સર્વ બેઠોને એક સવર તત્ત્વમાં મુકાય છે. પણ સોમ સવરના મુદ્દામુદ્દા બેઠોમાં ક્રિયા કરતા હોય તે સર્વ એક સવર તત્ત્વમાં છે એમ કહી શકાય.

(૩) અવલોકાર નથ-પ્રમાણે જા પચ્ચખ્યાણ વગેરે સવરના સર્વ અવલોકાર બેઠોનું આચરણ તે સવર કહેવાય.

(૪) રશ્મિસૂત્ર નથ પ્રમાણે વર્તમાન કાળમાં કવ્ય કર્મની આત્મામાં આવતાં આકાર મળે હોય અને વર્તમાન આત્મા સવર પચ્ચિત્રમ હોય તેને સવર કહેવાય. સાધુના વેશમાં ખ્યાન અક્ષરવામાં મેષ્ટ રેડ ખ્યાનમાં હોય તો તે આકાર તત્ત્વમાં છે એમ આ નથથી કહી શકાય. પણ બીજા નથના કથની સર્વથી ઉપેક્ષા સખી ન શકાય.

(૫) રશ્મિ નથ પ્રમાણે સમગ્રિ, જા, અપ્રમાદ, આકારાય અને અરોગી અવરવાના પચ્ચિત્રમમાં હોય તે સવર છે. અક્ષરવાન ૪ થી ૧

(૬) સમચિત્રક નથ પ્રમાણે સમગ્ર, રશ્મિઓ આકાર, હા અવિરત્તમનો અક્ષર, એકમાત્ર, વીરવા હતા તે સવર છે. અક્ષરવાન ૧૧ થી ૧૪

(૭) એવશુત નથ પ્રમાણે સર્વ સવર અવધી ૧૪ માં અક્ષરવાનની સૌથેથી અક્ષર તથા સિદ્ધિ પર્વત તે સવર છે.

નોંધ—સિદ્ધિ અવરવા સવર અવધ છે. હાથ છે તેમાં આત્મ પ્રદેશમાં કદાપી કથેત્ર આવમન થા નથી પણ સવરમાં આચિત્રનો બેઠ પણ છે કે નથી આકાર આકારવા ૧૫ ક્રિયા થાય છે તે મિદમાં નથી, એટલે સિદ્ધિ કથેત્ર અપેક્ષાથી સવર નથી પણ ને સમરે સર્વ કર્મમાંથી મુક્ત થાય તે સિદ્ધિ થાય તે જ અચિત્રતા સમયે સવર છે, પછી નથી પણ સ્વ સ્વરમાં અપેક્ષાથી સર્વ સવર અવધ છે. બે છે તે અક્ષરવામાં મેષ્ટ પ્રવર્ત કરવાનો વેળો નથી તેથી આત્મિ ૧૫ નથી.

ચારિત્ર પણ સવર છે, માટે ચારિત્રનું પણ સાત નયથી ઉપર મુજબ ગુણની અપેક્ષા સહિત અવલોકન કરવું કોઈ પણ એક નય પ્રમાણે સવરમા હોય તેને સવર નથી એમ કહેવું તે પણ મિથ્યાત્વ છે જો કે નિશ્ચયથી એવજ્ઞત નય પ્રમાણે આત્મ પ્રદેશોની અકષય અવગ્યાત્વરૂપી સવર તત્ત્વમા દાખલ થયા વગર મોક્ષ નથી

આવી રીતે નય વાદ પ્રમાણે દરેક તત્ત્વ સમજવામા આવે તો સાધુ શ્રાવકાના અદર અદરના ઝઘડા શાત થઈ જાય વળી એટલું બાણવું જોઈએ કે સર્વ જગત્ સમાન ભાવની અપેક્ષાએ સર્વ જીવ સરખા છે વ્યક્તિગત નય પ્રમાણે જેમના આચાર વિચાર સરખા છે તેઓ તે તે નયની અપેક્ષાએ સરખા છે તારતમ્યતાની અપેક્ષાએ એવજ્ઞત નય પ્રમાણે સવર ભાવમા હોય તે શ્રેષ્ઠ છે જોયે જોયેના નય નીચેના નય કરતા શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ થતા જાય છે

નોંધ નં. ૨—જ્યા ચારિત્ર અને સાધુપણની વાત આવે ત્યા સર્વજ્ઞ વીતગગની આરા પ્રમાણે વ્યવહાર સમકિત સહિત પાંચ મહાવ્રતમાંથી કોઈ પણ મહાવ્રતને જે કોઈ ખડિત ન કરી નાખે તે સાધુ છે અને ચારિત્રમા છે અને સ્વલિંગની અપેક્ષાએ તીર્થના સાધુ માટે રજોહરણ, ગુન્ધો અને પાત્રા જોઈએ, બાકીના ઉપકરણ કલ્પ પ્રમાણે હોય. ઉધાડે મોટે સાધુ ખોલે તો વાયુના જીવ હજારા અને પહેલા મહાવ્રતની વિગધતા થાય હિંસા થાય એવું કરવા માટે સાધુ, શ્રાવકને ઉપદેશ આપે તો પહેલા મહાવ્રતની વિરાધના થાય

નિક્ષેપાથી

સંવરનું અવલોકન

(૧) **નામ સંવર**—કોઈ માણસનું નામ સવર હોય તે પૂજવા કે આદરવા યોગ્ય નથી, પણ મંવર તત્ત્વને “મંવર” એવી મત્તા આપેલી છે તે મંજાવી શબ્દ પ્રયોગ યાય.

(૨) **સ્થાપના સંવર**—(૧) કોઈ વસ્તુને “સંવર” તરીકે ગ્રાપી હોય તે પૂજવા કે આદરવા લાયક નથી (૨) કોઈ માણસ પોતાના ભાવને આત્મ પ્રદેશમા અચવા સવરના કોઈ બેદમા સ્થાપે, મ્થિત થાય તે ભાવ નિક્ષેપાનો વિષય છે તે ઉપાદેય છે (૩) સવર શબ્દની લીપીમા ગ્રાપના

(૩) **દ્રવ્ય સવર**—નિક્ષેપાની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય સવર વણી રીતે વૈજ્ઞની શકાય, પણ અહિં ઉપાદેય સ્વરૂપ ખે પ્રકારનું છે (૧) દ્રવ્ય સવરની કચ્છી ભાવ વગર જો દ્રવ્ય કચ્છી કચ્છામા આવે તો મોક્ષનું કળ ન મળે, પણ સ્વર્ગાર્દિ કળ મળે. (૨) પુદ્ગલ દ્રવ્યોનું કર્મ પણ આત્મ પ્રદેશોમા ન આવવું તે પણ દ્રવ્ય સવર છે, તે ઉપાદેય તત્ત્વ છે

(૪) **ભાવ સંવર**—એટલે સવરમા ભાવ, પરિણામ, આત્મપરિણતિ, ગગદોષની મત્તા કે અભાવ, વસ્તુમા સાગ નગ્નાની કલ્પના ન કરવી તે, તેમા ઇષ્ટ અનિષ્ટ ભાવ ન ગમ્મવો, તથી નુખી કે દુખી ન થવું સમાનભાવ રાખવો તે ભાવ સવર છે ભાવ સવર વગર મોક્ષ નથી આત્મપ્રદેશનું અકષયપણું તે પણ સવર છે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમા રમણના દસ્તી, પોતાના જ્ઞાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્યમા એકાકાર થવું તે પણ ભાવે સવર છે અને તેની સાથે નિર્જગ પણ થાય છે

જ્ઞાન સવરના ત્રણ પ્રકાર

(૧) જ્ઞાનમયી જ્ઞાન સવર—જ્ઞાનમ પ્રમાણે સવર તત્વમાં ઉપયોગ. (૨) નો જ્ઞાનમયી સવર—સવર તત્વમાં સ્વેદ જ્ઞાન. આ સ્વરૂપ સમક્રીયથી સજ્ઞ થાય છે અને ૧૪ મેં યુક્તિઓ સંપૂર્ણતા પામે છે. સિદ્ધ સ્વરૂપ સ્વભાવિક રીતે પ્રજ્ઞા વગર સવર સ્વરૂપ છે. (૩) તત્ત્વસ્થિતી જ્ઞાનમયી જ્ઞાન સવર—સવર તત્વમાં જ્ઞાન પરિસ્થિતિ, પ્રજ્ઞાત્મ સ્વરૂપમાં લીનમ, યાત્ર, ધર્મ, અસ્થિતિ તથા વીર્યમાં એકાકીય.

સ વ તત્વના

ચાર પ્રકાર

(૧) આજ્ઞાન પ્રમાણ—અચિન્ત્ય કક્ષિત, અર્થ પ્રમાણે ૭ ક્ષેત્ર છે, તેમાં સવર તત્વ આવે છે તે ઉપલેખ છે.

(૨) ઉપમા પ્રમાણ—એમ પણ બાંધવાથી સરોવરમાં પાણી જઈ સકત નથી તેમ આદ્ય પણ જ્ઞાનમયી જ્ઞાનપ્રમાણ વર્તેથી જાણી કરવાથી જ્ઞાન-પ્રદેશ તરફ આવતો પાણ્યેવ કર્મ પ્રવાહ શેષાંત જ્ઞાન તે સવર સ્વરૂપ છે.

નોંધ—જ્ઞાનમ તત્વમાં પુરુષ અને પાપ કાલ અને યુગ અનુસાર કર્મ જે બને આવે છે, પણ પુરુષના જ્ઞાનપ્રમાણ હોતા નથી, કારણ કે નિરાસી, નિષ્કામ, નિરવાર્જ શુદ્ધિ યુક્તિઓથી જોજ્ઞાથી પુરુષ કરવામાં આવે તો તેનું કર્મ આવે તે ધર્મ માર્ગમાંથી જ્યને શાંતી સકત નથી અને તેથી મોક્ષવતુ પદ્ય નથી. આલેખ જસોજ્ઞાન વ્યર્જ શુદ્ધિથી પુરુષ કરવાના જ્ઞાનપ્રમાણ છે સમ્ય.

જોખી દર્શિથી આવે છે તેનું સવરનું સ્વરૂપ મેગવતુ બેઠેલે કે તેની ઉપમા માત્ર સિદ્ધ સ્વરૂપ છે તે ઉપલેખ છે.

૩ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ—સવર તે જ્ઞાનનો સ્વરૂપ છે તેની સાબીતી માટે ભુજો કે મર્મ પ્રાપ્તિ જ્યને માત્ર કરતો હોય તેના ઉપર અણુનુચ્ચ (પ્રયોગ) જ્ઞાન નથી આવતો, પણ જે જ્યની ત્યાં કરે છે જ્ઞાનના મત જ્ઞાનપ્રમાણ લીએ છે તેના ઉપર પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ જ્ઞાન આવતા હોય છે. સર્વ તેની પ્રત્યા કરે છે અને આવે છે જ્ઞાનના જ્ઞાન સમતા વર્તે સવરમાં જ્ઞાન તેના સ્વામી જે જ્ઞાન છે તેના પ્રદેશમાં સિદ્ધ કરીને જ્ઞાન્યો હોય તો આપતો સમ્ય જ્ઞાનનો જ્ઞાનસ્વ સ્વરૂપ (જ્ઞાનસ્વ) થાય છે સિદ્ધતા નુષ્ઠો અસથી અનુભવ અર્થે મેડાં મેડાં જ્ઞાન તો સવરથી થાય છે.

(૪) અનુમાન પ્રમાણ—સવર જ્ઞાનનું જ્ઞાન વ્યાપ છે અને સવર જ્ઞાનમાં સ્વરૂપ અતર્કત આત્મિક મુખ્યો, પૌરુષગીક બિન્દુના મુખ્યી નુચ પ્રકારો, અસથી અપૂર્વ જ્ઞાન થાય છે તો, જ્ઞાનના અસ વગર પ્રમાણ સિદ્ધ સ્વરૂપ મુખ મેગવતુ હોય તો સપૂર્ણ સવર

કે જે સપૂર્ણ સુખ આપી શકે છે, તે મેળવવાના ઉદ્દેશ સાધન મેળવવા જ જોઈએ, એટલે કે મનઃ ઉપાદેય છે

વ્યવહારથી સંવર—ત્રત પચ્ચખાણુ વગેરે સવરના સર્વ ભેદોનું પાલન

નિશ્ચયથી સંવર—અશુદ્ધ નિશ્ચય નયથી વ્યવહાર સવરના પાલનમાં જોડેલે દરજ્જે આત્મભાવ કેળવાય, સમતાભાવ આવે રાગદોષનો અભાવ થાય, આત્માની શુદ્ધિ થાય તેટલે દરજ્જે સવર થાય છે પણ ધ્યેય સપૂર્ણ સનર સ્વરૂપ સિદ્ધ પદ પ્રાપ્તિનું હોવું જોઈએ

આવું પાણુ ન જાય એવું નિશ્ચયથી સવર સ્વરૂપ ક્ષપક શ્રેણીમાં બાગમે ગુણસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે સર્વથા શુદ્ધ સવર સ્વરૂપ ૧૪ મે ગુણસ્થાને આવે છે સર્વથા શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી શૈલેષી પ્રાપ્ત અવસ્થા તથા સિદ્ધ સ્વરૂપ તે સપૂર્ણ સવર છે

ભાવ અને નિશ્ચય અપેક્ષાએ ભેદ અભેદ સ્વરૂપ છે ભાવ = પરિણામ અને નિશ્ચય = દંડના (દ્રઢ પરિણામ) એ અપેક્ષાએ અભેદ રૂપે છે કારણ કે અનેના પરિણામ સામાન્ય છે ભાવ એટલે કળ મેળવવાના પરિણામ અને નિશ્ચય તે કળ, એક કારણ, તો બીજું કાર્ય, એક કર્તા, તો બીજું કળ રૂપી કર્મ તે ભેદ રૂપે છે, તે પણ નિગમ નયની અપેક્ષાએ (કાગણુ તે કાર્ય) અભેદ રૂપે છે ભાવ ધ્યાતા છે, નિશ્ચય તે ધ્યેય છે ધ્યાતા વગર ધ્યેય નથી અને ધ્યેય વગર ધ્યાતા નથી

અહિં “કળ” શબ્દ વાપર્યો તે સમજાવવા પુત્રો છે, કારણ કે નિશ્ચયથી સવર અકળ (પાપ પુન્યના કળ રહિત) છે

હવે ભાવની બાહ્ય ક્રિયા તે વ્યવહાર નય છે તેનો એક દાખલો

ચાલવું છે તે શા માટે? તો કે આહાર, નિહાર, વિહાર, વૈયાવચ્ચ માટે ચાલ્યા વગર છુટકો નથી પણ એની રીતે ચાલવું કે પાપ કર્મ ન બધાય (મવગ થાય) અને નિર્જરા થાય એવો હેતુ રાખીને ચાલવું છે કે જેથી ધ્યેયમાં વાધો ન આવે, માટે સ્ત્રામાં છવને જાણીને, દેખીને, ક્યા ભાવ કે સમાન ભાવથી, ગગદોષ રહિતપણે, રક્ષણ કરીને, ઉપયોગથી ચાલવું તે ધર્મા મુમતિ.

અહીં ધર્મા મુમતિ તે વ્યવહાર માર્ગ અને મોક્ષ ધ્યેયવાળી મવર તથા નિર્જરા તે નિશ્ચય માર્ગ ‘કડમાણુ દોડે’ની અપેક્ષાએ નિર્જગ પણ ધ્યેય છે કારણ કે મોક્ષ એકદમ યતો નથી, નિર્જગ કળતા રક્તા છેવટે અતિમ ચરમ કર્મમાથી મોક્ષ થાય છે

જેઓ વ્યવહાર અને નિશ્ચય માર્ગમાં ગુચવાધને એકાતવાદી યજ્ઞને અને માર્ગ બોધ મેસ તેના માટે આ દાખલા ઉપરથી સમજવાનું છે કે, નિશ્ચય માર્ગ મેળવવા માટે વ્યવહાર માર્ગ ટુકો અને સરળ રસ્તો છે, જોડેલે દરજ્જે વ્યવહારનું ઉદ્દેશન થાય તેટલે દરજ્જે નિશ્ચય માર્ગ દૂર જાય છે. ગમે તેવો એકાંત આત્મવાદી હોય પણ તે ધર્મા મુમતિ રૂપી વ્યવહાર ન સાચવે તો જરૂર તેને પાપ કર્મ બધાય છે.

આની રીતે, સર્વ મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણોમાં ક્યા વ્યવહાર છે, ક્યા નિશ્ચય માર્ગ છે તે જાણવું જોઈએ વ્યવહારના સર્વ ભેદોને એકી સાથે દેગ આત્માથી પાળી શકાતા નથી અને દેગ

એકને પાળવાની તક તેને આવતી નથી, પણ બચાવવાના એક પણ માર્ગની વિચારના, પ્રયત્નથી કરવામાં આવે તે બિધાત્વ પર્ણા આવે છે

દ્રવ્ય સવર—(૧) સવસ્તા બોધોનું બચાવગત પાલન (એ તેમાં ભાવ ન હોય તે એકાંત દ્રવ્ય સવર ક્રમભંગો). (૨) કર્મ દ્રવ્યનું આદ્ય દ્રવ્યમાં આવવું ન થાય તે દ્રવ્ય સવર તે મુદ્દવતુ છે.

ભાવ સવર—(૧) સવસ્તા બોધોમાં અતર્કસુધી ભાવ પરિણામ, આદ્ય ભાવથી પાલન. (૨) તાત્કાલિક અભાવ, સમ્યા (૩) આદ્ય પ્રક્રિયાનું યથાસક્તિ નિશ્ચય કરવું.

દ્રવ્ય અને ભાવ સવરમાં જે બે મુદ્દા બતાવ્યા તેમાં ઉપરનો મુદ્દા ન (૧) કાચુ છે અને નિમિત્તો યુક્તો ન (૨) કાર્ય ફળ છે અને ભાવ સવરમાં જે ન ૩ છે તે ભાવ સવરમાં ન ૧ તથા ન ૨ નો સહચારી છે.

સવર તત્ત્વનો સ્વાદાદ

અહિ જે વસ્તુ પ્રયોગ કરવામાં આવે છે તેની સમજ પડવા બાધી થતી.

(૧) સ્વાદ = કષયિત્ આ સ્વસ્થી બીજા તત્ત્વ તથા વિષયી તત્ત્વની અપેક્ષા પૂર્વક ક્રમિક સંખ્યામાં આવે છે એટલે બીજા તત્ત્વો કે કર્મોની ગૌણ રાખીને મુખ્યતત્ત્વ અથવા કર્મનું કષય કરવામાં આવે છે.

(૨) “અનિ” સ્વસ્થી મુખ્ય તત્ત્વનો સ્વચ્છ, ક્ષય, કાળ, ભાવ સુધી નહાય થાય છે.

(૩) “અ” સ્વસ્થી એક વાક્યમાં તત્ત્વોના સ્વરૂપનો સમુચ્ચય રસિ ભોધ પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવે છે. “અ” એમ જણાવે છે કે સુવર્ણી સાથે બીજા તત્ત્વો કોય અથવા એક કર્મની સાથે બીજા કર્મો કોય.

(૪) “એવ” સ્વસ્થી મુખ્ય તત્ત્વ કે દ્રવ્યનો નિર્મુખ થાય છે.

(૫) “નાન્તિ” સ્વસ્થી વિશેષી તત્ત્વ અથવા બીજા તત્ત્વો અથવા અસર પર્ણ મુખ્યભાષી જણાવવામાં આવે છે.

(૬) “અવગત્ય” સ્વસ્થી તત્ત્વનું એકી વખતે અવાચકપણે જાહેર થાય છે. તેના અંત બાધા—

સ્વાદ અસ્તિત્વ એવ સવર—(૧) સવર નવ સ્વરૂપમાં (દ્રવ્ય-એકાદિ મતિ) એકાદ સવર છે બીજા તત્ત્વનું છત્તમાં સવર સાથે બીજા તત્ત્વોનો વિશેષ નથી.

દ્રવ્યથી—સવસ્તુ એ આત્મા છે. મન, વચન, કાયાના શુભ વેગ (ધી) અમુક પાંચને સવર થાય છે અને વિષયોની વાસ્તવિકતા પ્રમાણે કર્મ પ્રવાહ આત્મ પ્રક્રિયામાં આવતો જાય છે તેના મુખ્ય પાંચ એક સમકિત વિનવી, અપ્રમાદ, અપ્રમાદ, અપોગીયકૃત.

ક્ષેત્રથી—લોકના જેટલા ભાગની પચ્ચખાણથી બંધી કરવામાં આવે તેટલા પ્રમાણમાં ઈર્મ પ્રવાહ ઓછો આવે. ગતી બંધ કરવા માટે જનવજીવ સુધી અમુક હદ જ રાખવી તેથી તેટલી હદ સિવાય સર્વ લોકની સામાન્યથી રાત્રી બંધ થાય અને અમુક વખતે ૯-૧૦-૧૧ માં વ્રતનું પાલન કરવાથી વિશેષથી ઝઘા નિરોધ થાય. સાધુને માટે સુત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બાધિત ક્ષેત્રો સમધી જિનાજા પ્રમાણે નિયમ હોય સર્વનું ક્ષેત્ર આત્મ પ્રેરણા છે

કાળથી—જ્ઞાતકાળની પૂર્વકૃત ગતી આવતી હોવાથી જ્ઞાતકાળની રાત્રી વોસરાત્રીને બંધ કરવી. વર્તમાન કાળ અને ભવિષ્ય કાળ આશ્રી યથારહિત ભાવપૂર્વક પચ્ચખાણ પાળવા જન્ય અતમુક્ત ઉત્કૃષ્ટ જનવજીવ વળી સ્વકાળ તે જીવનો સર્વમાં ઉપયોગ છે

ભાવથી—૩ કળ્પ અને ૩ યોગમાત્રી જેટલે દરજ્જે કોટી પચ્ચખાણ થાય અને રાગ-દ્વેષની મત્તા થાય તેટલે દરજ્જે સર્વ થાય વળી સર્વનો સ્વભાવ તે આત્મ પ્રભુતા છે

ગુણથી—જેટલે દરજ્જે સમતા, રાગદ્વેષ રહિતપણું, વીતગદ્ગદા, યોગોનું અકપણું, શુદ્ધ આત્મભાવ-પરિણતિ-અનુભવ કેળવાય તેટલે દરજ્જે સર્વ ગુણ પ્રાપ્ત થાય.

ભાવથી અને ગુણથી મોહનીય ઈર્મની ૨૮ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષય કરવાનો છે તેની તાત્કાલિકતાના ગુણગ્રાહ્ય ૪ થી ૧૨ છે ત્યાંમાં ૧૩ માં ગુણગ્રાહ્યની અતે રક્ત યોગો રૂઢવાના છે તે સહેજે થાય છે. ગમે તેટલું શારીરિક દુઃખ આવી મળે છતાં સહજ સ્વાભાવિક ઇન્દ્રિયાતિત આત્મિક સુખનો જેટલા અંશે અનુભવ થાય તેટલે અંશે સર્વ ગુણ મળ્યો અને ધ્યેયની નજીક કીએ એમ સમજવું

નોંધ:—કર્મ અગ્રહણ રૂપે સિદ્ધ સ્વભાવિક રીતે મંવર સ્વરૂપ કહેવાય પણ મંવર કર્મશીમા વીર્યનો અભાવ છે તે કર્મણીની અપેક્ષાએ સર્વ નથી.

(૨) સ્યાદ્ નાસ્તિ ચ એવ મંવર —વિરોધી તત્ત્વ આશ્રવ અને બીજા સહચારી તત્ત્વોના સ્વરૂપે સર્વ તત્ત્વ નથી જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વ ભાવ છે ત્યાં સુધી નિશ્ચયથી સર્વ તત્ત્વની ગતિઆત થતી નથી જો કે જેટલે દરજ્જે ઓછું પાપ કે જેટલે દરજ્જે ઓછો આસ્રવ થાય અને ક્ષત્ર યાત્રિ પાળી નવ શ્રેયેયક સુધી જન્ય પણ સર્વના પરિણામ થથી

શુદ્ધ સ્વરૂપ (સિદ્ધ અવસ્થા)ના પરિણામ આવે તે ભાવનાની ખામ જરૂર છે પણ નિગદ્ગ ભગવાન સાકાર રૂપ મજી પ્રમાણે ધારણ કે એવી માન્યતામાં રહી ખોટી અવસ્થામાં ભાવના આવે તો સમજિત કે સર્વનો કંઈ લાભ મળે નહિ અથવા તો દેવતા સુખ માટે યાત્રિ પાળે અથવા દેવગૃહ અને ધર્મ તત્ત્વની અને આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા ન હોય તો સમજિત નથી અને તેથી સર્વ નથી અને ભવનો પાર નથી આત્માના ગુણોની આત્મા માથે એકતાનો અનુભવ કેળવતા ન આવડે તો પણ નિશ્ચયથી સર્વનો લાભ ન થાય

(૩) સ્થાઈ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ એવ સ્વર —એક જીવમાં-એકી વખતે સ્વર તથા આત્મવ (નાસ્તિત્વ સ્વર) તથા બીજા તરફથી હોઈ શકે છે તેના દાખલા :—

પ્રવચ્ચસ્થાન	સ્વર	આત્મવ
૮	સમજિત	અસ્તિ, પ્રમાદ, ક્ષાય, યોગ
૫	સમજિત, દેશ વિરતિ	અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્ષાય, યોગ
૬	સમજિત, સર્વ વિરતિ	પ્રમાદ, ક્ષાય, યોગ
૭-૧	સમજિત, સર્વ વિરતિ તથા અપ્રમાદ	ક્ષાય, યોગ
૧૧-૧૨-૧૩	ઉપસ્થા તથા અપ્રમાદ	યોગ (ધર્મવલ્લિ ક્રિયાપરે)

(૪) સ્થાઈ અવકલત્વ એ એવ સ્વર :—(૧) અમુક માણસ અમુક વખતે સ્વર તત્ત્વમાં આવે રાખે છે કે નહિ તે હજારશી હમી સકાય નહિ (૨) એક જ વખતે સ્વરનું સર્વ વર્ણન થઈ શકે નહિ, સ્વર સંબંધ બોલતા જ અસંખ્યકા સમય લાગે (૩) સ્વર તથા વિરતિ તત્ત્વ અત્યંત બીજા તરફથી એક સાથે હજાર થઈ શકે નહિ.

(૫) સ્થાઈ અસ્તિત્વ એ અવકલત્વ એ એવ સ્વર —સ્વર કલ્પી વખતે સ્વર ચોક્કસ થાય છે અને શુભ કલ્પીય, એવા અત્યંત સ્વર આવતાં છે કે નહિ તે હજારશી હમી સકાય નહિ. દાખલો—અસ્તિત્વ સમર્થ બાકથી સાધુ વેદે તપશ્ચાર્યા, અત્યંત પતિભાવે વિચારે તેની એક અવસ્થા.

(૬) સ્થાઈ નાસ્તિત્વ એ અવકલત્વ એ એવ સ્વર —એક માણસ જીવતા એક સર્વ હજારશી હમી છે કે તે સ્વરમાં નથી અસ્તિત્વ, અસ્તિત્વ અને સ્વર આવતાં હમી સકાય એવા ત કોઈ હજાર નક્કારા કે હમી સકાય નથી કે તે કયા આવતાં છે ખર કેવળ ગાન થયું અને કેવળ કુદુબી વાગી ત્યારે ખબર પડી.

(૭) સ્થાઈ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ એ અવકલત્વ એ એવ સ્વર —એક સાધુ સત્ત્વના મેધના ઉપરનાં કેવાય છે ત્યારે સમજિત અને સર્વ વિરતિ સ્વર તે છે પ્રમાદ, ક્ષાય અને યોગ રૂપી આત્મવ (સકલની નાસ્તિત્વ) ખરૂ છે, ખરૂ તેનું ખોય જિનને મુખાત્યા નાર દખાય થાય મેધ છે કે મેધનું પાંચાત્ય છે તે હજારશી હમી સકાય નહિ.

સ્વર તત્ત્વમાં ઉપાદા, બ્યવ અને ધ્રુવતા —સ્વર ચોથે મુદ્દામાં તે સ્વર સમજિતની ખરૂ જ્યાં તાસ થાય અને સત્તામાં આત્મા સમજિત ધ્રુવ છે અત્રિ આત્મા તે સ્વર ખરૂ હમીથી બનાવે છે.

સ્વર એક બેક પાથે પડી બીજો બેક પાથે ત્યારે પંચેશ્વરના વ્યવ અને બીજાના ઉપાદા ખરૂ સ્વર તત્ત્વ સામાન્ય રૂપે આધુ એ છે.

વ્યવહારથી સવર એથે ગુણસ્થાને મિથ્યાત્વના સવરથી શરૂ થાય છે અને ૧૪ મે ગુણ-
સ્થાને સંપૂર્ણતા પામે છે ૧૪ મા ગુણસ્થાનની અતમા વ્યવહારથી સવર નાશ પામે, પણ
નિશ્ચયથી સવર સિદ્ધ અવસ્થામાં પણ આલુ ગણાય શુદ્ધ આત્મા તે પ્રયત્ન વગર, સ્વભાવિદ
રીતે સવર અરૂપ છે

નવમું નિર્જગ તત્ત્વ

ભાવાર્થ—આત્મ પ્રજ્ઞોભાવી અશયી કર્મોનો અભાવ થવો, કર્મોનું ખરી પડવું, નિર્જરી
જવું છુટું થવું કર્મરૂપે નાશ થવો તે નિર્જગ તેના બે બે

(૧) અકામ નિર્જરા—કર્મનો વિપાક, ઉદય, આવે તે અજ્ઞાનપણે ભોગવાઈ જાય
અથવા જાણતપ, અજ્ઞાનતપ, અજ્ઞાન કુપ્તથી અથવા પન્વરાપણે ભોગવાય તે અકામ નિર્જગ । સર્વ
મસારી છવને ધાય છે તે મોક્ષનો હેતુ નથી

સકામ નિર્જરા—સમકિત સહિત, જ્ઞાન ઉપયોગે, તપની વિધિપૂર્વક, રાગદ્વેષ રહિતપણે,
નિગમીભાવે, મોક્ષના હેતુથી, કર્મને તપાવીને, રૂક્ષ બનાવીને, કર્મને આડવીને, આત્મપ્રજ્ઞોભાવી
તે કર્મોનો કર્મ રૂપે અભાવ કરવો તે સકામ નિર્જગ, મોક્ષ માટે નિર્જગ તત્ત્વમાં છે

મોક્ષ તત્ત્વમાં સર્વ કર્મોનો એક સાથે કર્મરૂપે અભાવ થાય છે અને નિર્જરામાં
તારતમ્યતાવાળા અશયી કર્મોનો અભાવ યાય છે, એટલો મોક્ષ અને નિર્જગમાં તકાવત છે
કર્મનો વિપાક ઉદય આવે ત્યાં જ્ઞાનપૂર્વક સમભાવે વેદવામાં આવે તે પણ સકામ નિર્જરા
મમજ્ઞની મમકિતી જીવ મકામ નિર્જગની અગધના કરે નિર્જગ વગર મોક્ષ નથી

નિર્જરાનું સાધન (કારણ) તપ છે કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તપ તે નિર્જરા
છે તપ, જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ યુક્ત હોય ને મોક્ષ માટે પ્રધાન તત્ત્વ છે અને જ્ઞેનોમાં
તપની પ્રધાનતા દેખાય છે, માટે તપની સફળતા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે તે ભાવના જ્ઞાન,
દર્શન અને યાગ્નિજન્ય છે તપની સાથે સવર જોઈએ જ

દાખલા તરીકે એક તળાવના પાણી ખગડયુ છે, તે કાઢવું છે, તો ને પહેલા તળાવના
પાણી આવવાના નાળા બંધ કરવા જોઈએ ત્યાં ખાંડ પાણી ઉલેચી શકાય એક બાજુથી પાણી
આપ્યા કરે અને બીજી બાજુથી પાણી કાઢતા જઈએ તો તેના પાર ન આવે એવી જ રીતે
આત્મ પ્રજ્ઞોની સત્તામાંથી કર્મોને કાઢવાની સાથે કર્મ આવવાના દ્વાર સવર તત્ત્વથી, બંધ કરવા
જોઈએ જો આ કામ સતત ચાલુ રહે તો સર્વ કર્મોનો ક્ષય થયા વગર રહેજ નહિ

તપના આર ભેદ

હવે તપના આર ભેદો તેમના ગુહ્ય સહિત જોઈએ

(૩) સ્વાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ સવર —એક જીવમાં એકી વખતે સવર તથા આત્મવ (નાસ્તિ સવર) તથા બીજા તત્વો હોઈ શકે છે તેના દાખલા —

પ્રવૃત્તિસ્થાન	સવર	આત્મવ
૧	સમક્ષિત	અન્ન, પ્રમાદ, ક્રયાય, મોગ
૫	સમક્ષિત, દેશ વિ નિ,	અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્રયાય, મોગ
૬	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ	પ્રમાદ, ક્રયાય, મોગ
૭-૧	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ તથા અપ્રમાદ	ક્રયાય, મોગ
૧૧-૧૨-૧૩	ઉપરના તથા અક્રયાય	મોગ (હર્ષાદિ ક્રિયારૂપે)

(૪) સ્વાહ અવકલત્વ ચ એવ સવર —(૧) અણુક માણસ અણુક વખતે સવર તત્વમાં આવ શકે છે કે નહિ તે હજારશી કહી શકાય નહિ (૨) એક જ વખતે સવરનું સર્વ વર્તન થઈ શકે નહિ, સવર મુખ બોલતાં જ અણુકાત સમય નથી (૩) સવર તથા તિરોધી તત્વ અણુક બીજા તત્વોનું એક સાથે ક્ષય થઈ શકે નહિ.

(૫) સ્વાહ અસ્તિ ચ અવકલત્વ ચ એવ સવર —સવર કરતી વખતે સવર માણસ થાય છે અને મુખ કરતીજા બોલેલા મનથી સવર આવતાં છે કે નહિ તે હજારશી કહી શકાય નહિ. દાખલો—પ્રજાપત્ય રાજર્ષિ બાણથી સાધુ વેદી તપસ્થામાં, અભ્યંતર પરિણામે વિચાર, તેની એક અવસ્થા.

(૬) સ્વાહ નાસ્તિ ચ અવકલત્વ ચ એવ સવર —એક માણસ પગપા બેઠો છે એમ સર્વ હજારશી કહે છે કે તે સવરમાં નથી અત્યંત અનિચ્છ, અજ્ઞાન અને સચ્ચાર ભાવનાથી કષ્ટ ઈચ્છીએ થયા તે હોઈ હજારશી કહી શકાય નથી કે તે કયા આવતાં છે ખજ કયા ગયા થયું અને એ કુદુલી વાગી ત્યારે ખજર પડી.

(૭) સ્વાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકલત્વ ચ એવ સવર —એક સંતુ સંવચન કોષના ઉપરમાં દેખાય છે ત્યારે સમક્ષિત અને સર્વ વિરતિ સવર તો છે પ્રમાદ, ક્રયાય અને મોગ રૂપી આત્મવ (સવરની નાસ્તિ) ખજ છે ખજ તેનું ખેચ ક્રિયાને મુખારવા માર દેખાવ માત્ર કોષ છે કે કોષનું પરિણામ છે તે અવસ્થાથી કહી શકાય નહિ.

સવર તત્વમાં ઉપાદા, વ્યવ અને પ્રવૃત્તિ.—સવર ચોથે પ્રવૃત્તિસ્થાને રહી થાય, સમક્ષિતથી પ્રથમ થઈ નાશ થાય અને સત્તામાં આત્મા સમક્ષિત પ્રવૃત્તિ છે. અદ્વિ આત્મા તે સવર ખજ કોષથી જવાસે છે.

સવર એક એક પાછે પછી બીજો એક પાછે ત્યારે જોશનિયા વ્યવ અને બીજાનો ઉપાદા, ખજ સવર તત્વ સામાન્ય રૂપે માણુ છે છે.

વ્યવહારથી સવર એથે ગુણસ્થાને મિથ્યાત્વના સવરથી શરૂ થાય છે અને ૧૪ મે ગુણ-
સ્થાને સંપૂર્ણતા પામે છે ૧૪ મા ગુણસ્થાનની અતર્માં વ્યવહારથી સવર નાશ પામે, પણ
નિશ્ચયથી સવર સિદ્ધ અવસ્થામાં પણ ચાલુ ગણાય. શુદ્ધ આત્મા તે પ્રયત્ન વગર, સ્વભાવિક
રીતે સવર સ્વરૂપ છે

નવમું નિર્જગ તત્ત્વ

ભાવાર્થ—આત્મ પ્રેરણામાથી અશયી કર્મોનો અભાવ થવો, કર્મોનું ખરી પડવું, નિર્જરી
જવું, છુટ્ટ થવું કર્મરૂપે નાશ થવો તે નિર્જગ તેના જે ભેદ

(૧) અકામ નિર્જરા—કર્મનો વિપાક, ઉત્પન્ન, આવે તે અજ્ઞાનપણે ભોગવાઈ ન્વય
અથવા જાણતપ, અજ્ઞાનતપ, અજ્ઞાન કુપ્તથી અથવા પચ્ચગપણે ભોગવાય તે અકામ નિર્જગ 'સર્વ
મસારી હવને થાય છે તે મોક્ષનો હેતુ નથી

સકામ નિર્જરા—અમકિત સહિત, જ્ઞાન ઉપયોગે, તપની વિધિપૂર્વક, રાગદ્વેષ રહિતપણે,
નિરાશીભાવે, મોક્ષના હેતુથી, કર્મને તપાનીને, રક્ષા યનાનીને, કર્મને આકર્ષીને, આત્મપ્રેરણામાથી
તે કર્મોનો કર્મ રૂપે અભાવ કરવો તે સકામ નિર્જગ, મોક્ષ માટે નિર્જગ તત્ત્વમાં છે

મોક્ષ તત્ત્વમાં સર્વ કર્મોનો એક સાથે કર્મરૂપે અભાવ થાય છે અને નિર્જરામાં
નાશનઅતાવાળા અગચી કર્મોનો અભાવ થાય છે, એટલો મોક્ષ અને નિર્જરામાં તફાવત છે
કર્મોનો વિપાક ઉત્પન્ન આવે ત્યાં જ્ઞાનપૂર્વક સમભાવે વેદવામાં આવે તે પણ સકામ નિર્જરા
અમજની. અમકિતી હવ અકામ નિર્જગની અગધના કરે. નિર્જગ વગર મોક્ષ નથી

નિર્જગનું સાધન (કારણ) તપ છે કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તપ તે નિર્જરા
છે તપ, જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિ યુક્ત હોય ને મોક્ષ માટે પ્રધાન તત્ત્વ છે અને જ્ઞેનોમાં
તપની પ્રધાનતા દેખાય છે, માટે તપની સફળતા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે તે ભાવના જ્ઞાન,
દર્શન અને આગ્નિજ્ઞાન્ય છે તપની સાથે સવર જોઈએ જ

દાખલા તરીકે એક તળાવમાં પાણી અગડયું છે, તે ડાહ્યું છે, તો તે પહેલાં તળાવમાં
પાણી આવવાના નાળા બંધ કરવા જોઈએ ત્યાં જ્યાં પાણી ઉલેચી શકાય. એક બાજુથી પાણી
આવ્યા કરે અને બીજી બાજુથી પાણી ડાહ્યા જઈએ તો તેનો પાર ન આવે. એવી જ રીતે
આત્મ પ્રેરણાની સત્તામાથી કર્મોને કાઢવાની સાથે કર્મો આવવાના દાર સવર તત્ત્વથી, બંધ કરવા
જોઈએ. જો આ કામ સતત ચાલુ રહે તો સર્વ કર્મોનો ક્ષય થયા વગર રહેજ નહિ

તપના આર ભેદ

હવે તપના આર ભેદ તેમના સહચ સહિત જોઈએ

(૩) સ્થાઈ અસ્થિ ચ નાસ્તિ ચ એવ સવર —એક જીવનાં એકી વખતે સવર તથા આત્મ (નાસ્તિ સવર) તથા બીજા તરવો હોઈ શકે છે તેના દાખલા —

પુણ્યસ્થાન	સવર	આત્મ
૮	સમક્ષિત	અમ્ભ, પ્રભા, ક્યાય, ચોત
૫	સમક્ષિત, દેશ વિરતિ,	અવિરતિ, પ્રભા, ક્યાય, ચોત
૬	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ	પ્રભા, ક્યાય, ચોત
૭-૧	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ તથા અપ્રભા	ક્યાય, ચોત
૧૧-૧૨-૧૩	ઉપસ્થા તથા અક્યાય	ચોત (અર્ધવલ્લિ કિંચિદપે)

(૪) સ્થાઈ અવકલમ્ય ચ એવ સવર —(૧) અમ્ભ માણસ અમ્ભ વખતે સવર તત્ત્વનાં ભાવ રાખે છે કે નહિ તે જણાવવાની ક્ષમી સકાય નહિ (૨) એક જ વખતે સવરનું સર્વ વર્ણન થઈ શકે નહિ, સવર સખ્દ જોવાનાં જ'અસ'ખ્યાત સમય તથા (૩) સવર તથા વિશેષી તત્ત્વ અવધા બીજા તરવોનું એક સાથે કમન થઈ શકે નહિ.

(૫) સ્થાઈ અસ્થિ ચ અવકલમ્ય ચ એવ સવર —સવર કરતી વખતે સવર ચાકસ થાય છે અને મુઠા કરતીમ. એટલા અંથી સવર આવનાં છે કે નહિ તે જણાવવાની ક્ષમી સકાય નહિ. દાખલો—અસત્ત્વદ સમર્પિ બાલ્યથી સાધુ વેશી તપસ્યામાં, અભ્યંતર મસ્તિષ્કાને વિષય, તેની એક અવસ્થા.

(૬) સ્થાઈ નાસ્તિ ચ અવકલમ્ય ચ એવ સવર —એક માણસ પાવનુ બોલે છે એમ સર્વ જણસો સુને છે કે તે સવરમાં નથી અસ્તી અસ્તિત્વ, અ-ખવ અને સસાર ભાવનાથી સ્પષ્ટ દેખીએ ચાગ્ય તે કોઈ જણસ અસ્તુતાં કે ક્ષમી સકાય નથી કે તે ક્યા આવનાં છે, ખજ કંઈ જાન થયું અને કેવ કુકુબી વાગી ત્યારે ખજર પડી.

(૭) સ્થાઈ અસ્થિ ચ નાસ્તિ ચ અવકલમ્ય ચ એવ સવર —એક સાધુ સન્નિવસન કોષમાં જીવનાં દેખાય છે ત્યારે સમક્ષિત અને સર્વ વિરતિ સવર તો ૭ પ્રભા, ક્યાય અને ચોત રૂપી આત્મ (સવત્તી નાસ્તિ) ખજ છે, ખજ તેનું ધ્યેય સિદ્ધિને મુશાગ્ય નારે દેખાવ માત્ર દેખ છે કે કોષનું ખંડિત્વ છે તે જણાવવાની ક્ષમી સકાય નહિ.

સવર તરવમ્ભ ઉત્પાદ, વ્યવ અને પુવતા.—સવર ચોથે ગુણસ્થાને રહે થાય, સમક્ષિતથી જલ થતાં નાશ થાય અને સત્તામાં આત્મ સમક્ષિત ગુણ છે. અર્થ આત્મ તે સવર ખજ કર્મથી જવારેલ છે.

સવર એક જ પાથે. જહી બીજો એક પાથે ત્યારે પદેસનિા વ્યવ અને બીજાનો ઉત્પાદ, ખજ સવર તત્ત્વ સામાન્ય રૂપે થાયુ ન્દે છે.

અવહાન્ટી સવર ચોથે ગુણધ્યાને મિથ્યાત્વના સવરથી સર થાય છે અને ૧૬ મે ગુણ-
ધ્યાને મંપૂર્ણતા પામે છે. ૧૬ મા ગુણધ્યાનની અતમા અવહાન્ટી સવર નાશ પામે, પણ
નિશ્ચયથી સવર સિદ્ધ અવસ્થામાં પણ ચાલુ ગણાય. શુદ્ધ આત્મા તે પ્રપન્ન વગર, અભાવિદ
ગતિ સવર અરૂપ છે

નવમું નિર્જંગ તત્ત્વ

ભાવાર્થ—આત્મ પ્રત્યોગાત્મી અનર્થી કર્મોનો અભાવ થવો, કર્મોનું ખરી પડવું, નિર્જંગી
જન્મ, છુટ્ટ થવું કર્મરૂપે નાન થવો તે નિર્જંગ તેના બે બે

(૧) અકામ નિર્જંગ—કર્મનો વિપાદ, ઉદય, આવે તે-અજ્ઞાનપણે ભોગવાઈ ગય
અથવા જાળનપ, અજ્ઞાનતપ, અજ્ઞાન કંટથી અથવા પચ્ચનપણે ભોગવાય તે અકામ નિર્જંગ મર્વ
નસારી હવેને થાય છે તે મોક્ષનો હેતુ નથી

સકામ નિર્જંગ—સમક્રિત સદિન, જ્ઞાન ઉપયોગે, તપની વિધિપૂર્વક, ગગદ્રેષ ગહિતપણે,
નિગદ્ધાભાવે, મોક્ષના હેતુથી, કર્મને તપારીને, ક્ષણ બનારીને, કર્મને આકરીને, આત્મપ્રત્યોગાત્મી
તે કર્મોનો કર્મ રૂપે અભાવ કરવો તે સકામ નિર્જંગ, મોક્ષ માટે નિર્જંગ તત્ત્વમા છે

મોક્ષ તત્ત્વમા મર્વ કર્મોનો એક સાથે કર્મરૂપે અભાવ થાય છે અને નિર્જંગમા
તાગનમ્યતાવાળા અગથી કર્મોનો અભાવ થાય છે, એટલો મોક્ષ અને નિર્જંગમા તકાવત છે
કર્મોનો વિપાદ ઉદય આવે ત્યાં જ્ઞાનપૂર્વક સમભાવે વેદવામા આવે તે પણ સકામ નિર્જંગ
અમજની અમક્રિતી હવે સકામ નિર્જંગની અગથના રૂપે નિર્જંગ વગર મોક્ષ નથી

નિર્જંગનું સાધન (ટાંગ) તપ છે કાગ્જમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તપ તે નિર્જંગ
છે તપ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર યુક્ત હોય તે મોક્ષ માટે પ્રધાન તત્ત્વ છે અને જૈનોમા
તપની પ્રધાનતા દેખાય છે, માટે તપની સકળતા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે તે ભાવના જ્ઞાન,
દર્શન અને ચારિત્રજન્ય છે તપની સાથે સવર જોઈએ જ

તામ્રા તરીકે એક તળાવમા પાણી યગડયુ છે, તે ડાટયુ છે, તો તે પહેલા તળાવમા
પાણી આવવાના નાળા બંધ કરવા જોઈએ ત્યાં જ્યાં પાણી ઉભેલી શકાય એક બાજુથી પાણી
આવ્યા કરે અને બીજી બાજુથી પાણી કાઢતા જોઈએ તો તેનો પાગ ન આવે. એવી જ રીતે
આત્મ પ્રત્યોગાત્મી સત્તામાથી કર્મોને કાઢવાની સાથે કર્મ આવવાના દાર સવર તત્ત્વથી, બંધ કરવા
જોઈએ. જો આ કામ સતત ચાલુ રહે તો મર્વ કર્મોનો ક્ષય થયા વગર ગહેજ નહિ

તપના આર ભેદો

હવે તપના આર ભેદો તેમના ગહ્ય સહિત જોઈએ

દેવધી—એક જ સ્થાને બેસી રહેવું કે ઉભા રહેવું

૧૫

કાળધી—મુક્ત મુખી કે પાદોપચમનની માફક નવ છવ.

ભાવધી—એવો વિચાર કરવો કે આ શરીર આત્માનું સ્વરૂપ નથી, મારે શરીરમાં ધ્યાન રાખીને તેના દ્વારા હું જ બોધવવા કન્યા આત્મ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપી પોતાની હયાસ્તિકાથી હ તેમજ ઉપોચાર સમયે કે જેથી આત્માના સ્વાભાવિક સ્વતંત્ર મુખનો અસથી અનુભવ થાય અને કાય કસેલતુ હું જ છુટી બનવાય.

ગુહુધી—હિંદુવાનિ આદિમક મુખનો અસથી (સજિત પ્રભાસે) અનુભવ.

હેતુ—શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ મેળવવાનો અસરીરી બનવાનો હેતુ

૬ પ્રતિ સહીનતા

દ્રવ્યધી—પાંચ હિંદુઓ અને મન, વચન, કાયાના અનુ ચોગને ચોક્કસવા.

દેવધી—મી પશુ, નપુસક રહિત સ્થાનમાં રહેવું.

કાળધી—સદા ઉપોચારમાં તત્ત્વ રહેવું.

ભાવધી—આ કયાને કુમા, નક્ષા સરગતા અને સતોષ્ઠ છનર્વા, નિર્વિકારી મનું.

ગુહુધી—પોત અને હિંદુઓ દ્વારા હું જ મેળવવાનો સ્વેચ્છા બંધ કરીને સ્વતંત્ર પ્રવચન સંધોની બાધા વચમાં અનેન્દ્રિય સહુજ અસ્થિતિ યાન આનંદ મુખનો અનુભવ કરવો.

હેતુ—શરીર અને હિંદુઓની બાધા રહિત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ.

બાલ તપમાં શરીર કંઈની મુખ્યતા જણાય છે તેવો હેતુ શરીર મજબૂત ત્યાગ કરવાનો છે એટલે શરીર અને હિંદુઓમાંથી ઉપોચાર જેથી અને સ્વતંત્ર ગાનથી નક્કેથી આત્મ પ્રત્યક્ષમાં ઉપોચાર મુખ્યતાને અભ્યાસ કરવાનો છે કે જેથી શરીરનાં દુર્બળાં ધ્યાન ન ભાય અને અનતી નિર્ગળ થાય તેજા મોક્ષનો હેતુ સાર્થક થાય.

બાલનાની સામે શુદ્ધ આત્મતર બાલ ન હોય તો બદાસ્થી રેખાય પુરો (મોક્ષના હેતુ વચસ્તો) તે તપ સહ નય, તેથી બાલનાર છે હિંદુઓના વિલમમાં આશક્તી અને બાલ કરીને કામમંદી રૂ થય મારે બાલ તપ તમજાવુ કયાજ છે.

૭ અભ્યતર તપ

૧ પાપચિત

મન, નિયમ, સવચ, સનેમાં કોઈ હાથ ગ્રામી બાલ તેનું નિવારણ કરવા, પ્રાપ્તિયા કંઈનીથી નબળ થય મારે તો રોત તે પ્રભાસે, પ્રવચિત અભ્યાસ છે.

(૧) આલોચણા—ગુરુ પામે કહી દેવું (૨) પ્રતિક્રમણ (૩) આલોચણા તથા પ્રતિક્રમણ.
(૪) વિવેક—દ્રવ્યથી અકલ્પનીય વસ્તુ પચ્છિવતી, અકલ્પનીય કાર્યમાથી દુઃખ થવું, ભાવથી સાર અસાગને વિચાર કરી હેયનો ત્યાગ કરવો. (૫) કાર્યોત્સર્ગ (૬) તપ (૭) છેદ (૮) મળ—ગીછવાગ દીક્ષા
(૯) અપાવ તપ (૧૦) પાગચિય

એમાથી છેલ્લા ચાગ ફક્ત સાધુ માટે છે, બાકીના સાધુ—ત્રાવક બન્ને માટે છે. સાધારણ રીતે કોઈ પણ પાપનું કામ થાય અને પછી પશ્ચાત્તાપ થાય તો બધાયલા કર્મ થોડા, દુકી નિયતિના અને મદ રસના થઈ જાય છે, કોઈ કોઈ વખતે તે કર્મ નાશ પણ થઈ જાય અને ભાવના ભાવતા આગળ વધી જાય તો ક્ષપક શ્રેણીએ ચડીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવનામા સળગતા અને વિવેક અને જે પ્રકારનો દેવ હોય તે પ્રમાણે દોષનાશક અશ્વવસાયની ખાસ જરૂર છે દાખલા તરીકે એક ગળાએ આણસમજથી કાઢને ૬૩ કર્મો, સાગ બાદ તે નિર્દોષ લાગવાથી તે ગળા પોતાનું માન મૂકી સળગતાથી વારવાર ખમાવે તો તે દડના પાપથી લાગેલ કર્મોના અભાવ થવા ઉપરાંત ભાવનાએ ચડી જાય તો સસારનો પાર પામી જાય માટે ગરુડે પ રહિતપણે સળગતા અને વિવેકપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત બહુ ઉપયોગી છે અપાવ તપ અને પાગચિય હાલમા દેખાતા નથી.

હેતુ—નિશ્ચય થવું, દેવ કેવી ડાટાનું દુઃખ કરવું, અહિ સળગતાની મુખ્યતા છે, સળગતા વગર યોગ્ય શુદ્ધિ થતી નથી.

૦ વિનય તપ

વિનય = બાહ્યથી નમ્રતાપૂર્વક વર્તન અને અભ્યંતર ભાવે આત્માને પરલવનાથી મક્કન કરી અભાવમા દોરી જવો તેના મુખ્ય સાત ભેદ છે —

(૧) જ્ઞાન વિનય—(૧) વાચીને, સાભળીને, શરણસમાધાન માટે પૂછીને વારવાર તપાસીને, ધર્મ કયા કરીને તથા વિચાર કરીને જ્ઞાનનો અભ્યાસ વધારતા જવું (૨) મતિ, હ્રુત, અવધી, મન, પર્યવ, કેવળ જાનીનો વિનય કરવો (૩) જ્ઞાન આનંદ આત્મા સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો.

(૨) દર્શન વિનય—(૧) તત્ત્વોમા સમજાણપૂર્વક દ્રઢ શ્રદ્ધા (૨) અગિહિત, અર્હત પ્રકૃતિનું ધર્મ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, ગ્રંથવિર, કુલ, ગણ, સત્, ક્રિયાવત, સમોગી, મતિજ્ઞાની થાવત કેવળજ્ઞાની એ સર્વનો સત્કાર કરવો, સન્માન કરવું, આશાતના ટાળી, ભક્તી કરવી, ગુણાનુવાદ કરવા અને તેમના ગુણ પોતાના આત્મામા કેળવવાનો અભ્યાસ ગમવો (૩) આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો.

(૩) ચારિત્ર વિનય—(૧) પાપ પ્રકારના ચારિત્રીનો વિનય કરવો (૨) ચારિત્ર પાળવું

(૪) મન વિનય—આર્ત રૌદ્રધ્યાન ટાળી, ધર્મ, શુકલ ધ્યાનમા મનને જોડવું

(૫) વચન વિનય—ભાષા સુમતિથી વિચારીને હિત, મિત, પ્રિય વચન જોડવું

(૬) કાચ વિનય-(૧) વધ, ગુણ અને પદ્મી મોટા હોય તેને આકર્ષા જોઈ ઉભા થવું અને કાચ જોડી સ્પર્શ સન્માન કરવું વદના કરવી, બેસે ત્યાં પથ્થર કે ચોચ આસન ગાળી શું ઉભા છે તો પોતે ખજ ઉભા સોવું સેવા ભક્તિ કરવી, પાસે રહે ત્યાં સુધી વૈભવવ્ય કરવી, નથ ત્યારે પદોભિષેકા જવું (૨) આશ્રિત, સિદ્ધ, કુળ (એક ગુરુના સિધ્ધો), જવું (એક સપ્રદાયના સાધુ), સપ, શુદ્ધ ક્રિયાવત, જ્ઞાન શીલ તથા ધર્મના આત્મિક, જ્ઞાન, જ્ઞાની, સ્વામી, આચાર્ય ઉપાધ્યાય, જરૂરી એકલાની આશ્રાના ન કરવી, ઉત્સાહથી ભક્તિ કરવી, સ્પર્શ-સન્માન કરવું ગુરુની સ્તુતિ કરવી, (૩) યત્નાથી આવે, ઉભા રહે, બેસે, સુવે, ઉપવેશ કરે જામન કરે ઉપવેશને પ્રદાનિ.

(૭) સોક વ્યવહાર—ગુરુની તથા ગુરુપિત્ર સ્વધર્મીની આશ્રામાં રહે, તેમજ કાચ કરે, ઉપકા ન જૂસે, ચિતા ઉપસાધવે, હાથપૃથી પ્રવર્તે દેશ કાળ પ્રમાણે વિચારીને આશ્રાનો વખત આવે, ચોચ ભાષા બોલે, અસજ્જન્ય રાખે.

વિનય તપનો ધ્યાનમા ઉપવેશ—અને આત્માના પ્રતિષ્ઠા તથા આત્માના શુદ્ધ ગુણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, પતિ વીર્યમાં જોડું અને વિકાસાળા પૌરુષગીક ભાવેમાં જવા ન દેવું તે નિશ્ચય વિનય છે. ધર્મ જ્ઞાન મૂળ વિનય છે. જેનો વિનય કરીએ તેમ ગુણ આપવામાં આવે છે. તેની તાત્કાલિકતા આપણી શક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે.

૩ વૈભવવ્ય તથા (ભક્તિ)

જ્ઞાની વૈભવવ્ય કરવી? તીર્થકર, જગુર, આચાર્ય (પ્રવચ્ચા, વર્ષ, વાંચના, દ્વિત, જોડે સંસ્કૃત એમ આચાર્યના ૭ બેઠ), ઉપાધ્યાય, સ્વામિ, તપસ્વી, ક્રિયાવત, ૧ મતિ ધર્મ પાળનાર, સમોગી, ગવંચી કુળ, ગુણ સપ, જ્ઞાન, મુનિ, નર દીક્ષિત, મનિ, કુળ, જવંચી, મહાત્મ્ય, કેવળ જાતી એ ૨ બેઠમાં ભક્તિ કરવી.

તેની રીતિ સેવા કરવી? નીચે જણાવેલ બેઠમાંથી વિવેકથી કમળને સ્થાવરોજ સેવા કરવી.

(૧) ભક્તિ જુગત્ત મુલ્યગુણ, આશ્રાના યાગી.

( ) સ્પર્શ, આવર્ષા જતાં જોઈ ઉભા થવું, નમસ્કાર વદના, આજ્ઞા આપવું કાચ જોડી મોઝવું આજ્ઞામાં આવવું જ્ઞાની પદોભિષેકા જવું કાચ હજીવું મુખ ઉપસાધવું.

(૨) નમ્રતાથી સમક્ષ જોવું જા પારખીને તે પ્રમાણે જનુસરતું પજ્જ મહાસ્થામાં તથા જુગત્તના કર્તા, જુગત્તથી કાચ કરવું ચોચ દર્શની એમ દૂર કરવે, દેશકાળ વિચારીને પ્રવિનિ જામી, કાચ જુગત્તના રાખવી, આદાર પાણી થાવી આપવી, વચર ફક્ત નિ / રના દેવુંથી નિરાશી માવે (પૌરુષગીક હજીવ વચર) વૈભવવ્ય તથા કરવે. ભક્તિ કરનારા તે / જવર્ષાં મોઝે ન જાવ તેમ આજ્ઞાની નદુન જવર્ષાં મોઝ જવાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થાવરી મેળવે છે અલેખાથી કેવળ જા પ્રાપ્ત કરે છે.

૪. સજ્જાય તપ

મત્ર અભ્યાસથી, અર્થ અને શકાનો પુછીને ખુલાસો કરવાથી, વારં વાર સભારી જવાથી, દીર્ઘદ્રષ્ટિથી વિચાર કરવાથી અને ધર્મ કથા કરવાથી સજ્જાય તપ થાય છે

સજ્જાય તપમા સ્વઅધ્યાય = પોતાનો અભ્યાસ = શુદ્ધ આત્માના ગુણોનો અભ્યાસ આવી જાય છે, તે પાત્રમા તપ ધ્યાનમા બહુ ઉપયોગી છે

૫ ધ્યાન તપ

ચાર પ્રકારના ધ્યાનમા ધર્મ, શુદ્ધ એ બે ધ્યાનથી જ નિર્જરા થાય છે, પણ બે દુધ્યાન કે જેથી 'બધ' થાય છે તેનો નાશીને ત્યાગ કરવો જોઈએ એટલા માટે તેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ

આર્તધ્યાન—મનને ગમે તેવા શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ સંયોગની ચિંતા કરવાથી, અમનોશ શબ્દાદિ વિષયોનો વિયોગ ધ્યક્ષવાથી, રોગનો નાશ કરવાની ધ્યક્ષાથી, કામભોગ કાયમ રહે એવી ધ્યક્ષા કરવાથી આર્તધ્યાન થાય તેના લક્ષણ—આક્રં, ગોક, અશ્રુપાત અને વિલાપાત છે, તેથી તિર્યચનુ આયુષ્ય બધાય છે

રોદ્રધ્યાન—હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વિષયભોગમા આસક્તપણુ, તેનું એકવાર કે વારં વાર ચિંતવન, સેવન, હિંસાથી ધર્મ થાય એવી સ્થાપના કરે મરણ સુધી પાપનો પશ્ચાત્તાપ ન કરે તે નરકનુ આયુષ્ય બાધે.

નરક અને તિર્યચની ગતિમાંથી બચવા માટે આર્તધ્યાન તેમજ રોદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરવો

ધર્મધ્યાન તપ

ધર્મના ચાર ભેદ—(૧) આચાર ધર્મ—તે જ્ઞાન, દર્શન, ચાત્રિ, તપ, વીર્યના સર્વ મળી ૩૯ આચાર.

(૨) ક્રિયાધર્મ—તે ડરણ સિત્તરીના ૭૦ ભેદ તે અગાઉ લખાઈ ગયા છે

(૩) દયાધર્મ—અધ્યા = પોતાના આત્માને આસવથી બચાવવો પરદયા = જીવરક્ષા દ્યય દયા = જીવના ૧૦ પ્રાણ માહેનો કોઈ પ્રાણ નાશ ન કરવો તે ભાવ દયા = જીવને પોતાના જેવો આત્મા બાળી અનુકંપા ગપ્તરી. બ્યવહાર દયા = ચતનાથી જીવનું રક્ષણ કરતું નિશ્ચય દયા = આત્માના ગુણમા રમણ કરવું, તે ૧૪ મા ગુણધ્યાનની અતે સપુર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ પામે. અનુબંધ દયા = અદ્યથી હિંત બુદ્ધિ, બહારથી આઠગણુ

(૪) સ્વભાવ ધર્મ = અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, સમદ્રષ્ટિ આત્મિક સુખ અને શુદ્ધ પાશ્વિકામિક ભાવ વગેરે શુદ્ધ ગુણોમા રમણના

ધ્યાન = મનોયોગ = માતસિદ વિચાર = ચિત્તવન, અભ્યવસાય, ભાવવા, અમાધિ.

કમ્પા ધાર, પરાપુત્ર અને મેલ-પુત્રાસી જેમ (૩) સુદૃઢી-અમ, ઉપરિ, આસપાસ, ખજીર નિશ્ચિત સુધે સંભાગવાની તથા ભજવણી કમ્પા ધાર. (૪) ઉપરિથી કમ્પી-પુરેને ઉપરિથી તાલસક તપ આસવાની કમ્પા ધાર, તથા આને, નિમણ ધાર: કલ્પવાની, પગપાની, ક કમ્પાની કમ્પા ધાર.

ધમ ધ્યાનના ચાર આદર્શ બન સહાયકારી છે-(૧) વાંચના-વાંચના અને મન સહિત સુ પાસ વાંચના લેવી, (૨) પુણ્ય-પુણ્ય નેતરે દિવના કાલે અને પ્રભાતી તપ સુધિ કરી, (૩) પશ્ચિમ-વારવાર સમારી જનુ (૪) કર્મકથા-જેવા ભાત મનિષ્યને સંકેત છે તથા જ ભાવ બીજાને હોવા.

ધર્મકથા કરવાની ચાર રીત છે-(૧) આદર્શ-મેતાલ્સ કર્મની બધે પો અને જો કલ્પિત મલ કોને એમ હોય-દેવના અર્પણ રામદેવ, આદ્ય, કામ ક્રિયા કાને દાવનો કર્મ અભાવ નહોતે કરે અને તમા અનત ચરુદત્ત નહોતે કરતાં આદર્શની અનત સહિત મોં કરી, દરેક અક્રમ ઉપમ પ્રકારથી તથા અક્રમ અનુ પાત્રી સદે છે એમ બહોરે કરુ ક્રમ સ્વપ્નનાં નિરુદ્ધ, નિપાત્રિ, અક્રમને પાત્ર, નિર્મિત પવેને પ્રકર કરતાં કર્મના સ્વપ્ન વેવામાં પસંદ અવિરોધીજી દેખતા નિરુદ્ધ આદર્શની સમ-વપણ, ઉપમ-ધ્યાન, અક્રમ-સમ-વપણ મલત્ર વગેરે અન્યવુ સાધુના જ ન થાવી સમાર માટે માવના જ નહોતે આવી રીતે કર્મની હૃદયમાં સ્થાપના કરી.

(૨) નિરુદ્ધ-મેતાલ્સ સુત્રના દરેક જાતે સુદ મલ કરી જાવવા કે જેવી જેવી રેલ્લુનીયે છે કરી, સત્ત્વ ધર્મનાં આવી સમાર મેતાલ્સ સુત્રના પસંદ વિરોધી વાંચે સુધે તેમની સમક્ષ પસંદ, નિપાત્રિની તથા પરાગ્રહી વાતામાં અસમ-ધીતજી સુધીને જો સુધે હવે મેલીના તથા વેલ-મની વાલે પ્રકર કરી પાપ અને નિપાત્રનું અનુ તથા હજી અનુ આવી રીતે નિપાત્રનાં સુધે કરવાની સ્થા કરી.

(૩) સુત્રની-સમારી પાષીનું અનિરુદ્ધ સમારુ કુન્ન, નમ, નમ, મલ, મલ, અધિ, ઉપધિ, નમ, નિપાત્ર, નિર્મિત કુન્ન, સમાર આવીજી પ્રકર કરી, મોક્ષનું અનત મુખ જાવુ એવે સંસારનો વેગ તુરે અને મોક્ષની સંખ્યા થાય,

(૪) નિર્મિત-અનુભવ કમનુ અનુભવ હજી પસંદનાં જોમવુ પો છે અને તેમ વખતે આ ભવનાં જુ મોમવુ પો, કામનોમ અસલીમ છે અને તેમાં અનુ મુખ નથી મુખ અક્રમામાંથી મો છે જુ મોવ નિપાત્રને જાને કામનોમનાં અનુભવ કરવામાં આવે છે મુખ કર્મ જુ માલ વિચારી અનુભવ જા નમ છે. માટે સંસાર મોક્ષનાં તાલસક છે, જેવી રીતે તથા જાવ ઉત્પન્ન કરેલો.

ધર્મ ધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા-(૧) એવમ્બાજી પેદા-એવમ્બાજીનો નિપાત્ર-અનુ મોક્ષ આને અને એવમ્બાજી માટે બીજા માટે જાવ જુ નામુ છે કાલુ કે તેમ જા

પોતાને એકલાને જ ભોગવવાનું છે અને કોઈ સાથે આવી મદદ કરવાનું નથી વળી જીવને પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, શુદ્ધ પગ્ગિતિ શક્તિ સાથે જ એકત્વપણું (તદુપપણું) છે, માટે પોતાના ગુણોની શુદ્ધિ કરવી એ જ શ્રેય છે (૨) અણિયાણું પેહા-અનિત્યપણાનો વિચાર-શરીર, યુવાની ધન, સગા, વગ્યાગ, ભોગો વગેરે સર્વ અનિત્ય છે, નાશ પામતા વાગ નથી લાગતી, માટે તેના ઉપર મમત્વ દુસ્થાને છે, પોતાનો આત્મા તથા જૈન ધર્મ નિત્ય છે, માટે આત્માને ધર્મમા જોડવો તે જ કામનું છે

(૩) અશરણાણુંપેહા-અશરણપણાનો વિચાર-ઉપરોક્ત અનિત્ય પદાર્થો કર્મ વિપાકના દુઃખમાયી બચાવવા સમર્થ નથી, માટે તેમની સહાય નકામી છે, ફક્ત જૈન ધર્મ તથા પોતાનો પુનર્પાર્થ શરણુ આપી શકે તેમ છે, માટે શક્તિઓનો ઉપયોગ ધર્મમા જ કરવો બ્યાજમી છે

(૪) મસારાણુંપેહા-સસાર મહા વિચિત્ર છે ભવની પરપરામા ગાપ દીકરો વાપ છે અને સ્ત્રી, માતા વાપ છે, મિત્ર શત્રુ વાપ છે, શત્રુ મિત્ર થાય છે, સારા પુદ્ગળ ખરાબ થાય છે, માકાના સારા થાય છે વળી મસારની ચારે ગતિમા દુઃખ છે, ઉદગિંક શરીરો તથા નાગકીના શરીરો અશુભ છે, સર્વ ભોગો, રોગનું મૂળ છે, આની રીતે સર્વ સસાર દુઃખમય-અસાગ છે, માટે તેનો પાગ પામવા ધર્મની આરાધના કર્યા વગર છુટકો જ નથી

નોંધ —આઠ ધર્મ ભાવના, મૈત્રી આદિ ચાર સમકિત ભાવના, ચાસ્ત્રિના સર્વ ગુણોનો અમહ, વગેરેનો વિચાર અને સર્વ મુત્રોનો પગમાયિક સાગનો વિચાર તે સર્વ ધર્મ ધ્યાન છે; અહિ ફક્ત સક્ષેપમા બતાવેલ છે

શુકલ ધ્યાન

શુકલ = નિર્મળ નિર્મળ ગુણો અને નિર્મળ આત્માનું ધ્યાન તે શુકલ ધ્યાન. તે ધ્યાનમા મન પણ નિર્મળ છે નિર્મળ મન યોગ = નિર્મળ ચિત્ત = સકલ્પ વિકલ્પની ક્રિયા રહિત ક્રિયારહિત, ઈન્દ્રિયાતીત, ધારણાથી ગહિત, સ્વરૂપ સન્મુખ, કપાય રહિત, આત્મામા મન ચિત્ત શુકલ ધ્યાનના અધિકારી-સ્થિર ચિત્ત, ઉત્તમ સવયબ, શરીરના કટકો થાય તો પણ વિકાર ન થાય. જીતેન્દ્રિય, સમભાવ, મહા વૈગવ્યવાળા આત્મા હોય છે

શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ

૧. પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર

પૃથક્ત્વ = જુદાપણું (એક દ્રવ્યમા એકલા પથણિનું જુદાપણું) ભિન્નતા = વિચારમા ભેદ, જુદા જુદા વિચારોવાળી, એક વિચાર સપૂર્ણ નિચરતાને ન પામે, એટલે વિચાર તદ્દી પણ જાય. અહિ ભેદ જ્ઞાનનો વિષય છે. શબ્દ, અર્થ, દ્રવ્ય ગુણ, પર્વાય, યોગ, વિચાર વગેરેની ભિન્નતા હોય છે, ભેદ દ્રષ્ટિથી ચિત્તવન હોય છે

ચોથા ફેસ સંસ્થાન વિચાર—પુણ્યજન્મ આકારો ને નેતાર્યા આવે તે જનિત્ય છે વારવાર જન્મવાયા કરે છે સારો આકાર નરસો થાય છે અને ખરાબ આકાર સારો થાય છે માટે સારત્યા મોક્ષ ન તાપ્તવો અને ખરાબત્યા જુલુષ્યા ન કરી, સમભાવ રાખવો.

લોકોના આકાર બહુવા માટે જ્યુ મોટીઆ (સરાવર્થા) ઉપરઉપર મુક્યાં નીમ્યાં ઉપુ વચ્ચુ મુ અને ઉપસુ ઉપુ સૌથી પહેળા ભાગમાં નીમે ૭ મી નરક અને ઉપસુ પહેળા ભાગને સ્થાને પાંચુ ફેસોક બચ્ચા છે હાથ રાખી માપરા પહેરી એક માવસુ ફેર દુદી ફેર અને ને આકાર થાય તેમાં સૌથી નીમે ૭ મી નરક, મેવુનિ મ્થાને પાંચુ ફેસોક અને મુખ સ્થાને પાંચ જ્યુવર વિમાન, મસ્તકના ઉપસુ ભાગમાં સિદ્ધ ફેર, કેમો સ્થાને ત્રીજો લોક પનાકારે મોક ૩૪૩ રજુ થાય છે એકેક જ્યુ મસ્તકનાત મેડાકોટી લેખનની છે.

લોકના ઉપસી નીમેના છેડે જતા ૧૪ રજુ થાય છે પહેળાકમાં સૌથી નીમે ૭ મી નરક ૭ રજુ ઉપર જતાં એકી કર્તા કર્તા ત્રીજા ફેરે એક રજુ જી વર્ત્યા વર્ત્યા પાંચમે ફેર છેડે પાંચ રજુ જી એકી કર્તા કર્તા સર્વાઈ સિદ્ધ વિમાને એક રજુ લોકમાં ૧૪ રજુ ઉંચી અને એક રજુ પહેળા ત્રસ નાદી છે તેમાં ત્રસ અને સ્થાવર છપ હોય છે. માકીની જગ્યામાં ફેર સ્થાવર છપ છે ત્રીજો મોક એક રાજ લખિ પહેળા અને ૧૮૦૦ નોચન ઉચો છે તેની નીમે અધી લોક છે અને ઉપર ઉર્ધ્વ મોક છે.

અધીલોકમાં ચાત નરક છે તેમાં ૨૬ પાચા છે જેની પોલારમાં ૮૪ લાખ નરકવાચા એકો નાકીને સ્થેવાના સ્થાન છે તેમાં જસખ્યાતા નાકી રહે છે તેની જાતી કુમા, તસ, દાદ, મસ્તી મોક, ખજ જવર, ફેર, પસસજુ એ ફેરવેજના છે.

તે ઉપરાંત ખંધી જ્યુ નરક સુધી પરાખર્માં ફેર દુ ખ દ છે જેમો અનેક સમો વિદેવિને કાપે, કટકા કરે એકેક વેર, પીમે, સાય કે વીછી ખંધી કરેલા ૬૫ વિદેવિ દુ ખ દીએ, અર્ધિમાં મોક, માય બીચાવે, વગેરે કરે જ્યુ નાકીનુ શરીર પાણુ પાવની માફક બેડક બપ, બપુરે અર્ધિમે મરે નહિ, તે ઉપરાંત મેખધી જગ્યા નાકીએ જસસસ ૬૫ વિદેવિને એક બીચને જાનુ દુ ખ દીએ કે ૭ માચી ૭ નરકમાં જ્યુ વિદેવ પ્રમાણમાં છે.

પહેલી નરકના વચ્ચા ૬૫ માંતરમાં ૭ ફેડ ૭૨ લાખ જસપતિના જાવન છે તેમના ૨૦ ફેરો સમપધીથી ખજાર ફજાર લેખન નીચા રહે છે. જાવનપતિલિ જસખ્યાતા છે

ત્રીજા મોકમાં અસખ્યાત દીપ સમુદ્ધ છે. દીપેલી નીમે જાલકા ફેરો રહે છે, અને તેમની નીમે જસ જનિતા ફેરો રહે છે ત્રીજા મોકની મધમાં ખંધી દીપ છે. એજામાં જ મુખેા રહે છે તેમાં જમન વીજ વીર્ધકર હોય અને ઉપુષ્ટ ૧૭ હોય, જમન ને મેડ કવચ જાવવા અને ઉપુષ્ટ તપ ફેડ હોય, જમન ને ફજાર ફેડ અને ઉપુષ્ટ તપ ફજાર ફેડ સધ સાધી હોય. તેમના સુખ માય કરવા મુખેા અક રક ખાંક ૭૨૬૦ અવાય છે તેમાં

ગર્ભમાં મરતા જીવો આવી જતા હોય ને સંભવ છે તત્ત્વકેવળી ગમ્ય દીગબર મતમા ૧૯ અંક બેટલા મનુષ્ય બતાવેલ છે જ્યોતિષી દેવોના અમખ્યાન વિમાન અને ગજધાની ત્રીઝલોકમા ઉપગના ભાગમા છે

ઉર્ધ્વ લોકમા નીચેથી ઉપર અનુક્રમે ૧૨ દેવલોક, ૯ ગ્રેવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન છે સર્વ મળી ૮૪૯૭૨૩ વિમાન છે તેના ઉપર મુકિત શિલા છે તેના ઉપર સિદ્ધ ક્ષેત્ર છે તે ૪૫ લાખ જોજન લાંબુ પહોળુ અને ૩૩૩ ધ્રુવુષ્ય અને ૩૨ આગળ ઉચુ છે ત્યાં અનંત સિદ્ધ ભગવાન નિરજન નિરાકાર અંકડી સ્વરૂપે ખીરાજો છે તેમના ગુણગ્રામ કરવા સિદ્ધ સ્વરૂપ પામવાનુ સર્વ સમકિત જીવોનુ ધ્યેય છે, કારણ કે ત્યાં અનંત આર્તિક મુખ છે અને ત્યાંથી ફરી મરવુ પડતુ નથી

અનુત્તર વિમાનના દેવ સિવાય સર્વ સ્થાને આવડા મોટા લોકમા આ જીવ અનેકવાર અથવા અનંતીવાગ ભટકી ભટકીને અહિં આત્રો છે અને હવે સમકિત સડીત ક્રિયાની આરાધના નહિ થાય તો એને એ જ ગિચિતિ થવાથી છે લોકના સ્વરૂપના ધ્યાનથી સવેગ અને નિર્વેગ ઉત્પન્ન થાય છે

જેઓ તત્ત્વજ્ઞાનમા વધારે મહેનત ન કરી શકે તેમને માટે નીચેના પદ્મથ ધ્યાન પદ્ધતિ સાર્થક છે. તેમા પદ્મ આલબન લઇ ધ્યાન ધરી શકાય છે—ૐ પદ્મુ ધ્યાન અરિહત, અશરીરી, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ તે પદ્મોત્તમ પહેલો અક્ષર અ+અ+આ+ઉ+મ=અગિમ=ઓમ=ૐ ૨. નમુક્રન્નાંપાય પદ્મુ ધ્યાન ૩ ષોડશાક્ષરીમા ૧૬ અક્ષરોનો જાપ—અહીંસિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ માધુર્યો નમઃ ૪ અરિહત સિદ્ધ (૬ અક્ષરોનો જાપ) ૫ અસિઆહિસા ૬ અરિહત ૭ સિદ્ધ ૮ ચતાગિ મગળનો પાઠ ૯ નમોયુજ્ઞનો પાઠ ૧૦ ૐ નમો અગિહતાજ્ઞનો જાપ

અરિહતુ ધ્યાન ધરવા માટે—૩૪ અતિશય, ૩૫ પ્રકારની વાણી, ૮ પ્રાતિહાર્ય, ૪ મહા-તિશયો, જ્ઞાનાદિ અનંત ચતુષ્ટય, ૧૨ પર્ષદા—આટલાનુ સ્વરૂપ જાણી તેની માનસિક રચના કરવી, જાણે કે અતર્થક્ષુથી એ સર્વ તદ્દરૂપ દેખાય છે; તેમા પહેલા ઓત્તા થઇને લીન થવુ, પછી સર્વ ચરીત્ર ભાવ છોડીને અગિહતના આત્મ પ્રદેશો અને કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક ચાત્રિ, પડીત વીર્ય અને શુદ્ધ પાત્રિશુમિત્ર ભાવમા લીન થવુ

સિદ્ધનુ ધ્યાન ધરવા માટે સિદ્ધના સ્વરૂપ અને ગુણની માનસિક રચના કરવી, જાણે કે પોતાનો આત્મા સિદ્ધ ક્ષેત્રમા જ છે અને સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનુ આત્મભાવે અનુભવ કરે છે અહીં ફક્ત સિદ્ધના ગુણોનુ આલબન છે, એટલે ઉપાનીત ધ્યાન કહેવાય છે, કારણ કે કાઇ પોદ્ગળીક આલબન નથી

ધર્મ ધ્યાનનાં ચાર લક્ષણ—(૧) આણાર્થ—જેમ રોગ નાશ પામ્યા પછી અન્નની ઇચ્છા થાય તેમ મિથ્યાત્વ જવાથી સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવની આજ્ઞા અગીકાર કરવાની ઇચ્છા થાય (૨) નિસર્ગ—ક્યો-પોનાના અભાવથી અથવા અતિમગ્નુ જાને કરી સ્વ અને ચાત્રિ ધર્મ કવ્યાની

હમ્મજ ધાપ, ખુદાપુત અને મેલ-કુમારની ગેમ (૩) ચલ ફની-અચ, કોર્મ, આલસક અલસક નિનિરિહ સુરો સાંભળવાની તથા જાનવાની હમ્મજ ધાપ. (૪) ઉપદેશ ફની-પુત્રોને ઉપદેશ સાંભળી માનસવર તપ આસ્તવાની હમ્મજ ધાપ, મદદ બાવે, નિમણ ધાપ. કસ્ટવાની, પાગવાની, પા કોતવાની હમ્મજ ધાપ.

ધર્મ પધાનના ચાર આકલ બન સહાયકારી છે—(૧) વાંચના-જાનના આઠ આઠા સહિત મુર પાસે વંચના મેલી (૨) પુષ્પા-પુષ્પાસા મેરેર કિના કાલે પુરો પ્રથમ હરી તત્ત્વની મુદ્ધિ કરી, (૩) પરિશ્રમ-વારવાર સભારી જુ (૪) ધર્મકથા-મેલ બાર અન્નિતે પ્રેષા મે તેવા જ બાર બી બે બેવા.

ધર્મકથા કરવાની ચાર રીત છે—(૧) આલ્પકલી-મોતામાં ધર્મની બપ પડે અને ત્યામ દ્રષ્ટિથી જવ કોરે એમ કહેકુ-રેન્ના અવધમાં તમદિય, અવાન, કામ હિસા વગેરે દાવનો ધર્મકથા અભાવ જાહેર કરવા અને તેમના અનાત અનુલબ જાહેર કરવા આલ્પકલી અનાત સહિત તહેર કરી; રેન્ક આલ્પા ઉપમ પ્રખતથી આ પરમાત્મ સ્વરૂપ પામી રહે છે એમ જાહેર કરુ મુખ્ય અવધમાં નિરરભ, નિપરિશ્રમ, મદાસોનુ પાકન, નિર્મિલક વગેરે પ્રકટ કરવા ધર્મના અવધમાં તથામાં પરસ્પર અવિરોધીયુ રેખીતા વિરેષનુ સ્વાદાથી સમન્વયયુ ઉત્તમમારના, અહિસા-સન્નત-તપ્ત મદત્વ વગેરે જાતવુ સાધુના મન ન પળી સમાર મારે અવધના મન અપકલ બાવી રીતે ધર્મની કૃતિયા સ્થાપના કરી.

(૨) ક્ષેત્રી-લેનિર સુતોના કાગ કા તેના મુદ્ધ અર્ધ હરી અપકલ કે ગેલી ખેરી કોલ્કલીમથી કુ હરી, સત્ય માર્ગમાં આવી સકાષ લેનિર સુતોના પરસ્પર વિરોધી વાતો શેષી તેમની સમ્મ પત્ત, નિષ્પાકલી ત્યામ વરાગની વાતોમાં અસનધીયકુ કોષધિને લેન સકલી ઉચ મેલુના ત્યામ વેરાગની વાતો પ્રકટ કરી, પાપ અને નિષ્પાત્તનુ અવધ તથા કમ અપકલ બાવી રીતે નિષ્પાત્તમાથી મુકત કરવાની કથા કરી.

(૩) સવેગી-સચારી જાણીનુ અનિરયકુ સચાસુ કુ ખ, જન્મ, બપ, મરુકુ આધિ, આધિ, કિપાધિ, તરક, નિયેક, વિરંચુ કુ ખ, સવાનુ સ્વાધીયકુ પ્રકટ કરી, મેલનુ અનાત સુખ આપવું એકો સચારનો વેગ તુરે અને પ્રાદાની કુંજક ધાપ,

(૪) નિર્વચ્છી-અશુભ કમનુ અશુભ કમ પરકલમાં બોલવુ પડે છે અને કોઇ વખતે આ કમમાં જુ બોલવુ પડે, કાનગોચ અપલીમક છે અને તેમાં પણ મુખ નથી સુખ આકામમાંથી મય છે જુ મેલ નિષ્પાત્તને લાગે કાનગોચમાં અપરેષકુ કરવામાં આવે છે. મુખ ધર્મ જુ માલ નિષ્પાત્તી અશુભ કા તપ છે. મારે સચાષ એકાત્યામવા સાચક છે એવી રીતે ત્યાગ ભાવ ઉત્પન્ન કરેયો.

ધર્મ પધાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા—(૧) એગવ્યકુ પેદા-એકલવ્યકુનો વિગલ-જવ એકમો આવેા અને એકમો જમે મારે બીજા મારે પાપ કરુ નકલુ છે કાલુ કે તેનુ કમ

પોતાને એકલાને જ ભોગવવાનું છે અને કોઈ સાથે આવી મદદ કરવાનું નથી. વળી જીવને પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, શુદ્ધ પરિણતિ શક્તિ સાથે જ એકત્વપણું (તદુપપણું) છે, માટે પોતાના ગુણોની શુદ્ધિ કરવી એ જ ક્રેય છે (૨) અણિયાણું પેહા—અનિત્યપણાનો વિચાર—શરીર, યુવાની ધન, સગા, ઘરઆંગ, ભોગો વગેરે સર્વ અનિત્ય છે, નાશ પામતા વાગ નથી લાગતી, માટે તેના ઉપર મમત્વ કુસ્થાને છે, પોતાનો આત્મા તથા જૈન ધર્મ નિત્ય છે, માટે આત્માને ધર્મમાં જોડવો તે જ કામનું છે

(૩) અશરણાણું પેહા—અશરણપણાનો વિચાર—ઉપરોક્ત અનિત્ય પદાર્થો કર્મ વિપાકના દુષ્પ્રમાથી ખચાવવા સમર્થ નથી, માટે તેમની સહાય નકામી છે, ક્રૂર જૈન ધર્મ તથા પોતાનો પુરુષાર્થ શગળ આપી શકે તેમ છે, માટે શક્તિઓનો ઉપયોગ ધર્મમાં જ કરવો આજખી છે

(૪) સસારાણું પેહા—સસાર મહા વિચિત્ર છે ભવની પરપગમાં આપ દીકરો યાય છે અને સ્ત્રી, માતા યાય છે, મિત્ર શત્રુ યાય છે, શત્રુ મિત્ર થાય છે, સારા પુદ્ગળ ખરાબ થાય છે, માઠાના સાગ થાય છે વળી સસારની ચારે ગતિમાં દુઃખ છે, ઉદારિક શરીરો તથા નારકીના શરીરો અશુભ છે, સર્વ ભોગો, રોગનું મૂળ છે, આવી રીતે સર્વ સસાર દુષ્પ્રમાય—અસાર છે, માટે તેનો પાર પામવા ધર્મની આરાધના કર્યા વગર છુટકો જ નથી

નોંધ —આઠ ધર્મ ભાવના, મૈત્રી આદિ ચાર સમકિત ભાવના, ચારિત્રના સર્વ ગુણોનો સમૂહ, વગેરેનો વિચાર અને સર્વ મુત્રોનો પરમાર્થિક સાગનો વિચાર તે સર્વ ધર્મ ધ્યાન છે, આહિ રૂકા સક્ષેપમાં બતાવેલ છે

શુદ્ધ ધ્યાન

શુદ્ધ = નિર્મળ. નિર્મળ ગુણો અને નિર્મળ આત્માનું ધ્યાન તે શુદ્ધ ધ્યાન. તે ધ્યાનમાં મન પણ નિર્મળ છે નિર્મળ મન યોગ = નિર્મળ ચિત્ત = સકલ્પ વિકલ્પની ક્રિયા ગહિત ક્રિયારહિત, ઈદ્રિયાતીન, ધારણાથી રહિત, સ્વચ્છ સન્મુખ, કપાય રહિત, આત્મામાં ગત ચિત્ત શુદ્ધ ધ્યાનના અધિકારી—ચિત્ત ચિત્ત, ઉત્તમ સધયણ, શરીરના કટકા યાય તો પણ વિકાર ન થાય, જીવન્દ્રિય, સમભાવ, મહા વૈગમ્યવાળા આત્મા હોય છે

શુદ્ધ ધ્યાનના ચાર ભેદ

૧. પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર

પૃથક્ત્વ = ભુદાપણું (એક દ્રવ્યમાં ગહેલા પદાર્થોનું જુદાપણું) ભિન્નતા = વિચારોમાં ભેદ, જુદા જુદા વિચારોવાળી, એક વિચાર સપૂર્ણ ચિત્તગતને ન પામે, એટલે વિચાર તૂટી પણ જાય. આહિ ભેદ જ્ઞાનનો વિષય છે. શબ્દ, અર્થ, દ્રવ્ય ગુણ, પર્યાય, યોગ, વિચાર વગેરેની ભિન્નતા હોય છે, ભેદ દ્રષ્ટિથી ચિત્તન હોય છે

વિદાર્થ = સુગ્રામ અનુસાર વિચાર

સુપ્રવિચાર—સખ્દ અર્થ યોગની સકાન્તિ (પરિવર્તન) સહિત વિચાર એક પદાર્થનો વિચાર કરીને પછી બીજા પદાર્થનો વિચાર, એક સખ્દનો વિચાર કરીને બીજા સખ્દનો વિચાર નહીં યોગમાંથી એક યોગ ઘોડો વખત રિશર કી પછી બીજા યોગમાં નવ. વગી સખ્દમાંથી અર્થમાં અને અર્થમાંથી સખ્દમાં નવ, આમ પરિવર્તન થયા કંઈ

એટલે આ ધ્યાનમાં, સખ્દ, અર્થ (પદાર્થ) અને યોગના પરિવર્તન સહિત સર્વ ચેત, શુદ્ધો અને પરચિની, સુગ્રામ અનુસાર, ચિન્તા ચિન્તાય છે. ઉપરાંત-હવે દ્રવ્ય તેના એક જુલુ ચારિત્ર તેના પ્રચલિ-ક્રમ, નમતા, સરળતા, સતોષ, તેની ચિન્તા કરી રીતે કે સર્વના કાર્થ બુદ્ધા છે. જેમ કે ક્રમાથી કોષ નિષ્કળ થાય છે નમતાથી માન, સરળતાથી માયા અને સતોષથી શોક નિષ્કળ થાય છે.

એવી રીતે જુલોની ચિન્તા જાન અભ્યુપાનુ કાર્થ કરે, દર્શન ક્રમવાનુ કાર્થ કરે, મહા નિષ્કલપ્તુ જતાવે, ચારિત્ર સમભાવ અને જુલોની રિશ્તતા મેળવવાનું કાર્થ કરે. આમ પ્રદેશની ચિન્તા ને એક પ્રદેશ છે તે બીજાથી ચિન્તા છે ત્યારે જ સખ્યામાં મુકાય ચિન્તાના ત્વક-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, બાવ, ક્રિયાક, વ્યય ક્રોધ, મુર્તિ, અસુર્તિ વગરે પરચિનું નવ નિષ્કલ પ્રમાણ વગેરેથી વિચારી સકાય છે. જુલુસ્થાન ૮ ૭ અને ૧ અહિં સમાવે છે. ઉપરાંત મેલોમાં મુ. ૧૧ નુબી પ્રદેશ પાયો ક્રોધ છે.

૪ એકત્વ વિતકે અપ્રવિચાર

એકત્વ = દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, બાવ, ક્રિયા, આધાર, ત્વકપણુ વખતે આધાર વિચારી સકાય એક દ્રવ્ય આથી વેશા પરચિનું એકત્વ. જેમકે ક્રવના ક્રમ, સરળતા વગરે જુલો ક્રવને આધાર છે અને ક્રવ સાથે ત્વકપણુ છે. મારે એકત્વ, અસુક એક ક્રવના બજન પરચિ જેમકે મનુષ્ય, કેવ, તિર્થિચ, નાહી મનુષ્ય મરી કેવ થાય, કવ મરી તિર્થિચ થાય, તિર્થિચ મરી નાહી થાય, તેમાં મૂળ એ દ્રવ્ય-એક ક્રવ તત્વ, તે બધામાં તે અને તે જ છે અને બીજુ ક્રવજ સકપી તે સરિર કોય તે પ્રવજા અક્રવ તત્વ, પ્રવજા પ્રવજામાં એકત્વ કવે ક્રવ અને પ્રવજા જન્ને દ્રવ્ય છે. મારે દ્રવ્યવની અપેક્ષાએ એકત્વ.

બીજી રીતિ-એક પરમાણુના ખનાત પરચ મુકીને ફક્ત એક ૮ પરચનુ ખ્યાત થાય અજ્ઞાત અધનાના એક ૮ પ્રદેશમાં કે એકજ જુલોમાં કે એક પરચમાં એકજ યોગથી થત ખનું તે એકત્વ.

ઉપરાંત આ વચ જન્ને જુલુ પરચ છે પણ પરચિત્વની અપેક્ષાએ એકત્વ છે.

યોગ પણ એક જ ક્રોધ છે ફક્ત ગાનનોજ ઉપયોગ ક્રોધ છે.

વિતર્ક = ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર ચતુર્થ જ્ઞાન સ્તુત્ત્વ

અપ્રવિચાર-યોગ કે ગ્રન્થ કે અર્થમાં પરિવર્તન નથી. અહિં સમાધિ આવે છે તદ્ અર્થ એવ નિર્ભાસિ = સમાધિ, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે. ધ્યેયાકાર વૃત્તિનો પ્રવાહ અવિચ્છિન્ન ગડે છે તેની જેવટની સ્થિતિમાં મોહનીયકર્મ સર્વથા નાશ પામે છે અને પછી ત્રણ ધનધાતિ કર્મ નાશ પામે છે. ગુણજ્ઞાન યાગમાં એકત્વ વિતર્ક અપ્રવિચાર હોય છે.

અને કેવળ જ્ઞાન, ત્ર્યંબક દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે, એટલે ૧૩ મા ગુણજ્ઞાનમાં જાય છે ત્યાં ધ્યાનાત્મક દ્વારા ગહે છે, એટલે ધ્યાન ધરવામાં નથી આવતું, પણ 'જ' નામ કે અત્મ'મુહુત' બાકી ગહે તે વખતે નામ, વેદનીય, ગાત્ર કર્મ, આયુષ્ય કર્મથી વધારે હોય તો કેવળ સમુદ્ધ ધાત્યી કર્મ નિર્જરી જાય છે અને ચારે કર્મ સગમી ચિત્તિવાળા આપોઆપ થાય છે.

તેમાં ગુણજ્ઞાનની જેવટમાં શૈલેશી કચ્છ શરૂ થાય છે તેથી યોગો રૂધાય છે પ્રથમ બાહ્ય વચન અને મન યોગનો ક્ષય કરે, પછી બાહ્ય કાય યોગ રૂધે, પછી સૂક્ષ્મ વચન અને સૂક્ષ્મ મન યોગ રૂધે ત્યારે સૂક્ષ્મ કાય યોગમાં હોય અને શ્વાસોશ્વાસ જેવી સૂક્ષ્મ ક્રીયા ગહે છે તે વખતે શુકલ ધ્યાનનો ત્રીજો પાયો સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપરવાઈ કરેવાય આ ધ્યાન ભાવનનો વિષય નથી પણ અચિત્ત આત્મનીય પ્રગટ થવાથી અને આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થવાથી કર્મક્ષય થાય છે કર્મક્ષયના હેતુથી તેને ધ્યાન કરેવામાં આવ્યું છે.

પછી સૂક્ષ્મ કાય યોગ રૂધાય કે તરત જ અયોગી અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય અને તેની ચિત્તિ પાય લધુ અક્ષર-અ ઇ રૂ-ઉચ્ચાર કાળ જેટલી છે અહિં સંપૂર્ણ શૈલેશી અવસ્થા છે તેમાં આત્મ પ્રત્યેકોનો ધન અને શુકલ ધ્યાનનો ચોથો પાયો સમુચ્છિન્ન ક્રિયા પ્રવર્તે. (તેના દ્વિચરમ સમય સુધીમાં અનુદય પ્રકૃતિ તિમ્બુક સક્રમણથી ક્ષય થાય અને દ્વિચરમ સમયમાં ૫૫ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય) અને ચરમ સમયે બાકી રહેલ ૧૧ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય અને તીર્થંકર ને તીર્થંકર નામ કર્મ મળી ૧૨ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય કે તેજ વખતે એક સમયમાં શુદ્ધ પગ્માત્મા સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં પહોંચે અને ત્યાં કાયમને માટે સ્થિત થાય આપણા મર્વનો આ જ ધ્યેય છે.

શુકલ ધ્યાનના

ચાર લક્ષણ

૧. વિવેક—અ પરનો ભેદ, મ્વનો અનુભવ, અને પરભાવનો ત્યાગ આત્માની ગિદ્ધિ જ્ઞાનાદિ ગુણો છે, શરીર પુદ્ગળનું છે તે આત્મ દ્રવ્યથી ભિન્ન છે, પુદ્ગળો વિખરાઈ જાય કે ખીછી રીતે પગિણમે એટલે આ શરીર આપોઆપ નાશ થવાનું જ. તેના ઉપર મોહ વ્યર્થ છે અહિં શરીરથી આત્માની ભિન્નતાનો અનુભવ થાય છે, એટલે શરીરના દુકડા થઈ જાય તો પણ જ્ઞાન ઉપયોગ ચાલુ ગહે છે.

૨. વ્યુત્સર્ગ—ઉપર મુળ્ય વિચાર કરીને દ્રવ્યથી સર્વા યંત્રણી અને ઓદ્યાય, માન પાણી, અને સરિસો અને ભારથી કપાય, સસાર અને કર્મનો ત્યાગ કરવાનાં બાવે છે.

૩. અવઠે (અવદિય)—અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ નરબાનિક ઉપચય આરે તે પત્ર ગિધ અને સાવધાન, નાન ઉપરોચ મુક્ત સમભાવમાં, સમ્યા ન્યામાં થીના ઝડ છે અદિ બ્યમાનો અભાવ છે.

૪. અસમોદે—દેશાની કાલચમાં જન મોહ પામ્યા નથી. દરની તિદિ જન તુચ્છ ધાને છે. કોઈજન પુરુષીક પર્વા ઉપર મોહ થને નથી.

શુદ્ધિ ધ્યાનના

ચાર આલેખન

૧. ક્ષમા—અભ્યાન કે વધથી પણ ક્ષમા ન પામે, કુ ખ દેખાને પોતાના સરખે આત્મા સમને અને કર્મ ખપાવનાર તરીકે ઉપકારી માનીને ગર્ભ બાવમાં ઝે.

૨. નિર્લોભતા—પોતાના આકર્ષામાં જ સતેલ ગમે છે. આત્મા સિવાય કોઈ વસ્તુની પ્રત્યક્ષ જાણ નથી.

૩. સરજાતા—ઉપચર્ચ આખાસો દેલ ન જુએ નિષાદસમાવે વિચારે કે કુ ખ પડે એટલે સમજવું કે માય જ કહેવું કર્મ બોલવવાનું બાકી જન અને કર્મનું દેવ જાણી જન કાવચથી આનમાં ઝે.

૪. મુદુતા—કોમળભાવ, પતિવ્રત ઉપચર્ચ કન્યાસુ કોમળતાથી દિત ચિત્તે.

શુદ્ધિ ધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા

૧. ઉદાલુપેક્ષા—ઉદ=સામાન્ય સત્તા-આકાશ ભય, મૈથુન પતિવ્રત એ ચાર કમ્પ્લે સર્વ આત્મ (ગિધાત્વ, ખમ્પ, પ્રમાદ, કપાય, અનુભવ મોચ) નુ મુળ છે. માટે સર્વ કમ્પ્લે અને આત્મનો ત્યાગ કરવો.

૨. અશુભાલુપેક્ષા—સર્વે અશુભ છે જન્મ, ત્વા, નરજ, રોચ, આપિ, ઉપાપિ, સમાય, વિરોચ વગેરેથી ભરપૂર છે. ચારે મતિમાં કુ ખ છે તેમાં નરક નિમેષનું કુ ખ અનવાનત છે. સસારના સખપો પણ અશુભ છે. માતા બીજા ભવમાં સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી કણી થાય, મિત્ર દુરમત થાય, દુરમત મિત્ર થાય, આત્મ અશુભ કુમળી ક્ષમો કરે છે. ગરીબ પણ હામ, માંસ, ક્ષેત્રી અગ્ની, મળ, મૂત્ર, વગેરે અશુભથી ભરપૂર છે. આ સસારમાં કમ સુખ નથી, માટે તેમાંથી છુટવાના માર્ગમાંથી ચક્ષિ ન જન.

૩. અનંત વત્તિયાણું પેહા—સસારમા અનંત પરિવર્તન બ્રહ્મણ ક્યું, સર્વ પુદ્ગલોને ઔદાગિક શરીર, વૈક્રિય શરીર, તેજસ શરીર, કાર્મણ શરીર, શ્વામોવાસ, ભાષા અને મનપણે પરિણુમાવી અનંત પુદ્ગલ પરિવર્તન કર્યા, અનંત ભોગ ભોગવ્યા, તેથી ધરાણા નહિ, અનંતાનંત દુઃખ ભોગવ્યુ તે ભુલી ગયો અને આ વખતે જો મોક્ષ માર્ગમાથી ચૂક્યો તો એની એ જ ગતિ થવાની માટે અહો અજર અમર અડપી આત્મા ! તારા શુભ જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવમાં જ હીન ગ્રહે

૪ વિપરિણામાનુપેહા—દરેક વસ્તુ સમયે સમયે જુદા જુદા પરિણામોને પામે છે સાજો સુતા તે સવારે ઉઠ્યા નહિ, સવારે ઉઠ્યા તે સાજો સુતા નહિ, એક ક્ષણ ભરમા શરીરમા રોગ પ્રકટી ઉઠે છે (સનતકુમાર ચક્રવર્તીની જેમ) પુદ્ગલોના ગુણ પ્રમાણે તેઓ મળે છે અને વિખરાય છે પુદ્ગલોના કેન્દ્ર પ્રમાણે, હે આત્મા ! તેમા રાગદ્વેષ કરી બધનમા જોડાઇશ નહિ, નહિતર કયાયના કયાય પુદ્ગલો ઘસડી જશે પુદ્ગલો પોતાના સ્વભાવમા ગ્રહે છે તો હે આત્મા ! તુ પણ તારા શુદ્ધ અથવા સ્વભાવિક સ્વરૂપ તે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-સમદષ્ટિમા જ મિચર થા અહિં ધ્યાનનો વિષય પુરો થાય છે

છઠો અભ્યંતર તપ

ન્યુત્સર્ગ = ત્યાગ તે દ્રવ્યથી શરીર, સપ્રદાય, ઉપાધિ અને ભાત પાણીનો ત્યાગ અને ભાવથી ૧૬ કષાય, નવ નોકષાય, ચાર ગતિ ૩૫ સસાર અને આઠ કર્મનો ત્યાગ

સાત નયપૂર્વક નિર્જરા તત્ત્વ

૧. નિગમ નય જાડી બુદ્ધિ અને અશથી જુએ, તે ફક્ત બાહ્ય દેખાવને જુએ, વળી બાહ્ય તપ (અકામ નિર્જરા) ને પણ નિર્જગ ગણે કોઇ માણસ ભર તડકામા ચારે કોર અગ્નિ અળગાવી તપ કરે તેને પણ તપસ્વી કહે, પણ તે ન જાણે કે અહિં કેટલો આસવ છે ! કેટલી અજ્ઞાનતા છે ! અશમાત્ર વગર સમજ્યે તપ કરે તેને પણ નિર્જગ કહે સુનિગમ નયવાળો સર્વજ્ઞ વીતગમ સ્વીત છ બાહ્ય તપ જાણીને તેને નિર્જગ તત્ત્વ કહે પણ ખીજી નયોના અભિપ્રાયને માન્ય ગણે

૨ સગ્રહ નયવાળો—નિર્જગના સર્વ ભેદને તથા કર્નાગને એક નિર્જગ તત્ત્વમા ગણે કર્મ પુદ્ગલોનો આત્મ પ્રજ્ઞોથી અભાવ તે પણ સગ્રહ નયના વિષયમા જાય

૩ વ્યવહાર નયવાળો આગ બેદે તપગ્યા કરે, તેને ભાવની અપેક્ષા હોય કે ન હોય

૪. રૂઝુસુત્ર નયવાળો ભર તડકામા બાહ્ય વિવિધી ધ્યાન ધરતો દેખાય, પણ અસ્ત્રી કષાય ભાવ સેવે તો તેને ચકાવ (કષાયાત્મા) કહે વર્તમાનકાળમા વર્મધ્યાન તે નિર્જગ

૫. શબ્દ નયવાણી તપના બેંદીમાં જે ક્ષરોપશ્ચય કે ઉપશ્ચય બાજુ હોય તેને નિર્જન કહે.

૬ સમવિદ્યક નયવાણી ક્ષપક ઔચીવાળાને નિર્જન તત્ત્વમાં કહે.

૭. એવ જીવ નયવાણી ૧૪મા ગુણસ્થાન વાળા કે ૧૫મી ઉપલી નિર્જન છે તેને નિર્જન તત્ત્વ કહે. સાતે નયોની વાત વિવેક અને અપેક્ષાપૂર્વક પ્રશ્ન કરવામાં આવે તો તે સમ્યક્ દર્શન છે.

આર નિર્ણયમા

નિર્જન તત્ત્વ

૧ નામ નિર્જન—નિર્જન એ તત્ત્વની સચા કે “ નિર્જન તત્ત્વ ”

૨ સ્થાપના નિર્જન—તપના ખાનમાં હોય ત્યારે પોતાના આત્મ પ્રવૃત્તિમાંથી કોઈની અસથી કર્મકણ્ડાનો અભાવ થતો હોય એવી માનસિક અવસ્થા કહે. જેમકે માયુ કુ ખે છે ત્યારે જ્યાં કુ ખે છે ત્યાં આત્મ પ્રવૃત્તિમાં કર્મની કલ્પ અવસ્થાની કલ્પાની કરી, મનમાં ચિત્તવે કે આ કોઈના અભાવ થતો કેખાય છે. નામ નય સ્થાપના નિર્ણયનું બીજું વર્ણન ઉપરોચી નક્કિ દેવાથી અધિક લખ્યું છે.

૩. દ્રવ્ય નિર્જન—(૧) આગમથી દ્રવ્ય નિર્જન - આગમપૂર્વક તપનું સેવન અને નિર્જનના અભાસ થયું તે સર્વ યુગ્ય ઉપરોચી, તે મોક્ષ માટે નથી (૨) નોઆગમથી દ્રવ્ય નિર્જન - તેના અર્થ બેઠ - (૧) લખ્ય સરિર = અણુકે માણસ કવિવ્યમાં નિર્જન તત્ત્વમાં સ્થેય તે માણસ (૨) ય સરિર = નિર્જન તત્ત્વમાં મળે તેણે કાળ ક્યો તેનું આ સરિર છે. (૩) તથ અતિક્રિત નોઆગમ દ્રવ્ય નિર્જન તેના અર્થ બેઠ - (૧) ભૌતિક - પસ્તકપણે કુઝામ સ્થળ, કર્મ વિપાકના કુ ખનું સ્થળ હતું તે (૨) લૌકિક-તપ કરીને નિષણ્ણ બધે તે (૩) કુપ્રવચન-અથા જ્ઞા, હિસાપૂર્વક નિષ્ણાત્વનો તપ કરવો તે જેમકે પચાચિત્તપ, જડે રીચાણે નિર્જન અગ્નિ સ્થળ કહે વગરે અપાન કહે આ દ્રવ્ય નિર્જન મોક્ષ માટે નથી.

૪. ભાવ નિર્ણય નિર્જન - તેના બે બેઠ—(૧) આગમથી ભાવ નિર્જન—તપાનુસાર મનસ્થિત સદિત મોક્ષના હેતુથી ઉપરોચપૂર્વક આત્મભાવે તપ કરવો તે, તેમજ સમભાવથી યાન ઉપરોચ સમિત, પશ્ચિમ, ઉપચયન સ્થળ હતું (૨) નોઆગમથી ભાવ નિર્જન—સત્તામ નિર્જન ક્રમાગ કવ.

આત્મભાવે તપ = તપના બેંદીને આત્મના શુદ્ધ સ્વરૂપ સાથે સરખાવતું જેમકે અણુકણુ હતી વખતે આત્મના અણુદ્વારી સ્વરૂપ બાવતું તે હિતસંયેષ તપ હતી વખતે મનને આત્મમાં તેડતું એટલે જતિને આત્મમાં સમાવી રહી.

અસ પરિત્યાગ કરતી વખતે આત્માના શાત રસનો અનુભવ કરવો ધ્યાન કરતી વખતે દરેક શબ્દ કે અર્થના ભાવ પ્રમાણે આત્મ પરિણતિ કરતી આવી રીતે બાગ બેદીમાં સમજી લેવું ભાવ નિર્જરા તે મોક્ષનો હેતુ છે

નિર્જરા તત્ત્વના ૪ પ્રમાણ

૧. આગમ પ્રમાણ નિર્જરા—સૂત્રાનુસાર વિધિપૂર્વક મોક્ષના હેતુથી જ્ઞાન ઉપયોગ સહિત સમતા ભાવથી આત્મભાવે બાગ પ્રકાશનો તપ કરવો

૨. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ—જે તપ કરતા સમતા અને શાંતિ ઉપજે તો સમજવું કે સદામ નિર્જરા થઈ, કારણ કે તપથી નિર્જરા યાચ અને કર્મ પાતળા પડે તેથી સુખ થાય જ

૩. ઉપમા પ્રમાણ—જેમ કોઈ માણસ ગુન્હો કરે, પકડાય અમુક મુક્તની કેદ ભોગવી છુટો થાય અને કેદની મુક્તમાં કોઈ ખાસ વખાણવા જેવું રાજનીતિને સહાયક કાર્ય કરે તો વચ્ચેથી છુટી જાય તેમ કરેલું પાપ કર્મ ઉદયના આવે ત્યાં ભોગવવું પડે અને વચમાં સકામ નિર્જરા કરે તો થોડા કાળમાં તે કર્મ ભોગવાઈ જાય અને તે કર્મમાંથી છવ છુટો થાય

૪. અનુમાન પ્રમાણ—સમઢિત સહિત આવક કે સાધુ જે તૃપ્તિારહિત અને શાત છે અને જેવું શરીર તપથી નિર્જળ દેખાય છે, છતાં આત્મજળથી ધર્મકાર્ય કરે છે તેને જોઈ એવું અનુમાન યાય કે તે નિર્જરા તત્ત્વમાં છે

વ્યવહાર નિર્જરા—બાગ બેદે તપનું પાલન,

નિશ્ચય નિર્જરા—ધર્મધ્યાન, શુકલ ધ્યાન, ક્ષપક ઐશ્વરી કે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં ગમજતા કે જે ક્ષાયક ભાવમાં દોરી જાય છે

દ્રવ્ય નિર્જરા—(૧) આત્મ પ્રતિભામાંથી કર્મ સમુદ્ધાનો અશથી અભાવ થવો તે (૨) બાહ્યતપ

ભાવ નિર્જરા—(૧) કષોપશમભાવ, ઉપશમ, ભાવ, અપેક્ષાપૂર્વક ક્ષાયકભાવ જેમકે ૪ જે ગુણગ્યાને ક્ષાયક સમઢિત (૨) અમ્યતર તપ (૩) તપના મેદોની આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ સાથે અરખામણી કરતા આત્મભાવમાં લીનતા ભાવ નિર્જરામાં પુદ્ગળીક સુખ પર અચ્ચી અને આત્મિક સુખમાં લીનતા થાય છે.

સામાન્ય નિર્જરા—સમુચ્ચય, સામાન્ય નિર્જરા

વિશેષ નિર્જરા—મોક્ષના હેતુથી નિર્જરા, ખાસ કરીને ક્ષપક ઐશ્વરી

દ્રવ્યથી નિર્જરા—આત્મ દ્રવ્યમાંથી પુદ્ગળ દ્રવ્યોનો કર્મરૂપે અશથી અભાવ

સૌત્રથી નિર્વૃત્તિ—આત્મ પ્રત્યક્ષથી આત્માના સ્વરૂપથી કોઈનો અસથી અભાવ.

કાળથી નિર્વૃત્તિ—સમયે સમયે દરેક આત્મ પ્રત્યક્ષથી અનત અનત કર્મ પુણ્યનો અભાવ.

ભાવથી નિર્વૃત્તિ—આત્માની વર્તમાન વિશુદ્ધિ, આત્મિક સુખમાં લીનતા.

સ્વાદ્વાદથી નિર્વૃત્તિ તત્ત્વ

૧ સ્વાદ્વાદ અસ્તિત્વ એ એવ નિર્વૃત્તિ—અપેક્ષા સહિત સર્વ જીવને નિર્વૃત્તિ થાય છે તે કદ અપેક્ષા તે છે સસારી જીવને નિર્વૃત્તિ થાય છે અને તેમાં પણ મિથ્યાત્વી જીવને અકામ નિર્વૃત્તિ થાય છે અને સમીક્ષી જીવને સકામ નિર્વૃત્તિ (મોક્ષના હેતુથી) થાય છે. વળી નિર્વૃત્તિ ઉપર જણાવેલ દબ્બ ક્ષેત્ર કાળ ભાવની અપેક્ષાએ એકથે સ્વાતન્ત્રી અપેક્ષાએ (કોઈનો અસથી આત્મ પ્રત્યક્ષનો અભાવ તે નિર્વૃત્તિ છે.

વળી નિર્વૃત્તિથી પાત્ર પ્રભાવું લાભ થાય છે. વિપાક નિર્વૃત્તિથી કર્મ ન બપનાં હોય તે જીવને કોઈના જન્મથી વખાળ કરે, એટલે કદી સુખ થઈ શકે નહિ. સર્વજ્ઞ ક્ષણિક શુભ દબ્બ કસ્ટીના ભોંટથી અકામ નિર્વૃત્તિ થતી તેમ જ અજ્ઞાને પશ્ચાદ્વૃત્તિ કરતું (અતો મેઝા મેડીની લક) સુખી થાયી શકે છે તેના ઉપાય કરી, દેશક થતી જીવ આજ્ઞા વધે છે તે સમક્ષિ પામે છે સકામ નિર્વૃત્તિ સમક્ષિ સહિત હોઈને મોક્ષ માર્ગ છે તેજ વાસ્તવિક નિર્વૃત્તિ સમજવી.

૨. સ્વાદ્વાદ નાસ્તિત્વ એ એવ નિર્વૃત્તિ —સિદ્ધ પરમપ્રભાવોને નિર્વૃત્તિ તત્ત્વની વજ્ર નહિ હોવાથી તેમને નિર્વૃત્તિ નથી. વળી અન્ય તત્ત્વની અપેક્ષાએ નિર્વૃત્તિ તત્ત્વ નથી. વળી મિથ્યાત્વીને સકામ નિર્વૃત્તિ સમજવી.

૩. સ્વાદ્વાદ અસ્તિત્વ એ નાસ્તિત્વ એ એવ નિર્વૃત્તિ —મિથ્યાત્વી જીવને અકામ નિર્વૃત્તિ છે. પણ સકામ નિર્વૃત્તિ નથી. વળી સ્વાતન્ત્રી અપેક્ષાએ નિર્વૃત્તિ છે પરત્વની અપેક્ષાએ નિર્વૃત્તિ નથી.

૪. સ્વાદ્વાદ અવકલત્ત્વ એ એવ નિર્વૃત્તિ —સર્વ જીવને નિર્વૃત્તિ છે તે છે તેના ઉત્પન્ન પુણ્યના વગર ત્યાગ છે સકામ નહિ. વળી નિર્વૃત્તિનું સ્વરૂપ એકી વખતે મોલી સકામ નહિ.

૫. સ્વાદ્વાદ અસ્તિત્વ એ અવકલત્ત્વ એ એવ નિર્વૃત્તિ —મિથ્યાત્વીને અકામ નિર્વૃત્તિ થઈ શકે છે પણ તે આજ્ઞા ઉપર ચાંદીને આત્મ વિકાસ કરી સકામ નહિ તે જીવજીવી કદી સકામ નહિ. તેમજ સમીક્ષીને સકામ નિર્વૃત્તિ થાય છે, પણ તે ક્યારે મોક્ષ જાણે તે જીવજીવી કદી સકામ નહિ.

૬. સ્વાદ્વાદ નાસ્તિત્વ એ અવકલત્ત્વ એ એવ નિર્વૃત્તિ —મિથ્યાત્વીને સકામ નિર્વૃત્તિ થઈ નથી, પણ તે આકામ નિર્વૃત્તિનો લાભ લઈ પશ્ચાદ્વૃત્તિ કરવાની પેટી અપૂર્વકરતું કરી, પ્રયત્ન કરી, અનિવૃત્તિ કરતું કરી, સમક્ષિ પામી, અહા પ્રજ્ઞા કરી, પુણ્યકર્મ દોરતી, રીયા સમક્ષિ પડેલાં મોક્ષ જાણે છે નહિ તે જીવજીવી કદી સકામ નહિ.

૭. સ્થાદ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકતવ્ય ચ એવ નિર્જરા — જે વખતે ઉપયોગમા સમજિતને લઈને સકામ નિર્જરા છે તે વખતે અકામ નિર્જરા નથી હોતી અને મિથ્યાત્વના ઉદયને લઈને અકામ નિર્જગ હોય તે વખતે સકામ નિર્જગ ન હોય, વળી સમજિતને વિષાક નિર્જગ વખતે જ્ઞાન ઉપયોગ હોઈને સમભાવમા ગ્રહેવાથી નવા કર્મ ન થવાતા હોવાથી તે અપેક્ષાએ વિષાક નિર્જરા પણ સકામ નિર્જરાએ પરિણમે છે, તેથી તે અકામ નિર્જરા ન કહેવાય, પરંતુ અમુક અવધાનથી સમજિતી દેખાતો જીવ કે મિથ્યાત્વી દેખાતો જીવ, સકામ નિર્જરામા છે કે અકામ નિર્જરામા છે તે ખાતરીપૂર્વક જાણ્યથી કહી શકાય નહિ તેનો દાખલો અન્યથિગે સિદ્ધા, ગ્રહ્ય લિગે સિદ્ધા કે જે સાધુના વેષમા ન હોવા છતાં સમજિત સહિત ભાવ સાધુ છે, એટલે વાસ્તવિક રીતે કર્મને જીતનાર જૈન છે અને પ્રસન્નચદ રાજર્ષિ એકવાગ ધ્યાનમા દેખાવા છતા કષાય મેવતા હતા.

તપનો સાગ-શરીરાદિ બાહ્ય ભાવ છોડીને આત્મભાવના અનુભવનો અભ્યાસ

તપના બાર બેદોનું આત્મ ભાવે પરિણમન તથા ધ્યાન

- ૧ હે આત્મા! તુ આજ્ઞાહારી છો
- ૨ તેના અનુભવનો અભ્યાસ કર
- ૩ તારી સર્વ ઇચ્છા આત્મભાવના અનુભવમાજ સમાવી દે
- ૪ આત્માના શાત રસનો અનુભવ કર
- ૫ તુ આત્મ પ્રદેશોમાજ રમણતા કર અને
- ૬ અતીન્દ્રીય આત્મિક મુખમા લીન થઈ જા
- ૭ તુ પર ચ્વરૂપ છોડીને તારા સ્વ ચ્વરૂપમા લીન થા
- ૮ તુ સ્વ ચ્વરૂપની સેવા (ઉન્નતિ-વિકાસકર અને
- ૯ દોષો તથા પુણ્યગાદિ સર્વ ભાવનો ત્યાગ કર

૧૦ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આત્મિક મુખ, સર્વ ગુણોમા ત્રિયગ્ના તત્ત્વમા નિશ્ચલપણુ એ તારૂ ચ્વરૂપ છે

૧૧ તેમાં જ તારી અનંત શક્તિઓનો ઉપયોગ કર અને તેમા લીન થઈ જા અને

૧૨ સર્વ બાહ્ય ભાવોનો ત્યાગ કર આ ચિત્તવન કરતા કરતા અનર્થહુથી આત્મ પ્રદેશો

બોધ સેવા અને દરેક વિચારોનો તદ્દરૂપ અનુભવ કરવા.

મા મુજબ ૧૦ બેંચોનો અતર્કાલ છે અર્થિ તપનો વિશ્વ અમામ કરો છે

આઠમું અથ તત્ત્વ

અર્થ—આત્માના પ્રકૃતિ સાથે કર્મ પુરુષોનો બંધ થાય, કુષ્ઠ અને પાશુની માફક નેત્રા મળી જાય, એક અને અનિની માફક લોધિત્રી થાય, એક સ્થાન અવતારના થાય તે બંધ તત્ત્વ

આપે મન, વચન, કાયાની નરિતિ થાય છે ત્યારે આત્મ પ્રકૃતિ મધ્યમાન થાય છે ત વખતે ૭ આકાશ પ્રકૃતિમાં આત્મ પ્રકૃતિ રહે છે તે ૮ આકાશ પ્રકૃતિમાં સ્થેથી કર્મ યોગ વર્તવાનો, કર્મ રૂપે પરિવ્રતન પામીને સર્વ આત્મ પ્રકૃતિ સાથે નોદાય છે અને સર્વ દેહી વિદ્યાથી આત્મ પ્રકૃતિ સાથે સ્થાયી તથા સ્થિતિ બંધ પડે છે.

મન, વચન અને કાયાના યોગોની તાન્ત્રિક પ્રમાણે કર્મ પ્રકૃતિના સમુદ્ધા (નર્યા, દત્ત) નો બંધ થાય છે યોગ પ્રકૃતિના સ્વભાવ અનુસાર કર્મ પ્રકૃતિ મુખ્યતાથી બંધાય છે, અને કયાની તાન્ત્રિક પ્રમાણે કર્મોના અનુસાર (સ્થ) તથા સ્થિતિ બંધાય છે.

જે કાસ્ટો (કિયા)ની આસર થાય છે તેજ કાસ્ટોથી બંધ થાય છે તત્ત્વના એકમ છે કે આસરથી કર્મ રૂપે સ્થેથી પુરુષ વર્તવાનો કર્મ રૂપે પરિવ્રતે છે અને બધી તે પુરુષોનો આત્મ પ્રકૃતિ સાથે બંધ થાય છે.

ઈશ્વર્યકિ કિયા સિવાયના અભિનના દરેક કાયામાં નય અભિન દેવ દોષ છે એકમ કે માયા અને લોકા અભિન દોષ અને માનના અભિ દોષ છે. આસર તત્ત્વમાં પ્રવૃત્તિ (કિયા, કાયા, યોગ)ની મુખ્યતા છે અને બંધ તત્ત્વમાં કયાની મુખ્યતા છે. પણ સપ્તમ કિયામાં યોગ અને ઉપર કયા અનુસારી છે અને ઉપરના ગુણ આનોમાં કયાની તાન્ત્રિક પદ્ધતી નાય છે.

યોગ અને કયાના બંધ દોષ ત્યાં મિષ્ટાત્વ, અન્ના અને પ્રમાદ દોષ કે ન દોષ, પણ બંધ મિષ્ટાત્વ, અન્ના અને પ્રમાદ છે ત્યાં યોગ અને કયાના દોષ ન તેથી બંધ તત્ત્વના મુખ્ય પાંચ દેવ છે તેમાં આત્માનુ પીન (કિયાન, કર્મ નય, પીન, કુષ્ઠકાર પાશ) મળવાથી બંધ તત્ત્વ નિષ્કર છે

તે સમ હંમને વિસ્તામાં મુખ્યતાથી બંધ તત્ત્વના પાંચ દેવ થાય છે. મિષ્ટાત્વના પાંચ, અન્નાના ચાર, કયાના પચીસ (૧૬ કયા અને ૯ નો કયા) અને યોગના ૫૨ બેંચ મળી ૫૩ દેવ બંધ તત્ત્વના છે અર્થિ પ્રમાદના પાંચ બેંચ-મદ કયામાં, વિષય અન્નામાં, કયાના કયામાં, નિદ્રા અને વિદ્યા અનુભવ વચન યોગમાં, નિદાને અન્ને નિન અન્ને તે ને અન્ન ઉપોચ અન્નામાં આવી નાય.

પ્રદેશબંધ

દરેક આત્મ પ્રદેશને અનંત કર્મ સ્પર્ધક દરેક સમયે લાગે છે, અને તે આયુષ્ય કર્મ સિવાયના સાતે કર્મના પુદ્ગળો લાગે છે આયુષ્ય કર્મ એક ભવમા ફક્ત એક જ વાર અતર્મુહુર્ત સુધી બધાય છે એકેક સ્પર્ધક અનંત (અલબ્યથી અનંત ગુણી અને સિદ્ધને અનંતમે ભાગે એટલી) કર્મ વર્ગણના અનેલા હોય છે અને એકેક વર્ગણા અનંત અનંત પરમાણુ પુદ્ગળોના મ્કધ ૩૫૫ હોય છે વર્ગણા એટલે સખ્યામા સરખા સખ્યા પુદ્ગળોનો મ્કધ, જેમકે દિ પ્રદેશી મ્કધ ખીખ દિ પ્રદેશી મ્કધની તુલ્ય છે

નોંધ :—જીવની સાથે સબધ ધગવનારી આઠ પ્રકારની પુદ્ગળ વર્ગણા છે—ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તેજસ, ભાષા, શ્વાસોશ્વાસ, મન, કર્મ (કાર્મણુ શરીર માટે) એક જઘન્ય ઔદારિક વર્ગણામા અલબ્યથી અનંત ગુણા અને સિદ્ધના અનંતમા ભાગ પ્રમાણુ પરમાણુથી એક વધારે એટલા પુદ્ગળો હોય છે

તે આઠમા ઉત્તરોત્તર આગળ આગળની વર્ગણામા અનંત પરમાણુ પુદ્ગળો વધારે હોય છે અને જેમ જેમ વધારે પુદ્ગળ તેમ તેમ અવગાહના ક્ષેત્ર શક્તિ યતુ જાય છે તેનુ કારણ પુદ્ગળોની સક્તિ પરિણતિ છે, આઠે વર્ગણાનુ ક્ષેત્ર અગુલના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે, પણ એક એકથી અંકેકની અવગાહના નાની (ટુકી થોડી) છે આઠે પ્રકારની વર્ગણાના (પોતપોતાના) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાની વચ્ચે અનંતી વર્ગણાઓ હોય છે અને વ્યક્તિગત દરેક પ્રકારની વર્ગણા પણ અનંત અનંત, લોકમા ભરી છે જેમ થોડુ ઇ ઘણી જગ્યા ગેકે અને પારાના ઘણા પુદ્ગળ થોડી જગ્યા રોકે તેમ વર્ગણાઓનુ સમજવુ

આઠ માહેતી પહેલી ચાર વર્ગણા આઠ સ્પર્શી હોવાથી ગુરુ લઘુ છે અને છેલ્લી ચાર ચોક્કસી (ચાર સ્પર્શ-શીત, ઉષ્ણ, રૂક્ષ, સ્નિગ્ધ) હોવાથી અગુરુ લઘુ છે, જેમ રૂપી દારૂ પીવાથી અમૂર્તજ્ઞાન (શુદ્ધિચેતના)મા વાધો આવે છે તેમ રૂપી કર્મ અરૂપી આત્માને ગુણોમા વાધો પહોચાડે છે મિથ્યાત્વીને આહારક શરીર ચોગ્ય વર્ગણા કે કર્મ લાગતા નથી

પ્રકૃતિબંધ—મળ આઠ કર્મ પ્રકૃતિ છે

- (૧) જ્ઞાનાવસ્થુય કર્મ જ્ઞાન, ઇન્દ્રિયો અને મનને બાધા પહોચાડે છે
- (૨) સ્થાનાવસ્થુય કર્મ નિદ્રાથી કે વગર નિદ્રાએ સ્થાનમા વિદ્ય નાખે છે
- (૩) વેદનીય કર્મ પૌદ્ગળિજ સુખ દુઃખનો અનુભવ આપે છે
- (૪) મોહનીય કર્મ બ્રાતિ (સાસારિક કેક) ઉત્પન્ન કરે છે
- (૫) આયુષ્ય કર્મ ગતિની ચાગ ખેડીમા નાખે છે
- (૬) નામ કર્મ જુદા જુદા રૂપો આપે છે

(૭) જાત કર્મ ઈચ્છા નીચા જોત આપે છે.

(૮) અનિય કર્મ આત્માની સક્રિયતામાં વિષ્ણુ પહેંચાડે છે.

કાર્યના સ્વભાવ અનુસાર પ્રકૃતિ બધ

(૧) જ્ઞાનાવસ્થીયકર્મ—જ્ઞાન અને જ્ઞાનીના અવસ્થાદ્ (નિદ્રા) કરવાથી ઉપકાર ઓળવવાથી, અનુભવ પાડવાથી, દોષ કરવાથી, આચારના કરવાથી ખોટા વિવાદ કરવાથી જ્ઞાનાનાવસ્થા કર્મ બધાય તેમ જ્ઞાન પાકે ત્યારે હિંસા અને વિજ્ઞાન સક્રિયતાની સ્થિતિ પામે, અસતીશ્વર પામે, જ્ઞાન મેળવી શકે નહિ આ કર્મ પચે જ્ઞાનને દાંકે છે અને તેના કુચોપક્રમ કરવામાં બાધા નાખે છે તેમજ જ્ઞાન આત્માની સક્રિયતાને પણ આવરે છે.

(૨) દર્શનાવસ્થીયકર્મ—સમક્રિય અને સમક્રિયની નિદ્રા કરે, દોષ કરે, આચારના કરે, સમક્રિય આપનારો ઉપકાર ઓળવે, સમક્રિય પામતો હોય તેને અનુભવ પાડે (નિદ્રા નાખે), સમક્રિય સાથે ખોટી તકરાર ફાટી કરે વગેરે એવા પ્રકારના કાર્યથી દર્શનાવસ્થા કર્મ બધાયે અને તેમ જ્ઞાન પાકે ત્યારે પાંચ પ્રકારની નિદ્રા (નિદ્રા, નિદ્રા નિદ્રા, પ્રમથા, પ્રમથા પ્રમથા, થીશ્વર) પામ તથા જ્ઞાન અસતીશ્વર, અવધિ, કેવળ એ ચાર પ્રકારના દર્શન થવા ન દે અસતીશ્વરનું સર્વ પ્રસારી હોવાને હોય છે પણ તેમાં તાત્કાલિક છે.

(૩) વેદનીયકર્મ—ગ્રહી, જ્ઞા, હવ, સરવ (સુ અને સ્થાવર) સર્વ હવ ઉપર અનુકરણ દ્વારા રાખવાથી, તે સર્વ હોવાને કુપ નહિ આપવાથી, ચોટાને બને ખીરને સૌક અને કુરવા નહિ કરાવવાથી, આંધ્ર નહિ પ્રગવવાથી, નહિ દિવ્યથી પંચાંગના નહિ કરવાથી શાતાવેદનીય કર્મ બધાય અને તેથી ઉચ્છેદ કરવાથી અશાતાવેદનીય કર્મ બધાય.

શાતાવેદનીય કર્મનું ફળ—મનને ગમે તવા સખ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, પર્શ મને, મન વચન-કાયાનું સુખ ઓળવે તથી ઉચ્છેદ જ્ઞાન અશાતાવેદનીય કર્મનું સમજવું.

(૪) મેદનીયકર્મ કોષ, માન, માયા, લોભ, કર્મનોહ, અગ્નિ મેદનીયની તીવ્રતા પ્રમાણ મેદનીય કર્મ બધાય તેમ જ્ઞાન-સમક્રિય ચોખ્ખું ન થવા દે, નિષ્કાલ્પમાં મેદ નાખે, સમક્રિય અને મિથ્યાવત્તે પા ખી શકે નહિ, કયાય કરે નોકયાય-આગ્નિ મેદનીયને વસ થાય.

કયાય

કયાય એવું—

કયાય = સસાર + આય = જ્ઞાન અમયા

કયાય = નાશ કરવું + આય = નાશકરવું.

કયાયથી સસાર અમયા થાય છે અને આત્મચરિત્રો નાશ થાય છે. તે કયાય ચાર છે—કોષ, માન, માયા, લોભ. તે દોહની તીવ્રતા અનુસાર ચાર ચાર બેદ છે મુખ્યત્વે છે.

૧. અનતાનુબંધી કષાય—આત્માને અનત પ્રકારના બંધનમાં નાખે છે, તેમાં ઉદ્યત્થી જીવ પાપ કરી પસ્તાય નહિ આત્મદર્શન કે તત્ત્વ શ્રદ્ધા મેળવી ન શકે અને શ્રદ્ધા મેળવેલ હોય તો તેનો નાશ કરે છે, મરીને નગ્નમાં જાય છે આ કષાયનો બંધ પહેલા તથા બીજા ગુણજ્ઞાનમાં જ થાય છે દોષને દોષ ન સમજે અને પાપ કરતા પાછો ન હડે અને પાપ કરીને ન પસ્તાય, અને લાખા કાળનું વૈર ગમે તો સમજવું કે અનતાનુબંધીનો ઉદય છે

૨. અપ્રત્યાખ્યાની કષાય—તેના ઉદ્યત્થી જીવ વ્રત, પચ્ચગ્ પાણ કરી શક નહિ, પાપ કર્યા પછી પસ્તાય પણ પહેલેથી ધ્યાન ન રહે, અને તથા પ્રકારનું કર્મ બાધ્યું હોય તો નિર્થક્ય ગતિમાં પણ જવું પડે આવા સમઙ્ગી પણ હોય આ કષાયનો બંધ પહેલા ચાગ ગુણજ્ઞાન મુધી જ થાય છે

૩. પ્રત્યાખ્યાની કષાય—તેના ઉદ્યત્થી શ્રાવકપણ મેળવી શકાય, પણ સાધુપણ (મયમ) પામી શકાય નહિ પાપ કર્યા પહેલાં કદાચ વિચાર કરે, તથા પ્રકારના કર્મ બાધે તો મરીને મનુષ્ય-જીવ પામે આ કષાયનો બંધ પહેલા પાપ ગુણજ્ઞાન મુધી જ થાય છે

૪. સંજ્ઞલન કષાય—તેના ઉદ્યત્થી જીવ કેવળજ્ઞાન ન પામે, પાપ કર્યા પહેલા જ પાપ ન કરવાનો વિચાર આવે, મરીને દેવલોકમાં જાય આ કષાયનો બંધ નવમાં ગુણજ્ઞાન મુધી થાય છે

નોંધ :—સમઙ્ગી જીવને, પૂર્વે અશુભ આયુષ્ય કર્મ ન બાધ્યું હોય તો મરીને વખતે કંકત સંજ્ઞલન કષાયનો ઉદય હોય છે અને તિર્થંક્ય અથવા મનુષ્ય મરીને દેવગતિમાં જાય અને નારકી અથવા દેવતા અનીને મનુષ્ય થાય, પણ સમઙ્ગિત પામ્યા પહેલા અશુભ આયુષ્ય કર્મ બાધ્યું હોય અને ક્ષયોપશમ સમઙ્ગિત હોય તો મરતી વખતે સમઙ્ગિત નાશ પામે, અન્ય ગતિમાં જઈ મેળવવું હોય તો મળી શકે મિથ્યાત્વ અવગ્રામાં મનુષ્ય કે તિર્થંક્ય આયુષ્ય કર્મ બાધી પછી ક્ષાયક સમઙ્ગિત પામે તો તે જીવ મરીને મનુષ્ય અથવા તિર્થંક્યમાં યુગલપણ પામે, અને જો નરકનું આયુષ્ય કર્મ બાધી પછી જો ક્ષાયક સમઙ્ગિત પામે તો મરીને પહેલી નરકે જાય અથવા પહેલી ત્રણ નરક મુધી જાય એમ જો મતો છે

નોકષાય—(નો = નથી પણ કારણરૂપ છે ન કષાય) તે કષાય નથી પણ તેને ઉપગતવનાર છે હાસ્ય (હર્ષ), ગતિ (પુદ્ગલજ્ઞાન), અગ્નિ (ખેદ), ભય, શોક, દુઃખ, અગ્ર, જીવેદ, પુરુષવેદ, નપુરુષવેદ એ નવ નોકષાય છે

(૫) આયુષ્ય કર્મ—૧ મહા આગ (હિસા-મન, વચન, કાયાથી) ૨ મહા પરિગ્રહ (દ્રવ્ય અથવા ભાવનાથી) ૩ માસાહાર, ૪ પચેન્દ્રિયનો વધ એ ચાર પ્રકારે નરકનું આયુષ્ય કર્મ બાધાય અને મરીને નગ્નમાં જવું પડે

૭ અસત્ય વચન, કપટ સહિત અસત્ય, ન ડગી શકાય એવું કપટ સહિત ગાદ અસત્ય અને ખોટા તોલ માપ એ ચાર પ્રકારે આયુષ્ય કર્મ બાધાય અને મરીને તિર્થંક્ય થવું પડે

૩ સરળ સ્વભાવ, વિદ્યા, સામુદાયતા, અમલસરણ્ય—એ ચાર ગુણધર્મો મનુષ્ય આધુષ્ય બધે અને મરિને મનુષ્ય થાય. ૪ સરામ સયમ, સયમા સયમ (અનુસ્થાન પાંચમું), નાજ (અપાન) તપ, આકામ (પરવશ્યને અવશ્ય સમર્પિત રહેવું) નિર્ગરણ એ ચાર કાન્તે દેવ આધુષ્ય નાંધાય અને મરિને દેવ થતું પડે. સરામસયમ ૧ માં અનુસ્થાન ધર્મી મળ્યા, પણ આધુષ્યનો બંધ ૭ માં અનુસ્થાનની રાક્ષાત સુધીગ થાય.

(૬) નામકર્મ—મન, વચન, કાયાના થોડા સરળતાપૂર્વક પ્રવર્તે અને થોડા ક્ષણ, વિવાહ વગેરે ન કરે તો શુભ નામ કર્મ બંધાય તેનું ફળ—૭૪ સન્દ, ૧૫, ૩૭, ૩૫, સ્પષ્ટ, પ્રતિ, રિશ્વતિ, લાક્ષ્મ, ૪૪, કર્તિ, ઉત્થાન, કર્મ જળ, વીન, પુણ્યકાર પરાકમ, ચર પામે તેમજ કંત, પ્રિય, મોહા સ્વસ્તી પ્રાપ્તિ થાય અને ઉત્થાન કર્મનથી અશુભ નામ કર્મ બંધાય અને તેનું ફળ ક્ષિયુ મળે.

૪ પ્રતિ, એન્દ્રિયાક્રિ ૫ ભારિ, ૫ સરીર, ૩ સરીર અગ્રોપાય, ૫ સરીર બધન, ૫ સરીર સધાતકલ્પ, ૬ સધમ્ભુ, ૬ સરથાન, ૫ વર્ણ ૨ ૩૭, ૫ સ્પ, ૮ સ્પર્ષ ૪ અનુપૂર્ણ (ચતિમાં દેરી જમાર કર્મ), ૨ શુભ અશુભ આશવાની ચતિ, અગ્ર લયુ (તે કર્મથી છવને પોતાનું સરીર હળતુ કે ભારે ન લાયે), ઉત્થાત (પોતાના સરીરથી પોતાને જ દુઃખ), પરાધાત, ઉત્થાસ, ઉત્થેચ (અક્ષા વિમાનના એન્દ્રી છવને સ્થાનો પ્રાપ્તિ આપનાર કર્મ), આતાપ (સૂક્ષ્મ વિમાનના એન્દ્રિય છવથી બીજાને વરખી આજાર કર્મ), નસ, સ્થાવર, સ્થેચ, બાસ્, પચાક્ષ આપ્યાં, પ્રચેક, સાધાસ્થુ, સિષ્ટ, અરિષ્ટ, શુભ, અશુભ, સોભાચ, દુઃભાચ, સુસ્વર, દુસ્વર આદ્યે, અનાદ્યે, (થોડા પ્રકારે અને નહિ), યશકર્તિ, અપજા, વીર્ષ કર, નિર્ભય—આ બધી અવસ્થા નામ કર્મની અનાથી થાય છે.

(૭) યોગકર્મ—જાતિ, કુળ, જળ, ૧૫, તપ, સ્વ, લાભ, બૈશ્વતો મદ (અભિમાન) કસ્વાથી નીચ યોગ બંધાય છે તેના ફળમાં તે આઠે પ્રકારની ક્ષણી પ્રકૃતિ પામે છે અને અભિમાન નહિ કસ્વાથી ઉચ યોગ બંધાય છે તેના ફળમાં આઠે સપતિ સારી મળે છે.

(૮) અતરાય કર્મ દાન, લાભ, મોગ, ઉત્થેચ, વીર્ષ (સક્રિયા) બીજાને વીજ કસ્વાથી અતરાય કર્મ બંધાય અને તેના ફળ તરફે તે પાંચ કર્મ કરી શકે નહિ.

કર્મ પ્રકૃતિના બંધ

આઠ કર્મની ૧૮૮ પ્રકૃતિ છે. તેમાંથી ૧૨ નમ તરવમાં આવે છે, ૨૮ નો નમ જ્યાં નથી નામ કર્મની ૬૩ પ્રકૃતિમાંથી ૬૭ નો નમ થાય છે. પાંચ નમન તથા પાંચ સધાન સરીર નામ કર્મમાં અતર્પિત થાય છે અને ૫ વર્ણ ૨ ૩૭, ૫ સ્પ, ૮ સ્પર્ષ અ ૨ માંથી ૧ વર્ણ ૧ ૩૭, ૧ સ્પ અને એક સ્પર્ષ એ ચાર નમનનામાં છે એટલે ૨ માંથી ૪ નમ એટલે ૧૧ માંથી સ્ત્રી તેમાં નમન અને સધાનના ૧ મેળવવાથી ૨૬ પ્રકૃતિ, નામ કર્મની ૬૩ માંથી

આદ્ય ક્રંતા ૬૭ નો બધ થાય. મોહનીય કર્મની સમક્રિત મોહનીય અને મિત્ર મોહનીય બધાનુસાર નથી, એટલે ૨૬+૨૨=૪૮ પ્રકૃતિનો બધ નથી, પણ ૨૬ નો બધ છે

(૧) પાંચ જ્ઞાનાવસ્થાનીય પ્રકૃતિનો બધ ૧૦ મા ગુણધ્યાન મુધી છે અને તેની સત્તાનો નાશ ૧૨ મા ગુણધ્યાનના અંતિમ સમયે થાય છે. આમલુ કર્મ જ્યાં મુધી આત્મપ્રવેશની સાથે એક અવગાહના રૂપે રહે ત્યાં મુધી તે કર્મની સત્તા સમજની ભોગવાઈને કર્મરૂપે અભાવ થાય ત્યાં મુધી સત્તામાં રહે સત્તાનાથી ક્ષય અહિં સર્વ કંડાણે ક્ષયક શ્રેણીનું સમજવું

(૨) દર્શનાવસ્થાનીયની ૯ પ્રકૃતિમાંથી નિદ્રા નિદ્રા, પ્રયત્ન અને વિશુદ્ધિ ત્રીજી ગણાય છે તેનો બધ પહેલા તથા બીજા ગુણધ્યાનમાં જ થાય અને ક્ષયક શ્રેણીના આદ્યમાં ગુણધ્યાનના પહેલા ભાગના અંતમાં તેની સત્તાનો નાશ થાય છે. નિદ્રા અને પ્રયત્નનો બધ આદ્યમાં ગુણધ્યાનના પહેલા ભાગ મુધી છે અને ૧૨ મા ગુણધ્યાનના દ્વિતીય સમયમાં સત્તાનાથી નાશ પામે છે. ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ, કેવળ એ ચાર દર્શનાવસ્થાનીય પ્રકૃતિનો બધ ૧૦ મા ગુણધ્યાન મુધી છે અને ૧૨ મા ગુણધ્યાનના ચતુર્થ સમયમાં ક્ષય થાય છે

(૩) અશાતાવેદનીય કર્મનો બધ છઠ્ઠા ગુણધ્યાન મુધી છે. શાતાવેદનીયનો બધ ૧૩ મા ગુણધ્યાન મુધી છે તે એમાંથી એક ૧૪ મા ગુણધ્યાનના દ્વિતીય સમયમાં નાશ પામે છે અને બાકી રહેલી એક અનિમ સમયમાં નાશ પામે છે

(૪) મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિમાંથી ૨૬ બધરૂપે છે તેમાંથી અનતાનુબધી ક્ષય (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)નો બધ પહેલા તથા બીજા ગુણધ્યાનમાં જ છે તેનો ક્ષય ક્ષાયક સમક્રિત મેળવતા પહેલા થાય છે. ક્ષાયક સમક્રિત રૂપે ગુણધ્યાને મળે તેના બે મત છે એક મત પ્રમાણે આદ્યગુણધ્યાને આવે, બીજા મત પ્રમાણે ૪ થી ૮ એટલામાંથી ત્રીજા એક ગુણધ્યાને આવે

અપ્રત્યાખ્યાની ક્ષય ચોક્કસ બધ ૪ થા ગુણધ્યાન મુધી છે તેનો ક્ષય ૯ મા ગુણધ્યાનના બીજા ભાગની અંતમાં થાય છે. પ્રત્યાખ્યાની ચોક્કસ બધ ૫ મા ગુણધ્યાન મુધી છે, તે પણ ૯ મા ગુણધ્યાનના ૨ જ ભાગની અંતે ક્ષય થાય છે

અન્યક્ષન ક્રોધનો બધ ૯ (૨) મુધી, એટલે ૯ મા ગુણધ્યાનના બીજા ભાગ મુધી છે (આ પ્રમાણે આગળ દુકાણનો અર્થ સમજવો) તેનો ક્ષય ૯ (૭) ના અંત સમયમાં છે

અન્યક્ષનમાનનો બધ ૯ (૩) મુધી છે, તેનો ક્ષય ૯ (૮) ના અંતમાં છે. અન્યક્ષનમાયાનો બધ ૯ (૧) મુધી છે, ક્ષય ૯ (૯) ના અંતમાં છે

અન્યક્ષન લોભનો બધ ૯ મા ગુણધ્યાન મુધી છે તેનો ક્ષય ૧૦ મા ગુણધ્યાનના અંત સમયમાં છે

શોક અને અન્નિનો બંધ ૧૪ ગુરુસ્થાન મુખી છે અને હાસ્ય રતિ, દુઃખ અને ભય એ ૮નો બંધ ૮ માં ગુરુસ્થાન મુખી છે એ ૧૪નો હાસ્ય ૫૮૬ કહેવાય છે. તે બંધનો ક્રમ ૬ (૫) ના અતર્માં છે.

નયુ સક વેદનો બંધ ફક્ત પહેલો ગુરુસ્થાને છે. તે કર્મ સત્તામયી ૬ (૩) ની અતર્માં નામ પામે છે.

સી વેદનો બંધ પહેલા એ ગુરુસ્થાને જ છે તે કર્મ ૬ (૪) ની અતર્માં નામ પામે છે.

પુરુષ વેદનો બંધ ૬ (૧) મુખી છે તે કર્મ ૬ (૬) ની અતર્માં ક્રમ થાય છે.

નિષ્કાલ્પ મોહનીયનો બંધ ફક્ત ૧ થા ગુરુસ્થાનમાં છે તેના ક્રમ થાય ત્યાર બાદ કાયક સમક્ષિ આવે. તે ક્યારે આવે તે ક્ષેત્ર આવી ચકુ છે.

નિમ્નોગ્રન્થિ તથા સમક્ષિ મોહનીયનો બંધ નથી. નિમ્નોગ્રન્થિ તે નિષ્કાલ્પના અર્થાં શ્લેષ અને અર્થાં કાળાં કર્મ પૂર્વજ સમજવા અને સમક્ષિ મોહનીય તે નિષ્કાલ્પના શ્લેષ પૂર્વજ સમજવા તે બંને નામ પામે કે તત્તજ કાયક સમક્ષિ આવે.

(૫) આયુષ્યકર્મ-ગુરુસ્થાન પહેલામાં ચારે ગતિના આયુષ્યનો બંધ પડે જુ. બીજામાં નસ્ય ગતિ સિવાયની ત્રણ ગતિના આયુષ્યનો બંધ પડે જુ. ચોથામાં મુખ્ય અને દેવ ગતિના આયુષ્યનો બંધ પડે, જુ. ૫ થી ૭ માં દેવ ગતિના આયુષ્યનો બંધ પડે. બાકીના ગુરુ સ્થાનોમાં આયુષ્યનો બંધ પડે નથી. જુ. ચોથામાં ફક્ત નારહી અને દેવ, મુખ્ય ગતિના આયુષ્યનો બંધ પડે. હો ગુરુસ્થાને આયુષ્યનો બંધ ત્રણ થાય તે વખતે સાતમે ગુરુસ્થાને કેવલ ભય અને ૭ મે ગુરુસ્થાને આયુષ્યનો બંધ પડે ૭ મે ગુરુસ્થાને આયુષ્યનો બંધ ત્રણ થાય નહિ.

(૬) નામકર્મ-આની પ્રકૃતિમાંથી નરક ગતિ, નરકાનુ-પૂર્વી પહેલી ઐકદિમાદિ ચાર ગતિ, ત્યાર નામ, સ્વપ્ન નામ, બ્રહ્માર્થ નામ, સાધારણ નામ, કુડ સમ્બાન, આત્મા નામ, કેવલ સપચ્ચ એ ૧૩ પ્રકૃતિ નિષ્કાલ્પનાં જ બંધાય છે. નિષ્કાલ્પ (૧ થા ગુરુસ્થાન) માં, આદ્યક કર્મ અને તેનાં અગ્રપાંચ તથા તીથ કર નામ એ ત્રણ પ્રકૃતિ સિવાય ૧૪ નો બંધ પડે છે.

બીજા ગુરુસ્થાનમાં કૃપાની ૧૩ તથા આદ્યક દિક અને જિન કર્મ મળી ૧૬ સિવાય, ૫૧ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે. ત્રિષ ચ ગતિ તથા અનુપૂર્વી અશુભ વિદ્યાય ગતિ, વચ્ચાં ૮ સપચ્ચ, દુર્કાર્ય, દુસ્વર, અનાદ્ય, વચ્ચાં ૮ સમ્બાન એ ૧૪ પ્રકૃતિનો બંધ પહેલા એ ગુરુસ્થાન મુખી જ પડે છે.

ત્રીજા ગુરુસ્થાનમાં કૃપાની ૧૩ ૩ ૧૮ મળી ૩ સિવાય ૩૭ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે.

ચોથા ગુરુસ્થાનમાં ત્રીજાની ૩૭ અને જિન (તીર્થ કર) નામ ક્રમ મળી ૩૮ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે. મુખ્ય ગતિ તથા અનુપૂર્વી ઐકદિક કર્મ તથા અગ્રપાંચ અને ૧૧૧૧ નારાય સપચ્ચ એ ૫ પ્રકૃતિનો બંધ ગુરુસ્થાન ૪ મુખી જ પડે છે.

ગુણુચ્ચાન ૫ તથા ૬ મા ઉપરની ઔદાગિક મનુષ્યની પાંચ પ્રકૃતિ સિવાય, ૩૩ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે અગ્નિચર નામ, અશુભ નામ અને અપરોક્ષીર્તિ એ ત્રણ પ્રકૃતિનો બંધ ગુણુચ્ચાન ૬ મુધી ૪ પડે છે, તેથી ૬ ટૂંકની ૩૩ માથી ૩ બાદ કરતા ૩૦ અને આહુત્ત ગરીષ્ઠ અને અંગોપાગ મળી ૩૨ પ્રકૃતિનો બંધ ગુ ૭ તથા ૮ મા પડે છે ગુણુચ્ચાન ૯, ૧૦ મા કૃત યગોક્ષીર્તિ નામ કર્મનો ૪ બંધ પડે છે આગળના ગુણુચ્ચાનમાં નામ પ્રકૃતિનો બંધ નથી.

તીર્થંકર નામ કર્મનો બંધ, ૪ થી ૮ મા પડે છે તેના કારણે ૨૦ છે - દોષ વગરનું સમકિત, વિનય, દોષ ગ્રહિત વ્રત પાલન, વાગ્વાર જ્ઞાનમા ઉપયોગ, વૈરાગ્ય, તપ, મુપાત્રદાન, સાધુની વૈયાવૃત્ય, અગ્રહિત-સિદ્ધ-આચાર્ય બહુમુત્રી સ્થવર-તપસ્વી-પ્રવચન એ સાતની ભક્તિ, નિગત એ વખત પ્રતિક્રમણ, જૈન ધર્મની પ્રભાવના, જિન વચન તથા સધની વતસલતા, ગેજ નવુ જ્ઞાન ગ્રહણ, સમાધિ-એ વીસ

(૭) ગોત્રકર્મ-ઉંચ ગોત્રનો બંધ ૧૦ મા ગુ મુધી છે અને સત્તા ૧ / મા ગુણુચ્ચાનના ચગ્મ સમય મુધી છે નીચ ગોત્રનો બંધ પહેલા ગુણુચ્ચાનમા ૪ છે ઉચ્ચ પાંચમા ગુણુચ્ચાન મુધી છે અને સત્તા ૧૪ મા ગુણુચ્ચાનના દ્વી ચગ્મ સમય મુધી છે

(૮) અતરાયકર્મનો બંધ ૧૦ મા ગુણુચ્ચાન મુધી છે અને સત્તા ૧૨ મા ગુણુચ્ચાનના અતિમ અમયે નાસ પામે છે

સ્થિતિબંધ

કર્મની ગ્થિતિ, પરપરાની અપેક્ષાએ અભવ્યને અનાદિ અનંત છે અને ભવ્યને અનાદિ સાત (અત સહિત) છે અને પડવાઈને સાદિ સાત છે, પણ વ્યક્તિગત બાધેલ કર્મ સર્વ જ્યને સાદિ માત છે

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અંતરાયનો જઘન્ય સ્થિતિ બંધ અતમુહુર્તનો ૧૦ મે ગુણુચ્ચાને હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટ ૩૦ કોડાકોડી સાગરનો ઉત્કૃષ્ટ સફલેષ્ટ પરિણામવાળા મિથ્યાત્વીને હોય છે

સાતાવેદનીય કર્મનો જઘન્ય ગ્થિતિ બંધ સગી (૧૦ મા ગુણુચ્ચાને) ૧૨ મુહુર્તનો અને ૧૧, ૧૨, ૧૩ ગુણુચ્ચાને ૧ સમયનો, ઇકૃષ્ટ ૧૫ કોડાકોડી સાગરોપમનો બંધ મિથ્યાત્વીને હોય સમકિતનો બંધ અતો કોડાકોડી સાગરની અદર રહે છે

અસાતાવેદનીય કર્મની સ્થિતિ-જઘન્ય ૩/૭ સાગરમા પવ્યનો અચખ્યાતમો ભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ૩૦ કોડાકોડ સાગર પહેલા ૧૨ કપાયની જઘન્ય સ્થિતિ ૪/૭ સાગર સન્વલન કોધની ગુણુચ્ચાન ૯ (૨) મા મે મહિના, સન્વલન માયાની ગુણુચ્ચાન ૯ (૪) મા ૧૫ દિવસ, સન્વલન લોભની ગુણુચ્ચાન ૯ (૫) મા અતમુહુર્ત સોજે કપાયનો ઉત્કૃષ્ટ ગ્થિતિ બંધ ૮૦ કોડાકોડ સાગરનો છે નોકપાયની ગ્થિતિ-જઘન્ય પુષ્પવેદની ગુણુચ્ચાન ૯ (૧) મા ૮ વર્ષની નપુસદ

વેદ, અર્ચન, યજ્ઞ, શોક દુઃખગ્રસ્તીક્રિષ્ટ ધિનિ ૨ કોડાકોડ સાગરની છે. ૭ પ્રજાવદ્, દાસ્ય, તિની ૧ કોડાકોડ સાગરની ધિનિ, સ્ત્રી વેદની ૭૦ ધિનિ, ૧૫ કોડાકોડ સાગરની.

નોંધ — કાષ્ઠિ-સર્પાં શખેલ બાકિ તે ગુહ્યધાનોનાં જાત સમજવો.

આયુષ્યકર્મ — નરકાયુ તથા દેવાયુ જન્મ-૧ હજાર વર્ષ ક્રિષ્ટ ૩૩ સામરોપન, મનુષ્ય તથા તિવ ચતુ જન્મ-૧ અતર્થુર્ધ્વ ક્રિષ્ટ ૩ પશ્ચોપન, આયુષ્ય કર્મ પ્રેક્ષથી પુરેપુરુ જોતવાય છે ધિનિ નિકાશિત કમવાળા પૂરી જોતવે છે. સ્ત્રી વખતે કદાચ પ્રાણનાશક કાન્ત્ય મળી આવે પણ તે કાન્ત્ય ન ઉપજે તો પણ તે તેજ વખતે મરે. ૮ સર્ગ આયુષ્યની ધિનિ કાન્ત્યવશાત્ જાતને દુષ્ટી થઈ જાય છે.

નામકર્મની ત્મ-૧ ધિનિ અતમુદુની, તે જિનનામ કમ તથા આહાર સમક બાકી ૬ બાકીની પ્રક્રિયોની જન્મ-૧ ધિનિ જુગી જુગી છે. નામકર્મની સમુચ્ચ ક્રિષ્ટ ધિનિ ૨ કોડાકોડ સાગરની છે. જિન નામ કમ તથા આહાર સમકની ક્રિષ્ટ ધિનિ ૧ કોડાકોડ સાગર છે.

જોતકર્મની ત્મ-૧ ધિનિ ૮ મુદુતની છે તે ઉચ જોતની ૧ મા ગુહ્યધાનની શરૂઆતનાં બાંધ, ક્રિષ્ટ ધિનિ ૬૪ જોતની ૧ કોડાકોડ સાગરની તિવ જોતની ૨ કોડાકોડ સાગરની છે.

અતરાવકર્મની ધિનિ જન્મ-૧ અતર્થુર્ધ્વ ક્રિષ્ટ ૩ કોડાકોડ સાગર છે.

કર્મ બાંધ્યા પછી જર્ષાં મુધી તેજ હજ ન આવે ત્યારુત્તરો કાલ તે જન્મધાકાગ ક્ષેપાય, નનો ક્રિયાત્મ એક કોડાકોડ સાગરની ધિનિએ ૧. તર્ જન્મધાકાગ સમજવો.

શુભ આયુષ્ય સિવાળા દરેક કર્મની ક્રિષ્ટ ધિનિના અધિકારી મિથ્યા દષ્ટિ પર્થમ સસી પચન્દીય દોષ છે. નાનાવસ્તુ કર્મન આવસ્તુ થયો કિર્તી નામ, જોત અને અતરાવ એ જની ૦ ધિનિ ૧ મે ગુહ્યધાને બંધાય છે અને જોતનીની જ ધિનિ ૬ મા ગુહ્યધાને બંધાય.

અગુણા : (૧૨) બાંધ

કરણ રાતનાં વિષયમાં ૭ અદિત્ત સ્પાશ = જાત પરમાણુ = ૧૨ વિભાગ = ૧૨ પરીચ્છદ ૬ ૭ સ્વ અસનો વિભાગ ન થઈ શકે તેવા સર્વ જ્યોત્ષી જ્ઞાન ગુણ અધિક સ્વ અર્થે જે પાનકુ પુત્રજનમાં કાલ તેજ પ્રજ્વળ કર્મ વાંચ થાય, તરી એક બાસ જોડો દોષ તે કર્મ તરીકે તે પ્રજ્વળ ન પવિત્રી શકે.

ધિનિ અને સ્મૃ કાલ્યુ કાલ્ય છે કાલ્યુક વીતરાની ગુહ્યધાનોમાં ફક્ત આપેલીકર્મ બંધાય તે સ્વચરન્નુ સ્વ છે અને એક જ સમકની ધિનિવાળુ દોષ છે. એકનો આકોડ સખ્યામાં નથી, જન્મ-૧ સખ્યાનાં બેથી શરૂ થાય છે ને જ્યોત્ષાએ તેની ધિનિ પણ ન ચલાય.

કપાયનો ૨૨ ૧ થી ૪ હાણીયા (સ્થાનીયા) કહેવાય છે તેનું દષ્ટાન્ત-લીંગડાનો ૨૨ ૧ ગ્રે તેને એક હાણીયો (ગ્યાનીઓ) કડવો, કડીઓ, તેને અગ્નિમા ઉઝાળના પોણોગ્ર રહે તે ગ્રે ગ્યાનીયો કડવો, અર્ધગ્રે ગ્રે તે ત્રણ ગ્યાનીયો, અને પાગ્ર ગ્રે તે ચાર ગ્યાનીય કડવો સમજવો તેને શબ્દમા ગોઠવતા કટુ, કટુત્તર, કટુત્તમ, કટુત્તમતમા અથવા તીવ્રકટુ, તેથી ઉલ્લટ મદ, મદતર, મદ્તમ, અન્યત મદ. અશુભ ૨૨ પાપ પ્રકૃતિનો સમજવો

લીંગડાને બદલે ગ્રેડીનો ૨૨ લઘ ઉપર પ્રમાણે પ્રયોગ કરવાથી મિષ્ટ, મિષ્ટતર, મિષ્ટતમ, અન્યત મિષ્ટ. તેથી ઉલ્લટ ૨૨મા ઉપર મુજબ મદ્તા સમજવી. સામાન્ય રીતે શુભ ૨૨ પુણ્ય પ્રકૃતિનો સમજવો

૮૨ પાપ પ્રકૃતિના બધા સજવલની કપાયથી એક હાણીયો કડવો ૨૨ ચાપ, પ્રત્યાખ્યાની કપાયથી એ હાણીયા, અપ્રત્યાખ્યાની કપાયથી ત્રણ હાણીયા અને અનતાનુબધી કપાયથી ચૌહાણીયો કડવો (અશુભ) ૨૨ ચાપ

૪૨ પુણ્ય પ્રકૃતિનો એક હાણીયો ૨૨ હોતો નથી, તેથી તેના બધા અનતાનુબધી કપાયથી એ હાણીયા, અપ્રત્યાખ્યાનીથી ત્રણ હાણીયા, પ્રત્યાખ્યાની તથા અન્વડાની કપાયથી ચૌ હાણીયા મિહાગ્સ (શુભગ્સ) ચાપ

કવળ દ્વિક સિવાય ૪ જાનાવગ્ણીય અને ૩ દર્શનાવગ્ણીય મળી ૭ તથા સજવલના ચોક અને પુરુષવેદ કલ ૧૨ પ્રકૃતિનો ૨૨ ૧ થી ૪ હાણીયા છે નવમા ગુણગ્યાનના સખ્યાના ભાગ ગયા બાદ તે પ્રકૃતિનો એક હાણીયો ૨૨-મધ ચાપ. તે બાગ સિવાયની બીજી પ્રકૃતિઓનો એક હાણીયો ૨૨ નથી પણ ૨, ૩, ૪ હાણીયા છે' કાગ્નુ કે ૧૨ સિવાયની અશુભ પ્રકૃતિઓનો બધ ૯ મા ગુણગ્યાનમા નથી અને ગુણ પ્રકૃતિઓનો બધ એક હાણીયો ન હોય

મકલેશના ગ્યાન અસખ્યાત લોઝાઝાશ પ્રમાણ છે, પણ વિશુદ્ધિના ગ્યાન તેથી વધાર છે ઉપગમ ઐણીમા ચડતી વખતે વિશુદ્ધતા અને પડતી વખતે સકલેશના ગ્યાન બન્ને સરખા છે, પણ વિશુદ્ધિના ગ્યાન વધારે ન હોય તો ક્ષપક ઐણી આવે નહિ, કારણ કે તેમાથી પડવાનું નથી

પાપ પ્રકૃતિનો મદ ૨૨ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી અને પુણ્ય પ્રકૃતિનો મદ ૨૨ મલિન પરિણામથી થાય છે, તેથી સામાન્ય જ્ઞાનમા પાપ પ્રકૃતિનો જ્ઞાન્ય ૨૨ અને પુણ્ય પ્રકૃતિનો ઉલ્લટ ૨૨ બધ, ગુણગ્યાને ચડતા જ્યાં બધ વિચ્છેદ થાય, તે પહેલાના સમયે ચાપ,

કોઇ પ્રકૃતિનો મધ વિચ્છેદ જાય ત્યાં તેનો ભાગ બીજી સજ્ઞાતિ પ્રકૃતિને મળે, જેમકે યીજુદ્ધિ ત્રીકનો બધ વિચ્છેદ જાય ત્યારે તેનો ભાગ નિદ્રા પ્રચલાને મળે અને તેનો પણ બધ વિચ્છેદ થાય તો તેનો ભાગ ચક્ષુ દર્શનાવગ્ણીય વગેરેને મળે. સજ્ઞાતિ પ્રકૃતિનો બધ વિચ્છેદ થયો હોય તો તેનો હિગ્મો વિજ્ઞાતિ પ્રકૃતિને મળે જેમકે દર્શનાવગ્ણીનો બધ વિચ્છેદ જાય તો તેનો

ભાગ સાથા વેદનીય કર્મને મળે. નિષ્કાલનો. જાંબ વિચ્છેદ બાજુ ત્યારે તેની સંગતિ કર્મન મોહનીયતા જાંબ ન થતા હોવાથી તેની વિગતિ આરિ મોહનીયને તેનો ભાગ મળે.

સ્વર્થી વધારે ચીકણો કર્મ હજી, કુસ કર્મ હજીનો અનતમો ભાગ હોય તે ૨ કર્મ માત્ર પ્રક્રિયે મન્ન-૧ કેવળ જ્ઞાનાવસ્થીય ૫ નિદા, ૧ કેવળ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૧ કર્મન મેદ, ૧૦ આરિ મોહનીય કર્મ જાંબ વખતે જે પ્રક્રિયે સેવાતી હોય તે મુખ્ય પહેલે બધાજ અને બાકીના ૬ અથવા ૭ કર્મ ચીકણો બધાજ તે સમગ્રવા મારે કાપાયો -

એક માણસ મોહથી બીજાને યાગ આપે ત્યારે ક્રોધ (મોહનીય કર્મ) મુખ્ય, બીજો નેત્રે યાગના વિચિત્ર અશુભ નામ અને નીચ નામકર્મ, તેમાં અશુભ ભાવનાની ચીકણતાય કર્મ તે વખતે જ્ઞાનનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બીજાને કુશળ તરિકે જોવાથી કર્મનાવસ્થીય કર્મ બીજાને કુખ થવાથી અસાધ્ય વેદનીય કર્મ એમ સાતે કર્મ બધે અને તે વખતે આમુખ્ય કમ બધાવાનુ હોય તો અશુભક્રેયા અને રૌદ્રધ્માન અને અનતાનુભવીનો ક્રિય થાય તો નરક મુખ્ય કર્મ બાંધી લે અથવા તેની છઠ્ઠીના સરવાળાના કર્મ અને અધ્ધારના કર્મથી ક્રિયન કમ આમુખ્ય કર્મ બધે આવી રહિ આઠે કર્મના બધ સમગ્રય વીં રહિ થયો.

પાપનુ કાન કર્મો પછી તરવ જ્ઞાનની રહિ પસંદગી થાય તે અપસ્વર્ગનાથી કર્મની ચિત્તિ કુટી થાય અને સ્થગદ થાય અથવા ધ્યાન દ્વારા નિર્ગરાથી કર્મના નાશ થાય અને શુદ્ધ જ્ઞાન વર્ગાનમાં છેડે કિતરી ૧૫ તો પ્રસન્નચદ રા તર્કની પેઠે કેવળ જ્ઞાન થાય, પણ પછા ખરામ પન્નિયમ સહિત નિકાશિત કર્મ બાંધુ દાય તો તે જોમળ્યા વગર છુટકો નથી.

પુણ્યના ક્રિય વખતે અનતાનુભવી કથાવનો ક્રિય થાય તો પુરવતા ફગાવી નિદાસ નાશ થાય છે પાપના ક્રિય વખતે કર્મધાનમાં ચીન થાય તો આત્મિક મુખનો અંતથી અનુભવ થાય અને શુદ્ધ ધ્યાનના બી ન થાય પર િર થાય તો કેવળ જ્ઞાન થાય. અહિ પ્રદેશ ક્રિય અને ક્રિયજ્ઞાથી કર્મને જોવાની નાશ કરવાના આવે છે અને ક્રિયરોગ નિર્મળ આદ્ય ધ્યાનમાં હોવાથી આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય છે, વળી અજ્ઞાનસાધના ભગથી, કેલ્પજ્ઞ કર્મની એક ઉત્તર પ્રક્રિય પાછળથી તમ કર્મની બીજી ઉત્તર પ્રક્રિય રૂં નદયાદ નથ. આ નિયમ આમુખ્ય કર્મને યાગ પડ્યો નથી નેમન/ જ્ઞાનમોહ અતિવરે કે અગ્નિમોહ કર્મન મેદકરૂં સકમ થામને નથી.

જાંબ વિચ્છેદ ન થાય ત્યાં સુધી જાંબ થયા ૮ કરે તે મુખ જાંબ પ્રક્રિયો ક્રોધાય, તેની ૮૦ કર્મ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૬ કર્મનાવસ્થીય, નિષ્કાલ, ૧૬ કાયા, ભય, કુશલ, મળી ૧૬ મોહનીય કર્મની, કર્મ મેદ, સ્થ, ૫૫ તેજસ, કર્મવ્ય સરી, અણુ અણુનામ, નિર્માણ નામ, ક્રિયાનામ નામ એ ૬ નામ કર્મની પ્રક્રિય દરેક ચિત્તિ છડો સરીત જાંબની છે ૫ અનરાય કર્મ મળી ૮૦

અંધવ જાંબ પ્રક્રિય ૭૩ હા જ્ઞાના, અસાધ્ય વેદનીય એ જોવાથી એક વખતે એકનો ૮૦ જાંબ ૫૬, દામ્ય, ગતિ અને પ્રાક અનિર્માથી એક જોડી (યુગ) નો ૦ જાંબ ૫૦ એક વખત

એક જ વેદનો બધ પડે એક ભવમા એક જ આયુષ્યનો બધ પડે ૩ શરીર, ૩ અગોપાગ, ૬ સધયણ, ૬ સસ્થાન, ૫ જાતિ, ૪ ગતિ, ૨ વિહાય ગતિ, ૪ અનુપૂર્વી, ત્રસ દસક કે વ્યાવર દસક એટલી પ્રકૃતિમાથી એક એકનો જ એક વખતે બધ પડે, ઉશ્વાસ અને પરાધાત નામ કર્મ અપર્યાપ્ત થવાવાળો ન બાધે, જિન નામ કોષક જ બાધે, આતાપ અને ઉદ્યોગ એકેન્દ્રિય થવાવાળા જ બાધે બે ગોત્રમાથી એક વખતે એક જ ગોત્ર કર્મ બાધે

સર્વ ધાતિ પ્રકૃતિઓ-કેવળ દ્વિક, ૫ નિદ્રા, મિથ્યાત્વ અને અનતાનુયયી અગ્ર-પ્ર એ ૧૨ ક્ષાય મળીને ૨૦ પ્રકૃતિઓ આત્માના અક્રિતગત ગુણો સર્વથા ઢાકે છે, તેથી સર્વધાતિ છે

આ ૨૦ સર્વ ધાતિ પ્રકૃતિઓ બધ સ્થાનમાં છે.

ગુ ૧ મા ત્રીસે બધાય, ગુ ૨ મા મિથ્યાત્વ મો સિવાય ૧૯ બધાય, ગુ ૩, ૪ મા અનતાનુ બધી ૪ થીણહી ત્રીક અને મિથ્યાત્વ એ આઠ સિવાય ૧૨ બધાય, ગુ ૫ મા અગ્ર ત્યાખ્યાની વધાગમા છોડીને ૮ પ્રકૃતિ બધાય, ગુ ૬, ૭ મા ક્વણધ્વીક અને બે નિદ્રા મળી ૪ પ્રકૃતિ બધાય ગુ ૮ (૨) થી ગુ ૧૦ સુધી કેવળ ધીરનો જ કકત બધ થાય, ૫ઠી સર્વધાતિ પ્રકૃતિઓનો બધ નથી

બધમાં દેશ ધાતિ પ્રકૃતિ ૨૫ છે ૪ જાનાવગ્ણીય, ૩ દર્શનાવગ્ણીય, ૪ સજલન, ૬ નોકપાય, ૫ અતરાય તે આત્માના ગુણો સર્વથા ઢાકતી નથી આ ૨૫ દેશ ધાતિ પ્રકૃતિઓ બધ ધ્યાનમા છે

અધાતિક પ્રકૃતિ-આક્રી ગ્રેહી ૧૦૧ પ્રકૃતિ આત્માના ગુણોને ઢાકતી નથી તેમાની ૭૫ બધ ધ્યાનમા છે- ૨ વેદની, ૪ આયુષ્યની, ૬૭ નામની, ૨ ગોત્રની.

અપરાવર્તમાન પ્રકૃતિ ૨૬-૫ જાનાવગ્ણીય. ૪ દર્શના વગ્ણીય, ૩ મોહનીય (ભય, દુઃખ, મિથ્યાત્વ), ૧૨ નામ કર્મની (વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, તેજસ અને ડાર્મણ શરીર પરાધાત નિર્માણ, ઉપધાત, અશુદ્ધ લઘુ, ઉશ્વાસ, જિન નામ કર્મ), ૫ અતરાયની મળી ૨૬ પ્રકૃતિનો બધ બીજી પ્રકૃતિઓ સાથે થાય છે

પરાવર્તમાન પ્રકૃતિ-બધની બાકીની ૯૧ પ્રકૃતિનો બધ પોતાની વિરોધી પ્રકૃતિ સાથે એક જ સમયે થતો નથી જેમકે હાસ્યની સાથે શોક ન હોય, ગતિની સાથે અગતિ ન હોય, ક્રોધ વખતે બાકીની ત્રણ માન, માયા, લોભ ન હોય, ત્રણ વેદમાથી એકનો બધ થાય, ૫ નિદ્રામાથી એકનો બધ થાય આવી રીતે અગ્સ પગ્સ બીજી વિરોધી પ્રકૃતિઓનુ બાણુવુ

બધતત્ત્વ આશ્રી કેટલાક પ્રત્યોત્તર

(૧) ગુણસ્થાન ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, અને ૧૪માં આયુષ્યનો બધ કેમ ન પડે?

ચાઠ ત્રિમા બોજવવાના આયુષ્યના બંધન ૧૬ કાન્ધુ બતાવ્યા છે એક એક કાન્ધુમાં અસખ્યાન અસખ્યાત અધ્યવસાય સ્થાન હોય પણ તે બંધાનો સમાવેશ ૧૬માં થઈ શકે તેમાંનું એક કાન્ધુ આ સાત ગુરુસ્થાનમાં ઉપસ્થિત થતું નથી. કાન્ધુ કે ૮ માં ગુરુસ્થાનમાં શ્રેણીની તૈયારી થાય ૮ અને હમે સ્થાનથી બેમાંથી એક શ્રેણી ચાલુ થાય છે ત્યાં સખગમાં સ્ત્રેયો સરાગભાવ દુટ્ટો નય છે અધ્યવસાય શુદ્ધ થતા નય છે અને ક્યાપનો ઉદય થાય એટલો બધો મજ થયો નય છે કે આયુષ્ય કર્મ અને સહચારી કર્મોના બધ થઈ શકે નથી. જે સગમ સખમથી કિતલ દેવપણ પામી શકાય તેટલા સરાગની તાન્ત્રમતાથી પણ અતિ મહ સરાગ બાવને કાળી દેવનું આયુષ્ય નથી બાંધી શકાતું તો બી ન આયુષ્યની વાત જ શી ?

ત્રીજા ગુરુસ્થાનની નિશ્ચિત અતર્ધુદુર્તની છે ત્રીજી નિશ્ચિત કલા આયુષ્ય બંધના અતર્ધુદુર્તની સ્થિતિ વધારે છે તેમજ કાષ્ઠપણ આયુષ્ય ચોક્કસ કર્મ બધ માટે ત્યાં પરિણામ (અધ્યવસાય) સ્થાન નથી.

(૨) અશાતાવેદની કર્મોના બધ ગુરુસ્થાન ૯ થી ઉપરના ગુરુસ્થાનમાં કેમ નહિ ?

૭ મે ગુરુસ્થાને ધર્મધ્યાન અને આત્મજ શુદ્ધિ બાલ હોય ત્યાં જલ્દી ચોક્કસ પ્રવૃત્તિમાં કાષ્ઠ છવને અશાતા ઉપજે એવું કાર્ય કરવામાં આવતું નથી. સવ અને નિર્ભય મુખ્યમાં છે એમજ અશાતાવેદની કમ બંધના કાન્ધુ ઉપજતા નથી.

(૩) ગુરુસ્થાન ૯ થી ૧૩ માં તીર્થ કર નામ કર્મોના બધ કેમ નહિ ?

તથા પ્રકારના સરાગ ભાવ વગર તીર્થ કર નામ કર્મોના બધ થયો નથી. ગુરુસ્થાન ૮ થી ઉપરના ગુરુસ્થાનમાં તેટલો પણ સરાગભાવ નથી. દેવ ગ્રામાં સરાગભાવ અને સગમ સખમથી તીર્થ કર નામ કર્મ બંધાય, પણ કેવળ જ્ઞાન ન મળે.

(૪) નયુ સહ વેદોના બધ કેટલ પહેલે ગુરુસ્થાને કેમ ?

સહી પચેન્દ્રિયમાં ભ્યારે બી અને બેતવવાની કષ્ટિ કરે અને પુણ્ય પુણ્યને બોજવવાની કષ્ટિ કરે અથવા કાષ્ઠ બને તે બાંધીની કષ્ટિ કરે અથવા વિદ્યા કનિષ્ઠ પરિણામ આવે તો સમજતું કે ન ગુરુસ્થાન પહેલું છે અને આ વિચારનો પચાતાપ ન થાય તો (નયુ સહવેદોના બંધને પચાનાવવી ન તાકી નાખવામાં આવે તો) નયુ સહવેદોના તે ભવમાં અથવા ભવગ્રામમાં ઉદય થાય.

બીજું બોદિય, વિગ્રહદિય અને અસહી પચેન્દ્રિય બંને નાકી છવે સર્વ નયુ સહ વેદમાં છે આવી ત્રિમા ઉપર ત્યાં નાકે ૭ કમ બંધ થાય તેના કાન્ધુપ્રત અધ્યવસાય બંધનો કમ પહેલે ગુરુસ્થાને છે.

સમુચ્ચય જ્ઞાપ્ય—જ્ઞાનુ વગર કાર્ય નહિ તેમ કર્મ મધ્યુ યોગ્ય કાર્યન મળે તોજ અથ યાય, આત્માના વિકાસ ક્રમમા જેમ જેમ જ્ઞાનનો અભાવ થતો જાય તેમ તેમ તેવા પ્રકારના કર્મ અર્થનો અભાવ થતો જાય

અથ તત્ત્વ બહુ વિગાળ છે આ યાગ્યતામા વધારે વિસ્તાર માટે કર્મ યથો તથા મુદ્દિત મોખાન અથવા ગુણજ્ઞાન આરોહણનો અભ્યાસ કરવો આદિ કંઈ ખાસ મુદ્દા જતાવ્યા છે

નવમુ મોક્ષ તત્ત્વ

અર્થ—આત્માના સર્વ પ્રદેશોથી સર્વ કર્મનો અભાવ વાય, ત્યાગ આત્મા સર્વ આત્માદિ અર્થનોથી સદાને માટ સર્વવા છુટો વાય, એટલે સર્વ કાર્યની મિદિ વાય અને મિદ્ધ ક્ષેત્રમા નિગ્ગત નિગ્ગત અક્રિયણે ગિગગ્ગે અને કુરી પૂનર્જન્મ (અવતાર) ન લે ને મોક્ષ તત્ત્વ.

સાધન-સામાન્ય રીતે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ; એ ચારમા વીર્યનો ઉપયોગ (ઉત્થાન, કર્મ, ગળ, નીચે, પુરુષાકાર અને પરાક્રમ) ક્રિયાથી પરપગએ મોક્ષ વાય હ અને વિશેષ રીતે ભાવના, અન્યત્વ ભાવનાવાળુ ભેદજ્ઞાન આત્મચરણમા અભેદ (એકત્વ) જ્ઞાનથી અનતાનુભવી ક્રિયા અને દર્શન ત્રીક કાય કરીને ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત કરી પ્રથકત્વ વિતર્ક સંવિચાર અરૂપી અપૂર્વ મતિયુત જ્ઞાનમા અપૂર્વ વીર્યોદ્ઘાસપૂર્વક શુકલકથાનનુ પ્રથમ ચરણ આગધવાથી તપક એજ્ઞાની તૈયારી આક્રમે ગુણજ્ઞાને કરીને, તે ધ્યાનમા ઉદ્ઘટ રીત આગળ ૯ મા તથા ૧૦ મા ગુણજ્ઞાનમા વધીને એકત્વ વિતર્ક અવિચાર અરૂપી જ્ઞાનમા ગુંડલ ધ્યાનના બીજન ચરણની સમાધિની ૧૦ મા ગુણજ્ઞાનના અત સમયમા મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરીને, યારમા ગુણજ્ઞાનના પહેલા સમયે દિગ્ગ મોહ, ક્ષાયક, અપ્રતિપાતિ, યથાખ્યાત ચારિત્ર (અપૂર્વ ચયમ, ઉદ્ઘટ ચયમ) પ્રાપ્ત કરીને, આગળ વર્ધમાન પશિામથી, યારમા ગુણજ્ઞાનના અત સમયમા જ્ઞાનાવગ્નીય, દર્શનાવગ્નીય, અતગયની સર્વ પ્રકૃતિઓનો સર્વથા ક્ષય કરીને, તેમા સયોગી ગુણજ્ઞાનમા કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કરીને, અતમા સુદૃઢ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ અરૂપી શુકલ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાના અન્યત આત્મ અનુભવ રૂપી ઉદ્ઘટ તપથી યોગેને રૂધીને સમુચ્છીન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ નામના ગુંડલ ધ્યાનના ચોથા ચરણમા સૈલેશી અયોગી અવગ્યામા આત્મ અનુભવમા અત્યત લીન થઈને, આત્મ પ્રદેશોનો ધન કરીને, ૧૪ મા ગુણજ્ઞાનના દ્વી ચરમ સમય પહેલા ૨૧ અનુદ્ય પ્રકૃતિને નિષ્કુલ સક્રમણથી ક્ષય કરીને અને દ્વી ચરમ સમયમા પચાવન પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી, અતિમ સમયમા ૧૧-૧૨ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરવામા આવે, એટલે બાકીના ચાર અધાતિ કર્મનો સર્વથા નાશ વાય ત્યાગે મોક્ષ વાય

સાન્ય—(૧) ક્ષાયક સમકિત પહેલા ન આવ્યુ હોય તો આક્રમે ગુણજ્ઞાને કષપક એજ્ઞામા જગ્ગ પ્રાપ્ત વાય, (૨) યથાખ્યાત ક્ષાયક ચારિત્ર સાધ્ય પણ છે અને તેને છોડીને સિદ્ધ થવાનુ હોવાથી સાધન પણ કહેવાય, તે યારમા ગુણજ્ઞાનના પ્રથમ સમયથી રાઝ વાય છે, (૩) કેવળજ્ઞાન; કેવળદર્શન, અનત પડિત નીચે એ ત્રણ ૧૩ મા ગુણજ્ઞાનના પ્રથમ સમ-

તરી બ્યવહારીક રીતે ગ્રજાન છે. અહીં જે પતિ વીર્ય કમ્બુ તે પણ સાધન નેમજ સાધ્ય ગ્રજાન કાત્યુ કે તે છેડીને સિદ્ધ અવસ્થામાં અનત આત્મિક શક્તિત વ્યવ્ય કદી સમ્ય (૧) અનત આત્મિક સુખ અસાધ્ય સિધાત, અક્રીપીપત્યુ, અગુરુ સમુપત્યુ એ અર ૧૪મા ગુરુધાન પછીના અનતર (અતર તીતના) સમયથી (સિદ્ધ પચાવના પદેમા સમયમાં) પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્રેધ-ત્રયધાખ્યાત આત્મિક રાગ દ્વેષ વગેરે મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રકૃતિના અભાવની સાથે મન, વચન કાયાના ચોચ રૂપી પ્રવૃત્તિ સ્થેથી છે. તે પ્રવૃત્તિ સિદ્ધ અવસ્થામાં ન હોવાથી સિદ્ધ અવસ્થાને આતિ નથી, તેમજ કષ્ટ કરવાનું બાકી ન હોવાથી પતિ વીર્ય નથી. સાધ્યમાં ગુરુધાન પ્રત્યક્ષે નિયમથી જે ગુરુ પ્રાપ્ત થાય તે ગુરુ પ્રાપ્ત કરવામાં, ૭ સમયે જોડી પ્રકૃતિઓના કષય થાય, ત્યારે તે પ્રકૃતિઓથી આત્માનો નિઃશય મોક્ષ અલાય અને ૧૮મા ગુરુધાનના અત સમયમાં બ્યવહારથી મોક્ષ અલાય છે. ક્રમાએ કહે (કર્યા માન્યુ તે કમ્બુ મોહનીય કર્મની એક પ્રકૃતિ સર્વથા ક્ષય થઈ તો સમગ્રજુ કે અને ત્યારે તરી કર્મ પ્રકૃતિઓ કષય થવાનીજ છે.

સાધન અને સાધ્યજી એકત્વ—સાધન પણ આત્માના ગુણો છે તે સરીર, દન્તિયો અને મન રૂપી પૌરુષીક આશ્રબનવાળાં હોવાથી અપૂર્ણ છે તમજ સર્વથા શુદ્ધ નથી, તેથી સાદિ સાત છે. સાધ્ય તે નિર્ભેગ અને સપૂર્ણ આત્મગુણો છે તેથી સાદિ અનત છે, પણ ગુરુધાન અધિકારે સાધન અને સાધ્ય એકત્વ છે. કાત્યુ કે સાધન ગુણોની જ શુદ્ધી થતાં થતાં એવં સાધ્યપદે પચિને છે.

સિદ્ધ અતિ—જે સમયે આત્મા સર્વકર્મથી મુક્ત થાય છે ત્યાર પછીના અતર રક્તિમાં સમયમાં, રજુપતિએ (આકાશ પ્રકૃતિની સમયસ્થિમાં સ્થિત) લોકામે સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં બિરાજે છે. તેમાં કાત્યુ—(૧) પૂવ પ્રયોગ-કર્મપ્રત-જેમ કુભાર કડથી ચાકાને ફરે છે અને ફરવાનું છેડી દે તો પણ તે ચાકડો થિડીવાર સુધી પોતાની મેજે ફર્યા કરે છે એવવા કામરૂપી છેડેસુ બાજુ વચમાં પ્રવળ વગર આગળ બાય તેમ (કામરૂ) સરીતથી અપાદિશાળથી ચતિમાં પ્રવળ્ય કરતો આત્મા, કર્મરૂપી મુક્ત થવા છતાં, અજાણી તાલીમથી ચતિ કરે છે.

(૨) જેમ ભેજી કારે (વલ્લભકાર) થવેલી ગુબડી પાણીમાં ડુબે છે અને સર્વ ક્ષેપ થિવાય છતાં પાણીમાંથીજ આવે છે વળી જેમ એરડાનું ફળ ફાટવાથી બીજ બીને છેડાથી પડે છે તેમ સર્વ કર્મથી મુક્ત થતાં આત્મા સર્વચતિ કરે છે.

(૩) અગ્નિની ત્રિતિ સ્વભાવથી જીવી છે તેમ આત્માની સ્વભાવિક ચતિ ઉર્જા છે.

સિદ્ધ્ય ક્ષેત્રમા સ્થિતતા—તે ક્ષેત્રની ઉપર આસોક હોવાથી ત્યાં અસોકમાં ફક્ત આકાશસ્થિતાય હોય છે, ત્યારે ધર્મસ્થિતાય વગર ચતિ જતી નથી અને લોકામની અધમસ્થિત-કારથી િચર થાય છે અને અક્રિયપણથી આવી અવસ્થા ચતિ ફરી ઉપજતી નથી અને અનત

આત્મિક શક્તિ અગ્રીપણા અને અગુરુ સ્વપણાને વધતે ખીન્ન થોડાના દ્રવ્યો ખેચી રાહના નથી તેમજ એક ક્ષેત્રમાં ગહેલા જતા વિગેધ આવતો નથી.

સિદ્ધત્વ સુખ—વર્તમાન, જન અને ભવિષ્ય એ ત્રણે કાળના સર્વ જીવોના કંકત સુખ વિભાગની ગણિ એકઠી કરીને તેનો અત્સપત્તમ ગુણાદાર કરીને તેને અનન્યી ગુણ્યા કરીએ તો પણ એક મિદ્ધ ભગવાનના એક ચમત્તના સુખથી તે ઓછું છે, કારણ કે તેમાં મનનું દુઃખ (આધિ), શરીરનું દુઃખ (વ્યાધિ ગ્રાગ), અદ્વમાત દુઃખ (ઉપાધિ), જન્મ-મરણ, ખાવા-પીવા-ડમાવાનું દુઃખ વગેરે દુઃખોને ઉત્પત્ત કરનાર કર્મ પુરૂષગતી મિત્રણના નથી.

સિદ્ધતા સુખની વાનકી—સમરસી ભાવ—આખો બધ દુઃખ, ઇદ્રિયોના સર્વ વિષયને પ્રહણ કરવામાથી ઉપયોગ ખેચી લીએ શરીરને ભૂતી મનએ સત્તા વર્ણન પ્રમાણે આત્મ પ્રેર્યોની મનથી (વિચાન્યી) ચ્યના કરો, તેમાં મન ચિય કરો અવવા શરીરમા ગહેલા એક દ્રવ્ય કે જેમાથી હુ કાણ છુ એરી જાનની પ્રેર્યા નીકળે છે તે ન્યાથી નિરૂળની લાગે ત્યા મનને ચિયર કરો અને ત્યાથી જ આત્મિક સુખનો અનુભવ વાય છે તે સુખની કાષ્ઠપણ ગમ્મની ચ્યના કર્યા વગર તપાસ કરો તો અસથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે કે જે સુખ તમાગ સર્વ આત્મિક સુખ જ્યતા શ્રેષ્ઠ માદુમ પડશે.

મિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનો યથાનિદિ અનુભવ કરવાથી, મગજમા ઉતારવાથી પણ તેવાજ આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે. સમગ્રસીભાવમા જે કાયદા-અનતી કર્મ નિર્જન અને અશયી આત્મિક સુખ (જાનાન)નો અનુભવ.

સિદ્ધક્ષેત્ર—સયાષ પહોળાષ ૪૫ લાખ જેગન, પગિધિ ત્રીગુણી જનજેરી ગોળ આકાર છે, ઉચાષ ૩૩૩ ધનુષ્ય અને ૩૨ અગુળ પ્રમાણ છે સિદ્ધશિલા અને સિદ્ધક્ષેત્રનું અતર ૧/૬ ગાઉ ન્યૂન એક જેગન છે સિદ્ધક્ષેત્રમાં જ્યા એક સિદ્ધ છે ત્યા અનત સિદ્ધ છે, ગરણ કે અઠી કીપના કાષ્ઠપણ વિભાગ કીપ, સમુદ્ર, નદી, પહાડ, કર્મજમિ, અકર્મજમિ, વગેરમાથી કોઈ પણ ચ્યજેયી અનાદિ કાળથી મિદ્ધ વાય છે.

મનુષ્યવાસ યોગ્ય ચ્યળમાથી જગલ વગેરે સ્થિતિ બદલાયા કંઈ છે અને ત્યા જગલાદિ હોય ત્યા વસતિ (ગામ) બની જાય છે અને જ્યાં વિદ્યા વિના જઈ ન શકાય ત્યા દેવતા સાધુને હરીને લઈ જાય છે પછી તે ચ્યજે ક્ષપક શ્રેણી મેળની સિદ્ધ વાય છે ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની ઉચાષધાળા સિદ્ધ થાય, તેથી તેની ૨/૩ વનીકૃત અવગાહના તે સિદ્ધક્ષેત્રની ઉચાષનું કાણ છે.

૫૦૦ જે સિદ્ધ થાય છે તેમાથી સ્ત્રી, પુરૂષ, નપુસકલિંગે સિધ્ધા અને અન્યલિંગે મિદ્ધા તથા ગહેચલિંગે સિદ્ધાનું અત્રે અષ્ટીકરણ કરવાની જરૂર છે.

જન્મથી નપુસક હોય તેને દીક્ષા અપાતી નથી તેમજ તે કાષ્ઠપણ બેઠથી સિદ્ધ ન વાય લિંગ કાપીને નપુસક થાય તે મિદ્ધ થઈ શકે કોઈ ચ્યનો એવો અર્થ કરે છે કે સ્ત્રી તથા

નપુસકને દેશ્યા ન હોય અને સ્ત્રી નપુસક સદા જે સ્ત્રીમાં છે તે પુરુષ સ્ત્રીમાં છે એટલે તેમ પુરુષને સ્ત્રી કે નપુસક વેળેના ઉદય થયો હોય તે સ્ત્રી-નપુસક બિન્ને સિદ્ધા છે પણ કેમ કે સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુસક વેળેના ઉદયમાં મોક્ષ થાયજ નહિ. વેદ ઉત્પન્ન મોક્ષનીય કર્મથી થાય છે ત્યારે સિત્ર (મન્દ) નામ કર્મના વિપાકથી થાય છે તે અપ્રાપ્તિકર્મ છે. મોક્ષનીયકર્મ કેવળમાન જ્યાં હોય નથી ત્યારે નામ કર્મ કંઈ જાણ્યા કશું નથી, તેથી સ્ત્રી પુરુષ નપુસકસિત્ર સિદ્ધ થાય છે વેળી અપેક્ષાએ અવેદી પછે / સિદ્ધ થાય.

અન્ય સિદ્ધિસિદ્ધા—જૈનતર સાધુના વેશમાં સિદ્ધ થાય. પણ ભાવથી તે જૈન સાધુ છે તે જાણ રીતે કે કેમ જણાવ વચરનો, હાથમક વચરનો સજા તાપસ માસ માસના ઉપવાસ કરે ઉપાળાના મધ્યાન્હે સૂઈ તરફ જો સખી, હાથ લેવા કરી ઉત્તમ તથામ્યા કરે તો તેને વિશ્વત્ર જ્ઞાન થાય, તેથી જૈનના સાધુને કેવળે તેનો આચાર નિરાચરની નિષ્પરિમડી લાગે, પોતાની જુએ નુકાડે તો સમક્ષિત પામે, ત્યારે વિભવ જ્ઞાનને મહત્તે અર્થવિજ્ઞાન પામે. પછી ભાવ ચરિત્ર મહત્ત્વ કરી શુદ્ધ જ્ઞાન ધરી, કૃષ્ણ મેલુથી કેવળજ્ઞાન પામે વધારે આનુષ્ઠન ન હોય તો સિદ્ધ થાય તે ગુણકાણા ૮ ૭ ૮ ૬ ૧ ૧૭ ૧૩ ૧૪ સ્પર્શ વધારે આનુષ્ઠન હોય તો તે વેશમાં જોય ન આપે, દેવતા વગેરે સાધુના વશ આપે તો ખાન્યુ કરી પછી જોય આપે.

શુદ્ધસ્થ સિદ્ધિસિદ્ધા—તેમ મહેવા માતાનો દાખલો સખલવેલ તે સસારી વેશમાં કૃષ્ણમેલુ પામી, કેવળી કંઈ મોક્ષ ત્યાં અનુષ્ઠન કરવામાંજ મોક્ષ મળે છે તે જાતી, ચરમ કરીતી, વચ્ચવમ સપચ્ચવાળો, સરી, જ્ઞાતિ હોવો જોઈએ તો / તે અપ્રમાદી, ક્ષાયક સમક્ષિતી, અવેદી, અકપાથી, અકામ્યાન પ્રાપ્તિ, જ્ઞાનક નિમજ્જ, જનશુદ્ધ કોષાવાળો, પરીન વીરવાન, શુદ્ધજ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની અને કેવળજ્ઞાની કંઈ શકે ત્યારે મોક્ષ જાય.

મોક્ષ છે તેની સાબિતી મારે આર પ્રમાણ :

(૧) પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ — (૧) કવળ જાતી સિદ્ધ પસપ્રમાને અપ્રમાદપ્રણયથી જાગે છે અને દર્શનથી જાગે છે. (૨) વીર્જીર અને કેવળી જન્મવાન નિરાજવા હોય ત્યારે શુદ્ધિવાન પુરુષા પ્રત્યક્ષરિતિ સાબિતી કરી શકે છે જેમકે ત્રાંચીયા અનુષ્ઠાને પરિણા કરીને મહાતીરે સ્વામીને જોળાખ્યા. (૩) જ્ઞાનાર્થ આત્મિક ગુણોની કુનિચામાં પ્રત્યક્ષ પ્રત્યક્ષ થાય છે વળી તે ગુણોની તાત્કાલિક જોવામાં આવે છે તે ગુણોની ઉત્કૃષ્ટ નિર્જળતા તે મોક્ષ છે. (૪) સમજાવથી સ્વપ્રત્યક્ષ ગુણ અનુભવ થાય છે તે સિદ્ધતા ગુણની વાનકી (અસફળ) છે તે ગુણ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ તે મોક્ષ છે.

(૨) અનુમાન પ્રમાણ — (૧) મોક્ષ ન હોય તો “મોક્ષ” એવી જન્મ સજા / ન દેવતા કર્મનું નિમજ્જ સ્વાભાવિક સ્વરૂપ મોક્ષ છે અને વ્યવહારિક ગુણ તેની સખતા છે. મોક્ષ ન હોય તો કર્મ એવો સખદ જ ન હોય. (૩) કર્મના જરા પાત્રનથી ગુણનો (ગિયના અસનો) અનુભવ થાય છે તે અસ ઉત્કૃષ્ટી સખતું સજા તત્કાલ અનુમાન થાય છે.

(૩) ઉપમા પ્રમાણ—જેમ જ્યોત્સ્ના બીજનાથી અકુગ કુટના નથી અને ૧૫ ઉત્પન્ન થતુ નથી તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની ઉત્કૃષ્ટ સાધનાથી આત્મા સર્વથા ઈર્મ રહિત થાય છે, તેથી ગગદ્રેષ રૂપી ભાવઈર્મ રૂપી અકુગ નકુગચ્છાન થતા નથી, તેથી નવા ઈર્મ બધાતા નથી અને ચાર ગતિ રૂપી સસાગ વક્ષ ઉત્પન્ન થતુ નથી મૂઢન પગ્ગાત્મા આવી રીતે પુનર્જન્મ લઈ શક્તા નથી અને અક્રિય હોવાથી પોતાની કે પાગ્ધી નૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી નકતા નથી અને ગગદ્રેષ, કુણ્ડળના વગેરે દોષોનો અભાવ હોવાથી નૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાની તેમને નકુગલા હોતી નથી

(૪) આગમ પ્રમાણ—સર્વ ઈર્મનો નાશ થવાથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે અને શુકલ ધ્યાનના ચાર ચરણથી સર્વ ઈર્મનો નાશ થાય છે, ભસ્મ થાય છે, નિરકુર થાય છે ઈર્મબધ કાગવનાર મુખ્ય નિમિત્ત કાળા મોહનીયઈર્મ છે, તે સર્વનો ગમ્ન છે, તેનો ક્ષપ્તશ્રેણીથી નાશ કરવાથી જાકીના બધા ઈર્મ આપોઆપ નાશ થાય છે, માટે ક્ષપ્ત શ્રેણીથી મોહનીય ઈર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓનો અનુક્રમે નાશ કરવો જોઈએ

ક્ષપ્ત શ્રેણી

ક્ષપ્ત શ્રેણીએ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની અક્રયતા કરનાર ઉત્કૃષ્ટ પદ્ધિ રીયવાળી બધાં શ્રેણી છે તેનો આનંદપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી આગળના ભવમા તેનો લાભ થવાનો સભવ છે, માટે તેનો અત્રે ખ્યાલ આપેલ છે તેના ત્રણ પગથીયા છે, દરેક કર્મ પ્રકૃતિને નાશ કરનાર આ ત્રણ પગથીયા છે, તેનું પ્રથમ સામાન્ય સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ

ત્રણ કરણ

૧. યથા પ્રવૃત્તિ કરણ—યથા=જેમ છે તેમ=વસ્તુનું જે શુદ્ધ સ્વરૂપ છે તે + પ્રવૃત્તિ= પગક્રમ ક્રોધવલ્લુ=ઉત્થાનક્રમ-બલ, વીર્ય, પગક્રમ, પુરુષાકાન્ને તેમાં જોડવા + કરણ=તે ઝામને પાર ઉતારી આગળ વધવું ભાવર્થ એ છે કે નવતત્ત્વને શુદ્ધ સ્વરૂપે ઓળખવા ગુણ તથા દોષનું નિરીક્ષણ કરવું દોષનું કારણ કર્મ પ્રકૃતિને જાણવી, તે તથા તદ્જનિત સસાગ અને સર્વ અનાત્મિક વસ્તુ ઉપર રૂક્ષભાવ, અકરમી ઉત્પન્ન કરી, માધ્યમ્ય ભાવમા પ્રવેશ કરી આગળ વધવું

આ કરણ અધ કરણ પણ કહેવાય છે, કારણ કે શ્રેણીમા સર્વથા નીચેના સ્થાનમા છે અને યથાયોગ્ય વીર્ય રહિત હોય તો ઉચા વિચારો આગળ વધી શકતા નથી, એટલે વિકાસ અટકી જાય છે

૨. અપૂર્વ કરણ—અ = નહિ + પૂર્વ = પહેલા + કરણ = કાર્ય એટલે અનાત્મ કાળમા વ્યક્તિગત કર્મ પ્રકૃતિને નાશ કરવાની તૈયારી માટે સમર્થ અભ્યવસાય અત્યાર સુધી આવ્યો નથી, તે કેવો વિચાર! તો કે ભેદ જ્ઞાનપૂર્વક શુદ્ધ ભાવના, તે અન્યત્વ ભાવના અને પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર કે જેનાથી અનુભવપૂર્વક આત્મ તત્ત્વ, આત્માના શુદ્ધ શુણ્ણને પોદ્ગલીત વસ્તુ, દોષો

કર્મ પ્રકૃતિ વગેરે અન્યાત્મિક વસ્તુઓમાથી બુદ્ધ પાઠવામાં આવે છે, એટલે કર્મ પ્રકૃતિ બ્રહ્મ છે કુદાય છે તેના દુઃખે દુઃખ થાય છે કે જેને મધ્યે ભેદ કહેવામાં આવે છે એટલે કર્મ મધ્ય દુઃખ છે અને શુદ્ધ વિચારની શક્તિ પામ્યાં અનિવૃત્તિ કરતું આવે છે.

૩ અનિવૃત્તિ કરણ — અ = નહિ + નિવૃત્તિ = છુટકારા એટલે આ કરણ આવે ત્યારે અસુદ્ધ કર્મ પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ૭ આત્માનો સ્વભાવિક ડુલ્લ છે, તેમાં પ્રવેશ થયા વગર આ કરણ છુટતું નથી.

જ્યાં વ્યક્તિગત આત્મિક ગુણનો શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતા અનુભવ થતો નથી છે. તેમાં પ્રકૃતિ નાશ કરવા માટે અતર કરણ થાય છે અને જેવો સફળ આત્મિક સ્વભાવમાં ચિન્તના થાય છે તે અસુદ્ધ કર્મ પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ સમજાયુ અને ત્યારે સર્વ કર્મ પ્રકૃતિઓ નાશ થાય ત્યારે સપૂજ સદ્ / આત્મિક સ્વભાવમાં કામળને માટે સ્થિતતા થાય છે.

નોંધ—અતર કરણમાં પ્રવેશ અને આત્મ ગુણમાં સ્થિતિ તથા અનિવૃત્તિ કરણ પૂર થયા પછી થાય છે જે કર્મ પ્રકૃતિ નાશ કરવા માટે લની પ્રથમ અને બીજી સ્થિતિ સ્થાપન કરવામાં આવે છે તે બન્ને ચિન્તિની વચ્ચેમાં અતર કરણના કર્મ જ્ઞાપી નાશ થાય છે તેથી અતર કરણમાં પશુ અક્ષિત્રાન શુદ્ધ ગુણનો અનુભવ વધતો નય છે. ચારાસ એ છે કે હવે અને ઉપદેશના મુદ્દમમાં મુદ્દમ બેદ જ્ઞાનપૂર્વક ઉપરના કરણોથી ૧ આત્મ નિરીક્ષણ, ૨ દેવતા ત્યાગ, ૩ ગુણનો અનુભવ, ૪ શુદ્ધ ગુણમાં સ્થિતતા અને ૫ કર્મ પ્રકૃતિનો નાશ થાય છે.

વિશેષ વિવેચન

અમુ કરણના સામાન્ય અભ્યવસાય ન્યાય નસ્યા પછી જરા ઊંચા ઉતારીએ.

૧ પદ્ય પ્રવૃત્તિ કરણમાં દરેક સમયે અતત ગુણી વિશુદ્ધિ થાય છે. પરાકર્મમાં પ્રકૃતિમાંથી રૂઝ શુદ્ધ પ્રકૃતિનો નષ થાય, જેને વેલિય કર્મની કક્ષ સાત્તાવેલીય નધાય. શુભ પ્રકૃતિઓનો ઔચ્છાનીય ત્વ નધાય. અશુભ પ્રકૃતિઓ જે ક્રુદ્ધ નધેલી છે જેમકે જ્ઞાનાવસ્થાન વગર, તેનો ઔચ્છાનીયને બદલે દિઝ્છાનીય ત્વ નધાય. પદ્યમાં કર્મનો જે સ્થિતિનષ થતો કહે તેના કરતાં સમયે સમયે ઓઝો ઓઝો સ્થિતિ નષ થાય.

અનક છયોને અપેક્ષાએ આ કરણના અભ્યવસાય સ્થાન અસપ્પાત યોગકાલ એટ પ્રમાણે પદ્ય / સમયમાં દેવ છે અને આત્રગ આત્રગના સમયમાં વધતાં નય છે તે સ્થાનો વિશુદ્ધિની અપેક્ષાએ પશુજી દાનિ શક્તિવાળા છે, પશુ એક છનની અપેક્ષાએ આત્રગ આત્રગના સમયમાં અનત અનત વિશુદ્ધિ થતી નય છે તેથી અનની નિર્જરા થાય છે.

૨ અપૂર કરણમાં દરેક સમયમાં અભ્યવસાય થાન અસપ્પાત યોગના દેવ આકાશ પ્રદ્ય થાય, તેટલા છે અને પશુજી દાનિ શક્તિવાળા છે સમયે અમયે અનત ગુણી વિશુદ્ધિ થાય

છે યથા પ્રવૃત્તિ કરણના છેલ્લા સમય ક્રતા, આ કરણના પહેલા સમયની વિશુદ્ધિ અનત ગુણ સમજની અહિં પાંચ મુખ્ય કામ થાય છે —

(૧) સ્થિતિઘાત—કર્મની સ્થિતિ જે સત્તામા છે તેનો અગ્રભાગ જઘન્ય પદ્યને અસખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ ધણા સાગરોપમ પ્રમાણ હોય છે, તે ગ્થિતિના ખડ (દુકડા ચુરા) અતર્મુહુર્ત મુધી થાય છે, તે બારીક દળીયા (ચુરા) નીચેના આઘ (પ્રથમ) ગ્થિતિ જેના દુકડા કરવાના છે તેમા મળી જાય બાકી રહેલી સ્થિતિનો અગ્રભાગ પદ્યનો અસખ્યાતતો ભાગ અતર્મુહુર્ત મુધી ખડાઈ ને નીચેની ગ્થિતિમા મળી જાય

આમ અનેક હુગ્ગ વાર ગ્થિતિ ઘાત થાય અને કર્મની સ્થિતિ સખ્યાન ગુણી ઓછી થઈ જાય, સારાશ જેમ જેમ કર્મ પ્રકૃતિની વિસમતા અને રાગદ્વેષ ઓછાં થતાં જાય તેમ તેમ સત્તામાં રહેલાં કર્મની સ્થિતિ ટુંકી થતી જાય. વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી (જેમ માટીના દેકાના મુગદળથી ચુરા થાય તેમ) કર્મ પિડના બારીક ચુરા થાય તેમ સ્થિતિ ટુંકી થાય અને નીચેની સ્થિતિમા મળી જાય એટલે વિપાક દેવા સમર્થ ન થાય, પણ પ્રદેશ ઉચ્ચથી ભોગવાઈ ને ખગબ્બ રસ આપ્યા વગર ક્ષય થાય-

(૨) રસઘાત—સત્તામા રહેલા અશુભ કર્મોનો રસનો અનતમો ભાગ છોડીને બાકીનો રસ અતર્મુહુર્તમા ખપી જાય પેછી વળી અનતમાં ભાગનો બાકી રહેલો રસતેના અનતમા ભાગ સિવાય સર્વ અતર્મુહુર્તમા ખપી જાય આવી રીતે એક ગ્થિતિ ખડની સાથે અનેક હુગ્ગ (અનુભાગ) ખડ થાય રસ ખડના અતર્મુહુર્ત કરતા સ્થિતિ ખડનો અતર્મુહુર્ત હુગ્ગરો ગણો છે અને ગ્થિતિ ખડના અતર્મુહુર્ત કરતા અપૂર્વ કરણનો અતર્મુહુર્ત હુગ્ગરો ગણો છે જેમ જેમ કષાયની મદતા થતી જાય તેમ તેમ અનુભાગ (રસ) ઓછો થતો જાય છે.

(૩) ગુણુચ્છેદી—અતર્મુહુર્તની સ્થિતિ ઉપરની કર્મ ગ્થિતિમાથી કર્મદળખેચાઈ ને ઉદ્યા-વલિની સ્થિતિમા મળી જાય. સમયે સમયે અસખ્યાત ગુણા અધિક મળતા જાય, જુદા જુદા સમયના દળ જુદા જુદા સમયમા મળે જે કર્મ પ્રકૃતિને નાશ કરવી હોય તેના પ્રતિપક્ષી આત્મિક ગુણુની આરાધના કરવી. જેમકે ક્રોધનો નાશ ક્ષમા, સમતા સમભાવ, સમગ્મીભાત્ર વગેરેથી થાય. માનનો નાશ વિનય, નમ્રતા, ક્રોમળતાથી થાય આત્મીકગુણના અનુભવથી પ્રતિપક્ષી કર્મ પ્રકૃતિના સત્તામા રહેલ દળ ખેચાઈ ને આવી રીતે મળી જાય, તેથી વિપાક આવે તે પહેલા કર્મના પ્રદેશો આવી રીતે ભોગવાઈ જાય

૪. ગુણ સંક્રમ—અનતાનુયધી વગેરે અશુભપ્રકૃતિઓનો દળ, બધાની સજ્જ વગેરે પ્રકૃતિમા મળી જાય અને તે ડગે પરિણમે, આવી રીતે સમયે સમયે અસખ્યાત ગુણાધિક દળ બીજી પ્રકૃતિરૂપે ફેરવાઈ જાય તે અનુભવપૂર્વક સમજવા માટે દાખલો—

(૧) ઇચ્છાને માત્ર દીધી કે અપમાન હતું ત્યારે એક કોષ કે માનના આવેશ આખો પક્ષ આપમાનો ઉપરોક્ત આવતાં તે આવેશ (તોર, ઉત્ક્રાંત) એકદમ અડધી ભાગ અથવા દીધો જ્યાં જ્યાં સુખવત્ત ભાગ અથવા (૨) વિચાર કરે કે કોષ પ્રત્યે મારે વેર લાગે છે કે હા, અનુક્ર માણસે મારા ગુન્દો કર્યો નહીં, તેમાં નિમિત્ત મારે હવે અથવા મારા કર્યો ઉપર હવે, તેમાં દોષ નથી.

(૧) ઉત્તર પામેયો-તથા (૨) સત્યામાં સ્વેયો ઉત્ક્રાંતિથી જેમણે અનતાનુબંધી જારી રાખે મદ કરીને હવેની પ્રકૃતિમાં ફેરવી સકાય છે- સાધુ ખ્યાન થયે છે ત્યારે દર્શનના સ્વાસ્થ્ય આવી સાધુ અભ્યાસીને અજાણતા મારે સ્વભાવે કરે તે, સત્યામાં સ્વેય પ્રજ્ઞા વેદ મોહનીય કર્મ ક્રોધના દર્શનમાં સકમજ્જુ થાય, વળી વિચારે કે સાધુ તે યજ્ઞતા હશે તે તે કોષ માનમાં સકમજ્જુ થાય, વળી કોષ માન મારે પમાતાય કરી આપમાખ્યાનમાં લીન થાય તે ઉપમાનપ્રકૃતિ સાથે સકમજ્જુ સ્વભાવવત્ત ભાગ અને સુખ થાય આ દાખલા અલ્પ સકમજ્જુ ભાવમાં સુખ્ય તેને મારે છે. સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળી ભગવાન જ પ્રકાશી શકે છે.

(૩) અન્ય સ્થિતિ બંધ-આખા કલ્પમાં સમયે સમયે નવા બંધાના કર્મની ગિણિ જોડી જોડી બંધાય છે.

અનિવૃત્તિ કેવળ સ્વરૂપ-આ કલ્પમાં પ્રવેશ સમયમાં અનેક જીવો મારે એક જ અપવરણન છે પણ સમયે સમયે અનતપ્રકૃતિ વિશુદ્ધિ થતી ભાગ છે અહિં પણ અપૂર્વકલ્પની મારફત સ્થિતિપાત, સ્વભાવ અલ્પભૂતિ, અલ્પસકમ, અન્ય સ્થિતિ બંધ થાય છે. આ કલ્પના અસખ્યાતા ભાગ મથા નાક બ્યારે એક જ ભાગ નાકી છે, ત્યારે કર્મ પ્રકૃતિ ઉદ્ભવના સકમજ્જુ અને કોષ પ્રકૃતિ આતર કરવું કરીને સુખ થાય, મારે તે બનેનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ.

ઉદ્ભવસના સકમ-આ કિયામાં કર્મ પ્રકૃતિ પ્રદાન છે (કલ્પચ્છેત્સુ=ખ્યાનીને મુક્ત કરવું=કર્મના દગ જારીક કરવા) જેમકે પ્રજ્ઞાની માણી છે, એવું પ્રદાન કે તેની જારીક સ્વ દાખમાં પણ ન જારી શકે, તેમ રાગદ્વેષ સહિત શુદ્ધ માન ઉપરોગથી કર્મ ક્રિયાપતિ એવું જારીક થાય છે કે પછી બીજી પ્રકૃતિ કે નીચલી સ્થિતિમાં સકમજ્જુ થાય એટલે મળી ભાગ અને ભોગવવાઈ ભાગ પણ અમુક વિષાક કળ ન આપી શકે.

આ કામ અત્યુત્કર્ત સુધી થાય, તેના પહેલા અને છેલ્લા સમયમાં કર્મ પ્રકૃતિ પ્રદાની અન્ય પ્રકૃતિના નથી ભાગ, એટલે તે રૂપે પરિણમી નથ, જેમકે અનતાનુબંધી, સજ્જતા ન્યાયમાં ફેરવાઈ ભાગ વચ્ચે અસખ્યાતા સમયમાં, દરેક સમયે, કષ્ટક ભાગ અન્ય પ્રકૃતિમાં સકમજ્જુ થાય અને કષ્ટક ભાગ નીચેની સ્થિતિ જે આપમાની છે તેમાં પ્રવેશ થાય (સકમજ્જુ થાય) પણ બીજી પ્રકૃતિમાં સકમજ્જુ થાય તેના કરતાં નીચેની સ્થિતિમાં અસખ્યાતવત્ત સકમજ્જુ થાય અને પાછળના સમય કરતાં આગળ અગળના સમયમાં અનતપ્રજ્ઞા જારીક દગ થાય.

પ્રથમ સમયે પત્યનો અસખ્યાતમો ભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિ ખડ કુટાય. છેલ્લા સમયમા નીચેની ખાડવાની સ્થિતિ ખાડી નહિ ગ્હી હોવાથી અન્ય પ્રકૃતિમાં જ સક્રમણ થાય, આવી રીતે સર્વ પ્રકૃતિ ક્ષય ક્રવામા આવે, પણ આવલિકા પ્રમાણુ કર્મ સ્થિતિ ખાડી ગ્હે ત્યાગે તે ઉદ્ધવના સક્રમ બધ થાય અને આવલિકાનાં ણ ઉત્થમાન (વેનાની) પ્રકૃતિમા સક્રમણુ યદ ને ત્રિભુક સક્રમણુથી ભોગવાઇ જાય

ત્રિભુક સક્રમણુ એટલે ઉદ્યમા નથી એવી પ્રકૃતિ ઉદ્ય પામેલી પ્રકૃતિમા મળીને ભોગવાઇ જાય, જેમકે ૧૪ મે ગુણુગ્ધાને મનુષ્ય ગતિ અને આયુષ્યનો ઉદ્ય છે પણ તે વખતે ખીછ ગતિના દળિયા જે સત્તામા છે તે વિપાક ઉદ્ય આવ્યા વગર મનુષ્ય આયુષ્યના કર્મના દળિયા સાથે મળીને ભોગવાઇ જાય. ઉદ્ધવના પૂર્ણ થાય તેજ સમયે અનિવૃત્તિકર્મણુ પુર થાય અને વ્યક્તિગત કર્મ પ્રદ્ધિ ખલાસ યવાથી તેના પ્રતિપક્ષી આત્મિક ગુણુની અપેક્ષાએ આત્મા સહજ સ્વભાવમાં સ્થિર થાય

અંત કરણુ—અહિ કર્મની ત્રિયિતિના એ ભાગ પાડવામા આવે છે પ્રયમત્રિયિતિ તે નીચેની આઘ ત્રિયિતિ અને ખીછ ઉપગની સ્થિતિ ખીછ ત્રિયિતિના દળ શુદ્ધ અધ્યવસાયથી કુટાઇને વિખેરાઇ જાય અથવા ઉદીગ્ધાથી આડપાઇને પ્રયમ ત્રિયિતિમા મળી જઇને ભોગવાઇ જાય અથવા બધાનિ નવી પ્રકૃતિમા મળી જાય

આ ક્રિયા સમયે સમયે વૃદ્ધિ પામતી જાય, પહેલા નજદીકના ણ પછી આગળના એમ સર્વ ખલાસ થાય અને પ્રયમ સ્થિતિના દળ ઉદ્ય પામીને ક્ષય થાય અથવા ખીછ પ્રકૃતિમા મળીને ત્રિભુક સક્રમણુથી ભોગવાઇ જાય અને ક્ષય થાય, ત્યાગે આત્મા સહજમા સ્થિર થાય

આની રીતે ત્રણ દરણુથી એક પછી એક પ્રકૃતિ ખલાસ થાય તે ક્ષપક શ્રેણી કહેવાય

ક્ષપક શ્રેણી કેને આવે ?—ઉમર આઠ વગસથી વધારે (અથવા નવ વર્ષમા ગભાવસ્થાના મહિના બાદ), ગમે ત્યારે આવે. વજ્રસ્પલ નારાય સવચણુવાળાનેજ, ગુણુગ્ધાન ચોથા, પાચમા, છઠ્ઠા, સાતમા એ આગ્રમાથી કોઈ એક ગુણુ ગ્ધાનવાળાને શુભ યોગ, શુદ્ધ ધ્યાન અને શુકલ લેસ્થામા આવી શકે, સાતમાગુણુ ગ્ધાનવાળા પૂર્વાના બાણુ હોય તે શુકલ ધ્યાન અને ખાડીના ધર્મધ્યાન ઉપગત થાય

ક્ષપક શ્રેણી મારે કર્મની સ્થિતિ—અતો કોઠાકોડીમાથી પત્યનો અસખ્યાતમો ભાગ તથા અતમુર્ધત ઓછા થાય, ત્યારે ઽથુ ગુણુગ્ધાન આવે, તેની સ્થિતિમાથી ૨ થી ૯ પલ્યોપમ ઓછા થાય તો ગુણુ સ્થાન ૫ મુ આવે, તેની ત્રિયિતિમાથી સખ્યાતા સાગર ઓછા થાય ત્યારે ગુણુગ્ધાન ૬ હુ આવે, તેની ત્રિયિતિમાથી સખ્યાતા સાગર ઓછા થાય ત્યાગે ઉપશમ શ્રેણી આવે, તેની ત્રિયિતિમાથી સખ્યાતા સાગર ઓછા થાય તો ક્ષપક શ્રેણી આવે

અતો કોપાકોટીનો અર્થ—કોપ સાગર ગુરુયા કોપ સાગરની (આપુખ સિવાયના માકીના) સાત કમની સ્થિતિ, ક્ષિત્તર આ પ્રમાણે એક કોપ સાગરની ન્યુન સ્થિતિને અતે કોપાકોટી કહે છે. સાર એ છે કે મોટા મેળવવાની યોગ્યતાવાળી છેલ્લી કમ સ્થિતિ જ કોપસાગરની અને અને ઉપર એક કોપકોપ સાગરની અસ્તી રહે તે ઉપરાંત વધે નહિ, અથવા છેલ્લી કમ સ્થિતિ કોપકોપ સાગરની અપુખ, તત્વ કેવળો ગમ્ય.

દાપક ટ્રેલુનો કમ

પ્રથમ અતતાનુષધી થોક (કોપ, માન, માયા લોભ) નો ક્ષય—તે વિસર્જનાથી ક્ષય થાય છે. તેમાં ત્રણે કરતુ કરતા પહેલે અનિર્જતિ કરતુના છેવટના ભાગમાં ક્ષયના સક્રમ થાય છે.

અતતાનુષધી કોપની ઉદારણા કરી ક્ષય કરવો દોષ તો વિચારુ કે મારે કોઈ છત્ર પ્રત્યે વૈભવાવ છે કે નહિ, જો ખાતો થાયે કે અલુક માણસની સાથે વિશેષ છે તો પોતાનો દોષ દેખાય તો પશ્ચાત્તાપ કરવો અને ન દેખાય તો પોતાના કમનોજ દોષ સમજી ક્ષમા, સમ્યા ધીજ્જની આત્મના કરી, બી નનો દોષ ન જોવેલ.

અતતાનુષધીનુ મુખ્ય છત્ર કારણ મિથ્યાત્વમાં રાગ અને સ્વયંધર્મમાં દોષ છે, એટલે દખાવમાં સમતાવાળા મિથ્યાત્વીની સગામાં અતતાનુષધી ક્ષાય ચોક્કસ છે. તે મને ત્યારે પ્રમત્તાનો સક્રમ છે. અતતાનુષધી ક્ષાય મિથ્યાત્વનો અજ્ઞાતરી છે જેનુ મિથ્યાત્વ નાશ થતુ દોષ તેને અતતાનુષધી ક્ષાય ક્ષયમાં ન જ આવે. જે માણસ કોપ, માન, માયા લોભને અત્તરના ભાવથી તોડ્યા ત્યાર ન કોપ તેને અતતાનુષધી સત્તામાં છે એમ સમજતુ.

સમભાવની સર્વ ક્ષયનો નાશ થાય છે. કોપ, માન, માયા અને લોભ તોડ્યા મારે ક્ષમા વિનય, સરજતા અને સતોષતુ આસનન થેતુ જેની પાછળ પાછળ અનન નજાના વૈભવાવ અને ધર્મદોષ છે તે અતતાનુષધી કહેવાય. કોઈને દોષ, અદેખાઈ, જેની ખાતર જરા મૂર્ત્યી નાશ કરવાનો કે ઉમેટી નાંખવાનો વિચાર થાય તો સમજતુ કે અતતાનુષધીની સત્તામાં છે પન્નુ દોષ અને મિથ્યાત્વનો નાશ કરવો તે ક્ષાય નથી. સ ન અલક દોષ તેને સ્વદેહનુ માર ક્ષાય થતુ પડે અને સત્તો નાશ કરે પતુ અમતર ભાવ, થાય મારે અદ્વિસાય અને વૈભવાવનો અમાવ અને ન્યાયભાવ દોષ તોજ માવકપતુ ટકી રહે.

આરંભ એક ઉપદામુદા સમજી સત્તામાં રહેલા ક્ષયોને જેથી જેમને મુદ અખરણાથી નાશ કરતા નાશ અજ્ઞાતર મુજ્જમાનની પોતા પ્રમાણે કોપ, પતુ અમતર આવે નિર્વેપ નવાનો અજ્ઞાસ કરવો તો આગમ્યા ભવમાં રહેલ સમજતી અતતાનુષધી ક્ષાય જેનો ક્ષય થયો છે તમ ત્તન એક અને ઉપર માર ભવમાં મોલ નય.

ખીજે નાંખરે ત્રણ દર્શન મોહનીય (મિથ્યાત્વ, મિશ્ર અને સમહિત મોહનીય) નો ક્ષય—અહિં પણ ત્રણ કરણ કરવા વિશેષતા એટલી છે કે અપૂર્વ કંઠણના પહેલા જ સમયથી અનુભિત મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના દળને ઉદ્ભવના સક્રમણથી કુટીને ઉદયવત સમહિત મોહનીયમા ગુણ સક્રમણ કરી સક્રમાવે તે આ રીતે થાય. પચીસ પ્રકારના મિથ્યાત્વના અજ્ઞાન ભાવ, આચાર, વિચાર તથા મિશ્રભાવ પોતાનામા કેટલા છે તેનું નિરીક્ષણ કરી, ખડન કરી તેમનો ત્યાગ કરવો જે જે શકા, આકાંક્ષા ઉત્પન્ન થાય તેમનો સમ્યક્ પ્રકારે સૂત્રાનુસાર ખુલાસો કરવો, એટલે મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર કર્મ દ્વો સમહિત મોહનીયરૂપે પરિણમી જાય

મહેલાઈથી સમજવા માટે એકેક દાખલો—

૧, ઋષિને ચળાવવા અપસંગ આવી, તેનાથી એક પુત્રો થઈ તે શકુનલા આ મિથ્યા એટલે ખોટી બનાવટી કયા છે કારણ કે મનુષ્ય અને દેવીના સંયોગથી સત્તાન થાય જ નહિ હવે તેને ખીજી રીતે ગોઠવીએ વિદ્યાધર કન્યા વૈદ્ય લખિંધથી દિવ્ય રૂપ કરીને યુવાન તેજસ્વી મુનિના ધ્યાનમા ભગ પાડી શકે અને અરસપરસ મોહ પામીને સસારમા જોડાય, આ સમ્યગ્ મોહનીયનું વાક્ય આવી રીતે મિથ્યાવચન ને તટસ્થ રીતે સમહિતી રીતે ગોઠવવાથી મિથ્યાભાવ, સમ્યક્ રીતે પચિણ્મે

૨ સર્વ ધર્મ સરખા આ મિશ્ર મોહનીયનું વચન તેનો એવો અર્થ કવો કે શુદ્ધ ધર્મના સર્વ ભેદ ભેદાતર છે, તે સર્વ મોક્ષ ધ્યેયવાળા હોઈને સરખા છે આવી રીતે મિશ્રભાવ સમ્યક્ પ્રકારે પચિણ્મે. આ કામ શ્રુતજ્ઞાનથી જ સમજી શકાય.

પહેલા મોટા મોટા કર્મસ્થિતિ ખડને કુટીને વીખેરી નાખે, પછી નાના ખડ કુટાતા જાય, તે ઉપરથી એમ સમજવું કે જે ખોટી વાત છે તેને ખોટી માનીને પછી ખુલાસો કરવો અપૂર્વ-વરણ પુર થાય ત્યારે કર્મની સત્તા ત્રિયતિ અસખ્યાત ગણી ઓછી થઈ જાય ત્યારે અનિવૃત્તિ વરણમા દાખલ થાય

અહીં મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર તેમ જ સમહિત મોહનીયના એક પણ સૂક્ષ્મ દોષનું દેશથી ઉપશમન (ખુલાસા વગર દોષને ઢાકી દેવો તે) નિહતિ નિઝાયના (કર્મનું બંધન તથા ગાઢ બંધન) થતું નથી દર્શન ત્રીકની ત્રિયતિ વાત વગેરે પાંચ કાર્ય ચાલુ છે હજારો ત્રિયતિવાત પછી, કર્મ-દળના સખ્યાતા ભાગ કરી તેમાનો એક ભાગ ગખી, સર્વ કર્મ ખપી જાય

આમ હજારો વખત થયા પછી બાકી રહેલા કર્મના અસખ્યાત ભાગ કરી, એક ભાગ ગખી, સર્વ ખપાવે. આમ હજારોવાર થયા પછી મિથ્યાત્વના અસખ્યાત ભાગ અને મિશ્રના તથા સમહિત મોહના સખ્યાત ભાગના ચુરા વણી વાર કરે, ત્યારે મિથ્યાત્વનું દળ આવલિડા માત્ર રહે અને મિશ્ર તથા સમહિત મોહનું દળ પદ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ રહે

ખાડેલા મિથ્યાત્વના દળને મિશ્ર અને સમહિત મોહમા પ્રક્ષેપ કરે (મેળવે) અને મિશ્રના દળને સમ્યક્ત્વમોહમા નાખે અને સમહિત (સમ્યક્ત્વ) મોહના દળ પોતાની નીચેની ત્રિયતિમા

મેળવે બાકી સ્વેચ્છાત્વનું જ્યાં આવશિકતા માત્ર તેને સ્થિતિનું સકાર્યથી સમ્યક્ત્વ મોક્ષનીમાં મેળવી મોક્ષની નાખે, એટલે મિથ્યાત્વ મોક્ષનીય કર્મ સર્વથા નાશ પામે.

ત્યાં બાદ બાકી સ્વેચ્છા મિથ તથા સમક્ષિત મોક્ષનું અનેક વાર ખબર થાય, ત્યારે મિથ મોક્ષની એક આવશિકતા એ અને સમક્ષિત મોક્ષની સ્થિતિ આઠ વર્ષ પ્રમાણુ છે ત્યારે બાકી સ્વેચ્છા આવશિકતા માત્ર મિથમોક્ષ કર્મ સ્થિતિનું સકાર્યથી સમક્ષિત મોક્ષની સાથે મોક્ષવાદ જાણ અને ક્ષય થાય ત્યારે નિમગ્ન નવના માર્ગથી ક્ષયક સમક્ષિતી અવ્યય.

ત્યાં બાદ આઠ વર્ષ પ્રમાણુ સ્થિતિવાળા સમક્ષિત મોક્ષનીય કર્મ જાણના અનેક ખબરે કરી, ફરક ખબરે અત્યુદ્ધર્ત સુધી ફરકે, પોતાની નીચેની સ્થિતિમાં જ મેળવે, પહેલાં સમયે સમયે અસ્યખ્યાત ગુણુ અધિક સકારાવે (મેળવે) તે ગુણુમેયુના મેચ (મરતક) સુધી, પછી હીન હીન સકારાવે, ચરમ (હેલો) ખ ફરકે સકારાવે, ત્યારે ક્ષયક ફરક અત્યુદ્ધર્તી ક્ષાયક સમક્ષિતી કહેવાય.

સમક્ષિત મોક્ષનીય કર્મ

ખબર કરવાના હાખલા

મિથ્યાત્વ અને મિથમાવનો નાશ થયા પછી સમક્ષિત મોક્ષનીયથી જ્યાં તક વિરકને મુખ ચાનથી ખુલાસો અને નિર્ણય કરી, નાશ કરવા લેઈએ.

તર્ક—અવધિયાની મોક્ષાવને જાણે છે તે મનવર્ષવ ચાનને જુદુ કેમ કમ્યુ ?

સમાધાન—મનવર્ષવાન અગ્રીનીમાં સ્વેચ્છા સરી પ્લેન્ડીય હોવાના ચિત્તન થીજ મનની આકૃતિઓ સમ્યાત જાણે છે જ્યુ ચિત્તનીય વસ્તુ જાણી થકાતિ નથી, તે મનની આકૃતિ ઉપરથી અનુમાનથી જાણી થકામ છે. તે ચાન ફક્ત સાફ્તેજ હોય તે હર્ષન પૂર્વક નથી, વધારે સ્પષ્ટ છે અવધિયાન બીજા હોયની સાથે મોક્ષાવ (મનના પર્ષવ) જાણે. હર્ષન પૂર્વક જાણે સચતિ ઉપરના બીજા સમક્ષિતીને જ્યુ હોય, મનવર્ષવાનની જેમ મોક્ષાવને સ્પષ્ટરતિ નજાણે.

તર્ક—સામાન્ય જોય (દશન)ના અસુદર્શન તથા અવ્યયુ દશન એમ બે બેદ કેમ પડ્યા ?

સમાધાન—જ્યાં બાદ જે જોય થાય તે અસુદર્શન, બીજા હરિદ્વારા તથા સ્વચર રતિ મદ્વારા જે જોય થાય તે અવ્યયુ દર્શન, અસુ અને ખન બન્ને વસ્તુને સપોચ કર્યા વગર પોતાના વિષયને જાણે છે જ્યુ ખન પોતે અસુ નથી.

તર્ક ઉપરમ અને ક્ષયોપરમ એમ બે સમક્ષિત ગુણ કેમ કર્યા ?

સમાધાન—કુષોપરમ સમક્ષિતવાળાને ૭ મિથ્યાત્વનાં જાણ ઉપર જાણે છે તેની થકા હાદિ થાય છે તેને અનુમાનથી ખુલાસો કરી નવા ૮ નાશ કરે છે અને ૭ મિથ્યાત્વનાં પર્ષવ

ઉદયમા નથી આવતા તે ઢંકાયેલા ગહે છે ઉપશમ મગ્નિતવાળાને સત્તામા મિથ્યાત્વ પચાય છે પણ ઉદયમા આવતા નથી, ઢાક્યા જ ગહે છે, તર્ક વિતર્ક થતો નથી, અને તેનો કાળ ફક્ત અતમુહુર્તનો જ છે, ત્યાં ક્ષયોપશમ સમક્ષિતનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ ૬: સાગચી કહ્યું અધિક છે.

તર્ક—સામયિક અને છેદોપચ્ચાનીય ચારિત્રના ગુણધ્યાન સરખા છે તો બે જુદા નામ નામ કેમ આપ્યા ?

સમાધાન—જડ બુદ્ધિવાળા હોય તેને ચારિત્રમા જરા દોષ લાગે ત્યાં એમ મનને કે અમારું ચારિત્ર નાશ થયું તેને આશ્વાસન આપવા માટે તેમને માટે છેદોપચ્ચાપનીય ચારિત્ર ગમ્યુ કે જ્યોત તે સમને કે દોષનો પ્રાયશ્ચિતથી નાશ કરી, કરી ચારિત્રમા ધ્યાપના વધ શંક છે

તર્ક—પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના શાસનના સાધુ માટે સંદેહ વસ્ત્ર કેમ ?

સમાધાન—તેઓમા બુદ્ધિની સુદૃઢતા ઓછી હોવાથી ભાત ભાતના મન પ્રસન્ન વસ્ત્ર ગમી મમત્વ કરે, માટે તેમને એકજ પ્રકારનું રંગ ગહિત સંદેહ વસ્ત્ર જ યોગ્ય છે

તર્ક—૨૨ તીર્થ કરેના સાધુમા ચાર મહાવ્રત અને બે તીર્થકરેમા પાંચ મહાવ્રત કેમ ?

સમાધાન—જડ બુદ્ધિવાળા સ્ત્રીને પરિગ્રહમા સમાવેશ ન કરે માટે તેના ત્યાગ માટે એક વ્રત વધ્યું

તર્ક—જૈનના સાધુ સપ્રત્યાયમા મતભેદ કેમ ?

સમાધાન—જ્ઞાનવરણીય અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મના વિચિત્ર ક્ષયોપશમને લઇને જુદા જુદા ભાવ ઉપજે છે. વળી ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગની વિચિત્ર સમજ થાય છે અપવાદ માર્ગે કોઇએ એકાદ કોમ ક્યું હોય તેને ખીજે ઉત્સર્ગ માર્ગમા ઘસડી જાય અને સાધુઓમા ભેદ પાડે, પરંતુ જે આચાર વિચાર આગમ વિરુદ્ધ ન હોય તેને પ્રમાણ ગણવા

તર્ક—જિન કદપી સાધુ બાહુ કપ્પ સહન કરે, છતાં મોક્ષે કેમ ન જાય ?

સમાધાન—કર્મની અમુક ગ્ચિતિ ગહે ત્યારેજ ક્ષપક ઔણી આવે, તેમાં કુપ્ત અથવા અકુપ્ત ગરણભૂત નથી કદપો અવગ્યા ભેદ વડે કર્મ ક્ષયના હેતુ કપ છે ક્ષપક ઔણીવાળા કદપાતીન હોય છે

તર્ક—સાધુની સમાચારીમા ફેકાર કેમ છે ? જુદા જુદા સપ્રત્યાયવાળાની સમાચારી કેમ જુદી જુદી છે ?

સમાધાન—વિગેધ ગહિત, નિદેષ અને ગીતાર્થની પ્રવર્તવિલી સમાચારી હોય તે જ યોગ્ય ગણાય.

તક—જુદા જુદા આચારોના જુદા જુદા મા કેમ છે? દાખલા તરીકે સિદ્ધાંતો વિવાદોનો એવો મા છે કે કવચોને ગાન અને દર્શન એકી સાથે છે

સમાધાન—ગાન અને દશન બંને આત્માના યુક્ત છે તે આત્મા સાથે જ ન્દે છે, આત્માથી જુદા પડતા નથી, પણ ઉપયોગ આથી ૭ સમયે નાનનો ઉપયોગ હોય તે સમયે દર્શનનો ઉપયોગ ન હોય, દર્શનથી વસ્તુનું મેદ સ્તિ સમુચ્ચ સામાન્ય સદા સ્વરૂપ દેખાય છે અને યાનથી વસ્તુનું મેદ આકારવાળું વિશેષ સ્વરૂપનું જાણપડુ થાય છે, જ્યુક્ત ન હોય તેનાથી પેદાનો અવિદ્યાન આથી યોગ્ય નહિ. ૭ જિન પ્રભુએ કામ્યુ છે તેજ સત્ય માન્યુ હજી સમય સમજના ઉપયોગનું સ્વરૂપ જરાબર ન સમજી શકે, કારણ કે આંખ બંધે કરી ઉપાદીએ ત્યાં અસંખ્યાત સમય નમ્ય. કેવળી કામ્યાન એક સમયે સર્વ વસ્તુઓને કુચક (એકીસાથ) નક્ષે છે અને બીજો સમયે સર્વ વસ્તુઓને પ્રત્યક્ષ એકી સાથે દેખે છે. મતમેદમાં ત્યાં મતનમાં ન ઉતરે ત્યારે તત્ત્વ કવચી મત્ય કવચી.

તક—ત્યાં મુખતિથી આસનાર સાધુને આજ્ઞાં ઈધી હવ્યાય વો દિસા થાય કે નહિ?

સમાધાન—દ્રવ્ય દિસા થાય, કાવદિસા ન થાય, પણ ઉપયોગ વચર (પ્રમાદથી) આથે વો દ્રવ્ય તથા કાવ બને પ્રકાશની દિસા થાય. દેશત મનથી દિસાનો વિચાર કરે તો કાવ દિસા થાય, દ્રવ્યદિસા ન થાય.

તક—નિત્ય વસ્તુ અનિત્ય કેમ થાય?

સમાધાન—વસ્તુ દ્રવ્યથી નિત્ય છે, પદ્ધતિ (સ્થિતિ) થી અનિત્ય છે.

તક—સૂર્ય પૃથ્વીથી ૮ લોજન અંતે છે, ત્યાં સવારમાં ઝૂમતી વેળા પૃથ્વીમંથી નીકળતો કેમ દેખાય છે

સમાધાન—આંખની દષ્ટિ મર્યાદા Horizon ત્યાં મુધી પહોંચે ત્યાં વાજળવાળુ આકાર અને ટૂની મળતાં હોય તેમ દેખાય છે, તે વો ટૂનીવી રીતે જ મળે છે. કારણકે જેમ જેમ આંખજ બંધમે તેમ તેમ દષ્ટિમર્યાદા Horizon તથા સત્ય આકાર ત્યાં જાય છે અને સૂર્ય તે દષ્ટિ-મર્યાદાથી પછે જુ જુ આકારમાં જોયે હોય છે.

આપે સમજિત થાયક કાવથી સ્થાને માટે જિનર થાય, ત્યારે ક્ષાયક સમજિત કહેવાય, તેની આદિ છે પણ અત નથી તે જનન્ય તેજ કાવે મેણ્ય નમ્ય, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજો ભર ઉત્કૃષ્ટ નહિ.

ક્ષાયક સમજિત કેટલા કાવ કરે છે? તે સમયે બે મા છે તેમાં કારણ છે—(૧) કસ્યુ વિસોદિએસ્ય ત્રિમુખએજ દર્શનની વિશુદ્ધિ થવાથી. આનો કાવાય કેટલાક “ક્ષાયક સમજિત પામવાથી” એમ કરે છે. (૨) મિષ્ટાલ વિસોદિએસ્ય મિષ્ટાલની વિશુદ્ધિ કરીને. આનો કાવાય “મિષ્ટાલ દાળીને” એમ કરે છે. (૩) સમજિતની ઉત્કૃષ્ટી આશયનાવાળાને એક ભર તથા બ

ભવ ભગવતિ સૂત્રમાં કહ્યા છે આનો અર્થ કેટલાક ઉત્કૃષ્ટ પ્રયત્ન કરે છે અને કેટલાક ક્ષાયક સમકિત કરે છે એટલે નિરતર આત્મ સ્વરૂપમા ઉપયોગની અપેક્ષાએ તે જ ભવે મોક્ષ જાય અને દ્વિતીય નયની રીતે સમકિત ત્રણ ભવ ઉલ્લેખે નહિ એમ એમી શકે છે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય

સૂત્રના આલબન સિવાય જ્ઞાસ્યે પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપવો નહિ, આ વસ્તુ આપણે સમજતા નથી તેથી અનાદિ કાળથી રખડ્યા કરીએ છીએ

ક્ષાયક સમકિત મળ્યા પછી આરિત્ર મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિઓ ખપાવવા માટે ૭ મે ગુણસ્થાને યથાપ્રવૃત્તિકરણ, ૮ મે ગુણસ્થાને અપૂર્વકરણ અને ૯ મે ગુણસ્થાને અનિવૃત્તિ કરણ થાય છે.

અપૂર્વકરણમાં : ગિયતિધાત વગેરેથી, અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૮ કષાયનો ક્ષય થતા યતા, તે કરણ પૂર થાય ત્યારે તે આઠ કષાયની ગિયતિ પત્યનો અસખ્યાતમો ભાગ પ્રમાણે રહે અહિ સર્વ વિરતિ ભાવ સાથે ખતિ, મુત્તિ, અજવે, મદેવ (મૃદુતા) આલબન હોય છે એક વાક્યમા કહીએ તો સિદ્ધસ્વરૂપી નિર્મળ આત્મધ્યાન ધરતા અને ટકાવતા આવડે તો સર્વ દોષો અને કર્મનો નાશ થાય

અનિવૃત્તિ કરણમાં—અહી કર્મની ૧૩ પ્રકૃતિ (નરક, તિર્યંચ ગતિ, તથા નરક તિર્યંચ અનુપૂર્વી પહેલી ચાર જાતિ, ધ્યાવર, ઉદ્યોત, અતાપ, સદ્ગમ, સાધારણ) તથા દર્શનોવરણીયની ચિણ્વધી ત્રીક મળી ૧૬ પ્રકૃતિઓનું, સમયે સમયે, ઉદ્વલના (કુટાવુ), સક્રમ (અન્ય પ્રકૃતિમા મળી જવુ), એવી રીતે નાશ થતા જાય અને જ્યારે પત્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે ગિયતિ રહે ત્યારે તે ૧૬ પ્રકૃતિ અને ઉપરની આઠ કષાયનો બાકીનો ભાગ મળી ૨૪ પ્રકૃતિઓ પ્રતિ સમય બધાતી અન્ય પ્રકૃતિમા ગુણસક્રમથી સક્રમાવી (પગિણમાવી—મેળવી) ક્ષય થવા માટે અને આ કરણના સખ્યાતા ભાગ ગયા પછી એક જ ભાગ બાકી રહે ત્યારે તે સર્વ ક્ષય થાય.

ત્યાર બાદ, અતર મુદુર્તમા, નવ નોકષાય અને સજ્વલન ચોક (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)નું અતર કરણ થાય, એટલે દેક પ્રકૃતિના દળની બે ગિયતિ સ્થાપન થાય, નીચલી એટલે પહેલી સ્થિતિ, ઉપરની એટલે બીજી સ્થિતિ,

પહેલા નપુસક વેદનો ક્ષય થાય ઉપરની ગિયતિના દળને અતર્મુદુર્ત સુધી કુટીને ખપાવે અને પત્યનો અસખ્યાતમો ભાગ પ્રમાણે ગિયતિ બાકી રહે ત્યારે બધાતિ પ્રકૃતિઓમા ગુણ સક્રમથી મળી જાય (અન્ય પ્રકૃતિ એ દેવદાહ જાય) અને ક્ષય થાય, પત્રી નીચેની ગિયતિનું દળ, નપુસક વેદના ઉદયમા એણી શરૂ થાય તો, વેદીને ખપાવે, નહિતર આવલિમાત્ર રહે ત્યારે ઉદય પામેલી વેદમાન પ્રકૃતિમા ગિયતિ સક્રમથી મળી જાય અને ક્ષય થાય.

પછી સ્ત્રીવેદ મોહનીય કર્મનું દળ પણ તે જ વિધિથી અતર્મુદુર્તમા ખપાવે, ત્યારબાદ હાન્ય, ગતિ, અગતિ, ભય, શોક, દુઃખ એ હાસ્ય પટકને, એકી સાથે સજ્વલનના ક્રોધમા

પુણ્ય સક્રમણ કરી અતર્ક્યવુર્તિમાં ખપાવે, ત્યાર પુણ્ય વેદનાં બધે ઉદય, ઉત્પત્તિ વિગ્રહ વ્યા અને પુણ્ય વેદની સ્થિતિ ને આવશ્યિકતામાં એક સમય જોડી એટલી રહે, તે વખતે નિમ્મલપણી અવેદી મળ્યા.

નપુસક વેદનાં મેણી સરૂ કરે તો પહેલાં સીવેક તથા નપુસકવેદનો એક જ વખતે હુપ કરે અને પછી તત્ત જ પુણ્યવેક તથા હાસ્ય પટકનો એક જ વખતમાં હુપ થાય.

મીવેદના ઉદયમાં મેણી સરૂ થાય તો પહેલાં નપુસકવેદ ખપાવે, પછી સીવેક અને હાસ્ય પટક એકી સાથે હુપ થાય.

પુરુષ વેદની બાકી એટલી સ્થિતિ સત્ત્વસત્ત્વના કોષના અવધકત્વ કાળમાં મુજબ સક્રમણી મળી જત હુપ થાય.

નુવે સત્ત્વસત્ત્વના કયાય (કોષ, માન, માયા, લોભ) ના અતર હસ્ટુની ઉત્પત્તિ (બીજ) સ્થિતિમાં જળની ત્રણ વિધિ થાય.

૧. અર્ધવકરજીવાદી-અર્ધી કર્મ જળના ચોક્કસ કાળ જેવા નાનાં કટકા થાય અને પ્રાર્થ વિગ્રહિથી, સત્ત્વસત્ત્વના કયાયના અતરહસ્ટુની બીજા ઉત્પત્તિ સ્થિતિના કર્મજળના કુદ્ધા ને પૂર્વસ્પર્શક (કર્મ બધે ચોક્કસ સ્પર્શક) ના જોવા હવા તે સ્થિતિ જળને અપૂર્વ સ્પર્શક (પહેલાં કરી ન થયેલ, કર્મ મટિ અવેદી) વાળા જલ જળ, સમયે સમયે અનત અપૂર્વ સ્પર્શક થાય ત્યારબાદ—

૨. કિલ્કિવકરજીવાદી-સ્થિતિ થયેલા જળની વિગ્રહ વર્ષમાન પરિણામથી, કુદી કુદીને અનત સ્થિતિ એટલી અનવી કીદી થાય તે ત્રણ વિભાગમાં ખરે ને કોષના ઉદયમાં મેણી રડ થાય તો ૧૨ કિદી થાય, દરેક કયાયની ત્રણ ચાતી જળને બાર ને માનોદયમાં મેણી થાય તો કોષને ઉત્પત્તિ વિધિથી હુપ કરી પછી ત્રણ કયાયની નવ કીદી થાય. માયાના ઉદયમાં મેણી રડ થાય તો કોષ તથા માન ઉત્પત્તિ વિધિથી હુપ થાય, જલે ૭ કીદી થાય. લોભના ઉદયમાં મેણી રડ થાય તો કોષ, માન, માયા ઉત્પત્તિથી કુદાખને હુપ થાય, ત્યારબાદ કુદા લોભની ત્રણ કીદી થાય. કીદી થયા પછી—

૩. કિલ્કિવેદનાદી (વેદના કાળ) ની વિધિ થાય. કોષના ઉદયમાં મેણી રડ થાય તો પહેલાં કોષની, પછી માનની, પછી માયાની, પછી લોભની કીદી વેદાય અનત કીદી ત્રણ વિભાગમાં ખરે, તેથી સમજાવા મટે દરેક કયાયની ત્રણ કીદી લેવી, તેમાં અને વળ કયાયની ત્રણ ત્રણ કીદી અને લોભની ને કીદી. દરેક એક એક અતર્ક્યવુર્તિમાં અનુક્રમે પહેલાં પ્રથમ, પછી બીજા, પછી ત્રીજા કીદી એમ વેદાય, જલુ દરેકની એક સમય અધિક એક આવશ્યિકતા બાકી રહે તો અર્ધી દરેક કીદી વેદાય તેને બીજાએ સમયે અન્ય કીદી હુપ થાયે તે એવી રીતે વેદાય કે ઉત્પત્તિ બીજા સ્થિતિના કીદીના જળને આકર્ષક કરી (બેચીને) પ્રથમ ઊભરિત કરી, ત્રણ સક્રમ કરી.

દરેક સમય અસંખ્યાત ગુણી વૃદ્ધિ સહિત આગળના કપાયમા (કોધની માનમા, માનની માયામા, માયાની લોભમા) પ્રસ્રેષ થાય, (મેળવાઈને) મેળવાઈને ક્ષય થાય ત્રીજી કીટી વેદના ઢાળના છેલ્લા અમયમા પોતાના કપાયના બધા ઉદય, ઉદીરણા વિચ્છેદ જાય સત્તામા ગ્રહેલ સમયક્રમ બે અવલોકા ગ્રેહવા બાંધેલ દળને આગળની કપાયની પહેલી કીટીમા (કોધને માનમા, માનને માયામા માયાને લોભમા) અનર્મુદુર્ત સુધી ગુણ સક્રમ કરી સક્રમાવે અને અતિમ અમય, તો મર્ત્ય સક્રમ કરી સક્રમાવે ત્યારે ને કપાયનો ક્ષય થાય

પહેલા કોધનો, પછી માનનો, પછી માયાનો ક્ષય થાય. સત્ત્વલન લોભ સમયથી એવું જે કે તેની બીજી કીટી ત્યારે વેદની હોય ત્યારે ત્રીજી કીટીના દળની સુદ્રમ સુદ્રમ કીટી થાય તે બીજી કીટીની સમય અધિક એક અવલોકા રહે ત્યાં સુધી સુદ્રમ (૨) કીટી થાય, અને તેજ સમયે સત્ત્વલન લોભનો બધા વિચ્છેદ જાય અને બાદ કપાયનો તથા ઉદીરણાનો પણ વિચ્છેદ થાય અને નવમું ગુણુચ્ચાન પુરૂ થાય

તે પછીના સમયથી શરૂ કરી, સુદ્રમ સપરાય ગુણુચ્ચાનમા લોભની સુદ્રમ કીટીના દળને ઉપગની બીજી નિયતિમાથી બેચીને પ્રથમ નિયતિમા લાનીને વેદે લોભની પ્રથમ કીટીની બાકી ગ્રહેલ અવલોકાને બીજી કીટીના દળમા સક્રમાવે, બીજી કીટીની બાકીની અવલોકાને ત્રીજી કીટીના દળમા સક્રમાવીને વેદે અને ત્રીજી કીટીની બાકી ગ્રહેલ છેલ્લી અવલોકાને પાપ પ્રકૃતિઓમા નિષ્ણુક સક્રમ કરી સક્રમાવે

હવે લોભની સુદ્રમ કીટીના દળ તથા પહેલાની સમયક્રમ બે અવલોકા વધેલ દળની દરેક અમય નિયતિધાતાદિ કરીને વેદના સુદ્રમ સપરાય અદ્ધા (કાળ)ના સંખ્યાતા ભાગ જાય અને એક ભાગ બાકી ગ્રહે ત્યાં સુધી ખપાવે, પછી છેલ્લા ભાગના લોભની સ્થિતિ તથા રસ અપવર્તનાથી ઘટારી, સુદ્રમ સપરાયના બાકીના કાળ ગ્રેહવા રાખી વેદે, સત્ત્વલનો લોભ સમયાધિક અવલિ માત્ર ગ્રહે ત્યાં સુધી વેદે, પછી તેને ઉદીરણા બધા થાય અને ફક્ત ઉદયથી વેદે તે છેવટ સુધી વેદીને ક્ષય કરે એટલે લોભનો સર્વથા ક્ષય થાય અને ૫ જ્ઞાનાવસ્થાથી, ૪ દર્શનાવસ્થાથી, ૫ અતગય ઉચ્ચગત અને યગોદ્ધર્તિ એ ૧૬ પ્રકૃતિઓનો બધા વિચ્છેદ જાય, અહિં ૧૦મું ગુણુચ્ચાન પુરૂ થાય છે ક્ષીણ મોહ ગુણુચ્ચાનમા, મોહનીય કર્મ સિવાયના સર્વ કર્મોના નિયતિધાત, ગસધાત, ગુણુચ્છેદી, ગુણુસક્રમ થાય

ક્ષીણ કપાય ગુણુચ્ચાનના સંખ્યાત ભાગ જાય અને એક ભાગ બાકી ગ્રહે ત્યારે ૫ જ્ઞાનાવસ્થાથી, ૪ દર્શનાવસ્થાથી, ૫ અતગય અને નિદ્રા તથા પ્રયત્ના ૧૬ પ્રકૃતિઓને અપવર્તના-ચ્છેદથી નિયતિ તથા ગસ ઘટારી બાકી ગ્રહેલ ક્ષીણ કપાય અદ્ધા ગ્રેહવી અમર્મુદુર્ત પ્રમાણુ કે પણ નિદ્રા પ્રયત્નાની નિયતિ નિવરણની અપેક્ષાએ એક સમય ઓછી કે, પણ કર્મ કપવી બગમ કે ત્યારે ને ૧૬ પ્રકૃતિઓનો નિયતિ વાતાદિ વિગમ પામે, પણ બાકી ગ્રહેલ પ્રકૃતિઓની નિયતિ વાત વગેરે ચાલુ છે

તે ૧૧ પ્રકૃતિઓને જીવ ઉદારણીથી વેદનાં એક સમ્બાધિક આવૃત્તિ માત્ર નહીં ત્યારે ઉદારણી વિરામ પામે અને ઉદારણી જ વેદ. કીલ્ક કાપના દ્વિતીય સમયમાં નિદ્રા તથા પ્રવૃત્તિ દ્વિતીય સમય અને અંતિમ સમયમાં ૫ જ્ઞાનાવસ્થાઓ, ૪ દર્શનાવસ્થાઓ, ૫ અતરસ મળી ૧૪ પ્રકૃતિ કાલ થાય, તેજ સમયે નિશ્ચય નવના મતાનુસાર કેવળી મજાલ, પણ અવધારથી તેને ધીરે સમયે કેવળી ભગવાન ચળાય.

અને તીર્થકરને આઠ પ્રતિદ્વાર્ષ ૩૫ વાણીના કુલ નવા સ્વ અનિશ્ચયે પ્રાપ્ત થાય સામાન્ય કલ્પી સ્વોગી કુલકાને જન્મ્ય અતમુલ્ક કલ્પ ૮ દિવસ (આઠ વર્ષ ઓછ) એક પૂર્વ સુધી છે. મેળીમાં વારવાર અત્યુર્દુર્ગ આવ છે તેની મુજબ દુર કલ્પ એટલુ સમગ્રુ કે એક ઉત્પદ અતમુલ્કતામાં સ્થિતિની તાત્કાલિકાવાળા અસ્થિતિ તાના અતમુલ્ક આવે નવ.

આપુલ્ય શેડ હોય અને વસ્તીય કર્મ વધારે હોય તે આવે આવ આઠ સમયી કેવળ સ્થુપાત થાય અને તે કર્મો સરખી સ્થિતિવાળા થાય સ્થુપાત થાય તે તે જાકી અત્યુર્દુર્ગનાં (અથવા મતને ૭ મહિને) મેલુ થાય, આ સમયી ધયાત્મ્ય પ્રસ્થાન કેવળી રમ્ય છે.

૧૩ માં કુલકાનાના ઉવળા ભાગમાં મોજોને રૂપવા મહિ, તે સૈમ્પેલી કલ્પ (મેજીનુ રૂપવા) તે અનુક્રમ—પહેલાં બાર મ મોજ રૂપે, પછી બાર વચ્ચ મોજ, પછી બાર કાપેમોજ, પછી સ્થાન મોજ અને પછી સ્થાન વચ્ચેમોજ રૂપે, ત્યારે હકત સ્થાન કાપેમોજ છે અત્ત શુદ્ધ ખાનને સ્થાન કિયા અધિતિપાતિ નામના ત્રીજો પાયો પ્રાપ્ત થાય તેમાં આપુલ્ય સિવાયના બાકાં ત્વુ ઉવળાન કર્મો સ્વોગી કુલકાની અવસ્થા મુજબ સ્થિતિવત થાય અને અનુલ્ક કર્મોની સ્થિતિ ૧ સમય ઓછી થાય અને સ્થાન કાપ મોજ રૂપેમોજ વચ્ચે એકસે સ પૂર્વ સૈમ્પેલી અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય અને સ્થુપાત કિયા અધિતિપાતિ નામના શુદ્ધ ખાનના ચેમ્પા પાવવાળુ અત્ત પાંચ થયુ અવસ્થ (અ. પ. ક. રૂ. રૂ. રૂ.) ઉત્ત્વાર થાય તેમજ કાળનુ ૧૪ મુ અરોની કુલકાના પ્રાપ્ત થાય.

તમાં (૧) ઓદારીક સરીત્તી અલ્લ ત્રેમ્પા એકોના પિત્રોને પૂરીને આત્મ પ્રક્રોનો પત્ર નાકવાય, ત્યારે નૂન સરીત્તી અવસ્થાનાનાં ૨/૩ ભાગ પ્રમાણુ પત્ર થાય, (૨) સત્તામાં ત્રેમ્પા અનુલ્ક પ્રકૃતિનાં સ્વોગી ઉદારણી પ્રકૃતિનાં સ્થિતિ સક્રમણી મળીને મોજવાય ન —(૧) ઉત્ત્વાર મે સમય બાકી રહે તે પહેલાં ૩ આપુલ્ય, ૧ વેદની, ૧ નીચ મોજ અને વર્ષ રૂપ, રૂપ, સ્પર્શની ૧૬ પ્રકૃતિ આતી રીતે મોજવાય વચ્ચ અને (૨) દિવસ સમયમાં ૫૫ પ્રકૃતિના કલ્પ થાય તેમાંથી ૧ છે અત્ત સ્થુપાત્તિ (વેદિય અને આદારક સરી અને જન્મેનાં બંધન, સધાત, અમોપાંચ, દેવતિ અને દેવાનુ પૂર્વો કે જે દત્ત અતિના બંધ વચ્ચે બાંધી હતી) અને ૧૫ બીજી (ઓદારીક, લેખ, કાર્મણ સરી તેમાં ૩ બંધન, ૩ સધાત, ૧ સધવળ, ૧ સરથાન, ઓદારીક અમોપાંચ, વર્ષ અનુલ્ક અનુવાનુપૂર્વ પાવક, ઉપવાન, અનુલ્ક, પ્રવેક અપાંચ, ઉપાચ, સિધ અધિગ મુલ, અનુલ્ક, મે વિદ્યા અતિ સુસ્ત, દુનર, દુર્જન, અનાદેવ અગ્રાપાંચ, નિગલુ નામ કર્મ એ અર્થ મળી ૧૫ પ્રકૃતિ). એકસે કુલ ૫૫ પ્રકૃતિ સિદ્ધિ સમયમાં કલ્પ થાય.

(૩) ઉદ્યવર્તી પ્રકૃતિ વેદીને ખપાવે અને છેલ્લાં સમયમા ૧૧ મનુષ્ય ગતિ સહચારિણી (જે વેદનીમાથી એક, મનુષ્યાયુ, મનુષ્યગતિ, પચેદ્રિઙ્ગતિ, ત્રસનામ, બાદરનામ, પર્ણાત્ત, મુભગ, આદેય, યશઙ્ગિતિ નામ અને ઉચ ગોત્ર) અને તીથ કર હોય તેને તીર્થ કર નામ કર્મ એટલે સામાન્ય કેવળી ૧૧ અને તીર્થ કર ૧૨ પ્રકૃતિ ક્ષય કરે ત્યારે નિશ્ચય નયથી મોક્ષ થાય

અહીં ક્ષપક ટ્રેણી પૂરી થાય છે વ્યવહારથી ૧૪ મુ ગુણુચ્ચાન પૂરૂ થાય તેના અતઃ ગહિત બીજા સમયમા સિદ્ધ થાય તેનું વર્ણન ૧૪ મા ગુણુચ્ચાનની સાથે સિદ્ધગતિમાં લખાઈ ગયેલ છે ત્યાં જોઈ લેવું સર્વ મુમુક્ષુઓને આ પદ પ્રાપ્ત થાયો! અન્તુ હવે મોક્ષ તત્ત્વ આગળ તપાસીશું

મોક્ષ સંબધી ૪ નિર્લેખા

૧. નામ મોક્ષ—“મોક્ષ” એવી નામ સરા વચનથી સમજાવવા માટે છે કોઈ સ્ત્રીનું નામ મુકિત હોય તે નિર્લેખાનો વિષય છે, પણ અત્રે ઉપયોગી નથી

૨. સ્થાપના મોક્ષ—કોઈ વસ્તુને મોક્ષ તરીકે સ્થાપવી તે યોગ્ય નથી પણ મોક્ષ તત્ત્વ અને મુક્તાત્માનું સ્વરૂપ મનમા સ્થાપન કરવું તે બાવ નિર્લેખાનો વિષય છે

૩. દ્રવ્ય મોક્ષ—તેના બેદા—આગમથી દ્રવ્ય મોક્ષ—(૧) મોક્ષ તત્ત્વનો ઉપયોગ રહિત અભ્યાસ (૨) મોક્ષ તત્ત્વ સંબધી લખાણ, (૩) દ્રવ્યત્વની અપેક્ષાએ આત્મદ્રવ્યનું પુદ્ગળ દ્રવ્યથી સર્વથા સમને માટે, મુક્ત થવું તે, આ બાગો ઉપાદેય છે

નો આગમથી દ્રવ્ય મોક્ષ તેનાં બેદા—(૧) શરીર=મુક્ત આત્માનું શય, (૨) ભવ્ય શરીર=ચરમ શરીર, (૩) તદ્ વ્યતિગ્રિત, આગમથી જુદું તે લૌકિક દ્રવ્ય મોક્ષ, વ્યાવહારિક બંધન જેમકે જેલમાંથી છુટા થવું, મરણ પછી સગપણથી છુટા થવું વગેરે લોકોત્તર દ્રવ્ય મોક્ષ—મિથ્યાત્વ સહિત મોક્ષની કરણી તેથી મોક્ષ થાય નહિ કુપ્રવચન દ્રવ્ય મોક્ષ—ખોટું કલ્પી કાદેલ મિથ્યાત્વનું અથવા અભવિનું મોક્ષ તે સ્વર્ગ સિવાય બીજું કંઈ નહિ, કારણ કે મોક્ષમાંથી કરી અવતાગ ન હોય, ત્યારે મિથ્યાત્વના ઉદ્યથી મિથ્યાત્વી મુક્તાત્માને અવતાગ આપે છે

૪. ભાવ મોક્ષ તેના બેદા—આગમથી ભાવ મોક્ષ મોક્ષના હેતુથી ઉપયોગપૂર્વક મોક્ષ તત્ત્વનો અભ્યાસ. (૨) નો આગમથી ભાવ મોક્ષ તે સિદ્ધ પરમાત્મા (૩) તત્ પરિણતિ ભાવ મોક્ષ તે સિદ્ધ સ્વરૂપમા એકત્વ કરનાર ધ્યાનવાળા આત્મા નિર્લેખામા મોક્ષના હેતુ રૂપ જોડેલો વિભાગ છે તે ઉપાદેય છે, હેય અને ઉપાદેયનું ભેદજ્ઞાન જેને નિર્લેખાથી ન મળે તે મોક્ષ તત્ત્વને યોગ્ય નથી

આત નયથી નિર્વાણનું અવલોકન

૧ નિગમ નય પ્રમાણે ગતિના બંધનમાંથી મુક્ત.

૨. સમગ્ર નમથી આત્માના સર્વ અસપ્ષાતા પ્રકૃતિમાં કર્મ પ્રવૃત્તિનો સર્વથા અભાવ, એટલે નિરાવરણ શુદ્ધ આત્મ પ્રકૃતિ થવા.

અવધા નમથી અમ શરીરી દ્વાયક સમક્ષિત સક્ષિત યથાપ્પાત માત્રીતુ નિર્વાન.

૧. જનુસુન્નમમાં વર્તમાન સમયમાં ૭ કર્મણ આત્મ પ્રકૃતિથી સર્વથા સ્થાને માટે છુટાં માય છે તે કર્મથી મુક્ત.

૫. સમગ્ર નમથી દ્વાયક ભાવ તે દ્વાયક સમક્ષિત, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, તથા શુદ્ધ પાત્રિયાનિક ભાવ.

૬. સમક્ષિતથી સિદ્ધચિત્તિભવ.

૭. એવજ્ઞાન નમથી સિદ્ધ, જગત્તમા, નિજ અવસ્થામાં લીન.

મોક્ષનો સ્વાદ્રાહ

૧ સ્વાદ્રાહ અસ્તિ એ એવ મોક્ષ-(૧) સ્વદબ્ધ, ક્ષેત્ર, કાળ ભાતરી અપેક્ષાએ મોક્ષ છે. વધ્ય એટલે આત્મદબ્ધ, સ્વદબ્ધ એટલે અસપ્ષાત આત્મ પ્રકૃતિનો બન રૂપી ક્ષેત્ર, તેમથી પર દબ્ધ તે કર્મ અને નોકર્મ અવસ્થે પ્રવૃત્તિ દબ્ધનો સર્વથા અભાવ, અથવા પ્રવૃત્તિ દબ્ધથી આત્મ દબ્ધી સર્વથા મુક્ત અવસ્થા, તેમાં સ્વકાળ એટલે નિર્વાણનો કાળ અથવા ઉપર્યમ કાળ અને નવભાવ એટલે આત્મ દબ્ધને પોતાનો સદ્ગુણ સ્વરૂપી (કુસ્તી) ભાવ તે દ્વાયક ભાવ અને પાત્રિયાનિક ભાવ તે મોક્ષ. (૨) કલ્પિત બબ્ધ જીવને મોક્ષ છે.

૨ સ્વાદ્રાહ નાસ્તિ એ એવ મોક્ષ-(૧) મોક્ષમાં પ્રતિષ્ઠ તત્ત્વ નાસ્તિત્વ છે એટલે ૭ પ્રવૃત્તિ થય થઈ ગઈ તેના ફરી જામ ઉત્ત, ઉદિતિય, સવા વચરે નથી. (૨) અમબ્ધ જીવને મોક્ષ નથી.

૩ સ્વાદ્રાહ અસ્તિ એ નાસ્તિ એ એવ મોક્ષ-(૧) દ્વાયક સમક્ષિત છે દ્વાયક મિલ્કી માયુ છે વચરેમાં ૭ પ્રવૃત્તિએ સ્વથા થય થઈ છે તે પ્રવૃત્તિથી આત્માનો મોક્ષ છે અને આત્મ અપાત્રકાની છે તે સત્યામાં છે અને તેમથી કેટલીકનો જામ પળ છે, તેમથી દહ આત્મા મુક્ત થયેમ નથી તેની નાસ્તિ, જગત્ત ના જીવનો મોક્ષ તે છે જ (૨) અબ્ધ જીવને મોક્ષ છે અમબ્ધ તે મોક્ષ નથી.

૪ સ્વાદ્રાહ અવશ્યાત્મ એ એવ મોક્ષ-(૧) દ્વાયક મિલ્કીની મમમાં એમો આત્મ કર્મથી મુક્ત છે કે નહિ, તેમાં અપેક્ષા વચરે દા ક ના નો ત્યાગ હા સકાય નહિ, અવશ્યાની દષ્ટિએ અવશ્યા છે, (૨) મોક્ષ તત્ત્વને એક ૮ વચ્ચમાં પ્રકાશી ન સકાય. (૩) કાળ જીવ સ્વારે મોક્ષ તે તે વચ્ચથી ફરી સકાય નહિ.

૫. સ્યાદ્ અસ્તિ ચ અવકતવ્યં ચ એવ મોક્ષ—(૧)ક્ષાયક સમકિત આપ્યુ તેમાં ૭ પ્રકૃતિ ક્ષય થઇ, તેટલી પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ મોક્ષની અસ્તિ છે, બાકીની પ્રકૃતિને ક્ષય કરવા માટે ક્ષયક શ્રેણીમાં અમુક જીવ છે કે નહિ તે જ્ઞમસ્થથી કહી શકાય નહિ

૬. સ્યાદ્ નાસ્તિ ચ અવકતવ્યં ચ એવ મોક્ષ—(૧) એકે પ્રકૃતિ ક્ષય થઇ નથી પણ ચરમ શરીરી છે તેનો કયાએ મોક્ષ થશે તે જ્ઞમસ્થ કહી ન શકે (૨) અભવિને મોક્ષ નથી પણ ભવિ અભવિનુ નિરાકરણ જ્ઞમસ્થથી થઇ શકે નહિ કેમકે કેટલાક ભવી, અભવી જેવા લાગે છે

૭ સ્યાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકતવ્યં ચ એવ મોક્ષ—એક જીવ ક્ષયક શ્રેણીમાં છે તેથી અસ્તિ નાસ્તિ બન્ને છે, તેની સર્વ પ્રકૃતિ ક્ષય થઇ છે કે નહિ તે જ્ઞમસ્થથી કહી શકાય નહિ (૨) ભવિને મોક્ષ છે, અભવિને નથી પણ અમુક જીવનો મોક્ષ થશે કે નહિ તેનો નિર્ણય જ્ઞમસ્થથી કહી શકાય નહિ

સાત નયથી મોક્ષ તત્ત્વનું અવલોકન

૧ નિગમનય—(૧) અશથી કરવા માડ્યુ તે કયું સમકિત મેળવનાર અર્ધપુદ્ગળ પરા-વર્તનની અદર મોક્ષે જશે (૨) બી મોક્ષે જશે.

૨ સમ્યક્નય—મત્તામાં સમકિત છે તે મોક્ષે જશે

૩ બ્યવહારનય—સમકિત સહિત ક્રિયા કરનાર મોક્ષે જશે

૪ રાગદ્વેષનય—જે કર્મના પુદ્ગળ ક્ષાયક ભાવથી આત્મામાથી વર્તમાન કાળે છુટા થાય છે તેમાથી આત્માની મુક્તિ.

૫ શબ્દનય—ક્ષાયક ભાવ

૬ સમભિરુપનય—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન

૭ એવભુતનય—અનત આત્મિક સુખના અનુભવ સહિત કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનમાં પરિણતિ (ક્ષાયક અને પારિણામિક ભાવમાં સિદ્ધ ભગવાન)

દ્રવ્યથી મોક્ષ—આત્મા, સર્વ કર્મ નથા નો કર્મ વગેરે પુદ્ગળ દ્રવ્યથી મુક્ત

ક્ષેત્રથી મોક્ષ—ગતિગમનબંધ, સિદ્ધ ભગવાનની અકપ અવસ્થા, જે આકાશ પ્રેરણામાં છે ત્યાજ રહે છે

કાળથી મોક્ષ—મોક્ષની એક જ આશી આદિ છે પણ અત નથી અને સર્વ સિદ્ધ ભગવાનની અપેક્ષાએ અનાદિ અનત

ભાવથી મોક્ષ—ધારક સમક્ષિત-તેવળ જ્ઞાન-તેવળ દર્શન તે ધારક ભાવ અને પારિત્વિક ભાવ એ બે જ ભાવ દ્વેષ (ઉદય, ધ્યેયપ્રત્યય, ઉપશમ એ ત્રણ ભાવથી મુક્ત)

સ્થાદ્વાદમા મોક્ષ તત્ત્વ

૧ સ્થાદ્ અસ્તિત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ.—મોક્ષ મોક્ષક છે પણ આજ સમયથી અપ્રધા નમ્યતામાં આવે છે—(૧)મુનકાળમાં જ્ઞાતા છત્ર મોક્ષે તથા છે (૨) કર્મમાન કાળમાં અક્ષય નમ્યન જ્ઞાત સિદ્ધ ભક્તવાન સિદ્ધ દેવતાં કાવચને માટે મુક્ત અવસ્થામાં છે અને હાલ મહાસિદ્ધિ ક્ષેત્રમાં એક સમયમાં તત્ત્વ એક અને ઉદ્ધૃત ૧ ૮ સિદ્ધ થઈ રહ છે વગી તેવળ, આજુ તથા અસમ્યક્તા સમક્ષિતી છત્ર કર્મમાન કાળમાં આગમનાની અપેક્ષાપૂર્વક મોક્ષ તત્ત્વમાં છે. (૩) ભવિષ્યમાં જ્ઞાતા ભવ્ય છત્ર મોક્ષ જશે.

૨ સ્થાદ્ નાસ્તિ ત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—(૧) અતી અને દુર્ભવી હદિ મોક્ષમાં ન ત્વ. (૨) જ્ઞાતાનત જતી હાલમાં મોક્ષ તત્ત્વમાં નથી, (૩) ભક્ત પ્રવૃત્તમાં હાલ મોક્ષ નથી.

૩ સ્થાદ્ અસ્તિ ત્વ નાસ્તિ ત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ.—(૧) કર્મ સાધનાનો મોક્ષ ઉપયોગ કલાર માટે મોક્ષ છે પણ ઉપયોગ નહિ કલાર માટે મોક્ષ નથી. (૨) કર્મ પ્રક્રિયા કલના અનુક્રમમાં, જે કર્મના ધ્યાનકાવે કલ કરે છે તે કર્મની અપેક્ષાએ કર્મમાનમાં નિમ્ન નવ પ્રમાણે મોક્ષ છે અને ભવિષ્યમાં જે કર્મના કલ જવાનો છે તે કર્મની અપેક્ષાએ કર્મમાન કાળમાં મોક્ષ નથી.

૪ સ્થાદ્ અવકલત્ત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ.—(૧) મોક્ષ તત્ત્વ એકવચનમાં અવકા એકી વખતે કલ થઈ રહ નહિ. (૨) કાલ મોક્ષે જશે અને કાલ નહિ ત્વ એ અવકલતી થઈ રહાય નહિ.

૫ સ્થાદ્ અસ્તિ ત્વ અવકલત્ત્વ ત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—ભવિ અને આતમક માટે મોક્ષ છે પણ કલાર છત્ર કલાર મોક્ષ જશે એ અવકલતી થઈ રહાય નહિ.

૬ સ્થાદ્ નાસ્તિ ત્વ અવકલત્ત્વ ત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—નિત્યાણી માટે મોક્ષ નથી પણ અનુક નિત્યાણી છત્ર સમક્ષિત પામીને મોક્ષે જશે કે નહિ તે અવકલતી થઈ રહાય નહિ.

૭ સ્થાદ્ અસ્તિ ત્વ નાસ્તિ ત્વ અવકલત્ત્વ ત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—અનુક માત્રુક ધ્યેયપ્રત્યય સમક્ષિતી છે તે કલમકલતી અપેક્ષાએ મોક્ષ તત્ત્વમાં છે પણ ધારક સમક્ષિતી નથી એ અપેક્ષાએ મોક્ષ તત્ત્વમાં નથી તેથી તે કલાર મોક્ષે તરી તે અવકલતી થઈ રહાય નહિ, કારણ કે સમક્ષિતી જલ જવાનો સમય છે તેથી પમાઈ થાય તે અર્ધપ્રવળ પરાકર્ષનાની કલ મુનીમાં કલ જ્ઞાતા કાળ ખાતુ પડે.

સર્વ પ્રતોનો જવાબ આ સાત ભાગામાંથી એક ભાગમાં દાખલ થઈ શકે છે.

ક્ષપકચેણીના વર્ણનમાં હ્રદયથી જૂલ થવાનો સભવ છે તો તે માટે તથા અગ્નિપણે તત્ત્વોમાં કદ જૂલ ચુક થઈ હોય તે માટે અનંતા સિદ્ધ ભગવાન તથા કેવળી ભગવાનની સામે તસ્મિન્નમિ દુક્કડ તમેવ સમ્ય નિ શંક જ જિનેહિ પવેદ્ય, નિગ્ગય પાવથાણુ અથ્થ પગ્મથ્થ જેપ અનથ્થ અહિ મોક્ષ તત્ત્વનુ લખાણુ પુરૂ કરવામાં આવે છે

સમકિતના ૬૭ બોલ

સમકિતી જીવન ગાળવા, આચરણમાં મુકવા માટે સમકિતના મુદ્દા ખતાવવામાં આવે છે તે ૬૭ છે તે નીચે પ્રમાણે-

આ ૬૭ બોલથી સમકિતની પ્રાપ્તિ તેમ જ રક્ષણ થાન છે. ૪ શ્રદ્ધાન, ૩ લિંગ, ૧૦ વિનય, ૩ શુદ્ધિ, ૫ દ્વષણ ત્યાગ, ૮ પ્રભાવના, ૫ જૂણણ, ૫ લક્ષણ, ૬ યતના, ૬ અભિયોગ, ૬ ભાવના. ૬ અથાન કુલ મળી ૬૭

ચાર શ્રદ્ધાન

૧. પરમાર્થ સંસ્તવ-અહિ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મ આત્મા અને નવ તત્ત્વની રહસ્ય સાથે ઓળખાણ થાય છે તેમજ નિજ આત્મ તત્ત્વનો અનુભવ થાય છે તેનો વિસ્તાર અગાઉ આવી ગયેલ છે, તે પગમથ્થ સથવે

૨. સુદિઠ્ઠ પરમથ્થ સેવણા-પગમાર્થ જ્ઞાતુ સેવન, એટલે જોણે પગમ અર્થ એટલે મોક્ષ માર્ગ સારી રીતે જાણેલો અનુભવેલો છે તેની સેવા કરવી નવકાર મત્રના પાંચે પદોની ભઙ્ગિત અહિ આવી શકે પણ મુખ્યતાથી અહિ ૧૪ પ્રકારનુ મુપાત્ર જ્ઞાન, શાસ્ત્ર શ્રવણ અને તન, મન, ધનથી યથાશઙ્ગિત આજ્ઞા પાલનનો વિષય છે

અત્યાગ અગ્રિહત આપણા ક્ષેત્રમાં નથી, તેવી તેમની આજ્ઞાપાલન કરી સેવા જ કરી શકાય પણ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુની સેવાનો લાભ લેવો તેમનુ સ્વરૂપ અગાઉ આવી ગયેલ છે અને વિનય અને વૈયાવચ્ચ તપના વિષયમાં સેવાની વિધિ આવી ગયેલ છે

શાસ્ત્ર શ્રવણમાં એટલું સમજવું કે સૂત્રના ભાવ એકાગ્ર ચિત્તે સાબળવા, વાચવા ન સમજાય તો પુછવા, વારંવાર નિરીક્ષણ કરવું અને વિચારમાં ઉતારી પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે વર્તનમાં ઉતારવા પણ અશાન વૈરાગ્યની પેઠે એક કાનેથી સાબળી બીજે કાનેથી કાઢી નાખવા નહિ અને સસાગ્ના કંઠે કાર્યમાં સાવચેતી ગમ્ખવી કે પોતાનુ વર્તન સમ્યગ્ દર્શનનો વાત કંઈ છે કે નહિ અને વચન પ્રયોગમાં જૈન દર્શનનુ મહત્વ આત્મસમક્ષ ગમ્ખવું

મુખ્ય જ્ઞાન અત્યંત બહિષ્કારાત્મક, અમલ નિષ્કારના હેતુપૂર્વક સાંસ્કારિક ફગાવી આપવા સંકલિત, શુદ્ધ મન, વચન, કાયાના ચોરપૂર્વક નિર્દોષ, અમેન, પત્ય અને શાન, દર્શન, માનિષ્ય સંસ્કાર આપે એવી ધૌરેણ્ય અને સાક્ષીની જરૂરીયાત મુખ્ય ચોરપ વસ્તુ જ્ઞાન આપવા કમ અર્પણ સમજીને તેનું આયજ્ઞ કરવું તે જ અહિં અતર્કિત જ્ઞાન.

૩. જ્ઞાપન દર્શન વર્ણન.—સમક્ષિત પામીને જેણે વળી નાખ્યું છે અને નિષ્પાત્ત્યમાં ઘણાંય થયો છે એવું જોઈ દર્શનથી પડીચાઈ (જટ ક્ષેત્ર)માં ત્યાજ કરવો અહિં એક વસ્તુ ખુબી પડે છે કે જોઈતાં ધર્મની ઉપરિત જોઈ દર્શન જટમાંથી થાય છે તેઓને થોડું જાણુ જ્ઞાન તે જોઈ છે જ પણ જટ જ્ઞાના કાલોમાંથી કંઈક થયો આવે છે—આચાર ન પાળી સહે મોટા મોટા જ્યાં પડી ન મહે, સ્કંધર, સન્માન, પદ, કમન, કામની વગેરેની અલ્પની અભિધાન તો જ્ઞાન અને નિષ્પાત્ત્યનો જોઈ, થયેલી જમ પોતવા કમિષ્ક સ્ત્રી જનાવટ વગેરે.

ત્યાજ્યાદ પૂર્વે અભ્યાસ કરેલ જ્ઞાનપદાર્થો કેન્દ્રે કરી નવાં સૂચની નવાં થાય છે અને નવાં મનોા પ્રવાર થાય છે અને જાતીયો પ્રવાદ તેને સાથ આપે છે અને સાંસ્કારિક મુખની અભ્યાસ આલ્પિકાની સાથેયોથી લોકો આજ્ઞાંય છે એવો વસ્તુવિક રીતે શુદ્ધ ધર્મની પુનઃ સ્થાપના સ્વરૂપ ઉત્પત્તિ આપાદિ કાળથી વીર્જીકરોથી થાય છે અને જોઈ ધર્મના જટ-વારીથી જોઈતાં મનોાની એક અભ્યાસ બીજા સ્વરૂપે જાણવાની જતી એવી ઉત્પત્તિ થાય છે. સમક્ષિતથી જટ મોડ વખતે સાક્ષી જોઈ (વે) પહેરી સમે છે તેઓ નિષ્કલ છે તેમના જ્ઞાન્યાં કિયાં જ્ઞાને તેમનો ત્યાજ કરવો.

૪. કુદર્શન વર્ણન (કુન્દરુ વચ્ચે) — નિષ્પાત્ત્યનો અને ધર્મ નિમિત્તે નિષ્પાત્ત્યોનો પત્તિયનો ત્યાજ કરવો, રક પાણ્યનો ધર્મ નિમિત્તે ત્યાજ કરવો, નિષ્પાત્ત્યનો ત્યાજ કરવો, કસ્ટ કે કંચીના જાનની જાણ વાલે તેઓએ રાખી છે. તેઓએ તેમની જનાવટી વાલે અને તત્ત્વે વચ્ચેથી જાણ કરવો છે એવો જોઈ સાક્ષી પરિણામ થયા વચ્ચે તેમનાં જોઈતાં જાણ જાણવા નહિ તેમજ આંખ કે જાન આપવા નહિ.

સમનિષ્પાત્ત્યને પરિણામવાળા તથા ત્યાજવાળા નાના, જેના જોઈ ધર્મમાં કુલ જોઈ અને વાકા જોઈ નિષ્પાત્ત્યોને તેમના જ સાક્ષ વડે પકડીને, મુખારિત જોઈ જનાવટની જોઈતાં સક્ષિત જોઈ તેઓએ જ જોઈતાં સાક્ષો વચ્ચે, કસ્ટ કે જોઈતાં જોઈતાં જોઈ ધર્મને મળતાં વાક્યાં આવે તે જોઈ જોઈતાં જાણ કર જાણ કરીને જાણ જોઈ પાણી જેવી જોઈ, નામે સમજાતાં શુદ્ધ સાક્ષોનું જ આજ્ઞાન થોડું રપ પ્રકારના નિષ્પાત્ત્ય અને કંઈક પાખડી મોટાની કુદર્શ, નિષ્પાત્ત્ય નાશ કરી સમક્ષિત મેળવવાના કિલ્લામાં છે ત્યાંથી જાણી લેવું.

મણી સિંગ

સમક્ષિત પાળવવાળાને અને જ્ઞાનવાળી સમક્ષિત છે તે જાણવાના જ્ઞાન નિષ્કલ છે—

૧. ધર્મ જ્ઞાન સામળવાની અને વાચવા, પુછવા પરિવર્તન કરવા, વિચાર કરવાની તીવ્ર હસાસા હોય, તેમા એક ચિત્ત કરે, ધાગણમા ઉતારે જેથી ભૂટી ન જાય, આ મુશ્કેલી ગુણ છે તેની તીવ્રતાની ઉપમા-ગાન ડગામા પ્રતીશુ નિગેગી યુવાન સ્ત્રીના પરિવાર મહિત એક ધનવાન, વિદ્વાન, નિગેગી યુવાન પુરુષની દિવ્ય ગાનતત્વ સામળવા જેવામા જેટલી તન્મયતા થાય તેવી હલ્ત ગણી તન્મયતા વર્મ જ્ઞાન મેળવવામા હોય

૨ ધર્મરાગ—શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જાણીને તેની પ્રાપ્તિ માટે, નિગશીભાવે, પાંચ દન્ડિયના વિષય મુખતી ઇચ્છા ગમ્યા વગર, ગગ, દ્રેષ અભિમાન વગર, આત્મ ઉપયોગની જગૃતિ સાથે કર્મ અને સસાગની ઉપાધિઓ, બધોથી મુક્ત થવા માટે, તન, મન, વચનથી, જન, તપ, જપ, નિયમ, પરહિત વગેરે શુભ કાર્યો કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા થાય, તે ઇચ્છાની ઉપમા કોઇ એક ગરીબ બ્રહ્મા, અટ્ટી ઓળગીને આવેલા પાછાજાને, લાડુ દેખી તે ખાવાની જેટલી ઇચ્છા થાય તેથી હલ્ત ગણી લાગણી ધર્મ કરવાની ઇચ્છા થાય

૩. દેવ ગુરૂની વૈયાવચ્ચ—અગિહત અને સિદ્ધતા ગુણો વિચારી યવાશક્તિ અનુભવમા મૂકી, તેમના સ્વરૂપમા મનથી લીન થવું, વચનથી શ્રુતિ, ગુણગ્રામ કરવા અને જે દિશામા હોય તે દિશામા ડાયાથી વદના નમસ્કાર કરવા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય સાધુની ગુણગ્યાનની યોગ્યતાના નિયમ પ્રમાણે શ્રુતિ, ભક્તિ, ગુણગ્રામ, સુપાત્રદાન વગેરે કરવા તેની ત્રિગેષ હટીકત વૈયાવચ્ચ તપમા આની ગણ છે વૈયાવચ્ચનો હેતુ ગુણીના ગુણ પામવાનો હોવો જોઈએ.

સામાયિક કરીને કોઇ સાધુનો ઉપદેશ સામળે અને વિનયપૂર્વક મુપાત્ર દાન દીએ તે બાલ્ય દેખાવ જોઈને કોઇ જાણે કે આ જૈન છે માટે તે ત્રણને લિંગ કહેલ છે માધુને પણ છટ્ટાગુણ સ્થાનની યોગ્યતા પ્રમાણે આ ત્રણે લીંગ લાગુ થાય છે

દશ પ્રકારે વિનય દર્શન

પાંચ પરમેષ્ઠિ, ૬ શ્રુત (જ્ઞાન) ધર્મ, ૭ ચાગ્નિ ધર્મ, (પાંચ ચાગ્નિ અને ૧૦ યતિધર્મ,) ૮ સવ, ૯ સાધર્મી, ૧૦ સમદષ્ટિ એ દસનો વિનય કરવો તેની સર્વ વિધિ વિનય તપમા આવી ગયેલ છે ત્યા જોઇ લેવું, વિનયનો હેતુ નિર્જંગ હોવો જોઈએ

ત્રણ શુદ્ધિ

મન, વચન, ડાયાની શુદ્ધિ મોહની કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિને જીતવાનો પ્રયત્ન કરવાથી મન શુદ્ધ થાય છે ભાષા સુમતિથી વચન શુદ્ધિ થાય છે દર્શન વિનયે, વૈયાવચ્ચ વગેરે ગરીબ પ્રવૃત્તિથી જાય શુદ્ધિ થાય છે

પાંચ દુષણ ત્યાગ

પાંચ અતિચાર (દુષણ-દોષ)નો ત્યાગ કરવો—સમજિત વિગેધી પાંચ દોષનું સવન કરવાથી સમજિતનો નાશ થાય છે, માટે તે દોષોનો નાશ કરવો

૧ શકા—શકાતું કાલ્પ મતમેદ છે, એક કહે આમ અને બીજો કહે તેમ તે મે પસંદ વિરોધી વાતોનો સમન્વય ન થાય ત્યારે એમ લાગે કે આમાં ખરું શું સ્વાકાંક્ષા માનવી સમન્વય થાય છે. સમન્વય કયાં ? અર્થ નીકળે તે મોક્ષ માર્ગ (અધિક્ષા, સમન્વ, તપ) વિરોધી ન હોયો નોએએ આટલું સમન્વય તો સમ્પદ પરિણિત થાય છે. સ્વાકાંક્ષા તે અપેક્ષાવદ છે તેમાં જે વાત કમી હોય તે સુખમાર્ગ છે જે પશુ તેથી સર્વ બીજા વાતોનો તિલક થઈ શકેલા નથી, એટલે કે તે વાતો મૌલુખમાં છે છે.

હવે ત્યારે અપેક્ષાનો ઉપયોગ વસ્તુના મુલ્યો જ્ઞાતવના માટે થાય છે ત્યારે તે અધિક્ષા “અથ”નું રૂપ કાલ્પ કરે છે એટલે નસ્યાદ કિપ્ત થાય છે, સર્વ નવો એક વસ્તુની જુદી જુદી રસિ વાતો કરે, પશુ તે સર્વ વાતો તે વસ્તુમાં હોવી નોએએ તે જ તે પ્રમાણ કહેવાય, પશુ નવો નવોની વાતો અસપ્તસ મેળમાં ન મળે તો તે ફરી કહેવાય, દુર્નયની એકાકાવાદ ઉપર છે તે મેળમેલું કાલ્પ છે અને તેથી શકા કિપ્ત થાય છે.

સ્વાકાંક્ષ, તપ, પ્રમાણ વગેરે સર્વ જ્ઞાન નવાને એકદમ મળવામાં ઉતરી શકતું નથી, તેથી શુદ્ધ રેવ, મુક્ત, કર્મમર્મ અહીં વિશ્વાસ રાખવામાં આવે તો જ પર્મ (મોક્ષ માર્ગ)માં શાખ થઈ શકાય.

અધિક્ષાને શુદ્ધ રેવ તરીકે જાણવા, સર્વગ્રાહ્યને લાગે તેમની ભુલ ન જ થાય અને તમ રેવ રહીને હોવાથી અન્યત્ર મોક્ષવાતું કષ્ટ કાલ્પ નથી. તેથી તેમનું વચન માન્ય જ છે છે અને તેમનું પ્રવચન હાલના સુત્રોમાં છે તે સાબિત કરી શકાય તેમ છે. પશુ તેને માટે અધિક્ષા થવાનું કલ્પાની જાણ નથી, તે સુત્રોને અનુસરીને ચાલવાર અને તે સુત્રોના શુદ્ધ અર્થ જ્ઞાતવનાર કુંડે ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યા વગર આગળ પ્રવર્તે છે જ નહિ અને તે સુત્રોમાં જે મોક્ષ માર્ગ જ્ઞાત્યો ન / શુદ્ધ સાધન થાય છે એવી મહા રાખતી જ પડે.

માત્રો કે કેટલે કષ્ટ કાલ્પજ્ઞ એકાદ સત્યમાં કષ્ટ દેશાર કપો કે જાણવામાં ભુલ થઈ તો વિવેક જુદીથી વિચાર કરેલા કે જૈન ધર્મના મુળ તત્ત્વો—સ વર, નિર્જર, મોક્ષ, અધિક્ષા, સમન્વ, તપથી કોઈ વિરોધ પડે છે? જે વિરોધ પડે તો સમન્વય કે કષ્ટ માધ્યમે કેટલે કરી છે, પશુ ત્યારે તે પારખવાની આપણમાં જુદી છે તો જુદી આપણી સમ્પદ પરિણિત થાય છે / એમ સમજવું અને જે આપણમાં તેથી જુદી નથી જાણવા ? માનમાં આપણોનો જાણે છે તેનું રસદીકનું સત્યમાં ન જાયે સકે (કાલ્પક સત્યોમાંનું કેટલુંક જ્ઞાન વિચેદ થયું છે) અને જને સુત્રોમાંથી કેટલુંક અધિક્ષા, સમન્વ, તપ વિરોધી નથી તો તત્ત્વ કેટલી ગમ્ય કરવું કાલ્પકે તમે ? પશુ પછી તે કેટલી ભગવાનના માનથી જુદો જાણાય તો તમે મુખ્યથી થાય છે.

વળી કટલીક વાતોના નિમ્ન જ રૂપ કેવળ જાણથી થાય છે, તેનો નિમ્ન જ તમે કરતા નવો તો તમારું નતિ જાન કે મુખ્યાન છે ■ કલ્પજ્ઞાન નથી જ્યાં તમ માની મેલો તો તમે નિમ્નપત્રમાં પેસા હા, માટે શકાનું નિવૃત્ત્ય મુખ્યાનથી કન્ય અને નથી ન થાય તો “તત્ત્વોચ્ચોત્તમ”

“તમેવ સત્યં નિશક જ જિજ્ઞેહિ પવેઘ્ય ” “સૂત્રમા કલ્પુ તે ખરૂં, પણ યુદ્ધિ ચાલતી નથી” આ ત્રણ બાબત તમારી આગળ રાખશો તો જરૂર તમે બીજા ભવમા કેવળી ભગવાન પામેથી નિર્ણય મેળવીને શુદ્ધતર થશો.

કેટલીક શકાનું શાસ્ત્રાનુસાર નિવારણ ક્ષાયક સમક્રિતની હકીકત સાથે આવી ગયેલ છે, કારણકે શકા સર્વથા નાશ પામે ત્યારેજ ક્ષાયક સમક્રિત આવે. કોઈ વખત એવું બને કે સગખા ગુન્હાવાળાને જુદું જુદું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે, તેથી શકા કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે આડા અવળા વિચાર ક્રિયાવાળાને ક્રિયાકાંડમા રોકવાથી મન ભમતુ અટકી જાય છે.

વિષય વિદ્યાવાળાને તપથી શુદ્ધિ થાય છે, શ્રદ્ધાવાળો ભકિત, ગુણઆમ, ગુણાનુભવથી ચિય થાય છે અને ચિય ચિત્તવાળો જ્ઞાનમા પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યના ૩૯ આચાર ઉપર વિચાર કરશો અને તેની સાથે આત્મ નિરીક્ષણ કરશો તો ભુલ જણાઈ આવશે અને તેમા હંક કે દુઃખગ્રહ નહિ રાખે તો સમજવું કે તમારો આગળ વિકાસ છે જ.

અવહુગથી શુદ્ધ દેવ અગ્રિહત, શુદ્ધ ગુરૂ નિર્ઘ્રીય અને શુદ્ધ ધર્મ કેવળીનો પ્રરૂપેત વર્મ, તેમા શકા રાખવી નહિ અને નિશ્ચયથી જ્ઞાન, દર્શન, સુખ સ્વરૂપ આત્મા છે અને આત્મા નિશ્ચયથી દેવ, ગુરૂ ધર્મ સ્વરૂપ છે અને તે શુદ્ધ સ્વરૂપજ ઉપાત્થ છે તેમા શકા રાખવી નહિ.

૨. કંખા કાંક્ષા, ઇચ્છા—(૧) કુદેવ, કુગુરૂ કુધર્મ અને મિથ્યાત્વની ધર્મ માટે તો ઇચ્છા ગમ્પવી જ નહિ પણ આલોકના સાસારિક સુખો માટે પણ તેમની ઇચ્છા ન રાખવી (૨) શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ, ધર્મની આરાધનામા આલોક કે પલોકના પૌદ્ગળીક (સસારી) સુખો ભોગવવાની ઇચ્છા ન રાખવી, નિર્ધન, નિયાણુ ક્રિયાથી સમક્રિતમાથી ભ્રષ્ટ થવાય છે અને ઇચ્છેલી ચીજ મળે ત્યા મુંધી સમક્રિત પાછું આવતું નથી. (૩) આત્માથી લુદી એવી વસ્તુઓ (નવ પ્રકારના દ્રવ્ય પરિગ્રહ અને કષાયાદિ ભાવ પરિગ્રહ) આત્માની નથી. તેથી અભ્યતર ભાવે પોતાની કરી માનવાની ઇચ્છા ન ગમ્પવી.

૩. વિતિગિચ્છા—વિચિકિત્સા વિ=વિશેષે કરીને, વિધવિધ પ્રકારે + ચિકિત્સા = પરીક્ષા એટલે બાહ્ય સાસારિક, પૌદ્ગળીક, અજ્ઞાન વગેરે દ્રષ્ટિથી અથવા દૂતડથી ધર્મની પરીક્ષા ન કરવી સમ્યક્ ભાવ પરિણતિ એવી છે કે આ શબ્દના જેટલા અર્થ થાય તેમાંના સમક્રિતના દુષણ આપનાગ જેટલા શબ્દ નીકળે તે સર્વ અહિ આવી જાય છે તે સર્વે અહીં ભેદ, અભેદપણે રહે છે.

જેમકે આ કચ્છી સારી અને તે નહિ સારી, કોઈ કહે જ્ઞાનનું કળ વધારે, કોઈ કહે દર્શનનું વધારે, કોઈ કહે તપનું કળ વધારે, કોઈ કહે ચારિત્રનું વધારે કળ વળી તેના પેટા બેદોમાથી અમુક સાર અને અમુક ઓછી કીમતનું આવા તર્કવિર્તન કરવા કારણકે સર્વ ઉદ્દૃષ્ટ સ્વરૂપમા એકી સાથે હોય તો જ મોક્ષ થાય.

અમુક માણસનું જ્ઞાન કે ક્રિયા ચુપ્ત છે એવા વિચારથી નિદા ઉપજે પણ પોતે કેવળી નથી એ બાન ગમ્પવું બીજા મતવાળામા અહિસા ધર્મ પણ છે તો તે કેમ મોક્ષ ન જાય? એ તર્ક

પણ ખોટા છે કારણ કે સ્વદિસા, પરદિસા આપદિસા વગેરે અનેક સૂક્ષ્મ બોધોનું તેમને જ્ઞાન નથી, એવ બહુમતી ઓળખાણ નથી, તથા સંપૂર્ણ અધિક્ષણમાં કવી રીતે આવી શકે.

હામા, સ્વદેશના વગેરે ઝુલો અન્ય ભક્તજાળમાં હોય છે તે તે કેમ થઈ ન કહેવાય? આ કેસમાં છે તે ? મતિ ધર્મમાં આવતા નથી કાન્ય કે તમો શુદ્ધ આચાર શુદ્ધ ધ્યેય અને શુદ્ધ માર્ગને જાણતા નથી અને આત્મભાવ કેવળી સક્રિયા નથી, વળી એક તત્ત્વ ખોટું હોય કે તત્ત્વજ્ઞ પદ્ધતિ વાર નથી જાણતી તેનો દાખલો જામજની તાપસનો એક લેખો,

મિથ્યાત્વની પૂર્વો સર્વથા નિષ્ક્રિયા નથી, કારણ કે પહેલાં ઝુલુસાનમાં પીનસત્ર મારની શુદ્ધ કલ્પિતો જોઈથી થયા પ્રદર્શિત કરણ નુધી અવાય છે પણ સમકિત વગર આદિત્ર ફરે પ્રગટ નથી. સ્વત્તા નથી તેથી શુ શુ તના જવાબ તમે પ્રવચન આપવામાં આના હો કે પોતાની શુદ્ધિથી ધર્મના સ્વરૂપની કિર્પિત કરો છો? તે પછી સ્વત્ત્વની આપ્યા નમારે નકામી છે.

અત્યાક્રિયા સણ કેવી રીતે જાણતા તે વખત જુદો હતો. બાને જવાબ તે સાકુઓ કર્યા તમે કેમ જુદી રીતે મોક્ષ જવાનો સ્તો રોધી કાઢવા લાગે છે. બીજા તે કીક પણ આ કલ્પી કરવાથી મોક્ષ મળેથી જવાબ હા સર્વ કર્મ નાશ થશે, એટલે મોક્ષ થશે / અને કહેતાં કર્મ વિવાહ કિર્પથી અત્યા તપથી કિર્પિત કરી બેઝરી નાખવા પડશે. ક્યાલુ કમમત્તુ ન મોખમ અથ્વી કનાલુ કહે, કરવા માંડ્યું તે ક્યું મોક્ષની કલ્પિતી સરખાત કરી વો કેમ વખત તે કલ્પી પુરી થશે અને ક્યું તેલુ નકાલુ નહિ જાય, માટે આત્મ અથા ભરી. જો જામી મોક્ષ જલુ હોય તે વખત ઓળવી નહિ.

વળી મોક્ષમાર્ગની આત્મજાનામાં આવી ખેદ ન થવો જોઈએ, ફળો સ હા ન થવો જોઈએ, જેથી થાય લાગે, આથી પ્રમાદ કિર્પને પ્રમાદની સહા કિર્પને સહાથી સસારી આકર્ષણ થાય તેથી પચાહ થાય અને મોક્ષ માર્ગ અધિક.

સાકુ જ્ઞાન ન કરે અને મેઝાં કપડાં પહેરે વો તેના કિર્પ સુખ, આનિ, કુચ્ચ લાત્તવાથી પણ આ જાણે અને સમકિતથી જાણ થાય, કારણ કે સાકુઓ આચાર અધિક્ષણ અને નિર્મ મત્ત કેવળવાનો હોય છે તે દષ્ટિ તરફ અથા અપેષા જોઈએ.

નિયાલુ એટલે ધમ કરણી કરી પછી વેચાણ કરી પૌજ્યલિક પદોને મારવી ત, તેથી સમકિતથી જાણ થવાય છે આ મેઝાં અનેક દોષો સમાય છે તે દોષોથી કલ્પિત ફળમાં સ દેહ થાય ત્યારે બીજા બાલુથી પૌજ્યલિક આસક્તિ થાય, એટલે કલ્પી છુટી જાય અને પુત્રએ સસારમાં ખેતી જાય, માટે કલ્પિત ફળમાં સ દેહ કિર્પને એવો વિચાર ન કરવો.

૪ પર ધામક પ્રદેશ—પરજાનાક આત્મ જુલુસાતક પામકનિષ્ક્રિયા પ્રદેશ, મિથ્યાભાવ અને મિથ્યાકલ્પી એટલે આત્મના પાનાના શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવામાં હાનિ થાય એવા મિથ્યાત્વના તથા આ લોક કે પ્રલોકના સુખને માટે નિષ્ક્રિયાત્વની કલ્પી કનાલુ જોઈ

પચાગ્નિતાપસના વખાણ કરવા તે મહાન દુષણ છે, કારણ કે તેથી મિથ્યાત્વ અને તેની કચ્છી કચ્છાગને પોષણ મળે છે, તેથી તે વધારે દુષ્ણતા જાય છે, તેનું નિમિત્ત આપણે બનીએ એટલું જ નહિ પણ મિથ્યાત્વના પુદ્ગળ આપણા આત્મા સાથે બધાય છે, માટે આ દોષનો ત્યાગ કરવો

અપેક્ષાપૂર્વક અહિં એવો અર્થ પણ થાય કે પાગકા પાખડની પ્રસસા ન કરી પણ પારકા પાખડની પ્રસસા કરનાર અજ્ઞાનપણાને લઈને સમકિત પરિણતિવાળો હોવાનો સંભવ નથી. ત્યારે આ દુષણ સમકિતી માટે છે.

બીજું સ્વ. (પોતાના) પાખડની પ્રસસા કરવાની છુટ માની એસે તો તેમાંથી થણા ધનીગ નીડળે, તેથી સર્વજ્ઞ આવી છુટ આપે જ નહિ અહિં એવા ભાવ દેખાય છે કે આત્માના અમકિત ગુણોની હાનિ થાય તેમ મિથ્યાભાવ કે કરણીની પ્રસસા કરી નહિ પગમાર્થ દ્રષ્ટિથી જ્ઞેતા અનાત્મિક ભાવોની પ્રસસા કરી નહિ

૫. પર પાખડ સથવો—પચિય—અનાત્મિક ભાવોમાં ખેચી જાય એવા મિથ્યા તત્વનો પચિય મગ નહિ કરવો, મિથ્યાત્વીઓની ધર્મ નિમિત્તે સગત કરી નહિ, આ લોક પગલોડના મુખ માટે મિથ્યાત્વીની કોઈ કરણી કરવી નહિ, હનુમાનનો ગનિવાર રહેવો વગેરે સર્વ લેલિક મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો

જૈન સિદ્ધાંતપણામાં દુશળતા આવ્યા વગર મિથ્યાત્વીઓના તત્વોનો અભ્યાસ કરવો તે પણ આ પ્રકારનું દુષણ છે જેની સમ્યક પરિણતિ સ્થિર હોય તેજ મિથ્યા શાસ્ત્રના મિથ્યા ભાવોનો લોકોમાંથી નાશ કરવા માટે જ જાણે.

સમકિતમાં દોષ લગાડનાર અસખ્ય અધ્યવસાય રચાતો હોય તેમાના જે જે આત્મ સમક્ષ આવે તે સર્વ આ પાચમા દાખલ થઇ જાય એની વિશાળ દૃષ્ટિથી આ પાચ અતિચારના અર્થ સમજી તેમનો ત્યાગ કરવો એટલે તે દોષોને જેમ જેમ આવતા જાય તેમ તેમ પકડી પકડીને શ્રુત જ્ઞાનપૂર્વક વિચાર કરીને તે દોષોનો નાશ કરવો

સમકિતનાં પાચ લક્ષણા

આ પાચ લક્ષણથી જીવ પોતે જ પોતાની પરીક્ષા અપેક્ષાપૂર્વક કરી શકે છે અહિં અખ્યતર ભાવ મુખ્યતામાં છે, કોઈ કહે કે મારામાં આ લક્ષણ છે અને તેવો દેખાવ કરે તે બાહ્ય દેખાવની ખાસ ડિમત નથી, ત્યારે ત્રણ લિંગમાં બાહ્યથી જાણવાના નિશાન છે કે આ જૈન છે

૧ સમ

અમકિત પામવા માટે અને તેનું રક્ષણ કરવા માટે અનતાનુબધી કપાયનો ક્ષય, ઉપગમ અથવા ક્ષયોપગમ કરવો, ડખ વૈરભાવ વગેરે મનમાંથી નાશ કરવા ક્ષમા, સતોષ, સરળતા,

વિનમ્રતા આમય ધરેલા રાગનો ક્ષય, ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ કરતાં જનુ ૯૬૮ અનિદ્રાપણની ભુલિ કે આ વસ્તુ સારી અને આ વસ્તુ ખરાબ એવી ભુલિનો ત્યાગ કરતાં જનુ, આ વસ્તુથી સુખ થયુ આથી દુઃખ થયુ એવા ભાવનો ત્યાગ કરવો, આવા ભાવો કેળવવા માટે “સમ ના અનેક અર્થનો વિચાર કરવો.

સમના અનેક અર્થો—

(૧) સમતા

(૨) પુરુષાણુ સરખાણુ સામાન્ય સત્તા

(૩) સમયોદયણુ તે મન, વચન, કાયાની ચિચ્છતા, ક્ષયોપશમ

(૪) નિષ્પાદ્ય કથાયાદિ મોહની કર્મની પ્રકૃતિઓના આવેશ નો અટકાય તે ઉપશમ, તે કર્મ પ્રકૃતિનો મુળમંથી ક્ષય તે ક્ષાયકભાવ, ઉત્તરમાન પ્રકૃતિને મદ કરી ક્ષય કરવો અને અનુદ્યમો ઉપશમને ક્ષયોપશમભાવ.

(૫) આત્મિક ગુણોનુ એકી સાથે ધારણ કરવુ અનેક ભાવ.

(૬) એકત્વ

(૭) સમસ્તીભાવ, સારા સ્થનો અનુભવ

(૮) સેતુક

(૯) સમજ

(૧૦) રાજકીય અને મમકનો અભાવ, ૯૬૯ અનિદ્રાપણની ભુલિનો અભાવ.

(૧૧) સુખ દુઃખની ભાગ્યશીનો અભાવ

(૧૨) આત્મભાવેલી ઉપાધિ

(૧૩) આદ્યપ્રસેપીનુ આકાષણુ

આ સર્વ જેઠો સમતાની તાત્પર્યમાની અપેક્ષાએ જુદા જુદા પ્રકારવાને પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ સામાન્ય સાર સમાચારમાં આવી જાય છે, તેથી સમનો વિસ્તારથી આવ જાણવો સમજીતી હવે માટે અત્યંતનો છે.

૧ દ્વંધથી સમભાવ—અન્ય પ્રકાર, આદ્ય પ્રસેપી અને ઉપશોચ આ નજ સામાન્ય સત્યથી સર્વ દ્યો (દેવ દ્યો) સરખા છે. સરખાણુને કહેને સ્વામી સત્ત્વ ભુલિ અમલ,

અહીં કાર, માયા-કપટ જતા રહે છે સર્વ જીવ સમ્બાપણામાંથી અહિંસાભાવ ઉપજે છે. સમભાવનો કર્તા આત્મા એટલે શુદ્ધ આત્મા તરફ અંતર્યામી જાય છે, તેથી સમઙ્ગિત પરિણતિ થાય છે અને આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ તે સત્ય આત્મ તત્ત્વ એટલે સમભાવથી “સત્ય” તત્ત્વે ઉપજે છે

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જાણવાથી પુદ્ગલ વગેરે અન્ય દ્રવ્યોની અગ્રહણ બુદ્ધિ રૂપી “અચોર્ય” ઉપજે છે અન્ય દ્રવ્ય અગ્રહણ બુદ્ધિથી સ્વરિદ્ધિ (આત્માના શુદ્ધ ગુણો) જાણવાનું અને તેમાંથી મુખ લેવાનું મન થાય છે તે “ભાવ બ્રહ્મચર્ય” આત્મા જ્યારે પોતાની રિદ્ધિ ભોગવે છે ત્યારે પરભાવ રૂપી ‘નિશ્ચય પરિગ્રહ’ ગ્રહણ કરતો નથી એટલે સમભાવથી પાંચે વ્રતોનો ભાવ ઉપજે છે ભાવ ઉપજે તે વખતે દ્રવ્ય પાપો આપોઆપ બંધ થાય છે અને દ્રવ્ય વ્રતોથી ભાવ વ્રત થાય છે

દ્રવ્યથી પાંચ મહાવ્રત હોય અને સમભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ સર્વ વિગ્નિ ભાવ ન હોય તો મોક્ષકાળ નથી મળતું સમઙ્ગિતીને દ્રવ્ય પાંચ મહાવ્રત ન હોય પણ ભાવથી વિરક્ત પરિણામ ઉપર મુજબ આવે છે તે પરિણામોની સાથે દ્રવ્ય વ્રતો જોડાય, એટલે ચારિત્ર ઉત્પન્ન થાય, તેનું પોષણ સમિતિ ગુણિતી થાય ત્યારે ૧૮ પાપનો અંત આવે અને ૧૦ યતિ ધર્મ ઉપજે, તેથી શરીર ભાવ નાશ પામે અને પરિગ્રહો સમભાવે સહન થાય અને સાથે બાગ ભાવના આવે એટલે પંડિત વીર્ય ઉપજે

૨. ક્ષેત્રથી સમભાવ—(૧) એક જ ક્ષેત્રમાં અડપણે રહેવું તે તો સિદ્ધ અવસ્થા જ છે (૨) ધ્યાનમાં એક જ ઠેકાણે શરીર ગોપવીને ગહેવાનું હોય છે (૩) ગમે ને જગ્યા મળે તે મર્વ મેત્રોમાં સમભાવ ગણવે

૩. કાળથી સમભાવ—(૧) ઉત્પાદ વ્યયની વર્તના અને દ્રવ્યથી ધ્રુવપણું સર્વ દ્રવ્યોમાં હોય છે, તે અપેક્ષાએ સર્વ દ્રવ્યો સરખા છે (૨) ક્ષાયકભાવ અને પારિણામિક ભાવોનો અંત નથી, બદલાતા નથી, તે અપેક્ષાએ સમભાવમાં રહે છે (૩) સર્વ દ્રવ્યો અનાદિ અનંત છે, તેઓ તે જ દ્રવ્યપણું ગહે છે, તેથી તે અપેક્ષાએ ત્યાં સમભાવ છે (૪) સિદ્ધ ભગવાન સર્વ કાળમાં પોતાપોતાના એક જ ક્ષેત્રમાં ગહે છે

૪. ભાવથી સમભાવ—ભાવ-ગુણ (૧) સંપૂર્ણ શુદ્ધ અને આત્મિક ગુણોની પરિપૂર્ણ અવગ્યા અગ્રહિત અને સિદ્ધ ભગવાનમાં હોય છે, અહિં અરિહત અને સિદ્ધના જે ગુણો સરખા છે તે લીધા છે તે અપેક્ષાએ અરિહત અને સિદ્ધ સરખા છે (૨) અરિહતની અપેક્ષાએ મર્વ અરિહતો સરખા છે (૩) સિદ્ધની અપેક્ષાએ સર્વ સિદ્ધો સરખા છે (૪) ભવ્ય જીવમાં સિદ્ધના ગુણો અગ્રગટપણે સત્તામાં ગહેલ છે તે અપેક્ષાએ અગ્રમત અવગ્યાના સિદ્ધ સ્વરૂપ સાથે એકીકરણ (એકત્વ) ઉત્પન્ન કરી શાંત નસનો, સમભાવનો અનુભવ થાય છે સૂત્રમાં પણ છે અપો પગપો મોહમ્ = સ + અહમ્ સ = સિદ્ધ ભગવાન તે હુ પણ સત્તાથી છુ (૫) ગુણોની

આરાધનારી સમભાવ—(૧) ચાર ક્ષણ અને ત્રણ દર્શન મોહનીયમાં અણોભવ સમક્ષિત (૨) આત્મિક ગુણોનો સમઢ અને અનુભવ (સામયિક). (૩) ગુણોના જ્ઞાનમાં એકાકારણ સમભાવ જ્ઞાન કૃપકમિણી (૪) સર્વ ગુણોનું એકત્વ (સમાધિ) પૂર્વક અનુભવ રૂપ સમભાવ અવસ્થાન ૧૨. (૫) ગુણોની સ્થિતિ અને સપૂર્ણતા અવસ્થાન ૧૩-૧૪

(૧) સર્વજ્ઞ સ્વરૂપ, મૈત્રી (૭) સત્કર્મોના અભાવ સુખ કુ ખમાં સમભાવ, સુખ, રૂપ, રસ, સ્પર્શ એ સર્વમાં પુણ્યકર્તૃત્વ રૂપે એકત્વ રૂપે સમભાવ. (૮) આત્મરસ, શાંતિ, આત્મિકજ્ઞાન, જ્ઞાનક, આત્મ અનુભવરૂપી સમભાવ. (૯) રાત્રકેષ સંક્રિત રાત્ર દર્શનમાં શુદ્ધ ઉપરોચ.

૫. વ્યવહારથી સમભાવ—સમભાવણ વતન.

૬ નિરીપથી સમભાવ—સિદ્ધ (શુદ્ધ આત્મ) સ્વરૂપમાં લીનતા શુદ્ધ આત્મગુણોનો અનુભવ, રાત્રકેષસંક્રિત શુદ્ધ રાત્ર દર્શન ઉપરોચ.

૭. સામાન્ય જમભાવ—ધુરોપસમ ભાવ, ઉપસમ ભાવ.

૮ વિરીપથી સમભાવ—ધાયક ભાવ.

૯. નમ્ર સમભાવ—સમભાવ એવી નામ સમઢ.

૧૦. સ્થાપના સમભાવ—(૧) સમભાવ એવી અચર સ્થાપના. (૨) અસ્થિત તથા સિદ્ધતા આત્મ પ્રકૃતિની ખનામાં સ્થાપના. (૩) જીવ તથા અજીવ દ્રવ્યોની દ્રવ્યત્વમાં સ્થાપના.

દ્રવ્ય નિરીપથી સમભાવ આગમથી—દ્રવ્ય સમભાવ, ઉપરોચ વચ્ચે સમભાવનો અભાસ (૧)નો આગમથી દ્રવ્ય સમભાવ (૧) યત્તરિ, સમભાવમાં સ્ત્રી હતુ પામેલા જીવનું સરિ, (૨) ભવ્ય સરિ—આગ/ ભરમાં ભવિષ્યમાં સમભાવ કરી જવું હાલ સમભાવમાં નથી તેવો જીવ, (૩) તથા વ્યતિરિક્ત—(અ) લોકિક—સચાર નવદ્વાર શાંતિથી અભાવે તે જીવ, (બ) લોકિક વર—સમક્ષિત વચ્ચે શાંતિથી સામાયિક પાળનાર ભાવક કે સાધુ (ક) કૃપાવચન—શુભસેવે તથા મદ ક્ષાત્રેવાલો નિષ્વાત્વી.

૧૨. ભાવ નિરીપમાં સમભાવ—(૧) આગમથી સમભાવ ને ઉપરોચપૂર્વક સમભાવમાં સ્થિતિ (૨) નો આગમથી સમભાવ તે ધાયક ભાવમાં સ્થેતાર જીવ (વીતરાગ). (૩) તત્ત્વસ્થિતિ—સમભાવમાં પશ્ચિમિતિ કરનાર જીવ, જયસ્થ દોષ તે સિદ્ધ અવસ્થામાં પશ્ચિમિતિ કરે અને તેમાં લીન થાય. આ પશ્ચિમિતિ ઉપસમ, ધુરોપસમ કે ધાયક ભાવ કેળવી શકાય એ.

૧૩ નિમગ્ન નયથી સમભાવ—શાંતિપૂર્વક વચન અને કાચથી વતન.

૧૪ સમઢ નયથી સમભાવ—સરામાં સમક્ષિત પશ્ચિમિતિ.

૧૫. વ્યવહાર નયથી સમભાવ—આત્મિક અવસ્થામાં (શાંતિથી) તથા

૧૬. રૂઢિસુત્ર નયથી સમભાવ-સમભાવમાં વર્તમાન માનસિક ઉપયોગ,

૧૭. શબ્દ નયથી સમભાવ-ક્ષયોશમ ઉપશમ, ક્ષાયક ભાવ. એ ત્રણ ભાવવાળા અધ્યવસાયો

૧૮. સમભિરૂઢથી સમભાવ-ક્ષયક શ્રેણી ગુણુચ્ચાત ૮, ૯, ૧૦, ૧૨ તથા અપેક્ષા પૂર્વક કેવળી ભગવાન

૧૯. એ રીતે નયથી સમભાવ-દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ એ સર્વ રીતે અયોગી, અકપ, અક્ષય અને ક્ષાયક ભાવે સિદ્ધ સ્વરૂપ. શુદ્ધ આત્મિકગુણોની અપેક્ષાએ ગુણુચ્ચાત ૧૩, ૧૪, ૧૫ આ નયમા આવે, અને ક્ષીણમોહની અપેક્ષાએ ગુ ૧૨ આવે.

૨૦. આગમ પ્રમાણથી સમભાવ-મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષય

૨૧. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સમભાવ-(૧) પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયના ગગ-દ્રેષ, સકલ્પ-વિકલ્પ સુખ દુઃખની લાગણીનો અભાવ. (૨) ભાષા સુમતિ. (૩) કાયાથી શાંતિવાળું વર્તન-ધર્મ વગેરે સમિતિ વગેરે (૪) સ્વપ્રત્યક્ષ શુદ્ધ આત્માનુ ધ્યાન, ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન

૨૨ ઉપમા પ્રમાણ સમભાવ-સમભાવનું સુખ સિદ્ધતા સુખની વાનકી છે અદાથી પણ સમભાવનું સુખ, સર્વ પુદ્ગળીક સુખોથી શ્રેષ્ઠ છે

૨૩. અનુમાન પ્રમાણ સમભાવ-ન્યા અહિંસા ભાવ છે ત્યાં સમભાવ છે ન્યા હિંસા દેખાય છે ત્યાં સમભાવનું અનુમાન થઈ શકે નહિ

૨૪. દ્રવ્ય-સમભાવનું દ્રવ્ય આત્મ પ્રદેશ છે, તેનું ધ્યાન ધરવું,

૨૫. ભાવ-ગગદ્રેષ ગહિત જ્ઞાન, દર્શનમા ઉપયોગ

૨ સ વેગ

મોક્ષ (આત્મિક સુખ)મા આનંદ, સ = સમ્યક્ + વેગ = ગતિ = મોક્ષ માર્ગમા પ્રયાણુ અનિતી જીવને એવો નિશ્ચય હોય છે કે ખરું સુખ પોતાના આત્મામાથી જ મળે છે, કોઈ જીવ કે વસ્તુ સુખ આપી શકતું નથી. અને મોક્ષથી સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે

સશરીરી જીવ પૌદ્ગલિક વસ્તુદ્વારા વ્યવહાર ચલાવે છે, શરીરનું આલયન લઈ હાલે ચાલે છે, ઇન્દ્રિયો અને મનનું આલયન લઈ જાણે દોષ છે, પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ ભોગવે છે પણ સુખ તો પોતાના આત્મામાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ પર વસ્તુઓ જે નિમિત્ત રૂપે છે તેના

ઉપર અનુક્રમ વાચ્યો આશયજ્ઞ હતામાં આવે છે તેનું કારણ મોહનીય કર્મ છે તે નેત્રે જ્ઞાતો મોક્ષ થાય તેટલે જ્ઞાતો, સુખનો ઉત્પાદ આત્મામાં જ છે એમ નિર્ણય થાય.

પર વસ્તુઓમાંથી ઉપયોગ બેચી કાઢી શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વમાં ઉપયોગ સંપન્નનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો તો ખાસ્તે ખાસ્તે ખાતરી થશે કે સુખ આત્મામાંથી જ અનુભવાય છે તેથી પર વસ્તુ જેનું આશ્રયન લેવું પડે છે તે સર્વ બંધનોમાંથી મુક્ત થવા માટે, અને શુદ્ધ આત્મિક સુખ કામ્ય માટે ભોગવવા માટે મોક્ષ માર્ગ ને જિતેશ્વર જે બતાવ્યો છે તેની આરાધના કરી શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વના જ્ઞાત સુખમાં લીન રહેવું તે જ શ્રેષ્ઠ છે કે નેત્રી કરી પર વસ્તુ (પુણ્ય દ્રવ્ય)નું આશ્રયન લેવું ન પડે.

૩ નિર્વેદ

નેત્રે જ્ઞાતો મોક્ષ માર્ગમાં પ્રયાજ્ઞ થાય તેટલે જ્ઞાતો સસાસ્થી પાછા હાવાપણુ હોય તે સ્વાભાવિક છે તેથી સસાસ્થા વિચિત્ર અમુલ્યજ્ઞાનો વિચાર કરી તેના ઉપર ઉદાસીન ભાવ થાવનો અને કાનભોગ અને સર્વ સસારી બંધનહાર ઉપર અજીવ્યી ઉત્પન્ન થવી નેત્રે જ્ઞાતો.

કામ સંપદ અને ફળથી થાય છે અને ભોગ, લાભ, ત્વ અને સ્પર્શથી થાય છે માટે તે સર્વ ઇન્દ્રિયોના વિલોભાથી તાત્પર્ય અને દેવને બેચીને મધ્યસ્થ પરિણામ, વ્રતસ્થ પ્રાપ્ત-કષ્ટાના ભાવ રાખવા અભ્યાસ કરવો. નિર્વેદથી સસાસ્થા ભાવ ઉઠી જાય છે અને વૈરાગ્યના વિરક્ત, સર્વવિરતિ, પરિણામ આવે છે.

૪ અનુકંપા

બંધનારીક રીતે, અનુ = પછાડે + કંપ કુળનું કુળી અનુ એવો અર્થ થાયછે

બીજાના કુળે કુળી થવાથી તે જીવને કુળમાંથી મુક્ત કરવાની ને ભાવના થાય છે તેને અમૃતમાં મુકવાના કાર્યનો બંધનહાર ગુણસ્થાન ભેદ પરિણામે છે અને કંપના તે સમજાવતી તાસ્તામજા અને યાન ઉપયોગ પ્રમાણે પરિણામે છે કારણ કે સુખકુળના વેશવાળી રીત રાખેલી તાસ્તામજા ઉપર આધાર રાખે છે, તેથી એકાંત રીત સંપન્નના અર્થને પકડી રાખવો નહિ તે અધિક સામ્પ્રિત થાય છે. બીજાને અનુકૂળ એવી અધિક સાવ વાળી આત્મ પરિણામિ એવો પણ અનુકંપાનો અર્થ થાય છે.

અનુકંપાનું સ્વરૂપ એવી રીતે સ્પષ્ટ થાય છે કે દ્રવ્યથી જીવનું રક્ષણ કરવું એટલે જીવના પ્રાણીનીપાત કરવી નહિ અને પોતે વસ્તુ આપીને કુળમાંથી જીવને મુક્ત કરવો. તેથી બંધનહાર સાધુ અને ધાવકમાં જિત છે. હવે જેને રક્ષણ જીવિક છે તે કાષ્ઠ જીવની હિંસા (પાત) ન કરે ત આપોઆપ સામ્પ્રિત થાય છે.

અહિ પડપણા એટલે અનુકપાના ભાવ પ્રગટ કરવા આત્રી ભિન્નતા નથી પણ આચારમા સાધુ અહિસા ત્રત નવ કોટીએ પાળે છે અને શ્રાવકનુ અહિસા ત્રત મર્યાદાવળુ છે એટલે શુશ્રુઞ્ચાનભેદે અનુકપાનુ આચરણુ લિખ્ત છે ઇવને ગમ્યગ માર્ગમા જોડીને સસાર ભ્રમણથી અટકાવવાની અનુકપા સાધુ તેમજ શ્રાવક કરી શકે પણ પુરુગણીક સહાય શ્રાવક પોતાની મર્યાદા પ્રમાણે કરી શકે ભાવથી સર્વ જીવોને જીવાત્મા જાણી, સમભાવ પૂર્વક અહિસા ભાવ ધારણુ કરવો, ખીજને રાગદ્વેષ થાય તેમ કરવુ નહિ અને યથાશક્તિ મોક્ષ માર્ગમા જોડવા

૫ આસ્થા

આઞ્ચા-અગ્નિમા (સત્મા) અગ્નિત્વની શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ ખાત્રી, દ્રઢતા, નિશ્ચય, વિશ્વાસ વ્યવહારથી શુદ્ધદેવ તે અગ્નિહૃત અને સિદ્ધ જ છે, શુદ્ધગુરુ તે નિર્ઝથ જ છે શુદ્ધધર્મ તે ક્વણીનો પ્રપેલ ધર્મ જ છે, અને કેવળી ભગવાને કહેલા તત્વો જે ભાવો કહ્યા તે જ ભાવો ગ્રહણ કરવાની છુદ્ધિ આવો પાકો નિશ્ચય થવો જોઈએ, ખાળકને મા ઉપર શ્રદ્ધા હોય તેથી પણ વધારે શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ, આ શ્રદ્ધા વગર વિકાસ થતો નથી

નિશ્ચયથી આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, મુખ, અનત શક્તિ સ્વરૂપ છે, તેની અનુભવપૂર્વક શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ અને પોતે જ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મનુ સ્વરૂપ મેળવી શકે છે એવી આત્મશ્રદ્ધા જોઈએ.

આઠ સારાન પ્રભાવના

સાધુ, સાધવી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ ચાર તીર્થનો વધારો કરવો, મિથ્યાત્વીઓને આત્મજ્ઞાન કરાવી શુદ્ધ મોક્ષ માર્ગમા જોડવા, જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, ચારિત્ર, તપમા વૃદ્ધિ કરવી.

પ્રભાવના આઠ રીતે થાય

- (૧) પ્રવચન—તીર્થ કરતી આજ્ઞા જગ જાહેર ફેલાવવી
- (૨) ધર્મકથા—કરી દશાતો આખી સમજાવવ.
- (૩) વાદ—દલીલોથી જૈન ધર્મની ઐશ્વર્ય સાખીત કરવી
- (૪) નૈમિત્તિક—નિમિત્ત જ્ઞાનથી જૈન ધર્મની પુષ્ટિ કરવી
- (૫) તપ—તપસ્વીઓના ધોગ તપ જનતામા પ્રગટ કરવા
- (૬) વિદ્યા—વિદ્યાથી દરેક રીતે જૈન તત્ત્વોનુ પોષણુ કરવુ.
- (૭) પ્રસિધ્ધત્રત ગ્રહણુ—કે જેથી જૈન ધર્મનો મહિમા વધે
- (૮) કાવ્યશક્તિ—એવી કવિતા બનાવવી કે જેથી વૈરાગ, ત્યાગ ભાવ રોગમા ઉતરી જાય.

પાંચ કુપણ

જેમ સરીર વસ્ત્રો અને આજીવનથી રોગો છે તેમ અમલિતથી પ્રાપ્તિ, શુદ્ધિ ત્રિવિધા અને ક્ષાયક બાવે પ્રવરણુ નીચેના પાંચ ગુણોથી થાય છે.

(૧) અર્હત દર્શનમાં કુશળપણુ—(૧) ધર્મના તત્ત્વોનું જ્ઞાન હર્ષ ક્રિયા, તેની સિધ્ધિ, તેનું સ્વસ્થ વર્તેલું નજીકજી (૨) પાંચ પરમેષ્ઠિ સ્વરૂપ નવકાર મન્ત્રી બાવપૂર્વક આસખ્યા (૩) અસ્થિત અને સિદ્ધનું સ્વરૂપ નજીકી તેમાં ખન લીન હરી હેલુ (૪) ગુણેવનાં વિનય, વૈરાગ્ય, અલ્પમાન, શાન્તિ કર્યાં, (૫) બાર મત ખાત્યાં, સામાયિક, પ્રતિકમ્બુ, પેતો, વન, આત્મખ્યાન વગેરે ક્રિયા કરવી.

(૨) તીર્થસિવ—જેથી તરી સકાય તે તીર્થ સાધુ, સાધવી આવક, આવિકાના આચાર્ય તરી સકાય છે માટે તે તીર્થ છે.

આવક = મ અર્હત, +વ = વિવેક, +ક = ક્રિયા, મહા અને દેવ ઉપદેશના વિવેકપૂર્વક ક્રિયા કે તે આવક.

આત્મજ્ઞાન સાધન કરે તે સાધુ.

બાર તીર્થને કાવોગ્ય અગ્રાણ્ય હરી આર્ય, શાન્તિ આર્ય, અજનસાનના મર્જનમાં આજ્ઞા વધાર્યા, સેવા ભક્તિ કરવી, સત્કથન કરવો, પ્રભુ ઉત્પાદ મન્ત્રી એકાક્ષા અને શાન્તિપૂર્વક સેવા કરવી.

(૩) સિદ્ધવદા (સિદ્ધીકરણ)—જ્ઞાન, હર્ષનું, ચારિત્ર્યમાં સિદ્ધિ થવું અને તેમાંથી પદ્મા છવેને સિદ્ધિ કરવા મન, કમન, કાયાથી એકાક્ષા કરવાથી સિદ્ધતા આવે છે. મનો વિષય, ક્યાય વગેરે સહારી કાવોગ્યથી ખેંચી લઈને જ્ઞાન હર્ષનું, અને ચારિત્ર્યમાં ઉત્તેજનમાં બેઠવું આત્મ ખ્યાનમાં લીન કરવું વગરને વિદ્યામાંથી ખેંચી ધર્મ ક્યામાં બેઠવું મનાપૂર્વક કાયાના આપાર કરવા હરિરોગે નકામ આપા અવળા ઉત્તેજનમાં ન જવા રેવી.

(૪) ગુણેવની ભક્તિ—નમ્રતાપૂર્વક, અતલની જેમી લાચળુથી, નિરાશી કાત્યા, ધન્ય નિર્ભરના હેલથી કુપાનકાન વગેરે કાવોગ્યી ભક્તિ કરવી, વગના અલ્પમાન કરવા, તેમની આપા પાગળ તૈયાર રહેવું.

(૫) પ્રભાવના—ઉપેશકત ગામ પ્રકારે જૈન ધર્મની ભક્તિ કરવી અને જૈન શાસ્ત્રની વૃદ્ધિ કરવી તેમજ આત્મ ગુણોની વૃદ્ધિ કરવી.

છ યતના

યતના = વ્યવહાર દુરાળતા, મહાળ, સાવચેતી, વિવેકપૂર્વક વર્તન એટલે સમક્રિતી હવે, યોજનાના સમક્રિત ગુણમાં હાનિ ન થાય તે માટે મિથ્યાદષ્ટિ સાથેના સામાનિક વ્યવહારમાં છ આખતમાં સાવચેતી રાખવી—(૧) વસ્તુ. (૨) નમસ્કાર. (૩) આહવાય આવો પદારો એમ કહેવું તે. (૪) સલાપ-ક્ષેમક્રમણ પુછવા તે. (૫) ભોજન વગેરે દાન (૬) મૃતિ, ગુણગ્રામ.

મિથ્યાત્વી સાધુ, બાવા, ભોગી, સન્યાસી વગેરે સાથે ઉપરના છ માહેનો એક સખધ ન રાખવો પણ પુછે એનો જવાબ દેવો, જો કે તેને અપમાન લાગે એવી રીતે વર્તન ન બતાવવું, તેઓની સાથે કોઈ પણ ધાર્મિક સમંધ ન ગખવો પણ વ્યવહારમાં કોઈ ઢાંગળે તેઓનો ભેટો થાય તો જરૂર પડતું જ બોલવું તેઓને શુદ્ધ માર્ગમાં લાવતા આવડે તો બાધ નથી. દુખી અવસ્થામાં હોય તો અનુકંપા નિમિત્તે મદદ કરવી, પણ ધર્મ નિમિત્તે નહિ.

અન્ય ધર્મી ગૃહસ્થો સાથે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી વ્યવહાર પણ ચાલે અને સમક્રિતને દોષ ન લાગે. અહીં કેટલો વિવેકપૂર્વક વિચાર કરીને વ્યવહાર ચલાવવો, તેઓના મિથ્યા નત્વ કે કસ્ટીમાં કોઈ ભાગ ન લેવો.

છ અભિયોગ

અભિયોગ = છીડી. અપવાદ માર્ગ અલ્પસત્ત્વવાળા સમક્રિતી હવે માટે, વિષમ પ્રસંગને ઓળંગવા માટે લાવી ગિયતિનો વિચાર કરીને, ઇચ્છા વગરની પ્રવૃત્તિ કે જે દોષો માટે આગળ ઉપર યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત લઈને નિર્મળ બધું.

આ અપવાદ માર્ગ ઉપર આસક્તિ ન જ ગખવી, ઉત્સર્ગ માર્ગ તેનો નિષેધ છે તેનો ઉપયોગ હવે રક્ષા અને દુખમાથી મુક્ત થવા પુરતો જ છે અને તે છીડીનો આશ્રય ન લેવાથી પતિત થવાનો મહત્ત્વ હોય તો જ ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરીને, પછી તેની શુદ્ધિ કરવી જ નોંધવું.

તે વિષમ પ્રસંગના છ ગ્રામ છે—(૧) રાજ હંક (૨) ગણ અભિયોગ, જેમ વિષયકુમારે સધને બચાવવા નમુચિની વિરૂદ્ધ વૈક્રિય લબ્ધિથી પ્રવૃત્તિ કરી હતી, પછી તેનું પ્રાયશ્ચિત લીધેલું (૩) બળ અભિયોગ, ન જીતી શકાય એવો બળવાન પુરૂષ તેના બળથી હેરાન કરે તેનો રસ્તો કરવો પડે. (૪) મુરુઅભિયોગ, દેવતા ઉપસર્ગ દેવા આવે (૫) પ્રવૃત્તિકાતાર, અટ્ટવી અથવા પીડાના પ્રમગે નિર્વાહ કરવો પડે (૬) ગુરૂ નિગ્રહ-ગુરૂ માતા, પિતા વગેરે પૂજ્ય વર્ગના સકટ સમયે તેમને બચાવવા માટે ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરવી પડે.

છ ભાવના

સમક્રિતનું મહત્ત્વ સમજવા માટે સમક્રિતની છ ઉપમાથી અગત્યતા બતાવી છે—

પાંચ કૃત્ય

જેમ સરીર વસ્ત્રો અને આશુસ્પર્શી મોને છે, તેમ સમજિતી પ્રાપ્તિ, શુદ્ધિ ચિન્તના અને ક્ષાપક આવે પ્રવૃત્તિઓ નીચેના પાંચ ગુણોથી માય છે.

(૧) અર્હત દર્શનમા કુશળપણુ—(૧) મર્મના તત્ત્વોનું જ્ઞાન સર્વ ક્રિયા, તેની વિધિ, તેનું સ્વરૂપ વગેરેનું જાણવું (૨) પાંચ પરમેષ્ઠિ સ્વરૂપ નવકાર મન્ત્રની આવપૂર્વક આસક્તિ (૩) અસ્થિત અને સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણી તેમાં મન લીન કરી રહેવું (૪) ગુરૂવેળાં વિનય, વૈશામન્ય, અસ્થિરામ, સ્થિતિ કર્યાં, (૫) નાર મત માતૃત્વ, સામાયિક પ્રતિકરણ, પેરો, તપ, આત્મચાન વગેરે ક્રિયા કરવી.

(૨) વીરસિવ—જેથી તરી સકામ તે વીર સાધુ સાધવી આવક, આવિકાના આચાર્યની વરી સકામ છે માટે તે વીર છે.

આવક = મ અદ્ધ, +વ = વિવેક, +ક = ક્રિયા, મદ્ધ અને હેમ ઉપાદેશના વિવેકપૂર્વક, ક્રિયા કરે તે આવક.

આત્મનાનુ સાધન કરે તે સાધુ.

આર તીર્થિનિ કથાબોધ અગ્રુજ્ઞતા કરી આવવી, સ્થિતિ આવવી, આત્મચાનના મર્મમાં આત્મજ વધાત્વા, સેવા ભક્તિ કરવી, સત્સંગ કરવો, પ્રણય ઉત્સાહ, મન્ત્રની એકામતા અને સંતિપૂર્વક સેવા કરવી.

(૩) સ્થિરતા (ચિત્તરીકરણ)—જ્ઞાન, દેહન, આત્મિકાંત્રિય જલુ અને તેમની પદ્ધતિ ક્રમેને સિધ્ધ કરવા મન, વચન, કાયાથી એકામતા કરવાથી સ્થિરતા આવે છે. મનો વિનય, ક્ષાપ વગેરે સજારી કાર્યોમાંથી ખેતી કરીને જ્ઞાન દર્શન, અને આત્મિકાંત્રિય ઉપસેવકમાં જોડવું આત્મ મન્ત્રનાં લીન હતું વચનને નિઃશ્વામીથી ખેતી મર્મ ક્ષામાં જોડવું મન્ત્રપૂર્વક કાયાના આપસ કરવા ઉદિરોને નાકામા આપા અરજા ઉપસેવકમાં ન જવા રેલી.

(૪) ગુરૂવેળની ભક્તિ—ભગવદ્ પૂર્વક, અનત્તી જીવી શાસ્ત્રીથી, નિરાધી આવવી સમય નિર્ધારના દગુથી મુખાચાન વગેરે કાર્યોથી ભક્તિ કરવી, તેમના કુલુઅમ કરવા, તેમની આપા પામવા તૈયાર રહેવું.

(૫) પ્રભાવના—ઉપસેવક આપ પ્રમારે જીન મર્મની ભક્તિ કરવી અને જીન સામનની શુદ્ધિ કરવી તબજ આત્મ ગુણોથી શુદ્ધિ કરવી.

છ યતના

યતના = વ્યવહાર કુશળતા, સભાળ, સાવચેતી, વિવેકપૂર્વક વર્તન એટલે સમકિતી છે, પોતાના સમકિત ગુણમા હાનિ ન થાય તે માટે મિથ્યાદષ્ટિ સાથેના સાંસારિક વ્યવહારમા જ બાબતમા સાવચેતી રાખવી—(૧) વદન. (૨) નમસ્કાર (૩) આલાપ આવો પધારો એમ કહેવું તે. (૪) સલાપ-ક્ષેમકુશળ પુછવા તે. (૫) ભોજન વગેરે દાન (૬) સ્તુતિ, ગુણગામ

મિથ્યાત્વી સાધુ, બાવા, જોગી, સન્યાસી વગેરે સાથે ઉપરના જ માહેનો એકે સખધ ન રાખવો પણ પુછે એનો જવાબ દેવો, જો કે તેને અપમાન લાગે એવી રીતે વર્તન ન બતાવવું, તેઓની સાથે કોઈ પણ ધાર્મિક સખધ ન રાખવો પણ વ્યવહારમા કોઈ કારણે તેઓનો ભેટો થાય તો જરૂર પડતું જ બોલવું તેઓને શુદ્ધ માર્ગમા લાવતા આવડે તો બાધ નથી દુખી અવસ્થામા હોય તો અનુકંપા નિમિત્તે મદદ કરવી, પણ ધર્મ નિમિત્તે નહિ.

અન્ય ધર્મી ગૃહસ્થો સાથે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી વ્યવહાર પણ ચાલે અને સમકિતને દોષ ન લાગે. અહીં કંઈ વિવેકપૂર્વક વિચાર કરીને વ્યવહાર ચલાવવો, તેઓના મિથ્યા તત્ત્વ કે કર્મશીમા કોઈ ભાગ ન લેવો.

છ અભિયોગ

અભિયોગ = છીડી. અપવાદ માર્ગ અલ્પસત્ત્વવાળા સમકિતી છે. માટે, વિષમ પ્રસંગને ઓળંગવા માટે બાવી નિયતિનો વિચાર કરીને, ઇચ્છા વગગની પ્રવૃત્તિ કે જે દોષો માટે આગળ ઉપર યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત લઈને નિર્માળ થવું.

આ અપવાદ માર્ગ ઉપર આસક્તિ ન જ ગખવી, ઉત્સર્ગ માર્ગે તેનો નિષેધ છે તેનો ઉપયોગ હવ રક્ષા અને દુખમાથી મુક્ત થવા પુરતો જ છે અને તે છીડીનો આશ્રય ન લેવાથી પતિત થવાનો સભવ હોય તો જ ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરીને, પછી તેની શુદ્ધિ કરવી જ જોઈએ.

તે વિષમ પ્રસંગના જ મધ્યન છે—(૧) રાજ હા (૨) ગણ અભિયોગ, જેમ વિષ્ણુકુમારે સધને બચાવવા નમુચિની વિરૂદ્ધ વૈક્રિય લખ્ધિથી પ્રવૃત્તિ કરી હતી, પત્ની તેનું પ્રાયશ્ચિત લીધેલું (૩) બળ અભિયોગ, ન હતી શઠાય એવો બળવાન પુરૂષ તેના બળથી હેરાન કરે તેનો રત્નો કરવો પડે (૪) સુરાભિયોગ, દેવતા ઉપસર્ગ દેવા આવે (૫) પ્રવૃત્તિકાતાર, અટ્ટી અથવા પીડાના પ્રસંગે નિર્વાહ કરવો પડે (૬) ગુરુ નિગ્રહ-ગુરુ, માતા, પિતા વગેરે પૂજ્ય વર્ગના સકટ સમયે તેમને બચાવવા માટે ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરવી પડે.

છ ભાવના

સમકિતનું મહત્ત્વ સમજવા માટે સમકિતની જ ઉપમાથી અગત્યતા બતાવી છે —

૬ મોક્ષનો ઉપાય છે—મોક્ષનો ઉપાય દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ છે.

(૧) દર્શન તેના બે પ્રકાર—(૧) સર્વ સ્મૃત દ્વિતીય ચૈતન્યનું નિરાકાર સ્વરૂપ તે સામાન્ય જ્ઞાન, સર્વ દેખાતા પદાર્થોમાં પુરુષજ છે એવું સામાન્ય જ્ઞાન (૨) પદાર્થોના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં નિષ્કલંક આત્મ અનુભવનો નિરાકારજ

(૨) જ્ઞાન—અવિદ્યારૂપી અજ્ઞાતા પોતાના કરીતમાં આત્મા છે, જે આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, ક્રમ, વીર્ય સ્વરૂપ છે, તેનું સ્વસ્થવેદન જ્ઞાન શુદ્ધ શુદ્ધ સ્મૃત દ્વિતીય ત્રેતા આત્માઓ પોતાના જેવા જ છે એવું વિશેષ જ્ઞાન છે દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વનું જ્ઞાન તેમાં આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ફક્ત પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે એવું જ્ઞાન અને તેના સાધનનું જ્ઞાન.

(૩) ચારિત્ર આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રવૃત્તિ અને રાગ દોષવાળા અશુદ્ધ સ્વરૂપમાંથી નિવૃત્તિ ફરી વર્તન અને તે વર્તનમાં પ્રવેશ કરવાના સ્થિતિમાં રહેવું અનુકરણ કે જેવી નવીન કર્મો આત્મામાં પ્રવેશ કરવા નથી. સમક્ષિત આત્મભાવ જાણવે છે અને ચારિત્ર આત્મ ભાવમાં પ્રવેશ કરાવે છે.

(૪) તપ—આત્મ પ્રવૃત્તિમાં કર્મનો અભાવ કરવાનો માર્ગ તે છે બાહ્ય અને ઇન્દ્રિય તરફ આકર્ષણ અભાવ કર્મ અધનના હેતુઓનો ત્યાગ કરવો અને સત્તામાં રહેવા કર્મનું શુદ્ધ જ્ઞાન ઉપોદયથી અપાવી દેવા તે મોક્ષનો ઉપાય છે.

સમક્ષિત પામીને મોક્ષ જવા મુખીની સમજણ નવ તત્ત્વમાંના સવર, નિર્ગત અને મોક્ષ તત્ત્વમાં આવી ચઢ તેજા સમક્ષિતી દર્શનના ૬૭ મોક્ષ આવી મળા હવે અનાદિ કાળથી રમતા હવે, સમક્ષિત જેવી રીત મેળવે છે તે બેઠાએ આ સર્વ તાત્કાલ ઉપમિતિ કલ્પ પ્રપન્ન કર્યામાં ધણા નિરાશજ છે.

સર્વ સચારી જીવોની અમુલ્ય નિવૃત્તિનિરાકાર સ્થિતિ નિરોધ વિજ્ઞાનની અભ્યવહાર રાશી સજ્જા છે જ્યાં જ્ઞાનત જ્ઞાનત જીવો અનાદિ કાળથી જન્મ મરણ પામ્યા કરે છે. (વજ્રપ્રતિષ્ઠાનો અર્થ નિષ્કલ નથી વનસ્પતિકાનું રક્ષણ સ્વભાવે છે અને જે વનસ્પતિકાનું રક્ષણ કરે તે વધારે વિકાસ પામેલા જીવોનું જાત રક્ષણ કરે જ એટલે તે જીવથી અદિસા ધર્મનું અભ્યવહાર સમજવું છે.)

જેટલા જીવો સિદ્ધિ પામે છે તેજ સમયે તેટલા જીવો, કે જેની કષાય અને કુલ્લસેવાનાં તાત્કાલિક સંસ્કાર મદ દોષ, તે જીવો અભ્યવહાર રાશીમાંથી નીકળી અભ્યવહાર સંસ્કારોમાં રાખ્યા થાય છે. જેટલાક આચાર્યો અભ્યવહાર સંસ્કાર જ્ઞાનતા નથી કારણ કે તેની સ્પષ્ટ નામ સત્તા, સંસ્કારો નથી તે સમયે તેજ પદ્ધતિ દ્વારામદ કરવાની જરૂર નથી. “તત્ત્વ દેવતા યમ્ય અદ્યુષ્ટો સમજવું પડ્યું એટલું ચેત્કર છે કે જીવો જ્ઞાનત જ્ઞાનત કાળ અદ્યુષ્ટ નિરોધમાં કારે છે.

અવહાગ રાશિમા ઓવ સજાએ ક્ષયોપશમ લબ્ધીથી જેમ જેમ મોહનીય કર્મની વર્ગણાઓ પાતળી પડતી જાય છે તેમ તેમ જીવો અનુક્રમે નવ ઘાટી ઓળંગે છે—સૂક્ષ્મ નિગોદ, ૨ બાહર નિગોદ, ૩ પૃથ્વીકાય, ૪ અપકાય, ૫ અગ્નિકાય, ૬ વાયુકાય, ૭ વનસ્પતિકાય, ૮ ત્રિગલેન્દ્રિય (જે-ગણ-ચાર દ્રિયોવાળા જીવ), ૯ અસરી (દ્રવ્ય મન વગરના) ૫ ચેદ્રિય, ત્યાર બાદ સરી ૫ ચેદ્રિયપાત્ર પામે કે જેથી દ્રવ્ય મનોવર્ગણાની સહાયથી વિચાર કરવાની શક્તિ કેળવી શકે, તેમા નારકી, તિર્થંક, મનુષ્ય અને દેવતા એ ચાર ગતિમા અનતો કાળ, શુભાશુભ કર્મના વિપાક અનુસાર જન્મ-મરણ કર્યા કરે છે

હવે જે ભવ્ય જીવને ભવ્યતાનો ઉદય થાય એટલે કર્મ અધના પાત્ર ડારણ—(૧) મિથ્યાત્વ, (૨) અવ્રત, (૩) પ્રમાદ, (૪) કપાય અને (૫) અશુભ જોગ તેના પછે હેતુમા આસન્નિત-તિવ્રતા ઓછી થતી જાય અને અવહાગિક સંમજ માટે સમુચ્ચય દ્રષ્ટિથી જોતા, જે પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો સસાર કાળ બાકી રહે ત્યારે વિવેકરહિતપણે સહેલાઈથી મજે તો જૈન ધર્મ સાભળે તે શ્રવણ સન્મુખી ભાવ ઉપજેા કહેવાય.

ત્યાર બાદ દોઢ પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો સંસાર કાળ બાકી રહે ત્યારે જૈન ધર્મ ઉપર ટકક રૂચી ઉપજે એટલે વિચારથી તુલનાત્મક બુદ્ધિથી માર્ગ ગવેણા કરીને (વિશુદ્ધલબ્ધીથી) જૈન ધર્મ ઉપર ગગ ઉપજે

ત્યાર બાદ એક પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો સસાર કાળ બાકી રહે ત્યારે દેશનાલબ્ધી પામે ત્યારે જિન માર્ગાનુસારીપણાના ૩૫ જોલ પામે, જ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વ જાણે, ઉત્કૃષ્ટ નવ પૂર્વ સુધીનું દ્રવ્ય જ્ઞાન પામી શકે અને પ્રયોગલબ્ધી પામે તો દ્રવ્ય ચારિત્રમા પુરુષાર્થ કરી ઉત્કૃષ્ટ નવમી ઐવેયક સુધી જાય તેવે વખતે તે જીવની કર્મની સત્તા નિથિતિ એક કોડા કોડ સાગરની અદર રહે છે અને મદ યથાપ્રવૃત્તિ કરણ પણ અનનીવાર આવે જાય છે દ્રવ્ય ચારિત્રમા અનતાનુબંધી કષાયનો ક્ષયોપશમ થયા કરે છે અને મિથ્યાત્વનો ઉદય મદ રહે છે પણ સમકિત આવતુ નથી

જ્યારે અર્ધપુદ્ગળ પરાવર્તન સસાર કાળ બાકી રહે ત્યારે કરણુલબ્ધી પામે ત્યારે ત્રણ કરણ કરી સમકિત પામે. આ હકીકત સમુચ્ચય જીવો માટે છે, કેટલાક જીવો ક્ષયોપશમવિશુદ્ધિ દેશના-પ્રયોગ અને કરણ એ પામે લબ્ધીનો સંતત તિવ્ર ઉપયોગ કરી એકદમ આગળ વધી જાય છે

ઓઘ સજાએ કર્મની સ્થિતિ

કેવી રીતે ઓછી થાય છે

તે સમજવા માટે દૃષ્ટાંત

૧. પાલીનું દૃષ્ટાંત—અનાજની પાલીમાથી ઘણુ અનાજ કાઢીએ અને થોડુ અનાજ ને પાલીમા નાખીએ તો કાળાતરે તે પાલી ખાલી થઈ જાય, તેમ જીવના પ્રદેશોમાથી છેદન બેદન

વગેરે અણુના ક્રમ વિપાકથી આકાશ નિર્જરા થયું થાય અને નિર્ધાત્ર્ય અને કયાવર્તમાં મદ વીન હેવાથી ક્રમની આવક ઓછી રહે તે કારણતરે ક્રમ સ્થિતિ ઓછી થાય.

૨ નદીનો પાશર—પર્વત પર્થી પડી નદીની પાટી પાશર અથવાય ધોળાય, પશ્ચાય અને ઉપર યોગાકારમાં આવે અને સુવાયો થાય, એવી રીતે ક્રમના ઉત્પન્ના પ્રવાહથી કુખ મોત્રવી મોત્રવિને આકાશ નિર્જરાથી કાઢી શ્વ કુજો (મદ કયાવર્તગો) થાય અને ક્રમ પ્રગતિ ચોખ સ્વભાવમાં આવે અને યથા પ્રગતિકરણુ થાય.

યથા પ્રગતિમણુ ક્રમાં પછી કેટલાક શ્વો આમળ વધતા નથી અને અપૂર્વકનુ પામતા નથી તે સમજવા માટે છંદોત્ત—

૧ પશ્ચીનુ દ્રષ્ટાત—જનુ મિત્રો અટ્ટીમાં ફરવા નય છે સ્ત્રામાં ચાર મળ્યા, એક જનુ ચોરને જોઈને પાછો ફરે, બીજાનુ ચોર પકડી લીધો, ત્રીજો ચોરને મારી ફરી ફરવાને આમળ આપ્યા.

દ્રષ્ટાતનો ઉપનય ભાવ—અટ્ટી = અલ્પમણુ, મિત્રો = મિત્રપટ્ટી શ્વો, ચોરો માર્ગ = ક્રમસ્થિતિ, ચોર = રાગદેવ તોડવાના સ્થાન, મરેયો દેશથી પાછો પડે તે અનવ્ય, દુર્લભ, અવસ્થિ પદ અવસ્થિતિવાયો ભવ્ય, મરેયો દેશ ક્રમો અલ્પમણુ કાળ રહી રહે અને તે અલ્પમાં ભવ્ય તેમજ અલ્પ દસપૂર્વ ઉચ્ચ હવ્ય કુખ મણુ અને હવ્ય ચારિત્ર પાછા ત્રીજો મિત્ર ચોરને અલ્પમણુ ફરી આમળ આપ્યો તે ભવ્ય શ્વ રાગદેવની મિત્ર મદ તોડીને આમળ વધ્યો.

૨ ઉદાત્તી એકાદી કીડીનો કાનસો—તે કાડીનો જમીન પર ફરતી છે કે ફરતા ફરતા કેટલક જીત અથવા ખીસાના મૂળ મુખી બાવે, કેટલક જીત કે ખીસા ઉપર અથવા મડિ, કેટલક જીત કે ખીસાની યોગે નય અને ત્યાંથી કીડી નય ઉપર—જીત કે ખીસો તેનું મુળ તે યથા પ્રગતિકરણુ ત્યાંથી પાછા જમીન પર ફરતુ તે ક્રમસ્થિતિ વધાવતી, જીત કે ખીસાની યોગે જનુ અપૂર્વકનુ ત્યાંથી કીડી ત્યું તે અનિરચિકરણુ.

ઉપર કહેલી ચાર અર્થોના ઉપયોગથી શ્વ ૬૬ એકાદી ક્રમસ્થિતિ ખવાવે છે ફક્ત એક એકાદી કાવતી મુરેશ છે કાલુ કે એક ચોટુ પુણ કાવતુ એકેષુ છે જનુ કાવના પ્રમાણમાં જરાક નેલક મૂળ કાલુ મુરેશ છે અને ન્યાં મુખી મૂળ ન નય ત્યાં મુખી યાદ ફરી ઉચા કર ન રહે વાસ્તુનો ખાલી કરતુ એકેષુ છે જનુ તેને લાગેલો કાલ કાવો મુરેશ છે એવી રીતે નવ એકેશ મુખી જાવાની કરણી કરવા જ્યાં ગયદેવ અને નિર્ધાત્ર્યની વડ કાવતી મુરેશ છે.

મિત્ર વાણીનુ સ્વરૂપ, શુદ્ધ દેવ-ગુરુ-મર્મનો બેક-મર્મ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની યોગમણુ, પોતાના આત્મા અને પરમાત્માના સંબંધનુ સ્વરૂપ, અહિંસાભાવનુ સ્વરૂપ, ચોક્ષ માર્ગ ચોખ શુદ્ધ પરિણતિ, મત નિષેગનુ સ્વરૂપ—આટલી વસ્તુ યથાર્થરૂપે નક્કર મળતી નથી, સ્વચ્છદીરિતિ તે વસ્તુઓમાં માધુ માત્રામાં આવે છે એટલે ચોક્ષ એકોત્રી મીઠવો ક્રમ કાલ નીકળતો નથી.

સમકિત પામવા માટે તૈયારી—વિશુદ્ધિમા વધતા જતા આત્માના પરિણામથી (૧) આયુષ્ય સિવાય સાત કર્મની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ એક કોડાકેડ સાગરની અદર થાય. (૨) ધાતિકર્મનો ઉત્કૃષ્ટ રસ દ્વિસ્થાનિયા થાય, જે રસ પર્વત અને અસ્થિ જેવો હોતો તે કાષ્ટ અને લતા જેવો થઈ જાય (૩) અધ્યાત્મીયા કર્મોની પાપ પ્રકૃતિનો રસ હલાહલ જેર જેવો મટીને લીખડો અને કાળ જેવો દ્વિસ્થાનીય થઈ જાય. (૪) પુન્ય પ્રકૃતિઓનો રસ ગોળ, સાકર અને અમૃત જેવો ચતુઃસ્થાનીય થઈ જાય એટલે ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થઈ ગણાય. ત્યારબાદ અતર્મુહુર્ત સુધી, અભવ્યની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિથી અનતગુણી વિશુદ્ધિ થાય ત્યારે સમકિત પામવાના ત્રણ કરણ આવે, સાધારણ વિશુદ્ધિ (કષાય અને મિથ્યાત્વની સાધારણ મદતા) થી સમકિત આવતું નથી પણ તેની સન્મુખ થતું જણાય છે.

કોને સમકિત આવે—૧ ભગ્ય જીવ. ૨ ભવચ્ચિત પરિપક્વ. ૩ ચાર ગતિનો સારી પચ્ચેન્દ્રીયપર્યામિ. ૪ તેજુ-પદ્મ-શુકલ લેશ્યાવાળો. ૫ સાકાર ઉપયોગ, ૬ જાગૃત, નિદ્રામા નહિ ૭ મૈત્રી આદિ ચાર ભાવના અને અનિત્ય આદિ ચાર ભાવનાથી વિશુદ્ધ થયેલા પગિણામ વાળો ૮ કષાયનો તે વખતે ઉદય ન હોય અને કષાય મદ હોય. ૯ સમકિતના લક્ષણોનો ઉપયોગ આટલી વસ્તુ હોય તેને સમકિત આવે.

અનાદિ મિથ્યાત્વી પ્રથમ કયા ભવમાં સમકિત પામે?—ભગવતીજીના ૨૬ મા શતકનો વિચાર કરતા સમકિતની પ્રથમ પ્રાપ્તિ મનુષ્યભવમા આવે છે. (તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય) અનાદિ મિથ્યાત્વ છુટે ત્યારે પ્રથમ ઉપશમ સમકિત સંભવે (તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય) આ બંને બાબતમાં હક પકડવાની જરૂર નથી કારણકે સમકિતનો આચાર ભાવ ઉપર છે, ભવ ઉપર નથી અને કેવો ભાવ હોય તે કેવળી જાણે છે પણ ઉપશમ ભાવ આવે તો ઉપશમ સમકિત અને ક્ષયોપશમ ભાવ આવે તો ક્ષયોપશમ સમકિત આવવાનો સંભવ છે.

અનંતાનુબંધી કષાય-ક્રોધ, માન, માયા, લોભ (ગગ = માયા + લોભ, દ્વેષ = ક્રોધ + માન) એ ચાર પ્રકૃતિનો અને દર્શન મોહની-મિથ્યાત્વ મોહની, મિત્ર મોહની, સમકિત મોહની એ ત્રણ પ્રકૃતિ, કુલ સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય ત્યારે ઉપશમ સમકિત આવે.

અનંતાનુબંધી કષાયનો ત્રણ કરણથી ઉપશમ થાય

૧. **યથા પ્રવૃત્તિ કરણ**—અતર્મુહુર્ત સુધી સમયે સમયે અનતગણા વિશુદ્ધ પગિણામ થાય છે ક્ષમા (સમતા સમભાવ-ધીરજ-શાંતિ), સંતોષ, સરળતા, કોમળતા અને તેના વિરોધી અનંતાનુબંધી કષાયનું સ્વરૂપ સમજાય છે અને અનિત્ય-અશરણુ-સસાર ભાવનાઓથી સસાર પ્રત્યે ઉન્મી ભાવ આવે છે હેય અને ઉપાદેયનું સ્વરૂપ આ કરણથી સમજાય છે.

૨. **અપૂર્વ કરણ**—અહિ પહેલે સમયે જ યથા પ્રવૃત્તિ કરણના છેલ્લા સમયની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિથી અનતગુણી વિશુદ્ધિ થાય છે અને સમયે સમયે અતર્મુહુર્ત સુધી અનતગણી વિશુદ્ધિ

ક્ષતી ભય છે આવે ઉપશમ થાય પહેલાં હકી આબો ન હોતો તેથી અપૂર્વ કહેવાય છે અને પડિપાઠ જીને ફરી ભાવ થાતનાર માટે વિશુદ્ધીની અપેક્ષાએ અપૂર્વ ગણાય છે પણ તેને પહેલાં ટેલવી મુકોલી આવતી નથી. તાત્કાલિકતાની અપેક્ષાએ તે વળ સમાન ગણાય છે. અન્યથા આવના અને શ્રેષ્ઠ તાત્કાલી કથાએ પરસ્પર તરફે દુર કલામાં આવે છે અને ગુણ મેલુથી કથા, નરમાય, સ્વચ્છતા, સતેજ આદિ અભાવિક ગુણો ડેળવરા માટે આદર થાય છે એટલે અતઃ કરોની નિર્ભરતા કથી ભય છે. સચ્ચેકથી ગ્રંથ દુલ્લાથી અમશ્યત હેતુવાળો નિત ઉપરોચ, કથાગત તત્ત્વજ્ઞ કાનભોગમાં નિર્ભય પતિવાન, કથામદ, વેન્નાવ, ધર્મધિક્ષણ સ્વગુણ (ધર્મ) પ્રત્યે દેવ વગેરે પતિવામે (અપ્સરસાચો) એકાંય છે નાસ પામે છે. ગુણસમજીથી અનતાનુમથી કથાકના કમ પરમજ્ઞોના બદલાઈને અપ્રમાણની કથાપદ્યે પતિવ્રતા ભય છે કર્મની સ્થિતિ સત્તા અને બધ આથી એકાંકી કથી ભય છે કર્મનો સ્થ એકાંકી થતો ભય છે આ કર્મથી હેકનો ત્યાગ થાય છે.

૩ અનિવૃત્તિ કથણ—પહેલાં કરતાં પણ અધિ વિશુદ્ધી, અતર્થુર્વુત્ત મુકી, સમયે સમયે અનતમુકી કથી ભય છે. ગુણમેલુ, ગુણસમજ, અન્ય સ્થિતિગત, સ્થિતિમાત, સ્થાપત, ગાસુ છે તિર્વ ઉપરોચથી કથા-સ્વચ્છતા-નિ નિમાનજ્ઞ-સતોજના ગુણોનો અનુભવ થાય છે, પુરસ્કાસ સુખ અરૂ સુખ નથી એવો અનુભવ થાય છે ઉદ્ધિયોના વિવેચના અગ્રવી થાય છે.

આ કર્મના અસખ્યાત કામ વિના કથી એકો અસખ્યાતનો કામ બાકી રહે ત્યારે અનતાનુમથી કર્મ જીના બે કામ પડે અને શુદ્ધ અખચ્છાથી કુદાઈને બારિક થાય છે. પ્રથમ સ્થિતિનો જા આવધિકા માત્ર પ્રમાણ, ઉચ્ચમાન વેદાતી પર (બીજી) પ્રક્રિયોના જીનાં નિત્યુક સમજીથી જીનાં ભોજનાઈને સુખ થાય છે અને બીજી ઉપરની સ્થિતિનો જા, અતર્થુર્વુત્ત મુકી કુદાઈને નથી બોધાઈ પર પ્રક્રિયો સાથે અજી ભય છે.

અનિવૃત્તિજ્ઞ ગુણ થાય તેને બીજો સમયેથી જ અતર્થુર્વુત્ત કામ સુધી, અનતાનુમથી કથાએ પહેલ કે વિપાક ઉત્તમ જોય નથી એટલે અનતાનુમથીનો કર્મ કથેશ-પતિવાન-સચ્ચેક કથી ભય છે અને જીવને સદૃશ સ્થિતિ-સમજાવતો-અનુભવ થાય છે અધિ ઉપદેવ રાંત રજોનો અનુભવ થાય છે.

અનતાનુમથી ઉપશમે કે તરત જ
નિષ્કાલતનો તણ કરણથી ઉપશમ થાય છે

૧ પદમાનુવૃત્તિ કરણ—અધિ શુદ્ધ દેવ-ગુણ-ધર્મ અને આદ્યમદકથી અતર્થુર્વુત્ત મુકી થતે પતિવામે એકાંકી થાય થાય છે અને કે દેવ, કે ગુણ અને કે ધર્મ ગુણ સમગ્ર થાય છે.

૨. અપૂર્વ કરણ—અધિ અગાઉના અપૂર્વકરણ મુજબ કર્મ વિશુદ્ધી થાય છે પણ જુલકમ થતું નથી. નિષ્કાલતમાવ અગાઉની કરણ છે અને સમજિત અધિક કરણ છે એન રજા બે પડે છે. શુદ્ધ દેવ-ગુણ-ધર્મ ઉપરનો દેવ સર્વથા નાસ પામે છે, અગાધિ નિષ્કાલકથી ગ્રંથ

તુટે છે, અનાત્મભાવનો ત્યાગ થાય છે, આત્મતત્વનો આદર થાય છે સ્થિતિ અતર્મુહુર્ત અહિં ખોટા દેવ, ગુરુ, ધર્મનો સર્વથા ત્યાગ કરવામા આવે છે

૩. અનિવૃત્તિ કરણ—અનતી વિશુદ્ધી દર સમયે, અતર્મુહુર્ત સુધી વધતી જાય છે ગુણુશ્રેણી વગેરે ચાલુ છે શુદ્ધ દેવ—ગુરુ ધર્મ અને શુદ્ધ આત્મતત્વનો, વધતી જતી વિશુદ્ધી અને તિવ્રતાપૂર્વક ઝિંકાર, આદર, ગુણોનો અનુભવ વગેરે થાય છે આ કરણના સખ્યાતા ભાગ જાય અને એક સખ્યાતમો ભાગ બાકી રહે ત્યારે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના બે ભાગ પડે છે અને અતરકરણ થાય છે. બે ઝિંચિતિની વચ્ચેમાનુ અતરકરણનુ મિથ્યાત્વ કર્મદળ કુટાદને મુદ્દમ થઇને કઇક પહેલી સ્થિતિ અતર્મુહુર્ત કાળની છે તેમા ભગે છે અને કઇક બીજી ઝિંચિતિમા ભગે છે પહેલી સ્થિતિના દળ અને કઇક બીજી ઝિંચિતિના દળ, ઉદીરણાથી આકર્ષાઇને ઉદયમા આવી ખપી જાય છે બે આવલિકા બાકી ગહે ત્યારે બીજી ઝિંચિતિના દળની ઉદીરણા બધ થાય અને એક આવલિકા બાકી ગહે ત્યારે પહેલી સ્થિતિના બાકી રહેલા કર્મદળ કંકત ઉદયમા આવી ખપી જાય છે

પહેલી ઝિંચિતિનો અત સમય તે અનિવૃત્તિ કરણનો પણ અત સમય છે, તેમા બીજી ઝિંચિતિ (અતરકરણ પછીની) તેના દળના ત્રણ પુજ થાય છે—૧ સમ્યક્ત્વ (શુદ્ધ) પુજ—તેમા એક તથા બે મ્યાનિયા દેશધાતક રસસ્પર્ધકો છે ૨ મિશ્રપુજ—તેમા રસસ્પર્ધકો વધારે ચીકણા છે એટલે સર્વ ધાતક છે પણ એક—બે મ્યાનિયા જ છે ૩ મિથ્યાત્વપુજ તેમા ૩—૪ મ્યાનીયા સર્વ ધાતક રસસ્પર્ધકો છે

અનિવૃત્તિકરણ પુર થાય તેને બીજે જ સમયે જીવ ઉપશમ સમકિત પામે છે તે અતર્મુહુર્ત કાળ સુધી ગહે છે તેમા મિથ્યાત્વનો પ્રદેશ ઉદય નથી તેથી શુદ્ધ દેવ—ગુરુ—ધર્મની શ્રદ્ધામા તેમજ આત્મસ્વરૂપના શુદ્ધ ભાવમા લીન થઇ જાય છે અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે, મિથ્યાભાવ કે પુદ્ગલીક ભાવો બીલકુલ આવતા નથી, જીવને એવો અનુભવ થાય છે કે હવે મે સસાર પાર કર્યો સસારના સર્વ દુ ખોનો હવે અત થયો એવા ભાવમા આત્મિક આનંદમા લીન થાય છે તેના સુખની ઉપમા દૃષ્ટાતથી આપે છે.

૫ થીનો દાખલો—કોઇ પથી, ભર ઉનાળામા, ખરે બપોરે, નિર્જળ વનમા, સૂર્યના ગરમ કિરણથી ધગધગતી પવનની લૂથી દાઝેલો અને તરસથી પીડાતો આકુળ બ્યાકુળ થતો હોતો તેવામાં સરળ માર્ગ મળી જવાથી એક શીતળ જગ્યાએ પહોંચ્યો ત્યા કોઇએ તેને બાવના ચદનનો સ્ સ છાટ્યો અને ચિતળ જળ પાચુ ત્યારે તેને કેની અદ્ભુત શાંતિ થાય ?

ઉપનય ભાવ—પથી = જીવ. ઉનાળો = સસાર, ઉનાપ = મિથ્યાત્વ અને કપાય, નિર્જળ વન = જન્મ મરણ, લૂ = રોગ, ગોડ, તરસ = વાસના, પુદ્ગલીક ઇચ્છા, સરળમાર્ગ = અનિવૃત્તિકરણ, શીતળજ્ઞાન = અતરકરણ. શિતળ જળ અને બાવના ચદન = ઉપશમ સમકિત.

આવા અદ્ભુત શાંત સ્વના અનુભવ વળી ઉપશમ સમકિતની ઝિંચિતિ ફક્ત અતર્મુહુર્ત સુધી જ રહે છે અતરકરણકાળમા જો ૧ સમય ઉં ૭ આવલિકા જેટલો વખત બાકી રહે ત્યારે ઉપનય ત્રણ પુજમાર્થી એક પુજ ઉદયમાં આવે છે

વિશુદ્ધ પરિણામી જીવને શુદ્ધ પુનઃ ઉદયમાં આવે છે તેથી સમક્ષિત યજ્ઞનો માત્ર થયો નથી અને દુષોપશમ સમક્ષિત પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થે વિશુદ્ધ પુનઃ ઉદય થાય તો ત્રીજા અનુસ્થાનનો નિમગ્નિય અતમકુર્ત સુધી જોઈ છે પણ પડે કાં મરે.

પ્રથમ દુષોપશમ સમક્ષિતની નામિની રીત -

૧. યથામકૃતિ કરણુ—રાત્રિ અને મિથ્યાત્વની ત્રાંસ પેતામાં છે એમ તેને કહેવાય છે.

૨. અપૂર્વ કરણુથી—તે ત્રણદિવસ અને મિથ્યાત્વની ત્રાંસ બેદાય છે અને મિથ્યાત્વ મોહનિકા ત્રણ પુનઃ ઉદયને છે.

૩. અનિવૃત્તિ કરણુથી—ત્રણ પુનઃમાંથી શુદ્ધ પુનઃનો અનુભવ થાય છે. ત્યારે દુષોપશમ સમક્ષિત આવે છે.

સાસ્ત્રાદ્ધન સમક્ષિતી પાવણ થાય જ ઉપશમ સમક્ષિતી પાવણ થાય અથવા દુષોપશમ સમક્ષિતમાં નાથ દુષોપશમ સમક્ષિતવાચો પાવણ થાય અથવા વેદક અને પછી દ્વાપક સમક્ષિત પામે સમક્ષિત બધું જાણ મિથ્યાત્વ પામેલા કિતુદ મિથ્યાત્વનો રસ કે સ્થિતિ ન બાંધે.

અનુદ પુનઃ ઉદયમાં આવવાનો દોષ તેને જ ૧ સમય છે ૭ આચાર્યશ્રી અને ૭ સમય સુધી સાસ્ત્રાદ્ધન સમક્ષિત જોઈ છે પણ મિથ્યાત્વને પામે છે.

દુષોપશમ સમક્ષિતવાળાને પણ ઉપશમ સમક્ષિત ત્રણે કરણુથી આવે. અર્થે અનિવૃત્તિકરણુના સમ્પ્રાપ્ત થાત ક્રિયા પછી એક થાત બાકી જોઈ ત્યારે અતરકરણુ થાય તેમાં સમ્પ્રાપ્ત મોહનિકા પ્રથમ સ્થિતિ અતરકુર્ત પ્રમાણુ સ્થપાય અને મિથ્યાત્વ અને મિથ્ય મોહનિકાની પ્રથમ સ્થિતિ આવેલિકા પ્રમાણુ સ્થપાય અને તેના કર્મદોષ કુટાહને સમક્ષિત મોહનિકાની પ્રથમ સ્થિતિમાં સ્થિતિ સક્રમ્યથી જાણી નાથ અને સમક્ષિત મોહનિકા વિપાક સ્થોદનથી બોચરાઈ નાથ એટલે પ્રથમ સ્થિતિના સર્વ જા નાથ પામે. એટલે ઉપશમ સમક્ષિત આવે. ત્યારનાં બીજી સ્થિતિના ત્રણ દર્શન મોહનિકાની મિથ્યાત્વના અને મિથ્યાના જા કુટાહને સમક્ષિત મોહનિકાનાં જાણી નાથ અને સમક્ષિત મોહનિકા કષક ઉપશમ આવે એટલે દુષોપશમ સમક્ષિતમાં નાથ.

મિથ્યાત્વને કાચ કર્મ વગર સમક્ષિત ન આવે મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ તથાગ કરવાની સુદિથી નાથનું જોઈએ.

અભ્યક્ત મિથ્યાત્વ—નિષેદનથી ત્રાંસી અસરી પચેન્દ્રિય સુધી મિથ્યાત્વ અપ્રગટજો દોષ છે, કાચુકે સિંચાર કરવા માટે દબા મન નથી તેથી ધર્મ અધર્મમાં કષક સમજે નહિ. અને ધર્મ નહિ ક્રિયા જાણી નથી જણાવના સરી પચેન્દ્રિય જાણે પણ ધર્મ કે અધર્મમાં કષક સમજતા નથી તેમને પણ અપ્રગટજો મિથ્યાત્વ છે. બીજી અપેક્ષાએ જોતાં સત્તામાં જોઈ મિથ્યાત્વ અપ્રગટ (અભ્યક્ત) રહે જો તે તે કષક દ્વાપક સમક્ષિતને ન દોષ.

વ્યક્ત મિથ્યાત્વ—અહિ મિથ્યાત્વ પ્રગટપણે છે તેના મુખ્ય ૨૫ ભેદ છે

૧. અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ—મિથ્યાત્વના ભેદોમાના કોષપણ એક ભેદમા હોય, તેમા હક અને દુરાગ્રહથી મિથ્યાત્વ પકડી રાખે છે પોતાને જે વાત ધ્યાનમા આવી તે જૈનેતર હોય સર્વજની પરપણથી ભિન્ન હોય પણ તેજ સાચી વાત માને દલીલોથી સમજાવનારને કહે છે કે તે મતના અનુયાયીઓ ઘણા છે તો તે સર્વ મુખ્ય છે? એમ કહે અહિ તત્ત્વ સમજણ વિપરીત (ઉઘી) હોય અને તેમા હક હોય છે

૨. અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ—અહિ સુક્ષ્મ બુદ્ધિનો અભાવ હોવાથી પોતે જે મત પાળે તેમા હક નથી પણ મિથ્યાત્વ છે, શુદ્ધ ધર્મ સમજવાને પ્રયત્ન નથી.

૩. અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ—સર્વજથી વિપરીત મતમા પોતે છે એમ જાણવા છતાં તેને ખોટા તર્ક, ખોટી દલીલ, બનાવટી પુસ્તકો વગેરેથી પોષે છે અને સત્ય ધર્મની ઉત્થાપના કરે છે, અર્થના અનર્થ કરે છે સમ્યક્ત મિથ્યારૂપે પરિણમાવવા કપટથી યુક્તિઓ ગોઘે છે

૪. સશયિક મિથ્યાત્વ—સૌ પોતપોતાનો ધર્મ પાળે એવી માન્યતા રાખે. જૈન ધર્મ પામેલો હોવા છતાં કેટલીક ઝીણી વાતો સમજવા જેટલી બુદ્ધિ ન હોવાથી અથવા જ્ઞાનરથથી અગમ્ય વસ્તુનો નિર્ણય કરવા જતા જૈન ધર્મમા શકા રાખે છે, “તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય” “તમેવ સમ્ય નિગક જ જિજ્ઞેહિ પવેધ્ય” એવો વિશ્વાસ આવતો નથી. વળી બીજા મત મતાતરમા પણ ધર્મ કેમ ન હોય એવી શકા કરે છે કારણ કે વસ્તુ સ્વરૂપનો ભેદ-મર્મ-રહસ્ય સમજમા આવતુ નથી

૫ અણુભોગ મિથ્યાત્વ—અહિ અજ્ઞાનપણાને લઇને ધર્મ-અધર્મની સમજ આવતી નથી ચારે ગતિના જડ જેવા અજ્ઞાની જીવોને સ્વભાવથી સહેજે આ મિથ્યાત્વ લાગેલુ રહે છે, મન વગગના જીવોને આમિથ્યાત્વ હોય જ અવ્યક્ત મિથ્યાત્વનો જુદો ભેદ ન ગણીએ તો તે અહિ અતર્ગત થઇ શકે છે

લોકિક મિથ્યાત્વ—તેના ત્રણ ભેદ

(૧) લૌકિક દેવગત મિથ્યાત્વ—લૌકિક દેવ વાણખગ વ્યતર જાતિના દેવો હોય છે કોષ ભવનપતિ અને જ્યોતિષિ જાતના હોય છે, કવચિત પહેલા દેવલોડના કોષદેવ હોય, અથવા દેવગતી-માથી ચવી ગયા હોય અથવા દેવ તર્કિક જેનુ મુળથી અગ્નિત્વ જ ન હોય કે જેમની માન્યતા પુજા આલોચના વ્યવહાર જેમકે લક્ષ્મવગેરે કાર્યમા થતી હોય અથવા સ્ત્રી-પુત્ર-ધન-સપ્તિ વગેરે સુખો મોટે જેમની આપના-પુજા વગેરે યાય છે જેમકે ગણપતિ, રાદેરમા, અબાજી, હનુમાન, મેલડી, પીર, ખોડીઆગ, અનેક પ્રકારના કુળદેવો, ચક્ષુ, ડામદેવ વગેરે અનેક નામોથી જે દેવોની પુજા થાય છે તે મિથ્યાત્વ છે કારણકે કર્મ અને પુરુષાર્થ એ બે તત્ત્વોનુ ઉલ્લવન કરીને દેવની મદદથી સુખ મેળવવાની તેમા ધ્વંષ છે જે કુદરતના નિયમની વિરૂદ્ધ છે

એક તો ત્રણે માનવામાં આવતા હોયું અસ્તિત્વ ન હોય અથવા ખરેખરી હતા પણ હમણા ન હોય, અતી ત્રણ હોય વળી આજ તપ કરી હમણા ચમ્પા વગર જે દેવની મદદ લેતી હોય તેના માથે એકમાત્ર એક જ જણ ત્રણે દિવસ વિધિથી કરે તો કદાચ દેવ હોય તો હાજર થાય અને હાજર થાય તો તેના તેજને ઇચ્છી સકવાની સક્તી ન હોય અને દેવ હાજર થઈ કાપે કરે તે તે પણ વિચિત્ર છે અને દેવની મદદ પસિયામ મલે બાએ ઉપર જુર આવે છે એટલે લૌકિક દેવની પુણ સર્વથા રતિ નકામી છે જ્યાં તેથી ઉશ્કડુ માન્યુ તે મિથ્યાત્વ છે

વળી લોકમાં પ્રખ્યાત થયેલા મેઠ રા ન કે માણસને દેવ કે ભગવાન તરીકે સ્વીકાર હતો તે પણ મિથ્યાત્વ છે. કારણ કે એ અસર્વજને સર્વથ માનવો તે બુદ્ધ છે. વળી મોક્ષસદા પ્રમાણે માતા અસર્વજ જ્ઞાને ભગવાન તરીકે માન્યા તે પણ મિથ્યાત્વ છે.

(II) લૌકિક ગુરુ મત મિથ્યાત્વ—નિશાળના માસ્તરે ગુરુ કહેવાય છે તેને ધર્મશુદ્ધિએ ગુરુ માન્યા તે મિથ્યાત્વ છે. લોક સદા પ્રમાણે પાંચ મહાત્મા વચ્ચેના જેઓ ગુરુ તરીકે માન્યા છે તેમને ધર્મશુદ્ધિએ ગુરુ તરીકે માન્યા તે મિથ્યાત્વ છે. નિશાળના માસ્તરેતેના વિદ્યાર્થીઓ વિનય સાચવે, વધીસોનો વિનય કરવો તે યોગ્ય છે પણ તેમાં તરુનપણ્ય શુદ્ધિ ન રાખતી.

(III) લૌકિક ધર્મમત મિથ્યાત્વ—મોક્ષના મગ્ધારો જેમકે જાન, કુટુંબપાલન વગેરે તદુચ્છેતીની ક્રિયા જેમકે સ્નાન વગેરે વ્યવહારીક ક્રિયામાં તરુન-તાત્ત્વ ધર્મ શુદ્ધિ રાખતી તે મિથ્યાત્વ છે.

● લોકોત્તર મિથ્યાત્વ તેના પણ બે છે.

(I) લોકોત્તર દેવમત મિથ્યાત્વ—(અ) તીર્થંકરો અને દેવળી ભગવાનની આધીનતા મુખ (પુત્ર-કન્યા-પત્ન-સપત્નિ-રાત્રિ નિવાસણ વગેરે) માટે પુણ કરતી તે મિથ્યાત્વ છે. (બ) જિન કે તીર્થંકર ન હોય જ્યાં પોતાને તે પ્રમાણે કહેવરાવે જેમકે ત્યાથી, એસાથી, ચૌતખણ વગેરે અને તેમને તે પ્રમાણે માને તે પણ મિથ્યાત્વ છે.

(II) લોકોત્તર ગુરુમત મિથ્યાત્વ—(અ) આસોળના કે પસોળના મેઠ પણ ગુરુમતીક મુખ માટે સાધુને રાત્રિ કે પુણે તે મિથ્યાત્વ છે. (બ) ગ્રામીણ નેશમાં હોય જ્યાં સમજિતી કિલ્લ અને પાંચ મહાત્મા વચ્ચેના હોય તેના સાધુ માનવો તે મિથ્યાત્વ છે.

(III) લોકોત્તર ધર્મમત મિથ્યાત્વ—(અ) લોકોત્તર ધર્મ ફક્ત મોક્ષ માટે જ છે ધર્મના મોક્ષ પણ વિગ્રામ યાન-કસન-આસિ તપ વગેરે સાધનોનો સમાવેશ મુખને માટે પામે તે જ મિથ્યાત્વ છે. (બ) જિનેશ્વરી આપ્યા નથી એવી કિષ્કોળે મેઠી મૂર્તિજાતનામાં કિસા તેના મુખ પુણ વચ્ચેમાં અપકાષ-તકીકાષ-વનરપતિકાષ વચ્ચેની કિસા, અતેશીને બોલતુ બામત્રણ વગેરે કિષ્કોળે લોકોત્તર ધર્મમત મિથ્યાત્વ છે. 'સ્પષ્ટ છે કે સમજિતી જીવ અદ્વર પાપનાર્તુ એક પણ કાપ ધર્મ નહિ.

૮. કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ—તેના ત્રણ ભેદ

(૧) કુપ્રાવચન દેવગત મિથ્યાત્વ—કપાળ બુદ્ધિથી ઉત્પન્ન કરેલું બનાવટી ધર્મસ્વરૂપ ત્રીકારસુ તે મિથ્યાત્વ છે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-કામ-ક્રિયા વગેરે દુર્ગુણો છે અને ક્ષમા-કામ-ળતા-સરળતા-સંતોષ-બ્રહ્મચર્ય-આત્મધ્યાન વગેરે સદ્ગુણો છે એમ બધા મતો નિવિધિ છે તે પ્રભુ સર્વ સંપૂર્ણ ગુણવાળા હોય તે આપોઆપ સાબિત થાય છે, છતાં સર્વ જીવોથી શ્રેષ્ઠ એવા ભગવાનમા દુર્ગુણોની વાતો કરવી તે કુપ્રાવચન એટલે મિથ્યા વચન છે જેમકે—

ભગવાન ગોપીઓ સાથે ક્રિડા કરે, કપટથી મોહિતીનું રૂપ બનાવી ભગ્નાસુરને છેતરે, દુશ્મનોનો ચક્રથી કે ત્રીશુળથી નાશ કરે, સાપ રાખે, સ્ત્રી રાખે, પરસ્ત્રીમા મોહિત થાય, પોતાની જ દીકરી સાથે ભોગ ભોગવે, નિગજન હોવા છતાં ફરી અવતાર લે, ભકતોને મદદ કરે બીજાને હેરાન કરે, સ્ત્રીના ધણીનું રૂપ બનાવી સતી સાથે વ્યભિચાર કરે, લડાઈમા ભકતોને મદદ કરી દુશ્મનોનો નાશ કરે વગેરે ભગવાન ઉપર આરોપ ચઢાવવા તે કુપ્રવચન મિથ્યાત્વ છે અને એવાને ભગવાન તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(II) કુપ્રાવચન શુદ્ધગત મિથ્યાત્વ—સમ્યક્ત્વ પરિણતિ—અહિંસા—સત્ય—અચોર્ય—બ્રહ્મચર્ય—પરિગ્રહ—ત્યાગ—ક્ષમા વગેરે ૧૦ પતિધર્મ એવા ગુણો વગરના બાવા, તાપસ, જોગી, સન્યાસી વગેરેને શુદ્ધ તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(III) કુપ્રવચન ધર્મગત મિથ્યાત્વ—યજ્ઞ જેમા જકાય જીવની હિંસા થાય છે, નદીમા મ્હાન કે જેમા જકાય જીવની હિંસા છે, મૂર્તિની પૂજા કે જેની બનાવટ અને પૂજામા હિંસા છે હિંસા વગેરે અઢાર પાપમ્હાનમાંથી કોઈપણ મ્હાનને ધર્મ તરીકે ગણવું, જેમા અહિંસા ભાવ નથી ત્યાં ધર્મ માને, ધર્મધીપણામા પાપની છટ વગેરે જીકા વચન છે તે સર્વ કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે

૯. જિન માર્ગથી ઓછી પ્રરૂપણા કરે—જેમકે આત્મા એક પ્રદેશી છે, આત્મા જુવારના દાણા જેવડો, આત્મા દીપક જેવો છે આવી રીતે જિનવચનને છુપાવી જુદી રીતે પ્રરૂપણા કરે તે મિથ્યાત્વ છે

૧૦. જિન વચનથી અધિક પ્રરૂપણા કરે—જેમકે એકજ આત્મા સર્વ બ્રહ્માડમા વ્યાપક છે, સયમ નિભાવ માટે શુદ્ધ ઉગપણ રાખનાર સાધુને પરિગ્રહ ધારી કહેવા તે સર્વ અધિક પ્રરૂપણામય મિથ્યાત્વ છે

૧૧. સર્વજ્ઞના વચનથી વિપરીત પ્રરૂપણા તે મિથ્યાત્વ છે. પ્રત્યક્ષ વગેરે પ્રમાણોથી જીકી સાબિત થતી વાતો અને એકતત્ત્વ એ સર્વ અહિં દાખલ થાય છે તેના દાખલા—

એક તો બાહ્યે માનવામાં આવતા દેવનું અસ્તિત્વ ન હોય અથવા પહેલાં હતા પણ હવેના ન હોય, અતી તથા હોય વળી આમ તપ કરી હવેના અથવા વગર જે દેવની મદદ જોઈતી હોય તેનો જાપ એટલામટા એકજ બધું જણ દિકસ વિધિથી કરે તો કદાચ દેવ હોય તો હાજર થાય અને હાજર થાય તો તેના તેમને છત્રી સકવાની સક્તી ન હોય અને દેવ હાજર થઈ કાર્ય કરે તે તે પણ વિચિત્ર છે અને દેવની મદદનું પરિણામ પામે ભાગ્યે છેવટે શુદ્ધ આવે છે એટલે લૌકિક દેવની પુનઃ સર્વથા રીતિ નકારી છે છતાં તેની ઉચ્ચદુ માનવુ તે મિથ્યાત્વ છે.

વળી સોશ્યાલ પ્રખ્યાત અપેક્ષા ઠાપ સુબ કે માણસને દેવ કે ભગવાન તરીકે સ્વીકાર કરવો તે પણ મિથ્યાત્વ છે. કારણ કે એ અસ્તર્વિદ્યને સર્વથા માનવો તે જુદું છે. વળી સોશ્યાલ પ્રખ્યાત આત્મા અસ્તર્વિદ્ય દેવાને ભગવાન તરીકે માનવા તે પણ મિથ્યાત્વ છે.

(ii) લૌકિક શુદ્ધ અથવા મિથ્યાત્વ—નિરાશાળ્ય માસ્તરો શુદ્ધ કહેવાય છે તેને ધર્મશુદ્ધિએ શુદ્ધ માનવા તે મિથ્યાત્વ છે, સોશ્યાલ પ્રખ્યાત પાંચ મહાક્ત વગરના જેઓ શુદ્ધ તરીકે ખ્યાલ છે તેમને ધર્મશુદ્ધિએ શુદ્ધ તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે. નિરાશાળ્ય માસ્તરોના વિદ્યાર્થીઓ વિનય સાચવે, વધીયોનો વિનય કરવો તે યોગ્ય છે પણ તેમાં તત્સજ્જાત્ય શુદ્ધિ ન રાખવી.

(iii) લૌકિક ધર્મગત મિથ્યાત્વ—સોશ્યાલ વ્યવહારો જેમકે લગ્ન, કુટુંબપદ્ધતિ વળી તદુપસ્તીની ક્રિયા જેમકે સ્નાન કરે વ્યવહારીક ક્રિયામાં તત્સજ્જાત્ય ધર્મ શુદ્ધિ નાખવી તે મિથ્યાત્વ છે.

૭ સોફોતર મિથ્યાત્વ તેના જણ એક છે.

(i) સોફોતર દેવગત મિથ્યાત્વ—(અ) તર્કિકરો અને દેવળી ભગવાનની આસાંજ્યા સુખ (પુનઃજીવન-સર્વતિ-રોગ નિવારણ વગર) મારે પુણ કરવી તે મિથ્યાત્વ છે (બ) જિન કે તિર્થંકર ન હોય છતાં પોતાને તે પ્રમાણે કહવડાવે જેમકે જમાલી, ગોસાથો, ગોતમશુદ્ધ વગેરે અને તેમને તે પ્રમાણે માને તે પણ મિથ્યાત્વ છે.

(ii) સોફોતર શુદ્ધગત મિથ્યાત્વ—(અ) આશોજ્યા કે પરશોજ્યા મેઠાં પણ પુનઃજીવન સુખ મારે સાધુને કલ કે પુણે તે મિથ્યાત્વ છે. (બ) ક્રાફુના વેશમાં હોય છતાં સમકિર્મી ચિહ્ન અને પાંચ મહાક્ત વગરના હોય તેને સાધુ માનવો તે મિથ્યાત્વ છે.

(iii) સોફોતર ધર્મગત મિથ્યાત્વ—(અ) સોફોતર ધર્મ ફક્ત મેણ મદ જ છે ધર્મના મેઠાં પણ વિદ્યાન જ્ઞાન-દર્શન-આરિય તપ કરે સાધનોનો સસારાળ્ય સુખને મારે પામે તો તે મિથ્યાત્વ છે. (બ) જિનશરૂની આસા નથી એવી ક્રિયાઓ જેમકે ચૂર્તિ-મનાવવામાં દિસા તેના તથા પુણ વગરનાં અવકાશ-તેલિકાવ-જાતપતિકાવ વગરની દિસા, અભોગીને ભોગ્ય આપત્ય વગેરે ક્રિયાઓ સોફોતર ધર્મગત મિથ્યાત્વ છે કારણકે સતમાં સ્પષ્ટ છે કે સમકિર્મી છવ અથાર પાપમાંનું એક પણ કાર્ય ધર્મ નિમિત્તે કરે નહિ.

૮. કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ—તેના ત્રણ ભેદ

(i) કુપ્રાવચન દેવગત મિથ્યાત્વ—ગ્ધાળ બુદ્ધિથી ઉત્પન્ન કરેલું બનાવટી ઇશ્વરનું સ્વરૂપ સ્વીકારવું તે મિથ્યાત્વ છે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-કામ-ક્રિયા વગેરે દુર્ગુણો છે અને ક્ષમા-કામ-ળતા-સરળતા-સતોષ-બ્રહ્મચર્ય-આત્મધ્યાન વગેરે સદ્ગુણો છે એમ બધા મતો સ્વિકારે છે તો પ્રભુ સર્વ સંપૂર્ણ ગુણવાળા હોય તે આપોઆપ સાબિત થાય છે, છતાં સર્વ જીવોથી ઐક્ય એવા ભગવાનના દુર્ગુણોની વાતો કરતી તે કુપ્રાવચન એટલે મિથ્યા વચન છે. જેમકે—

ભગવાન ગોપીઓ સાથે ક્રિડા કરે, ડપટથી મોહિનીનું રૂપ બનાવી ભગ્નાસુરને છેતરે, દુશ્મનોનો ચક્રથી કે ત્રીશુળથી નાશ કરે, સાપ રાખે, સ્ત્રી રાખે, પદ્મસ્ત્રીમા મોહિત થાય, પોતાની જ દીકરી સાથે ભોગ ભોગવે, નિરંજન હોવા છતાં ફરી અવતાર લે, ભકતોને મદદ કરે બીજાને હેરાન કરે, સ્ત્રીના ધણીનું રૂપ બનાવી સતી સાથે વ્યભિચાર કરે, લડાઈમા ભકતોને મદદ કરી દુશ્મનોનો નાશ કરે વગેરે ભગવાન ઉપર આરોપ ચઢાવવા તે કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે અને એવાને ભગવાન તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(ii) કુપ્રાવચન ગુરૂગત મિથ્યાત્વ—સમ્યક્ત્વ પરિણતિ-અહિંસા-સત્ય-અયોર્ય-બ્રહ્મચર્ય-પરિગ્રહ-ત્યાગ-ક્ષમા વગેરે ૧૦ પતિધર્મ એવા ગુણો વગરના બાવા, તાપસ, નેત્રી, સન્ધ્યાસી વગેરેને ગુરૂ તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(iii) કુપ્રાવચન ધર્મગત મિથ્યાત્વ—યજ્ઞ જેમા જકાય જીવતી હિંસા થાય છે, નદીમા સ્નાન કે જેમા જકાય જીવતી હિંસા છે, મૂર્તિની પૂજા કે જેની બનાવટ અને પૂજામા હિંસા છે હિંસા વગેરે અઢાળ પાપસ્થાનમાથી કોઈપણ સ્થાનને ધર્મ તરીકે ગણવું, જેમા અહિંસા ભાવ નથી ત્યાં ધર્મ માને, ધર્મોપણ્યામા પાપની છટ વગેરે જીકા વચન છે તે સર્વ કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે

૯. જિન માર્ગથી ઓછી પ્રરૂપણા કરે—જેમકે આત્મા એક પ્રદેશી છે, આત્મા જુવાગના દાણા જેવડો, આત્મા દીપક જેવો છે આવી રીતે જિનવચનને છુપાવી જુદી રીતે પ્રરૂપણા કરે તે મિથ્યાત્વ છે

૧૦. જિન વચનથી અધિક પ્રરૂપણા કરે—જેમકે એક જ આત્મા સર્વ બ્રહ્મારૂપ બ્યાપક છે, સયમ નિભાવ માટે શુદ્ધ ઉગપચ્છ ગમ્પનાં સાધુને પગિમહ ધારી વહેવા તે સર્વ અધિકારી પ્રરૂપણામય મિથ્યાત્વ છે

૧૧. સર્વજ્ઞના વચનથી વિપરીત પ્રરૂપણા તે મિથ્યાત્વ છે. પ્રત્યક્ષ વગેરે પ્રમાણોથી જીકી સાબિત થતી વાતો અને એકાતવાદ એ સર્વ અહિં દાખલ થાય છે તેના દાખલા —

(૧) બૌદ્ધ દર્શન

તે એકાંત ક્ષીણ વાદ છે. ક્ષયિના ઉત્પાદ અને વ્યવને બંને દ્રવ્યોના ઉત્પાદ અને વ્યવને માને છે. દ્રવ્યોને સર્વથા અનિત્ય માને છે. ક્ષયિને એકાંતવાદથી બો માને છે, અદ્વિતિ માનતા નથી. જ્ઞાન વાસના, નાશ પામેલા દ્રવ્યોનું અનુસંધાન કરી નાશ પામે છે એમ કહી સાધુઓ મંત્ર ખાય છે. જ્ઞાન વાસનાની ખરેખર નાશ પામે તેને મોક્ષ માને છે.

તત્ત્વોત્તર વિરોધીપણું—આત્મા નથી તો ધર્મ કોને માટે કર્યું? પદાર્થો કયું માત્ર રહ્યાં નાશ પામે અને બીજા કયુંમાં તેના જેવી બીજી વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તો એક જલ્દી પુનઃ કરે અને બીજો અર્થ જાય, એક કુદો. કરે ત્યારે સગળ બીજાને થાય, જૂન એકને લાગે ત્યારે બોળળ બીજાને કરે એટલે પોતાને માટે કંઈ કરવાનું એવું નથી. તો ધર્મ શા માટે કર્યો? વળી મંત્ર કર્યું કે પાકું હોય તેની દરેક અવસ્થામાં નિરોધીયા છવે. (એક શરતમાં અનત છવે ઉપર છે) જે અર્થક્રમથી દેખાતા નથી. વળી પચેલીય સુખી વિકાસ પામેલા છવેની હિસાબ અનુભવના થાય છે તેનું હલકા વિકાસવાળા છવેની હિસાબ થાય કરતાં અનતમજ થાય છે તે તેઓ સમજતા નથી. એટલે અદ્વિતિ એકવચ અને બાહ્યવિકાસ ચલાવવા સિવાય બીજા કોઈ બીજાને હેતુ સાબીત થતો નથી. તેની ધર્મ કે જે મોક્ષનો હેતુ છે તે અદ્વિતિ નથી.

(૨) નૈવાયિક દર્શન

તેઓ સિંધો હેવ માને છે ત દવ ચતુને નાશ કરવા ત્રિશુળ રાખે છે. સુર્યોની મિત્રસ માગ્ય પહેરે છે ક્ષી રાખે છે એટલે કાંઈ, કુતુહલતા અને કામ સાન્નિત થયાં તેથી તે કુસ્તાના નિયમ મુજબ કામવાન નથી એમ સાન્નિત થયું તેઓ કહે છે કે બાર વર્ષ વિન દિવ્યા પાત્ર પછી ઉઘી દિએ તો ખજ તેઓને મોક્ષ થાય—આ વાત ખજ પ્રપ્ત્ય પ્રમાણથી જુદી પડે છે. કાલનું કે કોઈ સ્વાચ્ચાર રાખે ત્યાં સુધી પુનઃનિત થાય છે. ખજ પછી દુરાચાર એવે તો તેને સગ થાય છે.

તેઓ સત્તાને સર્વ માને છે અને સામાન્ય, વિશેષને ખજ સચા વિદ્યા સર્વ માને છે એક તથાન કહે છે કે જ્ઞાન જ્ઞાનને પોતાને ન જાય. વળી કહે છે કે હપ્તનું જ્ઞાન પોતાને બંધે છે ત્યાં આત્મામાં કિંચ વિશેષ નથી આવશે. આકાશને નિત્યસ્વી માનીને તેનો ગુણ સગ છે એમ કહે છે તો અત્યંત વધર સગ ઉત્પત્તિ કરી રહ્યા થાય? વળી હપ્તને ક્યાં માને છે, હવે ધર્મ કે તે બરે એટલે ક્યાં દોષ તે બોધતા હાપ્ત તો તેમાં અને સામાન્ય છવેમાં શુ દરેક છે અને હપ્તનું ક્યાં તરીકું પ્રવેશના ક્યાં ન્યું? ખરી રીતે દરેક છવે ધર્મ કરીને પોતાના સર્વ સચાર પ્રવર્ત્યો બધા છે.

વળી કુનીયા કરવાની ૧-૪-૬૭ જગ વધરે હપ્તની ન્યુનતા જાણે છે અને કુનીયા છવેને બાધી હપ્તને કુ બાધે છે. એટલે આ હપ્ત વિશેષી તેમજ વસતર વિશેષી તથા છે ખરેખર વિશેષી તથા કે તેઓ ત્યોની ના જા અનુચાર સમજાય થઈ લાગે નથી તથી તે

આલબનથી મોક્ષ નથી તેથી તે ધર્મ નથી પણ મહત્ત્વ અને આજીવિકાનું એક સાધન સમગ્રાય છે

(૩) વૈશેષિક દર્શન

તેઓની માન્યતા નૈયાયિક દર્શન જેવી છે કુઠ્ઠ એટલો કે તેઓ કંઈ બે પ્રમાણને માને છે અને કલ્પના તર્કથી શિવજીને ઉલ્લુ (ધુડ) બનાવી કણાદ મુનીને રાખવવા મોકલે છે તેવી આમન ઔલુક્ય પણ કહેવાય છે તેથી બુદ્ધિ અને કુદગ્ની નિયમો વિરૂદ્ધ તત્ત્વો હોવાથી મોક્ષ માટે યોગ્ય નથી

(૪) સાંખ્ય દર્શન

તેઓ કહે છે કે કપિલ મુનિના ૨૫ તત્ત્વો બાજુ તે ગમે તેમ કહે તો પણ અલ્પકાળમા મોક્ષ થાય. અહિ તત્ત્વોના વિગ્રહીપણા ઉપરાત તેઓની માન્યતા મુજબ ક્રિયા ઉડી વ્યય છે છતાં ક્રિયા કેમ રહે છે અહિ તત્ત્વો કુદગ્ની નિયમોને લાગુ પડતા નથી. વળી ઉપર મુજબ માન્યતા અને ક્રિયામા વિગ્રહ છે તેથી તે મત મોક્ષનો હેતુ નથી

તેઓ કહે છે કે સત્ત્વ, રજ અને તમોગુણથી પ્રકૃતિ ઉપજે છે, આત્માને એકાંત અકર્તા માને છે પ્રકૃતિને એકાંત કર્તા માને છે વર્ણ, ગંધ, રસ, શબ્દ અને સ્પર્શથી પાચ ભૂત, અગ્નિ, પૃથ્વી, પાણી, આકાશ અને વાયુને કલ્પનાથી બનાવે છે પ્રકૃતિથી બુદ્ધિ-બુદ્ધિથી અહ કાર-અહ કારથી વર્ણાન્નિ નન્માત્ર, નન્માત્રથી પાચભૂત અને છે એમ માને છે. તેઓની માન્યતા મુજબ કોઇ રીતે સમન્વય ન થઈ શકે તેવા પરસ્પર વિગ્રહી તત્ત્વો માને છે

સાંખ્યો કહે છે કે સત્ત્વ, રજ અને તમોગુણથી પ્રકૃતિ એવી અન્ય વસ્તુ ઉપજે છે એટલે ગુણોથી ગુણી (ગુણધારક વસ્તુ) ઉપજે છે, પણ આ તત્ત્વ ખોટો છે કારણ કે ગુણી (વસ્તુ) હોય તોજ તેનામા ગુણ હોય ન્યાયે વસ્તુ ન હતી ત્યારે ગુણો ક્યા ગહેતા આનો જાળ કોણ દઈ શકે?

વળી આત્માની શક્તિ સત્તા વગર કોઇ જડ પદાર્થોમા વસ્તુ ઉત્પન્ન કરવાની કે સુખ દુઃખ આપવાની શક્તિ નથી તે આપણે અનેક રીતે સાબિત કરી શકીએ છીએ આત્મા એકાંત અકર્તા અને અમોક્ષતા હોય તો સસાર કે મોક્ષ એવું કંઈ બની શકે જ નહિ અને ધર્મની પણ જરૂર ન ગહે તેથી આ મત મોક્ષનો હેતુ નથી તેથી ધર્મ નથી પણ આજીવિકાનું એક સાધન છે

(૫) મીસાંસ (જૈનમય) દર્શન

તેઓ સર્વ શરીરમા એકજ આત્મા માને છે, જો આમ હોય તો સર્વ સસારિક કે વાર્મિક બ્યવહાર આપોઆપ બધ થાય કારણ કે એક ધર્મ કરે તો બધાને ફળ મળે. એક પાપ કરે તો બધાને સજા થાય. એકને માર મારવાથી બધાને લાગે તો પછી કોઇને ધર્મ કે કામ કરવાની જરૂર ન રહે જેમ બીજા શરીરનું થશે તેમ આ શરીરનું થશે. વળી મીમાસ મનવાળા છવો અને બીજા છવો એક જ છે તો એક સમયે બે પરસ્પર વિગ્રહી જ્ઞાન તથા આચરણ કુદરતી

કાષ્ઠા વિદ્ય છે. વળી કહે છે કે જ્યાં વગેરે નાદ દ્વિસા થાય તે દ્વિસા નથી એટલે દ્વિસાને દ્વિસા ન માનતી તેજ મિથ્યાત્વ છે.

(૬) ચાર્વાક (વામ) દર્શન

તેઓ ઈશ્વર, યજ્ઞ, પુન્ય, પાપ એવું માનતા ન હોવાથી નારિતક કહેવાય છે. તેઓ કહે છે પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ અને વાયુ એ ચાર ઘટના સમગ્રથી છવ છપ્પ છે અને વિચેત્રી છવ નાસ પામે છે બા અગ્નિ એક ઉત્ક્રમણ કરે તેમાં પસ્ત્રા, માતા, ભગીની જેની યોગી તેના દ્વિસામાં આવે તેની સાથે અભિચાર કરે. તેની એક સાખા કાચલી માર્ગ કહેવાય છે માર્ગ, મહિત્તા અને અભિચારના સોશુપ્ત હોય ત્યારે તેઓની વાચના પોતપોતા અ માર્ગમાં નોકાય છે તેથી આ મત એક મહાન અધર્મ ગણાય.

૧૨ ધર્મ ને અધર્મ માને તે મિથ્યાત્વ—જ્ઞાનય ધર્મ છે. સર્વ જીવોનું કલ્પ-અદ્વિસા તે ધર્મ પૃથ્વી વગેરે પાત્ર સ્થાવર, જેથી ચાર ઇન્દ્રિયોત્તરણા સ્વિક્ષેન્દ્રીય અને ચારે ત્રિતાના પચેન્દ્રિયોત્તર નવ કોટીથી સ્થાવર ને ચિત્તરાજનો ધર્મ છે તેને અધર્મ કહેનાર મહા મિથ્યાત્વી હોય છે નિષ્કર્ષી આત્માના યજ્ઞો જ્ઞાન—સર્વન—સમર્પિ—સમસ્તવ વગેરેમાં રમજ્ઞના કરતી તે ધર્મ છે તેને બદલે જ (અજ્ઞ) જ્ઞાણેથી ધનની ઉત્પત્તિ થાય એવું માનનાર નિષ્કર્ષી મિથ્યાત્વી છે.

૧૩ અધર્મમ્મ ધર્મ માને તે મિથ્યાત્વ—પશુને હેતુત્તરણા ધરે, આન, બહારીને માત્રાની ક્ષ વગેરેમાં ધર્મ છુદ્ધિ રાખતી તે મિથ્યાત્વ છે ધર્મની ખત્તર દ્વિસા કરી તે ધર્મ છે જેમ માનવ તે પશુ મિથ્યાત્વ છે સમ ન્યુત્તર મદે અત્યાદ માત્ર વૈકીય કલ્પી વગેરે વિચેત્રી કોટીની દ્વિસા કરવામાં આવે તેને ધર્મ માનવાનાં આસ્તુ નથી કાળજી કે દ્વિસા વગેરેનું પ્રાયશ્ચિત્ત હતું પડે છે દ્વિસાના કાળને ધર્મ તરીકે તીકારવાનાં આસ્તુ નથી પણ અત્યાદ માર્ગ લાગ્યારીપૂર્વક પ્રમાદ ચેત્રણી તેને આશય લેવામાં આવે તેથી જી સમગ્રની ત્રિાવના માત્ર પ્રાયશ્ચિત્ત હતું પડે છે.

૧૪ સાધુને અસાધુ કહે તે મિથ્યાત્વ—મહાત્માના પાંચ મહત્ત્વા પારીને અસાધુ કહેવા તે મિથ્યાત્વ છે. પેતાની સમ્માય કે અનુક વાચનથી ચિત્તવત્તા ઉત્પન્ના જુગત્તર સાધુને અસાધુ કહેનાર મિથ્યાત્વી છે.

૧૫. અસાધુને સાધુ કહે તે મિથ્યાત્વ—બૌદ્ધિક-માહાત્મર-કુમારમ એ જનુ નેત્રવળા સમર્પિત અને પચમહાત્મા દિત્ત હોય એવા દ્રવ્ય સાધુઓને, પણ સાધુ માનીને, નમે મોએ સગ્વ સાધુના પદમાં દાખલ કરે તે મિથ્યાત્વ છે.

૧૬ જીવને અજીવ માને તે મિથ્યાત્વ — પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વાયુ-અસ્પતિ અ પંચ માત્રકામ, વિચેત્રી, સ્વર્ગીય અને સર્વપચેન્દ્રિયોત્તર કોટીને નિર્દય માનવા તે મિથ્યાત્વ છે.

સુકા અનાજના દાણાને નિર્જીવ માનવા તે મિથ્યાત્વ છે આખા વિશ્વમા એકજ જીવ કરાવીને બાકીના જીવોની નાસ્તિ બતાવે તે મિથ્યાત્વ છે પાચ ભુતોથી જીવ અને છે અને તેના વિયોગથી જીવ નાશ પામે છે એમ કહેનાગ ચાર્વાક વગેરે મિથ્યાત્વી છે

૧૭. અજીવને જીવ માને તે મિથ્યાત્વ:—અજીવ મુર્તિને સાક્ષાત મનુષ્ય કે પશુ તુલ્ય માને કે ભગવાન માને તે મિથ્યાત્વ દેવતાની વૈકીય લખ્ધીથી બનતા કુલો વગેરેને સજીવ માને તે મિથ્યાત્વ

૧૮. માર્ગને ઉન્માર્ગ સમજે તે મિથ્યાત્વ:—સર્વજ્ઞતા બતાવેલ મોક્ષ માર્ગ અહિંસા સજમતપ વગેરેને ઉન્માર્ગ કહે તે મિથ્યાત્વ કેટલાક અનત સસારી દ્રઢ મિથ્યાત્વી ભોળા લોકોને ભગવાને કે હાથી પાછળ પડ્યો હોય અને જૈન ઉપાશ્રયનુ ચક્ષુ મળે તો પશુ ત્યા ન જવું તે બચવું મિથ્યાત્વ છે

૧૯. ઉન્માર્ગને મોક્ષમાર્ગ સમજે તે મિથ્યાત્વ: ગસડીલા, ચર, હોમ, લાકડા છાણાની દ્રવ્યહોળી, દીવાની દ્રવ્યદીવાળી વગેરે કાર્યમા ધર્મ માને તે મિથ્યાત્વ છે

૨૦ આઠ કર્મથી સુકાણા છે તેને નથી સુકાણા એમ કહે તે મિથ્યાત્વ તથા અરૂપીને રૂપી કહે મે મિથ્યાત્વ પુરુષો સિવાયના ધર્માસ્તિકાયાદિ પાચ દ્રવ્યને રૂપી માને, અરૂપી સિદ્ધભગવાનની ગતા વર્ણુમા સ્થાપના કરે, અરૂપી નિરંજન નિરાકાર પરમાત્મા ફરી અવતાર લીએ, સદી ગ્યે વગેરે કહે, અરૂપી આકાશને શબ્દાદિ ગુણમય કહે—આ સર્વ મિથ્યાત્વ છે

૨૧ આઠ કર્મથી નથી સુકાણા તેને નિરંજન નિરાકાર અરૂપી વગેરે કહે:—અંસારી ઠાર્ય કગનાર, ફરી અવતાર લેનાર, દોષિત મનુષ્ય કે દેવને પરમાત્મા કહે, ચર્મ ચક્ષુથી ન દેખાય તેવી વસ્તુ જેમકે પરમાણુ પુરુષ, કર્મવર્ગણા, વાયુ, વગેરેને અરૂપી માને—આ સર્વ મિથ્યાત્વ છે સર્વ સસારી જીવો પોતપોતાના કર્મ અને ઉદ્ધમથી પોતપોતાની સદિ ગ્યે છે તેમાના કોઈને ભગવાન કહે તે મિથ્યાત્વ છે

૨૨. અવિનય મિથ્યાત્વ —નિર્ધ કગ્ની ભુલ બતાવે, સર્વજ્ઞ પ્રણિતશાસ્ત્ર ઉત્પાપે, જ્ઞાન-દર્શન—ચારિત્ર—તપ યુક્ત ગુણવાનની નિર્દા—અવર્ણુવાદ વગેરે બોલે તે મિથ્યાત્વ, આવા લોકો દ્રવ્ય ચારિત્ર પાળે તો દેહ જાતના કલ્હીથી દેવ વાય, જેમકે જમાળી, જ્ઞાનના વિનય, બહુમાન આદિ આઠ આચારમા જાણી જોઈને દોષ લગાડે અને તેમા દોષ ન માને તે મિથ્યાત્વ, સાધુ, સાધ્વી લોકિક પંડિત પાસેથી વાચના લે અને તેમા દોષ નથી એમ કહે તો મિથ્યાત્વ લાગે

૨૩. અશાંતના મિથ્યાત્વ —પચ પરમેષ્ટિ તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને પડીત નીર્ધની ૩૩ માહેલી કોઈ અસાંતના કગ્ની અને તેને દોષ ન માનવો તે મિથ્યાત્વ છે જે વસ્તુ જે અવસ્થા હોય તેને તે અવસ્થે ન માનની તે પશુ અસાંતના છે

૨૬ અક્રિયા મિથ્યાત્વ — ક્રિયાની જરૂર નથી ફક્ત જ્ઞાનથી જ મોક્ષ મળે એમ કહે, આ ક્રિયાને ફક્ત ફની જ માને, સામાયિક-પ્રતિક્રમણ વગેરે નકાર્યા છે એમ કહે, આત્માને એકાદ અક્રિય માને તે સર્વ મિથ્યાત્વ છે.

૨૫ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ — જો જ્ઞાનનો નિર્ણય કરે અને કહે કે કંઈ ક્રિયાથી જ મોક્ષ છે અથવા કહે કે જો જાણે તેને પાપ બીજાને નહિ લેવા હવા તે સર્વ મિથ્યાત્વ છે.

હવે ૩૬૩ પાપ ધીના મતો લોકોએ — દરેક કાર્યમાં પાંચ સમવાય સાથે હોય તે કાળ-સ્વભાવ-નિમિત્ત (અકૃતિ-પ્રજ્ઞા) — ૪૪ અને ઉપન. કોષ મુખ્યત્વામાં કોષ મૌલિકતામાં કાળાય પશુ પાંચે એક સાથે કાળાય જ્યાં એકાત્વાકથી કોષ એકને જ માને અને જી નો નિમિત્ત કરે તે એકાત્વાક (મિથ્યાત્વ = પાપ) છે. પાંચ સમવાય અને ચાર વાદીનાં મળી ૩૬૩ પાપ ના ઉપર છે.

(૧) ક્રિયાવાદમાં ૧૮ મત ઉપર છે — ૫ સમવાય $\times$ ૩ સ્વભાવ, ૫૨ આદ્ય = ૧ $\times$ ૨ સાધના, અસાધના = ૨ $\times$ ૬ તત્ત્વ = ૧૮ તેઓ ફક્ત ક્રિયામાં જ માને છે જાનાર્થે જ્યોતે ઉત્થાપન કરે છે તે મિથ્યાત્વ છે. જુદી ક્રિયાને સાચી માને તે પશુ મિથ્યાત્વ છે.

(૨) અક્રિયાવાદમાં ૮૪ મત ઉપર છે — ૫ સમવાય + ૧ હવેલી ઉપરોક્તો લોક = ૬ $\times$ ૨ પેતામામી, જી નમામી = ૧૨ $\times$ ૭ ત્વ તત્ત્વમાંથી પુનઃ અને પાપ બાદ એટલે સદા = ૮૪ આ લોકો એમ માને છે કે પાપ પુનઃ નથી, ત્વમાં સર્વ પદાર્થ અદ્યક્ષ છે તે તેમને ક્રિયા કેવી રીતે લાગે? તેઓ નાન્ટિક છે. તેઓ ક્રિયાને માનતા નથી.

(૩) અજ્ઞાનવાદમાં ૬૭ મત ઉપર છે — તેઓ સમવાયને માનતા નથી, તેઓના ૭ વિકલ્પ છે તે આ પ્રમાણે — ૧ છવ છે, ૨ છવ નથી, ૩ છવ છે તેમ ૮ નથી, ૪ છવ છે પણ કહેવાય નહિ, ૫ છવ નથી પણ કહેવાય નહિ, ૬ છવ છે તેમજ નથી પણ કહેવાય નહિ, ૭ છવ છે પણ નહિ અને નથી પણ નહિ. ૭ વિકલ્પ $\times$ ૬ તત્ત્વ = ૬૩ + ૪ (સાંખ્યમ, સિવમ, વેદમ, વિષ્ણુમ) એ ચાર મત કોષ કોષ પડેને મુલુક કરીને અજ્ઞાનવાદમાં મતો = ૬૭ તેઓ અજ્ઞાનમાં સાંતિ માને છે અને કહે કે જો જાણે તેને બાધિ ચાર.

(૪) વિનયવાદમાં ૩૨ મત ઉપર છે — તેઓ ફક્ત વિનયને જ એકાદ રીતે ધર્મ માન છે, તેઓ અજ્ઞાનપ્રતિક્રિક મિથ્યાત્વમાં આવે છે તેઓના વિનયના બાદ ભેદ છે — ૧ સૂનિય વિનય, ૨ સ નો વિનય, ૩ જ્ઞાનનો વિનય, ૪ જ્ઞાનો વિનય, ૫ માતાનો વિનય, ૬ પિતાનો, ૭ કુળનો, ૮ ધર્મનો વિનય એ ૮ $\times$ ૪ મતો કાઢો જ્યો વચતરી ગુરુપ્રાપ કરે, કાચથી નભરકાર કરે માનપૂર્વક અર્પિત કરે = ૩૨ તેઓના ગુરુ, માન અને ધર્મ સર્વગ્રાપ વચન પ્રમાણે નથી અને બાકીના વિનયને લા મોક્ષ માર્ગ સાથે સમય જ નથી, જ્યો એકાત્વાક છે છવથી ત્યાં માન નથી, તેઓનો વિનય, સવ અને નિર્ગુનો દેવ નથી આ ધર્મ નાખા તેણે તેઓ મિથ્યાત્વ છે.

આવી રીતે સર્વ પ્રકારના મિથ્યાત્વના વિચારો તથા કાર્યો મુખ્ય ૨૫ બેદમા આવે છે અને મિથ્યાત્વના સેવનારાઓના ૩૬૩ મતો છે, તે સર્વ મિથ્યાત્વ અને મતોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ તો સમજિત પ્રગટ થાય અને મુક્તિ મળે

સમજિતીને ત્રણ પ્રકારે મિથ્યાત્વ લાગે

૧. પરિવર્તન મિથ્યાત્વ—મિથ્યાત્વની મિથ્યાત્વની કચ્છીમા સહાય કરે, મિથ્યાત્વની પર્વો મિથ્યાત્વની રીતે પાળે, મિથ્યાત્વની જેવા કામ કરે જેમકે સત્યનાગચણની પુનઃ કરે—કરાવે તેમા જાન્ય વગેરે કરે તો મિથ્યાત્વ કર્મફળનો બંધ થાય.

૨. પરિણામ મિથ્યાત્વ—અવહુત્રી સમજિતનું પાલન કરે પણ વિચારોમા મિથ્યાભાવ રાખે, જેમકે પ્રખ્યાત નેતાના અમુક ગુણ જોઈ તેને સાધુ કે તેથી વધારે ગુણવાન માને, અજ્ઞાનને લઈને માને કે બીજા મતવાળા કેમ મોક્ષ ન જાય, શકા-કષ્ટ-વિતિગિચ્છા વગેરે દોષો સેવે.

૩. પ્રદેશ મિથ્યાત્વ—ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ સમજિતીના આત્મ પ્રદેશો સાથે મિથ્યાત્વના કર્મફળ સત્તામા મૂકેલા છે તે ક્ષાયક સમજિતીને ન હોય ઉપશમ સમજિતી ઉપશમ ઐશ્વર્યવાળાને ૧૧ મા ગુણસ્થાય સુધી સત્તામા મિથ્યાત્વ છે

ભાવની અવેક્ષાએ સમજિતનાં પાંચ ભેદ છે

૧. ક્ષાયક સમજિત—ચાગ અનતાનુબંધી કષાય અને ત્રણ દર્શન મોહનીના ક્ષય થવાથી પ્રગટ થાય છે તેની આદિ છે પણ અત નથી તેથી જીવ તે જ ભવે મોક્ષ જાન્ય અથવા ઉત્કૃષ્ટપણે ત્રણ ભવ ઉત્તરે નહિ તેના ગુણસ્થાન ૪ થી ૧૪ = ૧૧ હોય.

૨. વેદક સમજિત—ક્ષયોપશમ સમજિતના છેલ્લા સમયે આ સમજિત હોય સમજિત મોહની વેદીને ક્ષય કરીને પછી ક્ષાયક સમજિત પામે એટલે આખા સસારમા એકજ વાર આવે તેની નિધિતિ એક સમયની છે તેના ગુણસ્થાન અવહુત્રી ચાર તે ૪ થી ૭

૩ ઉપશમ સમજિત—અહિ ઉપરની સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય છે એટલે એક પ્રકૃતિ પ્રદેશ ઉપર કે વિપાક ઉદયમા આવતી નથી, સત્તામા રહે છે તે આદિ સાત છે અતમુહુર્ત સ્થિતિ છે ત્યારમા ક્ષયોપશમ સમજિત પામી પછી ક્ષાયક સમજિત પામે અને ક્ષયક ઐશ્વર્ય એટલે તો તેજ ભવે મોક્ષ જાન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સસારમા ભમે તો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનની અદર મોક્ષ જાન્ય એક ભવમા બે વાર અને આખા સસારમા ઉત્કૃષ્ટી પાંચ વાર આ સમજિત પામે. તેના ગુણસ્થાન આઠ એટલે ૪ થી ૧૧

૪ ક્ષયોપશમ સમજિત—તેના સાત વિરૂદ્ધ છે 'અહિ' સમજિત મોહની સિવાયની ઇમાથી જે પ્રકૃતિ ઉદયમા આવે તે રસ આપ્યા વગર એટલે સમજિતનો ઘાત કર્યા વગર ક્ષય

ધાય છે અને જે ઉદ્યમો નથી તે બ્રહ્મોદય ઉપસમમાં નહીં છે અને સમક્ષિત મોહનીનો ઉદય ધાય છે તે વિપાક ઉદય છે. પણ તેથી સમક્ષિતનો પાત થયો નથી. મિથ્યાત્વનો ધુપ ધાય ત્યારમાત્ર પાવાનો વખત નથી આવતો નહિતર જ અતર્મુદુર્ત અને છે ૧૧ સામગ્ર અને જ્યુ કોડ પૂર્વ સ્ત્રી ક્રતિ ધાયક સમક્ષિત પામે અથવા મિથ્યાત્વ યુ ૩ પામે અથવા યુ ૧ મિથ્યાત્વ પામે પાવાઈ ન ધાય તો પણ જરૂરમાં ત્વર મોહ્ય નય તે પદ્ધતિ પણ મોહ્ય જઈ શકે. અત્સખ્યાનિત્વા આ સમક્ષિત આવે જાય, પાવાઈ શકે ઉત્કૃષ્ટ રખે તે અર્ધપુણ્ય પરતર્કનની અદ્ય મોહ્ય નય. સમક્ષિત મોહ્યનીય ઉદયથી ગાન-દર્શન-ચારિત્રમાં અતર જોઈને શકા કખા જે પણ મદા છે તે નહિ, મિથ્યાત્વ ન પામે તેના યુ ૪ પ, ૬ ॥

૫ સાસ્વાન્ન સમક્ષિત—ઉપસમ સમક્ષિતયો યુ પમે નય તા વચમાં આ સમક્ષિત જ ૧ સમય છે ૭ આવધિયા અને ૭ સમય સ્ત્રી પડે છે અદિ મિથ્યાત્વનો તથા મિમ મોહ્યનીનો ઉદય નથી જરૂર અનતાનુગધી કલ્પનો (અને સમક્ષિત મોહ્યનીનો વિશેષ કરીને) ઉદય છે. આ સમક્ષિતમાંથી જરૂર પાવાઈ ધાય જ તેનું ચુકસ્થાન બીજું છે

સ્થાનિકરણ નોંધ

(૧) અનતાનુગધી કખાય અને મિથ્યાત્વ એ પાંચની ક્ષયપથમિક મદ્યાથી મર નિશ્ચિત પરિપક્વ ધાય છે એટલે અતે કોડકોડીમાં બચાય છે.

(૨) અનતાનુગધીના ક્ષયોપસમ કે ઉપસમ વચર મિથ્યાત્વ હતું નથી, આ કલ્પ ચાકરી મિથ્યાત્વ સ્થાનિકરણી છે એટલે સમક્ષિતને તેના ઉદ્યમો બંદ કરે છે.

(૩) મિથ્યાત્વ શુદ્ધ હેવ-ચુક-ધર્મની મદા કયા હેવ નથી.

(૪) મિમોહ્યની ક્ષયોપસમ સમક્ષિતનું લાંબુ છે એટલે તેને પ્રગટ કયા હેવ નથી.

(૫) સમક્ષિત મોહ્યની બાગોહ ઉદયન કર છે તે ધાયક સમક્ષિત પ્રગટ કયા હેવ નથી, તેના ઉદયથી શકા કખા વિલિખિત્વ કયા કરે છે અને સચારીક યુગ્ય માટે ધર્મિકરણી કન્યા પ્રેરે છે જેમકે રોચ નિત્યાણુ માટે ચામિનાથનો જાય વચેરે કરે પણ એમ ન સમજે કે કર્મનો ઉદય કયો છે માટે કર્મનો નાશ કરવાનું જ કાર્ય હતું તે આગમના શુદ્ધ વ્યવસ્થાનો અનુભવ કયા હેવ નથી.

જુઓ, પ્રસા અને પુણ્યની તાસ્તમ્યતાની અધિક્ષાએ
સમક્ષિતના ૧૦ લોક

૧ તત્વજુઓ—જિનેશ્વર શાક્ષિત નય તત્વમાં ૬૬ મદા ધાય છે પાંચ હરિયો અને મદ્યા વિષયમાં જે જે વસ્તુઓ આવે તે નય તત્વમાંથી કેટલા તત્વમાં હાજર ધાય છે તેનો

વિચાર કંઈ છે, પર્યાયના મૂળ દ્રવ્ય તરફ પ્રેરાય છે એટલે મગ દ્વેષ ઉડી જાય છે અથવા પાતળા પડી જાય છે

તાપ્તા — ૧ સમ્પન્ન આહાર જોઈને હવતત્વ અને અહવતત્વ (પુદ્ગળ) નો શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર આવે ૨ મુદ્ગ વસ્તુ જોઈને કહે કે આ પુદ્ગળ મધ છે ૩ ચાલતા રસ્તામાં મુદ્ગ સ્ત્રી આવે તો અડધી અવેલી આત્મા અને પુદ્ગળ મધ (અહવતત્વ)નો મુખ્યત્વે ખ્યાલ આવે એટલે મુદ્ગ વસ્તુ નત્વની ખુદ્ધિથી જુઓ નવ તત્વ અને ૪ દ્રવ્યાના ગ્ણપણાથી આ ભુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય

૨. દ્રવ્ય સમકિત.—જિનેશ્વર દેવના બતાવેલ ધર્મમાં ૬૮ શ્રદ્ધા છે પણ પગ્માર્થ ગહ્યપનો અભાગ છે ફક્ત એટલું જાણે કે વીતરાગે મગદ્વેષ છૂટ્યા છે તેથી અસત્ય ન ખેલે અને સર્વજ હોવાથી જૂલ કંઈ (૧) તમેવસમ્ય નિઃસદ જ જિણેહિ પવેધ્ય, (૨) નિગથ્ય પાવયાણુ, અથ્થ પગ્મથ, ગેય અનાથ્ય (૩) તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય (૪) સિદ્ધાન્તમા કથ્યુ તે સામ્યુ આ ચાગ મુદ્ધા તેના હૃદયમાં ગહે છે વિશેષ જ્ઞાન નથી

૩ ભાવ સમકિત — (૧) ૭ નય, ૪ પ્રમાણ, ૪ નિશ્લેષા, ૪ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કળા-ભાવ, ૨ વ્યવહાર અને નિશ્ચય ૨ સામાન્ય અને વિશેષ ૨ દ્રવ્ય અને ભાવ એ ૨૫ રીતે નવ તત્વના ભાવ જાણે. (૨) ક્ષાયક, ક્ષયોપશમ, ઉપશમ એ ત્રણમાઘી કોઈ ભાવમાં પ્રવર્તે

૪. નિશ્ચય સમકિત આત્મા પોતેજ સમકિત છે. જ્ઞાન-દર્શન-તત્ત્વમાં નિશ્ચયપણુ-અમભાવ-આત્મિક-સુખ અને પડિત વીર્ય એ આત્માના શુદ્ધ ગુણ છે એજ આત્માની ઋદ્ધિ છે, તે સિવાય કોઈ પુદ્ગલીક વસ્તુ કર્મ કે કર્મજન્ય (નો કર્મ) અથવા કોઈપણ અન્ય દ્રવ્ય આત્માનું નથી એટલે સ્વચ્છદિમાં એકત્વ અને ૫૦ દ્રવ્યમાં બેદ જ્ઞાન, બેદજ્ઞાનથી સ્વપરનો બેદ જરી પદ્મવ્યમાથી સ્વદ્રવ્યને તાગીને આત્મા પોતાની કદિ-ગુણમાં એકત્વ ભાવે લીન થાય તે નિશ્ચય સમકિત. અહિ આત્મા પોતાને જાણે છે, શ્રુતજ્ઞાનથી સ્વરૂપે દેખે છે, અનુભવે છે આત્માને જોળખવાની રીત-મન અને ધ્વદ્રિયોનો વ્યાપાર બધ કરો, ત્યારે શરીરમાં શરીરથી કોઈ જુદી જ પ્રકારની સત્તાનો અનુભવ થશે

આ આભાસ ધ્વચ્છને આત્મ દર્શન તે નિશ્ચયથી દર્શન, તે સત્તામાં ઉપયોગ લગાવો તો માલુમ પડશે કે આ સત્તા છે તે જાણવાનું કામ કરે છે માટે જ્ઞાન છે, જ્ઞાન આત્માનું સ્વરૂપ છે, અડધી આકાશ માંકક શરીરગ્થ આ આત્માના અસખ્ય પ્રદેશનું મનથી સ્વરૂપ વિચારો તો માલુમ પડશે કે સુખ તેમાંથી જ પ્રગટ વાય છે, જ્ઞાન અને દર્શન પણ તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે, આ છે જ્ઞાન-દર્શન નિશ્ચયજ્ઞાન ત્યાર બાદ તમે જ્ઞાન-દર્શન-સુખનું આત્મામાં એકત્વ છે તે અનુભવો અને શક્તિ મુજબ તેમાંજ ગ્થિય થાઓ, અથવા સિદ્ધના ગુણોનું અનુકરણ કરો આ છે આત્મરમણના તે નિશ્ચય ચારિત્ર આવા ધ્યાનથી ભાવની તાગતમ્યના પ્રમાણે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમન થાય છે તેથી તિવ્ર શુદ્ધ ભાવોમાં ગહેવું તે પણ નિશ્ચય સમકિત ગણાય છે કોઈ ક્ષાયક સમકિતને નિશ્ચય સમકિત ગણે છે

ધાય છે અને જે ઉદ્યમમાં નથી તે અનોદ્ય ઉપસમમાં જો છે અને સમક્ષિત મોહનીનો ઉદ્ય ધાય છે તે વિષાક ઉદ્ય છે. જલુ તેથી સમક્ષિનો ધાન થયો નથી. મિષ્યાત્વનો ધુપ ધાય ત્યાગ્યાદ પડાનો વખત નથી આવતો નહિતર જ અત્યુદ્યુર્ત અને જે ૬૬ સાગર અને જલુ કોપ પૂર્વ નથી ક્ષિયા ધાયક સમક્ષિ ધાયે અથવા મિષ્મભાવ યુ ૩ ધાયે અથવા યુ ૧ મિષ્યાત્વ ધાયે. પચ્ચાઇ ન ધાય તે પદર ભરમાં જલુ મોહ્ય ભય તે પહેલાં જલુ મોહ્ય તથા સકે અસખ્યાતિયા આ સમક્ષિ આવે નય, પચ્ચાઇ થઇ ઉપદ્યુ ૨૫૦૨ે તેા અર્ચપુષ્પા પાદર્શનની અદર મોહ્ય ભય સમક્ષિ મોહનીના ઉદ્યથી યાન-ર્જન-આત્રિનાં અતર ભોળી સકા કયા વેર જલુ મહા હોડ નહિ, મિષ્યાત્વ ન ધાયે તેના યુ ૬ પુ ૬ ૭

૫ સાસવાદન સમક્ષિત—ઉપસમ સમક્ષિતવાયો ૬ પેસે ભય તા વચમાં આ સમક્ષિ જ ૧ સમય જે ૭ આવસિકા અને ૭ સમય સ્ત્રી ૫૧ છે અહિ મિષ્યાત્વનો તથા મિષ્ય મોહનીનો ઉદ્ય નથી જરૂર અનતાનુગથી કયાઓ (અને સમક્ષિ મોહનીનો વિશેષ કરીને) ઉદ્ય છે. આ સમક્ષિમાંથી જલુ પચ્ચાઇ ધાય જ તેનુ રૂપધાન બીજુ છે

સ્પષ્ટિકરણ નોંધ

(૧) અનતાનુગથી કયાય અને મિષ્યાત્વ એ પાંચની કાર્યાવસથિક મહત્વથી નવ મિશ્રિ પદિપદ્ય ધાય છે એટલે અતે કોમકોપીમાં અવાય છે.

(૨) અનતાનુગથીના કુષોપસમ કે ઉપસમ વગર મિષ્યાત્વદાનુ નથી, આ કલપ ચોકડી મિષ્યાત્વ સદ્યારીસી છે એટલે સમક્ષિને તેના ઉદ્યમાં જન્ય હો છે

(૩) મિષ્યાત્વ શુદ્ધ હવ-ગુ-ધર્મની મહા થવા હો નથી.

(૪) મિષ્યમોહની કુષોપસમ સમક્ષિનું લોક્ય છે એટલે અને પ્રમદ થવા હો નથી.

(૫) સમક્ષિ મોહની વ્યામોહ ઉત્પન્ન કરે છે ન ધાયક સમક્ષિ પ્રમદ થવા હો નથી તેના ઉદ્યથી સકા કયા નિર્નિમિત્ત થવા કરે છે આ સસારીક મુખ નદ પર્મકલ્પી કલ્પા પ્રેરે છે એક શ્રેય નિસ્વાપ્ત ધાયે સાન્નિધ્યનો વ્યવ વચેરે કરે જલુ એવ ન સમગે ૬ કર્મનો ઉદ્ય થયો છે આ કર્મનો નાશ કરવાનુજ ધાય હલુ ને આનનાના શુદ્ધ મરુપનો અનુભવ થવા હો નથી.

૩૨વી, પ્રજ્ઞા અને પુરુષાષની તારતમ્યતાની અધિક્ષાઅ
સમક્ષિતના ૧૦ બેઠ

૧ તત્ત્વસ્ત્રી—જિનેશ્વર આસિ નવ તત્ત્વમાં ૬ મહા ધાય ૭ પાંચ કલ્પિત અને અના વિતરમાં ૭ ૭ વસ્તુઓ આવ ને નવ તત્ત્વમાંથી કેટલા તત્ત્વમાં સામય ધાય છે તમે

વિચાર કરે છે, પર્યાયના મૂળ દ્રવ્ય તરફ પ્રેરણા છે એટલે ગગ દ્વેષ ઉડી જાય છે અથવા પાતળા પડી જાય છે

તાત્પર્ય — ૧ સગ્ગ આહાર બોધને જીવતત્ત્વ અને અજીવતત્ત્વ (પુદ્ગળ) નો શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર આવે ૨ મુદ્ગ વસ્તુ બોધને કહે કે આ પુદ્ગળ મધ્ય છે ૩ ચાલના રસ્તામાં મુદ્ગ સ્ત્રી આવે તો અરૂપી અવેદી આત્મા અને પુદ્ગળ મધ્ય (અજીવતત્ત્વ)નો મુખ્યત્વે ખ્યાલ આવે એટલે મુદ્ગ વસ્તુ તત્ત્વની ભુદ્ધિથી જુઓ નવ તત્ત્વ અને છ દ્રવ્યાના નાળપણાથી આ ભુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય

૨. દ્રવ્ય સમકિત — જિનેશ્વર દેવના બતાવેલ ધર્મમાં ૬૮ શ્રદ્ધા છે પણ પગમાર્થ શુદ્ધ્યનો અન્તર છે ફક્ત એટલું જાણે કે વીતગમે ગગદ્વેષ જત્યા છે તેથી અસત્ય ન બોલે અને સર્વજ્ઞ હોવાથી મૂઝા કરે (૧) તમેવસમ્ય નિમ્સક જ જિણેહિ પવેધ્ય, (૨) નિગથ્ય પાવયાણુ, અથ્ય પગમય, ગેષ અનાથ્ય (૩) તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય (૪) સિદ્ધાન્તમા કલ્પુ તે સાચુ આ ચાર મુદ્ગ તેના હૃદયમાં ગહે છે વિશેષ જ્ઞાન નથી

૩ ભાવ સમકિત — (૧) ૭ નય, ૪ પ્રમાણ, ૪ નિર્લેષા, ૪ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કળા-ભાવ, ૨ વ્યવહાર અને નિશ્ચય ૨ સામાન્ય અને વિશેષ ૨ દ્રવ્ય અને ભાવ એ ૨૫ રીતે નવ તત્ત્વના ભાવ જાણે (૨) ક્ષાયક, ક્ષયોપશમ, ઉપશમ એ ત્રણમાંથી કોઈ ભાવમાં પ્રવર્તે

૪. નિશ્ચય સમકિત આત્મા પોતેજ સમકિત છે. જ્ઞાન-દર્શન-તત્ત્વમાં નિશ્ચયપણું — સમભાવ-આત્મિક-સુખ અને પડિત વીર્ય એ આત્માના શુદ્ધ ગુણ છે એજ આત્માની ઋદ્ધિ છે, તે સિવાય કોઈ પુદ્ગલીક વસ્તુ કર્મ કે કર્મજન્ય (તો કર્મ) અથવા કોઈપણ અન્ય દ્રવ્ય આત્માનું નથી એટલે સ્વઋદ્ધિમાં એકત્વ અને પગ દ્રવ્યમાં ભેદ જ્ઞાન, ભેદજ્ઞાનથી સ્વપરનો ભેદ કરી પદ્મવ્યમાંથી સ્વદ્રવ્યને તાગીને આત્મા પોતાની ઋદ્ધિ-ગુણોમાં એકત્વ ભાવે લીન થાય તે નિશ્ચય સમકિત. અહિં આત્મા પોતાને જાણે છે, શ્રુતજ્ઞાનથી સ્વરૂપે દેખે છે, અનુભવે છે આત્માને ઓળખવાની રીત-મન અને ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર બંધ કરો, ત્યારે શરીરમાં ગતિથી કોઈ જુદી જ પ્રકારની સત્તાનો અનુભવ થશે.

આ આભાસ જગત્ત્વને આત્મ દર્શન તે નિશ્ચયથી દર્શન, તે સત્તામાં ઉપયોગ લગાવો તો માનુષ પડો કે આ સત્તા છે તે જાણવાનું કામ કરે છે માટે જ્ઞાન છે, જ્ઞાન આત્માનું સ્વરૂપ છે, અરૂપી આકાશ માફક શરીરજીવ આ આત્માના અસખ્ય પ્રદેશનું મનથી સ્વરૂપ વિચારો તો માનુષ પડો કે સુખ તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે, જ્ઞાન અને દર્શન પણ તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે, આ છે જગત્ત્વનું નિશ્ચયજ્ઞાન ત્યાર બાદ તમે જ્ઞાન-દર્શન-સુખનું આત્મામાં એકત્વ છે તે અનુભવો અને શકિત મુજબ તેમાંજ નિયમ થાઓ, અથવા સિદ્ધતા ગુણોનું અનુકરણ કરો આ છે આત્મરમણતા તે નિશ્ચય ચાસ્તિ આવા ધ્યાનથી ભાવની તાગતમ્મના પ્રમાણે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમ થાય છે તેથી તિત્ત શુદ્ધ ભાવોમાં રહેવું તે પણ નિશ્ચય સમકિત ગણાય છે કોઈ ક્ષાયક સમકિતને નિશ્ચય સમકિત ગણે છે

તે પણ અપેક્ષા મેઠ છે કારણકે ધારક સમક્ષિતમાં આવેા કાયમી સ્થિત છે અને બીજા સમક્ષિતના આવેા મુક્ત પ્રભાવે રહે છે. પણ આત્માનો જે અનુભવ થાય છે તે નિમિત્તથી સમક્ષિત થય છે, તે અનુભવ સમક્ષિતનો નિમિત્તથી પર્માણ છે.

૫ વ્યવહાર સમક્ષિત—સમક્ષિતના ૬૭ મોક્ષનુ અવધારથી પાલન કરવું તે શુદ્ધ હેતુ મુજી પર્માણી મુક્તિથી તેની સફળતા થાય છે.

૬ નિસર્ગ સમક્ષિત—વિચારપૂર્વક સત્યની શોધમાં એનાર માણસ, શુદ્ધ નત્ર મુક્તિ કન્ટો નામ અને મિથ્યાભાવનો ત્યાગ કરેા નામ અને કુપોપશમની ત્યાગમ્ભાવ વધે એટલે જિત્તવાણીના આવેા સ્વાભાવિક થાને અથવા જેણે પૂર્વે જેણે સત્ય આશ્રિત પાલન કરું કોણ તે સાધુને શુદ્ધ અને વિચાર કરે તે નતિ સત્ય જ્ઞાન થાય તે આપોઆપ સમક્ષિત પામે.

આપોઆપ સહેજે સમક્ષિત પામવાના મે કામના—પરી—વટમાલ માર્ગથી જરૂર થયો પછી સ્વેચ્છા જતાવનાર મેઠ મળેા નહિ પણ જમતો લમતો પોતાની મેઠે સહેજે રતે થી થયો તાવ આપેા તે વચર જામે કોતરી થયો એમ કહેલ વચર મિથ્યાત્વ થી થયુ સહેજે આપો આપ વિચારતાં સમક્ષિત પામે તે નિસર્ગ સમક્ષિત.

૭ ઉપદેશ સમક્ષિત—અનુદિત અથવા મુક્તિપારી એવા જ્ઞાનના ઉપદેશથી સમક્ષિત પામે. ઉપદેશ મે કટિભાગી સતે જતાવનાર મેઠે એટલે માર્ગ પામે અને જ્યા પામે એટલે તાવ કોતરી નામ તે મુક્તિ ઉપદેશથી મિથ્યાત્વનો રોગ નાશ પામે.

૮ કારક સમક્ષિત—સાત્ત્વગુણ સમક્ષિતની કન્ટી કરે.

૯ રોગક સમક્ષિત—પર્મા કન્ટી કરવા તિત અભિધાન કોણ પણ મારે કમ કોવાથી (અભ્યાસમાં તથા પ્રત્યાભ્યાસી કમકમો કુપોપશમ ન થયો કોવાથી) કિપાનુશાન કરી રહે નહિ.

૧૦ રીપક સમક્ષિત—રોગને માથે રોગ કોણ તથી રોગ પ્રકાશ કરે પણ રોગની નીચે અધાણ રહે છે તેમ અકારકિત અભ્યાસ અથવા કુર્જાવ અથવા કુર્જાવનેથી રુદ્ધ, અનુભવી રોગથી બી ન કમ જ્ઞાના અત્યંતમાર્ગ પ્રકાશ કરે કારણકે જાણ રુદ્ધને સત્તામાં એજ જ્ઞાનથી સન્નિયમ પામેલ મુક્તિમાર્ગ આશ્રિત થાય અને અત્યંતમાથે પતિગ્રાથે પણ અનુભવી અને મિથ્યાત્વને કમ ન રોગથી મિથ્યાત્વથી અધારામાંજ રહે.

સમક્ષિતના ૬૭ મેઠ અધિ જતાવેા અને પાંચ જામળ જતાવેા તે સર્વ મળે સમક્ષિતના ૧૫ મેઠ થયા.

વળી રોચક સંમકિતના અનેક ભેદ છે

(૧) આજ્ઞા રૂપી — વીતરાગની આજ્ઞા એજ ધર્મ બીજને કોઇ ધર્મ નથી એમ તે માને અને વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન કર્યા તિત્ત રૂપી થાય.

(૨) નિસર્ગ રૂપી — વીતરાગનો ધર્મજ અભાવિક આત્મ ધર્મ લાગે,

(૩) ઉપદેશ રૂપી — ઉપદેશ સાભળવા તિત્ત ઇચ્છા થાય

(૪) સૂત્ર રૂપી — અત્ર સિદ્ધાંત ભણવાની તિત્ત ઇચ્છા થાય, સૂત્રમા હોય તેજ ખડ એની ભાવના

(૫) શક્તિ રૂપી — શક્તિ વૃદ્ધ છે પણ વધારે ભણેલ નથી.

(૬) વિસ્તાર રૂપી — વિસ્તારથી મમજે, છ દ્રવ્યના સર્વભાવ નય વગેરે ૨૫ દ્રષ્ટીથી જાણે

(૭) બીજ રૂપી — જેમ બીજમાંથી વૃક્ષ થાય તેમ એક જીવાદિક પદાર્થ, એક દષ્ટાંત, એક હેતુના જાણવાથી વણા પદાર્થ દષ્ટાંતો હેતુ વગેરે જાણવામા આવી જાય.

(૮) અભિગમ રૂપી — સર્વ સિદ્ધાંતના અર્થ જેણે જાણ્યા છે તેથી ઇત્પત્ત થતી રૂપી, પશ્ચિમિતિ

(૯) ક્રિયા રૂપી — શુદ્ધ ક્રિયા કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા રહે

(૧૦) ધર્મ રૂપી — જ દ્રવ્યના ગુણ પર્માય, સુતધર્મ (અગ અને ઉપાગ), ચાત્રિય ધર્મ એ ત્રણ પ્રકારના ધર્મના સ્વરૂપને જિતેશ્વર દેવે કહ્યું છે તેમજ બરાબર મમજે અને આચરવાની જાણી ગણે.

આ દશ રૂપીની સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે

જે વસ્તુ ન સમજાય, જે વસ્તુ સૂત્રમા નથી, જેનું પાલન લોક સજ્જાથી થાય છે તેમા હું ગમતી નહિ અને મગજમા ન ઉતરે તો તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય કરવું એજ સમકિત પાળવાની રીત છે અત્યાગે જૈન સિદ્ધાંત પુષ્કળ છે, જૈન સાહિત્ય પુષ્કળ છે, તેનો અભ્યાસ છોડી જૈનેતર અભ્યાસ રૂપીવાળા સમકિત પામે એ સભવતુ નથી.

કેટલાકને જૈન સિદ્ધાંત તો વાચવા નથી અને કહે છે કે ગુણુતો ગમે તે મતમાંથી ગ્રહણ કરી શકાય તે લોક દુર્લભ બોધી થાય છે. આપણા હાલના સિદ્ધાંતો કેટલાકને સમકિત અને ચાત્રિય માટે અધુરા લાગે છે પણ થોડી ઘણી બાકી રહેલ હકીકતવાળા રક્ત ચાર સૂત્રના આધારે પાચમાં ચારનો છેડે ચાર જણા એકાવતારી થવાના છે માટે અત્ય જીવે વ્યાગની ન થવું પણ સૂત્રનો અને આજ્ઞાનો વિચાર કરવો દોષ સેવનાગને ચાત્રિયમા ખામી પડે છે,

સર્વથા નિર્દોષપણે ૧ મા મુજબસ્થાનને અતે પ્રાપ્ત થાય છે પણ દેખને દોષ તરીકે નહિ સ્વીકારનાર સમક્ષિતમાંથી બ્રહ્મ થાય છે. આ દેખને ઉપાદેય તરીકે ન માનવાનો વિવેક રાખવો.

સમક્ષિતવું રક્ષણ કરવા માટે અને
વિશુદ્ધ થવા માટે સમક્ષિતના આચાર પાળવા.

૧ નિરાકરિય — જ્યારણથી થી જિનેશ્વર દેવના વચનમાં સકાનો સર્વથા અભાવ તમે સમ્યક્ નિષ્કર્ષ ન કરોદ્ધિ પવેશ્ય નિષ્કર્ષથી નિ / શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ-તાન, દર્શન, ચારિત્ર્યમાં નિષ્કર્ષપણે નિષ્કર્ષ દેખણું નિર્ભયપણે અનુભૂતિક ઉત્સર્ગમાં પણ અડોલપણે અને સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતતા. આત્માના સ્વરૂપના અનુભવથી નિષ્કર્ષપણે પ્રાપ્ત થાય છે કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એવી પ્રતિતી થતી બેઠેબે.

૨ નિર્કર્મીય — જ્યારણથી કુદેવ, કુમર, કુમરની હિમ્મતનો સર્વથા અભાવ નિષ્કર્ષથી નિષ્કર્ષસ્વ, વિશ્વ, કયામ, પૌરુષીયક મુખ વગેરે સર્વ અનાત્મભાવોની હિમ્મતનો અભાવ અને શુદ્ધ આત્મ ઉપોદગમાં રક્ષણ.

૩. નિવિતિગિચ્છા — જ્યારણથી-કર્મમાં અપેક્ષ (આત્મીનો અભાવ), પરનિદાતાત્વ કલ્પિતના કલ્પમાં નિષ્કર્ષ દેખણું નિષ્કર્ષથી-કર્મના વિશાક ઉત્સર્ગ પત્તિક વગેરેમાં સમભાવ તથા મોહકાર્મમાં બંધ અને આત્મમક્ષા.

૪ અમુકદિધી — જ્યારણથી — આત્મોદ્ધ, મુક્તિ, આત્મનુપાતે ત્યામ અમ્મકારોમાં મુક્તિ નહિ, જૈનેશ્વર મોહમાં પણ આત્મોદ્ધ દોષ તે તથા આત્મનર બેઠેબે અનાત્મતામાં તત્ત્વપુ નહિ નિષ્કર્ષથી તત્ત્વજ્ઞાન અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપોદગ.

૫. ઉવણુદ — જ્યારણથી સમક્ષિતી દેખાતી પ્રથમ જરૂરી, તેમના દેવ પ્રથમ ન કરવા, કાન્તીકે નિષ્વાત્તિ સમ્યક્દર્શન તે દોષ નથી અને કયામ તેમના દેખને કયામનો કુપોપસન (મદ્યા) દોષ તે તથા એમ આને કે જૈન કરવા જૈનેશ્વર સાથે છે. અમે સમક્ષિતિ દેવ દર્શન, ત્યારે પોતાના દાતા જ્ઞાતી રાખવા નહિ પણ શોધી શોધી જરૂર કરતા નિષ્કર્ષથી પર ભાવનથી મુક્ત થઈ સમભાવમાં સંતુ.

૬ સ્થિરિકરણ — જ્યારણથી પોતાન તથા બીજાન જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્યમાં પ્રિય કરવા, પડચાર તથા દેખને સમભાવી દેખણું થાતવા નિષ્કર્ષથી જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર્ય કૌંશી પ્રથમ આત્મસ્વરૂપમાં સારવાન, અડોલ, પ્રિય સંતુ.

૭. વાસકીય — સમક્ષિતી દેખો પ્રત્ન દિન બુદ્ધિ તાજા, તમને પર્મ કાવ નાં માદ ૧૫૫, ૧૫૫૫૫ ૧૫૫૫૫ કરવા તરીકે સાથે પ્રિય કુલ્પી તમને પૂર્ણ જ્ઞાન રાખવા, સમાન બુદ્ધિ

તરફ મૈત્રી રાખવી, અલ્પ ગુણી તરફ હિત બુદ્ધી રાખવી, નિશ્ચયથી શુદ્ધ આત્મીક સુખ, સમભાવ, સમતાપસ, શાંત વસમા મગ્ન રહેવું

૮. પ્રભાવના — વ્યવહારથી તન, મન, ધન, અને વચનથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવણ, શ્રાવિકારથી તીર્થમાં વૃદ્ધિ કરવી, સર્વ જીવ કરૂં શાસન રસીની ભાવના અમલમાં મુકવી નિશ્ચયથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ વગેરે આત્મગુણોની વૃદ્ધિ કરતા રહેવું

સમકિતી જીવે રૂપ દોષનો ત્યાગ કરવો — ૮ મદ, ૮ મળ (સમકિતના ૮ આચારનો ભાગ), ૬ દોષસ્થાન (કુદૈવ, કુચુક, કુધર્મ અને તેના ભોક્તોની સાથે આપતન) ૩ મૂલ્તા (દેવ-ગુરુ-ધર્મ સખધી મુંઝવણ, અજ્ઞાનતા)

પાંચ મહાન દોષથી સમકિત જાય છે ૧ જ્ઞાનમર્વ, ૨ મતિમદતા, ૩ નિર્દયવચન, ૪ ક્રદ્ભાવ, ૫ આલસ.

પાંચ અતિચારનો ત્યાગ કરવો — ૧ લોક હાન્યભય, ૨ ભોગરૂચી, ૩ અગ્રશોક, ૪ મિથ્યાઆગમ ભક્તિ, ૫ મૃષા દર્શનવાળાની સેવા-સગત

સમકિતનું ફળ—ત્યાગભાવ, વિષયભોગમાં સુખદુષ્ણ વિકારનો અભાવ, સર્વ દોષો ત્યાગ કરવાની ભાવના, શાંતરસની પ્રાપ્તિ, અતરંગ વિરકિતનો અનુભવ, સ્વસ્વરૂપનો અનુભવ, ભેદજ્ઞાન, વ્યસવેદનજ્ઞાન, આત્મ દર્શન-અનુભવ, સકામ નિર્જરા, મોધી (સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રરૂપ સ્વસ્વરૂપનો લાભ), આત્મીક સુખનો અનુભવ સિદ્ધસ્વરૂપ અને આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય, અતદ્વિષ્ટિથી આત્મભાવે વર્તન, નિદા પ્રસશામા સમભાવ, પરભાવોનો ત્યાગ.

સમકિતના આઠ આચારની ધ્યાન દશા—આત્માના ગુણો જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રને અને આત્મપ્રદેશોને ચૈતન્ય લક્ષણથી ઓળખી, તેમાં ઉપયોગ લગાવવો, તે ગુણોમાં નિ શક રહેવું, પૌંદ્રગણીક તેમજ સ્વસ્વરૂપની અપેક્ષાએ અનાત્મક ભાવોમાં મનને જવા દેવું નહિ, ઉપયોગ લગાવવામાં કટાણો ન લાવવો, રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરી ઉપયોગની શુદ્ધિ કરવી, આત્મપ્રદેશોમાં તથા નિજ સ્વરૂપમાં પ્રસન્ન રહેવું મન આડાઅવળું ન જાય તેમાં સાવચેતી રાખી મનને સ્થિર કરવું, વ્યગ્રગુણોના અભેદપણાનો અનુભવ કરવો અને વર્ધમાન પરિણામ ગમવા

સાત નયમાં સમકિત

૧

નિગમ નયનો અભિપ્રાય

(૧) લોક રૂઢી પ્રમાણે જૈન સમકિતી કહેવાય અને સમકિતી જૈન કહેવાય (૨) સંદેષ. સમકિતીને મોક્ષની ધ્વજા હોય. (૩) અશ-સમકિતીને જૈન દર્શનમાં સદ્ભાવ હોય.

સર્વથા નિર્દોષપણે ૧ મા ગુણસ્થાનને અતે પ્રાપ્ત થાય છે પણ દેવને દેવ તરીકે નહિ સ્વીકારનાર સમક્ષિતમાંથી જાદુ થાય છે. માટે દેવને ઉપાદેય તરીકે ન માનવાનો વિવેક રાખવે.

સમક્ષિતજી રક્ષણ કરવા માટે અને
વિશુદ્ધ થવા માટે સમક્ષિતના આચાર પાળવા.

૧ નિર્દોષક્રિય — વ્યવહારથી થી જિનેશ્વર દેવના વચનમાં સકારો સર્વથા અભાવ તમે સત્ત્વ નિષ્કંઠ જીવેદિ પવેષ્ય નિમ્મણી નિજ શુદ્ધ આત્મવશ્ય-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાં નિષ્કંઠપણ નિષ્કંઠપણ નિર્ભયપણ, મન્યુત્તિક ઉપસર્ગમાં પણ અડોલપણ અને સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતતા આત્મના સ્વરૂપના અનુભવથી નિષ્કંઠપણ પ્રાપ્ત થાય છે કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન આત્મના શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એવી પ્રતિતી થવી જોઈએ.

૨ નિઃકંઠીય — વ્યવહારથી કુલેવ, કુમુદ, કુર્ચની હપ્તજનો સર્વથા અભાવ નિમ્મણી મિષ્ટાત્ત્વ, વિષ્ણુ, કામ, પૌષ્ણીક સુખ વગેરે સર્વ અનાત્મભાવોની હપ્તજનો અભાવ અને શુદ્ધ આત્મ ઉપોગમાં રૂપપણ.

૩ નિવિતિમિષ્ણ — વ્યવહારથી-મર્મમાં અખેદ (આત્મીનો અભાવ), પરનિદાત્મ્ય કસ્ટીના ફળમાં નિષ્કંઠપણ નિમ્મણી-મર્મના વિચાર ઉપસર્ગ પસિદ્ધ વગેરેમાં સત્ત્વત્ત્વ તથા મોક્ષમાર્ગમાં પેર્વ અને આત્મમદા.

૪ અમુકદિહી — વ્યવહારથી-આત્મોદ્ધ, મુક્તિ, અધ્યાત્મત્ત્વે તથા અમુકારોમાં મુક્તિ નહિ, જૈનિયર મતોમાં પણ માણસો દોષ તે તથા આત્મના જોડેની અધ્યાત્મતામાં તણવું નહિ, નિમ્મણી વચ્ચે અને શુદ્ધ આત્મત્ત્વમાં શુદ્ધ ઉપોગ.

૫ ઉવણુદ — વ્યવહારથી સમક્ષિતી જીવેદિ પ્રસથા કરવી, તેમના દોષે પ્રવૃત્ત ન કરવા, કાસ્ટી મિષ્ટાત્ત્વને સમ્પ્રદર્શન થો હોતુ નથી અને કામ વેળાના કેમને કાપવો. કૃષ્ણપદમ (મદ્ય) દોષ તે તેઓ જોગ થાને કે જોગ કસ્ટા જૈનિયર સાચા છે. માટે સમક્ષિતના દોષે રાંધવા, ત્યારે પેલાના દોષે જ્ઞાતી રાખવા નહિ પણ શોધી શોધી દૂર કરવા. નિમ્મણી પર આવવાથી મુક્ત થઈ સ્વભાવમાં જોગ.

૬ સ્થિરિકરણ — વ્યવહારથી પોતાને તથા બીજાને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાં સ્થિર કરવા, પત્તાઈ તથા જીવોને સમજાવી દેકાણે થાવવા નિમ્મણી જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર રૂપી શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સારપાન, અડોલ, સ્થિર રહેવું.

૭ વાસક્રિય — સમક્ષિતી જીવો પ્રતે જિન છુદિ રાખવી, વખતે પર્વ કાપમાં મદ્ય કરવી, મથાનોન વધાવડ કરવો તેવી સાથે વિરોધ કરવી તથા પૂજ્ય ભાવ રાખવો. સમક્ષિત સર્વો.

તરફ મૈત્રી રાખવી, અલ્પ ગુણી તરફ હિત છુદ્દી ગામવી, નિશ્ચયથી શુદ્ધ આત્મીક સુખ, સમભાવ, સમતાગ્રસ, શાંત ગ્રસમા મગ્ન રહેવું

૮. પ્રભાવના — વ્યવહારથી તન, મન, ધન, અને વચનથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સાધુ, સાધ્વી, આવક, શ્રાવિકાણી તીર્થમાં વૃદ્ધિ કરવી, સર્વ જીવ કરૂં શાસન રસીની ભાવના અમલમા મુકવી. નિશ્ચયથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ વગેરે આત્મગુણોની વૃદ્ધિ કરતા રહેવું

સમકિતી જીવે રપ દોષનો ત્યાગ કરવો — ૮ મન, ૮ મળ (સમકિતના ૮ આચારનો ભગ), ૬ દોષસ્થાન (કુલ્લ, કુગુરુ, કુધર્મ અને તેના ભોક્તોની સાથે આપતન) ૩ મૃદતા (દેવ-ગુરુ-ધર્મ સમધી મુજવણ, અજ્ઞાનતા)

પાંચ મહાન દોષથી સમકિત જાય છે ૧ જ્ઞાનઘર્વ, ૨ મતિમદતા, ૩ નિર્દયવચન, ૪ રૂઢભાવ, ૫ આલસ.

પાંચ અતિચારનો ત્યાગ કરવો — ૧ લોક હામ્યભય, ૨ ભોગરૂચી, ૩ અગ્રશોક, ૪ મિથ્યાઆગમ ભકિત, ૫ મૃષા દર્શનવાળાની સેવા-સગત

સમકિતનું ફેળ — ત્યાગભાવ, વિષયભોગમા સુખદુઃખ વિકારનો અભાવ, સર્વ દોષો ત્યાગ કરવાની ભાવના, શાંતરસની પ્રાપ્તિ, અતરંગ વિરકિતનો અનુભવ, સ્વસ્વરૂપનો અનુભવ, બેદરજ્ઞાન, સ્વસંવેદનજ્ઞાન, આત્મ દર્શન-અનુભવ, સકામ નિર્જરા. બોધી (સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રરૂપ સ્વસ્વરૂપનો લાભ), આત્મીક સુખનો અનુભવ સિદ્ધસ્વરૂપ અને આત્મતત્વનો નિશ્ચય, અતદ્રષ્ટિથી આત્મભાવે વર્તન, નિદા પ્રસશામા સમભાવ, પરભાવોનોત્યાગ.

સમકિતના આઠ આચારની ધ્યાન ક્રશા — આત્માના ગુણો જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રને અને આત્મપ્રદેશોને ચૈતન્ય લક્ષણથી ઓળખી તેમા ઉપયોગ લગાવવો, તે ગુણોમા નિ.શક રહેવું, પૌદ્ગળીક તેમજ સ્વસ્વરૂપની અપેક્ષાએ અનાત્મક ભાવોમા મનને જવા દેવું નહિ, ઉપયોગ લગાવવામાં કટાણો ન લાવવો, રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરી ઉપયોગની શુદ્ધિ કરવી, આત્મપ્રદેશોમા તથા નિજ સ્વરૂપમા પ્રસન્ન રહેવું મન આડાઅવળું ન જાય તેમા સાવચેતી રાખી મનને સ્થિર કરવું, સ્વગુણોના અભેદપણાનો અનુભવ કરવો અને વર્ધમાન પરિણામ રાખવો

સાત નયમાં સમકિત

૧

નિગમ નયનો અભિપ્રાય

(૧) લોક રૂઢી પ્રમાણે જૈન સમકિતી કહેવાય અને સમકિતી જૈન કહેવાય (૨) સકલ્ય સમકિતીને મોક્ષની ધમ્મજા હોય. (૩) અશ — સમકિતીને જૈન દર્શનમા સદ્ભાવ હોય.

૨

સમ્યક્ નયનો અભિપ્રાય

(૧) સત્યા—સર્વ જાણ છત્તી સત્યામાં સમજિત છે. (૨) સામાન્ય તત્વ—સમજિતીને સત્ય થકા હોય. (૩) સમ્યક્—સમજિતી તત્વ જ્ઞાન અને ગુણોનો સમ્યક્ કરે.

૩

વ્યવહાર નયનો અભિપ્રાય

સમજિતી છત્ત વચ્ચ અને કાચાથી સમજિતના ૬૭ બોધમાં અને ૮ આચારમાં પ્રત્યે ત્ત પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે એટલે વ્યવહાર સમજિતમાં પ્રવર્તે.

૪

ફલુભુત નયનો અભિપ્રાય

સમજિતના ૬૭ બોધ અને ૮ આચારમાં જે સમયે માનસિક (ભાવપૂર્વક) પ્રવૃત્તિ કરે તે વખતે તેને સમજિતી કહે. સ્વામિ કાર્તિકેશ્વરી ટીકામાં વિજયપાન બત્તણેનમાં પાંચમાં આચારમાં જયન્ત ૨ અને કિફુટ ૬ છત્ત સમજિતી કહેલ છે, તે વિચાર આ નય પ્રમાણે જોવાનો સભવ છે તત્વ કેવળી મન્ન સમજીતના પસ્તિયામ તે ફલુભુત નયનુ સમજિત.

૫

સમ્યક્ નયનો અભિપ્રાય

સમ્યક્ નય પ્રમાણે સમજિતના સર્વ જાણ વાચક કાવો અને સમ્યક્ સમજિત સમ્યક્માં દાખલ થાય. જેમકે તત્વજ્ઞી, કન્ન—ભાવ—નિભય વ્યવહાર—નિર્ભય સમજીત ઉદ્દેશજ્ઞી, કારક—શેષક—દિપક—સુષોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયક, સાસ્વાદન, વેદક એ છત્ત બેદી સમજિત સમ્યક્માં આવી અને સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમજિતિ પણ આતર્જન થાય.

૬

સમજિતજ્ઞનો વિષય

મુત્પત્તિ જેઠે અર્થે અર્થના કાવ પ્રમાણે ક્રિયા અને સપૂર્ણતાથી સમીપ જોવું જોઈએ.

(૧) વ્યુત્પત્તિ જેઠે અર્થ—જેમકે (૧) સુષોપશમ—સુષમ—ઉપશમ—આર આતમ્યુપથી અને કમ્પુ દર્શન મોહનિય એ દર્શન સમ્યક્ પ્રતિજ્ઞાના કર્મ જોવાનો પ્રદેશ ક્રિયા અથવા નિસ્સ વિપાક ક્રિયા અને સુષ થાય અને અનુદીપ્ત જ્ઞાનો વિપાક ઉત્પન્ન આટકાવો અથવા નિસ્સનો મદલે પરિભ્રમણી નિસ્સ કરેલો તે ઉપશમ આવા કાવમાં જે પ્રગતિ મળે તેને સુષોપશમ સમજિત હોય.

(ii) જે જીવ, એ ૭ પ્રકૃતિનો પ્રેરક કિંમત કે વિપાક કિંમત ખીલકું ન થાય એવા તિવ્ર વિશુદ્ધ ભાવ ગમે તેને ઉપશમ સમકિત હોય.

(iii) જે જીવ એ માને પ્રકૃતિનો સત્તામાયી સર્વથા ક્ષય કરે કે જેથી ફરી કાંઈ રીતે કિંમત ન આવે તેને ક્ષાયક સમકિત હોય.

(iv) સમકિત = સમ = સમતા અને તત્વનું શુદ્ધ સ્વરૂપ + કિંમત = દ્રષ્ટિ એટલે સમતા સહિત શુદ્ધ તત્વમા ઉપયોગ ગમે તેને સર્માકિત હોય. સમકિતમા ભાવોની નાગતમ્યતા અને ત્રિયગતા પ્રમાણે સમકિતના બેઠા થાય.

(v) સમ્યગ્ દર્શન = સમ્યગ્ = યથાતથ્ય, કેવળી ભગવાને પ્રકૃષ્ટ તે જ સ્વરૂપ + દર્શન = શ્રદ્ધા અને અનુભવ એટલે કેવળી પ્રકૃષ્ટિ ભાવોમાં જે શ્રદ્ધા કરે અને આત્મ તત્વનો અનુભવ કરે તેને સમ્યગ્ દર્શન હોય તે ક્ષયોપરામ સમકિતનો વિષય છે.

(૨) અર્થ પ્રમાણે ક્રિયા—જેવા ભાવમા જીવ પ્રવર્તે તે પ્રમાણે તેને સમકિતનો બેઠા લાગુ થાય તેથી સમકિતના ૧૫ બેઠા થાય. વળી સમકિતના ભાવમા જેને જ્ઞાનનો ઉપયોગ હોય તેને જ્ઞાનાત્મા, દર્શનમા ઉપયોગ હોય તેને દર્શનાત્મા, ચારિત્રમા ઉપયોગ હોય તેને ચારિત્રાત્મા એવી રીતે વીર્યાત્મા કહેવાય. વળી ક્ષાયક સમકિતના બે બેઠા—૧ જીવમયનું ક્ષાયક સમકિત અને ૨ શ્રેણીનું ક્ષાયક સ તે સમદ્રષ્ટિ.

(૩) સંપૂર્ણતાની સમિપ—આ હકીકત સમજવા માટે જુદી જુદી અપેક્ષા લેવી પડે. જેમકે (i) અનિવૃત્તિ કણુનો જેવો અમય સમકિત સન્નુભ છે (ii) વેદક સમકિત, ક્ષાયક સમકિતની સમિપ છે (iii) સમકિત ભાવમાં આત્મ ભાવે તિવ્ર ઉપયોગ નિશ્ચય સમકિતની સમિપ છે.

૭

એવ ભુત નયનો અભિપ્રાય

એવ ભુત નયનો એવો અભિપ્રાય છે કે સમકિતક નયથી બ્યાખ્યા પ્રમાણે જેને શુદ્ધ ઉપયોગ હોય તેને ઉપયોગ કાળ વખતે જ સમકિતી કહેવો વળી આ નય નિશ્ચયાત્મક, સંપૂર્ણતા અને એકત્વ બતાવે છે સંપૂર્ણતાની અપેક્ષાએ ક્ષાયક સમકિત આવે છે નિશ્ચયાત્મકની અપેક્ષાએ નિશ્ચય સમકિત આવે અને એકત્વની અપેક્ષાએ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનું એકત્વ સ્વરૂપે આત્મસ્વરૂપ બતાવે છે તે આ પ્રમાણે —

(1) જીવનું લક્ષણ શુદ્ધ ચેતના તેના બે ઉપયોગ તે જ્ઞાન અને દર્શન ઉપયોગ, ગગદ્વેષ ગહિત ઉપયોગ તે શુદ્ધ ઉપયોગ, શુદ્ધ ઉપયોગમા પ્રવૃત્તિ કરતી તે પડીત વીર્યા અને શુદ્ધ શુણ (જ્ઞાન, દર્શન, આત્મીક ગુણ)નો અનુભવ કરવો તે ચારિત્ર તે પડીત-વીર્યા થાય છે અને બધા

૨

સમજ નયનો અભિપ્રાય

(૧) સત્યા:—સર્વ જાણી જાણી સત્યામાં સમક્ષિત છે. (૨) સામાન્ય તત્વ:—સમક્ષિતીને સ્વયં મહા દોષ. (૩) સમજ:—સમક્ષિતી તત્વ જ્ઞાન અને નુજોનો સમજ કરે.

૩

વ્યવહાર નયનો અભિપ્રાય

સમક્ષિતી જીવ વચન અને કાયાથી સમક્ષિતના ૧૭ બોધમાં અને ૮ બ્યાચારમાં પ્રયોજન પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે એટલે વ્યવહાર સમક્ષિતમાં પ્રવર્તે.

૪

ફળુસુત્ર નયનો અભિપ્રાય

સમક્ષિતના ૧૭ બોધ અને ૮ બ્યાચારમાં જે સમયે માનસિક (ભાવપૂર્વક) પ્રવૃત્તિ કરે તે વખતે તેને સમક્ષિતી કહે. સ્વામિ કાર્તિકેશ્વરી દીકામાં વિષમત્ત બસત્યેત્રમાં પાંચમાં આશ્રમમાં જન્મ-૨ અને ક્રિષ્ણ ૬ જીવ સમક્ષિતી કહેલ છે, તે વિચાર બા નવ પ્રમાણે ક્રોધાનો સંભાર છે તત્વ કેવળી મન્ન. સમક્ષિતના પતિષ્ઠામ તે ફળુસુત્ર નયન સમક્ષિત.

૫

સમજ નયનો અભિપ્રાય

સમજ નય પ્રમાણે સમક્ષિતના સર્વ પર્વાય વચ્ચે ભાવો અને સમજ સમક્ષિત સમજમાં કામ્ય માય. જેમકે તત્વજ્ઞાની, કામ્ય-ભાવ-નિષ્ઠા વ્યવહાર-નિષર્ગ સમક્ષિત ક્રિષ્ણેશ્વરી, કારક-શેષ-દોષ-કુરોપશમ, કૃષ્ણશમ, કામ્યક સાતવાહન, વેદક એ સર્વ બેકો સમક્ષિત સમજમાં જાણી જાણ સમજ દર્શન અને સમક્ષિત પક્ષ અતર્જત માય.

૬

સમવિશુદ્ધનો વિષય

નુત્યપતિ બેકે બર્ષ બર્ષના ભાવ પ્રમાણે ક્રિયા અને સપૂર્ણતાની સમીપ દેખું તેમજ.

(૧) નુત્યપતિ બેકે બર્ષ—જેમકે (૧) કુરોપશમ-કુષ્ણકૃષ્ણશમ-ચાર અનતાનુમધી અને કવ્ય દર્શન મોહનમિ એ દર્શન સમજ પ્રવૃત્તિઓના કર્મ છોડાનો પ્રદેશ કૃષ્ણ અસ્થા નિસ્થ વિષાક કૃષ્ણ અને કુષ્ણ માય અને અનુદીપ્ત કળનો વિષાક કૃષ્ણ અધ્યાત્મવો અસ્થા તિસ્થનો મહાકે પતિષ્ઠામની નિસ્થ કરવો તે કૃષ્ણશમ અથવા ભાવમાં જે પ્રગતિ એ તેને કુરોપશમ સમક્ષિત દોષ.

(૧) આગમથી દ્રવ્ય સમકિત—(૧) સમકિત શાસ્ત્રનો ઉપયોગ વગર અભ્યાસ (૧૧) જિન વચનમા શ્રદ્ધા છે પણ જાણપાત્ર નથી. (૧૧૧) મિથ્યાત્વના કર્મદળ અધ્યવસાયથી શુદ્ધ થઈને સમકિત મોહની રૂપે પગિણુમ્યા તે કર્મ પુદ્ગળ

(૨) નોઆગમથી દ્રવ્ય સમકિત—(i) ન શરીર— સમકિતના ભાવમા કાળ કરી ગયેલ જીવનુ શબ્દ (ii) ભવ્ય શરીર— એક જીવ કે જે તેજ ભવમા ભવિષ્યમા સમકિત પામશે, અત્યારે સમકિતી નથી. શરીર જીવનુ રહેવાનુ સ્થાન છે વળી શરીરના અગ ઉપાગ ધદ્રિયો અને મનોવર્ગણાની મદદથી જીવ સમકિત પામી શકે છે માટે શરીરને નોઆગમ કહ્યું (iii) નદ્રવ્યતિરિક એટલે શરીરથી બિન્ન તેના ત્રણ ભેદ—(અ) લૌકિક,—સમકિતનુ પુત્તક, સમકિત નાસ્ત્રનો જાણકાર પણ શ્રદ્ધા રહિત એવો જીવ. (બ) લોકોત્તર—જેને કહેવાય છે પણ સમકિતનો અભાવ છે જેમકે દીપક સમકિત. (૩) કુપ્રાવચન—મિથ્યાત્વના શાસ્ત્રો અને તેનુ શબ્દજ્ઞાન હોય. ગહુચના ઉપયોગને અભાવે એવી માન્યતા રાખે કે સર્વ દર્શનો (ધર્મો) સગ્યા છે “અન્ય લિંગે સિદ્ધાનો” “અર્થ અન્ય દર્શને સિદ્ધા” છે એમ માને સમશ્રુતને મિથ્યા શ્રુતમા પગિણુમાવે. આ ભેદ સર્વથા હેય છે ખગ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનો અભાવ તે કુપ્રાવચન.

(૪)

ભાવનિદેપમાં સમાકિત

(૧) આગમથી ભા સમકિત—ઉપયોગપૂર્વક સમકિત શાસ્ત્રનો અભ્યાસ અથવા સમ્યકત્વ ભાવમા ઉપયોગ.

(૨) નો આગમથી ભાવ સમકિત—જેને સમકિતના જ્ઞાનની હાલે જરૂર નથી પણ સ્વાભાવિક રીતે સમકિતના ભાવોમા રહે છે જેમકે ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક ઐશી કેવળજ્ઞાન—દર્શનયુક્ત અને મુક્ત જીવ.

(૩) નોઆગમથી ભાવ સમકિત પરિણુતિ સમકિતના ભાવોમા નિશ્ચયપૂર્વક પરિણુતિ વાળો જીવ

સમકિતનાં ૪ પ્રમાણુ

(૧)

આગમ પ્રમાણુ સમકિત

સમકિતી જીવોને તત્ત્વ રૂપી હોય છે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન સમ્યગ્ દર્શનમ્ તેનો ખુલાસો—જે આપણે જોઈએ છીએ તે દ્રવ્યોના પયથિ છે તેમા જ દ્રવ્યમાથી મુળ કયા દ્રવ્યો છે અને નવ તત્ત્વમાથી કયા તત્ત્વો છે તે શોધી કાઢી તે દ્રવ્યોના શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર કરવો તે તત્ત્વરૂપી,

અણેનો નિમ્ન સ્તર સમજીત છે. આ જુદું એક ચેતનાર્થ સમાધ નય છે અને ચેતના છવું સ્તર છે તેથી ચેતના છવું સ્વરૂપ છે. આવી રીતે એકત્વ થયું તે આત્મભાવનો અનુભવ કરેલો.

(11) આત્માનું યાન તે આત્મયાન, આત્માના અણુ દ્વારા આત્માનો અનુભવ તે આત્મદર્શન અને આત્માથી આત્મામાં પ્રવૃત્તિ તે બાવ આત્મિક આ કર્મમાં આત્માનો સાચો ભવ આવે છે આત્મભાવમાં પ્રવૃત્તિ કરી એટલે એકત્વ થઈ ગયું તે સાચો ભાવનો અનુભવ છે.

કેટલાક આચાર્યનો એવો અભિપ્રાય છે કે ધ્યાન સમક્ષિત તે નિમ્ન સમક્ષિત છે પણ સમક્ષિત અને સ્વદ નયથી એમાં તેમાં ફેર પડે છે નિમ્ન સમક્ષિત ૭ થી ૧૪ ગુણોએ અપેક્ષા-પૂર્વક થઈ શકાય. ધ્યાન સમક્ષિત ન હોય તો પણ પરિણામ આથી સાતમે અવસ્થાને સમાવે છે ધ્યાન સમક્ષિત ૪ થી ૧૪ ગુણોએ હોય અને કેટલાક આચાર્યના મત પ્રમાણે ૮ થી ૧૪ ગુણોએ હોય. કપલમૈયુર્મીમાં ધ્યાન અને નિમ્ન સમક્ષિત તફાવત અને છે એને ધ્યાન સમક્ષિત ન આપ્યું હોય તે કપલ મૈયુર્મીની તૈયારી કરે તો જરૂર આત્મે અવસ્થાને ધ્યાન સમક્ષિત આવે.

નોંધ—૭ નયમથી એક પણ નયના અભિપ્રાયનો નિમ્ન કરે તેને એકત્વવાદી મિષ્ટાત્વી સમજવો. બે કે પહેલી ત્રણ નયોમાં અને ત્રણ કૃત્રિમણી એથી નયમાં સમક્ષિત નિમ્નથી હોય કે ન હોય, પણ એકત્વ છવું અપેક્ષા પૂર્વક સાતે નયો થાય પાઠી સમાધ મસ્તુકે બધી નયના અભિપ્રાયોમાં પરસ્પર વિરોધ નથી ત્યારે નિલેખના વિષયમાં પરસ્પર વિરોધ હોવાથી, નિલેખ હેય અને ઉપદેશનો ભેદ પાડે છે.

ચાર નિલેખના સમક્ષિત

(૧)

નામ સમક્ષિત

“સમક્ષિત” અને “સમ્યક્ દર્શન” એવી નામ સમાધી છવું. આ છવું એકાગ્રાચ ૭ નામ નિલેખના બીજા ભેદનું અર્થિ પ્રયોગન નથી.

(૨)

સ્થાપના સમક્ષિત

જરૂર હાર શિપિમાં સ્થાપના એક સમક્ષિત વગેરે સમ્બોધી સ્થાપના સ્થાપના નિલેખના બીજા ભેદનું અર્થિ પ્રયોગન નથી.

(૩)

ક્રમ નિલેખમાં સમક્ષિત

(૧) આત્મથી (૨) નો આત્મથી

૨

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સમક્રિત

(૧) પર પ્રત્યક્ષ—દીર્ઘ-(૧) મુવતો અમ્યાસ-વાચનુ, પુછનુ, વાગવાગ સભાચુ, ધર્મ

કથા, (૧૧) નિગ્રથ ગુરૂની વૈયાવચ્ચ (મુપાત્ર મન), ' વદના ' નમઝાગ, મુનિ, (૧૧૧) જૈન ધર્મના જ્ઞાન, દર્શન, આશ્રિત, તપની આગધના અને પ્રશસા કર્મો. આ ત્રણ દીર્ઘ જોધને વ્યવહારથી જાણી શકાય કે આ જૈન છે

(૨) સ્વપ્રત્યક્ષ—(૧) સમતા જ્ઞાન રમ, સમભાવનો અનુભવ, (૧૧) અશયી મોક્ષના આત્મિક મુખનો અનુભવ, (૧૧૧) પાય ઇશ્વરોના વિષયમાં ખડ મુખ નથી એવો અનુભવ પૂર્વક વિશ્વાસ—(૧૪) સસાગના સર્વ હવેને સસાગિંદ દુ ખમાથી મુક્ત કરી, શાશ્વત મુખ આપવાની ભાવના, (૪) આત્મશ્રદ્ધા એટલે આત્માના શુદ્ધ ગુણોનો અનુભવ કર્મો ગુણોનો અનુભવ કર્મથી ગુણી (આત્મા) નો સાક્ષાત્કાર થાય છે જો આવો જોને અતર્ધ્યાને (અતર ચક્ષુથી—માનસિક) અનુભવ થાય તો સમજનુ કે હવે સસાગના સર્વ દુ ખનો અત આવ્યો છે

૩

અનુમાન પ્રમાણ

સ્વ પ્રત્યક્ષ અને પર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના મેદોથી અનુમાન પ્રમાણની સિદ્ધિ છે સર્વ દોષોને દૂર કરવાની ભાવના થાય, પાપ કર્યા પછી ઉપયોગ આવતાં જ પાપનો પશ્ચાત્તાપ થાય અથવા પાપ કરતા અટકી જવાય અહિંસા ભાવ પ્રગટ થાય, શરીરને જેવા કરતા સર્વ હવેના આત્મામાં અતઃક્રષ્ટિ જાય, કોઈ પણ મિથ્યાશ્રુતને સમશ્રુતમાં પરિણામની શકાય, અગિહત અને સિદ્ધતા સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાની વાગવાગ ભાવના થાય તો એવું અનુમાન થાય કે હવે સમક્રિત છે અને મેદોપાગ છે

તેની સમજ એની છે કે —ખરૂં મુખ આત્માનાથી નિરજો છે એટલે મુખનું ઉપાદાન કાગળ આત્મા છે જીવસ્થને મનની દારા જ્યાં મન ગિયર થાય છે ત્યાં મુખનો અનુભવ થાય છે, જાણ નિમિત્ત ઉપાદાન કાગળ નથી પણ અજ્ઞાનને લીધે એમ મનાય છે કે બહારથી નિમિત્તમૂલ વસ્તુમાંથી મુખ મળ્યું અને મોહની કર્મના કેફને લીધે બહારની વસ્તુમાં રાગ ઉપજે છે, જો જાણ નિમિત્તના આલબનને ખરૂં આત્માના સ્વરૂપનું આલબન લીધું હોય તો અનતગણા મુખનો અનુભવ થાય છે તેની સાથે નવા કર્મ બધાતા નથી ત્યાં જાણ નિમિત્ત સેવકથી નવા કર્મ બધાય છે ગગદ્વેષથી ચિકણા કર્મ બધાય, માટે આત્મીક મુખ ખરૂં છે અને તેનોજ અનુભવ લેવો

હતાત—સ્તામાં ચાક્ષાં એક મુજ્જી એવામાં આવી. એ કાલુ છે કે છવનો અશુદ્ધ બળન પર્ણ અને પુણ્યનો અશુદ્ધ પર્ણ તે એવું સરિ નામકર્મ પ્રકૃતિનો કિય વાવ. તેના ઉપર મોહ થાય તે શુ કે મોહની કર્મનો ઉદય અને એ સુખનુ સાધન છે એવી માન્યતા તે મિષ્ટાત્વનો પર્ણ. આ જાણમાંથી મુજ એ દ્રવ્ય નિકળ્યા તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ શુ છે કે સિદ્ધિમાનુ સ્વરૂપ અને પરમાણુ પુણ્યનુ સ્વરૂપ તે વખતે નિસકાર આદ્યા અને અશુદ્ધી અમાલ પુણ્યનો મનમાં આભાસ થાય તે તત્વજ્ઞી.

એક માણસે કોષ કર્યો તેમાં કોષ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ છે તેનો કવો અને તિખ્ખો ત્સ છે. તે ત્સમાં છવ તન્મય બન્યો એટલે દોષ થયો અને તરી કાધનો આવસ આપ્યો. અહિ કર્મ તે પુણ્ય છે અને માણસ તે છવનો અશુદ્ધ બળન પર્ણ છે તેના શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારે તે કાધનો આવસ છ થાય અને કોષી ઉપ દોષ ન થાય તે તત્વજ્ઞી.

દરેક જાતનાં તત્વજ્ઞી કેળવવા માટે દબાનુયોગ્યી જ દબ અને નવ તત્વનુ સ્વરૂપ નમનિષ્ઠા વગેરે અનેક દ્રષ્ટિથી જાણવું જોઈએ. ત્યાર માટે છવના શુદ્ધ સ્વરૂપ અને પોતાના આત્મા વચ્ચે શુ અંતર છે કે તે જોવું આ અંતર કાપવાનું છે તે મોહ માર્ગ તેની વિધિ કેમ જાણવી શકે કે જેણે તે માર્ગ પોતે પોતાની એકે અનુભવી શુદ્ધ સ્વરૂપ પામ્યા હોય તે સર્વદ જિનેશ્વરના તે માર્ગ જાણવી શકે. કાલુકો સર્વ સ્વરૂપ જાણવોનું અધિકારકુ, સ્તમ્ભ દેખાતા વિરોધાભાસનો સમન્વય, ઉદિવો અને મનથી અગ્રમ્ય એવી સુક્ષ્મ અને અધી વસ્તુઓની શુદ્ધ પ્રજ્ઞા, સર્વદા રાગદોષહિતજ્ઞે, મોહ માર્ગમાં વિરોધી તત્વનો સર્વદા અભાવ એવી રીતે ક્રોધ સર્વદો, જાણવી શકે માટે જિનેશ્વરના કથનામાં સદા સાવવી નહિ. તમિવ સુખ્ય નિ શક જ વિનેદિ થવેકમ ॥

મહા રાખવાનુ સ્થાન મુખ્યત્વે જ્ઞાતિન્દ્રિય અને જુદિને અગ્રમ્ય પદાર્થો છે. અશુ અને શુદ્ધિ અગ્ર પદાર્થો તે આયોજાય સામીત થાય છે. જ્યાં જેમ કમળાના શેષવાદો માણસ બહુ પીળુ હોય તેમ વસ્તુના નિયમ અનિયમ સ્વરૂપના ચાનના અભાવે તેમ જુદિકીન અથવા વીસીત જુદિવાદો બોડુ અથવા ઉંચુ નિશિષ્ઠ કરે છે તેવી જિનેશ્વર હેવા નિમય પ્રસ્યનના એકાક્ય સ્વરૂપ કે જર્મી અમકા કરે તેા જલ મિથ્યા દ્રષ્ટિ અશુદ્ધ. “યથમયિ અસદહતા મુત ત્સ મિષ્ઠદ્દાએ” નિમય પ્રવચનનીજ આશયના કરી, નિગર્યથ યાવયાલુ અથ્થ પરમથ્થ એવ આનંદના નવ તત્વમાંથી, એ જાનથી, પોતાના આત્માને જોણથી, સિદ્ધિ સ્વરૂપે પોતાની સત્તામાં લેલ શુદ્ધ આદ્ય સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાથી, અપ્યા પરમપ્યા અનુભવ કમળી રિચતિ, વિશુદ્ધિ અને પદીત વીર્જની તાસ્તમ્યા પ્રભાણે ક્ષેત્રપથમ, ઉપથમ કે ક્ષાયક સમક્ષિત પ્રાપ્ત થાય છે એટલે ચાર અનવાનુષંગી ક્ષાય અને ક્ષુદ્ધી-મોહની એ સાત પ્રકૃતિઓનો ક્ષેત્રપથમ, ઉપથમ કે ક્ષય થાય અને પદાર્થોમાં ગતદોષ નહિન દ્રષ્ટિ કેળવાય અને સ્વસ્થેન ચાન પ્રાપ્ત થાય અને આત્માનો પરમાત્મા તરીકે બાવથી અનુભવ થાય તેવી નિશ્ચયી આત્મ મદા ઉત્પન્ન થાય છે.

પોતે જ જ્ઞાન પોતેજ જ્ઞેય અને પોતેજ જ્ઞાતા બની એકત્વ સ્વરૂપે નિજ ગુણમા સ્થિર થવા માટે અને શરીર અને બાહ્ય ભાવો અદ્રશ્ય થવા માટે તો આંકમે ગુણસ્થાને જઈ એણીની તૈયારી થાય

નિશ્ચય સમકિત મેળવવા માટે આત્મ રમણતાનો અભ્યાસ કરવો તે સમજવા માટે કેટલાક પર્યાયવાચક આત્મ રમણતાના પ્રયોગો અડી બતાવવામા આવે છે

(૧) પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય અને શરીર વ્યાપાર (કાર્યયોગ) અટકાવીને મનને શરીર, ઇન્દ્રિયો અને બાહ્ય જગતમાથી ખેંચીને શરીરથી જુદી પણ શરીરમા રહેલી એક સત્તાની શોધ કરવી, તે સત્તા પોતાના ચૈતન્ય સ્વભાવથી હાજર થશે તેને ઓળખવા માટે તેના ગુણની શોધ કરવી તો જ્ઞાન હાજર થશે. જ્ઞાનથી આત્માના પ્રદેશો અને ગુણો જાણીને તેના અનુભવ કરવો અને તેમા સ્થિરતા આવશે ત્યારે મનમા શબ્દ પણ બોલવાની જરૂર નહિ રહે ત્યારે જ્ઞાના, જ્ઞેય અને જ્ઞાનતુ નિર્વિકલ્પપણે એકત્વ લાગશે, તેમા યથાશક્તિ લીન થઈ જવું આવી લીનતા ચાલુ રહે તો મજરૂપભનારાય સધયણનો ધણી ક્ષપક એણી માડી દીએ ત્યારે આપણે બહુ બહુ પ્રયત્ન કરીએ તો માડ ઉમા ગુણસ્થાનને અપર્શને આગળ વધવાની શક્તિના અભાવથી જ્ઞાન તુટી જાય છે પરંતુ પ્રયાસ કરવાથી આગાહી ભવમા શક્તિ મળશે.

(૨) મનને આત્માકારે પરિણમાવવું, તેની બહાર જવા દેવું નહિ અને જ્ઞય તો પાછું ખેંચી લાવવું

(૩) બાહ્ય પદાર્થોની અપેક્ષાએ આત્મા જ્ઞાતા અને દ્રષ્ટા છે, પણ અભ્યંતર ભાવે પોતપોતામા મમાઈ રહે, પોતાના પ્રદેશોમાં વિશ્રાંતિ લીએ તો અખડ, આનંદ આત્મિ સુખ અનુભવે છે

(૪) શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર સિદ્ધ સ્વરૂપ જાણીને તેને જ્ઞેય તરીકે ગ્રહણ કરવું, પછી તેની સાથે પોતાના આત્માનું એકીકરણ કરવું પછી જાણે કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપે છે તેમ સિદ્ધ સ્વરૂપી નિજ શુદ્ધ ગુણોનો વચન પ્રયોગ વગર અનુભવ કરવો અને જ્ઞાન તુટે ત્યારે ફરી મનમા ગુણોને બોલી એક પછી એક ગુણનો અનુભવ કરી, પછી બધા ગુણોને એક સ્વરૂપે અનુભવી તેમા લીન થવું

૧૮

દ્રવ્ય સમકિત અને સમકિત દ્રવ્ય

અહિ અપેક્ષાપૂર્વક વસ્તુ સ્વરૂપ સમજવું (૧) શુદ્ધ શ્રદ્ધા પકડી છે પણ ખાસ જાણપણું નથી તે દ્રવ્ય સમકિત છે (૨) ક્ષયોપશમ સમકિતમા મિથ્યાત્વના વિશુદ્ધ થયેલા કર્મફળ નિરમ્થક સમકિત મોહની ઉપે પ્રદેશ ઉદયમા આવી ક્ષય થાય તેથી આ કર્મફળની અપેક્ષાએ ક્ષયોપશમ સમકિત પુદ્ગલકીડ હોવાથી દ્રવ્ય સમકિત ગણાય અહિ પુદ્ગળ કારણ છે કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી સમકિતરૂપી કાર્ય છે તે પણ દ્રવ્ય કહેવાય (૩) આત્મા પોતે દ્રવ્ય છે તેથી શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ક્ષાયક સમકિત અપુદ્ગળીક હોવાથી સદ્દ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) રૂપ છે અહિ ગુણ અને ગુણીનું એકત્વ સમજવું

૪

ઉપમા પ્રમાણ

જેમ મૂળ વસ્તુ વૃક્ષ ટીકી શકે નહિ તેમ સમક્ષિત વસ્તુ ધર્મ નથી, એવી રીતની ઉપમાએ હરી સમક્ષિત, ધર્મશીળી જ્યોત્સ્વીનું નિદાન છે. ધર્મ નગરનું દાર છે. ધર્મશીલ ધરતો પામે છે. ધર્મશીલ સ્વભાવ બાળનું છે. હવે સમક્ષિતની ઉચ્છિન્નની ઉપમા આપવામાં આવે છે. જેમ પથાવતી રેતીએ કિશોરી (ચતુર દેવી) મારફત પાર્શ્વનાથ કુવરના ગુણ સાંભળી, તેમજ વસ્થાનો સંકલ્પ હરી લીધો. તેમ સમક્ષિત જીવની ચેતનાને કેવળ સર્જનથી શુદ્ધ આત્મ પ્રસિદ્ધાને સ્વચ્છ જોવાની તાનાવેલી સાચેલી હોય છે.

૭ નચ, ૪ નિઃશ્વેષ, ૪ પ્રમાણ મળી ૧૫ દ્રવિટથી સમક્ષિતમા વિચારમેણી વ્યાપ્તી હવે આગળ—

૧૬

બ્યવહાર સમક્ષિત

બ્યવહારથી (૧) શુદ્ધ છે અસ્થિત છે શુદ્ધ ગુણ નિયમ છે શુદ્ધ ધર્મ તે કેવળીનો ખતાવેલ તેજ છે જે જ્યુ તત્વમાં દ્રઢ મહા, વિશ્વાસ, નિશ્ચય હતો. જોકે (૨) ૭ દ્રવ્ય અને નવ તત્વનું ઉપોચારપૂર્વક સ્વરૂપ નજરુ તે જ્ઞાન, તેમાં મહા રાજ્યી અને ૨૫ પ્રકારના નિષ્કારણ પ્રમાણ હસ્થા તે સમ્પૂર્ણ સર્જન, (૩) સ્થિતિતા ૬૭ ગોષ્ઠ અને ૮ આચારનું આચરણ હતું તે સમક્ષિતનો આચાર છે બ્યવહાર મારિત સાધુ માટે છે પણ સ્વધારીક સમક્ષિત બધાને માટે છે તેમાં જ્ઞાનની પણ તર છે.

૧૭

નિશ્ચય સમક્ષિત

નિશ્ચયી પોતાનો શુદ્ધ આત્મા છે. જે કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ છે. પોતેજ ગુરુ છે અને પોતાના શુદ્ધ ગુણોમાં સમ્પૂર્ણતા તે ધર્મ છે. નવતત્વમાંથી નિજ આત્મ તત્વને વિભાજીતો તેના જ્ઞાનદેવન આત્મિક-આત્મિક મુખ-વીર્યના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણી તે જ્ઞાન, શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરી મહા કરી તે સર્જન (સમ્પાદવ) અને વિતરણ સ્વરૂપે શુદ્ધ આત્મ તત્વનો વારવા અનુભવ કરવાનો પ્રયત્ન કરી તેમાં સ્થિતતા કરી તે જાવ આત્મિક અદ્ધિ જ્ઞાન, સર્જન આત્મિક અને સ્વરૂપે છે. મનિષ્ઠાનાવસ્થામાં કર્મની એક ખાસ પ્રકૃતિ સ્વાનુભૂતિનું જાણવું ખસે ત્યારે મુનિજ્ઞાન અનુસાર નિશ્ચયપૂર્વક આત્માનો અનુભવ થાય તે વખતે ૭ મુ જ્ઞાન ૨૫૧૬ આત્મિક મુખ રાત્રી સ્થિતો અનુભવ થાય તે નિશ્ચય સમક્ષિત. તથા આજળ વધીને આત્મા

પોતે જ્ઞાન પોતેજ જ્ઞેય અને પોતેજ જ્ઞાતા બની એકત્વ સ્વરૂપે નિજ ગુણમા સ્થિર થવા માટે અને શરીર અને બાહ્ય ભાવો અદ્રશ્ય થવા માટે તો આંતરે ગુણસ્થાને જઈ એણીની તૈયારી થાય

નિશ્ચય સમકિત મેળવવા માટે આત્મ રમણતાનો અભ્યાસ કરવો તે સમજવા માટે કેટલાક પર્યાયવાચક આત્મ રમણતાના પ્રયોગો અંકી બતાવવામા આવે છે

(૧) પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય અને શરીર વ્યાપાર (કાર્યયોગ) અટકાવીને મનને શરીર, ઇન્દ્રિયો અને બાહ્ય જગતમાથી ખેંચીને શરીરથી જુદી પણ શરીરમા રહેલી એક સત્તાની શોધ કરવી, તે સત્તા પોતાના ચૈતન્ય સ્વભાવથી હાજર થશે તેને ઓળખવા માટે તેના ગુણની શોધ કરવી તો જ્ઞાન હાજર થશે. જ્ઞાનથી આત્માના પ્રદેશો અને ગુણો જાણીને તેના અનુભવ કરવો અને તેમા ચિંથરતા આવશે ત્યારે મનમા શબ્દ પણ ખોલવાની જરૂર નહિ રહે ત્યારે જ્ઞાના, જ્ઞેય અને જ્ઞાનતુ નિર્વિકલ્પપણે એકત્વ લાગશે, તેમા યથાશક્તિ લીન થઈ જવું આવી લીનતા ચાલુ રહે તો વ્રજરૂપભનારાય સધયણનો ધણી ક્ષપક એણી માડી દીએ ત્યારે આપણે બહુ બહુ પ્રયત્ન કરીએ તો માડ ઉમા ગુણસ્થાનને સ્પર્શીને આગળ વધવાની શક્તિના અભાવથી ધ્યાન તુટી જાય છે પરંતુ પ્રયાસ કરવાથી આગાહી ભવમા શક્તિ મળશે.

(૨) મનને આત્માકાંચે પરિણમાવવું, તેની બહાર જવા દેવું નહિ અને જ્યારે તો પાછું ખેંચી લાવવું

(૩) બાહ્ય પદાર્થોની અપેક્ષાએ આત્મા જ્ઞાતા અને દ્રષ્ટા છે, પણ અભ્યંતર ભાવે પોતપોતામા મમાઈ રહે, પોતાના પ્રદેશોમા વિશ્રાંતિ લીએ તો અખડ, આનંદ આત્મિ સુખ અનુભવે છે

(૪) કૃતજ્ઞાન અનુસાર સિદ્ધ સ્વરૂપ જાણીને તેને જ્ઞેય તરીકે ગ્રહણ કરતું, પછી તેની સાથે પોતાના આત્માનું એકીકરણ કરવું પછી જાણે કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપે છે તેમ સિદ્ધ સ્વરૂપી નિજ શુદ્ધ ગુણોનો વચન પ્રયોગ વગર અનુભવ કરવો અને ધ્યાન તુટે ત્યારે ફરી મનમા ગુણોને ખોલી એક પછી એક ગુણોનો અનુભવ કરી, પછી બધા ગુણોને એક સ્વરૂપે અનુભવી તેમા લીન થવું

૧૮

દ્રવ્ય સમકિત અને સમકિત દ્રવ્ય

અહિ અપેક્ષાપૂર્વક વસ્તુ સ્વરૂપ સમજવું (૧) શુદ્ધ શ્રદ્ધા પકડી છે પણ ખાસ જાણપાછું નથી તે દ્રવ્ય સમકિત છે. (૨) ક્ષયોપશમ સમકિતમા મિથ્યાત્વના વિશુદ્ધ થયેલા કર્મદળ નિરમ થઈ સમકિત મોહની રૂપે પ્રદેશ ઉદયમા આવી ક્ષય થાય તેથી આ કર્મદળની અપેક્ષાએ ક્ષયોપશમ સમકિત પુદ્ગલીક હોવાથી દ્રવ્ય સમકિત ગણાય. અહિ પુદ્ગળો ઝારણ છે કાગળમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી સમકિતરૂપી કાર્ય છે તે પણ દ્રવ્ય કહેવાય. (૩) આત્મા પોતે દ્રવ્ય છે તેથી શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ક્ષાયક સમકિત અપુદ્ગળીક હોવાથી સદ્દ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) કહે છે અહિ ગુણ અને ગુણીનું એકત્વ સમજવું

૧૯

ભાવ સમકિત

ભાવ = મુદ્ધાનપૂર્વક વિચાર (અભ્યવસાય, માનસિક પશ્ચિનિ). આ સાધન ધર્મ છે વ્યવહાર છે, ખ્યાન રૂપે છે નિષ્કર્ષનું કારણ છે. કારણમાં પણ કાર્યનો ઉત્પાર વ્યવહારીક રીતે થઈ શકે છે તેથી તે પણ આત્માનો મુદ્ધ છે. ભાવના = ભાવનું સક્રિયશ્ચુ = વ્યવહારમાંથી નિષ્કર્ષમાં થઈ જતારી ક્રિયા, વ્યવહાર અને નિષ્કર્ષનું એકત્વ કરનાર પશ્ચિનિ. ભાવ = મુદ્ધ, મેઠકે છવતા શુદ્ધ મુદ્ધા દેવગ્યાન, દેવગ્યાનનાં દ્વાયક સમકિત એ દ્વાયક ભાવ મુદ્ધા છે આત્માના મુદ્ધામાં પશ્ચિનિ કરતી તે પણ સમકિત કહેવાય આથી રીતે વ્યવહાર અને નિષ્કર્ષ એક જાણે સ્વરૂપ સામકિત થાય છે માટે તેને સર્વથા સિમિત માનવા કે સર્વથા એક સ્વરૂપે માની શકાય નહિ.

વ્યવહાર સમકિતમાં જે બાબ પ્રવૃત્તિ જતારી છે તેના મુદ્ધાનો અભ્યાસિક વિચાર તે ભાવ સમકિત કે જે નિષ્કર્ષ સમકિતમાં થઈ નય છે વ્યવહારમાં થઈ અને ભાવ મેઠકવા માટે ભાવ સમકિતનું આધારન છે. આથી જ દ્રવ્ય અને નય તત્વનો તત્ત્વપૂર્વક ઉદ્ધાનમાંથી વિચાર કરીને શુદ્ધ આત્મ તત્વના મુદ્ધા તપાસીને તેને અનુભવમાં મુદ્ધાના છે કે જેથી અનુ સ્વેચ્છ આત્મામાં મુદ્ધા ઉત્પન્ન કરીને આવરણો ખસવા માટે અને મુદ્ધા વધારે વધારે વિશુદ્ધ થવા નય અને છેવટ દ્વાયકભાવ કે જે રૂપે છે નિષ્કર્ષ છે તે પ્રગટ થાય આ વિચારમાંથી જે કાર્યો પ્રવૃત્તિ આવે છે તે હવે તપાસીએ.

અનિષ્કર્ષ અને અવસ્થા ભાવના વારવાર ઉદ્ધાનમાંથી તિવ ઉત્પન્નને કારણથી વસ્તુના રૂપ અને ઉપદેય સ્વરૂપ સમજવાથી થયા પ્રવૃત્તિ કરતું પ્રાપ્ત થાય છે અન્યત્ર ભાવના (મેઠ ગ્યાન) અન્યત્ર ભાવના (ગ્યાન-ઈર્શન-આત્મિક નુ એકત્વ તે આત્મા) અને ગોષ્ઠિ ભાવના (અત્મજ્ઞાન, શુદ્ધ આત્માના મુદ્ધાનો અનુભવ) વારવાર ઉદ્ધાનમાંથી શુદ્ધ તિવ ઉત્પન્નને કારણથી રૂપ વસ્તુ ઉપદેય વસ્તુમાંથી સિમિત પડે છે એટલે અપૂર્વ કાર્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને શુદ્ધ આત્મ મુદ્ધાનો અનુભવ કરવાથી અનિષ્કર્ષકાર્ય આવે છે અને તેમાં સ્વિકારપૂર્વક બ્યારે આત્મિક મુદ્ધાનો સ્વરૂપ સ્વરૂપે આત્મિક અનુભવના તારે સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે શુદ્ધતા અને તાત્પર્યના પ્રમાણે ધર્મોપદેય, ઉપદેય કે દ્વાયક સમકિત પ્રગટ થાય છે.

૨૦

સામાન્ય સમકિત

અહિં અભ્યાસપૂર્વક કયા સમકિત (૧) સમકિતનું સામાન્ય તત્વ શુદ્ધ થઈ છે (૨) સમ્યક્ ઈર્શન સાધારણ રીતે ધર્મોપદેય ભાવનાં જેટલું હોવાથી, સમકિત મેઠકનીય ઉત્પન્ન મુદ્ધામાં થઈ શકાય તે સામાન્ય કાર્યનું અભ્યાસ. (૩) જે સમકિતમાંથી પ્રમાણ થાય છે તે પણ અભ્યાસપૂર્વક સામાન્ય કાર્યના અભ્યાસ.

૨૧

વિશેષ સમક્રિત

આ હુકીકન પણ અપેક્ષાપૂર્વક છે (૧) ક્ષાયક સમક્રિત આદિ અનત હોવાથી વિશેષ ક્રાંતીનુજ છે (૨) ઉપશમ સમક્રિત નિશ્ચય સમક્રિતમા તેમજ ઉપશમ ઐશીમા પહોચાડી રાંકે તે અપેક્ષાએ તે પણ વિશેષ ક્રાંતીનુ ગણાય

૨૨

ક્રોધ સંખ્યા

સર્વથી થોડા સામ્યાદન સમક્રિતી, ઉત્કૃષ્ટ હોય ત્યારે અસખ્યાતા, તેથી ઉપશમ સમક્રિતી અસખ્યાત ગુણા, તેથી આ ગતિના ક્ષાયક સમક્રિતી અસખ્યાત ગુણા, તેથી ક્ષયોપશમ સમક્રિતી અસખ્યાત ગુણા તેથી સમક્રિત સિદ્ધ અનત ગુણા

૨૩

એત્ર

ક્રોધ સમુદ્ધાતમા સમદ્રષ્ટી, ક્રોધના બહુ અસખ્યાતા ભાગમાં તથા સર્વ ક્રોધમા હોય, તે સિવાય સમક્રિતી જીવો ક્રોધના અસખ્યાતમા ભાગમા રહે છે અને ત્રસ નાડીમા ગહે છે

૨૪ કાળ (સ્થિતિ, અંતરકાળ)

	સમક્રિતની નિવિતિ		સમક્રિતનુ અતર (વિગ્રહ કાળ)	
	એક જીવ આશ્રી	બહુ જીવ આશ્રી	એક જીવ આશ્રી	બહુ જીવ આશ્રી
ક્ષયોપશમ સમક્રિત	જ અતર્મુહુર્ત ઉ ૩ કોડ પૂર્વ અધિક ૬૬ માગગેપમ	સર્વ કાળમા હોય છે	જ અતર્મુહુર્ત ઉ દેશેકિણુ અર્ધ પુદ્ગળ પરાવર્તન	વિગ્રહ કાળ નથી
ક્ષાયક સમક્રિત	સાન્નિ અનત આચ્યુ જન્ય નહિ	મર્વ કાળમા હોય છે	નથી	નથી
ઉપશમ સમક્રિત	જ ઉ અતર્મુહુર્ત	જ. અતર્મુહુર્ત ઉ પલ્લ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ (તત્વ કેવળીગમ્ય)	જ અતર્મુહુર્ત અથવા ઐશીઆશ્રી પલ્લ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ ઉ દેશેકિણુ અર્ધપુ પ૦	જ ૧ સમય ઉ ૭ દિવસરાત (તત્વ કેવળીગમ્ય)
સાસ્વાન્ન	જ ૧ સમય ઉ ૬ આવલીડા અને ૭ સમયનો અતર્મુહુર્ત	જ ૧ સમય ઉ પલ્લ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ (તત્વ કેવળીગમ્ય)	જ અતર્મુહુર્ત અને ઐશી આશ્રી પલ્લ્યનો અસખ્યાતમો ભાગ ઉ દેશેકિણુ અર્ધ પુદ્ગળ પુરાવર્તન	જ ૧ સમય ઉ પલ્લ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ (તત્વ કેવળીગમ્ય)

૨૫

ભાવથી

ઉપશમ અને ધ્યાનક સમક્રિયા વિશુદ્ધ ભાવ છે. કારણ કે મિથ્યાદત્તના પુદ્ગલોનો કેતવ્ય રીતિ ઉપ નથી તેથી અપુદગણીક છે ત્યારે ધ્યેયોપશમ સમક્રિયા સમક્રિત મેહુનીનો ઉદ્ભવ એવો દેવાથી પુદ્ગલોક છે અને અભિનિ મોષિકા રૂપ (ભાવ-અર્થ સમુખ) છે, ભાવના રૂપે છે સ્ફુલ્લ સ્વભાવે નહિ. ભાવનાના જળથી ધ્યેયોપશમ સમક્રિયાથી ક્ષમાના આવેશને એકદમ મદ્દ કરી નાખે અને મિથ્યા ભાવને એકદમ તોડી નાખે. ઉપશમ સમક્રિયાથી ક્ષમા અને મિથ્યાદત્તના કારણેની ઉપેક્ષા કરી આત્મ જ્ઞાનમાં લીન થાય. ધ્યાનક સમક્રિયાવાળાએ ખરે વખતે ૭ પ્રકૃતિ અને તેના કારણેનાં ચાત્ર પૂર્વક શાધી શાધીને શુદ્ધ અને તીવ્ર ઉપશોભથી મુગ્ધાઈથી ખેંચી કાઢી નાસ. ક્યો દેવ છે તેથી કોઈપણ કારણ મજે, ઉપસર્ગ પસિદ્ધ ભાવે વે પછુ તે સાત પ્રકૃતિના ભાવો ઉપન નવા નથી.

નોંધ—એવશ્યત નમ્નુ સમક્રિત, નિમ્બ સમક્રિત અને ભાવ સમક્રિતો એક સાથે વારવાર અભ્યાસ કરવો જોઈ જી. એ નો અભ્યાસ કરવાથી મેદીક જરૂર પાસ થવાય તેમ જનુ ઉડા એવો દેખાવો અભ્યાસ કરવાથી સમક્રિયા પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ છે કારણ કે મદ્દા ૫૨૨ દુર્લભ છે.

સમક્રિત ઉપર સ્વાદવાદ

૧

સ્વાદ અસ્તિ અ ઓવ સમક્રિત

(૧) સમક્રિયા દ્વય આત્મા (જીવ) છે સમક્રિતો ક્ષેત્ર આધાર આત્મજ્ઞાની છે, કાળ તે આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ કળ, ભાવ તે ૪ અનતાત્ત્વથી અને ૩ દર્શન ત્રીક એ દર્શન સમક્રિયા ધ્યેય, ધ્યેયોપશમ કે ઉપશમ એવી રીતિ સમક્રિયા અસ્તિત્વ છે. (૨) અત્ત્વ જીવને સત્તામાં સમક્રિત છે. (૩) પ્રકૃતિ ૪ થી ૧૪ પ્રકૃતિઓનાં અને સિદ્ધ ભગવાનનાં સમક્રિત છે. (૪) સ્વાદથી ફક્ત બીજો જુલુ રથાને છે.

૨

સ્વાદ અસ્તિ અ ઓવ સમક્રિત

(૧) અભ્યાસને સત્તામાં કે પ્રકૃતિઓ સમક્રિત નથી. (૨) અત્ત્વને સમક્રિત નથી. (૩) મિથ્યાભાવનાં સમક્રિત નથી. (૪) સુ ૧ અને ૩ નાં સમક્રિત નથી. અર્થ અભ્યાસની સ્વચ્છ ભક્તી મેળા —તેને મેહુની ક્ષમા ન થાય, પોતે જાતી હોય કે અજાતી એવો ઉદાપોદ ન

યાય, અભવીનો મોક્ષ નથી એવું સામણી તેને ધ્રાસકો ન ઉપજે, જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે વ્યાખ્યા આપે પણ જિનોકત વસ્તુ સ્વરૂપ તદ્દરૂપ ન બાણે, તેને શ્રદ્ધા નથી તેમજ શકા પણ નથી, તેને સત્તામા સમકિત મોહુની કે મિત્ર મોહુની નથી, સત્તામા કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, સમકિત કે જ્ઞાન એમાનુ કાઇ નથી, તેને અહિંસા અને અનુકંપા ભાવ ન આવે જો કે છવ્વની રક્ષા કરે, તેનું મોક્ષ તે સ્વર્ગ, કારણ કે ત્યાથી પાછા ફરવાનું છે એમ માને, તે આત્માના સ્વરૂપનો અનુભવ ન કરી શકે તેથી આત્મા અને પૌદ્ગળીક શરીરની ભિન્નતા ન તારની શકે તે સ્વભાવથી જ છે એટલે અભવીનો ભત્રી ન થાય

(૩)

ત્યાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ સમકિત

(૧) કેટલાક ભવ્ય છવ્વને સત્તામા સમકિત છે પણ પ્રગટપણે નથી. (૨) જોને સમ્યગ્ દર્શન છે તેને ક્ષાયક સમકિત નથી અથવા પાચમાથી એક સમકિત જે સમયે હોય તે સમયે બીજું સમકિત નથી (૩) કેટલાકને વ્યવહારથી સમકિત હોય પણ નિશ્ચયથી ન હોય (૪) કેટલાકને અમુક વખતે સમકિત છે અને અમુક વખતે નથી (૫) કેટલાકને સમકિત છે પણ સત્તામા મિથ્યાત્વ છે, જેમકે ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને સામ્વાદનવાળાને સત્તામા મિથ્યાત્વ પણ છે.

(૪)

ત્યાદ્ અવકતવ્ય ચ એવ સમકિત

સમકિતનું સ્વરૂપ એક વાક્ય કે એક સમયમા કહી શકાય નહિ અમુક માણસને અમુક સમયે સમકિત છે કે નહિ તે જાણવું નિશ્ચયથી કહી શકાય નહિ

(૫)

ત્યાદ્ અસ્તિ ચ અવકતવ્ય ચ એવ સમકિત

અમુક માણસ દેખીતી રીતે સમ્યત્વનો વ્યવહાર (૬૭ બોલવાથી) આચરે છે પણ તેને શ્રદ્ધા છે કે નહિ તે નિશ્ચયથી (જાણવું) કહી શકાય નહિ વર્તમાનમા સમકિત છે પણ ભવિષ્યમા અમુક વખતે સમકિતી હશે કે નહિ તે જાણવું કહી શકાય નહિ

(૬)

ત્યાદ્ નાસ્તિ ચ અવકતવ્ય ચ એવ સમકિત

અમુક માણસને અત્યારે સમકિતી નથી પણ ભવિષ્યમા થશે કે નહિ તે જાણવું કહી શકાય નહિ

(૭)

સ્વાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકાશઃ ચ એવ સમહિત

સમ્યક્ દર્શન છે પણ ક્ષાયક સમહિત નથી તેથી કાવિષ્યમાં અલુક વખતે તેને સમહિત કહે છે નહિ તે હજારશ્વર્ગી નથી સકાય નહિ

સ્વાહવાદનો સાર— આત્મદષ્ટિ કદિ ભુલ્લી નહિ અને મિથ્યાત્વ પર કોય કાવલો નહિ કાન્તુ કે ક્રેષ્ણ વહેલો મોક્ષ જલો તે હજારશ્વર્ગી કહી સકાય નહિ. મિથ્યપ્રવચન આચાર્ય જૈતમ કેટલીવારમાં જૈતમ અગ્રવર કહા મયા એકવાર આત્મદષ્ટિ ખેલ નાખી તો ફરીવાર ક્રેષ્ણ જાણે ક્યારે આવે માટે ખેલવી નહિ.

સમહિત આશી

ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રુવતા

(૧) જન્મ જ્યને સત્તામાં સમહિત ક્રુવજ્યે રહે છે મિથ્યાત્વનું આવજ્ય ખસે અને સમહિત પ્રપટ થાય તે ઉત્પાદ અને ફરી આવજ્ય થાય તે વ્યય.

(૨) ક્ષાયક સમહિત સિવાયના ચાર સમહિત એકમાંથી બીજામાં જન્મ તે ઉત્પાદ, અપાઉનું વ્યય થાય અને સમહિતજી કાયમ રહે તે ક્રુવતા.

(૩) કુરોપસમમાંથી વેદક અને ક્ષાયક થાય તે ઉત્પાદ, પૂર્વ પર્યાયનો નાસ તે વ્યય અથવા હજાર ક્ષાયકમાંથી કેવળી ક્ષાયક થાય તે ઉત્પાદ, હજાર પર્યાયનો વ્યય અને સમહિત ક્રુવ રહે છે

(૪) સખ્યા આશી ઉત્પાદ ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રુવતા -

	ઉત્પાદ	વ્યય	ક્રુવ
ક્ષાયક	સખ્યાતા		અનન (સિદ્ધ અન્યાન આશી
ઉપસમ	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	ક્રુવનથી
કુરોપસમ	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	મલુ અસખ્યા
વેદક	સખ્યાતા	સખ્યાતા	ક્રુવનથી
સાન્યાસી	અસખ્યાતા	અસખ્યા	"

પાત્ર સમહિતનું

જેક અભેદનું તેવ પ

૧. સમહિત એવી નામ સત્તાની અપેક્ષા એનમાં સમજીત કરનાં છે પણ ઉપસામથી મુદો, આવતી તામઅજ્ઞા અને રિશતે આશી પામે સમહિત ગિત છે.

૨ સમકિત મોહુનીયના ઉદયની અપેક્ષાએ સામ્વાદન અને ક્ષયોપશમ સગ્ગા છે પણ સામ્વાદનમાં સમકિત મોહુનીયનો તીવ્ર ઉદય અને અનતાનુબંધી ક્રપાયનો ઉદય છે તેથી નિશ્ચયથી પડવાનું થાય છે

૩ મિથ્યાત્વ મોહુની અને મિશ્ર મોહુનીના ઉદયનો અભાવ તથા દર્શન સમક સત્તામાં છે તે આથી સામ્વાદન, ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ સગ્ગાં છે પણ સામ્વાદનમાં દર્શન સમકમાંથી ચાગ અનતાનુબંધી ક્રપાય અને સમકિત મોહુની એ પાય પ્રકૃતિનો ઉદય છે, ક્ષયોપશમમાં ફક્ત સમકિત મોહુનીયનો ઉદય છે અને ઉપશમ સમકિતમાં ૭ માની એક પ્રકૃતિનો ઉદય નથી.

૪. ભાવની અપેક્ષાએ (૭ પ્રકૃતિના ઉદયનો અભાવ તેથી) ઉપશમ અને ક્ષાયક સગ્ગા છે પણ ઉપશમમાં ૭ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે અને ક્ષાયકમાં સત્તામાં નથી.

૫ ક્ષાયક સમકિત એવી નામ સત્તાથી હ્રદય અને કેવળીમાં ક્ષાયક સમકિત સગ્ગા છે પણ નિશ્ચય નયથી કેવળીને આત્મ તત્વમાં પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ છે અને હ્રદયને પરોક્ષ ઉપયોગ છે તે ભિન્નતા છે

૬ અપ્રતિપાતપણાની અપેક્ષાએ વેદક અને ક્ષાયક સગ્ગા છે પણ વેદક ચડીને ક્ષાયકમાં જાય ત્યારે ક્ષાયક સમકિત જિયર ગહે છે તે સાદી છે પણ અત રૂઢી છે

૭ વિષયની અપેક્ષાએ સમકિત અને શ્રદ્ધા એક છે પણ સમકિત આત્મ પરિણિતિ છે અને શ્રદ્ધા માનસિક ઉપયોગ (દ્રવ્ય મનો વર્ગણના આલયન વાળુ ભાવમન) છે, કે જે કેવળી ભગવાન ને નથી કેવળી ભગવાનને શુદ્ધ આત્મ પરિણિતિ રૂપે સમકિત છે હ્રદયસ્થની આત્મ પરિણિતિ પરોક્ષ ભાવે (મનના અલયન વાળી) છે

આત્માના બીજા ગુણોની સાથે સમકિતનું ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

૧	ગણ	અભેદ સ્વરૂપ	ભેદ સ્વરૂપ
		જે સમયે જીવમાં જ્ઞાનાદિ ગુણો સત્તામાં છે તેજ સમયે સમકિત પણ છે	જ્યારે જીવ સમકિતને ઉદ્દેશીને ઉપયોગ કરે છે ત્યારે શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ પ્રગટ થાય છે

(૭)

સ્વાદ્ય અસ્તિત્વ ય નાસ્તિ ય અવકાશઃ ય એવ સમકિત

સમ્યક્ દર્શન છે પણ દ્વાયક સમકિત નથી તેથી ભવિષ્યમાં અમુક વખતે તેને સમકિત હશે કે નહિ તે હવેથી જાણી શકાય નહિ

સ્વાદ્યવનો સાર- જ્ઞાતદષ્ટિ કદિ મુશ્કેલી નહિ અને મિથ્યાત્વી પર દોષ લાવવો નહિ કાલ્પ કે કોલ્પ વહેલો મોહ તો તે હવેથી કદી સકાય નહિ. મિથ્યાત્વના આચાર્ય ચૌતમ દેવદાસના ચૌતમ મહાનર થઈ ગયા એકવાર જ્ઞાતદષ્ટિ મોહ નાખી તો દુરિવાર કોલ્પ નહોતો હમારે આવે માટે ખોલી નહિ.

સમકિત આશી

ઉત્પાદ, વ્યય, મુવતા

(૧) ભવ્ય છવને સત્તામાં સમકિત મુવપણે છે કે મિથ્યાત્વનું આવતું ખસે અને સમકિત પ્રપ્ત થાય તે ઉત્પાદ અને દુરી આવતું થાય તે વ્યય.

(૨) દ્વાયક સમકિત સિવાયના ચાર સમકિત એકમાંથી બીજામાં ભય તે ઉત્પાદ, અપ્રાપ્તિનું અથ થાય અને સમકિતજી કામન છે તે મુવતા.

(૩) દુરોપસર્ગમાંથી વેદક અને દ્વાયક થાય તે ઉત્પાદ, પૂત પર્વાપનો નાસ તે વ્યય અથવા હવેથી દ્વાયકમાંથી કેવળી દ્વાયક થાય તે ઉત્પાદ, હવેથી પર્વાપનો વ્યય અને સમકિત મૂવ છે છે.

(૪) સખ્યા આશી ઉત્કૃષ્ટ ઉત્પાદ, વ્યય અને મુવતા -

	ઉત્પાદ	વ્યય	મુવ
દ્વાયક	સખ્યાતા		અનત (સિદ્ધિ અથવાના આશી)
ઉપસર્ગ	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	મુવનથી
દુરોપસર્ગ	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	પણ અસખ્યા
વેદક	સખ્યાતા	સખ્યાતા	મુવનથી
સારવાહન	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	"

પાત્ર સમકિતનું

નેદ અસેદનું સ્વરૂપ

૧ સમકિત એવી નામ સગાની અપેક્ષા એ નર્મ સમકિત કરનાં છે પણ ઉપસર્ગની મુશ્કેલી, ભાવની તાત્કાલિકતા અને રિપતિ આશી પામે સમકિત વિગત છે.

૨ સમકિત મોહનીયના ઉદયની અપેક્ષાએ સામ્વાદન અને ક્ષયોપશમ સરખા છે પણ સામ્વાદનમાં સમકિત મોહનીયનો તીવ્ર ઉદય અને અનતાનુબધી કપાયનો ઉદય છે તેથી નિશ્ચયથી પડવામાં થાય છે

૩ મિથ્યાત્વ મોહની અને મિથ્ય મોહનીના ઉત્પન્નો અભાવ તથા દર્શન સમક સત્તામાં છે તે આથી સામ્વાદન, ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ સરખાં છે પણ સામ્વાદનમાં દર્શન સમકમાંથી ચાર અનતાનુબધી કપાય અને સમકિત મોહની એ પાંચ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, ક્ષયોપશમમાં ફક્ત સમકિત મોહનીયનો ઉદય છે અને ઉપશમ સમકિતમાં ૭ માની એક પ્રકૃતિનો ઉદય નથી.

૪ ભાવની અપેક્ષાએ (૭ પ્રકૃતિના ઉદયનો અભાવ તેથી) ઉપશમ અને ક્ષાયક સરખા છે પણ ઉપશમમાં ૭ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે અને ક્ષાયકમાં સત્તામાં નથી.

૫ ક્ષાયક સમકિત એની નામ સગાથી જ્ઞાસ્થ અને કેવળીમાં ક્ષાયક સમકિત સરખા છે પણ નિશ્ચય નયથી કેવળીને આત્મ તત્વમાં પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ છે અને જ્ઞાસ્થને પરોક્ષ ઉપયોગ છે તે ભિન્નતા છે

૬ અપ્રતિપાતપણાની અપેક્ષાએ વેદક અને ક્ષાયક સરખાં છે પણ વેદક ચડીને ક્ષાયકમાં નળ ત્યારે ક્ષાયક સમકિત મિથ્ય ગ્રહે છે તે સાદી છે પણ અત ગ્રહીત છે

૭ વિષયની અપેક્ષાએ સમકિત અને શ્રદ્ધા એક છે પણ સમકિત આત્મ પરિણિતિ છે અને શ્રદ્ધા માનસિક ઉપયોગ (દ્રવ્ય મનો વર્ગણના આલયન વાળુ ભાવમન) છે, કે જે કેવળી ભગવાન ને નથી કેવળી ભગવાનને શુદ્ધ આત્મ પરિણિતિ રૂપે સમકિત છે જ્ઞામસ્થની આત્મ પરિણિતિ પરોક્ષ ભાવે (મનના અલયન વાળી) છે

આત્માના બીજા ગુણોની સાથે

સમકિતનું ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

		અભેદ સ્વરૂપ	ભેદ સ્વરૂપ
૧	ગત	જે સમયે જીવમાં જ્ઞાનાદિ ગુણો સત્તામાં છે તેજ સમયે સમકિત પણ છે	ન્યારે જીવ સમકિતને ઉદ્દેશીને ઉપયોગ કરે છે ત્યારે શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપે પ્રગટ થાય છે

૨	સ્વભાવ	જ્ઞાનાદિ ગુણો જનના સ્વભાવ રૂપે છે તેમ સમજિત પણ વળી જવ અને સિદ્ધનો સ્વભાવ છે.	જેમ જ્ઞાનનો ગુણ જાણવાનો છે તેમ સમજિતનો ગુણ દન-ગુણ-પર્યાપનો નિમગ્ન કરવાનો છે.
૩	અર્થ આધાર	જેમ જવ જ્ઞાનાદિ ગુણોનો આધાર છે તેમ સમજિતના ગુણો પણ આધાર જવ જ છે.	દરેક ગુણનો અર્થ જુદો કરવામાં આવે છે સમજિત વગર કોઈપણ ગુણમાં વિશ્વાસ ટકતો નથી.
૪	એકત્વ સમર્થ	સર્વ શુદ્ધ ગુણોની જેમ સમજિત પણ જવ સાથે તદ્દરૂપ તદ્દાત્મ્ય, એકત્વ સમર્થમાં છે.	જવ સાથે સર્વ ગુણો સમર્થ અર્થક્રિયા માટે જુદો છે સમજિતનો જવ સાથે સમર્થ દ્વન્દ્વ માર છે.
૫	ઉપકાર	જ્ઞાનાદિ ગુણોની માફક સમજિત પણ જનના સ્વરૂપની ઓળખાણ કરાવે છે.	દરેક ગુણ જવનું સ્વરૂપ જુદી જુદી રીતે બતાવે છે. સમજિત જવના દરેક ગુણ સાથે સજ્જારી સ્થિતિ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરાવે છે.
૬	અવિદ્યેય	સર્વ ગુણોની માફક સમજિત પણ જવના અસ્તિત્વમાં પ્રતીતિમાં છે.	જવમાં અનતા ગુણો છે ત્યારે સમજિત એક ગુણ છે તેથી ગુણ અને ગુણી સર્વથા એક નથી.
૭	સર્વ વેદ પ્રધાન સમર્થ	જનના બધા ગુણોનો જે સર્વમાં છે તે સમજિતનો પણ છે.	બધા ગુણો એક નથી તેના સર્વજ્ઞ જુદા જુદા છે જેમને જ્ઞાનથી આત્મા જાણે, દર્શનથી દેખે અને સમજિતથી રૂપ જ્ઞેષ્ઠા વગેરે પદાર્થોમાં તથા ગુણોમાં નિહાળવા બતાવે છે.
૮	સમ્યક	સર્વ ગુણોનું સમ્યક્ જ્ઞાન થાય છે.	સર્વ ગુણો માટે જુદા જુદા સમ્યક છે. સમજિત માટે "સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યક્ષિ, સમજિત સમ્યક છે.

मार्गशा.   उपशम समझित   क्षयोपशम समझित   क्षायक समझित   सास्वादन स

[illegible]

૨ છવ સેક	એક સગી પર્ણાતિ	સગી પર્ણાતિ તથા	બહુમતે સગીના	૨ સગીના
૧૪ બેઢપાથી	મર્ણાતર-૨ અનુસર	અપર્ણાતિ એ બે બેઢ	બે બેઢ મર્ણાતર-૧ પર્ણાતિ	૩ વિગરેદી
	વિમાનદેવ સગી			અપર્ણાતિ
	અપર્ણાતિ સગી			૧ અસગી
				તિર્થ
				૫ બેઢી અપર્ણાતિ
				—
				૧ સિદ્ધાંતકાર
				મતે
૫૬૩ બેઢપાથી	૬ ભૌતિક અને	૨ ૨ મર્ણાતર અનુ	૧૨ બેઢી	૧૭ દેવ (૬
૨૨ એન્ડ્રીયના	૫ અનુસર વિમાન	પ	૬ મેવેષક	ભૌતિક અને
૧ વિગરેદીયના	—	૧ મર્ણાતર તિર્થ	૬ ભૌતિક	૫ અનુસર
૨ તિર્થ પત્રે	૧૪ સિવાયના-	૫ બેઢ	૫ અનુસર વિમાન	વિમાનદેવ સિ
ન્દીયના	૮૫ પર્ણાતિ	૭ પર્ણાતિ નાસી	—	વાયના ૮૫૪૨
૧૪ નાસીના	૧ ૧ પર્ણાતિ મર્ણા	૧૬૮ દેવ	૩૫૪૨ પર્ણાતિ	૫ પર્ણાતિ અપર્ણાતિ
૩ ૩ મુખના	મુખ	—	અપર્ણાતિ	૨ ૨ મર્ણાતર
૫ અપા પતિ	૫ પર્ણાતિ મર્ણા	૪૧૭ મર્ણાતર	૭ દેવ બેઢ	મુખ
૫૨ વ્યતર, વચ્ચ	તિર્થ	બહુમતે	૩ હર્મ્યુમિ મ	૧ મર્ણાતર
વ્યતર બ સકા	૭ પર્ણાતિ નાસી	૧ મર્ણાતર પદ્ધતી	૧ અર્ધમર્ણુમિ મ	તિર્થ
૨ બ્યેપતિ	—	૭ નાસી ના	(અતર પર્ણાતિના)	
૩૬ વમાનિક	૧૬૮ સિદ્ધાંતકાર	અપર્ણાતિ		
	મતે ૫ અપર્ણાતિ	—	૨ મર્ણાતર અનુસર	૫ અપર્ણાતિ ક
	અનુસર દેવ	૪૨૩ મર્ણાતર	મુગલીક તિર્થ, ૬	મુર્ચ્છિત તિર્થ
		બહુમતે	અપર્ણાતિ ૩ નાસીના	૩ અપર્ણાતિ
	૨ ૩ મર્ણાતર મતે	સિદ્ધાંતકાર મતે	પર્ણાતિ અપર્ણાતિ	વિગરેદી
		પ્રમાણે		૭ નાસી
		પર્ણાતિ - ૭ નાસી	૧૬૮ બહુમતે	પર્ણાતિ
		૫ મર્ણાતર તિર્થ	(૧૫ પર્ણાતિ મર્ણાતર	—
		૧ ૧ મુખ	હર્મ્યુમિ અનુસરે	૩૬૭ સિદ્ધાંત
			દેવ એમ બહુમત	કાર મતે
			વાળા નાસી ૭	

	ઉપશમ સમક્રિત	ક્ષયોપશમ સમક્રિત	ક્ષાયકસમક્રિત	સામ્વાદન
		૨૫ ભવનપતિ ૨૬ વ્યતરાદિ ૧૦ જ્યોતિષ ૩૮ વૈમાનિક		
૩ બધ હેતુ ૫૭ માથી ૫ મિથ્યાત્વ ૧૨ અવ્રત ૨૫ કષાય ૧૫ યોગ — ૫૭	મતાતરે - ૪૬, ૪૫, ૪૩ સામ્વાદનના ૫૦ માથી ૪ અન- તાનુબધી બાદ કરતા ૪૬ તેમાથી ઉદા- રીકમિત્ર બાદ કરતા ૪૫ તેમાથી વૈકિત્ર મિત્ર અને કાર્મણુ કર્મયોગ બાદ કરતા ૪૩	૨૧૨+૧૫ કર્મભુમિ મનુષ્ય અપર્યાપ્ત ૩૫ વૈમાનિક અ- પર્યાપ્ત=૨૬૨ તત્વ કેવળી ગમ્ય ૫૭માથી પાત્ર મિ- થ્યાત્વ અને ચાગ અનતાનુ બધી કષાય મળી ૯ બાદ કરતા ૪૮	૪૮	પાત્ર મિથ્યાત્વ અને આહારક ધ્વીકના બે યોગ વર્ણને બાકીના ૫૦ બધાહેતુ
૪ પ્રકૃતિબધ મુળ ૧૨૦ ઉત્તર પ્રકૃતિનાથી	આયુષ્ય સિવાય ૭ ક્ષયોપશમ સ ની ૭૯ પ્રકૃતિમાથી કેવ અને મનુષ્યનુ આયુષ્ય બાદ કરતા ૭૭નો બધ થાય	૮ ૧૨૦-૪૧=૭૯ ૧૬ મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિક ૨૫ અનતાનુ બધી પ્રત્યયિકનો — ૪૧ બધ ન થાય	૭, ૮ ક્ષયોપશમ પ્રમાણે ૭૯ નો બધ	સમક્રિત ૮ ૧૨૦-૧૯=૧૦૧ ૧૬ મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિક ૨ આહારકધ્વીક ૧ જિન નામનો
૫-૬ ઉદય અને ઉદીરણાદ્વાર, તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૨૨	ક્ષયોપશમ સમક્રિત- ની ૧૦૬ ૭=૯૯ ૧ સમક્રિતમોહનીય ૨ આહારક ધ્વીક ૪ અનુપુર્વ	૧૨૨-૧૬=૧૦૬ ૨ મિથ્યાત્વ અને મિત્ર મોહની ૧ જિનનામ કર્મ ૪ કુન્નતિ નામકર્મ	ક્ષયોપશમ સમક્રિતની ૧૦૬-૬=૧૦૦+ ૧=૧૦૧ ૧ સમક્રિત મો ૫ કુસંધપણુ	૧૯ બધન થાય ૧૨૨-૧૦=૧૧૨ ૧ મિથ્યાત્વ મો ૧ મિત્ર મો. ૨ આહારકધ્વીક ૧ જિનનામ

<p>૭ ભાવ ૨ કૃપણ ૧૮ કૃષોપશ્ચમ ૬ ક્ષાયક ૨૧ ઔદયિક ૩ પાતિયામીક</p> <p>૫૭</p>	<p>૦ નો ક્ષય કે એકાદશા નથી ૬૬+૧ અનુપર લેવ આથી અનુપૂર્વિક ૧ માર્ગારે</p> <p>કૃષોપશ્ચમના ભાગ ૩૬ બુધી કૃષોપ- શ્ચમ સમક્રિત બાક એકથી ૩૫+૨ કૃપ- શ્ચમ ભાવ = ૩૭ ભાવ.</p>	<p>૪ સ્થાવર ચાલક ૧ આત્મા નામ ૪ અનંતાનુ કપાય</p> <p>૧૬ નો ક્ષય કે એકાદશા ન થાય</p> <p>૧૫ નવ જ્ઞાન નહીને કૃષોપશ્ચમ ભાવ.</p> <p>૧૬ ઔદયિક (મિ- શ્ચાત્મ અને અજ્ઞાન વિના)</p> <p>૨ પાતિયામીક જ- ભવન વિના ને ભાવ</p> <p>૩૬</p>	<p>૬ નો ક્ષય કે કો- ન્યા નથી ૧ માં ગિતનામ કર્મ ઉપેક્ષા ૧ ૧ માર્ગારે-પ્રતિપત્ત કાયક સમક્રિતીને ૫ કૃષોપશ્ચ સભવે તે મળી ૧ ૬</p> <p>૨૬ ભાવ કૃષોપ- શ્ચમ સમક્રિતના -૧ કૃષોપશ્ચમ ભા- વ</p> <p>૩૫ ૨૬ ક્ષાયક ભાવ ૪૪</p>	<p>૩ મુક્ત ત્રીક ૧ આત્મા નામ ૧ નરકના પૂર્વ</p> <p>૧ નો ક્ષય કો- ન્યા ન થાય</p> <p>૩ જ્ઞાન ૩ દયન ૫ કૃષી</p> <p>૧૧ કૃષોપશ્ચમ ભાવ ૧૬ ઔદયિક ૨ પાતિયામીક</p> <p>૩૨</p>
<p>૮ ભાવ જીમ્મલુ કેટલા ભવમાં મેક્ષ ભાવ</p>	<p>ઉપશમની નિવૃત્તિ પૂરી થવાથી કૃષોપ- શ્ચમ પામે તે કૃષોપશ્ચમ સમક્રિત બાકક સમ જનું જ ને સારવાણ પા મી મિત્યપ્રત્ય પામે તે છે. અર્થ પુરુષના પરાકર્ષન</p>	<p>જ ૧ ભવમાં ક્ષાયક સમક્રિત પામી મેક્ષ ભાવ</p> <p>૯. ૧૫ ભવમાં મેક્ષ ભાવ</p> <p>૫૭+૪ ભાવ તો છે અર્થ ૫૭ પરાકર્ષન</p>	<p>આપુણ્ય ન બાંધ્યું હોય તો તેજ ભવમાં મેક્ષ ભાવ</p> <p>૯૧ કે નરકનુ આ- નુષ્ય બાંધ્યા પછી સમક્રિત પામે તે ૩ ભવમાં મેક્ષ અનુષ્ય કે નિર્જ અનુ આપુણ્ય બાંધ્યું હોય તો, મરી મુક્ત ભાવ અને ૪ ભવમાં મેક્ષ ભાવ.</p>	<p>જ્યા સમક્રિત આપુણ્ય પોષ્ટવ અને મિત્યા- ત્વમાં ભાવ છે ૨૫+૨ તે કર્મ પુરુષના પરાકર્ષન દોષ છે.</p>

૯ સ્પર્શના (અવગાહના)	અપર્યાપ્ત અનુત્તર વિમાન દેવ આશ્રી જ અગુલનો અ- મખ્યાતમો ભાગ અને ઉ મરણ સમુદ્ધાત આશ્રી ૭ રજ્જુ તે અધોગામ વિજયથી અનુત્તર વિમાન સુધી મધ્યમ જન્મ દેહ પ્રમાણ ઉપશમ શ્રેણી વગ- ના ઉપશમ સમ- ક્તિમા કાષ્ટ કાળ કે નહિ	જ અગુલનો અ- મખ્યાતમો ભાગ ઉ ૧૦૦૦ જોજન ગર્ભજ તિર્યચ આશ્રી ઉત્તર વૈક્રિય આશ્રી જ. અગુ- લનો મખ્યાતમો ભાગ ઉ સાધિક ૧ લાખ જોજન, મરણ સમુદ્ધાત આશ્રી સાત રજ્જુ	જ ૧ હાથ, અ- નુત્તર વિમાનદેવ આશ્રી ઉ ૬ ગાઉ ગર્ભજ ચતુષ્પદ યુગલ આશ્રી, વૈક્રિય અવગાહના ક્ષયોપશમ સમકિતની જેમ, કેવળ સમુદ્ધાત આશ્રી સંપૂર્ણ લોક પ્રમાણ મરણાતિક સમુદ્ધાત આશ્રી ૭ રજ્જુ,	અવધેણી આશ્રી ક્ષયોપશમ માફક મરણ સમુદ્ધાત આશ્રી અધો- ગામ વિજયથી ૯ મી ગ્રેવેયક અથવા ૧૨ મા દેવલોક સુધી અને ૬ કી નર- કથી પડગ વન સુધી
૧૦ પ્રત્યાક્ષી	.	૬	૬	૬, ૫, ખુલાસો જીવના ભેદમાયી મળશે.
૧૧ પ્રાણ	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦ સતીના (૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦)
૧૨] સજા ✓ આહારાદી હેતુ આદિ ઉપાધી	✓ ૨	✓ ૨	✓ ૨	✓ (૧) કે (૨) તત્ત્વ કેવળીગમ્ય ૬, (૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન)
૧૩ ઉપયોગ	૪ જ્ઞાન, ૩ દર્શન = ૭	૭	૫ જ્ઞાન, ૪ દર્શન = ૯	૬, (૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન)
૧૪ દષ્ટિ	૧ સમકિત	૧	૧	૧
૧૫ કર્મસત્તા મૂળ ઉત્તર	૮ ૧૪૮	૮ ૧૪૮	૮ ૧૪૧ દર્શન સંપત્તક વર્ણને	૮ ૧૪૭ જિન નામ વર્ણને
૧૬ શરીર	૪ આહારક વર્ણને	૫	૫	૪ આહારક વર્ણને

૧૭ ધર્મ	૫	૫	૫	૫, ૪ ૩ ૨
૧૮ ક્ષત્ર	અસ	અસ	અસ	અસ
૧૯ યોગ ૧૫ મુદ્રા	૧ ૧૨ ૧૩ આહારક ખીક વર્ણને	૧૫	૧૫	આહારક ખીક વર્ણને ૧૩
૨ વેદ	૩	૩	૩	૩
૨૧ ક્રમાય ૨૫ મુદ્રા	૨૧ આત્માનુભવ ૪ વર્ણને	૨૧	૨૧	૨૫
૨૨ રાત્ર	૪	૪	૫	૩
૨૩ અગ્નિ				
૨૪ સમય	૪ મહિના વિશુદ્ધ વર્ણને	૩ મુદ્ધ સમય અને મહાપ્રભા વર્ણને	૫	
૨૫ દર્શન	૩	૩	૪	૩
૨૬ લેખ	૬	૬	૬	૬
૨૭ ભવ્યઅભવ	ભવ્ય	ભવ્ય	ભવ્ય	ભવ્ય
૨૮ સતી અસ	૧ સતી	૧	૧	૨ સતી, અસતી
૨૯ આહારી અન્નહારી	૧	૨	૨	૦
૩ ઝુલ્મશાન	૮ (૪ થી ૧૧)	૮ (૪ થી ૭)	૧૧ (૮ થી ૧૭)	૧ હતા ખીલ
૩૧ ખાન ૧૧ મુદ્રા	૧૩ (શુદ્ધ ખાનના અને વેદ વર્ણને)	શુદ્ધ ખાનના ૪ વર્ણને ૧૨	૧૬	૮ અન્ન

૩૨ સઘયણ	૬	૬	૧, (૬ મતાંતરે)	૬
૩૩ સસ્થાન	૬	૬	૬	૬
૩૪ સમુદ્ધાત	૨ વેદના અને મરણ	કેવળી સમુદ્ધાત સિવાયની ૭	૭	૩ (વેદના, મરણ કષાય)
૩૫ સ્થિતિ	જ ઉ અતર્મુદ્ધત	જ અતર્મુદ્ધત ઉ. ૩ પૂર્વ કોક- વર્ષ સાધિક ૬૬ સાગરોપમ	સાદિ અનત	જ ૧ સમય ઉ ૬ આવ લિકા અને ૭ સમય
૩૬ યોનિ	૫ એન્દ્રી સખધી ૨૬ લાખ	૨૬ લાખ	૨૬ લાખ	૩૨ લાખ (એન્દ્રીનીયો- ની વર્જને)
૩૭ કેટલીવાર આવે એક ભવમા સર્વ સસારમા	જ ૧ ઉ ૨ જ ૧ ઉ ૫	અસખ્યવાર અસખ્યવાર	૧ વાર ૧ વાર	જ. ૧ ઉ ૨ જ. ૧ ઇ ૫
૩૮ સમકિતી મિથ્યાત્વી	સમકિતી	સમકિતી	સમકિતી	સમકિત
૩૯ સાધનદર્શન સેતક ગમવા માટે ભાવ	ઉપશમ ભાવ શુદ્ધત	ક્ષયોપશમ ભાવ શુદ્ધ	ક્ષાયક ભાવ હ્યતમ	સાધન બ્રહ્મ અશુદ્ધ ભાવ
૪૦ માર્ગશા	ક્ષયોપશમ અથવા સાસ્વાદન સમ- કિતમા જાય	ઉપશમ અથવા વેદક સમકિતમા જાય અથવા મિથ્યાત્વમા જાય	માર્ગશા નથી	મિથ્યાત્વમાજ જાય

ખુલાસા

સામાજીકના બહુમતે ચારે તરફના ઇલાકામાં સમક્ષિતિ તો છે પણ ધ્યાનક સમક્ષિતિની પ્રાપ્તિનો પ્રારંભ કલાર મનુષ્ય જ હોય, એ કે ધ્યાનક સમક્ષિતિ પામવા યોગ્ય ક્રિયાની સમાપ્તિ કરી ધ્યાનક સમક્ષિતિ પામનાર ચારે તરફના ઇલાકામાં, વળી જે ક્ષેત્રમાં જે કાલે કેવળી અમર્યાદ વિચલતા હોય તે ક્ષેત્ર અને કાળના વજ્રદશ્ન નારાય સમક્ષિતિના પશ્ચિમે જ ધ્યાનક સમક્ષિતિ આવે.

કેટલે આચાર્યના અત પ્રભાવે ધ્યાનક સમક્ષિતિ બીજો માર ન કરે તરી એક મનુષ્ય તરિકામાં હોય એમ માને છે. કેટલાક અન્યેદા મતમાં જતા-યા છે તે સમજી લેતાં. જાતેનું કાલુક કુખ્ય આચાર્યના પોતપોતાના કુલોપરમ પ્રભાવે અર્થ સમજ હોય, જ્યાં ત્યાં જ્યારેનો વિષય નથી ત્યાં તત્ત્વ કેવળીમય હતુ એ સમક્ષિતિનો વિષય છે તે સ્પષ્ટીકરણ કરવા માનેદે જતા-યા છે. વળી મધ્યકાલના વખતે કરતાં સિદ્ધાંતકારનો અત વધારે પ્રભાવ અજ્ઞાન.

કદમાં એક ઠેકાણે એમ જતા-યા હોય કે અનુક્ર માનુષ્ય સમક્ષિતિ હતો, બીજો ઠેકાણે એમ હોય કે તેનું સમક્ષિતિ જુદુ દુઃક હતું ત્રીજો ઠેકાણે એમ હોય કે તે મરીને નરકે ગયો ત્યારે ઠેકાણે એમ લાગે કે કુલોપરમ સમક્ષિતિ મુખે નરકે ગયો અને ત્યાં ફરી સમક્ષિતિ પામ્યો. ઠેકાણે એમ લાગે કે તેનું સમક્ષિતિ ધ્યાનક હતું પણ સમક્ષિતિ પામ્યા પહેલાં નરકનું આયુષ્ય બાંધેલું અને તે પ્રભાવે સમજવા માટે કેટલાક બીજા કાલુક મળી આવે, માટે સમક્ષિતિ ઇલાકે માનુષ્ય દ્રષ્ટિ તાબી અથે ન કિરે તો તત્ત્વ કેવળીમય હતુ પણ એટલી સમજ પાતલુ કરી નહિ અને બીજા પક્ષની નિદા હતી નહિ, પણ એટલું તો જરૂર જ્ઞાન રાખવું કે ત્યાં રાક્ષસના સ્પષ્ટ પાક છે તેમાં ફેરાર કરવો નહિ તેમજ વિપરીત અર્થ કરવો નહિ.

વેદક સમક્ષિતિની ફક્ત એક સમજની નિશ્ચિત છે તરી માર્ગજ્ઞામાં તે દાખલ હતુ નથી.

ઉપરમ સમક્ષિતિના બધા હેતુનો પ્રુથાસોઃ— લક્ષ્યધર વૈદિક લક્ષ્યી કરે ત્યારે વૈદિક મિશ્નયોગને જાહેર કેટલાક ઉદારીક નિમયોગ તેને મળે છે તત્ત્વ કેવળીમય.

ઉપરમ કોણીમાં ઉપરમ સમક્ષિતિમાં કાળ કરી પાંચ અનુસર વિમાને નય તો અપમાતિ અમરજામાં વૈદિક મિશ્ન અને કાળજુ કાપમોગ થાય, ત્યાં ગયા બાદ તમજર ઉપરમનો ત્યાગ અને કુલોપરમની પ્રાપ્તિ થાય એમ કેટલાકની માન્યતા છે તત્ત્વ કેવળીમય.

ઉપરમ સમક્ષિતિમાં અણુ-ચનો બધે ન થાય પણ પૂર્વ-ગધ કયો હોય તો ઉપરમ સમક્ષિતિ કાળ કહે.

પૂર્વે આયુષ્ય નોતપેન થયો હોય તો કુલોપરમ સમક્ષિતિ મનુષ્ય, જનું આયુષ્ય બાંધે અને જે ત્યાં નાસતી, મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધે નિર્મિત હોવું આયુષ્ય આવે.

મિથ્યાત્વ પ્રત્યયીક સોળ. —

- ૩ નરક ત્રીક,
- ૪ અશુભ જાતિ,
- ૪ આવર ચતુક,
- ૧ હુક સસ્થાન,
- ૧ સેવાર્ત સધયણ,
- ૧ આતાપ નામ
- ૧ નપુસક વેદ,
- ૧ મિથ્યાત્વ મળી મોળનો બધ મિથ્યાત્વમા જ થાય,

અનતાનુબધી પ્રત્યયીક ૨૫ —

- ૩ નિર્ધાર ત્રીક,
- ૩ આનર્ધિ ત્રીક,
- ૩ દુર્ભાગ ત્રીક,
- ૧ અનતાનુબધી ક્ષાય,
- ૧ મધ્ય સસ્થાન,
- ૪ મધ્ય સવયણ,
- ૧ ઉદ્યોતનામ,
- ૧ અશુભ વિહાય ગતિ,
- ૧ સ્ત્રીવેદ,
- ૧ નીચે ગોત્ર મળી રખનો બધ પહેલા બે શુભ ઠાણેજ થાય.

મતાંતર — કેટલાક આચાર્ય શ્રીકૃષ્ણ અને દુપસહ આચાર્યને ક્ષાયક સમકિતી માને છે અને તેઓના ક્ષાયક સમકિતી તરીકે પાત્ર ભવ ગણાવે છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

સામ્વાદનવાળો, સારવાદન સાથે નરકમા જતો નથી.

કુરોપશમ સમક્ષિતમાં છેવતા બેઠ ૧૬૮ માં ૬૬ અપચારિ આવે, પણ ક્ષણાતો એવો મત છે કે સમક્ષિતી મરીને સમક્ષિત અક્ષિત દિશ્વિતી કે પરમાધારી છે ન થાય તત્વ કેવળીયમ્.

સમક્ષિતી છવને હેતુપદેશીયી સગા ન હોય પણ દીર્ઘ કાલીકી સગા હોય, સારવાદનવાળાને દશિવાદ કિદેશીયી સગા હોતી નથી તત્વ કેવળીયમ્.

ત્યાં ગાન અને અગાન મને છે ત્યાં ગાન કુરોપશમ ભાવનું અને અગાન કિદય ભાવનું સમજનું

મોહની કર્મની સાત પ્રકૃતિ દર્શન સત્તક કહેવાય છે

કન્નિવ વગેરે ક્ષણ દારોના. ખાસ કરીને સારવાદન સમક્ષિત આમી ખુદાસા સમક્ષિતમાં છેવતા બેઠ કૈવલ્યી સમક્ષિત હોવા.

ચોરનો ખુદાસો બધે હેતુમયીયી નજશે. ૧૬ કયાય અને ૬ નેત કયાયને અક્ષિ ૨૫ કયાયમાં બેસા લીધા છે.

સમક્ષિત પ્રાપ્ત કરી વખતે ત્તુ શુભ કંસ્યા જ હોય, મેગના પછી ત્તુ અશુભ કંસ્યા મદ હોય.

ઉપશમ સમક્ષિતી છવ અજ્ઞાહારી ન હોય. ઉપશમ મેલ્લીયાશો કાળ કરી અનુષ્ઠ વિમાને બાપ તો પણ અજ્ઞાહારી થયાનું કાલુ કિલ્લન થતું નથી.

શુકલ ખાનનો બીજે પાયો ઉપશમ મેલ્લીમાં લાગે નથી ને કાપક મેલ્લીમાં ૧૦ મ નુજાણુ હોય.

ત્રિપાલ કાપક સમક્ષિતીન ૧૭ મ અપચળ હાયાનું કયાક માને છે. દર્શન - પાંચમાં આસને હા કયાના દુષસદ્ગુણચાર્ય તત્વ કેવળીયમ્.

વિચાર આર પ્રથમ ઉપશમ અને સારવાદન સમક્ષિતચાળાન અજ્ઞાહારક અને કેવલ્યી સ્તુતપાન સિવાયની પ્રથમ સરપાલ કનુથી છે પણ વિશુદ્ધ રાજ્યામવાળા ઉપશમ મરહિતીને કયાપ મુખ્યાન સમજતી નથી તત્વ કેવળીયમ્.

સમક્ષિતનુ સાધન - ૧ તત્વ ત્યાં ગિલવતી, ૨ આપતી મુદ્ધાવ. ૩ નિમત્તયા પાશ્વિકામિક બાવ (બમ્મત્ત)

૧૬ સમક્ષિત એક સમય રહી પછી કાપક સમક્ષિતમાં નય. કુપાવશન અનુષ્ઠનમાં લગ્ય હોય ત્યાર પછી ૬૫ નમિમાં અનુષ્ઠ થાય અને અનુષ્ઠ કે નિષય હોય ત્યાર મરીન

ઐમાનીક દેવ થાય એટલે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ઐમાનિક દેવ તથા કર્મ ભૂમિનો મનુષ્ય જ ક્ષયોપશમ સમાક્રિત વાળો હોય

જે જીવ ક્ષાયિક સમક્રિત આક્રમે ગુણસ્થાને મેળવે છે તેને આક્રમા ગુણસ્થાનનો પ્રથમ અશિક્ષાગમ ક્ષયોપશમ સમાક્રિત હોવાનો સભવ છે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય

ધર્મની ઉત્પત્તિ

સમ્યગ્ દર્શનના વિષયમાં અગાઉ જણાવેલ છે કે સર્વ મન મતાતરોનો મૂળ આધાર વીતરાગની વાણી છે સર્વજપણાને લાઇને જૂલ થતી નથી અને વીતરાગપણાને લાઇને અસત્યનો એક પણ શબ્દ હોતો નથી ત્યારે જ શુદ્ધ તત્ત્વનો પ્રકાશ થાય અને સર્વ સર્વજના તત્ત્વો એકસરખા શુદ્ધ જ હોય. અમુક ભગવાનના આવા તત્ત્વો અને ખીજના જુદી જાતના તત્ત્વો એમ કદી અને જ નહિ

અર્વજ સિવાય કાંઈ શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રકાશી ન શકે તે અનુભવથી જાણી શકાય છે જેમકે કોઇ માણસ જન્મે ત્યારે તેને કંઈ જાન હોતું નથી ત્યારમાદ મોટો થતો જાય અને અભ્યાસ કરતો જાય તેમ ક્ષયોપશમ ભાવથી કંઈ જાન આવતું જાય, આગળ જતા જાહુ વિદ્વાન ગણાય તે પણ અભ્યાસથી જ થાય છે અને ગમે તેટલો વિદ્વાન થાય નો પણ કંઈક ને કંઈક ભુલ કરતો રહે છે. પણ જો તે સર્વજની વાણી અનુસાર જ જોલે તો તેમા ભુલ આવવાનો સભવ નથી.

મતિ અને શ્રુતજાનના ક્ષયોપશમથી માણસ વિદ્વાન થતો જાય છે પણ ચાર વન ધાતિ ધર્મનો જે સર્વથા ક્ષય કરે તેજ સર્વજ થાય પણ હાલ પાયમાં આરામાં તે સભવિત નથી.

સાગ એટલો જ કે સર્વજ સિવાય શુદ્ધ તત્ત્વો કાંઈ અવ્યયમેવ પ્રકાશી શકે નહિ જે જૈનેતર મનમતાતરે ઉત્પન્ન થાય છે તેનો મળ આધાર સર્વજ ભગવાનની વાણી છે તે આવી રીતે ઉત્પન્ન થાય

(૧) કાંઈ જૈન સાધુ સમક્રિત વર્મીને જિનમતથી ઓછી, અધિકી કે વિપરીત પ્રગણ્યા કરે.

(૨) કોઈ દેવતા પોતાના કાંઈ અન્યાય પામેલા મિત્ર કે સહાયકની યજ્ઞક્રાંતિ વધાવવા ને ભગવાન તરીકે જાહેર કરી પુન્યવરાવે

(૩) કાંઈ લખિવંદર કે પડવાઈ ચૌદ પૂર્વ મુનિ વૈકિય લખિવંદરે તે કાળાતરે લોકસંજાથી ભગવાન તરીકે જાહેર થાય,

(૪) કોઈ સાધુનો અપવાદ માર્ગ ઉત્સર્ગ માર્ગ તરીકે જાહેર થાય,

(૫) કાંઈ સાધુ માન માટ જુદો પર ત્યારમા તની પુનરામા મિથ્યાશ્રુતની ગ્યના થાય અને અભિગ્રહીત તથા અભિનિવોશિક મિથ્યાત્વોની અલતી કરતી પગ પગ આલ્યા કરે નેમાથી અનેક કાટાઓ પડે તે અથા ૩૦૩ મેદમા અમાઈ જાય

આર્ત હોવામાં જે કંઈ સાર તત્વ હોય છે તેનું કારણ દેશ પદ્ધતિમાં આવળ છે. હવે કારત્તના ધર્મેની કૃતિ બતાવવામાં આવે છે.

અહિં ધર્મ સખ્દ અહમ્ કહેય છે તે સંસારિક બંધનનાં ધર્મથી ભુલો સમજવો અને નિષ્કેપની ભુલિથી સમજીને હેવનો ત્યાગ કરવો અને ઉપાર્થ ધર્મને મોક્ષ ભુલિને અહમ્ કરવો, એટલા માટે ધર્મને ખોટાં નિષ્કેપમાં અહિં મુકેય છે

૧ નામ ધર્મ—કેલ પણ ધર્મને નામ સગા આવી દ આ અમુક ધર્મ છે પણ જો તે મોક્ષમાર્ગથી વિપરીત હોય તો તે ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે પણ મોક્ષમાર્ગ કયે જે ધર્મ છે તેને અધર્મના નામ સગા આવી હોય તે ધર્મ આપવા ચોખ્ખો છે

૨ સ્થાપના ધર્મ—કેલ પણ વસ્તુને ધર્મ તરીકે આપવામાં આવે તે નિત્ય હોવાથી ધર્મ નથી તેથી ત્યાગ કરવા ચોખ્ખો છે પણ મોક્ષમાર્ગના બેઠોને લીધેમાં આપન કરવામાં આવે તો તેનું વાંચન માટે આશ્ચર્ય લેવું

૩ દ્રવ્ય ધર્મ—તેના બે ભેદ—

(૧) આગમથી દ્રવ્ય ધર્મ—મોક્ષમાર્ગના શુદ્ધ શસ્ત્રોને ઉપયોગ વગર અમુક તેમજ ઉપયોગ વગર શુદ્ધ ધર્મની કન્ઝી કરી તે આ ધર્મને નિષેધ કરી કહાય તહિં કારણ કે અમુકને અગર પડતી નથી કે અમુક માલુસ ઉપયોગ વગર પણ કરે છે પરંતુ ઉપયોગ વગર ધર્મ કરવાથી મોક્ષ રૂપી ફળ નગર નથી પણ કન્ય કરત્તી કેલ વખત આવતું નિમિત્ત બને છે

(૨) ને આગમથી દ્રવ્ય ધર્મ—તેના ત્રણ ભેદ

(અ) ય સરીર કન્ય ધર્મ—મોક્ષ માર્ગની ક્રિયામાં તબ શબ્દ કયા કોપ તેનું સરીર આ સરીરને મુકીને બાળીને ત્યાગ કરે

(બ) બન્ય સરીર કન્ય ધર્મ—અર્થિકમાં જે શુદ્ધ તેમ જનમાં મોક્ષ માર્ગ રૂપી ધર્મ પામવાના છે તેનું સરીર આપા માલુસોને ધર્મમાં ઉત્તેજન આપતું

(ક) સરીર અર્થિકત મોક્ષમાર્ગથી કન્ય ધર્મ તેના ત્રણ ભેદ—

(૧) બૌદ્ધિક ધર્મ તે સંસારિક બંધન રૂપે છે

(૨) મોક્ષક ધર્મ પૌરુષીક મુખ્ય (સંસારિક મુખ્ય) માટે મોક્ષ માર્ગ રૂપી ધર્મની આશપના કરતી તે આ નિદાન અને વાસ્તાવ્યક હોવાથી મોક્ષ આપન નથી માટે નિદાન તથા વાસ્તાવ્યક ત્યાગ કરવો.

(૩) કુપ્રાવચન ધર્મ તે સર્વજ્ઞની વાણીથી વિપરીત તે મોક્ષ માર્ગમાં લઇ જાય નહિ તેથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે

૪ ભાવ ધર્મ—તેના બે ભેદ -

(૧) આગમપૂર્વક ભાવ ધર્મ તે ઉપયોગપૂર્વક મોક્ષમાર્ગના સર્વજ્ઞ પ્રણિત સૂત્રો ભણવા નથા ઉપયોગપૂર્વક મોક્ષ-કરણી કરવી તે આપ્તવા યોગ્ય છે

(૨) નો આગમપૂર્વક ભાવ ધર્મ તે સર્વજ્ઞ કે જેમાં ધર્મનું સંપૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ સ્વભાવિક રીતે વર્તે છે

(૩) નો આગમપૂર્વક ભાવ ધર્મમાં પરિણતિ એટલે સમસ્તી ભાવ (સિદ્ધિસ્વરૂપ) માં વર્તમાનમાં લીન થનાર જીવ, આ આપ્તવા યોગ્ય છે

આવી રીતે ધર્મ સત્યની હુય અને ઉપાદેયનો વિવેક રાખવો

હવે ભાગ્યમાં ધર્મોની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઇ તે જોઈએ જ્યાં ધર્મોની ઉત્પત્તિનો મૂળ આધાર શ્રી રૂપભદ્રેશ્વર સ્વામી પહેલા તીર્થંકરની વાણી છે તેની સાખીતી નીચેની હકીકતથી થઇ શકે છે

જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ

જૈન એટલે જિન ભગવાન સર્વજ્ઞ વીતરાગે ખતાવેલ ધર્મને મોક્ષના હેતુથી પાળનાર અને મોક્ષ માર્ગમાં રહીને સર્વ ક્રોધોને નાશ કરવાનો અભ્યાસ કરનાર જીવ. આ શબ્દ વિશ્વ વ્યાપી છે, નહતી સ્વતંત્ર માલીકીનો નથી ગઇ ઉત્સાહોણીના છેલ્લા તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી લગભગ ૧૮ કોડકોડ સાગરે શ્રી રૂપભદ્રેશ્વરે યથા તેઓએ દીક્ષા લઇ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું ત્યારે તીર્થંકર પદ પામ્યા ત્યારે મોક્ષ માર્ગની રૂઝી ખતાવી એટલે મસાગ સમુદ્રમાંથી તરવા માટે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપના ભેદોની આચાર રૂપે સ્થાપના કરી એવી રીતે તેમણે ચાર તીર્થંકરો આપ્યા અને તેઓ સર્વજ્ઞ જિન હોવાથી તેમના શાસનની આજ્ઞા પ્રમાણે આજના જૈન ડહેવાય

શ્રી રૂપભદ્રેશ્વર સ્વામીએ જૈન ધર્મ પ્રગટ કર્યો તે પહેલા ભરતક્ષેત્રમાં કલ્પવૃક્ષો દ્વારા નિર્વાહ ચલાવનારા યુગલીયા હતા તેઓમાં મોક્ષમાર્ગ ન હોવાથી તેઓ અણાભિ-ગ્રહીક અથવા અણામોગ મિથ્યાત્વવાળા ડહેવાય જૈન ધર્મ અથવા મોક્ષ માર્ગ અનાદિ કાળથી ચાલ્યો આવે છે પણ કાળાતરે ભરત ધરવત ક્ષેત્રમાં હાનિ પામે છે ત્યાં જ્યારે તીર્થંકર જન્મે ત્યારે ત્યાં કરી જૈન ધર્મ પ્રગટ કરે તેથી તીર્થંકરે જૈન ધર્મની આત્મિક કરનારા ગણાય છે

મી ફક્તેવ સ્વામીને ધર્મા સમગ્ર એક કોડાકો. સાગર એટલે અસંખ્યાત્વ વૌં ધર્મા તે પહેલાં બાગ્ત ફેરમાં ફર્યા સાંગ કાળ નુધિ ધર્મ ન ફરે એટલે તે અપેલાએ આ મર્યાદેનાં સૌથી પ્રથમ લેન ધર્મની ઉત્પત્તિ થઇ

તાપસમતની ઉત્પત્તિ

પહેલા તીર્થંકર મી ઝગજગદે બનારે દીક્ષા લીધી ત્યારે તેમની સાથે ધન્યા ગામએએ પણ દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે મુગ્ધાચક બચ્ચારમાંથી તા ન જ કર્મભુમિના નવદારમાં આવેલા હોવાથી લોકા સાધુને આદાર વહોરાવાની વિધિ જાણ્યા નહોતા. તેમ જ સાધુને શુ આપ્યું તે પણ જાણ્યા નહોતા અને બન્ન તીર્થંકર બન્નાં મુધી કેવળજ્ઞાન પ્રવટ ન કરે ત્યાં મુધી કઇ પણ ઉચ્છેદ આપે નહિ. તેથી મી ઝગજગદેએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યાં મુધી ઉચ્છેદ આપ્યા નહોતા.

તેટલા વખતમાં બીજા દીક્ષિત સાધુઓ મુગ્ધવા સાગ્ર ત્યારે તેઓ જ મધમાં રહી મુકાં પાંદ્યાં અને પાકાં ફળ ખાવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે તાપસ મર્યાદા ઉત્પત્તિ થઈ

બનારે મી ઝગજગદે સ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયું ત્યારે દેહધાર ફરી દીક્ષા લઈ તેઓ તેમના સાધનામાં જણી ગયા અને જેઓ ન જાણ્યા તેઓ તપાસ રહી ગયા. તેમની પરપરામાં જુદી જુદી રીતે જ્ઞાન તપ દાખલ થયા અને તાપસ આ માત્રા તેનાં પણ આગળ ત્યાં ફર્યા કાંટા પગા તેમનાં એક ફાંદામાં મગ્ધપર થયે.

વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ

બનારે કમવાન મી ફક્તેવ સ્વામી પાલે, પાતાના સસાર પછાત મુગ્ધા અને બસા ચકવર્તીના હટ બાજએએ દીક્ષા લીધી ત્યારે મમત મુકિયી બસા ચકવર્તી માલીનાં મિશ્ન બરી ત્યાં લઇ ગયા અને કમવાને પ્રાર્થના કરી કે મારા બાજએએ આદારની આજ્ઞા આપે, ત્યારે કમવાને કહ્યું કે સામા લાવેલ આદારને સાધુથી ખવાય નહિ ત્યારે તે મિશ્ન કેને ખવરાવડુ તેની બસાએ મિત્ર થઇ ત્યારે રોકે-કે કહ્યું કે તમામથી ઝુલનાં જીવિક ફેરવે તેને આપે, ત્યારે બસાએ પાંચમાં ઝુલજ્ઞાન વર્તી આવડોને તે બસા આપ્યું અને કહ્યું કે—

તેની હજી હોમ તેઓ હવેથી મારા મહેસેલી પગ લાજામાં રહો, વચ્ચે બોલ્યા વનેરની સત્વડ થશે તને ધર્મજ્ઞાન કરતાં હો. અને “જો કમવાન વધતે બસ તમાનાકન માકનને જેવો સન્દ ઉચ્ચાર્યુ કરતા રહો.

ધન્યા આવડોએ એ જુલુ કહ્યું અને પછાતમ પાજવા સાગ્રા લમના સન્દનાં જુગારથી બસા વારવાર બેતામી બની ત્યાં અને જ્ઞાન સન્દ બોલ્યા કરતા હોવાથી તોના તેમને વાંકાં જોવા લાગ્યા.

બ્રાહ્મણની ઉત્પત્તિ થઇ.

હસ્તછ તરફથી સીધું જોજન મળવાથી વૈરાગ્ય વગરના પણ શ્રાવકો થઇ સાબ લેવા મડ્યા ત્યારે નિર્જીવ જગ્યા પર જનારાઓની અહિંસા ભાવથી તેમની પરીક્ષા કરીને ભાગણી રત્નથી કપાલ પર ત્રણ લીટા કાઢવા, આવી રીતે બ્રાહ્મણના તિલકની થઇ અને તેમના અભ્યાસ માટે ભગવાન શ્રી રૂપભદ્રેવજીના વચન અનુસાર શ્રાવ મૃતિયુક્ત ચાર વેદની રચના કરી તેના નામ:-

૧ મ આગ દર્શન વેદ.

૨ સંન્યાસન પગમર્શન વેદ.

૩ તત્ત્વપ્રોથ વેદ

૪ વિદ્યા પ્રોથ વેદ

આથી ગીતે ચાર વેદની ઉત્પત્તિ થઇ

નવમા શ્રી સુવિધિનાથ તીર્થ કર ભગવાન સુધી (આજથી પૂર્વે ૧૦ કા. આ ચારે વેદ પગપરાથી એવાજ સ્વરૂપે ચાલ્યા પણ હુડા અવસર્પિણીના પ્રભાવથી નિર્વાણ પછી કટલેક કાળે ચારે તીર્થનો વીચ્છેદ થયો એટલે કે સાધુ, સાધી, શ્રાવક અને શ્રાવીકાનો ખરો આચાર ગ્હો નહીં. બ્રાહ્મણો પણ શ્રાવકપણુ ન પાળી શકવાથી તેઓએ એ ચારે વેદોના નામ ફેરવી નાખ્યા અને રૂગવેદ, ચણુવેદ, શામવેદ, અને અથર્વવેદ એવા નામ પાડ્યા અને વેદોના શબ્દોમા કંઇક ફેરફાર કર્યો અને પોતાને કમાઇ ખાવાનું મળે એની રીતે વેદોના અર્થ કર્યા આગળ જતા, તપરૂપી યજ્ઞને બદલે આરભવાળા યજ્ઞની સ્થાપના કરી અને તેમાં જુના શાલી ધાન્ય કે જે વાવવાથી ફરી ઉગી શકે નહીં તેથી અજ એવા ધાન્યનો યજમા હોમ કરવા લાગ્યા

ત્યાગ્યાદ ઘણા કાળે મુક્તિમતી નગરીમા ક્ષીર કદમ્બકાર્ય થયા તેને પોતાનો પુત્ર પર્વત, ગજપુત્ર વસુ અને નારદ શિષ્ય હતા તેમાના બે જણા નરકે જવાના છે એમ આચાર્યે, આકાશમા જતા જવા ચારણ મુનિ બીજા તેવા જ મુનિની સાથે વાત કરતા, અચાનક સાબળ્યુ, આચાર્યે તે ત્રણ શિષ્યોની લોટના બનાવેલા કુકડાથી પરીક્ષા કરી, કોઇ ન જુએ ત્યા મારી નાખવા કહ્યું ત્યારે નારદે તે કુકડાને માથું નહિ અને પોતાના પુત્રે તથા વસુએ મારી નાખવાથી તેમને નરકગામી માની, વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી એટલે પર્વતે તેનું કામ સંભાળ્યું

એકવાર વાચના દેના પર્વતે યજ્ઞમા નાખવાના ધાન્યને બદલે અજનો અર્થ બકરી કર્યો અને અજ મેઘ યજ્ઞની સ્થાપના કરી ત્યારે નારદે કહ્યું કે તેનો અર્થ જુની શાલી ધાય છે ત્યારે વસુ રાજા થઇ ગયેલ તેણે પર્વતનો પક્ષ ખેચી જુઠો અર્થ કર્યો એટલે સ્કંદીક શિલાના

મી જપછેવ ન્વામીને થયાં લગભગ એક કોડાકોડ સાચર એટલે અસંખ્યાતા વર્ગો થયાં તે પહેલાં જ્ઞાન દેવતાં પક્ષા લાંબા કાળ સુધી ધર્મ ન હોય એટલે તે અપેક્ષાએ આ ભક્તદેવતાં સૌરી પ્રસન્ન ને ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ.

તાપસમતની ઉત્પત્તિ

પહેલા તીર્થંકર મી જપછેવ ત્યારે દીક્ષા લીધી ત્યારે તમની સાથે પક્ષા ગાનઓએ પણ દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે જુલકાક વ્યવહારમાંથી તાગ્ય જ કર્મભુમિના જવદારમાં આવેલા હોવાથી લોકા સંકુને આહાર વહોરાવવાની વિધિ જાણતા નહોતા. તેમ જ સાંકુને યુ આપતુ તે પણ જાણ નહોતા. અને બાન્ય તીર્થંકર થયાં સુધી કેવળજ્ઞાન પ્રપદ ન કરે ત્યાં સુધી કમ પક્ષા ઉત્તેજ આપે નહિ. તેથી મી જપછેવજ્ઞે કેવળજ્ઞાન પ્રપદ થયુ ત્યાં સુધી ઉત્તેજ આપતા નહોતા.

તેમજ વખતમાં બીજા દીક્ષિત સાંકુઓ મુજબ જાગ્યા ત્યારે તેઓ જ ત્રસમાં રહી મુઠાં પાંદડાં અને પાકાં ફળ ખાવા લાગ્યા. આ પ્રભાવે તાપસ મનની ઉત્પત્તિ થઈ.

ત્યારે મી જપછેવ ન્વામીને કેવળજ્ઞાન થયુ ત્યારે કેટલાક ફરી દીક્ષા લઈ તેઓ તમના શાસ્ત્રમાં જણી થયા અને તેઓ ન જાણ્યા તેઓ તપાસ રહી થયા તેમની પરપરામાં ભુદી ભુદી રીતે જ્ઞાન તપ દાખલ થયા. અને તાપસ આ ચાલ્યો. તેમાં પક્ષા આજળ જતાં પક્ષા કોડા પક્ષા તેમાંના એક કોડામાં મગ્ધપર બેસે.

વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ

ત્યારે ભગવાન મી જપછેવ ન્વામી પાસે પાતાના લચાર પક્ષના પુત્રો અને ભક્ત મગ્ધર્ષીના હૃદ ભાષ્યઓએ દીક્ષા લીધી ત્યારે મગ્ધ જુલકાથી બલત મગ્ધર્ષી ગાદીનાં નિશાન મરી ત્યાં થઈ થયા અને ભગવાનને પ્રાર્થના કરી કે માત્ર ભાષ્યોને આદ્યાની આજ્ઞા આપે, ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે સામા બાલેલ આદ્યાને સાંકુથી ખવાય નહિ ત્યારે તે નિશાન કોને ખવરાવતુ તેની ભરતજ્ઞે વિતા થઈ ત્યારે રોકેન્દ્રે કહ્યું કે તમારતથી સુખમાં અધિક હોય તેને આપે, ત્યારે ભક્તજ્ઞે ધર્મમાં સુખસ્થાન વર્ધી આવકોને તે જાળ આપ્યુ અને કહ્યું કે—

નેની જમ્જા હાથ તેઓ હાથેથી ચારા મગ્ધોની ખન શાળામાં રહે, પચ, બોજન કોરેન્દી સમ્પદ મરી તમે ધર્મજ્ઞાન કરતાં રહે અને “જ્યોત્સના ભગવાન વર્ધતે ભય તરનાન્નાદન મગ્ધનતિ” એવો સ્તવ ઉચ્ચારતુ કરતા રહે.

પક્ષા માવકોએ એ જણ કહ્યું કહ્યું અને ખાલકપર્ષ પાળવા લાગ્યા તમના સ્તવના ઉચ્ચારથી ભક્તજ્ઞ વારવાર બેસામી બની જતા અને “મગ્ધાન સ્તવ બોલવા કરતા હોવાથી લોકા તેમને ખાલક્ય કહેવા લાગ્યા.

બ્રાહ્મણની ઉત્પત્તિ થઇ.

ભરતજી તરફથી સીધું ભોજન મળવાથી વૈગય વગરના પણ આવકો થઇ લાભ લેવા મડ્યા ત્યારે નિર્જીવ જમ્યા પર જનારાઓની અહિંસા ભાવથી તેમની પરીક્ષા કરીને ભરતજીએ કાગણી રત્નથી કપાલ પર ત્રણ લીટા કાઢ્યા, આવી રીતે બ્રાહ્મણોના તિલકની ઉત્પત્તિ થઇ અને તેમના અખ્યાસ માટે ભગવાન શ્રી રૂપભદ્રેવજીના વચન અનુસાર આવકના આચાર અને મુતિયુક્ત ચાર વેદની રચના કરી. તેના નામ:-

- ૧ સચાર દર્શન વેદ
- ૨ સંસ્થાપન પરામર્શન વેદ
- ૩ તત્ત્વભોધ વેદ
- ૪ વિદ્યા પ્રભોધ વેદ

આવી રીતે ચાર વેદની ઉત્પત્તિ થઇ

નવમા શ્રી સુવિધિનાથ તીર્થ કર ભગવાન મુધી (આજથી પૂર્વે ૧૦ કોડ સાગતી અગ્ર) આ ચારે વેદ પરપરાથી એવાજ સ્વરૂપે આપ્યા પણ હુડા અવસર્પિણીના પ્રભાવથી તેમના નિર્વાણ પછી કેટલેક કાળે ચારે તીર્થનો વીચ્છેદ થયો એટલે કે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને આવીકાનો ખગે આચાર સ્થો નહીં બ્રાહ્મણો પણ શ્રાવકપણુ ન પાળી શકવાથી તેઓએ એ ચારે વેદોના નામ ફેરવી નાખ્યા અને રૂગવેદ, યજુર્વેદ, શામવેદ, અને અથર્વવેદ એવા નામ પાડ્યા અને વેદોના શબ્દોમાં કષ્ટક ફેરફાર કર્યો અને પોતાને કમાઇ ખાવાનું મળે એવી રીતે વેદોના અર્થ કર્યો આગળ જતા, તપરૂપી યજ્ઞને બદલે આગલવાળા યજ્ઞની ધ્યાનના કરી અને તેમાં જુના શાલી ધાન્ય કે જે વાવવાથી કરી ઉગી શકે નહીં તેથી અગ્ર એવા ધાન્યનો યજ્ઞમાં હોમ કરવા લાગ્યા

ત્યારબાદ વજ્રા કાળે સુક્તિમની નગરીમાં ક્ષીર કદમકાર્ય થયા તેને પોતાનો પુન પર્વત, ગજપુત્ર વસુ અને નારદ શિષ્ય હતા તેમના બે જણા નરકે જવાના છે એમ આચાર્યે, આકાશમાં જતા જવા ચારણુ મુનિ બીજા તેવા જ મુનિની સાથે વાત કરતા, અચાનક માલખુ, આચારે તે ત્રણ શિષ્યોની લોટના બનાવેલા કુકડાથી પરીક્ષા કરી, કાઠ ન બુએ ત્યાં મારી નાખતા કુકુડ ત્યારે નારદે તે કુકડાને માર્યું નહિ અને પોતાના પુત્રે તથા વરુણે મારી નાખતાથી તેમને નરકગામી માની, વૈગય પામી દીક્ષા લીધી એટલે પર્વતે તેનું કામ સંભાળ્યું.

એકવાર વાચના દોા પર્વતે યજ્ઞમાં નાખવાના ધાન્યને બદલે અગ્રનો અર્થ બકરી કર્યો અને અગ્ર મેઘ યજ્ઞની સ્થાપના કરી ત્યારે નારદે કુકુડે કે તેનો અર્થ જુની શાલી યામ છે ત્યારે વસુ રાજા થઇ ગયેલ તેણે પર્વતનો પક્ષ ખેંચી જુડો અર્થ કર્યો એટલે રકડીય નિર્માણ

આવાસ્થી જવર દેખાતાં સિદ્ધાસનામાંથી દેવતાએ તેને પાડી નાખ્યો અને તે ગરીબેં ઉઘી નરકે ગયો. નારદ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને પર્વતને લોકોએ કહી ગયો.

ત્યાર બાદ તે પર્વતને મહાકાળ અમુર પરમાધામી દેવની સહાતપા મળી તેનું કાચુ એ દેવ કે મૃષિપિત્ર નામના એક રક્ષીના ભરીબને તે રાણીની કન્યા દિલી કે ને ચક્ષુ પુત્ર નમસ્ત્ર રાજા અયોધ્યાની પુત્રી હતી તેને પરચુ હુ પચુ સાગર નામના સુગમે તેના પુરોક્ષિત દ્વારા ખોદી સહિત આવાસ્થી તે દ્વારા સમામાં મૃષિ પિત્રને ઉત્તરપાદિથી નાલાયક બતાવી પોતે તે કન્યા પરલેવો ત્યારે મૃષિ પિત્ર સન્ધ્યાસી થઈ અધાન તપ કરી મરીને મહાકાળ પરમાધામી દેવ થયો તેણે વિભવજાનથી અમુર કે પોતાને સાગર રાજ્યને ઉત્તરો હતો તેથી તેના ઉપર વેર લેવા આગળે નરકમાં નાખવા પર્વતને હિસામય યજ્ઞની સ્થાપનામાં મદદ કરી.

પર્વત અને મહાકાળદેવ સાગર રાજના નગરમાં ગયા. દેવે રા નવા તથા પ્ર નવા સરીકમાં દેવ લક્ષ્મીથી રાજ વિદુઓ તેમથી બચવા માટે પર્વતે સૌભાગ્યની આગતેમ થઈ જતાં. રાજ્યને તે થઈ કલ્યો. એટલે દેવે બધાના રાજ હરી લીધો અને સદિ થઈ ત્યાંથી હિસા યજ્ઞની ખોદી મદદ ચાલી અને સાગર રા ન પાપવટ કરી નરકે ગયા.

રાગપુત્રા મક્ત રાજ્યને પચુ પચુ હોમ કરાવ્યો. ત્યારે નારદે રાજને ધર્મ સમજાવ્યો. એટલે હિસા યજ્ઞમાં તેને માત્રા દેખ્યો ત્યારે નારદ નાસી રાજ્ય પાસે ગયો અને રાજ્યે રાગપુત્ર ની આગથી પચુને ઉગાવ્યા એટલે વેદાંતિએ સચ્ચુને વેદના યાનું ખાન કન્યા રાક્ષસ છાવ્યો.

મીનુ કામરના ૭માં રહેવામાં ૧૪ માં જન્માવમાં ૭-૮ સ્થાનમાં આવે મળી વાન આવે છે કે નારદ પ્રાચીન વર્ણનામક રા નને ગ્રેષ આવી હિસા યજ્ઞમાં જન્માવ્યો. આ વાન આ ત્રી પુર્વ કામર ૧૧ ૧૨ થાન વર્ણની આગળી છે. આ ઉત્તરથી સમ નદી કે મી જામલેની પાણીમાંથી મેનવેલી વસ્ત્રમાં સ્નાન કરીને વેદાંતિક ધર્મોની ઉત્પત્તિ થઈ છે આગળ જતાં તેમની અનેક ક્રિયા ઉત્પન્ન થયાં.

સામ્ય મતની ઉત્પત્તિ—

મી જામલેવ સાથે બસત મકરનીના ૫ • પુત્રોએ દીપ્ત લીધી હતી તેમાંના એક મરીમી દેવ મરીમીથી સમ પાગી સાકાયો નદિ તેમજ સસારમાં પાઝ જવાની સરખ આવી તેથી તેનું નવા પઠથી એવી રીતે કલ્પના કરી કે -

સાપુ મદ, વસ્ત્ર, કાચાના કમુ દાગી વિરામ પામ્યા છે અને હુ તે કમુ દાગી દાગી હુ મારે હુ મીદી થઈ તેનું બાજ મીદી કમુ મુલાવાગી બાકી સખી સાપુ કોષ, નાન, માપ, ક્ષેત્ર ૧૫૫થી દર એ છે અને હુ કાપથી રનીત હુ તેના બાજ મીદી નરીકે કાચા ર નવા વજ પદેષ

સાધુને જિનાસા કે જે છત્ર છે મારે તે નથી તેથી તેણે લાકડાની છત્રી રાખી અને પાચમહાવ્રતોને બદલે આશ્રુવ્રત રાખીને જ્યાં જાય ત્યાં ભગવાન કૃપાભરેલા સમોસરણી બહાર રહેવા લાગ્યો.

આવી રીતે તેણે ત્રિદંડી વેશની સ્થાપના કરી પણ જેને દીક્ષા લેવી હોય તેને ભગવાન પાસે મોકલતો.

એક વાર તે મનિ પક્ષો તેની સેવા ચાકરી કોઈ સાધુ કરી ગઈ નહિ તેથી તેણે એક શિષ્યની ઇચ્છા કરી ત્યાં તેની પાસે કપિલ નામનો માણસ આવ્યો તે તેનો શિષ્ય બન્યો મરીચી મરીને પાચમા દેવલોકમા ગયો. કપિલને આસુરી નામનો શિષ્ય થયો.

કપિલ પણ મરીને પાચમે દેવલોકે ગયો. ત્યાંથી અવધિ દર્શનથી જાણ્યું કે આમુરી અજ છે તેથી તેની પાસે જઈ “પૃષ્ઠિ તત્ર શાસ્ત્ર”ની રચના કરાવી, તેમા અવ્યક્તમાથી વ્યક્ત, પ્રકૃતિમાથી માન, માનમાંથી અહ કાર, અહ કારમાંથી ગણપોડસ, ગણપોડસમાંથી પચ તન્માત્ર, પચ તન્માત્રમાંથી પચમૂત ઉત્પન્ન થાય એવી રચના કરી. આવી રીતે સાંખ્ય મતના શાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ તે પણ જૈન સાધુપણુ ગ્રહણ કરીને છોડી દેનાર મરીચીના નિમિત્તથી ત્રિદંડી વેશ અને સાંખ્ય મતની ઉત્પત્તિ થઈ.

વૈશ્ણવ ધર્મની ઉત્પત્તિ—

દ્વારિકા નગરી દ્વૈપાયન દેવે બાળી ત્યાગ બાદ જગલમા જરાસંધનુ બાણ શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવને લાગ્યું પછી કાળ કરી ત્રીજી નરકે ગયા, પછી બળભરે દીક્ષા લીધી અને કાળ કરી પાચમે દેવલોકે દેવ થયા ત્યારબાદ વગભગ ૮૦ હજાર વર્ષો તેણે અવધી દર્શનનો ઉપયોગ મુકી જોયું તો માલુમ પડ્યું કે તેમના ભાઈ શ્રી કૃષ્ણ ત્રીજી નરકે ગયા છે ત્યાં તે બળભરે દેવ ગયા અને નારકી યયેલ કૃષ્ણને લઈ જવા માડ્યા પણ નાગકીનુ શરીર પારાની માફક વિખરાઈ જાય અને પાછું ભેગું થઈ જાય તેથી તે લઈ રાક્યા નહિ.

ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું કે નરકના દુઃખ કરતા અપકીર્તિ વવાગે ખટકે છે માટે આપણા દુઃખનો છે ત્યાં જઈને આપણા બંનેના રૂપોની વિકૃત્તિ કરીને બહાર કરો કે અપો તો ભગવાન છીએ, દ્વારિકા દહન અમારી લીલા હતી, અમારી કીર્તિ ફેલાવીને પુજ્યો તેને સહાય કર્યું વગેરે બળભરે તેમ ક્યું ત્યારથી વૈષ્ણવ ધર્મની વાસુદેવ અને ભગવાન માનવાની શ્રદ્ધા ચાલી, તેને આજથી લગભગ ૫ હજાર વર્ષ થયા આગળ જતા વૈશ્ણવ ધર્મમાંથી અનેક કાટા નીકળ્યા.

શિવ લિંગની પૂજાની ઉત્પત્તિ—

એકા ગંગાની એક પુત્રી બાળ બ્રહ્માચારી મુન્યેષ્ઠાએ દીક્ષા લીધી અને ગોરાણીની આસાની ઉપેક્ષા કરીને જગલમા સૂર્યના તડકામા ઉભા ઉભા નપથ્ર્યાં કરવા માંડ્યા તે વખતે એક વિદ્યાધનુ વિમાન અલિપ્ત થવાથી તેણે જોયું કે અહિં એક સાધ્વી તપ કરે છે તેને અત્યારે એક ઉત્તમ

પુત્રો જોય છે શકે તેમ છે. એમ વિચારી બ્રહ્મનું કૃપા ચિકુર્વી તરીકે ચેતનમાં વીર્યનો પ્રવેશ કરી ચાલી ગયો ત્યાર બાદ સ્વર્ગમાંથી જન્મવાથી અને ચાતુર્યી તેમની સાધ્વિઓએ નિદ્રાત નાખીને, કેટલેક શાવિકાની સહાયથી એકાંતમાં પુત્ર પ્રસુતિ કરાવી. તે પુત્રને વિશ્વાધર કહ્યું અને સુન્દરેશને પ્રાપ્તિ આપી દેખી મુકા કરી.

વિશ્વાધરે તેનું નામ સ્વર્ગી રાખ્યું અને પાળીને મેઘા કર્યો. જુવાન થયો ત્યારે વિશ્વાધરની બી મોહિત થઈ અને કહ્યું કે તું મારો પુત્ર નથી કહેરે વાત કહી સ્વર્ગમાં વિશ્વાધરની વિશ્વાનો ભય જતા-એ ત્યારે તે બીએ સ્વર્ગમાં શેઠિયી વિશ્વા આવી એટલે સ્વર્ગમાં કહ્યું કે પાલક માતા અને વિશ્વા કુન્ડી સાથે બળિયાર લુ નહિ કરે ત્યારે બીએ કપા હારી માથાના વાળ વિખેરી શોભાકાર કરી મુક્યો. ત્યારે સ્વર્ગી નાસીને એક વાવને કાઢે બેઠો. ત્યાં વિશ્વાધર આવ્યો તે સ્વર્ગમાં જીવી રહ્યો નહિ કારણકે શેઠિયી વિશ્વા સ્વર્ગમાં તેની બીએ આપી દેખી કહી તેની ખબર પડ્યાં તેણે સ્વર્ગમાં નિર્દોષ જાણી ધેર આવવા વિનવતી કરી પણ તે ગયો નહિ.

તેથી નીકળી સ્વર્ગી જોઈ કર્મના માર લીધો સાધુ, સાધ્વી, ધાવક, શાવિકાને પાર્શ્વિક સહાયતા આપવા મળે જેવી રીતે લીધું કર નામ કર્મના લગ એકા કરવા લાગ્યો. પાછળથી સુદર બીએમાં સુખ થયો પણ શેઠિયી વિશ્વાને કારણે કોઈ તેને જીવી શકે નહિ ત્યારે એક ગાળને જીવના નામની સુદર વેસ્થાને પુત્રકાળ પાનકારા કાપમાં લીધી, તેમની જીવા મહેસુલી અવાસીમાં અત્યંત તેજશ્વર દીધો. જોડવીને સુદર વજ્ર અને આજુબજુ પહેરી ત્યાં મેસુલી. આકાશમાં સ્વર્ગમાં તેમની જોડને મેઘ પામ્યો અને તેની સાથે જોવા લાગ્યો જીવીમાં એકવાર કહ્યું કે તને મારે કંઈ રહ્યા તહો જો તો કાઢ મારી નાખશે ત્યારે સ્વર્ગમાં કહ્યું કે મેનું સિવાય નર વખતે શેઠિયી વિશ્વા મારી સાથે રહી છે તરીકે કાઢ મારી શકે તેમ નથી.

વેસ્થાએ તે વાત રાખના મુક્યોને કહી ત્યારે તેણે વેસ્થાના ઘરમાં સતત ગયા અને ન્યુન વખતે, વેસ્થાને જન્મવાનું વજ્ર આપ્યા છતાં, રાખનાં મુક્યોએ તે જન્મને તરવારી એકી સાથે મારી નાખ્યા તે વખતે સ્વર્ગમાં જોને મર્મ કાર્મમાં મસુલી સ્થાપ આપી હતી અને મરતે જીવન દેવ થયો હતો. તેનું જાતન કોષાખાન થયું ત્યારે તે દેવ જોયું કે જાણી પોતાના જીવકારીને મારી નાખ્યો છે એટલે તેણે ત્રાપ જેવી સીધા ચિકુર્વીને જપાને મારી નાખવાની પગડી આપી, લોકોની પ્રાર્થના અને મારી મર્યાદાથી દેવ રહત મુકી કે જે રિશ્તિમાં માથા તેજ રિશ્તિનાં જાવમાં જનાવી પૂજે તો / જોડુ આજુબજુએ તે કહ્યું કહ્યું અને તે પ્રમથે પૂન મર્યાદી અને લગભગ મહી હજાર વર્ષ થયાં હશે ત્યાર બાદ જિહ્વસપૂર્ણથી અંગાળને કંઈ શીવશીલ અને કુપાળા રૂપે ચેતનની ત્વના કરી પૂજન મર્યાદી અને તેના પદમાં વાતખો અને પાર્શ્વિક મર્યાદી ત્વના કરી. આવી રીતે શીવશીલની પૂજન ચાલી.

બોધ મતની ઉત્પત્તિ—

બી પાંચ નાથ સ્વામીના શાસ્ત્રના પદિત-નામના એક સાધુ બી મદાલીર સ્વામીના વખતમાં રિશ્તિના હતા અને એક રિશ્તિ સુદરાર્થે પદાલ નવરમાં થયું નહિને કાંઈ તપ કરતો હતો ત્યારે

તેણે એક મગેનું માછડું પાણીમાં તરતું જોયું વિચાર્યું કે આ જીવ વગરનું માછડું ખાવાથી પાપ કેવી રીતે થાય? તેણે તપ કર્યો છોડીને જૈન સાધુભાવી ઝોળખાખૂ પડાવવા માટે ત્રાસ લગવા લુગડા ધોળા કર્યા અને સહેલો ધર્મ શીખવવા માડ્યો તેના નામ ઉપરથી બુદ્ધ ધર્મ પડ્યો

આવી રીતે મુખ્ય જૈનેતર મતો સીધી કે આડકતરી રીતે જૈનોના નિમિત્તે ઉત્તર થાય છે તેમાના કોઇ આપન દર્શનવાળા નિહત્ત હોય કે કોઇ ચારિત્ર શ્રેષ્ઠ હોય કે કોઇને યશોકીર્તિની ઇચ્છા હોય કે કોઇને ખીચુ કષ્ટ નિમિત્ત મળી આવે જૈનેતર મતોમાંથી ત્યાગ યાદ્ય સ્વતંત્ર રીતે અનેક કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વની રીતે મત મતાતર ઉત્પન્ન થયા છે તે સર્વે ૩૬૩ બેદમા સમાઇ ગય છે અને અભિગ્રહિક અને અભિનિવોસિક મિથ્યાત્વ રૂપે ચાલે છે

આત્મભાવ

સમ્યગ્ દર્શન દ્રવ્ય ધર્મક્રિયાનો આત્મભાવ બતાવે છે, સ્વમા પણ સયમ તપથી આત્મભાવે મહેવાનુ કર્મમા છે તેથી અહિ મુખ્ય ક્રિયાઓની સાથે ભાવનો શું સંબંધ છે અને આત્મભાવમાં કેવી રીતે જવાય છે તે બતાવ્યું છે અહિ જે ક્રિયાનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તદ્દન સંક્ષેપમાં છે તેમજ સાધુ અને શ્રાવકના આચારનો ક્રિયાભેદ બતાવ્યો નથી કારણ કે મુખ્ય હેતુ આત્મભાવ બતાવવાનો છે આત્મભાવ તે ધ્યેય છે, સાધ્ય છે, હેતુ છે, ઉપાદેય છે, આત્માનું ગુદ્ધ સ્વરૂપ છે, સિદ્ધ સ્વરૂપ છે તેમા પહોંચ્યાડનાં ભાવ ધ્યાન રૂપે છે, સાધન રૂપે છે, નિમિત્ત રૂપે છે, રંગુ રૂપે છે, પણ કારણમાં નાર્યનો ઉચ્ચાર કન્વાથી તેમ જ અશુદ્ધમાંથી સ્વયમેવ શુદ્ધ સ્વરૂપમા જવાનું હોવાથી તે પણ આત્મભાવ અને ક્ષયોપશમ ઉપશમ કે ક્ષાયક ભાવમા અતર્ગત થાય છે

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૧	આહિસા	કોઈ જીવને હુણવો નહિ યતનાથી ગ્દ્દશ કચ્ચુ	અરૂપી ચૈતન્યત્વથી સર્વ જીવ સરખા છે, માટે સર્વ જીવોમા રાગદ્વેષનો અભાવ રૂપી સમભાવ ગમવો.	આત્મા અશરીરી અને અક્રિય છે તેમજ અનવગાહનાથી બાવા નહિ પહોંચ્યાડનાં હોવાથી અહિસા સ્વરૂપ છે તેમા લીન ચાએ
૨	સત્ય	પ્રિય, મિત, પથ્ય કલ્યાણકારી ભાષા બોલની	સ્વ પરના મોક્ષના હેતુથી જ બોલવું છ દ્રવ્ય અને નવ તત્વના યથાર્થ જિનોન્ત સત્ય	આત્માનું સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપ તેજ યથાર્થ સત્ય સ્વરૂપ છે તે અકર્મક આત્મા

દ્રવ્યથી

ભાવથી

આત્મભાવ

			ભાવ સમ્યગ્ દર્શન પૂર્વક જાણવા	(સિદ્ધ) સ્વરૂપ છે તેમ જ લીન થાઓ.
૩	અર્થોર્થ	અવતારાદાન ત્યાગ	પૌણ્યસીક વસ્તુમાં હવેજ રાખીને પોતાના આત્માને હેતુત્વે નહિ. પુણ્યન અને આત્માને વિભવેણ.	કર્મ અવતારાદાન અર્થોર્થ સ્વરૂપ આત્માને લુપ્તો.
૪	અભ્યર્થ	નિશ્ચિન ત્યાગ	આત્મા સ્ત્રી નથી, પુણ્ય નથી, નપુસક નથી, પણ અસરિતી, અણી અનેદી છે. શરીર પુણ્યન સકષે છે તે નામ કર્મના લક્ષ્યથી ઉપગમેષ છે.	અભ્ય = આત્મા + અર્થ = સમ્યક્તા, શુદ્ધ આત્મ ભાવમાં લીન થવું.
૫	પરીઅર્થ ત્યાગ	નવ ભાગ પરિઅર્થનો ત્યાગ	નિષ્કાલ્પ, ઇદિય વિરામમાં નાસક્રિત, કષ્ટાપ અને પ્રભાવ રૂપી અભ્યતર પરિઅર્થનો ત્યાગ.	આત્મ નિષ્કાલ નિસેપ નિષ્કાલ ૩ તેમાં લીન થાઓ.
૬	વિચારવત	અર્થોર્થ ઉપરાંત આત્મનું નહિ અર્થ હવે અને હવે આત્મનું ના સમજાવેલું	જાણ્ય જીવની ક્ષાત્રો હેતુ, અમુક પર્વાન રૂપ આર ચરિતમાં જાણ્ય નાથ કરવાના ભાવ.	સ્થિતિસિદ્ધ પર્વાન પ્રાપ્તિનો હેતુ, સિદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવું.
૭	ભોગ મનસા	ભોગ ઉપભોગના દ્રવ્યોની અર્થોર્થ, આ રજા, સમારજ ત્યાગ	હેતુથી વસ્તુઓ એકદિનના માં છે, પુણ્યધોના સર્પિ રૂપે છે, અના-ત્મક છે મારે ભોગ ઉપભોગમાં ૭ કમની આત્મક થાય છે તે બધે કરતી.	આત્મા પર દ્રવ્યો આત્માની છે સ્વભાવનો કર્ત્ત્વ અને નોકળા છે મારે સ્વભાવમાં લીન થવું.

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ
૮	અનર્થ દડ ત્યાગ	વચન, કાયા અને ઇદ્રિયો પર અકુશ, અધિકરણ ત્યાગ	આત્મધ્યાન રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ, ધર્મધ્યાન ધ્યાવતુ
૯	સામાયિક છેદોપગ્રથા પનીય ચારિત્ર	પાત્ર મહાવ્રતનુ પાલન અહિ શ્રાવકનુ ધૃત્વ-રીક સામાયિક વ્રત લઇ લેવું	જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યનુ એકત્વ ગુ ૬ થી ૯
૧૦	પોષધવ્રત	ચાગ આહાર, સર્વ દ્રવ્ય હિસા તથા સુશ્રુષાનો ત્યાગ	આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની વૃદ્ધિ, આત્માની શુદ્ધિ
૧૧	અતિથી સ વિભાગ વ્રત	સુપાત્ર દાન	સયમ, નિર્જરા, અને મોક્ષનો હેતુ
૧૨	ધર્મા સમિતિ	જમીન ઉપર જીવ જોઈ તેનું રક્ષણ કરતા ચાલવું	જીવને જ્ઞાનથી આત્મવત જાણવા, દર્શનથી દેખવા, ચારિત્રથી ચતના કરવી, નિર્જરાનો હેતુ સ્વપરના સવર નિર્જરાનો હેતુ
૧૩	ભાષા સમિતિ	ઉપદેસ તથા સવર નિર્જરાના વ્યવહાર માટે ભાષા પ્રયોગ	આત્માના ગુણોને ભાષામા મૂકવા
૧૪	એવશા સમિતિ	નિર્દોષ રીતે અચેત આહાર પાણી વસ્ત્ર પાત્ર ધ્યાન માટે ગવેષણા	દોષોનો ત્યાગ, જીવનુ રક્ષણ, મમત્વ ત્યાગ
૧૫	આયાણુ ભડ મત નિષેવશા સમિતિ	વસ્ત્ર પાત્ર આદિ ઉપકરણોને ચતનાથી લેવા મુકવા	છડાય જીવની રક્ષા, વસ્તુ ઉપગ્રથી મમત્વ ઉઠાવી લેવું
			આત્માકારે પશ્ચિમવતુ
			આત્માના જ્ઞાનનંદ સ્વરૂપ અને શાત (સમતા) રસમા લીન થવું
			જ્ઞાનનંદ સ્વરૂપમા લીન થવું
			કર્મ અગ્રહણુ રૂપે આત્મા સવર સ્વરૂપ છે નેમા લીન થવું
			નિજ આત્માના ગુણો જોવા
			આત્માના ગુણોમા અભા-પક સ્વરૂપે લીન થવું
			અનાત્મ ભાવનો ત્યાગ અને આત્મ ભાવમા લીન.
			કર્મ વિપાકમા સમભાવ રાખવો શાત સમા લીન રહેવું

	દૈવ્યથી	બાવથી	આત્મભાવ	
૧૬	જ્યારે પાસનું અંતરણ સમાવ્ય પાશ્વિન ક્રિયા સમિતિ	શરીરની અશુભી જાનાથી છાયા છ-કની આપૂર્ણ છે કરી.	ધન ધાતી કર્મને અશુભી સમાન અશુભી તેને છે કરવાની બાવના, દોષોને શાપી શાપીને છે કરવા.	દેખના પ્રતિપક્ષિ આત્મ ગુણમાં લીન થવું.
૧૭	અનુસૂતિ	આર્તધ્યાન, સૈદ્ધ્યાન ત્યાગ.	ધર્મધ્યાન શુદ્ધ ધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ.	મનને અક્રમાંકારે પરિણામ વધુ અને તેમાં નિશ્ચર હતુ.
૧૮	વ્યવસ્થા	મૌન શ્રેણી	સવર નિર્જનનો શ્રેણી.	અક્રમાંના અમાત્યક ગુણમાં લીન થવું.
૧૯	કાચ ગુણ	કાચેકસર્પ	નિષ્પ, કાચ અને સ સાર બાવનો ત્યાગ.	અક્રમ પ્રેરણા કૃપી નિષ્પ અસ્તિત્વામાં લીન થવું.
૨૦	અશુભ	આહારનો ત્યાગ.	પૌદ્ગલીક શરીર માટે પુષ્ટ્યનો આહાર છે પણ અક્રમાં માટે નથી, અક્રમાંનો આહાર જ્ઞાન છે અક્રમાં જ્ઞાનનો કર્યા તેમ જ બોક્તા છે.	અક્રમાંના જ્ઞાન આર્તક અશુભ હારી સ્વરૂપમાં લીન થવું.
૨૧	જ્યેષ્ઠી	એણો આહાર ભેગા.	વિવિધ કાચ પાત્રમાં પાત્રમાં, પેટ તે જ્યારીક શરીરને કાચ તેને તે કાચને માટે ઉપયુક્ત છે.	અક્રમાંના અશરીરી નિષ્પ આત્મ પ્રેરણામાં લીન થવું.
૨૨	વિવિધ ક્રેપ	અશ્વાચારી, પૌદ્ગલીક અન્યપર અ ક્રમ.	શરૂ અન્યને અક્રમાં માં સમાવી લેતી.	અતર્કીય વૃત્તિથી પેટપેલા માં સમાવ્ય શ્રેણી નિષ્પ આત્મ પ્રેરણામાં વિશ્વાસિત થેતી.
૨૩	હરિય પ્રતિ સમીપન	પાંચ હરિયાને વસા સમાવી, વિવિધ ક્રમ આસન વચ્ચે	સમ્બ, રૂપ, આહાર, ગુણ, તત્ત્વ સ્વર્ગમાં સમાવાવ	અનેનિષ્પ આત્મિક ગુણમાં લીન ગ્રેણી

દ્રવ્યથી

ભાવથી

આત્મભાવ

			દંદ્રિયો પુદ્ગળા સ્વધે છે તેના વિષયની વસ્તુઓ પણ પુદ્ગળ સ્વધે છે પુદ્ગળો ના પચ્ચર આર્કષણ દુરીગમનમા આત્માએ ભાગુન લેવો પુદ્ગળો પોતાના પર્વા- યોમા ગહે છે આત્માએ પણ નિજ શુદ્ધ પર્વાયમા રહેવું જોઈએ.	
૨૪	અસપતિ- ત્યાગ	નિરસ આહાર લેવો	અ છે તે પુદ્ગળ સ્વ- ધેનો ગુણ છે તે ગુણમા આત્માએ પરિણતિ ન કરી પણ પોતાના ગુણોમા પરિણતિ કરી	આત્માના ગાંત સમતા રસમા લીન રહેવું
૨૫	કામ કલેશ	ચિથ આસન, કોચ વગેરે	શરીર આત્માથી ભિન્ન છે, આત્માને શરીર ભાવમાથી તારવવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ	નિજ આત્મપ્રેરણાનો સ્વધ રૂપી અન્તિકાય રૂપ ચૈતન્ય સ્વરૂપમા લીન રહેવું
૨૬	વિનય	વચનમા નગ મા શ કાયાથી વિનયપૂર્વક વર્તન.	ભાવની કામળતા, ગુણ આર્કષણનો હેતુ ભાવ.	વિશુદ્ધ સ્વરૂપમા આત્માને દેગીને તેમાં ચિથ કરવો
૨૭	વૈયાવચ્ચ	ગુણાધિષ્ટ મોટા જ્ઞાન } નીચે } સેવા	નિર્જગનો હેતુ	આત્માની સેવા, તે સ્વ અહિસા સ્વરૂપ આત્મામાં અભણતા
૨૮	પ્રાયશ્ચિત	૧૦ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત થી વિશુદ્ધિ	દોષોનો ત્યાગ, અનાત્મ ભાવોનો ત્યાગ.	શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ તરફ સ્થાપના
૨૯	સત્ક્રિયા	સત્રોની વાચણા, પુચ્છણા પઠિત્રણા, ધનમદહા, અનુપ્રેક્ષા	ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષાયક ભાવે આત્માના ગુણો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર	આત્માના ગુણોમા રમણતા

	દ્રવ્યથી	બાવથી	આત્મભાવ	
૩	ધ્યાન	મનની એકાગ્રતા	ધર્મધ્યાન, શુદ્ધધ્યાન	સમસ્તી બાવમાં લીન
૩૧	કલ્પિત્ય	એક બાવને કાલાની સ્થિતતા	મિથ્યાત્વ, અવિરતિ પ્રભાદ, ક્યાપનો ત્યાગ	આત્મભાવને અને આત્મસ્થિતિમાં સ્થિતતા
૩૨	નિરાકાર	જિન વચનમાં સકા કરતી નહિ	નિજ શુદ્ધ આત્મ સત્તામાં સકા કરતી નહિ-નિરાકાર, દર્શન, આરિ સ્વરૂપમાં નિરાકાર રહેવું	આત્મીક શુદ્ધિનો નિરાકાર અનુભવ કરવો
૩૩	નિર્યામ	મિથ્યાત્વ બાવની કમ્પજ રાખતી નહિ	પૌરુષથી કાવોમાં મમત્વ રાખવું નહિ આત્મિક કાવો સિવાયના કાવોની કમ્પજ ન રાખતી	નિજ સ્વરૂપમાં જ લીન રહેવું કેવળધ્યાન, કેવળ દર્શન અને આત્મિક શુભમાં જ ધ્યાન રાખવું
૩૪	નિવિત્તિ-ચિન્મય	કસ્તૂરના ફળનો સંદેહ રાખવો નહિ	નિજ આત્મ સ્વરૂપ અને આત્મ સક્તિમાં નિસંદેહ રહેવું	આત્મ તત્ત્વમાં લીન થવું
૩૫	આત્મ દીપ્તિ	નિર્મ્યા આકાશરથી મુગ્ધું નહિ	ચાતુરી મોહ દૂર કરવો	આત્મ બાવમાં ઉપવેશ રાખવો
૩૬	ઉત્કૃષ્ટ	સર્વજનીના ધોષ પ્રગટ કરવા નહિ તેમની પ્રશંસા કરતી	પોતાના દોષે અતર અશુભી ગાતીને દૂર કરવા આત્મ પ્રશંસા કરતી નહિ	આત્મિક કુદોમાં ઉપવેશની સ્થાપના રાખતી
૩૭	રિપરી-કરો	પદ્માબ્જ સમજાવતો કેકરો સાવના	સ્વપરો સ્વતંત્રમાં સ્થાપના કરવા	આત્મ અનુભવમાં ચિન્મય કરતી
૩૮	વાત્સલ્ય	સ્વપરમાં તરફ દ્વિત છુટી રાખતી	સ્વપરમાં આત્મકથાનુનો બાવ રાખવો	નિજ આત્મ તત્ત્વમાં રક્ષા રહેવું ચાનાનમાં લીન રહેવું
૩૯	પ્રજ્ઞાવતા	જેન સાચાની જાણ કરતી	સ્વપરમાં ચાન, દર્શન આત્મિકી વૃદ્ધિ કરતી	આત્મ અનુભવમાં ઉપવેશ ઉપવેશ

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ
૪૦	કાળે કાળે સમાયગે	અગુચિ અને અસ- જાયા ટાળીને જે વખતે જે કાર્ય કર- વાનું હોય તે જ વખતે તે કાર્ય કરવું	ઉપયોગ ગળીને કાર્ય કરવું.
૪૧	મગ્ધાન	શુદ્ધ ગુણે બોલવામા ઉપયોગ ગળવો	શમ્ભના અર્થ જાણવા અને વિચારવા મહત્ત્વ ગોધવું
૪૨	ક્રોધ (ખતિ)	ક્રોધ ન કરવો ક્રોધ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ તે અનાત્મક પુદ્ગલ દ્રવ્ય હોય છે	સર્વ જીવોમા અરૂપી ઐતન્યત્વથી સમભાવ, સર્વ દ્રવ્ય (જીવાજીવ)મા દ્રવ્યત્વ (ઉત્પાદ, વ્યય પ્રવરૂપ)થી સમભાવ (જીવ અજીવ ઉપર ગગદ્રોષનો અભાવ.)
૪૩	મુક્તિ અક્રિયન લવવે	નવ ખાણ પરિગ્રહનો ત્યાગ	સ સારભાવ, કપાય, કર્મ વગેરે અવ્યતર પરિગ્ર- હમા ત્યાગ ભાવ
૪૪	અજવે સંગતા	મન, વચન, કાયાની એકતા ક્રિયા અને ભાષા અને ઉપયોગમાં અભિનિપણ્ય	ઉપસર્ગ પરિસહ દેનારમા દોષ જોવો નહિ વારણકે કર્મ ખપાવે છે
૪૫	મદ્દવે (મદ્દુતા)	વચનથી નમ્રતા, કાયા- થી વિનય.	ભાવની કોમળતા ઉપસર્ગ પરિસહ દેનાર પ્રત્યે અક- ડતાનો અભાવ, તેમજ હિત શુદ્ધિ, ઉચ નીચની ગણતરીનો અભાવ
૪૬	સયમ	હિ સા ત્યાગ, યતના છદિયો પર અકુશ,	ઉપાદેયનો આદર, અનાત્મ ભાવનો ત્યાગ, આત્મ-
			આત્મ દષ્ટિ રાખવી
			શુદ્ધ ગુણો આત્મભાવે પરિણમાવવા
			નિજ આત્માના શાન્ત સ્થિતિ લીન થવું, મમકરૂપી ભાવમા લીન થવું.
			આત્મ સંતોષમા લીન થવું.
			આત્મા નિ શલ્ય છે તે સ્વરૂપમા ઉપયોગ ગળવો
			સમભાવમા મહેવું.
			આત્માના સવરૂપમા લીન થવું

		કવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ
૭૭	તપ	આત્મના સેવનનો અભ્યાસ	તપના અભ્યસર ભાવમાં અત્યુચ્ચતિથી કર્મ ક્ષય થાય છે તેથી આત્મિક મુખર્તી ઉત્પત્તિ થાય છે	તપની ક્ષાપકભાવે અકર્મક ક્ષયેલા અક્રમાને કર્મ ક્ષાયતા નથી એટલે અકર્મક શુદ્ધ મુખ ૩૫ આદ્યભવત્ત્વમાં લીન થતુ
૮૮	જ્ઞેયે	જ્ઞાન જ્ઞાન	અવસ્થા સવર નિર્જ રાનો હેતુ	જ્ઞાન સ્વરૂપ (ક્ષાપક ભાવ) માં લીન થતુ
૮૯	જ્ઞાન-વાસો અદ્વિતીય	નવ વાક વિશુદ્ધ રતિ સુશુભમાં સાધુઓના સમાગમમાં જ્ઞેયુ ને (પ્રત્યેક શુદ્ધ અને સ્વચ્છ શુદ્ધ મારે વિવિધતા સમા આસન)	જ્ઞાન, હર્ષન, ચારિત્ર, તપની આરાધના કરતી	શુદ્ધ આદ્યભવત્ત્વમાં લીન થતુ
૫	સમક્ષિત	૨૫ પ્રકારના નિષ્વા ત્વનો ત્યાગ, સમક્ષિત ના ૬૭ બોધનુ અવધારિક પાઠન	હર્ષન ક્ષાપકનો ઉપદ્રવ ક્ષયોપદ્રવ કે ક્ષય અને જ્ઞાન, હર્ષન, ચારિત્ર અવ ૩૫ આદ્યભાવી જોગખાણ	આત્મના ભાવ પ્રાણ તે જ્ઞાન, હર્ષન, મુખ અને ચીર્ષમાં રક્ષણ અને કેવળજ્ઞાન, કેવળ હૃદય અને ત આત્મિક મુખમાંજ ઉપદ્રવ ક્ષુદિ
૫૧	વિદિત	૧૮ પાપનો ત્યાગ	સમભાવ, સમદર્ષનો અભાવ, કદ અનિષ્ટવ્યુત્પાદની ક્ષુદ્રિનો અભાવ, શુદ્ધ આત્મ સ્વાય નમ્ર પ્રધાન	સવર (અનાભવ) નમ્ર આત્મમાં રક્ષણ

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૫૨	અપ્રમાદ	મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, આળસ અને વિકથાનો ત્યાગ	જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની વીર્યથી આગંધના- મા શુદ્ધ ઉપયોગ	અનત શક્તિ સ્વરૂપ આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગ
૫૩	અકસાય	૧૬ કષાય અને ૯ નોકષાય એ ૨૫ પ્રકૃતિઓનો ત્યાગ,	શુદ્ધ ધ્યાન.	નિર્મળ આત્મ ધ્યાન
૫૪	યોગ અકુશ	અશુભ યોગનો ત્યાગ	અપવાદ માર્ગે વચન અને કાયાના યોગનુ આચરણ, ધર્મ ધ્યાન, શુદ્ધ ધ્યાન	આત્મ અનુભવમા અત્યંત લીન થવું
૫૫	વેદનીય કર્મના ૧૧ પરિસહ	પરિસહમા આર્તધ્યાન રૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ	અશાતા વેદની કર્મ બાધેલ છે તેનું દેવું સમભાવે પતાવી દેવું સાફ છે, પરિગ્રહ આપનાર સહાયકારી ઉપકારી છે તેથી દેવું જલ્દી પતાવે છે, દુષ્ટ થાય છે તે શરીર પર મમત્વ ભાવ બતાવે છે શરીર જડ છે અનાત્મ છે, છેલ્લે છે ભેદ છે, દાહ છે, અનિત્ય છે, નાશ થવાનો તેનો સ્વભાવ છે, આત્માથી ભિન્ન છે, મારો નાશક સ્વભાવ છે તે શરીરમાથી તારી લેવો જોઈએ શરીર પોતાના પર્યાયપણે ક્યારે કરે છે માટે મારા શુભ પર્યાયમા રહેવું જોઈએ	મારો આત્મા અવશ્યે અગ ધે અરસે, અકાસે, અમૂર્ત છે, અવિનાશી છે, જ્ઞાન, દર્શન, સુખ અને અનત શક્તિ સ્વરૂપ છે આત્માનો ખોગક જ્ઞાન છે અને પાણી શાત રસ છે માટે મારા શુદ્ધ સ્વરૂપમા લીન થવું અને અનત આત્મિક સુખ ભોગવવું એમ વિચારી નિજ સ્વરૂપમા રહેવું
૫૬	પ્રજ્ઞાપરિ-સહ	જ્ઞાન ભણાવવામા કટા-ળો લાવવો નહિ જ્ઞાનનું અભિમાન કરવું નહિ	કેવળજ્ઞાની પાસે માત્ર જ્ઞાન હિસાબમા નથી	સાચક ભાવમા લીન થવું

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૫૭	અજ્ઞાન પરિસ્થિતિ	જાણેલા જ્ઞાનાવસ્થાથીયે કર્મ જાણીતી સેવા અને તપથી ખ્યાલવડુ નોંધેલો.	જાણીતી આજ્ઞા પ્રમાણે આત્મ ભાવમાં લીન થવું દર્શક " માત્રાત્મક મુનીતો.	
૫૮	દર્શન પરિસ્થિતિ	સ્વર્ગ મોક્ષ સમર્થ સકા કરતી નહિ.	૭ થાય છે તે કર્મના કારણથી થાય છે. કર્મ વિપાક વખતે સ્વર્ગના નિયમ પ્રમાણે પ્રવેશ કરતો નોંધેલો આપણી ક્રમિક પ્રમાણે જવું જવું નથી પણ પ્રવેશ આપણા હાથમાં છે કર્મના તાલ અને એટલે જરૂર મોક્ષ જેવું સકા પ્રવેશ વગર મોક્ષ ન મળે.	મોક્ષ અસાધ્યના તટસ્થ રાક્ષ દશા અને સકા સ્વર્ગમાં લીન થવું
૫૯	બી પદિ સ્થિતિ	બીના પદની ક્રમિક ન કરતી. બીના હાવ ભાવ નેવા નહિ.	આત્મા અલેખી છે. તે બી, પ્રમથ, ન્યુ સક એનાં કષ્ટ નથી. કે કેવલ મોક્ષનીય કર્મની પ્રકૃતિ છે તે આત્માને અવગત નથી, શરિર જડ છે માટે પસ્કવડમાં મોક્ષ ન કરતો.	જ્ઞાન, દર્શન, આત્મિકતા લીન રહેવું
૬૦	મોક્ષનીય કર્મના માહિતી પરિસ્થિતિ	જ્ઞાનનો ત્યાગ કરતો, સંયમમાં રહત રહેવું સ્થિર આત્માનો પરિ- સ્થિતિ સ્થાન કરતો કામ કરતો નહિ. માનને જી કસું કુણું નહિ.	આત્મા અશરીરી અને નિદ્રા છે આત્માનું સ્વરૂપ જ્ઞાન જ્ઞાન છે આત્મા અદિત્ય અમર સ્વરૂપી છે આત્મા સમક્ષ સ્વરૂપ છે. માન મોક્ષનીય કર્મની જડ પ્રકૃતિ છે તે આત્માથી વિભા છે સર્વ પદ્ધતિથી જોતાં માન આપમાન એવી કષ્ટ વસ્તુ નથી.	આત્માના અશરીરી, અને નિદ્રા, અમર, જ્ઞાનનાં સ્વરૂપમાં લીન રહેવું.

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૬૧	અજ્ઞાન પરિસહ	આત્મરોદ્રધ્યાન ધરતું નહિ	અતરાય કર્મ ખપે છે તે સાર છે આત્માનો ખોરાક જ્ઞાન છે	જ્ઞાન આનંદ સ્વરૂપમા રહેલું
૬૨	અનિત્ય ભાવના	પૌદ્ગળીક પદાર્થોમા મોહ નકામો છે	પદાર્થો નિત્ય નથી, પર્યાયાતર થયા કરે છે	દ્રવ્યથી મારો આત્મા નિત્ય છે તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમા લીન થવું
૬૩	અશરણુ ભાવના	અન્ય દ્રવ્યોના કોઈ પણ પર્યાયના આલ-ખનમા મોહ ન ગખવો	કોઈપણુ પર દ્રવ્ય રાગણુ રૂપ નથી વ્યવહારથી પણ પરમેષ્ટી અને નિશ્ચયથી નિજ આત્મા જ શરણુ રૂપ છે	પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સ્વરૂપમા ગૂંધત થવું
૬૪	સ સાર ભાવના	મસારની વિચિત્રતા અને અશુભતા પર ખેદ	સ સારભાવ તથા કર્મ ભાવનો ત્યાગ	અકર્મક શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વમા રહેલું
૬૫	એકત્વ ભાવના	કોઈ ને માટે પાપ ન કરવું	પાપ કરીને જીવ એકલોજ ગતિ ગમન કરે છે કોઈ અન્ય દ્રવ્ય સાથે જીવનું એકત્વ નથી	જ્ઞાન, દર્શન આત્મિક સુખ (ચારિત્ર) અને વીર્ય એ ભાવ પ્રાણો સાથે જ જીવનું એકત્વ છે તેમા લીન રહેવું
૬૬	અન્યત્વ ભાવના	સર્વ અજીવો અને પોતાના આત્મ સિવાય સર્વ જીવો નિજ આત્માથી ભિન્ન છે તેથી કોઈમા આમોહ ન થવું	કોઈ દ્રવ્ય કોઈની માલીકીનું નથી. સર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાની પર્યાયમા સ્વતંત્ર રીતે છે	મારો શુદ્ધ પર્યાય સિદ્ધ સ્વરૂપ છે તેમા મારે આત્મ-ભાવે લીન થવું
૬૭	અશુચિ ભાવના	અશુચિમય શરીરમા મોહ ન ગખવો	શરીર આત્માથી ભિન્ન છે	આત્મ તત્ત્વ જ શુદ્ધ છે તેમા નિચરવું :

	દ્રવ્યથી	સાવથી	આત્મભાવ
૬૮	આસન ભાવના	પાંચ મુખ્ય આસન, તેના ૨૦ અને ૪૨ એકનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.	આસન સ્વરૂપ આત્મામાં લીન થવું.
૬૯	સવર ભાવના	અસવનો ત્યાગ.	૪૨ અમરરૂપ આત્મ- સ્વરૂપમાં લીન થવું.
૭૦	નિર્ગુણ ભાવના	૧૨ તપસુ આચરવું.	સર્વત્ર સ્વરૂપમાં લીનના.
૭૧	સોક ભાવના	સોકના તટસ્થ જ્ઞાન ક્રમમાં જવું.	સોકાદી સિદ્ધિ પર્યાય આત્મ- ભાવમાં મળવે.
૭૨	ગ્રોધ ભાવના	મિથ્યાત્વ ભાવ ત્યાગ.	નિર્ગુણ જ્ઞાન-દસન-આત્મ- સ્વરૂપનો ગ્રોધાગ્રી અનુભવવું.
૭૩	ધર્મ ભાવના	સાધન ધર્મનું આચ- રવું કેવળ ધર્મ કે ધર્મ જ મુખ્ય કારણ છે.	સાધન ધર્મ (કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અત આત્મિક મુખ્ય)નું પાલન.

નોંધ—અહીં ૭ ક્રિયા દ્રવ્યથી જાણી છે તે જોઈતા દ્રવ્ય હોય ન સમજવી, જે ક્રિયા
ભાવથી જાણી તે જોઈતા ભાવ હોય ન સમજવી. પણ કોઈક અપેક્ષા મુખ્યત્વાથી સમજવી અને
કોઈ અપેક્ષા ક્રિયા મુખ્ય હોય દ્રવ્યમાં શીલ છે. વળી કેવળી અમરજન જેવો ભાવેતો મહાત્મ્ય
પ્રકાશી સાં એવા વચનથી હથથવન પ્રકાશી સાં એવા ૧ નહિ પણ સાપાત્મ્ય અનુભવી મીનાર્થની
રિતિ ન જાણી સાં જ્યાં જોઈતી સર્વ જાણનો સમજીને મનુષ્ય કરતા યોગ્ય છે બ્યારે વચન
આવ ત્યાર પોતપોતાની રિતિ જ આત્મભાવે વચનમાં મુકવાની છે. બ્યારે આત્માનું જ્ઞાન ધર્મ
દેશ ત્યારે આત્મભાવ નીચેનું જર્જન સમજી મનુષ્યમાં તે ભાવ ઉતારી તે ભાવમાં અંકામ્યા કરી
સાધન છે. ક્રિયા કરતી વખતે કેવા ભાવ દોષા એકઠાં તે અહીં જ્યાં કુશળતા જાણ્યું છે અને
તે જાણ આત્મસ્વરૂપ તરફ ફેલી રીતે સાં જ્યાં છે ન સમજવાનું છે. આત્મભાવ જાણને
ઉપરોની ૭ તર્ક પણ સાધનું તે જાણ ખોલ છે. કારણ કે તમામ મોક્ષ માર્ગના જ
દ્રવ્ય છે.

સમકિતનો સાક્ષાત્કાર

કેટલાક ભવ્ય હોવાને એવો વિચાર થાય છે કે હું ભરી હૃદય કે અત્તરી ? સમકિતી હૃદય કે મિથ્યાત્વી ? હું અર્ધ પુરૂષ પગવર્તન કાળ સીમામાં આવ્યો હૃદય કે નહિ ? માગ સસારનો પાર આવશે કે નહિ ? તેવા ભવ્ય હોવાની સમજ માટે નીચેના મુદ્દા લખ્યા છે તેને પોતાના સ્વભાવ દ્વારા અનુભવના મૂળને મનથી આત્મ નિરીક્ષણ કરી જેવું એટલે વિશ્વાસ આવશે કે હું પોતે (વિચાર કરનાર) સમકિતી છું કે નહિ ? જ્યાં મુદ્દામાં એકાદ મુદ્દાનો ખરો અનુભવ થાય તો પણ આનંદની વાત છે

- ૧ શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય રૂપી સાધનથી સિદ્ધિસ્વરૂપનો એટલે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનો જ્ઞાન-શ્રદ્ધા-પૂર્વક હું અનુભવ કરી શકું છું ? અને તેમાં અશક્ય આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ? એટલે કે સત્તામાં ગ્રહેલ જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યને સિદ્ધિસ્વરૂપે પશ્ચિમાત્મી ગરુડ છું ?
- ૨ સર્વજ્ઞ વીતગંગા જિન ભગવાનનું સ્વરૂપ મેળવ્યા વગર મોક્ષ થાય નહિ એમ મને સમજણ-પૂર્વક ખાતરી છે ? અન્યલિંગ સિદ્ધ અને ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધાનું ગૃહસ્થ હું જાણું છું ? ધ્યાનમાં રહે છે કે ? અન્ય દર્શને સિદ્ધા એવો સત્ર પાડ નથી.
- ૩ જિનાજ્ઞા પ્રમાણે જ જ્ઞાન, દર્શન અને વર્તન થાય તો જ મોક્ષ મળે અને તો જરૂર મોક્ષ મળે તેનો મર્મ હું સમજીશું છું ?
- ૪ મારો આત્મા સત્તાથી સિદ્ધિ સ્વરૂપે છે પણ ડર્મથી આવરણ પામેલો છે તે સર્વે કર્મનો હું નાશ કરીશ એટલે જરૂર મારો મોક્ષ થશે એની મને ખાતરી છે ?
- ૫ જિનાજ્ઞા સાધન છે એટલે નિમિત્ત કારણ છે અને મારી સત્તામાં ગ્રહેલ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ઉપાદાન કારણ છે અને ઉપાદાન કારણ કાર્ય રૂપે પશ્ચિમે છે તેની સ્વસંવેદન જ્ઞાનથી ખાતરી થાય છે ?
- ૬ મારી સત્તામાં આત્મ પ્રેરણામાં કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, સમદ્રષ્ટિપણ અને શુદ્ધ પાશ્ચાત્તિક ભાવ છે તેનો શ્રુતજ્ઞાનપૂર્વક અનુભવ પૂર્વક જાણો આભાસ અશક્ત થઈ શકે છે ? ધ્યાનમાં રહે છે ? કે જ્ઞાન નિશ્ચય નયથી એક જ છે અને તે કેવળજ્ઞાન છે જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્માના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે તે જ્ઞાન ચાર પ્રકારે પશ્ચિમે છે અને ક્ષાયક ભાવમાં એકજ જ્ઞાન છે, તેથી બધા જ્ઞાનની સમજણ અનુભવમાં ઉતરતી જોઈએ

- ૭ રાગદ્વેષનો સર્વથા નાશ કરીને સમભાવમાં ત્રિચ ચવાની મારી ભાવના છે ?

હવે ઇદિયોના બોજ મેળવવા માટે કેટલી મહેનત કરી પડે છે, દુખ વેઠવું પડે છે. બોજવતી વખતે પણ આકુળતા-આકુળતા થાય છે કે કેમ વધારે મુખ મળે ? પણ રોજની દવા પૂરી થઈ ત્યારે તરત જ બોજ ઉપર હાથો આવે છે.

ઇદિયોના બોજમાં મુખ નથી તે સાબિત થયા પછી હવે આપણે જોઈએ કે બોજો પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલી કિંમત નૂકસાન ચોરી, પુરાણપણ હાથવરાળ મળતા વગેરેનું દુઃખ સહન કરવું પડે છે બચ્ચુ, પૈસા કમાવા, વસ્તુઓ મેળવવી વગેરે દુઃખ થાય છે તે તો સર્વને અનુભવ મળ્યો છે તેથી વધારે સમજવાની તર નથી, કેટલો આસન થાય છે અને ભવિષ્યમાં પરપરાનું દુઃખ કેટલું આવી શકે તે પાપતત્વથી જાણી શકાય છે. તે સર્વ માટે અને સ્થાન નથી.

ઉપર આપણે જોયું કે ઇદિયોના વિષયમાં મુખ નથી પણ મુખની ઉત્પત્તિ શ્રવણમાં જ છે. ઇદિયોના વિષય નિમિત્ત રૂપે છે પણ તે નિમિત્તો તો અનંત સંસારમાં રખડાઈને જીવે દુઃખ કે છે ત્યારે તેવા નિમિત્તોમાંથી મુખનું બોજવું બંધ કરીને જો આત્માના નિમિત્તથી અદ્વિતીયમાંથી મુખ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો વર્તમાન મુખ બોજવવા કર્યા સવર અને નિર્વાહ કરી કરીને જેવો મેળવવું અનંત મુખ મેળવી શકાય છે એટલે કે મનને ઇદિયોના વિષયોમાં જોવાને બદલે આદ્ય તત્ત્વ એટલે અદ્વિતીય તથા તેના જુઓમાં જોવાથી અને તેમાં સ્થિત કરવાથી અસ્થિ આદિનંક મુખ બોજવાય છે તે મેળવના મુખની વાનગી છે. તે શક્તિ ત્વ છે સમજાવવા છે અદ્વિતીયમાં છે આત્માના જુઓ રાત્ર, ઇશન, ચારિત્ર મુખ, સમ્યક્ પરિવૃત્તિમાં રમજુતા કરવા રૂપ આદ્ય પુરુષાર્થ છે.

હવે આપણા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવા માટે સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપનું જાણવું મહત્ત્વ અને તેના જુઓનો અનુભવ કરતાં શીખવું જોઈએ, કાન્યુ કે મુખના નિમિત્તરૂપે જીવનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપચારી છે અને આપણા શુદ્ધ સ્વરૂપનો ત્યુનો સિદ્ધ ભગવાન છે.

સિદ્ધ ભગવાનનું નિમિત્ત એટલે આશયન, આપા આશય, ખેડમાં મનને નેવણી અને તેમના જ્ઞાતા અનુભવ કરવાથી સિદ્ધતા મુખનો અંત જઈને બેઠા બેઠા અનુભવાય છે એમનું જ નહિ પણ આપણે આત્મા અનુક્રમે શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધાત્મ, કર્તા કર્તા ઉદર/સિદ્ધ સ્વરૂપે પચ્છીને છે. તરી સાથે આદિનંક મુખની શક્તિ કર્તા કર્તા અનંત આ-પાપાપાદિનંક મુખ ઉદર/પ્રત્યેક થાય છે અને અનુભવમાં આવે છે.

મારું મુખ જાનવું હોય તો કર્તાત્મ જાની જરૂર નથી કેટલું વસ્તુની તર નથી મુખ પાતાના આત્મામાં / છે એક જીવ જીવન જીવનું મુખ પણ બોજવી શકેલો નથી. પોતે પોતાના અદ્વિતીયમાંથી / મુખ બોજવી શકે છે અને પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, સિદ્ધ ભગવાનના આશયનથી જાણી શકાય છે સિદ્ધ ભગવાનના જુઓનો અનુભવ કરવામાં તે / વખત આદિનંક મુખનો પદ પથાસક અંત અનુભવ થાય છે અને તે વખત સમજાવવી જનું પોતાના અદ્વિતીયમાં પ્રતિનિધિ થાય છે. મારું મુખની શોધ આત્મામાં / કરવી.

શુદ્ધ ઉપયોગ

શુદ્ધ એટલે રાગ, દ્વેષ, મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન રહિત અને ઉપયોગ એટલે જ્ઞાન, દર્શનનો વ્યાપાર

રાગની સાત પ્રકૃતિ છે —માયા, લોભ, હાસ્ય, રતિ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ
દ્વેષની છ પ્રકૃતિ છે —ક્રોધ, માન, અરતિ, ભય, શોક અને દુઃખ અથવા

મિથ્યાત્વ તે કુદર્શનમોહ પણ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ છે —મમકિત મોહનીય, મિત્ર મોહનીય અને મિથ્યાત્વ મોહનીય આ ત્રણ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ કર્મના શુદ્ધ, મિત્ર અને અશુદ્ધ પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ છે

અજ્ઞાન આહીં જે પ્રગટે સમજવું, મિથ્યાત્વ અતર્ગત તે નિશ્ચય અજ્ઞાત અને જ્ઞાનનો એટલો અભાવ તેટલા પૂરતું વ્યવહારિક અજ્ઞાત સમજવું તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મના ઉદ્દેશ્ય છે

સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ નિશ્ચય નયથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનનો છે પણ તે તો જીવનમાં માટે ધ્યેય રૂપે છે અને તે ધ્યેયને પહોંચવા માટે જે જ્ઞાન દર્શનનો વ્યાપાર થાવ તે વ્યવહારથી શુદ્ધ ઉપયોગ સમજવો તેના અસંખ્યાત અસંખ્યાત ધ્યાન છે અને ગુણધ્યાન ૪ થી ૧૨ સુધીના છે, પરંતુ નૈગમ નયની અપેક્ષા એ કારણને કાર્ય ગણવામા આવે છે તેથી મિથ્યાત્વ ગુણધ્યાનમા રહેલો જીવ, સમકિત મેળવવા જે પ્રયત્ન કરે તેના આધારભૂત શ્રુત જ્ઞાન અને પચપચ્ચેષ્ટિ છે તેથી તેના પ્રયત્નો પણ વિશુદ્ધિના સમર્જવા

શુદ્ધ ઉપયોગનું ઉપાદાન કારણ જીવની ચેતના છે નિમિત્ત કારણમા સત્ર જ્ઞાન અને મન, વચન અને ઢાયાની તદ્દલક્ષી પ્રવૃત્તિ છે ઉપાદાન કારણ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપે પરિણામે ત્યારે નિમિત્ત કારણો આગેઆપ છૂટી જાય કારણકે તેઓની તે કામમા જડર ગહેતી નથી, પરંતુ મન-વચન-ઢાયાના ત્રણો અન્ય કામમા તેઓ ગુણધ્યાનના અત સુધી સહચારી ગહે છે

શુદ્ધ ઉપયોગમા જવા માટે જીવની ચેતના પચિણમે ત્યારે તારતમ્યતાની અપેક્ષાએ ત્રણ ભાવ ઉપજે છે —૧ ક્ષયોપશમ ભાવ, ૨ ઉપશમ ભાવ અને ૩ ક્ષાયક ભાવ

ઉપશમ ભાવમા મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓને દાકી ગખવામા આવે છે, કાર્ષ પ્રકૃતિનો ઉદ્ભવ થવા પામતો નથી બાલ પચિણ્હો કે ઉપસર્ગો તેના કર્તા વગેરે સર્વ આજી નિમિત્તોથી ઉપેક્ષા કરવામા આવે છે, ધ્યાન કોઈ પણ એક શુદ્ધ દ્રવ્યમા મિત્ર કરવામા આવે છે આ મિત્રિતિ લાભો કાળ ટકી શકતી નથી તે મિત્રિતિ અતર્મુહુર્તની જ છે

ક્ષાયક ભાવમા, ઉદ્ભવમા આવતી મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓને, પ્રતિપક્ષી આત્મ ગુણ, સત્રજ્ઞાન, અવિગ્રેધી અધ્યવસાય અને ઉત્કૃષ્ટ આત્મનિર્વયી નાશ કરવામા આવે છે આહી સત્ર જ્ઞાનપૂર્વક અધ્યવસાય એવા હોય છે કે ગાવીશ પચિણ્હોને કર્મનું દેવું ખપાવનાર તરીકે ઉપદારી

૮. પણ મુખ આકાશમાં છે તેનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે! હું યાત્રીય સખ્યાસ્ય, આકાશાત્મના સ્થોળે અનુભવ કરી શકું છું!
૯. અતર્કિત વિસ્થિત ત્યાગ ભાવમાં નિરુપાધિક નિસકૂળ મુખનો મેં અનુભવ કરી લેયો છે! અને તે કાચમને માટે મેળવવા હપ્તા થાત છે!
૧૦. દ્વિધોના વિસ્તારમાં અને મનની પૌરુષણિક કલ્પનાઓમાં પણ મુખ નથી તેનો અનુભવપૂર્વક મેં નિશ્ચય કર્યો!
૧૧. મુખદુઃખની કાચકી એ હતા મનનો વિહાર છે. કલ્પના માત્ર છે તેનો કદી અનુભવ થયો છે!
૧૨. સર્વ દોષોનો ત્યાગ કરવાની હક રૂચિ અને ભાવના છે!
૧૩. અન્યત્ર ભાવના અને બેદર્યાન્યી મારા આત્માને સર્વ દુઃખ અદ્યત્ત દ્યોના પ્લવિયામ્બી તારીખે નિસ્ત્રય અવસ્થાનો મેં કદી અનુભવ કર્યો છે!
૧૪. મનિ મુત યાત્રી મને મારા આંખી આકાશકેશીનો ખ્યાલ આવે છે ત્યાં એના, યાન અસ્થા દર્શન રૂપે ઉપવેશમાં પત્થિને છે ત્યાં જ આકાશકેશી છે અને ત્યાંથી જ મુખનો અનુભવ કરતો દોષ તે કુલ પતિ પીરંથી પત્થિને છે એવો મેં અનુભવ કરી લેયો છે! આકાશાત્મના બેર-બોલેક વ્યવસ્થાનો અનુભવ હું કરી શકું છું!
૧૫. નવ નના ખાલ પરિમહર્ષી તથા પેલાના આકાશ આંખી સ્તેષા કરી, દ્વિધો, મન અને વચન વર્ચ્યુઓમાં મુખનો જલ યાત્રી થાય છે તેનો મેં અનુભવ કરી લેયો છે!
૧૬. સિદ્ધ સ્વયં શુદ્ધ મુલો મેળવવામાં જો મન, વચન અને કાયાનું કર્તૃત્વ થાય છે તે શુદ્ધ અવસ્થામાં મારિ છે અને રાત્રીની શુદ્ધિ તે નિશ્ચય મારિ છે તે મનનાં ઉત્તર છે! આકાશ તત્વનો અનુભવ ત જ અમલિ, આ ખ્યાલ મને રહે છે!
૧૭. નિઃ આકાશના મુલો (દુઃખ ભુદા બલિમન અને જ્યાં એક સાથે સમુચ્ચય રૂપે)નો હું અનુભવ કરી શકું છું!
૧૮. અમ્બાતી દેવ અન્દિત, મુદ્ધ નિર્મલ અને પર્વ કરાળો કલ્પ છે એ મન અવધારિત તત્ત્વ અને નિર્મલની નિઃ આકાશ ત દુઃખ મુદ્ધ અને પર્વ સ્વયં છે તેનો મન દુઃખ સમલો છું!

૭. જામ દવાને નાચની હપ્તા તોય તમનુ આ મન સ્થાયી રાખવા, કાલુ કે આજ તરિ ના કાલ આ વસ્તુસ્વયં સમલવાની અને અનુભવ કરવાની હપ્તા કાલુ અને ન આકાશ ૧૫ ૧૫ પત્થિને આજ સજા છે તનું મધ્ય નિઃક નીત્યુનિ પચન નિઃક પાદાન અધ્ય આજ પચન નમ અન્ય

સુખની શોધમાં

આ દુનિયામાં અર્થ હોવો સુખની શોધમાં નવા નવા પ્રયત્નો કર્યા કરે છે, સાધનો ઉત્પન્ન કર્યા કરે છે, તનતોડ મહેનત કરે છે, પણ વાસ્તવિક રીતે કંઈને સુખ નથી. સુખના પ્રકાર જુદી જુદી રીતે ગ્રહણ કરે છે પરંતુ એ સર્વ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય તે નખ્ત, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો અનુભવ કરવામાં સમાઈ જાય છે તેમાંના શબ્દ અને રૂપ એ બન્ને કામમાં અતર્ગત થાય છે અને ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ત્રણ ભોગમાં અતર્ગત થાય છે. તેમાં છૂટ કામ ભોગમાં રાગ થાય છે અને તેમાં સુખની કલ્પના થાય છે અને અનિષ્ટ કામભોગમાં દ્વેષ થાય છે તેમાંથી છૂટવાની ભાવના થાય છે અને તેમાં સુખની કલ્પના થાય છે સૌંદર્યાનવી હવ હિંસા અને કપાય સેવવામાં સુખ માને છે તે તો અમાનુષિક સ્વભાવ છે તેમાં જગ પણ સુખ નથી હવે આપણે જોઈએ કે દુનિયાના લોકો જેમાં સુખ માને છે તેમાં વાસ્તવિક સુખ છે કે નહિ ?

શબ્દ, રૂપ, ગંધ રસ અને સ્પર્શવાળી વસ્તુઓ તો પૌદ્ગલિક છે એટલે પુદ્ગલોની બનેલી છે. જડ છે નિર્જીવ છે, તો તેમાંથી સુખ ઉત્પન્ન થઈને જીવને કંઈ રીતે ચોટે તે તો આકાશમાં કુસુમના જન્મવત્ છે જીવ જ્યારે ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં મનને સ્થિર કરે છે ત્યારે મન શાંત થાય છે અને સુખનો આભાસ થાય છે અને જ્યારે અનિષ્ટ વિષયમાં ધૂણા થાય છે ત્યારે મન ત્યાંથી હટી જાય છે અને સુખનો આભાસ થાય છે

હવે મનને ઇન્દ્રિયોમાં સ્થિર કરવાનું કારણ શું છે કે ઇન્દ્રિયા પોતપોતાના વિષયમૂલ પુદ્ગલોને પકડવા તૈયાર હોય છે અને મન આકુળવ્યાકુળ થાય છે તે વ્યાકુળતા દૂર કરવા માટે ઔષધિ રૂપે ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે અને વ્યાકુળતા મટવાથી સુખાભાસ થાય છે એટલે વ્યાકુળતા રૂપી મોગ મટાડવા માટે ઇન્દ્રિયના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરી જે દેવા થાય છે તે રોગ ઉપર દવા સુખરૂપ નથી

ખીજી સુખનું કારણ મનની શાંતિ અથવા સ્થિરતા ઉપર છે અને મન અને આત્માને નિકટ સમીપ હોવાથી આત્માનું કાર્ય મન મારફત થતું હોવાથી સુખનું કારણ મનની શાંતિ ઉપચારથી ગણવામાં આવે છે પણ મનના પુદ્ગલો (દ્રવ્ય મન) તો જડ છે તે સુખ ઉત્પન્ન કરી શકે નહિ. તેથી ભાવ મન અથવા તો આત્માના ભાવસુખનું કારણ છે અને તે ભાવનો કર્તા આત્મા હોવાથી સુખની ઉત્પત્તિ આત્મામાંથી જ થઈ એમ સાબિત થયું

પણ સુખનું કારણ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં લાભવામાં આવે છે તેનું કારણ ભ્રમણા છે તે મોહનીયકર્મજન્ય છે તેથી જીવ દારૂના કેફની માફક મોહનીય કર્મથી મુર્ચ્છિત થઈને ખરું સુખ ક્યા છે તે સમજી શકતો નથી, પરંતુ જે તત્ત્વ રૂચિથી ચૈતન્ય અને જડનું ભેદ-જ્ઞાન થાય અને ઇન્દ્રિયોના વિષય સેવતી વખતે શુદ્ધ ઉપયોગ લગાવવામાં આવે તો તત્ત્વ જ મોહનો પ્રભાવ હટી જાય અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં સુખ નથી એમ આપોઆપ સાબિત થાય

હવે ઇદરિયાના બોજ મેળવવા માટે કેટલી મહેનત કરવી પડે છે, કુખ વેલુ પડે છે. બોજવતી વખતે પણ આકૃષ્ટતા વ્યાકૃષ્ટતા થાય છે કે કેમ વધારે મુખ મળે છે પણ શાન્તી છવા પૂરી થાય ત્યારે તેમજ બોજ ઉપર કટાણો આવે છે.

ઇદરિયાના બોજમાં મુખ નથી તે સાબિત થયા પછી હવે આપણે જોઈએ કે બોજો પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલી દ્રિષ્ટિ, જુડાણ ચોરી, કુદીજાણણ હાજવરાજ મળ્યા વગેરેનું કુખ સહન કરવું પડે છે અત્યંત, પેલા કમાવા વસ્તુઓ મેળવતી વખતે કુખ થાય છે તે તે સર્વને અનુભવ થયે છે તેથી વધારે સમજવાની જરૂર નથી, દ્રિષ્ટો આસર થાય છે અને ભવિષ્યમાં પરપરાનું કુખ કેટલું આવી શકે તે પાપતત્ત્વથી જાણી શકાય છે. તે સર્વ માટે અને સ્થાન નથી.

ઉપર આપણે જોયું કે ઇદરિયાના વિષયમાં મુખ નથી પણ મુખની ઉત્પત્તિ છત્તમાં જ છે. ઇદરિયાના વિષય નિમિત્ત રૂપે છે પણ તે નિમિત્તો ત્યાં અનત સંસારમાં રખાઈને છવતે કુખ કે છે ત્યારે તેવા નિમિત્તોમાંથી મુખનું બોજવનું બંધ કરીને એ આત્માના નિમિત્તથી આત્મામાંથી મુખ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો વર્તમાન મુખ બોજવવા કરતાં સવર અને નિર્લસ કરી કરીને ઉપરે મોક્ષનું અનત મુખ મેળવી શકાય છે એટલે કે મનને ઇદરિયાના વિષયોમાં જોવાને બદલે અનન તત્ત્વ એટલે આત્મબ્રહ્મો તથા તેના ગુણોમાં જોવાથી અને તેમાં રિષ્ટ કરવાથી અસથી આદિત્તે મુખ બોજવાય છે તે મોક્ષના મુખની વાનગી છે તે શાંત ન્ધ છે સમતાબાવ છે, આનંદમય છે આત્માના ગુણો, જ્ઞાન, દર્શન, આત્મિક મુખ, સમ્યક્ પરિણતિમાં રખાતા કરવા રૂપ આત્મ પ્રજ્ઞાઈ છે.

હવે આપણા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણવા માટે સિદ્ધ પરમહમાના મુખપલ જણાવ્યું મહા અને તેમના ગુણોનો અનુભવ કરતાં શીખવું જોઈએ, કાલુ કે મુખના નિમિત્તરૂપ છત્તનું શુદ્ધ મુખ ઉપયોગી છે અને આપણા શુદ્ધ સ્વરૂપનો નમુનો સિદ્ધ ભજવાન છે.

સિદ્ધ ભજવાનનું નિમિત્ત એટલે આશય, આધાર, આશ્રય, ધ્યેયમાં મનને જોડવાથી અને તેમના પ્રજ્ઞાના અનુભવ કરવાથી સિદ્ધના મુખનો અંશ બહી બેઠા બેઠા અનુભવાય છે એટલું જ નહિ પણ આપણો આત્મા અનુભવે શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતા, થતાં થતાં ઉપર સિદ્ધ મુખને પરિણમે છે તપી સાથે આદિત્તે મુખની રૂઢિ થતાં થતાં અનત આનંદપ્રાપ્તિ આદિત્તે મુખ ઉત્પન્ન થાય છે અને અનુભવમાં આવે છે.

મારું મુખ બોજવું જોય તો ક્યાં જવાની જરૂર નથી કાઢ વસ્તુની જરૂર નથી મુખ પોતાના આત્મામાં જ છે એક છવ બી ન છવનું મુખ પણ બોજતી શકતો નથી. પોતે પોતાના આત્મ પ્રત્યોગથી જ મુખ બોજતી શકે છે અને પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, સિદ્ધ ભજવાનના આશ્રયનથી જાણી શકાય છે સિદ્ધ ભજવાનના ગુણોનો અનુભવ કરવામાં તે જ વખતે આદિત્તે મુખનો રૂપ પ્રજ્ઞાસક અસર અનુભવ થાય છે અને તે વખતે સમજાઈતી પણ પોતાના આત્માના પ્રતીતિ થાય છે. મારું મુખની શોધ આત્મામાં જ કરવી.

શુદ્ધ ઉપયોગ

શુદ્ધ એટલે રાગ, દ્વેષ, મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ગહિત અને ઉપયોગ એટલે જ્ઞાન, દર્શનનો વ્યાપાર

રાગની સાત પ્રકૃતિ છે - માયા, લોભ, હામ્ય, રતિ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુમકવેદ
દ્વેષની છ પ્રકૃતિ છે - ક્રોધ, માન, અરતિ, ભય, શોક અને દુઃખચ્છા

મિથ્યાત્વ તે કુદર્શનમોહ પણ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ છે - મમકિત મોહનીય, મિત્ર મોહનીય અને મિથ્યાત્વ મોહનીય આ ત્રણ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ કર્મના શુદ્ધ, મિત્ર અને અશુદ્ધ પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ છે

અજ્ઞાન આહીં એ પ્રકારે સમજવું, મિથ્યાત્વ અતર્ગત તે નિશ્ચય અજ્ઞાત અને જ્ઞાનનો એટલો અભાવ તેટલા પૂરું વ્યવહારિક અજ્ઞાન સમજવું તે જ્ઞાનાવશ્યીય કર્મના ઉદયનું છે

સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ નિશ્ચય નયની કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનનો છે પણ તે તો હ્રસ્વચ્છે માટે ધ્યેય રૂપે છે અને તે ધ્યેયને પહોંચવા માટે જે જ્ઞાન દર્શનનો વ્યાપાર થાય તે અવહ્યાગ્રથી શુદ્ધ ઉપયોગ સમજવો. તેના અસખ્યાત અસખ્યાત ધ્યાન છે અને ગુણધ્યાન ૮ થી ૧૨ મુધીના છે, પરંતુ નૈગમ નયની અપેક્ષા એ કાળજીને કાર્ય ગણવામા આવે છે તેથી મિથ્યાત્વ ગુણધ્યાનમા રહેલો જીવ, સમકિત મેળવવા જે પ્રયત્ન કરે તેના આધારભૂત સ્થિત જ્ઞાન અને પચપગ્મેષ્ટિ છે તેથી તેના પ્રયત્નો પણ નિશુદ્ધિના સમર્જવા

શુદ્ધ ઉપયોગનું ઉપાદાન કાળજી જીવની ચેતના છે નિમિત્ત કાળજીમા સ્વ જ્ઞાન અને મન, વચન અને કાયાની તદ્દલક્ષી પ્રવૃત્તિ છે ઉપાદાન કારણ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપે પરિણામે ત્યારે નિમિત્ત કાળજી આપોઆપ છૂટી નય કારણકે તેઓની તે કામમા જડ ગહેતી નથી, પરંતુ મન-વચન-કાયાના યોગો અન્ય કામમા તેમા ગુણધ્યાનના અત મુધી સહચારી ગહે છે

શુદ્ધ ઉપયોગમા જવા માટે જીવની ચેતના પગિણુમે ત્યારે તારતમ્યતાની અપેક્ષાએ ત્રણ ભાવ ઉપજે છે - ૧ ક્ષયોપશમ ભાવ, ૨ ઉપરામ ભાવ અને ૩ ક્ષાયક ભાવ

ઉપરામ ભાવમા મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓને ઢાકી ગપવામા આવે છે, કાંઈ પ્રકૃતિનો ઉત્પન્ન થવા પામતો નથી બાલ્ય પગિણુ ૬ ઉપસર્જો તેના કર્તા વગેરે સર્વ બાલ્ય નિમિત્તોથી ઉપેક્ષા કરવામા આવે છે, ધ્યાન કાંઈ પણ એક શુદ્ધ દ્રવ્યમા ચિત્ત કરવામા આવે છે આ ચિત્તિ લાભો કાળ ટકી રાકતી નથી તે ચિત્તિ અતર્મુહુર્તની જ છે

ક્ષાયક ભાવમા, ઉત્પન્નમા આવતી મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓને, પ્રતિપક્ષી આત્મ ગુણ, ચત્તજ્ઞાન, અવિગેધી અધ્યવસાય અને ઉત્કૃષ્ટ આત્મવીર્યથી નાશ કરવામા આવે છે આહીં મત્ર જ્ઞાનપૂર્વક અધ્યવસાય એવા હોય છે કે યાનીગ પગિણુને કર્મનું દેવું બપાવનાર તરીકે ઉપકારી

જીવવામાં આવે છે અને તેના નિમિત્ત રૂપ હોયો તરફ હિત જુદું છે અને જેમ છેલ્લારે જે પાપાત્મ્ય આનંદ પામે તેમ શુદ્ધ અધ્યવસાય પૂર્વક હવે આત્મિક સુખનો અનુભવ કરે છે. અને પોતાના સિદ્ધિ નવરૂપી આત્મ દ્રવ્યમાં ખ્યાન નિશ્ચર કરે છે. તેમાં ઉપશમ ભાવ કરતાં અનંત રૂપો પુરુષાર્થ હોય છે. પ્રવૃત્તિઓને જેથી જેથીને નાશ કરવામાં આવે છે, જગદ્ગ્રાથી દૂર કરવામાં આવે છે અને આત્મા પોતાના સત્ત્વ સ્વમાં લીન થઈ નય છે.

ધ્યોતપશ્ચાત્ત ભાવ ઉપશુદ્ધિ ને ભાવની વચમાં રહે છે. પુરુષાર્થ તીવ્ર થઈ શકેલા નથી, જે પ્રકૃતિ કલ્પમાં આવે છે તેને શુદ્ધ વિચારથી મદ કરીને નાશ કરવામાં આવે છે અને જે પ્રકૃતિ કલ્પમાં નથી આવતી તેની કલિસ્યા થતી નથી પણ તે દેહાધિ રહે છે અને ખ્યાન શુદ્ધ દ્રવ્યમાં જોવામાં આવે છે પણ ત્યાં રિચિત્તા પામી શકતું નથી એટલે વારંવાર પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે.

ખ્યાન વારંવારે શુદ્ધિ દ્રવ્યો — અસ્થિત અને સિદ્ધિ પરમાત્મ દ્રવ્યના આત્મા પ્રવૃત્તિ, પોતાના આત્મ પ્રવૃત્તિ, પોતાનો એક આત્મ પ્રવૃત્તિ કે અસંખ્યાત પ્રવૃત્તિ, એક પરમાત્મ પુરુષના ખ્યાનથી શુદ્ધ દ્રવ્યમાં લીન થાય કે આત્માના શુદ્ધ રૂપમાં લીન થાય.

શુદ્ધ ઉપશોભમાં સમભાવ, સમતા, સંતોષ તે ભાવ ચારિત્ર રૂપે છે અને ઈચ્છાને મનિ અને મુક્તિપાનનો ઉપયોગ હોય છે એટલે શુદ્ધ ઉપશોભમાં યાન અને ચારિત્ર બન્ને અતર્કિત થાય છે અને તે વખતે જે પોત પ્રવૃત્તિ હોય તે શુદ્ધ અવધારમાં બાહ્ય ક્રિયા રૂપે છે એટલે આ બધા સદ્ગુણી છે. શુદ્ધ ઉપશોભની વધારે સમજણ મારે તેને ૭ નવમાં મુદ્દામાં આવે છે—

૧ નિમિત્ત નય—અહીં કલ્પને કાર્ય બધાય છે તેથી અહીં મુક્તિપાનનો અભ્યાસ અને પત્ર પ્રવૃત્તિનું રમણ તે શુદ્ધ ઉપશોભ રૂપે આવે છે.

૨ સ્વદેહ નય—અહીં સ્વદેહ સ્વરૂપે, મોક્ષની ચારિત્રિયોના સમય થાય છે.

૩ અવધારનય—અહીં દેહ કાર્ય (અ, વચ્ચે અને કાયાના પ્રવૃત્તિ)માં મનના (ઉપશોભ, ધ્યાન, ખ્યાન) રાખવામાં આવે છે જેમકે જન મરે જન ચિદે વગેરે પાંચ મુદ્દાને અહીં આવી નય છે.

૪ રૂપસુર નયમાં મનુ ભાવ (ધ્યોતપશ્ચાત્ત, ઉપશમ, ધ્યાન)માંથી એક ભાવમાં ઉપશોભ રાખેલો છે.

૫ રાજ નયમાં પરંપરા, શુદ્ધિખ્યાન.

૬ સમક્ષીર નયમાં ધ્યાન મેળવી.

૭ એવ ભુત નયમાં કેવલજ્ઞાન, કવચ દર્શન.

શુદ્ધ ઉપશોભના ઉપશોભ નિરીક્ષા.

૧ નામ—શુદ્ધ ઉપશોભ એવી નામ સમય.

૨ સ્થાપના—સિદ્ધ પગ્માત્માના આત્મ પ્રેરેલી અવગાહના યુક્ત માનસિક રચના

૩ દ્રવ્ય નિરોધ—શુદ્ધ દ્રવ્યનું આલેખન તેમા ગ્રિયરતા

૪ ભાવ નિરોધ—આત્મ અભૂતા દ્રવ્યથી સર્વ દ્રવ્યોમા સમભાવ, ક્ષેત્રથી લોક અલોક ક્ષેત્રમા સમભાવ, કાળથી સર્વ સમય વર્તી નિકાળી, પયથિમા રાગ દ્વેષનો અભાવ, ભાવથી શુદ્ધ આત્મ ગુણોનો અનુભવ.

આગમ પ્રમાણુ શુદ્ધ ઉપયોગ—નવ તત્ત્વમાથી છવ દ્રવ્ય નારીને અન્ય દ્રવ્યના પયથિના તટસ્થ જ્ઞાતા અને થટસ્થ દ્રષ્ટા થઈને નિજ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વમા લીન થવું

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ શુદ્ધ ઉપયોગ—આત્માના ગુણો, અનુભવ જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ કરીને તેનો અનુભવ કરવો અને આત્મિક મુખમા લીન થવું.

ઉપમા પ્રમાણુ શુદ્ધ ઉપયોગ—નિસંગ નિષ્ક્રિય અવસ્થા તે મોક્ષના મુખની વાનકી છે

અનુમાન પ્રમાણુ—જ્યાં જોડો પૌદ્ગલિક મુખદુ ખનો અભાવ છે ત્યાં તેડો આત્મિક મુખનો સાક્ષાત્કાર છે

સામાન્યથી શુદ્ધ ઉપયોગ—ધર્મધ્યાન, ચતના પૂર્વક યોગ, ક્ષયોપશમ ભાવ.

વિશેષથી શુદ્ધ ઉપયોગ—ક્ષપક શ્રેણી અને ક્ષાયક ભાવ

વ્યવહારથી શુદ્ધ ઉપયોગ—મન, વચન કાયાનું મોક્ષ માર્ગમા આત્મભાવે પ્રવર્તન

નિશ્ચયથી શુદ્ધ ઉપયોગ—કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન ઉપયોગ

દ્રવ્ય—શુદ્ધ ઉપયોગનું દ્રવ્ય પોતાનો આત્મા

ભાવ—ઉપશમ ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયક ભાવ

શુદ્ધ ઉપયોગ કેળવવાની રીત

સૂત્રજ્ઞાન અને નવ તત્ત્વનો ઉપયોગ પૂર્વક અભ્યાસ, અર્થગ્રહણ, સહન્ય ચિંતન, વારવાર જોડાણથી નિરીક્ષણ, તત્ત્વનો નિર્ણય, ધારણ, ઉપાદેય સ્વરૂપનો આત્મ ભાવે વારવાર અનુભવ કરી અનુભવજ્ઞાન કેળવવું અને વારવાર અનુભવ જ્ઞાનમા ઉપયોગ લગાવવો, તેનું ધ્યાન ધરવું, ધ્યાનમા ગ્રિયર થવું અને છેવટે મનમા શબ્દ જોડ્યા વગર અર્થ (ભાવ) મય બની જવું

નવ તત્ત્વમા શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્ય પણ આત્મી જાય છે, તેથી પચપચ્છેષ્ટિ પણ આત્મી જાય છે તેમના ગુણો જાણવા, સમજવા મગજમા ઉતારવા અને વારવાર અનુભવમા મુકવા અને અભ્યાસ

જ્યાં જ્યાં એટલે સિદ્ધિ ભગવાનને જેવી રીતે આદરમગ્નતા હોય છે તેવી રીતે સિદ્ધિ ભગવાનનું સ્વરૂપ તે નિજ આત્મ દબ્બવું શુદ્ધ સ્વરૂપ હોઈને તેમનું અનુકરણ કરવું અને ધ્યાનશક્તિ સિદ્ધિ અવરૂપ થતી જાય.

આવી રીતે ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગ કેળવી શકાય, ખ્યાનાંતર દ્વારાં દરેક કામ પાંચ સુખતિપૂર્વક પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આ જુદા જુદા જીવન માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

શુદ્ધ ઉપયોગમાં જુદા શુભ ક્ષેત્રો અથવા અસેક્ષીય હોય છે. ખ્યાનમાં ધર્મધ્યાન કે શુદ્ધધ્યાન હોય અથવા ખ્યાનાંતર દ્વારા હોય. શુદ્ધ ઉપયોગમાં સકલ્પ (અહમકર્મ), વિકલ્પ (અમલ્ક) નો અભાવ હોય છે. પાંચ ઉદ્ધિઓનાં વિષયમાં સમભાવ હોય અથવા તેમાં ઉપયોગ જ ન હોય, અને શુદ્ધ દ્વન્ધ અથવા શુદ્ધ આત્મચક્ષુમાં નોડવું અને શુદ્ધ અનુભવ જની જાય. તેમાં જો સુખનો અનુભવ થાય એટલે પોતાના જ આત્મ પ્રેરણાથી જ સુખ કલ્પન થાય છે એમ અનુભવ થાય તો સમજી શકે છે કે શુદ્ધ ઉપયોગનો કંઈક સરકાર કેળવાય છે અને મોક્ષના સુખનો અસલી સાક્ષાત્કાર થાય છે અને અનુભવ કરવામાં મેળવે મળે છે કે જે કેળવી ભગવાનના જ્ઞાનમાં છે.

નિજ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતાં સિખવું હોય તો આખેથી જોવાનું કાનેથી સાંભળવાનું એવી રીતે પાંચે ધર્મિયોના વિષયો બંધ કરી દેવા, અને શરીરને સ્થિતિ જન્ય આવી રીતે મન સમસ્ત સસાની બેઠી શેતુ ત્યાર બાદ શરીરની ભગવાનનામાં જે બાકી આભાસ છે તે આત્મ સત્તા (એના) છે તેના અસપ્ષાત અસપ્ષાત પ્રેરણાની સ્વચાલન અનુસાર કમળા થઈ શકે છે. અને તે જ્યારે યાન કે દર્શન કે સુખમાં પરિવર્તે ત્યારે જે અનુભવ થાય તે જુદા ઉપસથી જાણી શકાય છે તે આત્મ / છે અને સત્તાએ સિદ્ધિ અવરૂપ છે. તેથી ભગવાનના પ્રેરણાનો આભાસ થતી શકાય છે અને તે પ્રેરણામાં પ્રમા મુજબ તમન થઈ શકાય છે.

હવે જો આત્મને આત્મ રૂપે જોઈ શકે અને બાકી અને કાલમાં જ્યાં ન હોયો મોક્ષના સુખનો અસલી સાક્ષાત્કાર થાય છે અને આત્મ કર્મની નિર્ભર થાય છે. અહીં મન આત્મ સિવાય કંઈય ન જાય હોવાથી પર દબ્બમાં સમ્બોધ થતો નથી. તેથી સમ્યક્ સ્વ, યાન સ્વ ઉપર છે અને અનુભવાય છે.

અને આ વિષય પૂરો કરવામાં આવે છે. તેમાં કેળવી ભગવાનના જ્ઞાનની અપેક્ષાએ એક ખજૂર ઓળે, અધિક વિપરીત બધો હોય તો જ્ઞાન સિદ્ધિ ભગવાન તથા કેળવી ભગવાનની સાક્ષીએ તરસ મિત્રો મિત્રો સર્વે જોયો શુદ્ધ ઉપયોગમાં જોઈ.

પ્રેરણાનો અનુભવ અથવા શુદ્ધ પ્રેરણાની આત્મભાવે પરિવર્તિત તે અનુભવ યાન છે તે જ્ઞાન ન મિત્રાનના ખાસ છે. પ્રકારના ધર્મોપસંગ પૂર્વક આત્મવત્ કરવાથી થાય છે. સ્વરૂપનો અર્થ (ભાવ) જે વારવાર વિચાર કરવાથી અનુભવ યાન કેળવાય છે તેમાં અવગ્રહ (અહમ), હ્રદા (વિમાન) અવાય (નિશ્ચય), પાત્શા બાદ, સ્વરૂપના કારણોનો જે સ્વર્ગીયમાં અનુભવ થાય

તે અનુભવ જ્ઞાન છે અનુભવ જ્ઞાનથી જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રમા સ્થિરતા આવી રોકે છે સાધુ અને શ્રાવકોને આ વસ્તુ ખાસ જરૂરની છે

અનુભવ જ્ઞાન કેવળવવાની રીત

આત્માના દરેક ગુણને એક પછી એક ગ્રહણ કરીને ઊડો ઊડો વિચાર કરવો કે ગુણ શુ છે, તેનો સ્વભાવ કેવો છે, તેનું કાર્ય શુ છે, તેનો હેતુ શુ છે, તેની ઉત્પત્તિ કયા છે, શા માટે તેની ઉત્પત્તિ કરવાની જરૂર છે, આત્માની સાથે શુ મંબધ છે, તે કયા છુપાયેલો હતો, છુપાવાનું કારણ શુ છે, કેમ છુપાયેલો રહે છે, તેને કોણ છુપાવે છે, તેને કેવી રીતે બહાર કાઢવો, કેવી રીતે સમજવો, મગજમા કેવી રીતે ઉતારવો, આવરણ કેવી રીતે તોડવું, તે ગુણ સ્વાભાવિક છે, કે તેનું આવરણ સ્વાભાવિક છે, તેનો સ્વાદ (રસ) કેવો લાગે છે તે શુ સુખ આપે છે, તેને કેવી રીતે ભોગવવો, તે આત્માથી ભિન્ન છે કે તદ્દરૂપ છે? એમ અને તેટલી રીતે વિચારી મનમા ઉતારીને ભોગવીને નિશ્ચય કરવો અને શક્તિ મુજબ સ્થિર કરવો.

ગુણનો વિચાર પૂર્વક નિશ્ચય કર્યો હોય પણ તેનો અનુભવ કર્યા વગર રૂચિ, પ્રતીતિ, શ્રદ્ધા અને આત્મભાવે પરિણતી થતી નથી, એટલે દરેક ગુણને વારવાર ઉત્તમેત્તર અવગ્રહ, ઇહા, નિશ્ચય, ધારણા અને સમાધિની ડસોટી ઉપર મૂકવા પડે છે આવી રીતે મતિજ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ કરવાથી અભ્યાસ (ટેવ) પડી રહે ત્યારે સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયા કરતા દરેક ગ્રન્થ મનમા બોલતા બોલતા સાથે સાથે અનુભવ યતો જાય છે તે ભાવ ક્રિયા છે અને આ ભાવક્રિયા જ મોક્ષનો હેતુ છે, કે જેમા અવહાગ અને નિશ્ચય, દ્રવ્ય અને ભાવ, જ્ઞાન અને ક્રિયા સાથે જ જોડ અમેદ સ્વરૂપે ચાલ્યા કરે છે આ શુદ્ધ ક્રિયાથી ધર્મધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાન પ્રાપ્ત થાય છે અને અનંતની નિર્જરા થાય છે

દાખલા તરીકે ક્ષમા સખધી ઉપગના બેદોમાથી થોડા બેદો લઇને વિચાર કરીએ. ક્ષમા આત્માનો ગુણ છે તેનો સ્વભાવ એવો છે કે ખીજના અપગ્રાધ માફ કરવા પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગવી અને પોતે શાંતિમા રહેવું તેનું કાર્ય કોઇને નિષ્કળ કરવાનું છે, તેનો હેતુ મોક્ષ છે, તેની ઉત્પત્તિ આત્માના ચેતના ગુણમાથી છે ક્રોધ, ક્લેશ ક્ષોભ અને અશાંતિના વાતાવરણને ઝાણમા લાવવા તેનું ઉત્પત્તિની જરૂર છે આત્મા સાથે એકાકાર-પણાનો તેનો સખધ છે

ક્ષમા ગુણ, ક્રોધ મોહનીય પ્રકૃતિના વિપાકથી છુપાયેલો હતો, આત્માના કુપુર્યાય અથવા પ્રમાદના ડાટણે છુપાયેલો હતો ક્ષયોપશમના અભાવે છુપાયેલો રહે છે જીવના વૈભાવિકભાવ દ્રેષ તેને જ્ઞાન પૂર્વક સમજી વર્તનમા મુદ્રાથી તે ગુણ બહાર આવે છે તેને સમતા, શાંતરસ, સમભાવ, દયા, અહિંસા વિગેરે તેના પર્યાયોપૂર્વક સમજવો, તેના ભાવો મગજમા ઉતારવા સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન સમ્યગ્ ચાત્રિ અથવાં નય અથવા પડીત વીર્યથી તેનું આવગણ તોડવું.

તે ગુણ આત્માનો સ્વાભાવિક મહાજ ગુણ છે, તેનું આવગણ જડ છે, તેનો સ્વાદ શાંત અમય, અમતથી વધારે હજી, સમતાઅમય મહાજ આનન્દમય છે તે આનન્દ મુખ આપે છે,

આત્માએ તે જુલોને સ્વ-સ્વરૂપે સમજી આનંદથી ભોજવેલા. તે આત્માથી મિત્ર નથી પણ તત્ત્વ છે. ત્યારે જીવને તે કામા ગુણથી જાણ પડે છે ત્યારે પંડિત ધીમ કુમાને ત્યાં કરે છે.

આત્મા રીતે અથવા આથી વધારે કે ઓછી પોતપોતાની પ્રજા જાણે આત્માના એક પછી એક જુલોને અનુભવ કરેલા.

ત્યારનાં તે જાણા ગુણોમાં પરસ્પર વિભાગ થાય છે તેનું મુખ્ય રીતે નિરીક્ષણ કરવું જાન તે વિભાગને અભિજ્ઞાનના અવગ્રહ આદિ ચાર ભેદોનાં મુકામી અને પછી સમાધિથી અનુભવ કરેલા. તે જણાશે કે પ્રવેશન ભેદ ગુણોમાં વિભાગ છે. પ્રવેશન અનુસાર જેનું પણ સેવક સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

હવે તે જાણા ગુણો સર્વથા વિભાગ છે કે અત્સ-પત્સ જેવા મળી જાય છે તેનો વિચાર કરેલા અને વિચારનાં વિચારનાં જ્યાં જેવા મળી એક સાત ત્સ રૂપે પરસ્પરે ત્યાં તેમનાં જાને સ્વરૂપને ભોજવવું જ્યાં જેવા મળે છે ત્યાં પણ આદિમક મુખનો અનુભવ થાય છે તે અનુભવ દરેક જુલોના અનુભવનાં ઉપર એક સરખો ભાસે છે અને ત્યાં જ આત્મા છે જ્યાં ગુણો અનુભવ થાય છે ત્યાં જ આત્મા છે અને તે આત્માને સર્વગુણના સમૂહ રૂપે ત્યાં જ અથવા પ્રકૃતિથી ભોજવી શકાય છે.

તે ગુણોથી અથવા પ્રકૃતિથી આત્માનો અનુક અનુભવ થાય તે પર્વાય કરે છે એટલે આત્મ દત્ત (આત્મપ્રેરણા) અને ગુણ પર્વાય રૂપે અનુભવ કરી શકાય છે. જ્યાં દત્ત, ગુણ અને પર્વાયનો એકાકાર થાય છે ત્યાં નિર્વિકલ્પ, અનેક સ્વરૂપે, સદૃશ સમાધિ અને આનંદ થાય છે તે જ આદિમક મુખનો અસથી અનુભવ છે અને તેથી જાનની નિર્મળ થાય છે.

કુમારનાં અભિજ્ઞાનથી પરિપાત્ર થયેલ દશા તે અનુભવ જ્ઞાન છે. દરેક જુલોને આત્માના સ્વભાવ તરિકે ખસાવેલા. જેમ્ને ત્યાર બાદ તે ભોજવવાથી સંતોષ રૂપે આદિમક મુખ આપે છે. આત્માના લક્ષ્ય માટે અથવા દેખને ત્યાં કરવા માટે પ્રવેશન પ્રમાણે જેનું જુલોને જીવન કરે અથવા પાતાના અનેક સ્વરૂપમાં લીન રહે જાયુ એ જાણ આદિમક કૃતી શકાય નો મોટું દુ નથી.

ગુણના નામ અને અર્થ જાણવા માત્રથી અનુભવ જ્ઞાન જાન નથી. તેનો સાકર મળી ત આજુ નજીએ જીએ પણ અપારે આખીએ જીએ ત્યારે ન તેના સ્વાદનો અનુભવ થાય છે અને સ્વાદ ભેગા જ્યાં જીએ જીએ જીએ અથવા ઉપેશ ન હોય તો સાકરના સ્વાદનો અનુભવ જોવા નથી તેથી રીતે ગુણના જ્ઞાન મહા, રૂપ અને અનુભવ કીપી પચાસકિત આત્મ-આદિમક પરિજ્ઞાન વગર અસથી પણ આદિમક મુખ ભોજવી શકાય નથી.

જ્યાં સુધી કુમારનાં આત્માના જુલોનો સ્વાદ ભેગામાં ન જાય ત્યાં સુધી આત્મ કુમારનાં પરિજ્ઞાન ન મળાય અને સમર્પિત, વિરત, અભાદ, અજાણપણનાં જે જુલો છે તેનો સ્વાદ આખી શકાય નહિ. તેથી કર્મનાં જાત આત્મનો નહાં જેટલે જીવને ગુણોનો સ્વાદ આખી.

તેટલા પ્રમાણમાં લાભ છે તેથી અતે કોડાકોડી તથા અર્ધપુદ્ગળની અદર આવી શકાય, પણ તેમાં નિયંત્રતા થઈ જાય તો તે જ ભવમાં મોક્ષ થાય. આપણા માટે શાલમાં આ વસ્તુ શક્ય નથી, જતા અખ્યાસથી સમ્કાર પાડ્યા હોય તો આગામી ભવમાં તે સમ્કાર પ્રગટ થઈ વિકાસ પામે અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૫ ભવમાં કાર્ય-સિદ્ધિ થાય

અભવી, દુર્ભવી અને કૃષ્ણપક્ષીને વાન્તવીક રીતે અનુભવ થતુ નથી અનુભવ જ્ઞાન આત્મનેત્ર મોગવવાનુ હોવાથી એટલે સ્વપચ્છિતી રૂપે અથવા સ્વસંવેદન જ્ઞાન તરીકે હોવાથી શબ્દના મૂકી શકાતુ નથી અને ભવચ્છિતિ પચ્છિત્વ થયા વગર તે માટે જોઈએ તેવા ક્ષયોપશમ થઈ શકતો નથી.

શ્રુતજ્ઞાનને મતિમાં ઉતાર્યા પછી, જેની સત્તામાં જે ગુણો હોય અને અમુક હ્રદ સુધીનો ક્ષયોપશમ થાય તો જ અનુભવ જ્ઞાન પોતાના આત્માની સત્તામાંથી પ્રગટ થાય તે ક્ષયોપશમની હદનો પોતાની મેળે નિર્ણય અને પ્રતીતિ ત્યાગે થાય કે ન્યાગે અનુભવ ગુણરસની સાથે અશયી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય

અનુભવ તે ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની જ પરિણતિ છે એવા, પાંચમા જઠ્ઠા ગુણુસ્થાન વાળા ધ્યાનથી એકાગ્રતાથી ૭ મા ગુણુસ્થાનને અર્પણિતે અશયી આત્મિક સુખનો અનુભવ કરી શકે છે

આત્માના અનંત ગુણો હોય છે, પણ જન્મરત સંખ્યાતા ગુણો જાણી શકે અને અનુભવી શકે ગુણો સાંકળાની કડીની પેઠે અરસપરસ જોડાયેલા છે (આ કથન વ્યવહારિક ઉપમા માટે જ છે) તેથી એક ગુણ સંપૂર્ણપણે સાધ્યો એટલે બધા ગુણો અતમુહૂર્તમાં સાધ્ય થઈ જાય છે

પહેલા કોધને નાશ કરવાનુ કામ આવે છે તેથી ગુણની શરૂઆત ક્ષમાથી વાય છે સમરસીભાવ (શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ, સિદ્ધ સ્વરૂપ) ની આરાધનાથી જન્ય એક ભવ અને ઉ ૧૫ ભવમાં કોષ સર્વથા નાશ પામે છે અનતાનુમધી કોધની મદ્દતા ૧લા ગુણુસ્થાનથી શરૂ થાય છે તે કોધ ૪ થી ૮ ગુણુસ્થાનમાં નાશ પામે છે અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની કોધ ૮, ૯ ગુણુસ્થાનમાં નાશ પામે છે સંવલનનો કોધ નવમે ગુણુસ્થાને સર્વથા નાશ પામે છે, ત્યાર બાદ અંતમુહૂર્તમાં સર્વ દોષો સર્વથા નાશ પામે છે, ત્યારબાદ કેવળજ્ઞાન થાય છે

માટે ક્ષમા સમતા, સમભાવ, શાંતિને શરૂઆતથી આત્મભાવે કેળવવી જોઈએ. અનુભવજ્ઞાનથી ૮૨૩ ગુણ કેળવી શકાય છે આત્માનુ ધ્યાન ધરવાથી બધા ગુણો આપોઆપ કેળવાય છે માટે માધ્યમો માટે એ પ્રહર ગમવામાં આવ્યા છે

આત્માના ગુણોની સામાન્ય સંખ્યા, દોષોના પ્રતિપક્ષી તરીકે દોષોની સંખ્યા પ્રમાણે સમજવા અને ગુણની તાગતમ્યતા સામાન્ય રીતે દોષોની મદ્દતાની અપેક્ષાએ જગજ્યમાં ગણાય છે

આવા કર્મપુત્રજા સમયે-સમયે જ્ઞાત-જ્ઞાત વર્ણજામાં જીવ સાથે માંધાય છે. આ કર્મનો વિષાક (ફળસ્સ) જે આવે તે હોય તે હોય જીવના જુલોને પ્રગટ થવા ન દે દોષના પ્રતિપક્ષિ થકી દહાવવા માટે એના ચથાચોખ જુલુ ફેરે ફાલર થાય છે.

આવી રીતે આત્મ ગુણ પ્રગટ કરવો તે ગુણ જોડે જોડે જરૂરને આમ સક્તિથી ગુરુનાં આત્મજુને દેવાવી સહાય તેડશે જરૂરને જુલુની તાત્કાલિકા ફેળવી એમ કહેવાય. તે અનુભવ-જ્ઞાનથી એકદમ ફેળવી સહાય છે-શુદ્ધ આત્માના આનથી કર્મો રૂઝ થકીને ખસવા માં છે.

ખાસ અજ્ઞાનનું કામ મોહનપિય કર્મને જીતવાનું છે તેથી મોહનપિય કર્મની પ્રકૃતિઓને જીતવા નીએના જુલોના અનુભવનો ખાસ અભ્યાસ કરવો-સમા, કામજતા, સત્જતા સતેષ મજ્જિયા વિરહા ભાવ, ઉચ્ચાદ, નિમજ્જા અસૈક સમભાવ, અવેદિભાવ સમ્યક્-દર્શન આ જુલોના અનેક પચિા છે, તે સર્વને પ્રથા મુજબ તપાસવા.

તાત્કાલિકાની વિશાળતા સમજવા માટે સિદ્ધ અને સર્વ સસારી જીવોને જ્ઞાત જુલુ કલાથી ૭ સખ્યા થાય તેથી વધારે સખ્યાવાળા સ્વમિા (સ્વના અવિભાગ અસૈક) કર્મ તરફ આવનાર પુત્રપ્રેમમાં ફોાય છે.

સમજવા માટે અનુભવ જ્ઞાનના કટલાક સદાચક સદ્ગુપારી પચિા -એકામતા, સ્વના, લીનતા, સમાધિ, નિષ્કામ એકવ, એકાકાર, સખતા, સાત્ત્વ, સમજાવ, સમસ્તીભાવ, સદ્ / આનંદ, આત્મિક મુખનો અનુભવ, આત્મા અને નિ / જુલુમાં એક સ્વરૂપ પરિવૃત્તિ, તીવ્ર રૂચિ, શુદ્ધ ઉપચોમ, આત્મદર્શનમાં શુદ્ધ જુલોમાં તમજતા, શુદ્ધ રૂચિ, વાત્સલ્ય, અનુભવ સ્વર્ણન, રમજ્જા, પ્રીતિ, પ્રસન્નતા, વીરોગાસ, અનેકજુ પ્રતોદ્ભાવ, નિમજ્જા નિષ્પાષિકા દસ, તત્ત્વસ્સ આત્માના, તમિજ્જતા, અપ્રમદ દસ ખાસજા પ્રસન્નચિત્ત, અસ્સવેદન, પેર્વ સ્વનદીયતા, અતરતિ, સીતજ્જા, મહા, નિસર અસ્સથા.

આ દક્ષિણ આત્મા જ્ઞાનના સર્વ અનુભોના ઉપચોમની છે. પેનપેદાની પ્રથા પ્રમાણે સર્વ કાલ મદલ્ય કરી સમી જે ફાલ નથી સમજાવુ તે રૂચિ દૃષ્ટી તેમ આત્મા સમજાસી કાલ અપમે સખ્ધ લાન તે આખી વસ્તુનો સર્વથા એકદમ તપાસ કરવો નહિ, કાલજુ કે રૂચિ થકી કે તન ન ઉપચોમ થકી મારે આ કામ સાચી ખખેલ તે સર્વને ફળમુખ થાઓ તથાનું.

ઈતિ સમ્યક્ દર્શન સમાપ્ત

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

સગ્રાહક એન. કે. ગાંધી

આધ્યાત્મજ્ઞાન ગરૂં ડર્યાં પહેલાં જ્ઞાન અને ક્રીયાનું સહચારીપણું જાણવું જોઈએ કે જેથી આધ્યાત્મ જ્ઞાનને એકાંત વાદમાં ઉતરવામાં ન આવે અહિં જ્ઞાન અને ક્રિયાથી આત્માની અન્તરનો વિચાર શુદ્ધ બનાવીને આત્મભાવ કેળવવાનો છે, જ્ઞાનનું ફળ મેળવવા માટે જ્ઞાનને સક્રિય બનાવવાનું છે અને ક્રિયામાથી આત્મભાવ કેળવવાનો છે, આધ્યાત્મ-જ્ઞાન શુદ્ધ નથી અને ક્રિયાશૂન્ય નથી પણ જેમ કલ્પવૃક્ષ અથવા પાર્શ્વમણિ મનમાની સસારી વસ્તુઓને ભોગ-ઉપભોગ માટે આપે છે તેમ અધ્યાત્મ-શાસ્ત્ર મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરાવીને સિદ્ધ સ્વરૂપ આપે છે શુદ્ધ જ્ઞાનવાદી ક્રિયાને નિષેધ કરે છે અને જ્ઞાન ક્રિયાવાદી જ્ઞાનીની નિદા કરે છે તે અધ્યાત્મશાસ્ત્ર નથી પણ એકાંતવાદ, મિથ્યાપર્યાયનો સગ્રહ, સપ્રદાયવાદ અને વિલંબી ભાવને ઉત્પન્ન કરે છે અને પોતે સસાગ્રામી હોય છે અને બીજાને બુઝાડે છે મોક્ષમાર્ગમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સમન્વય છે ક્રિયાના અનેક મેદા છે અને જેનું જેમાં વધારે મન ખુલે તે ક્રિયાથી શરૂઆત કરે અને જેને જેટલી શક્તિ હોય તેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે પરંતુ ક્રિયાશીલ અને જ્ઞાનીનું એકત્વ વાચ ત્યાં જ જામ થાય જ્ઞાનનું અચ્છર્ણ નિષ્ઠા છે ક્રિયાના તપ વિભાગનું અચ્છર્ણ ક્રોધ છે પણ જ્ઞાન અચ્છર્ણની ઉત્પત્તિ થાય છે ત્યાં આત્મ-વિકાસ અટકી જાય છે અને પીછેહઠ થાય છે એટલે મોક્ષમાર્ગમાંથી ચ્યુત થાય છે તેણે મોક્ષની આરા રાખી નહિ, કારણકે જેટલી જ્ઞાન અને ક્રિયાથી નિર્જરા થઈ, તેટલા કર્મની ક્રિયાથી વધારે કર્મની આવડ નિષ્ઠા, અભિમાન અને ક્રોધથી થઈ એટલે વાચીના બળાના જેવી ત્યાં ત્યાં ભ્રમવાની ન્શા પ્રાપ્ત થઈ હવે આધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનું કેવી રીતે અને કયા એકત્વ થાય છે અને કેવી રીતે સહચારીપણું રહે છે તે જાણવા માટે જ્ઞાન અને ક્રિયાને સાત નયમાં મૂકી જોઈએ

નય	જ્ઞાન	ક્રિયા
નૈગમ	કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર, બાહ્યક્રિયા, આશિક અહુષ્ય આ ત્રણે લક્ષણ નૈગમ નયના છે માટે વાંચવું સાંભળવું અને પુચ્છવું (ન સમજાય તે માટે અથવા શંકાનું નિવારણ કરવામાટે પુછવું) આ ત્રણ કાર્ય જ્ઞાન મેળવવા માટે છે તેને નૈગમ નયના ત્રણે લક્ષણ લાગુ વાય છે ક્રિયાની અપેક્ષાએ જોતા વાચવા અને પુચ્છણા, સજ્જાય તપ કપીક્રિયાના પ્રયત્ન પગથીયા છે અને તે મકામ નિર્જરાનો હેતુ છે	(1) શરીરની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ જે ક્રિયામાં ચક્ષુગ્રાહ્ય છે જેમકે ધ્યાનમાં શરીરની નિયંત્રતા કે ચિંતર આસન, ધ્યાનસંમિતિમાં જમીન તરફ મગ્નતરુ નમવાપણું (II) જેટલી ક્રિયા કરી તેટલી ક્રિયા સમજવી તે આશિક અહુષ્ય (III) કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર જેમકે શરીરની ચેષ્ટા જોડેને કડી શકાય કે અમુક માણસ અમુક જાતની ક્રિયા કરે છે, નોંધ-અહિં ક્રિયાનો બાહ્ય અથવા લીધો પણ તે અથ જીવન નયના વિભાગનો સહચારી છે તેમ જ સમજણ પૂર્વક છે તેથી નાયબુદ્ધ છે

નંબ	જ્ઞાન	ક્રિયા
સંમેલન નય	૧૧ અમ. ૧૪ પૂર્વ સહિત ૧૨ મુ અમ દિષ્ટિવાદ, અમ અતર્કી ઉપાંગ, આસ્ત્રિક અદિ બીજા સુત્રો આ સર્વનો મુતજ્ઞાનમાં સમઢ થઇ નય છે અને સમુચ્ચ જ્ઞાનમાં પાચે જ્ઞાનનો સમઢ થઇ નય છે નોંધ -જ્ઞાનમાં જ્ઞાન, સર્વન, ચાસ્તિ, તપ અને વીજીનો દરેક હકીકત આવી નય છે.	સવગ્ના પછ ભેદ નથા તપનના જ્ઞાન ભેદ, તથા કલ્પસત્તરી અને ચરણ સત્તરીના નથા ભેદ સમુચ્ચ જ્ઞાનમાં આવી નય છે નોંધ -સવર અને નિર્જરાના દેહજ્ઞાની દેહસ્થી જ્ઞાન પ્રમાણે થાય છે
અવગ્રહાર નય	(i) મુત જ્ઞાન યો શીખેલું છે પણ તેને તાજુ રાખવા માટે પરિવર્તન કરવું અને જર્મી કલ્પા કરવી તે સમુચ્ચ તપ શ્રી જ્ઞાનાના ઉત્તમાં ને પરચિયા છે. (ii) મુતજ્ઞાનને મતિમાં પરિણામવાવાનો અવગ્રહાર, (iii) ક્ષયોપચયમિત જ્ઞાન મતિ, મુત, અસ્થિ અને અન્ન પચવનો અવગ્રહાર, મતિ મુતના માર્ગિક અવગ્રહારમાં સમુચ્ચ રૂપી જ્ઞાન થાય છે.	સવર અને નિર્જરાની જ્ઞાનમાં નૈઋત્ય નય ઉપરતની કાયાની પ્રવૃત્તિ તથા વચન યોગ નેમકે અનસનમાં કાયાને આધાર ન આપવો અને વચનથી ઉચ્છેદ આપવો કે આધાર આપનાનો યોગ્ય નથી. નોંધ -દરેક નય યોતપોતાનો વિભાજ્ય ફક્ત જતાવે છે પણ બીજા નયોની વાત તમાણે પણ વર્તવાનું કહે છે તેથી દરેક નય મુનય છે, તેમજ જ્ઞાન જ્ઞાનપૂર્વક છે.
શુભુમુખ નય	મુતજ્ઞાન પ્રમાણે અતુષિતિ વિચાર ચિત્તન, કાવ અન-મતિજ્ઞાનની વર્તમાન પરિણતિ બીજુ જ્ઞાન ને દેવા તેમાંથી કાઇ પણ જ્ઞાનનો વર્તમાન ઉપયોગ અદિ વિચાર તે આનસિક જ્ઞા છે તેની પરિણતિ જ્ઞાન પ્રમાણે થાય છે.	સવર અને નિર્જરાની કલ્પજ્ઞ જ્ઞાનમાં આનસિક ઉપયોગ દરેક જ્ઞા આનપૂર્વક કરવી એમ અદિ જતાવે છે અને જ્ઞાની દેહસ્થી જ્ઞાનથી થાય છે.
શુભ નય	અદિ જ્ઞાનનુ ફળ કાવ ચાસ્તિ મેગવવાનો અભ્યાસ થાય છે રાગ દેવનો અભ્યાસ, હજ - અનિષ્ટજ્ઞાનની સુદ્ધિનો અભ્યાસ, મુખ-નુ ખર્માં સમકાવ વચરિનો અભ્યાસ થાય છે એટલે સમકાવ તથા આત્મકાવ કેળવાય છે. અદિ સમકાવ અને આત્મકાવ ભેદ-અભેદ ગ્રંથો વાળાં.	અદિ જ્ઞાનોનો ને ભેદ છે તેના અર્થ ભેદ પ્રમાણે આત્મ કાવ કેળવાય છે. જેમ કે સામાયિકમાં જ્ઞાન, સર્વન, ચાસ્તિ, તપ, વીરના એકત્વના, સમકાવ તથા આત્મકાવ ગુણો કેળવવા અનસનમાં આત્મકારી જ્ઞાન ગ્રંથપ આપનાનો અનુભવ કરવો. અદિ પણ જ્ઞાન કલ્પાન અને શુકલકલ્પાન પ્રાપ્ત

નય	જ્ઞાન	ક્રિયા
	અહિ જ્ઞાનને ધર્મધ્યાન અથવા શુદ્ધ ધ્યાનથી સક્રિય (કળ આપનાર) બનાવવામા આવે છે આ એ ધ્યાન તપ રૂપે ક્રિયા છે અહિ કૃત મતિ અને શ્રતજ્ઞાન કામ કરે છે ગજ નય નો વિષય ૭ થી ૧૧ ગુણધ્યાન મુધી અપેક્ષાપૂર્વક ગણાય	યાય છે અહિ જ્ઞાન અને ક્રિયાનુ સહચાર રૂપે એકત્વ થયુ ગુ ૪, ૫ ન વાળાપાથી કોઈ પણ અતર્મુહર્ત કાળ માટે આ ભાવ પ્રાપ્ત કરી શકે અને વારવાર નેમ કરી શકે
સમભિરૂદ નય	અહિ મતિ શ્રત જ્ઞાન અપૂર્વપણે એકત્વ વિતર્ક અવિચારે શુદ્ધ ધ્યાનના બીજ પાયામા વર્તે છે આત્મભાવનો એકાકાર થાય છે આત્મભાવનો એકાકાર થાય છે ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ સમાધિ આવે છે ગુણધ્યાન ૧૨	અહિ ધરિયાવહિ ક્રિયા, યથાશ્માત ચરિત્ર પ્રવર્તે છે ગગ દોષનો સર્વથા અભાવ છે તે અપેક્ષાએ ગુણધ્યાન ૧૧, ૧૨ અને ૧૩ ગણાય અને સંપૂર્ણ શુદ્ધ ક્રિયા રૂપી યાગ્નિની સન્મુખની અપેક્ષાએ ક્ષપક શ્રેણી પણ ગણાય, હૃદય કેટલીક ક્રિયા બાકી છે તે અપેક્ષાએ ગુ ૧૩ અહિ લીધુ, બાકી ગુ ૧૩ પણ એવમ્બુત નયમા લઈ શકાય
એવભુત નય	જ્ઞાનમા નિશ્ચય નયનુ કૃત કેવળજ્ઞાન છે, તે સંપૂર્ણ છે અને એક જ છે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી કંઈ વિશેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાપણુ રહેતુ નથી અને તે અપ્રતિપાતિ છે અને ચેતનાનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે કેવળજ્ઞાનની સાથે બીજુ કોઈપણ જ્ઞાન હોય જ નહિ	(૧) કેવળ સમુદ્ધાતની ક્રિયા સ્વભાવિત છે, તે મન, વચન કે કાયાના નેગથી થતી નથી, પણ હેતુ નિર્જરનો હોવાથી અહિ ક્રિયામા લીધેલ છે (ii) અત્યંત આત્મવીર્યના પ્રગટ થવાથી શે લેશી કરણ યોગોનુ કંઈ થાય છે ત્યા સક્ષમ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ શુદ્ધ ધ્યાનનો ત્રીજો પાયો વર્તે છે (iii) આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થવાથી આત્મ પ્રદેશોનો ઘન બને છે આહ સમુચ્ચિન્ન ક્રિયારૂપ શુદ્ધ ધ્યાનનો ૪ થો પાયો પ્રવર્તે છે (iv) આત્મા સર્વ બંધનોનો ત્યાગ કરી સિદ્ધક્ષેત્રમાં જઈ બિરજે છે. આ બંધી છેવટની ક્રિયા છે

એવભુત નયનુ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી પણ કેટલીક ક્રિયાઓ કરવાની છે અને એવભુત નયમા બતાવેલી ક્રિયા આપોઆપ થાય છે પણ તેનો હેતુ નિર્જગ અને મોક્ષનો હોવાથી તપ રૂપે છે

તેથી ક્રિયા રૂપે છે. અદ્વિત નૈઋત્ય નવની મોક્ષમાર્ગની સફળતાત કદ તે એવજીત નવમાં પુરી થઈ ત્યાં પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી જ્ઞાન અને ક્રિયા સહસ્યારી છે. ૧૪મા ગુણજ્ઞાનના અભ્યાસને ક્રિયાનો અંત આવે છે અને જ્ઞાન તે આત્માનો સદૈવ સ્વભાવ જ છે તે કદ અભ્યાસી જુદો પડે તેમ નથી પણ આરે કદ કરવાથી રહેતું નથી એટલે જ ક્રિયાનો અંત આવે છે.

હવે વિશેષ ખુલાસો કરીને જ્ઞાન અને ક્રિયાનું એકત્વ તપાસીએ — આત્મ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે એટલે પોતે જ જ્ઞાન છે. હવે જગત્ત્વ આરે જ્ઞાનમાં જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરાવે છે ત્યારે અમતની સહાયથી થાય અને પ્રગટ કરવાની જરૂર પડે છે અને તે પ્રગટથી થાય છે ત્યાં મનોયોગ ક્ષિપ્ત છે તે ક્રિયા છે એટલે “જ્ઞાનનો ઉપયોગ” તેમા જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્ને આવે છે અને જ્ઞાન નિર્જરનો હેતુ છે તે સવરપૂર્વક હોય છે. કારણકે શુભ જ્ઞાનમાં અશુભ જ્ઞાનનો ત્યાગ કર્યો હોય છે અને ત્યારે જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા થાય છે ત્યારે જ સકામ નિર્જરનો (મોક્ષનો) હેતુ પાર પડે છે. જ્ઞાન અને ક્રિયા સબંધી કામ હોય તે હઠી બાંધ ત્યારબાદ જ અધ્યાત્મ જ્ઞાનમા વાસ્તવિક રીતે પ્રવેશી શકાય છે. હવે જ્ઞાન સબંધી પણ સમજવાનું છે કે નક્ષત્ર જાત્રીને પણ પોતાના આત્મતત્ત્વને તેમજ તારીને તેના શુદ્ધ ગુણોમાં આસિદ્ધ અનુભવની પ્રગતિ ન કરી શકાય તે બધું જ્ઞાન ફક્ત જાત્રીજીવે રહે છે અને સમ્યક્ દર્શનપૂર્વક ન હોવાથી સકામ નિજતાના હેતુ રૂપે પરિણમી નથી માટે અધ્યાત્મ જ્ઞાનની ઇચ્છાસા વાળાઓએ સમ્યક્ દર્શનમાં પુરુષાર્થ ફોજલવો જોઈએ. કેટલ વખત નવ પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન પણ ફક્ત જાત્રીજીવ રૂપ તરી નય છે અને આત્મભાવ કેળવી શકાતો નથી એટલે મોક્ષ જઈ શકતું નથી. સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન અને ક્રિયાનું સ્વરૂપ જાણ્યા પછી અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ખાસ મુશ્કેલી રહેતી નથી. કમ્પન્ન દશાની અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી સમકલિત કદ થાય છે અને ક્રિયાનું ફળ સકામ નિર્જર અને મોક્ષ રૂપે પરિણમે છે. આત્મભાવે સકામ નિર્જર વગરે રહેલ છે તે કદ ક્રિયામાં આત્મભાવ-સમકલિત અધ્યાત્મ જ્ઞાન ફોજલવાનું છે એવા કદ પૂર્વક ક્રિયા કરવાની છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનની કમ્પન્નવાળાએ ખાસ જ્ઞાન મુખ્ય છે એકાંતવાદીનો કદી પરિચય કરવો નહિ પછી તે મૂળમાં મિથ્યાત્વી હોય કે સાધુપુત્રમાંથી પ્રગટ થયેલ નિન્દવ હોય, બીજું ચિત્તમગ્નનાં ઉત્તરું નહિ કારણ કે પોતાનો અભિપ્રાય મજબૂત કરવા અને બી નને દરાવવા માટે કેટલ વખતે ખોટા પદ્ધતિ સાધાઈ ત્યું પડે એટલે કે વીતરત્ત્વ પ્રવચનથી એકાંત અધિક વિપરીત થઈ જવાનો સંભવ છે માટે ચિત્તમગ્નવાદીથી દુર રહેતું આત્મી સાતત્યની રાખ્યા પછી હવે અધ્યાત્મ-જ્ઞાનની વાત કરીએ.

અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો અર્થ — અધ્યાત્મ = અધિ + આત્મ + જ્ઞાન, એટલે આત્મજ્ઞાની અદરેતું જ્ઞાન એટલે આત્મજ્ઞાની શુ છે. આત્મજ્ઞાની પોતાની સપતિ (સદિ સિદ્ધિ થુ છે) બી જાત્રી અને ન કદિનો ભાગવડા.

૧) પાત્ર જાત્રી છે (૨) પાત્રમાં રીત સદિ છે ન જરૂર પછી (૩) કદના ભાગવડા રૂપા વગર અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો વિષય પુરો થાય ન. કારણ કે પદ્ધતિ ને જાત્રી કમ્પન્ન જ્ઞાનની

પ્રાપ્ત થાય અને યથાપ્રવૃત્તિકરણ સુધી આવે ત્યાં સુધી આત્માનું નિશ્ચયથી કલ્યાણ થાય નહિ આત્માની જે ઋદ્ધિ છે તે આત્માના અત ગુણો છે તે ફક્ત કેવળ જ્ઞાની જ જાણે પણ જીવસ્થ તેમાના કેટલાક મુખ્ય ગુણો જાણી શકે અને આત્મભાવે અનુભવમાં મૂકે તો જ નિશ્ચયથી મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવેશી શકાય.

એટલે જોણે એવો નિશ્ચય કર્યો છે કે મારે મોક્ષમા જવું જ છે, સંસારના સર્વ દુઃખોનો અંત કરવો જ છે અને સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ ને સિદ્ધ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવું જ છે તેણે જરૂર આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરવાનો અભ્યાસ કરવો, મારે આધ્યાત્મ જ્ઞાનના અધિકારી કોણ છે તે પહેલાં જોવું જોઈએ

અધ્યાત્મ જ્ઞાનના અધિકારી

(૧) નવ તત્ત્વનું જાણપણું જોઈએ જ નવ તત્ત્વ અને તેની અતર્ગત છ દ્રવ્યમાથી પોતાના જીવદ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) ને તારવીને તેનો અનુભવ કરવો જોઈએ એટલે નવતત્ત્વરૂપી શ્રુતજ્ઞાનને આધારે જીવ દ્રવ્યના ગુણો જાણીને પોતાના આત્મામા લાગુ પાડીને તેનો અનુભવ કરતાં આવડવું જોઈએ.

(૨) મોક્ષની ઇચ્છા, મુમુક્ષુભાવ દ્રઢ હોવો જોઈએ, આ ઇચ્છા વાસના રૂપે નથી કારણ કે તેમા સાસારીક પૌદ્ગળીક, ઇન્દ્રિયજનીત સુખ ભોગવવાનું નથી પણ સર્વ કર્મબંધનમાથી છુટવાના ધ્યેયરૂપે છે, સાસારીક સદામા મોક્ષ સદા નથી. મોક્ષની ઇચ્છાનો ઉપયોગ સાધારણ રીતે જહા ગુણગુણ સુધી રહે પછી ફક્ત ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન જ હોય છે

(૩) સત્યની શોધ—સાચુ શું છે તે શોધી કાઢવું જોઈએ અને તે સર્વજ્ઞ વીતરાગના પ્રવચનને આધારે શોધવું જોઈએ તેમા અધશ્રદ્ધા, સપ્રદાયપણું, હંક અને કપટજાળને બિલકુલ ન્યાન નથી. ઋજુતા, વીતરાગની આજ્ઞા અને શુદ્ધ ઉપયોગને આધારે સત્યની શોધ થવી જોઈએ.

(૪) તત્ત્વરૂચી—જ્યારે જ્યારે બાહ્ય પદાર્થો દેખાય તે વખતે તે પદાર્થોના મુળ દ્રવ્ય તરફ દૃષ્ટિ કરવી એટલે કે તે વસ્તુ કયા કયા દ્રવ્યના પર્યાય રૂપ છે તે જાણીને તેના મૂળ દ્રવ્યનો જ વિચાર કરવો, આવી રૂચી હોવી જોઈએ

(૫) અનુભવજ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાનથી જાણેલા આત્માના ગુણોમા મતિ પરિણામવાતા આવડવું જોઈએ, ગુણમા તન્મય થવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ

(૬) સહજ આત્મિક આનંદની ઇચ્છા હોવી જોઈએ

(૭) સાધ્ય તરફ નિરંતર લક્ષ હોવું જોઈએ

(૮) મનના પરિણામ ઉપર ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ ગમવો જોઈએ

(૯) આત્મચેષ્ટા—હુ કેવળજ્ઞાન, કેવળકર્તૃત્વ, અનંત આત્મિકસુખ અને અનંત આત્મિક સહિત સ્વરૂપ હુ મારા શુદ્ધ અણુ હુ અને તે ભોગે પ્રગટ કરીશ જ હુ જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ હુ

(૧૦) ભ્રમ, જરા, મરણ, રોગ, આધિ, આધિ ઉપાધિ વગેરે અનેક સંસારનાં હુ ખેંદનો મારે યોગસ્ય અંત આણુવો છે એવી ભાવના લેખો.

(૧૧) ઇંદ્રિયે ના વિષયો—સંપ્દ, રૂપ, રસ, સ્પર્શ અને આકાશ ભોગવવાની હવ્વ અને તેની ધારણા લેખો, જડ પ્રાણીમાં સુખ નથી એવી જ્ઞાનપૂર્વક ખાતરી કરવી લેખો. અહીં સુખ આત્મ પ્રકરોમાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે એવી અનુભવપૂર્વક ખાતરી થવી લેખો, બોદાસીનવૃત્તિ કેળવવી લેખો.

(૧૨) કર્મ અને કર્મફળથી આત્મા વિમુક્ત છે એવું બેદજ્ઞાન લેખો.

(૧૩) સ્વરૂપનું ભેદજ્ઞાન

(૧૪) પ્રાણનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓનો જઠરાગ્રથી નાશ કરવાનો તીવ્ર હવ્વ લેખો.

(૧૫) આત્મની ભાવના, સાર્વજનિક દયા કર્તૃ હવે પર સમાન ભાવ, સંતોષભાવ, દાનતા, નમસ્કૃતિ પર વિશ્વ, અણુના વાચનાઓનો પૂર્વજોડથી સામનો પ્રસન્નચિત્ત, પોતાના મારા સ્વરૂપને અનુભવના નિરતર પ્રપાત ધર્મના ગુણ જ્ઞાતી દેખાયા, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત, રક્તના ઉત્સાહ, આનંદ, સ્ત્રી કર્તૃ હવે સાક્ષી સ્ત્રી કરવાની ભાવના, તત્કાલી સંતિની ભાવના અપરાધી પર પશુ કિંતુ શુદ્ધિ, શીતરાગના વચનો અમૃત સમાન છે એવા દૃઢ વિશ્વાસ આદિ અનેક અણુ કેળવવા લેખો.

આધ્યાત્મ જ્ઞાનના વિષયો

ભાવ મુદ્દજ્ઞાન, સુષોપસમભાવ, આત્મિકસુખ, નિઃસ્વ સમક્ષિત, સખતા, ધર્મક્રિયામાં આદ્યભાવ, દેવોનુચાર, મેટ્રી આદિ ૪ સમક્ષિત ભાવના, અનિત્ય આદિ ૧૦ ધર્મ ભાવના, પાંચ મહાત્મો, પાંચ મુનર્ષિ, ઋષિ પ્રભિ, ૧ યતિધર્મ સામાયિક પ્રતિકેતન, આત્મભાવ, શુદ્ધ અભ્યવસાય, આત્મકર્તૃત્વ, ભાવચારિત્ર, ચોખ્ખોની શુદ્ધિ, ઉપસર્ગ સહનસક્ષિત, ભેદ જાહેર જ્ઞાન, જ્ઞાન, કર્તૃત્વ ચરિત્ર, નર, પીત્તા રૂઢ આચાર, નય, નિરોપદા, પ્રમાણ, અવહાર, નિઃસ્વથી નવ તત્ત્વનું જ્ઞાન, અભેદ જ્ઞાન, ભાષા ઉપાધિનો ત્યાગ, પાંચ ઇંદ્રિયો અને અનંત વસ્તુ કરતા અદ્વિસામાવ, ભક્તિ, ધર્મગ્રી, નિઃસ્વરૂપ સહિત ક્રિયામાં પ્રવર્તન, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરનાર ક્રિયા, સ્વસંવેદન પીનાય જ્ઞાન.

આધ્યાત્મ જ્ઞાન જ્ઞાનનો વિષય છે માત્ર જ્ઞાન પાનાં આવડું લેખો, તે સિવાય માત્ર અર્ધી જ્ઞાનના અણો જાણવવામાં આવ્યા છે—

૧. ધ્યાન ધરતી વખતે અહિંસા, સમભાવ, સત્ય, અચોય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિવ્રજપણું એ પાંચ મુખ્ય દ્રવ્યથી અને ભાવથી હોવા જોઈએ

૨. ધ્યાન ધરતી વખતે પાંચ નિયમના ભાવો ધાગણ કરવા—શૌચ-મનશુદ્ધિ, સરળતા, અદ્વેષ, ચિત્ત-પ્રસન્નતા, નિર્ભયતા, સમ્યક્ પશુચિત્ત, ક્રિયાશુદ્ધિ, નિર્વિકાર, ક્ષમા, નિર્મોહ (૨) સતોષ (૩) તપ-કચ્છાનિરોધ, પરિસહમા સમભાવ (૪) સ્વાધ્યાય-પદ, અર્થ, શુણ્ણુ ચિત્તવન, આભાસ અને અનુભવ, (૫) પ્રણિધાન-શરીરભાવનો ત્યાગ કરવો, શરીરથી ભિન્નતા અનુભવવી

૩ આસન-પદાસન, પર્યાકાસન, વજ્રાસન, વીગસન, કાયોત્સર્ગાસન (સુખાસન) પોતાના યોગીની સ્થિરતા રહે એવું આસન જોઈએ, ખાસ કરીને શરીર સ્થિર રાખવું જોઈએ

૪. પ્રાણાયામ—પૌદ્ગળીક ભાવોનો ત્યાગ અને આત્મભાવો (આત્મસ્વરૂપ)મા લીનતા

૫. પ્રત્યાહાર—મનને ઇન્દ્રિયોના વિષય ઉપર સકલ્પવિકલ્પ આકુળતા વગેરે આત્મધ્યાન રોદ્રધ્યાનમાંથી ખેંચીને શુદ્ધ ધ્યેયમાં જોડવું પહેલાં મનને લલાટ, નેત્રો, બે બ્રમર, નાસિકાગ્ર, હૃદય, નાભિ, મગ્ગકનો મધ્યભાગ એટલા સ્થાનમાં સ્થિર કરતા શીખવું, પછી તે સ્થાનોમાં રહેલ આત્મ પ્રેક્ષોમાં મનને ચિત્ત કરતા શીખવું, અને છેવટે ધ્યેયમાં સ્થિર થતા શીખવું પછી ગમે ત્યાં મનને જોડવું હોય ત્યાં એકદમ જોડી શકાય

૬. ધારણા-ધ્યેયની માનસિક રચના કરવી અને તેમાં મનને ધારી રાખવું, સિદ્ધ સ્વરૂપ અથવા આત્માના શુદ્ધ શુણ્ણુની માનસિક રચના કરવી અને તેમાં મનને સ્થિર કરવું

૭. ધ્યાન—ધ્યેયની માનસિક રચના નિશ્ચલ કર્યા પછી તેમાં વિચાર કરવો અને તન્મય થવું તેમાં શબ્દ, અર્થ અનુભવમાં સંક્રમણ, મન, વચન, કાયાના યોગોનું સંક્રમણ, દ્રવ્ય, શુણ્ણુ, પર્યાયમાં સંક્રમણ, એક પછી એક શુણ્ણુના શબ્દ-અર્થનો વિચાર અને અનુભવ કરવો

૮. સમાધિ—તત્ત્વો માત્ર નિર્ભાસિ સમાધિ એટલે ધ્યાનમાં જંગલ વિચારની સાથે એકતા—અમેદપણાની પ્રાપ્તિ, વિચાર પ્રમાણે આત્માના અનુભવમાં સ્થિરતા અહિં સિદ્ધ સ્વરૂપ કે શુણ્ણુના કોઈ શબ્દ, અર્થ કે વાક્ય બોલવામાં આવતા નથી પણ સિદ્ધ સ્વરૂપ અથવા કોઈ શુદ્ધ શુણ્ણુમાં મનમાં પણ રટણ કર્યા વગર આત્મ ભાવથી અનુભવ કરવામાં આવે છે એટલે સિદ્ધ સ્વરૂપમય કે શુદ્ધ શુણ્ણુમય બની જવું અને તેમાં લીન થઈ જવું સમરસીભાવ, સમાધિમાં અતર્ગત થાય છે

સમરસી ભાવ—આવશી પોતાના આત્માને અભેદપણે પરમાત્મામાં લીન કરવો એટલે આત્મા અને પરમાત્માની એકતા થાય તે એકતાથી આત્મા અને પરમાત્માનો સમાનભાવ, સમરસ્ય એકરસ્ય અનુભવનું તે એકીકરણ. પરમાત્માના અત સ્વાનાદિ ગુણ નિજ આત્મામાં છે તેના અનુભવ કરવો. પરમાત્માના ગુણોનો પોતાના આત્માથી અનુભવ કરવો અને તેમાં સ્થિર થઈ જવું જાણે કે પોતે જ સિંધ સ્વરૂપ હોય એમ મુતજ્ઞાનને આધારે મતિ પરિવૃત્તિથીને ગુણોનો અનુભવ કરીને તે ગુણોમાં સ્થિરતા કરવી.

આધ્યત્મ જ્ઞાનમાં આત્મભક્તિ કરવાની હોય છે એટલે જીવદામનુ સ્વરૂપ તત્ત્વને તેજો દ્રાવ્ય કે સ્વરૂપ નવ્યા વગર રમણના સેમાં થાય કે જીવના સ્વરૂપમાં જીવની ૭ પેદાશની જ સહિ છે તેમાં જ રમણના કરવાની છે અને તેમાં જીવના ભાવ પ્રાણ મુખ્ય છે. આ બધી વસ્તુ તત્ત્વના માટે જીવના સ્વરૂપને અનેક દરિયા બહુને બોલ્યો.

સાત નવ દાશ

જીવનું સ્વરૂપ

૧ નિમગ્ન નય—આ નય બાજ અસ હોય છે એટલે શકિ પામતા અથવા આકાશ અથવા જ્વાલ્મી સ્ફિગ્નજી આપનાતા પ્રાણીને એકતે કરે કે આ જીવ છે તે કામ સ્વ કમ્ય પ્રાણીથી થાય છે પણ તે કન્ય પ્રાણે પ્રવેશ નય છે. તે પ્રાણોમાં જળ ફાલનાર ચૈતન્ય છે તેજ આધ્યત્મ જ્ઞાનમાં જાય છે.

૨ સંમદ નય—આ નય સર્વ જીવોની સામાન્ય સત્તા અસજ્યાત પ્રદેશ, અસંપીપલુ અને ચૈતન્ય સંકેતો જાણ છે તે સત જીવે, સિદ્ધ તથા સસારીમાં છે.

૩ વ્યવહાર નય—આ નય ચોક્કસ જુસ્થાનામાં મળી જીવની બાજ કિયા (સરીર, ડાંચો અને વખતથી મળી કિયા) જાણ છે.

૪ સંસ્પર્શ નય—જીવો વર્તમાન કાળનો ઉપયોગ જાણે છે તે ચૈતન્યનો ઉપયોગ પાગ છે તે જીવ છે તે જાણે આત્મિક ભાવ છે એકે સમય એવો નથી કે ૭ વખતે જીવે ઉપયોગ ન દાખ તે ઉપયોગ જ્ઞાનમાં હોય કે કર્મનમાં હોય પણ ઉપયોગ તે આપુ જ છે. સગી જીવોન વર્તમાન માનસિક ઉપયોગ આ નયો વિષય છે.

૫ રાજ નય—ત જીવના ભાવ પ્રાણ જાણ છે તે જ્ઞાન, કશ ન. આદિત્ર (આત્મિક મુખ) અને પીઠ આ ભાવ પ્રાણને આત્મામાંથી અન્યતર બાજે પ્રાપ્ત કરવા નવા અને ખાચવા તે આધ્યાત્મ જ્ઞાનનો વિષય છે.

૬ સંમિશ્ર નય—આ નય ધર્મજ્ઞાન અને મુકલ જ્ઞાનમાં જાતા યોગનું મુક નય જાણ છે તેમાં મુકજ્ઞાન ૭ થી ૧૪ અપેક્ષાપૂર્વક આવી શકે.

૭. એવંભુત નય—તે જીવ સંપૂર્ણ અને સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપ બતાવે છે તે સિંધ સ્વરૂપ છે. આ સ્વરૂપનો અશથી અનુભવ કરવા માટે સમસ્ત સ્થાવરમાં આવડુ જોઈએ સાત નયના જે શબ્દો જાણી જાણ્યા છે તે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં અનુભવમાં મુકવા યોગ્ય છે

ચાર નિરૂપણી જીવનું સ્વરૂપ

૧. જીવ નામ તે જ દ્રવ્યમાના ચૈતન્ય લક્ષણવાળા દ્રવ્યનું નામ અથવા નામ સત્તા 'જીવ' છે

૨ સ્થાપના જીવ તે 'જીવ' એવી રીતે જીવની લીધીમાં સ્થાપના કરી શકાય છે

૩ જીવ દ્રવ્ય તે અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મ દ્રવ્ય (જીવ દ્રવ્ય) છે

૪. ભાવ જીવ તે જીવ ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક અને પરિણામિક ભાવમાં રહે છે આધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ઉદય ભાવની ઉપેક્ષા કરવાની હોય છે અવ બીજા ભાવો આદરવાના હોય છે નિરૂપણની બીજી હકીકત અહિં જીવને લગાડવાની જરૂર નથી કારણકે આ વિષય આધ્યાત્મ જ્ઞાનનો જ છે

જીવનો સ્વાદ્વાદ

સ્વાદ્ અસ્તિ ચ એવ જીવ—જીવ પેતાનાજ સ્વરૂપમાં રહે છે તે સ્વરૂપ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવથી સમજવું સ્વદ્રવ્ય=અનંત ગુણ પર્યાયના સમુદાય જીવ દ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર=અસંખ્યાત આત્મ પ્રદેશો સ્વકાળ=ઉપયોગ કાળ સ્વભાવ= જ્ઞાન દર્શન સુખ, વીર્ય વગેરે જીવના ગુણો

૨ સ્વાદ્ નાસ્તિ ચ એવ જીવ:—પરબ્રહ્મના સ્વરૂપમાં જીવ નથી. આ ભાગે ભાવના અન્યત્વ સિદ્ધ કરે છે એક જીવ કોઈ બીજા જીવના કે અજીવના સ્વરૂપમાં રહેતો નથી

૩. સ્વાદ્, અસ્તિ ચ નાસ્તિચ એવ જીવ—અહિં એમ જાણવું કે જીવ પેતાના વર્તમાન પર્યાયમાં રહે છે પણ ભુત અને ભવિષ્ય પર્યાયમાં રહેતો નથી. અહિં જીવની ઉત્પાત અને વ્યય પર્યાય બતાવાય છે જે ભાવમાં જીવ હોયતે ભાવનો ઉત્પાદ અને પૂર્વ ભાવનો વ્યય સમજવો વળી અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં વિભાવ ભાવનો ત્યાગ રૂપી નાસ્તિત્વ અને સ્વભાવ ભાવનું પ્રહણ રૂપી અન્તિત્વ ધાણ કરવું જરૂરી છે

૪ સ્વાદ્ અવક્તવ્યં ચ એવ જીવ—જીવના અનંત ગુણોના અનંત પર્યાયોને પ્રવાહ એક જ સમયમાં વર્તે છે, તે બધા ગુણો અવક્તવ્ય છે એક સમયમાં એક ગુણનો એક જ પર્યાય હોય પણ અનંતા ગુણોના એક સમયમાં અનંતા પર્યાય હોય

૫. સ્થાત્, અસ્તિ ચ અવકાતવ્ય ચ એવ છવ—અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં અચારે છવ સમ સમાધિમા હોય છે ત્યારે કોઈ ગુણને મનમા કે વચનથી મોલવામાં આવતો નથી પણ અવકાત એ છે ફક્ત ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની પરિણતિ રૂપ અનુભવ હોય છે અખ્યાત્મ જ્ઞાનને પોત્તળ અર્થ અદ્ધિ દાખલ કર્યો છે બીજી અપેક્ષાઓ લીધેલ નથી તે જાણવું

૬. સ્થાત્ નાસ્તિ ચ અવકાતવ્ય ચ એવ છવ—અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં અવકાત વિભાવ ભાવોને સ્થાન નથી અને વિભાવ ભાવા પણ એટલા બધા છે કે તે સર્વે મોટી સકાતા નથી

૭. સ્થાત્, અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકાતવ્ય ચ એવ છવ—અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ અખવસાપોત્ત અસ્તિત્વ હોય છે અશુભ અખવસાપોત્ત નાસ્તિત્વ હોય છે અને દ્વન્વાદિક નપમાં આત્મદ્રવ્ય, તેના ગુણો અને પર્યાયા અસીદ રૂપે હોય છે ત્યારે કાંઈ નામ અસીદી સેવાનું નથી તેથી અવકાતરૂપે હોય છે

છવના ચાર પ્રમાણ

૧. આગમ પ્રમાણ છવ—છવ યૈન્ય લક્ષણગુણ સદા (નિત્ય) સ્થિતિરોચી, અસખ્યાત પ્રકૃતિ, સુખ કુખનો નહિ સુખ કુખનો વેદક અર્થથી દ્વન્ છે દ્વન્ ગુણ પર્યાયમાં પરિણમે છે તેમાં દ્વન્ અને ગુણો નિત્ય છે અને પર્યાય અનિત્ય છે, દ્વન્, મનુષ્ય, તિર્થિક અને અને નાસ્તી એ છવના અશુદ્ધ બળન પર્યાય છે અને સિદ્ધ ભગવાન શુદ્ધ પર્યાય છે આગાન, કુખનો અનુભવ નિષ્કાલ આદિ મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓ એ સર્વ અશુદ્ધ અર્થ પર્યાય છે કે એના નાશ કરવાનો છે જ્ઞાન, દર્શન, આર્પતમક સુખ, સમદશ્ધિ, ક્ષમા, વિનય, સ જાતા, સ તોષ, ગ લી તા, વેશબ્ધ, અપેક્ષ, નિભવતા, અયોગ, માધ્યસ્થ ભાવ, અવેક, વિશતપક્ષ અપ્રમાદ અને ચ દિવ, એ સર્વ અમ પર્યાય ગુણુપ છે તે આસ્ત્વ અને અનુભવવા વોગ છે કે એના આત્મલુપી ઉપર છવનું શુભ સ્વરૂપ, કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનત આર્પતમક સુખ, ક્ષમાક સમાકિત, અને શુદ્ધ પારિશ્રામિક ભાવ આદિ અનત રૂપો મેળવી સકાય છે

૨. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છવ છવના રૂપો નત્યક્ષ કરવાથી પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે બધા જ્ઞાન, દર્શન, સુખ અને વીરની ઉત્પત્તિ અપ્રમાણ છે ત્યાજ આત્મ પ્રકૃતિ છે અને વર્તણૂક જ તે રૂપો ઉત્પન્ન થાય છે તેવાથી જ મોગરાય છે છવ નિમગ્ની સ્વભાવનો કાર્ય છે અને સ્વભાવનો મોહતા છે પાનાના સ્વભાવનો ભાગવટો કે અનુભવ તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે પોતાના ગુણો અનુભવ કરતો ન અનુભવ જ્ઞાન છે તે કેવળ જ્ઞાનનો નાના ભાગ સમજવો. અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અને આગમ પ્રમાણ બન્ને જરૂરી છે

૩. અનુભવ પ્રમાણ—અર્થ (આત્મ પ્રકૃતિ) જ્ઞાન હસન આર્પતમક સુખનો બધ સ્વરૂપ છે તો કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનત આર્પતમક સુખ સત્તામાં છે એન સમગ્ર મે. ૭

પોતાના આત્મ પ્રદેશોમા સમ્યગ્ જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન અને આત્મિક સુખ અને વીર્ય શોધી શકે છે તે સમક્ષિતી છે અને તે અનુભવ જ્ઞાનની મહાયથી ગમે ત્યાં ગુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવશે એમ ચોક્કસ જાણવું

૪ ઉપમા પ્રમાણ—જેમ આકાશ અરૂપી છે છતાં તેનો ખ્યાલ આવે છે ઉપર આકાશ દેખાય છે તે આકાશ નથી પણ વાદળોનો અપ્પટ્ટ સમૂહ છે જે ભિતતી વસ્તુમા જે આકાશ છે તે ઉપરથી આકાશની કલ્પના કરી, એવી રીતે અરૂપી આકાશની ઉપમાદ્વારા અરૂપી આત્માની કલ્પના કરી શકાય છે પણ આકાશ જડ છે અને જીવ ચેતનાયુક્ત છે અને ચેતનાના ઉપયોગથી જીવતો જણાય છે પોતાના શરીરમા ગહેલ ચેતનાયુક્ત અરૂપી જીવ આવી રીતે શરીરથી ભિન્ન તારતી શકાય છે, આ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ખાસ વિષય છે ભાવથી શરીરમાથી જીવને તારીને શરીરથી ભિન્ન રીતે અનુભવ કરવામા આવે અને મરણાતિક પંચિસહુમા આત્મિક મુખનો અનુભવ યાચ તો નિશ્ચયથી કેવળજ્ઞાન યાચ

હવે આત્મામાથી ગુણો શોધવાની ગીત જોઈએ

પાય ઇન્દ્રિયાના વિષયો (સાભળવું, જોવું, સુવંચું, સ્પર્શ અને સ્પર્શને બધાં કરો, મનને શરીરની બહાર જવું બધાં કરો, શરીર જે આકાશ પ્રદેશોમા છે તેજ આકાશ પ્રદેશોમા આત્મ પ્રદેશો છે તેમા મનને જોડવું આખા મધ કરી શરીરને પણ ભુલી જવું પણ તેમાં રહેલ આત્મ પ્રદેશોની શોધ કરી

ઉપરની હકીકતનો અર્થ એવો યાચ છે કે આખી દુનિયામાથી મન ખેંચી લો અને આખો વીંચીને શરીર અવગાહનાવાળી જગ્યામા શુ છે તે જુઓ તો માલુમ પડશે કે ત્યાં કંઈક છે, તે પોતાનાજ સ્વરૂપનો અવ્યક્ત આભાસ મત્ર છે તેને મનથી ગ્રહણ કરીને વિચારશો તો માલુમ પડશે કે કોઈ જીવતુ હોય એમ લાગે છે તે જીવત્વ અથવા ચેતના છે અને તે પોતાની જ ચેતના છે

હવે તેમા મનથી ચિયરતા કરો તેમ કરતા ચેતનાનું કંઈ પરિણમન થતુ હોય એમ લાગશે. આ પરિણમન તે ચેતનાનો સ્વભાવ છે તે અનાદિ પાણિણામિક ભાવથી યાચ છે, ચેતના જ્ઞાન ઉપયોગ રૂપે પરિણમે છે અથવા દર્શન ઉપયોગરૂપે પરિણમે છે, જ્યાં ચેતના છે ત્યાં જ આત્મપ્રદેશો છે કારણ કે ચેતના આત્માનો ગુણ છે તે-તેનાથી જુદો પડતો નથી હવે ચેતનાના બંને ઉપયોગને ઓળખો

ચેતનાનો આભાસ, સ્વરૂપ સત્તા અવલોકન, મનથી આત્મપ્રદેશોનું પગલું (સત્રાનુસાર) માનાસિક દર્શન જે થાય છે તે દર્શન ગુણ છે એવી રીતે દર્શનને ઓળખવું આ આત્મા છે, આ આત્મપ્રદેશો છે આ ચેતના છે, આ દર્શન આદિ ગુણો છે એવું જાણપણું જેનાથી થાય છે તે જ્ઞાન ગુણ છે પોતાના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો તે અનુભવ જ્ઞાન અથવા અનુભવ સ્પર્શન પણ જ્ઞાનથી જ યાચ છે, એવી રીતે જ્ઞાન ગુણને ઓળખો

હવે તમે ચેતનામાં સ્થિતતા કરશો તો જાણી શકશો કે ચેતના શાન અથવા દર્શન ઉપયોગમાં પરિણમે છે ત્યારે કદાચ તુરંતજા કે પ્રાર્થના જેવું શાપ તે આદ્યમાનો વીર્ય શુદ્ધ છે આ શુદ્ધતા એક ઉપયોગમાંથી બીજા ઉપયોગમાં જવાય છે તે ઉપરથી વીર્ય શુદ્ધને જોળખે, પ્રાર્થના એ વીર્ય શુદ્ધનો પર્યાય છે તમારે આદ્યપ્રકૃતિમાં મનથી જોવામાં સ્થિર થવું હોય કે અનુભવ સ્પર્શનમાં સ્થિર થવું હોય તો તમે કદાચ સ્થિર થઈ શકશો એમ તમને લાગશે, આ આદ્યમાનો શાપ આદિત્વ શુદ્ધ સમજાવે.

જ્યારે તમે માનસિક આત્મદર્શનમાં હો કે આદ્યમાના અનુભવ અંગે સ્વરૂપના અનુભવમાં કે કોઈ શુદ્ધતા અનુભવમાં હો ત્યારે તમને એક પ્રકારની શાંતિ ઉત્પન્ન થશે તે શાંતિ (સમતા) સ્થિતી શાપ છે તેનાથી આ આદિત્વ સુખનો અર્થથી અનુભવ શાપ છે તે આદિત્વ સુખનો અનુભવ તે આદ્યમાના અધ્યાનક શુદ્ધનો પર્યાય સમજાવે.

રાજકોળી મદ્દતા કે અજ્ઞાન, શુદ્ધતા સ્થિતતા પૌરુષીય સુખ દુઃખની લામણીની મદ્દતા કે અજ્ઞાન આ બધા શાપ આદિત્વના પર્યાય છે.

આદ્યમત્ત્ય અને તેના શુદ્ધો નિત્ય છે શુદ્ધો પર્યાયમાં પરિણમે છે તે પર્યાય અનિત્ય છે તેમજ અસ્તિત્વ પરિણમન કાળમાં જ હોય પણ પરિણમન ચાલ્યા જ કરે એટલે પર્યાયનો પ્રયાગ નિત્ય આદ્ય રહે છે.

ધ્રુમ, સમતા, સમભાવ સરળતા, ક્રોધગત્તા, આદ્યસતેષ, ચક્રીતા, વિરક્ત દ્વયા, અંગે, નિર્લજ્જતા, અશોક અદોષ, અવેશ આ બધા આદિત્વના પર્યાય છે.

મદ્દા વિચાર, નિષકલેષજ્ઞ નિશ્ચય આ બધા સમકલિતતા પર્યાય છે.

તમારે એક શુદ્ધપર્યાયમાંથી બીજા શુદ્ધપર્યાયમાં તું હોય અથવા અને તે શુદ્ધ ઉત્પન્ન કરીને જોતવનો હોય તો ચક્રિત વીર્ય તત્ત્વ જ સદાય કરે છે અને તે શુદ્ધ ઉત્પન્ન શાપ છે આદ્યમાનો દરેક શુદ્ધ જેવું જ્યારે પ્રયોજન હોય ત્યારે આદ્યપ્રકૃતિમાંથી / પ્રકાર કરી શકાય છે. અને તુરી ન હોય તે આદ્યપ્રકૃતિમાં જ સમાઈ રહે છે શુદ્ધિને આદ્યમામાંથી ઉત્પન્ન કરીને તેના અનુભવ (ગોચર) આદ્યપ્રકૃતિમાં જ શાપ છે કોઈ શુદ્ધ આદ્યપ્રકૃતિની જગદાર બંધો નથી, પણ શાન, દર્શનના સ્વભાવ એવો છે કે શોક અસોહતા સર્વદ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને શાપ, આદ્યમામાં મંદિ નથી શકે અને કેમી શકે, માન જ્યે અને દ્વેશન દખે.

૭ શુદ્ધનો જે વખત અનુભવ શાપ તે પર્યાય રૂપે હોય છે પર્યાય શુદ્ધ પરિણિત-પરિણમ, આદિત્વ પર્યાય આ બધા એકાઈ વાતી છે. શુદ્ધો અત્યંત હોય છે પણ હમ્મય અમુક સુખના / જાણે. અત્યંત શુદ્ધતા અત્યંત પર્યાય (દરેક શુદ્ધનો એક એક પર્યાય) એકી

વખતે હોય છે પણ જેમાં ઉપયોગ હોય છે, તે ગુણને છદ્મસ્થ મુખ્યતાથી જાણે. છદ્મસ્થને સમયનો કોઈ હિસાબ નથી પણ અસખ્યાત સમયની વાત જાણે તે બરાબર સમજ લેવું.

સર્વ ગુણો આત્મામાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્મા સાથે જ એકત્વ છે છદ્મસ્થને સર્વ ગુણો સંપૂર્ણ રીતે સત્તામાં છે પણ મુખ્ય આહકર્મથી અવરાધ ગયા છે, ક્ષયોપશમ પ્રમાણે ગુણોનો ઉઘાડ થાય છે જેમ જેમ ગુણોના અનુભવનો અભ્યાસ વધે તેમ તેમ ક્ષયોપશમ વધતો જાય અને ગુણોનો ઉઘાડ થતો જાય. અને સંવર સાથે નિર્જરા વધતી જાય.

આપણા પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, શ્રદ્ધા ગુણોથી સિદ્ધ ભગવાનના કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમકિત અને શુદ્ધ પારિશ્રામિક ભાવના પશ્ચિત્તિ કરીએ તો ઉત્તમ પ્રકારનો ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષાયકભાવ પ્રગટ થાય અને વજ્રસ્વલ નારાય સઘયણનો ધણી જે સિદ્ધ સ્વરૂપમય બનીને ગુણોમાં ઉત્કૃષ્ટ તિવ્રતાપૂર્વક લીન થઈ જાય તો તેને અતર્મુહુર્તમાં કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય

આત્માના શુદ્ધ ગુણોનું સ્વરૂપ વિચારતા ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયની એકતા થાય છે આત્મા પોતાના જ્ઞાન ગુણ (ચેતના)થી ધ્યાતા થાય છે, પોતાના આત્મ સ્વરૂપે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય ધ્યેય બને છે. આત્મપ્રદેશો અને આત્મગુણોમાં સ્થિરતા (તત્ત્વમયપણું અનુભવ સ્પર્શન) તે, પોતાના મતિશ્રુત જ્ઞાનની પદ્મ દશાને લાગે પોતાના ભાવ મનથી, ધ્યાન થાય છે આત્માના આ એકાકારપણાથી અમૃતમય આત્મિક સુખનો અપૂર્વ અનુભવ થાય છે તે વખતે આધિ, બાધિ, ઉપાધિના દુ બની ગંધ પણ રહેતી નથી, જગતનું જ્ઞાન ભુલાય છે, સ્વરૂપનો ભાસ થાય છે છેવટે વચનયોગ (શબ્દ) બંધ થાય છે, નામ ભુલાય છે, સવિકલ્પપણું મટી નિર્વિકલ્પપણું (સમાધિ, અમેદ સ્વરૂપ) પ્રાપ્ત થાય છે આત્મા અને ગુણોની અથવા આત્મા અને સિદ્ધ ભગવાનની ભિન્નતા રહેતી નથી (ભિન્નપણાનો ઉપયોગ રહેતો તથી) આત્માના ગુણોનું, પયથિાનું અને આત્મદ્રવ્યનું એકત્વ અનુભવાય છે અને ધનધાતિ કર્મોનો નાશ થાય છે

ભાવનાના શુદ્ધ અધ્યવસાયમાંથી પણ અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં પ્રવેશી શકાય છે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન માટે ભાવના પણ જરૂરી છે, માટે સમકિતની ૪ ભાવના અને બાર ધર્મભાવનામાંથી આત્માનો અનુભવ કરવાની રીતો અહીં બતાવવામાં આવે છે.

ભાવનામાં અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧. મૈત્રી ભાવના—અહિ ત્રણ લોકમાં ગ્રહેલા સર્વ ગતિ જાતિના સર્વ જીવોની સાથે અંકુષી ચેતનાનું એકત્વ અનુભવવાનું છે સર્વ જીવો અનતના આહમા ભાગા મધ્યમ અનત અનતના પ્રમાણમાં છે તે સર્વ જીવોના આત્મપ્રદેશો એક સરખા ઉત્કૃષ્ટ અસખ્યાત અસખ્યાત છે, કોઈ જીવને એક પણ પ્રદેશ વધુ નહીં, તે સર્વ પ્રદેશો આજાર પ્રદેશોની માફક અર્ચી (વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આકાશદિ પૌદ્ગળીક ભાવો રહીત) છે વળી તે સર્વ જીવો ચેતનાયુક્ત છે, તે

મેના દારા સમજ નથી સર્વ જીવોનું એકત્વ કરી શકાય છે. દરેક જીવને પેદાપોતાની મેના છે. સર્વ જીવો સાથે અતર્કી બહુતિથી અજુગી એકત્વ, ચૈતન્યદ્વારા એકત્વ, સમાન કષ્ટિ, એક રસરૂપ પરિણતિનો અનુભવ કરવો તે અધ્યાત્મ જ્ઞાન અથવા અનુભવ જ્ઞાનનો વિષય સમજવો. ત્યારે સોદમાં ફક્ત ભાવમનથી જીવદ્રવ્યોનેજ જોવા, તેમના કરીયોના ખ્યાલ ન કરવો, આ દ્વાર્ષિક નજરો વિષય છે. આવી સમાન દિશા સ્થિતતા કરી તે જ્ઞાનના વિષય છે. અહિં ડોહ પદ્યગીતો જોવા નહિ. દ્વાર્ષિક નથી સ્વરૂપ સ્થિતતા થાય છે.

૨. પ્રમાદ ભાવના—પરસ્પરેદિમાંથી ડોહ પણ એક પડતા જુએનો અનુભવ કરીને તે શુભમય બની જાય તે ભાવ નિમ્મલારો વિષય છે. સિદ્ધ સ્વરૂપી સાથે પોતાના આત્માનું એકત્વ કરી પોતાના જ્ઞાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્ય દારા સિદ્ધ ભગવાનના કેવળજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, ધ્યાનસમક્ષિત, શુદ્ધ પારિશ્રામિક ભાવમાં લીન થઈ જવાથી સમરસી ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને જ્ઞાતા કર્મની નિર્જરા થાય છે તેમજ આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય છે.

૩. કષ્ટભાવના—આર ત્રિમાં કષ્ટનું કરનારા જીવો અનાદિ કાળથી જન્મ, મરણ, મરણ, રાગ, વેદ આદિ અનેક પ્રકારના દુષ્ટોનો અનુભવ કરે છે તે પોતાના કરેલા કર્મનું ફળ ભેગવે છે તે કર્મ કરતાં અટકાવે સર્વ જીવો શાસ્ત્ર તરીકે થાયો અને જ્ઞાનત આત્મિક મુખમાં લીન થાયો, આ ભાવના સાથે સર્વ જીવોની સાથે બાંહે કે શાવ રસમાં લીન થતા દ્યોતિને જોવો અનુભવ કરવો.

૪. માધ્યસ્થ ભાવના—ત્યારે સોદમાં સર્વ જીવોના જોમનો સમાર માર્ગ છે અનુદ્ય બવહાર છે આ કર્મના ઉત્તરમાં સમાવેલા છે. પર્થક ઉદિયોના વિષયમાં હસાએલા છે. મોદ-નીમ કરીને વડ થયેલ છે તે સર્વ જીવોના બવહારમાં હુદયસીન વૃત્તિ રાખી તદ્દસ્ય સ્વાત્મા દ્રષ્ટા થઈને શાવ રસમાં લીન થાય આ આર ભાવનાના ખ્યાનથી સમક્ષિત પમાર છે અને સમક્ષિત પામેલાનું સમક્ષિત નિભવ થાય છે.

આર કર્મ ભાવના

અહિં ફક્ત અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ઉત્તરવા પુરો વિષય છે. દરેક ભાવનાનું વ્યવહારિક વર્ણન આપેલ નથી તે જ્ઞાનમાં સમાઈ.

૧. એકત્વ ભાવના—પોતાના જીવતા જ્ઞાનત શુભમય છે તે તે ફક્ત કેવળજ્ઞાનની જ નહીં રહે. જ્ઞાનસ્થ તે અવગતિમાં શુભ / નહીં રહે તેમાં પણ જ્ઞાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્ય આત્મિક મુખ અને મહા મુખ્ય છે. આ જુએ સાથે જ પોતાના આત્મદ્રષ્ટીનું એકત્વ છે પોતાના આત્મા સિવાયના ડોહ પણ દ્રવ્ય કે તેના શુભ કે તેના પર્થક સાથે પોતાના અદ્વિતનું એકત્વ નથી, પોતાના જુએ સાથે પોતાના આત્મદ્રષ્ટીનું એકત્વ છે તેના અનુભવ કરેલા તે આત્મજ્ઞાનના વિષય છે.

તેની રીત એવી છે કે ઇન્દ્રિયોના સર્વ વિષયો શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ તેમ જ શરીર અને સર્વ જગતને ભક્ષીને શરીરગ્રથ અર્થે આત્મપ્રદેશોમા ભાવ મનને જોડવું અને તેમા નિજ આત્મગુણની ગોઘ કરી જીવતાપણાનો આભાસ થાય છે તે ચેતનાનો આભાસ છે તે આત્માના દર્શન ગુણથી થાય છે, ચેતના તથા આત્માના સર્વ ગુણોનું જાણપાત્ર જ્ઞાનથી થાય છે માટે જે જે ગુણો આત્મપ્રદેશોમા ઉત્પન્ન થાય તે જ્ઞાનથી જાણી અને તે ગુણોના જાણકાર તરીકે જ્ઞાનને ઓળખીને જાયકભાવમાં લીન થવું અને દર્શન ઉપયોગ આવે એટલે નિર્વિકલ્પ દર્શન સ્વરૂપમા લીન થવું

કોઈ પણ ગુણ ઉકાણમા આવવાથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય ત્યારે આત્મિક સુખને ઓળખી તેમા લીન થવું કોઈપણ ગુણમા સ્થિરતા આવે અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય ત્યારે તે કામ ચાસ્તિનું સમજવું એવી રીતે ભાવચાગ્રિને ઓળખી તેમા લીન થવું. જ્ઞાન-માથી દર્શનમા જતા અથવા એક ગુણમાથી બીજા ગુણના અનુભવ કરવા જતા અથવા એક ગુણમાથી બીજા ગુણના અનુભવ કરવા જતાં અથવા આત્મપ્રદેશો અને ગુણોમા પ્રવૃત્તિ કરતા જે સ્ફુરણા થાય તે પડીતવીર્યનું કામ છે, તે કાર્યદ્વારા પડીતવીર્યને ઓળખી તેમા લીન થવું આવી રીતે પોતાના દરેક ગુણો સાથે આત્મપ્રદેશોનું એકત્વ અનુભવવું.

૨. અન્યત્વ ભાવના—પોતાના આત્મા સાથે જેનું એકત્વ છે તે સિવાયના સર્વ દ્રવ્યો, ગુણો, પર્યાયો પોતાના આત્માથી ભિન્ન છે, અન્ય છે શરીર, ઇન્દ્રિયો, મનોવર્ગણા, વચનવર્ગણા, આકર્ષકર્મ, કર્મકૃણ અને પોતાના સિવાયના સર્વ જીવો તથા સર્વ અજીવો અને તેમના ગુણો અને પર્યાયો અને સર્વ જગત પોતાથી ભિન્ન છે, નિજ આત્માનું તેમની માથે એકત્વ નથી પણ અન્યત્વ થાય છે. જ્યારે એકત્વ ભાવના સિદ્ધ થાયત્યારે અન્યત્વ ભાવના આપો-આપ સિદ્ધ થાય છે અન્યત્વ ભાવનાની સાથે નિજ આત્મ દ્રવ્યની નિઃસંગ અવસ્થાનો અનુભવ કરવો.

૩. અનિત્ય ભાવના—જેમની સાથે નિજ આત્માનું એકત્વ નથી પણ અન્યત્વ છે તેમનો સંયોગ થાય તે અનિત્ય છે, હંમેશાં રહેવાનો નથી, તેમની સ્થિતિ પૂરી થયે તેમનો વિયોગ થવાનો છે, આવા તો અનત અનત સંયોગ વિયોગ થયા અને કોઈનું નામ નિશાન કે યાદી પણ રહી નથી. વર્તમાન સંયોગ તે પણ અનિત્ય છે તેમા પણ સુખદુઃખની કલ્પના કરી નકામી છે વળી પોતાના આત્મદ્રવ્યના જૂતપર્યાયોમાનો કોઈ પર્યાય મોહદ નથી સર્વે નાગ થયા છે પોતાના વ્યજન અને અર્થ પર્યાયો ક્યાં કરે છે તેથી તે પણ અનિત્ય છે ફક્ત પોતાના આત્મપ્રદેશો તથા તેમની સાથે એકત્વ ધરાવતા અને સત્તામા રહેલા ગુણો જેમકે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનત આત્મિક સુખ, ક્ષાયકસમકિત, શુદ્ધ પાગિણામિક ભાવ આ સર્વ નિત્ય છે માટે પોતાના ત્રિકાલી શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યમાં લીન થવું

૪. અશણુ ભાવના—જે વસ્તુ નિત્ય નથી તેમ જ અન્ય છે તેનું શરૂ નડમું છે, નરણ તે છોડીને ચાલ્યા જવાનું છે. વળી સર્વ દ્રવ્યો સ્વતંત્ર છે, પોતપોતાના પર્યાયના રહે છે,

તેમાં છવે પેત્રપેતાના મુખની શોધમાં સ્થે છે તે પેતાનુ મુખ ઊઘીને પ્રવી રસિ મદ્દ કરશે ! સ્થાવમાં ને પેતાને મુખ ઉપરો તે જ સ્થાવ આપે પણ આ તે અનિત્ય સર્વોત્તમ અને વિભાવ દશા છે તેથી શરણુ પણ અનિત્ય છે અને વિભાવ દશા મુખ્યપ નથી ? નિત્ય છે નેથી સાથે એકત્વ છે અને એ શરણુદાય છે તે તે પેતાના આત્મપ્રદેશી અને મુક્તિ જ છે મારે તેમાં સ્ત્રીન થઈ જવું બળદાસી પમપરોષિતું શરણુ છે તે માર્ગસ્થ છે તે માર્ગ પ્રમાણે પેતાના મુક્તિથી જ પોતે જ પુરુષાર્થ કરવાનો છે.

૫. સ સાર ભાવના—ચાર મતિ, ૨૪ દુઃખ ૮૪ લાખ છત્રોત્તિમાં પન્નિમણુ તેજ સસાર, તે જન્મ, મરણ, મજ્જુ, બાધિ, ચાધિ, ઉપાધિ વગેરે અનેક દુ ખોથી શરણુ છે પાંચ ઇન્દ્રિયાના વિકલ્પી મુખની શોધમાં નતાં છવે અજાનતા અને કલ્પથી દુ ખને પેતાની મેજ વહેરી લે છે સસારની અશુભતા અને વિચિત્રતા પણ હવ વગતી છે આવા બધવિત સસારમાં જીવાને કોણુ હજે ! હુશસીન ભાવ (માપ્સ્ય ભાવ) વી આવા સસાર પ્રમે તદરથ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા થકને તેમાંથી ભાવથી વિરકત થકને પેતાના શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યમાં સ્ત્રીન થવું.

૬ આસ્રવ ભાવના—સસારનું કારણ આસ્રવ છે તેના અનેક ભેદો મિલ્લાત્વ, અન્ન, પ્રભાદ, કલ્પ અને અશુભ યોગમાં સમાઈ નય છે તે આસ્રવ માર્ગના ત્યાગ કરીને સવર માર્ગ સમક્ષિત વિરતિ, અપ્રભાદ દશા, અકલ્પ ભાવ અને અપોગીભવરથા ? અદમ્યનું જ સવર સ્વરૂપ છે તેમાં સ્ત્રીન થઈ જવું.

૭. અશુચી ભાવના—આસ્રવ, શરીરના બલ્લે જ થાય છે અને શરીર હાડ, મંત્ર, સ્પંદિ, મન્નન બાદિ અનેક અશુભ વસ્તુથી શરણુ છે મામડીની વિદ્યમેજ હોવાને લીધે તે અશુભ દખાતી નથી, આવા શરીર ઉપર મોહ ચખવા અને તેના મહે ૧૮ પાંચ સેવવા તે તે મુદ્ધવું છે મારે નિર્મળ શુદ્ધ અશુચી રહીત આત્મ દ્રવ્યમાં સ્ત્રીન થવું.

૮ બેધિ ભાવના—જેધ, શરીર અને છત્રની ભિન્ના જાતારીને, શરીરભાવ ઉપારીને આત્મભાવમાં જીવાતી રીત જાણે છે શરીર, પુત્રજાના સંધિયુપે પુત્રગ પચાન છે જડ છે ત્યારે છત્ર યાન, કાર્ત્તન ચારિત્ર, વીર્ય સ્વરૂપ છે ઇન્દ્રિયદાસ થતા શરીરના ભાવો સખ્દ, રૂપ, મંથ, ત્થ, રૂપ આકાર વગેરે ભાવોનો અથી ત્યાગ કરીને આત્મના પેતાના જ્ઞાન, હશનંદ આર્દ્રત આર્તિમક મુખ અને વીચને અવગત કરવો તે નિમ્મ સમક્ષિત છે પ્રાન, હયાન, મેન્નાન ઉપોત્ત પર્ણ છે આર્તિમકમ તે છત્રના આનંદ મુલનો પર્ણ છે, ચત્રકંપની મહાત્મી ચત્રક મા અભાર સુંદી મુક્તિમાં મિલ્તા રૂપે ? ભાવ છે તે ચારિત્ર્ય પર્ણ છે પ્રાતિ તે વીર્યનો પર્ણ છે છત્રના અના મુક્તિનો પર્ણ પ્રભાદ દરેક સમરે માયુ છે.

એક સમય એકેક મનુના એક જ પર્ણ હોય આ બધા મુક્તિનુ એકત્વ લય સમાધિમાં થાય છે હતાં આત્મા જ્ઞાતક ભાવમાં સ્ત્રીન થાય છે અવર અદ્રના અદ્રના । નિર્વિકલ્પ ચેતન્ય સ્વરૂપે જે સ્થે છે ત્યારે શરીરના સર્વ ભાવો અદ્રસ થઈ નય છે.

અને મનના વિકલ્પો પણ નાશ પામી જાય છે અને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય છે

૯. સંવર ભાવના—તેના અવહારિક ભેદો પણ છે, તે ભાવથી પાત્રમાં અતર્ગત થાય છે, સમકિત, વિરતિ (વિરજત ભાવ), અપ્રમાદ (શુદ્ધ ઉપયોગ), અકપાય (ગગદ્વેષનો અભાવ), યોગો ઉપર અકુશ અને છેવટે અયોગીપણું આત્માને અંતરમુખ વૃત્તિથી આ પાત્રે ભાવે લાગુ પાડવા અને કર્મ અગ્રહણરૂપી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભાવથી નિહાળવું અને તે સવર સ્વરૂપમાં દીપ્ત થઈ જવું.

૧૦. નિર્જરા ભાવના—સ્વસવેદન વીતગગ જ્ઞાનપૂર્વક આત્મિક સુખમાં દીપ્ત થવાથી ભાવ નિર્જરા ઉપજે છે તપના બાર ભેદોમાં પ્રવર્તતા અતર્મુખ ભાવથી પણ આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેની હકીકત પચાસારમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના તપ વિભાગમાં આપેલી છે

શાત રસની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમાં ગ્રિથર કરીને, આત્મ પ્રદેશોને ભાવમનથી ગ્રહણ કરી તેમાં આત્મિકસુખ શોધવું એટલે પડીત—નીર્વ તત્ત જ આત્મિકસુખ પ્રગટ કરશે તેનો અનુભવ કરવાથી પણ ભાવ નિર્જરા થાય છે અહિં વીતગગ શબ્દ અપેક્ષાપૂર્વક સમજવો, કાગણકે વીતગગ ભાવ નિશ્ચયથી ૧૧ મે ગુણસ્થાનેથી કહેવાય છે

સ્વસવેદન તે સ્વ = આત્મા + સ = સમ્યક્ પ્રકારે + વેદન = અનુભવ એટલે દ્રવ્યથી અનંત ગુણ પર્યાયાત્મક આત્મદ્રવ્ય, ક્ષેત્રથી અસખ્યાત પ્રદેશ, કાળથી ઉપયોગ, ભાવથી જ્ઞાન, દર્શન ચાગ્રિ, આત્મિક સુખ અને વીર્યનો અનુભવ તે સ્વસવેદન જ્ઞાન

૧૧. ધર્મ ભાવના—આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવિક ધર્મ તો કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમકિત, અનંત આત્મિકસુખ અને શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ છે. તે પ્રાપ્ત કરવા માટે નિજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્યથી શુદ્ધ ભાવોમાં પરણતિ કરવાથી, સાધન ધર્મ પોતે જ શુદ્ધ થતા થતા સાધ્યરૂપે પરિણમે છે એટલે કે આવરણો ખસતા ખસતા નાશ પામે ત્યારે શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ થાય છે

૧૨. લોક ભાવના—ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારતા વિચારતા છેવટે લોકાગ્રનરૂ નજર કરી તેમાં સિદ્ધક્ષેત્ર જોઈને, તેમાં જાણીને પોતાના આત્માએ પ્રવેશ કર્યો હોય અને સિદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતો હોય એવા સમરસી ભાવમાં દીપ્ત થવું.

અનુભવ જ્ઞાનને કેવળજ્ઞાનના નાના ભાષ્મી ઉપમા અપાય છે, કાગણ કે તેના વાગવા અભ્યાસથી ધ્યાનની વિશુદ્ધિ થાય છે અને ભ્રાતરમાં શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે કે જે ક્ષયક એણીએ લઇ જાય છે, જેથી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાન તે ભાવ્યત જ્ઞાન છે અનુભવ જ્ઞાન છે, આત્મ જ્ઞાન છે, મતિજ્ઞાનાવરણીય અને શ્રુત જ્ઞાનાવરણીયના ખાસ ક્ષેત્રોપગમથી ઉપજે છે, સ્વાનુભુતિ રૂપ છે, સ્વસવેદન જ્ઞાન છે,

તેમાં જીવો પોતપોતાના સુખની શોધમાં રહે છે તે પોતાનું સુખ જીવીને કેવી રીતે મદદ કરશે ? સ્વાપ્નમાં જો પોતાને સુખ લાગે તો જ સ્વાપ્ન આપે પણ આ તો અનિત્ય સંયોગ અને વિભાવ દશા છે તેથી સર્વજ્ઞ જ્ઞાનિત્ય છે અને વિભાવ દશા સુખદાયક નથી, જો નિત્ય છે જોની સાથે જોડાય છે અને જો શરણાર્થ છે તે તે પોતાના આત્મમોહથી અને ગુણે જ છે માટે તેમાં હીન થઇ જવું અવધાત્મી પચ્ચરોધિનું સર્વજ્ઞ છે તે માર્ગદર્શક છે તે માર્ગ પ્રમાણે પોતાના ગુણેથી જ પોતે જ પુરુષાર્થ કરવાનો છે.

૫. સંસાર ભાવના—સાર મતિ, ૨૪ ક્રમ. ૮૬ લાખ જીવોનિર્મા પંક્તિમય તેજ સંસાર, તે જન્મ, મરણ, મરણ, જાગ્રિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ વગેરે અનેક દુઃખથી ભરપૂર છે પંચ ઇન્દ્રિયના વિવશથી સુખની શોધમાં જતાં જીવો અજ્ઞાનતા અને કામથી દુઃખને પોતાની રેણુ પહેરીને છે સંસારની અમુક્તા અને વિચિત્રતા જુદા જ વસ્તુ છે આવા બંધનિત સંસારમાં જીવોને કેટલું હજી ? હિંસાની ભાવ (માખખા ભાવ) થી આવા સંસાર પ્રત્યે તદ્દત્થ સ્માતા દ્રષ્ટા જીવો તેમણી ભાવથી વિરક્ત જીવો પોતાના શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યમાં હીન જવું.

૬. આજ્ઞા ભાવના—સંસારનું કારણ આજ્ઞા છે તેના અનેક ભેદો મિથ્યાત્વ, અજ્ઞા, પ્રમાદ, ક્રયાજ અને અમુક યોગમાં સમાઈ જાય છે તે આજ્ઞા માર્ગના ત્યાગ કરીને સવર માર્ગ સમક્ષિત વિરતિ, અપ્રમાદ દશા, અજ્ઞાન ભાવ અને અપેક્ષામવસ્થા ૭ આત્માનું જ સ્વરૂપ છે તેમાં હીન થઈ જવું.

૭. અશુભી ભાવના—આજ્ઞા, સરિતા દાસ્યે જ થાય છે અને સરિર દાહ, મૌન, ક્ષીર, મહાન આદિ અનેક અશુભ વસ્તુથી ભરપૂર છે મામદીથી વિદ્યમેષ ઢોવાને હાથે તે અશુભ ક્રિયાથી નથી, આવા સરિર ઉપર મેહ રાખવો અને તેના માટે ૧૮ પાપો સેવવા તે તો મુદ્ધજ છે માટે નિર્મળ શુભ અશુભી રહીત આત્મ દ્રવ્યમાં હીન જવું.

૮. બોધિ ભાવના—બોધ, સરિર અને જીવની કિલ્લત જવારીને, સરિરભાવ ઉપાદીને અદ્વિત્તવાર્થમાં જીવોની રીત જતાવે છે સરિર, પુરુષોત્તમ સ્વરૂપે પુરુષ પર્માણ છે જડ છે ત્યારે જીવ જાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્ય સ્વરૂપ છે ઇન્દ્રિયદાતા જ્યાં સરિરના ભાવો સ્વદ, રૂપ, રસ, સ્પર્શ આકાર વગેરે જાણેનો મનથી ત્યાગ કરીને આત્માના પોતાના જ્ઞાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર આત્મિક સુખ અને વીર્યનો અનુભવ કરવો તે નિશ્ચય સમક્ષિત છે જાન, જ્ઞાન, જીવનના ઉપયોગ પર્માણ છે આત્મિકસુખ તે જીવના આનંદ ગુણો પર્માણ છે રાજકોપી મહાત્મા રાજક જ્યાં અજ્ઞાન શુધી ગુણોમાં સિદ્ધતા રૂપે ૭ ભાવ છે તે ચારિત્રના પર્માણ છે પ્રતિ તે વીર્યનો પર્માણ છે જીવના અનતા ગુણોનો પર્માણ પ્રવાહ દરેક સમયે આશુ છે.

એક સમય એકજોડ ગુણો એક ૮ પર્માણ જોવા આ જ્યાં ગુણોનું જોડતર બધા સમાધિમાં થાય છે તે જ્યાં આત્મા સ્વાયત્ત ભાવના હીન થાય છે અજ્ઞા આત્મા આત્માનું નિર્વિકલ્પ જોવાનું સ્વરૂપે જોવા રહે છે ત્યારે સરિતા સર્વ જાણે અજ્ઞાન થઈ જાય છે.

અને મનના વિદ્વેષો પણ નાશ પામી જાય છે અને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચયથી જોધ થાય છે

૯. સંવર ભાવના—તેના વ્યવહારિક ભેદો પણ છે, તે ભાવથી પાત્રમાં અતર્ગત થાય છે, સમક્ષિત, વિગતિ (વિરક્ત ભાવ), અપ્રમાદ (શુદ્ધ ઉપયોગ), અકપાય (ગગદ્રોષનો અભાવ), યોગો ઉપર અકુશ અને જેવડે અયોગીપણુ આત્માને અંતરમુખ વૃત્તિથી આ પાત્રે ભાવો લાગુ પાડવા અને કર્મ અગ્રહણરૂપી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભાવથી નિહાળવું અને તે સંવર સ્વરૂપમાં લીત થઈ જવું.

૧૦. નિર્જરા ભાવના—સ્વસંવેદન વીતરાગ જ્ઞાનપૂર્વક આત્મિક સુખમાં લીન થવાથી ભાવ નિર્જરા ઉપજે છે તપના ખાર લેદોમાં પ્રવર્તતા અતર્મુખ ભાવથી પણ આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેની હકીકત પચાસાગ્રમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના તપ વિભાગમાં આપેલી છે

જ્ઞાત મ્હની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમાં સ્થિત કરીને, આત્મ પ્રદેશને ભાવમનથી ગ્રહણ કરી તેમાં આત્મિકસુખ જોધવું એટલે પડીત-વીર્ય નરત જ આત્મિકસુખ પ્રગટ કરશે તેનો અનુભવ કરવાથી પણ ભાવ નિર્જરા થાય છે, અહિં વીતરાગ શબ્દ અપેક્ષાપૂર્વક સમજવો, કારણકે વીતરાગ ભાવ નિશ્ચયથી ૧૧ મે ગુણ-ધાતેથી વહેવાય છે

સ્વસંવેદન તે સ્વ = આત્મા + સ = સમ્યક્ પ્રકારે + વેદન = અનુભવ. એટલે દ્રવ્યથી અનંત ગુણ પર્યાયાત્મક આત્મદ્રવ્ય, ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત પ્રદેશ, ઝાળથી ઉપયોગ, ભાવથી જ્ઞાન, દર્શન ચાગ્રિ, આત્મિક સુખ અને વીર્યનો અનુભવ તે સ્વસંવેદન જ્ઞાન

૧૧. ધર્મ ભાવના—આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવિક ધર્મ તો કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમક્ષિત, અનંત આત્મિકસુખ અને શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ છે તે પ્રાપ્ત કરવા માટે નિજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્યથી શુદ્ધ ભાવોમાં પરચુતિ કરવાથી, સાધન ધર્મ પોને જ શુદ્ધ થતા થતા સાધ્યરૂપે પરિણમે છે એટલે કે આવશ્યકો ખસતા ખસતા નાશ પામે ત્યાં શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ થાય છે

૧૨. લોક ભાવના—ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારતા વિચારતા જેવડે લોકાગ્રનક નજર કરી તેમાં સિદ્ધક્ષેત્ર જોઈને, તેમાં જાણે કે પોતાના આત્માએ પ્રવેશ કર્યો હોય અને સિદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતો હોય એવા સમરસી ભાવમાં લીન થવું.

અનુભવ જ્ઞાનને કેવળજ્ઞાનના નાના ભાઈની ઉપમા અપાય છે, કારણ કે તેના વાગવા અખ્યાસથી ધ્યાનની વિશુદ્ધિ થાય છે અને ભવાત્મમાં શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે કે જે ક્ષપક એણીએ લઈ જાય છે, જેથી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાન તે ભાવનું જ્ઞાન છે અનુભવ જ્ઞાન છે, આત્મ જ્ઞાન છે, મતિજ્ઞાનાવસ્થાથી અને કૃત જ્ઞાનાવસ્થાથીના ખાસ ક્ષયોપશમથી ઉપજે છે, સ્વાનુભુતિ કે છે, સ્વસંવેદન જ્ઞાન છે,

તમને સંહિત પહેલું ધ્યાન અને મનના વિકલ્પ સંહિત શુદ્ધ આત્માની અવિરુદ્ધ મુખ્ય છે તે કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ પરાધ છે પણ ધ્યેયોપસમિક પ્રવેશ જ્ઞાન છે અને સદૃશ બનાવે જ્ઞાનાનનો અનુભવ કરાવે છે. તે મર્મ બિંદુ અને શુદ્ધ બિંદુનો નિર્ણય છે અને આત્મરમ્ભનામાં સ્વ નય છે.

આત્મરમ્ભનામાં ઉપરોક્ત ફક્ત આત્મરસિદ્ધિમાં અને શુદ્ધ આત્મરસિદ્ધિમાં જ હોય અથવા સાથે લોક અધોક્તા તત્ત્વ જ્ઞાતા તથા તરિક ઉપરોક્ત રાખવામાં આવે અને કાં તો પેલાના આત્માનું જ બિંદુ મરવામાં આવે અથવા સિદ્ધિ સ્વરૂપ અથવા અસ્થિતિના ક્ષણે આવેનું બિંદુ મરવામાં આવે અથવા જ ન પરમેષ્ઠિના આત્મિક સુલેખ બિંદુ મરવામાં આવે.

જ્યારે ફક્ત આત્મરસિદ્ધિમાં સ્વ હોય ત્યારે સંતોષક ચેતનમાં હોય કે કેટલાક સંતોષક સ્થાનોમાં લોક આત્મરસિદ્ધિમાં સ્વ રાખવામાં આવે તે સ્થાનો — અસ્તત્ત્વ ઉપરોક્ત વચ્ચે જાય, ક્ષણ, બે ક્ષણ અને તેની વચ્ચે જાય, ક્ષણ, ત્યાં અસ્તત્ત્વ પ્રવેશમાં સ્વ રાખવું અને નાશિત બિંદુ આત્મ રસિદ્ધિમાં સ્વ રાખવું.

એક આત્મરસિદ્ધિ અને એક સુલેખ મર્મોપસમ બિંદુ મરવામાં આવે છે. આખી બધી રાખતી અથવા નાશિતના અમ બાજ ઉપર દ્રષ્ટિ સ્થાપન કરવી. આત્મરમ્ભના કરવામાં આત્માના સુલેખ આત્મામાંથી જ મુક્તિના અનુભવ શોધવા અથવા બાક રાખેલ સ્વ કે સ્વના સમાપ્ત ઉપરથી અપ્પવસાય દ્વારા આત્મ રમ્ભના કરવી, જેમ સૂર્યના સદૃશો કિરણોમાંથી કેટલે એક કિરણ દ્વારા સૂર્ય પદ્મોત્પત્તિની કલ્પના કરાય તેમ કેટલે એક અપ્પવસાય દ્વારા આત્મરમ્ભના કરી રહાય.

સુલેખ મર્મ પ્રમાણે આત્મ પરિવૃત્તિ કરવી અથવા મુક્તિના અનુભવ આત્માના સુલેખ મર્મને પરિવૃત્તિથી તે અનુભવ જ્ઞાન કોણ છે અને તે શુદ્ધ પરિવૃત્તિમાં સ્થિતિ કરવી તે બાવ આત્મ છે. હવે આત્માનું બિંદુ કેવી રીતે મરવું તે બતાવવામાં આવે છે.

આત્મ મર્મ ન-અર્થ આત્માના સુલેખ અને તેને અનુભવમાં કેવી રીતે સેવા તે બતાવવામાં આવે છે. અર્થ નિર્ણય નથી મુખ્ય છે તેથી બીજા નવોનો નિર્ણય ન સમજવો.

જ્ઞાન જ્ઞાનથી મુક્તિના અનુભવ લોક અધોક્ત સ્વરૂપ, આત્મ રસિદ્ધિ, આત્મ નિર્ણય આત્મ સુલેખ અને સુલેખ મર્મોપસમ નહીં, નિર્ણય (પેલાનો આત્મા) સુલેખ મર્મોપસમ કેવી રીતે પરિવૃત્તિ છે તેને અનુભવ કરો, જે વચ્ચે ? સુલેખ પરિવૃત્તિમાં થાય છે તે વચ્ચે તે સુલેખ મર્મોપસમ ઉપર થાય છે ત્યારે પૂર્વ મર્મોપસમ અથવા થાય છે તે અત્તરવૃત્તિથી એકાગ્ર બિંદુ આત્મરમ્ભના સુલેખ મુખ્ય નથી સેવી ત્યારે સર્વ સુલેખના મર્મોપસમ સ્વરૂપે અનુભવમાં થાય ત્યારે આત્મા તેના ક્ષણ અને મર્મોપસમ એકત થાય છે આ અધોક્ત જ્ઞાન કલ્પાય.

કેટલે સુલેખે જુદા જુદા અનુભવ અને આત્માથી સુલેખ બિંદુ તારવે તે કોઈ જ્ઞાન છે. જે જ્ઞાન પ્રમાણ નિર્ણય સવિવારે શુદ્ધ બિંદુના પોલા મર્મોપસમ નિર્ણય છે અને

અભેદ સ્વરૂપનો અનુભવ એકત્વ વિતર્ક અવિચારે (સમાધિ)નો વિષય છે પણ આપણામા શુદ્ધ ધ્યાન જેટલી નિર્મળતા રહેતી નથી છતાં ભેદ તથા અભેદ સ્વરૂપનો પ્રત્યા પ્રમાણે અશક્ય અનુભવ કરી ધર્મ ધ્યાનમા ઉતરી શકીએ છીએ

આત્માનો અનુભવ તે અનુભવ જ્ઞાન અથવા અનુભવ સ્પર્શનથી ક્ષયોપશમિક ભાવ શ્રુતજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ થાય છે જે કે કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ પરોક્ષ છે આત્માના સર્વ ગુણો પણ જ્ઞાનથી બાણી શકાય છે આપણી સત્તામા (આત્મ પ્રદેશોમા) કેવળજ્ઞાન (અનંત જ્ઞાન) છે, પ્રદેશે પ્રદેશે અનંત જ્ઞાન છે પણ કર્મ આવરણથી ઢકાઈ ગયેલ છે અનુભવ જ્ઞાનના અભ્યાસથી ક્ષયોપશમ થતા થતાં છેવટે આપણુ જ જ્ઞાન ત્યારે સર્વ આવરણ રહીન થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે જેને સત્તામા કેવળજ્ઞાન હોય તે જ કેવળ જ્ઞાનનો શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર નિશ્ચય કરી લોક અલોકના તટસ્થ જ્ઞાતા થવાનો અભ્યાસ કેળવી શકે

જ્ઞાનથી વસ્તુનુ સ્વરૂપ અનેક અશો અને ભેદોથી બાણી શકાય છે તેથી જ્ઞાનનો ઉપયોગ સાકાર ગણાય છે સમાધિથી અનુભવ જ્ઞાન આવે છે અનુભવ જ્ઞાનથી અપૂર્વ અભિનવજ્ઞાન પ્રગટે છે તેથી શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે અને છેવટે કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે

દર્શન—દર્શનથી શ્રુત જ્ઞાને અનુસાર લોક અલોકનાં મનોદર્શનથી તટસ્થ દ્રષ્ટા થઈ શકાય છે આત્મ પ્રદેશો પણ જેવાય છે સ્વરૂપ સન્તાનું અવલોકન થાય છે, ચેતનાનો આભાસ થાય છે આપણી સત્તામા કેવળ દર્શન હોય તો કેવળ દર્શનનો આભાસ અશક્ય કેળવી શકાય. તો છેવટે આપણા દર્શન ગુણના આવરણો દૂર થતા થતા સર્વ આવરણો દૂર થાય ત્યારે દર્શન ગુણ, કેવળ દર્શન થઈ જાય છે ભેદ, આકાર કે શુદ્ધ શુદ્ધ અશોના વિસ્તાર વગર સમુચ્ચ વસ્તુનુ દર્શન થાય તેથી દર્શન ઉપયોગ નિરતકાર કહેવાય છે

જ્ઞાન અને દર્શન ઉપયોગ કરતા રહે છે એટલે કે ચેતના જ્ઞાન ઉપયોગ કે દર્શન ઉપયોગમા પારિણામિક ભાવથી પરિણમ્યા કરે છે તેમજ વીર્યના સહઅગ્રથી જે ઉપયોગ લગાવેલો હોય તે લગાવી શકીએ છીએ અહિં જીવસ્થને સમયનો હિસાબ હોતો નથી અને અંતર વૃત્તિમા કોઈક વખતે ખબર પણ રહેતી નથી કે વર્તમાન ઉપયોગ જ્ઞાનનો છે કે દર્શનનો પણ ચિંતા કરવી નહિ કારણ કે બન્ને આત્મસ્વરૂપ જ છે

ચારિત્ર—મોહનીયકર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓને મંદ કરવી કે તેનો અભાવ કરવો, રાગદ્વેષની મદતા કે અભાવ, મુખદુઃખની લાગણીનો અભાવ, ઈષ્ટ અનિષ્ટપણાની ભુદ્ધિનો અભાવ, શુદ્ધ આત્મ ગુણોમા મિત્રતા, શાંત (સમતા) રસમાં લીન થવું આ બધા ભાવ ચારિત્રના પર્યાય છે ત્યારે ભાવ ચારિત્રમા પ્રવૃત્તિ હોય છે ત્યારે મન, વચન, કાયાના યોગોમાના કોઈ સાવચ વેપારમાં જોડાતા નથી આત્માના ધ્યાન વખતે મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિઓ કોઈ રચુલ રીતે

ઉચ્ચમાં આવતી નથી એટલે રાક્ષસે આપોઆપ મદ પડી જાય છે. નિજ આરમ્ભગુણોમાં સ્થિરતા કરી નિજ ચાલિ ઝુલ્ય જોળખે. ચાલિની શુદ્ધતાની તાત્પર્યના પ્રભાવે ચાલિના બેડો છે.

આદિમક સુખ—ત્યારે જાવ ચાલિ પ્રવર્તે છે ત્યારે ચાલિની શુદ્ધતાની તાત્પર્યના પ્રભાવે તેટલા અસથી આદિમક સુખનો અનુભવ થાય છે. તેને ચાલિ કે તપમાં આદિમક સુખનો અનુભવ ન થાય તેનું ચાલિ કે તપ દબાય સમજવું અને તેને ચાલિ કે તપમાં આદિમક સુખનો અનુભવ થાય તેનો જોડો પાર સમજવો. આરમ્ભના ગુણોના અનુભવમાં હૃદય હૃતરવાથી આદિમા અને ગુણની એકરસરૂપ પરિવૃત્તિ થાય છે ત્યારે આદિમક સુખનો અનુભવ થાય છે.

સુખની કિમ્મતિ તો આત્મ પ્રવૃત્તિમાંથી જ થાય છે પણ મન અને હૃદયો ત્યારે આત્મ પદાધર્મો જોડાય છે ત્યારે સાતાવેદનીય કર્મનો ઉત્પ હોય તો હૃદય સ્થિર સુખરૂપ થાય છે કાળ્ય કે મેહનિષર્ગથી છવ્ય જામવામાં પડે છે અને પાંદજીક વસ્તુથી સુખ થયું એવું થાય છે પણ મન આત્મામાં જોડાય છે એટલે હૃદયો શાંત થઈ જાય છે અને પછી જે સુખના અનુભવ થાય છે તે પ્રત્યક્ષ આદિમક સુખ સાબિત થાય છે તે વખતે અસાધ્ય વેદનીઓ ઉત્પ થયો હોય તો પણ તેની ઉપેક્ષા થાય છે અને આત્મના ગુણના અનુભવથી જુદું સુખ જામવાય છે.

વીર્ય—જે ગુણના અનુભવમાં પ્રવૃત્તિ કરી હોય તે પ્રપત્ત વીર્ય (પદ્ધત વીર્ય)થી થાય છે, ચાલિમાં પણ વીર્ય સ્થાપ કરે છે. ચેતનામાં અલ્પ સ્ફુરણથી પણ વીર્ય ઝલ્લુ જાણી થકાય છે. આત્મામાં મન જોડાઈ હોય ત્યારે પણ વીર્ય ઝલ્લુ સ્થાપ કરે છે આવી રીતે વીર્ય જુદો જોડાઈ તેનો અનુભવ કરે.

સાધ્ય—તે નિઃશયમક શુદ્ધ આત્મ પરિવૃત્તિ છે. પોતાની સત્તામાં દેવગણ, દેવગણ, અનંત આદિમક સુખ અને અનંત સક્રિયો છે તે સંપૂર્ણ સક્રિયોને તાન, દર્શન, ચાલિ, તપમાં વીર્ય દોરતીને જરૂર પ્રપટ કરીશ એમ ધારીને શુદ્ધ ગ્વરણમાં દશાથી પરિવૃત્તિ કરતી અને તેમાં રિશ્ત થતું.

જાન તથા દર્શનના શુદ્ધ ઉપયોગમાં પ્રવૃત્તિ પરિવૃત્તિથી થાય છે અને રિશ્તના ચાલિથી થાય છે. શુદ્ધ ઉપયોગમાં પણ જાવ ચાલિ પધોય છે ઉપયોગમાં જાડા સદ્યારી છે અને જાતી શુદ્ધ પરિવૃત્તિથી જાવ નિર્ગત ઉત્પન્ન થાય છે.

તપ—તપ આદિમાંની શુદ્ધિનું સાધન છે તમી કાલ્યમાં કાર્યનો ઉપયોગ કરીને તે ગુણ મદવાય છે તે જાન દર્શન, ચાલિ અને સદાગત્ય છે. અને જાવ નિર્ગતનું સાધન છે. જાવ નિર્ગત તે પાંદજીક સુખને અસથી અને આદિમક સુખનો અનુભવ છે એટલે

જ્ઞાન, દર્શન-ચાત્રિ અને તપમાં આત્મિક મુખ ઉપજે તો નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગ સમજવો જ્ઞાન, દર્શન આત્મિકમુખ અને વીર્ય સર્વ જીવતા ભાવ પ્રાપ્ત છે તેમા નિગત ઉપયોગ ગમ્યવાથીમોક્ષ નહીં જ છે સિદ્ધ ભગવાનમા પણ અદગ્ય વીર્ય છે અને સસારી જીવમા પ્રવૃત્તિ (પ્રયત્ન) કે સકલ વીર્ય છે

જીવતા મૂળ શુદ્ધ ગુણો હ્રદયની દ્રષ્ટિમા કલ્પજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનંત આત્મિક મુખ, ક્ષાયક સમકિત, સમભાવ, અક્ષયપાણુ, અક્રીપણુ અનુકૂળ વીર્ય અને શુદ્ધ પર્ણિણામિક ભાવ છે બાકીના ગુણો એક અથવા બીજા ગુણના બેદ સ્વરૂપે અવહારથી કડી શકાય.

દ્વા—આધ્યાત્મ જ્ઞાનમા અનુભવ માટે દ્યાનુ સ્વરૂપ અહિંસા ભાવ સમભાવ અને સર્વ જીવ અનંત આત્મિક મુખમાં લીન થાઓ એવી ભાવના કે છે સમભાવથી સર્વ જીવો સાથે અક્રીપી ચૈતન્ય એકત્વનો અનુભવ થાય છે

ક્ષમા—આત્માના એક રસ કે પર્ણિણિતિથી શાંત રસ ઉપજે છે તે સમતાકે પર્ણિણિત છે અને વીર્યથી સમતા ચાલુ રહે છે, સમતાથી ક્ષમા ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સર્વ જીવો સાથેનો વેગ વિરોધ ઉડી જાય છે, ગગદ્વેષની પર્ણિણિતિ મદ પડી જાય છે ઉદાહરણથી વિચાર કરવો કે માટે કાંતી સાથે વેગ છે, જો એમ લાગે કે અમુકની સાથે અમૈત્રીભાવ છે તો તેનું કામણ તપાસવું, તેમા પોતાનો દોષ જણાય તો તે દોષ માટે માફી માગવી અને ન જણાય તો સમજવું કે અમુક સંયોગ કર્મ જન્ય હતો તે ખપાવવા માટે આમ યજુ છતાં મે મનમા વિરોધ રાખ્યો તે મારી ભુલ થઈ માટે માફી માગવી આવી રીતે અભ્યંતર ભાવે ક્ષમા કેળવી શકાય છે

શાંત રસ—તે સમતા ભાવની અભ્યંતર ભાવે આત્મ પ્રદેશોમા એક રસ કે પર્ણિણિતિ છે, શાંતરસની ભાવના ચિત્ત ક્ષેત્રમા સ્થિર કરવી તેથી આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય છે, તે મુખ આકુળતા, વ્યાકુળતા, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ અને ચચળતા રહિત છે

સમતા—તે સમભાવને ઉત્પન્ન કરવાનો ચાત્રિ પર્યાય છે, આત્માને અસખ્યાત અસખ્યાત પ્રદેશો છે, તે બધા સરખા છે. તેનું સમત્ત્વ અભ્યંતર દૃષ્ટિથી જોવું આખા લોકમા મધ્યમ અનંત અનંત જીવો છે. તેમના આત્મ પ્રદેશો સાથે અક્રીપી એકત્વથી એક રસકે પર્ણિણિતિ કરવી, લોકમા જ દ્રવ્ય છે તેમા પુદ્ગલો અને જીવો અનંત છે, કાળ દ્રવ્ય અનેક પ્રકારે છે પણ અહિં કાળ દ્રવ્ય લેવું, પુદ્ગલોની પર્યાય ન જોવી પણ મૂળ પુદ્ગલ દ્રવ્ય તરફ લક્ષ ગમવું બાકીના ત્રણ દ્રવ્ય એક એક છે અલોકમા અનંત અનંતઆકાર પ્રદેશો છે, આ લોક અલોકના સર્વ દ્રવ્યોને દ્રવ્યત્વેન એકત્વ કૃતિથી જોવા એટલે પોતાના આત્મ પ્રદેશોમા રહેલી સમતામાં સર્વ જગત એકરૂપ દેખાય છે

દાન—આધ્યાત્મ જ્ઞાનમા અભય દાનની ભાવના ઉત્પન્ન કરી શકાય છે તેમ જ આત્મામા આત્માના ગુણો ઉત્પન્ન કરીને આત્માને જ દાન દેવામા આવે છે તેનો લાભ આત્મા લઈને

તેનો મોય ઉપમોય કરે છે આવી રીતે આત્મા સ્વભાવનો કર્તા અને લોકતા બને છે. મુખ દાન વખતે સમજી શાવના રાખી, જ્ઞાનજ્ઞાનમાં સર્વે જીવોના દુ બનો સર્વથા અત થાઓ અને અત આદ્યક મુખમાં લીન થાઓ એવી શાવના રાખવી.

વિવેક—મયાદ્રશિ કન્ઝી વસ્તુના ગુણ દાણ સ્વરૂપ જાય છે અપૂર્વ કન્ઝી દાણને ત્યાજ અને ગુણોનો આદર થાય છે અને અવિદિશિ કન્ઝી ગુણોનો અનુભવ થાય છે તે શુદ્ધ જ્ઞાનનો વિવેક છે. ધર્મ જ્ઞાનના વિવેકમાં અધ્યાત્મ શાવોનો ત્યાગ અને આત્મ ભવોનો અનુભવ કરવો.

ગુણગુરુગ—આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં ક્ષી, દહતા, વસ્ત્રમ્ભ ભાવ અને જ્ઞાનદર્શ લીન થવું.

ધર્મ—જ્ઞાન કર્તૃન આદિમાં રમણના તે અધ્યાત્મ દિલો ધર્મ છે મારે આત્માના અનુભવમાં લીનથોનો અભ્યાસ રાખવો.

તત્ત્વ ક્રિષ્ણ—શુદ્ધ જ્ઞાનમાં જોવાને જાહેર તેનું શુદ્ધ રૂપ તેનું ત તત્ત્વ દિલ છે. જ્ઞાન દિવામાં આત્મ ભાવ તે તત્ત્વ દિલ છે.

મ લીરતા—દ્રાવ્યનો અભાવ, ત્વાસ્ત્ય આવે ત્યારે પ્રતિષ્ઠા થાત્તુ કરવી.

સદ્ગતરીક્ષતા—આપિ, આપિ, ઉપાપિ ઉપસર્મ પતિસને ભાવ આદિ (સમતા)થી સ્તન કરતા અને સંતોષમાં લીન થવું.

ધૈય—મોહનીય કમની કેલ પ્રાપ્તિનો આવેશ થયથી અટકાવી સકાય છે અને કર્મ પ્રાપ્તિ ચિદ્દ આદ્ય ગુણ થાત્તુ કરી સકાય છે.

સમયજ્ઞ—મોહનીય કમની પ્રાપ્તિ ઉદયમાં આવે એવા નિશિત કૃપ ન થાય કે તત્ત્વ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવું અથવા રોજના પ્રતિબદ્ધિ આદ્ય ગુણ કૃપના કરી તર્ક લીન થવું તે અધ્યાત્મ દિલનાં સમયજ્ઞ છે.

જ્ઞાન મર્જિત વૈશાખ—જ્ઞાનથી સ્વસમય અને પસમય જાતીને, પસમય હા ત્યાજ કરીને સ્વસમયમાં લીન થવું અસમય ન આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલે અધ્યાત્મ છે નમન શુદ્ધ સ્વરૂપ ન હ મન ક્ષી આગિ પન છે.

સામગ્ર—ન જ્ઞાન નિરાશયપણનો આ ભવ કયા ત સમતા છે તર્ક આપ નિશિત અને નિષ્પાદરો અભાવ છે ઉપમય પતિસ નાં કૃપ દાણના દાન એવા ભાવનો કમ પા સાદ તરીકે ઉપસારી જાણ ન પન મદ્યજ્ઞ છે.

કોમળગત—જાણના નિ ન અને પ નિ ગુદિર ગુ આત્માના અદિ સમતામાં થય અનુભવ.

સંતોષ—નિજ શુદ્ધ આત્મ પ્રેરેશો અને ગુણોના અનુભવમાં સંતૃપ્ત યદને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો.

નિરંજન—આત્મા કર્મ અને નોકર્મ તથા ગગદ્વેષાદિ દોષો રૂપી અજનની ભિન્ન છે અને શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્માને સર્વથી રહિત છે આવા અજન રહિત આત્માનો અનુભવ કરવો.

નિરાકાર—વ્યવહારિક રીતે સ્થાપન કરેલા કોઈપણ આકારવાળો આત્મા નથી તેમ જ આત્માનું નિર્વિકલ્પ દર્શન સ્વરૂપ પણ નિરાકાર છે.

નિઃસંગ—આત્મા નિશ્ચયથી પોતાના જ સ્વરૂપમાં ગૂઢ છે, પોતાના જ સ્વરૂપનો કર્તા અને ભોક્તા હોવાથી અન્ય દ્રવ્યોના ભાવોની અપેક્ષાએ આત્મા નિઃસંગ છે શુદ્ધ આત્માને કર્મ તેમ જ શરીરગદિ નોકર્મનો પણ સંગ નથી. નિજ આત્માને ખીજ દ્રવ્યોથી ભિન્ન આત્મભાવે (અંતર વૃત્તિથી) તારીને પોતાના નિશ્ચય સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો.

નિષ્ક્રિય—જો આત્માને મન, વચન, કાયા એ ત્રણ યોગ અથવા ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણો ન હોય તો શુદ્ધ સ્વરૂપે આત્મા વ્યવહારથી નિષ્ક્રિય છે, અચલ છે, સ્થિર છે માટે ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણો તથા યોગોથી આત્માને ભિન્ન તારીને ભાવથી અક્રિય આત્માનો અનુભવ કરવો નિશ્ચયથી અશુદ્ધ લઘુ ગુણ પર્યાય અને પારિણામિક ભાવને કારણે જ્યે દ્રવ્યો પોતાના ભાવમાં પરિણમવા ૩૫ ક્રિયા કરે છે અને વ્યવહારથી ફક્ત છવ તથા પુદ્ગલ સક્રિય છે.

સ્વયંભુ—આત્મા સ્વતંત્ર, નિગલળનપણે પોતાના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયમાં વર્તે છે, કોઈએ તેને ઉત્પન્ન કર્યા નથી પોતાની મેળે એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય તરીકે રહે છે, જે આત્માને જીવવાના સાધન રૂપે ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણોની જરૂર નથી એવો શુદ્ધ આત્મા સર્વથા સ્વતંત્ર છે માટે સ્વયંભુ આત્માના ધ્યાનમાં લીન થાઓ.

નિર્ભય—આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે, કર્મ અને કર્મ ફળથી ભિન્ન છે, સર્વ બાહ્ય વસ્તુથી ભિન્ન છે, અમર છે, આધિ, બાધિ, ઉપાધિથી ભિન્ન છે, તેનો ભોગ તેના ગુણો જ છે, જ્ઞાન કર્મથી ભિન્ન છે તેથી આત્મા નિર્ભય છે, આવા નિર્ભય સ્વરૂપને જુઓ.

વાત્સલ્ય ભાવ—સર્વ જીવો અનંત આત્મિક સુખમાં લીન થાઓ એ ભાવના પર વાત્સલ્ય ભાવ છે અને પોતાના શુદ્ધ ગુણોમાં પ્રેમ, રૂચી, આનંદ, તન-મયપણ અને તિવ્રભાવ તે આત્મ વાત્સલ્યભાવ છે આવા શુદ્ધ વાત્સલ્યભાવમાં લીન થવું.

શુદ્ધ પરિણતિ—શ્રુત જ્ઞાનના આધારે પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં મતિજ્ઞાનના અવગ્રહ (ગુણનું અહણું), ધક્કા (ગુણનો વિચાર) અવાપ્ત (ગુણનો નિશ્ચય), ધારણા (ગુણના ભાવને ધારણા કરી ગમવું), ધ્યાન (ગુણમાં તન-મયપણ), અનાધિ (ગુણની અર્થ ક્રિયામાં શબ્દાતીત યદને લીન થવું અને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો) ના પરિણતિ ઝંપી સમક્રિત શુદ્ધ પરિણતિ છે કાગણ કે સમક્રિત શુદ્ધ

માર્ગ ખતાવે છે. યાત્રિ શુદ્ધ પરિવૃત્તિ છે કારણ કે યાત્રિ શુદ્ધ માર્ગમાં પ્રવૃત્ત કરીને ચિત્ત કરે છે શુદ્ધ પરિવૃત્તિમાં નીર્ભ પ્રવૃત્તિ કરવામાં સ્થાપ કરે છે. પ્રેમી ગાનથી જન્માય છે. દસાનથી શુદ્ધ પરિવૃત્તિ નિષ્કામતાક થાય છે. વળી શુદ્ધ પરિવૃત્તિ પર્યાય પણ છે કારણ કે ઉપરોક્ત બ્રહ્મચર્યા કરે છે શુદ્ધ પરિવૃત્તિથી સવર તથા નિર્ગર થાય છે તેથી તે અનુભવ અને તપ રૂપ પણ કહેવાય.

ક્ષાયક ભાવ—આત્માના ઝુલોતુ સપૂર્ણ શુદ્ધ અને કાયામનુ સ્વરૂપ તે ક્ષાયક ભાવ છે. તે ઉત્કૃષ્ટ ભાવ અને ઉત્કૃષ્ટ તત્ત્વપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે. મારે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ પામવા માટે ઝુલોતમાં છે. જીવનવાનો અભ્યાસ તખવેલ તે ખ્યાન અને સમાધિથી થાય છે.

નિરુપદ્ધ—સર્વ ઇન્દ્રિય, મનસા વાચના મોહમાંથી મુક્ત અવસ્થાને આત્માનુ નિ રૂપ સ્વરૂપ છે તેનો સમાધિથી અનુભવ કરવેલ.

નિર્મળ—આત્મા દમન કર્મ અને નોકર્મથી વિન્ન છે તથા તમ દેષાદિ દોષા રૂપી ભાવ મળથી પણ વિન્ન છે. આત્માના નિર્મળ સ્વરૂપનો અનુભવ શુદ્ધ ધ્યાનના બી ન પાયામાં આવે છે. આત્માના નિર્મળ સ્વરૂપના અનુભવનો અભ્યાસ ધ્યાનથી કરવેલ.

અવેદી—આત્મા સ્વરૂપથી બી નથી, પુરૂષ નથી, નપુસક નથી, શુદ્ધ ભાવે નિઃકામ છે અને કિંદા નહિ છે. આવા અવેદી નિઃકામ સ્વરૂપનો ધ્યાનથી અભ્યાસ કરવેલ.

સદૃશ આનંદ સ્વરૂપ—આત્મા પોતાની મેળે / સુખ રૂપ છે તે જાતી હરિનાના વિસ્ફારા સુખ ભોગવતુ તે તે સૂર્યના તાપ અને અનુવાણમાં રહેલો કરવા જેવું છે. મારે આત્મિક ગુણ ભાગવવા મારે આત્મ પ્રદેશના સદૃશ આનંદમય પેના લીન થઈ રહેવું.

સત્ ચિત્ આનંદ—સત્=ત્રિકાલીક દમ, ચિત્=ગાન સ્વરૂપ, આનંદ=આનંદ સ્વરૂપ. મારે આત્મા યાતાનંદ સ્વરૂપ છે. હું સત્ પર પ્રકાશક ચૈતન્ય છું. ગાન અને સુખ રૂપ પણ હું શુદ્ધ અનુભવ રૂપ છું. શુદ્ધ ઉપરોક્ત રૂપ છું. નિષ્કામ નસી ગાન સ્વરૂપ છું. શુદ્ધ ઝુલ પથોમાં પરિવૃત્ત સ્વરૂપ પથાય છું. એક પરમ સમસ્તી શુદ્ધ સિદ્ધ સ્વરૂપમાં પરિવૃત્ત સ્વરૂપ છું.

સાંદ—સત્=પરમૈયા, અંદ=અંધા. અથવા પરમૈયા, હું પરમાત્મા સ્વરૂપ છું. મારી સત્તામાં કેવળગાન, કેવળ દસન, અનંત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમાધિ, શુદ્ધ પારિવાનિક છે. મારા અનંત ઝુલ પથોમાં સમને સમને પરિવૃત્ત છે તે અપેક્ષાએ હું અનંત ઝુલ-પથ સ્વરૂપ છું. તે સર્વ ગુણ પથોનું દષ્ટ મારે આત્મા જ છે તેથી હું અનંત સ્વરૂપે એક છું. મારે આત્મા—

કર્મને દલ્લામે હરિ છે

સ્વભાવનો કર્મ અને મોહના દોષથી બ્રહ્મા છે

કર્મ નાશ કરી શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ કરનાર મહાદેવ છે,
 ઉપાધિઓથી રહિત નિગકુળ આત્મિક સુખ પ્રગટ કરનાર શકર છે,
 આધિ આધિ અને ઉપાધિના ત્રણ પૂરને નાશ કરનાર ત્રિપુરાસી છે,
 ઉત્કૃષ્ટ પુરુષાર્થ કરી સિદ્ધિ મેળવનાર પુરુષોત્તમ છે,
 નિર્ભય યદને સર્વ જીવોને નિર્ભય કરનાર જગતનાથ છે,
 ઉત્કૃષ્ટ ગુણો ધારણ કરી અગ્નિત્વ ધરાવનાર બ્રહ્મા છે,
 સર્વ જીવોને સુખ રૂપ હોવાથી સિદ્ધ સ્વરૂપે જગદીશ છે,
 ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનાદિ ઐશ્વર્ય રૂપ સિદ્ધિને ધારણ કરનાર પરમેશ્વર છે,
 વન વાતિ કર્મનો નાશ કરનાર અરિહત છે,
 શાત રસમા લીન યદ રહેનાર શંભુ છે,
 પર્યાયોની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ વ્યય રૂપ છે,
 દ્રવ્ય તથા ગુણોની અપેક્ષાથી દ્રુવ છે,
 સ્વસ્વરૂપનો ભોગી અને પગ્ગ્વરૂપનો અભોગી છે,
 સ્વસ્વરૂપનો કર્તા અને પગ્ગ્વરૂપનો અકર્તા છે,

વળી મારો આત્મા અખંડ, અછેદ, અભેદ, અદાણ, અરોહ, નિર્માની, નિર્માયી, નિર્લોભી, અપ્રેદ, અવ્યાખાધ, અગુરુલધુ, અશરીરી, યોગાતીત પરિપૂર્ણ, નિર્વિષયી, અનેન્દ્રિય નિર્લેપ, નિષ્પત્તિગ્રહી, છે

વર્ણ-ગ્રંથ-રસ-સ્પર્શ સ્પર્શી રૂપાતીત છે,
 અગ્નિનાગ્નિ આદિ અનંત ધર્મમય છે,
 એક એક આત્મ પ્રદેશે અનંતા ગુણ છે,
 એક એક ગુણે ત્રિદાણીક અનંત પર્યાય ઉપજે છે,
 પરમ જ્યોતિ સ્વરૂપ છે,
 અસખ્ય પ્રદેશી સ્વસ્વરૂપ ગ્રમણી છે,
 અનંત ધર્મોનો પોત પોતાને દાની છે,
 પદ્મગુણ હાનિ વૃદ્ધિયુક્ત છે,
 પરદ્રવ્યોથી ભિન્ન છે, પદ્માવોથી ભિન્ન છે,

સર્વ જોયોનો તટસ્થ જાતાદેશ છે હવે જીવનું અપેક્ષાપૂર્વક (કથંચિત) સ્વરૂપ અતાવવામા આવે છે —

જ્ઞાનના આઠ આચારના આસનથી

અનુભવ રૂપે ધ્યાનથી અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧ કાસે—આત્માનો કાગ તે ઉપયોગ કાગ છે, કાત્મ કે આત્મ સદા ઉપયોગમાં રહે છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગની વસ્તુત્વતા છે માટે નિકટ મુમુક્ષુએ રાગદ્વેષ તલને શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ શુદ્ધ પર્વાયના ઉપયોગમાં નિરતર રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૨ વિનયે—વિ=વિશુદ્ધ ભાવમાં + નય એટલે દેશસ્થી કરી, એટલે વિભાવ ભાવનો ત્યાગ કરીને મનને શુદ્ધ ભાવમાં દેશવસ્થુ આર્ત તથા રોદ ધ્યાનનો ત્યાગ કરીને મનને ધર્મધ્યાન શુદ્ધ ધ્યાનમાં બેસુ.

૩ અદ્ભુત ને-નન, મન, અને ધનથી કેમકે અદ્ભુત બહુમાન કરી શકાય છે અર્થે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં સત્તાના દેશ શુદ્ધ આત્મવસ્તુતા સુદેહનું અદ્ભુત કરવાનું છે તથા મન, વચન અને કાયાના ચેતના ઉપર અદ્ભુત રાખીને નીચ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વ અને આત્મ ગુણોમાં લીન થઈ જવું કાયાને અસત્યથી ઘેર કરી, આત્માના ગુણો મનમાં ભોજવાની જગર પા ત્યારે તે ગુણો મનમાં ભોજવાની જગર પા ત્યારે તે ગુણો મનમાં ભોજવા અને મનને આત્મ દ્રવ્ય-મુખમાં ચિત્તર કમુ.

૪ અનિ-દ્વવસ્થે—આત્મથી આત્મ તત્ત્વની વિસંધતા ન કરી જવું સવર અને નિર્જનતા ભાવમાં રહીને શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વની આશાધન કરી.

૫ ઉપધાને—અર્થ તથા કરવાની રીત એવી છે કે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને લક્ષમાં રાખવું અને તે સત્ત્વ અને ધ્યાન રૂપે છે.

૬ અવજન—જ્ઞાનનામાં તે સજ્જ કરે છે અને અર્થ આત્મ દ્રવ્યો મનના પર્વાય છે અને ત્રિવિધ પર્વાય સર્વથા શુદ્ધ જ્ઞાન છે માટે સત્તામાં સ્તેષ શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યમાં દૃષ્ટિ સખા.

૭ અર્થ—જ્ઞાનના સખા વાચ્યમાં ભાવ છે, અર્થ આત્માના શુદ્ધ ભાવો તે કવણજ્ઞાન, કેવળાદર્શન, ક્ષાયક સમક્ષીત અને શુદ્ધ પારિવ્રજિકા ભાવો છે તે ભાવોમાં ધ્યાનની મતિને પરિણમવવી.

૮ અવજન આત્મ ઉલ્લસ-શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં નિરતર રહી કરવું.

જ્ઞાનના આઠ આચારના આસનથી

ધ્યાન કારા અધ્યાત્મ જ્ઞાન (અનુભવ રૂપે)

૧ નિરાહીય—આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન, કેવળાદર્શન, ક્ષાયક સમક્ષીત શુદ્ધ પારિવ્રજિકા અને અનન આત્મિક દૃષ્ટિ છે અને તે ન કરવાનું છે તમારું ધ્યાનના ધ્યાન.

દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી પરિણતિ કરવાથી અથવા પોતાનો આત્મ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર (આત્મિક સુખ), વીર્ય સ્વરૂપ છે તેવો અનુભવ કરવાથી પોતાના આત્માના સ્વરૂપમાં નિશ્ચયપણે આવે છે એટલે નિજ આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે માટે આત્માના ભાવ પ્રાણો (જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય)ના નિગતર ઉપયોગ રાખવા પ્રયત્ન કરવો અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું વારવાર (ગુણના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધરવું ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની પરિણતિ કરવાનો અભ્યાસ રાખવાથી અનુભવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને જે ગુણની ભાવના થાય છે તે ગુણને ઉત્પન્ન કરવામાં પડત વીર્ય સહાય કરે છે આત્માનું (ગુણોના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધરવાથી આત્મા સંખંધી શંકા રહેતી નથી અને આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે.

૨. નિઃખીય—ઉપર જણાવેલ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ સિવાય કોઈપણ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની ઇચ્છા, વાસના ગમ્ભીરી નહિ અને ન્યારે પોતાના આત્માના ધ્યાનમાં હોઈએ ત્યારે ખીણ બધી ઇચ્છાઓ ઉડી જાય છે માટે આત્મ તત્વમાં લીન થઈ જવું

૩. નિવિત્તિગિચ્છા—પોતાની સત્તામાં કેવળજ્ઞાન આદિ શુદ્ધ ગુણો છે જ, તે ગુણો પર આવેલ કર્મ આવરણોને તોડીને નાશ કરીને પોતાના શુદ્ધ ગુણો પ્રગટ કરવા માટે પોતામાં અનંત શક્તિ ચોક્કસ છે, અને એ શક્તિઓનો ઉપયોગ ચોક્કસ કરવો જોઈએ જ, માફક કામ વિતરણની આજ્ઞામાં છે. અને હું ખાત્રીપૂર્વક માફક કામ પાર પાડીશ. માટે માગ શુદ્ધ ગુણો કેળવવાનો અભ્યાસ જરૂરી રાખવો જોઈએ એમ માની આત્માના અનુભવના લીન થઈ જવું. આત્માના ધ્યાનથી અશયી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તે સર્વ પુદ્ગળીક સુખથી શ્રેષ્ઠ છે તે આત્મ ધ્યાનનું પ્રત્યક્ષ રૂપ છે

૪. અસુહૃદ્—આત્માના શુદ્ધ ગુણો અને પ્રદેશો સિવાય કોઈ અન્ય દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયમાં વ્યાપ્ત ન થવું પુદ્ગળોના પથથો તથા તેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આકાર આદિ ભાવોમાં વ્યાપ્ત થઈને રાગદ્વેષ ન કરવો, તે કામ શુદ્ધ ઉપયોગથી થાય છે માટે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગ રાખવો.

૫. ઉવચ્છુલ્લ—મોહનીય કર્મની ૨૮ માંથી કોઈ પણ પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થવા દેતી નહિ, તે સર્વને ઉપશમ ભાવમાં ગમ્ભીરી એટલે તે પ્રકૃતિઓ કુટાહને બધાતી મદ પ્રકૃતિમાં અથવા અન્ય પ્રકૃતિઓમાં ભળીને આપોઆપ નાશ થઈ જશે

૬. સ્થિર કિરણે—જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા અને શુદ્ધ દ્રવ્યાત્મામાં પડતીર્યથી પોતાનો ઉપયોગ સ્થિર રાખવો પોતાના જ્ઞાન સ્વરૂપના અનુભવમાં ચિત્ર થવું, પોતાની સત્તા સ્વરૂપનું આવલોકન કરવું અથવા મનથી આત્મ પ્રદેશોને જોવા અને તે દર્શન સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરતી ગુણોના અનુભવમાં ચિત્રતા, ગગદ્વેષનો અભાવ, સમતારસ (ગાત રસ)ના લીન થવું તે ભાવચારિત્ર આત્માના સર્વગુણોને જાણવા જ્ઞાન છે અને અનુભવ જ્ઞાન, અનુભવ સ્પર્શન તે પણ જ્ઞાન છે એવી રીતે જ્ઞાનને જાણીને તેમાં લીન થવું તે ચિત્રતા છે એક ગુણમાયી ખીન ગુણમા

જીવાત્મા સ્વચ્છુદ (દબ, શ્વેત, કાળ, શાવ)ની અપેક્ષાએ સત્ છે

પરચ્છુદની અપેક્ષાએ અસત્ છે

દબની અપેક્ષાએ વ્યાપ્ય (અયુક્ત અવગ્રાહનાયુક્ત) છે

ગાત્રાદિ પર્યાયની અપેક્ષાએ વ્યાપક (વશ) છે

દબાર્થીક નયથી પ્રેક્ષાથી આલિન્ન ચિન્માત્ર (ફક્ત એક ચાતુર્યે દબ) છે.

પર્યાયાર્થીક નયથી કથયિત, કિલ છે કસ્ત્યુકે ખસિા અસ્તપસ્ય કિમ છે પણ તે સર્વે ખસિામાં જીવતુ અસ્તિત્વ છે વળી

ગતિ દર્શનાદિ ખસિાથી અનેક સ્વરૂપ છે

કાળના કમથી જીવ અસ્તિ નાસ્તિ ફર છે.

ગુણભેદ, પર્યાયભેદ, કાળભેદ, શ્વેતભેદ, શુદ્ધ અશુદ્ધાદિ શાયોના ભેદો આવી રીતિ મંદોના વિદ્યમયથી સવિકલપ છે

સર્વે ગુણ પર્યાયકમક ત્રિકાલીક અભેદ સ્વરૂપે એક નિર્વિકલપ વ્ય છે.

શુદ્ધ શાયમાં પરિવ્રુત્તે ત્યારે આત્મ સ્વરૂપ છે.

સામાન્ય સ્થાપી સર્વે ખસિામાં વ્યાપી છે. વિશિષ્ટવે એક પર્યાય ફર જ છે.

સર્વ-જ્ઞા નયથી સાક્ષ્ય પદાર્થવર્તી ગાત્રા દષ્ટા છે અસર્વ જ્ઞા નયથી સ્વદબ્યમંજ પ્રવત છે, શુન્ય નયમાં ફક્ત એક આત્માનો ૧ આકાશ થાય છે. અશુન્ય નયમાં સર્વે દબોમાં પોતે જ્ઞા એક દબ છે. ગાત્ર મેષના અભેદ નયથી અધાને અજ્ઞાનાર હુ એક જીવ હુ જેમ આસ્તી અનેક પદાર્થોથી પ્રતિબિન્બીત થઈ ને અનેક રૂપ થાય છે તેમ ગાત્ર મેષના ભેદ ફક્ત વ્ય નયથી અનેક ફર હુ

જીવાત્મા નિક્ત નયથી પેદાશના નિમિત્ત શાન-દર્શન-સુખ સ્વભાવમાં જો છે અને અનિક્ત નયથી પર દબોના સન્નયથી અનિમિત્ત સ્વભાવ (વિભાવ શાય)માં આવી નય છે. સ્વભાવથી ચૈતન્ય સ્વભાવે અજ્ઞ છે અસ્વભાવીક નયથી જીવ ગોદામિ વગેરે શાયોમાં વ્યવે છે. કાળ નયથી કાળને આધીન સિદ્ધિ થાય છે આકાળ નયથી કીદૃષ્ટ પુરુષાર્થથી સ્વર સ્થિતિ પરિવ્રુત્ત થાય છે પ્રુષાર્થાર નયમાં યત્નથી સિદ્ધિ થાય છે, શાન્તિ શાયમાં આનન્દના કામ કરવા ત્યાં સવરૂપો સાક્ષ્ય થઈ અજ છે, ઈશ્વર નયથી કર્મવશ થઈ ને પશુમીન અસ્વભામાં અકામ નિર્ગમ થાય છે આનન્દાર નયથી જીવ સ્વપરિવ્રુત્તીથી જ્યાં ભેદકતા થાય છે.

કર્તા નય—અવદારથી કર્મનો કતા, નિમિત્તથી અશુદ્ધ તત્વાદિ શાયોનો કર્તા અને તેથી સમારનો કર્તા છે શુદ્ધ નિમિત્ત નયથી શુદ્ધ શાયોનો કર્તા છે.

અકર્તા નય—સાક્ષીભુત, તટસ્થ, માધ્યમ્ય જ્ઞાતા દ્રષ્ટા વદ ને રહે

ભોક્તા—મુખદુ ખનો ભોક્તા. નિશ્ચયથી સ્વભાવનો ભોક્તા છે

અભોક્તા—સાક્ષીભુત સમભાવી

ક્રિયા નય—ક્રિયાથી સિદ્ધ થાય છે

જ્ઞાન નય—ગુધ્ધ જ્ઞાન ઉપયોગથી સિદ્ધ થાય છે

વ્યવહાર નય—કર્મપુદ્ગળોથી બધ અને મોય

નિશ્ચય નય—કેવલ પોતાના પશ્ચિમથી બધ અને મોક્ષ

અગુદ્ધ નય—ઉપાધિવત્ત્ય દશા

શુદ્ધ નય—નિરૂપાધિ અમેદ સ્વભાવ દશા

નય—આત્માનુ અપેક્ષાવાળુ અશિક સ્વરૂપ પ્રમાણુ અનન સ્વભાવ (સ્વરૂપ) મય એક આત્મ દ્રવ્ય

અર્થા પરમારૂપાનો ખુલાસો—(૧) જે જીવ પરમાત્માનુ ખરૂ સ્વરૂપ જાણે છે અને પોતાના વર્તમાન સ્વરૂપમાથી પરમાત્મ સ્વરૂપ કળવવાનુ જેને જ્ઞાન હોય છે તેની સત્તામા પરમાત્મ સ્વરૂપ છે એટલે ભવ્ય આત્મામા સત્તામા પરમાત્મ સ્વરૂપ નિત્ય છે

(૨) હઝમાણે કહેની અપેક્ષાએ કહેવા માગ્યુ તે ક્યુ' મોક્ષ માર્ગ મેળવવામા ૮ થી ૧૨ ગુણુજ્ઞાન સુધીના અધ્યવસાયોમાં જેટલા આગ્યા તેટલું કામ થયુ અને બાકીના અધ્યવસાયો આવવાના જ એટલે ભવિષ્ય કાળને વર્તમાન કાળમા આગેપણુ કરવુ તે નિગમ નયથી થાય છે નિશ્ચયથી મોક્ષ માર્ગની ખરી આગધનાવાળો ગમે ત્યારે મોક્ષ જવાનો જ છે બાગમા ગુણુજ્ઞાન પછી તો નિશ્ચયથી મોક્ષ છે એટલે તેમા હદ કહેવાનુ રહેતુ નથી.

(૩) મોક્ષની આગધના કરનાર ભવ્ય જીવનો છેલ્લો પર્યાય સિદ્ધ પર્યાય છે આ ભવિષ્ય પર્યાયના સ્વરૂપનો આનંદ વર્તમાનમા અશથી ભોગની શકાય તેનો દાખલો—એક રાજકુમારને ગાદી મળવાની તૈયારી થાય છે ત્યારે તે અગાઉથી જ ગજ તરીકેનો આનંદ અશથી ભોગવે વગેરે ઘણા દાખલાથી તે સમજી શકાય છે

(૪) શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવા માટે શુદ્ધ સ્વરૂપનુ ધ્યાન ધરવુ જોઈ એ જ સમગ્રી ભાવથી સિદ્ધ સ્વરૂપ સાથે આત્માનુ એકીકરણ થાય છે

પાંચ આચાર દ્વારા

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

અધ્યાત્મ જ્ઞાન કાષ્ઠપણુ વસ્તુના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન કરી શકાય છે અનેતે તત્ત્વ દષ્ટિથી થાય છે અહિ પાંચ આચારના હદ બેદ દ્વારા અધ્યાત્મ જ્ઞાન કેળવવાની રીત બતાવી છે

સ્થાનના અઢઠ આચારના આસનનથી અનુભવ રૂપે ધ્યાનથી અધ્યાત્મ સ્થાન.

૧ કાસે—આત્માનો કાળ તે ઉપયોગ કાળ છે. કાસ્ય કે આત્મા સદા ઉપયોગમાં છે. જે અધ્યાત્મ સ્થાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગની વસ્તુઓ છે. માટે નિશ્ચય મુક્તિને રાગદ્વેષ તાલને શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ ગુણ પદાર્થના ઉપયોગમાં નિરતર રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૨ વિનય—વિ=વિશુદ્ધ ભાવમાં + નય એટલે દેશવસ્તી કરી, એટલે વિશાલ ભાવનો ત્યાગ કરીને મનને શુદ્ધ ભાવમાં દાનવણુ આર્ષ તથા રીઝ ખાનનો ત્યાગ કરીને મનને મર્મધ્યાન શુદ્ધ ધ્યાનમાં એકગુ.

૩ બહુ મ ને—તન, મન, અને કનથી કેમકે બહુમાન કરી શકાય છે. જો અધ્યાત્મ સ્થાનમાં સત્તામાં જ્યાં શુદ્ધ આત્માત્માના ગુણોનું બહુમાન કરવાનું છે ત્યાં મન, વચન અને કાનાના પેનો ઉપર બહુ તાબીને નીચ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વ અને આત્મ ગુણોમાં સ્તીન સર્વ જગુ કાપાને અસ્ત્રાથી રિધર કરી, આત્માના ગુણો મનમાં મોક્ષવાળી જરૂર પડે ત્યારે તે ગુણો મનમાં મોક્ષવાળી જરૂર પડે ત્યારે તે ગુણો મનમાં મોક્ષવા અને મનને આત્મ કમ્પ-કુલમાં રિધર કરવું.

૪ અનિન્દવશ્ચિ—આત્મથી આત્મ તત્ત્વની વિસધનાન કરવી જરૂર સવર અને નિર્જનતા ભાવોમાં સ્તી શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વની આશાધના કરવી.

૫ ઉપધાને—જો તપ કરવાથી રીઝ એવી છે કે આત્માના શુદ્ધ સ્વપને સક્ષમ થાયજી અને તે સ્વસ્થ અને ધ્યાન રૂપે છે.

૬ અજન—ક્રિયાત્મકતામાં તે સ્વસ્થ રૂપે છે અને જો આત્મ કમ્પને અજન પદાર્થ છે અને જો પદાર્થ સર્વથા શુદ્ધ પદાર્થ છે. માટે સત્તામાં એક શુદ્ધ આત્મ કમ્પમાં દક્ષિ તબી.

૭ અર્થ—મનનાના સખના વાચાર્થ ભાવ છે, જો આત્માના શુદ્ધ ભાવો તે ક્વળજ્ઞાન, કેવળાદર્શન, ક્ષાયક સમકીન અને શુદ્ધ પારિવ્યભિક ભાવો છે તે ભાવોમાં થતાની મતિને પવિષ્ણમાવવી.

૮ અજન અથવા ઉભય-શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં નિરતર રહી કરવું.

સ્થાનના અઢઠ આચારના આસનનથી

ધ્યાન કાલ અધ્યાત્મ સ્થાન (અનુભવ રૂપે ન)

૧ નિરાકીય—આત્માના શુદ્ધ સ્વપ દેવગત્યન, કેવળગત્યન, ક્ષાયક સમકીન, શુદ્ધ પારિવ્યભિક ભાવ અને અનત આદિનક સંકીત છે અને તે જ ઉપદેશ છે. ત્યાં પોતાના ગત્ય

દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી પરિણતિ કરવાથી અથવા પોતાનો આત્મ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર (આત્મિક સુખ), વીર્ય સ્વરૂપ છે તેવો અનુભવ કરવાથી પોતાના આત્માના સ્વરૂપમા નિશ્ચયપણુ આવે છે એટલે નિજ આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે માટે આત્માના ભાવ પ્રાણો (જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય)મા નિરંતર ઉપયોગ ગમવા પ્રયત્ન કરવો અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનુ વારંવાર (ગુણના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધરવુ ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની પરિણતિ કરવાનો અભ્યાસ રાખવાથી અનુભવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને જે ગુણની ભાવના થાય છે તે ગુણને ઉત્પન્ન કરવામાં પડિત વીર્ય સહાય કરે છે આત્માનુ (ગુણોના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધરવાથી આત્મા સંખંધી શંકા રહેતી નથી અને આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે.

૨. નિક્ષીય—ઉપર જણાવેલ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ સિવાય કોઇપણ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની ઇચ્છા, વાસના રાખતી નહિ અને જ્યારે પોતાના આત્માના ધ્યાનમા હોઇએ ત્યારે બીજી બંધી ઇચ્છાઓ ઉડી જાય છે માટે આત્મ તત્વમાં લીન થઇ જવુ

૩. નિવિત્તિગિચ્છા—પોતાની સત્તામા કેવળજ્ઞાન આદિ શુદ્ધ ગુણો છે જ, તે ગુણો પર આવેલ કર્મ આવરણોને તોડીને નાશ કરીને પોતાના શુદ્ધ ગુણો પ્રગટ કરવા માટે પોતામાં અનંત શક્તિ ચોક્કસ છે, અને એ શક્તિઓનો ઉપયોગ ચોક્કસ કરવો જોઇએ જ, માફક કામ વિતરાગની આજ્ઞામાં છે. અને હું ખાત્રીપૂર્વક માફક કામ પાર પાડીશ. માટે માગ શુદ્ધ ગુણો કેળવવાનો અભ્યાસ જરૂરી રાખવો જોઇએ એમ માની આત્માના અનુભવમા લીન થઇ જવુ. આત્માના ધ્યાનથી અશથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તે સર્વ પુદ્ગલીક સુખથી શ્રેષ્ઠ છે તે આત્મ ધ્યાનનુ પ્રત્યક્ષ ફળ છે

૪. અમુહ—આત્માના શુદ્ધ ગુણો અને પ્રદેશો સિવાય કોઇ અન્ય દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયમા વ્યામોહ ન થવુ પુદ્ગલોના પથથા તથા તેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આકાર આદિ ભાવોમા વ્યામોહ થઇને રાગદ્વેષ ન કરવો, તે કામ શુદ્ધ ઉપયોગથી થાય છે માટે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગ રાખવો.

૫ ઉવચ્છુહ—મોહતીય કર્મની ૨૮ માથી કોઇ પણ પ્રકૃતિ ઉદય થવા દેતી નહિ, તે સર્વને ઉપશમ ભાવમા રાખતી એટલે તે પ્રકૃતિઓ કુટાઇને બધાતી મદ પ્રકૃતિમા અથવા અન્ય પ્રકૃતિઓમા ભળીને આપોઆપ નાશ થઇ જશે

૬. સ્થિર કિરણે—જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા અને શુદ્ધ દ્રવ્યાત્મામા પંડિતવીર્યથી પોતાનો ઉપયોગ સ્થિર ગમવો પોતાના જ્ઞાન સ્વરૂપના અનુભવમા સ્થિર થવુ, પોતાની સત્તા સ્વરૂપનુ આવલોડન કરવુ અથવા મનથી આત્મ પ્રદેશને જોવા અને તે દર્શન સ્વરૂપમા સ્થિરતા કરવી ગુણોના અનુભવમા સ્થિરતા, ગગદ્વેષનો અભાવ, સમતારસ (ગાત રસ)મા લીન થવુ તે ભાવચારિત્ર આત્માના સર્વગુણોને જાણનાર જ્ઞાન છે અને અનુભવ જ્ઞાન, અનુભવ સ્પર્શન તે પણ જ્ઞાન છે એવી રીતે જ્ઞાનને જાણીને તેમા લીન થવુ તે સ્થિરતા છે એક ગુણમાથી બીજા ગુણમા

જાતી અને સ્થિતિમાં કરવામાં પડિતે વીર્ય જેવી રીતે સમુપાય કરે છે તે અતત્તુલ્યિની આત્મામાં તપાસવું કે જેથી પડિત વીર્યની ઝોળખાણ પડે આ બધા બાવ પ્રાણોમાં સ્થિતરતા કરતી તેમજ તે બાવ પ્રાણોને શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળાક્ષ નાદિ બાવોમાં સ્થિત કરી દેવા.

૭. વાદસંકેપ—આત્માના અનુભવમાં રૂચી, પ્રસન્નતા અને આનંદ થવો જોઈએ.

૮ પ્રભાવો—સાધકભાવ, નિવિકલ્પ કર્તૃત્વ સ્વરૂપ, સંકૃત્ત્વ અને આત્મિક મુખ્યતા અનુભવમાં પડિતવીર્યથી તીવ્રતા વધારતી જતી અને ગુણોમાં શુદ્ધિ કર્યા કરવાનો અભ્યાસ આપુ રાખવો. આત્મ ભાવમાં સર્વમાન પશ્ચિમ સખવા.

આશિવના ૮ આચારના આશ વાનથી અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

૭૧મું સુમતિ—અદ્વિ જ્ઞાન દ્વારા પોતાના જ છત્ર પ્રેરણા અને મુકોને મનથી જોવાના છે. મનનો વિશ્વ રૂપી તેમજ અવધી વસ્તુ છે એટલે તેમાં મુખ્ય નીકે ઝુલ્મના પર્વ ઉપરથી ઝુલ્મને ઝોળાખી ટકાય છે તેમજ આત્મા અને તેના ઝુલ્મો વચ્ચેના કાર્ય જ્ઞાનથી થાય છે પ્રેરણા અને સ્વરૂપ સત્તાનું અસંયોજન કર્તૃત્વથી થાય છે ઝુલ્મમાં સ્થિતતા, સમત્વસ્ત્વ અને આત્મિક મુખ્યતા અનુભવ આશિવથી થાય છે ઝુલ્મમાં પ્રવૃત્તિ વીર્યથી થાય છે. આવી રીતે આત્માના ઝુલ્મને અત્યંત જૂલિથી ઝોળાખવા.

૨. સામા સુમતિ—દરેક ઝુલ્મના નામ માર્ગ બેઠકવાની જરૂર પડે ત્યારે બેઠકવા.

૩. એષકા સુમતિ—આત્માનાં દરેક ઝુલ્મોમાં અવગત, હક્ક, અવગત, માત્રા, જ્ઞાન અને સમાધિથી ઉદ્ધા ઉતરવું.

૪. આવાણુકા ૬ મત્તનિકેષેવણુ સુમતિ—આત્માના સર્વ ઝુલ્મોની અલ્પ પ્રેરણાથી સાથે એકતા કરતી. આત્મ પ્રેરણાને વચ્ચેની ઉપનાં, ઉપરોચને પાત્રી ઉપનાં જ્ઞાનને મોજાની ઉપના, સંકૃત્ત્વને પાત્રીની ઉપનાં આપીને, પોતાના આત્મકલ્પની શુદ્ધી સખીને, આત્મા સાથે એકાએક કરીને, કર્મ વૃત્તિ પર બાવોની હોષ્ટા કરતી અને આત્મ વચ્ચેના ઝુલ્મ કરતુ અદ્વિ રવગત્ત્વ જાની મુખ્યતા છે અને પરબાવો ઉપર મમત્વ નથી અદ્વિ રોગોની સ્થિતતા (રોગોનો સ્થિતતામાં નિયંત્રણ) ખજ અતર્કત થાય છે.

૫. ઉચ્ચાર પાસવણુ બેજજજસાધાવ પારિકાવણિયા સમતિ થાહની સર્વ પ્રકૃતિને અમુખીરૂપ બળી તેના ત્યાગ કરવો.

૬ મન સુમિ—મનને આત્માકારે પશિષુઆવણુ, આત્મ પ્રેરણા અને ઝુલ્મોનાં મનને જોવું અને તેમાં લીન કરી રેવું.

૭. વચન ગુપ્તિ—અભાષક આત્મ સ્વરૂપમાં લીન થવું

૮. કાય ગુપ્તિ—આત્મ પ્રદેશોથી છવ અગ્નિકાયમાં છે તેવી આત્મપ્રદેશોમાં લીન થવું કાયને સ્થિર કરવાથી આત્મ પ્રદેશોની ચચળતા ઓછી થાય છે

તપના બાર આચાર દ્વારા

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧. અણુસણુ આત્માનો ખોગક જ્ઞાન છે, શરીરનો ખોરાક આહાર છે માટે જ્ઞાયક ભાવમાં લીન થવું.

૨. અણોદરી—આત્માને પેટ નથી, શરીરને પેટ છે, માટે અશરીરી આત્મ તત્વમાં લીન થવું

૩. વૃત્તિસંક્ષેપ—સર્વ વૃત્તિને આત્મામા સમાવી ફેલી એટલે જ્યારે કોઇ પુદ્ગળીક ઈચ્છા થાય ત્યારે આત્મપ્રદેશોમા મનને જોડી દેવું.

૪ ઈન્દ્રીય પડિસલીન્નત.—અનેન્દ્રીય આત્મીક સુખમાં લીન થવું

૫. રસપડિત્યાગ—આત્માના સમતાગસ (શાંતરસ) માં લીન થવું

૬. કાયા કલેશ—આત્માની અગ્નિકાય આત્મપ્રદેશોનો ઘન તેમાં લીન થવું જેટલા આકાશમા શરીર છે તેટલા આકાશ પ્રદેશોમા આત્મ પ્રદેશો છે અને ભાવશુદ્ધ જ્ઞાનથી આત્મ પ્રદેશોનો અનુભવ થઇ શકે છે એતનાનો અનુભવ કરીને આત્મપ્રદેશો જ્ઞાન સ્વરૂપે ઓળખી શકાય છે અને આકાશની ઉપમાથી આત્માનું અરૂપીન્વરૂપ જાણી શકાય છે

૭. વિનય—જ્ઞાનનો એક આચાર વિનય છે ત્યા જોઇ લેવું

૮. વૈયાવચ્ચ—પોતાના આત્માની સ્વઅહિંસા તે સંવર ભાવથી સેવા કરવી.

૯. પ્રાયશ્ચિત—મોહની કર્મની સર્વ પ્રક્રિતિઓ અને તત્કાલ સર્વ દોષોનો આત્મ પ્રદેશોમાથી ભાવથી ત્યાગ કરવા

૧૦. સજ્ઞાય—સિદ્ધ સ્વરૂપ નિજ આત્મતત્વના ગુણોને મનમા જોલવા

૧૧. ધ્યાન—આત્માના શુદ્ધ ગુણોનું ચિત્તવન કરી, ગુણના ધર્મ પ્રમાણે મનને પરિશુભાવીને, ગુણનો અનુભવ કરવો અને છેવટે મનમા કોઇપણ શબ્દ યોગ્યા વગર ગુણના અનુભવમા લીન થવું

૧૨. કાઉમરગ—સર્વ દુનિયા (એટલે લોકમા રહેલા પોતાના આત્મતત્વ અને સિદ્ધસ્વરૂપ સિવાયના સર્વ દ્રવ્યો, તેના ગુણો અને પધર્મો કે જેમા શરીર, મન વર્ગણા, વચન

જાતી અને સિદ્ધતા કરવામાં પતિ વીર્યે રીતે સદાચ કરે છે તે અત્યુત્તમી આત્મામાં તપાસતુ કે તેથી પતિ વીર્યની ઝોળખાણ પડે આ બધા સાવ પ્રયોગમાં સિદ્ધતા કરી તેમજ તે સાવ પ્રયોગને શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞનાદિ સાધેઆ લીન કરી લેવા.

૭. વાસકલ્ય—આત્માના અનુભવમાં રૂચી, પ્રસન્નતા અને આનંદ થવો એટલે.

૮ પ્રભા શ્લોક—સાધકભાવ, નિવિરુદ્ધ હર્ષન સ્વરૂપ, સાતત્ય અને આદિત્ય મુખમાં અનુભવમાં પતિવીર્યની તીવ્રતા વધારતી રહી અને ગુણોમાં શુદ્ધિ કર્યા કરવાનો અભ્યાસ આત્મ રાખવો આત્મ સાધકમાં વર્ધમાન પરિણામ રાખવા.

આદિત્યના ૮ આચારના આશ્રયનથી
અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

ધ્યાનમુખતિ—અહિં આનંદ દાસ પાતાના ૮ છવ પ્રકાર અને ગુણોને મનથી બોધાના છે. મનો વિષય રૂપી તેમજ અધી વસ્તુ છે એટલે તેમાં મુ નતુ નહિ ગુણના વર્તે ઉપલી ગુણો ઝોળખી સદાચ છે જેનક આત્મા અને તેના ગુણો તત્ત્વનું કાર્ય જ્ઞાનથી સાચ છે પ્રકાર અને સ્વરૂપ સવાનું અવશેષ હર્ષનથી સાચ છે ગુણમાં સિદ્ધતા, સમપાસ અને આદિત્ય મુખનો અનુભવ આદિત્યથી સાચ છે ગુણમાં પ્રતિ વીર્યથી સાચ છે આવી રીતે આત્માના ગુણોને અત્યુત્તમ પ્રતિથી ઝોળખવા.

૨. ભાના મુખતિ—દરેક ગુણના નામ મનાં બેસતી બસ ૫૦ તોરે બેસતી.

૩. એક વા મુખતિ—આત્માનાં દરેક ગુણોમાં અવગ્રહ, હર્ષ, જ્ઞાન, વાસકલ્ય, આનંદ અને સમાધિની હૃદય હૃદય.

૪ આધ્યક્ષ ૬ મતનિકેવલ્ય મુખતિ—આત્માનાં હર્ષ ગુણોની આત્મ પ્રકારની સાથે બેસતા કરતી. આત્મ પ્રકારને વસ્તી ઉપનાં, ઉપરોક્તને વાસ્તી ઉપનાં તપને બેસતી ઉપનાં, સાતત્યને વાસ્તી ઉપનાં આપને, પોતાના આત્મકત્વની શુદ્ધી રાખને, આત્મા સાથે બેસતી કરી, કર્મ વગેરે ૫૨ સાધેની ઉપેક્ષા કરતી અને આત્મ તત્ત્વનું સ્વરૂપ રહતુ અહિં સ્વર્ગાદિ જાની મુખતિ છે અને પરબાવો ઉપર મમત્ત નથી અહિં ચેત્તની સિદ્ધતા (વાસ્તી સિદ્ધતામાં નિષેધ) જન અત્યંત સાચ છે.

૫ ઉચ્ચાર પાસવજ બિઝજનસધાજ પારિક્ષણિયા સમતિ પ્રાદની સર્વ પ્રકારને અધ્યાત્મિક ગણી તેનો ત્યાગ કરવો.

૬ મન મુખતિ—મનના આત્માકારે પારિક્ષણિયા, આત્મ પ્રકાર અને જ્ઞાનમાં મનો બેસતુ અને તમાં લીન કરી રહ.

૭. વચન ગુપ્તિ—અભાષક આત્મ સ્વરૂપમાં લીન થવું.

૮. કાય ગુપ્તિ—આત્મ પ્રદેશથી જીવ અન્તિકાયમાં છે તેથી આત્મપ્રદેશોમાં લીન થવું કાયને ગિયર કંવાથી આત્મ પ્રદેશોની ચચળતા ઓછી થાય છે

તપના ખાર આચાર દ્વારા

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧. અણુસણુ આત્માનો ખોગક જ્ઞાન છે, શરીરનો ખોરાક આહાર છે માટે જ્ઞાયક ભાવમાં લીન થવું.

૨. અણોદરી—આત્માને પેટ નથી, શરીરને પેટ છે, માટે અશરીરી આત્મ તત્વમાં લીન થવું

૩. વૃત્તિસંક્ષેપ—સર્વ વૃત્તિને આત્મામાં સમાવી ફેવી એટલે જ્યારે કોઈ પુલ્કગળીક ઈન્દ્રિય થાય ત્યારે આત્મપ્રદેશોમાં મનને જોડી રહેવું

૪. ઈન્દ્રીય પહિસલીન્નત—અનેન્દ્રીય આત્મીક સુખમાં લીન થવું

૫. રસપહિત્યાગ—આત્માના સમતારસ (શાંતરસ) માં લીન થવું

૬. કાયા કલેશ—આત્માની અસ્તિકાય આત્મપ્રદેશોનો ઘન તેમાં લીન થવું જેટલા આકાશમાં શરીર છે તેટલા આકાશ પ્રદેશોમાં આત્મ પ્રદેશો છે અને ભાવશ્રુત જ્ઞાનથી આત્મ પ્રદેશોનો અનુભવ થઈ શકે છે એતનાનો અનુભવ કરીને આત્મપ્રદેશો જ્ઞાન સ્વરૂપે ઓળખી શકાય છે અને આકાશની ઊપમાથી આત્માનું અરૂપીસ્વરૂપ જાણી શકાય છે

૭. વિનય—જ્ઞાનનો એક આચાર વિનય છે ત્યાં જોઈ લેવું

૮. વૈયાવચ્ચ—પોતાના આત્માની સ્વઅહિંસા તે સંવર ભાવથી સેવા કરવી.

૯. પ્રાયશ્ચિત્ત—મોહની કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓ અને તત્ત્વજન્ય સર્વ દોષોનો આત્મ પ્રદેશોમાંથી ભાવથી ત્યાગ કરવા

૧૦. સજ્ઞાય—સિદ્ધ સ્વરૂપ નિજ આત્મતત્વના ગુણોને મનમાં ખોલવા

૧૧. ધ્યાન—આત્માના ગુદ્ધ ગુણોનું ચિત્તવન કરી, ગુણના ધર્મ પ્રમાણે મનને પરિશુભાવીને, ગુણનો અનુભવ કરવો અને જેવડે મનમાં કોઈપણ શબ્દ ખોલ્યા વગર ગુણના અનુભવમાં લીન થવું

૧૨. કાઉસગ્ગ—સર્વ દુનિયા (એટલે લોકમાં રહેલા પોતાના આત્મતત્વ અને સિદ્ધસ્વરૂપ સિવાયના સર્વ દ્રવ્યો, તેના ગુણો અને પદાર્થો કે જેમાં શરીર, મન વર્ગીયા, વચન

વર્તણૂક કરી કરી જાય પણ આત્મ જ્ઞાન છે તેનો વાપરી લેવા કરીને નિજ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં લીન થઈ જાય

વિર્જનના ત્રણ આચાર દ્વારા

આત્મજ્ઞાન પ્રવૃત્તિ

૧ ઉપયોગ—વર્તમાન, શુદ્ધ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગ સખવો, આત્મજ્ઞાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગ, અપેક્ષાપૂર્વક વર્તમાન અને શુદ્ધ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ એક જ છે તે જ્ઞાન શુદ્ધ જ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાનની પસંદ નિર્ણયના દ્વારા છે એટલે ઉપયોગ એવી કે શુદ્ધ એવીમાં જ નથી છે. માયા, નિરાત અને મિથ્યાદશની સમીપ રહીને જે ઉપયોગ છે તે અપેક્ષાપૂર્વક શુદ્ધ જ્ઞાનને અર્થ ને માયા કરી તે સ્વરૂપ સખવો કારણ કે માયાનો સર્વથા શુદ્ધ નો કાર્ય જુલુસમાં થાય છે.

૨ સ્વામીગણિત—પ્રેરણાની સક્તિ આત્મજ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાનમાં કરી, આત્મજ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાનમાં કરી તે સ્વરૂપ નહીં આત્મજ્ઞાન ન થાય અને માયા કુળે તે સખવો કે આત્મજ્ઞાનમાં કરી તે સ્વરૂપ નહીં, માટે તેનો અર્થ કરવા કે કરી રહી આત્મજ્ઞાન થાય.

૩. સક્તિ સ્વામીગણિત નહીં—જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાનમાં કરી તે સ્વરૂપ નહીં તેમાં લીન થઈ પણ આત્મજ્ઞાનમાં કરી આત્મજ્ઞાનમાં કરી તે સ્વરૂપ નહીં, અને આત્મજ્ઞાન ન થાય તે આત્મજ્ઞાન થાય એવી રીતે આત્મજ્ઞાન થાય.

શુદ્ધ શુદ્ધ આધ્યાત્મિક અવસ્થા

દર્શાવતા સંસ્કારની વ્યાખ્યા અને

સમજૂતી

જેમ સ્વરૂપ કિસ્સો કરી સુધી જ્ઞાન છે તેમ સ્વરૂપ અર્થ સ્વરૂપ સંસ્કારના સંસ્કાર પ્રમાણે શુદ્ધ અધ્યાત્મિક ઉપયોગ કરીને આત્મજ્ઞાનમાં કરી સંસ્કાર છે તે હવે જ્ઞાનમાં આવે છે.

૧ અસ્તિત્વ—શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન અસ્તિત્વ સ્વરૂપની દ્વારા છે.

(૧) સ્વરૂપ—જ્ઞાન ત્રણ પર્યાયના સમજૂતિ અર્થ આત્મજ્ઞાન.

(૨) સ્વરૂપ—જ્ઞાન અર્થ અર્થનો પદ.

(૩) સ્વરૂપ—શુદ્ધ ઉપયોગની વર્તમાન.

(૪) સ્વરૂપ—જ્ઞાન જ્ઞાન, જ્ઞાન જ્ઞાન, જ્ઞાન આત્મિક શુદ્ધ, સંસ્કારિક જ્ઞાન આત્મિક, જ્ઞાન નિર્વ જ્ઞાન કલ્યાણિક શુદ્ધ.

સ્વરૂપ—જ્ઞાન—જ્ઞાન—જ્ઞાન તે સ્વરૂપિક છે.

૨ સ્વસંવેદન જ્ઞાન—તેના બે ભેદ—(૧) સરાગ તે ઇદ્રિયોના વિષયના અનુભવમાં સુખદુઃખની લાગણી ઉપે હોય છે (૨) સ્વસંવેદન વીતરાગ જ્ઞાન—રાગ, દ્વેષ, નિદાન વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરીને નિજ શુદ્ધ સ્વચતુર્દયમા રમણતા કરવી અને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો અત્યખ્યાત પ્રદેશોમા મન ચિયર કરી જ્ઞાન, દર્શન, સુખને શોધશો તો ખાત્રી થશે કે તે ગુણો આત્મામા જ અનુભવાય છે

૩ સમાધિ—ગજ્ઞતા વિકલ્પ વગર આત્માના ગુણોના અનુભવમાં લીન થવું તે સમાધિ લીનતા એકાગ્રતા, તન્મયપણું, એકાકાર વ્યવસ્થા એ સર્વ એકાર્યવાચી છે અહિં આત્મ દ્રવ્ય, આત્માના ગુણો અને ગુણના પર્યાય અભેદ સ્વરૂપે છે, તેમની ભિન્નતાનો વિકલ્પ અહિં નથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપી રતનત્રયનો અહિં એકાકાર થાય છે આત્માના કોઇ એક મુખ્ય શુદ્ધ ગુણનું આલમ્બન લઇને પછી સમાધિમા પ્રવેશી શકાય અથવા અનંત ગુણોના સમૂહરૂપ નિજ શુદ્ધ આત્મપ્રદેશોમા લીન થવું અહિં મન, વચન અને કાયાના યોગમા ઉપયોગ નથી. સમાધિમા સમતા, ચિત્તરતા અને સહજ આનંદનો અનુભવ થાય છે

૪. લય સમાધિ—સમાધિમા પ્રવેશ કર્યા પછીની દશાને લય સમાધિ પણ કહે છે, અહિં પ્રયતન નથી, સકલ્પ નથી, કોઇ જાતની કલ્પના નથી શરીર ઇદ્રિયો, વચન, મન અને સર્વ જગતનો વિચાર નથી, તે સર્વમાથી ચિત્ત છીં જાય છે, બાહ્ય વસ્તુઓનું જ્ઞાન રહેતું નથી આત્માનો પણ કોઇ વિકલ્પ નથી એટલે કે કોઇપણ પ્રકારનો વિચાર થતો નથી. શુદ્ધલધ્યાનની અપેક્ષાએ એકલ્પ વિતર્ક અવિચાર છે ધર્મધ્યાનમા અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓ એને લય સમાધિ કહે છે આત્માના ગુણોમાં રમણતા કરતાં શુદ્ધ ઉપયોગે આત્માને આત્મારૂપે જોઈ રહીને તેમાં સ્થિરતા કરવાથી એક કલાકમા લય સમાધિ પ્રગટ થશે અને અતિમ સંતોષની ઝાંખી આપોઆપ જણાશે મન આત્મામા જ લીન થવાથી મરેલા જેવું થઇ જાય છે તેથી પોતાની મેળે લય પામે છે લયમા ઉઘેતા જેવું લાગે પણ ખરી રીતે નિ સંગ અવસ્થા ધારણ થાય છે, જે છે પોતે જ આત્મા છે, બીજું કંઈ નથી પરલાવ (વાસના) થી નિવૃત્ત થઇને નિષ્ક્રિય મોક્ષ અવસ્થામા મુખ્ય છે તેની ખાત્રી લય સમાધિથી થાય છે અને ભવ્યપણાનો નિશ્ચય થાય છે મોહના અભાવે આત્માનું પોતાનું સહજ સુખ ભોગવે છે તે મોક્ષના સુખનો સાક્ષાત્કાર છે આત્મા અનંત ગુણુ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય (આત્મકૃતિ) ધારણ કરે છે, શરીર છુટે કે ગ્રહે તેની દરકાર નથી

૫. ઓઠાસિન્ય વૃત્તિ—લયની પ્રાપ્તિ થતા મનમાં આખું જગત એક સંખુ બાસે છે, વસ્તુને વસ્તુગતે જોઇને આત્મભાવે રહેવાની સમવૃત્તિ થાય છે અહિં જ્ઞાની નથી, વિષયો પર દ્વેષ નથી, હર્ષ, ગેાહ, લય, લોભ વગેરે કોઇ પણ મોહનીય ઝર્મની પ્રકૃતિનો ઉદય નથી

સમરસી ભાવ—અહિં શુદ્ધ આત્મરસ (સમતા રસમય જ્ઞાન આનંદ) નો અનુભવ કરવો તે મિદ્ધ વ્યવસ્થાની સાથે એકાદગ્ન્યથી થાય છે કલ્પના અને મનોદર્શનથી દ્રવ્યથી પોતાના

આત્મગેહોના અધીપતિ અને સિદ્ધ પરમાત્માના આત્મગેહોના મનનું અધીકત્વ કર્યું. એમથી પોતાનો આત્મા સિદ્ધગેહમાં વ્યક્તિ કે હોય એવી કલ્પના કરવી, કાળથી શુદ્ધ ઉપોદ્યમ (માન, ઈર્ષ્ય) ની વર્જના (પારિશ્રમિક બાવથી જ્ઞાન ઈર્ષ્યમાં પરિવર્તન) અને બાવથી કેવળજ્ઞાન, કેવળ ઈર્ષ્ય, અનંત આત્મિક મુખ, ધ્યાનક સમર્પિત, અનંત આત્મિકસમર્પિતમાં નિર્ગ જ્ઞાન, ઈર્ષ્ય, મહા, આત્મ અને વીર્યથી પરિવૃત્તિ કરવી અને તેમાં લીન થઈને શાંત ચિત્તાનુચ્ચયમય પોતે બની શકે.

અથવા સિદ્ધ જાગવાને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરીકે યોગ્યપણે જાણીને પછી સિદ્ધ સ્વરૂપ પોતાના આત્માને ધારીને, પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની સાથે તન્મય થવું.

અથવા સિદ્ધ પરમાત્માનો આત્મભાવે સ્વયં વેદન વીતરાગ જ્ઞાનથી અનુભવ, કરવે બધું કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપમય બની ગયેલ હોય તેવી રીતે યોગ અસોહ્યા તદ્દત્ત જ્ઞાન રૂપ થઈને શાંત આત્મિક સ્થામાં લીન થવું.

નિરોપણી અપેક્ષાએ આગમથી ભલે સિક્કો નિરોપણ થાય પછી કે એટલે કે નિરોપણ, નિરોપણ, અધીપતિ નિરોપણ નિરોપણ, જ્ઞાનનું સમર્પણસ્થાન અનેક ભાવો કેળવવા.

૭. ૬ મની બાવ—અહિ શરીરમાં પૌરુષશક્તિ બાવને આત્માથી જિન તાલીને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ત મય થઈને શાંત સ્થાને અનુભવ કરવો. તેને માટે—

સ્થાન—એકાંત પવિત્ર રમ્પગેહ સ્થાન છે.

આસન—મુખાસન.

વિધિ—પ્રથમ અગ્રાથી મસ્તકના અગ્રભાગ મુખી બધા અસપેશને સિધ્ધિ કરીને, હાથસમાધિ પછી જોડાસનથી બાવમય થાવન થઈ ને, ગાલ તેમજ અગ્રભાગ એક (સકલપ, ચિકલપ) રહીને થઈ ને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તન્મય થઈને, શાંત સ્થાને અનુભવ કરવો.

અહિ તામ અને ફળા સગપિ બધે થાય છે. આત્મા શરીરથી મુક્તિ જ્ઞાન છે તેવી વાસ્તવ્યો અસ્થ થઈ જાય છે. માત્ર—તામપણાની નેત્ર-ગળા રહેતી નથી, શુદ્ધ ૬ મની શુદ્ધિ સ્થેતી નથી, બધું જેવા સ્થાને કે અધીપતિ જેવા સ્થાને અસ્થ કરી શકતા નથી, આત્મસ્થાન હેતુ સવર રૂપે પરિવૃત્તિ છે. એટલે તથા સર્વ જગત્ત્વ અધીપતિ-ત્વ બાવથી (મધ્યસ્થ દ્રવિષ્ઠી) કેળાય છે. ઇર્ષ્યોના વિષય સ્થાન, રૂપ, ગુણ સ્થ, સ્પર્શ કે આકારમાં હાઈ કે શાંત થતા નથી, ઇર્ષ્યોને શેત્રવાન કે પ્રજ્ઞાસ્થાનું કામ થઈ નથી પણ તદ્દત્ત જ્ઞાનના કદા તરીકે સામ ભાવે ૬ ૭. આત્મા, ઇર્ષ્યો અને નાની તદ્દત્ત છે. આવી સિથિતિમાં અસ્થ થઈને આત્માનો સામુદાયક અનુભવ થાય છે.

૮. મન ગુપ્તિ—મનને આત્માકારે પરિણમવાનું, આત્માનિ બહાર જવા દેવું નહિ, મનને આત્મદ્રવ્ય, આત્મપ્રદેશો, શુદ્ધ આત્મગુણ પર્યાય કે સ્વરૂપ સત્તા અવલોકનમાં જોડી દેવું અને તેમાં સ્થિર કરવું આત્મા મનને ઇદ્રિયોના વિષયમાં પ્રેરતો નથી તેથી મન ઇદ્રિયોમાં જતું નથી અને ઇદ્રિયો પોતાના વિષયમાં જઈ શકતી નથી. વળી મન આત્મામાં સ્થિર થયેલ હોવાથી ગગદ્વેષ સકલ્પ વિકલ્પમાનું કંઈ મનથી થઈ શકતું નથી.

૯ દ્રષ્ટિવિનય—દ્રષ્ટિ અમુક ચિન્હસ્થાનમાં લીન થયેલી હોય તો સ્થિરતા પામીને હળવે હળવે વિલય પામે છે ત્યાંથી પાછી હડે છે, પછી બીજા સ્થાનમાં દ્રષ્ટિને લીન કરતી એમ સર્વત્ર ફેલાયેલ દ્રષ્ટિ પાછી હડીને પરમતત્વ રૂપ નિર્મળ આદર્શમાં આત્માવડે આત્માને દેખે છે.

૧૦ અમનસ્કતા—શરીર બળી ગયેલ કે નાશ પામેલ છે, એમ લાગે એટલે શરીર છે જ નહિ એમ લાગે, આવી રીતે શરીરનું જ્ઞાન ભુલાઈ તો તૃષ્ણા, વાસના, સ્પૃહા બાહ્ય પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ આપોઆપ બંધ થઈ જાય છે.

૧૧ પ્રસન્ન ચિત્ત—આત્મ અભિમુખ નિર્મળ નિર્દોષ મન પ્રસન્ન જ રહે છે આત્માના ગુણોમાં મન લીન થાય તો સહ જ સ્વાભાવિક આનંદ અનુભવાય છે લય સમાપ્તિ અને ઉન્નતિ ભાવ એક જ સ્વરૂપે છે ઝારણ કે બંનેમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ઉન્નતિ ભાવથી લય અવસ્થા સાંધી રાકાય છે અને લય અવસ્થાથી નિષ્ક્રિય અવસ્થાના સુખનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ થાય છે, નિશ્ચય નયથી આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભોક્તા છે તેથી આત્મતત્વ સિવાય સર્વ બાહ્ય ભાવો (પૌદ્ગળીક ભાવો સુખ, દુઃખ, કષાયો વગેરે)નો ત્યાગ થાય તો સહજ આનંદ પ્રગટે છે.

૧૨. શુદ્ધ ઉપયોગ—ગગદ્વેષ અને મિથ્યાત્વ રહિત ઉપયોગ અને સુખ દુઃખમાં સમભાવ તે શુદ્ધ ઉપયોગ, તે નિગમ નયથી અચીત શરૂ થાય છે, અને એવજીવ નયમાં સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે શુદ્ધ ઉપયોગથી રાગદ્વેષને દૂર કરવાનો હેતુ છે અને આત્મભાવ કળવવાનો છે તેથી “ઉપયોગે ધર્મ” એમ કહેવાય છે રાગદ્વેષ નાશ કરવા માટે આત્માના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના ઉપયોગમાં રહેવું.

૧૩. પરિણામ—અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ પરિણામ તે શુદ્ધ અધ્યવસાય (આત્મ વૃત્તિ) શુદ્ધ જ્ઞાન શુદ્ધ પર્યાય અને આગ્નિ પર્યાય રૂપે છે માટે રાગદ્વેષ રહીતપણે જ્ઞાન, દર્શન અને ગુણોમાં સ્થિરતા કરવાની પરિણતી રાખવી મિથ્યાત્વી, અજ્ઞાની અને સગાળીને પરિણામ બંધ જ હોય છે તે ઉપરથી કહ્યું છે કે “પરિણામે બંધ” માટે પરિણામની શુદ્ધિ રાખવી અને સંકલ્પે (સંકલ્પ પરિણામ) નું કંઈ પોતાનો આત્મા પોતાના જ પરિણામથી બંધાય છે એમ ખાતરી થાય તો પછી તે ગગદ્વેષવાળા પરિણામ બંધ કરવાનો અધ્યાત્મ રંગે.

આત્મદેશીનો અર્થ પણ અને સિદ્ધ પરમાત્માના આત્મદેશીના મનસુ આજીવનું હતું. એમથી પેતાનો આત્મા સિદ્ધિએનાર્થે નક્કે કે હોય એવી કલ્પના હતી, કાળથી શુદ્ધ ઉપોદ્ધાન (ગાન કર્તૃત) ની મર્ના (પારિવૃત્તિમાં આવથી જ્ઞાન દર્શનમાં પરિવૃત્ત) અને આવથી કલ્પના, કેવળ દર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, ધ્યાનક સમર્થિ, અનંત આત્મિકસક્રિયમાં નિજ જ્ઞાન, દર્શન, મહા, માર્ગ અને વીર્યથી પરિવૃત્તિ હતી અને તેમાં લીન થઈને રાત સિતળ સ્વપ્નમય પોતે બની જવું.

અથવા સિદ્ધ ભવવાનને પેતાના શુદ્ધ સ્વપ્ન તરીકે એવાજ નક્કીને પછી સિદ્ધ સ્વપ્ન પેતાના આત્માને ધારીને, પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વપ્નની સાથે તન્મય થવું.

અથવા સિદ્ધ પરમાત્માનો આત્મભવાવે સ્વપ્ન વેદન વીતણામ જ્ઞાનથી અનુભવ, કર્ણે નક્કે કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વપ્નમય બની અર્થે હોય તેવી રીતે લોક અલોકના તટસ્થ રાત્રા દેશ અને રાત્રા આત્મિક ત્વના લીન થવું.

નિરૂપણની અપેક્ષાએ આવથી આવ સિદ્ધનો નિરૂપણ લાગુ પડે છે એટલે કે નિરૂપણ, નિરૂપણ, અર્થ, નિરૂપણ નિરૂપણ, જ્ઞાનના સમજાવણ અનેક ભાવો કેળવણ.

૭. ૬ મની ભાવ—અહિં શરિયાતી પૌરુષીક ભાવોને આત્માથી ભિન્ન તાત્ત્વીને આત્માના શુદ્ધ સ્વપ્નમાં તન્મય થઈને રાત્રા ત્વનો અનુભવ કર્ણે તેને માટે—

સ્થાન—એકાંત પવિત્ર સ્પર્શકેસ સત્ત્વ છે

આસન—સુખાસન.

ક્રિયા—પરમા અગ્રામી મત્તકના અમલામ મુખી જાણ અમલોને શિથિલ કરીને, લાવણ્યાધિ પછી અગ્રાસિન્ય ભાવમાં લાગણ થઈ ને, જાણ તેજા અમલને એકા (સકલપ, વિકલપ) રહીત થઈ ને, શુદ્ધ સ્વપ્નમાં તન્મય થઈને, રાત્રા રસનો અનુભવ કરવો.

અહિં નામ અને રૂપના સમર્થિ જાણ થાય છે. આત્મા શરિયાતી શુદ્ધે અનુભવ છે તેથી વાસ્તવમાં અસ્ત્ર થઈ જાય છે. મારા-તાણપણની મેલ-મળ રહેતી નથી, સુખ દુઃખની શુદ્ધિ લેતી નથી, નાશુ જેવા સમ્બો કે અમલ મેલ સમ્બ અસર કરી શકતા નથી, અમલના લેલ સપર રૂપે પરિવૃત્ત છે. લોકો તથા સર્વ જનતાં અગ્રાસીન્ય ભાવથી (અધિકાર દ્રષ્ટિથી) દેખાય છે. હરિયોના વિષય સમ્બ, રૂપ, ગુણ ત્વ, ત્વર્ણ કે આકાશનાં કર્ણ કે શ્રેષ્ઠ થતા નથી, હરિયોને શકવાનું કે પ્રજ્ઞાપણનું કામ થતું નથી જલુ ત્વરણ જ્ઞાનના કદા તરીકે સમ ભાવે ૬ છે. આત્મા હરિયા અને અર્થી તટસ્થ છે. આવી સ્થિતિમાં અમલ કાળમાં આત્માનો સાધકાર અનુભવ થાય છે.

૮. મન ગુપ્તિ—મનને આત્માકારે પરિણમવાનું, આત્માને બહાર જવા દેવું નહિ, મનને આત્મદ્રવ્ય, આત્મપ્રદેશો, શુદ્ધ આત્મગુણ પર્યાય કે સ્વરૂપ સત્તા અવલોકનમાં બેસી દેવું અને તેમાં સ્થિત કરવું આત્મા મનને ઇદ્રિયોના વિષયમાં પ્રેરતો નથી તેથી મન ઇદ્રિયોમાં જતું નથી અને ઇદ્રિયો પોતાના વિષયમાં જઈ શકતી નથી. વળી મન આત્મામાં સ્થિત થયેલ હોવાથી ગગદ્વેષ સકલ્પ વિકલ્પમાનું કંઈ મનથી થઈ શકતું નથી.

૯ દ્રષ્ટિવિન્યય—દ્રષ્ટિ અમુક ચિન્હુચ્ચાનમાં લીન થયેલી હોય તો સ્થિરતા પામીને હળવે હળવે વિલય પામે છે ત્યાંથી પાછી હડે છે, પછી ખીજા ય્થાનમાં દ્રષ્ટિને લીન કરવી એમ સર્વત્ર ફેલાયેલ દ્રષ્ટિ પાછી હડીને પરમતત્ત્વ રૂપ નિર્મળ આદર્શમાં આત્માવડે આત્માને દેખે છે.

૧૦ અમનસ્કતા—શરીર બળી ગયેલ કે નાશ પામેલ છે, એમ લાગે એટલે શરીર છે જ નહિ એમ લાગે, આવી રીતે શરીરનું જ્ઞાન બુદ્ધાઈ તો તૃષ્ણા, વાસના, સ્પૃહા બાહ્ય પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ આપોઆપ બધ થઈ જાય છે

૧૧ પ્રસન્ન ચિત્ત—આત્મ અભિમુખ નિર્મળ નિર્દોષ મન પ્રસન્ન જ રહે છે આત્માના ગુણોમાં મન લીન થાય તો સહ જ સ્વભાવિક આનંદ અનુભવાય છે લય સમાપ્તિ અને ઉન્મત્તિ બાદ એક જ સ્વરૂપે છે કારણ કે બંનેમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ઉન્મત્તિ બાવથી લય અવસ્થા સાંધી શકાય છે અને લય અવસ્થાથી નિષ્ક્રિય અવસ્થાના સુખનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ થાય છે, નિશ્ચય નયથી આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભોગતા છે તેથી આત્મતત્ત્વ સિવાય સર્વ બાહ્ય ભાવો (પૌદ્ગલીક ભાવો સુખ, દુઃખ, કષાયો વગેરે)નો ત્યાગ થાય તો સહજ આનંદ પ્રગટે છે.

૧૨. શુદ્ધ ઉપયોગ—ગગદ્વેષ અને મિથ્યાત્વ રહિત ઉપયોગ અને સુખ 'દુઃખમાં સમભાવ તે શુદ્ધ ઉપયોગ, તે નિગમ નયથી અસથી શરૂ થાય છે, અને એવભુત નયમાં સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ યાય છે શુદ્ધ ઉપયોગથી રાગદ્વેષને દૂર કરવાનો હેતુ છે અને આત્મભાવ કળવવાનો છે તેથી “ઉપયોગે ધર્મ” એમ કહેવાય છે રાગદ્વેષ નાશ કરવા માટે આત્માના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના ઉપયોગમાં રહેવું

૧૩. પરિણામ—અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ પરિણામ તે શુદ્ધ અધ્યવસાય (આત્મ વૃત્તિ) શુદ્ધ ભાવ શુદ્ધ પર્યાય અને આગ્નિ પર્યાય રૂપે છે માટે રાગદ્વેષ રહીતપણે જ્ઞાન, દર્શન અને ગુણોમાં સ્થિરતા કરવ.ની પરિણતી રાખવી મિથ્યાત્વી, અજ્ઞાની અને સગમીને પરિણામે બધ જ હોય છે તે ઉપગ્રી કલ્પ છે કે “પરિણામે બધ” માટે પરિણામની શુદ્ધિ રાખવી અને સત્વેશ (સત્વેશ્વ પરિણામ) દૂર કરવા પોતાનો આત્મા પોતાના જ પરિણામથી બંધાય છે એમ ખાતરી થાય તો પછી તે ગગદ્વેષવાળા પરિણામ બધ કરવાનો અભ્યાસ કરશે.

૧૪ શુદ્ધ ક્રિયા—તે સવર અને નિર્જરાની ક્રિયા તે તેમાં યાત્રી મુખ્યતા હોવાથી યાત્રિકા જલ્પ અપેક્ષાથી કહેવાય. જ્ઞાન આત્મકારે પરિણમી તે શુદ્ધ ક્રિયા છે. આત્મકારે એટલે આત્મદ્રવ્ય આત્મપ્રકૃતિ, આત્મગુણ પર્યાય. ખરું ત્યાં સુધી ક્રિયા આ-વ્યવ-કાયાના ચોક્કસ થાય છે ત્યાં સુધી કર્મની આવક યાત્રુ છે કે એટલે પકિયાએ કર્મ એમ કહેવાય છે. જ્યાં રમ પ્રકારની ક્રિયા હોય છે ત્યાં સુધી કર્મની આવક હોય છે તેમાંની ૨૪ સપાત્ર ક્રિયા ૧ મે કુલ્પથાને ખ્યાલ થાય છે અને ઉપના જલ્પ કુલ્પથાને ફક્ત ઇતિપાવદિ ક્રિયા છે છે. અચોક્કસ અવસ્થા કે સિદ્ધિમાં કર્મની આવક નથી.

નિર્લેપ જ્ઞાન—આત્મા આત્માને જલ્પે, પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને જલ્પે, સ્વભાવથી શુદ્ધ આત્માને કુલ્પપર્યાય દ્વારા નિર્લેપથી જલ્પે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા સ્વસંવેદન જ્ઞાન તે નિર્લેપ જ્ઞાન.

૧૬ નિર્લેપ દર્શન—શુદ્ધ આત્માને અનર્થસુધી અવગ્રહવે, આત્મા આત્માને દેખે.

૧૭ નિર્લેપ સમક્ષ—શુદ્ધ સિદ્ધ સ્વરૂપ ન ઉપાસે છે અને તે સ્વરૂપ ન અનુભવવા થાય છે એવો નિર્લેપ, પોતામાં અતત સંકિત છે અને પોતે સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવે ન એવી આત્મશક્તિ.

૧૮ નિર્લેપ સમકિત—શુદ્ધ આત્મામાં અનુભવ શરીરપ્રતિ અદ્યતીક મુખ્યને અનુભવ સમક્ષી ભાવ, દેવજ્ઞાન, દેવમદ્ધન, અતત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમકિત, સમભાવ અને પંડિતીયની સાથે એકતાનો અનુભવ. અદિ કાર આત્મિક સાથે એકત્ર થાય છે.

૧૯ નિર્લેપ આરિત્ર—આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં આત્મસ્વ કરે અને યાત્રી સમતા સ્વમાં લીન થઈ નહ.

૨૦ નિર્લેપ કલિત—શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનની કાયામાં લીન થતુ.

નિર્લેપ પ્રાક્ષ માત્ર—આત્માનું શુદ્ધ પરિણમ, સિદ્ધિ સ્વરૂપે પરિણમું. આત્મા અને કુલ્પના અમલજ્ઞાને અનુભવ શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનોમાં નિષ્કાંતા કુલ્પી કુલ્પના કાચી પાત્તળીમાં એકાદ સાવધાન-નિષ્કા, ખરમ સાંતિથી નિવિઠપ અતરમ સ્વરૂપ મુત અવસ્થાનું પાત્તળ મુતુ અદિ મદ્ધ ત્યાંની સુખિ સ્વરૂપી નથી પણ આત્મા ફક્ત આત્મભાવમાં આત્મસ્વ કરે છે. આત્મા, નિર્ગ વ્યવસ્થી ચીનદાવ જાને પોતાને જાણાદિ કુલ્પપર્યાયથી અનંદ ૧૫ નહો, દેખે અને આત્મસ્વ કરે અને નિતકુલ યાત્રી આત્મિક મુખ્યને અનુભવ કરે સિધ્ધિ પરમાત્મા સ્વરૂપ નિર્ગ વ્યવસ્થામાં લીન થાને નિષ્કા, નિર્ગ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી.

૨૨ નિર્લેપ પ્રતિકામનુ—૫ અવેશાથી પાછા ફરેને આત્માના સ્વરૂપનું અવસ્થાન કરેને નિર્લેપ શુદ્ધ ઉપેશનું દત્ત.

૨૩ ભાવ નિર્જરા—ઈદ્રિયાતીત આત્મિક સુખની રૂચિ અને સાંસારિક સુખની અરૂચિ.

૨૪ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ—આ ભાવથી સિદ્ધ ભગવાનમા પ્રયત્ન વગર કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન અનંત આત્મિક સુખમા પરિણમન થાય છે શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ નિષ્ક્રિય અને મોક્ષરૂપ છે, ધ્યેય રૂપ છે

૨૫ એક દેશ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ—જગત્થ પોતાના સમ્યક્-જ્ઞાન, દર્શન-ચારિત્રના પર્યાયથી, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવોમા પરિણમન કરે તે તેથી ક્ષયોપશમ, દુષ્પશમ અને ક્ષયકભાવ ઉપજે છે, તે ભાવનારૂપ છે, ધ્યાનરૂપ છે, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવથી કથયિત્ ભિન્ન છે કારણ કે એક દેશ શુદ્ધ છે તે ઉપાદાન અને નિમિત્ત એ બન્ને કારણ થઈને કાર્ય કરે છે ઉપાદાન કારણ ધ્યેય રૂપે પરિણમે ત્યારે નિમિત્ત અદ્રશ્ય થઈ જાય છે. આત્માકારે ઉપયોગ પરિણમન, વ્યભાવિક ભાવ, નિર્વિકારી ઉપયોગ આ બધા પર્યાયવાચક છે. આ ભવ્યત્વનું છત્રત્વ છે એટલે ચેતના નિર્વિકારપણે જ્ઞાનદર્શનમા પરિણમે છે

૨૬. આત્મભાવ—(૧) કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, આત્મિક સુખ, ક્ષાયકભાવ, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ.

(૨) જગત્થ માટે—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમા સ્થિરતા શુદ્ધ આત્મગુણોની આત્મપ્રદેશો સાથે એકતાનો અનુભવ.

૨૭. તત્ત્વરસ આસ્વાદન—તત્ત્વ = આત્મતત્ત્વ. રસ = શાત સમતા રસમય આનંદ આસ્વાદન = અનુભવ. શરીરમા જ્યાં ચેતનાનો અભાસ થાય છે ત્યાં આત્મપ્રદેશો છે તેને મનથી ઇલુણ્ડ કરી તેમા શાત રસની ભાવના ભાવવી એટલે શાતરસ પ્રકટ થશે. પછી તેનો અનુભવ કરવો અને તેમા લીન થઈ જવું, આત્મિક સુખ કે કોઈપણ આત્માના ગુણને આવી રીતે ઉત્પન્ન કરીને મોગવી શકાય છે.

૨૮. સત્ ચિન્માનંદ—જ્ઞાનથી શરીરમાથી ચેતનાને શોધી, ભાવથી શરીરથી ભિન્ન નાગનીને, એક ચૈતન્ય રૂપ જ્ઞાન આનંદનો અનુભવ કરવો અને તે સ્વરૂપમા લીન થઈ જવું ત્યારે પરમ વ્યવસ્થા, પરમ અમૃત રસ અને પરમ આનંદનો અનુભવ થાય છે

૨૯. દર્શન સુખ—આત્માના નિરાકાર નિર્વિકલ્પ સહજ દર્શન-સ્વરૂપ-દૃષ્ટાની નિયતિમા શુદ્ધ ઉપયોગે પરિણમિ રહેવું તેથી પરમ સુખ (આનંદ અને શાંતિ)નો અનુભવ થાય છે અહિં લોઠ અલોડના તટસ્થ દૃષ્ટા થવું અથવા કૃત નિજ આત્માના દૃષ્ટા થવું

૩૦. આત્મપ્રદેશોમાં વિશ્રાંતિ—જ્યારે સકલ્પ, વિકલ્પ, આકુળતા, આકુળના, દુર્ધર્મિ થાય ત્યારે મનને આત્મપ્રદેશોમાં જોડી અને તેમા ગ્રિથર કરીને શાંત રસનો અનુભવ કરવો મનને આત્મા સાથે જોડવાથી તે નિર્વિકલ્પ દશામા આવે છે એટલે ગગદ્વેષ ઇદ્રિયોની ચચળતા વગેરે ગાણભાવો અને દુઃખો અદ્રશ્ય થઈ જાય છે

૩૧ પોતપોતામાં સમાધિ રહેણુ—આજ પદાર્થોના તટસ્થ ચાતા દેશ થઈને અત્યુચિત રૂપિયી આરે આત્મા પોત પોતામાં (નિજ સ્વરૂપમાં) સમાધિ ભવ છે ત્યારે અખડ આનંદ અને સંપૂર્ણ સ્થિતિમાં રહે છે

૩૨. અધીપી એકત્વ—આખા લોકમાં પચિ ચલિતા છવેના પદાર્થમાં એક એક સામાન્ય છવ દ્રવ્યને મનોદર્શનથી કેખવાથી સર્વ જગ્યામાં છવજ પ્રતિભાસિત થાય છે તે સર્વ છવેના અધીપી ચેતન એકત્વથી સમજાવે જ્યેમને એકત્વ છવ પચ્ચિતિ કચી અને પેનાના સમીપ સ્થમાં લીન થયુ સમજામાં સર્વ જગત્ એક છવ જાને છે તેનો અનુભવ કરેલો.

૩૩. યાચકે ભાવમાં લીન—યાચકે નયમાં આત્મા એકજ દ્રવ્ય રહે છે આત્મા જ્યે તેના યુક્તોએ એક રહેલો નથી, તેમ પરસ્પર યુક્તોમાં એક રહેલો નથી સર્વ યુક્તો પોતપોતાની પદાર્થમાં પ્રવર્તે છે અને તે સર્વ પદાર્થોમાં એક જ આત્મ દ્રવ્ય છે નિર્વિકલ્પ (અમેદ) અવ્યયમાં સર્વયુક્ત પદાર્થોની દ્રવ્યમાં એકતા થાય છે આત્મા આરે પર દ્રવ્યોનો સંબંધ થાળો નથી તેથી અશુદ્ધ પચ્ચિતિ થતી નથી તેથી નિજ આત્મા ફક્ત એક શુદ્ધ જ તરફિ રહે છે તેનો શુદ્ધ પદાર્થ ખજ દ્રવ્યની અલ લીન થાય છે એકતાવ રહેલો નથી તેથી શુદ્ધ દ્રવ્ય યાચક જ્યેમને ચિદર થાય છે અદ્ધિ ચાતા ખજ પોતે છે અને રૂપ ખજ પોતે છે જ્યે ચાન સ્વરૂપ ખજ પોતે છે એટલે ચાતા રૂપ અને જ્ઞાનની એકતા (એકાકાર) થાય છે બાતી રીતે યાચકે ભાવ કિપત કરીને અમેદ સ્વરૂપે ચાન ભાવમાં લીન થયુ ચેતનાનો કર્મમાન શુદ્ધ કિપયોગ પદાર્થ આત્માથી અમેદ સ્વરૂપે એક જ છે તેથી નિર્વિકલ્પ છે.

૩૪. શુદ્ધ સ્વરૂપનો લાભ—કિસ જે યાચકે બાન કર્યો તે આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવનો નિશ્ચયમાં આવે તો પોતે સિદ્ધ યાચકે રૂપ થાય અને તે શુદ્ધ સ્વરૂપનો આત્માને લાભ થાય.

૩૫. ચૈતન્ય સ્વભાવની પ્રાપ્તિ—નિમેદથી માંડીને સિદ્ધ સ્વરૂપ સુધીના ચેતનાના નયા પદાર્થો આત્મામાં એકત્વ કરણુ અને ચેતનાને સિદ્ધ કરતી, ચેતનાના નયા પદાર્થો કેવળ ચાન મિદ છે તેથી કેવળચાન સ્વરૂપ શુદ્ધ ચેતનાથી અમેદ આલિષ્ઠ મુખ્યો અનુભવ કરેલો ત્યારે કિપા રૂપિત નિર્ભજ ચૈતન્ય સ્વભાવ પ્રાપ્ત થાય આ ચેતના આત્માના ત્રિકાળ સંબંધી પદાર્થોને એક કાળમાં અનુભવ કરે.

૩૬. સ્વરૂપ સ્થિતિતા—દ્રવ્યાર્થિક નય (અમેદ ચાન)ના પ્ધાનથી સ્વરૂપ સ્થિતિતા આવે છે માટે અધીપી એકત્વ અને યાચકે ભાવમાં લીન થવાનો અભ્યાસ સમજેલો.

૩૭. વિરહત ભાવ—તે પદાર્થાર્થિક નય તથા તત્ત્વદિત્વી છવ અવ્યયના મુકામવાથી થાય છે પદાર્થાર્થિક નયમાં છવ નરક-તિર્થ-અનુભવ-રૂપ-સિદ્ધ પદાર્થ (આકાર) ફેરેકેખાય છે તેમાં છવ દ્રવ્ય અને પુરુષજ પદાર્થની ચિન્નતા તાત્પર્યથી અને તે પદાર્થોના કારણે તપાસવાથી વિરહત ભાવ આવે છે.

૩૮ ભેદ જ્ઞાન—તે પૃથક્ત્વ વિતર્ક સંવિચારનો વિષય છે તેનાથી જીવ દ્રવ્ય અને તેના ગુણોની ભિન્નતા, ગુણોની પરસ્પર ભિન્નતા, પદાર્થોની ભિન્નતા દ્રવ્ય-ગુણ-પદાર્થોની ભિન્નતા વિચાર્યામાં આવે છે

૩૯ આત્મિક સુખાનુભવ—આત્મિક સુખ ભોગવવાની રીતો.—

(૧) શાંત રસની ભાવના ચિત્તદોષમાં સ્થિર કરવી અને મન આત્મદ્રવ્યમાં સ્થિર કરવું

(૨) મનથી આત્મપ્રદેશોનો અવગ્રહ કરી તેમાં લીન થઈને આત્મસંતોષની ભાવનાથી આત્મપ્રદેશોમાં સંતોષ પ્રગટ કરવો અને તેમાં લીન થઈ જવું

(૩) નિર્વિકારી સ્વઅનુભવ રૂપી જ્ઞાનમાં લીન થવું

(૪) નિર્વિકલ્પ નિજ શુદ્ધ આત્મસત્તાનું અવલોકન કરવું

(૫) અનંત આત્મિક સુખની ભાવનાથી આત્મપ્રદેશોમાં આત્મિક સુખ પ્રકટ કરી તેમાં લીન થવું

(૬) પદ્ય પરમેષ્ઠિયા ભાવ નમસ્કારમાં લીન થવું

(૭) નિશ્ચય સમક્ષિતા ભાવમાં લીન થવું

(૮) આત્માના શુદ્ધ ગુણોના ધ્યાનમાં બેસા ઉતરવાથી આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે અને અનુભવાય છે

(૯) નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવાથી પૌદ્ગળીક સુખ દુઃખની લાગણી રહેતી નથી. અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે

(૧૦) મનને આત્મપ્રદેશોમાં સ્થિર કરવાથી ઇન્દ્રિયોના વિષયોની આકુળતા વ્યાકુળતા રહેતી નથી તેથી સહજ સુખ ઉત્પન્ન થાય છે

(૧૧) જ્ઞાન, આનંદ અને ચૈતન્ય સ્વરૂપની ભાવનાથી આત્મપ્રદેશમાંથી સાત્ત્વિક સુખ પ્રગટ થાય છે

૪૦. સહજ આનંદમય ઘેન—આત્મ અનુભવ રૂપ અમૃત રસ પીવાથી સહજ આનંદમય ઘેન ચઢે છે તેની આગળ દેવતાઈ સુખ મિદુ સમાન છે દુનિયાની વસ્તુ તમાસારૂપ દેખાય છે તેમાં જરા પણ અપૂરું રહેતી નથી.

૪૧ આત્મરૂચી—આનંદવન આત્મામાં પ્રેમ (રૂચી) જોડવાથી બાહ્ય વસ્તુઓનો પ્રેમ છૂટે છે આનંદવન આત્મપ્રદેશોને ભાવચક્ષુથી જોઈને ચેતના હર્ષ પામે છે (આનંદમય બની

ભય છે) અને પરોક્ષ ભાવે પ્રેમ (વાત્સલ્ય) થાય છે અને સાક્ષાત જોવાની યાતાવેલી થાય છે. ૧૩ સુષુપ્તકાર ૧૩ એ અજ્ઞાને થાય છે શુદ્ધ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ ચેતના આત્મપ્રવૃત્તિની સાથે એકતા અનુભવે છે.

૪૨. સમતાનો અનુભવ—સુષુપ્તિ અને અનુભવ જ્ઞાનની મહત્તી વિચાર કરીને સમતાનો અનુભવ કરવામાં આવે તો સમતા અને આત્મજ્ઞની એક સ્વરૂપ પરિણતિનો અનુભવ થઈ અને તેથી સાતત્ય અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થઈ અને સર્વ દુખનો જાત થઈ સમતાથી અનુભવ જ્ઞાન કેળવાય છે. જ્યાં અસંખ્યાત પ્રકરણ આત્મ દ્વન્વેષ તેના શુદ્ધ અનુભવ અને પર્યાયનાં જ્ઞાનથી એકથ સાથે ત્યાં તીક્ષ્ણ, સત્તા ઉપેક્ષા અને સમતાપૂર્વક લીન થઈ જાય.

૪૩. સુષુપ્તિ શુદ્ધ ચેતના—શુદ્ધ ચેતના તે કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ છે. આત્માના પ્રક્ટિ પ્રક્ટિ કેવળજ્ઞાન અને જનત સુખ છે તેથી શુદ્ધ ચેતનામાં ઉપેક્ષા રાખી તેનો અનુભવ કરવામાં આપોઆપ જનત સુખ પેદા થાય છે.

૪૪. લીનતા જ્ઞાન—(૧) આત્માના એક પ્રકારમાં કે આત્મિક પ્રકારમાં કે અજ્ઞાનમાં આત્માના એક અનુભવમાં કે સર્વ જુદા પર્યાયનાં અનંત સ્વરૂપે કે સમુદાય આત્મદ્વન્વેષ—જુદા પર્યાયનાં અનંત સ્વરૂપે કે આત્માના એક શુદ્ધ પર્યાયનાં લીન થયેલી સદૃશ જ્ઞાનનો અનુભવ થાય છે. તદ્વચનિ સર્વ આત્મ ભાવો આત્મ થાય છે સર્વ દુખો જાત થાય છે અને જનત કર્મની નિવૃત્તિ થાય છે.

(૨) સતત્તી ભાવમાં લીનતા સદૃશ્યોમાં તન્મયતા, શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એકસ્વરૂપ, અતરંગ ભક્તિ, ભાવજ્ઞાન, સદ્ / સ્વભાવ, સિદ્ધતા જ્ઞાન, અસંખ્ય પ્રકારમાં એકરૂપ, જાત દુનિયા અને પરમાવધી નિર્જીત સ્વઅનુભવ, આત્મિક જ્ઞાનમાં લીન થઈ જાય.

૪૫. ગુણોનો એકતાનો અનુભવ—આત્માના દરેક ગુણમાં જે જરૂરી જ્ઞાનને ગુણની નામ સંજ્ઞા જમાવે છે અને ગુણના ભાવમાં / પરિણતિ લે છે ત્યારે આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે. એટલે આત્મિક સુખના અનુભવમાં સર્વ ગુણોનું એકથ થાય છે તેમાં અનંત ભાવોનું એક અસ્તિત્વ છે તેમાં સ્વરૂપસિદ્ધ નથી, ગુણોમાં ફક્ત સંખ્યા સંગ (નામ) છે. અજ્ઞાન અને પ્રવેશન આદિથી મુક્ત છે.

૪૬. ગુણોનું દર્શન—શુદ્ધ પ્રેમ અને મહત્તી અધ્યાત્મ જ્ઞાન સિદ્ધ થાય છે ત્યારે આત્માના ગુણોનું દર્શન થાય છે તે અનંતર ભાવની પરિણતિ થાય છે તેથી આત્મિક સદૃશ થાય છે અને પોતાની સદૃશતા વિશ્વાસ આવે છે કે હું જિંદગી દારીને માથે માથે પાર પાડીશ ને ? ગુણ સદૃશ, મહત્ત, મહા, અનુભવ અને જ્ઞાન કરવામાં આવે તે તે જ્ઞાને પ્રકટ કરવામાં આત્મિક પરિણતિ છે આત્મદ્વન્વેષ ગુણોમાં પરિણતિ ત્યારે ગુણોનો અભાસ થાય.

૪૭. સ્વરૂપજ્ઞાન—જે દ્વન્વેષ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ્યાં કરીએ તે દ્વન્વેષ સ્વરૂપજ્ઞાન જ્ઞાન ઉત્પન્ન છે અને અનુભવ થાય છે મારે જ્ઞાનના કારણે મુક્તિ આત્માના શુદ્ધ

અધ્યવસાય ઉપર કાઠી નાખવા અને દરેક ગુણમાં ઉડું ઉતરવું અને ત્રણે યોગોને આત્મા તરફ વાળવા

૪૮ અંજપા જાય—જાપ તે પયથિના સમુદાયરૂપ છે અને અંજ પા નિરતર પ્રવાહ સુચવે છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી પયથિમાના પ્રવાહમાં લીન થવાથી આનંદ સ્વરૂપ ચૈતન્ય નિરંજનપણું પ્રાપ્ત થાય છે

૪૯. અનુભવ જ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાનનો ગ્સ (ફળ, સાર, પગિપકવ દશા, નિજ આત્મા સંબંધી ભાવ શ્રુતજ્ઞાન) ને અનુભવ જ્ઞાન છે, તે આગમો અને ખાસ કરીને દ્રવ્યાનુયોગના પ્રહણુ, મનન, નિશ્ચય, ધારણ, સ્મરણ, નિજઆત્મતત્વમાં ધ્યાન અને સમાધિથી ખીલે છે, વારંવાર તત્ત્વરસ આસ્વાદનથી અનુભવ પશિષ્ણુતિ થાય છે એટલે ભાવનાનો અનુભવ અથવા શુદ્ધ ગુણોનો અનુભવ અથવા નિજસ્વભાવનો અનુભવ થાય છે

અપ્રમત્ત દશાથી આત્માને મળવા એક મન થાય છે, મનોવૃત્તિ સમતા ભાવમાં પશિષ્ણુમે છે, આત્માને પરમાત્મદેવ રૂપે પરોક્ષ રીતે નિરખીને તેમાં તદ્વિલન થાય છે, એક રસરૂપ થાય છે અને સહજ આનંદ સુખનો અનુભવ થાય છે.

દ્રવ્યાનુયોગથી વૈરાગ્ય ચાલુ રહે છે તેથી બાહ્ય પ્રવૃત્તિ થતી નથી પણ આત્મરમણતા ચાલુ રહે છે અપૂર્વ વિચોદ્ધાસથી ધ્યાનમાં ઉડા ઉતરાય છે અને અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ગહેલ અનંત ગુણોમાં રમણતા વાય છે

ઉપયોગની ધારાથી ધ્યાન ચાલુ રહે છે, ધ્યાનમાંથી સમાધિમાં જતાં સહજ આનંદનો અનુભવ થાય છે સમતા, ચેતના અને શ્રદ્ધા આત્માની પરિણુતિ છે તે ચતનના અનુભવમાં ભાસે છે તેમાં જેમ જેમ આત્મા તદ્વિલન થાય તેમ તેમ સહજ આનંદમાં લીન થાય છે અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ઉડા ઉતર્યા વગર અનુભવ અમૃતનું પાન થતું નથી

સમતા સર્વ પદાર્થોને નિર્લેપ દશાથી દેખે છે તે આત્મામાં જ છે તેને આત્મભાવ વડે પ્રગટ કરવી તેથી મોહની કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ તથા ૧૮ પાપ દૂર થાય છે

૫૦. અભિનવ જ્ઞાન—આત્મામાં મનની ચિચ્ચિતા તે અતર્વૃત્તિ છે, ન્યારે મન આત્મા તથા શુદ્ધ ગુણોમાં ચોટી જાય ત્યારે નામ રૂપનું જ્ઞાન બુદ્ધાય છે અને આત્મતત્વ સંબંધી અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રગટે છે તે અભિનવ જ્ઞાન છે તેથી આત્મા સંબંધી નવા તાજા શુદ્ધ વિચાર આવે છે જેથી શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે

૫૧ ભાવ પ્રાણ—તે જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર (આત્મિક સુખ), વીર્ય છે તેમાં નિરતર ઉપયોગ રાખવો, તેથી સર્વ પ્રકારનો વિરોધ નાશ થાય છે અને ગમે તેવા ક્રોધને પણ જીતી શકાય છે

૫૨ સમક્ષિત પ્રાપ્તિ—આત્મતત્ત્વના અનુભવમાં અપૂર્વ આત્મિક સુખનો અને તેની સાથે સમક્ષિતો નિર્લેપ થાય છે.

૫૩ આત્મમદ્દા—સત્તાએ મારો આત્મા સિદ્ધિ સમાન છે જેની દર મદ્દા સમગ્રી અને મારી પોતાની જ સક્ષિતઓથી કુ સિદ્ધિ સ્વરૂપ ચોક્કસ મેળાવીશ કુ બિન પ્રત્યક્ષતા માર્ગમાં છુ અને મારૂ કામ જરૂર પાર પડશે. મદ્દા પુરુષાર્થનું બીજ છે મન અને નિવરણો આધાર તેના ઉપર છે. આત્માને આત્મ-દન રૂપે જ દેખે.

૫૪ સુખદુઃખમા સમભાવ—પૌદ્ગલિક સુખદુઃખ શુભારુમ કર્મના વિપાકથી (સ્વર્ગી) ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કુ બિનન છુ તે મારૂ સ્વરૂપ નથી માટે મારા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં કુ રહીશ આત્મામાં શુદ્ધ ઉપરોચ રાખવાથી અસ્વા અપસ્વિત્તુમી અઠ સ્વેવાધી ક્યાવ ઉત્તમમાં આવવા નથી.

૫૫ હષ્ટ અનિષ્ટપણાની શુદ્ધિનો અભાવ—જે પુરુષના રહેલ પર્વાવ દેખાય છે તે નિત્ય નથી તેની મૂળ દ્રવ્યો પુરુષશોનો ત્રિદાળીક પથિયોનો વિચાર કરીએ તે મોઢ વસ્તુ હષ્ટ કે અનિષ્ટ નથી, માટે તદત્ત્વ દ્રષ્ટિથી વસ્તુને વસ્તુને (વસ્તુના સ્વભાવ પ્રમાણે) અવગોઠવી.

૫૬ કાવ સામર્થિક—આત્માને આત્મામાં સખવેલ આત્મમહેશીમાં આત્માના મુખને અનુભવવા.

૫૭ કાવ કાષોત્સર્ગ—કાયામયી ઉપરોચ એમી કાળે આત્માકારે પરિભ્રમણવે.

૫૮ કાવ પ્રત્યાગ્ચાન—કર્મ બંધવાના પતિભાગોનો ત્યાગ.

૫૯ આત્મ જ્ઞાન—સત્તામાં રહેલ શુદ્ધ આત્મતત્ત્વ તો અતરય સાધન છે તેનું જ્ઞાન ધર્મું ઉચ્ચાદુ નિમજ્ઞ ધર્મ સંગ્રહ, તત્ત્વર્ત્તનાદિ બાજસાધન છે. શુદ્ધિ (તત્ત્વજ્ઞો અભાવ) શીર્ષકદાસ (તિત મનોભાવ) અને ઉપરોચ (તત્ત્વજ્ઞ સાધવાની) એ અદ્ધ પૂર્વક જ્ઞાનથી બેઠો પાર થાય છે.

૬૦ અસંમિદ્ધ—જ્ઞાન, જ્ઞાનક, આત્મર્ત્તત્ત્વજ્ઞાન અને સખતા સમય આસ્તિ તે અસંમોદ્ધ તેમાં આત્મ પ્રગતિ છે અને રાગદ્વેષો અભાવ છે.

૬૧ પરકારક જ્ઞાન—નિજ આત્મ અનુભવમાં ત્ત્ત્વિ, નિજ સત્તામાંથી, નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપને અવલમીને રિશ્ત કરીને, નિજ સક્ષિતથી, નિજ પ્રકાસ માટે, નિજ તત્ત્વ જ્ઞાન ધર્મું

૬૨ કેવલજ્ઞાનની કાવના—મન અને હૃદયોની સદ્ગત્તા વચર (કલ્પનાત્મક પ્રતિપત્તિ) ફક્ત આત્મમહેશીથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, જ્ઞાનના સર્વ અવિમાજ પ્રતિરૂદ્ધો બક્ત તેથી સપૂર્વ સેક અલોકના સર્વ દ્રવ્ય-જ્ઞેય-કાળ-કાવના ત્રિકાળીક પથિયોને અનુક્રમ વચર (એથી

સાથે, યુગપદ્ધ) જાણે, અપ્રતિહત શક્તિવાળું સમગ્ર, ક્ષાયકભાવવાળું અખડ વિમળ અપ્રતિપાતી અનંત, નિર્મલ પરમ જ્યોતિ, પરમ ધ્વજ છે, અનાદિ અનંત જ્યોતિ (પદાર્થો) કેવળજ્ઞાનમાં અનાદિ અનંતપણે સદાગ્રણ પ્રતિભાસે છે, સમસ્ત લોક અલોકમાં પ્રતિસમય થતા ઉત્પાદ વ્યયની વર્તનાનું એકીસાથે જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે આત્માના પોતાના જ સ્વરૂપનો અનુભવ છે જાણવાની ઇચ્છા કે પ્રયત્ન વગર જ ત્રિકાળવર્તી સર્વ પદાર્થો જ્ઞાનમાં જણાય છે જાયક શક્તિ સર્વ જ્ઞેય પદાર્થોકારોમાં વિસ્તીર્ણ છે, સશય-આમોહ-બ્રમણ આદિ દોષોથી રહિત સ્પષ્ટ છે અક્રમવર્તી-ત્વપણથી અનંત સ્વરૂપ પરિણામ છે, આનંદ અને સમતારસમય નિરાકુળ સુખરૂપ છે કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ ચેતનાની પરિણતિ રૂપ પર્યાય છે, તે આત્મ પ્રદેશોમાંથી પ્રગટ થાય છે અને તેમાં જ સમાઈ રહે છે આત્માની બહાર કેવળજ્ઞાન જતુ નથી છતાં લોક અલોકના ત્રિકાળીક સર્વ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયિને એકી સાથે જાણે છે કેવળજ્ઞાન આત્મિક અમૂર્તીક સ્વતંત્ર, પરદ્રવ્યોના સંયોગ રહિત, શુદ્ધ કેવળ આત્માધીન, અવિનાશી, એકીવખતે, સમય સમય, અખડીત ધારા પ્રવાહ રૂપ, આઆઆધ, ઉત્કૃષ્ટ છે પ્રત્યક્ષ સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી અનંત આત્મસંતોષ ધપ્પે છે તેથી તૃપ્તિ-ઉત્પન્ન થતી નથી કેવળજ્ઞાનની ભાવના માટે લોક અલોકના શ્રુતજ્ઞાનપૂર્વક તદસ્થ જ્ઞાતા થઇને શાંતરસમાં લીન થઇને રહેવું.

૬૩. છ કારક આત્મા—આત્મા પોતે છ કારક છે

(૧) તે જાયક ભાવનો કર્તા છે કારણકે જાયક સ્વભાવ પોતે ઉત્પન્ન કરે છે

(૨) જાયક સ્વભાવને ઉત્પન્ન કરવો તે કર્તાનું કર્મ છે

(૩) પોતાના શુદ્ધ ઉપયોગના પશ્ચિમન રૂપ ચારિત્ર પર્યાય (કરણકારક)થી પોતે જાયક સ્વભાવ ઉપજાવે છે

(૪) સંપ્રદાનકારક પોતે જ જાયક સ્વભાવ રૂપ પર્યાયને ઉત્પન્ન કરી પોતાને જ તે જાયક ભાવનું દાન દે છે અને પોતે જ તે સ્વીકારે છે અને ભોગવે છે

(૫) અપાદાનકારક—અશુદ્ધ પર્યાયનો ત્યાગ કરીને પોતે જ શુદ્ધ પર્યાય ધારણ કરે છે અને તેમાં ગ્રિથ થાય છે

(૬) જાયક સ્વભાવનો આધાર પોતે જ છે

૬૪. એકત્વ અન્યત્વ—અજ્ઞાન દશામાં સગગ ભાવથી અશુદ્ધ ચેતનાનો કર્તા, કર્મ અને કર્મફળ (સુખદુઃખ) હું જ એકલો હતો, અન્ય દ્રવ્ય મારું ન હતું. ગગદોષ અને અજ્ઞાનયુક્ત ચેતના તે અશુદ્ધ ચેતના ગગદોષ મિથ્યાત્વ ભાવ ઉત્પન્ન કરવો તે કર્મ ચેતના પૌદ્ગળીક સુખ દુઃખનો અનુભવ કરવો તે કર્મફળ ચેતના જ્ઞાનદશામાં પણ હું એકલો છું, અન્ય દ્રવ્ય મારું નથી. ગગદોષ રહિત શુદ્ધ ભાવનો હું કર્તા છું, નિર્મળ ચૈતન્ય ભાવથી શુદ્ધ સ્વભાવનું સાધન કરનાર

કુ કલ્પ ક્ષુ નિર્મળ ચેતના પરિવૃત્તિથી કુ શુદ્ધ સ્વભાવ હિત્તન કદે ક્ષુ તેથી કુ કર્મ ક્ષુ આત્મ સ્વરૂપ ભાવના મનનથી હિત્તન આકુળતા આકુળતા વિકૃત આત્મિક સુખ રૂપી કુ કર્મરૂપ ક્ષુ આ ભાવનાથી અમુક પર્યાય હિત્તન થતો નથી.

૬૫. વીતશાગ સમક્ષિત—તે નિશ્ચય સમક્ષિત છે શુદ્ધ ઉપયોગ ૬૫ જ પરમ આનંદાદ્વિત્ત સમક્ષિતસ્થુ આરવાદન છે તે નિશ્ચય સ્વ તવની ભાવનાથી સાધી શકાય છે તેની સાધના મદ્યે—

૧ જ્ઞાન, હર્ષન, મદ્યા, આરિદ્ય, આત્મિક સુખ અને વીર્ષ જે પોતાનું સ્વરૂપ છે તેમાં લીન થઈ જઈને પોતાના સ્વરૂપનું નિરાકરણ પ્રાપ્ત કરવું.

૨. કલ્પનાવીત અને હન્દિયાવીત આત્મિક સુખમાં લીન થઈ જવાથી નિશ્ચયભાવ કે પૌરુષગાત્ર સુખની હવ્વ લેવી નથી.

૩ પરિત વીર્ષ અભાસ (વિરોધભાસ)થી ખેદ અને સહન્ય-વિકન્ય નાશ કરીને વિતિચિન્તનને નાશ કરતી.

૪ શુદ્ધ આત્મ તત્વના ઉપયોગથી સુતા નાશ કરતી.

૫. ઉપશમ ભાવથી દોષોને હિત્ત પામવા દેવા નહિ અને કદાચ દોષ હિત્ત આવે તો આત્માના (દિત પ્રતિષ્ઠા) કુલ્પથી દોષોને નૂતનાથી જેતી નાશ કરતા.

૬ સમસ્તી ભાવથી દ્વેષથી જ્ઞાન, હર્ષન, આરિદ્ય રિશ્ત લેવું

૭ કિષ્ટ દ્વેષ રૂપી (વાત્સલ્ય)થી નિરૂપાધિક આત્મિક આનંદમાં લીન થવું

૮ નિ / શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ વધારવા જવું

૬૬ જ્ઞાનાત્મ—વાચકભાવમાં લીન આત્મા.

૬૭ દર્શનાત્મ—નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ હસન સ્વરૂપમાં લીન આત્મા.

૬૮ આરિત્રાત્મ—વિકૃત અને સમસ્તી ભાવમાં લીન આત્મા. શુદ્ધ કુલ્પનાં રિશ્ત આત્મા, સમક્ષિતમય આત્મસ્વરૂપ.

૬૯ વીર્યાત્મ—સકલ વીર્યાત્મ. જ્ઞાન-હર્ષન-આરિદ્યમાં શુદ્ધ ચોગ (મન, વચન અને કાર્યાની પ્રવૃત્તિ, શુદ્ધ ઉપયોગમાં પ્રવૃત્તિ.

૭૦ નિશ્ચય યમ—અશરીરી અણી સમક્ષિતમય અદ્વિતિયા સ્વરૂપ આત્મતત્વમાં લીન કર્મ દિત શુદ્ધ આત્મતત્વમાં લીન કર્મ અમલકલ્પ ૬૫ શુદ્ધ સવર સ્વરૂપ આત્મતત્વમાં લીન આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સમક્ષિત, પરબ્ધ કુલ્પ પર્યાયની નિરાકર અવસ્થામાં લીન.

હિત્તના જે અભ્યવસાય સ્થાનો ખતાવ્યાં છે જેમાંથી કદાચ એક સ્થાન દ્વિત આત્મતત્વમાં રૂપી શકાય.

સમતા

અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ (સમતા) અને વીર્યસાધન તેમ જ સાધ્ય છે કારણ કે જ્ઞાન તે જ કેવળજ્ઞાન રૂપે પ્રગટ થનાર છે, દર્શન તે જ કેવળ દર્શન તરીકે પ્રગટ થનાર છે, સમતાથી જે રાગદ્વેષની મદતા ડગવામાં આવે છે તે જ સંપૂર્ણ સમતા (ક્ષીણ મોહ) રૂપે પ્રગટ થનાર છે અને વીર્ય પડિત વીર્યનું કામ કરીને છેવટે અડગ વીર્યજ રૂપે રહેવાનું છે

નિશ્ચય નયથી જોતા સવળો પુરુષાર્થ સંપૂર્ણ સમતા પ્રાપ્ત કરવામાં વાપરવાનો છે, એટલે કે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિને ક્ષય કરવાની છે તે આત્માના સમતા ગુણના વિકાસથી મોહનીય કર્મનો નાશ થાય છે અને મોહનીય કર્મ નાશ પામે એટલે બાકીના ત્રણ ધનધાતિ કર્મ આપોઆપ નાશ પામે અને કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન અને અનંત વીર્ય પ્રગટ થાય છે

ફક્ત જ્ઞાન ભણી ભણીને કેવળજ્ઞાન મેળવી શકાય નથી પણ સમતાનું ખીજ જ્ઞાન જ છે, એમ તો ક્ષયોપશમ ભાવથી કપાયની મદતા પહેલાં ગુણરચાને પણ થાય છે પણ સમતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપનું જ્ઞાન એથે ગુણરચાને મેળવાય છે અને અમુક અરો સમતાનો અનુભવ થાય છે અને મોહનીય કર્મ ક્ષયકરેણીના ૧૦માં ગુણરચાના અત સમયે સર્વથા નાશ પામે છે તેથી બાકીના ગુણરચાને સંપૂર્ણ અને કાયમની સમતા હોય છે એટલે કે ૪ થી ૧૦ ગુણરચાન સુધીમાં મોહનીય કર્મનો સર્વથા નાશ કરવાનો અને સંપૂર્ણ સમતા પ્રાપ્ત કરવામાં સવળો પુરુષાર્થ ફેરવવાનો છે

આ રીતે જોતા મોક્ષમાર્ગનું સમતા એ ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે. વળી તે સુખરૂપ છે અને સાધ્ય પણ છે તે દ્રષ્ટિથી જોતાં આખો મોક્ષમાર્ગ સુખરૂપ જ છે પણ તે સુખ પૌદ્ગળીક નથી, આત્માનું જ સ્વરૂપ છે, માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સમતાનું સ્થાન મુખ્ય છે માટે તે કેળવવા માટે વિસ્તારપૂર્વક વાત કરી જોઈએ જો કે અગાઉ સમતાનું કિરણ આત્મરમણતારૂપી સૂર્યમાં પહોંચવા માટે આવી ગયેલ છે

સમતા પ્રાપ્તિના ઉપાય

૧. શાંત રસ (સમતા રસ)ની ભાવના ચિત્તક્ષેત્ર (મનમાં) સ્થિર કરવી અને શરીરમથ ચેતનના આત્મપ્રદેશોમાં સમતાને શોધવી એટલે પડિત વીર્ય ચુરણા ઉત્પન્ન કરીને સમતાને પ્રગટ કરશે અને તે આત્મપ્રદેશોમાં ઉડા ઉતરીને (એટલે કે શુદ્ધિ, તીવ્રભાવ અને તન્મયતા વધારવાથી) ભોગવની એટલે આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે સમતામાં પૌદ્ગળીક સુખ નહિ હોવાથી પૌદ્ગળીક સુખ ભોગવાતું નથી પણ ઇન્દ્રિયાતીત આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે

૨ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાથી સમગ્રતરસ પ્રગટ થાય છે. શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલે નિર્ગળ આત્મદ્રવ્ય, આત્માના શુદ્ધરૂપો અને આત્માના શુદ્ધ દ્રવ્યરૂપ પ્રગટ. શુદ્ધ સ્વરૂપનો ખ્યાલ સિદ્ધ સ્વરૂપથી મેળવાય છે. તેથી પ્રથમ સિદ્ધ સ્વરૂપનું આલમ્બન લેવું પડી શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થઈ જવું એટલે પેતાના આત્મામાં તથા સિદ્ધમાં ભિન્નતાની કલ્પના રહે નહિ. શુદ્ધ તરફ અપેક્ષાએ અડધી શુદ્ધ સમજવે.

૩ મોહનીય કર્મની જે જે પ્રકૃતિ ઉદયમાં આવે અથવા ઉદયમાં આવવાના નિમિત્ત જેમકે ૨૨ પરિસ્થિતિ મળી આવે અને તે કર્મ પ્રકૃતિને તેના પ્રતિપક્ષના જે આત્માનો મુક્ત છે તેને બાવનાથી ઉત્પન્ન કરી તે શુભમાં લીન થવાથી કર્મ સોગવાની પ્રકૃતિ કુપાદ જશે. બીજી પ્રકૃતિમાં મળીને સ્વ આપ્યા વગર ભોગવાઈ જશે અને નાશ થશે અથવા સ્વર્ગની ઇચ્છા અન્ય સ્થિતિમાં મળી જઈ પડી સ્વ વગરની ઇચ્છાને ભોગવાઈ જઈ ને તેનો નાશ થશે. અર્થ કર્મ પ્રકૃતિ અને આત્મરૂપ બતાવવામાં આવે છે.

કીધને ક્ષમાથી છતવે.

દીપને ચૈતન્ય અણ્ણી એકત્વ રૂપી સમભાવથી છતવે.

એકબાજુ ને વચાચોગ સ્થાને ચાર સમકિત બાવના (ચિત્રી, પ્રતોદ, કલ્પ, માધ્વસ્થ)થી નાશ કરી.

મનને વિનય (કેમજ્ઞતા, નરમાય, નમ્રતા)થી તથા અણ્ણી એકતાથી છતવે.

માવાને સરલતા (સુકુપ, અવક્રતા)થી છતવી, ૨૨ પરિસ્થિતિ વગર કર્મમયી મુક્ત કરવાર ને ઉપકારી માની તેનો દોષ ન લેવો. ખુબ પેતાના કર્મનો દોષ લેવો તે કરજ્ઞતા છે અને અક્રતાનો ત્યાગ કરીને તેમ તરફ ફિત શુદ્ધિ રાખવાથી માન છવાય છે.

લેખને આત્મ સંતોષ, નિઃસ્વગ અસ્થા નિર્લેપમાય, (નર્મમાય કોરે અપોગ્ય બાવ (શુભ મર્મ)થી છતવે.

તત્ત્વ દષ્ટિથી ચૈરાન્યબાવ ઉત્પન્ન કરીને રાગને નાશ કરવો એટલે કે વસ્તુમય ભાવ અને સ્વસ્થમ (સ્વરૂપ આચરણથી) રાગનો નાશ થાય છે.

અહનો પૈર, ક્ષમા શાંતરસ, સમતા અને નિર્લેપ બાવોથી નાશ કરવો.

હાસને મહીરતાથી છતવે.

રતિને પસમય આચરણમાં અને સ્વસ્થમ આચરણથી છતવી.

અસ્તિને પ્રાપ્તિ અને વીર્યવિદ્યાથી છતવી.

ભયને એકત્વ, અન્યત્વ, નિષ્પરિગ્રહ, નિષ્કામ, અપર અછેદ, અમેદ, અદાહ ભાવોથી જીતવો.

ગોડનો અન્યત્વ, એકત્વ, બોધિ અને ધર્મભાવનાથી નાશ કરવો.

દુઃખ અને અશુભાશુ અને અનતવત્તિયાણુ પેહાથી નાશ કરવી.

વેદને અરૂપી અશરીરી અવેદી ભાવથી જીતવો.

દર્શન મોહને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થઈને નાશ કરવો.

સમતા રસ શું છે ?

તે શાંત અમૃત રસ છે, ઉપશમ રસ છે, રસાધિગજ છે, સમાધિજન્ય ઉત્કૃષ્ટ આત્મરસ છે, તે મગજ સ્વરૂપ અનુપમ સુખમય રસ છે, તે સાધ્ય અને સાધન રૂપ શાંત રસ છે, તે મોક્ષના સુખની વાનકી છે, ને અનુભવ ગમ્ય પરમાર્થિક આનંદ સ્વરૂપ છે, તે આકુળતા વ્યાકુળતા રહિત સુખરૂપ છે, તે નિરૂપાધીક દશા છે, તે અવિરોધીભાવ છે તે વિરક્ત દશાનુ સુખ છે, તે આધ્યાત્મિક શાંતિ અને પ્રત્યક્ષ સુખ રૂપ છે તે સવર-સામાયિક-ભાવ ચાત્રિ-સમઙ્ગિત-સમદષ્ટિ-ખતિ-મુક્તિ-અજવે-મદવે-લવવે-સચ્ચે-સજ્જમે સ્વરૂપ છે, તે અહિંસા-સત્ય-અયોર્ય, ધ્વજ્યર્થ અને નિરૂપરિગ્રહ સ્વરૂપ છે, તે સુખદુઃખમા સમભાવ રૂપ છે, છટ અનિષ્ટપણાની શુદ્ધિ રહિત છે.

ત્યા ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા સુખદુઃખ શુદ્ધિનો અભાવ છે, ત્યા છટ વિયોગ અને અનિષ્ટ સયોગમા સમભાવ છે, ત્યા ન્યુતિની ઇચ્છાનો અભાવ છે, સ્વનિદામા ગ્થિતિ સ્થાપકતા છે, પરનિદા અને સ્વપ્ન સામા ખેદ છે, પરગુણની ઈર્ષા તેમ જ ઉપેક્ષાનો અભાવ છે પણ પરગુણ પ્રતિ સામા આનંદ છે, દુઃખપર અદ્વેષ છે, અહમત્વ અને મમત્વનો અભાવ છે, રોગાદિ શરીરભાવોની ઉપેક્ષા છે, ત્યા પર-પર વિરોધસૂચક દ્વ સયોગોમા એકસગ્ગી મતિ ગ્રહે છે, તિર-કારનો અભાવ છે, આર્ત-રૌદ્રધ્યાનનો અભાવ છે આકર્ષ-હરીગમનનો અભાવ છે, લાગણીમા સ્વસ્થતા છે, આવેશનો અભાવ છે, મિત્રશત્રુનો અભાવ છે, ત્યા ચચળતાનો અભાવ છે, સતોષ કે પરિતાપ રહિતપણુ છે, ઇન્દ્રિયોના વિષયથી વિગ્તપણુ છે, વાસનાનો અભાવ છે, સાસારીક ભાવો પ્રત્યે નિરૂપ્રહ, નિર્લેપ (નરાણી, નિષ્કામ ભાવ છે.

તે પાંચ આસ્રવ અથવા ૧૮ પાપ-ધ્યાનક અને ૨૪ સપરાય ક્રિયાથી વિગ્ત છે.

સમતાથી મન શાંત-નિર્ભળ-પ્રમન્ન રહે છે, મનનુ સમતોલપણુ રહે છે, મનમા ક્ષોભ થતો નથી, મન દદ-અડગ-એકમાત્રવાળુ મિયર ગડે છે, મન સન્ય થાય છે, સસારના તાપથી અતસ રહે છે, સસાર ભ્રમણથી વિગ્ત થાય છે, નિર્ભય થાય છે, નિશ્ચિત થાય છે, આત્મસ્વરૂપમા મન ગુમ થાય છે પણ સાસારીક ભાવોમા જલુ નથી અને આત્માના અદ્વૈતિક સતોષ અનુભવે છે, પર ભાવોમાથી નિવૃત્તિરૂપ મનને નિરાત (વિશ્રાંતિ) થાય છે.

સમતાના બાર અંગ છે

- ૧ મૈત્રી આદિ બાર સમકિત લાવના અને અનિશ્ચ આદિ બાર ધર્મલાવના.
  - ૨ છદ્ધિના વિચાર સમભાવ.
  - ૩ પદપરમેષ્ઠિના ગુણોને અનુસરીને બાતકત્વ વિચાર.
  - ૪ પાંચ આચારો પાલન. પાંચ આચારો પણ સમતાના ઉપાગમાં અતર્કિત હતા.
- સમતાથી નિઃસ મપણુ આવે છે અને નિઃસ મપણુથી શિદ્ધ થાય છે

સમતામાં ચૈતન્ય અણી એકત્વથી સર્વ જીવો સરખા છે, જગદ - નવ - પ્રીત્ય એ સામાન્ય સત્તા અને અસ્તિત્વથી સર્વ દ્રવ્યો સરખા છે તેથી નિશ્ચ આત્મકત્વને પણ દ્રવ્ય રૂપે દેખે, સર્વ દ્રવ્યો પિતૃપિતાના પર્વાપમા સ્વતંત્ર રીતે રહે છે તેથી સર્વ જગત નિર્દોષ સામે છે, પર્વાપત્વથી સર્વ પર્વા સમકલનમાં એકત્વ પામે છે ગુણત્વથી સર્વ ગુણો સમકલનમાં એકત્વ પામે છે નિશ્ચ સર્વ પર્વાપિતૃ સ્વતંત્રથી એકત્વ દેખાય છે નિશ્ચ સર્વ ગુણોમાં સ્વદ્રવ્યથી એકત્વ અનુભવાય છે

સમતામાં ત્રણ રીત ઉપદેશ

૧ અલ્પસતર જાણે (૧) સર્વ સ્થના અનુભવ (૨) અનેક સ્વરૂપો અનુભવ—(i) પ્રેક્ષાનુ એકત્વ, (ii) ગુણાનુ એકત્વ (iii) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્વાપિતૃ એકત્વ.

- ૨ બાહ્ય આલેખ તરફ આવે સમતામાં સર્વ જગત એક રૂપ અને નિર્દોષ જણાય છે.
- ૩ બાહ્ય જીવોના સંબંધમાં (૧) ક્રમ (૨) અણી એકત્વ.

સમતાના નિર્મિત્તવ અંગમાં (૧) નવ બાહ્ય પરિમિત્તમાં નિર્મિત્તવ છે પરિમિત્તના કુપ્પ વિભાગમાં સર્વ સ્વર્ગસર્ગથી આવી જાય છે (૨) કર્મમાં નિર્મિત્તવ છે (૩) સર્ગાદિ મોક્ષને લેખ સર્વ કર્મકૃતમાં નિર્મિત્તવ છે.

આવી રીતે સર્વ અણીથી સપૂર્ણ રીતે ઘાયલ થાય સમતા નિશ્ચ થાય ત્યારે કેવળાત્મન પ્રયત્ને, સર્વભવ્ય જીવોને સમતા પ્રાપ્ત થાયો. અણિ સમતાત્મક હવન સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

હવે ચિત્તની એકાગ્રતાથી સ્વરૂપ સમજવા માટે તેની પર્વાપત્તિ તથા સહકારી અનેક નામ સંપ્રદાઈ દ્રવ્ય-ગુણ-આત્મને જોડીને જ્ઞાતવવામાં આવે છે કે જે જ્ઞાતાના આત્મને એકાગ્રક દ્રવ્યથી જ્ઞાન અને સમાધિનું સ્વરૂપ દેખાતી સહકૃતિ.

નિર્વિકલ્પ સમાધિ, સ્વગુણમાં ત મપત, શુદ્ધ જીવોત્તમાં સાધન, આત્મપ્રકાશમાં મુક્તિ, સ્વાત્મકતામાં એકતાત્મ, આત્મ પ્રેક્ષા અને ગુણમાં સ્થિતતા, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્વાપત્તિ

એકતા, એક્ય, એકત્વ, અનુભવ જ્ઞાન, અનુભવ સ્પર્શન શુદ્ધ ક્રિયા, આત્મિક સુખમા અત્યંત લીન-તદલીન, સ્વગુણ સ્વરૂપનો કર્તા અને ભોક્તા, સિદ્ધ સ્વરૂપના અનુભવમા ધૈર્ય, શુદ્ધ દ્રવ્યગુણ પર્યાયના વિચાર પ્રવાહમા એકતા, એકાકાર, સતત ઉપયોગની ધારા, શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ અજંબા ભપ, તત્વરસ આસ્વાદન, અપૂર્વ વીર્યોદ્ભાસથી ધ્યાનમા ઉડા ઉતરવું, અપ્રમત્તદશા, સમતાદિ ગુણો અને આત્માની એકરસરૂપ પરિણતિ, તન્નાકાર પરિણતિ, નિશ્ચય ભક્તિમા અનહદ તાન-ઉત્સાહ-વીર્યોદ્ભાસ, સ્થિર ઉપયોગમાં પ્રેમ આનંદ, રોમેરોમ પુલકીત, ભાવનાનો અનુભવ, ગુણનો અનુભવ, ગુણ અનુભવમા પ્રસન્નતા, સમતા-શાતરસ-સમભાવ-સમરમીમાત્ર અને શુદ્ધધ્યાનમા ઉંડા ઉતરવું, તત્ત્વરૂચી, ભાવ ચારિત્ર, શુદ્ધ પર્યાયમા લીન, શુદ્ધ સ્વરૂપની ધારણા, શુદ્ધ ગુણોમા પ્રેમ-વાત્સલ્ય-પ્રમન્નતા-આનંદ-સહજ આનંદમય ઘેન, (નિસંગ અવસ્થા) નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપમા શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-નેશ્ચ અતર્વૃત્તિ, ઉપસર્ગ પગ્નિહમા શૌર્ધ, ધૈર્ય, પરાક્રમ, સહનશીલતા શીતળતા.

અ નુ ભ વ જ્ઞા ન

હવે આત્મપ્રદેશોમાં સ્થિર ઉપયોગ રાખીને અનુભવ જ્ઞાનના મુદ્દા યતાવવામા આવે છે.

આત્મપ્રદેશોમા-વિશ્રાંતિ, અતર્મુખવૃત્તિ, પોતપોતામા સમાધ રહેવું, રમણતા, શુદ્ધ ઉપયોગ, ચિંતરતા, સમાધિ, ગુણોની શોધ-અભાસ-દર્શન-અનુભવ-એકરસરૂપ પરિણતિ-અમેદ સ્વરૂપ, મનનું-આત્માકારે પરિણમન-મન ગુપ્તિ, આત્મપ્રદેશોનું દર્શન, પ્રદેશે પ્રદેશે ગુણોનો અનુભવ, આત્મપ્રદેશોનો અનુભવ, આત્મરસ આસ્વાદન જ્ઞાનનંદ શુદ્ધ ચૈતન્યનું પરાક્ષદર્શન અને અનુભવ, ગુણોની ઉત્પત્તિનો અનુભવ, સ્વચતુષ્ટયનો અનુભવ, સમતા-શાતરસ-આત્મિકસુખનો અનુભવ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું એકત્વ, ગુણોનું આત્મામા સમાધ રહેવું, સહજ આનંદમય ઘેન, આત્મ અનુભવમા અત્યંત લીન, અચિત્ત આત્મનીયંપ્રતટ, અમેદ-સ્વરૂપનો અનુભવ, સ્વસવેદન વીતનગજ્ઞાન, લયસ્તમાધિ, નિસંગ નિશ્ચિય અતરંગ ગુપ્ત અવસ્થા, શુદ્ધ ક્રિયા, અર્મમોહ, પરમ શાંતિ, પરમ આનંદ, પદ્મ સ્વચ્ચતા, પરમ અમૃતગ્મ, સપુર્ણ સ્થિતતા, શાતરમની ભાવના ચિંતર, ગુણોના અનુભવમા શાતરસ, અનુભવજ્ઞાન, આત્મસત્તાનું અવલોકન, અનેન્દ્રીય આત્મિક સુખમા લીન, નિજસ્વરૂપ દૃષ્ટિ, આત્મમંતોપમા લીન, ક્ષાયકભાવની આત્મપ્રદેશોચાલી પ્રાપ્તિ, અમનગ્ધતા, પ્રમત્તચિત્ત, આમાયી કાષ્ઠપણ એક મુદ્દો લઇને અને આત્મપ્રદેશોમા સ્થિર અતર્વૃત્તિ ગખીને આત્મમજ્જતા કરી રાકાય છે

લોક અલોકના તરસ્થ જ્ઞાતા, દ્રષ્ટ, સ્વસ્વરૂપમા લીન આવી રીતે અનુભવ જ્ઞાનના મુદ્દા-શુદ્ધ પારિજ્ઞામિક ભાવમા લીનતા, અગ્નિતના રાયકભાવમા લીન, સિદ્ધ સ્વરૂપમા લીન સમગ્રીભાવતા લીન-સત્તામા રહેલ પદ્માત્મ સ્વરૂપની અનુભવના મળાવી નેત્ર-સ્વત્રેયરૂપ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો લાભ ઉન્નિભાવ, ઔદામીન વૃત્તિ, લોક અલોકના મર્વ પદાર્થોમા

નિર્દોષપણ (અયોધ્યામાં ફક્ત આકાશદેવ) જડ અને ચૈતન્ય એ સર્વ ચેરેનો તટસ્થ ચાતુર છે અને સ્વતંત્રતામાં સંત સ્થિતિ સ્વપ્નનો અનુભવ, ભાવપ્રાણોમાં પરિણતિ, સ્વપ્ન સિદ્ધતા.

ક્રાંતિક સમકિત પામવા માટે અનુભવ જ્ઞાન—૧. પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વપ્નમાં પોતાના સ્વતંત્રતા પરિણતિ કરીને પોતાના શુદ્ધ સ્વપ્નનો નિશ્ચય કરેલા, તે સિવાય કોઈ પણ દેવ કે તેના ગુણ પર્યાયની કલ્પના કરી નહિ અને પોતાના શુદ્ધ સ્વપ્ન મેળવવા માટે સતત પ્રયત્ન અને આત્મ મક્કા રાખવી, જાનતા શુદ્ધ ઉપચારથી દરેક મુશ્કેલી દૂર કરી, દોષને ઉપત્તિ થતા દેવ નહિ અને કાલ તે તેના તત્ત્વજ્ઞાનથી નાશ કરેલા, શુદ્ધ ઉપચારમાં સ્થિર થવું નિશ્ચય શુદ્ધ સ્વપ્નમાં ત મન કઈ ચાતુરતાથી જમી જવું અને પોતાના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિ કરે જવી અને ગુણોમાં સિદ્ધતા વધારવા જવું.

૨. આત્મામાં ઉપચાર રાખવો, અને શુદ્ધ સ્વપ્ન તરફ વાળવું શુદ્ધ સ્વપ્ન જ ઉપદેશ અને મોક્ષસ્વાયોચ છે એવો નિશ્ચય રાખવો, અને વિકાસ પ્રયાસમાં જ્યાં જે નહિ, શુદ્ધ સ્વપ્નને નિરતર સ્વપ્નમાં રાખવું આત્મબલિમાં વિશ્રાંતિ લેવી, શુદ્ધ ભાવ પ્રાણોમાં પરિણતિ કરવું આત્મબલિ અને શુદ્ધ ભાવને ઉઠાવવા નહિ.

૩. ગુણને આ મામાં લેવા, ગુણોની સમજણ કરવી. ગુણોમાં ઉદય ઉત્થાન સરીકારિ બાલ ભાવો પત્તિક ઉપસર્ગ વનેરવી ઉપેક્ષા કરવી, દોષને પકડી પકડી છિન્નકિન્ન કરી નાખવા મનને આત્મામાં પરિણતિમાવવું આત્મિક સ્વપ્નમાં લીન થવું, સ્થિર આસન મળી કાયાનું પ્રવર્તન બંધ કરવું.

૪. આત્મામાં સત્તા ઉપચાર રાખવો પોતાની સર્વશક્તિ આત્મભાવમાં જોવી, શુદ્ધ સ્વપ્ન અનુભવમાં પાછી પાછી કરવી નહિ.

૫. આત્માના અજ્ઞાતાગી સ્વપ્નનો નિશ્ચય કરેલા, અસરીરી આત્મા જાનતા એકતા છે માટે ચાતુરતાવને મોક્ષવેળા.

સર્વ રૂપ આત્મામાં જ સમાવી દેવી, અનેતરીય આત્મિક શુષ્કતા લીન થવું સંત રસમાં લીન રહેવું સરીકારિ દૂર કરીને આત્મબલિમાં સિદ્ધતા કરવી આત્માને શુદ્ધ સ્વપ્નમાં સ્થિર કરેલા, સ્વપ્ન અને નિર્ગુણતા કાચારી આત્માની સેવા કરવી, આત્માને આત્મ ભાવોમાંથી બેચી લેવો, આત્માના ગુણને ક્રેમવા, અને સ્વપ્નમાં લીન થવું સરીકારિ સસારી ભાવોનો ત્યાગ કરેલા આ પ્રમાણે આત્મા કાચારી અને અનુભવમાં મુશ્કેલી સમજી દર્શનની શુદ્ધિ અને કાચ સમકિત પ્રથમ કાચ છે.

અધ્યત્મ જ્ઞાનમાં સિદ્ધ સ્વપ્નની મુખ્યતા છે શુદ્ધ આત્મ સ્વપ્ન તે જ સિદ્ધ સ્વપ્ન છે અને શુદ્ધ આત્મ સ્વપ્નમાં ક્રેમવા વર્તન આવી થોડું છે જ્યાં પણ આત્મન માટે સ્થાન નિશ્ચય સ્વપ્નની જગ છે કાચને કોની અપેક્ષા શુદ્ધ સ્વપ્ન તરફ મનન કરત આત્મા શુદ્ધ

સ્વરૂપમા ગણાય તેમ જ નિગમ નયની અપેક્ષાએ અશયી શુદ્ધ સ્વરૂપ કહેવાય અને ભાવ નિરૂપમા આગમથી ભાવ નિરૂપ અથવા નોઆગમ ભાવ નિરૂપમા પરિણતિરૂપ આત્મ દ્રવ્ય ગણાય અને તે આત્મા પોતાના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમા ભાવથી વર્તે છે એમ કહેવાય.

હવે સિદ્ધ સ્વરૂપ બતાવવામા આવે છે—

૧. કેવળજ્ઞાન—અનત, અક્ષય, અપ્રતિપાતિ, અલપ, અનક્ષર, પરમાક્ષર, પરમબ્રહ્મ, ત્રિજાળવર્તી, સપૂર્ણ, સમસ્ત, સહજ સ્વાભાવિદ, સર્વ પ્રકાશક, આનંદમય, શુદ્ધ, નિર્મળ, ક્ષાયકભાવે, સમતા શાત સમય, નિગદ્યત્રી, પ્રત્યક્ષ, અખડ, અનુપમ, સર્વ દોહિત, ઇ દ્રિયાતીત, કલ્પનાતીત, યોગાતીત, સ્વકાલ ઉપયોગવત, ચિદ્રૂપ, પરમ જ્યોતિ સ્વરૂપ, ચિદ-ધન, જ્ઞાન-ધન, શુદ્ધ ચેતના સ્વરૂપ, શુદ્ધ ક્ષાયક ભાવ, સમસ્ત લોકલોકના પદાર્થોના ઉત્પાદ, વ્યય રૂપ પયથિની વર્તનાનુ એકજ સમયમા થનુ જ્ઞાન, સર્વ દ્રવ્ય-પ્રેત-કાળ-ભાવ પ્રકાશક જ્ઞાન.

૨. કેવળ દર્શન—તે કેવળજ્ઞાન જેટલી જ બધી શક્તિઓવાળુ છે, ફક્ત ફેર એટલો કે તે નિર્વિકલ્પ નિરાકાર દર્શન સ્વરૂપ છે અને નિદ્રાતીત છે

કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન આત્માનું જ શુદ્ધ સ્વાભાવિક સ્વરૂપ છે તેમાં પ્રયત્ન વગર શુદ્ધ પારિણામિક ભાવથી પરિણમન થાય છે તેથી જ્ઞાન, દર્શનનો ઉપયોગ આપોઆપ ચાલ્યા કરે છે જાણુના દેખવાની ઈચ્છા વગર આપોઆપ નિજ આત્મ સ્વરૂપ સહિત સર્વ જગત પ્રત્યક્ષ જાણુવામા આવે છે અને દેખવામાં આવે છે

૩. અનંત આત્મિક સુખ—અવ્યાયાધ (નિગ્યાધ ઉપદ્રવ ગહિત શિવ સુખ), સ્વાનુભવગમ્ય, આનંદસ્વરૂપ, આનંદધન, આનંદ મહિ, સહજ સુખ, નિરૂપાધિક સુખ, આત્મ સ્વરૂપમા સપૂર્ણ સતૃપ્ત રૂપ, કલ્યાણ સ્વરૂપ, અનુપમ પુર્ણાનંદ સ્વ સ્વભાવ-પરિણતિ રૂપ સુખ, નિરાકુળ સુખ, નિજ આત્મ અનુભવ રૂપ સુખમા અત્યંત લીન, શબ્દ-રૂપ-ગંધ-રસ-ગર્શ-આકાર યોગરહિત નિર્વિઠારી અનેન્દ્રિય શુદ્ધ આત્મિક સુખ, પુદ્ગલાતીત, અભિશ્રિત, સ્વતંત્ર, નિરાલબી, સતત અખડ, અક્ષય, નિરાગી, અનત સમતા સ્વરૂપ સુખ.

૪ સમદ્રષ્ટિ—નિર્વિકલ્પ, (નિર્દોષ, સ દેહાતીત, નિ શક, નિ કષ્ય, નિવિત્તિગિચ્છા) ક્ષાયક સમકિત, નિજસ્વરૂપ દ્રષ્ટિ, શુદ્ધ પરિણતિ, આત્મરમણતા, સ્વભાવમાં ગમણતા, સ્વસ્વરૂપમા નિશ્ચય (ચિત્તર, અક્ષોભ, અડોલ), હવે તે શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવુ છે તે કે-નિસંગ, નિર્લેપ, નિર્વિષયી, નિર્મ-મત્વ, નિરાશી, નિરપહ, નિર્દોષ, નિર્વિઠારી, નિર્મોહી નિરાકુલ નિષ્કલક, નિશલ્ય, નિષ્કામ નિવૃત્તિ સ્વરૂપ નિજ આત્મ અનુભવમા અત્યંત લીન, અગ્રહે, અમાણે, અમાયાએ, અલોભે, અમોગી, અવેદી, અકપાય, અખેદ, અગ્રોક, અપરિણામી, અતુષ્ટ અલક, અદ્વેષ અલેશી, અવિગેધી, અક્ષોભ, અચચળ, અનાવેશ, અનાતુર, અકલેશ, અમંગ, અમત્સર, પરમશાત શિતળ સરળ સમાધિ સ્વરૂપ, સ્વરૂપ સંતોષી, સ્વ સ્વરૂપમા તૃપ્ત, સ્વસ્થ સ્વસ્વરૂપ ચિત્ત, સમતાસ્વરૂપ, વીતરાગ, મગળ સ્વરૂપ, નિશ્ચય અહિ સા સ્વરૂપ, શુદ્ધ સત્ય આત્મસ્વરૂ, ડર્મ અગ્રહણ સ્વરૂપ, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા લીન.

૫. અક્ષય સ્થિતિ—અમર, અવિદ્યારૂપી, અક્ષીણ, અમય, અઘોર, અતેજ, નિમ્ન, શાસ્ત્ર, અવિચલ સ્વરૂપ.

૬. અણ્ણી સ્વરૂપ—અણ્ણો અણ્ણી, અણ્ણે, અણ્ણસે, અણ્ણમણ્ણુ, અણ્ણસ્થાન, અણ્ણ અણ્ણણી, અણ્ણોનિ, અણ્ણતિ, અણ્ણાતિ, અણ્ણરીરી, અણ્ણોં નિરજન, નિરંકાર, શુદ્ધ અણ્ણમ્ય પ્રદેશદ્રમ્ય દ્રવ્ય, અણ્ણાવક, અણ્ણમ્ય, અણ્ણોમી, અણ્ણેન્દ્રિય, સંપૂર્ણ શુદ્ધ પર્વાય સ્વરૂપ, સ્વદેવવત, સ્વદેવ (અણ્ણપ્રદેશ) વત, કસ્તૂરનાલીત, વચ્ચનાલીત, પુષ્પગાલીત, અણ્ણાપી આદ્ય દ્રવ્ય, અણ્ણામયી, નિરાવસ્થુ, સ્વસ્થાવત, અણ્ણાદારી, અણ્ણિદારી, અણ્ણક, અણ્ણમ, અણ્ણપદ, શુદ્ધ નિષ્પન્ન સ્વરૂપ પદ્મ-સ્થિત, નેત્રસીનો અણ્ણરો, નેત્રપાંતનો અણ્ણર્વાસ, નેત્રદ્વયનો આદ્ય ઉપપાત રહિત, પરાપાત રાહિત, આપાત રહિત, ઉપ્પાસ રહિત, નિવિકરપ (મનનો અણ્ણાર), અણ્ણિત, અણ્ણક, અણ્ણપ્રદેશદ્રમ્યમય, અણ્ણે, સ્વરૂપ, ચિદ, ધન, અણ્ણત ગુણુ પર્વાયના સ્થુલાય સ્વરૂપી દ્રવ્ય, અણ્ણિતવ, વસ્તુવ, નિમ્ન અણ્ણમ્ય પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રના અવચાલક

૭. અણુરોણ્ણુ, અણ્ણોત, અણ્ણેક, અણ્ણવચારી, અણ્ણમ્ય, નિત્યબી શુદ્ધ પર્વાય

૮. અણ્ણત આત્મિક રાહિતબી—અણ્ણસ્વામીં કૃપકૃપ, નેત્રપ્રતિભા અણ્ણિત, નેત્રમ્ય નેત્રઆવ, અણ્ણિ, સ્વાભાવિક પંચાગ્નિક સાથે ઉપોત્તમવત, અણ્ણત ગુણ્ણના કર્ત્ત્વ-પ્રેરણા, (અણ્ણત ગુણ્ણેથી અણ્ણત ગુણ્ણોને અણ્ણન ગુણ્ણુ દાન, અણ્ણત ગુણ્ણોનો સાથ, અણ્ણત ગુણ્ણ પર્વાયનો ભેદ, અણ્ણત ગુણ્ણોનો ઉપોત્તમ રૂપી અણ્ણત રાહિત સ્વરૂપ, પ્રજ્ઞા આથી અણ્ણીર્ રૂપ મન ભાસ્વત શુદ્ધ, સિદ્ધ મગધાન.

આવી રીતે સિદ્ધ સ્વરૂપ સમગ્ર મગધનાં ઉચ્ચ ઉપાસવાથી, ખ્યાન અને સમાધિથી એક દેશ સિદ્ધ સ્વરૂપ અનુભવિતામાં રહે છે.

એકત્વ (અણ્ણેક સ્વરૂપ)

હવે ગુણ્ણુ એકત્વ કેવી રીતે થાય છે તેવી રીત જણાવવામાં આવે છે.

એક પછી એક ગુણ્ણો ક્ષેત્ર, પ્રેરક યાત્ર, દર્શન મહા, આત્મિક મુખ, વીર્ષ દુષ્ણ વિનાય, સરળતા, સતોષ, સમતા વગેરે દરેક ગુણ્ણો મતિયાનના અનુભવથી ખ્યાન મુખી થઈ જવા પછી જ્યાં જ્યાં સમાધિમાં પ્રવેશ કરેલો એટલી ગુણ્ણી નામ થયા, તે ગુણ્ણુ પ્રયોજન વગેરે અણ્ણમ્ય થઈ અને અણ્ણથી સમતા અને આત્મિક મુખનો અનુભવ થઈ.

દરેક ગુણ્ણો અનુભવતાં અનુભવતાં સમતાત્મક અને આત્મિક સ્થાને અનુભવ થાય ત્યાં મુખી થઈ જવા, ત્યારે ખ્યાની થઈ કે ત્યારે અતિમત્ત ગુણ્ણુ નામ, સન્દ અને પ્રયોજન થયામાં જતો એટલો સમતા અને આત્મિક મુખનો દરેક ગુણ્ણો અતિ, એક સરળતા અનુભવ થઈ, અતિ અધ્ય ગુણ્ણુ એકત્વ અનુભવથી તે ગુણ્ણુ એકત્વ અણ્ણપ્રદેશ સાથે છે ન

હવે એટલું સમજવાનું છે કે જે ગુણનો વર્તમાન અનુભવ થાય છે તે ગુણના પર્યાય રૂપે છે દ્રવ્ય અને ગુણ ત્રિકાલીક છે, પર્યાય વર્તમાન કાળમા અગ્નિત્વ રૂપે છે અને ગુણ પર્યાય રૂપે પરિણમે છે તેથી દરેક પર્યાયથા દ્રવ્ય અને ગુણ તો છે જ એટલે બધા ગુણોનું એકત્વ તે બધા ગુણપર્યાયોનું એકત્વ સમજવું. ગુણોનું એકત્વ દ્રવ્ય સાથે હોવાથી ગુણ-પર્યાયોનું એકત્વ પણ આત્મદ્રવ્ય સાથે થયું આત્મદ્રવ્ય અને ગુણોનાં પર્યાયોનું જે વર્તમાન એકત્વ થયું તે આત્માનું અભેદ સ્વરૂપ તે સમતારસમય આનંદ સ્વરૂપ ભોગવાય છે. જીવને અનતા ગુણો છે અને દરેક સમયે એક એક ગુણોનો એક એક પર્યાય પ્રવર્તે છે તેથી અનતા ગુણોના અતતા પર્યાય પ્રવાહ દરેક સમયે ચાલુ રહે છે પણ તે જગત્સથાના નાશપણાની બહાર છે, તે કેવળી ગમ્ય છે, અસખ્યાત સમય પછી તો જગત્સથને ખમર પડે છે કે હું અમુક ક્રિયોગમા છું જગત્સથના અનુભવમા જે લાગે છે તે અસખ્યાત સમયનો મ્યુલ પર્યાય રૂપે અપેક્ષાપૂર્વક ગણી શકાય

હવે કેટલાક ગુણપર્યાયોનું અનુભવના અભ્યાસ માટે એકત્વ બતાવવામા આવે છે, એટલું ધ્યાન રાખવું કે અનુભવ જ્ઞાન મેળવ્યા વગર તથા અપેક્ષા રાખ્યા વગર આ અભેદ સ્વરૂપ સમજનશે નહિ —

- ૧ આત્મા અને શુદ્ધ ગુણો (કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, સમતારસ, અનત આત્મિક સુખ, અનત શક્તિ) નું એકત્વ, તે આત્મા અને સિદ્ધ પર્યાય સાથે એકત્વ.
- ૨ શુદ્ધ ચેતના, આત્મપ્રદેશો, સમતા, અને શુદ્ધ પશ્ચિતિનું એકત્વ.
- ૩ ગુણોના ભાવોમાં નિર્વિઝલ્પ સમાધિ રૂપે પરિણતિ દ્રવ્યાર્થિક નયમા સર્વ ગુણોનું, એકત્વ અથવા સર્વ ગુણ-પર્યાયોનું એકત્વ, અથવા સર્વ અર્થ પર્યાયોનું એકત્વ ગુણપર્યાય=અર્થપર્યાય,
- ૪ આત્માના સર્વ અંજન પર્યાયોનું આત્માથી એકત્વ.
- ૫ એક જ યોગમા મ્થિગતા ને એક જ યોગની અપેક્ષાથી અકત્વ.
- ૬ આત્માના સર્વ પ્રદેશો એકસરખા છે તે અપેક્ષાએ આત્મપ્રદેશોનું એકત્વ
- ૭ ગુણોના એકત્વ તે અઠ ગુણ પર્યાયરૂપે પરિણમે (પણ તે પર્યાય ગુણોના કહેવાય) એક એક ગુણમા અનતઅનતગુણોના છે તે દરેક સમયે અગુણલક્ષ ગુણથી પડગુણનીહાનિ વૃદ્ધિને પામે છે
- ૮ ધ્યાતા ધ્યાન અને ધ્યયનું એકત્વ, અહિ ધ્યય સિદ્ધ ભગવાન હોય ત્યારે સિદ્ધ સ્વરૂપ સાથે એડીકગ્ન્ય કરવું ને સમસ્તીમાવ કહેવાય છે, તેમા ધ્યાતા (ચેતના) આત્મા અને ધ્યાન (આત્માના જ્ઞાનથી તન્મયપણું) થાય છે ત્યારે ધ્યેય નિજ આત્મ સ્વરૂપ (શુદ્ધ ગુણ) હોય

હે ત્યારે ધ્યાન અને ઉપેચ એક નિજ આત્મામાં જ સમાય છે ત્યાં પ્થાતા એના, ખે
આત્મચક્ષુ અથવા આત્મદ્રષ્ટી અને ધ્યાન તે તન્મયચક્ષુ એ જવાનુ એકત્વ થયુ

૬ ત્યાં મુખી પ્થાનનો પ્રવાહ ઘટતો નથી ત્યાં મુખી ત મયપણા રૂપે એકત્વ છે એટલે રૂ
આત્મભાવના અનુભવમાં વિષયતા રૂપે એકત્વ થાય છે.

૭ નિસંગ અવસ્થા આ હવે સમાધિમાં અનુભવાય છે ફક્ત આત્મામાં જ ઉપરોચ છે અને
બીજા દ્રવ્ય કે તેના ક્ષુ કે પર્યાયમાં ઉપરોચ નથી તેથી આત્મા સાથે એકત્વ છે આત્મ
રચ્ચુમાં પણ પરભાવ નથી ફક્ત આત્માના ક્ષુપર્યાય સાથે એકત્વ છે.

૧૧ જ્ઞાનનુ આત્માકારે પરિવ્રમ્બ, આત્માનુ આત્માકારે પરિવ્રમ્બ, એ એવરૂપ આત્મબળ અદ્વિ
જ્ઞાન અને આત્મદ્રષ્ટીનુ એકત્વ છે જ્ઞાન અને આત્માનુ ઉપરોચથી એકત્વ છે.

૧૨ મન ગુણિમાં મન અને આત્મદ્રષ્ટી કે આત્મચક્ષુ સાથે એકત્વ થાય છે.

૧૩ ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનો એકત્વ રૂપે એકત્વ થાય છે.

૧૪ શુદ્ધ પરિવ્રમ્બ, શુદ્ધ ઉપરોચ, ચારિત્ર પર્યાય અને સમભાવનુ એકત્વથી પરિવ્રિતિ (પર્યાય)
રૂપે એકત્વ થાય છે

૧૫ ચારિત્ર, શુદ્ધ ઉપરોચથી ઉપર છે અને શુદ્ધ પર્યાય-શુદ્ધ પરિવ્રમ્બના ચારિત્રથી જ્ઞાનક ભાવ
ઉપર છે ત્યાં જ્ઞાન અને ચારિત્રનુ એકત્વ થયુ

૧૬ ત્યારે સ્વયં જેવ અને સ્વયં જ્ઞાનક બને છે ત્યારે સ્વયં જ્ઞાનકનુ એકત્વ બને છે.

૧૭ સમતા, મહા, એનાતા, શુદ્ધ પરિવ્રિતિ, આત્મ અનુભવ અને જ્ઞાન આદિમહુષ્મનુ આત્મ
દ્રષ્ટીમાં એકત્વ મોજરુ

૧૮ શુદ્ધપર્યાયના સમુદ્ધ રૂપ આત્મદત્ત, આત્મદ્રષ્ટી ઉપરોચ અને શુદ્ધ ભાવેનુ એકત્વ.

૧૯ મર્મત્વ દ્વારા આત્માના સર્વ પર્યાયનુ એકત્વ.

૨૦ સમતા-સર્વત્રાય અને આદિમહુષ્મનુ અનુભવદ્વારા એકત્વ અનુભવમાં બને એકત્વમાં
લાને છે.

૨૧ ધ્યાન દ્વારા આત્મ અને પરમાત્મનુ એકત્વ.

૨૨ સમતા અને આત્માની એકત્વ રૂપ પરિવ્રિતિ છે ત્યાં એકત્વ

૨૩ શુદ્ધ એના અને આત્મદ્રષ્ટીનુ શુદ્ધધ્યાન દ્વારા અનુભવપૂર્વક એકત્વ થાય છે.

૨૪ એક પર્યાયવાચક શબ્દોનું એકત્વ—તત્ત્વરસ આત્માદન, સમતારસ—શાતરસનો અનુભવ, શુદ્ધભાવો—ગુણો—આત્મભાવોનો અનુભવ, અપ્રમત દશા, એકસરૂપ પરિણતિ, સહજ આનંદ.

૨૫ ઉન્નિભાવ, સમરસીભાવ, ઔદાસિન્યવૃત્તિ, અતર્ક્યખવૃત્તિવાળા જ્ઞાતા દૃષ્ટાની સમાન દષ્ટિ, એ ભાવોનું ધ્યાન દ્વારા એકત્વનો અનુભવ કરવો
હવે સર્વ બાહ્ય દુનિયા સાથે એકત્વ બતાવવામા આવે છે —

૧ સમાન દષ્ટિ અરૂપી ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મપ્રેરેશ દ્વારા સર્વ જીવોનું એકત્વ (અરૂપી એકત્વ) આ ભાવથી દેખેનો નાશ વાય છે

૨ દ્રવ્યત્વ દ્વારા લોક (છ દ્રવ્ય) અને અલોક (એક આકાશ દ્રવ્ય) નું એકત્વ તદ્વચ્ચજ્ઞાન દૃષ્ટાની સ્થિતિમા લોક અને અલોક સાથે એકત્વ. સમતામા સર્વ જગત એકરૂપ દેખાય આ ભાવથી નિર્ભક્ત્ય (નિર્લેપ) ભાવ કળવાય છે

૩ જ્ઞાન જ્ઞેયનું એકત્વ—જ્ઞાનમા લોક અલોકના સર્વ જ્ઞેયો આવી જાય છે તે અપેક્ષા અહિં લેવાથી એકત્વ ઉપજે છે પણ ઊંધુ સમજવું નહિ કારણ કે જ્ઞેયો પોતપોતાને ધ્યાને રહે છે, જ્ઞાનમા (જ્ઞાનાત્મામા) પ્રવેશ કરતા નથી અને જ્ઞાન નિજ આત્મા બહાર જતું નથી, તે સમજવા માટે સર્વ જ્ઞેયોના અરૂપી અગુરૂલધુ પ્રતિબિંબો આત્મામાં પડે છે એમ બતાવ્યું છે. જે કે પ્રતિબિંબની વાત ત્રયમા છે તેથી આ તત્ત્વ કેવળીગમ્ય કરવું

હવે અધ્યાત્મજ્ઞાન માટે ઉપયોગી દ્રવ્યાનુયોગની કેટલીક છુટક નોંધ બતાવવામાં આવે છે.

દરેક દ્રવ્ય (જેવું તેમજ અજીવ દ્રવ્યમા) મા છ મુખ્ય સામાન્ય ગુણ હોય છે — અગ્નિત્વ, દ્રવ્યત્વ, વસ્તુત્વ, અગુરૂલધુત્વ, પ્રમેયત્વ, પ્રદેશત્વ.

દરેક દ્રવ્યમા અનંત ગુણ હોય છે, દરેક ગુણમાં અનંતાનંત ગુણાંશ હોય છે દ્રવ્યના સામાન્ય ગુણ અગુરૂલધુગુણના પરિણમનથી ગુણાંશોમા ૫૬ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે ગુણાંશ= અવિભાગી પ્રતિચ્છેદો. ગુણાંશોની હાનીવૃદ્ધિથી દ્રવ્યમા નાનાપણુ મોટાપણુ વગેરે સ્થિતિ વિભાગ થાય છે ગુણમા અવિભાગી અશોની એકતા છે પણ ઉપયોગ અને ઉપાડમા હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે ગુણાંશોમા હાનિ વૃદ્ધિ થવાથી દ્રવ્યમા સ્વ પ્રત્યય ઉત્પાદ થાય છે તેનું ઉપાદાન કાળુ અગુરૂલધુ ગુણ છે અને નિમિત્ત કારણ કાળ દ્રવ્ય છે જે સમયે ઉત્તર અવસ્થાની પ્રાપ્તિ (ઉત્પાદ) વાય છે તેજ સમયે પૂર્વ અવસ્થાનો વ્યય વાય છે આ અપરિસ્પર્શ રૂપ પર્યાય તે પરિણામ છે આ અપેક્ષાએ નિશ્ચયથી સર્વ દ્રવ્યો સક્રિય છે પણ તે ક્ષોભ કે હલન — ચલન રૂપી ક્રિયા નથી અગુરૂલધુ ગુણના ગુણાંશોમા પણ હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે અગુરૂલધુ ગુણથી એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય રૂપે થતો નથી તેમજ દ્રવ્યની એક શક્તિ (ગુણ) બીજી શક્તિ રૂપે બદલતી નથી જેવું દ્રવ્યનું પણ આ પ્રમાણે સમજવું

જીવના અસંખ્ય પ્રકારની સમતા સમપેથી એકતા છે તેમજ જીવ અને તેના પ્રયોગી એકતા છે તેથી અનેક ભાવોનું એક અસ્તિત્વ થાય તેમાં સ્વરૂપ એક નથી પણ સંખ્યા, સદા, ઇચ્છા અને પ્રયોગન આદિથી એક છે.

પાશ્ચાતિક ભાવ તે આત્માનો સ્વભાવ છે તેનાથી જીવ ઉપરોચ દાસ જીવન અસ્તિત્વ છે છે, તે કર્મોપાધિ સ્થિત છે તેને કર્મની સાથે કાષ્ઠ સંબંધ નથી. પાશ્ચાતિક ભાવથી એકતા જ્ઞાન કે જ્ઞાન ઉપરોચમાં પરિવૃત્ત કરે છે (જ્ઞાની જ્ઞાન સુખ્ય સમજી તેમાં અજ્ઞાન પણ અતર્કત થાય છે.) જીવત્કચેતનાનો ઉપરોચ તે આધિઆપ થયા કરે છે, તે સિદ્ધિમાં પણ છે.

દ્રવ્યમાં પરિવૃત્ત ઉત્પન્ન કરવાની નો સક્તિ છે તેજ દ્રવ્યનો ગુણ છે ગુણન્ય પરિવૃત્ત તે પર્વાં છે પર્વાંની બિન્ન બિન્ન અવસ્થા તે ભાવ છે. દરેક ગુણના બિન્ન બિન્ન સમર્થમાં થતા ત્રિકાલીન પર્વાં અતત અતત છે એક સક્તિ (ગુણ) દારા, દ્રવ્યમાં થતો ત્રિકાલીન પર્વાં પ્રવાહ સમર્થિત છે તે એક સમર્થમાં એક છે. દ્રવ્યમાં અતત સક્તિઓ (ગુણ) થી તત્ત્વન્ય પર્વાં પ્રવાહ (અતત પર્વાં) એકી સાથે ગાયુ છે.

જીવ એકતા સક્તિ દા. ઉપરોચ દ્રવ્યમાં પરિવૃત્ત થયા કરે છે જ્ઞાન, જ્ઞાનના બિન્ન બિન્ન સમર્થમાં વિવિધ ઉપરોચના ત્રિકાલીન પ્રવાહની કારણથી એક એકતા છે અને એ સક્તિના કારણથી પર્વાં પ્રવાહ ઉપરોચના છે. ઉપરોચના પર્વાં પ્રવાહની માફક મુખ્ય પર્વાં પ્રવાહના પર્વાં પ્રવાહ, પ્રવૃત્તના પર્વાં વચેરે (કિંચિત્કાલીન દરિએ) અતત પર્વાં પ્રવાહ એકી સાથે ગાયુ છે છે.

ઉપરોચ પર્વાંનું કારણ એકતા છે પ્રવૃત્તિ પર્વાંનું કારણ વીર (સક્તિ-ગુણ) છે, સુખપર્વાંનું કારણ જ્ઞાન ગુણ (સક્તિ) છે. પર્વાં વર્તમાન કારણે હોવાથી અને પર્વાં જ્ઞાન અસ્તિત્વમાં ન સ્થેત હોવાથી અસ્તિત્વ છે પણ પર્વાં પ્રવાહ તા નિત્ય છે. એ દરિથી જ્ઞાન, સર્વ ગુણ અને દરેક ગુણના અતત પર્વાં બિન્ન છે અને તે સર્વના સમુદાય રૂપે દ્રવ્ય છે. અમે દરિથી જ્ઞાન, પર્વાં પોતપોતાના કારણથી ગુણસ્વરૂપ છે અને ગુણ દ્રવ્ય સ્વરૂપ હોવાથી, દ્રવ્ય ગુણ પર્વાંના છે અસ્તિ દ્રવ્યોના ગુણ અને પર્વાં અસ્તિત્વ છે.

દ્રવ્ય અને ગુણ, દરેક પોતપોતાની બાંધે ત્યાં કર્યા વગર પ્રતિસમય નિમિત્ત પ્રવાહ બિન્ન બિન્ન અવસ્થાઓને પ્રાપ્ત કર્યા કરે છે આ દ્રવ્યો અને ગુણો પાશ્ચાતિક એવાય છે. કારણ સિવાય બી ન દ્રવ્યોના નિમિત્તથી દ્રવ્યમાં ૭ ઉપરોચ અપરોચ પાશ્ચાતિક પર્વાં થાય છે તે ૫૨ પ્રવૃત્તિ ઉપરોચ વ્યવ સમજના.

સાકાર જ્ઞાન ઉપરોચ દોષ કે નિરાકાર જ્ઞાન ઉપરોચ દોષ પણ તે બધા ઉપરોચ પર્વાંમાં એકતા નિત્ય છે.

જીવોમાં ઉપયોગ એ મુખ્ય પ્રધાન છે અને તેની સાથે સસારી જીવોમાં ૧૩મા ગુણસ્થાન સુધી યોગ છે તે પણ મુખ્યતામાં ગણાય છે પુદ્ગળ દ્રવ્યમાં પુરાવું અને ગળવું રૂપી પરિણામ મુખ્યતામાં છે.

ન્યોની અપેક્ષાપૂર્વક આત્માના કથયિત અનત ધર્મો છે જેમકે— એક, અનેક અસંખ્ય, અનત, નિત્ય, અનિત્ય, અસ્તિ, નાસ્તિ, કર્તા, અકર્તા, ભોક્તા, અભોક્તા, વાપ્ય, વાપક, સક્રિય, અક્રિય, મૂર્ત, અમૂર્ત, શરીરી, અશરીરી, ભેદ, અભેદ વગેરે આત્માનો દરેક પર્યાય (સ્થિતિ અવસ્થા) પણ આત્માનો ધર્મ છે

આત્મદ્રવ્ય સમયે સમયે નિજ ગુણપર્યાયમાં પરિણમન કરે છે, ગુણો આત્મદ્રવ્યમાં પ્રતિભાસિત થાય છે, પર્યાયો ક્રમથી પરિણમન કરીને દ્રવ્ય તથા ગુણમાં પ્રાપ્ત થાય છે. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય એ ત્રણે અર્થ છે દ્રવ્ય, ગુણ, અને પર્યાય સાથે અભેદ છે છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ દ્રવ્યત્વ ગુણત્વ અને પૃથક્ત્વથી જાણવું

જીવ અજીવના બીજા સામાન્ય ગુણો—અગ્નિ, નાસ્તિ, એક, અન્ય, દ્રવ્ય, પર્યાય, સર્વગત, અસર્વગત, સપ્રેક્ષ અપ્રેક્ષ મૂર્ત, અમૂર્ત, સક્રિય, અક્રિય, ચેતન, અચેતન, કર્તા અકર્તા, ભોક્તા, અભોક્તા, અગુણલઘુ, પરિણામત્વ, વસ્તુત્વ, જ્ઞેયત્વ, પ્રમેયત્વ વગેરે અપેક્ષાપૂર્વક અને દ્રવ્યની વ્યક્તિગત યોગ્યતા પ્રમાણે અનતગુણો સમજવા

જીવ દ્રવ્યના અશુદ્ધ વ્યજન પર્યાય તે ચાર ગતિના પર્યાયો છે, સિદ્ધભગવાન તે શુદ્ધ દ્રવ્ય છે તેમ જ સસાર છોડીને સિદ્ધ અવસ્થા ગ્રહણ કરવાથી શુદ્ધ પર્યાય પણ છે

જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય તે ત્રાભાવિક થતી પદ્મગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ અગુણલઘુ પર્યાયની ત્રિકાલ સમયવર્તી અખંડિત ધાગવહી છે એટલે કાળ દ્રવ્યના નિમિત્તથી અગુણલઘુ પર્યાયની જે સ્વભાવિક રીતે વર્તના થાય છે તે જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય સમજવા

જીવનો ચેતના ગુણ બે રીતે કામ કરે છે—૧ અનુભૂતિજ્ઞાન રૂપ ચેતના તેના ત્રણ પ્રકાર—(૧) જ્ઞાનભાવથી સ્વરૂપ વેદના (૨) કર્મ ચેતના તે કર્મને વેદે છે એટલે રાગદ્વેષ કરે છે તેમાં અજ્ઞાન અતર્ગત પણ હોય (૩) કર્મ રૂપ ચેતના = સુખદુઃખનો અનુભવ. ૨ ઉપયોગ તે ચેતનાની પરિણતિ રૂપ પર્યાય છે તેના ૧૨ ભેદ ૮ સાકાર ૪ મણાકાર

નિશ્ચયથી જ દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વરૂપના કર્તા છે તે અપેક્ષાએ નિજ સ્વભાવમાં પરિણતિ રૂપ ક્રિયા કરે છે વ્યવહારથી જ્ઞાન, કપ, હલનચલનની અપેક્ષાએ સસારી જીવ અને પુદ્ગળ સક્રિય છે અને બીજા દ્રવ્યો અક્રિય છે

કર્મનો ક્ષય કર્યો તે શુદ્ધ વ્યવહારનય છે તેમાં પ્રથમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓ અનુક્રમે નાશ થાય છે પછી ત્રણ ઘાતિ કર્મ નાશ થાય પછી ચાર અવાતિ કર્મ નાશ થાય

છવના અસખ્યાત પ્રેરણાની સમગ્રાય સુખપથી એકતા છે તેમજ છવ અને તેના ગુણોની એકતા છે તેથી અનેક ભાવોનું એક અસ્તિત્વ થાય તેમાં સ્વરૂપ બેદ નથી પણ સખ્યા, સદા, શરૂ પણ અને પ્રેરણાન આદિથી બે છે

પાસ્ત્રામિક ભાવ તે આત્માનો સ્વભાવ છે તેવાથી છવનું ઉપયોગ હાલ છવનું અસ્તિત્વ છે છે તે કોઈપણ રહિત છે તેને કર્મની સાથે કાષ્ટ સમય નથી પાસ્ત્રામિક ભાવથી એકતા જ્ઞાન કે દર્શન ઉપયોગમાં પસિદ્ધા કરે છે (અર્થ જ્ઞાન સ્વરૂપ સમજવું તેમાં અજ્ઞાન પણ અતર્જત થાય છે) છવત્વચિતનાનો ઉપયોગ તે આપિઆપ થયા કરે છે, તે સિદ્ધિમાં પણ છે

દર્શનમાં પસિદ્ધામ છવન કરવાની ને શક્તિ છે તેજ દર્શનો ગુણ છે, ગુણન્ય પસિદ્ધામ તે પર્વાય છે પર્વાયની બિન્ન બિન્ન અવસ્થા તે ભાવ છે દરેક ગુણના બિન્ન બિન્ન સમયમાં થતા ત્રિકાલીન પર્વાય અનત અનત છે એક શક્તિ (ગુણ) હાલ, દર્શનમાં થતા ત્રિકાલીન પર્વાય પ્રવાહ સમર્પિત છે, તે એક સમયમાં એક છે. દર્શનમાં અનત શક્તિઓ (ગુણો) થી તત્ત્વન્ય પર્વાય પ્રવાહ (અનત પર્વાય) એકર સાથે થાય છે

છવ એકતા શક્તિ હાલ ઉપયોગ દર્શન પસિદ્ધા થયા કરે છે જ્ઞાન, દર્શનના બિન્ન બિન્ન સમય વર્તી વિવિધ ઉપયોગના ત્રિકાલીન પ્રવાહની કાલગુણ એક એકતા છે અને એ શક્તિના કાર્પણ પર્વાય પ્રવાહ ઉપયોગનક છે. ઉપયોગનાત્મક પર્વાય પ્રવાહની માફક સુખદુઃખ વેદનાત્મક પર્વાય પ્રવાહ, પ્રવૃત્ત્યત્મક પર્વાય વગેરે (કલગણાનીની દિશિ) અનત પર્વાય પ્રવાહ એકર સાથે થાય રહે છે.

ઉપયોગ પર્વાયનું કાલ્ય એકતા છે પ્રવૃત્તિ પર્વાયનું કાલ્ય વીર્જ (શક્તિગુણ) છે, સુખપર્વાયનું કાલ્ય આનંદ ગુણ (શક્તિ) છે. પર્વાય કર્મના કાલીક હોવાથી અને પર્વાય જૂઠા ભવિષ્યમાં ન સ્તેષા હોવાથી અનિત્ય છે પણ પર્વાય પ્રવાહ તા નિત્ય છે બેદ દિશિથી નોંધા, સર્વ ગુણો અને દરેક ગુણના અનત પર્વાય બિન્ન છે અને તે સર્વના સમુદાય રૂપે દર્શ છે અને દિશિથી નોંધા, પર્વાય પોતપોતાના કાલ્યસ્થા ગુણસ્વરૂપ છે અને ગુણો દર્શ સ્વરૂપ હોવાથી, દર્શ ગુણ પર્વાયનાત્મક છે અવસ્થા દર્શોના ગુણ અને પર્વાય અગ્રસ્થાય છે

દર્શ અને ગુણ, દરેક પોતપોતાની નમિતો ત્યાજ કર્યા વગર પ્રતિસન્ય નિમિત્ત પ્રવાયે બિન્ન બિન્ન અવસ્થાએને પ્રાપ્ત કર્યા કરે છે આ દર્શો અને ગુણો પસિદ્ધામ કહેવાય છે. કાલગ્રમ સિવાય બીજા દર્શોના નિમિત્તથી દર્શનમાં ૭ ઉપાદ અવધી પસિદ્ધામ પર્વાય થાય છે તે પર પ્રત્ય ઉપાદ અવ સમજવા

સાકાર જ્ઞાન ઉપયોગ હોય કે નિરાકાર દર્શન ઉપયોગ હોય પણ તે નધા ઉપયોગ પર્વાયમાં એકતા નિત્ય છે

જીવોમા ઉપયોગ એ મુખ્ય પ્રધાન છે અને તેની સાથે સસારી જીવોમા ૧૩મા ગુણુચ્ચાન સુધી ગ્રેગ છે તે પણ મુખ્યતામા ગણાય છે પુદ્ગળ દ્રવ્યમા પુરાવુ અને ગળવુ રૂપી પરિણામ મુખ્યતામા છે.

નયોની અપેક્ષાપૂર્વક આત્માના કથયિત અનત ધર્મો છે જેમકે - એક, અનેક અસંખ્ય, અનત, નિત્ય, અનિત્ય, અસ્તિ, નાસ્તિ, કર્તા, અકર્તા, ભોકતા, અભોકતા, વાપ્ય, વાપક, સક્રિય, અક્રિય, મૂર્ત, અમૂર્ત, શરીરી, અશરીરી, ભેદ, અભેદ વગેરે આત્માનો દરેક પર્યાય (સ્થિતિ અવસ્થા) પણ આત્માનો ધર્મ છે

આત્મદ્રવ્ય સમયે સમયે નિજ ગુણુપર્યાયમા પરિણમન કરે છે, ગુણો આત્મદ્રવ્યમાં પ્રતિભાસિત થાય છે, પર્યાયો ક્રમથી પરિણમન કરીને દ્રવ્ય તથા ગુણુમા પ્રાપ્ત થાય છે. દ્રવ્ય, ગુણુ અને પર્યાય એ ત્રણે અર્થ છે દ્રવ્ય, ગુણુ, અને પર્યાય સાથે અભેદ છે છ દ્રવ્યનુ સ્વરૂપ દ્રવ્યત્વ ગુણુત્વ અને પૃથકત્વથી જાણવું

જીવ અજીવના બીજા સામાન્ય ગુણો - અગ્નિ, નાસ્તિ, એક, અન્ય, દ્રવ્ય, પર્યાય, સર્વગત, અસર્વગત, સપ્રદેશ અપ્રદેશ મૂર્ત, અમૂર્ત, સક્રિય, અક્રિય, ચેતન, અચેતન, કર્તા અકર્તા, ભોકતા, અભોકતા, અગુણલઘુ, પરિણામત્વ, વસ્તુત્વ, રેણત્વ, પ્રમેયત્વ વગેરે અપેક્ષાપૂર્વક અને દ્રવ્યની વ્યક્તિગત યોગ્યતા પ્રમાણે અનતગુણો સમજવા

જીવ દ્રવ્યના અશુદ્ધ વ્યજન પર્યાય તે ચાર ગતિના પર્યાયો છે, સિદ્ધભગવાન તે શુદ્ધ દ્રવ્ય છે તેમ જ સસાર છોડીને સિદ્ધ અવસ્થા ગ્રહણ કરવાથી શુદ્ધ પર્યાય પણ છે

જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય તે સ્વાભાવિક થતી ૫૬ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ અગુણલઘુ પર્યાયની ત્રિકાલ સમયવર્તી અખણિત ધાગવહી છે એટલે કાળ દ્રવ્યના નિમિત્તથી અગુણલઘુ પર્યાયની જે સ્વાભાવિક રીતે વર્તના થાય છે તે જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય સમજવા

જીવનો ચેતના ગુણુ બે રીતે કામ કરે છે - ૧ અનુભુતિજ્ઞાન રૂપ ચેતના તેના ત્રણ પ્રકાર - (૧) જ્ઞાનભાવથી સ્વરૂપ વેદના (૨) કર્મ ચેતના તે કર્મને વેદે છે એટલે રાગદ્વેષ કરે છે તેમા અજ્ઞાન અતર્ગત પણ હોય (૩) કર્મ રૂણ ચેતના = સુખદુઃખનો અનુભવ ૨ ઉપયોગ તે ચેતનાની પરિણતિ રૂપ પર્યાય છે તેના ૧૨ ભેદ ૮ સાકાર ૪ મણાકાર

નિશ્ચયથી જ દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વરૂપના કર્તા છે તે અપેક્ષાએ નિજ સ્વભાવમા પરિણતિ રૂપ ક્રિયા કરે છે વ્યવહારથી જ્ઞાન, કપ, હલનચલનની અપેક્ષાએ સસારી જીવ અને પુદ્ગળ સક્રિય છે અને બીજા દ્રવ્યો અક્રિય છે

કર્મનો ક્ષય કરવો તે શુદ્ધ વ્યવહારનય છે તેમા પ્રથમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓ અનુક્રમે નાશ થાય છે પછી ત્રણ ધાતિ કર્મ નાશ થાય પછી ચાર અવાનિ કર્મ નાશ થાય

દાન, શીશ, તપ અને વાત્ત રૂપ ક્રિયાઓ શુભ વ્યવહારનમાં છે તે સમક્ષિ સહિત હોય તે શુદ્ધ વ્યવહારનમાં સહ જાય છે એટલે તેનું કારણ બને છે નહિતર અકામ નિર્ભર । અને પુરવડુ ફળ આપે છે.

કર્મના બંધ પડવો તે રાક્ષસેથી થાય છે તેમાં મિથ્યાત્વ પણ હોય તે અશુદ્ધ વ્યવહારન છે તે અશુદ્ધ વ્યવહારનમાં પોષક ૧૮ પાપરચાન અને પાંચ આત્મવ છે કે જે અશુભ વ્યવહારમાં છે.

ઉપવસિત વ્યવહારનમાં—ઈન્દ્રિયાના વિલગ્ન મુખપુજની માન્યતા રૂપી સકલ્ય અને જ્ઞાતી વસ્તુમાં મમ્મલ રૂપી વિકલ્પ છે અનુપયગિન વ્યવહારનમાં—કરીરને પોતાનું માની તેના પોષક અને લાભ માટે જે ક્રિયા થાય તે આવે છે.

જ્ઞાતિ ક્રિતિ આત્મા—અત્તસત્તા મમ્મલ, પોતાના લાભમાં મમ્મલ. અત્તિ = પોતાના પરચિને સત્તા પ્રાપ્ત થઈ રહેલ ક્રિતિને આત્મા. છવાયા=પોતાના ઉપયોગ પર્યાયમાં મમ્મલ કલ્પે આત્મા.

આરા, લેખ, કમ્પ, આસક્તિ, મમ્મલ વગેરે અનેક એકાર્થવાચી ભેદના પદ્ધતિ છે તેની રસિ માન, માયા કોષમાં પણ અનેક પરચિ છે તે સર્વ કાપને નવ તોડાય પોતે છે તેની સાથે મિથ્યાત્વ વગેરે મોહનીય કર્મની મુખ્ય ૨૮ પ્રકૃતિ આત્મ સમાન છે જેથી સ સારી છવ જાણી શકા છે તેને કાનવા માટે સમતા રૂપી સાતરસ છે કે જે અધ્યાત્મજ્ઞાન (ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન)થી આત્મામાંથી પ્રગટ થાય છે અને આદિમક મુખ્યને અનુભવ કાનવે છે અને ફરી સચારી આત્મના જગત્તાનો વખત ન આવે એવી સિદ્ધ પદ્ધતિમાં રિચિતિમાં લાવી મુકે છે.

આત્મપ્રકૃતિ અને તેના મુખ્ય ગુણ જેના આખા કર્મમાં વ્યાપક છે પણ ખાન પત્તા માટે (૧) મત્તાની ઉપર મમ્મલાત છે ત્યાં અને (૨) કાળ તથા બે કમર અને તેની વચ્ચેના જામ તેની પાછળ લેવા અસમ્માત આત્મપ્રકૃતિનાં ઉપયોગ વધારે સહેલાઈથી શકે છે. (૩) હાથમાં લેવા અસમ્માત તથા (૪) નાભીમાં રહેલ આઠ ફલક પ્રકૃતિમાં પણ ઉપયોગ રખાય છે અને (૫) સમુચ્ચ વેદનાનું પણ અસોધન કરાય છે. આજ કાળી દોષ તે કહિ નાકના અસમાયમાં સ્થાપન કરી.

આત્મામાં અન્નિતના આત્મપ્રકૃતિ અને કાચક કાવો અને શુદ્ધ પારિત્યુનિક કાવડ ખાન પત્તાથી આત્મા અન્નિત થાય છે, સિદ્ધ ખાન પત્તાથી સિદ્ધ થાય છે, આત્માના આત્મપ્રકૃતિ ખાન પત્તાથી આત્મા સ્વરૂપ થાય છે, ઉપાખ્યાના અનુભવ પત્તાથી ઉપાખ્યા સ્વરૂપ થાય છે અને સાધુ ખાન પત્તાથી સાધુ સ્વરૂપ થાય છે પહેલાં પચારમેહિત સ્વરૂપ આસન્નસેતુ પછી અગરે અનુભવ લીનપણ આવે છે ત્યારે નામ સ્વરૂપ વગરે અનુભવ છે અને આત્મા અનુભવ સમાધિમાં પ્રવર્તે છે.

મમતાથી ભ્રમણા થાય છે તેથી વસ્તુ ઈષ્ટ અનિષ્ટ લાગે છે તેથી ૧૮ પાપસ્થાન સેવાય છે અને સુખદુઃખની કલ્પના કરવામા આવે છે અને નવીન કર્મ બાધવામા આવે છે, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી સર્વ ભ્રમણા અને આશ્રવ અને દુઃખો દૂર થાય છે અને છેવટે સર્વ કર્મોના અંત આવે છે

પોતાના શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્ય સિવાયની બધી વસ્તુઓ પર છે

પરવસ્તુમા ઇષ્ટપણાની ભુક્તિ તે રાગ, પરવસ્તુમાં અનિષ્ટ પણાની ભુક્તિ (દૂરીગમન, ઘૃણા, મુગ, અભુગમો તે દ્વેષ

રાગદ્વેષ મદ કરવાની રીત —

(૧) ત્યાગ—તેમા દ્રવ્ય ત્યાગ પ્રત્યાખ્યાનથી થાય છે, દ્રવ્ય ત્યાગથી ગગના નિમિત્તો દૂર થાય છે તેથી દ્રવ્ય ત્યાગ બાવ ત્યાગનુ કારણુ અને છે દ્રવ્ય ત્યાગ હોય છતાં કોઈ વસ્તુની ઈચ્છા થાય તો તે ઈચ્છાનો નિરોધ કરીને નિર્મમત્વભાવ કેળવવાથી બાવ ત્યાગ કેળવી શકાય છે

(૨) અભુગમો થાય એવી વસ્તુ આવી મળે તો તેનાથી તટસ્થ (માધ્યસ્થ ઉપેક્ષા) બાવ કેળવી તેની સાથે આત્માનો સબ્ધ તોડી શકાય છે

(૩) રાગદ્વેષના નિમિત્તો હોય અથવા આવી મળે ત્યારે પરવસ્તુનો તત્ત્વરૂપીથી તેના સૂક્ષ્મ અથવા મૂળસ્વરૂપનો વિચાર કરવો જેમકે પુદ્ગળ સ્પર્શ રૂપે વસ્તુને જોઈને પરમાણુ પુદ્ગળનો વિચાર કરવો, જીવનો અશુદ્ધ વ્યવજન પર્યાય જોઈને પુદ્ગળ દ્રવ્ય તથા શુદ્ધ આત્મ-દ્રવ્યનો વિચાર કરવો

(૪) આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ ગળી તેમા મનને જોડી રાખવુ

(૫) વસ્તુના ત્રિકાળીક પર્યાયોનો વિચાર કરવો જેમકે રાગ કે દ્વેષ થાય એવી વસ્તુ જોઈને એવો વિચાર કરવો કે જે પુદ્ગળોનો આ સ્પર્શ પર્યાય છે તે પુદ્ગળો ત્રણ કાળની અપેક્ષાએ ત્રણ લોકમાં જોડલા જીવના શરીરો છે તેના અવયવ તરીકે ઉપજી શકે છે, કદી નાગકીના શરીરના ભાગ તરીકે, કદી મનુષ્યના, કદી તિર્યચના, કદી દેવતાના શરીરના ભાગ તરીકે ઉપજી શકે છે, કદી શુભ સ્પર્શમા, કદી અશુભ સ્પર્શમા પરિણમી રહે છે એટલે ત્રણ કાળની અપેક્ષાએ કોઈપણ વસ્તુ રાગ કે દ્વેષ કરવા યોગ્ય નથી એની રીતે કોઈ જીવ અત્યારે કેવી સ્થિતિમા છે, પુર્વે બધી સારી નરસી ગતિના વ્યવજન પર્યાયરૂપે હોતો ભવિષ્યમા એક દિવસ સિદ્ધ પર્યાય રૂપે પણ ચંદ્ર જાળ આવી રીતે ત્રિકાળીક પર્યાયોનો વિચાર કરવાથી રાગ અને દ્વેષ દૂર કરી શકાય છે દ્રવ્યથી ત્યાગ ન કર્યો હોય તો પણ તત્ત્વ દષ્ટિ

આત્મરમણતા અને ત્રિકાળીક પર્વાપના વિચારથી રામરોપ દુર કરી શકાય છે તે બાબ ત્યાગ છે

બાલ ત્યાગની આવના વખતે મનસ્સ શુદ્ધિ હોતી નથી તેમજ દ્રવ્ય પરિમલ ઉપર ઉપરોક્ત હોતો નથી. મૂળનાં જનાં પ્રમાણે સાધુ કે આવક આદ્ય કે પતનાથી કાળ કરે તે તેમને ક્ષ્મ કોપે. બાંધે પડે તે અપેક્ષાએ એમ કહી શકાય કે યાની ભોજનમાં પણ નિર્જન કરે પરંતુ સમસ્તા પક્ષાંખરા કોપોનાં બા પ્રમાણે જનનું નથી. મૈત્રુપદિ કિનામાં તે બાંધે થાય જ છે તેથી દ્રવ્ય ત્યાગની જરૂર છે છે માટે બાલ ત્યાગની આવના કેળવવા માટે સાધુને સાચોક્ત આચાર મિલે છે. પણ સ્વચ્છદી વર્તન કે લોક સદાથી આચારમુદ્ધ મર્યાદા છે.

ત્યાગ વસ્તુના ચોથા મુક્તિજ્ઞાનવર્તી આવક પણ બાલ ત્યાગ ઉપરોક્ત રીતે રહી અલગી કેળવી શકે છે, કાલ્યુ કે સવેગ અને નિર્વજ મુક્ત કેળવવા વચર સમક્ષિત છેલું નથી અને સમક્ષિત વચર સાધુષ્ણ કે આવકષ્ણ સાચોક્ત રીતે જિવિશસ્ત્રામાં આવતું નથી.

સમક્ષિત અને આરિમાં આલોકે ફરે છે કે સમક્ષિત માર્ગે જતાવે છે તે મક્કા અને પ્રમથ્ણા અને કાવનાનો વિગ છે અને આરિય સમક્ષિત જતાવેલા માર્ગમાં પ્રવર્તન કરાવે છે. ત્યાં આવસ્યનો વિગ છે અને તે આવસ્ય સમક્ષિતપૂર્વક જ નોંધ્યો.

તત્વના જાણપણ વચર મક્કાને ધ્યાન નથી, શુદ્ધ મક્કાસદ્ધિન નવપણુ તે ધ્યાન, તત્વના ધ્યાન વચર અનુભવ થાય નહિ, અનુભવ વચર આજનરસ પ્રચ્છ થતો નથી, આજનરસ તે રાત સમક્ષિત રસ છે અને રાત તસ વચર આત્મિક મુખ ભોજની સમતુ નથી માટે આત્મિક મુખ ભોજનવા માટે મક્કા, ધ્યાન, અનુભવ અને સમતાની જરૂર છે અનુભવ સિવાય અધ્યાત્મની વાસ્તવ્યીક પ્રતિતિ થતી નથી. આજનાના મુલ પાર્શ્વ અનુભવપૂર્વક જ્ઞાન થતુ.

જોશ અને ત્રીજા મુક્તિજ્ઞાનમાં કાવનો કુપોપજન થાય છે તેથી અલગી સમક્ષિત કેળવી શકાય છે પણ સમક્ષિતે આત્મકાવે કેળવવા માટે સમજૂ કરવું નથી જરૂર છે. ચોથે મુક્તિજ્ઞાને પરોક્ષ રીતે આત્મકર્તન થાય છે ત્યારે વાસ્તવિક સમક્ષિતની શરૂઆત થાય છે પ્રમથ્ણા આત્મકર્તન ૧૩ મે મુક્તિજ્ઞાને પ્રાપ્ત થાય છે તે સર્વો સમક્ષિત આત્મા પછી થાય છે. જ્ઞાનથી આજમા અનંત મુખનો જ્ઞાતા અને લોકતા અને છે અને ફક્ત પંચમાં સ્થિર કરતુ નોંધ્યો.

પરામ ઈશ્વર થાય કે તરેતજ તેને જાગી કેવી, આ કામ આવકથી પણ કાલ શકે છે, તે આજના ત્યાં સવન ફળ મળશે ઈશ્વર નિશ્ચય તે ત્રિસક્ષેપ તપ છે.

સમક્ષિતમાં નિહા કેળવતિ, સ્વાર્થ અલ્પ થાય છે નાના મોટાનો ભેદ છેલેલો નથી, પૌરુષીક વસ્તુની ઈશ્વર રહેતી નથી, વેરકે નાશ પામે છે કેમકુ પરામ થાય તેવી ઈશ્વર જતી નથી.

જીવ કર્મસંયોગથી કંપી છે, અકર્મપણાથી અરૂપી છે, પુદ્ગલ સંયોગથી પુદ્ગલી છે, પુદ્ગલ વિયોગથી અપુદ્ગલા છે, દ્રવ્યત્વથી એક અને નિત્ય છે પર્યાયથી અનેક અને અનિત્ય છે વ્યવહારથી કર્મોત્તર અને સસારોત્તર કર્તા અને ભોક્તા છે, નિશ્ચયથી સ્વભાવોત્તર કર્તા અને ભોક્તા છે રૂપરસગુણથી ક્ષણિક ઉપયોગમા છે, સમભીષ્ટ નયથી દેહવારી સર્વજ્ઞ વીતરાગ છે, એવમ્ભૂત નયથી નિગૂળન નિગકાર સિદ્ધ છે

મોહ અને અજ્ઞાનતાના ઘેનમા, સસારીજીવો સુખની ખોટી ભ્રાન્તિમા, દુઃખને સુખ સમજી દુઃખનો જ અનુભવ કર્યા કરે છે પણ આત્મભતત્વના અનુભવમાં રોગ કે શોકનું દુઃખ ટકી શકતું નથી. વાદવિવાદ મટી જાય છે

લોકલોકનું જ્ઞાન કરનાર કેવળજ્ઞાન આત્મામા જ સમાય છે, સર્વ સુખ પણ આત્મામાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્મામા જ સમાય છે, અનુભવ જ્ઞાન જ્યોતિ પશુ આત્મામાથી જ કેળવી શકાય છે અને આત્મામા જ સમાય છે સત્તામાં રહેલ પરમાત્મ સ્વરૂપને અનુભવના બળથી ભેટી શકાય છે આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશે અનંત જ્ઞાન અને અનંત સુખ ગહેલું છે ચેતના દ્વારા જાવ મનથી આત્માનું પરોક્ષ ધ્યાન ૧૨ મા ગુણસ્થાન મુધી છે

અરિહંત અને સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનું ચિતવન કરી, તેમા પ્રભોભાવ ધારણ કરી, આત્મભાવે તે ગુણોનો અનુભવ કરી તેમાં લીન થઇ જવું જ્ઞાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતા કરવી, ત્યાં આત્મા પરમાત્માની ભિન્નતા ભાસતી નથી. પોતાનો આત્મા પણ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ અને અનંત શક્તિ અવરૂપ છે માટે ત્યાં જ સુખની શોધ કરવી હું પુરૂષ છું એવો અહંભાવ રહે ત્યાં મુધી આત્માની શુદ્ધિ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી મમતાથી આત્માને કાળાશ લાગે છે તે અશુભ લેશ્યા છે

સર્વ કલ્પનારૂપી વૃક્ષનું ખીજ મમતા છે. વિષયનો ત્યાગ હોવા છતાં મમતા વિષયોને ખેંચી લાવે છે

એકજ વસ્તુ એક જીવને સુખકર લાગે છે ખીજને દુઃખકર લાગે છે તેથી રાગદ્વેષ જનિત સુખદુઃખ પોતાપોતાની કલ્પના માત્ર છે, વળી એક જ જીવને તે જ વસ્તુ જુદીજુદી વખતે જુદા જુદા રૂપમા સુખ કે દુઃખકર લાગે છે એટલે કર્મના ઉદય પ્રમાણે કલ્પના કર્યા કરે છે વાસ્તવિક રીતે કોઇ વસ્તુ સુખ કે દુઃખ આપી શકતી નથી. જડ વસ્તુઓ કોઈની થઇ નથી અને થવાની નથી

શરીર, વાણી, મન, ઇન્દ્રિયો અને સર્વ જડ પદાર્થો પુદ્ગલના સ્કંધો છે તે અનેક આનંદો ધારણ કરે છે પાંચ ઇન્દ્રિયો દ્વારા જડ પદાર્થોને અનંત કાળ ભોગવ્યા પણ તેથી નિત્ય સુખની ગંધ પણ આવતી નથી. આનંદઘન આત્મામા પ્રેમ જોડવાથી બાહ્ય વસ્તુઓનો પ્રેમ છુટે છે. ચેતના, આનંદઘન આત્મ પ્રદેશોને ભાવ ચક્ષુથી જોઇને હર્ષ પામે છે

અને પરોક્ષભાવે પ્રેમ થાય છે અને સામ્યકાર જેવાની તાનાવેલી થાય છે પણ સામ્યકાર તે ૧૩ મે ઝુલ્ફમાંને થાય છે શુદ્ધ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ એના આત્મદેશની સાથે એકતા અનુભવે છે સમતા, અસપ્ત પ્રદેશમાં સ્થિતિ સર્વ જીવોપર એકસરખી દ્રષ્ટિ બતાવે છે તેથી વેરભેદ દૂર થાય છે અને યાનાદિ ઝુલ્ફો વધે છે.

આત્માનો એક પ્રદેશ ખરોડો નથી તેથી અમર છે તેથી કુ મણ કુ મેરી પ્રાંતિ-ખોટી છે. સરિન્ધા પુરુષો આપે ત્ય અને સરીર નાશ થાય, કર્મ પણ નાશ થાય કુ યાન સ્વરૂપ કુ સરીર સ્વરૂપ કે કર્મ સ્વરૂપ નથી, સત્યા અસાતા વંદી કર્મ વિપાક છે તેથી પણ પણ કુ બિન્ન કુ માત આત્મ પ્રદેશમાં અનત ઝુલ્ફો છે તેમાં સ્થિર ઉપયોગ રાખીને કુ કર્મના નાશ કરીને શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવીએ.

વાસના અશુદ્ધ પશ્ચિત્તિ છે વાસના અનુસાર જ મ કારણ કરવે પડે છે, મમતામાં જરા પણ સાંતિ નથી માટે આત્મ ભાવથી વાસના નાશ કરી કરી જોએ આત્માનુ અર્પી સ્વરૂપ ભાવનારા અનુભ્વે અતરંગ સુખપણ એકરસરૂપ થઇને, પરસ્પર આત્માને સુદૃઢધર્મથી કેમીને આનંદમાં રહે છે સર્વ સ્વભાવ ધાત્વ ક્ષયથી ધર્મની ક્રિયાઓમાં પણ જ્ઞાનવડે શુદ્ધ પ્રેમ છેવળ મો સહજાનથી અરપી આત્માની ભાવના કરનારા અનુભ્વે પોતાને અમર માને છે અને સૂત્ર વખતે આનંદમાં જ રહે છે અર્પી એકવધી સર્વ જીવો સાથે એક જ અનુભવાય છે વાત્સલ્ય ભાવ વગર આનંદ થતો નથી રાગ દવ, ભય, કામ, આર્થ વગર ઝુલ્ફાનુરાનીયકુ અને ક્ષિતિ જુદાં તે વાત્સલ્ય ભાવ છે.

મનિમુક્ત જ્ઞાનપૂર્વક અનુભવ દર્શન અને અનુભવ પર્વત (ત-મક્ષા) કસાં પ્રપ્ત્ય સ્થાન અને સ્પર્શન અનત ઝુલ્ફ અધિક છે માટે આનંદન સામ્યક દર્શન આરો નિર્વિકલ્પ કરામાં શુદ્ધ પરિકર્ષિત આત્મતત્ત્વમાં સ્થિર હોય છે શુદ્ધ પશ્ચિત્તિ (સમાન દ્રષ્ટિ) નો આધાર પ્રત્યેક મદદ ઉપર છે અને એકાકાર ભાવથી અધિક મુખમાં લીન થાય છે પેશાના વર્તનમાં અતરંગી સ્થિતિ કરી છે તેના વિચાર ક્ષયથી, શુદ્ધ પશ્ચિત્તિ મેગતવાની પોષ્ટા આવે છે તે સરકાર, જ્ઞાન અને આત્મભાવનાથી કેળવાય છે લખુના એકતા અને લીલાથી પણ કેળવાય છે સમાન દ્રષ્ટિથી આખી દુનિયાને કેળવાની રેવ પાડી તેજને મેત્રી, પ્રેમ, કલ્યા અને માધ્યમ ભાવનામાંથી વે વખતે તેની પોષ્ટા જ્વાલ તેની શુદ્ધ ભાવના ધાત્વ કરી.

મનિ ભાવમાં ઉચ્ચાસ (પચ્ચરમેશિના શુદ્ધ યજ્ઞોના અનુભવમાં રોમેરોમે પુસકીત), અકિન્દસ (સર્વ ઝુલ્ફોના સાર રૂપે શાતા રસ અને અધિકમકુઅનો અનુભવ), ગર્જના (નોમો સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ સ્થિત), મન, વચન, કાવાનુ પરમાત્માને સમર્પણ (શુદ્ધ ઝુલ્ફો સર્વ ધોમોનું એકત્વ) મનની શુદ્ધિ (રામદિખો અભાવ), પ્રેમક ભાવ (જ્ઞાનુગ્રામીયકુ) ઝુલ્ફોનાં સીનમાં એ સર્વ નિર્લેપ ભાકિતના કાલો છે પરમાત્માના જ્ઞાનથી, પદાત્મા નિમિષ

કારણુ રૂપ થાય છે, કારણુમા કાર્યનો નિગમનયથી ઉપચાર કરીને અને તેવી રીતે પરમાત્મામા કાર્યના કર્તાપણાનો અરોપણુ કરીને એમ કહેવાય કે ભગવાને તાર્પા, વિચારમા અનત બળ છે તેવી ભાવના અને ધ્યેય પ્રમાણે કૃણ મળે છે

સમભાવ, અરૂપીએકત્વ, દ્રવ્યત્વેન એકત્વ, અદ્વેષ અને પ્રેમથી દ્વેષ નાશ થાય છે વાતસલ્ય, પ્રમોદભાવ, અને માધ્યસ્યભાવથી ઈર્ષ્યા નાશ પામે છે, (કોઇ સસારીક સુખ ભોગવતો હોય તો તે તરફ માધ્યસ્યભાવ અથવા ઔદાત્મીન વૃત્તિ ધાગળુ કરવી, ઈર્ષ્યા ન કરવી). વહેમનો નાશ જ્ઞાનથી કરવો. વેરાગ્ય અને યોગોની સ્થિરતાથી ચચળતા દૂર થાય છે આત્માનુ અમર ચ્વરૂપ વિચારીને ભય દૂર કરવો ઉદ્દેગ થાય તો સમતાગ્સમા લીન થવું વિનયવાસના થાય તો વસ્તુનુ મૂળ દ્રવ્ય વિચારીને આત્મામાથી મુખની ગોઘ કરી. મુર્છા-તૃષ્ણા-રૂપહાને સમતા અને તત્ત્વજ્ઞાનથી નાશ કરી

નિરૂપાધિક દશામાં સહજ સુખ છે જ્ઞાન અને ક્રિમાથી સમતા અને એનુભવ કેળવવા નેષ્ટએ અનુભવ વગર આત્માની પ્રાપ્તિ થતી નથી મમતા અને ક્દાગ્રહ વગરની જ્ઞાનદશાજ અધ્યાત્મ જ્ઞાન ગ્સ પચાવી શકે છે અનુભવ પરિણતિ તે આત્માથી ભિન્ન નથી. અપ્રમત્તા દશા વિના સમતાનો અનુભવ બગાડે થતો નથી. ઉપર ઉપરના ગુણગ્યાનોમા શુદ્ધતર અધ્યવસાયોથી સમતાની વૃદ્ધિ થાય છે અધ્યવસાય (પરિણામ) ઉપર કાણુ રાખવો, અશુભ, વિચારનો તત્ત્વજ્ઞાનથી નાશ કરવો, સદ્ગુણોની જ ભાવના ભાવની મુમતિ અને વિવેકથી મન સ્થિર થાય છે ત્યા ત્યા ષ્ણભયર્થમા અપૂર્વ શુદ્ધ પ્રેમ નેષ્ટએ વિવેક સત્યનો નિર્ણય કરે છે

મતભેદ થાય ત્યા સહિષ્ણુતા ધારણુ કરી પણ કોઇને વિરોધી તરીકે માનીને દ્વેષભાવ કેળવવો નહિ કાઇનો દોષ નેવો નહિ તેમજ પ્રકાશવો નહિ કે નિંદા કરી નહિ પણ સત્યને સત્ય તરીકે જ જાણુવી, ત્રદ્ધા કરી અને પ્રકાશી ભિન્ન ભિન્ન વિચારોમા કંઇ નયની દૃષ્ટિએ સત્ય છે અને ક્યા એકત્વવાદની ઉત્પત્તિ થાય છે તે તારી લેવું અજ્ઞાન, રાગ અને દોષ ટાળ્યા વગર મન શુદ્ધ થતું નથી, શુદ્ધ મન ગુણોને આકર્ષે છે અને ઉત્તમ સંસ્કાર કેળવાય છે, શુદ્ધ સંસ્કારો પરભવમાં સાથે આવે છે અને ઉત્તરોત્તર અભ્યાસથી ગુણોમા વૃદ્ધિ થતી જાય છે બીજાના ગુણો જોવાથી હૃદય નિર્મળ રહે છે અને અવગુણુ જોવાથી મલીન થાય છે ઇન્દ્રિયોને દમવાથી દાન્ટ ગુણુ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી મન આગેગ્યાતામા રહે છે

નિરાલબ્ધન ધ્યાન આવે ત્યાસુધી પ્રભુના નામ સાથે પ્રભુના સદ્ગુણોનુ સ્મરણુ અને ધ્યાન ધરવું ધ્યેયમા ચિત્ત સ્થિર કરવું તે ધારણુ ધ્યાનમા ધારણુ, પગલાવ ત્યાગ, જીતેન્દ્રીયપણુ, ધૈર્ય, પ્રશાન્તચિત્ત, પ્રસન્નતા, સ્થિરતા, નાસિકાના અગ્રભાગ પર નેત્ર સ્થાપના, જ્ઞાન ઉપયોગ, અનુભવ જ્ઞાન-ક્રિયા, અસખ્યાત પ્રેરોમા સ્થિરતા, આત્મપ્રેરોમા રહેલ ગુણોનો અનુભવ, તત્ત્વરસ આત્માદન, એકરસરૂપ પરિણતિ, અનુભવ સ્પર્શન, તન્મયતા, સતત ઉપયોગ, તદ્દાકાર પરિણતિ, સમતા, લીનતા, રૂપી, વિરોધિલાસ, આનંદ, એકાગ્રતા, શાંતગ્સ, સમભાવ, સમગ્સીભાવ, અપ્રમત્તા દશા

વનરે ચાત, દર્શન ચારિત્રા પશ્ચિમ સમજી મનજીમાં ઉતારી ડૂબવવા અને વ્યતસ્તરિથી અન્ય અન્ય કન્ય શુભસમિતી નિજ આશરણપત્ની નિસંગ અવસ્થાનું અવલોકન કર્યું.

શુદ્ધ સ્વરૂપના આશન્નમાં સદ્ગુણ સુખ છે. પરંતુ સુખ આપતી નથી, શાતાવેદનિષ્ઠોએ ઉદય દોષ ત્યારે સુખનો અનુભવ થાય પણ શાતાવેદનિષ્ઠર્થે આદિમ્મ સુખને આવત્યુ કરે છે તે અશાતાવેદનિષ્ઠર્થે જેવું વિષ આવત્યુ નહિ. જો વેદનિષ્ઠમાં પરવરત્યુ આશન્ન દોષ છે તેમાં જે સુખદુઃખનો અનુભવ થાય તે આદિમ્મ સુખનો સ્વરૂપ છે અને તે કર્મબંધનનું કાલ્યુ અને છે ત્યારે આદિમ્મ સુખમાં આત્માનુજ આશન્ન છે અને તે સુખ સદ્ગુણ સ્વભાવનું છે અને નિજ રાતું કાલ્યુ છે સદ્ગુણ સુખનું ઉદ્દેશ સ્વરૂપ સિદ્ધ પરમ્માર્ગમાં છે મારે તે સ્વરૂપ મેળવ્યું જોઈએ.

શમ અને મત્સ્યભયનું કાલ્યુ કરી મમત્વ છે તે દૂર જવાથી શમ, કામ અને મત્સ્યભય રહેતા નથી. આલોક અને પત્ન્યકલપ નાસ કરવા મારે આત્માનાં સૌર્ષ પરીત્ત પરકમ્મ, સદ્ગુણીકતા, અને સમજાવનું આશન્ન લેવું જોઈએ. અને આશન્નમાં સ્થિર કરવાથી આશન્નમાં કામ નાસ પામે છે. છદ્ધ અને અનિષ્ઠ છુદ્ધિ છે તે પરીત્તાર્થે વપ રહેતા નથી. નિષ્કલ્પ આશન્ન મનની અવજ્ઞતા દૂર થાય છે અને મન નિમગ્ન અને સ્થિર થાય છે તેથી તત્ત્વાન પ્રાપ્ત થાય છે આશન્નો અનુભવ થાય છે અને મોક્ષનું ગેર છે જે સ્થિતિ માન સુધવા છે નથી અને મન, વચન અને કાયાની પ્રકૃતિ મમત્વ નથી. સવસ્તી અનિષ્ઠ નાસ પામે છે.

શુભાશુભ પ્રસંગોને સમજાવી કસોટી રૂપ સમજાવ. સમજાવ તે ચેતનની રામરૂપ સ્થિત શુદ્ધ પરિણતિ છે તે આશન્ન અસખ્ય પ્રદેશમાં વ્યાપી રહેલ છે અને પોતાના સ્વરૂપને પ્રગટ કરીને અત આનંદનો અનુભવ કરાવે છે. મમતા છે ત્યાં સમજાવ મેનનને પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી. વિષમ પ્રસંગમાં પણ સમજાવે આશન્નપ્રવર્તી બુદ્ધિ નહિ. સમજાવ, ચેતનના અને શ્રદ્ધા આશન્નની પરિણતિ છે તે ચેતનના અનુભવમાં કાસે છે તેમાં જેન જેન આશન્ન તત્ત્વન થાય તેમ તેમ સદ્ગુણ આનંદમાં લીન થાય છે શુદ્ધ અને સમજાવી આશન્ન પ્રદેશોને નિષ્કલ્પથી જોતા અન્ય કલ્પો વ્યાપી કરતા નથી અને આશન્નના અત સુખ કાસે છે. મેનન / મદા અને સમજાવ પ્રાણ છુદ્ધ છે.

અત્તમાં ઉદ્ધુ નિરીક્ષણ કર્યા વગર મદા અને સમજાવ સ્વરૂપ સમજાવ શકતી નથી. આશન્ન પોતાના શુદ્ધ અને પશ્ચિમમાં પરિણતિ છે. મન, વચન અને કાયાથી કાલ્યુ કામ કર્યા પદ્ધતિ સમજાવ કાલ્યુ કરતી. આશન્નના ચાતમાં શોક અલોકનાં સર્વ રૂપો કાસે છે તે અપેક્ષાએ આશન્ન વ્યાપક અણપ પણ છે. અલોકનાં સર્વ વ્યાપક નથી. સમજાવ વગર વાસ્તીમાં મિદાસ આવતી નથી. અસખ્ય પ્રદેશોમાં ઉદા ઉત્તર્થા વગર અનુભવ અસૂત રસનું પાન થતું નથી.

જેટલાં વચનો છે તેમ નોતી દર્શિથી માપી જોતાં સ્વભાવ પ્રગટ થશે પણ જોઈએ નજા જોઈતાવાળાં ક્યાવું નહિ. સવ પદ્ધતિને નિષ્કલ્પ કશાથી રખવાવાળી સમજાવ.

વાળી શુદ્ધ દૃષ્ટિ આત્મામાં છે તેને આત્મ ભાવ વડે પ્રગટ કરવી જોઈલા એકાંત નયવાદ છે તેટલા પરસમય છે જોટલા વચનો નયોની અપેક્ષા વિના બોલવામાં કે શ્રદ્ધા કરવામાં આવે તેટલા પરસમય છે. દરેક નયનો આશય અને રહસ્ય અપેક્ષા સહિત ખેચી લેવા એટલે કદાચહ નાશ પામે સમતામાં સર્વ જગત એકરૂપ દેખાય છે અગેઅગમાં, રંગેરંગે, પ્રદેશે પ્રદેશે સમતા ધારણ કરવી ખીજના દોષ જોવાથી મનમાં દોષના સુક્ષ્મ સરકાર પડે છે, સર્વત્ર ગુણની દૃષ્ટિ રાખતી જ્ઞાનથી સમતા કેળવવી, સમતાથી ક્ષમા ઉત્પન્ન કરવી અને ક્ષમાથી દયાનુ આચરણ કરવું ખીજને પ્રતિકૂળ લાગે એવું વર્તન કરવું નહિ

વનમાં ચરતી ગાયોનું મન ઘેર ખેડેલા વાછરડામાં હોય છે, દોરડા પર નાચના નટન લક્ષ શરીરના સમતોલપણાને જાળવવામાં હોય છે તેમ દરેક કામ કરતી વખતે, પરમાત્માના ગુણો પોતાના આત્મામાં કેળવવાનું લક્ષ હોવું જોઈએ અને સમતા ગુણને ભુલવો ન જોઈએ, અંતરમાં ઉપજતા દરેક વિચારનું નિરીક્ષણ કરવું આત્માના ગુણોમાં જ પરિપૂર્ણ આનંદ છે એમ અનુભવથી નિશ્ચય કરવું જોઈએ. પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જ મનને વિચારમાં મોકલવું આકીના નકામાં વિચાર આવે ત્યારે વિચારને છિન્નલિન્ન કરી મનને આત્મ પ્રદેશોમાં જોડવું એટલે ઇદ્રિયો શાંત થઈ જાય છે અને મન સ્વચ્છ થાય છે, રાગ અને દ્વેષ આપોઆપ અદ્રશ્ય થાય છે, આત્મગણ વધે છે અને આત્મ ધર્મની પરિણતિ થાય છે

પાંચ ઇદ્રિયોના વ્યાપારમાં ન્યારે રાગદ્વેષ આવે ત્યારે આત્મ જાગૃતિ રાખીને તટસ્થ જાતા અને તટસ્થ દૃષ્ટા થઈને રહેવું આત્મ સ્વરૂપમાં તિવ્ર રૂચી રહે તો ઉપસર્ગ પારિસહની પરવા રહેતી નથી. અધ્યાત્મ ભાવમાં પ્રેમનો અર્થ તત્વ રૂચી લેવો દેવ, ગુરુ ધર્મમાં પ્રેમ થવાથી શ્રદ્ધા, આત્મભોગ, ઉદય વગેરે પ્રેમની પાછળ ગતિ કરે છે અગાઉ શિષ્યો પ્રેમથી ગુરૂની વિદ્યા અને જ્ઞાન આકર્ષી શકતા હતા. પ્રેમ (રૂચી) વગર ધર્માનુષ્ઠાનમાં ચિત્ત લાગતું નથી

અશુભ કરતારના આત્માનું પણ શ્રેય થાય એવો વિચાર કરવો મનને શિષ્ય જેવું બનાવવું વચનથી એક પણ અયોગ્ય શબ્દ કાઢવો નહિ, કાયાને કોઈપણ પાપમાં પ્રવર્તાવવી નહિ ગુણો ટકાવી ગમવા માટે ધૈર્યનું આલંબન લેવું આત્મા અરૂપી છે, તેના અસંખ્ય પ્રદેશાત્મક વ્યક્તિનો અનુભવ જ્ઞાનથી જ નિશ્ચય થાય છે. મનુષ્ય શરીરના ગગન મંડળનો મધ્ય ભાગ નાભિ છે ત્યાં આત્માના આડ રચક પ્રદેશ છે, તે પ્રદેશોમાં મન સ્થિર કરીને આત્મિક સુખ ભોગવવું મસ્તકના ગગન મંડળનો મધ્યભાગ બ્રહ્મરત્ન છે ત્યાં અસંખ્ય પ્રદેશોમાં જ્ઞાન ધરવાથી સહજ આનંદ ઉપજે છે આત્મા પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશોથી પરમાત્માનું મનથી ભજન કરે છે

નાત આત્માની પરિણતિ છે, પરિણતિ તે સ્વપર્યાય છે, પાંચ ઇદ્રિયો અને મનના સમઘમાં જે બાહ્ય પદાર્થો આવે તે (જેથો) પર-પર્યાય છે, તેનું જ્ઞાન થાય તે મતિજ્ઞાન, તે

વચર સુખપ્રાપ્તિ ન હોય. સર્વજ્ઞ કથીત આત્મધર્મની અધ્યા રૂપે મતિ પરિણમિ તે સમ્યગ્ મતિ તે મતિજ્ઞાન. સમ્યગ્ દર્શનની પ્રાપ્તિ વચરની મતિ બાજુ સંજોગે પ્રમાણે તત્ત્વરૂપમાં પરિણમે છે. સમ્યગ્ મતિ, ચેતન અને જડને જોષણે માની તેમાં રાશ્દેવ કર્યા વચર તત્ત્વરૂપે જ્ઞાતા મવાની પ્રેરણા કરે છે અને તત્ત્વ રૂપિની સાત અઠ યિતગત્ય માલ્યુ કરે છે. આત્માના અનેક ધરોને વિન્ન વિન્ન નયથી નજે છે.

ચત્ત્વર સમક્ષિના કારણ રૂપ છે. ચત્ત્વર ચાત્રિ નિમ્મ ચાત્રિના કારણરૂપ છે. એકલે ચત્ત્વર ને સાધન રૂે લાગે નિમ્મથી આત્મભાવ ડગવાય છે. એવે આત્મભાવથી પરમાત્મ રૂપ પ્રગટ થાય છે.

કેમ દર્શનની નિદા કરી નહિ પણ તેના એકંતવાદને એક નયથી જતાવીને, બીજા નયોતી ઉપેક્ષા કરીને એકંત માન્યતાથી કેટલા અનર્થો ઉતરે છે તે જાણવું, અને ત્યાં અનર્થો છે ત્યાં મોક્ષ અથવા શુદ્ધ આત્મા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ રૂે અર્થ નથી એમ સાબીત કરવું.

આમાને મતિના ચારે બેઠી જોષણ પરિણામવધથી રાશ્દેવ મદ થાય છે અને જોષણ પ્રાગીને વારવાર જ્ઞાન ધવરથી અતી નિર્જન થાય છે. પરમાત્મથી રહિત ક્ષત ને શુદ્ધ આત્માના પર્વાવરૂપ અપરમધર્મ (જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીપ સખાદિ) સોગવતા અનત જ્ઞાનરૂપ અનુતરસની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે જે શુભોનું મન, અસ્તુ મદા, જ્ઞાન અને અનુભવ કરવામાં આવે છે તે તે શુભોને પ્રમદ કરવામાં આત્મવધીય પરિણમિ છે.

દુઃખોનો દુઃખ કરવા માટે દુઃખોના ભગ કર્યા કરે. મર્યા ઉપર, સ્વરૂપે મેગતવામાં થાય ત્યારે જ દુઃખો નાશ થાય. આત્માની દ્રઢ રૂપી પહો ધીરપોણ સુખ લાગવું નહીં. આત્મજનના જ્ઞાતથી વીપ પ્રગટે છે. અશુદ્ધ ભાવ ઉત્પન્ન કરવાના નિમિત્તો આવી મગે ત્યારે તેમની શુદ્ધ ભાવના ઉત્પન્ન કરવાની એ રાખી આત્મજના હેતુને સવર નિર્જનાના.

દેવ રૂપે પરિણમતરનો અજ્ઞાસ કર્યા રહતું શુદ્ધ શુભો મેગતવા માટે શુદ્ધ ઉપરોચ વડે આત્માનું જ્ઞાન ધરતું. આત્માના રમ્પ, યુક્ત પર્મના ચિતરતથી નિગચનન જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આત્માના રોક યુગમાં ઉદ્ધ ઉતરતું અને એવે ચોમાને આત્મા તરફ વાગવા.

તત્ત્વ જાણી આત્મા અને સમજાનું એકય થાય છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી આત્મિકરૂપ, સમ્યગ્ દશન, સંતત્સ અને પર્મકિયાનાં ગુણો અનુભવાય છે. આત્મકિયાઓ મનને આત્મા તરફ કષ્ટ ત્યારી થરી નોકે. આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ કરી નોકે અને આત્માના યુગની રહિ થરી નોકે. એટલે કે પર્મ કિયામાં પરમ અર્થનો અનુભવ થયા નોકે. ધરીર અને દિવિયોનો સવર અને નિર્જા નારે ઉપરોચ કરવા આસનાં ઉપરોચ ન કરે. એ તેના સખત આદ્યઓનાં જખન ઉચવાને અધ્યાત્મ જ્ઞાન સમર્થ છે. આત્માના શુદ્ધ અપરસાય ઉપર

કલોકના કલોક કાઢી નાખવા જે દ્રવ્યનો વિચાર કરીએ તે દ્રવ્યનું ક્ષયોપશમ જ્ઞાન ઉપજે છે અને અનુભવ થાય છે. નિશ્ચય નયમાં આત્મ વર્તન સવર મ્લય છે

હજમ્મ અવગ્યામા છવ વિચાર કરતા માટે સમયે સમયે અનંત મનોદ્રવ્યને પ્રલુપ્ત કરે છે સાગ વિચાર કરતામા શુભ મનોદ્રવ્યની સહાય લેવાય છે અને શુભ લેસ્યાનો ઉત્પાદ થાય છે આત્મદ્રવ્યનો મનોદ્રવ્યની સહાયથી વિચાર થાય તો સર્વ પ્રકારનો ક્ષયોપશમ પ્રગટ થાય છે. સૂત્રજ્ઞાન અનુસાર આત્મ તત્ત્વને મનથી પ્રલુપ્ત કરીને છદ્મ (વિચાર) કરવો પછી નિશ્ચય કરવો કરવો અને તે પ્રમાણે ધારી રાખવાથી આત્મ તત્ત્વનો વિગેય અનુભવ થાય છે આત્મ તત્ત્વનો અનુભવ થાય ત્યારે અપૂર્વ સુખ મળ્યું હોય એવો નિશ્ચય થાય છે અને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે

સર્વ જીવોને પોતાના આત્મા સમાન માનીને તેઓના ઉપર નિષ્કામ, ગગદેય ગહિત વાત્સલ્યભાવ વારંબુ કરવો, તેઓનો નાશ ન થાય તે માટે અનુકૂળ ભાવપૂર્વક જનતા રાખી તેઓનું ગ્મણ કરવું, કાંઈ પણ જીવની લાગણી ન દુઝાય તેવો વિચાર કરવો અને વચન કાઢવું, ભાવથી મગ્નનુની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરવો, પાત્ર દંદ્રિયોના વિપયમા સાવધાન રહેવું, આત્મામા ઉપયોગ રાખી, સર્વ આલ્સ વસ્તુ પર મમત્વ ફેર કરીને, નિસંગ અવગ્યા ધાગણ કરી પગમ સમતાગ્મમા લીન થવું એવી રીતે ભાવથી પાચે વ્રત ઉપજે અને સર્વ દુષ્ણોનો સામનો યદ્ય રાકે છે અને પોતાના આત્માનું ગ્મણ થાય છે

ગમે તેવો વિગેય ઉપનન થાય તો પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન મોધને અટકાવી શકે છે, મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રવૃત્તિઓને જીતી રાકે છે, અદાર પાપગ્યાન ફેર કરી શકે છે.

ત્રિમ અને શ્રદ્ધાથી અધ્યાત્મજ્ઞાન સ્થિર થાય છે તેથી આત્માના સર્વ ગુણોનું દર્શન થાય છે અને આત્મિક શક્તિ વધે છે તેથી પોતાની શક્તિમા વિશ્વાસ આવે છે હવે માહ કાર્ય પાઠ પડ્યો, હું વિંતોને હકાવી રાકીશ અને નિશ્ચયમાથી માહ મન પાછું હકવા દઈશ નહિ આત્મવાદ અને કર્મવાદની ખરી શ્રદ્ધાથી સમ્યગ્ પરિણતિ થાય છે

દંદ્રિયોના વિપયનું સુખ ઝેર સમાન છે, તેમા તૃષ્ણાની આગ વધે છે, તેના દુષ્પ્રમાથી મુક્ત થવા આત્મધ્યાન ધરવું આત્માનંદી, આગમા પણ શરીરનું દુષ્પ્રભુલીને, આત્મરસ સમતાની શિતળ શાંતિ અનુભવે છે સર્વ ઉત્તમ અનુકાનોનું સાધ્ય આત્મ ભાવ છે આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ તે જ અધ્યાત્મ છે મરણ સમયે આત્મ પ્રદેશોમા અને શુદ્ધ ગુણોમાં ઉપયોગ રાખી લીન થઈ જવું. આત્મતત્ત્વનો નયથી વિચાર કરતા ઉપર ઉપરની નય ઉપર ઉપરના ગુણગ્યાનમા લઈ જાય છે અને સંતોષગીથી વિચાર કરતા આત્માના અનેક ગુણપર્યાય જાણવામા આવે છે આત્મામાં રહેલી પરમાત્મ સત્તા પરમાત્મ ના ધ્યાનથી પ્રગટ થાય છે, આત્માના અસખ્ય પ્રજ્ઞોમા રહેલ અનંત ઋદ્ધિની પ્રતીતિ થાય છે

આદ્યમાતૃત્વની, વાત્સલ્યભાવ, દયા, અહિંસા, સમાન ભાવ એ સર્વેમાં પરસ્પર સંબંધ છે. પોતાનું સ્વમાન જળવવાની ઇચ્છા થાય, અકામ્ય આવે, બી ન હવેલાં હાથે તો સમાન-ભાવ દે નહિ. સમાન ભાવથી પોતાની છાદ્મી અમૃતમય સાથે છે આત્મર્ષ (નિઃસ્વાર્થ, દર્શન, આર્થ, વીર્યથી સત્તામાં રહેલા કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ધ્યાન સમક્ષિત પદીત વીર પ્રગટ કરવામાં) મન, વચન અને કાયાનું જળ પરાક્રમ પશ્ચિમાવસ્થુ અને શરીરના ધર્મોમાં નિર્દોષ રહેવું મન, વચન અને કાયાના ચોખ્ખો ચચળ થવા દેવા નહિ, તેઓનો હોલ અટકાવવો, હોલની અંતર આત્મા પર થવા દેવો નહિ, હોલ થાય કે તરતજ આત્મપ્રવેશોને લેવા.

વિશેષ પ્રાપ્ત થતાં, કર્મના કલ્પથી મન નેત્રી બને છે તેવી દ્રવ્ય ત્યાગની પદ્ધતિ જરૂર છે આદ્યમાતૃ વિષયો આવી મળે તો મનને આદ્ય દ્રવ્ય-ગુણ પર્વાપમા લોકવાર્થી ઉદ્વિષ્ટ શાંત થઈ જાય છે સાધુને અને શ્રાવણને જે ભોગ્ય પોતાના શુક્લકાન પ્રમાણે ભોગવ્યા વગર ચાલે તેમ ન હોય તો ઉદ્વેગના ભાવે હૃષી કે શોક વગર' કોમ કોમળીને મનને શાંત કરવું સુખદુઃખ કાલ્પ મન છે તેવી સુખદુઃખના નિમિત્તો આવે કે તત્તજ મનને આત્મ પ્રવેશમાં ભેદી રેવું વાચના ઉત્પન્ન થાય તો વિચાર કરવો કે આ મોહનીય કર્મનું કામ છે તે માટેથી જિન છે આરે અને વાચનાને કહ સંબંધ નથી એમ વસ્તુ નિરુદ્ધ થવું આદ્ય સ્મૃતિથી નિકાશિત કર્મનો દુઃખ થાય છે તેવી સાથે કથાપે પદ્ધતિ થાય છે જ્ઞાનથી વૈરાગ્ય થાય અને વૈરાગ્યથી આત્મજ્ઞાન ચિત્ર થાય છે. સમીક્ષા છવ, સંસારના સર્વ બાહ્ય બાવોથી અધ્યાત્મ જ્ઞાનના બળથી ન્યાસ રહી રહે છે.

અદ્યાર્થના કે હૃદયમાં અસખ્યાતા પ્રવેશનું અને નાશિના આદ્ય રૂપક પ્રવેશનું અનુભવ જ્ઞાનથી ભાવ અનુભવી અવધોક્ષન કરવું, તેમાં મન સ્થિર કરવું એકતા-સત્તાના આશ્વાસથી આત્મ દર્શન કરવું ચેતના જ્ઞાન અને દર્શનના ઉપયોગથી પ્રગટપણુ બાહ્યી શકાય છે

કેવળા ઉપર નિરુદ્ધાર થાય તો સર્વ પ્રાણીઓની સાથે તેને પદ્ધતિ, નિઃ આદ્યમાં પોતાના સ્વરૂપ અર્થથી આદ્યમાતૃ દેખે અને અર્થથી જૈન્ય એકત્વથી સમજાવ દેખે. શુદ્ધ કર્મથી વસ્તુઓમાં ઇચ્છાવા હાવેલો અને અનુભવ કર્મથી વસ્તુઓનાં અનિરુદ્ધ હાવું તે પક્ષત્રાપની ભેદી છે. બાહ્ય વસ્તુઓનો ઉપયોગ હોવો પરંતુ તે નિર્દોષ હાવે હોવો તેમાં રાગદોષ કરવો નહિ. તેઓથી શુદ્ધ મેળવવાની આશા રાખવી નહિ કાલ્પ કે શુદ્ધ આદ્યમાંથીજ મળે છે. ઉદ્વેગ અને શરિર દારા સુખ લેવાનો વિચાર અને આત્મા મધન અને દુઃખમાંજ કાલે છે આરે પરવશ સાથે ભાવ બંધે તોડી નાખવામાં આવે છે આદ્ય પોતાને વશ રહે છે ત્યારે અસીદ્ધિ આત્મભાવ થાય છે. વાચનાને જ્ઞાનથી ભક્ત કરવી અનુદ્ધ વિચારો આવે કે તત્તજ પક્ષી પક્ષીને જળમાંથી નાશ કરવા તે શુદ્ધતાના આશ્રયથી થાય છે.

વ્યવહાર મોક્ષ માર્ગને ભાવપૂર્વક અનુસરીને અતરમા નિશ્ચય દૃષ્ટિ વડે સ્વસ્વરૂપમા રમણતા કરવી. આત્મામાં જ આત્મભાવ રાખી, જન્મમરણની ઉપેક્ષા કરીને, વર્તન કરવું, દેખવું, બોલવું વગેરે બાહ્ય ક્રિયા કરવી આત્માને આત્મ દ્રવ્ય રૂપે જ દેખો. આત્મા અને આત્મ ગુણોની ઐક્ય ભાવે આત્મામા જ રમણતા કરવાયી આત્મામા સત્ય સ્વતંત્રતા ઝળકે છે.

કોઇ પણ કામ કરતા પહેલાં વિચારવું કે હું આત્મવશ છું, પરવશ નથી, પરભાવ મારો ધર્મ નથી, સ્વભાવ મારો ધર્મ છે.

ચરમ શરીરીને પણ સત્તામા અતે કોડાકોડીની ત્રિયતિના કર્મો હોય છે

પરિસહ ચારિત્રની કસોટી છે તેથી અધ્યાત્મ રસ શુદ્ધ થાય છે. કષાયોને ક્ષય કરવા તે જ ચારિત્રનું રહસ્ય છે. વ્યવહાર ચારિત્ર સાંસારીક જાળમાથી મુક્ત કરે છે તેથી ભાવ ચારિત્ર કેળવવા માટે દ્રવ્ય ચારિત્ર ઉત્તમ સાધન છે તકરારોમા મૌન રહેવું. કોઇ પણ જીવને પોતાથી રાગદ્વેષ ન થાય એવો સતત ઉપયોગ રાખવો કયા અશુભ ધ્યાનમા પોતાનું મન જાય છે તેને બારીકાઈથી શોધી કાઢવું અને તીવ્ર ઉપયોગ અને દૃઢતાપૂર્વક તત્ત્વ જ્ઞાનપૂર્વક અશુભ વિચારોના નાશ કરવો. વસ્તુને વસ્તુના સ્વભાવ પ્રમાણે રાગદ્વેષ વગર અવલોકવી. વિષયમા મુખ્યબુદ્ધિ ટળે તો ગગદ્વેષ જાય શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી દરેક વસ્તુનું સ્વરૂપ વિચારવું તેથી તત્ત્વજ્ઞાન ઉપજે છે તત્ત્વજ્ઞાનથી વૈરાગ્ય ઉપજે છે. વૈરાગ્યથી માયા, મમતા, સુખદુઃખ બુદ્ધિ, કામ, તૃષ્ણા, દુર્ગતિ, મત્સર, પાપભાવ વગેરે દૂર થાય છે

સમતા, શુદ્ધ અધ્યવસાય અને અનુભવ જ્ઞાન રસથી આ ભવમાં જમે ગુણકાણે પ્રવેશી, પરોક્ષપણે, આત્માનો મેળાપ થાય છે, આત્માનું અનુભવ દર્શન થાય છે આત્માના ગુણો આત્મામા જ છે અને આત્માની જ સેવાથી તે ગુણો પ્રગટે છે આત્માને આત્મભાવે જાણીને આત્મદશામાં સ્થિરતા કરવી. આત્મા પોતાના ધ્યાનરૂપી કુવામાથી આનંદ રસરૂપ જળ કાઢીને પીએ છે બહારના પદાર્થોનો આત્મા તટસ્થ જ્ઞાતા તથા દ્રઢતા છે પણ બ્યારે આત્મા અતર્ક્યખટિથી પોતે પોતામા સમાય છે ત્યારે અખંડ આનંદ અને સંપૂર્ણ સ્થિરતામાં રહે છે સહજ સ્વરૂપેનિવિકલ્પ, દર્શન સ્વરૂપમા શુદ્ધ ઉપયોગ પરિણમવાવાથી શાંતિ અને આનંદ અનુભવાય છે અને અનતા કર્મની નિર્જરા થાય છે

જોતું સાબળવું બંધ કરીને, સકલ્પ રૂધીને, દષ્ટાની ત્રિયતિમા રહેતા સ્વ સંવેદન થાય છે. જ્ઞાન આત્માકારે જ પરિણમી રહે છે, જ્ઞાન અન્ય પદાર્થ (જેય) મય થતું નથી પણ જગત્ત્વ ને ક્ષયોપશમથી પ્રગટ થતું જાય છે, જ્ઞાન જ્ઞેયમય થાય તે જ્ઞેય આત્મા પોતે જ છે, ઇન્દ્રિયોના વિષય શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અને આકાર ભાવમા જ્ઞાન પરિણમે તો હિસા અને કષાયાદિ શત્રુઓ હાજર થાય છે.

આત્મા આત્માને જાણે તે નિમિષ જ્ઞાન, આત્મા આત્માને અનુભવે તે નિમિષ દર્શન, આત્મા આત્માથી આત્મામાં પ્રવૃત્તિ કરે તે નિમિષ ચારિત્ર સ્વરૂપા સ્થિતિ કલ્યાણ અભ્યાસથી સ્વરૂપ દર્શન વધારે સ્પષ્ટ થતુ જાય છે આત્મામાં તપાકાર પરિણમી રહેવાથી તેના શુદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન છે.

જ્યને એક ઉપયોગ તે એક અર્થ પામી છે શુભાશુભ પરિણામોની સાથે સમગ્ર જ્ઞાન પુણ્યો તેજ કામ્યે કર્મરૂપે પરિણમે છે. વિકારો કર્મના છે તે આત્માના નથી. આઠ કર્મ ન કર્મ છે રાગદોષ ભાવકર્મ છે મુખની આશા અને દુઃખનો ભય તે નિર્લેપ આસ્ત્ર છે આશા રાખવાથી મુખ ઉત્પન્ન થતુ નથી અને ભય રાખવાથી દુઃખનો નાશ થતો નથી તેથી નિર્લેપ છે તેમ જ મુખદુઃખની સાચીજ્ઞાને પણ કલ્યાણજ્ઞાન છે.

શુદ્ધ ઉપયોગ રાખવાથી અથવા અપરીણાથી ચર્મરહેવાથી કપાલ ઉપજતા નથી ઉપાયોગ અને પરિણામ જ્ઞાન પર્માણ છે.

વેદનું બેગવતુ અથવા અનુભવતુ તે રાગદોષાળુ નિર્લેપકુ છે. યાત્રી સર્વ પદાર્થોને જાણે પણ વેદતા નથી, યાત્રા દ્રષ્ટા તરીકે તટલ (મધ્યમ) રહે છે જાણની વસ્તુને વેદ છે પણ જ્ઞાન નથી.

કર્મવિપાક જેવો સ્વ હાજર કરે છે તે સ્થાને યાત્રી તટલ રહી જાણે છે કે તેના તથા સ્વભાવ છે તેનાથી હું ભિન્ન છું શરીર ઇન્દ્રિયા અને મનમાં થતા મુખદુઃખાદિ ફેરફારોથી હું ભિન્ન છું આત્માકારે પરિણમી રહેવાથી કપાલ રોકાઈ જાય છે. પ્રથમ જન્મજ્ઞાને કેવળે જાણીને તેના જેવો જ પોતાનો શુદ્ધ આત્મા છે એમ ધારીને જ્ઞાની પોતાના શુદ્ધ આત્માને જેવો રૂપે રાખીને તેના અનુભવ કરેલો જ્ઞાનદર્શન સ્વભાવ આનંદમય છે.

હરિનામ વિષયો (કામ્ય, રૂપ, મધ્ય, સ્વ, સ્પર્શ આદિ) સત્તામાંથી કર્મની ઉદીચ્છા કલ્યાણ નિમિષરૂપ થાય છે તથી તે વિષયોમાંથી મન ખેંચી લઇને આત્માકારે પરિણમવાનું એકો મન નિર્લેપકરૂપી થાય ત્યારે આત્મા જ્ઞાતા દ્રષ્ટા થઈને રહે છે આત્મમધ્યાયથી વિચકત દશા (વિચિત્રજ્ઞા) નો અનુભવ થાય છે. રાગદોષો ત્યાજ કરતા માત્ર જ સોની આત્મસ્થિતિ છે.

આત્મભાવમાં મતિની પરિણતી

અદિ જ્ઞાન તે સુરોપજ્ઞાન ભાવ, ઉપાય ભાવ અને સુપાક ભાવમાં અગ્રમાન પોતાના સ્વભાવિત કલ્પ હાત પરિણિત કરવાનું છે. મુદ્ધાવ હાત આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ નિમિત્તે તેના

વર્તમાન સમગ્ર ગુણો દ્વારા મતિથી પરિણતિ દેવાતું છે તે આત્મદ્રવ્ય, આત્માના ગુણો અને પર્યાય તે અવગ્રહ, દંહા, અવાસ, ધાન્સા, ધ્યાન અને સમાધિમાં ઉતાવળા છે

અવગ્રહ એટલે ગ્રહણ કરવું, તે સાબળવાથી, વાચવાથી કે શિખેતું હોય તે સ્મૃતિમાથી શબ્દ સજા દ્વારા ગ્રહણ કરવું. જેમકે જ્વાલતા દ્રવ્ય, જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ, વીર્ય વગેરે ગુણો, અને દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય તે પચ પચેછિતું સ્વરૂપ ત્યાર બાદ તે શબ્દના સંકેત અનુસાર દંહા (વિચાર)માં ઉતરવું

દંહા એટલે વિચાર કરવો, જેમકે, આત્મા એટલે જે દ્રવ્ય પોતાના સ્વરૂપમાં મહે તે આત્મા, તે દ્રવ્ય છ પ્રકારના છે તેમાં જ્વાલતા તે ચેતનના ઉપયોગથી પોતાના સ્વરૂપમાં રહે તે જ્વાલતા દેગ દ્રવ્ય અગર લગુ ગુણ પર્યાયથી પોતાના સ્વરૂપમાં મહે છે તેમાં બાહ્ય નિમિત્ત સમય છે, જ્વાલતા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત અસંખ્યાતવાળી સંખ્યાના પ્રમેયો યુક્ત છે, તે પ્રમેયોનું સ્વરૂપ દ્રવ્યના પર્યાય ધર્મથી અને ગુણ પર્યાયથી બાણી શકાય છે

ગુણોમાં જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ, આત્મિક સુખ અને વીર્યની મુખ્યતા છે જ્ઞાન પાચ છે, દર્શન શુદ્ધ પાંચેછતિ અને નિરાકાર (સમુચ્ચય) દર્શન સ્વરૂપ એમ બે રીતે છે, યાગ્નિના ક્ષમા આદિ અનેક ગુણ પર્યાય છે, આત્મિક સુખ નિત્ય ગુણ પર્યાય છે, વીર્ય પ્રકૃતિ આત્મિક છે.

તેમાંથી એક ગુણ લઇને તેના ઉપર વિચાર કરવો. જેમકે ક્ષમા તે શુ છે? તેનો સ્વભાવ શુ છે? તેનું પ્રયોજન શુ છે? તેની ઉત્પત્તિ ક્યા છે? તેની ઉત્પત્તિની શી જરૂર છે? આત્માની સાથે તેનો શુ સંબંધ છે? તે ક્યા છુપાએલો છે? છુપાવાનું કાગળ શુ છે? તને કોણ છુપાવે છે? શા માટે છુપાવે છે? તેને કદી રીતે બહાર કાઢવો? કદી રીતે સમજવો? તેનું આવરણ કેવી રીતે તોડવું? તે ગુણ સ્વભાવિક છે કે તેનું આવરણ સ્વભાવિક છે? તેનો ત્યાગ કેવો છે? તે શુ સુખ આપે છે? તેને કેવી રીતે ભોગવવો? આમ અનેક પ્રશ્નોના જવાબ પોતાની મેળે વિચાર્યા કર્યા, જેમકે ક્ષમા આત્મભાવ ગુણ છે, તે નાન સજા અવહારજન્ય છે, તેનો સ્વભાવ આત્માના શાંતિ કેળવવાનો છે અને તેનું પ્રયોજન કોઇને નાશ કરવાનું અને દુનિયાના સર્વ જીવો સાથે વેર વિગ્રાધનો નાશ કરી સમદષ્ટિ કેળવવાનું છે

તેની ઉત્પત્તિ આત્મામાં છે, ક્રોધના ક્રોધ પણ પર્યાયને નાશ કરવા માટે તેને આત્મામાંથી જગાડવાની જરૂર છે, જ્વાલતા સાથે તેનો સમવાય (તર્ક) સંબંધ છે, તે આત્મામાં અર્જ સ્વરૂપે રહેલો છે, જ્ઞાન અને પ્રયત્ન રહિત અશુદ્ધ ભાવોના કારણે તે અનાદિ કાળથી છુપાએલો રહે છે, દ્રોષભાવ તેને છુપાવે છે, પુદ્ગળાસક્તિ માટે તેને છુપાવવામાં આવે છે. તેને રાગદ્રોષની મદત કરીને જ્ઞાનથી (શુદ્ધ ઉપયોગ) બહાર કાઢી શકાય છે વેર, વિરોધ, અટક, કલેશ વગેરે અશુદ્ધ પર્યાયોનો નાશ કરીને સર્વ જીવ સાથે સમાન દ્રષ્ટિ સ્થાપીને આત્માને શાંતિ અને આત્મિક સુખ આપે ત્યારે તેની ઓળખાણ સમજાય છે

આત્માનું સ્વરૂપ બાણીને જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાપૂર્વક આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રહેવાનો પ્રયત્ન કરવાથી તેનું આવરણ તુટે છે, ક્ષમા ગુણ સ્વભાવિક છે તેનું આવરણ વિભાવ દશાનું છે,

ધ્યાનનો સ્વાદ/અનુભવ છે તેનું સુખ, સખતા સમય જ્ઞાન સ્વરૂપ છે તે ઝુલુને ભોજવવા માટે. અવગ્રહ, છદ્ધા અવાસ, ધાસ્ત્વ, જ્ઞાન દ્વારા આત્મિક/સુખમાં લીન/ચલુ જેવી રીતે ભોજવામાં છે. આવું અનેક કિવારો છદ્ધાથી થાય છે તે શુદ્ધ અભિવ્યક્તિ રૂપે છે. ત્યારમાઁ અવર્ત (નિર્મલ)માં ઉતરવું.

અવાસ—અનુભવ જ્ઞાનથી ઝુલુને ભોજવવાથી તે ઝુલુનો નિર્મલ થાય છે.

ધાસ્ત્વ—ઝુલુના અનુભવથી જે શાંતિ અને આત્મિક સુખનો ઝુલુ દ્વારા અનુભવ થાય છે તે અનુભવને, જરાજર સ્થિતિમાં ધારી રાખવો કે જેથી જ્યારે તેની જરૂર પડે ત્યારે તત્ત જ ઉપયોગમાં લાવી શકાય.

ધ્યાન—ઝુલુની આત્મભાવે જે સ્થના કરી છે તેમાં એકાગ્રતા કરવી તે ધ્યાન છે. ઉપયોગની ધારાથીજ ધ્યાન ચાલુ રહી શકે છે. ઉપયોગ સુકાઈ જાય અને મન ખી? જાય કે તત્ત જ મનને પકડીને ઝુલુમાં જોડી દેવું અને ઉપયોગ ચાલુ રાખવો.

સમાધિ—જે ઝુલુમાં ધ્યાનથી ઊંડા ઉતરાય જઈ તે ઝુલુની નામ સદા, પ્રવેશન વગેરે બ્યવહાર માં થાય અને ફક્ત છવાત્મા જ્યારે શક્ય, સખતા—સ અને આદિમિક સુખમાં લીન થાય અને ખીજી જલુ જ્ઞાન શુદ્ધાઈ તથા અને આત્માના અંગે સ્વરૂપનો અનુભવ થાય તે આત્મ પરિસ્થિતિને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. સમ્યક્ જ્ઞાનપૂર્વક એકવાર સમાધિ આવી જાય તો તેવી બચ્ચવચ્ચાનો અને અલ્પી મેષ્ઠના સુખનો સાધકાર થાય છે.

આવી રીતે ફરક ઝુલુનો કિવાર અને અનુભવ કરવો કે જેથી સવર સાથે જનતાકર્મની નિર્જરા થાય છે અને વારવાર અનુભવ કરવાથી તેજ ભવમાં અથવા બ્યવજનના ભવોમાં શ્વાપકભાવ પ્રાપ્ત થાય છે કે જે સદા સ્થિર રહે છે. એટલું જ્ઞાન રાખવું કે અવગ્રહ, છદ્ધા વગેરેનો જે કમ છે તે જરાજર છે પણ મતિ જ્ઞાનના તે સર્વ પરિવારમાં વારવાર અભ્યાસન થાય છે. કાસ્ત્વ કે અવગ્રહ કેાઈ પણ મતિ જ્ઞાનના પરિવારમાં સ્થિર રહી શકે નહિ. સમાધિમાં અત્યુક્ત—માત સ્થિતતા આવે તો કેવળજ્ઞાન પ્રપટ થાય પણ તેને માટે વચ્ચક્ષ્ણ તારાપ સમયનું, અર્પવ જ્ઞાનપ અને અર્પવ વીનરાય સમયની જરૂર છે જેની પ્રાપ્તિ ભવકર્મમાં ચાલુ અભ્યાસથી આત્મભાવમાં મતિ પરિણમવાથી થાય છે.

ઝુલોની તારતમ્યતા

ટેલો જ્ઞાનને દોલોની મદદા તેલો જ્ઞાનને ઝુલોની તાતમ્યતા સમજાવી માટે દોલેનું સ્વરૂપ બજવું જોઈએ, દોલો અથવા વિશાલ દયાનું કાલ્પ કર્મનું આવડવું છે, કર્મનો સ્તોદય દોલ રૂપે અમલા સ્થિતિય દયા રૂપે પ્રગટ થાય છે. કર્મસનું પ્રભાવ—નરના મુલ્કજાનના અપકરણાદાના અર્પવ સ્પર્ધાની ઉપરની વચ્ચાના સ્થ વિશાલથી, સર્વ છત્થી જનતાજ્ઞાન નસ વિભાજ વગરે દોલ ત્યારે કર્મરૂપ તરીકે આવે, તેમાં એક સ્થ વિશાલ એટલે દોલ તો

કર્મરૂઢ તરીકે કામ ન આવે. એટલે સર્વ જીવોથી અનત ગુણી સખ્યાવાળા રસાગોત્ર એક કર્મ પરમાણુ હોય, અનતાનત કર્મ પરમાણુઓની વર્ગીણાનો એક સ્પર્ધક થાય એવા અનત સ્પર્ધકને જીવ સમયે સમયે ગ્રહણ કરે આ કર્મનો વિપાક થાય ત્યારે કર્મફળ (કર્મનો રસ) પ્રગટ થાય તે રસમા જીવની પરિણતિ થાય તેથી દોષ ઉત્પન્ન થાય અથવા વિભાવદશા પ્રગટ થાય.

દોષો જીવના ગુણોને પ્રગટ થવા દે નહિ, દોષને હડાવવા માટે પડિતવીર્યની સહાયથી ચેતના યથાયોગ્ય ગુણને ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષાયક ભાવે પ્રગટ કરે છે જેટલે દરજ્જે ગુણના આવરણને હઠાવી શકાય તેટલે દરજ્જે ગુણની તારતમ્યતા કેળવી એમ કહેવાય દોષોની મુખ્યતામા મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓ છે, તે પ્રકૃતિઓને હઠાવીને ગુણોની તારતમ્યતા કેળવવા માટે બીજા સિવાયના પહેલેથી દસ ગુણસ્થાન છે, પરંતુ વાસ્તવીક (સમ્યક્ પ્રકારે) કેળવણી ૪ થા ગુણસ્થાનથી શરૂ થાય છે અને ક્ષપક ટ્રેણીના દસમા ગુણસ્થાને છેલ્લે સમય મોહનીય કર્મજન્ય સર્વ દોષો નાશ પામે છે તેથી તેના પ્રતિપક્ષી ગુણો સંપૂર્ણપણાને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ક્ષાપક સમકિત અને યથાખ્યાત ચારિત્ર રૂપે પરિણમે છે ક્ષાપક સમકિત ગુણસ્થાન ૪ થી ૮ સુધીમા આવી શકે છે પણ યથાખ્યાત ચારિત્ર ૧૨ મા ગુણસ્થાનના પેલા સમયથી શરૂ થાય છે પછી અતર્મુહર્તમા કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે

કર્મ રસના અશો જેમ જેમ હકતા જાય છે તેમ તેમ ગુણાશો (ગુણના અવિભાગી પ્રતિચ્છેદો) નો ઉઘાડ થતો જાય છે જીવના ગુણમા અનત અનત ગુણાશો હોય છે ગુણાશોને લઇને જીવ દ્રવ્યમા નાનાપણુ, મોટાપણુ વગેરે વિભાગ થાય છે તે બાર પ્રકારે થાય છે, ગુણાશોમા છ પ્રકારે હાનિ અને છ પ્રકારે વૃદ્ધિ થાય છે, તે અગુરુલઘુ ગુણના પરિણમનથી થાય છે કર્મ રસ દૂર થવાથી ગુણાશોનો ઉઘાડ વધે છે અને કર્મ રસથી લેપાવાથી ગુણાશોનો ઉઘાડ ઘટે છે ચેતના પડીત વીર્યની સાથે જોડાઈને જે ગુણ ઉત્પન્ન કરવો હોય તે ઉત્પન્ન કરી શકે છે પણ ક્ષાયક ભાવ આવ્યા વગર તે ગુણ કાયમને માટે રિયર થતો નથી તેમજ સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થઈ શકતો નથી.

ગુણોનું ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

ભેદજ્ઞાન—

આત્માના ગુણોની સખ્યા, દોષોના પ્રતિપક્ષી તરીકે, દોષોની સખ્યાની અપેક્ષાએ વ્યવહારથી સમજવા જે વ્યવહારથી ગુણોનો ભેદ ન હોય તો, દોષની ઉત્પતિ વખતે, ક્યા ગુણથી તે દોષને હડાવવો તે જાણી શકાય નહિ ક્રોધ હડાવવા માટે ક્ષમાની જરૂર છે, માન હડાવવા માટે વિનયની જરૂર છે, માયા હડાવવા સરળતાની જરૂર છે, લોભ હડાવવા માટે આત્મસંતોષની જરૂર છે આવી રીતે જે ગુણનું પ્રયોજન હોય તે ગુણને ચેતના અને પડીત વીર્ય પ્રગટ કરે છે અને

અણેના ભેદસ્વરૂપ દરેક અણને નામ સગા હોય છે એટલે આત્મકવ્ય, આત્મકદેશી અને આત્માના અણેમાં સગા, સખ્યા અને પ્રયોજનની અપેક્ષાએ સિદ્ધતા છે.

નિર્વિઠકપ અધોદજ્ઞાન

આત્મકદેશીમાં જુદા જુદા અણે માટે જુદા જુદા સ્થાનો નથી, સર્વ આત્મકદેશી સર્વ અણેની સાથે સમવાય સમયથી તદુપ છે આત્માના જ્ઞાનતા અણેના જ્ઞાનતા પર્વાય (એક સમયે એક અણનો એક પર્વાય) પ્રવાહ રૂપે સમયે સમયે આકુ રહે છે તે અનેક ભાવોના એક ભાવ રૂપે પ્રવૃત્ત થાય છે. દરેક અણમાં ઈશા કિરીને જનુભવ કલ્પાન. જાણે તેા છેવટે અણની નામ સગા ભૂથાય છે અને સમતાસ્ય અને આત્મિકરૂપ અત્યથી પ્રવૃત્ત થાય છે તે સર્વ અણે માટે એક સ્વરૂપ છે એટલે આત્મિક સુખના જનુભવમાં સર્વ અણેનું અલ્પ થાય છે તેમાં અનેક ભાવોનું એક અસ્તિત્વ છે સ્વરૂપ બેદ નથી. આથી રીતે આત્મકદેશી તથા સર્વ અણે તદ્વરૂપ અનેદ સ્વરૂપે સમગમ્ય છે.

જ્ઞાન અર્જિત વૈરાગ્ય

કે દબોના અણ અને અધોનું સ્વરૂપ નસીને, પર દબના અણ પર્વાયનો મોહ જ રીતે, સ્વદબ્ય (નિજ આત્મ દબ્ય)ના જ્ઞાન, સર્જન, ચારિત્ર, (આત્મિક સુખ) વીર્ષ એવાવ પ્રાણેમાં ઉપરોત્ત સખવો તે જ્ઞાનજ્ઞ્ય વૈરાગ્ય છે. કાયા, હિન્દ્રિયો વગેરે ને દબ્ય પ્રાણે છે તેને પદ્મવ્ય (પુરુષણ)ના પર્વાય નાસીને તેના સખ્દ, રૂપ, રૂપ, સ્થ, સ્વર્ત આકાર વગેરે વિષયોમાં અણ્વી કિસ્મ થાય અને નિજ આત્મ ૫ અન્તિ આત્મિક સુખમાં રૂપી થાય તે પલ્લ તેમાં આવી નામ છે જ્ઞાન અર્જિત વૈરાગ્ય માટે આનુયોગ અને તત્ત્વજ્ઞી ખાસ જરૂરનાં છે. હવે સ્વ સખવમાં સખ્દવ્ય અને પદ્માવતો ત્યાજ તે જ્ઞાનજ્ઞ્ય વૈરાગ્ય તેના સખ્દર્જમાં પૌરુષણિક વસ્તુમાં અણ્વી થાય છે પલ્લ નિજ સ્વરૂપમાં રૂપી ડેગલવ્યા વગર પૌરુષણિક વસ્તુમાં અણ્વી જતી નથી અને તે જ્ઞુ જ્ઞાનપૂર્વક જ થાય છે.

અમદનનાં કુ ખે

સી અમત્વથી પર અને ખત્તી ચિતા થાય છે તે મેગસવા અમદન અમદાર થાય છે. સીના સખ્દ, રૂપ આકારથી કામ, વ્યસ કિસ્મ થાય છે સ્વર્જન હિન્દ્રિયો સિદ્ધાર થાય ૭ કલ્પનામાં દેખાતી મુસર પલ્લ પરિણામે જાણ જ્ઞિતિ કિસ્મ થાય છે આનુગતા આનુગતા થાય છે. તેના કુખ રૂપી રોગ મદ્યાવ્યા સંયોગ કલ્પમાં જાણે છે. એક વખતના સંયોગથી કયા કર્મથી જ્ઞાનત સહાર રખણ પડે છે કારણ કે મન અને સ્પર્શીન્દ્રિયનો ક્રોધાકાર થવાથી ચીકણા કર્મો જન્માય છે તથી સી, પુરુષને ગમે નાપિતી સિદ્ધા છે. તે સિદ્ધા સાથે કામ સખ્દ મેની રીતે તસ્ય ૬ સીનું સર્જન પુરુષોનો સખ્દ છે, તેના સખ્દ, રૂપ, સ્વર્ત અને આકારમાં

ઈષ્ટાનિષ્ઠ કલ્પના કરીને મનથી જીવ સુખદુઃખ વેદે છે અને મમત્વથી બધાઈને ફરી ફરીને પુદ્ગળોમાં ઉપજે છે.

આત્મા સ્ત્રી નથી, પુરૂષ નથી, નપુસક નથી પણ નિશ્ચય નયથી અવેદી છે તે સ્વરૂપ મેળવવા માટે સ્ત્રી મમત્વનો ત્યાગ કરવો, દ્રવ્યથી અલ્પાર્થ પાળવું અને ભાવથી આત્મમરણતા રૂપી ભાવ અલ્પાર્થમાં રહેવું.

પુત્ર પુત્રીના મમત્વથી સ્વ તથા પરહિત ભુદ્ધિ રહેતી નથી, શત્રુ, ચિતા કલંશ અને અસમાધિ થાય છે. સસાર શ્રમણમાં જીવ સર્વ જીવો સાથે અનેક પ્રકારના સંબંધો બાધતો અને છોડતો આવ્યો છે વાસ્તવિક રીતે કોઈ જીવ કોઈ જીવનો પુત્ર નથી કે પુત્રી નથી અરસપરસના કર્મ સંયોગે આની મળે છે. માટે મુમુક્ષુ જીવે પુત્ર પુત્રી પ્રત્યે નિર્લેપભાવ રાખવો.

ધન મમત્વથી આત્મ સાધના બૂઝાય છે. ધન મેળવવામાં વખત બરબાદ થાય છે દુર્ગતિના કૃત્ય થાય છે ધનમોહથી સર્પ અને ઉદરની ગતિ થાય છે

દેહ મમત્વથી આગ્નિ તપમાં પુરૂષાર્થ થતો નથી. સર્વ દુખનું કારણ શરીર છે. 'પુદ્ગળ સ્વરૂપ અશુભીમય શરીરનો વિષય માટે ભોગવટો અને વળી નરકની ગતિ, આવું કોણ મુમુક્ષુ કબુલ કરે! તે ગત ભવમાં પુણ્ય કર્યું નથી તેથી શરીરનું દુખ ભોગવવું પડે છે. હવે શરીરનો ઉપયોગ એની રીતે કર કે જેથી શરીરના કેદખાનામાંથી છુટી અશરીરી સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવાય

સસારી સગા દુષ્ટ અને ચૌષ્ઠ પરિગ્રહ તે જીવ તથા પુદ્ગળ દ્રવ્યના પથારીનું મિશ્રપણું છે તેમાં પુદ્ગળના પથારી તો ફર્ક કરવાના છે તે મોકળા રોકાય તેમ નથી, તેઓ પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પથારીમાં રહે છે તેમ તું તારા સ્વભાવમાં કેમ રહેતો નથી? વળી મધુષિંદુના દષ્ટાંતે સમાની કેટલીક સ્વાર્થી ભાષા માખીઓના ચટકાડપે નિવડે છે માટે સગા સંબંધીના સંયોગ વિયોગમાં હર્ષ કે શોક કરવો નહિ

પહેલી બૂલ તે સસારના દુખોને સુખ તરીકે માનવા તે બીજી બૂલ તે ધન અને સગાને સુખના સાધન માનવા તે. ત્રીજી બૂલ તે ઉપરની બે બૂલોને પાંચાણમે ઇન્દ્રિય વિષયમાં સુખ માનવું તે. આ ત્રણ બૂલનું ફળ સંસાર શ્રમણ છે, સસાર માર્ગથી તો મોક્ષ માર્ગ કેટલો સરળ છે!! મોક્ષ માર્ગમાં તો સંયમનું સુખ રહેલ છે જેને અહિંસા, સંયમ અને તપમાં સુખ ઉપજતું નથી અને જેને ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં સુખ લાગે છે તેને ત્યાંસુધી મોક્ષની આશા રાખવી નહિ.

દ્રવ્યના નિકાલીક પથારી જોતા, નિશ્ચયથી કોઈ વસ્તુ ઈષ્ટ નથી તેમ જ અનિષ્ટ પણ નથી. જડ પદાર્થ ઉપર કોઈ કે દ્વેષ કરવો તે તો અતિ અનભિજ્ઞતા બતાવે છે.

સર્વ જીવોમાં અગ્રણી યૌત્ત્વત્વેન એકત્વ સર્વ વસ્તુઓમાં દ્રવ્યત્વેન એકત્વ સર્વ સંયોગ વિયોગમાં પર્યાયત્વેન એકત્વ મુખ દુઃખમાં તટસ્થ યાતા દૃષ્ટા અને માધ્યસ્થ-ભાવ, સર્વ ધાર્મિક ક્રિયામાં સંત સમતા રસ, સર્વ ઉપસર્ગ પરિણમમાં આત્મતત્ત્વરસ આસ્વાદન અને સર્વ ઈન્દ્રિયોના વિયોગમાં ઔદાસ્યન વૃત્તિ-એવા ભાવ કેળવીને રાત્રદેખી મહતા અથવા તેનો અભાવ કરીને સમતારસમાં સ્થિર થઈને અધ્યાત્મિક મુખનો અનુભવ કરવો.

સમભાવયુક્ત શુદ્ધ મનમાં, શુદ્ધ ભાવના મૂર્તિની સ્થાપના થાય, તેથી શુદ્ધ ધર્મ કરવાની રૂપી થાય, તેમાં મન સ્થિર થાય એટલે ધર્મની સિદ્ધિ થાય.

દુઃખનો કાણુ છે:- રાગદ્વેષ, ક્રામ, વેદ, ઉદ્વેગ, મોહ, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, અગુણ મોગ, ૧૮ પાપકથાન, ૫ અહામર (પાંચ ઈન્દ્રિયોના ૨૩ વિલય, કથાપાત્રિ પાંચ પ્રભેદ, ૩ અમુખ જોગ, ૧૭ અસત્યમ, ૬નો કથાન=૧૭) આ બધા સત્તુ છે.

બધા જ્ઞાનનો ઉપયોગ સમભાવની પુષ્ટિમાં કરવો, સસાસ્વાદનાની પુષ્ટિમાં નહિ આત્માના વિલયમાં હંમેશ જાળના રહેવું.

મુખ દુઃખની સામસ્યીની કથના, અજ્ઞાનજન્ય છે. સખ્યાનુ સ્પીગ અજ્ઞાન ત્યાગ છે. સ્વસ્થથી સખ સમસ્થી વિચાર (તત્ત્વ ચિંતન), વિચારથી હવનો ત્યાગ અને ઉપદેશનુ અહ્યુ રૂપી ધર્મ ધર્મથી સખતા, સમતાથી નિસ મપલુ અને નિસતપલ્લાથી મોદ્ય એમ ઉત્તરેન્દ્ર પ્રાપ્ત થાય છે.

મન ધર્મ બાદે છે સકલવિકલ્પ કરે છે તે શુદ્ધ જ્ઞાન ઉપયોગથી નસ્યીને ત્યાંથી જેમીને આત્મામાં જોડવું પુરૂગણે શુભાશુભ રૂપી ધારણ કરે છે તેવા રૂપ, હો મન! તુ શમ બાદે ધારણ કરે છે ?

શરીર તાર નથી જલુ મોદ્યશાખે તાર બાદે બધાવેશુ કેળ્યાનુ છે તેમથી કુત્સા બાદે અસાધારણ પુરૂપાર્થ કરી, શરીર પાસેથી ધર્મ કાચ કરાવી સેવુ અને ઉપતી વખતે તેની ચિંતા ન કરી.

પોતાની મેલે હલિય વિલય તટસ્થ તો મોદ્યનુ મુખ મગમે, તેમો હોડી તાજા જતો તે દુઃખ આજ્ઞા કરી અને તેની શોધમાં અનત સચાર રખ તો પડો બાદે મનસા વિધધોને જ હોડી ર.

મોદના ઉદયથી કામ મેલની તૃવ્યાનાં આગ જાગે છે તે આગ સખાવલ કામનોય સેલી નવા ધર્મ બાંધવા અને જલ ચોમાં રૂશાનુ તેમ કરાં મજા કાલુ મોદને છાપાંથી આગ

ઓલવાઇ જાય છે. ઉપરામ રસથી મોહની આગ ઓલવાય છે અને નવા કર્મ બંધાતા નથી દવા કરવા કરતા રોગને ન ઉત્પન્ન થવા દેવા તે ઉત્તમ છે સંસારની ખીક લાગતી હોય અને મોક્ષ જવું હોય તો ઇંદ્રિયોને વશ કરવામા અસાધારણ મહેનત કરી. મમત્વ તે અમ્બતર ગાડપણ છે, ઇંદ્રિયોના વિષયનું સેવન કસ્ટુ તે અમ્બતર આધળાપણ છે અને કષાય તે પ્રત્યક્ષ દુઃખ રૂપ છે

કષાય વિન્ય

ક્રોધ વિન્ય—આક્રોશ વચન કે વધ વગેરે પરિસહ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે વિચારવું કે આ બિચારો પોતાનો સસાર વધારી મારા કર્મનું દેવું પતાવી દે છે તેથી ઉપકારી છે. તેના કર્મજનિત બિવિધના દુઃખ માટે કંઈશા લાવવી અને આત્માના શાંત રસમાં લીન થવું ક્રોધ, કર્તવ્ય શૂન્ય અને બેભાન બનાવે છે. ગુણોનો નાશ કરી સ્વહિસા કરે છે માટે ધીરજથી આવેશ અટકાવવો અને ક્ષમાથી ક્રોધનો નાશ કરવો.

ક્રોધને તાવની ઉપમા—આંખ અને મોઢું લાલ થાય, મો સૂકાય, નાડી તથા હૃદયના ધમકારા વધે, અન્નની રૂચી નરહે, ક્રોધથી સતાપ, મૈત્રીનો અત, ઉદ્વેગ, અવદ્યવચન, કલેશ, કર્તિનો નાશ, પુણ્ય નાશ અને દુર્ગતિ થાય છે

ક્ષમામાં અભયદાન, અહિંસા, અનુકંપા અંતર્ગત છે, ક્ષમા પ્રગટે કે તરત જ ક્રોધ નાસી જાય છે

માન વિન્ય—અપમાન અને પરાભવ સહન કરવાથી તપ થાય છે પણ અહંકાર દીનતા કે ક્રોધથી દુર્ગતિ થાય છે માનથી ખીજના ગુણો જોઈ શકાતા નથી માટે પ્રમોહભાવ, વિનય અને નમ્રતાથી માનને જીતવો કરેલું સુકૃત્ય અને મેળવેલ ગુણો મદ મત્સથી નાશ પામે છે ગુણુવાન પર મત્સર કરવાથી પ્રમોહભાવ ઉઠી જાય તેથી મૈત્રી ભાવ નાશ પામે એટલે સમકિત જાય. જે વસ્તુનો મદ થાય તે વસ્તુ નબળી મળશે. જેર માથે સવાશેર હોય જ પૂર્વકર્મના ઉદ્યથી વસ્તુ મળે છે, તુ કોણ માન, તારી પાસે કંઈ ચીજ ભારી છે પૌદ્ગળીક વસ્તુ કાયમની નથી, ખાલી હાથે જવાનું છે માટે મદ છોડી દે. ગુણ રહિત હોવા છતાં જે પોતાને ગુણી સમજે, ખોટો ડોળ કરે તે દલ છે પોતાના ગુણો માટે ઉત્કર્ષ થાય, અભિમાન આવે તે મદ છે તેને હાથીની ઉપમા લાગુ થાય છે સ્વ વ્યકિત સ્થાપન (સ્વમાન સ્થાપન) પણ અહંકાર છે માનથી વિનય નાશ પામે તેથી સમકિત ગણુ જાય

માયા વિન્ય—માયાથી જીવ પોતે પોતાનેજ છેતરે છે માયા નાગણી સમાન છે માયાને ઉડાણમાથી ખેંચવી પડશે અને સરળતાથી નાશ કરી પડશે ક્રોધનો દોષ ન જોવો

પણ પાતાના પૂર્વ કર્મનો ફોપ જોવો તે સમજતા કે સજ્જતા, નિર્પેશ, મુક્તિ, સત્તા, નિષ્પાક્ષ ભાવ, નિઃસ્પંધપ્રકૃતી માયા, મનરૂતિ, ખોટા દેખાવ, કુમુક્તિનો નાશ કરેલો.

લોકો વિચાર્યો—યોગથી ચિતા આકૃષ્ટતા અને સર્વ કુન્નની પરેસા આવે છે. સ્નેહ વિવેક વગેરે કુન્નો નાશ થાય છે. પણ આત્મ સંતોષ પાસે સર્વ કુન્નો અને લોકના કષ્ટો અદ્ભુત થાય છે.

કયાથી ઉજાડા ઉદ્દેશ, ખોટા દેખાવ કયાની ચિતા, વૈર, પરિતાપ, સ્નેહનાશ અને કુચિતિ થાય છે. કયા ત્યાથી આનંદ, મુક્તિ અને મોક્ષ મળે છે. પુણ્યને બદલે પાપ લેણું કરનાર કપાય છે. કયા પ્રભાને વધારે છે પ્રજાથી પુણ્ય ચક્રાષ્ટ નાશ છે. કુતુહલ આદે વધુ વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ. સિદ્ધાંત જ્ઞાન ફરી જળથી ક્ષય થયે તેમાં છવ્ઠ કયા થયે કિનાર ઉત્પન્ન કરી અને તર્ક આવના થયે અકુર ઉપજ્યા જોઈએ. સાતની અષ્ટ અત્યંતજ્ઞામાં પડે તેવી કિયાની શુદ્ધિ થાય છે અને આત્મ પરિવૃત્તિ સુધરે છે. તત્ત્વાનીની રૂતિ સ્વસ્થ વર્તન શુદ્ધ અને મુખપ્રગા પર શાંત રસ સ્વેદ હોય છે.

તાપ, દ્રેષ, ખેદ, વિશય, અસ્થિતા, વાચના વગેરે અપતર કવરો. મનમાંથી કાઢી નાખીને મનને નિમળ કરી સ્થિર કરવું જોઈએ. ત્રિપો વિષયમાં નહિ લાય અને તપ કરવા સાવધાન થઈ ત્યારે તેને સત્ત્વજન જ્ઞાન, શુદ્ધ કિયા, શાંતતા, આત્મ નિરીક્ષણમાં જોઈ.

શરમ આગ લાગી હોય અને પેશમ પાણી ન હોયે એવી સમતાથી જાળ જાળવે તે સમજવું કે છવ્ઠ ઉચ મરિતો આ પે.

પૌરુષીક વસ્તુમાં ત્રિ ઉપર ત્યારે અદ્ભુત પ્રતિભા મળે જોડી છે. સત્ત્વમાં અદ્ભુત થાય તે શુદ્ધ આત્મામાં ઉપરોક્ત લક્ષણો હોય અને અદ્ભુત મુખ મોચરવું આત્માની અતત સંતિઓનો સ્થિર કરવાથી શેષ નાશ પામે છે. આત્માના શુદ્ધ પ્રતિભા ઉપર ઉત્તમથી ભય નાશ પામે છે.

વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવાની ભાવના

૬ છવ્ઠ, ૭ અ જાતમાં પર્ષ નહિ કરીય તે પ્રવચન કહ્યું પર્ષ નહિ થાય, ૭ સલેષો આવી મન તેમાં સમ્મત પ્રકારે પાક બાળવેલ. પાપનો તે સ્થિર કરેલ જ નહિ. ખી નને એવાર ધી આપવાથી અર્થાતમાં અનન વાર ધી એવારથી પાકી ૧ ૧૮ પાપમાંનું ૧૦૫ પર્ષ એક પાપ કરીય તે તમા ઉપર જન્મ ૧૮ વાર અને કુપ્પર પ્રકારે વાર આપી રાત્રે દેખી તીવ્ર પ્રભાવે અજાણે પડે છે ૨. છવ્ઠ મનુષ્ય મુખ મુકી તે અજાણે, ૧૮ ૧૦ પાપ કરે છે ૩ મોહનીયકર્મ ત્વ અપરિ મહાત્મા નારે ઉપર દિવસ ૧૫ જોડી ૧૫ કરીને મુખ આપીને, તેના ખોટા મુખ આર નરકમાં ત્યા થાય તોયાર થાય છે.

સસારી વિષયના ઉપભોગથી થતી અસાધ્ય વ્યાધિનું નિવારણ કરવા માટે ફક્ત ચારિત્ર્ય ઉપયોગી છે હજારો જાળોમાં ફસાયા છતાં સત્વરે ત્યાંથી પોતાનું દષ્ટિબિંદુ ચુકતો નથી, માટે તારા શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણ નહિ થઈ માટે શરીર તજવું પણ શરીર માટે ધર્મને છોડીશ નહિ. તે પરવશપણે અનત દુઃખ ભોગવ્યું પણ મોક્ષ માટે સ્વધર્મથી થોડું કષ્ટ સહન કરીશ તો કાયમને માટે સર્વ દુઃખોનો અંત આવશે.

પાપમાં હુશિયારીનું અભિમાન આવ્યું તો નિકાચિત્ત કર્મ બંધ થશે. બાહ્ય સત્તામાં મોટાઈ માનવી તે ભ્રમ છે આરંભથી અનાવેલી બીજની વસ્તુના વખાણ કરવાથી તે સર્વ આરંભના ભાગીદાર થવું પડે છે. નરક નિગોદનું દુઃખ સાબળી કમકમાટી ઉપજે છે તો તેમાંથી બચવા માટે પાપમાંથી કેમ નિવૃત્ત થતો નથી ? જેને માટે તે પાપ ક્યું ? તે તને નરક નિગોદમાંથી બચાવશે ? તું પુણ્ય તો ખાઈ જાય છે, પુણ્ય વેચી પાપ જમા કરે છે તો પરભવમાં તારો શા હાલ થશે ? સાધુના થોડા કષ્ટથી ખીચે છે અને નરક નિગોદમાં જવાના કામા કરે છે, આ કેટલું બધું મૂઢપણ ? વીતરાગના વચન અનુસાર મન, વચન અને કાયાના યોગને વાપરીશ તો જ સર્વ દુઃખોનો અંત થશે.

જો ગુણ મેળવવા હોય તો પારકાના ગુણની પ્રશંસા કરે, શત્રુના ગુણની પ્રશંસામાં પણ આનંદ માનવો, ગુણને ગુણની ખાતર માન આપવું, ગુણ પર શુદ્ધ પ્રેમ રાખવો, ગુણને અનુસરીને વર્તન કરવામાં પણ કીર્તિની ઈચ્છા તો ન જ રાખવી પોતાની સ્તુતિ અને પારકાની નિંદા સહજાય તો ત્યાં ખેંચ કરવો કે અહો ! હું, ક્ષાયક ભાવે ગુણવાન ડ્યારે થાઉં અને આ ભાઈની વાત સાચી પડે ! પોતાની નિંદા અને પારકાની સ્તુતિ સાબળી આનંદ પામવો ધર્મ અને અભિમાનથી બીજના ગુણો ન ઢાકવા. માનતા માનવી તે મિથ્યાત્વ છે ધન ત્યાગમાં દ્રષ્ટિ રાગ કલક છે, દાનમાં કીર્તિની ઈચ્છા કલક છે ચારિત્ર્ય તપમાં મત્સર નિંદાન અને પનિંદા કલક છે. જ્ઞાનમાં મદ કલક છે ગુપ્ત સુકૃત્યમાં અપૂર્વ શાંતિ છે પોતાનું સુકૃત્ય બીજને બતાવવાથી તેનું કૃણ નાશ પામે છે.

પ્રભુ ભકિત (માવ નમસ્કાર)માં એકવાર વીર્યોદ્ધાસ થઈ જાય તો પણ ભવની ભાવક ભાગી જાય. પ્રતિક્રમણમાં વિચારણાથી બગાડ પચાતાપ થાય અથવા પોષધમાં અપૂર્વ ભાવ શુદ્ધિ થઈ સમતા પ્રાપ્ત થાય તો એક પાર શુદ્ધિની સાથે તિવ્ર ભાવ અને તિવ્ર ઉપયોગ ઉત્તમ દામ કરે છે. શુદ્ધિને રાગદ્વેષમાંથી નિવૃત્તિ તિવ્ર ભાવ તે ચિત્તને ઉત્સાહ, વીર્યોદ્ધાસ, ઉપયોગ તે સાવધાનતા, તન-મયપણું

ધર્મ ક્રિયામાં આદર, બહુમાન, વિવેક, ઉત્સાહ, ઉપયોગ અને શુદ્ધિતી જરૂર છે. વ્યકિત ઉપર નહિ પણ ગુણ ઉપર પ્રભાવભાવ અને રૂચી લાવવા.

અર્પૂં અતી દ્રિષ વસ્તુના સ્વરૂપમાં તર્ક કરી સકાય પણ તે તર્ક જિન વચનમાંથી એક આ રી પણ વિરુદ્ધ ન જવો જોઈએ.

દેવ, ગુરુ અને ધર્મમાં સર્વજ્ઞા ઊઠી મધ્યા અને ભક્તિમાં અતીકરણની ઉર્મિઓનો ઉત્સાહ આનંદ અને ચિત્ત પ્રસન્ન હોવું જોઈએ.

વૈરાગ્ય=પુરુષના ભાવોનો ત્યાગ અને આત્મિક ભાવનો આહર

ધાર્મિક ક્રિયામાં સમતા આવે અને આત્મિક સુખ કૃપણે તે જ પ્રીતિ થાય. ખાત વચર અભ્યાસ અતરમાં ન કોરે, અભ્યાસ મજનમાં રિશર થાય તે અનુભવમાં કોરે. જ્ઞાનથી ચાગદ્રીષ કુટાણે ભવ છે મખરમ મુદિથી આગમના અર્થને અનુસરુ. બાહ તેમ જ અતરમ ક્રિયાના ત્યાગથી સમતા અને કૃપા આવે. ચોગાની પ્રીતિથીક પર્વામાં પ્રવૃત્તિ ન થાય તે રૂપિ છે.

ત્રેતી આદિ ૪ સમક્તિ ભાવનાથી પરમ શાંતિ, સમતા, રિશતા આદ્યભાગ્યુત્તિ અને લગ સમાપ્તિ એક ખજી એક પ્રાપ્ત થાય છે.

ઐ, પુગ, સ્વ, ખર સપતિ એ સર્વમાં એકરૂપો સમભાવ એ તે સમતાનું સુખ થાય. આત્મા આરિન છે, આત્માની સક્તિ (સુખ પ્રાપ્તિ) જે ભાવમાં ભવે છે તે ભવમય પર્લુને છે તેથી તે સક્તિને શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં જ ભેગવરી ટેથી તે સક્તિ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપે પર્લુને.

પચ્ચમાણ સદ્ગુણી-૧ મોક્ષનો હેતુ, ૨. વિધિ, ૩. જ્ઞા, આયા, ભક્તિ અને સવેરમાં પર્લુમ, ૪ વીચકિયાક.

જ્ઞાનના ૩ પ્રકાર-૧ ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષાવળુ રિતમ પ્રવિભાસ યાન, ૨. દેવ ઉદ્દેશના રિવેશવળુ આદ્યપર્લુનિયાન, ૩ અર્થ ક્રિયામાં પ્રવિત્તવળુ તત્ત્વચેત્ત યાન.

અનુભવની અવસ્થા સમજુની અવસ્થાથી મિનન છે સાખ્યા તરીકે અસ્તિત એવુ સખ રમ્બુ અને અર્જિતના ગુણોનો અનુભવ એ જાને સુદા સુદા સમવેમાં થાય છે. રમ્બુ અને અનુભવનો એક જ કાળ નથી. અર્પૂં ચેતના પર્લુમમાંથી મુદિમાં પર્લુર્વન થાય છે. પર્લુમમાંથી કાન્નિકતા થયા છે. યાન નિશ્વયો આત્મામાં જ રહે છે અને અવજારથી અપાક મળાય છે. નિશ્વયથી ક્રુપ દેવગ યાન, દેવગ ક્ષતન સ્વરૂપ છે, જગ્યાની ૧૨ ઉપવેશમય છે. સિદ્ધ ભવધનમાં પ્રાપ્ત વચર શુદ્ધ યાન-ધન-સુખમાં પર્લુમના થાય છે તે શુદ્ધ પાર્લુમિક ભાગ નિર્લિપ અને મોક્ષ ૧૫ છે તે આપણુ રમ્બિન શુદ્ધ ધન છે. ૮૪મ સમ્યક્ યાન ક્ષતન આત્મા પધપની શુદ્ધ પાર્લુમિક ભાવેમાં પર્લુમના કરે તે કુપેશવમ, ઉપશમ અને કાપકભાવ ક્રેપન કરે છે.

શુદ્ધ આત્માના અનુભવમાં સુખ મળે છે ત્યારે કર્મમાં મિથ્યાભાવ કરવાની શક્તિ રહેતી નથી, કર્મ ઉદય આવે ત્યારે આત્મરમણતા કળ્યાથી કર્મનો ઉદય કર્મ ફળ પ્રગટ કરી આત્મ પ્રદેશથી અલગ થાય છે, આત્મા તે ફળને વેદતો નથી, પોતાને તેનાથી તટસ્થ રીતે ભિન્ન માની પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્યને અનુભવે છે

વીગતરાગ સ્વરૂપે સ્વસંવેદન જ્ઞાનના અનુભવમાં સર્વ ગુણો આવી જાય છે. નવ તત્વોમાંથી નિજ શુદ્ધ આત્મા જ ઉપાદેય છે.

ચેતના જ્યારે મિથ્યાત્વ, રાગ અને દ્વેષમાં પરિણમે ત્યારે અજ્ઞાન ચેતના કહેવાય અને કર્મનું ફળ સુખ દુઃખ વેદે તો કર્મફળ અજ્ઞાન ચેતના કહેવાય

આક કર્મની ૧૪૮ પ્રકૃતિમાંથી જે ઉદય પામે અને પોતાનો સ્વભાવ અને રસ પ્રગટ કરે તેમાં જીવનો સમ્બધ થાય અને જીવના વિભાવ ભાવ થાય તે શુદ્ધ જીવ સ્વભાવથી ભિન્ન છે તેથી તે મારા નથી

ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા ગમ્મની નહિ પણ જે ભોગ ભોગવવા પડે તે રોગના ઇલાજ તરીકે ઉદાસીન ભાવે ભોગવી લેવા જેમકે ક્ષુધાના રોગને આહાર રૂપી દવાથી ઉદાસીન ભાવે મટાડવો પડે

શ્રુતજ્ઞાન, નવ પદાર્થમાં શ્રદ્ધા, જીવદયા વગેરે ચારિત્ર તે વ્યવહાર રત્નત્રય રૂપ મોક્ષ માર્ગ છે. તેની સાથે આત્માની શુદ્ધ પરિણુતિ તે નિશ્ચય રત્નત્રય મોક્ષ માર્ગ છે વ્યવહાર નિમિત્ત કારણ છે અને આત્મા પોતે ઉપાદાન કારણ છે ઉપાદાન કારણ કાર્ય રૂપે પરિણુમે એટલે સિદ્ધ થાય ત્યારે નિમિત્ત કારણ છુટી જાય છે

જીવનો શુદ્ધ વ્યવહાર તે મોક્ષ માર્ગ છે તેમાં કર્મ ફળ (નો કર્મ) જેમકે મન, વચન, કાયાની વર્ગશ્રાવ્યોનું જે આલબ્ધ લેવામાં આવે છે તે વ્યવહાર નયનો વિષય છે અને તેમાં આત્માની જે શુદ્ધ પરિણુતિ થાય છે તે નિશ્ચય નયનો વિષય છે, આ બંને નયો મોક્ષ નગરીમાં પહોંચાડનાર સમમરૂપી રથના પૈડા છે

જીવનો અશુદ્ધ વ્યવહાર તે સસાર માર્ગ છે તેમાં પુણ્ય અશુદ્ધ વ્યવહારનય કામ કરે છે ત્યાં નિશ્ચય નય નથી. શુદ્ધ (વીતરાગભાવે) સ્વસંવેદન જ્ઞાનનો અનુભવ આપણા અનુભવના એક આકાર (બેદ વિકલ્પ) વાળો હોવાથી સવિકલ્પ ગણાય પણ બહારના વિષયોના વિદલ્પો રહિત હોવાથી નિર્વિકલ્પ કહેવાય, આ બંને અપેક્ષાથી જ્ઞાન સવિકલ્પ તેમ જ નિર્વિકલ્પ છે

મોક્ષમાર્ગમાં વચન અને કાયાનો યોગ દ્રવ્ય રૂપ છે, મનનો વિચાર ભાવરૂપ છે અને આત્માની શુદ્ધ પરિણુતિ નિશ્ચય રૂપ છે તે આત્મભાવ છે

શુભ ઉપોચાર રૂપ ક્રિયાના ૮ એકમાં શુદ્ધ આત્મજ્ઞની ભાવના રાખવી તે ક્રિયાના ૮ એક—

- (૧) પ્રતિકરણ પૂર્વ દોષ નિવારણ.
- (૨) પ્રતિકરણ—સમક્ષિત વગેરે ગુણોમાં પ્રેરણા.
- (૩) પ્રતિકરણ—દોષોને ન છૂપવના થવાં દોષો દોષોને યાજવા.
- (૪) ધારણા—આ સિદ્ધ કરવા માટે નવકાર મત્ર વગેરેનું આચરના.
- (૫) નિશ્ચિતિ—વિશ્વ ક્યાવમાંથી હંધુ.
- (૬) નિદા—આત્મ સાક્ષીએ દોષ ભેદવા.
- (૭) મહા—ગુણ આચરણ દોષ પ્રકટ કરવા.
- (૮) શુદ્ધિ—દોષનું પ્રાપચિત ભેદુ.

મનથી આત્માનું મહત્ત્વ મન, અનુભવ તે કોઈ વિજ્ઞાન મોક્ષનું સાધન છે. જીવના ગુણોને પ્રમથ કરવાથી જીવ પ્રેરણા થાય છે. જીવના ગુણોને મહત્ત્વ કરવાથી જીવ મહત્ત્વ થાય છે, જીવના ગુણોને નબળાથી આત્માનું જ્ઞાન થાય છે. જ્યારે એક દેહથી આત્માને પ્રમથ નહિ.

મતિ અને કુતજ્ઞાન, એકની વિનિમયથી પર્યાપન્તર રૂપ થઈ શકે છે. પણ તે સર્વ પરેશિયાં મતિ અને કુતજ્ઞાન છે. જીવ દ્વારમાં એકના લક્ષણના પર્યાપ વિજ્ઞાનથી છે. કર્મમાન પર્યાપ અંગે સ્વરૂપે છે. એટલે અંગે રૂપથી વસ્તુને જાણે તો તે કર્મમાન પર્યાપવાળા / છે. કર્મમાન પર્યાપ દેહથી કથાવિષ્ અંગે રૂપે છે.

જીવ, સમ્યક્તા નામ જ્ઞાતે છે તે નામ જોઈતાં કર્મમાન કાળના પર્યાપને વિશ્વ સમગ્ર છે. જ્યારે એક સાથે કાળ કરતાં દોષ પણ ઉપોચાર એકમાં દોષ તેથી જ્યારે એકમાં એક સાથે પ્રમથ ન થાય. કેવળી કાળવાનને ભાવ મન નથી પણ દેહ મનોવર્તમાન થાયવા માટે આત્માના પરિવર્તન પ્રજ્ઞન તે મનોવોચ અંગેવા.

કુતજ્ઞાન અને અજ્ઞાતના જ્ઞાનને દેહની જગત નથી કાલ છે તે મતિજ્ઞાનપૂર્વક થાય છે.

સાપક એણી ક્યારે આવે !

સકલ, વલકલ, આમલ, સકા, કામા, વિવિધિય વગેરે સર્વ દોષોનો ત્યાગ કરીને, પતિત અને સમજાપૂર્વક આત્મ દેહ અને તેના શુદ્ધ ગુણના અનુભવનો અભ્યાસ કર્યા કર્યા બ્યારે શુદ્ધ ઉપયોગમાં સિદ્ધતા થાય અને અનુભવોપોચારો નાશ થાય કે નથી કર્મકેવલ.

દુષ્ક ભોગવવાનો પૂર્વ અભ્યાસ તુટી જાય અને સસાર પરિણતિનો નાશ થાય ત્યારે આત્માના ગુણોની શુદ્ધતાની પરાકાષ્ટા થાય ત્યારે ક્ષપક શ્રેણી આવે

જ્ઞાનાદિ ગુણોની પોતપોતાની પ્રવૃત્તિ તે, તે તે ગુણની શક્તિ છે, દ્રવ્યાર્થોક નયેમા સર્વ ગુણો અભિન્નપણે રહેલા છે ગુણો પરસ્પર વ્યવહારથી ભિન્ન છે નિર્વિકલ્પ દશામા સર્વ ગુણુ પર્યાયોની એકતા છે નિશ્ચયથી દ્રવ્ય પર્યાય અભિન્ન છે વ્યવહારથી પ્રયોજન પ્રમાણે ભેદ છે જ્ય દ્રવ્યમા પર્યાયની અપેક્ષાએ પર ગુણુ હાનિવૃદ્ધિ સભવે છે.

સ્વભાવ (અભિન્ન અનુત્યાન ગુણ ૩૫) જીવનો સહચારી છે, પરિણામ પાણીના પગપોટાની જેમ ઉત્યાન ૩૫ છે.

પર દ્રવ્ય સમઘી સુખદુઃખના પરિણામ થવાનું કારણ, રાગદ્વેષ અવિદ્યામાં પરિણમન છે સ્વરૂપમાં નિશ્ચય એવા સમદષ્ટિ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન રહે છે તેને સુખદુઃખના પરિણામ નથી શુદ્ધ પરિણામોના પરિણમન ક્રમથી આત્મા શુદ્ધ પરિણામ ૩૫ થઈ જાય છે પરિણામ તે જ પર્યાય અને આરિત્ય શુદ્ધ ઉપયોગમા આત્મિક સુખ છે સુખદુઃખમા સમભાવ તે શુદ્ધ ઉપયોગ

અર્થ = પદાર્થ = દ્રવ્ય

સ્વભાવ = ગુણુ.

પરિણમન = પર્યાય આત્મા દ્રવ્ય ગુણુ પર્યાય ૩૫ છે

જેય પદાર્થોના આકારો (પર્યાયો)નો ઉત્પાદ વ્યય થાય અને જેયોમા પદ્મગુણ હાનિવૃદ્ધિ થાય તે પ્રમાણે સાકાર ઉપયોગના પરિણમન (પર્યાય)મા ઉત્પાદ વ્યય થાય અને જ્ઞાનમાં પદ્મગુણ હાનિવૃદ્ધિ થાય

કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા, સર્વ અંગો દ્વારા, પ્રત્યક્ષ આત્મ પ્રદેશથી સર્વ વિષયોને જાણે છે. જેય જાયઝ સમઘથી જેયના આકારોના, જાયઝ આત્મામા અરૂપી પ્રતિબિમ્બો થાય છે પણ નિશ્ચયથી સર્વ પદાર્થો પોતપોતાના સ્વભાવમાં અને સ્થાનમાં રહે છે આત્મા જેય પદાર્થોના આકારને સ્વયં ધારણ કરતો નથી એટલે તે આકારોમય થતો નથી જ્ઞાન આત્મામાં જ રહે છે તેથી જેય પદાર્થોમા નિશ્ચયનયથી જતું નથી અરિસામા જે પ્રતિબિમ્બો પડે તે પ્રતિબિમ્બપથ આરસી વ્યવહારમા દેખાય છે પણ અરિસામા પદાર્થો પેસી જતા નથી કે અરિસો પદાર્થનું સ્વરૂપ ધારણ કરતો નથી વળી જેમ નીલમણીને દૂધમા રાખવાથી બધું દૂધ નીલ બ્લ્યુ દેખાય છે તેમ જ્ઞાન જેયોમા પ્રકાશ કરે છે અને જેયો જ્ઞાન રૂપી આરસીમા પ્રતિબિમ્બિત થાય છે ભૂતકાળના દ્રવ્યોના પર્યાયો અને ભવિષ્યમા થવાવાળા પર્યાયો, કેવળ જ્ઞાનમા વર્તમાન પર્યાયોની જેમ પ્રતિભાસિત થાય છે

આરે આપણે શૂન ભવિષ્યનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે શૂન ભવિષ્યના દ્રવ્ય પર્યાયો (વસ્તુઓ) ન હોવા છતાં મનથી દેખાય છે, તેમ શૂન ભવિષ્યના પદોનો (સ્વેચ્છાના આકારો) કેવળ જ્ઞાનમાં પ્રતિબિંબીત થઈને વર્તમાન પ્રત્યક્ષ થાય છે. સ્વેચ્છાના નિમિત્તથી જ્ઞાનના અનતરંગ થાય છે. આજ પદ્યોને જાણવા પછી તેના અર્થમાં પરિણમ્ય નહિ (તત્ત્વ મય નહિ).

આત્મીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ ફક્ત સુખ આત્મ પરિણતિ રૂપ શક્તિથી ઉત્પન્ન થાય છે. હૃદયિય આધિન પરાક્ષ જ્ઞાનથી સત્વો ન જોયે હોવાથી જીવ તૃપ્તિથી પીડાય છે. તૃપ્તિનું કુઃખ જુલવા માટે હૃદયિય વિષયમાં રમ્યુ કરે છે. હૃદયો પોતાના વિષયને માટે છે તેથી જીવને કુઃખ થાય છે તે મટાડવા હૃદયનું સેવન કરે છે તેથી હૃદયો અને તેના સર્વ વિષયો કુ ખરૂં ન જાય છે. જડ દ્રવ્યો ને નિમિત્ત રૂપ છે તેને આજ્ઞાન કુરીઈ અને કુચારિતથી સુખરૂપ આનંદમાં આવે છે.

પદ્યોને વરા થવાથી જ તેમાં હૃદય અનિષ્ટ અને સુખ કુખની હલપટ થાય છે તેનાથી તટસ્થ, નિર્વંચ સ્વેચ્છાથી કોઈ કંઈના થતી નથી.

અધરામાં દેખાતું હોય તેને દીવાની જેમ ૧૨ પડતી નથી તેમ આત્મ સુખરૂપ જ છે તેા હૃદયિય વિષયની શી જરૂર છે ? તૃપ્તિ વગર રૂપાદિ વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ થતી નથી. શુદ્ધ જીવોત્થવાથી જીવ સરીલાદુ અને અનુભવ કરતો નથી (વેદ્યો નથી).

એક સમયમાં કંઈની પરિણતિ થાય તે પર્વાય છે આત્મના પ્રકૃતિ સંખ્યાની અવેશ્વરો જુદા થવાય, તેમાં સમયે સમયે સ્થાન બદલી થાય છે તે ઉપાદ-ચય અને એક પ્રેક્ષ એકો કે વધુ થયો નથી તે પ્રીત્ય આત્મના અણેનું સમયે સમયે પરિણામ ફર્ક કરે છે તે ઉપાદ-ચ અને અણ હુવ છે. પ્રકૃતિ અને અણ દ્વનના હોવાથી દ્રવ્ય, ઉપાદ-ચ-ચિત્તવાણુ છે તેથી સત્ છે. અત્ત-આત્મ અણી પ્રકૃતિમાંક ચૈતન્ય સ્વરૂપ માત્ર દ્રવ્ય છે. ચૈતન્ય બદલ્યુ માટે અણ છે, જ્ઞાન દર્શનના ઉપોત્તરજ ચૈતન્ય પરિણતિ માટે પર્વાય છે આત્મા, જ્ઞાન અને અનુભવ ત્રય છે.

જાણના પ્રકાર—(૧) ચત્ક્રાત્મક તે દ્રવ્ય કર્મ બધે (૨) નિમિત્ત બધે તે સમજેવાદિ બાવે. (૩) ઉપાદત્તી બધે તે એક ક્ષેત્ર અવચક્ષણ, આ પ્રવાણે જાણીને રાજકેષ ટાળે.

નિમિત્તથી માટે એક જ સ્વભાવ છે તે જાણકથાવ છે મારા સ્વરૂપમાં ત્રિકાલીક સર્વ દ્રવ્ય પદોનો એક જ સમયમાં પ્રત્યક્ષ પ્રતિબિંબો (પ્રતિમા) ની માફક સમાય છે. જેવ જાણની અવેશ્વરી માત્ર સ્વરૂપ સમસ્ત લોકાનું સ્વરૂપ થયુ પછી સ્વભાવિક અનત જાણક સમિતિથી માત્ર એક સ્વરૂપ હુ કોપતો નથી. માત્ર સ્વરૂપ સાધ્યાત્ સિદ્ધ ભગવાનનું જ સ્વરૂપ છે તેથી મારા શુદ્ધ સ્વરૂપને અને પરમાત્માને માટે ભાવ નભરકાર છે.

અરિહતના આત્મ દ્રવ્ય, સુખ, પર્વાયને મનમાં વિચારીને પારી રાખવા પછી તે અણ પર્વાયથી પોતાને બંધે (પોતાના આત્મ દ્રવ્ય, સુખ, પર્વાયને તે પ્રવાણે જાણે), જડી પોતાના

સ્વરૂપને અરિહતના સ્વરૂપ પ્રમાણે અભેદ રૂપે અનુભવવું. કેવળી ભગવાન અનત અનાકુળ પરશુખને અનુભવે છે તે અનુભવ ઉપચારથી ધ્યાન કહેવાય છે કાન્થકે સંવર નિર્ગંગનો હેતુ છે, ગગદ્રોપથી ઉપયોગ દુષિત થાય છે ત્યારે ક્રિયામા શિથિલતા આવે છે તેથી ચતના (ઉપયોગ) રહિત ક્રિયા થાય છે તેથી જ્ઞાનધાત જન્ય અતરંગ સયમ ધાત થાય છે તે સ્વહિસા છે અને જીવના પ્રાણવાતથી બાહ્યસંયમનો ધાત થાય છે તે પરહિસા છે. ધમ્મા, અન્યતર પગ્ગિહ છે તેથી અશુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે જેથી સયમધાત થાય છે પરિગ્રહથી મમતા થાય છે અને તે મેળવવામા આરભ થાય છે તેથી અશુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ ભાવ પ્રાણ હિસા થાય તેથી અસયમ થાય શરીરની ક્રિયા પણ નિર્મમત્વ ભાવે દરવી. સ્વસ્વરૂપમાં ગુપ્તપણું શ્રેષ્ઠ છે.

યોગોને રૂઢવા માટે કેવળી ભગવાનમા અચિન્ત્ય આત્મ વીર્યની શક્તિ પ્રગટ થાય છે. કેવળી ભગવાન નિજ આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થઈને ચિદરૂપ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે આત્માના પ્રદેશો ઘનરૂપ થઈ જાય છે.

ચેતનાનો વર્તમાન શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ પર્યાય નિર્વિકલ્પ (અભેદ સ્વરૂપ) છે તે અભેદ જ્ઞાન છે અને આત્માનું મનથી ગ્રહણ, મનન, અનુભવ થાય છે તેમા ઘણી ક્રિયા થાય છે તે બધા પર્યાયો ભિન્ન છે તે ભેદ જ્ઞાન કહેવાય છે

જૈન ધર્મનું અપૂર્વ જ્ઞાન

જીવના જ્ઞાનથી જીવેનું રક્ષણ થાય છે, પોતાના જીવને ઓળખી તેનું વિકારમય સ્વરૂપ ત્યાગીને શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવાય છે અજીવના જ્ઞાનથી પૌદ્ગળીક ભાવોથી આત્માનું રક્ષણ કરી શકાય છે અરિહત અને સિદ્ધતા જ્ઞાનથી સાધ્ય જાણી શકાય છે, જિન પ્રવચનથી સાધક માટે સાધ્યનું સાધન જાણી શકાય છે જે કારણોથી અજ્ઞાની કર્મ બાધે છે તે જ કારણોથી જ્ઞાની વૈરાગ્યથી કર્મને છોડે છે કરોડો વરસો કે જન્મોત્તરમા તપ કરી અજ્ઞાની જેટલાં કર્મ અકામ નિર્જરાથી છોડે છે તેટલા કર્મ જ્ઞાની એક શ્વાસોશ્વાસમા સકામ નિર્જરાથી છોડે છે જ્ઞાનથી વર્તનમા વૃત્તિ વૈરાગ્યને લઈને રક્ષ થઈ જાય છે જ્ઞાનીનો હેતુ કર્મનો નાશ કરવાનો છે ચમત્કારીક વાતોના ચમત્કારથી મન જ્ઞાન-દર્શનમા ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધિથી એકાકાર થઈ જાય તો તીર્થંકર પદ બધાઈ જાય છે જ્ઞાનથી ધર્મિય દમન, તત્ત્વ દર્શન, વિવેક, વૈગય, રક્ષવૃત્તિ, શુદ્ધ આચાર અને નિર્જરા સહેલાઈથી થાય છે

જૈન ધર્મની શ્રેષ્ઠતા

નવ તત્ત્વોનું અપૂર્વજ્ઞાન, આત્માને જીતીને કર્મથી મોક્ષ મેળવવા માટે યથાર્થ જૈન નામ સત્તા, સર્વજ્ઞ વીતરાગ કથિત હોવાથી સંપૂર્ણ અને સત્ય તેથી શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય, નિરારભ હોવાથી સર્વ જીવને અભય સ્વરૂપ, નિષ્પરિગ્રહપણાથી લોભ જન્ય સર્વ દોષોનો નાશ કરનાર, તપ વિધિયુક્ત અને નિદાન રહીત, તત્ત્વમા પરમ્પર વિરોધનો અભાવ, આદ્વાત્મથી દેખાતા

વિશેષનો સમન્વય અને એકાંત હકામતના અભાવથી સમતા સ્વરૂપ સૂક્ષ્મ અર્થથી વસ્તુના વધારા થાત, મોક્ષાર્થથી પાછા આવવાપણુ નથી તેથી ધર્મ સાર્થક છે શરૂઆતથી અત સુધી સમતા સ્વમય આદિનાં મુખ્ય વસ્તુ જાય છે અને છેવટે પરાકાષ્ટાએ પહેલો છે જેઓ ને રીતે સર્વેના થયા તે રીતે તેઓએ અનુભવપૂર્વક જાણી છે નવોથી વસ્તુના સર્વ અસા મહત્વ કરીને વસ્તુના પ્રભાવ સ્વરૂપ જાણવાય છે. માટે આ કેવળી સમવાનનો કહેલો ધર્મ આપણને, સર્વે શુદ્ધ, સમ્યક્ નાશ કરનાર, સિદ્ધિ મેળવવાનો, કર્મથી મુક્ત થવાનો, કર્મનો છેલ્લો લાવવાનો કર્મતાપ નિવારી સ્થિતિના પામવાનો, સદેહ રહિત તથા સર્વ દુષ્ટોનો નાશ કરવાનો આ એક જ માર્ગ છે.

અધ્યાત્મ જ્ઞાન ચાલુ

જ્ઞાન, આત્મ ધર્મ જાણવે છે સમક્ષિ, આત્મ ધર્મનો નિબળ કરે છે, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું આત્માને જ્ઞાન અને લાભ આપે છે તેને આત્મા પોતે જ સ્વીકારે છે.

મારિત આત્મ ધર્મનો અનુભવ કરે છે આત્માના સ્વરૂપનો આત્માને ભોગ, ઉપભોગ આપે છે અને આત્મા પોતે જ તે સ્વરૂપને સ્વીકારીને તેનો ભોગવે છે.

આત્મ ધર્મ આત્મ સ્વરૂપ, આત્મ ભાવ, આત્મિક ક્રિયાઓ સર્વ વ્યવસ્થાયક છે.

શુદ્ધ આત્મ ધર્મ તે કેવળ જ્ઞાન, કેવળ કર્મનું અનંત આત્મિક મુખ, સમક્ષિ, શુદ્ધ પાતિજ્ઞાનિકભાવ અને પરીતીર્થ આદિ અનંત શક્તિઓ છે.

ઉપરજોને તે આત્મ ધર્મ સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ કર્મનું, સમ્યક્ મારિત રૂપે પ્રગટ થાય છે. પરીતીર્થ નીચે એ ક્રિયા સદ્યારી છે આત્મિક મુખ, સવર, નિર્જન (તપ) ભાવ મારિતનું અત્યંત થાય છે. પાતિજ્ઞાનિક ભાવ ઉપરજોને કેવળી શુદ્ધ જ્ઞાન છે તે જન્મ સર્વ ક્રિયા સદ્યારી છે. સમ્યક્ કર્મનું, જ્ઞાન, સામાન્ય નિરાકાર કર્મનું સ્વરૂપ અને મારિતને સદ્યારી છે. મારિતની સાથે જ્ઞાન અથવા નિરાકાર કર્મનું જ્ઞાન છે.

પાતિજ્ઞાનિક ભાવથી આત્મા જ્ઞાનમાં કે જ્ઞાનમાં અને આત્મિક મુખમાં પતિજ્ઞાન કરે છે તેમાં ૭ પ્રકાર થાય છે તે પંચિતીર્થ થાય છે તે ઉપરજોને જ્ઞાન અને ક્રિયા. પતિજ્ઞાનમાં ૭ વિષય થાય તે મારિત, તે જ્ઞાન અને કેવળી જ્ઞાન. જ્યાં ક્રિયા આત્મામાં જ છે ત્યાં ઉપર થાય છે જ્ઞાનના છે અને સમાપ્ત રહે છે.

આત્મામાં પંચ વસ્તુ સિધ્ધિ— ૧ જ્ઞાન સ્વ અથવા સમતા સ્વ. ૨. પંચિતીર્થ અનંત આત્મિક મુખ, ૩ નિર્વિકલ્પ સમાપ્તિ. ૪ જ્ઞાનના ૫. અનંત આત્મ સત્ત્વ. આ પંચમાં જ્ઞાન સર્વ જ્યાંથી જન્મપરિણામ સ્વરૂપ અસાધી જ્ઞાનના છે નિર્વિકલ્પ સમાપ્તિ, જ્ઞાન-સત્ત્વ-

ચારિત્ર-વીર્યમા એકાકાર, દ્રવ્યાર્થિક નયમાં રમણતા, અમેદ-સ્વરૂપનો અનુભવ, અનેક ભાવોના એક અગ્નિત્વમા રમણતા, સ્વરૂપ સ્થિરતા, અતરંગ ગુણ અવસ્થામા એકાકાર, નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગમા પ્રવૃત્તિ, સ્વસમય આચરણ એ સર્વ અપેક્ષાપૂર્વક પર્યાયવાચક છે.

ચરણ:—તે આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરનાર મૂળ ગુણ રૂપે છે અને કરણ મુળ ગુણને પોષક ઉત્તર ગુણ છે તેમા જે આત્મભાવ છે તે આત્મ ધર્મ છે

અપુર્વકરણ:—ક્ષોભ અને વિદ્વોને દૂર કરવાની તેમ જ અર્થીને મેદવાની શક્તિ ફક્ત અપૂર્વ કરણમા છે તેનું નિમિત્ત કાગળ ઉપદેશ, શ્રુતજ્ઞાન કે જ્ઞાતિ સમગ્ર જ્ઞાન હોય અને ઉપાદાન કારણ થયા પ્રવૃત્તિકરણ એટલે કે શુદ્ધ પરિણામની ધારા છે તેની તિવ્રતા અને વિકાસ વધે એટલે અપૂર્વ કરણ પ્રગટ થાય છે, ત્યારે નિમિત્ત કારણ છુટી જાય છે અને ઉપાદાન કારણ કાર્યરૂપે પરિણમે છે તેથી બન્ને કાગળોનો વ્યય થાય છે અપુર્વ કારણનો વ્યય થાય અને અનિવૃત્તિ કરણ પ્રગટ થાય તેનો વ્યય થયે સહજ આત્મિક સુખ અર્થથી પ્રગટ થાય છે તિવ્રઅર્થીનો એક વાર મેદ થયા પછી શ્રદ્ધાની એવી વિશુદ્ધ શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે કે પછી મિથ્યાત્વમા પડવાઇ થવા છતાં અને તિવ્ર રાગ દ્વેષના પ્રરિણામો થવા છતાં, અર્થીના રૂપમા ક્રમોનો બંધ થતો નથી, તેથી ફરી કોઇ વખત અર્થી મેદ થતો નથી, તેથી અપૂર્વકરણ એવું નામ યથાર્થ છે

આત્માના દ્રવ્ય ગુણો, પર્યાયોનો વિચાર કરતા કરતા બ્યારે અમેદ સ્વરૂપ એક જ પર્યાય, એક જ અર્થ—ભાવમા લીન થવાય છે ત્યારે સ્થિરતા આવે છે તે સ્થિરતા દઢ થાય એટલે મન શાંત થઈ જાય છે, ચચળતા દૂર થાય છે અને નિષ્કપપણ પ્રાપ્ત થાય છે,

મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પારિણામિક ભાવોમાથી ફક્ત ભવ્યત્વનોજ નાશ થાય છે અને ક્ષાયક સિવાયના ભાવો નાશ પામે છે.

પારિણામિક ભાવ—તે દ્રવ્યનું સ્વાભાવિક પરિણામ છે, તે દ્રવ્યના અગ્નિત્વથી જ દ્રવ્યનો એક પરિણામ પોતાની મેળે જ ઉત્પન્ન થયા કરે છે તે સિદ્ધમા પણ છે

દ્રવ્યમા પરિણામ ઉત્પન્ન કરવાની જે શક્તિ છે તેજ એનો ગુણ છે, ગુણજન્ય પરિણામ તે અર્થપર્યય તેની બિન્ન બિન્ન અવસ્થા તે ભાવ.

પરિણામ જીવ તેમજ અજીવ સર્વથી ભાવોમા વપરાય છે પણ મેદ પાડવા માટે મુખ્યત્વે પુદ્ગળ દ્રવ્યમા પરિણામ લાગુ થાય છે જીવોમા તે યોગ અને ઉપયોગ રૂપ છે સિદ્ધ ભગવાનમા ફક્ત ઉપયોગ રૂપ છે પુદ્ગળ દ્રવ્યમા યોગ કે ઉપયોગ નથી પારિણામિક ભાવથી જે ક્ષાયક ભાવમા વર્તે તે મહાન છે

અહિંસા ભાવ તે શું છે ?—સર્વ જીવોમાં, અર્થથી ચૈતન્ય એકત્વ, અમેદ સ્વરૂપનું અવલોડન કરવું તેત્યા સમભાવ છે, મમત્વ કે હિંસાના પરિણામ નથી

તીજીનોના પાંદડું કાપ સ્વરૂપ—આવાહિણુ આકર્ષન દ્વારા બોદી એક કાલ્પી
મીના કાન સુધિ ફેલવુ તેમાં નક્કા વિનય ત્રણ યોગેનુ એકાકાર અને ગુણો મેળવવા માટે
સર્વ સમર્પણની કાવના છે. યથાહિણુ અગ્રહિણુ તે ગુણોને વસ્તુ માટે કાપ છે પૂર્ણતા મારે
કોરે સમીને તેમના ગુણોને અપનાવવા વહામિ નમસ્કામિમાં વચન અને કાપોઅનુ સ્વચારી-
પણ છે સત્કાર્યમાં મહા છે સન્માનમાં ગુણમય થવાનું છે તે ગુણ કયા ? કલ્યાણ તે
આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિતતા છે મનજા તે પૌરુષીક ભાવોનો નાશ છે. જેવ તે શુદ્ધઆત્મ દ્રવ્ય
છે ચૈતન્ય તે કેવળાત્મ સ્વરૂપ છે તે ભાવોમાં પ્રતિ કલ્પી પરમાત્માની પ્રથમતા પોતાના
આત્માની જ છે આત્માએ પરમાત્માનો સાક્ષાદકાર હતો આત્મા અને પરમાત્મા વચનથી મિલન
છે પણ સદૃશ્યી એકજ છે તે, કૈાન્ય ગુણ છે તેમાંથી એકતા કાપ છે, શુદ્ધ નિશ્ચયનમની
દૃષ્ટિએ આત્મા અને પરમાત્મા એક જ છે એવ મહામય છે. એી મહા કરે તેવાજ તે બની
જાય છે. આત્મ મોષ તે આત્મ સાક્ષાદકાર થવાથી પરમાત્માનો સ્થાનકાર મનાય.

પરિણામ—આત્માની પરિવૃત્તિ તે પરિણામ, હજારજને તેના અભવસાધના સ્થાન અસપ્તાત
છે, પરિવૃત્તિ સર્વ જીવોમાં છે અન્નિત અને સિદ્ધ કાચવાનને ઉપયોગ અને સુખરૂપે છે

અભવસાધ—દૃષ્ટિની મહા વખર કર્મ વર્ણણની અસત્તી ગુણ જુદા વ્યક્ત અપાસે
એકકાર જન્મ એક યાન, અસત્તી યાનના જે તરંગો હોં તે, Instinctive knowledge
સદ્જ યાન આ મંથા અભવસાધ રૂપે છે તે એકદિવ આદિ સર્વ જીવને દેવ છે

વિચાર—(૧) આત્માને જે અભવસાધો કાપ છે તે સતી પચેન્દ્રિયને મન દાસ
જગ્યા છે અને ત્યાં મનો વર્ણણને જે આકાર મળે તે વિચાર તરિક નક્ત કાપ છે. (૨)
દ્રવ્ય મનોવર્ણણ વિચારવાળી વસ્તુનો આકાર ધાત્વુ કરે છે તે આકાર દારા યાન કાપ છે
અ દારા બાજ યાન આકાર પૂર્વક કાપ છે (૩) પાંચ હૃદિયો દારા જે યાન કાપ છે તે મન
દારા ત્વાય છે. આવી રીતે અસત્તી ઉક્ત અભવસાધો, એકલા મનથી જુદા બાજ યાન અને
હૃદિકા આગ્રમનથી મન દારા જુદા યાન જે વિચાર રૂપે પ્રગટ ત્વાય છે તે ત્રણમાં મનો
વર્ણણ આકાર ધાત્વુ કરે છે અને તે આકારથી જે યાન કાપ તે વિચાર ક્ષેત્રય છે

સેરવા—મનના વિચારો આત્મામાં દિક્ત કાપ છે અને ત્યાં રૂપ અને આકાર
ધારક કરે તે ક્ષેત્રા છે. આત્મા ત્યારે મનોયોગમાં વચન યોગમાં અથવા કાપોઅનમાં પ્રવર્ત
તે વખતે તેના અભવસાધો જે રૂપ સે (જે પરિણામ પામે) તે ક્ષેત્રા છે એટલે આત્મા
યોગના સભવમાં આવે ત્યારે તેના ઉપર જુદા જુદા રંગ કેમપણ તે સેરવા યોગ
રચીત અભવસાધ તે સેરવા છે ક્ષેત્રા આત્માના સ્ફટિકત્વ પર પહોં નાખી નવા
નવા રૂપો આપે છે, તેના દ્વારા આત્માના સ્ફટિકત્વમાં પ્રવેશ કર્યા નથી, આત્માના રંગને
નક્કામાં નથી પણ મહાત્મી નજરે આત્માને આન્ય રંગે બતાવે છે ક્ષેત્રાના સંયોગથી
આત્માના > રૂપના અભવસાધ વ્યક્ત કાપ (> પરિણિત કાપ) તેને તે બતાવે છે મિત્રે છે,
સારા નરસા આકાર ધાત્વુ કરે છે એટલે સેરવા દારા અભવસાધ જગ્યા છે ક્ષેત્રા

કષાય ને ઉદીપન કરે પણ જાતે કષાય રૂપ નથી, લેશ્યા કર્મના ઉદય પ્રમાણે અધ્યવસાયને રૂપ આપે છે, છતાં જાતે કર્મનો રસ નથી.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે ભાવ લેશ્યા તે સારાં નરસા અધ્યવસાય અને દ્રવ્ય લેશ્યા તે ચોગ વર્ગજ્ઞાનો આત્મા ઉપર પડછાયો અને ભાવ લેશ્યા પ્રમાણે દ્રવ્ય લેશ્યા હોય છે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

પાપીને જોઈને વિચારવું કે આવા પાપ મેં કર્યા હતા તેથી હજી સુધી હું મોક્ષ ગયો નથી, માટે પાપીને પાપના રૂપ માટે તેના પર કરૂણા લાવવી અને પોતાને તેવા પાપ કરવાનો વખત ન આવે તે માટે સયમ ભાવમા રહેવું

દુઃખીને જોઈને તેના પર બવિકરૂણા લાવવી અને પોતાને આવા દુઃખ ન ભોગવવા પડે તે માટે ભાવસયમમા રહેવું

સારા નરસા કૃત્યોનો સરકાર, ખીજમા વૃક્ષની જેમ, કર્મણુ શરીરમા રહે છે, તેને ચોગ્ય સયોગો મળતા તે સરકાર ઉદય પામે છે અને પ્રતિકુળ સંસ્કારોથી નાશ થાય છે માટે સયમ તપથી અશુભ સંસ્કારોને નાશ કરવા

પોતાના સ કલ્પ (માની લીધેલ કલ્પીત નિશ્ચય) પ્રમાણે જીવ, મુખદુઃખ પકડી રાખે છે અને ભોગવે છે

સ્વભાવ વિરુદ્ધ વર્તનથી અનુભવાતી લાગણી એજ દુઃખ છે, એટલે પરસમય (પૌદ્ગળીક રમણતા) એજ દુઃખ છે

ધર્મ કરતા કષ્ટ થાય તો કર્મનું દેવું કીક ખપે છે માટે જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમા રહેવું, રોગ થાય તો શરીરથી બિન્ન આત્માને તારવીને નિજ સ્વરૂપમા રહેવું

સુખ વસ્તુમા નન્મય થઈને પોતેજ દષ્ટા અને દશ્ય થવું તે નિજ સ્વભાવ નથી, આત્મા તો સર્વ દશ્યોનો તટરથ દષ્ટા છે

અર્પિત (કહી રાકાય તેવી વસ્તુઓ) થી અનર્પિ (ન કહી શકાય તેવી વસ્તુઓ) અનતગણી છે

દ્રવ્ય મનથી નિર્લેપ થવાથી આત્મા આનંદમય લાગે છે અને દુઃખ ઉપર દ્વેષ થતો નથી.

શત્રુ દુઃખ આપે તો સમજવું કે હવે પછી મારે કર્મ બધું ન કરવો, નહિતર વળી પાછું આવું દુઃખ ભોગવવું પડશે.

સવર નિર્જરાની આરાધના કરી સ્વ મૈત્રીથી આત્માને જ પોતાનો મિત્ર બનાવવો

સ્વપ્નને આસરભાષી છોડાવવા તે કહ્યું બાવ છે. બીજાના દોષાની કોશિશ કરી માધ્વજી એવું

પરમપરોક્ષિયાં ઝુલો ડેળત્યા આ ચાર સમગ્રિત બાજનાથી અદ્વિત્યા બાવ ડેળવાય છે.

ત્યાગ કરવા યોગ્ય (દેવ) વસ્તુ અને આપ્તતા યોગ્ય (ઉપદેવ) વસ્તુ યાન વિવેકપૂર્વક ઝુલવાનથી થાય છે અને દેવનો ત્યાગ અને ઉપદેવનો આકર અને આપ્તત્વ સ્વતંત્રથી થાય છે. અદ્વિત દેવ અને ઉપદેવ વસ્તુઓ કેટલીક આપી છે.

દેવ.

ઉપદેવ.

- ૧ તત્ત્વોમાં ખેદી સમજણ તે નવ તત્ત્વો અને તેના ભાવોમાં સાચી સમજણ અને મક્કા તે મિથ્યાક્રવ. સમજૂ કરીને.
- ૨ દોષવાળાને ભગવાન, પાંચ અસ્થિત અને સિદ્ધ ભગવાન, મહાકાલધારી નિમ્ન થ ઝુકે મહાકાલ સ્થિત ને ઝુકે ડેળાનો પદ્મપેદા કર્મ તેજ મોક્ષ માટે કર્મ છે. પરસ્પર વિરોધી તત્ત્વોમાં કર્મ માનવા તે.
- ૩ નિમ્ન દેવ ઝુકે કર્મોના સિદ્ધ સ્વરૂપના અનુભવમાં પરિવૃત્તિ થય નિમ્ન આત્મા નિમ્નથી દેવ પોતાના યાનથી પોતે પોતાને બોધ કરે માટે યાન નિમ્ન ઝુકે આત્મભાવમાં એવું તે નિમ્ન કર્મ અભાવ.
- ૪ પ્રજ્ઞાન કૃત્તી, પર વસ્તુમાં તત્ત્વ કૃત્તી, શુદ્ધ આત્મ ઝુલોમાં બાનદ. મમક્રવ.
- ૫ કરીસને પોતાનું માનસું. યાન, કર્મન ચારિત્ર (આત્મિક મુખ) વીરને પેદાના માનવા.
- ૬ ધનિરોના વિષય સમ્મદ, આત્માના શુદ્ધ ઝુલોના અનુભવમાં આત્મિક મુખનો અનુભવ. કૃપ, મધ, સ્વ, સર્વોના અનુભવના મુખ.
- ૭ પરવસ્તુની ધનમાં નિરાકુળ સમતા ત્વનો અનુભવ. આકુળઆકુળજનું.
- ૮ સર્વોત્તર વિરોધમાં મુખ કર્મકુળ અને પ્રજ્ઞાન રહિયા સમવાયો અનુસાર પોતાના કુખની માનવા. પદ્મપિમાં રહે છે તેમ કુ ચારા શુદ્ધ સ્વભાવમાં રહુ અને કલિપ્ત મુખનું ખરી તદ્દત્ત રહુ.

હેય

ઉપાદેય

- ૯ પુદ્ગળાનદી અહિરાત્મા આત્માનદી આમ્યતર આત્મા
- ૧૦ પરિગ્રહ રૂચી ત્યાગમા રૂચી.
- ૧૧ વાસના આત્મગમણતા
- ૧૨ એકાંતવાદ, એક નયમાં હક સ્યાદ્વાદ, પ્રમાણ (જ્ઞાન પ્રમાણ)
- ૧૩ નવ પરિગ્રહ પોતાના માનવા સર્વ દ્રવ્ય સ્વતંત્ર છે, કોઈ દ્રવ્ય કોઈનું નથી.
- ૧૪ ભોગ, ઉપભોગ અને નિજ સ્વરૂપની ભાવનામાં લીન
સસારી કામમાં લીન
- ૧૫ કર્મમાં કર્તૃત્વ નિજ સ્વરૂપમાં કર્તૃત્વ.
- ૧૬ કર્મ, ભાવ-કર્મ (રાગ દ્વેષાદિ દોષો), કર્મફળ (શરીર વગેરેનો-કર્મ)માં આનંદનો અનુભવ. જ્ઞાતાનંદ સ્વરૂપમાં રમણતા
- ૧૭ મૂઢતા-દેવ, ગુરુ, ધર્મ રાત્રિ અહિંસા, સયમ, તપ, શુદ્ધ ઉપયોગ અને ગુણોની શ્રેષ્ઠતાની ગુણદોષની પડ્ધતિ ન આવડે આકર્ણથી પરિક્ષામાં નિપુણ તે અમૂઢદષ્ટિ,
- ૧૮ શકા, કષ્ટ, વિતિગિચ્છા પડિત વીર્ય પર શ્રદ્ધા રાખીને, મિથ્યાભાવ અને પૌદ્ગળીક ઇચ્છા રહીત થઈને નિજ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરીને નિશ્ચય થવું
- ૧૯ નિજ સ્વરૂપની અજ્ઞાનતા શ્રુતજ્ઞાનથી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ જાણીને તેમાં મતિજ્ઞાનથી ઉડાણથી પરિણતિ કર્યા કરતી જ્યાં સુધી આત્માનો અનુભવ થાય
- ૨૦ કષાય આત્મા મમભાવ ચારિત્રાત્મા
- ૨૧ સસારમાં તન્મય, મોક્ષની ઉપેક્ષા સવેગ, વૈગચ્છ.
- ૨૨ ઇન્દ્રિય વિષય વિકારમાં નિર્વેદ, ત્યાગભાવ, રક્ષભાવ, નિર્લેપ શુદ્ધિ
તન્મયપણું

દોષ	ઉપાદેય
૨૩ જીવ દેવતાની જે કિ સકલભાવ જોષ્યા	ભાવ-અનુકરણ, અદ્વિ સાધના.
૨૪ નાસ્તિક ભાવ	નસ્તિકો નિજ આત્મ સ્વરૂપ અને આત્મિક મુખ્યો અનુભવ પૂર્વક નિર્ણય.
૨૫ મનસ, કુલપર દોષ	પ્રમોદભાવ, સુલાનુરાગ
૨૬ સ્વપ્નસાનો કામી	સ્વપ્નસામાં ખેદ, પોતાના દોષ માટે પશ્ચાત્તાપ.
૨૭ ભોક્ષી દુઃખ	આત્મસંતોષના આનંદ.
૨૮ પૌદ્ગલિક લાભ માટે ધર્મકલ્પી	નિદાન સંહિત આત્મભાવે શુદ્ધ વિનય.
૨૯ ખનિઘ	પોતાનો દોષ શોધીને તેની નિંદા કરીને તેનો ત્યાગ કરવો ખરજીનુરાગ.
૩૦ કલેષધારી કર્મીન	સર્વ જનન.
૩૧ મોક્ષાત્મી	મોક્ષાત્મી
૩૨ ભવિષ્ય ચિંતા	કર્મના ઉદ્ધારમાં સમજાવ અને આત્મવિશ્વાસ.
૩૩ સસારી વિદ્યાન	અધ્યાત્મ ગાન.
૩૪ અવર્ગ આશય, પાપ	અદ્વિ સા, સત્ય, વાસ્તવરૂપ ઉદ્ધૃત કર્મના પ્રાર્થિ.
૩૫ પ્રભાવ	આત્મભાવ અને શુદ્ધ ઉપપ્રેમ.
૩૬ દિ સા, અસત્ય, ચોરી, મેથુન, વાંચા	અદ્વિ સા, વિચારપૂર્વક અને મોક્ષના દેવચરુ સત્ય જ્ઞાન, અવ્યર્થ પ્રજ્ઞાવર્ગ સતોત.
૩૭ ક્રોધ, માન માયા, શેષ	શુભા વિનય, અભાવ, સતોત.
૩૮ રાગ, દોષ	વૈરાગ્ય, સ્પષ્ટિ, સુખાનુરાગ, સમભાવ.
૩૯ વિરોધ	ધર્મકથા.

હેય

ઉપાદેય

- ૪૦ સ સારી ઢામમાં આનંદ આત્મ અમુભવમા સહજ આનંદનો અનુભવ
- ૪૧ શરીર મમત્વ મનત્રયમા લીન થવું -
- ૪૨ અજ્ઞાન મતિશ્રુતજ્ઞાનના એકત્વ વિતર્ક અવિચાર દ્વારા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની ભાવનાપૂર્વક જ્ઞાનની આગધના
- ૪૩ નિંદ્રા આત્મ જગૃતિ
- ૪૪ મોહ શુદ્ધ ઉપયોગ
- ૪૫ કીર્તિની ઇચ્છા મૃતિ નિદામા સમભાવ
- ૪૬ પાપમા નિર્ભય પાપમા ભય અને સવર નિર્જરામાં નિર્ભય
- ૪૭ સ સાર માર્ગમા મહેનત મોક્ષમાર્ગમા પુરુષાર્થ (૫ કીર્તવીર્ય).
(કુપુરુષાર્થ)
- ૪૮ પાપમા ચતુરાઇ, શક્તિ, ધર્મ ક્રિયામા ચતુરાઇ, શક્તિ, ધીરજ, દૃઢતા, પ્રીતિ, શૌર્ય,
ધીરજ, દૃઢતા, પ્રીતિ, આત્મભાવ
શઙ્ગીર, સફળતાની ઇચ્છા
- ૪૯ ઇષ્ટ અનિષ્ટ વિષયમાં રાગદ્વેષ ઇષ્ટ અનિષ્ટની કલ્પનાનો અને તેના સુખદુઃખનો અભાવ, સમભાવ
- ૫૦ સાસારિક ભાવો ધર્મની વાતો
- ૫૧ પુરુષણ પર્યાય દ્રષ્ટિ આત્મદ્રષ્ટિ
- ૫૨ મોહથી રૂપો જોવા દ્રષ્ટિ સયમ, તત્ત્વ દ્રષ્ટિ
- ૫૩ રસ અવાદનુ લોલુપીપણ્ય રસેન્દ્રિય પર સયમ, ભોજનમાં નિર્લેપ ભાવ, ઉપવાસમ
ખાવાની તૃષ્ણા આત્મભાવ (સાયકભાવ)
- ૫૪ અનીતિ પ્રમાણિકતા
- ૫૫ લોકસજ્જા આત્મભાવની સજ્જા
- ૫૬ કુટુમ્બ મોહ સર્વત્ર મૈત્રી ભાવ
- ૫૭ રાગદ્વેષ સમતા, શાન્તરસ, આત્મિક મુખ્ય

૫૮ અસવન	૧૭ પ્રકારે સવન.
૫૯ કામભોજ	આવ બ્રહ્મચર્ય આત્મ રમણતા.
૬ આર કુ.બસ્યા	આર મુખસ્યાપ્યા.
૧. જસતુને પોતાની માનવી.	૧ આત્મનિદિને પોતાની માની આત્મસુષોનો અનુભવ.
૨. લેખ	સતોષ ઝુલ્મથી સત્ત્વ.
૩ ભોજ વસ્ત્ર	૩ વિષ્ણુ સવન.
૪ શેઝમાં ચલણ	કુ.ખમાં પૈર્ વિવેક ધન શુદ્ધિ પ્યાન.
૬૧ બકવાડ	આત્મવાદ.
૧ શરીર ચિતા	૧ આત્મ ચિતા
૨ ભોજ વાંચન	૨ આત્મભાવમાં રમણતા
૩ વિશ્વસી છત્ર	૩ દાન, નિર્દોષ આવ, નિસચપલ
૬૨ સકલ વિકલ્પ	નિર્વિકલ્પ પ્યાન.
૬૩ અર્ધ શૈલ પ્યાન	ધર્મપ્યાન, શુદ્ધિપ્યાન.
૬૪ અપ્યાન ચેતના, પરને પોતાનું બાજુ	૫૨ જસતુના તટસ્થ યાતા દ્રષ્ટા
૬૫ કર્મ ચેતના, કર્મ ફળ સમજાવ ચેતના.	

ચાત રસની પ્રાપ્તિ

- ૧ શાંત સ્થિતિ બાબત ચિત્તચેતનાં સ્થિર કરવી.
૨. શાંત સ્થિતિ આત્મપ્રકાશમાંથી જ્ઞાપ્તિ શોધવી.
- ૩ તત્વરસ આસ્વાદન, ઝુલ્મોના અનુભવમાં શાંત સ્થિતિ પ્રાપ્તિ.
- ૪ આત્મા અને ઝુલ્મોની એકરસ રૂપ પરિચિતિ અનુભવવી.
૫. આત્મપ્યાનથી પરમ અજ્ઞાત સ્થિતિ પાન કરવું.
- ૬ અસપ્યાત પ્રકાશમાં એકરસ રૂપ પરિચિતિ.
- ૭ શુદ્ધ સ્વરૂપની એકરસ રૂપ પરિચિતિ.

આત્મ દર્શન

- ૧ સ્વરૂપ સત્તા અવલોકન
- ૨ ચેતનાનો આભાસ
- ૩ નિજ સ્વરૂપ દ્રષ્ટિ
- ૪ આત્મ પ્રત્યેકાંત દર્શન
- ૫ નિગદાર, નિર્વિઙ્કર, સહજ દર્શન સ્વરૂપ
- ૬ ચેતનાના અનુભવમા ગુણોનું દર્શન, આભાસ
- ૭ ગુણ પર્યાયનું આત્મદ્રવ્યમા દર્શન

ભાવ ચારિત્ર

અહિ કેટલાક ભાવ ચારિત્રના પર્યાય જતાળ્યા છે તે સર્વ આત્મ રમણતામા લઇ જાય છે અને ધ્યાન અને અશિક્ષિત આત્મિક સુખથી સિદ્ધ થાય છે ઋગ્વેદનું નયની અપેક્ષાએ ન્યારે આત્મા ચારિત્રભાવમાં હોય ત્યારે હિસાદિ અવિરતિ ભાવમા હોય નહિ ભાવ ચારિત્રની સાથે ધ્યાન હોવાથી મંવર અને નિર્જરાના તત્વો ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્માની વિશુદ્ધિ સાથે આત્મિક સુખ ઉપજે છે ભાવ ચારિત્ર અધ્યાત્મ જ્ઞાનના સાગરપે છે તે અહિ કેટલાક પર્યાયદ્વારા મહોપથી જતાવેલ છે —

૧ મતત્ ઉપયોગની ધારાથી આત્મપ્રત્યેકાંતમાં સ્થિરતા કરની

૨ પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી શુદ્ધ પારિશ્રામિક ભાવ તે કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, સમદષ્ટિ અને અનત આત્મિક સુખમાં પગિશ્રમન કરવું.

૩ સદ્ગુણો જેમકે ક્ષમા, સતોષ વગેરે ૧૦ યતિધર્મ અને જ્ઞાનાદિ રતનત્રયમા ભાવથી પ્રવૃત્તિ કરી તેમા તન્મય થવું

૪ મનગુપ્તિ-આર્તરૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરી ધર્મ-શુકલ ધ્યાન ધરવું, અતવૃત્તિ રાખી મનને આત્માના પ્રેશ અને ગુણોમય જનાવવું

૫ આત્માના સર્વ ગુણ પર્યાયનો આત્મા સાથે એકત્વનો અનુભવ કરવો (અભેદ સ્વરૂપનો અનુભવ)

૬ સ્વચતુષ્ટય — સ્વદ્રવ્યને અનત ગુણ પર્યાયયુક્ત પોતાનું આત્મ દ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર તે અસખ્ય પ્રેશરૂપી ક્ષેત્ર, સ્વકાળ તે જ્ઞાનદર્શનના ઉપયોગયુક્ત કાળ, સ્વભાવ તે ચાર ભાવ પ્રાણ

જ્ઞાન, દર્શન, આત્મિક સુખ (સમતામય, આત્મિક) અને વીર્ય એ ચાર પેલાના અનુભવો અનુભવ કરવો.

૭. આત્મ પ્રકૃષ્ટતાથી સમતાથી રાતસ અને આત્મિક સુખ સાધી તેનો અનુભવ કરવો.

૮. પાપરોષિના દરેક કુલ્યમાં વારાફરતી લીન થઈ જવું.

૯. જ્ઞાનના ૬ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય ને સરીતેથી ચિન્ન તારતીને તેનો અનુભવ કરવો.

૧. આત્મ પ્રકૃષ્ટતામાં ઉચ્ચ ક્ષત્રી ન્યાં દરેક કુલ્યમાં જોડવા પામે છે અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ત્યાં સતત ઉપયોગપૂર્વક વનમ્સ થવું.

૧૧. જ્ઞાનાદિ દરેક કુલ્ય આત્મામાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે આત્માથી જ ભોજન થાય છે અને આત્મામાં / સમાધિ રહે છે એવી રીતે દરેક કુલ્યનો આત્માના સાથે જોડવો અનુભવ કરવો.

૧૨. આસાસ, અવગ્રહ, પ્રહાર, નિશ્ચય, પાસવા, ખાન અને સમાધિનું આલેખન કરીને આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, સમતા વગેરે કુલ્યોને ફેળવવા.

૧૩. સત્તામાં રહેલ શિક્ષ સ્વરૂપને અનુભવના બળથી મેટવું.

૧૪. આત્મ અનુભવમાં અન્યત લીન થઈને સદ્ગુણ જ્ઞાન દમય થેન અને નિસમ ગુણ અવસ્થાનો અનુભવ કરવો. ખાનમાં આત્મા અન્યત સુખનો ચાલ્યા અને બોલ્યા થાય છે તેનો નિશ્ચય કરવો.

૧૫. આત્મ પ્રકૃષ્ટતામાં રહેલી સમતાથી લોકના સર્વ જીવો પર, અવગ્રહી ચૈતન્ય જોડવોની જોડણીમાં સમાન દ્રષ્ટિ કરી, પ્રજ્ઞાન દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરીને નજીક કે દુરમાં સર્વ જગત્તે જીવોના કોનાના કોણ તેમની સાથે એક સ્વરૂપ પરિવૃત્તિ (ચાંત સર્વમાં પરિવૃત્તિ) કરીને સ્વરૂપ નિશ્ચય કરવી.

૧૬. અવગ્રહના આકાશ અને લોકના ૭ દ્રવ્યમાં શુદ્ધ દ્રવ્યતરીની જોડવા કરીને સર્વ પ્રકારોમાં નિર્મેય ભાવ ફેળવવો. બધા કામોની સાથે પોતાનું આત્મ દમ્ય છે એમ નજીકી નિર્મળભાવ ભાવ ફેળવવો.

૧૭. પેલાની સત્તામાં રહેલ શુદ્ધ સ્વરૂપનો સમગ્ર પ્રકારે અનુભવ કરીને ૨૨ સવેદન પેલાના જ્ઞાન ફેળવવું.

૧૮. સ્વદ, ક્ષય, ચેષ, ત્વ, સ્પર્શ આકાશાદિ ૧૪ વસ્તુઓ અને ચેતન (જીવ) એ એ સર્વેને સ્વરૂપથી માનીને, તે સર્વેનો તદ્દરૂપ ચાલ્યા કર્યા કરી બૌદ્ધાધિન્ય રૂચિ પાસવું કરીને, વસ્તુઓની ચાંત થઈ ચિત્રજતા પાસવું કરવી.

૧૯ ભાવ પ્રાણોમાં નિરંતર પરિણતિ કર્યા કરવી.

૨૦ અગાઉ જણાવેલા ભાવો — સમાધિ, આત્મદર્શન, ઔદાસિન્ય વૃત્તિ, સમસ્તીભાવ, ઉન્મત્તીભાવ, અમનસ્કતા, પ્રસન્ન ચિત્ત એમાંના કોઈ એક ભાવમા લીન થવું

૨૧ પોતાના આત્મપ્રદેશોનો નિસર્ગ નિષ્ક્રીયરૂપે અનુભવ કરીને વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી અતરંગ ગુપ્ત અવસ્થામાં રહેવું અતર મુખવૃત્તિથી પોતપોતામાં સમાધિ રહેવું

૨૨ સહજ સ્વભાવે નિરાકાર નિર્વિકલ્પ દર્શન સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગથી પરિણમી રહેવું અને પરમ શાંતિ, પરમ આનંદ, પરમ સ્વસ્થતા, સંપૂર્ણ સ્થિરતા અને પગમ અમૃતરસનો અનુભવ કરવો.

૨૩ આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવા શાંતરસની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમાં સ્થિર કરવી, ગુણોના અનુભવમાં શાંતરસ ભોગવવો, સ્વસ્વરૂપના અનુભવ જ્ઞાનમાં લીન થવું, આત્મસત્તાનું અવલોકન કરવું, ઇન્દ્રિયોના અને પુદ્ગલોના આલંબન રહીત ઇન્દ્રિયાતિત આત્મિક સુખમાં લીન થવું, સમતાગ્રસમાં લીન થવું, આત્મસતોષમાં લીન થવું, નિશ્ચય સમકિતનો અનુભવ કરવો, કર્મકળમાં તટસ્થ જ્ઞાતા દષ્ટા થવું, પ્રભોદભાવમાં લીન થવું

૨૪ સિદ્ધ ભગવાન સાથે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી એકીકરણ કરીને તેમાં લીન થવું.

૨૫ જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાનનું એકત્વ કરી જ્ઞાયકભાવ કેળવવો એટલે પોતાના આત્માના જ્ઞાયકભાવ સિવાય કાંઈ દેખાય નહિ

૨૬ ચેતનાની પરિણતિરૂપ અર્થપર્યાયોનું ચેતના દ્વારા એકત્વ અનુભવવું

૨૭ સમતા અને આત્માની એકગ્રસરૂપ પરિણતિ કરી સમતા કેળવવી

૨૮ શુદ્ધ ચેતના અને આત્મપ્રદેશોની એકગ્રસરૂપ પરિણતિ કરીને નિર્મળ ધ્યાન કેળવવું

૨૯ અનુભવથી પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોને પ્રત્યક્ષ કરી સ્વસ્વરૂપનો અભાસ કેળવવો

૩૦ ઇન્દ્રિયોના વિષય અને બાહ્ય જગતમાંથી મનને ખેંચીને આત્મપ્રદેશ અને ગુણમાં જોડી, મનને ગુણમય કરીને નિર્વિકલ્પ બનાવીને શુદ્ધ પરિણતિ આત્મતત્ત્વમાં સ્થિર કરવી.

૩૧ અપૂર્વ વિરોધિતાસથી ધ્યાનમાં ઉડા ઉતરવું અને ઉપયોગની ધાગથી ધ્યાન ચાલુ રાખીને સમાધિમાં પ્રવેશ કરવો

૩૨ જે ગુણને ઉત્પન્ન કરવો હોય તેની ભાવના ભાવનાથી પડિતવીય તે ગુણને ઉત્પન્ન કરે છે ત્યાં તે ગુણ ચેતનાના અનુભવમાં ભામે છે તે જોવું

૩૩ મતિજ્ઞાનના ચાર ભેદોથી બાળશ્રુત જ્ઞાનમાં પ્રવેશીને આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરવો

૩૪ શુદ્ધ જ્ઞાનોના અનુભવ કરી આત્મા અને ચારિત્રી એકતા અનુભવવી.

૩૫ તેનાં જ્ઞાનદર્શનના પર્વાનો ઉત્પાદ છે તેના જ આત્મદર્શી જોળખી તેનાં લીન થવું.

૩૬ જ્ઞાનસ્થન આત્મદર્શીમાં ચેતનાનું વાલસમ્ય અનુભવવું.

૩૭. આત્મામાં પોષણનો નિરળા જેવો સ્થિર સમ્પત્ત.

૩૮ અત્યાત્મજ્ઞાની સર્વ વિરતિનો અનુભવ કરવેલ.

૩૯ આત્મદર્શીમાં વિશ્વાસ લેવો.

૪ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થઈ નિમ્મ જ્ઞાન કેળવવું.

૪૧. શુદ્ધ આત્મદર્શીની સંપાત્ત અસોક્ત કરી નિમ્મ દર્શન કેળવવું.

૪૨. વીતરાગભાવે શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈને નિમ્મ ચાત્રિ કેળવવું.

૪૩ અમેદ સ્વરૂપના અનુભવમાં ત્રિશક્તા કેળવીને નિમ્મ મોક્ષ માર્ગમાં રહેવું.

૪૪ જ્ઞાનભાવ ઉત્પન્ન કરીને જોતવીને જ્ઞાન અને ચારિત્રીના એકત્વનો અનુભવ કરવેલ.
જ્ઞાની શુદ્ધો નિમ્મ અને ચારિત્રી તે શુદ્ધોમાં લીન થવું.

૪૫. ચેતનાના ત્રિશક્તીક પર્વેસિનું આત્મામાં એકત્વ કરીને પછી ચેતનાને સ્થિર કરીને
આદિમક મુખનો અનુભવ કરવેલ.

૪૬ પોતાનું આત્મસ્વ્ય શુદ્ધિપાત્રમાં પલ્લિને છે તે અતરંગ દ્રષ્ટિથી જુએ.

૪૭ ક્યંત શુદ્ધમાં કમળી પલ્લિમન કરીને પ્રાપ્ત થતા પર્વેસિને રમેલ.

૪૮ આત્મ જ્ઞાન અનુભવમય છે તેનો અતરંગ ભાવે નિર્ણય કરેલ.

૪૯ સદૃશ સ્વેચ્છાવે જ્ઞાન જ્ઞાનદ દર્શન સ્થનો અનુભવ કરીને અનુભવ જ્ઞાન (આત્મ-
જ્ઞાન) કેળવેલ.

૫ જ્ઞાનભાવથી નિમ્મસ્વરૂપમાં લીન થવું અથવા વીતરાગભાવે સોદાસોદાનું સ્વરૂપ
નક્ષત્ર.

કેવળ જ્ઞાન વિચાર

અહિં કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ નથ નિષ્કેષ આદિ ૨૫ દ્રષ્ટિથી સંકોષમાં જાણવામાં આવે છે
તે સ્વરૂપ સમજીને પોતાની પ્રમા પ્રમાણે કેવળજ્ઞાન સંકોષી જ્ઞાન થરી રહાય છે.

સાત નયમાં કેવળજ્ઞાન વિચાર

૧ નિગમ નય—આ નય જીવનું ચતુર્થ લક્ષણ બતાવે છે તેથી કેવળજ્ઞાન એ શુદ્ધ ચેતનાનું સાકાર લક્ષણ છે.

૨ સંગ્રહનયથી—નિરાવરણજ્ઞાનના સર્વ ત્રિકાલીક ઉપયોગ પર્યાયને એક સમુચ્ચય શુદ્ધ કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ કહેવાય છે.

૩ વ્યવહાર નયથી—કેવળજ્ઞાન, લોક અલોકના સર્વ દ્રવ્યોની ત્રિકાલીક પર્યાયોનું પ્રયત્ન વગર એકી સાથે, નિરાલંબી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે.

૪ રૂબુસુત્ર નયમાં—કેવળજ્ઞાન, સર્વજ્ઞોમા વર્તમાન સમયવર્તિ સાકાર ઉપયોગ છે.

૫ શબ્દનયથી—કેવળજ્ઞાન સાકાર ઉપયોગવાળું શુદ્ધ ભાવ પ્રાણ છે.

૬ સમભિરૂઢ નયમાં—કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ પારિણામિક ભાવથી જ્ઞાનાત્માનું ક્ષાયક ભાવે પરિણમન છે.

૭. એવંભૂત નયમાં—કેવળજ્ઞાન એ શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ છે, અને અગ્નિહૃત અને સિદ્ધઅગવાન તે સ્વરૂપમાં લીન રહે છે

અહિં કેવળજ્ઞાનમા ન્યા એક નય છે ત્યા સાતે નય છે, એક નય પોતાનો અભિપ્રાય બતાવે છે તેથી અભિપ્રાયની અપેક્ષાએ ભેદ છે પણ સાતે અભિપ્રાય કેવળજ્ઞાનમા મોજુદ છે તેથી અભેદ પ્રમાણ સ્વરૂપ છે.

ચાર નિક્ષેપામાં કેવળજ્ઞાન વિચાર

ન્યા અપેક્ષાપૂર્વક એક નય છે ત્યા બીજી બધા નય છે પણ ન્યા એક નિક્ષેપ છે ત્યાબીજી બધા નિક્ષેપ ન પણ હોય. કોઈ નિક્ષેપાનુ સ્વરૂપ હેય અને કોઈનું ઉપાદેય હોય તે અત્રે સમજ લેવું.

નામ કેવળજ્ઞાન—કેવળજ્ઞાન એની નામ સત્તા, આ સસા હ્રસ્વરથને અભ્યાસ માટે વ્યવહારથી બાહુ ઉપયોગી છે

સ્થાપના કેવળજ્ઞાન—(૧) કેવળજ્ઞાન એવી રીતે લીપીમા સ્થાપના થઈ શકે છે (૨) પણ બીજી કોઈ પૌદ્ગળીક વસ્તુથી કેવળજ્ઞાનની સ્થાપના થઈ શકતી નથી (૩) ભાવનિક્ષેપમા ઉપયોગી એવી કેવળજ્ઞાનની માનસિક રચનાથી મનમા સ્વરૂપ સ્થાપના થઈ શકે છે

દ્વય નિરોપમા ડેવગણાન—(૧) આગમથી દ્વય ડેવગણાન— ડેવગણાન વિષયક સાત્ત્વો ઉપરોચ રહિત અભ્યાસ ડેવગણાનનું દ્વય આત્મા છે તે અહીં લેવાનું નથી. તે તેા નેઆગમથી કાલ નિરોપમા નામ છે (૨) નેા આગમથી દ્વય ડેવગણાન—તેના કચ્છ'ભેદ— (i) સ સરીર = મુક્તિ પામેલ ડેવો લગવાનું રામ, તે આત્મ કાલ આદે પૂજનીક નથી (ii) અમ્મ સરીર—અમ સરીરી છે, તે આદે શુદ્ધ મેદ્યમાર્ગના અવધારમાં હોય ત્યારે મુક્તિવાનની અપેક્ષાએ પૂજનીક છે અને તેની તે કિયા ઉપદેશ છે. (iii) સરીર અતિરિક્ત તેના કચ્છ ભેદે શૌકિક શૌકાત્મર અને મુખાત્મ સત્ સ્વરૂપની અપેક્ષાએ અવધ્ય છે એટલે તેને ડેવગણાન સાથે કંઈ સમાપ્ત નથી, (iv) એથો ભેદ તે અમ સરીરી છેવના શ્રીમ લગમાં હન નામ કર્મ ને અપિત્ત હોય તે સમક્ષિતી છેવને અવધારમાં ઉપદેશ છે (v) ડેવગણાનવિષયક પુસ્તાક.

કાલનિરોપમા ડેવગણાન—તેના મે ભેદ-૧ આગમથી કાલ ડેવગણાન તે આત્માનું કાલ ગ્રાહ્ય છે તેમાં ઉપરોચ ડેવગણાનીને હોય છે. તે સાધકને ખેચપે હોય છે અને તેમાં આત્મભાવે પરિવૃત્તિ કરી શકાય છે. (૨) ડેવગણાનવિષયક સાત્ત્વો ઉપરોચપૂર્વેક અભ્યાસ અને અને રમણના આ હર્ષમયને ઉપદેશ છે. ૨ નેા આગમથી કાલ ડેવગણાન તે (૧) ડેવગણાનનું દ્વય શુદ્ધ પરમદમ દ્વય તે અનિહત અને સિદ્ધ લગવાન છે તે ખેચ રૂપે છે (૨) અનિહત અને સિદ્ધ સ્વરૂપમાં પરિવૃત્તિ કરનાર છેવ, તે પેતાના આત્માને ઉપદેશ રૂપ છે.

આગમ પ્રમાણુ ડેવગણાન—અન્યછવને સત્તામાં ડેવગણાન હોય છે તે રૂપતત્ત્વની ઉત્કૃષ્ટ આસંકાથી પ્રગટ થાય છે તે સદ્ગી અનત છે ડેવગણાન સપૂર્ણ શુદ્ધ, પ્રત્યક્ષ મન અને હૃદયેના આકાશના રહિત સ્વાત્મ, ત્રિકાલીક વસ્તુ પચાિનું પુનક્ત (અહીં સાથે) ભક્ત્યુત્તર, અપ્રતિપાતિ, આનંદમય આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે અનિહિતે પ્રકાશના કાલ તથા અર્ધવરોએ સાત્ત્વમાં હુલેલ કાલ પ્રમાણુ ડેવગણાનનું નવું સ્વરૂપ ભક્ત્યુત્તર.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ ડેવગણાન—અનિહિત અને સિદ્ધ લગવાને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુવી ડેવગણાન છે.

અનુમાન પ્રમાણુ ડેવગણાન—મનિ અને મુતવાનપી અસિક યાન ઉપરથી સપૂર્ણ યાનનું અનુમાન થાય છે ડેવગણાનની માનસિક સ્થના અને અનુભવથી ડેવગણાનનો નિર્ણય કરી શકાય છે.

ઉપમા પ્રમાણુ—ડેવગણાનને હોય અંક કાલની ઉપમા આપી શકાય નહિ એવું ડેવગણાનનું વિસ્તીર્ણ સ્વરૂપ છે પણ સર્વ ત્રિકાલીક એવેનો સમજર્વાઈ સાકાર યાન ઉપરોચ પ્રમણુ ડેવગણાનને ઉપમા આપી શકાય. ડેવગણાનમાં ત્રિકાલીક એવેના સર્વ દ્વય શુદ્ધ પચાિ એક જ સમયમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે તે ઉપમા પ્રમાણુ.

દ્વયથી—ત્રિકાલગર્વાઈ સર્વ દ્વયેને એક જ સમયમાં ડેવગણાન ભક્ત્યુત્તર છે.

ક્ષેત્રથી—ત્રિકાળવર્તી સર્વ લોકલોક ક્ષેત્રને એક જ સમયમાં કેવળજ્ઞાન જાણે છે

કાળથી—ત્રિકાળવર્તી સર્વ કાળ પર્યાયને અને ખીજા દ્રવ્ય પર્યાયને વર્તમાન એક જ સમયમાં જાણે છે અને એક જ આશ્રી કેવળજ્ઞાન સાદિ અનંત છે, અને સમુચ્ચય જીવ આશ્રી અનાદિ અનંત છે.

ભાવથી—ત્રિકાળવર્તી સર્વ જીવ અજીવના સર્વ ભાવોને એકી સાથે એક જ સમયમાં જાણે છે

વ્યવહારથી—કેવળજ્ઞાન ત્રિકાલીક સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવોને દરેક સમયમાં પ્રત્યક્ષ જાણે છે

નિશ્ચયથી—કેવળજ્ઞાની ભગવાન પોતાના જ્ઞાતાનંદ સ્વરૂપમાં રહે છે, કેવળજ્ઞાન આત્માનું જ સ્વરૂપ છે

દ્રવ્ય—કેવળજ્ઞાનનો આધાર જીવ દ્રવ્ય છે ભવ્યને કેવળજ્ઞાન સત્તામાં છે અને કેવળજ્ઞાન ભગવાનને પ્રગટ રૂપે છે.

ભાવ—કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ આત્માનો શુદ્ધ જ્ઞાનભાવ છે

કેવળદર્શનને કેવળજ્ઞાન માફક સમજવું પણ જ્ઞાનને બદલે દર્શન, મણાકાર ઉપયોગ, દર્શન સ્વરૂપ, દર્શનાત્મા, એવી રીતે સમજવું.

જ્ઞાન (સમુચ્ચય)

જ્ઞાનનું કેટલુંક સ્વરૂપ જાણવા માટે આપણે તેને ૨૫ દષ્ટિથી જોઈએ—૭ નય, ૪ નિક્ષેપ, ૪ પ્રમાણ, ૪ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ. ૨ સામાન્ય, વિશેષ. ૨ વ્યવહાર નિશ્ચય ૨ દ્રવ્ય, ભાવ

નિગમ નયમાં જ્ઞાન—નિગમ નય વસ્તુના અશને વસ્તુ કહે છે, કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરે છે, બાહ્યદષ્ટિ ગમે છે તેથી આ નયમાં—

(૧) સક્ત અપર્યાપ્ત નિગોદીઆ જીવનું, ઓવ સજાએ સુખ દુઃખનું વેદન રૂપી અજ્ઞાન તે અક્ષરનો અનંતનો ભાગ જે ઊઘાડો રહે છે તે સૌથી જઘન્ય જ્ઞાન અશ તેને જ્ઞાન મનાય છે સમુચ્ચય જ્ઞાનમાં અજ્ઞાન પણ આવી જાય છે કારણકે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનમાં ફક્ત સમ્યક્ અને મિથ્યા એ બે દષ્ટિના કારણે જ ફેર છે

(૨) કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ આ ક્ષયોપશમિકજ્ઞાન આવજીની વિચિત્રતાના કારણે અશિક્ષ ગણાય

(૩) ક્ષયોપશમ જ્ઞાન ઉપયોગમાં જેઓનો અનુક્રમ અને મર્યાદા, એ અગિય જ્ઞાન ઉપયોગ ગણાય

(૪) વાંચ્યું, શ્રાવણતુ પૂજતુ પરિવર્તન કર્યું, ધર્મકથા કરી, અભુક વિચાર કર્યો એ સર્વ જ્ઞાનનું કારણ છે તેમાં કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી જ્ઞાન કહેવાય.

(૫) જીવોનું પોતાની મેજા બાજુ હલનચલન રૂપી ક્રિયાનું નિમિત્ત એતાનાની પ્રેરણા તે પણ જ્ઞાન કહેવાય.

સમગ્ર નવમા જ્ઞાન—આ નવ પદ્ય જ્ઞાન, જનુ અધ્યાન અને તેના સર્વ જ્ઞાન પદ્યોને એક જ્ઞાન સગા આપે છે.

વ્યવહાર નવમા જ્ઞાન—(૧) બાજુ વ્યવહાર ફક્ત ક્રિયા જ્ઞાનથી થાય છે તેથી પર પ્રવૃત્તિ વ્યવહારની અપેક્ષાથી તે ક્રિયા જ્ઞાન છે જ્ઞાન માટે વાંચ્યું, શ્રાવણતુ પૂજ્યું, પરિવર્તન કર્યું ધર્મકથા કરી, વિચાર કર્યો એમ સ્વચ્છાપણે જી વ્યવહાર થાય છે તે પણ જ્ઞાન વ્યવહાર છે. સમગ્રપણા મેજા બાજુ ક્રિયા રૂપે લીધા છે ત્યારે નિયમ નવમાં તે કારણ રૂપે રહે છે.

(૨) ક્રિયાજ્ઞાન, મતિજ્ઞાનના અવગ્રહ, પદ્ધતિ, અવગત, ધારણ, વચર ફક્ત દ્રવ્યરૂપે છે મતિજ્ઞાન વચર આશય નથી, એટલે ક્રિયાજ્ઞાનનું કારણ મતિજ્ઞાન છે તેથી નિયમ નવમે સાથે તખીને મતિજ્ઞાન, ક્રિયા જ્ઞાનનો વ્યવહાર કર્યો.

(૩) સ્વપ્રવૃત્તિ (આત્મપ્રવૃત્તિ) વ્યવહાર, મતિ આવક્રિયા, અવધિ, અનુપર્ણવ અને કેવળજ્ઞાનથી થાય છે તે અપેક્ષાએ તેમને વ્યવહાર નવમાં લીધા.

(૪) જી જ્ઞાન (૪ જ્ઞાન, ૩ અધ્યાન) સુયોગ્યમિત્ત છે કે જોના ઉપયોગ માટે પ્રવૃત્તિ રૂપે વ્યવહાર કર્યો પડે છે તે અપેક્ષાએ કેવળજ્ઞાન સિવાય બીજા જ્ઞાન આ નવમાં આવે છે. આ અપેક્ષામાં કેવળજ્ઞાન ફક્ત નિયમ નવમાં ૮ રહે છે.

(૫) મોક્ષ માર્ગમાં મતિપૂર્વક ક્રિયાજ્ઞાન તે ૧૨ અંગ (આચાર્યના પાત્રના હૃદયવાદ સ્વ) ઉપયોગી હોવાથી તેની વિવિધતા છે.

ફળુસુત્ર નવમા જ્ઞાન—જોના પણ જ્ઞાનનો વર્તમાન ઉપયોગ આ નવમાં જાણ્ય થાય છે આ નવ જ્ઞાન અવિષ્કૃત્તુ લક્ષ્ય મેલી નથી. કેટલાક મતિજ્ઞાનને ક્રિયાજ્ઞાનમાં અનર્જન કરે છે પણ તે જ્ઞાન સ્વચ્છારી હોવા જ્યાં જિજ્ઞાસુ છે.

શબ્દ નવમા જ્ઞાન—જ્ઞાન એ જા પદિયાવાળા જીવનો બાવ પ્રણુ છે જીવનું જીવન જ્ઞાન અને જીવનના ઉપયોગથી રહે છે. જ્ઞાનજીવન ઉપયોગમાં પરિવર્તન જીવના પાત્રિયામિક બાવથી થાય છે. જ્ઞાનના અનુભવશક્તિમાં હાનિ થકિ જીવન લક્ષ્ય પ્રણુ પાત્રિયામિક થાય છે. જેનું નિમિત્ત સુયોગ્યમિત્ત હાનિ થકિ છે. સુયોગ્યમિત્તો આપાર જીવના પાત્રિયામિક ઉપર છે.

ચાર જ્ઞાન મૂક છે તેમાંના ભાવ પ્રકાશવા માટે ભાષા (શબ્દો)માં ઉતાર્યા પડે છે ભાષા પર્યાયિની શાકતથી ભાષા ચોક્કસ શરીર વર્ગણના પ્રયત્નથી ભાષા વર્ગણના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી ભાષામાં પરિણામીને છોડવામાં આવે છે શબ્દ વાચક છે તે વાચ્ય (ભાવ અર્થ) ને પ્રકાશ કરે છે શબ્દોથી વાચ્ય, પદ વગેરે અને છે શ્રુતજ્ઞાનનો બાહ્ય આધાર શબ્દ ઉપર છે તેથી શ્રુતજ્ઞાન શબ્દ નયનો વિષય અને જે શબ્દો ભાષાવર્ગણના પુદ્ગલોથી બનેલા છે પણ વાચ્ય (અર્થ, ભાવ) ને પ્રકાશે છે તેમાં પરિણતિ કરનાર અથવા કગવનાર જીવનું જ્ઞાન કપી પ્રાણ છે

જ્ઞાનના જેથોનો શ્રુત જ્ઞાનથી પ્રકાશ થાય છે અને જન્મસ્થિતે શ્રુતજ્ઞાન સમજવા માટે મતિજ્ઞાનની જરૂર છે, તે વગર ભાવ શ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી ભાવ શ્રુતજ્ઞાનના આધારે જીવના વીર્ય ગુણથી ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયકભાવો ઉપજે છે ભાવ શ્રુતજ્ઞાન સમ્યગ્ દર્શનપૂર્વક હોય છે અને તેથી આત્માની શુદ્ધ પરિણતિવાળું હોય છે તેથી અધ્યાત્મ જ્ઞાન છે

શબ્દ નયમાં શબ્દને આધારે ભાવ શ્રુતજ્ઞાનમાં પરિણતિ થાય છે તેથી તેનો વિષય ગુણજ્ઞાન ચોથાથી ૧૧મા ગુણજ્ઞાન સુધી જાય છે એટલે તેમાં સમ્યગ્ પરિણતિ, ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન થાય છે

સમભિરૂઢ નયમાં જ્ઞાન—અહિં ભાવશ્રુતજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન સન્મુખ થાય છે તે એકત્વ વિતર્ક અવિચાર રૂપે શુદ્ધ ધ્યાનનું બીજું ચરણ છે તેમાં આત્માના અભેદ સ્વરૂપની નિર્વિકલ્પ નિર્ભંજ સમાધિ હોય છે, અહિં સર્વ વાંતિ કર્મોનો નાશ થાય છે અહિં આધાર તો શ્રુતજ્ઞાનનો છે પણ શબ્દ નયની પેલીપાટ છે કારણ કે શબ્દ પ્રગટ નથી પણ શબ્દના ભાવમાં આત્મભાવે એક પર્યાયમાં ઉદ્ભૂત પરિણતિ છે

એવંભૂત નયમાં જ્ઞાન—તે કેવળજ્ઞાન છે, જ્ઞાનના સર્વ આવરણોનો નાશ થવાથી જ્ઞાનના સર્વ અવિભાગ અશો (પ્રતિચ્છેદો) ખુલ્લા થાય છે તેથી જ્ઞાન સંપૂર્ણ છે ઇદ્રિયો અને મનના આલબન રહિત હોવાથી નિરાલબી પ્રત્યક્ષ અને શુદ્ધ છે ઉપયોગ લગાડવામાં પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી તેથી અનંત વીર્ય યુક્ત નિશ્ચય જ્ઞાન છે, ક્ષાયકભાવ હોવાથી અપ્રતિપાતિ છે સર્વધાતિ કર્મો નાશ થયેલા હોવાથી અવ્યાભાષ છે અને ત્રિકાલીક સર્વ દ્રવ્ય-સેત્ર-કાળ-ભાવને એકી સમયે જાણે છે

એકલા શ્રુતજ્ઞાન ઉપર ૭ નય ઘટાવીએ તો નિગમ નયમાં નિગોહીયા સૂક્ષ્મ અપર્યાય જીવનો ઉપયોગ આવી જાય અને એવંભૂત નયમાં એકત્વ વિતર્ક અવિચાર આવે, ત્યારે સમુચ્ચય જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન એવંભૂત નયમાં આવે.

ચાર નિર્લેપમાં જ્ઞાન

૧. નામ જ્ઞાન તે જ્ઞાન એવી નામ સજ્ઞા

૨. સ્થાપન જ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાનની લીપીમાં સ્થાપના, પુસ્તકારૂઢ શ્રુતજ્ઞાન.

૩. દ્રવ્ય જ્ઞાન—(૧) આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન-ઉપયોગ રહિત કુલજ્ઞાનનો અભ્યાસ અસ્થા સ્વરોપસમિક જ્ઞાનમુક્ત છે પણ હાથ જ્ઞાનમાં ઉપયોગ નથી.

(૨) નો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—તેના ક્રમ મેદ-સરિર બળ્ય સરિર અને સરિર બલિ-રિક્ત. ૫ સરિરનો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—આ સરિરમાં જ્ઞાનમુક્ત થવ હોય, હવે ફક્ત સમ જ છે.

બળ્ય સરિરનો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—આ સરિરમાં જે આત્મ દ્રવ્ય તે બલિધ્વમાં જ્ઞાની થશે.

સરિર બલિરિક્તનો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—(ક) લૌકિક જ્ઞાન=સચ્ચાર માર્ગનું જ્ઞાન. (ii) લોકોત્તર દ્રવ્ય જ્ઞાન=લોકોત્તર શક્તિ અસ્થિત છે પણ સમક્ષિત રહિત છે. (iii) કુલવચન તે મિષ્ટાદિષ્ટિનું અજ્ઞાન- મત્તિ અજ્ઞાન, કુલ અજ્ઞાન, વિભાજન.

૪. બાલ જ્ઞાન—(૧) આગમથી બાલ જ્ઞાન=જ્ઞાનમાં સર્વજ્ઞાન ઉપયોગ.

(૨) નો આગમથી બાલ જ્ઞાન=જ્ઞાની (જ્ઞાનમાં ઉપયોગવાળો જ્ઞાતાત્મા).

આર પ્રમાણમાં જ્ઞાન

૧. આગમ પ્રમાણ જ્ઞાન—હી સત્માં પાંચ જ્ઞાનનું વર્ણન છે તે આગમ પ્રમાણ છે કેવળજ્ઞાન પોતે આગમ પ્રમાણ છે.

૨. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ્ઞાન—કેવળજ્ઞાન સ્વ અને પર નેરોની અપેક્ષાએ સર્વજ્ઞ આત્મ પ્રત્યક્ષ છે. મન-સર્વ જ્ઞાન અને અવપિ જ્ઞાન દેશથી આત્મ પ્રત્યક્ષ છે તે પર સ્વેરોની અપેક્ષાએ સમજતું સ્વરોપની અપેક્ષાએ મોર સ્વરોપસમિક જ્ઞાન અલથી હવમિત્ત પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાન મતિસન જ્ઞાન સ્વાતુમ્તિ આમી દેશથી પ્રત્યક્ષ સમજતું મન અને હૃદિપિત્ત નિમત્તથી થતુ વ્યાજ્ઞાન વ્યવહાર પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાન નો કે નિમત્તથી પરાય છે.

૩. અનુમાન પ્રમાણ—અટ ઉપરથી અટલિનું અનુમાન થાય, તેમ અલ જ્ઞાન ઉપરથી સર્વજ્ઞ કેવળજ્ઞાનનું અનુમાન થાય છે.

૪. ઉપમા પ્રમાણ—જ્ઞાનો ચક્રની ઉપમા, જેમ ચક્ર પ્રકાશમાન છે જ્યાં ચિત્તનકારી છે તેમ જ્ઞાન અવસ્થા પ્રકાશી છે તેમ જ્ઞાન અવસ્થા છે. બીજા સ્વરૂપીક અવસ્થા અને જે તે તે અનુભવદારની જોડી મેળા.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવનું જ્ઞાન

કેવળજ્ઞાન—ત્રિકાલીન સર્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ ને સાકાર ઉપયોગથી એક જ સમયમાં અતુલ્ય વગર યુગપદ પ્રત્યક્ષ જાણે છે અવધિજ્ઞાનની મર્યાદા નદીસુત્ર પ્રમાણે જાણી લેતી

મન પર્યાવજ્ઞાન—અઢી દિપતા સંસારી પચેન્દ્રિય જીવના મનોવર્ગજ્ઞાના પર્યાય ઉપરથી તેમના મનના ભાવ જાણે મતિશ્રુતજ્ઞાન સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની વાત એક દેશથી પરોક્ષ રીતે જાણે.

સામાન્ય જ્ઞાન—તે સાતમા ગુણસ્થાન સુધી અપેક્ષાપૂર્વક ગણાય. વિશેષ જ્ઞાન તે ક્ષપન્મણીનું જ્ઞાન અપેક્ષાપૂર્વક ગણાય સામાન્ય વિશેષના અનેક દૃષ્ટિથી અનેક ભેદો થાય તે યત્નવશા સૂત્રથી જાણી લેવું

અવહારથી શ્રુતજ્ઞાનની મુખ્યતા છે

નિશ્ચયથી—કેવળજ્ઞાન નિશ્ચયજ્ઞાન છે

દ્રવ્ય—જ્ઞાનનું દ્રવ્ય જીવ છે

ભાવ—જ્ઞાન, જીવનું ભાવ પ્રાણ છે, ચાગ ભાવ પ્રાણ માહેનું એક છે

વીર્ય

વીર્ય એ જીવનો ગુણ છે, ભાવ પ્રાણ છે, જીવની સમયવર્તી ક્રિયામાં સહચારી છે, એક સમય પણ જીવ વીર્ય વગર રહી શકે નહિ, નાના મોટા સ્થૂળ કે બારીક કાર્યોમાં જરૂર છે કોઈ પણ કાર્યની પ્રગતિની અપેક્ષાએ તેના પાંચ ભેદ છે—(૧) ઉત્થાન તે સકલ્પ કે વિચાર રૂપે છે એટલે કોઈ કામ કરવાનો વિચાર થાય, જેમકે મોક્ષમાર્ગમાં મોક્ષની ધૃષ્ટિ થાય (૨) ક્રમ-કોઈ કામ માટે પગ ઉપાડે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવાને તૈયાર થાય. (૩) વીર્ય-કામ હાથમાં લીએ મોક્ષમાર્ગના જ્ઞાન દર્શન, ચાગ્રિ, તપ, વીર્ય કેળવવાના સાધન ગ્રહણ કરે (૪) બળ-મન, વચન અને કાયાની પૌદ્ગળીક વર્ગણમાં બળ આવે, ચકુરણા આવે, ટેરણા થાય, પ્રયત્ન થાય (૫) પુરૂષકાર-પગક્રમ પુરૂષકારથી તે કાર્યમાં તન્મય એકાકર થાય અને પરાક્રમથી તે કાર્ય પાર પાડે

હવે પ્રગતિના દરેક ભેદમાં કાર્યની ચોખ્ખતા પ્રમાણે તાસ્તમ્યતા હોય છે તેના અપેક્ષાપૂર્વક અનંત ભેદો થાય છે જે કામમાં જેટલું વીર્ય જોઈએ તે પ્રમાણે તાસ્તમ્યતા ગણાય જેમકે કેવળી ભગવાનને અનંત પડીત વીર્ય હોય છે

વીર્યના સકરણ અને અકરણ એવા બીજા બે ભેદ છે.

સકરણ વીર્ય અતિશય ક્રિયાના સ્થાપ કરે છે—(૧) મન, વચન અને કાયાની વર્તણૂકમાં નોંધપાત્રે યોગ પ્રદર્શિના પ્રયત્નમાં જે આત્મપ્રેરણા કપન થાય છે તે વીર્યથી થાય છે. (૨) દેવજ સમુદ્ભૂત આપોઆપ થાય છે. પણ તેમાં કાર્મણ શરીર સાથે આત્મપ્રેરણાનો વિકાસ તથા સક્રિય થાય છે તે સક્રોચ છે તે પણ વીર્યથી થાય છે. (૩) અમિત આત્મ વીર્ય પ્રખર થાય ત્યારે યોગેનું રૂપન થાય છે. (૪) પંડિત વીર્યથી આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થાય ત્યારે આત્મપ્રેરણાનો મન અને છે અને સિદ્ધ અતિશય પ્રમન થાય છે તે આપોઆપ થાય છે.

અકરણ વીર્ય—અહિ અતિશય ક્રિયા નથી, સ્થાન પછે નથી પણ નિશ્ચયની ક્રિયા છે વ્યવહારી અક્રિયકણ છે. (૧) પાસ્તિયામિક બાવથી ચેતના, યાન અથવા દશનના ઉપયોગમાં પસ્તિયે છે તેમાં વીર્ય સદ્યારી છે. (૨) અગ્રર બધુ ઝુલ્મ પસ્તિયમની દરેક ઝુલ્મમાં વડ ઝુલ્મ હાનિદહિ થાય છે તેમાં પણ વીર્ય સદ્યારી છે. તોફ અગ્રર બધુ ઝુલ્મ પસ્તિયમન અને પાસ્તિયામક બાવ અલ્પ દ્રવ્યમાં પેનપોનાની ચેતના પ્રમાણે છે. અત્યંત વીર્ય સર્વ સચારી હવમાં તેમ જ સિદ્ધમાં છે.

સ સાર અને શાક્ષમાગની અપેક્ષાએ વીર્યના બે ભેદ.

૧ બાળ વીર્ય—અહીં સચારી કાર્યોમાં તથા મિત્યદ્રવ્યની ક્રિયામાં સ્થાપ રૂપ છે.

૨ પંડિત વીર્ય—અહીં શોધમાગના કાર્યમાં સ્થાપ રૂપ છે. સચાર અને શોધમાર્ગ એ બંને માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરનારની અપેક્ષાએ બાળ પંડિત વીર્ય પણ કહેવાય.

શાક્ષમાર્ગ માટે પંડિત વીર્ય ઉપયોગી છે—૧ સમ્યક્ યાન અને સમ્યક્ દર્શનના ઉપયોગમાં સ્થાપ કરે છે. (૨) જે ઝુલ્મની બાવના થાય તે ઝુલ્મને કપન કરવામાં ચેતનાને સ્થાપ કરે છે. (૩) એક ઝુલ્મથી બીજા ઝુલ્મમાં જવાને સ્થાપ કરે છે. (૪) ઝુલ્મની સ્થિતિ કરવામાં ભાવ ચાલિને સ્થાપ કરીને અપમાદ દશા આપે છે. (૫) શોધમાર્ગના મુદ્ધ વ્યવહારમાં મન, વચન અને કાયાના ચેતના આત્મપ્રેરણાને કપન (રુદ્ધ) આપીને ચેતના પ્રવૃત્તિથી દ્રવ્ય ચાલિમાં સ્થાપ કરે છે.

(૧) દેવજ સમુદ્ભૂત, યોગેનું રૂપન, પ્રેરણાનો મન જાગે અને સિદ્ધ અતિશય એ એ સર્વમાં વીર્ય સદ્યારી છે.

સાત નયમ પંડિત વીર્ય

૧ નિગમ નયમ—શોધની હમ્જાદી ૩૬૫ અક્ષરી શોધ માર્ગનું આમરણ તે ઝુલ્મમાન ચેતુ અને પાંચમુ મહામાં પુરુષાર્થ એ પણ અક્ષરી માનસિક આમરણ કહેવાય. સમક્ષિતા ૬૭ મોક્ષના આમરણમાં પણ કેટલેક અરી વીર્યની જરૂર છે. શોધમાર્ગમાં ૧૬ ઝુલ્મનાત્મક મદ આમરણ પણ નિગમ નયમ અપેક્ષાપૂર્વક મુકાય.

૨ સંગ્રહ નય—મોક્ષમાર્ગની પ્રવૃત્તિ માટે પડિત વીર્યના અધા પયથિને એક પડિત વીર્ય તરીકે ઓળખી શકાય

૩. વ્યવહાર નયમા મોક્ષમાર્ગમાં વચન અને કાય યોગથી થતી અધી પ્રવૃત્તિ તેમજ ભૂત અને ભવિષ્યની માનસિક પ્રવૃત્તિ આવે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનવાળાને વ્યવહાર નયમા ગણી શકાય.

૪. રૂઝુસુત્ર નયમાં મોક્ષમાર્ગમાં મનથી થતી વર્તમાન પ્રવૃત્તિ આવે.

રૂઝુસુત્ર નયમા વર્તમાન માનસિક ઉપયોગ આવે તેથી તે વ્યવહારમા ઉપયોગ રાખે તેમ જ ધર્મ ધ્યાનમા ગુણસ્થાન ૭ રૂપે કામ કરે આ અધામા પડિત વીર્ય સહાયારી છે.

૫. શબ્દ નયમા વર્તમાન ધર્મ ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનમા પડિત વીર્ય સહાય કરે છે, ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૧

૬. સમલિરૂઢ નયમા ગુ ૧૨મા (એકત્વ વિતર્ક અવિચારમા) પડિત વીર્ય હોય છે.

૭. એવંભૂત નયમા પડિત વીર્ય ગુ. ૧૩ અને ૧૪નો પુરૂષાર્થરૂપ ગણાય, ૧૪મા ગુણસ્થાનને અત સમયે પડિત વીર્યનું કામ પુરૂ થાય છે સિદ્ધ ભગવાનમા પડિત વીર્ય નથી પણ અકરણ વીર્ય છે

ચાર નિક્ષેપામાં પડિત વીર્ય

૧ નામ નિક્ષેપમા “ પડિત વીર્ય ” એવી નામ સજ્ઞા તે ફક્ત કવચીત્ ભાવ નિક્ષેપમા જવા પહેલા આલેખન રૂપે કામ લાગે પણ ત્યા ભાવ નિક્ષેપ નથી

૨ સ્થાપના નિક્ષેપમા “ પડિત વીર્ય ” એવી લીપીમા સ્થાપના તે શ્રુતજ્ઞાન વાચની વખતે પુસ્તકમા તે દેખાય

૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપમા પડિત વીર્યનો અભાવ છે— દ્રવ્ય નિક્ષેપના બે ભેદ—(૧) આગમથી દ્રવ્ય પડિત વીર્ય—અહિ પડિત વીર્યનો ઉપયોગ નથી પણ શુન્ય ઉપયોગે અભ્યાસમા પ્રવૃત્તિ થવાથી બાળ વીર્ય કહેવાય (૨) નો આગમથી દ્રવ્ય પડિત વીર્ય તેના ત્રણ ભેદ—(૧) રૂ શરીર પડિત વીર્ય—પડિત વીર્યના ઉપયોગમા કાળ કરી જનારનું શય (૨) ભવ્ય શરીર પડિત વીર્ય—ભવિષ્યમા તે જ ભવમા પડિત વીર્ય પ્રગટ થશે એવો છવ્ય (૩) શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય પડિત વીર્ય—તેના ત્રણ ભેદ—(i) લૌકિક—અહિ સસારીક જામમા બાળવીર્ય છે (ii) લોકોત્તર—અહિ સમજિત વગર મોક્ષ માર્ગની કેટલીક ક્રિયા થાય છે ત્યા બાળવીર્ય છે (iii) કુબ્રાવચન—અહિ મોક્ષમાર્ગથી વિપરીત પ્રપણાવાળી ધર્મને નામે ક્રિયા થાય છે ત્યા બાળવીર્ય છે વાસ્તવિક રીતે આ ત્રણે નિક્ષેપા—નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય, તેમા પડિત વીર્ય ગણાય નહિ

૪ ભાવ નિર્લેપમાં પંડિત વીર તેમાં બે બેઠા—(૧) આત્મથી ૨ નો આત્મથી.

૧ આત્મથી ભાવ પંડિત વીર—તે સમકિત, સર્વ વિરતિપક્ષ અપ્રમાદ-પક્ષ અકપાલ અવસ્થા અને અધોગીય પક્ષ કેળવવામાં ઉત્થાન, કર્મ, વીર બળ, પુરુષાકાર, પરાક્રમ રૂપે પરિણમી છે.

૨ નો આત્મથી ભાવ પંડિત વીર તે પંડિત વીરબુક્ત આદ્ય છે.

આર પ્રમાણ

૧ આત્મ પ્રમાણ તે સમસ્ત પરાક્રમ, તે સમસ્ત (જ્ઞાન, દર્શન આદિ)ની આરાધના વાળું પંડિત વીર, આદિમાં તપ અતતત ક્યો છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પંડિત વીર—(૧) એક ગુણ સર્વસાધના બીજામાં જતા મને આત્મકોષમાં કે ગુણમાં જોડાયા કે ગુણમાં સ્થિતતા કરતાં અત્યુચિત વૃત્તિમાં જે સુકુલ અથવા વિરોધકારક થાય છે સ્વપ્રત્યક્ષ છે. (૨) મહાવિક્ષિત ક્ષેત્રમાં કેવળી જાણવાની ક્રિયા અતત પંડિત વીરબુક્ત છે આત્મા ઉપાધ્યાય અને સાધુનો સમકિત સ્થિત આત્મથી અવધાર તે પંડિત વીરબુક્ત છે.

અતુમાન પ્રમાણ—ગુણમાં પ્રવૃત્તિ તે તે ગુણની સહિત છે તેમાં પ્રવૃત્તિ વીર વચર કેવી રીતે થાય ? ગુણોનું પ્રમાણ તપાસતાં વીરને તારવી સકાય છે ગુણોનું કોઈ જ્ઞાન કરવાથી વીર ગુણનું અતુમાન થાય છે ઉપમા પ્રમાણ—ગોઝા આત્મમાં પ્રવૃત્તિ, સ્થિતતા અને સ્થિતતાને પંડિત વીરની ઉપમા આપી સકાય. જેટલે જ્ઞાને ઉપરોચમાં સ્થિતતા, ગુણોમાં સ્થિતતા તેટલે જ્ઞાને પંડિત વીરની તારતમ્યતા સમજવી.

ક્રમથી પંડિત વીર આદ્ય ક્રમને ક્રમમાંથી નિકત અને ક્રમોનાં પ્રવૃત્તિ અને સ્થિતતા કરવામાં સ્થાપકારી છે.

દોષથી આદ્ય પ્રકૃતિ રૂપી ક્ષેત્રમાં રહે છે.

કાળથી ઉપરોચની પતનામાં સ્થાપકારી છે.

ભાવથી આત્મજ્ઞાનમાં સ્થિત કરવામાં સ્થાપકારી છે.

ક્રમ—વીરનું ક્રમ જ્ઞાન છે પણ અજ્ઞાન નથી.

ભાવ—વીર આદ્યાનું ભાવ પ્રાણ છે, તેમાં પંડિતવીર ગોઝામાર્ગના પુરુષ રૂપે છે.

સામાન્ય પંડિત વીર ત્ર ૪ થી ૭ અને ઉપસમ કોટ્ટી સિદ્ધિ પંડિત વીર તે કપમદેવી સમથી ત્ર ૮ થી ૧૨ અને આગળના ગુણરચના વીર અધ્યાય.

વ્યવહારથી—પડિત વીર્ય અશુભ યોગમાથી નિવૃત્ત કર છે અને શુભોત્તી પ્રવૃત્તિમા યોગોત્તે જોડે છે તે પુરુષાર્થ

નિશ્ચયથી—પડિત વીર્ય યોગોત્તી સ્થિરતા (મન, વચન, કાય ગુપ્તિ) કરીને શુદ્ધ સ્વરૂપની ત્રિગતામા સહાય કરનાર પુરુષાર્થ છે

ઇન્દ્રિયાતીત આત્મિક સુખ

પચીસ દષ્ટિ દ્વારા આત્મિકસુખનુ અવલોકન—૭ નય, ૪ નિરોપ, ૪ પ્રમાણ ૪ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, ૨ વ્યવહાર, નિશ્ચય, ૨ સામાન્ય, વિશેષ, ૨ દ્રવ્ય, ભાવ.

નિગમ નય—અહિ આત્મિક સુખનો અનુભવ અશયી થાય છે સુખનુ ઉપાદાન કારણ આત્મપ્રદેશો જ છે તેમાથી જ સુખ ઉપજે છે, બહારથી સુખ આવતુ નથી ન્યારે શાતાવેદનીય કર્મનો ઉદય હોય ત્યારે આત્મિક સુખનો સર્વથા ઘાત થતો નથી, અશરૂપે આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે બાહ્ય સન્નેગો કે નિમિત્તો મળી આવે તે નિમિત્ત રૂપે હોય પણ તે સન્નેગો કે નિમિત્તોમાથી સુખ ઉત્પન્ન થઈને પોતામા પ્રવેશ કરતુ નથી પણ આત્મામાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે એવી માન્યતા તે સુ-નિગમનય છે બાહ્ય નિમિત્તો સુખ આપે છે એવી માન્યતા તે દુર્નય છે અશાતાવેદનીય કર્મના ઉદયથી જે દુખ થાય છે તે આત્મિક સુખનો અત્યંત વિકાર છે જેથી સુખની પરિણતિ દુખ રૂપે જ થાય છે

અશાતાવેદનીય કર્મોદયથી આત્મિક સુખનો વાત થાય છે જેમ પાણીનુ ખરડ રૂપે પરિ-ણમન થાય ત્યારે પાણીનુ સ્વરૂપ તદ્દન બદલાઈ જાય તેમ આત્મિક સુખ અત્યંત વિકાર પામી દુખ રૂપે પરિણમે છે પણ તે વખતે મનને ઇન્દ્રિયોમાથી અને શરીરમાથી ખેંચી લઇને આત્મામા પગેવવામા આવે અને તેમા એકાકાર કરવામા આવે તો અશાતાવેદનીય કર્મના રસમાથી તટસ્થ થવાય અને આત્મામાથી અશયી આત્મિક સુખ જે પ્રગટ થાય છે તે ભોગવાય છે

સમ્રાલ નય—અહિ સુખના સર્વ પર્યાયો (તારતમ્યતા અને ભેદો)ને એક સામાન્ય શબ્દ સુખરૂપે ગણવામા આવે છે

વ્યવહાર નય—અહિ ફક્ત શુદ્ધ વ્યવહાર તે મોક્ષમાર્ગની જ વાત છે, માટે આત્મિક-સુખના અનુભવનો વ્યવહાર કરવો હોય તો ધર્મ બ્યાન અને શુકલ બ્યાન દ્વાગ અથવા સામાયિક આદિ િયા દ્વારા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યના ગમચ્યતા કરીને સમતા ઉત્પન્ન કરવી કે જે આત્મિક સુખની સહચારી છે

રજુસુત્ર નય—આ નયમા ફક્ત વર્તમાન સુખનો અનુભવ આવે છે, તેથી જે વખતે આત્મિક સુખ ભોગવલુ હોય તે વખતે વ્યવહાર અને શબ્દ નય પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવી

શબ્દ નય—મુખ તે આત્માનુ ભાવ પ્રાણ છે આત્માના આનંદ મુખનો તે પર્યાય છે અને આત્માના બીજા કશું ભાવ પ્રાણ (સાન, દર્શન, વીર્ય)ની સાથે છે. ભાવ ચારિત્ર્યની પશ્ચિદિયી આત્મિકસુખનો અનુભવ થાય છે તે અપેક્ષાએ ભાવ ચારિત્ર્ય અને આત્મિક મુખને એકરૂપ અનુભવ આવે છે. મોક્ષ અનુભવમાં ચારિત્ર્ય નથી પણ અનંત આત્મિક મુખ છે ત્યારે જ્ઞાના ચાર ભાવ પ્રાણ છે સચારી દ્વારમાં ભાવ ચારિત્ર્યની આત્મિક મુખ ઉપજ છે અને સિદ્ધ દ્વારમાં સ્વયંભવ આત્મિક મુખ પ્રગટે છે તેથી સચારી દ્વારમાં ભવ ચારિત્ર્યને મુખ તરીકે કાલ્પના કરવાની ઉપચાર કરીને અનુભવમાં આનુ.

સમસિદ્ધ નય—આદિ સાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય, તપ, વીર્યનો એકાકાર થાય છે અને અનંદ મુખનો અનુભવ થાય છે અને આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય છે.

ઐતરેય નય—આત્મા પોતે જ આનંદપન, સદ્ગુણ આનંદ સ્વરૂપ છે આનંદ તે આત્માનુ જ સ્વરૂપ છે મુખ વ આનંદનો પર્યાય છે તેમાં આત્મા લીન રહે છે તેથી પણ અનંત પ્રગટ વચર આત્મા આનંદ મુખમાં લીન છે.

નામ નિરૂપ—આનંદ “મુખ” એવી નામ સદા, તેના વચર સુસાનનો અવધારે થઈ શકે નહિ.

સ્થાપના નિરૂપ—૧ આનંદ, મુખ એમ લીધેલા સ્થાપના કાલના કાળે વીચ્છ વચર છુટકા નથી એટલે લીધેલી બર છે. ૨. સાત રસની ભાવના ચિત્તચેતના સ્થાપના કરવી કે તેથી આત્મિક મુખ પ્રગટ થાય. આદિ ભાવ નિરૂપણનો વિષય છે પણ સ્થાપના સદા માત્ર આદિ દાખલ કરે છે.

રૂપ નિરૂપ—૧ આત્મથી, ૨નો આત્મથી. ૧ આત્મથી રૂપ મુખ—આનંદ વિવેકસાક્ષનો અભાસ તે થાય છે પણ ઉપયોગ રહિત મુખ ચિત્તે થાય છે તેથી ખરા આનંદનો અનુભવ થયો નથી. સાન અને ક્રિયામાં આત્મભાવે મનની પરિવૃત્તિ ન થાય કે તેથી ભાવ ચારિત્ર્ય અત્યંત પ્રગટ ન થાય એટલે આત્મિક મુખનો ખરો અનુભવ થયો નથી.

૨ નો આત્મથી રૂપ મુખ તેના કશું ભેદ (૧) યા સરીત—તે સમાધિ રૂપ મુખ પર્ણમાં કાળ કરી જનાર (પંડિત મહેતુ મનાર)ના રૂપ (૨) જાન સરીત—સાવિત્ર્યનો પંડિત મહેતુ મહેતુ એવો જીવ, અજ્ઞાના ચરમ સરીતી જીવ. (૩) સરીત અતિરિક્તનો આત્મથી રૂપ મુખ તેના કશું ભેદ—

(i) લોકિક—સદ્, રૂપ, રૂપ, રૂપ, રૂપ અને આકાર આદિ હિંદોના વિષયના નિનિવર્તી ઉપનન જુ મુખ, તે મુખની ઉપવિ તે આત્મામાંથી છે એમ તે અર્થ માનવામાં આવે છે પણ નિમિત્તો ચૌકિક છે. (ii) ચૌકિક—આદિ પર્ણના નામે હિંદોના વિષયની સાથે સમાધિ થાય છે પણ મુખને હિંદિ વિષયનું માનવામાં આવતું નથી. (iii) કુદરત—

અહિં કૌટિલ્ય કાળે, કે કોટાત્તર કાળે કે મિથ્યાત્વના કાળે ઇન્દ્રિયોના વિષયો સાથે સંગઘ થાય છે અને જે સુખ ઉપજે છે તેને ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ માનવામા આવે છે આત્મામાથી સુખ ઉપજે છે એમ માનવામા આવતું નથી તે મિથ્યાત્વ અથવા કુપ્રાવચન સમજવું.

ભાવ નિક્ષેપ તેના બે ભેદ આગમથી અને નો આગમથી.

૧ આગમથી ભાવ સુખ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી, આત્માનો અનુભવ કરીને અથવા શુદ્ધ જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન-દર્શન-સમતામા પરિણમીને, મોહીની કર્મનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ કે ક્ષય કરીને સમતા રસમય આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો તે અહિં અશાતા-વેદનીય કર્મના ઉદ્વેગથી તટસ્થ થવાથી તે કર્મના રસમા જીવ તન્મય થતો નથી તેથી તે કર્મ પ્રજ્ઞો ભોગવાઇ જાય છે પણ દુઃખ આપી શકતા નથી.

૨ નો આગમથી ભાવ સુખ—તે આત્મિક સુખ ભોગવનાર આત્મા પોતે જ છે અશથી તે પગકાષ્ટા સુધી આત્મરમણતા કરીને જે આત્મિક સુખનો અનુભવ કરનાર આત્મા છે તે નો આગમથી ભાવ સુખરૂપ છે.

નિક્ષેપાના નામસચ્ચા અને લીધી શ્રુતજ્ઞાનના જાણપણા માટે અને ભાવ નિક્ષેપો આત્મભાવે આદરવા યોગ્ય છે દ્રવ્ય નિક્ષેપ મોક્ષમાર્ગમા એટલે કે શુદ્ધ વ્યવહારમા નથી.

આગમ પ્રમાણુ આત્મિક સુખ—(૧) શાતા અશાતાવેદનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ક્ષાયક ભાવે આનંદ ગુણુ પ્રગટ થાય છે અને સુખ તે આનંદ ગુણુનો નિત્ય પર્યાય છે તે સપૂર્ણ રીતે સિદ્ધ ભગવાનમા છે (૨) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી આત્મ ધ્યાન ધરીને સ્વરૂપ સ્થિતતા કરવાથી સમતા રસ ઉપજે છે ત્યારે વેદનીય કર્મને જીવ તટસ્થા શાતા દ્રષ્ટા તરીકે ભોગવી નાખે છે અને અશથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ આત્મિક સુખ—શાત રસની ભાવના ચિત્ત ક્ષેત્રમા સ્થિર કરવી, શુદ્ધ આત્મગુણમા તન્મય થવું, આત્મ સંતોષમા લીન થવું, અભેદ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ આમ કરવાથી આત્મિક સુખનો અનુભવ સ્વ (આત્મ) પ્રત્યક્ષ થાય છે.

અનુમાન પ્રમાણુ—અશાતાવેદનીય કર્મનો ઉત્થ હોય ત્યારે ઇન્દ્રિયોના વિષયો ગમતા નથી પણ તે વખતે જ્ઞાનાનંદ આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધયું હોય તો આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય છે કે ઇન્દ્રિયોના વિષય સુખરૂપ નથી પણ આત્મા જ સુખરૂપ છે.

ઉપમા પ્રમાણુ—સમતાના પ્રમાણુમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેથી આત્મિક સુખને સમતાની ઉપમા લાગુ પડે છે સમતા તે મોક્ષના સુખની વાનકી છે.

દ્રવ્યથી સુખ—તે નિજ આત્મ દ્રવ્યથી સુખ લેખને છે. બીજાના છવ કે અલ્પ પેશાનુ સુખ લેતલ કરી શકતા નથી.

દોરથી સુખ—આત્મિક સુખની લેખતિ નિજ આત્મ પ્રેરણા રૂપી ક્ષેત્રમાં જ થાય છે અને ત્યાં જ સમાપ્ત છે.

કાલથી સુખ—શુદ્ધ કૌમોલ કાળમાં સદૃજ સુખ પ્રગટે છે.

ભાવથી સુખ—આત્મ પ્રેરણા અને આક્રમણા શુદ્ધ કુલેમાં લીન થવાથી ભાવ સુખ લેખને છે.

વ્યવહારથી સુખ—ચારિત્ર પર્ષાપનો અનુભવ કરીને આત્મિક સુખ ભોગવવું અર્થ વેદનીય કર્મના ફળની લેખણા થાય છે અને આત્મ પ્રેરણામાંથી સુખ લેખન કરી ભોગવાય છે.

નિશ્ચયથી સુખ—વેદનીય કર્મના ક્ષય થવાથી લેખને છે તે સુખ શુદ્ધ ભગવાનમાં ક્ષાયક ભાવે નિત્ય છે. ૧૭ મે ૧૪ મે કુલુચાને વેદનીય કર્મ છે જલુ કેવળા ભગવાન રપર્ષદિયથી રપર્ષદ કુલુ ભજ્જા નથી, નથી વ્યવહાર કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે અને કેવળજ્ઞાન સુખરૂપ છે તેથી સકાર કેવળા ભગવાનમાં જલુ નિશ્ચય સુખ તે અલેખાથી ભજ્જાય.

સામાન્ય આત્મિક સુખ તે આત્મભાવમાં પરિવૃત્તિ કરનારને થાય છે વિશેષ આત્મિક સુખ ક્ષયકમેલ્લિમાં અને આક્રમણ થાય છે.

દ્રવ્ય—સુખનુ દ્રવ્ય આત્મા (છવ) જ છે.

ભાવ—સુખ તે આક્રમણો ભાવ (પર્ષા) છે.

વ્યવહાર અને નિશ્ચય

ક્રિયા અને જ્ઞાન

નોંધ

આને ક્રમમાં “એકાત્મવાદિઓ” અથવા “નિશ્ચયવાદિઓ” સામાયિક પ્રતિક્રમણ વગેરે પાર્શ્વિક ક્રિયાઓને નાકાની કહે છે અને જ્ઞાન તથા ક્રિયામાં સામાજિક કર્મલુ લેખન કરે છે તેનો શાસ્ત્રીય રસિ સચોટ ભવાન અર્થક આપેલ છે તે દરેક વાંચકે ખાજા ખાનથી વાંચી લેખમાં કોનરવાની જરૂર છે.

મોક્ષમાર્ગ સંબંધી વ્યવહાર અને નિશ્ચય અને ક્રિયા અને જ્ઞાન એ બાબતમા બહુ ગેરસમજ ફેલાયેલી છે તેમાથી એકાતવાદ ઉત્પન્ન થાય છે અને છેવટે મિથ્યાત્વમા ફસાઇ જવું પડે છે

આ ગેરસમજનુ કારણ એક બાબતુ શિથિલતા છે જે પ્રમાદમાં દોરી જાય છે, અને છેવટે મન, વિષય ક્રયાપ, નિદ્રા અથવા નિદ્રા અને વિકથામા સયોગો અનુસાર પરિણમે છે આવી રીતે ચારિત્ર બ્રહ્મ થઇ પોતાની શિથિલતા છુપાવવા અને મિયાની તગડી ઉચી ગમવા માટે ઉત્સુક પ્રકૃષ્ટા (સૂત્રના ખોટા અર્થ) કરી અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વમા પેસે છે તેથી સસારસ્ત્રમણુ કર્તુ પડે છે

બીજી બાબતુ અજ્ઞાનતા છે, તેનુ કારણ કા તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય હોય કે જ્યેષ્ઠ વાસ્તવિક અર્થજ્ઞાનનો લાભ ન થાય. અહિં સરળતા તથા શ્રદ્ધાપૂર્વક જામ ચાલુ રહે તો ગાઢ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છેવટે ખપી જાય અને માર્ગ ખુલ્લો થતો જાય. પણ જો હુકમપૂર્વક જ્ઞાનથી દૂર ગમે અને વેરા જેવુ નાકુ પકડી ખેસે તો અભિગ્રહિત મિથ્યાત્વમા પેસીને ભવબ્રમણુ કર્તુ પડે અને પક્ષની ડાળી બાબતુ દુર ડરવા માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનુ તથા ક્રિયા અને જ્ઞાનનુ અવગત સમજવુ જોઈએ

સામાન્ય રીતે વ્યવહારને ક્રિયાનુ, સ્વરૂપ આપવામા આવે છે, અને નિશ્ચયને જ્ઞાનનુ સ્વરૂપ આપવામા આવે છે, પણ ક્રિયા શુદ્ધ વ્યવહારની તેમજ નિશ્ચયની હોઇ શકે અને શુદ્ધ વ્યવહાર નિશ્ચય સાધવા માટે ‘કડે માણે કડે’ અપેક્ષા પણ નિશ્ચયની સહચારી હોય જ

મોક્ષ સંબંધી વ્યવહાર તે શુદ્ધ વ્યવહાર કહેવાય છે તેની શરૂઆત ચોથા ગુણસ્થાનથી શરૂ થાય છે અને અપેક્ષાપૂર્વક ૧૨મા ગુણસ્થાનના અત સમય, અથવા ૧૩ મા ગુણસ્થાનના અત સમયે અથવા ૧૪ મા ગુણસ્થાનનો એમ ત્રણ સ્થાને અપેક્ષાપૂર્વક શુદ્ધ વ્યવહારનો અત આવે છે

ચોથે ગુણસ્થાને સમકિતના ૬૭ બોલનુ પાલન રૂપી વ્યવહાર અથવા ક્રિયા છે, તે ઉપરાંત પાંચમા ગુણસ્થાનમા દેશવિરતિ રૂપી વ્યવહાર અને ક્રિયા છે, છઠા ગુણસ્થાનમા સર્વ વિરતિની ક્રિયા છે, સાતમે ગુણસ્થાને ધર્મજ્ઞાન રૂપી ક્રિયા છે અહિં બાહ્યક્રિયા બંધ થાય છે, પણ માનસિક ક્રિયા ચાલુ છે માનસિક ક્રિયામા પૌદ્ગળીક દ્રવ્ય મનોવર્ગણાનુ આલબન હોવાથી તે ક્રિયા વ્યવહારમા આવે છે અને લાવ મનથી જેટલી આત્મશુદ્ધિ થાય તેટલો નિશ્ચય માર્ગ સમજવો

ચોથાથી છઠા ગુણસ્થાન સુધીમા સમકિતના બોલનુ યથાયોગ્ય વિવેકપૂર્વક આચરણ તથા વિરતિની ક્રિયાની સાથે જેટલી આત્મ શુદ્ધિ થાય, તે પણ ‘કડમાણે કડે’ની અપેક્ષાએ નિશ્ચયમાં આત્મભાવે લઇ શકીએ

આપને ગુરુશાનેથી બારમા સુષુપ્તમાન સુષી ધર્મધ્યાન શુદ્ધધ્યાનમાં પણ મનોવર્તવાનું બાધન છે તે વ્યવહારિક ક્રિયા થઈ અને ઘણકમોલ્લી નિશ્ચયમાં થઈ જનાર છે.

૧૩ મા ગુરુશાને ભાવ મળી ક્રિયા નાંધ થઈ. પણ ધરિયાવડી ક્રિયા છે તે વ્યવહારીક છે અને કેવળ જ્ઞાન, કેવળ હર્ષન, સમસ્ટિ, ધ્યાનકાવ અને અનત પદ્ધતિની જે તે નિશ્ચયથી શુદ્ધ આત્મા સ્વરૂપ છે.

૧૪ મા ગુરુશાને હરિયાવદ્ધિ ક્રિયા પણ નાંધ થાય છે, અર્થાત્ત કમોગીપણ અને કમોશીપણ છે તેથી કોઈ નવા કર્મના નાંધ નથી; પણ જે ચાર ભક્ષાતી કર્મો સત્તામાં છે તેનાથી છુટા થવા ક્ષમ્ય અને આત્મ અનુભવરૂપ નિશ્ચય ક્રિયા કરવાની છે. આવી નિશ્ચય અને ક્રિયા એ બંને નિશ્ચય આત્મભવના છે આત્મપ્રત્યેયોના થઈ જાવો તે પણ એક નિશ્ચય પ્રકારની અપેક્ષાપૂર્વક ક્રિયા થઈ તે અપેક્ષાએ જ્ઞાન અને ક્રિયાનું એકત્વ થયું.

આત્મપ્રત્યેયોનું થઈ જાવું તે પ્રત્યેયની ક્રિયા અને આત્મપ્રત્યેયોનું કેવળજ્ઞાન વગર ધ્યાનક ગુણો તે નિશ્ચય આત્મ સ્વરૂપ છે. ૧૪ મા ગુરુશાનના અત સમયે સર્વ કર્મથી છુટા એટલે સર્વ વ્યવહાર નાંધ થાય જે સમયે સર્વ કર્મથી છુટા થાય તેજ સમયે સિદ્ધ્યેત્તમાં બીરાદા કૃતકૃત થાય. પછી કોઈ પણ જાનની મોક્ષ માર્ગની વ્યવહારિક કે નિશ્ચય ક્રિયા કરવાની નથી.

આ રસિ જોતાં વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બંને વસ્તુ શ્વ સસારમાં રહે ત્યાં સુધી છે. મોક્ષમાં નાંધ એટલે બધા વ્યવહારમાંથી છુટા (મુક્ત) થાય.

બીજી રસિ જોતાં ક્રિયાના બે બેઠા— દ્રવ્ય ક્રિયા તે વચન, કાયા અને હરિયાત્મ સદ્ધારથી થાય અને ભાવક્રિયા તે મનના અવસનના (વિચાર, ભાવ, શુદ્ધ અભિવ્યક્તિ)થી થાય.

ભાવ ક્રિયાથી આત્મશુદ્ધિ થાય છે તે નિશ્ચય સ્વરૂપની સમજાતી અને મનોવર્તવાનું અવસનના તે વ્યવહાર ક્રિયા થઈ જે ફક્ત વચન, કાયા અને હરિયાત્મના સદ્ધારવાળી દ્રવ્ય ક્રિયા છે તેમાં નિશ્ચયથી આત્મ શુદ્ધિ નથી, પણ પુનઃ તત્ત્વ વધે છે અને પુનઃતો સદ્ધાર પામી હરિયાત્મ છે અને દ્રવ્યથી ક્રિયામાં બાધ થાય તો કરવાનું હોય નથી એટલે પાપ તત્ત્વ ધરે છે, તે અપેક્ષાએ પુનઃ તત્ત્વ વધે છે અને કષ્ટ પડે તે અપેક્ષાએ આત્મ નિર્જરા એટલે આ શ્વને આત્મ વિકાસ પામવાને તક મળે છે.

વળી અનુક્ર માનુષ્ય દ્રવ્ય ક્રિયા જ કરે, હીનુ ૪ કામ કરે છે તેને બીરાદુસ થાય નથી એમ હમરથી કહી સકાય જ નહિ. તે કામ કવળ અવસનનું છે. જેને જે અધિકાર નથી તે કામનાં સેવાથી કામોડા હસ થયા ત્યાં ૭ કામ થાય તેના કામ શ્વના સસાર અવસનમાં થાય.

દવે શુભો, ચોથે ગુરુશાને સમર્પિત તે સવર અને આત્મ ભાવ તે નિશ્ચય. તેના ૧૭ બોધના સેવામાં કોઈ બોધમાં કૃત્રિમ રસ આવે તો કૃત્રિમ શુભ પુનઃ તત્ત્વ (તીર્થકર પદ)ની

પ્રાપ્તિ થાય. ચોથા ગુણસ્થાનવાળો ધર્મધ્યાનમાં ચિત્ત રાખે તો સવર અને નિર્જરા બનને થાય. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં દેશવિરતિ તેટલો સંવર, ધ્યાન તેટલી સકામ નિર્જરા. ૬ઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં સર્વવિરતિ તે સવર ધ્યાન તે સકામ નિર્જરાનો હેતુ, ગુણસ્થાન ૪, ૫, ૬, એ ત્રણે ગુણસ્થાનવાળા અમુર્ત મુખી ધ્યાન ધરી શકે છે અને ૭ મા ગુણસ્થાનને સ્પર્શિને પાછા પોતાના ગુણસ્થાનમાં આવી જાય છે.

આ ઉપરથી સમગ્રજે કે વ્યવહાર અને નિશ્ચય, જ્ઞાન અને ક્રિયા અપેક્ષાપૂર્વક ૪ થા થી ૧૪ મા ગુણ સ્થાન સુધી છે. ત્યાં સુધી ઇરિયાવહિ ક્રિયા છે ત્યાં સુધી તો ક્રિયા ગણાય જ કેવળી ભગવાનનો ચાલવાનો, ઉપદેશ દેવાનો અને અનુત્તર વિમાનના દેવતાને જવાબ દેવા ઉપે દ્રવ્યમનોવર્ગજ્ઞાને અક્ષરરૂપે ગોઠવવા વગેરેનો આ બધો વ્યવહાર છે અને તેમાં ઇરિયાવહિ લાગે છે.

હવે આપણે શ્રાવકનું એક કામ જોઈએ—પ્રતિક્રમણ અહીં મન, વચન, કાયાના યોગનું પ્રવર્તન થાય છે તે અચક્રા અને શુદ્ધ ભાવથી સકામ નિર્જરાથી શુદ્ધિ થાય તેટલું નિશ્ચય.

હવે સાધુનું એક કામ તપાસીએ—ઇરિયા સમિતિ અહીં આખથી જોવું અને જીવના દ્રવ્ય-પ્રાણ બચાવવા તે દ્રવ્ય ક્રિયા. મનથી સમભાવ લાવવો તે ભાવ ક્રિયા. સમભાવથી સવર થાય તથા જીવ બચાવવામાં કષ્ટ પડે અને સમભાવ રહે તેથી સકામ નિર્જરા થાય. સવર અને નિર્જરા નિશ્ચય તત્ત્વના વગ્ના છે.

આ પ્રમાણે સાધુ અને શ્રાવકની દરેક ક્રિયામાં દ્રવ્ય વ્યવહાર, મનોભાવ તથા નિશ્ચયાત્મક સંવર અને નિર્જરા રહેલ છે.

પણ જોએ નિશ્ચયવાદનું ગ્રિહ્ન ધગવી મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણના વ્યવહારનો નિષેધ કરે છે. અને મનમાનતો નવો વ્યવહાર ઉત્પન્ન કરે છે તેઓ નિશ્ચયવાદના દોષ સજીને ક્રિયા તો કરે છે પણ જૂઠી ક્રિયા કરે છે, છતાં પોતાને નિશ્ચયવાદી માને છે તેઓને ખોટા ઉપદેશ અને ખોટી ક્રિયાનો અશુભ આસ્ત્રવ થાય છે, તેનાથી જે સસાર વધે છે તે તો તેને ભોગવવો જ પડે.

હવે તેને નિશ્ચય તત્ત્વનો એક અશથી પણ અપર્શ થાય કે ન થાય, તે તો કેવળી ભગવાન જાણે, પણ સામાન્ય ઉપદેશ તો એવો છે કે જે શુદ્ધ ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે તે તો નિશ્ચય તત્ત્વમાં પ્રવેશી શકતો જ નથી અને પહેલા પ્રવેશ કર્યો હોય તો તે ગમડી પડે છે. તો તેના ડરતા શુદ્ધ ક્રિયામાં આગસ, કટાણો કે કષ્ટ લાગતા હોય તો શુદ્ધ ક્રિયામાં પ્રમોદભાવ રાખીને ચોથા ગુણસ્થાને રહે તો પણ આગળ વધવાનો છે.

શુદ્ધ વ્યવહાર એટલે સર્વજ્ઞ વીતરાગે બતાવેલ મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણ પાળવાની ક્રિયા, આવશ્યક ક્રિયા અને જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગની પડિતરીયથી આરાધના કે જેમાં દ્રવ્યથી વર્તન, ભાવથી શુદ્ધ ઉપયોગ અને તેનાથી જે સવર અને નિર્જરા થતી જાય છે તે

આત્મભાવની અમ્ભવા નિશ્ચય તત્ત્વની સમજાવી એટલે કે શુદ્ધ વ્યવહાર જ ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચય તત્ત્વ તે સિદ્ધ સ્વરૂપમાં પહોંચાડે છે

એટલું જ નહીં કે દરેક પ્રકારના વ્યવહાર પાળવા જ પડે એવું નથી. જે છત્ત જે વસ્તુને વધારે મોજ દોષ તેમાં વધારે પરાક્રમ હોત્તે. કાચને કે ચાંચી અને નિર્મલતા તથા તપ વગેરે કિંવાના અનેક બેદો છે તેમાં કોઈ પણ એક બેદ ધીર સ્થિતિ લાવવી કે તેનો નિશ્ચય કરવો તે તો વિરાધતા છે.

વ્યવહાર કે નિશ્ચય એ બે માર્ગમાંથી એક અથવા માત્ર પણ કોઈ માર્ગની વિરાધતા કરનાર તે વિરાધક જ થાય છે તેમાં પણ જે માણસ વીતરણે બતાવેલ શુદ્ધ વ્યવહારમાં જે દોષ તેની નિંદા કરે તેવું તો જુદું આકર હજી બોલવું પડે છે. આરે દોષિત માણસની પણ નિંદા કરવાનો આદેશ નથી ત્યારે શુદ્ધ વ્યવહારમાં સ્થેનાસ્તી તે નિંદા થાય જ કેમ ?

વ્યવહાર અને નિશ્ચય દ્વિવક નિશ્ચય ૧૪ અત્યુદ્ધર્ત છે છે તે આ પ્રમાણે:- ૧ નિશ્ચયત્વ હોવાના અને સમર્થતા મેળવવા માટે જવું કરવુંનો એક અર્થ ૨. ઉપશમ સમર્થતા ૩. ધ્યેયપદમ સમર્થતા ૪. અનિશ્ચયતાથી કાચાવસ્થામાંથી ૫. દર્શન મેળવેલો ધ્યેય ૬. અમનવ દ્વારા ૭. યુ ૬ તથા ૭માં આવના પરિવર્તન ૮. યુ સાતમાં અવપ્રગતિકરણ વિશુદ્ધિ ૯. યુ ૮માં ધ્યેય તૈયારી ૧. યુ ૯. ધ્યેયમીલ્ન ૧૧. યુ ૧. ધ્યેય ૧૨. યુ ૧૨. ધ્યેય ૧૩. યુ ૧૩. ૧૪. અગોચી કેવળી આ ચોથે મોઢા દરેકને એક એક અત્યુદ્ધર્ત સમજવું વ્યવહાર અને નિશ્ચય બે, ઉત્કૃષ્ટ દેશે ઉર્ધ્વ કોડ પૂર્વ રહે છે તે એક કાવ આશી.

સમર્થતાથી રહત ન થાય અને વચમાં ચોથા અવસ્થાનવાલો દેવભવ થાય કે તેમાં દેવતા મોજ મોઢા અવસ્થાનનો વ્યવહાર ચાલુ રહે તે ધ્યેયપદમ સમર્થતાની અવેશાએ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬૬ સ્થાન અને ઉત્કૃષ્ટ કાવ ૧૫ થાય. પણ બે વચમાં સમર્થતાથી પડે તે શુદ્ધ વ્યવહાર તેમ જ નિશ્ચય આક્રમકાવનો લોપ થાય અને ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચયત્વની સ્થિતિમાં રહે તે ૧૪ અત્યુદ્ધર્ત એવા અર્ધપ્રગત પરાવર્તન કાળ સુધી સમર્થતા ન પામે, જવું પડી જાર વ્યવહાર અને નિશ્ચય બે, મેળવી ૧૪ અત્યુદ્ધર્તમાં સિદ્ધ થાય.

હવે નિશ્ચય તત્ત્વની સમજ-સપૂર્ણ શુદ્ધ નિશ્ચય છત્તત્ત્વ તે સિદ્ધ સ્વરૂપ છે પણ કેવળમાન નિશ્ચય તત્ત્વને હેતુથી અરિહત જવું નિશ્ચય તત્ત્વમાં જગ્યા. બાકીના ૪ થી ૧૨ અવસ્થાનવાળા ક્રમાણે ૬૦ ની અવેશાએ, વધતી જતી શુદ્ધિની અવેશાએ નિશ્ચય તત્ત્વમાં જગ્યા. નિશ્ચય તત્ત્વનો વિશાસ ધ્યાન નય અને પરીચાષ થાય તે નિશ્ચય તત્ત્વમાંથી જટ થાય પણ ૬ ૧ ૧૨ ધ્યેય અવસ્થાનવાળા ૬૧ પદના નથી અને ૧૩ મા અવસ્થાનવાળા નિશ્ચય તત્ત્વમાં આવી તથા જગ્યા.

હવે જ્ઞાન અને ક્રિયા તરફ જોઈએ—જ્ઞાન આત્માનું સ્વરૂપ છે. ક્રિયા બે રીતે થાય—૧ સકરણ વીર્ય ૨ અકરણ વીર્ય સકરણ વીર્યમાં મન, વચન કે કાયાનો યોગ પ્રવર્તે છે. અકરણ વીર્ય બે રીતે કામ કરે છે— મન, વચન, કાયાના યોગ વગર ૧૪ મે ગુણસ્થાને આત્મ પ્રદેશનો ધન બનવો તે અને સિદ્ધક્ષેત્રમાં જઈ સ્થિર થવું આ બંને આપોઆપ થાય છે પણ આત્મ-પ્રદેશનો અવગાહનામાં ફરક પડે છે

ખીજી રીતે શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ અને અકરણ વીર્યથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન એ બે ઉપયોગમાં આપોઆપ સમયાતઃ પરિણતિ થાય છે મોક્ષમાર્ગે જ્યાં યોગનું પ્રવર્તન છે તે શુદ્ધ વ્યવહારમાં જાય છે

હવે જ્ઞાન આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવા છતાં ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન કર્મપુદ્ગલોના આવરણ-વાળું છે તેમાં મન પર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન દેશથી પ્રત્યક્ષ છે એટલે આત્માનું સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપ નથી અને મતિશ્રુતજ્ઞાનમાં છદ્વિયો અને મનનું અવલબન લેવાથી તે બે જ્ઞાન પરાક્ષ છે તેથી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ નથી, પણ વધતી જતી શુદ્ધિની અપેક્ષાએ સમુચ્ચય જ્ઞાનને નિશ્ચય તત્ત્વમાં લીધું તેનું કારણ ‘કડમાંણે કડે’ મતિશ્રુત જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં ધાન્દ્ર્યો ફક્ત પોસ્ટલ એજન્સી જેવી છે તેથી તે દ્રવ્યક્રિયા કરે છે, મન ભાવક્રિયા કરે છે અને અનુભવ નિશ્ચય તત્ત્વનું કામ કરે છે

છદ્મસ્થ જ્ઞાનપૂર્વક વિચાર કરે છે ત્યારે દ્રવ્યમનોવર્ગણા દ્રવ્યની ક્રિયા કરે છે ભાવમન ઉપયોગનું (જ્ઞાનનું) કામ કરે છે અને નિશ્ચય તત્ત્વ તરફ લઈ જાય છે

હવે જ્ઞાન ક્રિયાનું એકત્વ— જ્ઞાનમાં ઉપયોગ લગાવવો તે પડિતવીર્યની ક્રિયા છે અને આત્માના ઉપયોગ પર્યાય રૂપ ચારિત્ર છે અને જ્ઞાનથી આત્માનો અનુભવ કરવો તે અનુભવ-જ્ઞાન છે. એવી રીતે જ્ઞાન અને ક્રિયાનું એકત્વ થયું અહીં મનોવર્ગણા સહચારી હોવાથી વ્યવહાર પણ ઉમેરે છે

આ ઉપરથી સમજાય છે કે વ્યવહાર અને નિશ્ચયમાર્ગ સહચારી છે અને ક્રિયા તે બંને માર્ગની સાથે ભેદ અભેદ સ્વરૂપ રાખે છે કારણ કે અપેક્ષાપૂર્વક ક્રિયા, જીવથી તેમ જ અજીવ પુદ્ગલથી થાય છે વ્યવહાર, પુદ્ગલના સહચારીપણામાં અને તેમાંથી છૂટવા માટે ઉત્પન્ન થાય છે

વસ્તુસ્વરૂપ સમજ્યા વગર, ભેદ અભેદ સ્વરૂપ સમજ્યા વગર જે ફાફા મારવામાં આવે છે તેથી કોઈ સંસાર તરીકે શકતું નથી, કે કોઈને તારી શકાતું નથી, પણ એટલું ખરું કે જેટલું સાફ કર્યું તેનું ફળ સાફ અને જેટલું ખરાબ કર્યું તેનું ફળ ખરાબ. પુણ્ય કર્મ કષાયથી પાપતત્ત્વમાં ફરી જાય અને પાપતત્ત્વ ધર્મધ્યાનથી નિષ્ફળ ગતી જાય. જ્ઞાનથી શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણ્યું હોય તો ઉપયોગ આવ્યે તેનું કામ કરશે. સમજ્યા વગર તો મારામારીમાં પડવું જ નહિ શુદ્ધ વ્યવહારને નિષેધવો નહિ નિશ્ચય તો નિષેધાય જ નહિ

જ્ઞાન અને ક્રિયામાં સામાજિક સંપર્ક

સામાજિક જીવનમાં જ્ઞાન અને ક્રિયા સહજાથી જ રહે છે. મોક્ષમાર્ગમાં એથી અવગણનાથી ૧૪ માં અવગણના સુધી ક્રિયા સાથે જ છે. અવગણનાને દેશર હોવા છતાં એક અથવા બીજા જાતમાં જ્ઞાન અને ક્રિયા સહજાથી છે એથી અવગણનાને સમજાવવા ૧૭ મોક્ષના આયત્તમાં પણ દેશર પ્રકારની ક્રિયા આવે છે. એ કે પાંચમા કે છપ્પતમા અવગણના એવું ક્રિયા ત્યાં ન હોય.

પાંચમા અવગણનામાં પ્રતિબંધિત જ્ઞાન હોય છે તે સર્વ ક્રિયા જ્ઞાન સહજાથી જ છે. જ્ઞાન વગરની ક્રિયા તે મોક્ષનો હેતુ તો નથી. છતાં પણ કષ્ટક નિવૃત્તિ રૂપે જ્ઞાન તો હોય જ અર્થ એ કે જ્ઞાન નિવૃત્તિ રૂપે જ્ઞાન ક્રિયા ત્યાં સમજાવવા અથવા સમજાવવા એટલે તે ક્રિયા દ્વન્ધ ક્રિયા થઈ અને અવગણના પણ અવગણના દ્વન્ધ અવગણના રૂપે અથવા, પછી રીતે તે અવગણના પહેલું છે. આવી રીતે જ્ઞાન અવગણનાની પણ દ્વન્ધ ક્રિયા હોય છે. જ્ઞાન ક્રિયા નિવૃત્તિ રૂપે હોય અથવા સમજાવવા (આત્મજ્ઞાનપૂર્વક) હોય અને ક્રિયા પ્રયોજન પ્રમાણે હોય છે.

આત્મે અવગણનાથી જ્ઞાન અને ક્રિયા સમજાવવા જ હોય. સામાજિક માર્ગમાં પણ અજ્ઞાન રૂપે જ્ઞાન અને ક્રિયા સમજાવવા રૂપે ક્રિયા સહજાથી હોય. જ્ઞાન અજ્ઞાન અને ક્રિયા સમજાવવા કે દ્વન્ધવિધિ રૂપે સમજાવવા અથવા કાલે સમજાવવા

આવી રીતે જ્ઞાન ક્રિયા સહજાથી હોવા છતાં દેશર જ્ઞાનની વિશેષતા કરે છે અને ક્રિયાને મર્મ માને છે તે એકાંત ક્રિયાવાદી છે અને જ્ઞાનની વિશેષતા કરવાથી અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનને કાલે મિથ્યાત્વ દેવાય. કાલે મોક્ષની મર્મની સાત પ્રકારનો ઉપદેશ કે સુચોપદેશ કે સુચ જ્ઞાનપૂર્વક જ થાય છે.

બીજા દેશર ક્રિયાની વિશેષતા કરે છે અને જ્ઞાનની જ ઉપયોગિતા માને છે તે એકાંત જ્ઞાનવાદી છે અને ક્રિયા કરવા હોવા છતાં ક્રિયાને નિષ્ફળ કરે છે તેથી જ્ઞાન અજ્ઞાન નથી અને આત્મ જ્ઞાનની જગ્યાથી મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થાય છે તેથી અજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે.

સમજાવવા જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મોક્ષ થાય છે એવું જ્ઞાન છે અને જ્ઞાન અને ક્રિયાવાદીને સમજાવવા ક્રિયા છે તેથી કાલે એ છે કે જ્ઞાન જ્ઞાનની સાથે તપ રૂપે ક્રિયાને માન્ય રાખે છે અને ક્રિયાને કાલે જ્ઞાનની આરાધના કરે છે અને ક્રિયાવાદી સમજાવવા અને જ્ઞાનપૂર્વક સાથે, તપરૂપે ક્રિયા કરે છે.

જ્ઞાન અને ક્રિયામાં સામાજિક સંપર્ક અસપર્શ પોતી રીતથી થાય છે જ્ઞાનને દેશર દેશર નહિ આપણે જોઈએ કે જ્ઞાન કેવી રીતે મળે છે. ૧ પાંચમાથી, સાતમાથી, ન સમ નય તે અને તે રીતે જ્ઞાનને કે સમજાવવા કરીને વારંવાર જ્ઞાન નિરીક્ષણ કરવાથી, મર્મક્રિયા કરવાથી, મિત્રન કરવાથી સમજાવવાથી, જ્ઞાન થાય છે.

બેદો સજ્જાય રૂપી અભ્યતર તપના બેદોમાં પડે છે અને ચિતન, ધ્યાન (અભ્યતર તપ)ના બેદમાં આવે છે ત્યારે આ અભ્યતર તપ શુ ક્રિયા નથી ?

જો આ ક્રિયાની અવગણના કરી તો ૭-૮ કર્મના આસ્રવ બધની સાથે મુખ્યતાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ પડે છે અને કિલ્લિની ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને શુદ્ધ ક્રિયાવાદીને તેનો ગુણાકાર થાય છે કારણ કે જ્ઞાનીને દબી અને ખોટો કહેવાથી જ્ઞાનને દબ અને અસત્ય આડકતરી રીતે કહ્યું તેથી તેને વિરાધના થઇ એટલું જ નહિ પણ દબનો અર્થ પણ તેને જાણ્યો નહિ

જે એકાંત રીતે ક્રિયાને નિષેધતો હોય અથવા અજ્ઞાની હોવા છતાં પોતાને જ્ઞાની કહે તે દબ છે, જે કોઈ ગુણ રહિત હોય તે તે ગુણ પોતામાં છે એમ જે ખીજીને બતાવે તે દબ કહેવાય એટલે ક્રિયાવાદ ઉપરાંત જ્ઞાનીને અજ્ઞાની બનાવ્યો હવે જો તે જ્ઞાની પોતાને જ્ઞાની તરીકે પણ જાહેર ન કરતો હોય તો “ એકાંત ક્રિયાવાદ ” દબ અસત્ય વગેરે દોષોનો ગુણાકાર થયો કહેવાનું એટલું કે જ્ઞાનની સાથે ક્રિયાનો સર્વથા અજાવ માનવો તે મિથ્યાત્વ છે

હવે જ્ઞાન સમકિતરહિત ફક્ત જાણપણારૂપે હોય તો પણ તે મેળવવામાં જે સજ્જાય અને ધ્યાનનો ઉત્પાદ થાય છે તેથી અકામ નિર્જરા અને પુણ્યબધ થાય છે અને સમકિતસહિત હોય તો સકામ નિર્જરા (મોક્ષનો હેતુ) મુખ્યતામાં છે

ક્રિયાના વિકલ્પ ઘણા પડે છે ૧. સસાર-બ્રમણની ક્રિયા તે આસ્રવરૂપે જ છે

૨. ઉપયોગશૂન્ય ધ્યાનમાં અકામ નિર્જરા વધે છે કે આસ્રવ વધે છે તે કેવળી જ જાણે, કારણ કે શુદ્ધ કે શુભ ભાવમાં મન ન હોય તે ઉપયોગશૂન્ય ક્રિયા થઇ પણ તે મન કંઈ શૂન્ય રહેવાનું નથી; તેને ધર્મધ્યાનમાં ન જોડો તો આર્તધ્યાન અને રૈદ્રધ્યાનમાં જશે,

૩. સમકિતરહિતની દ્રવ્યક્રિયાતે અકામ નિર્જરાના અને પુણ્ય બધના હેતુરૂપે થાય પણ મોક્ષમાર્ગમાં તે નથી, પરંતુ આગળ ઉપર તે ક્રિયાના ફળરૂપે સારા સંભોગો પ્રાપ્ત થાય તો સમકિત પમાય અને પછી સમકિતપૂર્વક ક્રિયા થાય

૪. જ્ઞાન અને સમકિત સહિત ક્રિયા તો મોક્ષના હેતુજ્ઞ છે

હવે ‘એકાંત જ્ઞાનવાદી’ ક્રિયાનો કેવી રીતે નિષેધ કરે છે તે જોઈએ. તે કહે છે કે —

સામાયિક, પ્રતિકંભણ, પૌષધવ્રત માટે ક્રિયા તથા આસ્ત્રિ વગેરે નકામાં છે તે કરવાથી દુર્ગતિ થાય છે

આ બાબતનો ખુલાસો એ છે કે, વીતરાગભાષિન ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે તે ખરો જ્ઞાની નથી કારણ કે તેણે ક્રિયાનો માર્ગ જાણ્યો નથી તેથી તે આગધક નથી પણ વિગધક છે

શક્તિ એમ છે કે સવર અને નિર્ગુણના હેતુભૂત બે કિયાઓ છે તે એક તરફથી આત્મવના નિર્મિતોનું બારણું બંધ કરે છે અને બીજી બાજુ આત્મભાવ (આત્માના શુદ્ધ ગુણો) કેળવવાનો રસ્તો સાફ કરી આપે છે મારે આવી કિયાને નિષેધ કરવો એનો અર્થ એ જ કે પ્રાક્ષરના ધોરી માર્ગ બંધ કરવો તેથી વિરા મના અને કિશ્કીની વાવ ઉત્પન્ન થાય છે

જો કોઈ કિયાનું શ્રદ્ધા ન બાંધતું હોય અને કિયા કરે તો તેને મોક્ષનો હેતુ એવો નથી તે જાણ્યાર છે પણ તે કિયાના પુરુષના કૃપા પ્રત્યાપે તેને સારા સંચોનો મળવનો સભવ છે તેના લાભ લઈને યાન, ક્ષત્ર અને ચરિત્રની સમજણ પડે અને તેની આરાધના કરી શકે

કુદરીકે સાધુ થયા પછી હજાર વર્ષના સયમ ઉપર પાણી જેવી દ્રવ્ય તે વાત શુદ્ધ છે પણ અદ્ધિ યાન કે કિયાનો હોય નથી. કુદરીકે યાન અને કિયાથી જો નિર્ગુણ સ્ત્રી અને પુરુષ બાંધ્યું તે આત્મવ અને અમથી આત્માને કુદરીકે કુદરીકે બરી દીધા અને અશુભ ભાવથી પુરુષ જેવાઈ પણ કદાચ એટલે જાગી નરો ગયો અને તેનો કદાચ પત્તો નથી એટલે તે અધ્યાન અને કુચરિત્રની પદ્ધતિ લેયો, પણ જો પદ્ધતિ ન થાય તો તે અચળ વધે જ

એક પૂર્વના યાત્રી પણ શુદ્ધ ભાવોના ત્યાગ કરી અશુભ ભાવોમાં ઉડ્ય કરી બધાં તે તેમની પણ કુદરીકે જેવી દસ થાય, પણ ઉદ્ધત અર્થે પુરુષ પદવર્તનની અર્થે તે મોક્ષ ભવ જ જો કોઈ યાત્રી શક્તિનો લાભ લઈને આત્મભાવ ન કેળવે તો તેના હાથમાં એ કિસ્મત માર્ગમાં તે લાગુ પાડી સકાય નહિ એટલે કિયાઓ, નિષેધ પણ શકે જ નહિ. વળી આત્મભાવ કેળવે તો યાન પૂર્વકે કિયાજ છે.

વીતશત્રુ-પ્રકાશિત કિયાને ઊઠીને પાતાની બનાવટી કિયા ઉત્પન્ન કરીને પાતે તેમાં ફસાય અને બીજાને તેમાં સમાવે તો તો પાતાના કોષોનો ગુણકાર થાય. જીવનો સ્વભાવ છે કે કદાચ તે કદાચ કિયા કરે છે તેથી અરી કિયા એટલે તો બોલી કિયામાં એકાદ પાતે કિયા કરે જતા અકિયાવારી થાય. ખરી કિયાને બાંધે એટલી કિયા કરે, આવી રીતે કોષોનો ગુણકાર થયો તેથી અનંત સસારે જમલ કરતુ પડે.

એમ અને કે જ્ઞાનવાદી અથવા કિયાવાદી પેત્રપેતાનાં કોષો ફર કરીને શુદ્ધ ભાવમાં નોખાય તો સસારનો પાર પામી ભવ, પણ ન સુધરે ત્યાં સુધી તો રખાઈ ખરી જ

યાનની સક્રિયા સ્વભાવ અને આત્મી થાય છે અને તેમાં યાન ઉપરોચ્ચ હોય છે અને તેનું કૃપા છે મોક્ષ છે. વીતશત્રુભાષિત કિયાના દરેક ભેદમાંથી આત્મભાવ થી અનુભવ યાન કેળવી શકાય છે, એટલે પર્વજ્ઞાન અને શુદ્ધજ્ઞાનમાં યાન અને કિયાનું એકાદ થાય છે. એટલે યાન દારો અથવા કિયા દારો જો આત્મભાવ (આત્માના શુદ્ધ ગુણો) કેળવી ન શકે તો પછી તે યાનને કે કિયા શુદ્ધ રહે ન / કહેવાય અને તે મોક્ષનો હેતુ નથી.

પણ એટલું છે કે એકાંત સસારના આશ્રવમા પડી રહેવા કરતાં દ્રવ્યજ્ઞાન અને દ્રવ્યક્રિયાવી નરક નિગોદને બદલે મનુષ્ય કે દેવતો બલ મળે અને આગળ ઉપર વધવાનો પણ વખત મળે, પણ અરસપરસ એક બીજાની અસાતના કરવાથી અરસપરસ વિરોધના અને જુદાં વિવાદ ઉત્પન્ન થાય છે તેના કળ બહુ માફા હોય છે માટે શુ હેય છે અને શુ ઉપાદેય છે તે વિવેકપૂર્વક સમજ લેવું જોઈએ

ક્રિયામા ગુણગ્યાનો ૧ થી ૧૪ છે પહેલા ત્રણમા 'અજ્ઞાનક્રિયા કે શુષ્ટ ક્રિયા કે ઉપયોગ મહિત ક્રિયા હોય, બાકીના ગુણગ્યાનમા સમકિત સહિત જ્ઞાન-ક્રિયા છે જે કે ૪થા ગુણસ્થાનમા ત્રીનો નથી અને ૧૪મા ગુણગ્યાનમા કોઈ યોગજન્ય ક્રિયા નથી જ્ઞાનમા ગુણસ્થાનો ૪ થી ૧૪ અને સિદ્ધ ભગવાન છે

કાયાથી અને વચનથી જે કામ થાય છે તે દ્રવ્યરૂપે છે અને મનમા જે થાય છે તે ઉપયોગપૂર્વક થાય છે તે સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક હોય કે ફક્ત ખ્યાલ રૂપે હોય

ખરૂ જ્ઞાન અને ખરી ક્રિયા એક અથવા બીજી રીતે સહચારી હોય પણ સુખ્યતાની

અપેક્ષાએ કોઈ જ્ઞાનની આગધના કરે, કોઈ ચારિત્રની આરાધના કરે, કોઈ જ્ઞાન અને ચારિત્રની થોડી થોડી આગધના કરે, કોઈ તે બનેની ઉત્કૃષ્ટ આગધના કરે

જ્ઞાનનું અણર્થ અભિમાન (જ્ઞાનમદ) છે અને ક્રિયાનું અણર્થ નિંદા, ધર્ષા અને શદ્ય છે. આ અણર્થો કોતરતાં કોતરતાં સમૂળગા મૂળ વસ્તુઓનો નાશ કરે છે એટલે અણર્થ યાય કે તત્ત જ તેની દવા કરવી દવા ભાવનાથી થાય છે તે માટે ૪ સમકિત ભાવના (મૈત્રી, પ્રેમોદ, કરુણા, માધ્યસ્થ) અને અનિત્યાદિ ૧૨ ધર્મ ભાવના દવા રૂપે છે તેમાંથી જે લાગુ થાય તેનો તે જ વખતે પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે ઉપયોગ કરવો જોઈએ

જેને જ્ઞાન કે ક્રિયા દ્વારા પેટ ભરવું છે, આદર સત્કાર પામવાની ભાવના છે, આલોક પચોડના સુખની ઇચ્છા પૂરી કરવી છે, સઘની કમીટીના સભાસદ થવું છે, બંધા સાધુ કે વ્રાતકમા આગળ પડતા કહેવગવવું છે, તેમણે મોક્ષના સુખની આશા રાખવી નહિ

ધ્યાન રાખવું કે જ્ઞાન તેમજ ક્રિયા, પરપરાએ મોક્ષના સુખના કારણ રૂપે છે તો છેજ, પણ પ્રત્યક્ષ એટલે તેમનો ઉપયોગ કરતી વેળાએ પણ સુખરૂપ ને સાતરસ અથવા સમતારસ છે તે આત્મિક રસ છે તે પૌંડ્રગણીક ઇન્દ્રિયોના વિષય રૂપે નથી પણ ખરા આત્મિક સ્વરૂપે છે તે રસ જેને ઉત્પન્ન થાય તેણે પોતાની જ્ઞાન કે ક્રિયાનું સાર્થકપણ સમજવું

એ જ્ઞાન અને ક્રિયાનું રહસ્ય સમજાય તો જૈન સમાજમાં થતાં સંઘર્ષો, કલેશ, આપામુદી, મતભેદો અને સંપ્રદાયવાદ આપોઆપ ઓછા થઈ જાય અને વીતરાગની, ખરી આજ્ઞા, ઋણુતામાં ઉપયોગ રહે તો તે સર્વ દોષો અદ્રશ્ય થઈ

ભવ્ય એટલે પાતાની ઈને વ્યક્તિગત કે સમુદ્ધ (સમ્રાજ્ય રૂપે માની લીધેલા) ખર્ચ અને તેમજ હિતસાધક કે લેણી વીતરાગની વ્યાખ્યાનુ સ્થાન રહેલું નથી તે જ સર્વ રાષ્ટ્રની મુળ ઉત્પત્તિનું કારણ છે

માટે કે ભવ્ય જ્યોત્સના અને વીતરાગની વ્યાખ્યા, શુદ્ધ ઉપયોગ અને સરજામાં સાવ-ધાન થયેલો અને મથાસકિત ક્રિયા કરે, જલ્પ જ્ઞાન અને ઈર્ષ્ય તે આચળ જ સખે. ઉદ્દેશ્યોએ કુલપાનના ઉપયોગમાં રહી જ ઉપદેશ વ્યાપરો. તેમના ઉપર બહુ અવાજારી છે તેમજ કા તે એકાદ (એકમાર્ગમાં) આચળ વધે છે અથવા વિરોધનાથી સૌની પાછળ પડી જાય છે તે બહુ નહિ.

વ્યવહાર

વ્યવહાર એટલે પ્રવૃત્તિ, વ્યાપાર, ક્રિયા, વર્તન, કામકાજ તેના બે ભેદ છે—શુદ્ધ વ્યવહાર તે મોટા માર્ગના અને અશુદ્ધ વ્યવહાર તે સહાર માર્ગના. અશુદ્ધ વ્યવહારના બે ભેદ તે શુભ અને અશુભ વ્યવહાર.

પહેલાં ત્રણ ગુણધર્મ મુખી ફક્ત અશુદ્ધ વ્યવહાર છે. તેનાં ઉપર ચાર નમ ઉતારે છે—

૧. નિરમ નમ—અહીં ત્રિશાકિત શુભાશુભ કારણને કાર્પ માત્રમાં આવે છે અને ભાવ દેખાય ઉપર વધારે ખાન વ્યાપવામાં આવે છે.

૨. સમ્મદ નમ—શુભાશુભ કર્મના સમય, નામ.

૩. વ્યવહાર નમ—શુભાશુભ કાર્પ કરવામાં આવે છે અને કાર્પનું ફળ અનુભવાય છે.

૪. સ્વચ્છ નમ—શુભાશુભ કર્મ ફળમાં મુખ્યદુર્ગત વેદન થાય છે.

ચોથાથી ૧૪મા ગુણધર્મ મુખી અને સિદ્ધિરેખામાં પ્રવેશવા મુખીના વ્યવહાર શુદ્ધ છે કારણ કે તેનાં નિષ્પન્ન તત્ત્વની સમ્પાદના અને છેલ્લે સર્વજ્ઞ નિષ્પન્ન તત્ત્વ સિદ્ધિ સ્વરૂપ મુખી પ્રવેશાય છે. શુદ્ધ વ્યવહાર ઉપર ત્રણ નમ ઉતારવામાં આવે છે.

શાબ્દ નમ તેના ગુણધર્મ ૪ થી ૭.

સમસિદ્ધ નમ તેના ગુણધર્મ ૮ થી ૧૪

એક જૂન નમ તેનાં ૧૪મા ગુણધર્મનો અંતિમ સમય અને સિદ્ધિરેખામાં પ્રવેશ

શાબ્દ નમ ગુણધર્મ ૪ થી ૭ તેના ઉપર પાંચ નમ ઉતારવામાં આવે છે—૧ નિરમ નમ—પ્રાક્ષની કુખ્યા, જેને મોઢાની કાળ નથી તે એક જાસડી પણ મુદ્ધ વ્યવહારમાં નથી. મોઢા એટલે સર્વ કર્મ અને બંધનોથી મુક્તિ અને પાડી જાય અર્થ નમ થાય તે જ મોઢા.

૨. સમ્મદ નમ—પાતાની આપસપામાં સિદ્ધિ ભગવાન સમ્પાદના આપસ પ્રવેશ

છે એટલી દ્રઢતા અને તે પ્રગટ કરવા માટે ગુણ સંગ્રહ થાય છે

૩ વ્યવહાર નય—સસારી વ્યવહારથી નિવૃત્તિ અને જ્ઞાનદર્શન-આશિષ-તપ-વીર્યના આચારમાં પ્રવૃત્તિ અને આત્માના ગુણો કેળવવા તે

૪ ઋગુસ્મૃત નય—સંવેગ અને નિર્વેદ ભાવ.

૫ શબ્દ નય—પરભાવોનો ત્યાગ અને સ્વભાવોનો અનુભવ.

સમભિરૂઢ નય—ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૩, તેના ઉપર છ નય ઉતારવામાં આવે છે—

૧ નિગમ નય—સમભાવ, શાંતિ, સમતા.

૨ સંગ્રહ નય—શુદ્ધ આત્મસત્તાનું સ્થિર ધ્યાન

૩ વ્યવહારનય—નિજ આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા (શુક્લધ્યાન)

૪ ઋગુસ્મૃત નય—શુદ્ધ ઉપયોગ

૫ શબ્દ નય—ક્ષાયક ભાવ.

૬ સમભિરૂઢ નય—સમાધિ ગુ. ૧૨, સયોગી કેવળી ગુ. ૧૩ અયોગી કેવળી ગુ. ૧૪

અપેક્ષા—નિશ્ચયથી કડમાણુ કડે

એવશ્યુત નયમા—૧૪મા ગુણસ્થાનનો અતિમ સમય તે મોક્ષ અને સિદ્ધક્ષેત્રમાં ગમન અને સ્થિરતા અહીં સુધી શુદ્ધ વ્યવહાર થયો, પછી વ્યવહાર બંધ થાય છે કારણ કે અક્રિયપણુ પ્રાપ્ત થાય છે

સિદ્ધ ભગવાન સર્વથા શુદ્ધ નિશ્ચય નયમાં છે પણ તેમને અકરણ વીર્ય અને પારિમાણિક ભાવ છે તેથી સાત નય દ્વારા આવી રીતે અવલોકન થઈ શકે—

૧ નિગમ નય—શુદ્ધ આત્મા (પરમાત્મા) શુદ્ધ ચેતના

૨ સંગ્રહ નય—નિરાવરણ નિર્મળ) અસખ્યાત પ્રદેશ, કર્મ અંગ્રહણુ

૩ વ્યવહાર નય—અલોકના આકાશ અને લોકના છ દ્રવ્યના ત્રિકાળિક ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ્યના જ્ઞાતા દ્રષ્ટા.

ઋગુસ્મૃત નય—શુદ્ધ પારિમાણિક ભાવનો સ્વાભાવિક ઉપયોગ, તે જ્ઞાન અથવા દર્શનમાં પરિણતિ

૫. શબ્દ નય—ક્ષાયક સમકિત અને ક્ષાયક ભાવ

૬ સમભિરૂઢ નય—કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમકિત, અનંત અવ્યા-બાધ, આત્મિક સુખ, અક્ષય સ્થિતિ, અગુરૂલધુપણુ, અરૂપીપણુ અને અક્રિયપણુ.

૭ એવશ્યુત નય—નિજ સ્વરૂપમાં લીનતા.

પહેલા વ્યવહાર અને નિશ્ચયની ભિન્નતા ડરી, અને અહીં શુદ્ધ વ્યવહારમાં નિશ્ચયને શરૂઆતથી છેવટ સુધીમાં અંતર્ગત કર્યું. ગુણસ્થાન ૧૨ સુધી, નિશ્ચય તત્ત્વ

પામવા માટે શુદ્ધ વ્યવહારમાં ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ થતી નથી. ત્યારનાં નિમિત્ત ક્રિયા આપોઆપ થાય છે. તેમાં પ્રયત્ન નથી. તેથી સર્વથા નિર્ગુણ છે. પણ સયોગીપણુ હોય ત્યાંથીયે થોડા પ્રયત્નોત્તર ગેટ્થી જ શુદ્ધ વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિ છે.

ગુરુસ્થાન ૪ ૫ અને ૬ સુધીમાં ગેટ્થુ કામ મોટા માર્ગનું છે તેટલું શુદ્ધ વ્યવહારનું સમગ્રનું બાકીનું અશુદ્ધ વ્યવહારનું સમગ્રનું. પણ તે અશુદ્ધ વ્યવહાર મદ થયો નથી. એ ગુરુસ્થાન ૭માં શુદ્ધ વ્યવહાર છે પણ સરેરાશ શુદ્ધ વ્યવહાર મદ અશુદ્ધ. કુલક મેલુની શુદ્ધ વ્યવહાર વર્ધમાન પરિણામમાં હોય છે.

આ ઉપરથી સમજાવે કે નિમિત્તની પ્રાપ્તિના વ્યવહાર શુદ્ધ છે. શુદ્ધતાનું કારણ શમદોષની મદદ અને સુધારિત છે અને સમજિતને લાભે લિપ્તતા પ્રમાણે ક્રિયા થાય છે. આ ઉપરથી વ્યવહાર અને નિમિત્તનો એકત્વવાદ અને જ્ઞાન ક્રિયાનો એકત્વવાદ ઉભી નથી, તેનું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે.

સમજાવદર્શન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનની સાથે કોઈ અલોચ સ્વરૂપ
ધરાવતા સત્ય”નું ૧૫ દ્રવિથી અવલોકન

સત્ય

સત્ય સમ્મ સર્વ ઉપરથી નીકળ્યો છે. સર્વ એટલે ગુણ-કાળમાં જે અસ્તિત્વમાં છે તે એક કાળમાં નિત્ય છે તે દ્રવ્ય છે.

દ્રવ્યો મૂળ છે તે તમાં ધર્મોસ્તિકાચ અધર્મોસ્તિકાચ આકાશસ્તિકાચ એક એક દ્રવ્ય છે. દ્રવ્ય અને પુરુષના દ્રવ્યો અનત અનત છે અને કાળ અનેક પ્રકારે વર્તે છે તે દ્રવ્યો એક જ અવસ્થામાં સ્થિ સંજ્ઞા નથી પણ સુદી સુદી અવસ્થાઓમાં રહે છે. તે અવસ્થા દ્રવ્યના પર્યાય રૂપે છે. અવસ્થા બદલાય છે ત્યારે નવીન અવસ્થાનો ઉત્પાદ થાય છે તે જ વખતે સુદી અવસ્થાનો નાશ (ભંગ) થાય છે.

વસ્તુ દરેક દ્રવ્યમાં પોતાપોતાના સ્વાભાવિક ગુણો હોય છે તે ગુણોની અવસ્થા પણ બદલાય છે. એટલે અવસ્થા (પર્યાય) દ્રવ્યના ગુણોના વર્તે છે એટલે દ્રવ્યો પોતાપોતાના ગુણ પરિણામ જે રીતે રહે છે તેને જ્ઞાનથી જાણવા અર્થથી જાણવા, વ્યવસ્થા પ્રકાશમાં મુકવા અને કાળથી નિજ દ્રવ્યની શુદ્ધતા પ્રત્યે વર્તન કરવું તે સ્વયં છે. પરંતુ જાણવા પ્રકારના સ્વયં જ્ઞાનથી ત્વરે છે ત્યારે દુનિયામાં જ્ઞાનથી વધારે છે તેમના આધારના અને કષ્ટક પ્રવૃત્તિ માટે જે સત્ય વ્યવહાર મોક્ષપ્રસિદ્ધ છે તે પણ આધારિક સત્ય છે.

સ્વયં વિશેષ સ્વરૂપ સમગ્રસ્વરૂપ માટે સ્વયં ગુદી સુદી દૃષ્ટિએ તથાસ્તુ બોધ્યો. તેમાં પ્રથમ સાત નમ્બી સ્વરૂપ સ્વરૂપ જ્ઞાપાય છે.

નિગમ નમ્બુ. સત્ય - નિગમ નમ્બુ બાલજ્ઞાન અને લોક સમ્યક ઉપર આધાર રાખે છે અને વ્યવહાર નમ્બુ સુધી પહોંચે છે. આવા સંનિર્મિત સત્ય જ્ઞાપાના ૧૦ કોડ વ્યા

વ્યવહાર ભાષાના કેટલા બેદો નિગમ નયના સત્યમા દાખલ થાય છે. જેમકે છે પુરૂષ પણ નાટકમા સ્ત્રીનો પાઠ લીધો છે તેથી સ્ત્રી કહેવાય. સાધુના વેષમા દુરાચારીને લોક સાધુ કહે લોકડા બળે છે પણ ચુલો બળે છે એમ કહેવાય. હસમા નિશ્ચયની પાચે રગ છે પણ ધોળો છે એમ કહેવાય.

સંગ્રહ નય — સામાન્ય સત્તા બતાવે છે તે વ્યવહાર નયનુ સત્ય અથવા સર્વ પ્રકારના સત્યોને એક સામાન્ય શબ્દ 'સત્ય'મા મૂકે છે.

વ્યવહાર નયમાં સત્ય — અહિ સત્ય મન અને વચનયોગ, વ્યવહાર મન તથા વચનયોગ અને તેને મળતુ વર્તન આવે છે એટલે મન, વચન અને કાયાથી અસત્ય વિચારવુ નહિ, બોવુ નહિ અને કાયાથી અસત્ય ચેષ્ટા કરવી નહિ, અહિ ત્રણ યોગની સાથે ત્રણ કરણ લાગુ પાડીને નવ-કોટિના પ્રત્યાખ્યાન સાધુ લે છે એટલે મન વચન અને કાયાથી અસત્ય કરવુ નહિ ડગવવુ નહિ, અને કરતા પ્રત્યે બહુ જાણવુ નહિ તેમા ભૂતકાળના દોષો માટે પ્રાયશ્ચિત નિવૃત્તિ, વર્તમાન અને ભવિષ્યમા અસત્ય કરવું નહિ વગેરે બેદો લાગુ પાડવા સાધુ નિશ્ચય સત્યના ધ્યેયપૂર્વક વ્યવહાર નયનુ સત્ય આચરે છે

ઋગ્વેદસૂત્ર નયમાં સત્ય—આ નય સત્યમા વર્તમાન ઉપયોગ બતાવે છે ભુત અને ભવિષ્યની વાત કરતી નથી. વર્ણી સાધાગણ્યુરીતે વ્યવહાર નયમા જાય છે અને મોક્ષ માર્ગમા શબ્દ નયમા જાય છે

શબ્દ નયનું સત્ય—આ લેખમા પ્રથમ સત્થી શરૂઆત કરીને જે વ્યાખ્યા કરી તે વ્યાખ્યા પ્રમાણે શબ્દ નયની પ્રશ્નણા થાય છે અને સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ અને મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશમાન થાય છે

સમભિરૂઢ નયનું સત્ય—અહિ સપૂર્ણ સત્ય પામવાની તૈયારી છે તે ક્ષપક શ્રેણી છે

એવ ભુત નયનુ સત્ય—તે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન તે સંપૂર્ણ સત્ય છે

હવે ચાર નિક્ષેપામા 'સત્ય' મૂકાય છે

નામ સત્ય—'સત્ય' એવી નામ સત્તા વગર કોઈ વ્યવહાર થાય નહિ, અહિ નામ નિક્ષેપના ખીજા બેદોની જરૂર નથી.

સ્થાપના સત્ય—'સત્ય' એવી વિધિ (અક્ષર)મા સ્થાપનાની પણ સૂત્ર જ્ઞાન માટે જરૂર છે. અહીં સ્થાપનાના ખીજા બેદોની જરૂર નથી.

દ્રવ્ય સત્ય—તેના બે બેદ—

(૧) આત્મથી દ્રવ્ય સ્વયં-તે ઉત્પોગ વગર સ્વયં વિષયક સામ્યોનો અભ્યાસ કરવા તે અભ્યાસ કર્યો છે પણ ઉત્પોગમાં નથી.

(૨) નો આત્મથી દ્રવ્ય સ્વયં તેના ત્ર્યુ બેદ—

(૧) સ-સરીર દ્રવ્ય સ્વયંસ્વયં ભાવમાં રહીને જેણે કાળ કર્યો છે તેનું સ્વયં.

(૨) ભવ્ય સરીર દ્રવ્ય સ્વયં=અવિચિત્રમાં સ્વયંનો આસપાસ ફરતો હતો.

(૩) સરીર અતિરિક્ત દ્રવ્ય સ્વયં-તેના ૩ બેદ—

(i) શૌકિકનો આત્મથી દ્રવ્ય સ્વયંઓક વ્યવહારમાં જેની ભાવ સ્વયં મળ્યા છે અને વર્તન વ્યવહારથી પ્રાપ્તિયુક્ત મળ્યા છે.

(ii) શૌકીય નોઆત્મથી દ્રવ્ય સ્વયં—સ્વયં તત્ત્વના સ્વયં વગર અભ્યાસ સમય દર્શન વગર શૌકીય જ્યાં જેનું વચ્ચે અને વર્તન વ્યવહારથી સ્વયં મળ્યા છે.

(iii) કુપ્રાપ્તિ સ્વયં—કુપ્રાપ્તિ, કુર્જનિયા સ્વયં જ્ઞાતિયા=કુર્જન, કુપ્રા અને કુર્જનની માન્યતાવાળું એટલે માન્ય વિષય પણ તાત્ત્વિક રીતે એકદુ+વચ્ચે ભાવમાં મુકાએક સ્વયં એટલે સંપૂર્ણ સ્વયંથી જે પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી વિષય વચ્ચે અને વર્તન છે જ્યાં તે સ્વયં માનવામાં આવે છે આ ભાવ કરવા થાય છે.

ભાવ સ્વયં—તેના બે બેદ—૧ આત્મથી ભાવ સ્વયં—શુદ્ધ સ્વયં તત્ત્વોનો ઉત્પોગ-પૂર્વક અભ્યાસ. ૨ નોઆત્મથી ભાવ સ્વયં—સ્વયં આત્મરચિત્તમાં જેના ભાવ છે તેવા છતાં.

હવે સ્વયંના ચાર પ્રમાણ આપે છે.

આત્મ પ્રમાણ સ્વયં—જા = આત્મ + ચમ = પ્રત્યક્ષ એટલે જેને ત્રિકાલિક કર્યો દ્રવ્ય-કેવ-કાળ-ભાવ સ્વયં રૂપે આત્મ પ્રત્યક્ષ છે એના સંપૂર્ણ સ્વયં વચ્ચેનાર કેવળજ્ઞાન અને કેવળી ભાવવાના પ્રત્યક્ષો જેમાં છે તેવા સામ્યોના જે સ્વયં પ્રત્યક્ષ છે તે આત્મ પ્રમાણ સ્વયં છે. જ દ્રવ્ય અને નવ વસ્તુ આત્મ પ્રમાણ સ્વયં છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સ્વયં-તેના બે બેદ—

૧ આત્મ પ્રત્યક્ષ તેના બે બેદ—(૧) સંપૂર્ણ પ્રત્યક્ષ સ્વયં તે કેવળજ્ઞાન. (૨) દેશ પ્રત્યક્ષ—સ્વયં અવધિવાન અને મદ્ય-વર્ણવાન.

૨ ઈન્દ્રિય અને મન પ્રત્યક્ષ તેના બે બેદ.—(૧) મોક્ષમાર્ગનું સત્ય. (૨) વ્યવહાર સત્ય આટલા બેદોથી મત્ત્ય પ્રત્યક્ષ રીતે સાબિત કરી શકાય છે

અનુમાન પ્રમાણ સત્ય—કોઈ ચિન્હ જોઈને વસ્તુને સત્ય માનવી જેમ કે યત્રની મદદ વગર પોતાની મેળે મનનાગમય કરે તે છવ હોવો જોઈએ સ્વપ્રત્યક્ષ આભાસથી પોતાના છવનો નિશ્ચય ઠગ્વો. ત્યાં પરંપર તત્ત્વોમા વિરોધ નથી અને વિરોધાભાસ હોય તેનો સમન્વય થાય છે. અને અપવાદ વગર સર્વ છવોને કલ્યાણકારી છે તે સત્ય ધર્મ છે

ઉપમા પ્રમાણ સત્ય—સાગર અને પદ્યને કોઈએ માપ્યું નથી પણ સાગરોપમકાળ અને પદ્યોપમકાળ સત્ય છે ઢાગ્ય ક સપૃશ્ન સત્યની પ્રત્યક્ષ છે

વ્યવહાર સત્ય—વ્યવહારના માર્ગોનુસારીપણાની રીતે જે સત્ય ગણાતુ હોય તે વ્યવહાર સત્ય છે ત્યાં મોક્ષમાર્ગનું લક્ષ હોય કે ન હોય પણ વ્યવહાર સત્ય અનીતિનો નિષેધ કરે છે

નિશ્ચય સત્ય—મોક્ષમાર્ગમા સત્ય વચન (ભાષા સર્મિત) અને સત્ય વર્તન. વ્યવહારિક મત્ત્ય વચન પણ મોક્ષમાર્ગમાં અમત્ત્ય છે જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્રમા ગમણતા તે નિશ્ચય સત્ય છે

સામાન્ય સત્ય—તે લોઢ વ્યવહારનુ સત્ય છે.

વિશેષ સત્ય—તે મોક્ષમાર્ગનુ મત્ત્ય છે

દ્રવ્યથી સત્ય—(૧) ઉપયોગ વગરનુ સત્ય (૨) શુદ્ધ ધ્યેય વગરનુ સત્ય. (૩) બહારથી સત્ય, અદરથી અસત્ય.

(૪) સત્ય દ્રવ્ય—સત્ય દ્રવ્યો જ પ્રકારના છે

ક્ષેત્રથી સત્ય—(૧) લોક અલોક ક્ષેત્ર સત્ય છે (૨) એક દેશમા એક વસ્તુનું અમુક નામ હોય, બીજા દેશમા તે નામનો વિપરીત અર્થ થતો હોય પણ પોત પોતાના ક્ષેત્રને હિસાબે તે સત્ય ગણાય.

કાળથી સત્ય—(૧) કાળથી દ્રવ્યો પર્યાયાતર પામે છે, જે કાળે જે પર્યાય હોય તે કાળે તે પર્યાયથી તે દ્રવ્ય સંજોગધત થાય. (ય) અમુક વખતે અમુક રીવાજ સાચો ગણાય કાળાંતરે તે જ રીવાજ ખોટો ગણાય.

ભાવથી સત્ય—માસતુસ મુનિના શબ્દો બરાબર ન હતા પણ ભાવથી સત્ય હતા તેથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કયું.

દ્રવ્ય—સત્યનુ દ્રવ્ય છવ છે પણ અછવ તેનો પ્રેરક નથી.

જાવસત્ય—આત્માની સ્વયં પ્રતિષ્ઠિતિ તે સત્ય છે.

સત્યનો સ્વાદવાદ—

૧ સ્વાદ અસ્તિ થ જોવ સત્ય—જ ૨ કી. અને જી. ૬ કી. હવ સંપૂર્ણ સત્યને પ્રમેય છે અતત અતત સિદ્ધ વાસ્તવ્ય અર્થર્થક સંપૂર્ણ શુદ્ધ સત્ય સ્વપના છે ૪ થી ૧૨ ગુણસ્થાન સુધી સત્યની તાત્પર્યતા છે બાકીના છનો કવચિત્ત આવધારિક સત્યમાં હોય

૨ સ્વાદ નાસ્તિ થ જોવ સત્ય—મિથ્યાત્વ અસત્ય / છે

૩ સ્વાદ અસ્તિ થ નાસ્તિ થ જોવ સત્ય—કેટલાક લોકે અવધારી સત્ય હોય પણ નિમગ્ની અસ્ત્ય હોય, કેટલાક લોકે મધ્ય આથી સત્ય હોય પણ વર્તન—આથી સત્ય ન હોય

૪ સ્વાદ અવકાશ્ય થ જોવ સત્ય—સત્ય વર્તન એથી સાથે પણ થઈ શકે નથી પરંપર વિશદમાં અથવા અધ્યત્મ વસ્તુમાં હોય સાત્ય અને કાલ્ય જુદું એનો નિર્ણય શાની સિવાય મોઢ કરી શકે નહિ.

૫ સ્વાદ અસ્તિ થ અવકાશ્ય થ જોવ સત્ય—બાકીની સાત્ય છે પણ અમ્યતરી સાત્ય છે કે નહિ તેનો નિર્ણય શાની સિવાય થઈ શકે નહિ શાપમેઘ પ્રસન્નમક શર્મરિ

૬ સ્વાદ નાસ્તિ થ અવકાશ્ય થ જોવ સત્ય—(૧) બાકીની ખેડુ છે પણ નિમગ્ની સાત્ય કે ખેડુ તે શાની સિવાય નિર્ણય થઈ શકે નહિ શાપમેઘ અન્ય જિને સિદ્ધા

જ સ્વાદ અસ્તિ થ નસ્તિ થ અવકાશ્ય થ જોવ સત્ય—અવધારી સાત્ય છે, નિમગ્ની ખેડુ છે કાલ્યક કિ સાબના છે તેનો આત્મ વિકાસ મરી કે નહિ તે કવચિત્ત સિવાય કાલ્ય બાલ્યે નહિ.

ઈતિ અધ્યાત્મ જ્ઞાન સમાપ્ત

